

B.Π.649B
A

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

026000349390

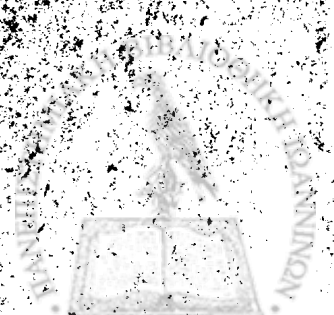

ΧΡΗΣΤΟΣ Π. ΠΡΑΤΣΙΚΑΣ
ΔΙΚΗΓΟΡΟΣ
* ΑΘΗΝΑΙ *

Χρ. Ζ...

ΧΡΗΣΤΟΣ Π. ΠΡΑΤΣΙΚΑΣ
ΔΙΚΗΓΟΡΟΣ
* ΑΘΗΝΑΙ *

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΜΑΡΑΣΛΗ

ΣΥΛΛΟΓΗ

ΕΚΚΡΙΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΩΝ ΞΕΝΩΝ ΤΕ ΕΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙ
ΚΑΙ ΠΡΩΤΟΤΥΠΩΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΗ ΣΥΝΕΡΓΕΙΑ ΤΩΝ Κ.Κ.

ΣΠ. ΒΑΣΗ (καθ. ἐν τῷ Πανεπ.), **Γ. ΒΕΡΝΑΡΔΑΚΗ** (καθ. ἐν τῷ Πανεπ.),
ΑΓΓΕΛΟΥ ΒΛΑΧΟΥ, † **Σ. Α. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗ** (καθ. ἐν τῷ Πανεπ.), **Π.**
ΚΑΡΟΛΙΔΟΥ (καθ. ἐν τῷ Πανεπ.), **Α. ΚΟΥΡΤΙΔΟΥ** (διδ. τῆς φιλ.), **ΣΠΥΡ.**
Π. ΛΑΜΠΡΟΥ (καθ. ἐν τῷ Πανεπ.), **Μ. ΛΑΨΠΑ** (δ. φ.), **Θ. ΛΙΒΑΔΑ**
(δ. φ.), **Μ. ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΟΥ** (καθ. ἐν τῷ Πανεπ.), † **Ι. ΠΑΝΤΑΖΙΔΟΥ** (καθ.
ἐν τῷ Πανεπ.), **Θ. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ** (καθ. γυμν.), **Ν. Γ. ΠΟ-**
ΛΙΤΟΥ (καθ. ἐν τῷ Πανεπ.), **Α. ΠΡΟΒΕΛΕΓΓΙΟΥ** (δ. φ.), **Ε. ΡΟΙΔΟΥ**
(δ. ν.), **Σ. Κ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΥ** (καθ. ἐν τῷ Πανεπ.), **Ι. ΣΒΟ-**
ΡΩΝΟΥ (διευθ. νομισμ. μουσ.), **Γ. ΣΩΤΗΡΙΑΔΟΥ** (ἐφ. τ. ἀργ.), **ΧΡ.**
ΤΣΟΥΝΤΑ (ἐφ. τ. ἀργ.), **Δ. ΦΙΛΙΔΟΥ** (ἐφ. τ. ἀργ.), **Γ. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙ** (καθ. ἐν
τῷ Πανεπ.) καὶ ἄλλων λογίων

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΔΕ

ΛΥΣΑΝΔΡΟΥ Γ. Χ. ΚΩΝΣΤΑ

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΗΣ

ΕΛΛΑΔΟΣ

ΥΠΟ

ΓΟΥΣΤΑΥΟΥ ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΟΥ ΧΕΡΤΣΒΕΡΓ

Δ. Φ. ΚΑΙ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΕΝ Τῷ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙῳ ΤΗΣ ΧΑΛΔΗΣ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΘΕΙΣΑ ΕΚ ΤΟΥ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΥ

ΥΠΟ

Π. ΚΑΡΟΛΙΔΟΥ

ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΕΝ Τῷ ΕΘΝΙΚῷ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙῳ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΙΣ Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΚΑΡΟΛΟΥ ΜΠΕΚ

1902

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΜΑΡΑΣΛΗ

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΗΣ

ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΠΙ ΤΗΣ

ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑΣ

ΕΚΤΙΘΕΜΕΝΗ ΚΑΤΑ ΤΑΣ ΠΗΓΑΣ

ΥΠΟ

ΓΟΥΣΤΑΥΟΥ ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΟΥ ΧΕΡΤΣΒΕΡΓ

Δ. Φ. ΚΑΙ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΕΝ ΤΩ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩ ΤΗΣ ΧΑΛΛΗΣ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΘΕΙΣΑ ΕΚ ΤΟΥ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΥ

ΥΠΟ

Π. ΚΑΡΟΛΙΔΟΥ

ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΕΝ ΤΩ ΕΘΝΙΚΩ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΙΣ Π. Α. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

1902

ΔΩΡΕΑ Χ. ΠΡΑΤΣΙΚΑ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ 51176

Ἀριθ. εἰσαγ βιβλ _____

ΤΜΗΜΑ ΔΕΥΤΕΡΟΝ
ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΑΠΟ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ ΜΕΧΡΙ ΚΟΜΜΟΔΟΥ ΚΑΙ ΣΕΠΤΙΜΙΟΥ ΣΕΒΗΡΟΥ
(14—211 μ. Χ.)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου
μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Νέρωνος.

Μετὰ τῆς περατώσεως τῶν μεγάλων ἐμφυλίων Ῥωμαϊκῶν πολέμων, τῆς ἀσφαλοῦς ἐμπεδώσεως τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐξουσίας ἐν τῷ Ῥωμαϊκῷ κράτει καὶ τῆς μονίμου ὀργανώσεως τῆς ἐπαρχίας Ἀχαΐας λήγει καὶ ἡ πολιτικὴ ἱστορία τῆς Ἑλλάδος ἐν τῇ ἀκριβεστέρᾳ τοῦ ὀνόματος ἐννοίᾳ, καὶ ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας μόνον περὶ τῶν «τυχῶν» τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τὴν Ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν δύναται κυρίως νὰ γίνηται λόγος· ἐν τοιαύτῃ δὲ ἱστορίᾳ τὸ κύριον καὶ σπουδαῖον ἀνήκει κατὰ μέγιστον μέρος εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ βίου καὶ πολιτισμοῦ. Οὐδὲν δὲ βεβαίως τὸ τοιοῦτον ἔχει παράδοξον ἡμῖν. Διότι ἀπὸ τοῦ τέλους τῶν μεγάλων ἐν τῷ Ῥωμαϊκῷ κράτει ἐμφυλίων πολέμων καὶ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων πᾶν ὑψηλὸν πολιτικὸν διαφέρον περιστρέφεται ἐπὶ μακρὸν χρόνον, ὡς ἔγγιστα μέχρι τῶν δεινῶν περὶ τὴν διαδοχὴν τῆς αὐτοκρατορικῆς ἀρχῆς πολέμων τῶν γενομένων μετὰ τὴν ἔκλειψιν τῆς τῶν Ἰουλίων καὶ Κλαυδίων δυναστείας, μόνον σχεδὸν περὶ τὰ ἐν τῇ πρωτεύουσῃ πράγματα καὶ περὶ τοὺς μεγάλους ἐν τοῖς πόρρω κειμένοις ὀρίοις τοῦ τεραστίου κράτους

διεξαγομένους πολέμους, ἔτι δὲ περὶ τὴν κατὰ μικρὸν ἐκρωμάϊσιν τῶν μεγάλων Ἰσπανικῶν καὶ Κελτικῶν ἐπαρχιῶν καὶ τῶν νεωστὶ κυριευθεισῶν μεθορίων χωρῶν τοῦ κράτους τῶν κειμένων μεταξὺ τῶν Ἄλπεων, τοῦ Αἴμου καὶ τοῦ ὄλου ῥοῦ τοῦ Δουνάβεως. Ὡς νῦν τὰ πράγματα εἶχον, οὐδεμίᾳ σκέψις ἐπὶ ἱκανὸν ἔτι χρόνον ἠδύνατο νὰ γείνη ὅτι ἡ Ἑλλάς ἠδύνατο καὶ ἐν σμικρῷ τινι μέτρῳ νὰ μετέχη τῆς ὑψηλοτέρας πολιτικῆς ἐν τῷ Ῥωμαϊκῷ κράτει κινήσεως. Ἡ βαθείως καταπεπτωκυῖα χώρα, ἥς ἡ τύχη ἀμέσως τε καὶ ἐμμέσως καθωρίζετο σχεδὸν ἐκ μόνων τῶν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα σχέσεων, βραδύτατα μόνον ἀνέλυπτεν ἐκ τῆς μεγάλης ἀθλιότητος, εἰς ἣν εἶχε καταρρίψει τοὺς Ἕλληνας ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ πρώτου Μιθραδατικοῦ πολέμου ὁ μακρὸς τῆς τρομοκρατίας χρόνος. Ἐντεῦθεν δὲ δὲν ἦτο δυνατὸν πλέον τοσοῦτον εὐκόλως οὔτε τοσοῦτον ταχέως νὰ γείνη λόγος περὶ νέων ἰσχυρῶν ζωτικῶν ἐνεργειῶν καθ' οἷον εἰς τὴν διεύθυνσιν ἐκδηλουμένων. Ἀλλὰ καὶ οὕτω θεωρουμένων τῶν πραγμάτων, αἱ ὑπὸ τῶν συγχρόνων τε καὶ τῶν μεταγενεστέρων συγγραφέων παρεχόμεναι εἰδήσεις περὶ Ἑλλάδος ὡς εἶχεν αὕτη ἐν ταῖς πρώταις δεκαετηρίαις τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων, καὶ δὴ κατὰ τὸ μέγιστον μέρος τοῦ πρώτου μετὰ τὴν γέννησιν τοῦ Χριστοῦ αἰῶνος, ἐνδεῆς μόνον κατ' ἀναλογίαν ἀποτελοῦσι κεφάλαιον. Καὶ ἐνῶ μέγα ἔχομεν πλῆθος εἰδήσεων ἀναφερομένων εἰς τὴν εἰκόνα τῆς κοινωνικῆς καταστάσεως τῆς Ἑλλάδος, ἰδίως ἐν τοῖς ἀπὸ Νερούα μέχρι Κομμόδου χρόνοις, τούναντίον ὡς πρὸς τὸν πρῶτον αἰῶνα, ἰδίως δὲ ὡς πρὸς τὴν χρονικὴν περίοδον τὴν τελευτῶσαν εἰς τὸν θάνατον τοῦ Νέρωνος, μόνον ἔργον ἡμῶν εἶναι δι' ἐπιμελοῦς συναρμογῆς τῶν σποράδην ὑφισταμένων σημειώσεων ν' ἀπαρτίσωμεν οἷονεὶ τινα συνεχῆ διήγησιν ἱστορικὴν, ἵνα μὴ εἴπω ἱστορικόν τι καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ ἀναφερόμενον μουσεῖον, ἥτοι ψηφολόγημα, ἐν ᾧ μόλις ἐνιαχοῦ δυνάμεθα νὰ παρᾶσχωμεν ἀσφαλῆ τινα συμπεράσματα περὶ τῆς καθόλου ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις καταστάσεως τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀχαΐας καὶ τῶν Ἑλλήνων τῶν ἀμέσως ὁμορούντων αὐτοῖς.

Ἔνεκα τῆς ἐνδείας τῶν εἰδήσεων τῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν πρώτην ταύτην περίοδον τῆς ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τὴν τῶν αὐτοκρατόρων ἀρχὴν δὲν δυνάμεθα καὶ ν' ἀπαρτίσωμεν πλήρη τινὰ κατάλογον τῶν διοικητῶν τῆς Ἀχαΐας. Ὀλίγα μόνον ὀνόματα τοιούτων ἀρχόντων εἰσι γνωστὰ ἐκ τῆς ἱστορίας, πάντων τῶν χρόνων τῆς τοῦ Αὐγούστου κυβερνήσεως. Εἶναι γνωστὸν ὅτι κατὰ τὸ ἔτος 6 μ. Χ. ἀνθύπατός τις τῆς Ἑλλάδος, οὗ τὸ ὄνομα δὲν ἀναφέρεται, ἐτελεύτησε τὸν βίον ἱκανὸν χρόνον πρὸ τῆς λήξεως τοῦ τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ ἔτους καὶ ὅτι διὰ τοῦτο μέχρι τῆς ἀφίξεως τοῦ διὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος κληρωθησομένου συγκλητικοῦ διοικητοῦ εἰς μὲν τὸν ταμίαν τοῦ τελευτήσαντος διοικητοῦ ἀνετέθη ἢ ἐν τῷ μεταξὺ διοίκησις τῶν πρὸς βορρᾶν τοῦ Ἰσθμοῦ κειμένων χωρῶν, εἰς δὲ τὸν «πρεσβευτὴν» αὐτοῦ (ἴδ. τόμ. Α'. σ. 626-627) ἢ διοίκησις τῆς Πελοποννήσου¹. Ἐπὶ νομισμάτων τοῦ Αὐγούστου φαίνονται τὰ ὀνόματα τῶν δύο ἀνθυπάτων τῆς Ἀχαΐας Μοσκινίου, Ῥούφρου καὶ Λευκίου Λιβινηίου². Τέλος δὲ καὶ ὁ ὑπὸ τοῦ Τακίτου ἐκ μεταγενεστέρας τινὸς ἀφορμῆς ὡς πρῶην διοικητῆς τῆς Ἀχαΐας ἀναφερόμενος Ἀτίδιος Γέμινος δύναται μετὰ τινος πιθανότητος νὰ θεωρηθῆ ὡς ἀνήκων εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Αὐγούστου.

Τὰ κατὰ τὰς τύχας καὶ τὴν κατάστασιν τῆς ἐπαρχίας Ἀχαΐας ἐπὶ τοῦ Αὐγούστου, ἐφ' ὅσον δυνάμεθα νὰ κατανοήσωμεν ταῦτα, ἐξητάσθησαν ἤδη πρότερον. Οὐσιώδης τις μεταβολὴ εἰς τὴν θέσιν τῆς ἐπαρχίας Ἀχαΐας ἐπῆλθεν οὐ πολὺ μετὰ τὴν εἰς τὴν ἀρχὴν ἄνοδον τοῦ Τιβερίου (περὶ τὰ τέλη τοῦ μηνὸς Αὐγούστου τοῦ ἔ.

¹ Δ. Κάσσ. 55, 27.

² Πρὸβλ. τὰ ὅσα λέγει ὁ Nipperdey (κατὰ Borghesi) εἰς Tacit. Ann. IV. 43 (τόμ. 1. σ. 268). Ὁ Böckh εἰκάζει πρὸς τούτους ὅτι ὁ ἐν C. I. Gr. τόμ. 1 σ. 434. ἀρ. 361 μνημονευόμενος ταμίης καὶ ἀντιστράτηγος (quaestor pro praetore) Πόπλιος Κορνήλιος Σκιπίων εἶναι ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν ὑπατον τοῦ ἔτους 737 κ. Ρ. = 17 π. Χ. (ἢ πρὸς τὸν τοῦτου πατέρα). Ἄλλους ἄνδρας οὕτω καλουμένους μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς κυβερνήσεως τοῦ αὐτοκράτορος Νέρωνος, ἐξ ὧν εἰς ποτε τοιοῦτον περιδεδλημένος ἀξίωμα διώκησεν ἴσως τὴν Ἀχαΐαν, ἴδ. παρὰ Nipperdey εἰς Tacit. Annal. III. 74. (Ἀγνοῶ ἐὰν ὁ παρὰ Böckh ἀρ. 370. μνημονευόμενος ἀνθύπατος Γέλλιος Ῥοτίλιος Λοῦπος ἐγένετο διοικητῆς ἐν Ἀχαΐᾳ, καὶ πότε τοῦτο πιθανῶς συνέβη).

14 μ. Χ.). Περὶ τῶν πράξεων τῶν συγκλητικῶν διοικητῶν ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν Μακεδονίᾳ, οὐδεμίαν, ὡς εἶπομεν, ἔχομεν λεπτομερῆ εἶδησιν. Φαίνεται ἐν τούτοις ὅτι, μεθ' ὅλην τὴν αὐστηρότητα τοῦ ὄλου συστήματος τῆς αὐτοκρατορικῆς κυβερνήσεως καὶ μεθ' ὅλην τὴν αὐστηρὰν ἐπίβλεψιν, ἣν εἶχεν ὁ Αὐγουστος καὶ ἐπὶ τὰς συγκλητικὰς ἔτι ἐπαρχίας, ἐγένοντο ὑπερβασίαι καὶ καταπιέσεις ἐκ μέρους τῶν ἀνθυπάτων, ἃς ἀλγεινῶς ὑπέστη ὁ λαὸς τῆς ἐπαρχίας ταύτης ὁ ἐπὶ μακρὸν ἔτι δεινῶς πάσχων ἐκ τῶν ἐπακολουθημάτων τῆς τρομερᾶς περιόδου τῶν ἐμφυλίων πολέμων, ὁ τοσοῦτον δεινῶς καταπονηθεὶς ἐκ τῶν στερήσεων, ἃς ὑπέστη, καὶ ἀνθρώπων καὶ τῆς τοῦ βίου εὐημερίας. Πάντως δὲ κατὰ τὸν χρόνον τῆς τότε ἐπελθούσης κυβερνητικῆς μεταβολῆς ἡ συγκλητικὴ διοίκησις ἦτο λίαν ἀντιδημοτικὴ ἐν Ἑλλάδι, καὶ τὰ βάρη, ἅτινα ἡ διοίκησις αὕτη, καὶ μεθ' ὅλην τὴν εὐνοίαν, ἣν ἦ τε κεντρικὴ κυβερνήσις καὶ οἱ διοικηταὶ καθ' ἑαυτοὺς ἠδύναντο νὰ ἔχωσι πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ἐπέβαλλεν εἰς τούτους, ἐθεωροῦντο λίαν ἐπαχθῆ. Διὰ τοῦτο οἱ Ἕλληνες τῆς Ἀχαΐας οὐ πολὺ μετὰ τὴν εἰς τὴν ἀρχὴν ἀνοδὸν τοῦ Τιβερίου (ἔ. 15 μ. Χ.) διὰ πρεσβείας πεμφθείσης πιθανῶς ὑπὸ τῆς ἐπαρχιακῆς συνόδου τοῦ Ἀργους ἐστράφησαν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, ἵνα ἐπιτύχωσι παρὰ τούτου ἀνακούφισίν τινα ἀπὸ τῶν ἐπαχθῶν βαρῶν· καὶ τὸ διάβημα τοῦτο, εἰς ὃ προσεχώρησαν καὶ οἱ τῆς Μακεδονικῆς ἐπαρχίας Ἕλληνες, ὑπὸ καλλίστης ἐστέφθη ἐπιτυχίας. Ἐπετεύχθη δηλονότι δόγμα τῆς Συγκλήτου, καθ' ὃ μετὰ τὸ τέλος τοῦ ἔτους τῆς ἀρχῆς τῶν νῦν ἐν Κορίνθῳ καὶ ἐν Θεσσαλονίκῃ κυβερνῶντων διοικητῶν ἀμφοτέραι αἱ ἐπαρχίαι ἔμελλον ν' ἀφαιρεθῶσιν ἀπὸ τῆς ἀνθυπατικῆς διοικήσεως καὶ νὰ ἀφεθῶσιν εἰς τὴν κυβέρνησιν τοῦ αὐτοκράτορος³.

³ Tacit. Annal. IV. 43, ἐθα ἄλλως ὁ διοικητὴς οὗτος, κατ' ἐξαιρέσιν, κατὰ τὸ ἀξίωμα, ὅπερ πραγματικῶς εἶχε περιδληθῆ ἐν Ῥώμῃ (πρὸς τὸμ. 1. σ. 504 σημ. 63α), καλεῖται «πραιίτωρ Ἀχαΐας (praetor Achaïae)»· πρὸς τὸμ. Nipperdey ἐν εἰρ. τ. εἰς τὸ ἄνω μνημονεύμενον χωρίον τοῦ Tac. καὶ ἴδ. σ. 74· πρὸς τούτους, ἴδ. Hermann, Griech. Staatsalterth. § 190, 1. καὶ ἴδ. καὶ Aug. Wilh. Zumpt, Comment. Epigraph. τόμ. 2 σ. 256.

⁴ Tacit. Annal. I. 76.

Τοῦτο δὲ ἦτο μέγα εἰς ἀμφοτέρας τὰς ἐπαρχίας ἀγαθόν. Διότι ἐν πρώτοις μὲν ἡ διοίκησις ἢ αὐτοκρατορικὴ ἦτοι τὸ σύστημα τῶν ἐπιτρόπων τοῦ Ἡγεμόνος, παρ' οἷς ἔλειπεν ἡ μεγαλοπρέπεια, ἦν ἐπετήδευον οἱ συγκλητικοὶ διοικηταί, καθίστατο πιθανῶς τοῖς ἐπαρχιώταις ὀλιγωτέρων δαπανῶν αἰτία ἢ ἡ διοίκησις τῶν συγκλητικῶν διοικητῶν· πιθανῶς δὲ πρὸς τούτοις ἢ εἰς τὸν αὐτοκράτορα μεταβίβασις τῶν ἐπαρχιῶν οἴκοθεν συνεπήγετο (ἢ καθίστα δυνατὴν) τὴν ἐλάττωσιν τῶν βαρυνόντων τὴν ἐπαρχίαν δασμῶν, «οἵτινες παρείχοντο μέχρι νῦν εἰς τὸ ἀρχαῖον τῆς δημοκρατικῆς Ῥώμης ταμεῖον (εἰς τὸν ἐν τῷ ναῶ τοῦ Κρόνου Ἡσαυρὸν, «aerarium Saturni»)»⁵. Ἐπειτα δὲ ἀκριβῶς ἢ ἐπιμελεστάτῃ ὑπὲρ

⁵ Πρὸβλ. Nipperdey εἰς Τακτ. ἐν εἰρ. τ. καὶ ἴδ. καθόλου Becker-Marquardt, Handbuch der Röm. Alterth. Μέρος 1. σ. 303. Οἱ φόροι τῶν ἐπαρχιῶν τῶν Ῥωμαϊκῶν ἐπὶ τῶν ἀρχαιοτέρων χρόνων τῆς αὐτοκρατορίας, ἀπὸ τῆς ὀργανώσεως τοῦ νέου φορολογικοῦ συστήματος, συνίστανται περίπου εἰς τὰ ἐπόμενα. Ὡς ἄμεσος φόρος εἰσπραττέτο ἐν πρώτοις ὁ ἔγγειος φόρος (tributum soli) ἐπιβαλλόμενος μόνον εἰς τοὺς ἔχοντας γείους ἰδιοκτησίας, εἰς τὴν τάξιν τῶν λεγομένων κτητόρων γαιῶν (possessores)· ἡ ἐπαρχία διεχωρίζετο εἰς φορολογικὰ διαμερίσματα, διηρημένα συνήθως κατὰ τὰς τῶν πόλεων περιοχάς (territoria), ὧν ἐκάστη πάλιν διηρεῖτο εἰς ἀριθμὸν τινα κατὰ τὸν καρπὸν φορολογουμένων ἀρουρῶν. Τοιαύτη τις ἄρουρα (caput ἢ jugum) * θεωρουμένη ἐν ἀρχῇ ὡς σύμπλεγμα 100 πλῆθρων (σύμπλεγμα γαιῶν, οὗ ἡ ἀξία κεφαλαιωδῶς ἐξετιμᾶτο εἰς 100 χιλ. σιτεριτίους ἢ χίλια χρυσᾶ νομίσματα (aurei = 25 χιλ. δραχμ.)) ἀπετέλει φορολογικὴν οὕτως εἰπεῖν μονάδα καὶ ἀπέτινεν ὡς ἐτήσιον ἔγγειον φόρον κατὰ τὸ ἀξίωμα τὸ συνήθες ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ῥωμαϊκῇ μεθόδῳ τοῦ τιμήματος (census) 1 ἀντὶ χιλίων (1 pro mille) τῆς ὅλης ἀξίας, οὐχὶ ὡς ἀπλοῦν δασμὸν (simplex tributum), ἀλλ' ὡς δασμὸν πολλαπλοῦν, ἴσως ἀνερχόμενον κατὰ μέσον ὄρον εἰς 10 ἐπὶ τοῖς χιλίοις ἢ 1 ἐπὶ τοῖς 100». Ἡ κατ' ἀναλογίαν εἰς τοὺς κατ' ἰδίαν φορολογουμένους διανομὴ τοῦ εἰς ἅπασαν τὴν ἐπαρχίαν τεταγμένου φόρου ἐγίνετο διὰ τῶν κοινοτικῶν ἀρχῶν. Ἡ δὲ τῶν φόρων ἀπότισις, ἢ γινομένη ἐπὶ τῆς δημοκρατίας κατ' ἐνιαυτὸν ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Αὐγούστου, ἔδει νὰ γίνηται ἐν τρισὶ προθεσμίαις· ἦτοι τῇ 1 Σεπτεμβρίου (μεθ' ἧς ἡμέρας ἤρχετο τὸ φορολογικὸν ἔτος), τῇ 1 Ἰανουαρίου καὶ τῇ 1 Μαρτίου (Becker-Marquardt, Handbuch der Röm. Alterth. Μέρος 3. τμημ. 1. σ. 174-176-

* Κυριολεκτικῶς ἢ λ. jugum = ζυγός, ἐκ τοῦ βόας ἐζευγμένους δύο ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἀροῦν αὐτὸ κατὰ Οὐάρωνα Varr. de re rustica I. 10 «jugum vocant, quod juncti boves uno die exarare possint. πρὸβλ. Plin. XVIII 3, 3 «Jugum vocabatur quod uno jugo boum in die exarari potest. Ἐντεῦθεν καὶ τὸ παρ' ἡμῶν ζευγάρι = ἄρουρα (πρὸβλ. καὶ τὸ ζυγοκέφαλον = τῶν Ῥωμαϊκῶν καὶ τῶν Βυζαντινῶν χρόνων (τῆς Ἰουστινιανείου νομοθεσίας). (Σ. Μ.)

τῶν ἐπαρχιῶν φροντίς καὶ ἡ περὶ τὴν φορολογικὴν τούτων δύνα-

182 καὶ ἴδ. Walter, *Gesch. d. Röm. Rechts.* ἐκδ. 3. Μερ. 1. σ. 464 κξ). Εἰς τὸν ἔγγειον φόρον προσετίθετο δεύτερον ὡς φόρος πρόσθετος ὁ τῶν ἐνιαυσίων φυσικῶν προϊόντων (*annona*), ὁ διὰ τοιούτων προϊόντων εἰς τὰς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ δημοσίας ἀποθήκας παραδιδόμενος καὶ ἐντεῦθεν χρησιμεύων εἰς τὴν διατροφήν τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ στρατευμάτων καὶ τῶν ἐπαρχιακῶν ὑπαλλήλων.

Εἰς τὸν φόρον τούτον ἀνήκον πλὴν τῶν παντοίων πρὸς τροφήν ἐπιτηδείων, ἄρτου, οἴνου, ἐλαίου, ὄξους, κρέατος, καὶ ὁ γόρτος τῶν κτηνῶν τοῦ στρατοῦ, καὶ ξύλα καὶ ἐνδυμασία. (Becker-Marquardt ἐν εἰρ. τ. σ. 183 κξ. Walter ἐν εἰρ. τ.) καὶ τρίτον ὁ φόρος ὁ κεφαλικὸς (*tributum capitis*), οὕτω κληθεὶς πιθανῶς ἢ ὁ προσωπικὸς φόρος ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν ἔγγειον καὶ ἐνέχων διπλὴν ἔννοιαν, τὴν τοῦ ἐμπέδου κεφαλικοῦ φόρου καὶ τὴν τοῦ ἐπὶ τοῦ τιμήματος στηριζομένου φόρου τῆς περιουσίας». . Προκειμένου λοιπὸν ἐνταῦθα περὶ τῆς κινήτης περιουσίας καὶ τοῦ ἐκ τῆς ἐργασίας πλοῦτου, οἱ πολῖται τῶν ἐπαρχιῶν τῶν φορολογουμένων διεκρίνοντο α'.) εἰς τοὺς ἐργαζομένους ἢ κτωμένους περιουσίαν, ὑποκειμένους πιθανῶς εἰς φόρον τινὰ προσόδου· β'.) εἰς τοὺς ἀνικάνους πρὸς ἐργασίαν τ. ἔ. γέροντας καὶ ἀνηλίκους παῖδας, οἵτινες ἦσαν ἀπηλλαγμένοι φόρου· καὶ γ'.) εἰς τοὺς βοηθοὺς τῆς ἐργασίας καὶ κοινωνοὺς τῶν ἐξ αὐτῆς ὠφελειῶν· ἦτοι τὰς νομίμους γυναῖκας, τοὺς ἐν ἡλικίᾳ παῖδας καὶ τοὺς δούλους· οὗτοι πάντες ὑπέκειντο εἰς σταθερὸν τινα κεφαλικὸν φόρον· πρβλ. περὶ τούτων ὡς πρὸς τὴν Ἀγαθάν τὴν ἐκ Τήνου παρὰ Böckh. C. I. τόμ. 2 ἀρ. 2336 σ. 10516* ἐπιγραφὴν (Becker-Marquardt, σ. 186 κξ. Walter, σ. 494 κξ). Εἰς ταῦτα προσετίθεντο τὰ εἰσοδήματα τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους τὰ ἐκ τῶν ὑπαρχόντων ἔτι δημοσίων ἀγρῶν (*ager publicus*), ἐκ τῶν μεγάλων πολυτίμων μετάλλων λίθων (μαρμάρων) καὶ ἄλλων ὄρυκτῶν καὶ τῶν ἀλοπηγιῶν· εἶτα δὲ οἱ παντοῖοι ἔμμεσοι φόροι μετὰ τῶν ἐνδεχομένων τελῶν καὶ τῶν ἐκτάκτων προσόδων· ὁ φόρος τῆς εἰκοστῆς (*Vicesima*) ὁ εἰσπραττόμενος 5 ἐπὶ 100 ἐπὶ τῆς ἀξίας ἀπελευθερουμένων δούλων, ὃν συνήθως ἐτέλει αὐτὸς ὁ δούλος (πρὸς τοῦτο π. γ. ἦτο τεταγμένος ἐν Ἀθήναις ὁ εἰκοστῆς ἐλευθερίας οἰκονόμος (*publicus XX libertatis*)» Orelli ἀρ. 3337)· ἔτι δὲ τὸ προϊόν ἐκ τῶν ἐν Ἑλλάδι χρηματικῶν ποινῶν ἦτοι ἐκ τῶν δημοσομένων περιουσιῶν τῶν καταδεδικασμένων κακούργων κεφάλαιον (ἴδ. ὡς πρὸς τὴν Ἀγαθάν παράδειγμα τοιοῦτον ἐκ τῶν γρόνων τοῦ Πλουτάρχου παρὰ Πλουτ. περὶ φιλαδελφίας κ. II «... καὶ καταδικασθεὶς ἀπώλεσε τὴν οὐσίαν, εἰς τὸ Καίσαρος ταμειῖον ἀναληφθεῖσαν· ἐκ τῶν διὰ διαθήκης ὑπὸ πλουσίων κληροδοτῶν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα γινομένων δωρεῶν καὶ τέλος ἐκ τοῦ «γρυσίου τοῦ τοῖς στεφάνοις προσήκοντος» ἢ τοῦ «τελέσματος τοῦ στεφανικοῦ (*aurum coronarium*)» ἦτοι φόρου «ἐκουσίας παροχῆς» διδομένου εἰς τοὺς διοικητάς, ἐν τισὶ δὲ περιπτώσεσι καὶ εἰς τὸν αὐτοκράτορα (Becker-Marquardt ἐν εἰρ. τ. σ. 197-213). Ἐκ τῶν πόρων τούτων εἰσέρρεον εἰς τὸ δημόσιον ταμειῖον τὸ ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τῆς Συγ-

* Τὸ μέρος τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης τὸ πραγματευόμενον περὶ τοῦ κεφαλικοῦ φόρου ἔχει ὡς ἑξῆς:

«Καὶ ἄλλα τῇ πόλει δηνάρια πενταχισγίλια πεντακόσια (ἀνέθηκεν ὁ πολίτης τῆς Τήνου Σάτυρος Φιλ(ε)ῖνος) ἵνα ἐκ τῶν τόκων αὐτῶν ὑπὲρ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν καὶ παιδῶν ἐλευθέρων Τηνίων κατ' ἔτος διδῶται τὸ ἐπικέφαλον». (Σ. Μ).

μιν γινομένη φειδῶ ἀποτελοῦσι τὸ κάλλιστον μέρος τῆς τοῦ Τιβε-

κλήτου τὸ καλούμενον «θησαυρὸν Κρόνου (aerarium Saturni)» αἱ τακτικαὶ ἄμεισοι ἢ ἔμμεσοι ἐκ τῶν συγκλητικῶν ἐπαρχιῶν εἰσπραττόμεναι πρόσοδοι. Εἰς δὲ τὸ εἰς πολλὰ τμήματα διηρημένον αὐτοκρατορικὸν ταμεῖον (fiscus) εἰσέρχοντο αἱ ἐκ τῶν αὐτοκρατορικῶν ἐπαρχιῶν πρόσοδοι, αἱ εἰς τὸν αὐτοκράτορα διὰ διαθήκης δωρεαί, τὰ «δῶρα τὰ τιμητικὰ» τὰ ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν, καὶ μάλιστα αἱ πρόσοδοι τῶν δημοσίων ἀγρῶν (οἱ ἀρχαῖοι δημοσίοι ἀγροὶ ἐγένοντο νῦν μέρος μὲν ἀγροὶ ταμειακοὶ (agri fiscales), μέρος δὲ κτήσεις τοῦ αὐτοκράτορος· ἢ δὲ μεταξὺ τῶν δημοσίων ἀγρῶν καὶ τῶν ἰδιωτικῶν κτήσεων τῶν ἡγεμόνων διάκρισις ἐπὶ μᾶλλον ἐξέλειπε κατὰ τοὺς ἐπομένους χρόνους τοὺς αὐτοκρατορικοὺς. Αὐτοκρατορικᾶ λ. γ. ἦσαν ἐν Ἑλλάδι τὰ ἐν Καρυτίᾳ τῆς Εὐβοίας μέταλλα μαρμάρου καὶ ἄλλα εὐγενῆ μέταλλα μαρμάρων καὶ λίθων· ἔπειτα τὰ ἐν Κρήτῃ μέταλλα ἀκονίτου λίθου καὶ ἄλλα ὅμοια τούτοις. Becker-Marquardt ἐν εἰρ. τ. σ. 198-203), ὡς καὶ ἄλλοι ταμειακοὶ φόροι, ὡς λ. γ. ὁ τῆς εἰκοστῆς ἐλευθερίας, οἵτινες πάντες εἰσπραττόντο καὶ ἐν ταῖς συγκλητικαῖς ἐπαρχίαις ὑπὸ αὐτοκρατορικῶν ἐπιτρόπων (procuratores)*. Ἐπὶ τούτοις περὶ τοῦ στρατιωτικοῦ ταμείου (aerarium militare) καὶ περὶ τῶν λεπτομερειῶν τῆς διοικήσεως αὐτοῦ ἴδ. πάλιν Becker-Marquardt ἐν εἰρ. τ. σ. 220. 231). Ἐκ τῶν προσόδων τῶν ἐπαρχιῶν συνετήρει ὁ διοικητὴς τοὺς ἐκεῖ μένοντας στρατιώτας καὶ ὑπαλλήλους· τὸ δὲ περισσεῦον ἐπέμπετο εἰς Ῥώμην· ἢ δὲ ἐπαρχία ἐκ τῶν ἰδίων αὐτῆς πόρων ὤφειλε νὰ δαπανᾷ εἰς τὴν τοπικὴν καὶ κοινοτικὴν αὐτῆς διοίκησιν. Περὶ τῆς τακτικῆς μισθοδοσίας τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ὑπαλλήλων ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Λυγούστου ἴδ. Becker-Marquardt, R. A. III. 1. σ. 302. Ἡ εἰρηνικὴ, ἀσφαλὴς καὶ πάντων τῶν πρὸς πολεμίους ὀρίων μακρὰν κειμένη Ἀχαΐα δὲν εἶχε βεβαίως οὐδένα λεγεῶνα πρὸς φρούρησιν αὐτῆς· φαίνεται ὅτι μικρὰ τις μοῖρα στρατιωτικῆ βρωμαϊκῆ ὑπῆρχεν ἐνταῦθα, οἷαι εὐρίσκοντο καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις συγκλητικαῖς ἐπαρχίαις· τῆς στρατιωτικῆς

* Αὐτοκρατορικοὶ ἐπίτροποι ἐν ἐπαρχίαις συγκλητικαῖς κατὰ τοὺς χρόνους τῶν αὐτοκρατόρων Μ. Αὐρηλίου καὶ Λ. Οὐήρου, ἦσαν πλὴν ἄλλων ἀμφοτέροι οἱ παρὰ Böckh. C. I. Gr. τ. 1. ἐν ταῖς Λακεδαιμονιακῆς ἐπιγραφαῖς (ἀρ. 1328 καὶ 1329) μνημονευόμενοι Αὐρηλῖος Ἀλφειὸς καὶ Αὐρηλῖος Ἐλπιδοφόρος· ἐπὶ τοῦ Ἀδριανοῦ ὁ Μ. Μαίνιος Ἀγρίππας (Orelli ἀρ. 804· καὶ ἴδ. περὶ τοῦ ἀνά τὰς Κυκλάδας νήσους ἐπιτρόπου τοῦ Λυγούστου (procurator Aug. per insulas Cycladas) παρὰ Orelli (Henzen) III Suppl. ἀρ. 6940. Kuhn, d. Städt. Verf. d. R. R. τόμ. 2 σ. 203. Οἱ τιμηταὶ οἱ ἐπαρχιακοὶ (censitores), οἱ ἐργαζόμενοι ἐν Ἀχαΐᾳ κατὰ τὴν ἐκάστοτε ἐνιαυσίαν ἀπογραφὴν (Census, τοῦ κράτους, δὲν εἶναι γνωστοί. Ὁ Becker-Marquardt (ἐν εἰρ. τ. III, 2. σ. 172) ἀναφέρει τοιοῦτους τιμητὰς τεταγμένους εἰς Μακεδονίαν καὶ Θράκην, κατὰ Murator 1122, 2 καὶ 1110, 5. Ἐπαναλαμβάνομεν τέλος ὅτι ἐν τῇ νύξ τοῦ κράτους ὀργανώσῃ τῇ ὑπὸ τοῦ Λυγούστου κατηργήθη τὸ δικαίωμα, ὅπερ εἶχον αἱ ἐπαρχίαι καὶ αἱ ἐλεύθεραι πόλεις νὰ ἔχωσιν ἴδιον νόμισμα, ἀπεδόθη τοῦτο δὲ μόνον ὡς προνόμιον, καὶ τότε ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μόνον ὡς πρὸς τὰ κερμάτια. Ἐξαιρέσει δὲ ὀλίγων ἀτελείας ἀπολαουσοῶν πόλεων καὶ αἱ ἐλεύθεραι πόλεις τοῦ κράτους κατετάχθησαν εἰς τὸ γενικὸν σύστημα τῆς φορολογίας. Πρὸς Becker-Marquardt τ. III. 2. σ. 175. M. Voight, das jus naturale, τ. 2. Μέρ. 2. σ. 768 κξ. (σημ. συγγρ.).

ρίου διοικήσεως. Καὶ ἀφοῦ αὐταὶ αἱ συγκλητικαὶ ἐπαρχίαι ὠφελήθησαν λίαν ἐκ τῆς ἀνεπιφυλάκτου αὐστηρότητος, μεθ' ἧς ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος ἐπετήρει τὴν διαγωγὴν τῶν ἐν ταύταις διατριβόντων ἀρχόντων, ἢ τοιαύτη ὠφέλεια ἦτο μείζων εἰς τὰς ἐπαρχίας τὰς αὐτοκρατορικές, ὧν οἱ διοικηταὶ ἐξηρτῶντο ἀπ' εὐθείας καὶ ὀλοσχερῶς ἀπὸ τοῦ αὐτοκράτορος. Ἄλλ' ἰδίᾳ πολύτιμον εἰς τὰς ἐπαρχίας ταύτας κέρδος ἦτο τὸ ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος ἀπέστη ὀλοσχερῶς ἀπὸ τοῦ ἀρχαίου ὀλεθρίου συστήματος τῆς δημοκρατουμένης Ῥώμης (τοῦ ἐφαρμοζομένου ἔτι νῦν εἰς τὰς συγκλητικὰς ἐπαρχίας), καθ' ὃ ἐίδοντο εἰς τὰς ἐπαρχίας, κατὰ τὸ δυνατόν, νέοι καθ' ἕκαστον ἔτος διοικηταί, καὶ οἱ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος πεμπόμενοι εἰς τὰς ἐπαρχίας πρεσβευταὶ (Legati), ὁσάκις εὐδοκίμουν ἐν τῷ ἔργῳ, ἀφίεντο συνήθως ὑπ' αὐτοῦ ἐν τῇ διοικήσει τῶν ἐπαρχιῶν, εἰς ἃς ἐπέμποντο, ἐπὶ πολλὰ ἔτη, ἐνίοτε δὲ καὶ δι' ὅλου τοῦ βίου. Καὶ τοῦ εὐεργετήματος τούτου ἀπήλαυσαν ἀκριβῶς ἡ Ἀχαΐα καὶ ἡ Μακεδονία. Κατὰ τὸ ἔ. 16 μ. Χ. ὁ αὐτοκράτωρ ἔθηκεν ἀμφοτέρας τὰς χώρας ὑπὸ τὴν ἀνωτάτην ἐπιστάσιαν τοῦ πρεσβευτοῦ αὐτοῦ, ἀνδρὸς ὑπατικοῦ (Γαίου) Ποππαίου Σαβίνου, τοῦ συνετοῦ ἐκείνου καὶ περὶ τὰ πολεμικὰ ἐμπείρου ἀξιωματικοῦ, ὅστις ἀπὸ τοῦ ἔ. 12 διώκει τὴν δυσδιοίκητον ἐπαρχίαν

ταύτης δυνάμειος ὁ ἀκριβέστερος ὑπολογισμὸς καθίσταται ἀνέφικτος, ἀφοῦ ἐκ τῶν γενομένων κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Γοθικῶν ἐπιδρομῶν τοῦ 3 μ. Χ. αἰῶνος οὐδὲν δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν περὶ τῶν πρὸ τοῦ Σεπτιμίου Σεβήρου χρόνων. Ἐκ τυχαίας δὲ τινος παρὰ Τακίτω (Hist. I. 23 τέλ. ἴδ. πρὸς τούτοις καὶ Sievers, «zur Geschichte des Nero und des Galba» σ. 34 σημ. 1) ἐννοοῦμεν ὅτι αἱ μοῖραι τοῦ κατὰ τὴν Μεσόγειον θάλασσαν Ῥωμαϊκοῦ στόλου ἐν ταῖς κατάδρομικαῖς αὐτῶν θαλασσοπλοῖαις συνείθιζον νὰ εἰσπλέωσι συγγῶς εἰς τοὺς λιμένας τῆς Ἀχαΐας. Ἐν Μακεδονίᾳ, ἥτις ἦτο ὡσαύτως συγκλητικὴ ἐπαρχία, ἐστάθμευον ἐπὶ μακρὸν ἔτι χρόνον ἰσχυρότεραι στρατιωτικαὶ μοῖραι, ἰδίως ἵνα περιορίζωσι τὰς ἀγρίας Θρακικὰς φυλὰς τὰς πρὸς βορρᾶν καὶ ἀνατολὰς τῆς ἐπαρχίας ταύτης οἰκούσας, αἵτινες τότε (πρβλ. τόμ. 1. σ. 626. σημ. 63 καὶ ἴδ. κατωτέρω) τ. ἔ. πρὸ τῆς ἰδρύσεως ἰδιαιτέρας Θρακικῆς ἐπαρχίας, διωκοῦντο ἔτι μετ' ἄλλων χωρῶν ἀπὸ Θεσσαλονίκης. Ἐν περιπτώσει μειζόνων ταραχῶν οἱ τῆς Μακεδονίας διοικηταὶ ἠδύναντο νὰ ζητήσωσι τὴν συνδρομὴν τῶν ἐγγύς ἐν Μοισίᾳ σταθμευόντων λεγεῶνων. Πρβλ. Tacit. Annal. (ἐκδ. Nipperdey) IV καὶ ἴδ. Nipperdey περὶ τοῦ χωρίου τούτου.

Μοισίαν⁶. Ἡ Μακεδονία καὶ ἡ Ἀχαΐα ἔμειναν πιθανῶς ὑπὸ τὴν τοῦ ἀνδρὸς τούτου διοίκησιν μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 35 μ. Χ. ὅτε ἐτελεύτησε τὸν βίον ὁ Σαβίνος. Τὴν δικαστικὴν δικαιοδοσίαν διηύθυνεν ὁ Σαβίνος ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ταύταις διὰ τῶν πρεσβευτῶν αὐτοῦ⁷. τῶν δὲ οἰκονομικῶν ἐπεμελοῦντο νῦν, μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τῶν συγκλητικῶν ταμιῶν, αὐτοκρατορικοὶ ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν τεταγμένοι ἄρχοντες, οἱ λεγόμενοι ἐπίτροποι (procuratores)⁸. Τοῦ Σαβίνου διάδοχος ἄμεσος (τῷ ἔ. 36) ὡς αὐτοκρατορικὸς διοικητὴς Μοισίας, Μακεδονίας καὶ Ἀχαΐας ἐγένετο ὁ ὑπατικὸς ἀνὴρ Πόπλιος Ῥήγουλος, ἐπανελθὼν πιθανῶς εἰς τὴν Ῥώμην μόνον

⁶ Ἐνταῦθα λαμβάνω ἀφορμὴν νὰ διορθώσω ἡμαρτημένην τινὰ δόξαν μου (ἣν δύναμαι νὰ ἐξηγήσω, ἀλλ' οὐχὶ καὶ νὰ δικαιολογήσω), ἐξενεχθεῖσαν ἐν τῇ μικρᾷ πραγματείᾳ μου (De rebus Graecorum etc). Ἐν ταύτῃ δηλονότι (σ. 79 πρὸλ. σ. 118) λέγεται πλημμελῶς cui has provincias (Achaïam et Macedoniam) primum Caesari Germanico tradi placuit « ὧ ἔδοξε τὰς ἐπαρχίας ταύτας (Ἀχαΐαν καὶ Μακεδονίαν) πρῶτον Καίσαρι Γερμανικῷ δοθῆναι ». Περὶ τοῦ ὀνόματος Γάϊος (Gajus) τοῦ διδομένου εἰς τὸν Ποππαῖον Σαβίνον (Poppeus Sabinus) πρὸλ. Nipperdey εἰς Tacit. Ann. I. 80 ἀρχ. κατὰ τὰ Fast. Cap. καὶ ἴδ. Zumpt, Comm. Epigr. τόμ. 2 σ. 256).

⁷ Εἰς τὸν ἀπὸ 12 μ. Χ. (πρὸλ. Zumpt. ἐν εἰρ. τ. σ. 259. Nipperdey εἰς Tacit. Ann. IV. 47) ἐν Μοισίᾳ διοικοῦντα Ποππαῖον Σαβίνον μετὰ τὴν πάροδον τοῦ ἔ. 15 ἐδόθησαν ἀμφότεραι αἱ Ἑλληνικαὶ ἐπαρχίαι (κατὰ Tacit. Ann. I. 80 ἀρχ.) καὶ ἐν τοῖς περὶ τοῦ θανάτου δὲ τοῦ ἀνδρὸς τούτου ἐκτιθεμένοις φαίνεται ὁ αὐτὸς Ῥωμαῖος ὡς διοικητὴς Μοισίας, Μακεδονίας καὶ Ἀχαΐας. Tac. VI. 39. Δ. Κασσ. 58, 25. Ὁ Zumpt ζητεῖ νὰ ἀποδείξῃ (ἐν εἰρ. τ. σ. 257 κξ.) ὅτι ὁ Σαβίνος κατὰ τὰ ἔτη 16-35 μ. Χ. ἐκυβέρνα διαρκῶς τὰς ἐπαρχίας Ἀχαΐαν καὶ Μακεδονίαν, ὅτι δὲ τούναντίον εὐθὺς ὅτε τὴν διοίκησιν τῶν χωρῶν τούτων ἔλαβεν ὁ Σαβίνος, διοικηταὶ Μοισίας ἐγένοντο μέχρι μὲν τοῦ 19 ὁ Λατίνιος Πανδούσας, ἀπὸ 19 μέχρι 26 μ. Χ. ὁ Λ. Πομπώνιος Φλάκκος (ἴδ. καὶ Vellei Patere. II 129), ἀπὸ δὲ 26 μέχρι 33 ἢ 34 μ. Χ. ὁ Πομπώνιος Λάβρων (Tacit. II. 66. IV. 47. VI. 29. Δ. Κασσ. 58, 24) ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ἔτους 33 ἐκυβέρνα πάλιν ὁ Σαβίνος πάσας ὁμοῦ τὰς τρεῖς ἐπαρχίας Μοισίαν, Μακεδονίαν καὶ Ἀχαΐαν. Ὁ Nipperdey εἰς Tac. Ann. II. 66. καὶ IV. 47 ἀντιλαμβάνεται τοῦ πράγματος ὅπως οὖν ἄλλως· κατὰ τὴν γνώμην αὐτοῦ διεδέξατο μὲν ὁ Πανδούσας ἐν τῷ εἰρημένῳ χρόνῳ τὸν Σαβίνον ὡς διοικητὴς Μοισίας· ἀλλ' ὅ,τι Πανδούσας καὶ ὁ Πομπώνιος Φλάκκος καὶ ὁ ὑπὸ Τακίτου (Ann. III. 39) μνημονεύμενος, ὑπὸ Zumpt παροραθεῖς Π. Οὐελλαῖος (Velleius) θεωροῦνται ὡς κυβερνήσαντες τὴν Μοισίαν μόνον κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα τὸ ἀπὸ 17-21 μ. Χ. ἀπὸ δὲ τοῦ 21 θεωρεῖται πάλιν ὁ Σαβίνος γενόμενος αὐθις διοικητὴς καὶ τῆς Μοισίας, ὁ δὲ Λάβρων (25-33 μ. Χ.) θεωρεῖται ἀπλῶς ὡς διατελῶν ὑπὸ τὴν ἀνωτέραν τούτου ἀρχήν.

⁸ Πρὸλ. ἐνταῦθα Becker-Marquardt ἐν εἰρ. τ. III. 1. σ. 300 καὶ 2. σ. 223 κξ.

ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως τοῦ αὐτοκράτορος Κλαυδίου⁹. Οὕτω διακόπτεται αὐθις ἐπὶ μικρὸν ἢ σειρὰ τῶν εἰς ἡμᾶς γνωστῶν διοικητῶν τῆς Ἑλλάδος, ἐπανερχόμεθα δὲ εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν πραγμάτων τούτων, ἔταν μέλλωμεν νὰ ὁμιλήσωμεν περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Κλαυδίου γενομένης ἐκ νέου ὑπὸ τὴν διοίκησιν τὴν συγκλητικὴν ὑπαγωγῆς τῆς Μακεδονίας καὶ Ἀχαΐας.

Ἡ στενὴ συνάφεια τῶν ἐν Εὐρώπῃ Ἑλληνικῶν χωρῶν μετὰ τοῦ οἴκου τῶν Καισάρων ἠ ἀρξάμενη ἀπὸ τῆς εἰς τὴν ἀρχὴν ἀνόδου τοῦ Τιβερίου ἤσκησεν ἀληθῶς λίαν ἀξιοσημείωτον ἐπὶ τὰς τύχας τῶν Ἑλλήνων τούτων ῥοπήν, ὡς τοῦτο καὶ ἐκ τῶν ὀλίγων ἡμῖν διὰ τῆς παραδόσεως γνωστῶν γεγονότων σαφῶς καταφαίνεται. Ἐν πρώτοις ἢ τοσοῦτον προσκρούουσα εἰς τὸ ἠθικὸν ἡμῶν αἶσθημα «λατρεία τῶν αὐτοκρατόρων» ἐποιήσατο προόδους λίαν καταφανεῖς. Προχωροῦντες ἐν τῇ ἀφηγήσει ταύτῃ τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων θέλομεν ἀναγκαστῆ συχνότατα νὰ ὁμιλήσωμεν αὐθις περὶ τοῦ ἐν τῷ βίῳ τῶν Ἑλλήνων τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων φαινομένου

⁹ Δ. Κασσ. 58, 25 τέλ. πρβλ. 59, 12 ἀρχ. καὶ Sueton. Caligul. c. 25 καὶ ἴδ. Zumpt ἐν εἰρ. τ. σ. 259. Τὸ ὄνομα Gajus παρὰ Σουητωνίῳ εἶναι πλημμελές· τὸ ὄνομα Πόπλιος ἐξάγεται (πρβλ. Nipperdey εἰς Tacit. Ann. V. 11) ἐκ δύο ἐπιγραφῶν, ἧτοι ἐκ τῆς παρὰ Borghesi «sopr. un. inscr. del museo Campan. σ. 11. qui militaverunt sub P. Memmio Regulo etc» καὶ ἴδ. Böckh C. I. τ. 1. (ἐπιγραφ. Μεγάρων) ἀρ. 1076. Ὁ Zumpt ἐν εἰρ. τ. ἔχων ὑπ' ὄψει τὰ ὑπὸ τοῦ Δ. Κασσίου 59, 12 ἀρχ. καὶ Σουητωνίου ἐν εἰρ. τ. λεγόμενα φρονεῖ ὅτι ὁ Ῥήγουλος τῷ 39 ἐπέστρεφεν ὀριστικῶς εἰς Ῥώμην· ἀλλ' ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Ἰωσήπου (Ἀρχ. Ἰουδ. ΙΘ'. 1, 1) λεγομένων ἐξάγεται ὅτι ὁ Ῥήγουλος ἔτι κατὰ τὸ 40 εὐρίσκειτο ἐν Ἀχαΐᾳ· καὶ ἡ μνημονευθεῖσα ἐπιγραφή (ἀρ. 1076) καλεῖ αὐτὸν «πρεσβευτὴν Τιβερίου Κλαυδίου Καίσαρος Σεβαστοῦ Γερμανικοῦ». Ὁ Lehmann (Claudius und. Nero, τ. 1. σ. 186) ζητεῖ κατὰ τρόπον ἰκανῶς παράδοξον καὶ ἀσύστατον νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν παρὰ Σουητωνίῳ ἐν εἰρ. τ. γραφὴν Memmius· ἐπὶ τέλους δὲ φρονεῖ ὅτι δύο ὑπῆρχον ἀδελφοὶ Μέμμιοι, ἐξ ὧν ὁ μὲν Γάιος Μ. ἀνεκλήθη τῷ 38 (ἢ 39) ὑπὸ τοῦ Καλιγόλα, ὁ δὲ Πόπλιος (εἰς ὃν κατὰ τὴν ἐπιγραφὴν τῶν Μεγάρων ἐν εἰρ. τ. ὁ ξένος καὶ φίλος αὐτοῦ Γνάτιος Οὐιτέλλιος Κρίσπος ἴδρυσεν ἀνδριάντα ἐν Μεγάρῳ) ὁ τοῦ Γαίου ἀδελφός, ἠκολούθησεν αὐτῷ ὡς πρεσβευτῆς (legatus) εἰς Ἀχαΐαν. Ἴσως ὁ παρὰ Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 1771 b μνημονευόμενος πρεσβευτῆς Αὐγ. Προπρ. Γάιος Ἀβίδιος Νιγρίνος ἦτο ὁ πρῶτος (ὡς αὐτοκρατορικὸς διοικητῆς) διάδοχος τοῦ Ῥηγούλου, ὡς φρονεῖ ὁ Lehman σ. 187. ἀλλ' εἶναι καὶ οὐχὶ ἀπίθανον ὅτι ὁ Ἀβίδιος βραδύτερον μετέβη εἰς Ἀχαΐαν ἐν ἐκτάκτῃ ἀποστολῇ (ὡς ἐπὶ Τραϊανοῦ ὁ γνωστὸς Μάξιμος).

τούτου. Ἐνταῦθα παρατηροῦμεν ἐκ τῶν προτέρων ὅτι νομίματα ἰδίως καὶ ἐπιγραφαὶ πλείστας ὄσας παρέχουσιν ἡμῖν μαρτυρίας τῆς παρὰ τοῖς Ἕλλησι τῶν χρόνων τούτων καὶ ἐν Ἀχαΐᾳ ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν διηνεκῶς αὐξανομένης ῥοπῆς πρὸς τὸ θεραπεύειν τοὺς αὐτοκράτορας καὶ τὰς οἰκογενεῖας αὐτῶν κατὰ τοιοῦτον ἐπονείδιστον τρόπον. Ἐν τούτοις πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι οἱ Ἕλληνες τῆς Ἀχαΐας ἐποίουν τοῦτο ἐν περιωρισμένῳ πάντοτε μέτρῳ μὴ προβαίνοντες μέχρι τῆς γενικῆς ἐκείνης τῶν αὐτοκρατόρων λατρείας, ἣτις ἐν Ἀσίᾳ π. Χ. ἐγένετο ἐντελῶς ὀρησκειά· καὶ ὅτι ἡ εὐρεῖαν ἀνάπτυξιν λαβοῦσα λατρεία, ἡ λεγομένη νεωχορία⁹², ἦν βλέπομεν ἰδίως ἐν τοῖς ἀπὸ τοῦ Νέρωνος χρόνοις καὶ ἣτις ἀκμάζουσα ἰδίως ἐν Ἀσίᾳ, ἀλλ' εἶτα καὶ ἐν Μακεδονίᾳ, πρὸ πάντων ἐν τοῖς χρόνοις τῶν Ἀντωνίνων καὶ μετὰ τοὺς χρόνους τούτους μείζονα διηνεκῶς ἐλάμβανεν ἐπίδοσιν, οὐδαμῶς, καθόσον ἡμεῖς γινώσκομεν, εἰσεχώρησεν εἰς τὴν Ἀχαΐαν. Πλὴν δὲ τῆς τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος καὶ τοῦ Αὐγούστου λατρείας εὐρίσκομεν πάντως ἐν Ἀχαΐᾳ πολλάκις ὅτι καὶ ζῶντες αὐτοκράτορες ἐτιμῶντο διὰ λατρείας καὶ ἱερέων, καὶ ὅτι αὐτοκράτορες καὶ αὐτοκράτειραι, ἣ καὶ ἄλλα μέλη τῆς δυναστείας ὅτε μὲν ἐτιμῶντοὺς θεοὶ καὶ θέαιναι, ὅτε δὲ ἐταύτοποιοῦντο πρὸς τὰς ἀνέκαθεν λατρευομένας θεῶν μορφάς (αἱ αὐτοκράτειραι καὶ αἱ ἡγεμονίδες (Princessinen) συχνότατα πρὸς τὴν Δήμητραν). Νοοὶ πρὸς λατρείαν αὐτοκρατόρων ἰδρυμένοι δὲν ἔλειπον καὶ ἐν Ἀχαΐᾳ (πρὸβλ. τομ. Α'. σ. 64ᾠ κέξ.) ἀλλ' ὑπὸ γενικωτέραν ἔποψιν ἢ τῶν αὐτοκρατόρων λατρεία δὲν προσέλαβεν ἐν Ἀχαΐᾳ τὰς τερατώδεις μορφάς, ἃς προσέλαβεν

⁹² Πρὸς ταῦτα παρατηροῦμεν ἔτι ὅτι ἡ Ἰουλία δυναστεία εἶχε καὶ ἰδιωτικὰ κτήματα ἐν τῇ Ἑλληνικῇ χερσονήσῳ. Κατὰ Δ. Κάσσιον 54, 29 ὁ περίφημος Ἀγρίππας (κατὰ τοὺς χρόνους τῶν ἐμφυλίων πολέμων ἢ μετὰ τούτους) περιεποίησεν ἑαυτῷ τὴν περὶ τὸν Ἑλλησποντον Θρακικὴν χερσονήσον ὡς ἰδίαν κτῆσιν καὶ αἱ κτήσεις αὗται, μετὰ τὸν τοῦ Ἀγρίππα θάνατον (12 μ. Χ.) μετέβησαν ὡς κληρονομία εἰς τὸν αὐτοκράτορα Αὐγούστου. Αὗται δὲ καὶ ἄλλαι κτήσεις μετέβαινον ἔπειτα ἀπὸ δυναστείας εἰς δυναστείαν. Παρὰ Becker-Marquardt III. σ. 198 σημ. 1083 κατὰ Murator. 717, 5. ἐπὶ Τραϊανοῦ μνημονεύεται τις αὐτοκρατορικὸς ἐπίτροπος τῆς χώρας τῆς Χερσονήσου. (procurator regionis Chersonesi).

ἐν Ἀσίᾳ καὶ ἐν ἄλλαις ἐξηλληνισμέναις χώραις. Οἱ Ἕλληνες τῆς Ἀχαΐας ἐθεράπευον τοὺς αὐτοκράτορας κατ' ἐξοχὴν μᾶλλον δι' ἀγαλμάτων καὶ δι' ἐπιγραφῶν πρὸς τιμὴν τοῦ θεοῦ ἢ μετὰ θάνατον ἀποθεωθέντος (divus) αὐτοκράτορος τιθεμένων, διὰ νομισμάτων καὶ διὰ τῆς ταύτοποίησεως τοῦ τιμωμένου ἢ τῆς τιμωμένης πρὸς θεόν τινα ἢ θεαίαν, ὑπερβαλλόντως δέ, μετ' ἰδιαζούσης προτιμήσεως, διὰ πανηγυρικῶν ἀγώνων πρὸς τιμὴν τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ αὐτοκράτορος ἰδρυομένων Ἐν τούτῳ δ' ἀκριβῶς πάνυ σαφῶς ἐκδηλοῦται πάντως ἡ βαθεῖα διαφθορὰ τῆς γενεᾶς ταύτης, εἰ καὶ ἡ λατρεία τῶν αὐτοκρατόρων εἰσέδῃ καὶ εἰς λεπτοτέρας σχέσεις τοῦ βίου ἢ δὲ εὐσέβεια τοῦ λαοῦ ὑφίστατο καὶ ἐντεῦθεν, ὡς ἐννοεῖται, διηνεκῶς βαθύτερον παραγμὸν ¹⁰.

¹⁰ Περὶ νεωκορίας ἴδ. καθόλου Becker-Marquardt R. A. III. 1. σ. 269 καὶ Preller, Röm. Mythol. ἐκδ. 2. σ. 794 κξ. Eckhel D. N. IV. σ. 288 κξ. καὶ ἰδίως (πλὴν τῆς πραγματείας τοῦ Marquardt, Cyzicus σ. 84 κξ) I. H. Krause, Neocorus σ. 4-93. Ἐιδικῶς περὶ Μακεδονίας προκειμένου (ἰδίως περὶ τῶν ἀπὸ Καρακάλλα καὶ ἐντεῦθεν χρόνων) ἴδ. Eckhel D. N. IV. σ. 292. Mionnet ἐν εἰρ. τ. σ. 458 κξ. Suppl. III σ. 12. 13. 39. 223. 231. II σ. 8 κξ. Preller σ. 795. Krause σ. 39. 55. 68 κξ. 75. ἴδ. τὸ δνομα νεωκορείτης παρὰ Büschh. C. I. τόμ. I ἀρ. 1585.

Ὡς πρὸς τὰ τῆς λατρείας τῶν αὐτοκρατόρων ἐν Ἀχαΐᾳ ὑπάρχει τι ἔτι ἀσαφές ἴδ. καθόλου Krause ἐν εἰρ. τ. σ. 11 κξ. 14 κξ. 17 κξ. 39 κξ. Τὸ ἰσχυρότατον ἐν Ἀχαΐᾳ ἔρεισμα αὐτῆς ἦτο προφανῶς ἐν τῇ ἐπαρχιακῇ συνόδῳ· ἀλλ' ἀτυχῶς περὶ τοῦ θεσμοῦ τούτου ἐλάχιστα εἶναι γνωστά· ἴδ. καὶ Ross, Archäolog. Aufs. τόμ. I σ. 123. Τῶν ἀναριθμητῶν τιμητικῶν πρὸς τοὺς αὐτοκράτορας ἐπιγραφῶν πολλαὶ εἰσι δυστυχῶς ἠκρωτηριασμέναι· καὶ ἐκ τῶν τοιούτων ἠκρωτηριασμένων ἐπιγραφῶν μανθάνομεν ὅτι πλείστοι ὑπῆρχον ἐν Ἀχαΐᾳ ἱερεῖς τῶν αὐτοκρατόρων, τῶν τὰ ὀνόματα δὲν μνημονεύονται. Συχνὸς γίνεται λόγος περὶ ἱερέων διηνεκῶν ἢτοι ἰσοβίων τῶν «Σεβαστῶν»· ἀλλὰ δὲν δυνάμεθα νὰ νοήσωμεν τὰ κατὰ τὴν οὐσίαν τοῦ ἀξιώματος αὐτῶν ἀναφέρονται δὲ καὶ γένη, ἐν οἷς ἡ τοιαύτη ὑπερσία ἦτο κληρονομικὴ, ὡς πάλιν ἀναφέρονται ἱερεῖς πρὸς τιμὴν ὀλοκλήρου ῥητῶς μνημονευομένου γένους αὐτοκρατόρων καθεστηχότες. Οὐδέποτε σχεδὸν δυνάμεθα νὰ καθορίσωμεν ἐπὶ πόσον χρόνον (ἐξαιρουμένων τοῦ Ἰουλ. Καίσαρος καὶ τοῦ Αὐγούστου) μετὰ τὸν θάνατον τοῦ αὐτοκράτορος ἢ τὴν ἐκλείψιν τοῦ οἴκου αὐτοῦ ἐξηκολούθει ἡ ἅπαξ καθιερωθεῖσα λατρεία αὐτοῦ ἐνιαχοῦ δὲ φαίνεται ὅτι ὑπῆρξαν ἱερεῖς, οἵτινες ἦσαν τεταγμένοι ἅπαξ διὰ παντός πρὸς τὴν λατρείαν τοῦ κατὰ καιροὺς αὐτοκράτορος ἢ τοῦ ἐκάστοτε θεοῦ (divus) αὐτοκράτορος.

Ἄλλως εὐρίσκομεν ὅτι πλὴν τῶν ἐπαρχιακῶν συνόδων ἰδίως αἱ Ἀθηναὶ καὶ ἡ Σπάρτη, καὶ ἐν ταῖς νήσοις ἰδίως ἡ Λέσβος ἦσαν οἱ κυριώτατοι τόποι τῆς τῶν αὐτοκρατόρων λατρείας· προσέτι δὲ ὅτι ἀπὸ τῶν χρόνων ἰδίως τοῦ Ἀδριανοῦ καὶ τῶν Ἀντωνίνων ἡ διὰ

Λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν τοῦ τότε χρόνου, ἐννοεῖται ὅλως οἰκοθεν ὅτι ἡ λατρεία τοῦ Καίσαρος, τοῦ θεοῦ Ἰουλίου (Divus Julius), μετὰ τῶν εἰς αὐτὴν ἀνηκόντων ναῶν, εἰκόνων καὶ πανηγυρικῶν ἀγῶνων, τῶν «Καισαρείων», ἐξετάθη ταχέως ἐφ' ἅπασαν τὴν Ἑλληνικὴν καὶ Ἑλληνιστικὴν Ἀνατολήν· οἱ δὲ ἀγῶνες ὅτε μὲν ἐτελοῦντο αὐτοὶ μόνοι καθ' ἑαυτούς^{10α}, ὅτε δὲ συνεδέοντο μετὰ τῶν ἀνέκαθεν νενομισμένων ἐορτῶν τῶν θεῶν· οὕτω δὲ τὰ Καισάρεια παρίστανται συνδεδεμένα πλὴν ἄλλων ἐν Ἀκραϊφίᾳ μὲν τῆς Βοιωτίας (κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Καλιγόλα) μετὰ τῶν ἀγῶνων τῶν τελουμένων πρὸς τιμὴν τοῦ Πτόμου Ἀπόλλωνος, ἐν Θεσπιαῖς δὲ μετὰ τῆς ἐορτῆς τῶν «Ἐρωτιδίων», ὡσαύτως δὲ καὶ μετὰ τῆς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἀγομένης ἐορτῆς τῶν Μουσῶν κ.τ.λ.^{10β}. Εὐνόητον δὲ ὅτι ἡ λατρεία τοῦ Αὐγούστου ἔλαβε τάχιστα σημαντικωτάτας διαστάσεις. Ζῶντος ἔτι τοῦ Αὐγούστου, ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς ἐπαρχίαις εἶχεν ἤδη γείνει ἀρχὴ τῆς συμπληρώσεως τῆς λατρείας τοῦ νέου κυρίου τοῦ κράτους ἀφοῦ μετὰ τῶν νέων τοῦ Αὐγούστου καὶ τῆς θεᾶς Ῥώμης ναῶν συνεδέθησαν ἀγῶνες πανηγυρικοί, ὡς τοῦτο ἐγένετο ἐν Περγάμῳ (τόμ. Α' σ. 645) ἀμέσως ἤδη μετὰ τὴν ἰδρυσιν τοῦ ἐνταῦθα οἰκοδομηθέντος ναοῦ τοῦ Αὐγούστου (29 π. Χ.)¹¹. Τὸ τοιοῦτον ἐποιήσατο μεγάλας προόδους κατὰ τοὺς χρόνους ἔτι τῆς κυβερνήσεως τοῦ αὐτοκράτο-

τῶν ἱερέων τελουμένη λατρεία καὶ αὐτῶν τῶν ζώντων αὐτοκρατόρων καὶ ἐν Ἀχαΐᾳ ποιεῖται μεγάλας προόδους. Ὅτι δὲ ἡ τῶν αὐτοκρατόρων λατρεία εἰσέδω καὶ εἰς τὰς λεπτοτέρας καὶ αἰσθηματικὰς τοῦ βίου σχέσεις, ἴδ. τὰ περὶ τούτου παρὰ Keil, Syll. inser. Boeot. σ. 87.

^{10α} Πρὸβλ. ἰδίως Böckh C. I. τόμ. 3. σ. 886. Preller, Röm. Mythol. ἐκδ. 2. σ. 706. 791. Krause ἐν εἰρ. τ. σ. 14 κξ. Περὶ τῶν «Καισαρείων» καὶ «Αὐγουστειῶν» τῶν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἴδ. A. W. Zumpt, Mon. Ancyr. σ. 4 κξ. Becker-Marquardt, Röm. Alterth. τόμ. 4. σ. 425. Ἡ τῶν Καισαρείων ἐορτὴ ἀναφέρεται ἐν Ἀχαΐᾳ πλὴν ἄλλων τόπων καὶ ἐν Ἀθήναις, Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 396. 381, ἐν Τροιζήνι, ἀρ. 1186, ἐν Σπάρτῃ ἀρ. 1239. 1240. 1241. 1378.

^{10β} Πρὸβλ. καθόλου Keil, Syll. inser. Boeot. σ. 115 ἀρ. 29. Περὶ Ἀκραϊφίας (ἢ Ἀκραϊφίου) ἴδ. Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 1625 γραμμ. 39. Περὶ Θεσπιῶν ἐν εἰρ. τ. ἀρ. 1586. γραμμ. 3. 4. Keil ἐν εἰρ. τ.

¹¹ Δ. Κασσ. 51, 20 τέλ.

ρος τούτου. Οἱ κατ' ἐνιαυτὸν πρὸς τιμὴν τῆς θεᾶς Ῥώμης καὶ τοῦ Αὐγούστου τελούμενοι ἀγῶνες ¹¹, οἱ καλούμενοι « Ῥώμια Σεβαστά » ἢ ἀπλῶς « Σεβαστά » ἢ « Σεβάστεια » μετὰ τῶν ἐπιστατῶν καὶ ἱερέων αὐτῶν, τελούμενοι δὲ ὅτε μὲν αὐτοὶ καθ' ἑαυτούς, ὅτε δὲ συνδυαζόμενοι μετ' ἄλλων ἀρχαιοτέρων ἐορτῶν, μετὰ τῶν Καισαρείων δηλονότι, διεδόθησαν πανταχόσε, ἔνθα ἐξικνεῖτο ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα περιλαμβανομένων καὶ τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων τῆς Ἰταλίας, μάλιστα τῆς Νεαπόλεως. Οὕτως εὐρίσκομεν τὰ Σεβάστεια ἢ Αὐγούστεια (Augustalia) τελούμενα ἐν Μακεδονίᾳ, ἐν Ἀθήναις, ἐν Θεσπιαῖς, ἐν Δελφοῖς, ἐν Ἄργει, ἐν Ἐπιδαύρῳ καὶ ἐν ἄλλοις τόποις· ὑφίσταντο δὲ καὶ πολὺ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τὴν τούτῳ ἀκολουθήσασαν ἐκ μέρους τῆς Ῥωμαϊκῆς πολιτείας προκήρυξιν τῆς ἀποθεώσεως τοῦ Αὐγούστου (divus Augustus = θεὸς Αὐγουστος) τὴν λαβοῦσαν νόμιμον κύρος καθ' ἅπαν τὸ κράτος ¹². Ἀλλὰ τὰ πράγματα δὲν περιωρί-

¹¹ Ἡ Περὶ τῆς ἐν Ἀθήναις (καὶ ἀλλαγοῦ) λατρείας τῆς θεᾶς Ῥώμης (dea Roma) καὶ τοῦ Αὐγούστου ἴδ. ἐπι Philologus τ. 23 (1866) σ. 239 κξ. Ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς πλὴν τῶν Καισάρων μνημονεύεται ἐνίοτε τιμητικῶς καὶ ἡ Σύγκλητος.

¹² Ἰδ. καθόλου περὶ πάντων Krause ἐν εἰρ. τ. σ. 14 κξ. 17 κξ. Preller ἐν εἰρ. τ. σ. 706. 774. 791 κξ. καὶ πρόσλ. Böckh C. I. τόμ. 3. σ. 85 b καὶ 732 Becker-Marquardt, τόμ. 4. σ. 425. Περὶ Μακεδονίας ἴδ. Böckh C. I. τόμ. 2. σ. 993. ἀρ. 2007 b. Περὶ Ἀθηναίων Böckh C. I. τ. 1. ἀρ. 881 (ἐνταῦθα τὰ Σεβάστεια συνδυάζονται μετὰ τῶν Παναθηναίων) καὶ ἴδ. πρὸς τούτοις Philologus τ. 23. (1866) σ. 220 κξ. Ἄρχ. Ἐφημ. ἀρ. 3724, 3. σ. 1944. Ross, Dem. v. Attic. σ. 87 ἀρ. 141, 3. Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 396. Rhein. Mus. XVIII. σ. 57-60· περὶ τῶν ἐν Θεσπιαῖς Σεβαστείων (συνδυαζομένων ἐνταῦθα πρὸς τὰ Μουσεῖα ἤτοι τὰς ἐορτὰς τῶν Μουσῶν) ἴδ. παρὰ Böckh C. I. ἀρ. 1586 γρμμ. 3. 4. Περὶ τῶν ἐν Δελφοῖς Σεβαστ. ἴδ. Rhein. Mus. XVIII. σ. 269 καὶ II. σ. 114. Curt. Anecd. Delph. ἀρ. 67 σ. 83. περὶ τῶν ἐν Ἄργει ἴδ. Böckh. C. I. ἀρ. 1123-1124. 1126. περὶ τῶν ἐν Ἐπιδαύρῳ Σεβαστείων (συνδυαζομένων ἐνταῦθα πρὸς τὰ Ἀσκληπίεια) ἴδ. Böckh ἀρ. 1186. Περὶ τῆς γενικῆς ἐπεκτάσεως τῆς τοῦ Αὐγούστου λατρείας ἴδ. Kuhn, die städt. und bürgerl. Verf. des Röm. Reiches τόμ. 1. σ. 112. Böckh C. I. τόμ. 2. σ. 851. Ὁ ὄρκος ὁ ἐπὶ τὸν δαίμονα (Genius) τοῦ Αὐγούστου εἰθίζετο καὶ ἐν Ἑλλάδι· ἴδ. Böckh C. I. τόμ. 2. σ. 43. (Περὶ τῶν ἐν Ἀχαΐᾳ, ἤτοι ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Σπάρτῃ ναῶν τοῦ Αὐγούστου κλπ. ἐγένετο ἤδη λόγος ἐν τῷ Α' τόμῳ σ. 645 κξ. Ἐν Ἀσίᾳ δέ, ζῶντος ἔτι τοῦ Αὐγούστου, ἰδρύθησαν νέα ἱερὰ ἐν Μυλάσοις ἴδ. Böckh C. I. τόμ. 2. ἀρ. 2696, ἐν Νύσῃ, ἀρ. 2943, ἐν Κύμῃ, ἀρ. 3524, ἐν Ἄσσῳ, ἀρ. 3569, ἐν Κυζίκῳ. Tacit. Annal. IV. 36. Δ. Κασσ. 57, 24 καὶ οὕτως ἐξῆς ἐν πολλοῖς ἄλλοις ἔπειτα τόποις).

σθησαν μέχρι τοῦ σημείου τούτου. Τιθεμένης ὅλως κατὰ μέρος τῆς θεραπείας τῆς ἐπιδαφιλευομένης τῷ Αὐγούστῳ ἰδίως ἐν τῇ ἐκ παναρχαίων χρόνων εἰς τὴν τοιαύτην ἀνάμιξιν τοῦ ἀνθρωπίνου μετὰ τοῦ θείου εἰθισμένη Αἰγύπτῳ καὶ ἐν τῇ Ἑλληνιστικῇ Ἀσίᾳ^{12α}, πλὴν τοῦ Αὐγούστου καὶ ἄλλα μέλη τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἐν συγκρίσει πρὸς ἄλλας χώρας νηφαλιωτέρα, ὡς εἶδομεν, Ἀχαΐα, ἀπήλαυον ὁμοίας θεραπείας. Καὶ ἵνα ἐν παρόδῳ μόνον μνημονεύσωμεν αὐθις ἐνταῦθα τῆς ἐν Κορίνθῳ λατρείας τοῦ Ἰουλίου γένους (gens Iulia) καὶ τῆς ἤδη πρότερον μνημονευθείσης Ὀκταβίας, τῆς εὐγενοῦς ἀδελφῆς τοῦ Αὐγούστου (τόμ. Α'. σ. 644 σημ. 90)¹³, ἡ αὐτοκράτειρα Λιβία, ἡ ἐν Αἰγύπτῳ, ὡς οἴκοθεν νοεῖται, ὡς Ἴσις λατρευομένη^{13α}, ἦτο ἢ κατ' ἐξοχὴν τοιαύτης ἀπολαύουσα θεραπείας ἐν Ἀχαΐα. Αὕτη ζῶντος τοῦ Αὐγούστου ἀπλῶς ὡς τούτου γυνὴ τιμωμένη ἐν Ἀχαΐα,¹⁴ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ λαμβάνει τὴν ὑψηλὴν προσωνομίαν Ἰουλία Αὐγούστα (Julia Augusta) καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο ἔκτοτε, μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Κλαυδίου γενομένην ἐπίσημον ἀποθέωσιν αὐτῆς, λατρεύεται πολλάκις ὡς θεὰ ἐν πάσαις ταῖς χώραις, ἐν αἷς ἐλαλεῖτο ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα. Καὶ ὅτε μὲν καλουμένη Θεὰ Ἰουλία (Julia Dea), ὡς ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Μεγάροις, ὅτε δὲ Ἰουλία Ἥρα, ὡς ἐν Θεσσαλίᾳ, παρίσταται καὶ

^{12α} Πρὸλ. Becker-Marquardt, ἐν εἰρ. τ. τόμ. 4. σ. 99. 425. Preller, Röm. Mythol. σ. 773. 791 κξ.

¹³ Ἴσως καθ' ὅμοιον τρόπον ἐλατρεύετο ἐν Ἀθήναις καὶ ἡ τοῦ Αὐγούστου θυγάτηρ Ἰουλία· πρὸλ. K. Keil ἐν Philologus 1866. τόμ. 23. σ. 615. 617. 621. ἴδ. καὶ Böckh C. I. τόμ. 2 (Addend.) σ. 1020 α. ἀρ. 2167 d. γραμ. 24· ἀλλ' ὁ Böckh προτιμᾷ ἐνταῦθα τὴν γραφὴν Livia (ἢ ἐπιγρ. εἶναι τῆς Λέσβου)· (ἐν γραμ. 25 ἐξυμνεῖται καὶ ἡ Ὀκταβία) ἴδ. καὶ Bursian εἰς Conze «περιηγήσεις ἐν Λέσβῳ» («Reisen auf Lesbos») σ. 13. Πίν. 7. ἀρ. 1 καὶ 2 ἐν Litterar. Centralblatt 1866. ἀρ. 31. σ. 834.

^{13α} Πρὸλ. Preller σ. 773. 792.

¹⁴ Ἡ ἐν Κέῳ εἰς τὴν Ἰουλίδα ἐπιγραφὴ (Böckh C. I. τόμ. 2. 2370) ἀνεφέρετο ἄλλως εἰς τὴν τοῦ Ἀδριανοῦ γυναῖκα Σαδῖναν· ἀλλ' ἴδ. νῦν Ἀρχ. Ἐφημ. ἀρ. 2995. Le Bas, Julis. ἀρ. 1790. Keil, ἐν Philolog. τόμ. 23. σ. 616 κξ. πρὸλ. πρὸς τούτοις Böckh ἐν εἰρ. τ. σ. 1026 α εἰς ἀρ. 2167 d.

ὡς Ἰουλία Ἐστία καὶ Δημήτηρ, ἔχουσα ἐν Ἀθήναις καὶ ἱερείαν ὁμοῦ μετὰ τῆς Ἐστίας¹⁵. Οἱ Ἕλληνες τέλος τῆς Κύπρου κατὰ τοὺς πρώτους ἤδη χρόνους τῆς μοναρχίας τοῦ Ὀκταβιανοῦ Αὐγούστου δι' ἐξεζητημένης κολακείας καὶ αὐτὴν τὴν σειρὰν τῶν ὀνομάτων τῶν νεωστὶ ὀνομασθέντων μηνῶν κατέστησαν «ὑπόδειγμα ὕμνου» τοῦ ἡγεμόνος¹⁶.

Ὁ πανοῦργος λογισμὸς καὶ ἡ περὶ τὴν εὐνοίαν τῶν ἰσχυρῶν σπουδὴ τῶν καθόλου ἠθικῶς τοσοῦτον βαθέως καταπεπτωκότων Ἑλλήνων καὶ ἡμιελλήνων τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους ἡ μείωσις τῶν λειψάνων τῆς ἀρχαίας χρηστῆς ἠθικότητος ἀνὰ τοὺς εὐρεῖς κοινωνικοὺς ὀμίλους ἡ προϊοῦσα διάλυσις καὶ ἠθικὴ ἐκμηδένισις τῆς ἀρχαίας θρησκείας ἡ πτώσις τῆς ἀρχαίας θρησκευτικῆς πίστεως τὸ φιλοθέωρον καὶ ἡ πρὸς ἀπολαύσεις ῥοπὴ τοῦ πολλοῦ πλή-

¹⁵ Ἰουλία θεὰ Σεβαστὴ Πρόνοια ἐν Ἀθήναις (ἐν ἐπιγραφῇ καὶ ἀγάλματι τῶν χρόνων τοῦ Κλαυδίου, (ἴδ. Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 313. γρμμ. 1. ἐν Μεγάρους ἀρ. 1070. σ. 565α. Ἰουλία Ἴρα ἐν Θεσσαλίᾳ, ἀρ. 1775. σ. 865b. καὶ πρὸλ. Leake, Trav. in northern Greece, ἀρ. 173, 3. Keil, Syll. inscr. Boeot. ἀρ. 15 b. σ. 78. Περὶ Λιδίας ὡς Ἐστίας ἴδ. Böckh 2. σ. 909 b. καὶ ἴδ. Keil, ἐν Philolog. τόμ. 23. σ. 615. 617. καὶ ἴδ. κατωτέρω παρ' ἐμοὶ σημ. 20. πρὸλ. καὶ Eckel, D. N. VI σ. 155. περὶ Λιδίας παριστανομένης πολλὰκις ὡς Δήμητρος ἴδ. O. Müller, Handbuch. d. Archäol. § 199. 7. Ross, Griech. Inselreisen, τόμ. 1. σ. 24. — Ἄλλ' ἐπισήμως ὑπὸ τοῦ κράτους ὡς «θεὰ Αὐγούστα (diva Augusta)» ἀπεθεώθη ἡ Λιδία ὑπὸ τοῦ ἐγγόνου αὐτῆς, τοῦ αὐτοκράτορος Κλαυδίου, τοῦθ' ὅπερ καὶ εἰς τὴν λατρείαν αὐτῆς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις παρέσχε μεγάλην ἐπικράτησιν. Sueton. Claud. c. 11. Δ. Κασσ. 60, 5. πρὸλ. Preller, σ. 777. Becker-Marquardt, τόμ. 4. σ. 428. — Ἐνταῦθα πρέπει νὰ μνημονεύσωμεν καὶ τῆς εταιρείας τῶν λεγομένων Ἀγριππιαστῶν καὶ τοῦ προέδρου αὐτῶν Γαίου Ἰουλίου Δεξιμάχου τῆς ἰδρυθείσης ἐν Σπάρτῃ (μετὰ τὸ 18 π. X.) πρὸς τιμὴν τοῦ μεγάλου φίλου τοῦ Αὐγούστου Μ. Οὐίψανιου Ἀγρίππα, Böckh. C. I. τ. 1. ἀρ. 1299. Pauly, R. E. τ. 1. σ. 606.

¹⁶ Πρὸλ. K. F. Hermann, Griech. Monatskunde. σ. 14 καὶ 90 κξ. * καὶ ἴδ. νῦν Götting. Gelehrt. Anzeigen 11. Stück. 1866 Nachrichten d. königl. Gesellseh. d. Wissensch. 14. März. 1866 ἀρ. 9. H. Sauppe «Unger und Kotschy, die Insel Cypren». Wien 1865. ἰδίως περὶ τῆς ἐπιγραφῆς τῆς Μονῆς τοῦ «Ἀχειροποιήτου» (über die Inschrift Acheropithi) σ. 130 κξ. Ὁ Αὐγούστου ἐλατρεύετο ἐν Κύπρῳ ὡς θεός. Böckh C. I. τόμ. 2. ἀρ. 2629).

* Ὁ ὕμνος οὗτος ἔχει ὡς ἐξῆς. Ἀφροδίσιος (ἀρχ. ἀπὸ 23 Ἰουλίου). Ἀπογονικός. Αἰνείος. Ἰούλιος. Καισάριος. Σεβαστός. Αὐτοκρατορικός. Δημαρχεφούσιος. Πληθύπατος (saepissime Consul). Ἀρχιερεύς. Ἐσθίος(;) (Ἐστιεύς;) ** Ῥωμαῖος.

** ἴδ. H. Sauppe z. Kypr. Monatskunde (H. S. ausgew. Werk. σ. 454 (Σ. Μ.).

θους· ἡ ἀνέκαθεν ὑπάρχουσα ἐν τῷ πολλῷ λαῷ καὶ διαρκῶς αὐξανομένη αἰσχρὰ δουλοφροσύνη, ἡ ἐκδηλουμένη, ὡς πρότερον ἀπέναντι τῶν Ἑλληνιστῶν ἡγεμόνων τῆς Ἀνατολῆς, οὕτω νῦν ἀπὸ μακροῦ ἤδη χρόνου καὶ ἀπέναντι τῶν Ῥωμαίων δυναστῶν, μεθ' ἧς ἄριστα συνεβιβάζετο ἡ ψυχρὰ εἰρωνεία τῶν φιλοσόφων πρὸς τὰς τριαύτας νέας θεότητας· ταῦτα πάντα ἤγον τοὺς Ἕλληνας ἐν τῇ ἐδῶ ταύτῃ διηνεκῶς προσωτέρω. Οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ ἡμιέλληνες καὶ μετὰ τὴν τοῦ Αὐγούστου ἀρχὴν οὐδέποτε ἀνέμενον τὴν ἐπίσημον ἀποθέωσιν τῶν αὐτοκρατόρων. Ὁ τε ὠμότατος δεσπότης, ὅστις ἐν Ῥώμῃ οὐδὲ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἤξιούτο τῆς ἀποθεώσεως, καὶ ὁ ὑπερήφανος καὶ νηφάλιος κυβερνήτης, ὅστις μετ' ἀγανακτήσεως ἀπέστρεφε τὸ πρόσωπον ἀπὸ τῆς τριαύτης ἀκατανοήτου δουλοφροσύνης, πάντες οὗτοι, συνήθως μετὰ τῶν τοῦ οἴκου τοῦ ἡγεμονικοῦ δεσποινῶν, ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ταῖς ἐν τῇ ἐπικρατείᾳ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, τοῦλάχιστον ἐν ταῖς κομπαστικαῖς τιμητικαῖς ἐπιγραφαῖς, ζῶντες ἔτι ἐθεραπεύοντο καὶ ἐτιμῶντο ὡς θεοί^{17α}. ἐννοεῖται ὁμοίως ὅτι ἐνταῦθα πάντως ἡ γνῶσις τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῶν φρονημάτων ἐνὸς ἐκάστου τῶν αὐτοκρατόρων τοῦτο τοῦλάχιστον εἶχε τὸ ἀποτέλεσμα, ὅτι ἡ δουλόφρων φορτικότης τῆς διεφθαρμένης ταύτης γενεᾶς περιωρίζετο μᾶλλον ἢ ἦττον ἀναλόγως τῶν περιστάσεων.

Ἀληθῶς δὲ ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ ὁ λαὸς προέτρεχε κατὰ πολὺ τῶν Καισάρων. Ὁ αὐστηρὸς Τιβέριος, ὅστις παρὰ πάντα τὰ σκιερὰ μέρη τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ ἔχων ἰκανὴν ἀξιοπρέπειαν ὑπερήφα-

^{17α} Ὁ L. Ross. (Griechische Inselreisen, τ. 2. σ. 19) ὑπομνησκει ἡμᾶς ἐνταῦθα ὅτι, πλὴν τῶν ἀρχαιότερον ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων γενομένων πρὸς τοὺς θεοὺς ἀφομοιώσεων ἀνδρῶν μεγάλως τιμωμένων, ὡς λ. γ. τοῦ Φιλοποίμενος καὶ τοῦ Ἀράτου, πρὸς τὸν Δία (Keil, Anall. Epigr. σ. 16. 23. 29. 54), παρὰ τοῖς ἀρχαιοτέροις ἤδη Ἕλλησιν (ἰδίως ἐν ταῖς νήσοις ὡς ἐν Θήρᾳ Böckh. C. I. τόμ. 2. ἀρ. 2467-2473, ὡς ἐπίσης ἐν Βοιωτίᾳ καὶ Λακωνίᾳ) ἦτο λίαν σὺνηθες νὰ τιμῶσι μετὰ θάνατον ὡς ἥρωας ὅτε μὲν τοὺς γόνους τῶν ἀρχόντων γενῶν, ὅτε δὲ μόνον. ἔνεκα εὐσεβοῦς αἰσθήματος, τοὺς ἀγαπητοὺς θετνεῶτας. Ἀλλ' ὁ R. κρίνει, κατὰ τὴν ἐμὴν δόξαν, ἄγαν ἐπιεικῶς ὅταν ἔνεκα τῶν εἰρημένων αἰτίων ἐν τῇ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων λατρεία τῶν αὐτοκρατόρων οὐδεμίαν θέλη νὰ εὕρη ἀπόδειξιν χαμαιζήλου κολακείας.

νον καὶ ἠθικὴν σοβαρότητα ἀπέρριπτε τὰς τοιαύτας τιμὰς, καὶ ἤξιον μὲν αὐστηρῶς ἵνα ἡ λατρεία τοῦ «θεοῦ Αὐγούστου» μὴ παραμελῆται¹⁷, ἀλλ' ἀπηγόρευεν αὐστηρότατα τὴν εἰς αὐτὸν τοῦτον προσφορὰν τοιοῦτων τιμῶν¹⁸, καὶ ὅστις ἐπὶ τέλους ἔνεκα τῆς μεγάλης αὐτοῦ ἀντιδημοτικότητος οὐδὲ μετὰ θάνατον ἀπεθεώθη ὑπὸ τῆς Συγκλήτου¹⁹, δὲν ἠδυνήθη ἐν τούτοις ν' ἀντιστῆ μέχρι τέλους εἰς τὴν φορτικὴν ταύτην δουλοφροσύνην. Ἦναγκάσθη λοιπὸν νὰ ἐπιτρέψῃ ἵνα οἱ Ἕλληνες τῆς Ἀσίας, οὓς μετὰ τὸν φοβερὸν σεισμὸν τοῦ 17 μ. Χ. εἶχεν ἀνορθώσῃ ἐκ τῆς δυστυχίας, εἰς ἣν εἶχον περιέλθει (πρβλ. κατωτέρω σημ. 45), καὶ οὓς εἶχε προστατεύσει (τῷ 22 καὶ 23) ἰσχυρῶς ἐναντίον πολλῶν κακομηχανῶν Ῥωμαίων ἀρχόντων, οἰκοδομήσωσιν ἐν Σμύρνῃ τῷ 26 μ. Χ. πρὸς τιμὴν αὐτοῦ καὶ τῆς Λιβίας καὶ τῆς Συγκλήτου μεγαλοπρεπῆ ναόν²⁰. Δὲν ἠδύνατο δὲ νὰ κωλύσῃ ἵνα μετὰ τινα χρόνον Ἕλληνας Ἰκυρηναῖος, ἰδιώτης πλούσιος, ὀνόματι Ἀδραστος (υἱὸς Ἀδράστου) Φιλοκαῖσαρ, κτίσῃ ἰδίαις δαπάναις πρὸς τιμὴν τοῦ «θεοῦ Τιβερίου» ναόν ἐν τῷ ἐν Λαπήθῳ γυμνασίῳ, καθιερωθέντα τῷ 26 μ. Χ.²¹. Ἐτι ὀλιγώτερον ἦτο δυνατὸν νὰ κωλυθῶσιν οἱ Ἕλ-

¹⁷ Πρβλ. Tacit. IV. 36. 37 κξ. Δ. Κασσ. 57. 24. Preller, σ. 777.

¹⁸ Πρβλ. Tacit. IV. 37 κξ. Sueton. Tibor. c. 26. Δ. Κασσ. 57, 9.

¹⁹ Πρβλ. Sueton. Calig. c. 15 καὶ ἴδ. Keil, Syll. inscr. Boeot. σ. 121. Becker-Marquardt, Röm. Allert. τόμ. 4. σ. 426 κξ. Καὶ ὁ Τιβέριος βεβαίως αὐτὸς διὰ τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἐφαρμογῆς τῶν περὶ καθοσιώσεως νόμων ἐνήργησεν ἵνα οἱ ἀνδριάντες αὐτοῦ κατασταθῶσιν ἱερώτεροι καὶ ἀσυλότεροι καὶ αὐτοῦ τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ Διὸς (Φιλοστρ. Β. Απολλ. Τυαν. Α. 15 «οἱ ἀνδριάντες Τιβερίου» καὶ τοῦ Διὸς τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ φοβερωτέρου ἦσαν τότε καὶ ἀσυλότεροι»).

²⁰ Ἰδ. κατωτ. καὶ πρβλ. Tacit. Annal. IV. 15. 37. 55-56 (περὶ τοῦ Τιβερίου ὡς θεοῦ ὑμνουμένου ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς πρβλ. Böckh C. I. τόμ. 2. ἀρ. 2087. 2177 καὶ 2461. ἴδ. καὶ Böckh εἰς τὸν ἀρ. 2056 g. 3. σ. 998 α. καὶ εἰς ἀρ. 2442. 3. σ. 7081 α. Preller, σ. 792).

²¹ Κατὰ τὴν ἤδη μνημονευθεῖσαν ἐπιγραφὴν τῆς Μ. Ἀχειροπ. ἴδ. Sauppe ἐν εἰρ. τ. σ. 130 κξ. καὶ ἴδ. καὶ Leutsch ἐν Philolog. (1866) τ. 23. τοῦ χ. 4. σ. 750 καὶ 754. Οἱ Κύπριοι ἐτίμησαν σφόδρα τὸν τε Τιβέριον καὶ τὸ γένος αὐτοῦ καθόλου. Böckh C. I. τόμ. 2. ἀρ. 2630. Ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐλατρεύετο ὁ Τιβέριος ἐν μορφῇ τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς, ὡς τοῦτο εἰκάζει ὁ C. O. Müller, Antiq. Antioch. 286. Kaysor εἰς Φιλοστρ. Β. Απολλ. Τυαν. σ. 178.

ληνες τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ νὰ προσφέρωσι «λατρείαν θείαν» καὶ εἰς ἄλλα μέλη τῆς δυναστείας τῶν Καισάρων, ἄνδρας τε καὶ γυναῖκας. Οὕτως εὐρίσκομεν ἐν ἄλλοις ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι τοσοῦτον ἐξεφαύλισαν ἑαυτούς, ὥστε ἴδρυσαν τῷ 15 μ. Χ. ἰδίαν τινὰ λατρείαν (κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν γνώμην) τοῦ νεαροῦ υἱοῦ τοῦ Τιβερίου, τοῦ διαδόχου θεωρουμένου τότε Δρούσου. Πιθανῶς δέ, ζῶντος ἔτι τοῦ νεανίου τούτου (ἦτοι μέχρι τοῦ 23 μ. Χ.), ἤχιστα δὲ πιθανῶς καὶ πολὺ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Τιβερίου, οἱ ἐπώνυμοι ἄρχοντες, ὡς ὁ Ξένων, ὁ Κόϊντος Τρεβέλλιος Ροῦφος καὶ ὁ Μιθραδάτης ἦσαν ἱερεῖς ἐνταύτῳ τοῦ Δρούσου τούτου ²².

²² Πρὸς. Böckh C. I. τόμ. 1 ἀρ. 181. σ. 312 κξ. καὶ ἀρ. 264. Meier (Comm. Epigr.) Index archont. eponym. ἴδ. λ. Μιθρ., Τρεβέλλ. καὶ Ξέν. Ἀλλὰ πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι τὰ ἀναφερόμενα ἄνω ἐν τῷ κειμένῳ εἰσὶ πάντα ἀμφιβολώτατα ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐν μόνον εἶναι βέβαιον, ὅτι ἐν Ἀθήναις, ἐν τοῖς ἀρχαιοτέροις χρόνοις τῆς αὐτοκρατορίας ὑφίστατό τις λατρεία Δρούσου καὶ ὅτι πολλοὶ ἐπώνυμοι ἄρχοντες φαίνονται ὡς ἱερεῖς τοῦ Δρούσου. Οἱ νῦν ἐρευνηταί, ἐξαιρουμένου ἐνός ἢ δύο τούτων ὡς λατρευόμενον Δροῦσον ὑπονοοῦσι τὸν Δροῦσον τὸν νεώτερον, τὸν υἱὸν τοῦ Τιβερίου· ἰδίως ὁ Böckh ἐν εἰρ. τ. Ellissen, zur Gesch. Athens. σελ. 30. Meier ἐν εἰρ. τ. καὶ Comm. Epigr. II. σ. 72. Τούναντιον δὲ ὁ K. Keil (Sched. Epigr σ. 43-45, καὶ Rhein. Museum (1863) XVIII. σ. 66) ἐκλαμβάνει ὡς τοιοῦτον Δροῦσον τὸν Δ. τὸν πρεσβύτερον, ἦτοι τὸν περίφημον ἀδελφὸν τοῦ Τιβερίου. Καίτοι καθ' ἑαυτὴν ἡ γνώμη αὕτη (ἣν συμμερίζεται καὶ ὁ Westerman παρὰ Pauly R. E. τ. 1. ἐκδ. 2. σ. 1464) δὲν φαίνεται πιθανὴ ἐκ τῶν προτέρων, προσκτᾶται ἐν τούτοις ἰσχυρὸν ἔρεισμα ἐὰν ἀληθῶς ἡ ἐν ἀποσπάσμασι διασωθεῖσα ἐπιγραφή, περὶ ἧς πραγματεύεται ὁ Keil ἐν Rh. Mus. ἐν εἰρ. τ. σ. 56 κξ., καὶ ἐν ἧ ὡσαύτως ἄρχων τις ἐπώνυμος, Ἄλκων ἢ Λάκων, παρίσταται ὡς ἱερεὺς τοῦ Δρούσου, πρέπει νὰ θεωρηθῇ ἀνήκουσα εἰς τοὺς χρόνους τοῦ αὐτοκράτορος Αὐγούστου, ἦτοι εἰς τὰ ἀπὸ 9 π. Χ. μέχρι 14 μ. Χ. ἔτη. Ἐτι ἀμφιβολώτερος εἶναι ὁ χρόνος τῆς διαρκείας τῆς ἐν Ἀθήναις λατρείας τοῦ Δρούσου. Ὁ Böckh καὶ ὁ Meier ἐν εἰρ. τ. τ. ἀπορρίπτουσι πάντως πᾶσαν γνώμην ὅτι ἡ λατρεία αὕτη διήρκεσε πέρα τῆς τοῦ Τιβερίου ἀρχῆς*, ὅτι διήρκεσεν ἰδίως ἐπὶ τῶν ὕστερον μετὰ τὴν Ἰουλιανὴν δυναστείαν ἀρξασῶν δυναστειῶν· τοιαύτη τις γνώμη καθίσταται πάντως ἡχιστα πιθανή, ἐὰν ὁ λατρευόμενος Δροῦσος ὑποτεθῇ ὁ τοῦ Τιβερίου υἱός. Διὰ τοῦτο φρονεῖ καὶ ὁ Meier (Index archont. ἴδ. λ. Δροῦσος) ὅτι ὁ παρὰ Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 376. σ. 437 μνημονευόμενος ἄρχων Λεύκιος Βίδουλος Ἰππαρχος, ὅστις ἐν πληρεστέρα ἐρμηνείᾳ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης (Ἀρχ. Ἐφημ. ἀρ. 1385. σ. 864 Rhein. Mus. XVIII. σ. 66) παρίσταται ὡσαύτως ὡς ἱερεὺς τοῦ Δρούσου, δὲν πρέπει νὰ θεωρῆται ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν παρὰ Böckh ἐν εἰρ. τ.

* Ἴδε ἐν τούτοις περὶ τοῦ ἄρχοντος καὶ ἱερέως τοῦ Δρούσου Θρασύλλου ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Κλαυδίου, ἐν Φιλίστορι Δ. 4 σ. 332 κξ. καὶ Philologus τόμ. 23 (1866) σ. 214. (σημ. συγγ.)

Ἵπὸ τοιοῦτον πνεῦμα εἶναι εὐνόητον ὅτι καὶ μέλη τοῦ ἡγεμονικοῦ οἴκου, ἅτινα ἦλθον εἰς ἐπαφήν πρὸς τὴν Ἑλλάδα, ἔτυχον

ἀρ. 269 μνημονεύμενον ὁμώνυμον ἄρχοντα, ὅστις θεωρεῖται ἄρξας ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Ἀδριανοῦ ἢ ἔτι βραδύτερον, ἀλλ' ὅτι τὸναντίον ὁ πρῶτος ἐκεῖνος Ἴππαρχος ἀνήκει εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Τιβερίου. Ἄλλ' ὁ Keil καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Westermann ἐν εἰρ. τ. ἔχει περὶ τοῦ πράγματος γνώμην ἀλλοίαν. Ἀφοῦ ἐξ ἐνόος ἀναφέρει (σ. 60) ἐξ ἐπιγραφῶν καὶ ἄλλους Ἀθηναίους, ὄντας ἐνταύτῃ καὶ ἐπωνύμους ἄρχοντας καὶ ἱερεῖς τοῦ Δρούσου, τὸν Ἀναξαγόραν (Ἀρχ. Ἐφημ. ἀρ. 3612. σ. 1866), τὸν Τίτον Φλάβιον Ἀλιβιάδην (Ἀρχ. Ἐφημ. ἀρ. 4008 σ. 2004), ὅστις ὡς ἐκ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ Φλάβιος ἀνήκει ἴσως εἰς τοὺς χρόνους τῆς δυναστείας τῶν Φλαβίων, ἐν σ. 66 τὸν μνημονευθέντα Λ. Βίδουλον Ἴππαρχον καὶ τὴν ἐπιγραφὴν αὐτοῦ, ἐκ τυπικῶν ὁρμώμενος λόγων, θεωρεῖ ἀνήκοντα εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Ἀδριανοῦ ἢ τῶν Ἀντωνίων, μέχρις ὧν χρόνων διήρκεσε, κατὰ Keil, ἡ λατρεία αὕτη. Ταῦτα φρονῶν ὁ Keil ἐνθεν μὲν (ἐν σελ. 17) τίθησιν ἐν ἀμφιδόλῳ τὴν κατ' ἐνιαυτὸν ἀλλαγὴν τῶν ἱερέων τούτων (ἐναντίον τῆς γνώμης τοῦ Meier, Comm. Epigr. II. σ. 72), ἐξ ἄλλου δὲ (σ. 66) θεωρεῖ ὡς τι ἀπίθανον τὴν σταθερὰν συνάφειαν τοῦ ἀξιώματος τοῦ ἐπωνύμου ἄρχοντος μετὰ τῆς λατρείας τοῦ Δρούσου, φρονῶν ὅτι ἡ πολλακίς ἀναφερομένη ἔνωσις τῶν δύο ἀξιωματῶν εἶναι ἀπλῶς τυχαία, — διότι, κατὰ Keil, ὁ ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν γνωστὸς ἐπωνύμος ἄρχων τῶν χρόνων τοῦ αὐτοκράτορος Κλαυδίου, Μητροδώρος (Böckh ἀρ. 266 ἴδ. κατωτέρω κεφ. Β. σημ. 38) δὲν φέρει καὶ τὴν προσωνυμίαν τοῦ ἱερέως τοῦ Δρούσου.

Ἵπὲρ τῆς γνώμης τοῦ Keil δύναται νὰ θεωρηθῇ συνηγοροῦσα ἡ μεγάλη ἀποστροφή, ἣν ἠσθάνετο πρὸς τοιαύτας δουλικὰς πράξεις ὁ Τιβέριος, ὅστις οὐδέποτε ἔβλεπεν ἄσμενος καὶ τὰς πρὸς τὴν μητέρα αὐτοῦ Λιβίαν προσφερομένας τοιαύτας τιμάς. Ἐὰν δὲ ὁ ἐν Ἀθήναις λατρευόμενος Δρούσος ὑποτεθῇ ὁ πρεσβύτερος, τότε ἡ μακρὰ διάρκειά τῆς λατρείας ταύτης εἶναι λίαν εὐεξήγητος, διότι ἐνθεν μὲν ἡ τοῦ Δρούσου τούτου λατρεία συνήπτετο πρὸς τὴν τοῦ Αὐγούστου, ἐξ ἄλλου δὲ ὁ αὐτοκράτωρ Κλαύδιος κατὰ τὴν εἰς τὴν ἀρχὴν ἀνοδὸν αὐτοῦ οὐ μόνον τὴν μᾶμμην Λιβίαν καθιέρωσεν ὡς θεάν, ἀλλὰ καὶ θυσίας καὶ ἀγῶνας ἵδρυσεν ὑπὲρ τῆς μνήμης τῶν γονέων αὐτοῦ, τοῦ Δρούσου ἐκεῖνου καὶ τῆς Ἀντωνίας τῆς νεωτέρας.

Καθ' ἑαυτὴν θεωρουμένη βεβαίως οὐδὲν τὸ παράδοξον εἶχεν ἡ λατρεία τοῦ ζῶντος ἔτι καὶ ἄλλως ἐν ταῖς Ἀθηναϊκαῖς ἐπιγραφαῖς ἐξυμνουμένου νεαροῦ διαδόχου τοῦ θρόνου Δρούσου· ἄλλως τε ἐν Κύπρῳ ὑπῆρχεν, ὡς φαίνεται, λατρεία τοῦ νεαροῦ Δρούσου καὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ. πρβλ. Böckh. C. I. τόμ. 2. ἀρ. 2630· δὲν ἦτο δὲ ἀσύνηθες ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, ἐν αἷς ἐλαλείτο ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα, νὰ ἱδρύνονται ναοὶ καὶ ἀγῶνες πρὸς τιμὴν καὶ αὐτῶν ἔτι τῶν Ῥωμαίων διοικητῶν. Πρβλ. πλὴν ἄλλων τὰ ἐν Κυζίκῳ Λουκοῦλλεῖα, Krause, Neocor. σ. 10, καὶ Sueton. Octav. c. 5² ἀρχ. Οὕτω π. γ. ἐν Μυλάσοις τῆς Καρίας πρὸς τιμὴν τοῦ ἀποθεωθέντος Γάτου Μαρίου Κηνησώρινου (ὑπάτου τῷ 8 π. Χ. γενομένου) ἱδρύθησαν ἀγῶνες πανηγυρικοί, τὰ Κηνησώρινεῖα, βεβαίως ἔνεκα τῆς ἐν τῷ τόπῳ ἐκεῖνῳ ἀνθυπατικῆς αὐτοῦ ἀρχῆς. Böckh C. I. τόμ. 2. ἀρ. 2698b. καὶ ἴδ. Nipperdey εἰς Τακίτου Annal. III. 5. Ὡς «θεός» ἐτιμῆθη καὶ ὁ μέγας Ἀγρίππας κατὰ τὴν ἐν Λέσβῳ διαμονὴν αὐτοῦ. Böckh C. I. τόμ. 2. ἀρ. 2176.

ὑποδοχῆς μετὰ τιμῶν λίαν ἐξαιρέτων καὶ πάσης τέχνης κολακείας, οἶαν τέχνην ἐγίνωσκον νῦν ἀσκήσιν οἱ Ἕλληνες. Τοιαύτης θεραπείας ἔτυχεν ἰδίως ὁ νεαρὸς Καῖσαρ Γερμανικὸς υἱὸς τοῦ εὐγενοῦς Δρούσου (ἀδελφοῦ τοῦ Τιβερίου), ὅτε ὁ νεαρὸς οὗτος στρατηγός, ὁ ἀξιαγαστότατος καὶ μεγαλοφρονέστατος τῶν ἡγεμονοπαίδων τοῦ Ἰουλιοκλαυδιανοῦ οἴκου κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τοῦ 18 μ. Χ. ἐν τῇ πορείᾳ αὐτοῦ πρὸς τὰς ἐπαρχίας τῆς Ἀνατολῆς, ἔνθα μετέβαινε μετ' ἐκτάκτου ἀποστολῆς καὶ μετὰ εὐρείας ἐξουσίας ἐπιτρόπου, ἐπεσκέψατο μέγα μέρος τῆς Ἑλλάδος. Ὁ νεαρὸς ἡγεμονόπαις προσῆγγισε τότε ἐν πρώτοις πρὸς τὰς βορειοδυτικὰς χώρας τῆς Ἀχαΐας· ἐπεσκέφθη ἐν ἀρχῇ κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 18 μ. Χ. τὴν Νικόπολιν, τὸ ἰσχυρῶς ἀκμάζον τότε κτίσμα τοῦ θετοῦ αὐτοῦ πάππου Ὀκταβιανοῦ Αὐγούστου, ἔνθα ἀνέλαβε τὴν ἀρχὴν τῆς δευτέρας αὐτοῦ ὑπατείας· εἶτα δὲ τὰς δεινὰς ἐκεῖνας μοιριδίας παρὰ τὸ Ἄκτιον παραλίας, ἔνθα ὁ θετὸς οὗτος πρόπαππος Ὀκταβιανὸς ἤρατο τὴν κοσμοϊστορικὴν αὐτοῦ ἐναντίον τοῦ πρὸς μητρὸς πάππου τοῦ Γερμανικοῦ, τοῦ Ἀντωνίου, νίκην. Τοὺς Ἀθηναίους^{22α} κατέθελεξεν ὁ προσηνὴς ἡγεμονόπαις, ἀφοῦ ὡς πρῶτος φιλέλληνας, ὡς θαυμαστῆς τοῦ ἀρχαίου κλέους τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ τῶν Ἑλληνικῶν ἀρχαιοτήτων ἐσεβάσθη ἐπιμελῶς τὰ προνόμια τῆς «συμμάχου» δημοκρατικῆς αὐτοπόλεως Ἀθηνῶν καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν τοῦ Περικλέους ἄνευ τῆς φοβερᾶς πομπῆς πολεμάρχου, ἀκολουθούμενος ἀπλῶς ὑπὸ ἐνὸς μόνον ραβδούχου. Ἐν τῇ περαιτέρω αὐτοῦ πορείᾳ ἤψατο ἔτι ὁ Γερμανικὸς τῆς Εὐβοίας· ἐν δὲ τῇ νήσῳ Λέσβῳ, τῇ ὑπαγομένη ἤδη εἰς τὴν ἐπαρχίαν Ἀσίαν, ἡ περίφημος αὐτοῦ γυνὴ Ἀγριππίνα, ἡ πιστὴ αὐτοῦ ἐν πάσαις ταῖς ὁδοιπορίαις σύντροφος, ἐγέννησεν εἰς αὐτὸν τὸ τελευταῖον αὐτῆς τέκνον, τὴν Ἰουλίαν. Οἱ

^{22α} Πρβλ. καὶ Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 315 κξ. καὶ Rhein. Mus. XVIII. 1. 60. Ἐγγλυφὸς τις λιθίς, ἐφ' ἧς κατὰ τὴν γνώμην πολλῶν, φαίνεται ὅτι παρίσταται ἡ Ἀγριππίνα ὡς Δημήτηρ καὶ παρ' αὐτὴν ὁ Γερμανικὸς, θεωρεῖται μνημεῖον τῆς τῶν Ἀθηναίων πρὸς τὸν Γ. συμπαθείας. Monger, Iconogr. rom. σ. 135 κξ. Πίν. 24x ἀρ. 3.

Μιτυληναῖοι, οἵτινες φαίνεται ὅτι ἐν ταῖς πράγμασι τούτοις ἐπέδειξαν ἰδιαίτερον ζῆλον, ἐπελάβοντο ἀμέσως τῆς εὐκαιρίας, ἵνα τιμήσωσι τὸ ἀξιομνημόνευτον τοῦτο γεγονός κόπτοντες νομίσματα, ἐν οἷς παρίσταντο αἱ τοῦ «θεοῦ» Γερμανικοῦ καὶ τῆς «θεᾶς» Ἀγριππίνης κεφαλαί· καὶ ἡ πολύτεκνος Ἀγριππίνα ἐλατρεύετο ἀπὸ τοῦδε ἐν Λέσβῳ καὶ ἐν Αἰολίδι ὡς «Δημήτηρ καρποφόρος»^{23*}. Τὸ μέγα διαφέρον, ὅπερ εἶχεν ὁ Γερμανικός ὑπὲρ τῶν Ἑλληνικῶνπραγμαμάτων, ἔπεισεν αὐτὸν νὰ ἐπισκεφθῆ καὶ τὰς ἐν Θράκῃ Ἑλληνικὰς πόλεις, τὴν Πέρινθον καὶ τὸ ὑπερήφανον Βυζάντιον. Ἀλλ' ὁ πλοῦς ὁ εἰς τὰ ἱερὰ τῆς Σαμοθράκης ἐματαιώθη ἔνεκα χειμῶνος· ἀντὶ τούτου δὲ ἀπεζημίωσεν ἑαυτὸν ὁ ἡγεμονόπαις διὰ τῶν εἰς τὰς πολυῦμνήτους ἀρχαιότητας τοῦ Ἰλίου καὶ εἰς πολλοὺς ἱεροὺς τόπους τῆς Ἀσίας ἐπισκέψεων. Πανταχοῦ δὲ προσεῖλκυε τὴν συμπάθειαν τῶν Ἑλλήνων οὐ μόνον διὰ τὸ κατ' ἰδίαν ἀξιάγαστον τοῦ ἥθους, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν ζῆλον, μεθ' οὗ ἐζήτει νὰ ἐξομαλύνῃ τὰς μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων τῶν ἐπαρχιῶν διαφορὰς καὶ νὰ βοηθῆ τούτοις ἐναντίον τῆς καταπιέσεως τῶν Ῥωμαϊκῶν ἀρχῶν (ἐπέδαψίλευσε δέ, ὡς φαίνεται, καὶ εὐεργεσίας εἰς τὰς πρὸ μικροῦ (ἴδ. κατωτ.) ὑπὸ τοῦ σεισμοῦ δεινῶς παθούσας χώρας τῆς Ἀσίας)²³. Διὰ τοῦτο δὲ βεβαίως βαθέως ἐλυπήθησαν οἱ Ἕλληνες διὰ τὸ ὀλιβερόν καὶ ἀπαίσιον ἐν Ἀνατολῇ ἐπελθὸν τέλος τῆς ζωῆς τοῦ πολυθρυλήτου νεαροῦ ἥρωος. Καὶ τῶν Ἑλλήνων τὴν

^{23*} Eckhel, D. N. τόμ. 2. σ. 503. τόμ. 6. σ. 210 κξ. Mionnet. Descript. τ. 3. σ. 49 ἀρ. 122. Suppl. τ. 6. σ. 65. ἀρ. 88 κξ. Böckh. C. I. τ. 2 ἀρ. 2175. 2183. 3528. καὶ σ. 603. ἴδ. καὶ Bergmann, de Asia Romanor. provinc. σ. 29. 'Ο Γερμανικός καὶ ὁ τοῦ Τιβερίου υἱὸς Δροῦσος (Böckh τ. 1 σ. 865) ἐπὶ νομισμάτων Ἀσιατικῶν τιμῶνται ὡς «θεοὶ φιλάδελφοι». Böckh τόμ. 1. σ. 313. Lehmann, Claudius u. Nero, τόμ. 1. βιβλ. 4. σ. 7. ἀρ. 58 κξ. Πρβλ. καὶ C. O. Müller, de Germanico Triptolemo in Ann. d. Inst. Arch. XI. σ. 78 κξ. Περὶ ἄλλων ἔτι τιμητικῶν ἐπιγραφῶν πρὸς τὸν Γερμανικόν καὶ τὴν Ἀγριππίναν ἴδ. Böckh τόμ. 1. ἀρ. 1300, 1301, (ἐν Σπάρτῃ), τόμ. 2. ἀρ. 1879 (ἐν Κερκύρᾳ) καὶ ἴδ. Conze, (Reisen auf der Insel Lesbos σ. 30). 'Ο Ross (Arch. Aufs. τόμ. 2. σελ. 463) ἀναφέρει καὶ τῆς ἐν Θεσσαλίᾳ Ἰπάτης ἐπιγραφὴν τιμητικὴν πρὸς τὸν Γερμανικόν καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν ξενίαν τοῦ υἱοῦ τοῦ Πλειστάρχου.

²³ Tacit. Ann. II. 53. 54.

προσοχὴν δὲν ἠδύνατο νὰ διαφύγη, πολὺ ἔτι πρὸ τῆς τοῦ Γερμανικοῦ εἰς τὴν ὀλεθρίαν ἐπαρχίαν τῆς Συρίας ἀφίξεως, ἢ στυγνὴ δυσμένεια ἢ προσκολλημένη εἰς τὰς πτέρνας τοῦ εὐγενοῦς νεανίου. Καὶ πῶς ἄλλως, ἀφοῦ ὁ Γνάϊος Καλπούρνιος Πείσων, ὁ νέος πρεσβευτῆς, ὃν ὁ Τιβέριος ἔπεμψε τότε εἰς Συρίαν ὡς διοικητὴν πρὸς ἀντικατάστασιν τοῦ Κοίντου Καικιλίου Μετέλλου Κρητικοῦ Σιλανοῦ, ὁ σφοδρὸς ἐκεῖνος πολέμιος τοῦ νεαροῦ ἡγεμονόπαιδος, οὐχὶ πολὺ μετὰ τὴν ἀπ' Ἀθηνῶν ἀναχώρησιν τοῦ Γερμανικοῦ ἦλθεν ὡσαύτως εἰς τὴν πόλιν ταύτην, ἵνα προσενεχθῆ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, καθ' ὃν τρόπον οὐδεὶς πλέον ἀπὸ πολλοῦ χρόνου Ῥωμαῖος προσεφέρετο πρὸς αὐτούς; Ἦτο δὲ λίαν γνωστὸν ὅτι ὁ ὑπερόπτης πρεσβευτῆς εἶχε δεῖξει μεγάλην ἀποστροφὴν πρὸς τὴν πόλιν, διότι οἱ Ἀθηναῖοι οὐδεμίαν εἶχον προθυμίαν νὰ ἐνδώσωσιν εἰς τὰς παρακλήσεις τοῦ Πείσωνος ὑπὲρ τῆς ἀπολύσεως Θεοφίλου τινὸς καταδικασθέντος ὑπὸ τοῦ Ἀρείου Πάγου ἐπὶ κибδηλείᾳ. Δὲν ἠδύναντο δὲ νὰ ἐκπλαγῶσι σφόδρα οἱ Ἀθηναῖοι, ὅτε ὁ ἀγέρωχος ἀριστοκρατικὸς εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν κατὰ τρόπον ἀπότομον καὶ ἐλάλησε πρὸς τὰς ἀρχάς ἐν λόγῳ μεστῷ βαναυσότητος ἐσχάτης καὶ ἀδιακρισίας, ἐν ᾧ κατελαλοῦντο κατὰ τῶν πολιτῶν πᾶσαι αἱ τῶν ἀρχαίων καὶ τῶν μεταγενεστέρων Ἀθηναίων, ἀπὸ τῶν Μακεδονικῶν χρόνων μέχρι τοῦ τελευταίου πολέμου τοῦ Ἀντωνίου, ἀμαρτίαι καὶ πλημμέλειαι. Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι κατελήφθησαν ὑπὸ ἀπορίας ὅτε ὁ Πείσων ἐπὶ τοσοῦτον ἐπελάθετο ἑαυτοῦ, ὥστε κατέκρινε πικρῶς καὶ τὸν Γερμανικόν, διότι οὗτος «εἰς οὐδὲν λογιζόμενος τὸ ἄξιωμα τοῦ Ῥωμαϊκοῦ ὀνόματος» (οὕτως ἔλεγεν ὁ Πείσων) τὸν ῥυπαρὸν τοῦτον συρφετὸν παντοίων φυλῶν», ὅστις ἐκόσμει νῦν ἑαυτὸν διὰ τοῦ ὀνόματος τῶν ἀρχαίων διὰ μυρίων συμφορῶν ἐξολοθρευθέντων Ἀθηναίων, μεθ' ὑπερβολικῆς ὄλως συγκαταβάσεως ἐτίμησε²⁴. Πλὴν τούτων ταχέως ἐγένετο ὕστερον γνωστὸν ἐν Ἑλλάδι ὅτι ὁ Γερμανικὸς ἐν

²⁴ Tacit. Ann. II. 55. «non Athenienses tot cladibus extinctos, sed conluviem illam nationum».

τῇ συνήθει αὐτοῦ μεγαλοφυχία εἶχεν ἀγωνισθῆ πάση δυνάμει, ἵνα τὸν Πείσωνα τοῦτον τὸν ὑπερφίαλον ἐχθρὸν αὐτοῦ, ὅστις ἐν τῇ περαιτέρω πορείᾳ εἶχε συναντηθῆ μετὰ τοῦ νεαροῦ ἡγεμονό- παιδὸς καὶ εἶχε περιέλθει εἰς μέγαν κίνδυνον ζωῆς ἐν τριχυ- μίᾳ τινὶ ἐγγύς τῆς νήσου Ῥόδου, σῶσῃ ἐκ τοῦ κινδύνου τού- του, καὶ ὅτι μεθ' ἔλα ταῦτα ὁ Πείσων καὶ νῦν ἔτι δὲν ἐξεπλήρου πιστῶς τὰ καθήκοντα τῆς κοινοτάτης φιλοφροσύνης πρὸς τὸν σω- τῆρα αὐτοῦ²⁵. Ἀναμφιβόλως καὶ οἱ Ἕλληνες, ὡς ἐρρήθη, συνε- μερίσθησαν βαθέως τὴν θλίψιν τὴν καταλαβοῦσαν τοὺς ἀρίστους τῶν συγχρόνων Ῥωμαίων, ὅτε κατὰ φθινόπωρον τοῦ 19 ἦλθεν ἐκ Συρίας ἢ θλιβερά ἀγγελία ὅτι ὁ εὐγενὴς Γερμανικὸς, εἰς ὃν κατὰ τὸ ἔαρ ἤρῃ τοῦ 18 μ. Χ. τὸ ἐν Κλάρῳ ἐγγύς Κολορῶνος μαντεῖον τοῦ Ἀπόλλωνος, εἶχε προαγγεῖλει, καθὰ λέγεται, αἰνιγ- ματωδῶς «πρόωρόν τινα τελευτήν», ἐτελεύτησε τὸν βίον, ἐν μέσῳ σφόδρα ὑπόπτων περιστάσεων, τῇ 9 Ὀκτωβρίου τοῦ ἔ. 19 μ. Χ. ἐν Ἐπιδάφνῃ πλησίον τῆς Ἀντιοχείας²⁶. Δὲν ἀπέκρυψαν δὲ οἱ Ἕλληνες τὰς συμπαθείας αὐτῶν ὅτε ἡ δύστηνος Ἀγριππίνα μετὰ τῶν δύο τέκνων αὐτῆς, τοῦ Γαίου (Καλιγόλα) καὶ τῆς Ἰουλίας (σ. 25) καὶ τῆς πολυτίμου κόνεως τοῦ εὐγενοῦς νεκροῦ ἐπιστρέ- φουσα εἰς Ἰταλίαν μετὰ μακρὰν δυσχερῆ θαλασσοπλοίαν περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 20 μ. Χ. ἦλθεν εἰς τὴν Κέρκυραν καὶ ἀνεπαύθη ἐνταῦθα ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας²⁷. Καὶ ὁ Πείσων, ὅστις τῷ 20 δι' Ἀσίας καὶ Ἀχαΐας βραδέως ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἰταλίαν²⁸, θὰ ἔμαθεν ἐν Ἀχαΐᾳ εὐρισκόμενος τὴν κατ' αὐτοῦ ἐξεγερθεῖσαν καὶ ἐνταῦθα γνώμην, τὴν ἐπικρατοῦσαν τότε ἐν τῷ δυσμικῷ τμήματι τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους κατ' αὐτοῦ ὡς ὑποτιθεμένου δολοφόνου τοῦ Γερμανικοῦ.

²⁵ Tacit. αὐτόθι.

²⁶ Ηρῆλ. Tacit. Ann. II. 54 τέλ. Περὶ τῆς περιόδου τοῦ Γερμανικοῦ ἴδ. καὶ Friedländer. «Darstellungen aus der Sittengeschichte Roms» τόμ. 2. σ. 59 κξ. Stahr. Römische Kaiserfrauen σ. 252 κξ.

²⁷ Tacit. III. 1.

²⁸ Tacit. III. 7.

Ἴσως ἡ ἀνάμνησις τούτων τῶν ὑπὲρ τοῦ Γερμανικοῦ συμπαθειῶν τῶν Ἑλλήνων μετὰ ἔτη πλείονα τῶν δέκα²⁹² ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς διαβόητόν τινα φιλοκίνδυνον ἄνδρα νὰ παραστῆ ἐν ταῖς Κυκλάσι καὶ ἐν τῇ ἠπειρωτικῇ Ἑλλάδι ὡς μνηστήρ τῆς αὐτοκρατορικῆς ἀρχῆς ἐναντίον τοῦ Τιβερίου. Ἦτο δ' οὗτος νέος ἀγνώστου καταγωγῆς κηρύττων ἑαυτὸν ὡς τὸν υἱὸν τοῦ Γερμανικοῦ Δρουσον, ὡς τὸν δύστηνον ἐκείνον νεανίαν, ὅστις ἀπὸ τοῦ 29 μ. Χ. ἔμενε δέσμιος ἐν ταῖς φυλακαῖς τοῦ Παλατίνου κατὰ διαταγὴν τοῦ Τιβερίου (ἐνταῦθα ᾧ εἶρε τὸν θάνατον τῷ 33 μ. Χ.). Ὁ Ψευδοδρουσος οὗτος ἐφάνη ἐν ἀκολουθίᾳ ἀπελευθέρων τινῶν τοῦ αὐτοκράτορος βεβαιούντων τὴν ταυτότητα αὐτοῦ. Ἐλέγετο δὲ γενικῶς ὅτι ὁ νεαρὸς Δρουσος ἐξέφυγε τῆς φυλακῆς καὶ ἐζήτει νῦν νὰ μεταβῆ εἰς τοὺς ὑπὸ τοῦ ἀλησμονήτου πατρὸς αὐτοῦ διοικουμένους λεγεῶνας, καὶ ὅτι ἔμελλεν ἐν πρώτοις νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ εἰς τὴν Συρίαν. Ὑπῆρξαν δ' ἀληθῶς ἐν Ἑλλάδι, ἐντεῦθεν καὶ κεῖθεν τοῦ Αἰγαίου, ἱκανῶς φιλοκίνδουνοι ἄνδρες καὶ ἐξημμένοι κεφαλαί, ὧν ἡ ἀδιόρθωτος κουφόνοια παρωξύνθη ἐκ τριούτων φημῶν. Πρὸς τὸν ψευδῆ Δρουσον συνέρρεον ἀληθῶς πολεμισταὶ σωρηδόν· καὶ ἤδη πολλαὶ πόλεις ἐν Ἀχαΐᾳ καὶ ἐν Ἀσίᾳ (ιδίως ἐν Ἰωνίᾳ) περιῆλθον εἰς μεγάλην ταραχὴν²⁹⁵. Τότε

²⁹²α Κατὰ Τάκιτον (Ann. V. 10) τὸ γεγονός τοῦτο ἀνάγεται εἰς τὸ ἔτ. 31 μ. Χ. πρὸλ. Zumpt, Comment. epigraph. τόμ. 2. σ. 257. Τούναντίον δὲ κατὰ Δίωνα Κασσιον (58, 25), ἀφηγούμενον προφανῶς τὴν αὐτὴν ἱστορίαν, ἀνάγεται τὸ πρᾶγμα εἰς τὸ 33/34 μ. Χ. πρὸλ. καὶ Stahr, Römische Kaiserfrauen σ. 352 κξ.

²⁹⁵β Ὡς πρὸς ταῦτα δυνάμεθα νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι κατὰ Τάκιτον (Ann. III. 38), ἤδη κατὰ τὸ 21 μ. Χ. ἀνὴρ τίς ποτε ἐπιφανῆς ἐκ Μακεδονίας, ὀνόματι Ἀντίστιος Οὔετος (Vetus) (ὡς ἐκ τοῦ ὀνόματος δυνάμεθα νὰ εικάσωμεν, ἢ τις Μακεδὼν κτησάμενος δικαίωμα πολίτου Ῥωμαίου ἢ τις ἀπόγονος τῶν ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου (τόμ. I. σ. 498) μετοικισθέντων ἢ ἔτι πρότερον οἰκοθεν εἰς Μακεδονίαν μεταναστευσάντων Ῥωμαίων) ὡς ἔνοχος ἐσχάτης προδοσίας ἐξωρίσθη εἰς νησὶν τινα μακρὰν κειμένην, διότι εἶχε περιέλθει πρότερον εἰς προδοτικὰς σχέσεις πρὸς τὸν κακότροπον Θρακὰ ἡγεμόνα Ῥασκούποριν, υἱὸν τοῦ Ῥοιμητάλκου, ὅστις μικρὸν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Αὐγούστου πολεμήσας κατὰ τοῦ ἀδελφίδου αὐτοῦ Κότυος συνέλαβεν αὐτὸν ἐπὶ τέλους δολίως καὶ ἐφόνευσε. Γινώσκων δὲ καλῶς τὴν ἀληθῆ τοῦ Τιβερίου γνώμην περὶ τῆς διαγωγῆς αὐτοῦ, πρὸ τοῦ φόνου ἔτι τοῦ Κότυος εἶχεν ἐνεργήσει παρασκευὰς ἀποδλεπούσας προφανῶς ἐναντίον τῆς Ῥώμης.

δ' ἀπεφάσισεν ὁ αὐτοκρατορικὸς ἐπίτροπος Ποππαῖος Σαβῖνος (σ. 12) νὰ ἐνεργήσῃ ταχέως καὶ ἰσχυρῶς. Ἀκολουθῶν ἀπὸ τῆς Μακεδονίας μετὰ στόλου τὰ ἴχνη τοῦ τυχοδιώκτου διὰ τοῦ Τορωναίου καὶ τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου ἐπεσκέφθη τέλος τὴν Εὐβοίαν καὶ τὸν Πειραιᾶ, τὴν Κόρινθον, τέλος δὲ τὴν Νικόπολιν. Ἐνταῦθα εἶχεν ἐπισχεθῆ ἤδη ἡ περαιτέρω κίνησις τοῦ τυχοδιώκτου, ὅστις παρέστη μὲν αὐτόθι λέγων ἑαυτὸν υἱὸν τοῦ Μ. Ἰουνίου Σιλανοῦ, ἀλλ' εἶτα, ἀφ' οὗ οἱ πλείονες τῶν ἀκολουθούντων αὐτῷ διεσκορπίσθησαν, αὐθις ἐπιβάς πλοίου ἀπῆλθεν, ὡς ἔλεγεν, εἰς Ἴταλίαν. Πιθανὸν φαίνεται ὅτι ὁ Ποππαῖος κατώρθωσε μικρὸν ὕστερον νὰ συλλάβῃ τὸν τυχοδιώκτην καὶ νὰ παραδώσῃ αὐτὸν τῷ Καίσαρι²⁹.

Οὕτω καὶ ὁ κίνδυνος οὗτος ὁ ἀπειλήσας τὴν ἡσυχίαν καὶ τὴν ἀσφάλειαν τῶν Ἑλληνικῶν ἐπαρχιῶν παρῆλθε ταχέως. Οἱ δὲ Ἕλληνες, οὐ μόνον οἱ τῆς Ἀχαΐας, ἔπρεπεν ἀληθῶς νὰ ὦσιν εὐχαριστημένοι ἐκ τοῦ συστήματος τούτου. Ἡ φοβερὰ, καὶ δὴ αἰματηρὰ, αὐστηρότης, μεθ' ἧς ὁ Τιβέριος ἐκυβέρνα τοὺς ἰδίως Ῥωμαίους, πρὸ πάντων δὲ τὴν Ῥωμαϊκὴν ἀριστοκρατίαν, ἧς τὰ μέλη ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ ἠναγκάζοντο ἀθρόοι νὰ μεταναστεύωσιν εἰς τὰς Ἑλληνικὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου ὡς ἐξόριστοι^{30α},

ἀλλὰ μετὰ τὸν φόνον τοῦ Κότυος συλληφθεὶς ὑπὸ τοῦ ἐν Μοισία ὑπάρχου Πομπωνίου Φλάκκου (σ. 13) ἤχθη εἰς Ῥώμην καὶ ἐντεῦθεν πρὸς τιμωρίαν πεμφθεὶς εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἐφυλακίσθη ἐνταῦθα, εἶτα δὲ ἀποπειραθεὶς νὰ δραπετεύσῃ ἐφονεύθη. Tacit. Ann. II. 64-67. Περὶ τῆς ἐξεγέρσεως Θρακικῶν τινῶν περὶ τὸν Αἴμον καὶ Ῥοδόπην οἰκουσῶν φυλῶν ἐναντίον τοῦ υἱοῦ τοῦ Ῥοιμητάλκου, Ῥοιμητάλκου Β', καὶ τοῦ Ῥωμαίου κηδεμόνος, τοῦ υἱοῦ τοῦ Κότυος, Τρεβελιανοῦ Ῥούφου, καὶ περὶ τῆς ἐν ἔ. 26 μ. Χ. ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων χειρώσεως τῶν Θρακῶν βαρβάρων ἴδ. Tacit. Ann. III. 38 καὶ IV. 46-51. Πρὸβλ. Rösler, «Das vorrömische Dacien», σ. 19-22.

²⁹ Tacit. Ann. V. 10 καὶ Δ. Κασσ. 58, 25.

^{30α} Οὕτω κατὰ τὸ 19 μ. Χ. ἡ ἐρωτόληπτος Οὐιστιλίαι, δέσποινα ἐκ γένους πραιτωρικοῦ, ἡ φιληθδονος γυνὴ τοῦ Τιτιδίου Λαβέωνος, ἔνεκα τῶν ἀναισχύντων αὐτῆς ἀκολασιῶν ἐξωρίσθη εἰς Σέριφον. Tacit. Ann. II. 85. Ἐν ἔτει 22 ὁ ἀνθύπατος τῆς Ἀσίας Γάτιος Ἰούνιος Σιλανὸς ἐξωρίσθη εἰς Κύθον Tacit. III. 69. Ἐν ἔ. 23 ὁ Γάτιος Οὐίβιος (Vibius) Σερῆνος, ἀνθύπατος τῆς πέραν τοῦ Δουρίου Ἰσπανίας, ἐξωρίσθη εἰς Ἀμοργόν. Tacit. IV. 13. καὶ 30. (Ἐπὶ τοῦ Καλιγούλα ἰδίως ὁ τέως διοικητὴς τῆς Αἰγύπτου, ὁ γνω-

οὐδαμῶς ἢ ὀλίγον κατέστη ἐπαισθητὴ εἰς τοὺς Ἕλληνας· καὶ ἐὰν οἱ ἀνώτατοι ἄρχοντες τῆς Ῥόδου ὑπέστησάν ποτε τὸ χονδροειδῶς γελοῖον πάθημα νὰ κληθῶσιν ἐν πίσῃ σπουδῇ εἰς Ῥώμην ἵνα ἐνταῦθα διορθώσωσιν αὐτοὶ λάθη τινὰ τυπικὰ ἐγγράφου τινὸς πρὸς τὸν αὐτοκράτορα ἀπευθυνομένου³⁰, ἐν τούτοις ἐξ ἄλλου ἔβλεπέ τις πανταχοῦ ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς ἐπαρχίαις, ὅτι ἡ ἀνεπιφύλακτος αὐστηρότης, μεθ' ἧς ὁ Τιβερίος προσεφέρετο ἐν ταῖς λεγομέναις περὶ κακώσεως ἐπαρχιῶν δίκαις (repetundprocess) καὶ μεθ' ἧς συνείθιζε νὰ τιμωρῇ τὰς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις γινομένας ἐκδιάσεις, ὑπερβασίας καὶ καταπιέσεις τῶν τε Ῥωμαίων ἀρχόντων καὶ τῶν ἰσχυρῶν ἐγχωρίων³¹, παρήγαγεν ἀσφάλειαν καὶ τάξιν τέως ἄγνωστον. Δὲν ἔπρεπε δὲ νὰ μεμψιμοιρῶσιν οἱ Ἕλληνες,

στός Ἀβίλλιος Φλάκκος, ὦν σφόδρα μισητός εἰς τὸν νέον αὐτοκράτορα ὡς πρῶν ἐγθρός τῆς πρεσβυτέρας Ἀγριππίνης, τῆς μητρὸς τοῦ Γαίου, ὦν, ἐξωρίσθη εἰς τὴν Ἄνδρον (38 μ. Χ.), ἐνταῦθα δὲ ὕστερον κατὰ διαταγὴν τοῦ αὐτοκράτορος ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν τούτου ὀημιῶν. Φιλ. Ἰουδ. «Εἰς Φλάκκον» κ. 18-21. Stahr, Röm. Kaiserfrauen σ. 334. Lehmann, Claudius u. Nero. Μέρ. 1. σ. 161). Ὡς χαλεπώτατος ἐξορίας τόπος ἐθεωρεῖτο ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς νήσοις ἡ ἔρημος Γύαρος. Φιλ. ἐν εἰρ. τ. κ. 18. Ἄνεκτοτέρα ἦτο ἡ διαμονὴ ἐν Ἄνδρῳ Φιλ. ἐν εἰρ. τ. κ. 19. Ἐξέλεγον δὲ ἀσμενέστατα οἱ ἐξοριζόμενοι, ἐὰν ἐπετρέπετο τοῦτο αὐτοῖς, τὴν τερπνὴν Λέσβον (ἦν ὁ Αὐγούστος ἤδη, ὡς καὶ τὴν Κέων καὶ Ῥόδον εἶχεν ὀρίσει ὡς τόπον διαμονῆς εἰς τοὺς ἐξ Ἰταλίας ἐκδιωκόμενους Δ. Κασσ. 56, 57). Περὶ Λέσβου ὑπὸ τὴν ἐποφιν ταύτην ἴδ. ἔτι καὶ Tacit. Ann. VI. 3 καὶ Δ. Κασσ. 58, 18.

³⁰ Δ. Κασσ. 57, 11. ἀρχ. Sueton. Tiber. c. 32.

³¹ Οὕτω (Tacit. Ann. III. 38. 70) τῷ 21 μ. Χ. ὁ πρῶν ὑπατος τῆς Κρήτης (καὶ τῆς Κυρήνης), Καίσιος Κόρδος, ἔνεκα καταπιεστικῆς ἀργυρολογίας ἤχθη εἰς δίκην, καὶ κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος κατεδικάσθη. Ὡσαύτως δὲ (ἀφοῦ ἐν τοῖς τοῦ Αὐγούστου ἐσχάτοις ἔτεσιν ὁ αἰμοδιψὴς ἀνθύπατος τῆς Ἀσίας, Λεύκιος Οὐαλέριος Οὐολήσιος Μεσσάλας, ὑπέβληθη εἰς τιμωρίαν, Tacit. Ann. III. 68 καὶ ἴδ. Nipperdey εἰς τὸ χωρίον τοῦτο) τῷ 22 μ. Χ. ὁ τῆς Ἀσίας ἀνθύπατος, Γάιος Ἰούνιος Σιλανός, ἔνεκα βιαίας ἀργυρολογίας ἐξωρίσθη εἰς Κόθνον. Tacit. Ann. III 66-69. IV. 15. Τῷ 23 μ. Χ. ὁ Λουκίλλιος Καπίτων, ὁ τῶν ἐν Ἀσίᾳ ἰδιωτικῶν κτήσεων τοῦ αὐτοκράτορος ἐπίτροπος καὶ εἰσπράκτωρ τῶν ταμειακῶν φόρων, ἔνεκα πολλῶν ὑπ' αὐτοῦ διαπραχθέντων ἀδικημάτων ὑπέστη ὡσαύτως τὴν τῆς ἐξορίας ποινήν. Tac. IV. 15. Δ. Κασσ. 57, 23. Τῷ 24 μ. Χ. ὁ ἤδη ἐπὶ τοῦ Αὐγούστου διὰ δόγματος τῆς Συγκλήτου (τῷ 8 ἢ 12 μ. Χ.) ἔνεκα τῶν λοιδύρων αὐτοῦ ὑπομνημάτων εἰς Κρήτην ἐξορισθεὶς Ῥωμαῖος Καίσιος Σεβήρος, ἐπειδὴ καὶ ἐνταῦθα ἐξηκολούθησε τὸ ταραχῶδες αὐτοῦ ἔργον, ἐξωρίσθη εἰς τὴν τραχεῖαν Σέριφον, ἐνθα ἐτελεύτησεν εἴτα πιθανῶς τῷ 33 ἢ 37 μ. Χ. Πρὸλ. Tac. IV. 21 καὶ Nipperdey εἰς τὸ χωρίον τοῦτο ἴδ. καὶ Ad. Schmidt, Geschichte der Denk- und Glaubensfreiheit im ersten Jahrhundert der Kaiserherrschaft σ. 46 κξ. 50 κξ.

ἐὰν ὁ αὐτοκράτωρ διὰ σιδηρᾶς χειρὸς ἐκόλχζε καὶ τὴν ὑπεροψίαν, τὰς ἀταξίας, τὰς ὀλιγωρίας καὶ τὰ ἀδικήματα τῶν Ἑλλήνων. Οὕτως ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ ἡ πόλις Κύζικος (τόμ. Α΄. σ. 231) ἐσετρήθη διαρκῶς τῆς «ἐλευθερίας» αὐτῆς ἦτοι τῆς ἐν τῷ κράτει ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ἐξαρτήσεως (24/25 μ. Χ.), διότι οἱ πολῖται αὐτῆς ἔνθεν μὲν ὀλιγώρησαν τῆς λατρείας τοῦ θεοῦ Αὐγούστου, καταλιπόντες ἀτελῆ καὶ τὴν οἰκοδόμησιν αὐτοῦ τοῦ πρὸς τιμὴν τοῦ Αὐγούστου ἐγειρομένου ὑπ' αὐτῶν ναοῦ, ἔνθεν δὲ ἐτόλμησαν νὰ μετέλθωσι βιαιότητα κατὰ πολλῶν Ῥωμαίων πολιτῶν, καὶ νὰ δεσμεύσωσιν αὐτούς³².

³² Tacit. Ann. IV. 36. Sueton. Tiber. c. 37 7. Δ. Κάσσ. 57, 24. Τὰ λεγόμενα ἄλλως ἅπαξ παρὰ Σουητωνίῳ (Tiber. c. 49) πρὸλ. Finlay, Greece and under the Romans σελ. 71 (ἐν γερμ. μεταφρ. Griechenland under den Römern σ. 65) ὅτι ὁ Τιβέριος (οὔτινος ἐν τοῖς ἐλαττώμασι δὲν συναριθμεῖται ἄλλως ἢ ἀρπακτικὴ δήμευσις περιουσιῶν), * ὡς ἀλλαγῶ, οὕτω καὶ ἐν Ἑλλάδι, ἤρπασεν ἀπὸ τῶν δυνατῶν καὶ πλουσίων τὰς περιουσίας αὐτῶν ἐνοχοποιῶν αὐτούς ἐπὶ μὴ' αμيناῖς καὶ κεναῖς προφάσεσι τοιαῦται λέγομεν εἰδήσεις καὶ ἄλλως οὐδαμῶς πιστούμεναι, τοῦλάχιστον ἐν εὐρεῖ μέτρῳ, ὀλίγον εἰσὶν ἀσφαλεῖς εἰ καὶ ὁ Τιβέριος ἐν τοῖς ὑστάτοις αὐτοῦ χρόνοις καὶ ὑπὸ τρυφὴν τὴν ἔποψιν ἀπέστη τῆς προτέρας αὐτοῦ ἀρίστης πορείας. Ἴσως δὲ ὁ Σουητωνίος ἀπέβλεψεν εἰς τὰ βραδύτερον ἐκτεθησόμενα γεγονότα. Εἰς τὴν μετὰ τὴν τοῦ Σηϊανοῦ (31 μ. Χ.) πτώσιν ἐπελθοῦσαν αἰματηρὰν τρομοκρατίαν περίοδον ἀνήκει βεβαίως ὁ ὄλεθρος ἐπίσημου τινὸς ἑλληνικῆς, ἀλλ' ἐκρωματισμένης οἰκογενείας. Ἀφηγήθημεν ἤδη ὅτι ὁ Πομπήϊος ὁ μέγας εἰς τὸν πιστὸν αὐτοῦ φίλον, τὸν ἱστορικὸν Θεοφάνην τὸν Μιτυληναῖον (τόμ. I σ. 562 ἴδ. καὶ τὴν ἐν Λέσβῳ ἀνακαλυφθεῖσαν τιμητικὴν πρὸς τὸν Πομπήϊον καὶ τὸν Θεοφάνην ἐπιγραφὴν, Arch. Ztg. 1855. σ. 515x) εἶχε περιποιήσει τὸ δικαίωμα τοῦ Ῥωμαίου πολίτου. Ὁ Θεοφάνης, ὅστις μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πομπήϊου, τυχὼν χάριτος παρὰ τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος, ἔζη ἐν Ἰταλίᾳ ἀφανῆ καὶ ἄσημον βίον (Drumann, Gesch. Roms τόμ. 5. σ. 553) κατέλειπεν υἱὸν καλούμενον Πομπήϊον Μάκρον (πρὸλ. Nipperdey εἰς Tacit. Ann. VI. 18). Οὗτος ἀπῆλθεν εὐνοίας παρὰ τε τῷ Αὐγούστῳ, ἐπὶ τινὰ χρόνον διατελέσας ἐπιμελητὴς τῆς αὐτοκρατορικῆς βιβλιοθήκης (Sueton. Caes. c. 56 τέλ), διορισθεὶς δ' ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ἐπὶ τινὰ χρόνον καὶ αὐτοκρατορικὸς ἐπίτροπος ἐν Ἀσίᾳ (Στράβ. IG. 618), καὶ παρὰ τῷ Τιβερίῳ, ὑφ' οὗ διετέλει εὐνοούμενος ἔτι κατὰ τῷ 18 μ. Χ. (Στράβ. ἐν εἰρ. τ.) κατέστη δ' ὀνομαστός ὁ Θεοφάνης καὶ ὡς ποιητῆς (Nipperdey ἐν εἰρ. τ.) Ὁ τοῦ Πομπήϊου Μάκρου ἢ Μάρκου Πομπήϊου** υἱὸς καὶ τοῦ Θεοφάνους ἕγγονος (καθὰ εἰ-

* Ὁ Δ. Κάσσιος μάλιστα λέγει ῥητῶς περὶ τοῦ Τιβερίου (57, 17) «τῶν γὰρ ἀλλοτρῶν ἰσχυρῶς ἀπεχόμενος μηδὲ τὰς κληρονομίας ἄς τινες αὐτῷ συγγενεῖς ἔχοντες κατέλειπον προσιέμενος, πάμπολλα εἰς τε τὰς πόλεις καὶ τοὺς ἰδιώτας ἀνήλκυε· καὶ οὔτε τιμὴν οὔτε ἔπαινον οὐδένα ἐπ' αὐτοῖς προσεδέχετο». (Σ. Μ.).

** Ὁ συγγραφεὺς ἔχει ἀπλῶς τὸ ὄνομα τὸ πρῶτον (Pompejus Maecius, τὸ δὲ δεύ-

Ἄλλὰ πολλοῦ ἄξιον ἦτο τὸ γεγονός ὅτι ὁ Τιβέριος, ὅστις ἐνόει τὸ

κάζει ὁ Nirperdey ἐν εἰρ. τ.) ἦτο «ἐπιφανὴς Ῥωμαῖος ἱππεὺς (*illustris eques Romanus*)» ἦτοι «Ῥωμαῖος ἱππεὺς συγκλητικῶν τιμῆματος» πρὸς Friedländer «Darstellungen aus der Sittengeschichte Roms, τόμ. 1. σ. 216 κξ.» ὁ αὐτὸς εἶχεν υἱὸν ὀνόματι Πομπήϊον Μάκρον, ὅστις (Tacit. Ann. I. 72) τῷ 15 μ. Χ. ἦτο πραιτωρ, καὶ θυγατέρα, ὀνόματι Πομπηΐαν Μακρίναν, γενομένην γυναῖκα ἐπισήμου τινὸς Ἑλλήνου ἐξ Ἀχαΐας, * τοῦ Ἀργολικοῦ, υἱοῦ τοῦ Λάκωνος. Ἐν τοῖς χρόνοις λοιπὸν τῆς τρομοκρατίας τοῖς ἐπακολουθήσασιν τῇ πτώσει τοῦ Σηϊανοῦ ἐνέσκηψεν ὁ ὄλεθρος ἐπὶ τὴν οἰκογένειαν ταύτην. ** Ἡ ἀληθὴς αἰτία τῶν γενομένων εἶναι ἡμῖν ἄγνωστος· γνωστὸν δὲ μόνον ὅτι

τερον Μάρκου Π. προσέθηκα ἐγὼ ἐκ τοῦ Στράβωνος. Μάκρον καλεῖ τὸν ἄνδρα ὁ Σουητώνιος (Caes. c. 56 Augustus in epistola ad Pompejum Macrum). Οἴκοθεν νοεῖται ὅτι μεγάλη ὑπάρχει διαφορὰ μεταξὺ τῶν δύο ὀνομάτων οὐ μόνον ὡς πρὸς τὴν διαφορὰν τοῦ Macer (Μάκρος) καὶ Μάρκος, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὴν τάξιν τῶν ὀνομάτων τούτων, διότι ἐν μὲν τῷ πρώτῳ προωνύμιον εἶναι Πομπηΐος, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ εἶναι Μάρκος. Ἡ τοῦ Στράβωνος γραφή θεωρεῖται ἐν τούτοις οὐχὶ ὀρθή, διότι τὸ προωνύμιον Μάρκος δὲν ὑπῆρχεν ἐν τῇ οἰκογενεῖα τοῦ Γν. Πομπηίου, ὑφ' οὗ ὁ Θεοφάνης κατασταθεὶς Ῥωμαῖος ἡδύνατο, κατὰ τὰ εἰθισμένα, νὰ λάβῃ τὸ τοῦ πατρωνος ὄνομα. Ἀλλὰ καὶ ἡ ὑπότινον προτεινομένη διόρθωσις τοῦ παρὰ Στράβωνι ὀνόματος ἀπὸ Μάρκου εἰς Μάκρον Πομπηΐον δὲν αἶρει τὴν ἀνωμαλίαν ὡς πρὸς τὴν τάξιν τῶν ὀνομάτων. Ἄλλως τε καὶ τὸ ὄνομα τῆς ἀδελφῆς τοῦ Πομπηίου Μάρκου Πομπηΐας Μακρίνης μαρτυρεῖ τὸ ὀρθὸν τοῦ πρώτου ὀνόματος. (Σ. Μ.)

* Νομίζω ὅτι «Ἑλλήνος ἐξ Ἀχαΐας» δὲν κεῖται ἐνταῦθα καλῶς. Ὁ Τάκιτος λέγει ἀπλῶς (Ann. VI 18) e primoribus Achaeorum, ὅπερ πρέπει νὰ ἐρμηνευθῇ ἢ κατὰ τὴν εὐρυτέραν ἔννοιαν τοῦ Ἀχαιῶς, ἐκ τῶν προκρίτων τῶν Ἑλλήνων, ἢ κατὰ τὴν στενωτέραν ἔννοιαν τοῦ Ἀχαιῶς ἐκ τῶν προκρίτων τῶν Ἀχαιῶν. (Σ. Μ.)

** Τὰ παρὰ τοῦ συγγραφέως ὡς πρὸς τὴν γενεαλογίαν τοῦ οἴκου τοῦ Θεοφάνους λεγόμενα δὲν φαίνονται ἀσφαλῆ, ἀντικειμένά πως εἰς τὴν χρονολογίαν. Κατὰ τὸν συγγραφέα ὁ τῆς Πομπηΐας Μακρίνης ἀδελφὸς καὶ πραιτωρ ἐπὶ τοῦ Τιβερίου τῷ 15 μ. Χ. Πομπηΐος Μάκρος εἶναι δισέγγονος τοῦ Θεοφάνους καὶ ἔγγονος τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοφάνους Πομπηίου Μάρκου. Ἄλλ' εἶναι ὀλίγον δύσκολον νὰ ὑποθεθῇ ὅτι ἐνῶ ὁ τοῦ Θεοφάνους υἱὸς ἔτι κατὰ τὸ 18 μ. Χ. ἐπολιτεύετο τυγχάνων εὐνοίας τοῦ Τιβερίου «ἐν τοῖς πρώτοις τῶν Τιβερίου φίλων ἐξεταζόμενος» κατὰ Στράβωνα, ὁ ἔγγονος αὐτοῦ ἦτο πρὸ τριῶν ἡδὴ ἐτῶν (ἀπὸ τοῦ 15) πραιτωρ. Καὶ τοῦτο ἀπίθανον μὲν, ἀλλ' οὐ πάντῃ ἀδύνατον. Ἐξ ἄλλου ὅμως αὐτὸς ὁ Τάκιτος καλεῖ ῥητῶς τὸν Θεοφάνην οὐχὶ πρόππαπον, ἀλλὰ πατέρα ἢ πάππον τοῦ Π. Μάρκου καὶ τῆς Μακρίνης (Tacit. Ann. VI. 18 «Theophanem Mitylenaeum, patrem aut avum eorum»)· ἐπειδὴ δὲ καὶ ὁ ὑποτιθέμενος υἱὸς τοῦ πρώτου Μάρκου πατὴρ τοῦ δευτέρου Μάρκου καὶ τῆς Μακρίνης δὲν ἀναφέρεται μετ' ἰδίου ὀνόματος, ἀλλ' ἀπλῶς θεωρεῖται ὁ παρὰ Τακίτῳ (ἐν εἰρ. τ.) καλούμενος *illustris eques Romanus* (τοιούτος δὲ θεωρεῖται ὑπὸ τοῦ Τακίτου αὐτοῦ καὶ αὐτὸς ὁ Θεοφάνης ἢ ὁ υἱὸς αὐτοῦ) διὰ τοῦτο καὶ ἐπειδὴ ἐξ ἄλλου τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ Τακίτου, ὅτι ὁ πατὴρ τῆς Μακρίνης, ἵνα ἀποφύγῃ τὴν τιμωρίαν τοῦ Τιβερίου ἠτύχτη, δὲν ἐφαρμόζεται εἰς

καθηκόν του φροντίζειν μετὰ μείζονος ἐνεργείας ἢ οἱ πλεῖστοι πρὸ αὐτοῦ καὶ μετ' αὐτὸν Ῥωμαῖοι ἐξουσιασται ὑπὲρ τῆς προσωπικῆς ἀσφαλείας τῶν πολιτῶν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους καὶ ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως κανονικῆς τάξεως ἐν τῷ βίῳ τῷ ἀστικῷ, περιώρισε τὸ ἄτοπον τὸ συμβαῖνον τότε ἐν πολλαῖς Ἑλληνικαῖς πόλεσιν ἐκ τοῦ λεγομένου δικαϊώματος τοῦ ἀσύλου. Ὑπῆρχον ἐν Ἑλλάδι ἀνέκαθεν πολλαὶ πόλεις, ὧν οἱ ὀνομαστότατοι ναοὶ καὶ τὰ ἱερὰ ὅτε μὲν ἔνεκα τῆς ἰδιαιτέρας ἀγιότητος τῆς μετὰ τούτων συνδεομένης λατρείας, ὅτε δὲ ἔνεκα πολυχρονίου παραδόσεως ἢ καὶ ῥητῆς ἀναγνωρίσεως ἐκ μέρους Μακεδόνων, Ἑλληνιστῶν καὶ Ῥωμαίων δυναστῶν, ἐκέκτηντο γενικῶς ἀεγνωρισμένον «ἀπόλυτον» δικαϊώμα ἀσύλου, παρέχον σκέπην καὶ προστασίαν οὐχὶ ἀπλῶς εἰς ἄνδρας πολιτικῶς ἐκτεθειμένους καὶ κινδυνεύοντας, φυγάδας ἢ ἐξορίστους, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς κοινούς κακούργους τοὺς ὑπὸ τῆς κοινῆς καὶ κανονικῆς δικαιοσύνης ἀπειλουμένους. Πλήν

ἡ οἰκογένεια περιέπεσεν εἰς δυσμένειαν καὶ νῦν κατελογίσθη ὡς ἔγκλημα κατὰ τῆς οἰκογενείας ἢ ἀρχαία τοῦ Θεοφάνους πρὸς τὸν Πομπήϊον ἐναντίον τοῦ Καίσαρος οἰκειότης, ὡς καὶ ἡ ὑπὸ τῶν Μιτυληναίων γενομένη πρὸ πολλοῦ ἀποθέσις τοῦ Θεοφάνους (τόμ. 1. σ. 502 σημ. 22α). * Τίνοι τρόποι ἐτιμωρήθησαν ὁ Ἀργολικὸς καὶ ὁ Λάκων, δὲν ἀναφέρεται. ** Ἰσως τὰ λεγόμενα παρὰ Σουητωνίῳ (Tiber c. 49) ἀναφέρονται εἰς τοὺς Ἑλληνας τούτους· ἀλλ' ἡ μὲν Πομπηία ἐξωρίσθη· ὁ δὲ πατήρ καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτῆς, χωρὶς νὰ ἀναμείνωσι τὴν δικαστικὴν καταδίχην, ἐφόνευσαν ἑαυτοὺς (Tacit. Ann. VI. 18).

τὸν Θεοφάνην (καίτοι καὶ ἡ ὑπόθεσις αὕτη δὲν ἀποκλείεται κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Ταχίτου λεγόμενα) καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἡ Μακρίνα δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ἀδελφὴ τοῦ πρώτου Μάκρου, εὐλόγος μοὶ φαίνεται ἡ ὑπόθεσις ὅτι οἱ ὑπὸ τοῦ Τιθερίου καταδιωχθέντες Μάκρος καὶ Μακρίνα εἰσὶ παῖδες τοῦ Μάκρου τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοφάνους καὶ ἔγγονοι τοῦ Θεοφάνους καὶ ὁ «ἐπιφανὴς Ῥωμαῖος ἱππεὺς» τοῦ Ταχίτου εἶναι αὐτὸς ὁ τοῦ Θεοφάνους υἱὸς καὶ τοῦ Μάκρου β'. καὶ Μακρίνης πατήρ Μάκρος α'. (Σ. Μ.)

* Κατὰ Τάχικτον (VI. 18) «διότι ἡ Ἑλληνικὴ κολακεία εἰς τὸν θανόντα Θεοφάνην οὐρανίας εἶχεν ἀπονείμει τιμὰς». (Σ. Μ.)

** Ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Ταχίτου (Ann. VI. 18) λεγομένων «Argolicum... Laconem Caesar e primoribus Achaeorum adflixerat» ἐξάγεται ὅτι ὁ τῶν ἀνδρῶν τούτων καταδιωγμὸς οὐδεμίαν ἄμεσον εἶχε σχέσιν πρὸς τὸ τοῦ Μάκρου καὶ τῆς Μακρίνης πάθος οὐδὲ εἶναι σύγγενος πρὸς τούτο· καὶ τὰ λεγόμενα δὲ ὑπὸ τοῦ Σουητωνίου (κ. 49). «Galliarum et Hispaniarum, Syriaeque et Graeciae principes confiscati» εἰσὶ λίαν γενικὰ καὶ ἀόριστα. (Σ. Μ.).

τῶν ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ ἠπειρωτικῇ Ἑλλάδι ὑφισταμένων ἀρχαίων ἀσύλων³³, ὧν πολλά, ἰδίως ὁ ἐν Ἄργει ναὸς τῆς Ἥρας, τὸ ἱερόν τῆς χθονίας Ἀρτέμιδος τὸ ἐν Ἑρμιόνη, τὸ τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν Ἐπιδαύρῳ, τὸ τοῦ Ποσειδῶνος ἐν τῷ Ἴσθμῳ καὶ τὸ τοῦ Ἀπόλλωνος ἐν Ἀκτίῳ καὶ Λευκάδι κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς τῆς πειρατείας (τόμ. Α΄. σ. 639) τοσοῦτον φρικωδῶς εἶχον κακωθῆ ὑπὸ τῶν πειρατῶν, ἰδιαιτέραν ἐπισημότητα εἶχον λάβει νεωστὶ τὰ ἐν ταῖς νήσοις ἰδίως καὶ τὰ ἐν ταῖς Ἀσιατικαῖς Ἑλληνικαῖς χώραις ἄσυλα. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι κατὰ τὴν ὑπὲρ τοῦ Μιθραδάτου διαταχθεῖσαν σφαγὴν μόνον τὸ ἐν Κῷ ἄσυλον τοῦ Ἀσκληπιοῦ εἶχε παράσχει καταφυγὴν καὶ εἰς τοὺς καταδιωκόμενους Ῥωμαίους· ἀλλὰ μεθ' ὅλον τοῦτο οἱ Ἕλληνες πολλῶν ἐν ταῖς χώραις ταύταις τόπων εἶχον ἐπιτύχει τὴν ἐπικύρωσιν ἢ αὐξήσιν τοῦ δικαιώματος τοῦ ἀσύλου ἐν τοῖς μνημονευθεῖσιν αὐτῶν τόποις, γενομένην νῦν μὲν ὑπὸ τοῦ Μιθραδάτου, νῦν δὲ ὑπὸ τοῦ Ἀντωνίου, Καίσαρος καὶ Αὐγούστου. Καὶ ὑπὸ τὴν ῥοπήν καὶ τὴν ἐπίδρασιν τῆς φαύλης πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς καταστάσεως, τῆς ἐπικρατούσης ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Μιθραδάτου μέχρι τῆς μονίμου ἰδρύσεως τῆς Καισαρικῆς μοναρχίας, τὸ σύστημα τοῦ ἀσύλου ἐν ταῖς παραλίσαις ἀκριβῶς ταύταις ἰσχυρὰν ἔλαβεν ἐπίδοσιν, προήχθησαν δὲ καὶ πολλὰ ἄσυλα λίαν ἀμφιβόλου νομιμότητος³⁴, καὶ τοῦ δικαιώματος τοῦ ἀσύλου ἐγένετο χρῆσις κατὰ τρόπον αἴροντα πᾶσαν τὴν ὑπὸ τῆς ἀστυνομίας παρεχομένην ἀσφάλειαν καὶ μεγάλας ἐν μεγάλῃ περιοχῇ τόπων παρέχοντα δυσχερείας εἰς τὴν κανονικὴν πορείαν τῆς δικαιοσύνης. Εἶναι ἀληθές πάντως (τόμ. Α΄. σ. 639) ὅτι ἡ ἐπαρχία Ἀσία, ἔχουσα ἄλλως ἢ ἡ λειπανδροῦσα καὶ ὅλως καταπεπονημένη Ἀχαΐα, ὑπὸ τὴν

³³ Πρὸς τὰ καλῶς καὶ συνοπτικῶς περὶ τούτου γραφέντα ἐν τῷ τοῦ Westermann ἄρθρῳ «Asylum» ἐν τῷ Ἐγκυκλοπ. Λεξικῷ τοῦ Pauly (R. E. d. klass. Alt. τόμ. 1. ἐκδ. 2. σ. 1946 κξ, ἐνθα ἀναφέρονται τὰ ἄσυλα τὰ ἔχοντα ἀπλῶς «τοπικὸν χαρακτήρα.»

³⁴ Πρὸς τὰς λεπτομερεστεράς περὶ τῶν ἀσύλων τούτων εἰδήσεις παρὰ Eckhel, D. N. IV. σ. 306 κξ καὶ Westermann ἐν εἰρ. τ. σ. 1946-1948. Krause, Neocor. σ. 83 κξ.

ἀρχὴν τῶν πρώτων Καισάρων ἀνέλαβεν αὖθις ἀναλόγως καὶ εἰς νέαν προήχθη ἀκμὴν ^{35α}. ἀλλ' ὅμως ἢ ἐπὶ τὴν κοινωνικὴν κατάστασιν ἐπίδρασις τῶν πρὸ τῆς μάχης τοῦ Ἀκτίου φοβερῶν χρόνων ἐπὶ μακρὸν ἔτι ἦτο ἰσχυρά, ἰδιαζόντως φαῦλα ἐπιφέρουσα ἀποτελέσματα ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς δημοσίας τάξεως καὶ ἀσφαλείας. Διὰ τῆς ἐπὶ τὸ φαυλότερον μεταπτώσεως τοῦ συστήματος τῶν ἀσύλων, τὰ πράγματα περιῆλθον ἐνταῦθα (ἐν Ἀσίᾳ, ὁμοίᾳ δὲ κατάστασις πραγμάτων παρήχθη βεβαίως καὶ ἐν Ἀχαΐᾳ) εἰς τοιοῦτον σημεῖον, ὥστε οἱ ἱεροὶ τόποι, οἵτινες κατὰ τὴν ἀρχῆθην περὶ αὐτῶν ἰδέαν ἔμελλον ἀπλῶς νὰ προστατεύωσι τοὺς δυστυχεῖς, νὰ κωλύωσι τὴν βάρβαρον ἐκδίκησιν, νὰ παρέχωσι δὲ καταφύγιον εἰς τοὺς δούλους, πρὸς οὓς προσεφέροντο μετ' ὠμότητος οἱ κύριοι αὐτῶν, κατεστάθησαν πλέον συναγωγαὶ φαυλοτάτου συρφετοῦ· καὶ φαυλότατος ὄχλος δούλων ἀποδράντων, ὀφειλετῶν ἀναξιοχρέων καὶ φοβερῶν ἀπατεώνων ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ ναοῦ ἐνέπαιζε πᾶσαν νόμιμον ποινὴν καὶ καταδίωξιν. Καὶ ὁσάκις ἐκ διαλειμμάτων αἱ τοπικαὶ ἀρχαὶ ἐπειρῶντο νὰ ἀντιδρῶσι κατὰ τῶν τοιούτων κακῶν, ἐπακόλουθα συνήθη τῆς τοιαύτης ἀποπειρας ἦσαν ἐπικίνδunami ἐπαναστάσεις τῶν ὄχλων, ἀμυνομένων ὑπὲρ τῶν φυγάδων καὶ τοῦ ὀρθῶς κινδυνεύοντος θείου δικαίου τῶν ἀσύλων.

Ἄλλὰ κυβερνήτης, οἷος ὁ Τιβέριος, δὲν ἠδύνατο νὰ βλέπη ἡσύχως πρὸς τὴν τοιαύτην κατάστασιν, διὸ καὶ ἀπεφάσισεν ἵνα τὸ κακὸν πρόρριζα ἐξαφανίσῃ. Τῷ ἔτει λοιπὸν 22 μ. Χ. διέταξε γενικὴν ὑπὸ τῆς Συγκλήτου ἀναθεώρησιν τῶν ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς πόλεσι διατηρουμένων δικαιωμάτων τοῦ ἀσύλου· καὶ αἱ πόλεις ἐνετάλησαν νὰ πέμψωσι πρεσβείας εἰς Ῥώμην καὶ νὰ ἀποδείξωσι τὰ δίκαια αὐτῶν διὰ θετικῶν μαρτυριῶν, ἢ δὲ Σύγκλητος ἀνέλαβε τὸ ἔργον νὰ ἐλέγξῃ πάντα ἀκριβῶς καὶ νὰ κρίνῃ περὶ τοῦ ἐν

^{35α} Περὶ τούτου πρβλ. πρὸς τοὺς ἄλλους καὶ τὸ ὑπὸ Friedländer (*Darstellungen aus der Sittengeschichte Roms*, τόμ. 2. σ. 4. Σημ. 3) παρατιθέμενον ἀπόσπασμα ἐπιγραφῆς τινος Ἀλικαρνασσοῦ ὡς φαίνεται, εἰς τὸν Αὐγούστον ἀναφερομένης, εἰλημμένον ἀπὸ τοῦ Gerhard «*Denkmäler und Darstellungen*» 1859, 91 κξ.

³⁵ Tacit. Ann. III. 60.

τῶ μέλλοντι κύρους καὶ τῆς ἐκτάσεως τῶν δικαιωμάτων, ἅπερ ἠξίουσαν ὑπὲρ ἑαυτῶν αἱ πόλεις. Πάραυτα πόλεις τινές, αἵτινες σφετερισθεῖσαι ἀπλῶς ἤσκουν τὰ δικαιώματα ταῦτα, κατέλιπον αὐτὰ ἔκουσίως. Τὰ τῶν λοιπῶν πόλεων δικαιώματα ἠλέγχθησαν ἀκριβῶς· τέλος δέ, μετὰ πολλὰς συνδιασκέψεις, τῶ 23 μ. Χ. τὰ μὲν ἄσυλα δὲν κατηργήθησαν, ἀναγνωρισθέντων πάντως καὶ τῶν νομίμων δικαιωμάτων, ἀλλ' ὁμοῦ καθωρίσθησαν ἀκριβῶς αἱ περιπτώσεις, ἐν αἷς ἔμελλον πράγματι τὰ ἄσυλα ταῦτα νὰ πκρέχωσι προστασίαν εἰς τοὺς καταφεύγοντας εἰς αὐτά, παρηνέθησαν δ' αἱ πόλεις νὰ περιορίζωσιν αὐστηρότατα τὸ ἄσυλον ἐντὸς τῶν καθωρισμένων νομίμων ὁρίων³⁶. Κατὰ τοιοῦτον δὲ τρόπον ἀνεγνωρίσθησαν ὡς ἄσυλα τόποι, οἷα ἡ Ἐφεσος, ἔνθα ὁ τῆς Ἀρτέμιδος ναὸς ἀνέκαθεν, ἐπὶ τῆς Περσικῆς, τῆς Μακεδονικῆς καὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς κυριαρχίας εἶχε διατηρήσει τὸ δικαίωμα τοῦ ἄσυλου³⁷, παρέχων προστασίαν ἰδίως εἰς τοὺς ἀναξιοχρέους ὀφειλέτας³⁸. Ὡσαύτως δὲ ἀνεγνωρίσθη ὡς ἄσυλον ἡ Μαγνησία ἢ πρὸς Μαιάνδρῳ μετὰ τοῦ ἐν αὐτῇ ἱεροῦ τῆς Λευκοφρύνης Ἀρτέμιδος στηρίζουσα τὰ δικαιώματα αὐτῆς εἰς τὰς διατάξεις τὰς γενομένας ὑπὸ τοῦ Λ. Σκιπίωνος μετὰ τὴν χεῖρωσιν Ἀντιόχου τοῦ μεγάλου καὶ ὑπὸ τοῦ Λ. Σύλλα μετὰ τὴν κατὰ τοῦ αἰμοβόρου Μιθραδάτου νίκην αὐτοῦ³⁹. Ἀνεγνωρίσθησαν δὲ καὶ αἱ πόλεις Ἀφροδισιάς μετὰ τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἀφροδίτης, καὶ ἡ Στρατονίκη μετὰ τοῦ ναοῦ τοῦ πανημερίου Διὸς καὶ τῆς Ἑκάτης. Τούτων τῶν πόλεων τὰ δικαιώματα ἐστηρίζοντο ἀπλῶς ἐπὶ τῶν διαταγμά-

³⁶ Tacit. ἐν εἰρ. τ. καὶ IV. 14. Ὡς πρὸς τοὺς ὑστέρους χρόνους, ἰδίως περὶ τῶν δραπετευόντων, δούλων, ἴδ. καὶ Appulei. Metam. VI. 4. extr.

³⁷ Tacit. Ann. III. 61. Κατὰ Στράβωνα ΙΔ. 641 «τῆς δ' ἀσυλίας τοὺς ὄρους ἀλλαγῆναι συνέβη πολλάκις, Ἀλεξάνδρου μὲν ἐπὶ στάδιον ἐκτείναντος, Μιθριδάτου δὲ τόξουμα ἀφέντος ἀπὸ τῆς γωνίας τοῦ κεράμου καὶ δόξαντος ὑπερβαλέσθαι μικρὰ τὸ στάδιον, Ἀντωνίου δὲ διπλασιάσαντος τοῦτο καὶ συμπεριλαβόντος τῇ ἀσυλίᾳ μέρος τι τῆς πόλεως· ἐφάνη δὲ τοῦτο βάρβαρον καὶ ἐπὶ τοῖς κακούργοις ποιοῦν τὴν πόλιν, ὥστ' ἠκύρωσεν ὁ Σεβαστὸς Καῖσαρ».

³⁸ Πλουτάρχ. «Περὶ τοῦ μὴ δεῖν δανείζεσθαι» χ. 3.

³⁹ Tacit. Ann. III. 62 ἀρχ. (Στράβ. ΙΔ. 647).

των τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος καὶ τοῦ Αὐγούστου, ἐνῶ ἡ πόλις Ἰεροκαιοσάρεια τὰ δικαιώματα τοῦ ἐν ἑαυτῇ ἱεροῦ τῆς Ἀναίτιδος Ἀρτέμιδος ἀνήγε μέχρι τοῦ μεγάλου βασιλέως τῶν Περσῶν Κύρου. Τούτοις προσετίθεντο τὰ ἱερά τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν Περγάμῳ, τῆς Ἀφροδίτης Στρατονικίδος ἐν Σμύρνη, τῆς Ἀρτέμιδος καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος ἐν Σάρδεσι καὶ Μιλήτῳ⁴⁰, τῆς Ἥρας ἐν Σάμῳ, τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν Κῶ⁴¹, καὶ τοῦ Ποσειδῶνος ἐν Τήνῳ⁴².

Καὶ κατ' ἄλλον θετικώτερον ἔτι τρόπον ὁ Τιβέριος ἐγένετο εὐεργέτης τῶν Ἑλλήνων. Αἱ ἐκατέρωθεν τοῦ Αἰγαίου κείμεναι Ἑλληνικαὶ χῶραι ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς ἱστορίας μέχρι τῶν ὠρῶν τούτων* ἔπαθον πολλάκις ὑπὸ φοβερῶν σεισμῶν. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀρχαίας ἀκμῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους τὰ δεινὰ παθήματα καὶ αἱ βαρεῖαι εἰς ἀνθρώπους καὶ περιουσίας ἀπώλειαι, τὰ ἀπαραιτήτως συνδεόμενα συνήθως μετὰ τοιούτων καταστροφῶν, ἐθεραπεύοντο συνήθως εὐχερῶς καὶ ταχέως. Ἀλλὰ νῦν ἔνεκα τῆς βαρείας καταπονήσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἄλλως εἶχον τὰ πράγματα. Τοσοῦτον εὐκόλως καὶ ταχέως, ὡς πλὴν ἄλλων ἡ Ῥόδος μετὰ τὴν κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀντιγόνου τοῦ Δώσωνος τρομερὰν καταστροφὴν⁴³, δὲν ἠδύναντο πλέον νὰ ἀνακύψωσιν αἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις ἐκ τοιαύτης συμφορᾶς, ἥκιστα δὲ διὰ τῶν ἰδίων

⁴⁰ Πρὸς καθόλου Tacit. Ann. 62 (καὶ 63). Περὶ τοῦ δικαιώματος τοῦ ἀσύλου ἴδ. προσέτι Böckh C. I. τόμ. 2. ἀρ. 2737 α. περὶ Στρατονικείας ἀρ. 2715. ἀρ. 2715 α. 2720. περὶ Ἰεροκαιοσαρείας Tacit. ἐν εἰρ. τ. περὶ Σμύρνης C. I. ἀρ. 3137, 12. Παρὰ Τακίτῳ (Ann. IV. 63) λέγεται ὅτι καὶ ἡ Κρήτη ἐζήτησε καὶ ἔλαβε δικαίωμα ἀσυλίας ὑπὲρ ἱεροῦ τινος ἔχοντος τὴν εἰκόνα τοῦ θεοῦ Αὐγούστου. ἴδ. πρὸς τούτοις καὶ Westermanu ἐν εἰρ. τ. σ. 1948. Περὶ τῶν μνημονευθέντων ἐν Σάρδεσι καὶ Μιλήτῳ ναῶν πρὸς ἴδ. ἐν Στράβ. ΓΓ. 626 ΙΔ. 634. Πλουτ. Πομπ. κ. 24. Ἀππιαν. Ἐμφυλ. Ε. 9).

⁴¹ Tacit. IV. 14.

⁴² Tacit. III. 63.

⁴³ Πρὸς Droysen, Hellenismus τόμ. 2. σ. 574 κξ. Ὁ Δρ. τὸν μέγαν σεισμόν τῆς Ῥόδου τίθησιν εἰς τὸ ἔ. 227 π. Χ. Πάντως ἡ Ῥόδος ἔλαβε τότε παρά τε τῶν ἄλλων Ἑλλήνων καὶ παρὰ πολλῶν ἑλληνιστικῶν δυναστῶν ἀξιολογωτάτας συνδρομάς.

* Ὁ συγγραφεὺς ὁ ἐκδὸς τὸ βιβλίον τοῦτο τῷ 1868 ἔγραφε πιθανώτατα ταῦτα κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1867, ὅποτε σεισμὸς σφοδρότατος ἐπήνεγκε μεγάλας καταστροφὰς ἐν Λέσβῳ καὶ ἐν Κεφαλληνίᾳ. (Σ. Μ.).

αὐτῶν δυνάμεων ἢ καὶ διὰ τῆς βοηθείας ἔτι μόνον τῶν Ἑλλήνων ὁμογενῶν. Ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Στράβωνος μέχρι τῆς κυβερνήσεως τοῦ Ἰουστινιανοῦ λίαν συχνῶς καὶ μονοτόνως ἀπαντῶσιν αἱ σποράδην ὑπὸ τῶν ἀρχαίων παραδιδόμεναι εἰδήσεις περὶ πόλεων ὑπὸ σεισμῶν καταστρεφομένων ἀντὶ εἰδήσεων περὶ ἐκδηλώσεων ἀκμαζούσης ζωῆς τῶν Ἑλλήνων. Ἀκριβῶς δὲ κατὰ τὸν χρόνον, περὶ οὗ ποιούμεθα λόγον, πολλὰ συνέβησαν ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς χώραις δυστυχήματα τοιαῦτα, καὶ ἐδέησε πάντοτε νὰ προσέλθῃ ἀρωγὸς ὁ αὐτοκράτωρ ὅτε μὲν ἐλαττῶν τοὺς φόρους ἢ καὶ ἐπὶ τινα χρόνον ἐντελῶς ἀπαλλάσσων αὐτῶν τοὺς παθόντας, ὅτε δὲ θετικῶς παρέχων δαψιλῆ βοήθημα ἐκ τῶν πόρων τοῦ κράτους. Ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἀσία ἔτι κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τοῦ Αὐγούστου ἀρχῆς (περὶ τὰ 24 π. X.) αἱ πόλεις Τράλλεις, Λαοδίκεια, Θυάτειρα καὶ ἡ Χίος τοσαῦτα ἔπαθον ὑπὸ σειμοῦ, ὥστε ἠναγκάσθησαν νὰ ζητήσωσι τὴν βοήθειαν τῆς Ῥώμης· καὶ τότε ἤδη ὁ Τιβέριος ὡς νεαρὸς ἡγεμονόπαις παρέστη συνήγορος τούτων πρὸ τῆς Συγκλήτου⁴⁴. Ἄλλ' ἀληθῶς φρικώδης ἦτο ἡ καταστροφή, ἣν ἐν τῇ αὐτῇ ἐπαρχίᾳ ἐπήνεγκε τῷ 17 μ. X. σεισμὸς φοβερώτατος πάντων τῶν ὑπὸ τῆς ἀνθρωπίνης μνήμης παραδιδόμενων. Δώδεκα πόλεις ἀκμαῖαι, κείμεναι ἐν τῷ βαθυπέδῳ τοῦ Κογάμου καὶ τοῦ Ἐρμου καὶ ἐν τῇ ἐγγύς παραλίᾳ, πρὸ πάντων αἱ Σάρδεις καὶ ἡ Μαγνησία ἢ ὑπὸ Σιπύλῳ, εἶτα δὲ καὶ ἡ Ἐρεσος, ἡ Μυρίνη, ἡ Κύμη, ἡ Τῆμος, αἱ Αἰγαί, ἔτι δὲ καὶ ἡ ἄλλως συχνῶς ὑπὸ σεισμῶν παθοῦσα Φιλαδέλφεια, ἡ Ἀπολλωνίς καὶ ἄλλαι πόλεις ἐν μιᾷ νυκτὶ ἠρημώθησαν φρικωδῶς, ἀναρίθμητοι δ' ἀνθρωποὶ, οἱ μὲν ἐν ταῖς πόλεσιν αὐταῖς, οἱ δὲ φεύγοντες εἰς τὴν ὑπαιθρον χώραν, ἐν ταῖς χαινούσαις σχισμάσι τῆς γῆς ἀπώλοντο οἰκτρῶς. Ἐνταῦθα δὲ παρέ-

⁴⁴ Πρὸς. Sueton. Tiber. c. 8. Στράβ. IB. 579 ἴδ. καὶ Δ. Κασσ. 54, 30. Περὶ τῆς χρονολογίας τοῦ σειμοῦ τούτου ἴδ. Εὐσεβ. Χρον. (ἔκδ. Aucher) τόμ. 2. σ. 257. καὶ Hieronym. παρὰ Roncalli τόμ. 1. σ. 410. Τὸ χωρίον τοῦ Δίωνος Κασσίου ἐν εἰρ. τ. φαίνεται ὅτι ἀναφέρεται εἰς μεταγενέστερόν τινα σεισμόν γενόμενον ἐν Ἀσίᾳ περὶ τὰ 13 π. X. περὶ σειμοῦ γενομένου ἐν Κύπρῳ περὶ τὰ 15 π. X. καὶ ἐν Κῷ περὶ τὰ 5 π. X. ἴδ. παρ' Εὐσεβίῳ σ. 259. 261. Hieronym. σ. 411. 414.

στη μεγαλοπρεπῶς ὁ Τιβέριος ἀρήγων καὶ σώζων· εἰς πάσας τὰς οὕτω παθούσας πόλεις ἀφέθησαν οἱ εἰς τὸ κράτος ὀφειλόμενοι φόροι, αἱ δὲ Σάρδεις ἔλαβον πλὴν τούτου, ὡς βοήθημα, δωρεὰν διακοσίων πεντήκοντα μυριάδων δραχμῶν⁴⁵. Ἀλλὰ καὶ βραδύτερον ἐδέησεν ὁ αὐτοκράτωρ πολλάκις ἔτι κατὰ τοιοῦτον καὶ καθ' ὅμοιον τρόπον νὰ προσέλθῃ σωτήρ. Ἐν Ἀσίᾳ τῷ μὲν 23 μ. Χ. ἡ Κίβυρα, τῷ δὲ 29 ἡ Ἐφεσος ἠρημώθησαν ὑπὸ νέων σεισμῶν⁴⁶. Καὶ ἡ Εὐρωπαϊκὴ Ἑλλάς δὲν ἔμεινεν ἀπηλλαγμένη τοιούτων συμφορῶν. Ἀναφέρεται ὅτι καὶ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἀχαΐα ἡ ἐκ παναρχαίων χρόνων μεταξύ τῶν χωρῶν τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος συχνότατα καὶ βαρύτερα ὑπὸ σεισμῶν παθοῦσα ἀρχαία Ἀχαΐα (ἢ ἰδίως Ἀχαΐα) δεινὴν πάλιν ὑπέστη συμφορὰν ὑπὸ σεισμοῦ γενομένου τῷ 23 μ. Χ., ἐκείνου βεβαίως τοῦ σεισμοῦ, ὅστις ἠρήμωσε τὴν Κίβυραν. Βαρυτάτην ἔπαθε συμφορὰν τὸ Αἴγιον, τοσοῦτον βαρεῖαν, ὥστε οἱ πολῖται αὐτοῦ ἠναγκάσθησαν νὰ στραφῶσιν εἰς Ῥώμην αἰτούμενοι βοήθειαν. Καὶ ἡ αἴτησις αὐτῶν ἐπληρώθη· κατ' εἰσήγησιν τοῦ αὐτοκράτορος ἀπεφάσισεν ἡ Σύγκλητος ἵνα ἡ Κίβυρα καθὼς καὶ τὸ Αἴγιον ἐπὶ τρία ἔτη ἀπαλλαγῶσι πάσης πρὸς τὸ κράτος ὑποχρεώσεως⁴⁷.

Οὐ πολὺ μετὰ ταῦτα εὔρεν ἀφορμὴν ὁ αὐτοκράτωρ νὰ δικάσῃ ὀριστικῶς ἔριν τινά, ἧς αἱ ἀρχαὶ ἀπόλλυνται ἐν τῷ σκότει

⁴⁵ Senec. Nat. Quaest. VI. 1. Tacit. Ann. II. 47. Sueton. Tiber. c. 48 τέλ. Plin. N. H. II. 84, (86), 200 Oros. VII. σ. 263. Συγκέλλ. χρονογρ. σ. 319. P. Εὐσέβ. Χρον. τόμ. 2. σ. 263 καὶ Eusebii Chron. Sancto Hieronymo interprete (παρὰ Roncalli, veter. latin. script. chronic. τόμ. 1. σ. 419). Δ. Κασσ. 57, 17. Στράβ. IB. 579. IG. 621. 627.

⁴⁶ Περὶ Κιβύρας ἴδ. Tacit. IV. 13· περὶ Ἐφέσου ἴδ. Nipperdey εἰς Tac. II. 47. σ. 121. Ἡ Ἐφεσος καὶ ἡ Κίβυρα φαίνονται ἐν τοῖς λειψάνοις τοῦ μνημείου, ὅπερ αἱ ἀπὸ τοῦ 14 μέχρι τοῦ 30 μ. Χ. ἐπὶ τῆς τοῦ Τιβερίου ἀρχῆς παθοῦσαι ἐκ τοῦ σεισμοῦ πόλεις τῆς Ἀσίας καὶ παρὰ τοῦ Τιβερίου τυχοῦσαι ἀρωγῆς ἠγείραν ἐν Ποτιόλοις πρὸς τιμὴν τοῦ αὐτοκράτορος κατὰ τὸ δεύτερον ἡμῖσι τοῦ 30 μ. Χ. ἔτους. (O. Jahn, Berichtd. Leipz. Acad. 1851. σ. 119. Stahr, Tiberius. σ. 121. πρὸς. Preller, Röm Mythol. σ. 777).

⁴⁷ Tacit. Annal. IV. 13 ἄρχ. Senec. Nat. Quaest. VI. 25 τέλ. πρὸς. Curtius, Pelop. τόμ. 1. σ. 45. 46. Ἐπιγρ. τιμητ. πρὸς Τιβέριον ἐν Αἴγιῳ· ἴδ. ἐν Lenormant, Inscr. Graec. inedit. centur. (Rhein, Mus. 21. σ. 399) ἀρ. 266.

τῆς πρὸ τοῦ πρώτου Μεσσηνιακοῦ πολέμου ἑλληνικῆς ιστορίας. Ἡ παλαιὰ μεταξὺ τῶν Μεσσηνίων καὶ τῶν Σπαρτιατῶν ἔρις δὲν ἔπαυσεν οὐδόλως οὐδὲ μετὰ τὴν τελευταίαν διάταξιν τοῦ Αὐγούστου, τὴν γενομένην τῷ 21 π. Χ. (Τόμ. Α΄. σ. 622) περὶ τῆς νέας μεταξὺ τῶν δύο χωρῶν ὀροθετικῆς γραμμῆς. Οἱ Μεσσηνιοὶ θεωροῦντες ἑαυτοὺς βαρέως ἐκ τῆς διατάξεως ἐκείνης ζημιουμένους, εἶχον, ὡς φαίνεται, ἀποπειραθῆ ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως ἔτι τοῦ Αὐγούστου ἵνα δι' ἐνεργῶν παραστάσεων παρὰ τῇ Ῥωμαϊκῇ κυβερνήσει ἐπιτύχωσιν τοῦλάχιστον εἰς ἓν σημεῖον συμφορωτέραν ἑαυτοῖς λύσιν. Προέκειτο τότε περὶ τῆς κτήσεως τῆς χώρας Δευθελιάτιδος τῆς κειμένης κατὰ τὴν δυτικὴν κλιτὺν τοῦ Ταυγέτου καὶ τὸν ἄνω ῥοῦν τοῦ ποταμίου Νέδωνος καὶ περὶ τοῦ ἱεροῦ τῆς Λιμνάτιδος Ἀρτέμιδος καὶ τῆς ἐπιστασίας τοῦ ἱεροῦ τούτου, τοῦ αὐτοῦ ἐκείνου, περὶ οὗ ἐν τῷ λυκαυγεῖ ἤδη, ὡς ἐρρήθη, τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων τῆς ἑλληνικῆς ιστορίας εἶχεν ἐξαρθῆ ἢ ἔρις ἐκείνη ἢ ἐπενεγκοῦσα βραδύτερον τὸν πρῶτον μέγαν μεταξὺ Σπαρτιατῶν καὶ Μεσσηνίων πόλεμον. Οἱ Μεσσηνιοὶ ἐστράφησαν πρὸς τὸν διοικητὴν τῆς Ἀχαΐας, τὸν ἤδη πρότερον μνημονοῦθέντα ὑφ' ἡμῶν Ἀτίδιον Γέμινον (σ. 7), ὅστις τότε στηριζόμενος ἐπὶ διαιτητικῆς τινος ἀποφάσεως τῆς Μιλήτου, περὶ ἧς οὐδόλως γινώσκομεν ἂν εἶχεν ἐκδοθῆ τότε ἀκριβῶς ἢ κατὰ τινὰ ἄλλον χρόνον, ἔκρινε τὸ πρᾶγμα ὑπὲρ τῶν Μεσσηνίων. Ἐὰν λοιπὸν πρέπη νὰ ὑποθέσωμεν ἀληθῶς ὅτι ὁ Ἀτίδιος ἐκυβέρνηεν ἐν Ἀχαΐᾳ ἐπὶ τοῦ Αὐγούστου, τότε πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν προσέτι ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος δὲν ἔδωκε τὴν συναίνεσιν αὐτοῦ εἰς τὴν κρίσιν τοῦ Ἀτιδίου. Διότι ἡ ἔρις διήρκεσε καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Αὐγούστου καὶ ἤχθη ἐπὶ τέλος τῷ 25 μ. Χ. ἐνώπιον τοῦ Τιβερίου καὶ τῆς Συγκλήτου. Σπαρτιατῶν καὶ Μεσσηνίων πρέσβεις ἐφάνησαν τότε ἐν Ῥώμῃ, ἵνα ἐνώπιον τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῆς Συγκλήτου ἀποδείξωσι τὰ δίκαια τῶν πατρίδων αὐτῶν. Οἱ Σπαρτιατῶν, πλὴν τῶν ὅσα εἶπον περὶ τῆς θέσεως τῶν πραγμάτων πρὸ τοῦ πρώτου Μεσσηνιακοῦ πολέμου, περὶ ὧν οὐ-

δένα ἡμεῖς ποιούμεθα λόγον, ἐπεκαλέσαντο εἰς μαρτυρίαν αὐτῶν καὶ τὸν μακρὸν χρόνον, καθ' ὃν ἡ χώρα Δενθελιαῖτις* ἀνῆκεν εἰς αὐτούς. Πρῶτος ὁ βασιλεὺς Φίλιππος Β'. τῆς Μακεδονίας μετὰ τὴν ἐν Χαιρωνείᾳ νίκην αὐτοῦ τῷ 338 π. Χ. ἀφῆρεσε παρὰ τῶν Σπαρτιατῶν τὴν ἀμφισβητήσιμον χώραν καὶ τὸν ναόν, παραδοὺς ἀμφοτέρω εἰς τοὺς φιλίως διακειμένους πρὸς αὐτὸν Μεσσηνίους. Ἐκτοτε ἡ ἔρις ἐπὶ μικρὸν μόνον ἔπαυεν. Ἀντίγονος ὁ Δῶσων μετὰ τὴν μάχην τῆς Σελλασίας, ὁ Μόμμιος (τόμ. Α. σ. 384) μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Κορίνθου, ἐφάνησαν εὖνοι πρὸς τοὺς Μεσσηνίους, ὁ δὲ Ἰούλιος Καῖσαρ, ὁ Μ. Ἀντώνιος καὶ τελευταῖον ὁ Αὔγουστος, ἦσαν πάλιν ὑπὲρ τῶν Σπαρτιατῶν, ἐωσοῦ τέλος, καθὰ εἶδομεν, οἱ Μιλήσιοι καὶ ὁ Ἀτίδιος Γέμιος ἐκηρύχθησαν ὑπὲρ τῶν Μεσσηνίων. Ἡ ἀπόφασις δὲ τοῦ Τιβερίου καὶ τῆς Συγκλήτου ἀπέβη τέλος ὡσαύτως ὑπὲρ τῶν Μεσσηνίων. Ἡ ἀμφισβητήσιμος γῆ (πιθανῶς δὲ καὶ ἡ Ἀβία, αἱ Φαραὶ καὶ ἡ Θουρία, Τόμ. Α. σ. 622^{48α}) ἐδόθησαν πάλιν εἰς τὴν Μεσσηνίαν· τὰ δὲ ὄρια τὰ μεταξὺ Μεσσηνίας καὶ Σπάρτης ἀπετελέσθησαν νῦν ὑπὸ τοῦ Ταυγέτου καὶ τῆς νάπης Χοιρίου^{48β} (τῆς μεταξὺ Ἀβίας καὶ Καρδαμύλης) καὶ ἐπὶ τῆς ὄφρου τοῦ ὄρους ἰδρῦθησαν δύο ἐνεπίγραφοι στήλαι πρὸς ἀσφαλεστέραν σήμανσιν τῶν ὁρίων^{48γ}. Οὕτως ἔρις,

^{48α} Περὶ τοῦ Μ. Ἀντωνίου ἴδ. καὶ τόμ. 1. σ. 483. σημ. 34.

^{48β} ἴδ. Curtius, Pelop. τόμ. 2. σ. 160. 162. Ὁ Χοῖριος ἦτο, τοῦλάχιστον κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Πausανίου, τὸ μεθόριον. (Paus. Δ. 1, 1).

^{48γ} Tacit. Ann. IV. 43. Πρὸς. Ross, «Reisen und Reiserouten 1. σ. 1-24. Curtius, τόμ. 2. σ. 156 κξ. 193. Ἀξιόλογος εἶναι ἡ σημείωσις (σ. 157) ὅτι ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις (περὶ τὸ 1835) οἱ ὄρειοι χωρικοὶ τῆς Λακωνίας «ἀνέτρεψαν καὶ κατεκυλίνθησαν τὰς μεθορίας ἐκείνας στήλας, διότι ἐφοβοῦντο ὅτι διὰ τῶν μνημείων τούτων ἡ τότε ἐλληνικὴ κυβέρνησις ἐμελλε νὰ ἐνισχυθῇ ἐν τῷ σχεδίῳ αὐτῆς νὰ προσθήσῃ τὰς κώμας αὐτῶν, παρὰ τοὺς πόθους αὐτῶν, εἰς τὸν νομὸν Μεσσηνίας. Οὕτω ἐπὶ τῆς γῆς ταύτης διετηρήθη τὸ σπέρμα τῆς ἔριδος ἀπὸ τῶν χρόνων τῶν μυθικῶν μέχρι τῶν ἡμετέρων». Ἐνεκα τῆς ἀσφαλείας τῆς ἱστορίας τῶν Σπαρτιατῶν ἐν τοῖς ἐπομένοις χρόνοις, ἡς ἔνεκα ἡ ἱστορία αὕτη ἐξ ἐπιγραφῶν μόνον νὰ καταρτισθῇ δύναται, ἐν ἔτι μένει ἐνταῦθα δυσχερὲς

* Ἄξιον σημειώσεως ὅτι Δενθελιαῖτις χώρα ἐν Πελοποννήσῳ εἶναι μόνον ἐκ τοῦ Ταχίτου γνωστὴ. Εἶναι δὲ περιέργως ἡ ὁμοιότης τοῦ τοπογραφικοῦ ἐν Πελοποννήσῳ ὀνόματος πρὸς τὸ τοῦ Θρακικοῦ ἔθνους τῶν Δανθαλητῶν ἢ Δενθελητῶν, περὶ οὗ ἴδ. Δ. Κασσ. 51, 23. ἴδ. καὶ Α. Τόμ. σ. 436. 539. (Σ. Μ.)

ἣς ἕνεκα πρὸ αἰώνων εἶχον ρεύσει ποταμοὶ αἵματος· ζήτημα, ὅπερ κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους αἰῶνας τῆς τῶν ἐλευθέρων Ἑλλήνων ιστορίας εἶχε προσλάβει ἄπειρον ιστορικὴν σημασίαν, ἐλύθη νῦν μακρὰν τῆς Ἑλλάδος ἐνώπιον ξένου δικαστηρίου ὡς μυρίαὶ ἄλλαι δίκαι· ὁ Ἀριστομένης, ὁ Θεόπομπος καὶ ὁ Τυρταῖος, τὸ ἡρωϊκὸν φρόνημα τῶν ἀρχαίων Μεσσηνίων καὶ ἡ πολεμικὴ δόξα τῶν Σπαρτιατῶν ἦσαν ἤδη ἀπλαῖ μόνον σκιαὶ παρελθόντος πρὸ πολλοῦ ἐξηφανισμένου.

Ἡ ἀρχὴ τοῦ Τιβερίου, πρὸς ὃν οἱ μὲν Ῥωμαῖοι ἠσθάνοντο ἀποστροφῆν, τούναντίον δὲ οἱ τῶν ἐπαρχιῶν κῆταικοι ἀπέβλεπον ὅτε μὲν μετ' εὐλαβοῦς σεβασμοῦ, ὅτε δὲ μετ' ἀληθοῦς ἀφοσιώσεως^{48γ}, ἔληξε τῇ 16 Μαρτίου τοῦ ἔ. 37 μ. Χ. Ὁ δὲ νεαρὸς αὐτοῦ διάδοχος, ὁ αὐτοκράτωρ Γάιος (Καλιγόλας), υἱὸς τοῦ ἀνεπιλήστου Γερμανικοῦ, κατέστησε καὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας πρῶτῳ ἐπαισθητὴν τὴν ἐπὶ τὸ φαῦλον μεταβολὴν τοῦ κυβερνητικοῦ συστήματος. Ἐν ἀρχῇ βεβαίως ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος ἦτο οὐχ ἥττον ἀγαπητὸς ἐν Ἑλλάδι ἢ ἐν Ἰταλίᾳ. Ἴσως δὲ δυνάμεθα καὶ ἐκ τῶν ἀναφερομένων ἐν τῇ ἀξιομνημονεύτῳ ἐκείνῃ ἐπιγραφῇ, ἣτις (τόμ. Α'. σ. 633) ἐν ἀρχῇ διδάσκει ἡμᾶς περὶ τῆς κατὰ τοὺς χρόνους ἤδη τούτους ὑπάρξεως τῆς ἐπαρχιακῆς συνόδου τῆς

σημεῖον. Ἐκ πολλῶν ἐπιγραφῶν, αἵτινες μνημονεύουσιν ἐπιμελητοῦ τινος Σπαρτιάτου ἐν τῇ Μεσσηνιακῇ πόλει Κορώνῃ (πρὸλ. Böckh C. I. τ. 1. ἀρ. 1243. 1255. 1258), προκύπτει σαφῶς περίπου (πρὸλ. Böckh ἐν εἰρ. τ. σ. 604 καὶ 611) ὅτι ἡ Κορώνη καὶ ἐν τοῖς Ῥωμαϊκοῖς ἔτι χρόνοις, ἦτοι ἐπὶ τῶν δύο πρώτων ἡγεμόνων τῆς τῶν Ἰουλίων καὶ Κλαυδίων δυναστείας διετέλει ὑποκειμένη εἰς τοὺς Σπαρτιάτας· πῶς δὲ τοῦτο ἐγένετο, οὐδὲν ἐξ ἄλλων πηγῶν μανθάνομεν. Ἄλλ' ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ἀρ. 1243 δυνάμεθα μέχρι τινὸς νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι ἡ Κορώνη καὶ ἐν τοῖς χρόνοις ἔτι τῶν Φλαβίων διωκεῖτο ὑπὸ ἀρχόντων ἀποστελλομένων ἐκ Σπάρτης. Παράτολμον ἐν τούτοις θεωρῶ πάντα συνδυασμὸν καὶ εἰκασίαν περὶ τῆς τοιαύτης θέσεως τῶν πραγμάτων.

^{48γ} Περὶ ἐπιγραφῆς τιμητικῆς καὶ ἀνδριάντος τοῦ Τιβερίου ἐν Χαλκίδι τῆς Εὐβοίας ἴδ. Böckh C. I. ἀρ. 1249. Μνημονευθήτω καὶ τόδε, ὅτι πρὸς τοῖς ἄλλοις οἱ Κορίνθιοι πρὸς δήλωσιν ἰδιαιτέρας πρὸς τὸν Τιβέριον τιμῆς ἐξέλεξαν αὐτὸν ἀπαξ ἓνα τῶν δύο ἀρχόντων τῆς πόλεως αὐτῶν. Eckhel, II. 243. ἄρχοντας τοιούτους τῆς Κορίνθου (ὡς λ. γ. τὸν Ἰππαρχον) ἐπὶ Αὐγούστου ἴδ. παρὰ Eckhel ἐν εἰρ. τ. Περὶ τῶν ἀρχόντων τῆς ἀποικίας ταύτης τῶν καλουμένων πενταετῶν (quinquennales) ἴδ. Becker - Marquardt B. A. III. 1. σ. 360 κξ.

Ἀχαΐας, νὰ συμπεράνωμεν ὅτι καὶ οἱ Ἕλληνες τῆς Ἀχαΐας, ὅτε ὁ νεαρός ἡγεμὼν ἀνέλαβεν ἀπὸ νόσου τινὸς ἐπικινδύνου, καταλαβούσης αὐτὸν κατὰ τὸν ὄγδοον μῆνα τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ (ἦτοι περίπου περὶ τὰ τέλη Ὀκτωβρίου ἢ τὰς ἀρχὰς Νοεμβρίου τοῦ 37) ἔπεμψαν πρὸς αὐτὸν τιμητικὴν πρεσβείαν⁴⁹². Οἱ πρέσβεις τῆς συνόδου τῶν « Πανελλήνων », ὁ πλούσιος Βοιωτὸς Ἐπαμεινώνδας ὁ ἐξ Ἀκραιφίας, ὁ Φωκεὺς Καπνοφάνης καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἄνδρες ὀνομαστοὶ⁴⁹⁶, ἐπέδωσαν τῷ ἡγεμόνι ψήφισμα τιμητικὸν ἐκ μέρους τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐξέθεσαν εἰς αὐτὸν τὰ περὶ τῶν λαμπρῶν ἐορτῶν καὶ θυσιῶν, αἵτινες ἐτελέσθησαν ἐν Ἀχαΐᾳ ὑπὲρ τοῦ Γαίου καὶ πρὸς τιμὴν αὐτοῦ, ἀνεκοίνωσαν δ' αὐτῷ τέλος ὅτι οἱ Ἕλλη-

⁴⁹²α Ὅτι ἡ ἐπιγραφή αὕτη, ἐξ ἧς ἀρούμεθα τὴν τε μνημονευθεῖσαν καὶ τὰς ἐπομένας εἰδήσεις, ἀνήκει εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Καλιγόλα ἀπέδειξε τοῦτο ὁ Κ. Keil (Syll. inscript. Boeot. εἰς τὸν ἀρ. 31. σ. 120 κξ) καὶ ἡ ἀπόδειξις αὕτη ἐπεκροτήθη ὑπὸ πάντων. Κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Κ. ἐκτιθέμενα ἡ πρεσβεία, περὶ ἧς γίνεται λόγος ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ (ἀρ. 31), ἀνήκει εἰς τὸ πρῶτον ἔτος τοῦ νέου ἡγεμόνος. Ἐν τούτοις ὁ Keil κλίνει μᾶλλον νὰ ἀναγάγῃ τὴν πρεσβείαν εἰς τὰ πρῶτα μετὰ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀνοδὸν τοῦ Καλιγόλα ἔτη διότι κυρίως δὲν θεωρεῖ λίαν πιθανὸν ὅτι οἱ πρέσβεις ἠδύναντο νὰ ἀφίκωνται εἰς Ῥώμην μετὰ τὴν ἀνάρρωσιν τοῦ αὐτοκράτορος πρὸ τῆς παρόδου τοῦ ἔ. 37 μ. Χ. Ἀλλὰ κατὰ τῆς γνώμης ταύτης δύναται νὰ ἀντιταχθῇ ἡ ἀντίρροσις ὅτι οὐδόλως εἴμεθα ἠναγκασμένοι νὰ φρονῶμεν ὅτι ἡ ἀσθένεια τοῦ Καλιγόλα, ἡ συμπίπτουσα πρὸς τὸν ἐν τῷ κειμένῳ τοῦ βιβλίου καθοριζόμενον χρόνον, διήρκεσεν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε νὰ μὴ δυνηθῶσιν οἱ Ἕλληνες πρὸ τῆς παρόδου ἔτι τοῦ 37 μ. Χ. νὰ πέμψωσι πρεσβείαν εἰς Ἰταλίαν. Εἶναι ἀληθές ὅτι ἐν τῇ εὐχαριστηρίῳ ἐγγράφῳ τοῦ αὐτοκράτορος εἰς τὴν σύνοδον τῶν Ἀχαιῶν ἢ πανελλήνων (γραμ. 20-22) τῷ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ διακοινουμένῳ, ἀλλὰ μὴ ἀεραίῳ σωζομένῳ, δὲν γίνεται ἰδιαιτέρα μνεῖα τῆς τοῦ αὐτοκράτορος ἀσθενείας, ἐκτός ἐὰν ἡ ἐν τῇ 25 γραμμ. μνημονευομένη ὑπὲρ τῆς «σωτηρίας» τοῦ αὐτοκράτορος θυσία θεωρηθῇ ὡς ἀναφερομένη σαφῶς εἰς τὴν ἀσθένειαν ταύτην. Συνελόντι εἰπεῖν, εἶναι πάντως πιθανὸν ὅτι οἱ Πανελλήνες εἰς τὸν κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ ὑπὸ πάντων ἀγαπώμενον αὐτοκράτορα, εὐθὺς μετὰ τὴν εἰς τὴν ἀρχὴν ἀνάρρωσιν αὐτοῦ ἔπεμψαν πρεσβείαν καὶ ἐπεδαψίλευσαν αὐτῷ τιμὰς· ἀλλ' ἡμεῖς θεωροῦμεν πιθανώτερον ἢ τοῦλάχιστον οὐχ ἧσσον πιθανὸν ὅτι ὁ ἀπειλητικὸς κίνδυνος τοῦ ἀπολέσαι πάλιν τοσοῦτον ταχέως τὸν Γαίον ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὰς πρὸς τὸν αὐτοκράτορα γενομένας θεραπείας, περὶ ὧν ὁ λόγος ἐν τῇ προκειμένῃ ἐπιγραφῇ.

⁴⁹⁶β Τὰ ὀνόματα τῶν πρέσβεων τὰ περιεχόμενα ἐν ταῖς γραμμαῖς 35-43 σχεδὸν ἅπαντα ἐξηλείφθησαν ἀτυχῶς μετὰ τῶν γραμμῶν τούτων. Ὁ Ἐπαμεινώνδας, περὶ οὗ τὸ ὄνομα περιστρέφεται ὅλη ἡ ἐπιγραφή, καλεῖται ἐν ταῖς γραμμαῖς 12 κξ., 39, καὶ κατ' ἐπανάληψιν πρεσβευτῆς· Καπνοφάνης ἀναφέρεται ἐν τῇ 38 γραμμῇ· ἴσως ἐν τῇ 40, γραμμῇ «Φωκίων Κ. ἐννοεῖται ὁ αὐτὸς ἀνὴρ.

νες ἐπεθύμουν νὰ στήσωσι πρὸς τιμὴν αὐτοῦ μέγα πλῆθος ἀνδριάντων. Ὁ Γάιος, οὗ ἢ ἐπὶ τὰ χεῖρω τροπὴ κατὰ μικρὸν μόνον ἐξεδηλοῦτο, καίπερ λίαν εὐφρανθεῖς ἐπὶ τούτοις, ὅμως μόνον ἐν Ὀλυμπίᾳ, ἐν Νεμέᾳ, ἐν τῷ Ἴσθμῷ καὶ ἐν Δελφοῖς ἐπέτρεψε τότε νὰ ἰδρυθῶσιν αὐτῷ ἀνδριάντες⁴⁹. Καίτοι δὲ ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐφαίνετο μέχρι τινὸς μετριόφρων⁵⁰, δὲν ἐκώλυσεν ἐν τούτοις, ὡς οἰκοθεν νοεῖται, ἵνα οἱ αὐτοὶ Ἕλληνας ἐν τῇ ἐπιγραφῇ, ἐξ ἧς μανθάνομεν πάντα ταῦτα, ὑμνήσωσιν αὐτόν, ζῶντα ἔτι, ὡς «θεόν».

Ἄλλ', ἀφοῦ παρῆλθον οἱ ῥόδινοι χρόνοι τῆς νέας ἡγεμονίας⁵¹ καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Γάιος ἤρχισε νὰ ἀναπτύσῃ πᾶσαν τὴν μανίαν καὶ φαντασιοπληξίαν αὐτοῦ ἐν τῷ παραφόρῳ τρόπῳ τοῦ ἐνεργεῖν, δι' οὗ κατήσχυε τὸν ὑπερήφανον τοῦ Παλατινοῦ θρόνον, δὲν διέφυγε καὶ ἡ Ἑλλάς τὰ βλέμματα αὐτοῦ⁵². Γινώσκομεν, ὅτι ὁ ἡγεμὼν οὗτος ἐν τῇ «περὶ παντοδυναμίας αὐτοῦ παρανοία» πολλάκις ἤχθη ὑπὸ τῆς ιδέας ἵνα πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἀπεριορίστου αὐτοῦ ἐξουσίας ἐκτελέσῃ ἔργα, ἅτινα οὐδεὶς μέχρι νῦν ἐπειράθη νὰ ἐκτελέσῃ ἢ πειραθεῖς ἐξετέλεσεν ἐπιτυχῶς. Οὕτω κατὰ τὸ τελευταῖον τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἔτος (40 μ. Χ.), ὅτε ἡ ἀλλόκοτος καὶ παράδολος αὐτοῦ ἐπιτήδευσις ἐξίκετο εἰς τὸ ἔπακρον σημεῖον, κατείχετο ὑπὸ τῆς σκέψεως οὐ μόνον νὰ ἀνορθώσῃ τὴν ἀρχαίαν ὑπερήφανον ἡγεμονικὴν ἀκρόπολιν τοῦ περιφήμου Πολυκράτους, τὴν Ἀστυπάλαιαν δηλονότι τῆς Σάμου, ἐν δὲ τῇ Μιλήτῳ νὰ ἐπιτελέσῃ τὴν οἰκοδομίαν τοῦ Διδυμαίου Ἀπόλλωνος^{53α}, ἀλλὰ πρὸ πάντων (βεβαίως οὐχὶ ἀκριβῶς ἕνεκα τῆς χρησιμότητος τῆς ἐπιχειρήσεως ταύτης) νὰ διορύξῃ τὸν ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου, νὰ ἐκτελέσῃ δηλονότι τὸ μέγα ἐκεῖνο ἔργον, οὗ τὴν ἐκτέλεσιν, καθὰ ἐνθυμούμεθα, ὁ μέγας Ἰούλιος Καῖσαρ ἤδη εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν. Ἴσως δὲ ὁ Γάιος

⁴⁹ Ἐν εἰρ. τ. 20-34 καὶ ἴδ. πρὸς τούτοις Keil. σ. 121. 124.

⁵⁰ Πρὸλ. Δ. Κασσ. 59, 4.

⁵¹ Keil, ἐν εἰρ. τ. γραμμ. 60 ἴδ. καὶ τὴν Ῥοδίαν ἐπιγραφὴν (ἀρ. 14) τὴν παρὰ Ross, Hellenic, I, 2. σ. 94. καὶ πρὸς τούτοις Keil ἐν εἰρ. τ. σ. 238.

² Πρὸλ. καὶ Sueton. Calig. c. 29 τέλ.

^{53α} Πρὸλ. Στράβ. ΙΔ. 634.

ἀκριβῶς ἐνθυμούμενος τὴν τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος ἐπιβολὴν παρωρμήθη ἰδίως πρὸς τὴν τοιαύτην σκέψιν. Ὅπωτδήποτε ὁ τοῦ αὐτοκράτορος μεσολαβήσας θάνατος (24 Ἰουν. ἔ. 44) ἐκώλυσε ἵνα ἡ κατασκευὴ τῆς διώρυγος ἐπιχειρηθῇ ἐν ὅλῃ τῇ σοβαρότητι ⁵³.

Καὶ οὕτως ἐματαιώθη τὸ σχέδιον τοῦ Γαίου, οὗ ἡ ἐκτέλεσις ἠδύνατο νὰ καταστῇ λίαν ὠφέλιμος εἰς τοὺς Ἕλληνας. Τούναντίον δὲ ἔργῳ ὁ Γάιος κατέστησεν λίαν αἰσθητὴν εἰς τοὺς Ἕλληνας τὴν ἰταμὴν αὐτοῦ αὐθαιρεσίαν ἀκριβῶς ἐκεῖ, ἔνθα εὐκολώτατα ἔμελλον οὗτοι νὰ πληγῶσιν ἐκ ταύτης. Ἐπὶ τοῦ οὐτιδανοῦ δηλονότι τυράνου τούτου ἡ ἐπονείδιστος λατρεία τῶν αὐτοκρατόρων ἔλαβεν ἐπέκτασιν, οἷα ἦτο ἄγνωστος μέχρι τοῦδε. Ὁ Γάιος, φερόμενος ἐν τούτῳ ἄλλως ἢ ὁ ὑπερήφανος, στυγνὸς καὶ νηφάλιος Τιβέριος, ἀφοῦ παρῆλθεν ὁ βραχὺς χρόνος τῆς βελτίονος αὐτοῦ κυβερνήσεως, ἐν τῇ παραπλήγῃ ὑπεροφίᾳ αὐτοῦ, ἀπήτει πανταχοῦ θείας πρὸς τοὺς ἀνδριάντας αὐτοῦ τιμᾶς, ἠνάγκασε δὲ τῷ 40 τὴν Σύγκλητον, ἵνα διὰ ψηφίσματος διατάξῃ τὴν κτίσιν ναῶν οὐ μόνον ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ⁵⁴, ἀλλὰ καὶ ἐν Ῥώμῃ αὐτῇ, εἰς τιμὴν αὐτοῦ τοῦ ζῶντος ἔτι ἡγεμόνος, καὶ τὴν καθιέρωσιν θουσιῶν πανηγυρικῶν πρὸς λατρείαν αὐτοῦ ⁵⁵. Ἡ βδελυρὰ ἀσέβεια ἐξίκετο τότε εἰς τὸ ἔπακρον αὐτῆς τοσοῦτον, ὥστε καὶ οἱ Ἕλληνες μεθ' ὅλην τὴν δεδοκι-

⁵³ Sueton. Calig. c. 21. Plin. N. H. IV. 4, (5), 10 πρὸβλ. Hœck. Röm. Gesch. I. 3. σ. 249.

⁵⁴ Πρὸβλ. ἄνωτ. σημ. 51. Περὶ τῆς ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς ἐπαρχίαις λατρείας τοῦ Γαίου ἴδ. Hœck, Römisch. Gesch. I. 3 σ. 334. 238. Ἡ ἑλληνικὴ δουλοπρέπεια μὴ ἀρκομένη εἰς τὴν πολλαχῶς γενομένην ἀποθέωσιν τοῦ Καλιγόλα (ἴδ. τὰ πολλαπλᾶ ταύτης ἔγγραφα παρὰ Lehmann ἐν τῇ συνοπτικῇ πραγματείᾳ τῶν περὶ Καλιγόλα νομισματικῶν καὶ ἐπιγραφικῶν μνημείων (Lehm. Claudius und Nerv. I. 4. 13-22 πλὴν ἄλλων, ἐκ τῶν ἀκραιφνῶς Ἑλληνικῶν πόλεων, ἐν Ἰλίῳ, Eckhel II. σ. 485. Mionnet, Descr. de med. II. 660, 206) ἐτίμησεν ὑπερμέτρως ὡς θεῶς καὶ τὰς τούτου φιληδόνους ἀδελφάς· οὕτως ἡ μὲν Δρουσίλλα ἐτίματο ἐν Βυζαντίῳ, ἐν τοῖς νομίμασι, ὡς θεὰ Ἀφροδίτη (Eckhel VI. σ. 232) καὶ ὡς Λυγούστα ἐν Μιτυλήνῃ (Mionnet. III. 49, 125), ὡς θεὰ δὲ Δρουσίλλα ἀπ' εὐθείας ἐν Μιλήτῳ (Mionnet, III. 167, 776)· ἐνταῦθα δὲ ὡσαύτως καὶ ὡς θεὰ (dīva). I. Eckhel, σ. 231 κξ. Ἐν τινι δὲ νομίματι καὶ ἡ Ἰουλία, ἡ τρίτη ἀδελφή, ἐν Μιτυλήνῃ Eckhel VI. σ. 235.

⁵⁵ Δ. Κασσ. 59, 4.

μασμένην δουλοφροσύνην ἀλγεινῶς αὐτὴν ἠσθάνθησαν. Ὁ ἡμιπαράφρων αὐτοκράτωρ, ὅστις, ὡς γνωστόν, ἐνησμένιζε τότε ἐμφανιζόμενος ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ὡς τις τῶν θεῶν ἢ θεαινῶν τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Ῥωμαϊκῆς μυθολογίας, πλὴν ἄλλων εἶχε διατάξει τοῖς Μιλησίοις ἵνα κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ ἐν Περγάμῳ ναοῦ τοῦ Αὐγούστου, τοῦ τῆς Ἀρτέμιδος ἐν Ἐφέσῳ, τοῦ Τιβερίου ἐν Σμύρνη ἰδρῦσωσι ναὸν καὶ εἰς αὐτὸν ἐν τῇ χώρᾳ αὐτῶν, καὶ τοῦτο καθ' ὄν χρόνον οἱ Μιλήσιοι εἰργάζοντο εἰς κτίσιν τοῦ παρ' αὐτοῖς (ἀνωτέρω μνημονευθέντος) ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος· ὁ κρύφιος λογισμὸς τοῦ Γαίου ἐν τούτῳ ἦτο νὰ κατασταθῇ κύριος τῆς λαμπρᾶς ταύτης οἰκοδομῆς, ἧς τὴν περάτωσιν ἐμελέτα καὶ αὐτός, καὶ νὰ χρησιμοποίησῃ αὐτὴν πρὸς ἰδίαν αὐτοῦ λατρείαν. Πλὴν τούτων, ὅτε κατὰ τρόπον ἱκανῶς ἀνήκουστον καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ῥώμῃ, ἐπὶ τοῦ Παλατινοῦ, ἰδρυσεν ναὸν πρὸς ἰδίαν αὐτοῦ τιμὴν καὶ διωργάνωσεν ὑπηρεσίαν τοῦ ναοῦ καὶ θυσίας πρὸς αὐτὸν τελεσθησομένας, μετεπέμψατο εἰς Ῥώμην παῖδας ἐξ Ἰωνίας καὶ Ἀχαιᾶς ἐπιφανεστάτων οἴκων, ἵνα ᾄδωσιν ὕμνους καὶ αἶνους πρὸς τιμὴν τῆς νέας θεότητος⁵⁷. Μὴ ἀρκούμενος δὲ εἰς τοῦτο ἠθέλησεν ὁ Γάιος, ὅστις καὶ ἄλλως δὲν εὐλαβεῖτο, φερόμενος ἐν τούτῳ ἄλλως ἢ ὁ Τιβέριος, νὰ ἐνεργῇ, ὡς ἄρπαξ, τὴν ἀθρόαν εἰς Ῥώμην μετακόμισιν ἔργων Ἑλληνικῆς τέχνης⁵⁸, νὰ κοσμήσῃ καὶ τὸν μνημονευθέντα ναὸν αὐτοῦ διὰ δύο καλλίστων Ἑλληνικῶν ἀγαλμάτων θεῶν, ὧν ἔμελλον εἶτα νὰ ἀφαιρεθῶσιν αἱ κεφαλαί, ἵνα τεθῇ ἀντ' αὐτῶν ἡ ἔκτυπος εἰκὼν τῆς ἰδίας αὐτοῦ κεφαλῆς. Ἦσαν δὲ τὰ δύο ταῦτα ἀγάλματα, τὸ περίφημον ἐν Ὀλυμπίᾳ ἄγαλμα τοῦ Διὸς, τὸ τοῦ Φειδίου ἀριστούργημα, καὶ τὸ ἐν Θεσπιαῖς μαρμάρινον ἄγαλμα

⁵⁶ Δ. Κασσ. 59, 28 ἀρχ. Ζωναρ. ΙΑ. 7 (πρόβλ. Sueton. Calig. c. 21).

⁵⁷ Δ. Κασσ. 59, 29 τέλ. 60, 7. Sueton. Calig. c. 58. Ἰωσηπ. Ἀρχ. Ἰουδ. ΙΘ. Ι, 14. Οἱ νεαροὶ παῖδες πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἐχρησιμοποιοῦντο καὶ ἐν τῷ θεάτρῳ.

⁵⁸ Πρόβλ. Δ. Κασσ. 60, 6. Ἰωσηπ. Ἀρχ. Ἰουδ. ΙΘ. Ι, 1 (Ὁ Τιβέριος κατὰ τὴν εἰς Ῥόδον ἀποχώρησιν αὐτοῦ εἶχεν ἀγοράσει καθ' ὁδὸν ἐν Πάρῳ ἄγαλμα τῆς Ἐστίας χωρὶς βεβαίως νὰ ἀσκήσῃ ἐπὶ τούτῳ πίεσιν εἰς τοὺς νησιώτας, ἵνα στήσῃ αὐτὸ ἐν τῷ ναῷ τῆς Ὀμονοίας ἐν Ῥώμῃ. Δ. Κασσ. 55, 9.

τοῦ Ἑρωτος, τὸ καὶ ὑφ' ἡμῶν πρότερον πολλάκις μνημονευθὲν περιλάλητον ἔργον τοῦ Πραξιτέλους. Τοῦτο τὸ ἄγαλμα ἀπεκομίσθη ἀληθῶς εἰς Ῥώμην· αἱ δὲ δύστηνοι Θεσπιαὶ διὰ τῆς ἀπωλείας ἔργου τέχνης, οὗ ἢ φήμη πολυπληθεῖς προσείλκυεν εἰς τὴν πόλιν ταύτην περιηγητάς, ἔπαθον ἀναμφιβόλως ζημίαν λίαν ἐπαισθητήν. Ἀλλὰ τοῦ ἀγάλματος τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς δὲν κατωρθώθη ἡ ἀρπαγή. εἶναι γνωστὸν, πόσον ἰσχυρῶς ἀκριβῶς κατὰ τοὺς χρόνους τούτους κατείχοντο Ῥωμαῖοι τε καὶ Ἕλληνες ὑπὸ δεισιδαιμονίας παντοίας· καὶ νῦν ἔμελλον οἰωνοὶ ἀπαίσιοι παντοῖοι, ὅποιοι τοῦλάχιστον ἐν μέρει εὐκόλως ἠδύναντο νὰ παρασκευασθῶσι δι' ἐπιτεχνήσεως, ἀπέτρεψαν τοὺς ἐργάτας ἀπὸ τοῦ σκοπούμενου ἐναντίον τοῦ ναοῦ τῆς Ὀλυμπίας ἀσεβήματος. Τὸ πρὸς μετακόμισιν τοῦ ἀγάλματος τοῦ Διὸς παρασκευασθὲν πλοῖον κατεστράφη ὑπὸ κεραυνοῦ· λέγεται δὲ ὅτι οἱ ἐντεταλμένοι τὴν εἰς τὸ πλοῖον φόρτωσιν τοῦ καλλιτεχνήματος κατεπλήσοντο ὑπὸ μεγαλοφώνου ἐμπαικτικοῦ γέλωτος ἐφ' ὅσον προσήγγιζον τῷ ἀγάλματι τοῦ Διὸς. Ὅπως δὲ τὸ ἀσέβημα δὲν ἐγένετο ⁶⁰, μετ' οὐ πολὺ δὲ τὸ αἵματηρὸν τέλος τοῦ Γαίου (24 Ἰαν. 41 μ. X.) ἀπήλλαξεν Ἑλλάδα τε καὶ Ῥωμαϊκὸν κράτος ἀπὸ τοῦ οὐτιδανωτάτου τῶν ἐν τῇ ἱστορίᾳ γνωστῶν τυράννων.

Ἡ νέα κυβέρνησις ^{60α}, ἡ ἀρχὴ δηλονότι τοῦ αὐτοκράτορος Κλαυδίου (41-54 μ. X.), μεθ' ὅλα τὰ στυγνὰ καὶ σκιερὰ αὐτῆς μέρη, ἦτο τοῦλάχιστον ἀπηλλαγμένη τοιούτων τερατουργιῶν, οἷων μάρτυς ὑπῆρξεν ὁ κόσμος ἐπὶ τοῦ Γαίου. Οἱ Ἕλληνες, πρὸς οὓς ὁ Κλαύδιος τὸ καθ' ἑαυτὸν ἦτο πάντως εὐμενέστατος (πρβλ. κατωτ.), ἐξύμνησαν εὐθύς τὸν νέον Κύριον, ὅτε οὗτος τὰ

⁵⁹ Πausan. Θ'. 27, 3.

⁶⁰ Δ. Κάσσ. 59, 28 Πρβλ. Sueton. Calig. c. 22. 57. Ἰώσηπ. ἐν εἰρ. τ.

^{60α} Ὁ πραιτωριανός, ἦτοι ὁ στρατιώτης τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς, Γράτος, ὅστις τῇ 24 Ἰανουαρίου 41 μετὰ τὸν φόνον τοῦ Καλιγόλα εἶδε πρῶτος τὸν γηραιὸν Κλαύδιον κεκρυμμένον ἐν τοῖς ἀνακτόροις καὶ εἰς τοὺς ἄλλους στρατιώτας ὡς νέον Κύριον παρέστησεν, ἦτο Ἀχαιὸς τὴν καταγωγὴν ἦτοι Ἕλληνας Ἡπειρώτης (Aurel. Vi tor, Caesar. 3. (Calig) 15).

ὑπὸ τοῦ προκατόχου αὐτοῦ ἀρπαγὲν ἄγαλμα τοῦ Ἑρωτος τῶν Θεσπιῶν καὶ ἄλλα ἑλληνικὰ ἔργα τέχνης ἔπεμψεν ἀμελλητὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἀπέδωκεν αὐτὰ ἐπιμελῶς εἰς τοὺς ναοὺς καὶ τὰς πόλεις, εἰς ἃς ἀνήκον⁶¹, προσέτι δὲ καὶ τοὺς ὑπὸ τοῦ Γαίου εἰς Ῥώμην μετακληθέντας νεαροὺς Ἕλληνας ἀπέστειλεν ὀπίσω εἰς τὴν πατρίδα αὐτῶν, ἀφοῦ πρότερον ἀπένειμεν εἰς αὐτοὺς δικαιώματα Ῥωμαίων πολιτῶν⁶². Ἐξ ἄλλου δὲν γινώσκομεν ἂν οἱ Ἕλληνες αὐτοὶ προέβησαν εἰς οἰονδήποτε διάδημα, ἵνα κωλύσωσι τὴν μετ' ὀλίγον ἀρξάμενην μεταβολὴν τῆς ἐν τῷ κράτει ὑπὸ τὴν ἔποψιν τοῦ δημοσίου δικαίου καθωρισμένης τέως θέσεως αὐτῶν. Μεθ' ὅλα τὰ ἀνοσιουργήματα, ἅτινα διέπραττον ἐν Ῥώμῃ ἢ αὐτοκράτειρα Μεσσαλίνα καὶ οἱ ἰσχυροὶ εὐνοούμενοι τῆς αὐλῆς ὑπὸ τὸν ἀσθενῆ καὶ μικρόνουν Κλαύδιον, συμφέρον τῶν εὐνοουμένων τούτων ἦτο νὰ διατελῶσιν εἰς ἀγαθὰς σχέσεις πρὸς τὴν Σύγκλητον. Οὕτω δὲ συνέβη ὥστε νὰ πεισθῇ ὁ Κλαύδιος τῷ 44 μ. Χ. νὰ θέσῃ αὐθις τὰς ἐπαρχίας Μακεδονίαν καὶ Ἀχαΐαν ὑπὸ τὴν διοίκησιν συγκλητικῶν διοικητῶν, ὑφ' ἧν διοίκησιν ἔμειναν διαρκῶς αἱ χῶραι αὗται (μὴ λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς ἐν τῷ μεταξὺ ἀπὸ τῆς ἀλλοκότου ἰδιοτροπίας τοῦ Νέρωνος προελθούσης παροδικῆς ἀποκαταστάσεως τῆς κατ' ὄνομα ὑφισταμένης ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀχαΐας*) καὶ δὴ ὑπὸ ἰδιαιτέρους ἑκατέρα διοικητάς, μέχρι τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ἢ μεταξὺ τῶν συγκλητικῶν καὶ αὐτοκρατορικῶν ἐπαρχιῶν διαφορά ἐμπράκτως ἐξέλιπεν ὀλοσχερῶς⁶⁴. Ἐν Ἀχαΐᾳ λοιπὸν κυ-

⁶¹ Παισαρν. Θ'. 27, 3. Δ. Κασσ. 66, 6.

⁶² Δ. Κασσ. 60, 6.

⁶³ Πρὸς Δ. Κασσ. 60, 24 ἀρχ. Sueton. Claud. c. 25. Κατὰ τὰ ἐκ τῶν τοῦ Zumpt ἔρευνῶν (Comm. Epigr. II. 260) εἰκαζόμενα, ὁ Κλαύδιος εἶχε καταργήσει πρότερον ἤδη τὴν μέχρι τότε ὑφισταμένην διοικητικὴν τῶν ἐπαρχιῶν τούτων πρὸς τὴν Μοισίαν συνάφειαν.

⁶⁴ Ἡ διάκρισις αὕτη διτηρήθη μὲν κατ' ὄνομα μέχρι τῶν μέσων τοῦ 3 μ. Χ. αἰῶνος (ἴδ. παρ' ἡμῖν ἐν τῷ Γ'. τόμῳ)· ἀλλ' ὅτι καὶ πράγματι ὑφίστατο, τοῦτο δὲν δύναται νὰ ἀποδειχθῇ οὐδὲ ὡς πρὸς τοὺς πολὺ πρὸ τοῦ Κωνσταντινίου χρόνους. Πιθανῶς ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Σεβήρου εἶχον παύσει πράγματι οἱ αὐτοκράτορες νὰ λαμβάνωσιν

βερνώσιν ἀπὸ τοῦδε πάλιν, ὡς ἐπὶ τοῦ Αὐγούστου, διοικηταὶ συγκλητικοί. Συνήθως δὲ ἐδρεύει πάλιν, ὅπως μέχρι τοῦ 15 μ. Χ., ἀνθύπατος ἐν Κορίνθῳ (πρὸβλ. τόμ. Α. σ. 628 κξ.) μετὰ τοῦ πρεσβευτοῦ (Legatus) καὶ τοῦ ταμίου αὐτοῦ· ἀλλ' ἐνίοτε καὶ ἀπλοῖ ταμίαι μετὰ ἐξουσίας προπραιτωρικῆς, ἥτοι ἐπάρχου στρατηγικοῦ* ἔχοντες ἐξουσίαν, κυβερνώσιν ὡς διοικηταὶ Ἀχαΐας⁶⁵. Ἀτυχῶς δὲ καὶ νῦν πάλιν τὰ ὀνόματα τῶν Ῥωμαίων τῶν διοικησάντων τὴν Ἀχαΐαν ἐν πολὺ σμικρῷ μόνον ἀριθμῷ δύνανται νὰ καταλεχθῶσιν ἀκριβῶς. Ἐὰν περιορισθῶμεν, ὡς ἔγγιστα, εἰς τὸν μέχρι τοῦ τέλους τοῦ Νέρωνος χρόνον, εὐρίσκομεν κυβερνῶντας ἐν Κορίνθῳ πιθανῶς τὸ πρῶτον κατὰ τὸ 45 τὸν ἀνθύπατον Λ. Μάρκιον Μάκερον (Macer)^{66α}, ἔτι δὲ πιθανῶς ἐν τινι τῶν πρώτων ἐτῶν μετὰ τὴν εἰς τὴν Σύγκλητον ἀπόδοσιν τῆς ἐπαρχίας Ἀχαΐας τὸν ἀνθύπατον Γνάϊον Ἀκερρώνιον Πρόκλον, γενόμενον ὑπατον τῷ 37 μ. Χ.⁶⁶. Ἀλλ' ἀσυγκρίτως διασημότερος τούτων κατέστη ὁ ῥήτωρ Μ. Ἀνναῖος Νουᾶτος, ὁ τοῦ περικλεοῦς φιλοσόφου, συγγραφέως καὶ πολιτικοῦ ἀνδρὸς Λ. Ἀνναίου Σενέκα πρεσβύτερος ἀδελφός, δεσπ τις μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ πλουσίου Λ. Ίουνίου Γαλλίωνος υἱοθέτησιν αὐτοῦ (44 μ. Χ.) ἔφερε τὸ ὄνομα Λ. Ίούνιος Γαλλίων Ἀν-

ἐπισήμως ὑπ' ὄψιν τὴν Σύγκλητον ἐν τῇ διανομῇ τῶν ἐπαρχιῶν, οὕτω δὲ εἶχε καταργηθῆ ἔργῳ τὸ σύστημα τῆς μεταξὺ Συγκλήτου καὶ αὐτοκράτορος διανομῆς τῶν ἐπαρχιῶν. Πρὸβλ. Becker-Marquardt. Römisch. Alterth. τόμ. 3. Μέρ. 1. σ. 306. Μέρος Β'. σ. 222. Walter. Gesch. d. römisch. Rechtes τόμ. 1. σ. 465.

⁶⁵ Πρὸβλ. C. F. Hermann, Griechisch. Staatsalterth. § 190, 4. Böckh, C. I. τόμ. 1. σ. 839. Becker-Marquardt, R. A. III. 1. σ. 128. Κατὰ Th. Mommsen (ἐν τῷ περιοδικῷ « Ἑρμῆ » (Hermes) τόμ. 2. (1867) τεύχ. 1. σ. 115) ἐν τοῖς αὐτοκρατορικοῖς χρόνοις ἡ τιμητικὴ προσωνυμία « ταμίης καὶ ἀντιστράτηγος » (quaestor pro praetore) ἦτο συνήθης προσωνυμία πάντων τῶν ἐπαρχιακῶν ταμιῶν. Περὶ τῶν ἰδιαιτέρων περιπτώσεων, καθ' ἃς μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Οὐέσπασιανοῦ γενομένην ἐκ νέου σύστασιν τῆς ἐπαρχίας Ἀχαΐας ἐνίοτε ἄρχοντες ἄλλοι καὶ δὴ αὐτοκρατορικοὶ ἐκτάκτως (ἥτοι ὡς ἀπεσταλμένοι τοῦ αὐτοκράτορος (legati Augusti)) φαίνονται πάλιν ἐν Ἑλλάδι, θὶ γείνη λόγος ἰδιαιτέρος περὶ ἐκάστης κατ' ἴδιαν.

^{66α} Οὕτω φρονεῖ ὁ Zumpt (Comm. Epigr.) τόμ. 2. σ. 259 κξ.

⁶⁶ Οὕτω κατὰ Nipperdey (τόμ. 1. σ. 350) εἰς Tacit. Ann. VI. 45 κατὰ τὴν ἐπιγραφὴν τὴν παρὰ Jahn. (Pausan. descr. arcis Athen. σ. 45, 24. « δῆμος (Ἀθηναίων) Γνάϊον Ἀκερρώνιον ἀνθύπατον κτλ ».

ναῖος. Ὁ βαθέως πεπαιδευμένος οὗτος καὶ ἀξιάγαστος Ῥωμαῖος, οὕτινος ἢ ἐν Ἀχαΐᾳ διοίκησις μεγάλην προσέλαβε σπουδαιότητα, ἰδίως ἔνεκα τῆς ἐνταῦθα συναντήσεως αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἀπόστολον Παῦλον (ἴδ. κατωτ.), ἐκυβέρνησεν ἐν Κορίνθῳ κατὰ τὴν συνήθως παραδεδεγμένην γνώμην κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τοῦ αὐτοκράτορος Κλαυδίου, περίπου τῷ 54 (ἢ 55) μ. Χ.⁶⁷. Ἐν παρόδῳ μόνον ἀναφέρομεν ὅτι τὸ κλίμα ἐνταῦθα κατέστη ἐπιβλαβὲς εἰς τὴν υἰγιαν αὐτοῦ. Ὁ Γαλλίων προσβληθεὶς ὑπὸ πυρετοῦ ἔσπευσε νὰ καταλίπη τὸν τόπον τοῦτον, ἵνα διὰ θαλασσοπλοίας τινὸς ἀποκαταστήσῃ τὴν κινδυνεύουσαν υἰγιαν αὐτοῦ⁶⁸. Κατὰ τὸν ἐπόμενον χρόνον, ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Νέρωνος, διώκησε τὴν Ἀχαΐαν ὡς ταμίας ὁ ὕστερον περίφημος γενόμενος Ἐλεΐδιος Πρίσκος (ὡς φαίνεται κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τῆς τοῦ αὐτοκράτορος τούτου ἀρχῆς, χωρὶς ἐν τούτοις ἀσφαλῶς νὰ προσδιορισθῇ τὸ ἔτος) καὶ ἔνεκα τῆς δραστηριότητος αὐτοῦ καὶ τῆς κατ'ἰδίαν χρηστότητος ἐγένετο λίαν ἀγαπητὸς τοῖς Ἑλλησιν⁶⁹.

Εἰς τὰς σημειώσεις ταύτας, τὰς μᾶλλον στατιστικὸν ἐχούσας χαρακτῆρα, ἐπισυνάπτομεν ἐν τέλει τὴν παρατήρησιν ὅτι, ὅπως ἐκ τῶν χρόνων τοῦ Καλιγόλα διεσώθη ἡμῖν ἴχνος τι ἐνεργείας τῆς μεγάλης ἐπαρχιακῆς συνόδου τῆς Ἀχαΐας, οὕτω καὶ ἐκ τῶν

⁶⁷ Πρὸλ. Nipperdey εἰς Tacit. Ann. VI. 3. καὶ ἰδίως XV. 73. Δ. Κασσ. 60, 35. Clinton, fast. Roman. τόμ. 1. σ. 17. 25. Ὁ Lehmann, (Claudius σ. 317) ὡς χρόνον τῆς υἰοθετήσεως τοῦ Ἰουλίου Γαλλίωνος θεωρεῖ τὸ 49 μ. Χ. Περὶ τοῦ Γαλλίωνος ὡς διοικητοῦ Κορίνθου ἴδ. Πράξ. Ἀποστολ. 18, 12 («Γαλλίωνος δὲ ἀνθυπατεύοντος τῆς Ἀχαΐας, κατεπέστησαν ὁμοθυμαδὸν οἱ Ἰουδαῖοι τῷ Παύλῳ καὶ ἤγαγον αὐτὸν ἐπὶ τὸ βῆμα κξ»). πρὸλ. Senec. Epist. lib. XVIII. epist. 1. (epist. 104, 1). Τὰ κατὰ τὴν χρονολογίαν ἐνταῦθα εἰσὶ λίαν ἀμφίβολα. Ὁ Lehmann (Claudius σ. 354) ὡς ἔτος τῆς ἀνθυπατείας τοῦ Γαλλίωνος θεωρεῖ ἤδη τὸ 51 μ. Χ. κατὰ τὴν ἐμὴν πεποιθήσιν οὐχὶ εὐλόγως. Ὁ Zumpt (ἐν εἰρ. τ. σ. 260 κξ) συνηγορεῖ ὑπὲρ τοῦ 55 ἢ 56 μ. Χ. ἄλλοι νομίζουσιν ὅτι καθορίζουσιν ἀκριβέστερον τὸν χρόνον τῆς ἀνθυπατείας ταύτης δεχόμενοι ὡς τοιοῦτον τὸ ἔτος 53 ἢ 51 πρὸλ. Wieseler, Chronologia aetatis apostolarum σ. 117 κξ. καὶ Hausrath, der Apostel Paulus σ. 77.

⁶⁸ Senec. epistol. lib. XVIII. epist. 1. (epist. 104, 1).

⁶⁹ Σχολιαστ. Ἰουδεναλίου (V. 36.). καὶ πρὸλ. Pauly R. E. d. klass. Alt. τόμ. 3. σ. 1123.

τελευταίων ἐτῶν τῆς χρονικῆς ταύτης περιόδου τυχαίως ὅπως λαμβάνομεν γνῶσιν ὅτι τὸ « Θεσσαλικὸν Κοινὸν » διετέλει ἔτι ἐν πλήρει ἀκμῇ καὶ ὅτι αἱ μετὰ τούτου συνδεόμεναι ἑορταὶ καὶ θυσίαι ἐτελοῦντο πάντοτε τακτικῶς, ὡς ἐν τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι ^{70α}. Ἄλλ' εἶναι δυσχερὲς νὰ διαλευκανθῇ τὸ ζήτημα ἂν ἡ Θεσσαλικὴ γῶρα καὶ τότε ἔτι ἀνήκε τῇ Ἀχαΐᾳ ἢ ἂν αὕτη ἴσως τῷ 44 ἢ 46 ἢ καὶ τῷ 73 ὑπὸ τοῦ Οὐεσπασιανοῦ (ἴδ. κατωτέρω) ἢ καὶ ἔτι βραδύτερον προσηρτήθη εἰς τὴν ἐπαρχίαν Μακεδονίαν, μεθ' ἧς κατὰ τὸν Β' μ. Χ. αἰῶνα φαίνεται ἠνωμένη ⁷⁰. Ἐνεκεν ἐλλείψεως δὲ εἰδήσεων λεπτομερεστέρων μένει ἄδηλον ἂν ἡ προτίμησις, ἣν ἔδειξαν οἱ Ἕλληνες ὑπὲρ τῆς ἀμέσου αὐτοκρατορικῆς διοικήσεως, ἔνεκα τῆς παραφροσύνης τοῦ Καλιγόλα ἐπὶ τοσοῦτον ἐψυχράνθη, ὥστε ἀσμένως πάλιν ἐπανῆλθον ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Συγκλητικῶν. Ὁ Κλαύδιος, ὅστις τὸ καθ' ἑαυτὸν οὐδὲν ἤθελε νὰ γινώσκῃ περὶ ὑπερβασίων καὶ ἐκβιάσεων τῶν Συγκλητικῶν, εἶχε τοῦλάχιστον δεῖξει αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν ὅτι τὰς τῶν Ἑλλήνων ἀγαπητὰς συνηθείας δὲν ἤθελε νὰ προσβάλλῃ οὕτως ἰταμῶς, ὡς εἶχε πράξει τοῦτο ὁ ἐν τῷ θρόνῳ τῶν Καισάρων ἀκρατῆς αὐτοῦ προκάτοχος. Διὰ τοῦτο ἀπέλυσεν εὐθύς εἰς τὴν πατρίδα αὐτῶν τοὺς ὑπὸ τοῦ Γαίου μεταπεμφθέντας (σ. 47) νεαροὺς Ἕλληνας ⁷¹ ἀπέδωκε δὲ καὶ τὸν Ἑρωτα τῶν Θεσπιῶν καὶ τὰ ἄλλα ἔργα τῆς τέχνης τὰ κατὰ διαταγὴν τοῦ Γαίου ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων εἰς Ῥώμην

^{70α} Πρὸβλ. Φιλοστρ. Β. Ἀπολλ. Τυαν. Δ. 16, 23 ἀρχ. ἴδ. καὶ Mionnet II. 7, 8. Supplem. 573 κξ.

⁷⁰ Περὶ τῆς βραδύτερον γενομένης διοικητικῆς ὑπαγωγῆς τῆς Θεσσαλίας εἰς τὴν Μακεδονίαν ἴδ. κατωτέρω ἐν ἀρχῇ τοῦ Γ'. κεφ. Ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀπίθανον ὅτι ἐν τινι τῶν μνημονευθεισῶν ὡς πρὸς τὴν θέσιν τῆς ἐπαρχίας Ἀχαΐας μεταβολῶν, αἵτινες χρονολογικῶς τοσοῦτον συναφῶς συμπίπτουσι πρὸς τὴν ἐκάστοτε γενομένην ἐν τῇ εἰς ἐπαρχίαν μεταβολῇ τῆς Θράκης πρόοδον, ἡ Θεσσαλία ἀποσπασθεῖσα ἀπὸ τῆς Ἀχαΐας προσηρτήθη εἰς τὴν ἐπαρχίαν Μακεδονίαν, ἧς τὰ πρότερα (τόμ. Α'. σ. 626) κατὰ τὴν νοτίαν τῆς Θράκης παραλίαν ἐξαρτήματα τοῦλάχιστον ἐν τῷ Β' αἰῶνι (ἴδ. κατωτ.) φαίνονται ἠνωμένα πρὸς τὴν ἐπαρχίαν Θράκην.

⁷¹ Δ. Κασσ. 60, 5.

ἀπαχθέντα ⁷². Πρὸς τούτοις δέ, μεθ' ὄλην τὴν τοῦ πνεύματος αὐτοῦ ἀδυναμίαν, ἦτο ἱκανῶς ἔμφρων, ὥστε νὰ ἀποκρούσῃ ἐντόνως, τοῦλάχιστον ὡς πρὸς ἑαυτὸν, τὴν φαύλην τῶν αὐτοκρατόρων λατρείαν, τὴν νῦν διηνεκῶς μᾶλλον αὐξανομένην ⁷³. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἐκώλυσεν οὐδαμῶς τοὺς Ἕλληνας ἵνα καὶ πρὸς αὐτὸν προσφέρωσι τὰς συνήθεις τὸν χαρακτῆρα τοῦτον ἐχούσας θεραπείας. Οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἠρκέσθησαν νὰ τιμήσωσιν ὡς νέαν θεότητα τὴν ἀποθανοῦσαν ἤδη τοῦ αὐτοκράτορος τούτου μητέρα, τὴν εὐγενῆ Ἀντωνίαν, ἣς τὴν μνήμην καὶ αὐτὸς ὡς αὐτοκράτωρ λαμπρῶς ἐώρτασε, καὶ νέαν νὰ συστήσωσιν ἰδίαν πρὸς αὐτὴν λατρείαν ^{73α}. Ἐν Ἀθήναις καὶ ὁ

⁷² Πρὸβλ. ἄνωτ. σημ. 61, καὶ ἴδ. Δ. Κασσ. 60, 6.

⁷³ Δ. Κασσ. 60, 5. («οὐδὲν ἔξω τῶν ὀνομάτων τῶν ἐς τὴν ἀρχὴν φερόντων ἐδέξατο.... ἔν τε οὖν τούτοις ἐμετρίαζε καὶ προσαπηγόρευσε μήτε προσκυνεῖν τινα αὐτὸν μηδὲ θυσίαν οἱ μηδεμίαν ποιεῖν»). Ἀλλ' ἐξ ἄλλου ὁ Κλαύδιος οὐ μόνον τὴν τῆς τήθης (μάμμης) Λιβίας, ὡς θεᾶς, ἐπίσημον κασιτέρωσιν ἐνήργησεν (ἴδ. ἄνωτ. σ. 20 σημ. 15) ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς γονεῖς αὐτοῦ, τὸν μέγαν Δροῦσον, καὶ τὴν κρατίστην Ἀντωνίαν, θυσίας καὶ πανηγυρικοὺς ἀγῶνας συνέστησε (Δ. Κασσ. 60, 5. Sueton. Claud. c. 11). Ἀναλόγως πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ Κλαυδίου, ὡς πρότερον παροδικῶς ὑπὸ τοῦ Καλιγόλα, μετὰ ζήλου ἐνεργηθεῖσαν ἀναζωογόνησιν τῆς μνήμης τῶν μελῶν τοῦ γένους αὐτοῦ, ἐπεκράτησε καὶ ἐν Ἑλλάδι σφόδρα καὶ ἡ ῥοπή πρὸς τὸ ἀποθανατίζειν καὶ λαμπρύνειν τὸν Γερμανικὸν (ἴδ. ἄνωτ. σημ. εἰς τὴν σ. 26) καὶ Ἀγριππῖναν τὴν πρεσβυτέραν ἐπὶ τε τῶν νομισμάτων καὶ δι' ἄλλων μνημείων πρὸβλ. Eckhel D. N. VI. σ. 210. 213. καὶ ἰδίως τὴν συλλογὴν τὴν παρὰ Lehmann (Claud. τόμ. 4. σ. 7 κξ. ἔτι δὲ καὶ σ. 13 κξ. καὶ 27 κξ. ὑπὸ τὰ κεφάλαια «Caligula» καὶ «Claudius») οὕτω πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῶν Κλαζομένων, Mionnet III. 70, 81. Ἐφέσου, Mionnet III. 1888, 905. Ἐν νομισμασι καὶ ἐπιγραφ. τῆς Θήρας, Böckh C. I. τ. 2. ἀρ. 2452. Eckhel VI. σ. 210. Μιλήτου, Mionnet III. 167, 775. Σμύρνης, Eckhel II. σ. 555. Mionnet III. 220. 1227 κξ. VI. 674, 423 κξ. 675, 430. Μαγνησίας τῆς ὑπὸ Σικύλω, Mionnet IV. 72, 391 κξ. Περγάμου, Mionnet. II. 496. 548. Μιτυλήνης, Eckhel II. σ. 505. Addend. καὶ Mionnet II. 75, 203. Σπάρτης, Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 1301.

^{73α} Περὶ τῶν εὐμενῶν πρὸς τὰς Ἀθήνας αἰσθημάτων τοῦ Κλαυδίου ἴδ. Bericht, d. sächs. Gesellsch. d. Wissensch. 1860. σ. 221. Pauly R. E. τόμ. 1. ἐκδ. 2. σ. 1980. Ἐν Ἀθήναις ὑφίστατο λατρεία τῆς Ἀντωνίας ταύτης· ἀρχιερεὺς δ' αὐτῆς ἦτο ὁ ἰσχυρὸς Τιβέριος Κλαύδιος Νόβιος, υἱὸς Πολλίνου, ὁ τιμηθεὶς ὕστερον ὑπὸ τε τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ τῆς Συγκλήτου καὶ τοῦ λαοῦ δι' ἀνδριάντος καὶ ἐπιγραφῆς τιμητικῆς. Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 581 γραμμ. 6 κξ. ἴδ. καὶ Ἀρχ. Ἐφημ. ἀρ. 3714, 10. Philologus, τόμ. 23 (1866) σ. 220 κξ. Ἡ (θεὰ) Ἀντωνία εἰκονίζεται ἐπὶ ἐνὸς νομίσματος Κλαζομένων· Mionnet descr. de med. III. 70, 82, 71, 83. Ἄλλως ἐπὶ τοῦ Καλιγόλα ἤδη ἐτιμαῖτο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ὡς Λύγουστα, ὡς λ. χ. ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῆς Θεσσαλονίκης, Mionnet I. 496, 359, 497, 360 κξ. VI. 674, 422, καὶ Κορίνθου. Eckhel VI. σ. 81.

Κλαύδιος δημοσία ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς ἐτιμήθη ὡς «θεός»: ἀλλὰ συνηθέστερον ὁ φιλέλληνα αὐτοκράτωρ ἐτιμάτο μόνον διὰ νομισμάτων, ἐπιγραφῶν καὶ ἀνδριάντων· ἀνδριάντες δὲ τοιοῦτοι γινώσκομεν ὅτι ἦσαν ἰδρυμένοι ἐν Πειραιεῖ (42 μ. Χ.), ἐν τῇ κώμῃ τῆς Ἀττικῆς Ῥαμνοῦντι, ἐν Θήβαις καὶ ἐν Θήρᾳ· γινώσκομεν δὲ καὶ ὠραῖόν τι ἄγαλμα παριστανόμενον ἐπὶ νομίσματος τῆς ἐν Μακεδονίᾳ Ἀμφιπόλεως· τὸ ἄγαλμα τοῦτο παρίστανε τὸν Κλαύδιον ὡς στρατηγὸν τὴν μὲν δεξιὰν ἔχοντα ὑψωμένην, ἐν δὲ τῇ ἀριστερᾷ κρατοῦντα σχῆπτρον καὶ ἄετόν ^{73β}. Καὶ αἱ γυναῖκες τοῦ αὐτοκράτορος τούτου μετεῖχον παρὰ τοῖς Ἑλλήσι τῶν τοιούτων τιμῶν, αἵτινες παρὰ τοῖς τότε Ἑλλήσι καὶ ἐν ταῖς ἐπομέναις γενεαῖς ἐν ὑπερβάλλοντι μέτρῳ κατέστησαν ἀπαραίτητοι. Καὶ αὕτη ἡ διαβόητος Μεσσαλίνα παροδικῶς ἐτιμήθη ὡς θεά, πολλῶ δ' ἔτι ζωηρότερον ἢ δευτέρα αὐτοκράτειρα γυνὴ τοῦ Κλαυδίου, ἢ ὑπερήφανος καὶ ἀρχικὴ νεαρὰ Ἀγριππίνα ^{73γ}.

^{73β} Περὶ Κλαυδίου ὡς θεοῦ πρὸς Φιλίστορ. Δ. 4. σ. 332 κξ. 1. καὶ Philolog. ἐν εἰρ. τ. Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 480 γραμμ. 1. ὁμοίως ἐπὶ νομίσματος Θεσσαλονίκης, Mionnet I. 497, 362 καὶ Ἰλίου, Mionnet II. 660. 207. Περὶ ἱερῶν καὶ λατρείας τοῦ Κλαυδίου ἐν Τράλλεσι, Μυλάσοις, Ἀφροδισιάδι καὶ Καρούροις, ἴδ. Böckh, C. I. τόμ. 2. ἀρ. 2922. 2697. 2739. τ. 3. ἀρ. 3949. Περὶ ἀνδριάντος τοῦ Κλαυδίου ἐν Πειραιεῖ, ἴδ. Böckh ἀρ. 320. ἐν Ῥαμνοῦντι, ἀρ. 319. ἐπιγρ. Ἀθηναῖκ. ἀρ. 1610. τ. 2. ἀρ. 2453. ἐν Ἀμφιπόλει, ἴδ. Lehmann, Claudius σ. 187 καὶ τ. 4. σ. 63.

^{73γ} Οὕτως ἡ Μεσσαλίνα ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῆς ἐν Νικαίᾳ Βιθυνίας παρίσταται ὡς «νέα Ἴρα». Lehmann, Claudius σ. 308. ὡς θεὰ ἐπὶ τῶν Κρητικῶν νομισμάτων. Lehmann, ἐν εἰρ. τ. τόμ. 4. σ. 66. ἀρ. 592-594. Ὡς Ἀγούστα τιμάται ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῆς Κορίνθου. Lehmann, ἐν εἰρ. τ. τόμ. 4. σ. 64. ἀρ. 575. Περὶ ἀγάλματος καὶ ἐπιγραφῆς τιμητικῆς πρὸς τὴν Μεσσαλίαν ἐν Ἐφέσῳ ἴδ. Böckh C. I. τόμ. 2. ἀρ. 2961 b. Ἡ Ἀγριππίνα τιμάται ὡς Ἀγούστα ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῆς Κορίνθου, Πατρῶν, Νικοπόλεως, ἴδ. Lehmann, Claudius τ. 4. σ. 64 κξ. ἀρ. 575 b. 577 a. 577 b. ἔπειτα ἐν Ἐφέσῳ Mionnet III. 133, 545. Eckhel, VI. σ. 245. ἐπιγρ. Ἰλιακ. Böckh C. I. τόμ. 2. ἀρ. 3610 ἐπὶ νομισμάτων Κρητικῶν. Lehmann ἐν εἰρ. τ. τόμ. 4. σ. 66. ἀρ. 595 κξ. ἐπὶ νομισμάτων Ἀλαβάνδων, Ἀλικαρνασσοῦ, Σμύρνης, Lehmann, τόμ. 4. σ. 57. ὡς θεὰ δὲ ἐτιμάτο ἐν Ἐφέσῳ Böckh C. I. τόμ. 2. ἀρ. 2960. πιθανῶς ὡς Δημήτηρ ἐν Ἱεραπόλει Lehmann σ. 179 ὡς μήτηρ δὲ τοῦ Νέρωνος ἐν τοῖς νομίμασι τῆς Σάμου τιμάται ἔτι καὶ ὡς «θεομήτωρ». Mionnet III. 283, 169 ἔτι δὲ καὶ ἐν Λέσβῳ (ἐν Μιτυλήνῃ ἰδίως), περὶ ἧς κυρίως αἱ ἐπιγραφαὶ αἱ παρὰ τῷ

Ἐξ ἄλλου λείπουν παντελῶς εἰδήσεις λεπτομερεῖς χαρακτηρίζουσαι τὸν τρόπον, καθ' ὃν οἱ τῆς Συγκλήτου ἀκριβῶς διοικηταὶ ἤσκουν ἐν Ἑλλάδι τὴν ἐξουσίαν αὐτῶν. Ἡ ἀξιωματικότης ἡμῶν δίκη (ἰδ. κατωτέρω), ἡ γενομένη κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐν τῇ οὐχὶ ἀπλῶς Ῥωμαίων καὶ Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ ἀνατολικῆς καταγωγῆς κατοίκων πληθούσῃ Κορίνθῳ μεταξὺ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου καὶ τῶν Ἑλληνιστῶν Ἰουδαίων πρὸ τοῦ δικαστικοῦ βήματος τοῦ Λ. Ἰουλίου Γαλλίωνος, τοῦ μνημονευθέντος ἤδη (σ. 51) περιφήμου ἀδελφοῦ τοῦ φιλοσόφου Σενέκα⁷⁴,

Böckh τόμ. 2. ἀρ. 2183 καὶ 2960, καὶ Addend, σ. 1027 ἀρ. 2183 b ἔχουσι σημασίαν σπουδαίαν. Καὶ ἡ πρώτη ἐπιγραφή ἀρ. 2183 σ. 194 ἀνήκει ἴσως πιθανώτερον εἰς τὴν ἡγεμονίδα ταύτην ἢ τῇ μητρὶ αὐτῆς, περὶ ἧς ἐγένετο λόγος ἀνωτέρω ἐν σ. 26 σημ. 23.

⁷⁴ Πράξεις Ἀποστόλ. 18, 12 κξ. Ἀπὸ τῶν χρόνων τῶν αὐτοκρατόρων Καλιγόλα καὶ Κλαυδίου γινώσκουμεν τὰ ὀνόματα πολλῶν ἐκ τῶν ἀρχόντων ἐν Κορίνθῳ τῆν τῶν δύο ἀνδρῶν ἀρχὴν (duumviratum). Ἐπὶ τοῦ Καλιγόλα τὸ ἀξίωμα τοῦτο περιεβλήθησαν ὁ Λεύκιος Ποπίλιος Πλάγος καὶ Αὔλος Οὐατρονίος Λαθέων, ὡσαύτως δὲ ὁ Μ. Βήλλιος Πρόκουλος καὶ Π. Οὐίψάνιος Ἀγρίππας, Mionnet, Descr. de med. II. 174, 199. Eckhel VI. σ. 181. II. σ. 243 καὶ ἐπὶ τοῦ Κλαυδίου ὁ Κυθερόνης, Eckhel VI. σ. 252 κξ. Mionnet VI. 679, 454· εἶτα ὁ Τιθέριος Κλαύδιος Ὀπτάτος καὶ Ὀκτάβιος Λουσκίνος (οὗτος τὸ δεύτερον ἄρχας τὴν ἀρχὴν ταύτην, ὡς καὶ ὁ Κ. Φλάκκος καὶ Μ. Ἀκκίος Κάνδιδος). Mionnet II. 175 200, 201 κξ. 204 κξ. *

Ἐὰν ὁ ἄνω (σ. 14 σημ. 9) μνημονευθεὶς ἐπίτροπος (legatus) τοῦ Αὐγούστου Γάτος Ἀβίδιος Νιγρίνος (πρόβλ. καὶ Becker-Marquardt R. A. τόμ. 4. σ. 105) ἀνήκεν ἀληθῶς εἰς τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ Κλαυδίου καὶ οὐχὶ εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Τραϊανοῦ, τότε ἡ ἀξιοσημείωτος κρίσις τοῦ ἐπιτρόπου τούτου ἐν τινι μεταξὺ τῶν Δελφῶν ἐξ ἐνός καὶ τῶν πόλεων Ἀμφίσσης καὶ τῆς ἐν Φωκίδι Ἀντικύρας ἐξ ἄλλου ἔριδι (ἦν κρίσιν ἀνέθηκεν αὐτῷ ὁ αὐτοκράτωρ κατ' αἰτήσιν τῶν ἐριζόντων πρὸς ἀλλήλους) συμπίπτει εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Κλαυδίου. Ὁ αὐτοκράτωρ εἶχε διατάξει νὰ ληφθῇ ὡς βάσις ἐν τῇ διευθετησῆι τοῦ ζητήματος ἡ ἀρχαία ὀροθετικὴ γραμμὴ, ἣτις κατὰ τὴν κρίσιν τὴν γενομένην ὑπὸ τοῦ ὑπάτου Μανίου Ἀκιλίου Γαλαθρίωνος μετὰ τὴν πρώτην ἤτταν τῶν Αἰτωλῶν τῷ 563 κ.

* Σπουδαία περὶ τῶν δύο ἀρχόντων τῆς Κορίνθου πραγματεία ἐδημοσιεύθη πρὸ μικροῦ ὑπὸ τοῦ Ἀγγλοῦ Earle Fox ἐν τῇ ἐν Ἀθήναις ὑπὸ τοῦ Ι. Σδορώνου ἐκδομένῃ « Διεθνεῖ Ἐφημερίδι τῆς νομισματικῆς ἀρχαιολογίας » (τ. 2. τευχ. τῆς δευτέρας τριμηνίας 1899 σ. 89-116) ἐπιγραφομένη « οἱ δύο ἄρχοντες τῆς Κορίνθου » (The duoviri of Corinth). Ἐκ ταύτης μανθάνομεν ἰκανὰ ὀνόματα τῶν ἀρχόντων τούτων γνωστὰ καθιστάμενα ἐκ τῶν νομισμάτων τῆς Ῥωμαϊκῆς Κορίνθου. Τὰ ὀνόματα ταῦτά εἰσι τὸ πλεῖστον Ῥωμαϊκὰ (Aeficius. C. Julius. Lebutius. C. Pinnius, M. Novius Bassus κτλ. ὀλίγα δ' εἰσὶν Ἑλληνικὰ (M. Ant. Hipparchus. C. Julius Nicephorus), ἀνάγονται δὲ πάντα, ὡς φαίνεται, μόνον εἰς τὸν α' μ. Χ. αἰῶνα. (Σ. Μ.)

παρέχει νέον τεκμήριον περί τε τῆς ὑπερηφάνου τῶν Ῥωμαίων πρὸς τοὺς περιφρονουμένους ὑπ' αὐτῶν Ἰουδαίους ἀδιαφορίας καὶ περί τῆς συνετῆς οὐδετερότητος αὐτῶν ἀπέναντι τῶν πνευματικῶν καὶ ἰδίως τῶν θρησκευτικῶν κινήσεων ἐν τοῖς ὑπ' αὐτῶν ἀρχομένοις λαοῖς, ἐφόσον αἱ κινήσεις αὗται οὐδαμῶς ἐφαίνοντο ἀπτόμεναι τῶν συμφερόντων τοῦ κράτους καὶ τῆς ἀρχῆς τῆς Ῥωμαϊκῆς. Ἄλλως δὲ ἐκ τῶν εἰδήσεων, ἃς παρέχει ἡμῖν συγγραφεὺς τις, εἰς ὃν καὶ ἄλλως ὀφείλομεν σειρὰν πολυτίμων εἰδήσεων περί τῆς ἐν τῇ τότε Ἑλλάδι κοινωνικῆς καταστάσεως, δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ὅτι ἐν Ῥώμῃ αὐτῇ δὲν προσεῖχον πολὺ εἰς τὴν ἰκανότητα τῶν πρὸς διοίκησιν τῆς Ἑλλάδος, τῆς Ἀχαΐας δηλονότι, κληρωτέων ἀνδρῶν. Ἀναφέρεται μάλιστα ὅτι τῷ 61 μ. Χ. περίπου ἤδρευεν ἐν Κορίνθῳ διοικητῆς, ὅστις κατὰ τρόπον πάντως ἰκανῶς παράδοξον ὡς πρὸς τὴν τότε κατάστασιν τῆς παιδεύσεως ἐν Ῥώμῃ, οὐδὲ τῆς Ἑλληνικῆς γλώτσης ἐγκρατῆς ἦτο! Τοῦτο δ' εἶχεν ἐπακόλουθα λίαν ἐπιβλαβῆ. Πλὴν ἄλλων ἡ ἄγνοια αὐτοῦ περί τὴν ἐγχωρίαν γλῶσσαν, ἰδίως ἐν ταῖς δίκαις, παρεῖχεν εἰς τε τοὺς ὑπαλλήλους αὐτοῦ καὶ εἰς τοὺς δικαστικούς παρέδρους (πιθανῶς τοὺς Ἑλληνας ἐνόρκους, πρβλ. τόμ. Α'. σ. 629 σημ. 66) κατάλληλον εὐκαιρίαν ἵνα διαπράττωσι τὰς χυδαϊστάτας παρανομίας, ν' ἀπεμπολῶσι τὸ δίκαιον, ἐνταύτῳ δὲ νὰ ἐξαπατῶσι τὸν δικαστὴν κατὰ

P. (= 191 π. Χ.) καὶ τὸν διαρκῆ χωρισμὸν τῶν Δελφῶν ἀπὸ τῶν Αἰτωλῶν εἶχε γαργαλῆ ὑπὸ τῶν ἐν Δελφοῖς Ἱερομνημόνων. Ὁ ἐπίτροπος τοῦ αὐτοκράτορος μετὰ ἐπιμελῆ ἐπὶ τύπου ἐξέτασιν τοῦ ζητήματος καὶ ἀκριβῆ ἐν Ἑλατεία ἀκρόασιν τῶν ἀντιπροσώπων ἀμφοτέρων τῶν μερῶν ἔκρινεν ὡς πρὸς τὰ δυτικά, τὰ πρὸς Ἀμφισσαν, ὅρια συμφώνως, ἐν τοῖς κυριωτάτοις, πρὸς τὴν ἀξίωσιν τῶν Δελφῶν. Ὡς πρὸς τὰ ἀνοτολικά δὲ ἡ νοτιανατολικά ὅρια, τὰ πρὸς Ἀντίκυραν δηλονότι, ἐν οἷς ἐν τῷ μακρῷ ἀπὸ τῆς τοῦ Ἀχιλίου κρίσεως διαρρέυσαντι χρόνῳ πολλῇ εἶχεν ἐπέλθει σύγχυσις, ἔκρινεν ὁ ἐπίτροπος ἐν Ἐλευσίνι (ἀμφότεραι αἱ κρίσεις ἐγένοντο κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ εἰρημένου ἔτους) ἐν ἰδιότητι μᾶλλον μετίτου καὶ διαλλακτοῦ. Πρβλ. Büsch C. I. τ. 1 ἀρ. 1711 σ. 834-842 καὶ ἴδ. Lehmann, Claudius σ. 187. A. Mommsen, «Delphische Archonten» ἐν *Philologus*, τ. 24 τεύχ. 1. σ. 38 κξ. καὶ Th. Mommsen ἐν «Hermes», τ. 2 (1867). Τεύχ. 1. σ. 106. 113. περί ἀναλόγου ἔριδος μεταξὺ Ὑπάτης καὶ Λαμίας ἴδ. Th. Mommsen ἐν εἰρ. τ. καὶ C. I. Lat. III. 586. Orelli Henzen) ἀρ. 7420.

πάντα τρόπον ⁷⁵. Πάντως δὲ ἡ τῆς Ἑλλάδος ὡς ἐπαρχίας διοικήσις ἦτο καὶ ἔμενε καὶ νῦν ἐκτεθειμένη εἰς ἀταξίας παντοειδεῖς, ἐνόσφ δὲν ἐπετήρουν τοὺς ἐπιτετραμμένους τὴν διοίκησιν ἀνδρας ^{75α} αὐτοκράτορες ἔχοντες τὴν ἀνεπιφύλακτον αὐστηρότητα καὶ τὸ διαυγὲς βλέμμα τοῦ Τιβερίου.

⁷⁵ Ταῦτα κατὰ Φιλόστρατον Β. Ἀπολλ. Τυαν. Ε. 36. — Ἴσως πρὸς ταῦτα συνδέεται καὶ ἡ διάστασις, εἰς ἣν κατὰ τὸν Φιλόστρατον (Δ. 33) περιῆλθον τότε οἱ Σπαρτιᾶται πρὸς τὸν αὐτοκράτορα (Νέρωνα) κατ' ἀκολουθίαν τῶν διαβολῶν τοῦ ἀνθυπάτου τῆς Ἀρχαίας * « ἔνεκα τῆς ὑπ' αὐτῶν γινομένης καταχρήσεως τῆς ἐλευθερίας (α ὡς ὑπὲρ τὴν ἐλευθερίαν ὑβρίζόντων) »).

^{75α} Ἀπολύτως εὐχάριστος δὲν ἦτο βεβαίως καὶ ἡ θέσις τῶν διοικητῶν. Ἡ αὐστηρότης τῶν πλείστων αὐτοκρατόρων ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου καὶ ἐντεῦθεν καὶ ἡ τούτου νέα περὶ τῆς ἐπαρχιακῆς διοικήσεως διάταξις κατέστησε κινδυνῶδες εἰς τοὺς διοικητὰς τὸ ἀφιέναι λίαν ἐλεύθερον τὸ στάδιον εἰς τὴν ἀρχαίαν Ῥωμαϊκὴν πλεονεξίαν, ὠμότητα καὶ αὐθαιρεσίαν καί, ὡς πολλάκις ἐν τοῖς ἀνωτέρω εἶδομεν, πολλαὶ εἰσιν αἱ κατὰ φαύλων διοικητῶν δίκαι. Ἀπέναντι τοιούτων ἐκ μέρους ἐπαρχιῶν τινων ἢ καὶ συμπάσης τῆς ἐπαρχίας (ἐναντίον τῶν διοικητῶν) κατηγοριῶν ἐπεκράτησε νῦν τὸ ἔθος ἵνα εἰς ἐκείνους τῶν διοικητῶν, οἷτινες ἠξιοῦντο τῶν ἐπαίνων τῆς ἐπαρχίας αὐτῶν, ἐκφρασθῶσι δημοσίᾳ εὐχαριστίαι ὑπ' αὐτῆς τῆς ἐπαρχίας διὰ πρεσβείας πεμπομένης ἐπὶ τούτῳ εἰς τὴν Σύγκλητον. Ἐπειδὴ δὲ τοιαῦται διαδηλώσεις ἠδύνατο νὰ ἀσκῶσι ῥοπὴν τινα ἐπὶ τὴν γνώμην τῆς Συγκλήτου ἐν ταῖς μελλούσαις ἐκλογαῖς διοικητῶν, διὰ τοῦτο τὸ ἔθος τοῦτο συνεπήγαγε ταχέως μέγα πλήθος βραδουργιῶν. Διότι οἱ διοικηταί, ἵνα τύχωσι τοιαύτης ἐπισήμου ἀναγνωρίσεως τῆς ἀξίας αὐτῶν, ἠγωνίζοντο παντὶ τρόπῳ ἵνα περιποιῶσιν ἑαυτοῖς τὴν εὐνοίαν τῶν ἐπαρχιωτῶν τῶν ἐχόντων δύναμιν, πρὸ πάντων δὲ τῶν εὐπόρων κτηματιῶν τῶν διεπόντων τὰς ψήφους τῶν πολλῶν. Ἐκ τούτου πάλιν ἡ τάξις καὶ ἡ πειθαρχία ὑφίσταντο ζημίαν καὶ ἡ θέσις τῶν διοικητῶν κατέστη ὄλως μετέωρος, ἀφοῦ κατέστησαν οὗτοι ἠθικῶς υποχείριοι εἰς μεγάλας τινὰς καὶ πλουσίας οἰκογενείας, ὧν ἡ ὑπερηφάνεια προήρχετο οὕτω μέχρις ὑπεροψίας. Παντοῖαι νῦν καταχρήσεις παρεισέφρησαν εἰς τὴν ἐπαρχιακὴν διοίκησιν, πολλαὶ ἀνομίαι ἐκατέρωθεν ἀμοιβαίως παρεωρῶντο ἢ ἔμενον ἀτιμώρητοι, διότι ἡ μία χεὶρ ἔνιπτε τὴν ἑτέραν· οὕτω δὲ αἱ εὐχαριστίας ἐκδηλοῦσαι ἐπαρχίαι ἔμενον ἢ ἦσαν οὕτω πολλάκις οὐχὶ κρείττονες ἀλλ' ἔτι χείρονες ἢ αἱ ἐπαρχίαι αἱ ἐκφέρουσαι κατηγορίας κατὰ τῶν διοικητῶν. Ἐνεκα τούτου ὁ Αὐγούστος ἤδη εἶχεν ἀπαγορεύσει τὰς τιμητικὰς καὶ εὐχαριστηρίους ἐκ μέρους τῶν ἐπαρχιωτῶν ὑπὲρ τῶν διοικητῶν διαδηλώσεις, τὰς γινομένας διαρκούσης τῆς ἀρχῆς αὐτῶν καὶ ἐντὸς ἐξήκοντα ἡμερῶν μετὰ τὸ τέλος τῆς ἀρχῆς αὐτῶν (Δ. Κασσ. 56, 25 « καὶ τῷ ὑπὲρ κῶν προσπαρήγγειλε, μηδενὶ τῶν προστασσομένων αὐτοῖς ἀρχόντων μήτε ἐν τῷ τῆς ἀρχῆς χρόνῳ μήτε ἐντὸς ἐξήκοντα ἡμερῶν μετὰ τὸ ἀπαλλαγῆναι σφᾶς, τιμὴν τινα δίδοναι ὅτι τινὰς μαρτυρίας παρ' αὐτῶν καὶ ἐπαίνους προπαρασκευαζόμενοι, πολλὰ διὰ τούτου ἐκακούργουν »). Ἄλλ' ἡ ἀπαγόρευσις δὲν ἐτρεῖτο διαρκῶς μετ' αὐστηρότητος, οὔτε ἐκώλυε τὴν ἀποστολὴν πρεσβεϊῶν μετὰ τὴν λήξιν τῆς προθεσμίας τῆς ἀπαγορεύσεως· πιθανῶς δὲ ἡ τοιαύτη ἀποστολὴ πρε-

* « ἄρχοντας τῆς Ἑλλάδος » κατὰ Φιλόστρατον ἐν εἰρ. τ. Ι. (Σ. Μ.).

Ἄλλ', ἐνῶ στερούμεθα εἰδήσεων ἀναγομένων εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Ἑλλάδος, καθίσταται ἡμῖν τὸναντίον δυνατὸν νὰ νοήσωμεν κεφαλαιωδῶς τὰ ἀναγόμενα εἰς τὴν καθόλου πνευματικὴν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος ἐν τε τῇ παρούσῃ καὶ ἐν τῇ εὐθύς ἐπομένῃ περιόδῳ. Ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ χαρακτηριστικώτατον ἐν πρώτοις εἶναι ὅτι ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς ἡγεμονίας τῶν Καισάρων ὁ ρωμαϊσμός ἦτοί τὰ ρωμαϊκὰ στοιχεῖα προοδεύουσιν ἐν Ἑλλάδι καὶ κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν ἔκτασιν καὶ κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν δύναμιν καὶ ῥοπὴν. Καίτοι, περὶ Ἑλλάδος πρόκειμένου, οὐδ' ἐλάχιστος δύναται νὰ γείνη λόγος περὶ ἐκρωμαϊσμοῦ κατὰ τὴν ἐννοίαν τοῦ ἐκρωμαϊσμοῦ τῆς Ἰσπανίας, τῆς Γαλλίας καὶ τῶν παρὰ τὸν Δανούβιον χωρῶν, οὐχ ἤττον ὁμως οὐδ' οἱ Ἕλληνες ἠδυνήθησαν ν' ἀπαλλαγῶσιν ὀλοσχερῶς τῶν ἰσχυρῶν ἀφομοιωτικῶν ἐπιδράσεων τοῦ Καισαρισμοῦ. Εἰς τοὺς πολυαριθμούς Ῥωμαίους καὶ Ἰταλικούς, οἵτινες ἔτι πρὸ τοῦ Αὐγούστου οἰκισθέντες ἐβίουν ἐν Κρήτῃ, Ἀσίᾳ, Μακεδονίᾳ καὶ Ἀχαΐᾳ, προσετέθησαν νῦν αἱ μεγάλαι Ῥωμαϊκαὶ ἀποικιακαὶ πόλεις (Τομ. Α'. σ. 613 κέξ.), ὧν οἱ Ἰταλοὶ κάτοικοι, εἰ καὶ μετὰ πάροδον δεκαετηρίδων τινῶν, ἐξηλληνίζοντο μὲν ἐπὶ μᾶλλον⁷⁶, κατὰ μικρὸν, τοῦλάχιστον ἐξωτερικῶς, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ τὸ καθ' ἑαυτοὺς εἰσῆγον καὶ ἐνίσχυον ἐν Ἑλληνικαῖς χώραις ἤθη καὶ ἔθιμα Ἰταλικά καὶ κατὰ τρόπον ἐν ἀρχῇ λίαν ἐπαισθητόν. Τὸ τοιοῦτον ἦτο ἐξωτερικῶς ὁρατὸν ἐν ταῖς οἰκοδομίαις, τοῖς ὕδραγωγείοις, τοῖς λουτροῖς καὶ ταῖς ἐπαύλεσιν⁷⁷, ἅτινα πολλὰ ἐπεχωρίαζον νῦν ἐν Ἀχαΐᾳ καὶ

σβειῶν ἦτο οἷονεὶ τις διέξοδος ἐπινοηθεῖσα κατ' ἀκολουθίαν τῆς ἀπαγορεύσεως ἐκείνης». Λδ. Schmidt, «Geschichte der Denk- und Glaubensfreiheit im ersten Jahrhundert der Kaiserherrschaft» σ. 362.

⁷⁶ Οὕτω λ. γ. λέγεται περὶ Κορίνθου ὑπὸ Δίωνος τοῦ Χρυσσοστόμου. Λογ. ΛΖ'. 461 «παρ' ὑμῖν μὲν ὅτι Ῥωμαῖος ὢν ἀφῆλληνίσθη, ὡσπερ ἡ πατρίς ἡ ὑμετέρα» (ἦτοι ἡ Κόρινθος)· πρβλ. καὶ Becker-Marquardt. R. A. III. σ. 307.

⁷⁷ Τοιαῦτα εἶναι λ. γ. (κατὰ Κούρτιον, Pelop. τόμ. 1. σ. 83. 485. 495. τόμ. 2. σ. (61 κξ) τὰ ἐρείπια τῶν Θερωῶν τοῦ Λουτροῦ ἐν τῇ παραλίᾳ τῆς περιοχῆς τῆς Πελοποννήσου· τὰ ἐκ πλίνθων συγκεῖμενα ἐρείπια τῶν Θερωῶν καὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐν Θουρίξ τῆς Μεσσηνίας ἐπαύλεως, καὶ ἄλλα πολλὰ· ὡς πρὸς τὰ ἐν Λέσβῳ τοιαῦτα ἐρείπια ἴδ.

ἐκτός τῶν Ῥωμαϊκῶν ἀποικιῶν καὶ τῆς περιοχῆς αὐτῶν. « Μέχρι νῦν », λέγει εἰς τῶν ἄριστα γινωσκόντων τὴν χώραν ταύτην ⁷⁸, πᾶσαι αἱ ἀνακαλύψεις συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ ἐπαυξήσωσιν ἐπὶ μᾶλλον τὰς περὶ διαδόσεως τοῦ Ῥωμαϊκοῦ πολιτισμοῦ ἰδέας ἡμῶν, ἰδίως ἐν Πελοποννήσῳ ». Βεβαίως πάντα τὰ Ἰταλικά ἔθιμα τὰ εἰσαχθέντα εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑπὸ τῶν ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου ἐγκατασταθέντων ἀποίκων δὲν ἦσαν εὐαρέστου φύσεως. Καὶ ἵνα σιωπήσωμεν περὶ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ Ῥωμαϊκοῦ ἐθίμου, καθ' ὃ οἱ ὑψηλὴν κατέχοντες θέσιν καὶ οἱ πλούσιοι ἄνδρες ἐν τοῖς πολυτελέσι συμποσίοις προσέφερον καὶ δωρεὰς εἰς τοὺς ἐν πληθύϊ συναγομένους δαιτυμόνας ⁷⁹· καὶ ἵνα προσέτι μνημονεύσωμεν ἀπλῶς τοῦ ὑπὸ Πλουτάρχου καὶ τῶν τούτου ἐντιμοτάτων φίλων κατακρινομένου ἐθίμου, καθ' ὃ ἐν ταῖς τρυφηλαῖς ἀπολαύσει τῆς τραπέζης, γάρνιν λεπτῆς συγκράσεως ὑλικῶς ἀδρῶν καὶ πνευματικῶς λεπτοτάτων ἀπολαύσεων, ἐδιδάσκοντο ὡς ἀπὸ σκηνῆς διάλογοι τοῦ Πλάτωνος ὑπὸ καλῶς εἰς τὸ ἀπαγγέλλειν ἡσκημένων παιδῶν ^{80α}, ἀναφέρομεν ἰδίως τοῦτο, ὅτι μετὰ τῆς ἀκμῆς τῆς ἀποικίας Κορίνθου τὸ πρῶτον εἰς τὸ μέρος τοῦτο τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος εἰσῆχθησαν αἱ αἰσχροὶ παλαίστραι, οἱ αἱματηροὶ τῶν μονομάχων ἀγῶνες. Ὁ ἐν ἀρχῇ Ἰταλικὸς χαρακτήρ τῆς μεγάλης ταύτης ἐμπορικῆς πόλεως, μετὰ πολλοῦ καὶ διεφθαρμένου καὶ μετὰ ἀνατολικοῦ στοιχείου

Conze « Reise auf Lesbos » σ. 3. 4. 51. 52. 55 κξ. (Περὶ τῶν περιφημοτέρων ἐκ τῶν τοιούτων θέσεων γενήσεται λόγος βραδύτερον).

⁷⁸ Curtius. Pelop. τ. 1. σ. 84.

⁷⁹ Πρβλ. Böckh C. I. Gr. τ. 1. ἀρ. 1625, γρμμ. 60 κξ.

^{80α} Πλουτάρχ. Συμποσιακ. βιβλ. Ζ. Πρβλ. 8. κ. 1. καὶ 2. 1625 Friedländer, τόμ. 1. σ. 282. 293. *

* Ἐν τοῖς ἐλληνικοῖς μοναστηρίοις τοῦ Ἁγίου Ὄρους καὶ ἐν ἄλλαις πολλαῖς ἐλληνικαῖς Μοναῖς καὶ ἰδίως ἐν ταῖς ἱερατικαῖς σχολαῖς, ἐσθιόντων ἐν τῇ τραπέζῃ τῶν μοναχῶν ἢ τῶν ἱεροσπουδαστῶν, εἰς μοναχὸς ἢ ἱεροσπουδαστῆς ἀναγινώσκει ἀπὸ τοῦ ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς Τραπέζης ἄμβωνος διδαγμά τι ἱερὸν καὶ ψυχωφελές. Τὸ ἔθος τοῦτο εὔρον ἐπικρατοῦν μέχρι σήμερον καὶ ἐν τῇ ἐγγύς τῆς Ῥώμης περιφθμῷ Ἑλληνικῇ καὶ καθολικῇ ἱστορικῇ Μονῇ τῆς Κρυπτοφέρρης. Δὲν ἤξεύρω ἂν τὸ μοναστηριακὸν τοῦτο ἔθιμον ἔχει ἄμεσόν τινα ἢ ἔμμεσον συνάφειαν ἱστορικὴν πρὸς τὸ ἔθιμον τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων, περὶ οὗ γίνεται λόγος ἀνωτέρω. (Σ. Μ.)

ισχυρῶς μεμιγμένου ὄχλου, ἦτο καὶ ἐν τούτῳ ἀναντίρρητος. Ἡ Κόρινθος εἶναι πρὸς τούτοις ὁ μόνος ἐν Ἑλλάδι τόπος, ἐνθα ἀσφαλῶς δεικνύονται ἐρείπια ἀμφιθεάτρου⁸⁰. καὶ μεθ' ὄλην τὴν ἀκατανίκητον δυσμένειαν, μεθ' ἧς ἐθεώρουν διαρκῶς τὸν ἐπονείδιστον τοῦτον νεωτερισμὸν οἱ λεπτοτέραν ἠθικὴν αἴσθησιν καὶ ἀνθρωπινωτέραν μόρφωσιν ἔχοντες ἄνδρες τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου, ἐν τούτοις καὶ οἱ τῶν Ἑλλήνων ὄχλοι ἠσθάνοντο κατὰ μικρὸν τοσαύτην εἰς τὰ διεγερτικὰ ταῦτα θεάματα ἡδονήν, ὥστε καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς ἐπὶ τῇ παιδεύσει καὶ τοῖς φιλανθρώποις ἡθεσιν ἑαυτῶν ὑπερηφάνοις Ἀθηναῖς κατὰ ταύτην καὶ κατὰ τὴν ἐπομένην χρόνου περίοδον οἱ τῶν μονομάχων ἀγῶνες ἀνῆκον εἰς τὰς εὐαρεστοτάτας τέρψεις τοῦ λαοῦ⁸¹. ἐπὶ τέλους μάλιστα οἱ Ἀθηναῖοι ἐν τῇ μανιώδει πρὸς τὴν

⁸⁰ Πρὸς Friedländer, «Darstellungen aus der Sittengeschichte Roms. τ. 2. σ. 252. ἴδ. καὶ Φιλοστρ. Β. Ἀπολλων. Δ. 22. πρὸς Δ. Χρυσ. Λόγ. ΛΑ'. 347 Μ. * Κατὰ Κούρτιον (Pelop. τόμ. 2. σ. 527. 591) τὸ ἀμφιθέατρον τῆς Κορίνθου ἔκειτο πρὸς ἀνατολὰς τῆς νέας πόλεως ἐν τῇ ὑπὸ ὄρει τῶν πέτρων λελαξευμένῳ ἢ παλαιστρᾷ (arena) εἶχε 290/190 π. [τοῦναντίον κατὰ Friedländer σ. 386, ὁ μέγας ἄξων τῆς παλαιστράς εἶχε 88,4 μέτρα, ὁ δὲ μικρὸς αὐτῆς ἄξων 57, 9μ.] πρὸς καὶ Welcker, Syllog. Epigr. Gr. ἐκδ. 2. σ. 53. Κατὰ Friedländer σ. 735, φαίνεται ὅτι τὸ ἔργον κατεσκευάσθη μετὰ τοὺς χρόνους τοῦ Παισανίου. Πιθανῶς τὸ ὑπὸ τοῦ Τακίτου (Ann. XIII. 31) ἀναφερόμενον, τῷ 57 μ. Χ. ἐκδοθὲν διάταγμα τοῦ αὐτοκράτορος Νέρωνος, τὸ ἀπαγορεύον τοῖς διοικηταῖς καὶ τοῖς ἐπιτρόποις τῶν ἐπαρχιῶν τὴν παράστασιν ἀγῶνων μονομαχιῶν καὶ θηριομαχιῶν καὶ ἄλλων θεαμάτων, ἵνα οὕτω τεθῆ φραγμὸς εἰς τε τὴν ἐκμύζησιν τῶν ἐπαρχιῶν καὶ εἰς τὴν ἐκ μέρους τῶν ἐν τέλει ἐπιζητήσιν εὐνοίας τοῦ πλήθους, ἀπέδλεπε καὶ εἰς τὰς Ἑλληνικὰς ἐπαρχίας. Περὶ Συρακουσῶν πρὸς Tacit. ἐν εἰρ. τ. 49. Valer. Max. I. 7,8.

⁸¹ Φιλοστρ. ἐν εἰρ. τ. Δ. 2' ἀρχ. «Οἱ Ἀθηναῖοι ξυνιόντες εἰς θεάτρον τὸ ὑπὸ τῆς ἀκροπόλεως προσεῖχον σφαιραῖς ἀνθρώπων καὶ ἐσπουδάζετο τοῦτ' ἐκεῖ μᾶλλον ἢ ἐν Κορίνθῳ νῦν, χρημάτων τε μεγάλων ἐωνημένοι ἤγοντο μοιχοὶ καὶ πόρνοι καὶ τοιχωρῶχοι καὶ βαλαντιοτόμοι καὶ ἀνδραποδισταὶ καὶ τὰ τοιαῦτα ἔθνη, οἱ δ' ὀπλιζον αὐτοὺς καὶ ἐκέλευον συμπίπτειν». πρὸς Δ. Χρυσ. ἐν εἰρημ. τ. «Ἀθηναῖοι δὲ ἐν τῷ θεάτρῳ θεῶνται τὴν καλὴν ταύτην θεῶν ὑπ' αὐτὴν τὴν ἀκρόπολιν, οὗ τὸν Διόνυσον ἐπὶ τὴν ὀρχήστραν τιθέασιν· ὥστε πολλάκις ἐν αὐτοῖς τινα σφάττεσθαι τοῖς θρόνοις, οὗ τὸν ἱεροφάντην καὶ τοὺς ἄλλους ἱερεῖς ἀνάγκη καθίξειν· καὶ τὸν εἰπόντα περὶ τούτου φιλόσοφον καὶ νοθετῆσαντα αὐτοὺς οὐκ ἀπεδέξαντο οὐδὲ ἐπήνεσαν, ἀλλ' οὕτως ἐδυσχέραναν, ὥστε

* Παραθέτομεν ἐνταῦθα χάριν περιεργίας τὸ περὶ ἀμφιθεάτρου τῆς Κορίνθου ἀνωτέρω μνημονευόμενον χωρίον τοῦ Δ. Χρυσ. «Κορίνθιοι μὲν ἔξω τῆς πόλεως θεωροῦσιν ἐν χαράδρᾳ τινί, πλῆθος μὲν δυναμένῳ δέξασθαι τόπων, ῥυπαρῶν δὲ ἄλλως καὶ ὅπου μηδεὶς ἂν μηδὲ θάψειε μηδένα τῶν ἐλευθέρων». (Σ. Μ.)

αἵματηρὰν ταύτην τέρψιν ὀρμῇ ὑπερέβαλον καὶ τοὺς Ἴταλοὺς αὐτῶν διδασκάλους. Μονομάχοι καθίσταντο, πρὸς τοῦτο γυμναζόμενοι, ἐν ἀρχῇ ἄνθρωποι τοῦ χυδαιοτάτου συρφετοῦ, πρὸ πάντων τὸ κάθαρμα τῶν κακούργων, οἵτινες καὶ ἐνταῦθα κατὰ τὸ αἰσχρὸν πρότυπον τοῦ σαπροῦ πολιτισμοῦ τῶν Ῥωμαίων ἐχρησίμευσον ἵνα χέωσι τὸ αἷμα αὐτῶν πρὸς τέρψιν τοῦ «κοσμίου δημοσίου»· δὲν εὐλαβήθησαν δὲ οἱ Ἀθηναῖοι τὸ διὰ σειρᾶς ὑψηλῶν καλλιτεχνικῶν ἀναμνήσεων ἡγιασμένον Διονυσιακὸν θέατρον νὰ ρυπάνωσι διὰ τοιούτων ἀγώνων.

Ἐτι βαθύτερον κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐπέδρασεν ἢ εἰς Ἑλλάδα εἰσχώρησις τοῦ Ῥωμαϊκοῦ δικαίου (τόμ. Α'. σ. 631 κξ.), εἰς τρόπον, ὥστε, τοῦλάχιστον ἐν τοῖς χρόνοις ἤδη τοῦ Δομιτιανοῦ, Ἑλληνες νεανῖαι μετέβαινον εἰς Ῥώμην, ἵνα σπουδάσωσι τὸ Ῥωμαϊκὸν δίκαιον ἐν τῇ πηγῇ αὐτοῦ⁸². Ἀλλὰ γνωριμώτατος καθίσταται ὁ Ῥωμαϊκὸς χρωματισμὸς τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων ἐν τῷ ἀσυνήθως μεγάλῳ ἀριθμῷ ὀνομάτων κατὰ τὸ ἥμισυ ἢ καθ' ὀλοκληρίαν Ῥωμαϊκῶν, τερατώδη πολλακίς ἐχόντων τὸν τύπον, ἅτινα εὐρίσκομεν προϊόντως διηνεκῶς αὐξανόμενα ἰδίως ἐν τοῖς μέχρι τοῦ τέλους τῶν Ἀντωνίνων χρόνοις καὶ ἅτινα τοσοῦτον βαρέως ἐπληξάν τὴν Ἑλληνικὴν ὑπερηφάνειαν ἀνδρὸς ἐνθουσιαστοῦ, ἐν τῷ πνεύματι αὐτοῦ μόνον ἐν τῷ παρελθόντι ζῶντος, οἷος ἦτο Ἀπολλώνιος ὁ Τυανεύς⁸³. Οἱ κατάλογοι πάντων τῶν ἀνώτερα ἀξιώματα ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς πολιτεῖαις κατεχόντων ἀνδρῶν καὶ ἀναρίθμητοι ἐπιγραφαὶ τῶν πρώτων αἰώνων τῆς αὐτοκρατορικῆς περιόδου θαυσιπέστατα περὶ τούτου παρέχουσι τεκμή-

ἐκεῖνον... καταλιπεῖν τὴν πόλιν καὶ μᾶλλον ἐλεῖσθαι διατρίβειν ἀλλαγῶσε τῆς Ἑλλάδος».

⁸² Ἰδ. καὶ κατωτέρω ἐν τῷ κεφ. τούτῳ σημ. 45.

⁸² Φιλοστρ. ἐν εἰρ. τ. Ζ. 42 «Ὅντα γάρ με Ἀρκάδα ἐκ Μεσσηνίας οὐ τὰ Ἑλλήνων ἐπαίδευσεν (ὁ πατήρ), ἀλλ' ἐνταῦθα (ἐς Ῥώμην) ἔστειλε μαθησόμενον ἤθη νομικά».

⁸³ Β. Ἀπολλων. Τυαν. Δ. 5. «Ἀφικνουμένῳ δ' αὐτῷ ἐς τὴν Σμύρνην προσαπήντων μὲν οἱ Ἴωνες... καὶ ὀνόματι προστυχῶν ἤχιστ' Ἴωνικῷ (Δούκουλλος γάρ τις ἐπεγέγραπτο τῇ γνώμῃ) πέμπει ἐς τὸ κοινὸν αὐτῶν ἐπίπληξιν ποιούμενος περὶ τοῦ βαρβαρισμοῦ τούτου» Ἰδ. καὶ Ἀπολλων. Ἐπιστ. 71. 72. πρβλ. Finlay, Greece under the Romans. σ. 81 (Γερμαν. μετάφρασ. σ. 62).

ρια, ὡς ἐν πλείστοις τόποις τῆς ἀφηγήσεως ἡμῶν θέλει δειχθῆ τοῦτο. Εἶχε καταστῆ συνήθεια ἐν Ἑλλάδι, ἐπικρατοῦσα ἐν τῇ πλουσιωτέρᾳ καὶ ἐπισημοτέρᾳ τοῦ λαοῦ μερίδι καὶ διηνεκῶς ἐπικρατεστέρα καθισταμένη, ἢ ζήτησις καὶ κτήσις δικαιωμάτων Ῥωμαίου πολίτου· καὶ ἡ τοιαύτη τάσις εὔρε ζωηράν ὑποστήριξιν ἐν Ῥώμῃ ἰδίως ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως τοῦ αὐτοκράτορος Κλαυδίου^{84α}. Πάντως ὅμως οἱ αὐτοκράτορες εὐμενῶς εἶχον πρὸς τὴν τάσιν ταύτην· οἱ μὲν ἔμφρονες, διότι ἀσμένως ἔβλεπον ὅτι ἡ πολιτικὴ ἀφομοίωσις ἐν τοῖς λαοῖς τοῦ κράτους διηνεκῶς μείζονα ἐλάμβανεν ἐπίδοσιν καὶ αἱ κράτισται δυνάμεις τῶν μὴ Ῥωμαϊκῶν ἔθνων ἀνελύοντο πρὸς ἀναζωογόνησιν καὶ συμπλήρωσιν τοῦ νῦν ἤδη τοσοῦτον ἰσχυρῶς συμμιγέντος πληθυσμοῦ τῶν « Ῥωμαίων πολιτῶν », ἰδίως δὲ τῆς τῶν συγκλητικῶν καὶ τῆς τῶν ἱππέων τάξεως· οἱ δὲ φαυλότεροι τὴν φύσιν αὐτοκράτορες εὐμενῶς εἶχον πρὸς τὴν μνημονευθεῖσαν τάσιν τοῦ ζητεῖν Ῥωμαίου πολίτου δικαιώματα, καὶ διὰ τὰς μετὰ τοῦ ἔθους τούτου συνδεομένας οικονομικὰς ὠφελείας· διότι οἱ νέοι οὗτοι πολῖται οὐ μόνον διὰ τὴν κτήσιν τῆς ιδιότητος πολίτου Ῥωμαίου ἀπέτινον δασμὸν τινα, ἀλλὰ καὶ τῶν αὐτοκρατόρων γενναίως ἐμιμνήσκοντο ἐν ταῖς διαθήκαις αὐτῶν⁸⁴.

^{84α} Πρβλ. ὡς πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὸν παρὰ Σενέκκ (Iud. de morte Claud. c. 5.) ὑπαινιγμὸν.

⁸⁴ Πρβλ. τὰ χωρία τὰ παρὰ Puchta (Cursus der Institutionen. τόμ. 1. σ. 415) Walter, Gech. des Römisch. Rechts, τόμ. 1. σ. 525 κξ. Zumpt, Studia Roman. σ. 325-380. Οἱ νεωστὶ πολιτογραφηθέντες Ῥωμαῖοι πολῖται (cives) ἐλάμβανον συνήθως ὄνομά τι τοῦ αὐτοκράτορος (ὡς πρότερον τῶν ἐν τῇ δημοκρατίᾳ ἐξουσιαστῶν), δι' οὗ ἐκτῶντο τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτου καὶ ἐμνημόνευον αὐτοῦ ἐν ταῖς διαθήκαις αὐτῶν « διότι συνείθιζον νὰ θεωρῶσιν ἑαυτοὺς ὡς ἀπελευθέρους αὐτοῦ » ἴδ. καὶ κατωτ. σημ. 85. Ἐκ τῆς πραγματείας τοῦ C. I. Grotefend « Ῥωμαϊκὸν κράτος κατὰ φυλὰς περιγραφόμενον (imperium Romanum tributim descriptum) » ἤτοι ἡ γεωγραφικὴ διανομὴ τῶν Ῥωμαϊκῶν φυλῶν καθ' ὅλον τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος, ἀρυσόμεθα τὰ περὶ τῶν ἐν Εὐρώπῃ Ἑλληνικῶν χωρῶν πάντως ἐνδεᾶ ὅπωςδήποτε συμπεράσματα, ἀναφερόμενα ἐν παρέρῳ οὐχὶ εἰς τοὺς νέους Ῥωμαίους πολῖτας καθ' ἑαυτοὺς, τοὺς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις καὶ ἐν τοῖς ἐξαρτήμασιν αὐτῶν εἰς ὠρισμένας φυλὰς ἀνήκοντας, ἀλλ' εἰς πάντας τοὺς ἐν ταῖς χώραις ταύταις ἀστικούς συνοικισμούς. Κατὰ τὰς ἐρεῦνας ταύτας (τ. 7) αἱ νέα ἰσοπολίτιδες (municipia) καὶ ἀποικίαι (coloniae) τῆς Ἑλλάδος, Μικρᾶς Ἀσίας

Εἰς τοὺς Ἑλληνας τοὺς ἔχοντας φύσιν δεξιὰν εἰς μεγάλα ἐπιτηδεύματα ἐν τῷ βίῳ καὶ πρὸς ταῦτα ὀργῶντας ἦτο πάντως ἰκανῶς εὐκολον νὰ διανοιξῶσιν ἑαυτοῖς ὁδὸν εἰς τὸ νὰ μετέγῳσιν ἀπ' εὐθείας τοῦ πολιτικοῦ βίου καὶ ἰδίως τῆς πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας τοῦ παγκοσμίου κράτους^{84β}, ἐνταύτῳ

καὶ Ἀφρικῆς ἐτάσσοντο εἰς τὴν φυλὴν Κυρινίαν (Quirina)· (μόνον αἱ πρότερον ἤδη Ῥωμαϊκῆς πολιτείας καὶ ἐν ταῖς χώραις ταύταις μετέγῳσαι πόλεις ἀνήκον εἰς ἄλλην φυλὴν· πρβλ. καθόλου τὰς ἐν τῇ αὐτῇ πραγματείᾳ περὶ τῶν μεταξὺ τοῦ Δανουβίου, τοῦ Ἀδρίου καὶ τῶν ἀνατολικῶν χωρῶν κειμένων ἐπαρχιῶν ἐρεῦνης (σ. 133-147). Κατὰ συνοπτικὴν τῶν πραγμάτων τούτων ἐκθεσιν (πρβλ. σ. 165 κξ.) ἐκ τῶν χωρῶν, περὶ ὧν κυρίως ἐνταῦθα ὁ λόγος, εἰς τὴν φυλὴν Λίμιλιαν ἀνήκον ἐν Μακεδονίᾳ αἱ πόλεις Δυρράχιον, Στόβοι καὶ Δόβηρος· (πρβλ. σ. 138 κξ. Ἄμφιβολώτατον δὲ ὅτι εἰς τὴν αὐτὴν φυλὴν ἀνήκον ἡ Κύμη καὶ ἡ Ἔφεσος (σ. 144). Εἰς τὴν φυλὴν Ἀνιωνίαν (Anienses) ἀνήκε τὸ ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ Ἴλιον (πρβλ. σ. 145 κξ). Εἰς τὴν φυλὴν Κλαυδίαν Claudia πρβλ. σ. 141) ἀνήκε τὸ Βυζάντιον. Εἰς τὴν φ. Κορνηλίαν (σ. 140) ἡ Θεσσαλονίκη. Εἰς τὴν φ. Φαβίαν (σ. 138) ἀνήκεν ἡ Ἡράκλεια ἡ Σεντική (ἐν Μακεδονίᾳ). Εἰς τὴν Πολλίαν (Pollia) ἡ Νικομηδεία καὶ ἡ Σινώπη (σ. 147) (ἐν Βιθυνίᾳ *). Εἰς τὴν Κυρινίαν δὲ φυλὴν ὑπήγοντο πιθανῶς ἡ ἐν Ῥόδῳ Δίνδος (σ. 125-146)· ἡ Σίρρα τῆς Μακεδονίας (σ. 139)· αἱ Πάτραι καὶ (ἴσως) καὶ ἡ νῆσος Θήρα ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἀχαΐα (σ. 142), ὡς καὶ ἡ ἐν Κρήτῃ Λύττος (σ. 143)· ἔπειτα πολλαὶ πόλεις ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, οἷον Θυάτειρα, Μαγνησία ἡ πρὸς Μαιάνδρω, Σάρδεις, Τέως, Μίλητος, Τράλλεις, Ἀφροδισιάς, Ἴασσος (σ. 143 κξ), ἵνα μὴ εἴπωμεν περὶ τῶν ἐν Κύπρῳ καὶ Συρίᾳ πόλεων καὶ τῆς ἐν Αἰγύπτῳ Ἀλεξανδρείας. Εἰς τὴν Σεργίαν φ. ἀνήκεν ἴσως ἡ Νικόπολις τῆς Ἠπείρου (σ. 133-141 καὶ 142)· ὁμοίως δὲ ἡ Χίος (σ. 144), ὀρισμένως δὲ καὶ ἡ Ἀλεξάνδρεια Τρωῆς (σ. 143). Εἰς τὴν Οὐελίνην φ. (σ. 146) ἡ Σάμος καὶ εἰς τὴν Οὐολτινίαν τέλος (σ. 16 καὶ 139) οἱ Φίλιπποι τῆς Μακεδονίας. Κατ' ἐπαρχίας δὲ κατατασσομένων τῶν φυλῶν, ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἀχαΐα, ἐν τῇ εὐρυτάτῃ περιοχῇ αὐτῆς, μόνον περὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀποικίας τῶν Πατρῶν δύναται μετὰ τινος βεβαιότητος νὰ ῥηθῆ ὅτι ἀνήκεν εἰς τὴν φυλὴν Κυρινίαν· ἐνῶ ἐν Θράκῃ μὲν τὸ ὑπερήφανον Βυζάντιον ἀνήκεν εἰς τὴν Κλαυδίαν, ἐν Μακεδονίᾳ δὲ οἱ μὲν Φίλιπποι ἀνήκον εἰς τὴν Οὐολτινίαν, ἡ Σίρρα εἰς τὴν Κυρινίαν, ἡ Ἡράκλεια ἡ Σεντική εἰς τὴν Φαβίαν, ἡ Θεσσαλονίκη εἰς τὴν Κορνηλίαν, ἡ δὲ Δόβηρος καὶ οἱ Στόβοι καὶ τὸ Δυρράχιον εἰς τὴν Λίμιλιαν (σ. 138 κξ).

^{84β} Οὕτω πρὸς τοῖς ἄλλοις Ἑλλησι ἐκρωμαϊσμένος πιθανῶς ἦτο ὁ Γέσσιος Φλῶρος ἐκεῖνος ὁ Κλαζομένος (Ἰωσηπ. Ἀρχ. Ἰουδ. κ. 11, 1) ὁ ἀπὸ τοῦ 64 π. Χ. περιβόητος ἡγεμὼν τῆς Ἰουδαίας. Ἀξιομνημόνευτος ἐξ ἄλλου εἶναι ὁ Κόϊντος Τρεβέλλιος Ροῦφος ὁ ἐκ Λαμπτρῶν (σ. 23 σημ. 22), ὁ καταγόμενος ἐκ τῆς ἐν Γαλατίᾳ Τολώσης, εἶτα δὲ διατελέσας ταύτοχρόνως ὑπατος (πάντως ὑπατος ἐπικατασταθεὶς, συπ-

* Ἡ Σινώπη βεβαίως δὲν εἶναι πόλις κειμένη ἐν Βιθυνίᾳ, ὡς λέγει ὁ συγγραφεύς, ἀλλὰ πόλις τοῦ Πόντου τοῦ Παφλαγονικοῦ, ὅστις κατὰ χρόνους τούτους, ὡς φαίνεται, ἦτο ἠνωμένος μετὰ τῆς Βιθυνίας εἰς μίαν ἐπαρχίαν. (Σ. Μ.)

δὲ νὰ ἐπιζητήσωσι καὶ τὰ πολυειδῆ προσωπικά συμφέροντα, καθ' ἃ ὁ Ῥωμαῖος πολίτης (civis Romanus) καὶ ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων, μέχρι τῆς μεγάλης ἰσοπολιτειακῆς πράξεως τοῦ Καρακάλλα ἐπλεονέκτει τῶν λοιπῶν ὑπηκόων τῶν αὐτοκρατόρων. Ἄλλ' ὡς πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἡ τάσις αὕτη εἶχε τινα μειονεκτήματα. Ἐξ ἑνὸς οὐχὶ σπανίως ἄνδρες Ἕλληνες ἐλάμβανον ἢ ἠδύνατο νὰ λαμβάνωσι τὸ δικαίωμα τοῦ Ῥωμαίου πολίτου μόνον δι' ἑαυτοὺς προσωπικῶς. Φυσικὴ δὲ τούτου ἀκολουθία ἦτο ὅτι κατὰ τὴν Ῥωμαϊκὴν τοῦ δικαίου ἀντίληψιν ἢ λοιπὴ οἰκογένεια περιήρχετο ἀπέναντι τοῦ νέου Ῥωμαίου πολίτου εἰς θέσιν ξένων (peregrini) καὶ οὕτως ὁ πατὴρ τῆς οἰκογενείας δὲν ἠδύνατο πλέον διὰ διαθήκης νὰ καταλίπη τὴν περιουσίαν αὐτοῦ εἰς τοὺς ξένους τούτους· καὶ ἐὰν τὸ ἄτοπον τοῦτο δὲν ἐξουδετεροῦτο κατὰ τεχνητὸν τινα τρόπον, τότε μετὰ τὴν ἀποβίωσιν τοῦ νέου πολίτου ἢ περιουσία αὐτοῦ (ἐὰν μὴ ἐκληροδοτεῖτο εἰς ἄλλον Ῥωμαῖον πολίτην) περιήρχετο ἀπλούστατα εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον (fiscus)⁸⁵. Ἐξ ἄλλου δὲ οἱ νέοι πολῖται λαμβάνοντες τὴν ἰδιό-

suil suffectus) * ἐν Ῥώμῃ καὶ ἄρχων ἐπώνυμος καὶ ἱερεὺς τοῦ Δρούσου ἐν Ἀθήναις, ὁ περιβεβλημένος ἐν Ἀθήναις τε καὶ ἐν τῇ Ναρβωνίτιδι Γαλατίᾳ διηγεκῆ ἱερατικὰ ἀξιώματα. Ἀρχ. Ἐφημ. ἀρ. 59. Φιλίστορ. Δ'. 1, 3. Meier, Index Attic. Eponymor. ἐν λ. Κ. Τρεβέλλιος Ροῦφος.—Ἕλληνες ἐξ Ἀλαίας ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ στρατιωτικῇ ὑπηρεσίᾳ ἀναφέρονται κατὰ τὸν φόνον τοῦ Καλιγόλα (ἴδ. ἀνωτ. σημ. 60α) Γράτος ὁ ἐξ Ἡπείρου πραιτωριανὸς (Aur. Vict. Caesar. 3 (Calig), 15)· ἀναφέρεται δὲ καὶ Ἕλληνας τις Ἀργεῖος (ἐκ τῆς φυλῆς τῶν Ὑλλιέων). Ὁ Ἕλληνας οὗτος κατεῖχε θέσιν ἀνωτέρου ἀξιωματικοῦ ἐν τῷ λεγεῶνι ἐκείνῳ, ὃν ὁ Γάλλος ἐσημάτισεν ἐν Ἰσπανίᾳ καθ' ὃν χρόνον ἐπανεστή κατὰ τοῦ Νέρωνος (68 μ. Χ). Ὁ λεγεῶν οὗτος, ὁ διοικούμενος ὑπὸ τοῦ πρεσβευτοῦ Ἀντωνίου Πρίμου, ἐπὶ τινα μὲν χρόνον ἐστάθμευσεν ἐν Παννονίᾳ εἶτα δὲ πάλιν ἐν Ἰσπανίᾳ· ἦν δὲ ὁ ἐδομος λεγεῶν (ὁ κληθεὶς εἶτα ἐπὶ τοῦ Οὔεσπασιανοῦ δίδυμος (gemina)) ** (πρβλ. Sievers, zur Geschichte des Nero und Galba) σ. 34. Becker-Marquardt R. A. III 2. σ. 354) ἴδ. Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 1128 (πρβλ. καὶ τόμ. 3 ἀρ. 5842).

⁸⁵ Πρβλ. Πausan. H. 43, 3 καὶ ἴδ. Gai. Institut. II. 110 § 218 ἀρχ. (πρβλ.

* Ἦτοι ὑπατος ἀποδειχθεὶς ἀντὶ τοῦ ὑπάτου τοῦ ἀποθανόντος πρὸ τῆς λήξεως τοῦ ὑπατικοῦ ἔτους καὶ ὑπατεύων κατὰ τὸν ὑπολειπόμενον ἔτι χρόνον τοῦ ἔτους τούτου. (Σ. Μ.)

** Δίδυμον λεγεῶνα ἢ δίδυμον στρατόπεδον, ἀκριβέστερον Διδύμους, καλεῖ τὸν λεγεῶνα τοῦτον ὁ Δ. Κάσσιος (55, 23) «Τρία δὲ δὴ καὶ εἴκοσι τότε στρατόπεδα... ἐτρέφετο.... οἷ τε ἐν τῇ Παννονίᾳ τῇ ἄνω οἱ Δίδυμοι». (Σ. Μ.)

τητα Ῥωμαίων πολιτῶν ἀπηλλάσσοντο τῶν ὑποχρεώσεων, αἵτινες ἐβάρυνον τοὺς ἐπαρχιώτας καὶ οὕτω τὰ βάρη ταῦτα ἐπιπτον ἐπὶ μᾶλλον ἐπὶ τοὺς ὤμους τῶν τῆς μέσης ἢ τῆς μικροτέρας τάξεως ἰδιοκτητῶν ^{85α}

Τὸν κυριώτατον χαρακτῆρα τοῦ βίου τῶν Ἑλλήνων ἐν τῇ μᾶλλον ἢ ἦττον εἰδυλλιακῇ ἡσυχίᾳ τῶν χρόνων τούτων παρεστήσαμεν ἤδη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν (τόμ. Α', σ. 653). Βαθεῖα εἰρήνη ἐπεκράτει νῦν ἐν Ἑλλάδι. Αἱ τελευταῖαι σπασμωδικαὶ κινήσεις τῶν Θρακικῶν φυλῶν ἐν ταῖς ὑψιπέδοις κοιλάσι τῶν ὀρέων αὐτῶν μέχρι τῆς ὀριστικῆς ἰδρύσεως τῆς Θρακικῆς ἐπαρχίας ⁸⁶ μόλις πλέον ἤπτοντο τῆς ὁμόρου Μακεδονίας. Ἀφότου δὲ κατεβλήθη μὲν ὁ φοβερὸς Δαλματοπαννονικὸς ἐπαναστατικὸς πόλεμος (9 μ. Χ.), οἱ δὲ ἐν τοῖς ὄριοις τοῦ κράτους διεξαγόμενοι πόλεμοι τῶν Ῥωμαίων πρὸς τοὺς βαρβάρους τοῦ βορρᾶ μετέστησαν νῦν εἰς τὸ βαθύπεδον τοῦ Δανουβίου, ἐντὸς τῆς ἀκτίνος, ἣν ἀπετέλει ἡ ἄλυσις τῶν ἐν Παννονίᾳ καὶ Μοισίᾳ φρουρίων, ὁ τελευταῖος φόβος τῶν Ἑλλήνων περὶ κινδύνου ἐκ μέρους τῶν βορείων βαρβάρων ἐξέλιπεν ἐπὶ πολλὰς δεκαετηρίδας. Ἀλλὰ σοβαρὰν ῥοπήν ἐπὶ τὴν πολιτικὴν τύχην τοῦ ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τῶν Καισάρων ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ ἐπικρατείᾳ ἠνωμένου κόσμου ἤσχουν κατὰ ἓνα μόνον ἔτι τρόπον, τρόπον ὀξέως μὲν βάλλοντα εἰς τὸν σκοπόν, ἀλλ' ὃν οἱ ἔμπρονεσ ἀνδρες τοῦ ἔθνους, οἳ τε ἐντεῦθεν καὶ οἱ ἐκεῖθεν τοῦ Αἰγαίου πελάγους, δυσκόλως ἠδύναντο νὰ ἀκολουθήσωσι μετ' ἰδιαζούσης εὐαρεσκειᾶς. Ἐννοοῦμεν τὴν ἰσχυρὰν ῥοπήν, ἣν ἰδίως ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς Ἰουλιοκλαυδιανῆς δυναστείας ἐκέκτηντο ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Παλατίνου ἄνθρωποι τινες λαλοῦντες Ἑλληνοιστί. Ἀλλ' ἀξιοὶ λόγου ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ εἶναι οὐχὶ οἱ παν-

125 § 285) Ulpian. XXII. § 2. πρὸλ. X. § 3. καὶ Gaj. I. 34. § 128. καὶ § 1. J. « Quib. mod. jus pot. 1, 12. I. 4 § 11. D. de gradibus, 38, 10. C. O. Müller, Institutionen, σ. 695. Not. 34. ἀρ. 2. καὶ Böcking, Institutionen. σ. 240.

^{85α} Πρὸλ. Greece under the Romans 54 (Γερμαν. μεταφρ. σ. 42 κξ.)

⁸⁶ Πρὸλ. ἀνωτέρ. σ. 22.

τοῖοι λόγιοι Ἕλληνες, οἵτινες ὅτε μὲν ὡς πολυτίμητοι διδάσκαλοι τῶν αὐτοκρατόρων, ὅτε δὲ ὡς ἀρχίατροι ἐπιφανῆ κατεῖχον ἐν τῇ αὐλῇ θέσιν, οὐδὲ ἄνθρωποι τοιοῦτοι, οἵτινες ὡς ἀστρολόγοι, ὡς αὐλικοί γελωτοποιοὶ ἀνωτέρας τάξεως εἶτε καὶ ὡς λόγιοι ἔμπιστοι σύμβουλοι ἐκινουῦντο ὑπὸ τὴν σκιάν τῆς αὐλῆς⁸⁷. ἔτι δ' ὀλιγώτε-

⁸⁷ Πρὸλ. Friedländer, «Darstellungen aus der Sittengeschichte Roms. Μέρ. 1. σ. 106-110. 118 κξ. Εὐνοούμενοι τοῦ Καίσαρος ἦσαν οἱ λόγιοι ἐκ Κνίδου Ἕλληνας Θεόπομπος καὶ Ἀρτεμίδωρος ὁ υἱὸς αὐτοῦ (Στράβ. ΙΔ. 656). Διδάσκαλος (ἐν τῇ ῥητορικῇ) μέγα δυνάμενος παρὰ τῷ Αὐγούστῳ καὶ εὐνοούμενος ὑπ' αὐτοῦ (πρὸς τῷ Στωϊκῷ Ἀθηνοδῶρῳ τῷ ἐκ Ταρσοῦ) πρὸλ. Πλουτ. Ἀποφθεγμ. Ῥωμ. Αὐγούστ. κ. 7. Friedl. σ. 119) ἦτο ὁ ῥήτωρ Ἀπολλύδωρος ὁ Περγαμηνός, ἐνῆ Θεόδωρος ὁ Γαδαρηνός, ὁ καλῶν ἑαυτὸν Ῥόδιον, ὁ ἀνταγωνιστὴς καὶ συστηματικῶς ἀντίτεχνος τοῦ Ἀπολλοδώρου τούτου, τῆς αὐτῆς ἀπῆλauen εὐνοίας παρὰ τοῦ Τιβερίου. Στράβ. ΙΓ'. 625· ὁ Sueton. Aug. c. 89. Tiber. c. 37. Σουῖδ. ἐν λ. Θεόδ. Blass, «die Griech. Beredsamkeit» σ. 70. 155-160. Ὡς Ἕλληνες ἀρχίατροι παρὰ τοῖς αὐτοκράτορσιν καλοῦνται παρ' Αὐγούστῳ (ἴδ. καὶ Friedl. σ. 107 σημ. 4. γραμ. 3) ὁ Μ. Ἀρτώριος Ἀσκληπιάδης (περὶ τοῦ ἐν Σμόρνῃ μνημείου αὐτοῦ ἴδ. Böckh C. I. τόμ. 2. ἀρ. 3285. πρὸλ. τόμ. 1. ἀρ. 367). παρὰ Τιβερίῳ ὁ Χαρικλῆς (Tac. Ann. VI. 50. Sueton. Tiber. c. 72)· ὁ Τιβ. Κλαύδιος Ἀλκιμος καὶ ὁ Μενεκράτης (Böckh C. I. τόμ. 3. ἀρ. 6604. 6607)· παρὰ τῇ Λιδίῳ (Λιδία) ὁ Εὐδῆμος (Tac. Ann. IV. 3)· παρὰ Κλαυδίῳ Ξενοφῶν ὁ Κῶος (Tac. Ann. XII. 61 καὶ 67)· παρὰ Νέρωνι οἱ Κρητῆς Ἀνδρόμαχος ὁ πρεσβύτερος καὶ Ἀνδρόμαχος ὁ νεώτερος (Friedl. σ. 103)· εἶτα δὲ παρὰ τῷ Ἀδριανῷ Ἑρμογένης ὁ Σμυρναῖος (Δ. Κασσ. 69, 22. Böckh C. I. τόμ. 2. σ. 768)· παρὰ Μάρκῳ Αὐρηλίῳ ὁ Δημήτριος (Γαλην. ἔκδ. Reisk XIV. 4)· παρὰ Κομμύδῳ ὁ Γαληνός (Friedl. σ. 108). Περὶ τῶν Λογίων οἰκείων φίλων τοῦ Αὐγούστου ἴδ. Sueton August. c. 89. Friedl. σ. 119 κξ. περὶ τοῦ αὐλικῷ ἀστρολόγου Θρασύλλου, φίλου τοῦ Τιβερίου, ἴδ. Sueton. August. c. 98. Tiber. c. 14. Tacit Ann. VI. 20-22. Δ. Κασσ. 57, 15. 58, 27· περὶ τῆς ῥοπῆς, ἣν ἤρκεσεν ὁ Ἐφέσιος ἀστρολόγος Βαρβίλλος ἐπὶ τὰς αἱματηρὰς πράξεις τοῦ Νέρωνος (τῷ 65 μ. Χ.) ἴδ. Sueton. Nero. c. 36. Περὶ Ἑλλήνων αὐλικῶν γελωτοποιῶν τοῦ Τιβερίου ἴδ. Sueton. c. 56. 70. Tac. Ann. IV. 58. Πλουτ. περὶ ἐκλεισιότη. χρηστηρ. κ. 17. * Περὶ τῶν αὐλικῶν ὑποκριτῶν ἢ θεατρικῶν τεχνιτῶν καὶ χορευτῶν ἴδ. Friedländer, Darstellungen aus der Sittengeschichte Roms Μέρ. Α σ. 96 κξ. περὶ τῶν ἐταιρῶν σ. 99 κξ.

* Ἄλλ' οὔτε ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Πλουτάρχου, εἰς ὃ παραπέμπει ὁ συγγραφεὺς, γίνεται λόγος οὐδεὶς περὶ γελωτοποιῶν Ἑλλήνων τοῦ Τιβερίου, διότι ἐνταῦθα μόνον περὶ τῶν «περὶ τὸν Τιβέριον φιλολόγων» ἦτοι λογίων ὁ λόγος, οὔτε ἐν τῷ τοῦ Τακίτου, διότι καὶ ἐνταῦθα ὁ λόγος περὶ ἀστρολόγων (periti caelestium) τῶν ἐκ τῆς κινήσεως τῶν ἄστρων μαντευόντων τὰ μέλλοντα συμβῆναι εἰς τὸν Τιβέριον. Ἐκ δὲ τῶν χωρίων τοῦ Σουητωνίου, εἰς ἃ παραπέμπει ὁ συγγραφεὺς, ἐν μὲν τῷ πρώτῳ γίνεται λόγος ἀπλῶς περὶ Γραικύλων συνδείπνων (convictores Graeculi) καὶ ἰδίως περὶ τινος Ζήνιονος «λίαν εὐφραδῶς λαλοῦντος», ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ (70) περὶ γραμματικῶν «ὧν τὸ γένος σφόδρα ἐπεζῆττι ὁ Τιβέριος» (Σ. Μ.).

ρον Ἑλληνίδες τινὲς ἐταῖραι καὶ μίμων ὑποκριταί· ἀλλὰ οἱ ἰσχυροὶ ἑλληνικῆς καὶ ἑλληνιστικῆς καταγωγῆς αὐλικοὶ ὑπηρεταί, οἵτινες ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἡγεμόνων τινῶν τοῦ οἴκου τούτου ὑπερβαλλόντως ἰσχυρὰν ἤσκησαν ῥοπὴν. Εἰσὶ δ' οὗτοι Ἑλληνες καθόλου ἀπελεύθεροι ἐκ ποικιλωτάτων χωρῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ ἑλληνιστικοῦ κόσμου, οἵτινες ἐν τῇ ἰδιαζούσῃ ἐν μέσῳ τῶν Ῥωμαίων μεμονωμένη θέσει τῆς Καισαρικήσ δυναστείας⁸⁸ ἐξελέγοντο ὑπὸ τῶν αὐτοκρατόρων τῆς πρώτης δυναστείας κατὰ προτίμησιν εἰς τὰς ἰδιαιτέρας αὐτῶν ὑπηρεσίας καὶ τὰ ποικίλα τῆς αὐλῆς ἀξιώματα, εἰς ἃ ἄνδρες ἑλληνιστὶ λαλοῦντες ἕνεκα τῆς ὑψηλοτέρας καὶ λεπτοτέρας μορφώσεως, τῆς δεξιότητος καὶ τῆς εὐπετοῦς χρησιμότητος αὐτῶν ἐφαίνοντο ἰδιαζόντως ἐπιτήδειοι. Καὶ ἐνῶ ἐπὶ τοῦ Αὐγούστου, Τιβερίου καὶ Καλιγόλα ἕνεκα τῶν ἀρχῶν καὶ τῶν φυσικῶν ιδιωμάτων τῶν ἡγεμόνων τούτων τὸ σύστημα τῶν «Ἑλλήνων αὐλικῶν θεραπόντων ἢ ἀκολούθων» δὲν εὔρισκεν ἔτι ἕδαφος προσφυῆς εἰς ἀνάπτυξιν^{88α}, τὸναντίον ὁ χρόνος τῆς κυβερνήσεως τοῦ ἀσθενοῦς, ὑπὸ τῶν γυναικῶν αὐτοῦ καὶ τῶν ἀξωματικῶν τῆς αὐλῆς ἀρχομένου Κλαυδίου ἠδύνατο νὰ θεωρηθῆ ὡς «χρυσοῦς αἰὼν» τῶν Ἑλλήνων ἀπελευθέρων τῶν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐλῆς⁸⁹. Ἄνδρες, οἳ οἱ ἐπὶ τῶν σπουδῶν τοῦ αὐτοκρά-

⁸⁸ Πρὸς τὰ λίαν διδακτικὰ περὶ τούτων παρὰ Hœck, Röm. Gesch. τόμ. 1. Μέρ. 3. σ. 269 κξ. Lehmann, Claudius σ. 146. Stahr, Agrippina. σ. 50 κξ. καὶ πρὸ πάντων Friedländer, Darstellungen aus der Sittengesch. Roms. Μέρ. 1. σ. 55-106, ἐνθα ἴδ. καὶ (σ. 152 κξ.) ὀλόκληρον κατάλογον τῶν ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ αὐλῇ ἀπὸ Αὐγούστου μέχρι τῶν τελευταίων Ἀντωνίωνων ὀνομαστῶν ἀπελευθέρων, καὶ ἐν σ. 152 κξ. 167 κξ. τὰ περὶ τῶν ἀξιωματικῶν αὐτῶν λίαν ἐκτελεῖς ἐκτιθέμενα.

^{88α} Hœck. σ. 270. Friedländer σ. 63 κξ. Ἐν τούτοις τινὲς τῶν ἀπελευθέρων τούτων ἤδη ἐπὶ τοῦ Καλιγόλα φαίνονται ἰκανὴν κεκτημένοι δύναμιν, ἰδιαίτατα δὲ ὁ Γάιος Ἰουλιος Κλαύδιος Κάλλιςτος (Friedl. σ. 157) ὁ ὕστερον μετασχὼν τῆς ἐναντίον τοῦ αὐτοκράτορος τούτου συνωμοσίας καὶ ἐπὶ Κλαυδίου διατηρήσας ἰσχυρὰν ἐν τῇ αὐλῇ θέσιν. (Tacit. Ann. XI. 29 ἀρχ. XII. 1. Δ. Κασσ. 59, 29. Ἰωσηπ. Ἀρχ. Ἰουδ. ΙΘ. 1, 10). εἶχε τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπὶ ἀναφορῶν (αἰτήσεων δηλονότι καὶ καταγγελιῶν) γραμματέως (a libellis).

⁸⁹ Hœck ἐν εἰρ. τ. Friedländer σ. 65. Περὶ τῶν συμπάντων ἀπελευθέρων τοῦ Κλαυδίου ἴδ. καθόλου: Sueton. Claud. c. 28. Senec. Iud. 13, 5. Plin. N. H. XXXIII,

τορος σύμβουλος Πολύβιος ^{89α}, ὁ ἀνώτατος διευθυντὴς τῶν δελτίων καὶ ἐπιστολῶν ὁ ἐξ ἀπορρήτων γραμματεὺς τοῦ Κλαυδίου Τιβέριος Κλαύδιος Νάρκισσος ⁹⁰, ἰδίως δὲ Πάλλας ὁ ἀρχηγὸς τῆς οἰκονομικῆς ὑπηρεσίας τοῦ αὐτοκράτορος καὶ διοικητὴς τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ταμείου, «ἐπιστάτης τοῦ αὐτοκρατορικοῦ λογιστηρίου ⁹¹» ὁ παντοδύναμος «ὑπουργὸς τοῦ ἰδιαιτέρου αὐτοκρατορικοῦ γραφείου»· πάντες οὗτοι ἐκτῆσαντο τότε ἀσυνήθη ὄλως, ἐν πολλαῖς βεβαίως περιστάσεσιν ὀλεθρίαν εἰς τὸ κράτος, δύναμιν καὶ δὴ καὶ ὑπ' αὐτῆς τῆς Συγκλήτου ἐνεπλήσθησαν ὑπερμέτρων τιμῶν ^{92*}. Οὕτως ἐτιμήθη ὁ Πάλλας, ὅστις κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δυνάμεως καὶ αἰγλης αὐτοῦ καὶ εἰς τὴν τάξιν τῶν ἰππέων προήχθη, τῷ δὲ 52 μ. Χ. ἔλαβε μετ' ἐκτάκτως πολλῶν δώρων καὶ τὰ τοῦ πραιτωρικοῦ ἀξιώματος τιμητικὰ σύμβολα (ὅπως τῷ 48 ὁ Νάρκισσος τὰ τοῦ ἐπάρχου τοῦ ταμείου)· ἐμυθοποιήθη δὲ περὶ αὐτοῦ ὅτι κατήγετο ἀπὸ τοῦ ὁμωνύμου προϊστορικοῦ βασιλέως τῆς Ἀρκαδίας, τοῦ μυθευομένου τῆς Ἀρκαδικῆς πόλεως Παλλαντίου βασιλέως Πάλλαντος, τέλος δὲ ἐπετράπη εἰς αὐτόν, ὡς καὶ εἰς τὸν Νάρκισσον, νὰ προσέρχηται εἰς τὰς συνεδρίας τῆς Συγκλήτου ⁹². Ἐννοεῖται ὅμως ὅτι πᾶσα ἡ αἰγλη τῆς θέσεως ταύτης καὶ πᾶσα ἡ δύναμις τῶν ἀνδρῶν τούτων δὲν προεφύλασεν αὐτοὺς ἀπὸ τῆς ἀποτόμου ἐκείνης καὶ

10, (47), 134. Aur. Vict. epitom. de Caesar. (Claud.) 4, 8 καὶ 9. Ζωναρ. ΙΑ. τέλ. καὶ ἴδ. Friedländer, σ. 65. σημ. 6. 75 κξ. 85 κξ. 154. 157 Hœck. σ. 271. Lehmann, σ. 147 κξ.

^{89α} Sueton. Claud. c. 28. Δ. Κασσ. 60, 20. Περὶ τῆς ἄλλης αὐτοῦ θέσεως πρβλ. Friedländer, σ. 85 κξ. 157.

⁹⁰ Tacit. Ann. XI. 29 μέχρι 38. XII. 1. 57. 65. Sueton. ἐν εἰρ. τ. 28.

⁹¹ Tacit. Ann. XIII. 2. 14. 23. XI. 29. XII. 1. 25. 53. 65. Sueton. ἐν εἰρ. τ.

^{92α} Friedländer, σ. 75 κξ.

⁹² Sueton. Claud. c. 28. Δ. Κασσ. 60, 16. Tacit. Ann. XI. 38. XII. 53. Plin. ep. VII. 29. VIII. 6. N. H. XXXV. 18, (58), 201. Friedländer, σ. 75 κξ. 78 (Πελοποννησιακὴν καταγωγὴν μαρτυρεῖ τὸ βραδύτερον ἀναφερόμενον ὄνομα τοῦ Ἀργείου, τοῦ πιστοῦ αὐλάρχου τοῦ αὐτοκράτορος Γάλβα· πρβλ. Sueton. Galb. c. 20 τέλ. Tacit. Histor. I. 49 ἀρχ. Πλουτ. Γάλβ. κ. 28). Περὶ Ἑλλήνων δούλων ἐκ τῆς ἐπαρχίας Λατίας ἐν τῇ αὐλῇ τῆς Ἰουλιοκλαυδιανῆς δυναστείας ἴδ. παρὰ Mommsen, Inscr. Regn. Neapol. ἀρ. 2128. 6841, 6854.

βαρείας πτώσεως, οἷα συμβαίνει μόνον ἐν ταῖς αὐλαῖς τῶν δυναστῶν τῆς Ἀνατολῆς, συνέβη δὲ καὶ εἰς τινὰς ἰσχυροὺς Ἰουδαίους τῶν αὐλῶν κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους. Οὕτω θάνατον αἰματηρὸν εὔρεν ὁ Πολύβιος διὰ τῶν ῥαδιουργιῶν τῆς Αὐτοκρατείας Μεσσαλίνης⁹³. τὸ αὐτὸ δὲ ἔπαθεν ὁ Νάρκισσος, ὡς πολέμιος τῆς αὐτοκρατείας Ἀγριππίνης, εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κλαυδίου ἐνεργείᾳ τῆς σκληρᾶς ἀντιπάλου αὐτοῦ⁹⁴. καὶ ὁ Πάλλας δὲ ἐθανατώθη τῷ 62 διὰ δηλητηρίου, διότι ὁ Νέρων ὠρέγετο τῶν ἀπειρων θησαυρῶν τοῦ πλουσίου γέροντος τοῦ κεκτημένου περιουσίαν κολοσσιαίαν⁹⁵. Ὁ τοῦ Κλαυδίου διάδοχος Νέρων δὲν ἐξηρτᾶτο προσωπικῶς, εἰς ὃν ὁ θετὸς αὐτοῦ πατὴρ βαθμόν, ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων αὐλικῶν θεραπόντων. Οὐχ ἤττον εὐνοούμενοι τοιοῦτου εἶδους ἐφάνησαν καὶ ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ, τοῦλάχιστον κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ αὐτῆς. Οὕτω πρὸς τοῖς ἄλλοις οὐδεμίαν στιγμὴν ἐδίστασεν ὁ Νέρων νὰ ἀναθέσῃ εἰς τὸν ἀπελεύθερον Πολύβιον σπουδαιοτάτην πολιτικὴν ἀποστολὴν εἰς τὴν Βρεττανίαν (61 μ. Χ.)⁹⁶, ὡς δὲν ἐδίστασε καὶ κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐν Ἀχαΐᾳ διατριβῆς αὐτοῦ (ἰδ. κατωτ.) κατὰ τὰ ἔτη 66 καὶ 67 νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν διεύθυνσιν τῶν πραγμάτων τοῦ κράτους ἐν Ῥώμῃ εἰς τὸν ἀπελεύθερον Ἥλιον ὡς ἐπίτροπον ἑαυτοῦ, ὅστις ἐν ἀρχῇ μὲν τῆς κυβερνήσεως τοῦ Νέρωνος ἦτο ἐπιστάτης τῶν ἐν Ἀσίᾳ ἰδιωτικῶν κτήσεων τοῦ αὐτοκράτορος⁹⁷, εἶτα δὲ κληθεὶς εἰς Ῥώμην μεγίστην ἐκτήσατο ἐν τῇ αὐλῇ δύναμιν.

Ἀποῦ ἐξέλιπεν ἡ Ἰουλιοκλαυδιανὴ δυναστεία, ἠλαττώθη κατὰ μικρὸν ἐν τῇ αὐλῇ ἡ πολιτικὴ σημασία τῶν τοιαύτης τάξεως ἀνθρώπων. Τὰ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου καὶ τῆς αὐλῆς ἀξιώματα οὕτω σπουδαῖα κατέστησαν, ὥστε κατὰ τὸ μέγεθος καὶ τὴν σπου-

⁹³ Δ. Κασσ. 60, 31. Ζωναρ. ΙΑ. 10 ἀρχ.

⁹⁴ Tacit. Ann. XIII. 1. τέλ.

⁹⁵ Tacit. Ann. XII. 53. τέλ. XIV. 65. Δ. Κασσ. 62, 14.

⁹⁶ Tacit. Annal. XIV. 39. περὶ τῆς ἀρπακτικῆς πλεονεξίας αὐτοῦ πρὸλ. Tacit. Hist. I. 37. II. 95. καὶ Δ. Κασσ. 63, 12.

⁹⁷ Tacit. Ann. XIII. 1.

δαιότητα ἐγένοντο παραπλήσια πρὸς τὰ ἀρχαῖα μεγάλα ἀξιώματα τῆς πολιτείας· καὶ νῦν ἤρξαντο οἱ αὐτοκράτορες, συντελοῦσης εἰς τοῦτο καὶ τῆς τῶν Ῥωμαίων ἀπέναντι τῆς μοναρχίας βαθμηδὸν ἀλλοιωθείσης θέσεως, νὰ παραδίδωσι τὰ μεγάλα ταῦτα ἀξιώματα εἰς ἐλευθέρους καὶ ἐκ γένους ἀριστοκρατικούς Ῥωμαίους, καὶ ἰδίως εἰς ἄνδρας τῆς τάξεως τῶν ἱπέων. Καὶ ἀπὸ μὲν τῶν χρόνων τοῦ Οὐίτελλίου ἔπαυσαν πλέον ἄνθρωποι τῆς τῶν ἀπελευθέρων τάξεως ἔχοντες τὸ μονοπώλιον ἐν τῇ καταλήψει τῶν ἀξιωμάτων τούτων, ἀπὸ δὲ τῶν χρόνων τοῦ Ἀδριανοῦ ἐκλείπουσιν ὀλοσχερῶς σχεδὸν ἐκ τῶν θέσεων τούτων (ἐξαιρουμένης τῆς ὑπηρεσίας τῶν αὐτοκρατορικῶν οικονομικῶν). Ἀλλὰ διατηρούμενοι ἔτι νῦν πολυπληθεῖς ἐν ὑποδεεστέραις θέσεσιν καὶ ἐν τῇ αὐλῇ τῆς οἰκιακῆς καὶ τῆς προσωπικῆς τοῦ αὐτοκράτορος ὑπηρεσίας ἐπιμελούμενοι ἐστήριζον τὴν δύναμιν αὐτῶν κατὰ τὸν Β' καὶ Γ' αἰῶνα πρὸ πάντων ἐπὶ τῆς προσωπικῆς τῶν αὐτοκρατόρων εὐνοίας καὶ ἐπὶ τῆς ἑαυτῶν ἐν τῇ αὐλῇ ῥοπῆς⁹⁸. Ἄλλως δὲ πολὺς ἔτι παρῆλθε χρόνος μεχρισοῦ, ἐν τῇ προιούσῃ τῶν ἐθνῶν ἐν τῷ Ῥωμαϊκῷ κράτει ἀφομοιώσει, καὶ οἱ Ἕλληνες οἱ κεκτημένοι δικαιώματα Ῥωμαίου πολίτου ἐν μείζονι πληθύνει περιβληθῶσι τὰ ἀνώτερα πολιτικά καὶ στρατιωτικά ἀξιώματα τοῦ κράτους¹⁰⁰.

⁹⁸ Sueton. Nero. c. 23. Δ. Κασσ. 63, 12. 18, 19. Περὶ τῆς ἀρπακτικῆς ὀρμῆς τοῦ Ἡλίου τούτου ἴδ. Tacit. Hist. I. 37 τέλ. Δ. Κασσ. 63, 12. Περὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ τε καὶ τοῦ Πολυκλείτου ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Γάλβα ἴδ. Δ. Κασσ. 64, 3. Πλουτ. Γάλβ. κ. 17.

⁹⁹ Πρβλ. Friedländer ἐν εἰρ. τ. σ. 56-58. 216. Ὀνομαστοὶ "Ἕλληνες ἀπελεύθεροι ἐπὶ τοῦ Δομιτιανοῦ εἰσὶ πλὴν ἄλλων ὁ ἐξ ἀπορρήτων Ἀθάσκαντος, Friedländer σ. 87 κξ. 161. ("Ὅτε (Friedl. σ. 87. 90) ἡ θέσις αὕτη τοῦ ἐπὶ τῶν ἐπιστολῶν (ab epistolis) διηρέθη ἐπὶ τοῦ Ἀδριανοῦ εἰς δύο αὐτοτελῆ γραφεῖα, τὸ μὲν Λατινικόν, τὸ δὲ Ἑλληνικόν, ἡ διεύθυνσις τοῦ τμήματος τοῦ Ἑλληνικοῦ κατέστη σκοπὸς φιλοδοξίας, συνήθως εὐτυχῶς, Ἑλλήνων ῥητόρων καὶ σοφιστῶν)· ἔτι δὲ (Friedl. σ. 93 κξ) ὁ ἀρχιθαλαμηπόλος Παρθένιος. Ἐν τοῖς μεταγενεστέροις ἀπελευθέροις μεγάλην ἤσκησε δύναμιν ἰδίως ὁ Κλέανδρος ἐκεῖνος, ὅστις ἐπὶ τοῦ Κομμύδου ἦτο ἑπαρχος τοῦ δορυφορικοῦ (τῶν πραιτωριανῶν). Friedl. σ. 95.

¹⁰⁰ Friedl. ἐν εἰρ. τ. σ. 181 κξ. καὶ ἴδ. κατωτέρω.

Ἄλλ' οἱ ἐν Ἀχαΐᾳ Ἕλληνες, ἐφ' ὅσον ἡ καχεξία τῆς ἀνθυπα-
 τικῆς διοικήσεως εἴτε τὰ ἀποτελέσματα τῶν δεινῶν κοινωνικῶν
 πληγῶν, οἷας εἶδομεν μετὰ τὴν μάχην τοῦ Ἀκτίου, δὲν ἐκδηλοῦν-
 ται κατὰ τρόπον καταθλιπτικόν, διάγουσιν ἀληθῶς βίον κατὰ τὸ
 μᾶλλον ἢ ἥττον εἰδυλλιακόν. Περὶ ὑπεροπτικῆς διαγωγῆς οἷαν οἱ
 ἐν τῇ «ἐλευθέρα» Κυζίκῳ (σ. 32) καὶ Ῥόδῳ ἐν κρείττονι πολι-
 τικῇ θέσει διατελοῦντες Ἕλληνες ἐτόλμων ἐναντίον Ῥωμαίων πο-
 λιτῶν, λίαν ἀλγεινῶς ἀποτίνοντες τὴν τῆς τοιαύτης διαγωγῆς
 ποινήν, οὐδεὶς γίνεται λόγος ἐν τῇ πτωχῇ καὶ ἀσθενεῖ Ἀχαΐᾳ· οὐδεὶς
 δ' ὑπῆρχεν ἐνταῦθα ἀνὴρ, οἷος ὁ ἐκρωμαίσθεις Κρῆς Κλαύδιος
 Τίμαρχος^{1α}, ὅστις κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Νέρωνος οὐχὶ ἀπλῶς

^{1α} Tacit. Ann. XV. 20-22. Κατ' ἀκολουθίαν τῆς περιπτώσεως ταύτης, καθ' ἣν
 ἰδίως ὁ περίφημος Παῖτος Θρασέας τὰς περὶ ὧν ὁ λόγος ἐν ταῖς ἐπαρχίαις καχεξίας εἰλι-
 κρινῶς ἀπεκάλυψεν, εὐθὺς μετὰ ταῦτα πρωτοβουλία τοῦ Νέρωνος ἐξεδόθη τὸ διάταγμα
 «ἵνα μηδενὶ ἐπιτρέπηται νὰ ἐνεργήσῃ παρὰ ταῖς ἀρχαῖς τῶν συμμαχικῶν πολιτειῶν ἵνα
 ἐκφρασθῇ ἐν τῇ Συγκλήτῳ εὐχαριστία εἰς πραιτῶρας ἢ ἀνθυπάτους καὶ μηδενὶ ἐπιτρέπηται
 νὰ ἀναλάβῃ τοιαύτην ἀποστολήν». «Βραδύτερον, φαίνεται (πρβλ. καὶ Plin. panegy. 70)
 τὰς ἐπισήμους διαδηλώσεις ἀντικατέστησαν ἔγγραφοι ἀναφοραὶ καὶ τιμητικὰ ψήφισματα,
 δι' ὧν αἱ ἀποικίαι ἢ αἱ πόλεις ἠδύνατο νὰ ἐκδηλώσῃ καὶ ἰδίᾳ τὰς εὐχαριστίας αὐτῶν εἰς
 τοὺς ἡγεμόνας τῶν ἐπαρχιῶν. Τὸ τοιοῦτον ἦτο ἐπίσης ἀποτελεσματικόν καὶ ἥττον ἀπατη-
 λόν». Ad. Schmidt. «Gesch. der Denk- und Glaubensfreiheit» σ. 362-364.

Ἐὰν δὲ πρέπει νὰ πιστεύσωμεν εἰς τὰ ὑπὸ τινος ῥήτορος λεγόμενα καὶ οἱ Ἕλληνες
 ἄλλως τῶν χρόνων τούτων, καὶ δὴ οἱ τῶν ἐλευθέρων καλουμένων πόλεων, οἵτινες πάν-
 τως ἦσαν διηνεκῶς περίφοβοι μὴ τι ἀφαιρθῶσι τὰ δικαιώματα αὐτῶν ὑπὸ τῆς κεντρικῆς
 Ῥωμαϊκῆς κυβερνήσεως, οἱ Ἀθηναῖοι δηλονότι καὶ Σπαρτιαῖται καὶ Βυζάντιοι καὶ Μιτυ-
 ληναῖοι καὶ Ῥόδιοι ἐδείκνυον πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, ἰδίως δὲ πρὸς τοὺς κατὰ καιροὺς
 διοικητὰς τῶν ἐπαρχιῶν, διαγωγὴν λίαν εὐλαβῆ, ἐνίοτε μάλιστα χαμερπῆ, ἀμιλλώμενοι
 περὶ τὴν ἴδρυσιν ἀνδριάντων εἰς αὐτούς· πρβλ. Δ. χρυσος. Λόγ. ΛΛ. 342 Μ. («...νὴ
 Δία ἀνάγκην γὰρ ἔχομεν (ἡμεῖς οἱ Ῥόδιοι) τοὺς ἡγεμόνας ἅπαντας· τί δ' οὐχὶ καὶ Ἀθη-
 ναῖοι καὶ Λακεδαιμόνιοι καὶ Μιτυληναῖοι τοὺς αὐτοὺς τούτους θεραπεύουσιν; ἀλλ' ὅμως,
 ὅταν δόξῃ τινὰ στήσαι χαλκοῦν, ἰστάσι καὶ τῆς εἰς τοῦτο δαπάνης εὐποροῦσιν... ἔν' οὖν
 τίνας τιμήσητε λοιπόν, οὕτως αἰσχροὺν καὶ ἀνάξιον ὑμῶν αὐτῶν ἔργον δια-
 πράττεσθε; εἰ μὲν γὰρ ἅπασιν οὕτω προσεφέρεσθε δίχα τῶν αὐτοκρατόρων, οὐκ ἂν οὕτως
 ἠλέγχεσθε· νῦν δ' εἰσὶν οὖς αὐτοὺς ἴστατε, ὥστε τοῖς ἄλλοις εἶναι φανερόν ἐκ τούτων ὅτι
 οὐ τιμᾶτε αὐτούς· εἰ δὲ τῶν πολλῶν καὶ τῶν μηδένα ὠφελήσαντων εἰσὶν οὗτοι τίνος χάριν
 ἀσχημονεῖτε; ἢ τί βουλόμενοι τούτους θεραπεύετε, καὶ ταῦτα ἐνόν ὑμῖν ἄλλως ἐπιμελεῖσθαι;
 καὶ γὰρ ξένια πλείω καὶ τὸ τῆς ὑποδοχῆς ἐλευθέριον τοῖς πολλοῖς ἰκανόν· κἂν βελτίων ἢ τις
 ἔτι καὶ ψήφισμα ἤρκεσεν ἀπλοῦν εἰ εἰς τὸ Πρυτανεῖον, εἰς προεδρίαν ἐκλήθη· νυνὶ μὲν

ἐναντίον τῶν πενεστέρων συμπολιτῶν αὐτοῦ προσεφέρετο μετὰ καταθλιπτικῆς ὑπεροψίας, ἀλλὰ καὶ ἀπετόλμα νὰ λέγη ὑπερφάνως «ὅτι ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ ἔκειτο νὰ ἐκφρασθῶσιν εὐχαριστίαι ἢ μὴ εἰς τοὺς Ῥωμαίους διοικητὰς τῆς ἐπαρχίας αὐτοῦ διὰ τὴν διοίκησιν αὐτῶν καὶ νὰ πεμφθῶσιν ἢ μὴ εἰς Ῥώμην εὐχαριστήριοι πρεσβεΐαι» (πρβλ. ἀνωτέρω σ. 57 κέξ.), καὶ ὅστις διὰ τοῦτο κατεδικάσθη ὑπὸ τῆς Συγκλήτου εἰς ἐξορίαν ἐκ τῆς πατρίδος αὐτοῦ. Καὶ ἐὰν ἀφέντες κατὰ μέρος τὴν ἀκμάζουσαν ἐμπορικὴν καὶ βιομηχανικὴν ἐν ταῖς νέαις πόλεσι Κορίνθῳ, Πάτραις καὶ Νικοπόλει κίνησιν, ἀποβλέψωμεν ἐνταῦθα ἀπλῶς εἰς τὰ πλήθη τοῦ ἀρχαίου λαοῦ, εὐρίσκομεν ὅτι, μετὰ τὴν πλήρη ἔκλειψιν ἢ ἀπομάρανσιν παντὸς ἀληθοῦς πολιτικοῦ βίου, τὰ γράμματα, προσέτι δὲ ἡ ἐπιμέλεια τῶν κατὰ χώρας συμπολιτειῶν, αἵτινες κατέστησαν νῦν συστήματα ἀβλαβέστατα, ἡ ἐπιμέλεια τῆς ἀνακαινισθείσης Ἀμφικτυονίας, καὶ τῆς πολιτικῶς οὐχ ἦττον ἀθῶας ἐπαρχιακῆς

γὰρ δοκεῖτε ὡσπερ οἱ σφόδρα γέμοντες τῶν ναυκλήρων καὶ χειμαζόμενοι, διὰ τοῦτο ἐκβολὴν ποιῆσαι τῶν ἀνδριάντων... καὶ τὸ μὲν καθήμενος ὑμᾶς ἐπαινέσαι λαμπρόν· ἄλλοι δὲ οὐδὲ ἂν διαρραγῶσι κεκραγότες, οὐ δοκοῦσιν ἰκανῶς τιμᾶν... μὴ γὰρ οἴεσθε Ῥωμαίους οὕτως εἶναι σκαιούς καὶ ἀμαθεῖς, ὥστε μηδὲνα αἰρεῖσθαι τῶν ὑφ' αὐτοῖς ἐλευθέριον εἶναι μηδὲ καλόν, ἀλλὰ βούλεσθαι μᾶλλον ἀνδραπόδων κρατεῖν... ὑμεῖς δὲ τοὺς περιόντας δεδοίκατε κἂν ἓνα τινὰ μὴ στήσητε χαλκοῦν τὴν ἐλευθερίαν οἴεσθε ἀποβάλλειν; ἀλλ' εἴγε οὕτω σφόδρα ἐπισφαλῆς ἐστίν, ὥστε ἐκ τῆς τυχούσης προφάσεως περιαιρεθῆναι, δουλεύειν ὑμῖν τῷ παντὶ βέλτιον ἤδη... καὶ ἔγωγε φαίην ἂν, κρεῖττον ὑμῖν ἀπαλλάττειν τοὺς... ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Λιβύῃ δουλεύοντας. Τὸ γὰρ ἀγοούμενον καὶ μὴ δοκοῦντα μηδενὸς ἄξιον ποιεῖν ὀτιοῦν ἔλαττον αἰσχρόν· τὸ δὲ οὕτως ὄντας καὶ θαυμαζομένους παρὰ πᾶσιν ἀνάγκην ἔχειν ὡσπερ τοὺς ἀγενεῖς κύνας σαίνειν τὸν περιόντα δεινόν...» *

* Πραθέσαμεν τὰς μακρὰς ταύτας περικοπὰς ἐκ τοῦ Ῥοδιακοῦ λόγου τοῦ Δίωνος Χρυσοστόμου, εἰς ὃν παραπέμπει ὁ συγγραφεὺς, διότι τὰ ἐν αὐταῖς εἶναι λίαν χαρακτηριστικὰ ὡς πρὸς τὴν ἠθικὴν κατάστασιν τῶν Ἑλλήνων, ἰδίως ἀπέναντι τῶν Ῥωμαίων. Εἶναι ἀληθές ὅτι αἱ τοῦ ῥήτορος μομφαὶ ἀπευθύνονται πρὸς τοὺς Ῥοδίους, ἀλλ' ἔμμεσος ἐν αὐτοῖς γίνεται ὑπαινιγμὸς καὶ περὶ τῶν ἄλλων Ἑλληνικῶν λαῶν τῶν ἄνω εἰρημένων, ἰδίως δὲ Ἀθηναίων καὶ Λακεδαιμονίων, καὶ περὶ ὅλης τῆς Ἑλλάδος («ὡς καὶ παρ' Ἀθηναίοις πολλὰ πράττεται νῦν, οἷς οὐκ ἀπεικόντως ἂν τις ἐπιπλήξῃ, οὐ πρὸς τὰ ἄλλα μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τὰς τιμὰς... ἢ καθόλου τὴν Ἑλλάδα ἐλεῶν εἰς ὃ πέπτωκε... καὶ τούτους (τοὺς Ἀθηναίους) καὶ τοὺς Λακεδαιμονίους καὶ πάντας τοὺς ὁμοίους μέρος ὑμέτερον ἢ ὑμᾶς ἐκείνων...») (Σ. Μ.).

συνόδου τοῦ Ἄργους, ἥς ἄλλως ἢ περαιτέρω ὑπαρξίς ἐξηρτᾶτο πάντοτε ἀπλῶς ἀπὸ τῆς αὐθαιρεσίας ἐκάστου νέου αὐτοκράτορος¹, τέλος ἢ ἐπιμέλεια τῶν ἀρχαίων καὶ νέων πανηγυρικῶν ἀγῶνων ἀπετέλουν τὸ κύριον διαφέρον τοῦ Ἑλληνικοῦ βίου. Εἶχεν ἔλθει πράγματι ὁ καιρός, καθ' ὃν ὁ ἐνεργὸς σύνδεσμος τῆς ζώσης μικρᾶς γενεᾶς μετὰ τοῦ ἰδίου αὐτῆς προϋπάρχαντος κόσμου ἔδει νὰ θεωρηθῆ ἐκλελοιπῶς· ἢ περὶ τῶν μεγάλων ἔργων καὶ παθημάτων τῶν προγόνων παράδοσις ἦτο ἔτι ἀπλοῦν τι μεγαλοπρεπὲς κόσμημα, κολοσσιαία τις ἐπικόσμησις τῶν πόλεων, ὁρέων καὶ κοιλάδων αὐτῆς· ἢ ἀρχαία δόξα τῆς Ἑλλάδος, μετὰ σπανίων τινῶν ἐξαιρέσεων, ἦτο ἔτι ἀντικείμενον ἀπλῶς πολυμαθῶν σπουδῶν, ἀδιάλειπτον ἐλατήριον τῶν κεκαλλιεπημένων λόγων ἐγχωρίων καὶ ξένων ῥητόρων· ἢ γοητεία, ἣν οἱ διὰ τῶν μύθων καὶ τῆς ἱστορίας ἠγιασμένοι τόποι τῆς ὑπὸ ὑψίστην ἔννοιαν «ἐκκρίτου (κλασσικῆς)» ταύτης χώρας ἤσκουν ἐπὶ πάντα πεπαιδευμένον ἄνδρα τοῦ τε Ῥωμαϊκοῦ καὶ τοῦ Ἑλληνιστικοῦ κόσμου, περιῆπτεν ἴσως πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ὀλίγων παρατηρητῶν παροδικήν τινα λαμπηδόνα καὶ εἰς τοὺς βαθέως πεπτωκότας ἀπογόνους τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων· ἀλλὰ ἢ μικρὰ γενεὰ αὐτῶν τούτων τῶν ἐπιγόνων κατ' αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν μεγίστην αὐτῆς πλειονότητα εἶχεν ἀπολέσει τὴν ζῶσαν ἠθικὴν πρὸς τοὺς μεγάλους αὐτῆς προγόνους συνάφειαν.

Ἐν μόνον εἶχε παραμείνει εἰς αὐτοὺς κοινὸν πρὸς τοὺς μεγάλους προγόνους, ἢ ἡδονή, ἣν ἠσθάνοντο τελοῦντες ἀγῶνας πανηγυρικοὺς καὶ θυσίας. Ἄλλ' ἐὰν αἱ πανηγύρεις αὗται, αἱ μεγαλοπρεπεῖς θυσίαι καὶ οἱ ἀγῶνες ἐν αὐταῖς ἔτι ταῖς ἡμέραις τοῦ Φιλοποίμενος εἶχον καταστῆ χάριεις τις καλλωπισμὸς τοῦ πολυκινήτου, ἐσωτερικῶ πλούτῳ βρίθοντος δημοσίου βίου, εὐάρεστοι τόποι ἀναπαύσεως καὶ συναθροίσεων ἐν ταῖς σοβαραῖς ἡμέραις ταραχῶδων καὶ χαλεπῶν καιρῶν· νῦν ὅτε ὁ δημόσιος βίος τῶν Ἑλλήνων εἶχεν ἀπολέσει πᾶσαν βαθυτέραν ἐσωτε-

¹ Πρὸς Keil, *syll. inscr. Boeot.* ἀρ. 31. γραμμ. 29 ἴδ. καὶ σ. 124 καὶ πρὸς κατωτέρω.

ρικὴν δύναμιν· νῦν, ὅτε ὁ ἐν Κορίνθῳ ἀνθύπατος καὶ ὁ αὐτοκράτωρ μετὰ τῆς Συγκλήτου μετ' ἀπεριορίστου ἐξουσίας διεῖπον τὰς τύχας τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου· νῦν, λέγομεν, ἡ ἐπιμέλεια τῶν θρησκευτικῶν τούτων καὶ καλλιτεχνικῶν συμφερόντων, ἡ ἐσχάτη αὕτη μερίς ζώσης κληρονομίας κρείττονος παρελθόντος, ἥτις μετὰ τῶν θησαυρῶν τῆς φιλολογίας καὶ τῆς τέχνης τοῦ παρελθόντος εἶχε μείνει· ἔτι ἀκεραία εἰς τὰς γενεὰς ταύτας, κατέστη ἄντικρυς τὸ κύριον τοῦ βίου ἀσχόλημα. Εἶδομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἤδη, μετὰ τίνος ζήλου οἱ Ἕλληνες τῶν χρόνων τούτων εἶχοντο στερρῶς ἰδίως τῶν γυμναστικῶν αὐτῶν ἀσκήσεων καὶ τῶν ἐθνικῶν αὐτῶν ἀγῶνων. Οἱ ἀρχαῖοι καὶ οἱ νέοι ἐθνικοὶ ἀγῶνες, τὰ Ὀλύμπια², τὰ

² Εἶναι λίαν χαρακτηριστικὸν ὅτι κατὰ τὸν Ἰωάννην Μαλαλᾶν (Θ. 224 καὶ I. 248 κξ) πρὸς Κuhn, die städtische Verfassung des Röm. Reiches τόμ. 1. σ. 113 κξ) ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Κλαυδίου τῷ 44 μ. Χ. οἱ κάτοικοι τῆς ἐν Συρίᾳ μεγάλης πόλεως Ἀντιοχείας, ἐπινεύσει καὶ τοῦ αὐτοκράτορος, ἠγόρασαν παρὰ τῶν Ἡλείων ἀντὶ χρημάτων πολλῶν τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ τελῶσι καὶ ἐν τῇ πόλει αὐτῶν κατὰ μῆνα Ὀκτώβριον τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας ἐπὶ τινὰς περιόδους. Πρὸς Lehmann Claudius σ. 240 κξ. Clinton, Fast. Rom. σ. 29. Περὶ τῶν Ὀλυμπίων πρὸς Δ. Χρυσσοτ. Λόγ. ΛΑ (Ροδιακ.) 344 Μ. Φιλостρ. Ἀπολλων. Τυαν. Δ. 29. Ε. 43. ἴδ. καὶ παρὰ Πausanίαν (πρὸς τ. Α' σ. 559 σημ. 49) ἱστορούμενα περὶ τῶν ἀθλητῶν. Τούτων εἰς ἐτιμωρήθη (ὑπεβλήθη δηλονότι εἰς χρηματικὴν ζημίαν ἢ τοι πρόστιμον) ἐπὶ δειλίᾳ (Ὀλυμπ. 201, 1 = 25 μ. Χ. («παγκρατιστὴν δέ φασιν Ἀλεξανδρέα, ὄνομα δὲ οἱ εἶναι Σαραπίωνα, τοῦτον ἐν Ὀλυμπίᾳδι πρώτη μετὰ τὰς διακοσίας τοσοῦτον δεῖσαι τοὺς ἀνταγωνιστάς, ὥστε ἡμέρα μᾶλλον πρότερον ἢ ἐσκληθῆσθαι τὸ παγκράτιον ἐμελλεν ἀποδράντα οἴγεσθαι τοῦτον ζημιωθέντα ἐπὶ δειλίᾳ μόνον τῶν τε ἄλλων ἀνθρώπων καὶ αὐτῶν μνημονεύουσιν Αἰγυπτίων») Πausan. Ε. 21. 7). Ἄλλοι τινὲς ἐζημιώθησαν διότι (τῷ 93 μ. Χ. Ὀλυμπ. = 218, 1 καὶ 125 μ. Χ. = Ὀλυμπ. 226, 1) ἤθελον νὰ ὑποκλέψωσι τὴν νίκην διὰ δωροδοκίας ἢ ἄλλως προσηνέχθησαν ἀπρεπέστατα (Πausan. Ε. 21, 5 καὶ 6)*. Εἰς ταῦτα προσθέτομεν καὶ τὴν σημείωσιν ὅτι κατὰ Ἰωσήππον (Ἰουδ. Πολ. Α. 21, 12. Ἀργ. Ἰουδ. ΙΓ, 5, 3) ὁ μέγας φιλέλλην Ἡρώδης ὁ Μέγας τῆς Ἰουδαίας, πρὸς ταῖς ἄλλαις

* Τὸ οὕτω χαρακτηριζόμενον ὑπὸ τοῦ συγγραφέως γεγονός ἀναφέρεται πάντως εἰς τὰ ὡς ἐξῆς ὑπὸ τοῦ Πausanίου ἱστορούμενα (ἐν εἰρ. τ. 6). «Χρήμασι δὲ ὑπὸ Ἡλείων ἐζημιώθη καὶ Ἀλεξανδρεὺς πύκτης Ὀλυμπίᾳδι ἐπὶ ταῖς διακοσίαις ὀγδόῃ τε καὶ δεκάτῃ ὄνομα μὲν τῷ ζημιωθέντι Ἀπολλώνιος, ἐπίκλησις δὲ ἦν Ῥάντης... κατεγνώσθη δὲ οὐ δοῦναι χρήματα ἢ λαβεῖν αὐτός, ἀλλὰ τοιούδε ἄλλο ἐς τὸν ἀγῶνα ἐξυβρίσαι· ἀφίκετο οὐκ εἰς τὸν εἰρημένον καιρόν, καὶ αὐτὸν ὑπὸ Ἡλείων πειθομένον τῷ νόμῳ ἐλείπετο τοῦ ἀγῶνος εἰργεσθαι· τὴν γὰρ οἱ πρόφασιν, ὡς ἐν ταῖς Κυκλάδι νήσοις ὑπὸ ἀνέμων κατείχεται ἐναντίων, Ἡρακλείδης γένος, καὶ αὐτὸς Ἀλεξανδρεὺς ἠλεγχεν ἀπάτην οὔσαν· ἵστησαν γὰρ χρήματα ἐκ τῶν ἀγῶνων αὐτοῦ ἐκλέγοντα τῶν ἐν Ἰωνίᾳ». (Σ. Μ.).

Πύθια, τὰ Ἴσθμια καὶ Νέμεα, τέλος οἱ Ἀκτιακοὶ ἀγῶνες, οἵτινες μετὰ τῶν Ὀλυμπίων διετηρήθησαν μέχρι τῶν ἐσχάτων χρόνων τῆς ἀρχαιότητος³, ὡς καὶ οἱ ἀγῶνες οἱ ἔχοντες μᾶλλον τοπικὴν μόνον σημασίαν, ὡς ἰδίως οἱ τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Ἄργους⁴, καὶ ἄλλων

αὐτοῦ πρὸς πολλὰς ἑλληνικὰς πόλεις εὐεργεσίαις, πολλὰ ἐδαπάνησε χρήματα, ἵνα ἀποδώσῃ τὴν ἀρχαίαν αἴγλην εἰς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας, οἵτινες ἕνεκα τῶν ἐμφυλίων πολέμων τῶν Ῥωμαίων εἶχον περιέλθει εἰς τελείαν παρακμὴν· κατὰ δὲ τὸν χρόνον τῆς εἰς Ῥώμην πορείας αὐτοῦ (τῷ 18 π. Χ. περίπου) καὶ ὡς ἀγωνοθέτης ἐνήργησεν ἐν Ὀλυμπ. (τῷ 20 ἢ 16 π. Χ.). Κατὰ τὰ Ἄρμεν. Χρονικά τοῦ Εὐσεβίου Α. σ. 159 (Cramerī Anecd. Paris σ. 151) Ὀλυμπ. 199 = 17 μ. Χ. (Clinton, Fast. Roman. τόμ. 1. σ. 4) ἐνίκησεν ἐν Ὀλυμπίᾳ τέθριππον τοῦ Τιβερίου ἐν ταῖς αὖθις ἐπιτραπέσιαις ἵπποδρομίαις. Παρατηρητέον τέλος ὅτι κατὰ Πλούταρχον (Περὶ φυγῆς κ. 12) ἐπετρέπετο καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἐν ταῖς Κυκλάσις ἐξορίστους νὰ μεταβαίνωσι χάριν θεωρίας εἰς τοιοῦτους πανηγυρικοὺς ἀγῶνας * ἢ εἰς ἑορτὰς θρησκευτικὰς, τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια, τὰ Διονύσια τὰ ἐν Ἀθῆναις, τὰ Νέμεα ἐν Ἄργει, εἰς τὰ Πύθια καὶ τὰ Ἴσθμια.

³ Πόσον μεγάλως, πλὴν τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων, ἐτιμῶντο διηνεκῶς καὶ οἱ ἀγῶνες καὶ αἱ νῖκαι ἐν τοῖς Πυθίοις, Ἴσθμίοις καὶ Νεμέοις μαρτυροῦσι πολλαὶ νικητήριοι ἐπιγραφαί, ἴδ. Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 247. 1068. 1719. 1720 τόμ. 3 ἀρ. 5801. 5806. 5913 καὶ ἄλλαι πολλαί. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουλιανὸς ἔτι (ἴδ. κατωτ.) ἀνεκαίνισε τὰ Ἀκτια. Ἰουλιαν. Πανηγυρ. I. κ. 9, 1. καὶ ἴδ. Friedländer, Darstellungen aus der Sittengeschichte Roms, τόμ. 2. σ. 305. Ὁ Friedl. ἄλλως φρονεῖ ἐνταῦθα (σ. 306) ἐναντίον τῆς προτέρας αὐτοῦ γνώμης (παρὰ Becker-Marquardt R. A. IV. σ. 482), ὅτι τὰ Ἀκτια δὲν διήρκεσαν ἐπὶ πολὺ ἐν Ῥώμῃ (ἴδ. καὶ Mommsen, Monum. Ancyg. σ. 26. Ὁ Καλιγόλας κατήργησεν ἐν ὅλῳ τῷ κράτει τὰ Ἀκτια τὰ καὶ ὑπὸ πολλῶν ἡγεμόνων, ὡς ὑπὸ Ἡρώδου τοῦ μεγάλου, καὶ πολλῶν πόλεων πρὸς τιμὴν τοῦ Αὐγούστου κατὰ μίμησιν τῶν ἐν Ἀκτίῳ καὶ ἐν Ῥώμῃ ἰδρυμένα (Sueton. Calig. c. 23) φαίνεται δὲ ὅτι καὶ ἐν Ῥώμῃ οἱ ἀγῶνες οὗτοι ἐπαύσαντο τελούμενοι μόνον ἐπὶ τοῦ Νέρωνος κατὰ τὸν τόκον τῆς Ποππαιῆς (Tacit. Ann. XV. 23) ἀπαξ ἔτι τῷ 63 ἐψηφίσθη νὰ τελεσθῶσιν ἀγῶνες κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν Ἀκτιακῶν νομίμων (certamen ad exemplar Actiacae religionis). Ἀλλ' ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἐξηκολούθουν νὰ ὑφίστανται οἱ ἀγῶνες οὗτοι· πλὴν τῆς Ἑλλάδος Ἀκτια μνημονεύονται καὶ ἐν Ἀντιοχείᾳ καὶ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἔτι περὶ τὰ τέλη τοῦ πρώτου μ. Χ. αἰῶνος. πρβλ. Böckh C. I. τόμ. 3. ἀρ. 5804, γραμμ. 24 καὶ 27 πρβλ. 732.

⁴ Ἐν Ἄργει ἐτελοῦντο πέντε μεγάλοι ἀγῶνες· ἐκ τούτων τέσσαρες μεγάλοι ἑορταὶ θεῶν τελούμεναι μετὰ ἀγῶνων πανδήμων διετηρήθησαν μέχρι τῶν χρόνων τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουλιανοῦ. Curtius, Pelop. τόμ. 1. σ. 83. τόμ. 2. σ. 560, πρβλ. Böckh C. I. τόμ. 1. σ. 580 εἰς ἀρ.* 1124.

* Οὕτω κατὰ τὸ Πλουτάρχου χωρίον ὁ συγγραφεὺς λέγει νὰ μετέχωσι. Τὸ τοῦ Πλουτάρχου χωρίον χάριν ἀκριβείας παρατιθέμενον ἐνταῦθα ἔχει ὧδε: «Ἐξεστι δὴπου καὶ τῷ μεθεστῶτι, μυστηρίοις ἐν Ἐλευσίνι διατρέβειν, Διονυσίοις... πανηγυρίζειν, Πυθίων ἀγομένων εἰς Δελφοὺς παρελθεῖν, Ἴσθμίων εἰς Κόρινθον, ἄν περ ἢ φιλοθέωρος· εἰ δὲ μὴ, σχολή, περίπατος, ἀνάγνωσις κτλ.». (Σ. Μ.)

ἀναριθμήτων τόπων, μετὰ μεγίστης ἀγάπης διετηροῦντο καὶ ἐπιμελοῦς ἐτύγγανον θεραπείας. Μέγιστοι ἀγῶνες ἐθεωροῦντο ἔτι πάντοτε οἱ Ὀλυμπιακοί· παρὰ τούτους δὲ ἰδιαιτέρας ὄλως ἐτύγγανον τιμῆς οἱ Ἀκτιακοί, ἐν οἷς ἐτελοῦντο πάντες οἱ ἄλλως εἰθισμένοι μουσικοὶ γυμναστικοὶ ἀγῶνες· «πολυάριθοι δὲ ἐπιγραφαὶ ἀθλητῶν καὶ μουσικῶν ἐκ παντοδαπῶν χωρῶν, ἐν αἷς ἐλαλεῖτο ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα, μαρτυροῦσιν ὅτι ἡ τιμὴ τῆς ἐκεῖ αἰρομένης νίκης ἐθεωρεῖτο οὐχ ἥττον ὑψηλὴ τῆς τῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ καὶ ἐν Δελφοῖς στεφάνων»⁵. Πρὸς τούτοις δὲ ἐντελῶς συνάδει πρὸς τὰ εἰρημένα καὶ τὸ γεγονός ὅτι ἐν τοῖς εἰς τοιαύτας ἑορτὰς ἐμφανιζομένοις καλλιτέχναις ἀνεπτύχθη ἰδιάζων τις πλάνης βίος. περὶ οὗ τῶν ἐκφάνσεων αἱ ἐπιγραφαὶ τῆς περιόδου ταύτης, ἔτι δὲ μᾶλλον τῶν ἐπομένων περιόδων τῆς ἡμετέρας ἱστορίας διαφερούσας παρέχουσι μαρτυρίας. Τεχνῖται θεατρικοί, μουσικοὶ κράτιστοι, ἀθληταί, συνήθως ἐκ τῶν ἐλληνιστῶν λαλούντων ἐθνῶν, περιεφέροντο ὅτε μὲν καθ' ἑαυτούς, ὅτε δὲ κατὰ ομάδας, ἰδίως ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ ἐν Ἑλλάδι, ἔνθα καὶ αἱ μικρότεραι πόλεις εἶχον διαρκῶς τὰ περιοδικῶς ἐπανερχόμενα θεάματα καὶ τοὺς ἀγῶνας αὐτῶν. Οἱ δὲ διασημότεροι τεχνῖται τοιοῦτου εἶδους ἐποίουν, ὡς φαίνεται, τακτικὰς περιόδους διὰ τῆς Ἑλλάδος, Μικρᾶς Ἀσίας καὶ Ἰταλίας, καὶ παρὰ τῶν δήμων, ἐν οἷς ἐξήγειρον θαυμασμὸν ἐκθυμον, ἐφιλοδωροῦντο διὰ δικαιωμάτων ἐπιτίμων πολιτῶν. Οὕτω μεταξὺ ἄλλων ὁ μελωδὸς Αὐρήλιος Χάρμος ἐγένετο πολίτης Φιλαδελφείας, Νικομηδείας καὶ Ἀθηνῶν^{5*}. οὕτω κατὰ τὸν 2 αἰῶνα μ. Χ. ὁ ἀθλητὴς Μάρκος Αὐρήλιος Ἀσκληπιάδης ἐγένετο πολίτης Ἀλεξανδρείας, Ἐρμούπολεως, Ποτιόλων, Νεαπόλεως καὶ Ἡλίδος, καὶ βουλευτὴς Ἀθηνῶν· οὕτω δὲ καὶ ὁ περίφημος ἀθλητὴς Τίτος Φλάβιος Ἀρ-

⁵ Πρὸς ἰδίως καὶ Friedländer ἐν εἰρ. τ. σ. 304 κξ. καὶ τὰ πολλὰ ἐν σ. 305 σημ. 3 παρατεθέντα χωρία· πλὴν τῶν παρὰ Stat. Silv. II. 2, 6 χωρίων ἴδ. ὡς πρὸς τὰς πόλεις τῆς ἐπαρχίας Ἀγαίας ἰδίως Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 1068 περὶ Μεγάρων· ἀρ. 1420 περὶ Σπάρτης· ἔτι δὲ καὶ ἀρ. 1719.

⁵ α Friedländer II. σ. 37. 318. Böckh C. I. τόμ. 1. 1420. τόμ. 2. ἀρ. 3425.

χίβιος ὁ Ἀλεξανδρεὺς, ὅστις ἤρξατο τοῦ « σταδίου τῆς δόξης αὐτοῦ » περίπου κατὰ τὸ 89 μ. Χ., παῖς ἔτι ὢν, κατὰ τοὺς Νεμεακοὺς ἀγῶνας, εἶτα δὲ μέχρι τῶν μέσων τῆς τοῦ Τραϊανοῦ κυβερνήσεως μέγιστον πλῆθος ἔλαβε στεφάνων νίκης ἐν τοῖς λαμπροτάτοις ἀγῶσι τῶν Ἑλληνικῶν ἐν Ἀσίᾳ ἐπαρχιῶν, τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἰταλίας, προσέτι δὲ δις (Ὀλυμπιάδ. 220, 1 = 101 μ. Χ. καὶ Ὀλυμπιάδ. 221, 1 = 105 μ. Χ.) ὡς Ὀλυμπιονίκης ἐδοξάσθη^{5γ}. πρὸς τούτοις ὁ Μάρκος Τύλλιος, ὅστις ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Ἀντωνίνου τοῦ Εὐσεβοῦς ἠγωνίσαστο πάντας τοὺς ἀξίους λόγου ἀγῶνας τῶν χρόνων αὐτοῦ ἐν Ἑλλάδι, ἐν Ῥώμῃ καὶ ἐν πολλαῖς Ἀσιατικαῖς πρωτευούσαις πόλεσι καὶ ἐγένετο πολίτης τῆς ἐν Βιθυνίᾳ Ἀπαμείας, Κορίνθου, Ἀθηνῶν καὶ Σμύρνης^{5δ}. οὕτω τέλος περὶ τὰ τέλη τοῦ Β' αἰῶνος ὁ αὐλητῆς Τίτος Αἴλιος Αὐρηλιανὸς Θεόδοτος ὁ Νικομηθεὺς ἐγένετο πολίτης καὶ Θηβῶν, Ἀθηνῶν, Σμύρνης, Ἐφέσου, Περγᾶμου καὶ ἄλλων πόλεων, ὡσαύτως δὲ καὶ ἐν Ἰταλίᾳ, Ἑλλάδι καὶ Ἀσίᾳ ἤρατο δαφιλεστάτας τιμᾶς νίκης^{5ε}. καὶ ὁ ἐκ Σπάρτης Ἰούλιος, οὗ δὲν παραδίδεται ἀσφαλῶς ὁ χρόνος τῆς ὑπάρξεως, ἔλαβε πολίτου δικαίωμα ἐν πάσῃ τῇ Ἑλλάδι, τῇ Μακεδονίᾳ καὶ Θεσσαλίᾳ^{5ς}.

Παρὰ τούτους νῦν, ἰδίως ἐν Ἀθήναις, ἔνεκα τῆς ἐσωτερικῆς ἐνδείας τοῦ δημοσίου βίου τῶν Ἑλλήνων τούτων, διαρκῶς σπουδαιότερα παρίστανται τὰ καθεστῶτα ἐκεῖνα καὶ αἱ ἀρχαὶ αἰ χρησιμεύουσαι πρὸς γυμναστικὴν παιδείουσιν τῆς Ἀττικῆς νεότητος. Μέγιστον πλῆθος ἐπιγραφῶν διδάσκει ἡμᾶς περὶ τῆς ὑψηλῆς σημασίας, ἣν ὁ χρόνος οὗτος, καθ' ὃν τὰ κυρίως πολιτικὰ τῆς πόλεως ἀξιώματα πράγματι ἦσαν μεγαλοπρεπεῖς μόνον ἔτι προσωνομίαι καὶ τὰ ἀληθῆ πραγματικὰ συμφέροντα τῶν Ἀθη-

^{5β} C. I. τόμ. 3. ἀρ. 5913.

^{5γ} C. I. τ. 3. ἀρ. 5804 καὶ ἴδ. σ. 728 μέχρι 733.

^{5δ} C. I. τόμ. 1. ἀρ. 247.

^{5ε} C. I. τόμ. 1. ἀρ. 1720.

^{5ς} C. I. 1. ἀρ. 1420.

ναίων ἐφαίνοντο περιοριζόμενα ἀπλῶς εἰς τὴν ἐπιμελῆ διοίκησιν τῶν παντοίων παιδευτηρίων, εἰς τὴν διατήρησιν τῶν λαμπρῶν οἰκοδομῶν τῆς πόλεως καὶ τῶν λειψάνων τῆς πρότερον τοσοῦτον ἐνεργοῦ ἐμπορικῆς ἐπιμιξίας, ἀπένεμεν εἰς τὰ γυμνάσια (τὰ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους λίαν χρησιμοποιοούμενα καὶ ὑπὸ τῶν ἐν Ἀθήναις βιούντων πολυπληθῶν ξένων, ἰδίως τῶν νεαρῶν σπουδαστῶν) καὶ εἰς τὴν ἐν τούτοις ἀσκουμένην νεότητα, εἰς τοὺς πολυαριθμούς ἐν αὐτοῖς ἐργαζομένους κατωτέρους ὑπαλλήλους καὶ διδασκάλους, ἔπειτα δὲ καὶ εἰς τοὺς διαφερόντως τὴν σωματικὴν ἀσκήσιν τῶν νέων ἐπιτετραμμένους παιδοτρίβας καὶ ὀπλομάχους, εἰς τοὺς ἐφήβους καὶ τοὺς τούτων ἐπιστάτας, εἰς τοὺς κοσμητὰς καὶ σωφρονιστὰς, τέλος δὲ εἰς τοὺς γυμνασιάρχους καὶ ἀγωνοθέτας ⁶.

⁶ Ἴνα μὴ ἐνδιατρίψωμεν λίαν διεξοδικῶς περὶ λεπτομερείας ἀπλῶς ἀρχαιολογικῆς, προκειμένου περὶ τῶν Ἀθηναϊκῶν τούτων ἀρχῶν παραπέμπομεν εἰς τὰς μακρὰς περὶ τούτων ἐρεῦνας τὰς παρὰ Ahrens (de Athenarum statu politico. σ. 53 - 54) Beutler (de Athenarum fatiis, σ. 31 - 34) καὶ ἴδ. καθόλου ἅπαν τὸ πλῆθος τῶν ἐπιγραφῶν τῶν παρὰ Böckh ἐν εἰρ. τ. σ. 357 - 408 ἀρ. 244 - 308. Ὡς πρὸς τὰ καθέκαστα, κατὰ τὰς τοῦ Ahrens ἐρεῦνας (σ. 58 κξ) ἡ ἀρχὴ τῶν παιδοτριβῶν, τῶν ἐπιφανεστάτων ἐκ τῶν ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ διδασκάλων, τῶν διευθυνόντων τὰς περὶ τὴν πάλιν ἀσκήσεις, κατ' ἀρχὰς ἦτο ἐνιαυσία· ἀλλ' ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Νέρωνος φαίνεται ὅτι οἱ παιδοτρίβαι κατεστάθησαν διηνεκεῖ ἦτοι ἰσοῦδοι ἐν τῷ ἀξιώματι αὐτῶν. Οἱ κοσμηταί, σωφρονισταί, γυμνασιάρχοι καὶ ἀγωνοθέται εἰσὶν ἐπίσης ἀνώτεροι λειτουργοὶ τῆς τῶν Ἀθηναίων πολιτείας. Οἱ κοσμηταί, ἔχοντες ὑφ' ἑαυτοὺς πολλοὺς κατωτέρους ὑπαλλήλους, ἦσαν οἱ ἀνώτατοι ἐπιστάται τῆς ὅλης γυμναστικῆς ὑπηρεσίας, καὶ τὴν θέσιν ταύτην ἐπεδίωκον μετὰ ζήλου οἱ ἐπιφανέστατοι τῶν Ἀθηναίων οἴκοι· ὁ κοσμητὴς ἐξελέγετο ἐκ νέου κατ' ἐνιαυτὸν ὑπὸ τοῦ λαοῦ (δὲν ἐκληροῦτο). Οἱ σωφρονισταί ἦσαν ἐπιτετραμένοι τὴν ἐπιτήρησιν τῆς ἠθικῆς ἀγωγῆς τῶν ἐφήβων, καὶ ἐν ἀρχῇ μὲν ἐξελέγοντο κατ' ἐνιαυτὸν κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν δέκα φυλῶν· ἀλλ' ἐν τοῖς αὐτοκρατορικοῖς χρόνοις φαίνονται ἕξ ἔτι (ἢ τέσσαρες) σωφρονισταί καὶ ἰσάριθμοι ὑποσωφρονισταί. Οἱ γυμνασιάρχοι (οὐχὶ πλέον ὄντες οἱ αὐτοὶ πρὸς τοὺς προτέρους, ἐνιαύσιον ἔχοντας ἀρχὴν, τοὺς διευθύνοντας τὴν λειτουργίαν τῆς γυμνασιαρχίας ἢ λαμπαδαρχίας πρὸς Hermann, Griech. Staatsalt. § 161 ἀρ. 10) ἦσαν ἐπίπται τῶν παλαιστρῶν καὶ διεχειρίζοντο συνήθως ἕκαστος ἀνὰ μῆνα τὴν ἀρχὴν διηύθυνον δὲ οὗτοι τοὺς πρὸς γύμνασιν τῆς Ἀττικῆς νεότητος ἰδρυμένους ἀγῶνας (κατὰ Ahrens, σ. 56, ἔχοντες τὸ ἔργον τοῦτο ἔτι νῦν ὡς λειτουργοὶ) ἐνῶ οἱ ἀγωνοθέται διηύθυνον τοὺς πλείστους τῶν ὑπὸ τῆς πολιτείας τεταγμένων ἀγῶνων.

Τέλος μνημονεύομεν ἔτι ἐνταῦθα καὶ τῶν πλόων τῶν Ἀθηναίων ἐφήβων τῶν γινομένων εἰς τὴν Σαλαμίνα καὶ τῶν αὐτόθι τελουμένων στρατιωτικῶν καὶ γυμναστικῶν ἀσκήσεων

Χαρακτηριστικὸν τέλος εἶναι καὶ παράδειγμά τι ἐκ τῆς ἰδιαιτέρας ἱστορίας τῆς Βοιωτίας δεικνύον ἡμῖν σαφῶς, πῶς ἡ βραδείως ἀνακύπτουσα εὐημερία τῆς χώρας ταύτης ἀσμενέστατα ἐχρησιμοποιεῖτο πρὸς τοιοῦτους σκοπούς. Ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ αὐτοκράτορος Καλιγόλα ἔζη ἐν τῇ πολίχνῃ Ἀκραϊφία ἀνὴρ τις πλούσιος ὀνόματι Ἐπαμεινώνδας. Οὗτος παρέσχε τότε εὐεργεσίας τῇ Ἑλλάδι τοιαύτας, εἰς ἃς οἱ σύγχρονοι ἰδιαιτέραν ὄλως ἀπένεμον ἀξίαν. Ὅτε κατὰ τὸ 37 μ. Χ. περίπου ἔμελλε ν' ἀποσταλῆ εἰς Ῥώμην ἡ μεγάλη πρεσβεία τῶν « Πανελλήνων », περὶ ἧς ἐγένετο λόγος ἐν τοῖς ἔμπροσθεν (σ. 44), καὶ οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν Βοιωτικῶν πόλεων εὐδένα εὕρισκον προθυμούμενον ν' ἀναλάβῃ τὴν πολυδάπανον εἰς Ῥώμην ὁδοιπορίαν ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Βοιωτικοῦ συνδέσμου, τότε ὁ Ἐπαμεινώνδας οὗτος ἀνέλαβε προθύμως καὶ ἐπ' ἰδίᾳ μόνον δαπάνῃ τὸ ἔργον τοῦτο⁷. Ἐπὶ τούτῳ οἱ Πανελλήνες ἐπεδαψίλευσαν αὐτῷ τιμὰς, πλὴν ἄλλων δὲ ἐψηφίσαντο ὑπὲρ αὐτοῦ στέφανον χρυσοῦν καὶ τὴν ἰδρυσιν τῆς εἰκόνας αὐτοῦ⁸. Ἀλλὰ καὶ ἡ τῶν Βοιωτῶν κοινὴ σύνοδος, σφόδρα ἀγαλλομένη διότι ἡ τοῦ Ἐπαμεινώνδου ἐθελουσία ἔσωσε τὴν χώραν αὐτῶν ἀπὸ τοῦ κινδύνου τοῦ νὰ μὲνη αὕτη ἄνευ ἀντιπροσώπου ἐν τῇ Πανελληνίῳ πρεσβείᾳ, ἐψηφίσατο τὴν ἰδρυσιν τῆς εἰκόνας αὐτοῦ ἐν τῷ ἀρχαίῳ τοῦ Συνδέσμου ἱερῷ, ἐν τῷ πλησίον τῆς Κορωνείας ναῶ τῆς Ἰτωνίας Ἀθηνᾶς⁹. Οἱ πολῖται δὲ τῶν Θηβῶν ἀπένει-

καὶ θυσῶν, αἵτινες ἀναφέρονται ἐν πολλαῖς ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις ἀνακαλυφθείσαις ἐπιγραφαῖς (Φιλιστορ. I A. 1-2 ἐπιγρ. 1. γρμ. 16 καὶ 53. Ἐπιγρ. 2. γρ. 30 κξ. καὶ 71 κξ. Ἐπιγρ. 3. γρμ. 24. εἶτα λ. 3. ἐπιγρ. 4 γρμ. 22 καὶ 75 κξ. καὶ Α'. 6-7. Ἐπιγρ. 5. γρμ. 39), αἵτινες ἀνάγονται εἰς τὸ δεύτερον ἡμῖσι τοῦ τελευταίου π. Χ. αἰῶνος, εἰς τοὺς χρόνους τοῦ ἄρχοντος Ἀγαθοκλέους (μεταξὺ 47 καὶ 40 π. Χ.). πρβλ. Keil ἐν Rhein. Museum. N. F. (1863) XVIII. σ. 61.

⁷ Keil Syllog. inscr. Boeot ἀρ. 31. γρμ. 7-13. 60-65. 95-99. 101-105. 107 κξ. Bœckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 1625 γρμ. 18-34.

⁸ Keil αὐτόθι γρμ. 15-20.

⁹ Keil. αὐτόθι γρμ. 50-77. Ἦτο δὲ (γρμ. 72. 73) « εἰκὼν γραπτὴ ἐν ὄπλοις » τούτέστιν εἰκονογραφία ἐπὶ ἀσπίδοειδοῦς ἐπιφανείας (ἵνα προσαρτηθῇ εἰς τὸν τοῖχον) εἶτε προτομὴ ἡμίγλυφος ἢ ἀνάγλυφον ἐν μεταλλίῳ πρβλ. Bœckh ἐν εἰρ. τ. γρμ. 30-34.

μαν αὐτῶ δικαιώματα πολίτου Θηβαίου καὶ ἔστησαν τὴν εἰκόνα αὐτοῦ ἐν τῷ θεάτρῳ αὐτῶν¹⁰. 'Αφοῦ δὲ ὁ ἀνὴρ διὰ τὴν καλὴν χρῆσιν τοῦ πλοῦτου αὐτοῦ ἐτιμήθη κατὰ τρόπον, καθ' ὃν ἐν ταῖς ἀρχαίαις κρείττοσιν ἡμέραις τῶν μεγάλων προγόνων μόλις ἐπέτρεπετο νὰ τιμῶνται οἱ μεγάλοι ἥρωες καὶ πολιτικοὶ ἄνδρες τῶν Ἑλλήνων, εὔρεν αὐτὸς οὗτος μετ' ὀλίγον εὐκαιρίαν ἵνα νέας παράσχη τῇ πατρίδι ἀθανάτους ὑπηρεσίας, κατὰ τὸ πνεῦμα τῶν χρόνων τούτων τῆς παρακμῆς καὶ τῆς γενεᾶς ταύτης τῆς ἐχομένης τῶν σκιῶν τοῦ παρελθόντος. 'Επὶ τῆς προβολῆς τοῦ Βοιωτικοῦ ὄρου Πτώου (βορειανατολικῶς τῆς λίμνης Κωπαίδος), ὀλίγον τι κάτωθι τῆς ὑψίστης νοτιωτάτης κορυφῆς ἔκειτο περίφημόν τι ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος, ἀνῆκον τοῖς Θηβαίοις, καὶ μαντεῖον ἐν αὐτῷ· περιεβάλλετο δὲ τὸ ἱερὸν ὑπὸ χώρου καθιερωμένου, ἐν ᾧ ἐτελεῖτο πρὸς τιμὴν τοῦ θεοῦ ἡ ἑορτὴ « Πτώια » μετὰ ἀγώνων μουσικῶν καὶ γυμνικῶν. Ἐνεκα τῆς μεγάλης παρακμῆς, εἰς ἣν εἶχε περιστῆ ἀκριβῶς ἡ Βοιωτικὴ χώρα, ἡ ἑορτὴ αὕτη εἶχε παύσει ὀλοσχερῶς νὰ τελεῖται κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς τοῦ Αὐγούστου ἀρχῆς. Καὶ εἶχον ἤδη παρέλθει οὕτω ἔτη τριάκοντα, ὅτε κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Καλιγόλα ὁ Ἐπαμεινώνδας ἐξελέγη ἀγωνοθέτης. Καὶ νῦν ἔσπευσεν οὗτος νὰ ἀποκαταστήσῃ μεγαλοπρεπέστατα τοὺς τε ἀγῶνας καὶ τὴν αἴγλην τῶν « Πτωίων », ἀ ἐωρτάζοντο νῦν ταῦτοχρόνως ὡς « Καισάρεια » (ὡς ἀγῶνες πρὸς τιμὴν τοῦ ἀποθεωθέντος Ἰουλίου Καίσαρος τελούμενοι), ἐνταύτῳ δὲ καὶ τὴν ἐν τῷ ναῷ καὶ τῷ μαντεῖῳ λατρείαν. Ἐννοεῖται οἰκοθεν ὅτι κατὰ ἀρχαῖον Βοιωτικὸν ἔθιμον (τόμ. Α'. σ. 159) ὁ Ἐπαμεινώνδας συνέδεσε τὰς ἑορτὰς ταύτας μετὰ συχῶν μεγαλοπρεπῶν ἐστιάσεων καὶ δωρεῶν προσενεχθεισῶν πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς πάντα τὸν ἐλεύθερον καὶ μὴ ἐλεύθερον λαὸν τῆς πόλεως αὐτοῦ εἰς ἀνδρας τε καὶ γυναῖκας (ἄς εἰστία ἢ γυνὴ αὐτοῦ Νοτίλα ἢ Νοτίχα) ὡς καὶ πρὸς πολλοὺς ξένους κοινωνοὺς τῆς ἑορτῆς. Ὡς εἶδος οἱ συμπολιταὶ τοῦ Ἐπαμεινώνδου ἐτίμησαν τὸν

¹⁰ Keil αὐτόθι γραμμ. 110-115.

ἄνδρα διὰ ταῦτα διὰ τῶν μάλιστα ἐξαιρέτων τιμῶν, ἐν αἷς ὁ χρυσοῦς στέφανος καὶ ἡ ἰδρυσις τοῦ ἀνδριάντος αὐτοῦ ἐν τῷ ναῷ τοῦ Πτωίου Ἀπόλλωνος καὶ ἐν τῇ ἀγορᾷ τῆς πόλεως ἦσαν αἰμονιμώταται. Εἶναι δὲ τέλος χαρακτηριστικὸν ὅλως ὅτι ἐν τῷ ἀμετρήτῳ ὄγκῳ τῶν λόγων τῆς ἐπιγραφῆς, ἐξ ἧς ἀρυόμεθα ταῦτα, ἡ ὠφελιμωτάτη πρᾶξις τοῦ Κροίσου τούτου, ἡ ὀλίγον δηλονότι χρόνον πρὸ τοῦ ἄρτι μνημονευθέντος ἔργου γενομένη ὑπ' αὐτοῦ ἰδίᾳ δαπάνῃ τελεσφόρος ἀνόρθωσις τοῦ καταπεπτωκότος προχώματος, τοῦ ἀποτρέποντος τὰς τὴν πέριξ χώραν εἰς ἔλη μεταβαλλούσας πλημμυρίδας τῆς Κωπαίδος, μνημονεύεται μετὰ πάσης συντομίας ἐν τέσσαρσι μόνον γραμμαῖς ¹¹.

Ἡ θεραπεία λοιπὸν τοιούτων λειψάνων τῆς ἀρχαιότητος ἐγίνετο μεθ' ὅλης τῆς ἐπιμονῆς, ἥτις ἦτο ἔτι νῦν ἰδιάζουσα εἰς τὸν Ἑλληνικὸν χαρακτήρα ¹². Θέλομεν ἰδεῖ ἔτι πολλῷ ὕστερον ὅτι πολλαὶ λατρεῖαι καὶ ἀγῶνες πανηγυρικοὶ ὑφίσταντο μέχρι τῶν ὑστάτων χρόνων τοῦ ἤδη διὰ τῶν προτοβῶν τῶν Γερμανῶν καὶ διὰ τῆς ἰσχυρᾶς ἐπιδόσεως τοῦ χριστιανισμοῦ δεινῶς κλονηθέντος ἀρχαίου κόσμου, ἀλλ' ὅτι πανταχοῦ σχεδὸν διετηρήθησαν μόνοι οἱ τύποι, διότι τὸ πνεῦμα τὸ ζωογονησάν ποτε αὐτὰ πρὸ πολλοῦ εἶχε διαφύγει. Χαρακτηριστικὸν ὅλως τῆς τοιαύτης τάσεως καὶ ὑπὸ ἄλλας τοῦ βίου ἐπόψεις εἶναι πρὸ πάντων τὰ γινόμενα ἐν Σπάρτῃ. Ἐπὶ τὴν ἀρχαίαν ταύτην πολιτείαν, ὡς τοῦτο περιεγράφη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, εἶχεν ἐπέλθει σειρὰ καταστρεπτικῶν ἐπαναστάσεων· καὶ ὅμως μεθ' ὅλα ταῦτα οἱ Σπαρτιᾶται ἀκριβῶς εἶχοντο μετ' ἐπιμονωτάτης ἐνεργείας τῶν σκιωδῶν εἰκόνων τῆς Λυκουργείου νομοθεσίας. Ὁ ἀρχαῖος Σπαρτιατικὸς λαός, συγχωνευθεὶς μετὰ τῶν πρῶν περιόικων, εἰλώτων καὶ πολλῶν

¹¹ Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 1625, γραμμ. 1-18. 34-87. πρὸλ. Keil αὐτόθι σ. 137-146. Bursian, Geogr. v. Griechenl. τόμ. 1. σ. 213 κξ. Περὶ τῶν Καισαρείων ἴδ. Preller, Röm. Mythol. σ. 791 ("Ὅμοια θεάματα ἐν Ἀργεὶ ἴδ. παρὰ Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 1122 κξ). *

¹² Πρὸλ. Friedländer II. σ. 319 κξ.

* Περὶ τοῦ Ἐπαμεινώνδα τούτου ἴδ. καὶ κατωτέρω ἐν τοῖς περὶ Νέρωνος. (Σ. Μ)

ξένων εἶχεν ἀλλοιωθῆ ῥιζηδόν, καὶ οἱ πολῖται τῆς Σπάρτης ἐπεζήτουν μετ' ἰδιαζούσης προθυμίας δικαίωμα Ῥωμαίου πολίτου καὶ ἐλάμβανον ὀνόματα Ῥωμαϊκά. Τὸ ἀρχαῖον σύνταγμα τῆς πολιτείας εἶχε κατὰ μέγιστον μέρος μεταβληθῆ εἰς ἐρείπια. Καὶ ὅμως ὑπῆρχον ἔτι νῦν οἴκοι ἐν Σπάρτῃ μεθ' ὑπερηφανείας ἀνάγοντες τὴν γενεαλογίαν αὐτῶν μέχρι τῶν ἡρώων τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, μέχρι τοῦ Βρασίδου¹³ καὶ Καλλικρατίδου¹⁴. Τὸ ἀρχαῖον ἦθος τοῦ λαοῦ, τοῦλάχιστον ὅσον ἀφορᾷ τὴν μεγάλην πλειονότητα τῆς τάξεως τῶν γαιοκτημόνων καὶ πλουσίων, εἶχεν ἀλλοιωθῆ σφόδρα. Ἐν τούτοις ὁ κατώτερος λαὸς διетήρει ἔτι νῦν τὸν ἀρχαῖον ἀγροτικὸν βίον καὶ τὸν ἀρχαῖον ῥύπον¹⁵. Ἀλλ' ἡ ἀρχαία τῶν ἡθῶν αὐστηρότης εἶχεν εἰς τοιοῦτον βαθμὸν ἐκλίπει παρὰ τοῖς πολλοῖς, ὥστε πολλοὶ Σπαρτιᾶται κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Νέρωνος ὑπερέβαλλον σχεδὸν τοὺς ἄλλους Ἕλληνας κατὰ τὴν μεγαλοπρέπειαν καὶ τὴν ἀβρότητα ἐν τῇ στολῇ καὶ ἐν τῇ διαίτῃ¹⁶. Οἱ ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων γενῶν μετήρχοντο, ἐφ' ὅσον δὲν παρενεβύλλετο ἡ γελοία καταστάσις μικρολογίας τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ ἀρχαῖου ἐφόρου, ἐμπορίαν, ναυκληρίαν καὶ ἐργατικά ἐπιτηδεύματα ὡς ἐποίουν τοῦτο οἱ πρῶην περίοικοι¹⁶. Καὶ ὅμως μετ' ἀδιασείστου, ἄκρως ὑπερβολικῆς, ἐπιμονῆς ἐνέμενον εἰς παραδόξους ἐξωτερικὰς συνηθείας, ἀφοῦ τότε ἔτι οἱ Σπαρτιᾶται

¹³ Πρὸς Πλουτάρχ. Ἀποφθεγ. Ῥωμ. Ἀποφθεγ. Λύγ. κ. 14.

¹⁴ Πρὸς Φιλοστρ. Β. Ἀπολλων. Τυαν. Δ. 32.

¹⁵ Πρὸς Πλουτάρχ. πρὸς Κολώτην κ. 4 *

¹⁶ α Πρὸς Φιλοστρ. Β. Ἀπολλ. Τυαν. Δ. 27. (« Λακωνικὸν δ' οὐδὲν περὶ αὐτοὺς ἐφαίνετο, ἀλλ' ἀβρότερον αὐτῶν εἶχον καὶ σιδάριδος μεστοὶ ἦσαν· ἰδὼν δ' ἄνδρας λείους τὰ σκέλη, λιπαροὺς τὰς κόμας, καὶ μηδὲ γενεῖσις χρωμένους, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐσθῆτα μαλακούς... »). Ἰδ. καὶ Ἐπιστολ. Ἀπολλων. 63.

¹⁶ Πρὸς Φιλοστρ. αὐτόθι Δ. 35

* Τὸ μόνον, ὅπερ δῆθεν λέγεται ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ τοῦ Πλουτάρχου, κατὰ τὸν συγγραφεὴ περὶ τῆς ἀγροικίας καὶ τοῦ ῥύπου τοῦ κατωτέρου λαοῦ ἐν τοῖς Λακεδαιμονίοις εἶναι τότε. « Πρὸς δὲ Βερρονίκην τὴν Δηϊοτάρου (τετράρχου τῶν Γαλατῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας) τῶν Λακεδαιμονίων τινὰ γυναικῶν ἀφικέσθαι λέγουσιν· ὡς δ' ἐγγὺς ἀλλήλων προσήλθον, εὐθὺς ἀποστραφῆναι, τὴν μὲν τὸ μύρον, τὴν δὲ τὸ βούτυρον δυσχεράνασαν ».

δὲν ἠδύναντο νὰ τρέφωσι μύστακας ^{16α}. Ἔτι νῦν ἐξηκολούθουν τὴν παιδιὰν τῶν συσσιτίων αὐτῶν· καὶ αἱ ἀρχαὶ ἐν τοῖς ἐπισήμοις διατάγμασι διετήρουν ἀναλλοίωτον τὸ ἀρχαῖον λακωνικὸν ὕψος τῶν ἡμερῶν τοῦ Ἀγησιλάου καὶ Λυσάνδρου ^{17α}. Οὐδαμῶς προσέχοντες εἰς τὴν ἀπ' αἰῶνων ὄλως ἀλλοιωθεῖσαν θέσιν τοῦ κόσμου ἐπαίδευσον ἔτι τοὺς παῖδας κατὰ τὸν ἀρχαῖον τρόπον, ἐν σκληραγωγίᾳ καὶ μετὰ αὐστηρῶν περὶ τὰ πολεμικὰ ἀσκήσεων, τοῦθ' ὅπερ ἀπετέλει τοῦλάχιστον ὠφέλιμον ἀντίρροπον ἐναντίον τῆς ἄλλης διαδεδομένης τρυφηλότητος καὶ ἀσωτίας ¹⁷. Ἀλλ' ἐνῶ, κατὰ εὐφρόσυνον τρόπον, ὑφίστατο ἔτι ἐν Σπάρτῃ τὸ καλὸν ἔθιμον τοῦ κρατεῖν τὴν νεότητα εὐλαβῶς πρὸ τοῦ βωμοῦ ^{18α}, ἐξ ἄλλου, πλήν τῆς ἀρχαίας λακωνικῆς συντηρητικότητος, νῦν διαφερόντως δεισιδαίμονα ἐλατήρια ἐποίουν ὥστε ἐπὶ μακρὸν ἔτι νὰ διατηρῆται τὸ ἀρχαῖον ἀπάνθρωπον ἔθιμον τῆς αἵματηρᾶς μαστιγώσεως τῶν νέων πρὸ τοῦ βωμοῦ τῆς Ὀρθίας Ἀρτέμιδος (ἐπέχον ἐνταύτῳ θέσιν θρησκευτικῆς ἱεροτελεστίας), ἔθιμον διατηρηθὲν καὶ μετὰ τοὺς χρόνους τοῦ Πλουτάρχου, ὅστις μετ' ἀπορίας ἐν ἄλλοις εἶδε τὸ τοιοῦτον θέαμα ¹⁸.

^{16α} Πλουτάρχ. Περὶ τῶν ὑπὸ τοῦ θεοῦ βραδέως τιμωρουμένων κ. 4 («Ὀῖον ἐν Λακεδαίμονι κηρύττουσιν οἱ ἔφοροι παριόντες εὐθὺς εἰς τὴν ἀρχὴν, μὴ τρέφειν μύστακα καὶ πείθεσθαι τοῖς νόμοις, ὡς μὴ χαλεποὶ ὦσιν αὐτοῖς»).

^{17α} Φιλοστρ. ἐπιστ. Ἀπολλων. Τυαν. 62.

¹⁷ Cic. Tuscul. V. 27. II. 14. 20 πρὸς Φιλοστρ. Β. Ἀπολλ. Τυαν. Δ. 27. 31. Πausan. Γ. 11, 5-9. Περὶ τῶν χρόνων τοῦ Λυγούστου παρατηρεῖ ὁ Δ. Κάσσιος (53, 27) ἐπικαίρως ὅτι «οἱ Λακεδαιμόνιοι γυμνοῦσθαι τε ἐν τῷ τότε χρόνῳ καὶ λίπα ἀσκεῖν μάλιστα ἐδόκουν».

^{18α} Πλουτάρχ. Εἰς πρεσβυτέρῳ πολιτευτέον κ. 24 τέλ, («Ἐπεὶ πρὸς τί βλέψας ὁ Λύσανδρος εἶπεν ὡς ἐν Λακεδαίμονι κάλλιστα γηρῶσιν; ἄρ' ὅτι γε ἀργεῖν ἔξεστι μάλιστα τοῖς πρεσβυτέροις ἐκεῖ καὶ δανεῖζειν ἢ κυβεύειν συγκαθεζομένους, ἢ πίνειν ἐν ὄρᾳ κυβεύοντας; οὐκ ἂν εἶποις· ἀλλ' ὅτι τρόπον τινὰ πάντες οἱ τηλικούτοι τάξιν ἀρχόντων ἢ τινῶν πατρονόμων ἢ παιδαγωγῶν ἔχοντες, οὐ τὰ κοινὰ μόνον ἐπισκοποῦσιν, ἀλλὰ καὶ τῶν νέων ἕκαστα αἰεὶ περὶ τὰ γυμνάσια καὶ παιδείας καὶ διαίτας καταμανθάνουσιν οὐ περιέργως, φοβεροὶ μὲν ὄντες τοῖς ἀμαρτάνουσιν, αἰδεστοὶ δὲ τοῖς ἀγαθοῖς καὶ ποθεινοῖ· θεραπεύουσι γὰρ αἰεὶ καὶ διώκουσιν αὐτοὺς οἱ νέοι τὸ κόσμιον καὶ τὸ γενναῖον αὔξοντας καὶ συνεπιγαυροῦντας ἄνευ φθόνου»).

¹⁸ Πρὸς Πλουτ. Λυκοῦργ. κ. 18 Ἀριστείδ. κ. 18 τέλ. καὶ Παλαιὰ Λακεδαιμο-

Οὕτως ἀληθῶς ἄνθρωποι καὶ θεσμοὶ κατέστησαν ἐν πολλοῖς τῆς Ἀχαΐας τόποις ἀξιωμαθημόνευτοι ἀρχαιότητες δυνάμεναι νὰ ἐλκύωσι τὸ ζωηρὸν διαφέρον ξένων περιηγητῶν. Ὀλίγαι μόνον τούτων βεβαίως ἦσαν τόσον ἀλλόκοτοι, ὡς ἡ ὑπὸ τοῦ Οὐαλερίου Μαξίμου μνημονευομένη ἐν Κέφ συνήθεια τῶν Ἑλλήνων νὰ αὐτοκτονῶσιν ἔστιν ὅτε ὁ συγγραφεὺς αὐτὸς οὕτως λέγει ὅτι καθ' ὃν χρόνον τῷ 18 μ. Χ. μετέβη εἰς Ἀσίαν μετὰ τοῦ Σέξτου Πομπηίου Μάκρου, εἶδεν ἐν Ἰουλίδι τὴν αὐτοκτονίαν ἐνενηκοντούτιδος γυναικὸς ἀριστοκρατικῆς τάξεως¹⁹. Ἀλλὰ τὸ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν Ἑλλήνων διαφέρον (ἐφ' ὃ οὐδεμίαν βεβαίως ἀξίωσιν ἠδύνατο νὰ ἔχη ἢ ὡσαύτως μετὰ ἀμειώτων δυνάμεων διαρκῶς ὑφισταμένη Βοιωτικὴ ἀσέλγεια²⁰), διετηρήθη ἔτι ἐπὶ αἰῶνας παρὰ τοῖς πεπαιδευμένοις ἀνδράσι τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Ἀλλὰ πρὸ πάντων ἐδέσμευον καὶ νῦν ὡς πρότερον τοὺς ξένους, τοὺς τε Ῥωμαίους καὶ τοὺς ἐκ τῶν Ἑλληνιστικῶν χωρῶν, αἱ ἀρχαῖαι καὶ ἔνδοξοι Ἀθήναι. Ἡ πόλις αὕτη, περὶ ἧς ἀνὴρ, οἷος ὁ Φίλων, ἔλεγεν: «Ὅπερ γὰρ ἐν ὀφθαλμοῖς κόρη ἢ ἐν ψυχῇ λογισμὸς, τοῦτ' ἐν Ἑλλάδι Ἀθήναι»²¹, ἀνέπτυσσεν ἔτι νῦν τὸν ἰσχυρότατον χαρακτῆρα ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ βίου. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν Σπάρτην, ἔνθα τὰ μετὰ λεπτομερίμνου ἀνησυχίας διατηρούμενα λείψανα τῆς ἀρχαίας πολιτείας καὶ τῆς Λυκουργείου ἀγωγῆς διετέλουν ἐν παραδόξῳ ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἄλλως τοσοῦτον ἀλλοιωθεῖσαν τοῦ λαοῦ φύσιν, παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις ἡ ἀρχαία ἰδιοφυΐα εἶχε διατηρηθῆ κατὰ μέγα μέρος. Ἡ ἀκατάπαυστος εὐκίνησις

νίων ἐπιτηδεύματα κ. 40 Νικολ. Δαμασκην. παρὰ Müller, figm. hist. Graec. τόμ. 3. σ. 458. ἀρ. 114. Λουκιαν. Δημων. κ. 46. ἴδ. καὶ Φιλοστρ. Ἀπολλων. Τυαν. Γ. 20 Ζ. 42 τέλ. Πausan. Γ'. 16, 7.

¹⁹ Valer. Max. II. 6. 8. 9. πρβλ. Clinton, Fast. Roman. τόμ. 1. σ. 5.

²⁰ Πρβλ. σ. 64 ἴδ. καὶ Büekh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 1625. — Ἐν Βοιωτίᾳ ἐν τε τῷ νῦν χρόνῳ καὶ βραδύτερον ἔτι οἱ ἄρχοντες ἐν λειτουγήματι αὐτῶν ἐστεφανηφόρου καὶ ἐκόμων ἐπέτασσον δὲ τακτικῶς νὰ μὴ γεύηται τις ὀπώρας κατὰ φθινόπωρον πρὸ τῆς τῆς μετοπωρινῆς ἰσημερίας μηδὲ νὰ τέμνωσι (κλαδεύωσιν) ἄμπελον πρὸ τῆς ἐαρινῆς ἰσημερίας Πλουτάρχ. Λίτια Ῥωμαϊκά. 40.

²¹ Φίλων. Ἰουδ. «Περὶ τοῦ πάντα σπουδαῖον εἶναι ἐλεύθερον» κ. 20 σ. 467. M.

καὶ τὸ μετ' εὐφυίας συνδεόμενον πολυάσχολον, ἢ καὶ εἰς τοὺς σημερινοὺς Ἀθηναίους κληροδοτηθεῖσα ῥοπή πρὸς ταραχὰς καὶ θέρυβον^{22α}, ἢ ταχεῖα ἀντιληπτικότης, «τὸ ἀσπάζεσθαι τῶν λόγων τοὺς παιγνιώδεις καὶ γελοίους καὶ προτιμᾶν τοῖς ἐπαινοῦσιν αὐτῶν μάλιστα χαίρειν, τοῖς δὲ σκώπτουσιν ἥκιστα δυσχεραίνειν», τὸ πρὸς ὄργην εὐκίνητον καὶ πρὸς ἔλεον εὐμετάθετον, διεγνώσθησαν λίαν σαφῶς καὶ ὑπὸ τινος τῶν ὑστέρων συγγραφέων τῆς ἀρχαιοτέρας περιόδου τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων, ὑπὸ τοῦ Βοιωτοῦ Πλουτάρχου^{22β}. Ὁ ἐν Ἀθήναις βίος καὶ κίνησις μετὰ τῆς εὐαρέστου ὑπὸ τὴν σκέπην τῶν ἀρχαίων μεγάλων ἀναμνήσεων διατριβῆς, μετὰ τῶν φιλοσοφικῶν τῆς πόλεως σχολῶν, αἵτινες κατὰ τὸν ἐπόμενον αἰῶνα ἐκτῆσαντο πάλιν παγκόσμιον φήμην, ἐφείλκε διαρκῶς Ῥωμαίους τε καὶ ἄλλους ξένους μετὰ μαγικῆς δυνάμεως ἠπίας. Καὶ κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον οὐ μόνον αὐτοκράτορες καὶ αὐτοκράτειραι καὶ ἡγεμονόπαιδες τῆς δυναστείας ἀμφοτέρων τῶν φύλων ἀσμένως ἐδέχοντο τὰς μετὰ κολακειῶν προσφερομένας αὐτοῖς ὑπὸ τοῦ εὐφυοῦς λαοῦ τῶν Κεκροπιδῶν τιμὰς· ἀλλὰ γινώσκομεν πλείονας τοῦ ἐνὸς ξένους^{22γ} αἰσθανομένους τιμὴν καὶ χαρὰν ἐν ἑαυτοῖς διότι ἡμείβοντο δι' ἀνδριάντων καὶ τιμητικῶν ἐπιγραφῶν ὡς εὐεργέται τῆς πόλεως ταύτης²³. Αἱ δὲ Ἀθῆναι, ὡς ἄλλως καὶ ἡ ἔν-

^{22α} Πλουτάρχ. Συμποσιακ. βιβλ. Η' Πρόβλ. Γ'. κ. 1 ἀρχ.

^{22β} Πλουτάρχ. Περὶ τῶν ὑπὸ τοῦ θεοῦ βραδέως τιμωρουμένων κ. 15. Πολιτικὰ Παραγγέλματα κ. 3. Πρὸβλ. τὴν παρὰ Λουκιανῷ (Δημων. κ. 11) περιγραφομένην σκηνὴν ἴδ. καὶ παρὰ Φιλοστράτῳ Ἀπολλων. Τυαν. ἐπιστ. 70.

^{22γ} Ἴνα μὴ εἴπωμεν ἔτι πλέον περὶ τῆς αὐθορμήτου κολακείας τῶν Ἀθηναίων πρὸς Ῥωμαίους δυνάστας καὶ πρὸς παντοίους ἀνθρώπους τιμωμένους ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ αὐλῇ, πρὸβλ. πρὸς τοῖς ἄλλοις τὴν πρὸς τὸν Σμυρναῖον Μ. Ἀρτώριον Ἀσκληπιάδην ἀρχίατρονον τοῦ Αὐγούστου τιμητικὴν ἐπιγραφὴν Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 567. Ἴδ. καὶ τὰ κατὰ τὴν ἐν Ἀθήναις διατριβὴν τοῦ ποιητοῦ Λουκανοῦ (Sueton. Vit. Lucan. ἀρχ.).

²³ Οὕτως ἐτιμήθη δι' ἀνδριάντος καὶ ἐπιγραφῆς ὁ τοῦ Αὐγούστου φίλος, ὁ διαδόχος Π. Οὐήδιος Πολλίων. ἴδ. Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 366· ὡσαύτως δὲ καὶ εἰς τὸν τοῦ Αὐγούστου φίλον Παῦλον Φάβιον Μάξιμον (Tacit. Ann. I. 5) ἰδρύθη ἐν τῷ θεάτρῳ Ἀθηναίων τιμητικὸς ἀνδριὰς ἀπὸ μαρμάρου Ὑμηττίου μετ' ἐπιγραφῆς τιμητικῆς· ἴδ. Philologus 1866. τόμ. 24. τεῦχ. 3. σ. 541. Ὁ ἀνδριὰς ὁ ἐν τῇ ἀκροπόλει μετὰ τῆς παρὰ Böckh (αὐτόθι ἀρ. 370 b. σ. 911) ἐπιγραφῆς θεωρεῖται ὅτι εἶναι τοῦ αὐτοῦ· πρὸβλ. Nir-

δοξος Ῥόδος²⁴ ἰδίως, ἦσαν ἔτι νῦν ἡ Ἑλληνικὴ ἐκείνη πόλις, εἰς ἣν ἀσμένως ἀποχωροῦντες διέτριβον ἄνδρες, οἵτινες πρὸ τῆς ὀργῆς τῶν ἐν Ῥώμῃ ἐξουσιαστῶν ἠναγκάζοντο νὰ καταλείπωσι τὴν πόλιν ταύτην, χωρὶς ἀπ' εὐθείας νὰ καταδικασθῶσιν εἰς ἐξορίαν ἢ ἀειφυγίαν. Οὕτως ἐπὶ τοῦ Καλιγόλα ὁ Ῥωμαῖος ῥήτωρ Σεκοῦνδος Καρρίνας²⁵, ὃν ὁ Ῥωμαῖος αὐτοκράτωρ ἐξέβαλεν ἐκ τῆς πρωτεύουσας, διότι εἶχεν ἐκφωνήσει λόγον ἐν τῇ σχολῇ αὐτοῦ ἐναντίον τῶν τυράννων, ἐτράπη τὴν πρὸς Ἀθήνας²⁶. Οὕτω καὶ ὁ

perdey εἰς Tacit. Annal. ἐν εἰρ. τ. Μνημονευτέον προσέτι καὶ τοῦ ἐν τῇ ἀκροπόλει τιμητικοῦ ἀνδριάντος τοῦ ἐπὶ τοῦ Αὐγούστου ὡς νικητοῦ τῶν Γερμανῶν κλεῖσθέντος Αεουκίου Δομιτίου Ἀενοδάβρου (Arch. Ztg. II. 244. Nipperdey εἰς Tacit. Annal. IV. 44. Stahr, «Agrippina» σ. 5.)· εἶτα δὲ καὶ τοῦ Νουμίδου * ἡγεμόνος Ἰόδα (συγχρόνου τοῦ Αὐγούστου), οὗ τοὺς ἀνδριάντας εὔρεν ὁ Πausanias (A. 17, 2) ἐν τῷ γυμνασίῳ τοῦ Πτολεμαίου Φιλαδέλφου καὶ οὗ τῷ ἐγγόνῳ Πτολεμαίῳ ἔστησαν ὡσαύτως ἀνδριάντα οἱ Ἀθηναῖοι (ἐπὶ τοῦ Τιβερίου) Böckh 1. ἀρ. 360. Bursian, Geogr. v. Griechenl. τ. 1. σ. 291. Δι' ἀνδριάντος ἐτιμῆθη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων (ἐπὶ τοῦ Αὐγούστου) καὶ ὁ Θραξ ἡγεμὼν Κότυς, υἱὸς τοῦ Ῥασκουπρίδος (ἴδ. Böckh ἀρ. 395· ἀλλοῖα ἢ περὶ τούτου γνώμη τοῦ Lehmann. «Claudius» σ. 186). Ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ ταμίαις καὶ ἀντιστράτηγος (quaestor pro praetore) (τῆς Ἀχαιίας πάντως) Π. Κορνήλιος Σκιπίων (σ. 7 σημ. 2) ἐτιμῆθη δι' ἀνδριάντος καὶ ἐπιγραφῆς. Böckh ἀρ. 364.

Ἐπὶ τοῦ Τιβερίου ὁ εὐγενὴς καὶ περιχλεῖς (Tacit. Annal. VI. 10) ἄκρος ἀρχιερεὺς καὶ πολίταρχος Ῥώμης, (praefectus urbi) Λ. Καλπούρνιος Πείσιων καὶ ὁ τούτου πενθερός, ὁ ὑπάτος τοῦ ἔ. 14 π. Χ., Μ. Λικίνιος Κράσσος Χρηστός (Frugi) ἀμφοτέρω εἶχον ἀνδριάντα ἐν Ἀκροπόλει ἐπὶ βάσειως κοινῆς, ἧς ἐσώθη ἡ ἐπιγραφή. Bull. Arch. 1855. σ. 30· ἴδ. καὶ Nipperdey εἰς Τάκιτον ἐν εἰρ. τ. Πρὸς τούτοις ὁ ἑπαρχος τῆς πόλεως (Ῥώμης) Λεύκιος Ἰούνιος Σιλανός Τορκουάτος, υἱὸς τοῦ Μάρκου Σιλανοῦ, ὅστις μνημονεύεται παρὰ Τακίτῳ (Ann. XV. 52) ἐν τοῖς περὶ συνωμοσίας τοῦ Πείσιωνος κατὰ τοῦ Νέρωνος, ἐτιμῆθη δι' ἐπιγραφῆς ἀνηκούσης πιθανῶς εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Κλαυδίου (ἢ τοῦ Νέρωνος). Böckh ἀρ. 369. ἴδ. καὶ Nipperdey εἰς Τάκιτον ἐν εἰρ. τ. Ἐπὶ Κλαυδίου δι' ἀνδριάντος καὶ ἐπιγραφῆς ἐτιμῆθη ὁ τῆς Ἀχαιίας ἀνθύπατος Γάϊος Ἀκερρώνιος Πρύκλος (σ. 50 σημ. 66). Προσέτι δέ, ἐπὶ τοῦ Κλαυδίου πιθανῶς, ἡ βραδύτερον βασίλισσα Ἰουλία Βερενίκη (ἡ νεωτέρα), Böckh. ἀρ. 361, μικρανεψιά τοῦ Ἡρώδου τοῦ μεγάλου, ὡς γυνὴ ἢ τοῦ Ἡρώδου τῆς Χαλκίδος ** ἢ τοῦ Πολέμωνος τῆς Κιλικίας.

²⁴ Προβλ. τὰ ῥηθησόμενα κατωτέρω.

²⁵ καὶ ²⁶ Δ. Κασσ. 59, 20. Juvenal. Satyr. VII. 205. ἴδ. καὶ Ad. Schmidt, Gesch. d. Denk-und Glaubensfreiheit. σ. 435.

* Ὁ Πausanias καλεῖ αὐτὸν Λίβυν. (Σ. Μ.)

** Ἐννοεῖται τῆς ἐν Συρίᾳ (νῦν Χαλεπίου). (Σ. Μ.)

περίφημος Κυνικός Δημήτριος²⁷ ὁ Κορίνθιος, (γεννηθεὶς τῷ 14 μ. Χ.) μεγάλην κτησάμενος φήμην διὰ τοῦ αὐστηροῦ βίου, τῆς φιλαληθείας καὶ τῆς ἀποτόμου παρρησίας καὶ μετὰ τοῦ Σενέκα διὰ φιλίας συνδεθεὶς, εἶχεν ἤδη ἐλκύσει τὰ βλέμματα τοῦ Καλιγόλα· ἀφοῦ δὲ ὕστερον ἐφιλοσόφησεν ἐπὶ τινα χρόνον ἐν Κορίνθῳ (60 μ. Χ.), εἶτα δὲ πάλιν ἐξεδιώχθη ἀπὸ τῆς Ῥώμης (τῷ 66 μ. Χ.), ἀπεχώρησεν εἰς Ἀθήνας, ἔνθα διέτριψε μέχρι τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀνόδου τοῦ Οὐεσπασιανοῦ²⁸.

Ὑπολείπεται ὑμῖν ὄτι νὰ ἀναφέρωμεν πολλὰ ἔτι ἀξιωμακτικὰ γεγονότα χρόνου σημεῖα, καθ' ἃ ἄνδρες, παντελῶς διαφόρου φύσεως καὶ ἐπιτηδεύματος, ὧν ἡ ἐμφάνισις ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις ὑπῆρξε σημαντικωτάτη εἰς ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα, καὶ οὗτοι κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον κατέστησαν τὰς Ἀθήνας θέατρον τῆς ἐνεργείας αὐτῶν. Ἀναφέρομεν ἐνταῦθα ἐν πρώτοις δι' ὀλίγων μόνον περὶ τῆς εἰς Ἀθήνας ἐπιδημίας τοῦ Ἰνδοῦ σοφοῦ τοῦ ἐκ Βαργόσης ἢ Βαρυγάζων τῆς Ἰνδικῆς Ζαρμάνου ἢ Ζαρμανογηγᾶ. Οὗτος ἀκολουθῶν πρεσβεῖα τινὶ Ἰνδικῇ, ἣτις προσήνεγκεν εἰς τὸν αὐτοκράτορα Αὐγούστον τὰ σεβάσματα καὶ τὰ δῶρα τοῦ ἡγεμόνος αὐτῆς, ἐφάνη τῷ 19 μ. Χ. καὶ ἐν ταῖς μέχρι Ἰνδιῶν περιωνύμοις γενομέναις Ἀθήναις, ἐμυήθη ἐνταῦθα τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια, καὶ τέλος διὰ τὸ προβεβηκὸς τῆς ἡλικίας αὐτοῦ, καθ' ὃν ποτε τρόπον ὁ Καλανὸς ἐν Σούσοις πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ Μακεδονικοῦ στρατοῦ*, οὕτω καὶ αὐτὸς ἐν Ἀθήναις πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἐκθάμβου πλήθους ἐτελεύτησε τὸν βίον ἐκουσίως ἐπὶ τῆς πυρᾶς. Τὸν τάφον τοῦ ἀνδρὸς τούτου

²⁷ Περὶ τούτου τοῦ φιλοσόφου Δημητρίου ἴδ. πρὸ πάντων Ad. Schmidt. ἐν εἰρ. τ. σ. 387-399 καὶ πρὸς Senec. epist. 20.6. de vit. beat. 18. de benefic. VII. 1. 2. 8. 9. 11. Λουκιαν. πρὸς τὸν Ἀπαίδευτον 19. Περὶ Ὁρχήσεως 63. Φιλοστρ. Ἀπολλων. Τυαν. Δ. 25.

²⁸ Φιλοστρ. ἐν εἰρ. τ. Δ. 42. E. 19. S. 31. Tacit. Histor. IV. 40.

* Ὁ Καλανὸς ἦτο γυμνοσοφιστὴς εἴτε καὶ βραχμάν, ὅστις γνώριμος γενόμενος τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐν τῇ Ἰνδικῇ ἠκολούθησεν αὐτῷ κατὰ τὴν ἐπάνοδον μέχρι Περσίας, ἔνθα προσβληθεὶς ὑπὸ νόσου ἔθηκε τέρμα ἐκουσίως εἰς τὴν ζωὴν αὐτοῦ ἀνελθὼν ἐπὶ πυρᾶς μετὰ μεγάλης ἐπισημότητος. (Σ. Μ.).

εἶδεν ἔτι ὁ Πλούταρχος ἐν Ἀθήναις²⁹. Ἀλλ' ἰδιαιτέρως ἄξιος μνείας εἶναι ὁ ξένος ἐκεῖνος, οὗ ἡ ἱστορία καὶ ἡ ἐν Ἑλλάδι διαμονὴ καὶ ἐν ὑστέροις ἔτι χρόνοις κατέστησαν ὑποκείμενον ὀλοκλήρου φιλολογίας· ὁ Ἀπολλώνιος δηλονότι ὁ Τυανεύς. Ὁ ἀξιωματικὸς οὗτος ἀνὴρ, τὴν καταγωγὴν ἐξηλληνισμένος Καππαδόκης, κατὰ τε τὴν πνευματικὴν αὐτοῦ τάσιν καὶ κατὰ τὸν τρόπον τοῦ βίου σφόδρα ἀφωσιωμένος εἰς τὴν φιλοσοφίαν καὶ εἰς τὴν αὐστηρότητα τῆς ἀρχαίας Πυθαγορείου σχολῆς, ἐπέδιωκε τὸν σκοπὸν, ἐφόσον τοῦτο μετὰ τινος βεβαιότητος ὀύναται τις νὰ ἰσχυρισθῆ, νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς τὸν διεφθαρμένον πολυθεισμὸν τῶν χρόνων αὐτοῦ πνευματικωτέραν οὐσίαν. Ὁ Ἀπολλώνιος γενόμενος ἐν τῷ πρώτῳ μετὰ Χριστὸν αἰῶνι ὁ περικλεέστατος ἀντιπρόσωπος τῆς Σχολῆς αὐτοῦ (τῆς Πυθαγορείου δηλονότι) ἐθεώρει καὶ οὗτος τὴν μυθολογίαν «κατ' οὐσίαν ἀπλοῦν ἔργον τῶν ποιητῶν», οἵτινες οὐδαμῶς κηδόμενοι τῆς ἀληθείας «βιάζονται πιθανοὺς φαίνεσθαι τοὺς ἑαυτῶν λόγους»³⁰. ἐξηγεῖτο δὲ καὶ αὐτὸς τοὺς μύθους τὸ πλεῖστον ἀλληγορικῶς· «ἀπεστρέφετο καὶ αὐτὸς μεγάλως τὴν αἰσθητὴν παράστασιν τῆς θεότητος». Καὶ στηριζόμενος ἐπὶ ἀσυνήθως εὐρείας γνώσεως τῶν ἐν τῷ κλασσικῷ κόσμῳ ἀρχαίοθεν ἐπικρατούντων

²⁹ Περὶ Πλουτάρχ. Ἀλεξ. κ. 69 κ.λ. Δ. Κασσ. 54, 9 Στράβ. ΙΕ. 686 καὶ 719 κξ. («καὶ δὴ γελῶντα ἀλέσθαι γυμνὸν λίπ' ἀηλιμμένον ἐν περιζώματι ἐπὶ τὴν πυρὰν ἐπιγεγράφθαι δὲ τῷ τάφῳ «Ζαρμανοχηγῆς Ἰνδὸς ἀπὸ Βαργόσης κατὰ τὰ πάτρια Ἰνδῶν ἔθη ἑαυτὸν ἀπαθανάτισας κείται») Νικολ. Δαμασκ. Ἱστορ. βιβλ. 116 παρὰ Müller. frgm. hist. Graec. τόμ. 3. σ. 419 κξ. ἀρ. 91. ἴδ. καὶ Lassen, Indische Alterthumskunde τόμ. III. σ. 58-60. Κατὰ Lassen ἡ Ἰνδικὴ πρεσβεία ἦλθεν ἐκ Πενταποτάμου (Pandschap) καὶ ὁ Ζάρμαρος ἦτο εὐσεβὴς Βουδιστής, ὀνόματι Gramanakarja τ. ἔ. διδάσκαλος τοῦ Gramana. Κατὰ Osmond de Beauvoir Priaulx Journal of the royal Asiatic society. τόμ. 17. Μέρος 2. 1860) «On the Indian Embassy to Augustus» σ. 309-321. ἡ πρεσβεία ἀφίκετο ἐξ Ἰνδοστάν.

³⁰ Φιλοστρ. Β. Ἀπολλων. Τυαν. Ε. 14: Ad. Schmidt, Gesch. der Denk und Glaubensfreiheit im ersten jahrhunder der keiser hers chaft. σ. 185 κξ. 232 κξ. Ἐν τοῖς χρόνοις ἄλλοις τοῦ Αὐγούστου εἶχε φανῆ ἐν Ῥώμῃ ἅπαξ Νεοπυθαγόρειός τις φιλόσοφος, Ἀναξίλαος ὁ Λαρισσαῖος, ἐξελαθεῖς ἐντεῦθεν καὶ ἐξ Ἰταλίας ὕστερον μετ' ἄλλων ὁμοῦ ἀστρολόγων καὶ θαυματοποιῶν. Plin. Nat. Hist. XIX. 1, (4) 20. XXVIII. 11, (49), 181. XXXV. 15, (50), 176. Εὐσεβ. Χρον. (ἔκδ. Α. Shōne) τόμ. 2 σ. 141. δ. καὶ Ad. Schmidt ἐν εἰρ. τ. σ. 184.

θησκευμάτων μετὰ τῶν ἱεροτελεστιῶν καὶ τῶν θεσμίων αὐτῶν, τῆς ἱστορίας καὶ τῆς ἀρχῆθεν σημασίας τούτων, ἐζήτει ἐν ταῖς μακροτάταις αὐτοῦ ἐν ταῖς χώραις τοῦ Ἑλληνορωμαϊκοῦ κόσμου περιοδείαις νὰ διδάσκη πανταχοῦ τοὺς ἱερεῖς περὶ τοῦ ιδεώδους ὑποκειμένου τοῦ ἔργου αὐτῶν ³¹. Περιπλέον δέ, ἐπειδὴ ἐπρέσβευεν αὐστηροτάτας ἠθικὰς ἀρχάς, καὶ αὗται ἀκριβῶς ἀπετέλουν τὸ κέντρον τοῦ ὅλου αὐτοῦ θρησκευτικοῦ καὶ φιλοσοφικοῦ συστήματος, ἐζήτει ³² καὶ ἀμέσως καὶ πρακτικῶς νὰ ἐπιδρῶ καί, ὡς οἱ Στωϊκοί, νὰ καταπολεμῇ τὴν φαύλην ἠθικὴν διαφθορὰν τῶν συγχρόνων αὐτοῦ καὶ νὰ ἐπιτύχῃ ἠθικὴν τινα μεταρρύθμισιν. Ἀλλὰ τοσοῦτον ὀλοσχερῶς ἐπεκράτει ἐν αὐτῷ καὶ τὸ ρεῦμα τὸ πνευματικὸν τῶν χρόνων αὐτοῦ, ὥστε μετὰ τῆς ιδεώδους ταύτης

³¹ Φιλοστρ. Ἀπολλων. Τυαν. Γ. 58. Δ. 1. 4. 11. 19. 21. 28.

³² Ad. Schmidt ἐν εἰρ. τ. σ. 334 κξ. Πρὸς περὶ Ἀπολλων. τὴν ἀξιόλογον περιχοπὴν ἐκ τῆς τοῦ Φερδινάνδου Γρηγοροβίου «ἱστορίας τοῦ αὐτοκράτορος Ἀδριανοῦ» (Geschichte des Kaisers Hadrian) σ. 245-254· πρὸς δὲ τὰς κριτικὰς παρατηρήσεις τὰς παρὰ Chr. Baur, «Apollonius von Tuana und Christus» (Tübingen. Ztschrft. für Theologie 1832. τευχ. 4. σ. 136 κξ) καὶ «das Christenthum der drei ersten Jahrhunderte» ἐκδ. 2. σ. 415-419. *

* Αἱ μυθώδεις περὶ τοῦ Ἀπολλωνίου ὡς «πολλὰ καὶ θαυμάσια διαπράξαντος» παραδόσεις καὶ ἡ θρυλουμένη αὐστηρὰ ἠθικότης τοῦ βίου, κατὰ τὴν ἔννοιαν τῆς ἠθικῆς τῶν ἔθνικῶν, ἔδωσαν ἀφορμὴν ἵνα ἐν τοῖς χρόνοις τῶν κατὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ διωγμῶν οἱ ἔθνικοι ἀντιτάξωσι κατὰ τοῦ προσώπου τοῦ θεανθρώπου τὸ μυθῶδες καταστὰν πρόσωπον τοῦ γόητος τῶν Τυάνων· ἐν δὲ τοῖς ἐπὶ Διοκλητιανοῦ διωγμοῖς, ἐν Νικομηδείᾳ τῷ ἐν Ἀνατολῇ κέντρῳ τῆς ἀντιχριστιανικῆς κινήσεως, ὁ Ἱεροκλῆς ἐχθρὸς ὢν τοῦ Χριστιανισμοῦ ἔγραψε περὶ Ἀπολλωνίου συγκρίνων αὐτὸν πρὸς τὸν Χριστὸν καὶ ζητῶν ἐν τῇ συγκρίσει ταύτῃ νὰ δείξῃ τὴν τοῦ Ἀπολλωνίου ὑπεροχὴν, «ὅς ἐκ παιδὸς κομιδῇ νέος, (ἔγραψεν ὁ Ἱεροκλῆς ἰδ. Εὐσεβ. «πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ Φιλοστράτου εἰς Ἀπολλώνιον τὸν Τυανέα διὰ τὴν Ἱεροκλεῖ παραληφθεῖσαν αὐτοῦ τε καὶ τοῦ Χριστοῦ σύγκρισιν» κ. 2) καὶ ἀφ' οὗ περ ἐτράπετο τῷ φιλανθρώπῳ Ἀσκληπιῷ, πολλὰ καὶ θαυμαστὰ διεπράξατο . . . ἡμεῖς μὲν τὸν τὰ τοιαῦτα πεποιηκότα οὐ θεόν, ἀλλὰ θεοῦ κεχαρισμένον ἄνδρα ἠγούμεθα, οἱ δὲ δι' ὀλίγας τερατείας τὸν Ἰησοῦν θεὸν ἀναγορεύουσιν» (πρὸς Εὐναπίου Βίοι. 1 «Ἀπολλωνίος τε ὁ ἐκ Τυάνων οὐκέτι φιλόσοφος, ἀλλ' ὡς τι θεῶν τε καὶ ἀνθρώπων μέσον. Ἦν μὲν γὰρ Πυθαγόρειον φιλοσοφίην ζηλώσας πολὺ τὸ θεϊότερον καὶ ἐνεργὸν κατ' αὐτὴν ἐπεδείξατο. Ἀλλὰ τὸ μὲν ἐς τοῦτον ὁ Λήμνιος ἐπετέλεσε Φιλοστράτος, Βίον ἐπιγράψας Ἀπολλωνίου τὸ βιβλίον, δέον Ἐπιδημίαν ἐς ἀνθρώπους θεοῦ καλεῖν». Κατὰ τοῦ Ἱεροκλέους ἔγραψεν ὡς ἀντίρρησιν ὁ Εὐσέβιος τὸ ἀνωτέρω μνημονευθὲν σύγγραμμα. «Πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ Φιλοστρ. εἰς Ἀπολλώνιον τὸν Τ. κτλ.» (Σ. Μ.).

πνευματικῆς τάσεως, μετὰ τῆς ἀρχαϊκῆς δημοκρατικῆς πρὸς τὴν ἐλευθερίαν ἀγάπης καὶ μετὰ τῆς ἰσχυρᾶς ὀρμῆς ἐνθουσιασμοῦ ἀπὸ μυστικισμοῦ προερχομένου, μεθ' οὗ συνεδυάζετο πολὺ καλῶς καὶ φανατικῆ τις δεισιδαιμονία, ἡνοῦτο ἐν αὐτῷ κινδυνώδης τις κλίσις πρὸς μαγείαν, προφητείαν καὶ θαυματουργίαν^{32*}. Πρέπει δὲ προσέτι νὰ μὴ παρίδωμεν ὅτι ἡ ἱστορία τοῦ βίου τοῦ Ἀπολλωνίου ἢ συγγραφεῖσα ὑπὸ τοῦ βιογράφου αὐτοῦ Φιλοστράτου ἠντλήθη ἀπὸ πηγῆς λίαν θολερᾶς. Μένει δὲ λίαν ἀμφίβολον πόσα ἐκ τῶν τοιούτων πραγμάτων, ἅπερ ἐν τῇ μυθιστορικῇ ἀφηγήσει τοῦ Φιλοστράτου ἐκτίθενται ἡμῖν, εἰσὶν ἀποδοτέα εἰς τὴν ἐπινόησιν ἢ τὴν τεχνικὴν ἐξύφανσιν Δάμιδος τινος ἢ ἄλλου τινὸς ὁμοίου αὐτῷ λογοποιοῦ, καὶ ἐὰν καὶ κατὰ πόσον αὐτὸς ὁ Ἀπολλώνιος ἐκινεῖτο μετὰ τελείας συνειδήσεως ἐν τοῖς ὀμιγλώδεσιν ἐκείνοις μεθορίοις, ἐνθα ἐνθουσιώδης αὐταπάτη καὶ ἀγυρτεία ἄπτονται ἀλλήλων καὶ περιπλέκονται πρὸς ἀλλήλας κατὰ τρόπον κινδυνώδη. Εἶναι δὲ λυπηρὸν ὅτι ὁ ὀξύς καὶ διαυγὲς ἔχων τὸ βλέμμα σατυρικός Λουκιανός, ὁ δούς ἡμῖν ἐν ἀληθῶς φλογερῷ χρώματι (πρβλ. κατωτ.) ἐκ τῶν ἰδίων αὐτοῦ χρόνων τὴν εἰκόνα « προφήτου » τοῦ φαυλοτάτου εἶδους, Ἀλεξάνδρου τοῦ Ἀβωνοτειχίτου, δὲν ἐπραγματεύθη λεπτομερῶς καὶ τὴν ἱστορίαν τοῦ προφήτου τῶν Τυάνων· τοιαύτη τις πραγματεία, καὶ μεθ' ὅλης ἔτι τῆς ἀκολάστου χλεύης τοῦ δηκτικοῦ σατυρικοῦ συντεταγμένη³³, ἤθελεν οὐχ' ἦττον πι-

^{32*} Χαρακτηριστικὴ καὶ ἡ ἰδιαιτέρα, παρὰ Μαλαλᾶ διατηρηθεῖσα περὶ Ἀπολλωνίου παράδοσις, καθ' ἣν οὗτος παρίσταται ὡς θαυματουργὸς ἐν πόλεσιν ὀλοκλήροις διὰ τῶν λεγομένων « τελεσμάτων »· πρβλ. Μαλαλ. Χρονογραφ. Γ σ. 112 κξ. Χρον. Πασχάλ. τόμ. 1. 467. Anon. Banduri. σ. 15. 36. 42. ἴδ. καὶ Jacob. Burckhardt, « die Zeit Constatins des Grossen » σ. 251 καὶ 467. Καὶ ἄλλα ἔτι γινώρια Βυζαντινῶν συγγραφέων ἀναφερόμενα πρὸς ταῦτα ἴδ. παρὰ Kayser ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ ἐκδόσει τοῦ Φιλοστράτου, ἐν τῇ εἰς τὸν βίον τοῦ Ἀπολλωνίου προοιμίᾳ σ. προλογ. 3. ἀρ. 3. Αὐτόθι ἀρ. 1. καὶ 2. Περὶ γινωρίων Χριστιανῶν συγγραφέων περὶ μαγείας πρβλ. Friedländer τόμ. 2. σ. 7. σημ. 1.

³³ Πρβλ. Kayser ἐν εἰρ. τ. σ. προλογ. IV. ἴδ. καὶ τὰς παρατηρήσεις τὰς παρὰ Friedländer, Darstellungen aus der Sittengechichte Roms, τόμ. 1. σ. 352 κξ. Ἐνταῦθα ὁ Friedl. παρατηρεῖ ἰδίως ὅτι ὁ Ἀπολλώνιος ἓνα τοῦλάχιστον γνώρισμα ἔχει κοινὸν πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον ἦτοι τὸν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων θαυμασμόν, οὗ ἐτύχχανεν

θανῶς χειραγωγῆσει ἡμᾶς ἐπιτηδειότερον εἰς τὴν ἑδὸν ἐκείνην, δι' ἧς διὰ μέσου τῶν νεφῶν τῶν θυμιαμάτων καὶ τῶν θαυμαμάτων τῶν ὑπὸ τῶν βιογράφων τοῦ Ἀπολλωνίου ἀναφερομένων θὰ ἠδυνάμεθα νὰ καταστήσωμεν εἰς τὴν γνησίαν εἰκόνα τοῦ θαυμασίου τούτου ἀνδρός. Τοῦτο ὅμως δυνάμεθα ἰσχυρῶς νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν, ὅτι ὁ ἀρχαῖος κόσμος, ὅστις, (ἐνῶ διὰ τῆς πανούργου ἀπάτης τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐκείνου κατὰ τρόπον ἀλλοκότως κωμικὸν ἐφανακίσθη καὶ οἰκονομικῶς ἐληστεύθη), εἰς τὴν μνήμην τοῦ Ἀπολλωνίου καθιέρωσεν εἰκόνας, ναοὺς, θυσίας καὶ νομίματα³⁴, δὲν ἐπλανήθη ἐν τῷ τρόπῳ αὐτοῦ τούτῳ· καὶ ὅτι ἀληθῶς ὁ Ἀπολλώνιος οὕτως μετὰ τῆς φιλοσοφίας αὐτοῦ καὶ τῆς ἠθικῆς, μετὰ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν, ἀγάπης τρεφομένης ὑπὸ τῶν μεγάλων παραδόσεων τοῦ παρελθόντος, μετὰ τῆς ἠθικῆς αὐτοῦ αὐστηρότητος καὶ τῆς ἠθικῆς ἀγνότητος ἀναγκαίως ἐνεποίησεν ἐντύπωσιν ἐπιβάλλουσιν σεβασμὸν, καθ' ὃν χρόνον ἡ διάλυσις καὶ καταστροφή τῆς ἀρχαίας θρησκείας καὶ ἠθικότητος ηὐξάνετο διηνεκῶς γιγαντιαίοις βήμασι. Πρὸς τὸν ἡμέτερον σκοπὸν ἡ ἐμφάνισις τοῦ ἀνδρός τούτου ἐν μέσῳ τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ τοσοῦτον κέκτηται ἰδιάζον διαφέρον, ὅσον ἐν ταῖς περὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ θεωρίαις τοῦ Ἀπολλωνίου τούτου, ὑπὸ τὴν γενικωτάτην

καὶ οὗτος καὶ παρὰ γυναικῶν· παράβαλε τὰ παρὰ Φιλοστράτῳ ἱστορούμενα (B. Σοφιστῶν B'. 5, 1 (Ἀπολλων. ἐπιστ. 13). Ἐν τούτοις ἡ αὐστηρὰ τοῦ Ἀπολλωνίου σωφροσύνη ἐξαίρεται ἄλλως σαφέστατα. Φιλοστρ. Ἀπολλ. Α. 13. Σουῖδ. ἐν λ. Ἀπολλών. Ἰδέαν τινὰ περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ὁ Λουκιανὸς ἐνόησε τὸν Ἀπολλώνιον, δίδωσιν ἡμῖν ἡ βραχεῖα καὶ χλευαστικὴ παρατήρησις τοῦ συγγραφέως ἐκείνου (Λουκιαν. Ἀλεξ. ὁ ψευδόμαντις κεφ. 5 τέλ.) « Ἦν ὁ διδάσκαλος ἐκεῖνος καὶ ἐραστὴς τοῦ Ἀδωνοτειγίτου τὸ γένος Τυανεύς τῶν Ἀπολλωνίῳ τῷ Τυανεῖ συγγενομένων καὶ τὴν πᾶσαν αὐτοῦ τραγωδίαν εἰδῶτων· ὁρᾷς ἐξ οἷας σοι διατριβῆς ἀνθρωπον λέγω; ». Ἄδηλον ἐὰν ὁ μετέπειτα μέγας θαυμαστής τοῦ Ἀπολλωνίου, Φλάδιος Οὐπίσκοπος ἐξετέλεσε τὴν πρόθεσιν αὐτοῦ τοῦ περιγράψαι τὸν βίον τοῦ φιλοσόφου τούτου (Hist. August. Flav. Vopisc. Aurelian. κ. 4).

³⁴ Πρὸβλ. Pauly R. E. τόμ. 1. ἔκδ. 2. σ. 1531. B. Ἀπολλ. Τυαν. Α. 5. ἀργ. Η'. 29 τέλ. * Flav. Vopisc. ἐν εἰρ. τ. Α.

* Ἱερῶν εἰς τὸν Ἀπολλώνιον ἰδρυμένων μνημονεύει ὁ Φιλόστρατος, ἐν ἅπασιν τοῖς μνημονευθεῖσι χωρίοις, μόνον ἐν Τυάνοις, τῇ πατρίδι τοῦ φιλοσόφου. (Σ. Μ.)

ἠθικὴν ἱστορικὴν ἔννοιαν τοῦ ὀνόματος, εὐρίσκωμεν τὸ πρότυπον τῶν φρονημάτων, ἅτινα οἱ πεπαιδευμένοι ἄνδρες τῆς Ἀνατολῆς ἠθιάνοντο πρὸς τὴν ἀρχαίαν πατρίδα τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ, εἰ καὶ ἡ σφοδρὰ αὕτη ἀγάπη τοῦ Ἀπολλωνίου πρὸς τὴν Ἑλλάδα φέρει σχεδὸν καθ' ὅλοκληρίαν χαρακτῆρα ἥμιστα πρακτικόν. Ὁ ἐνθουσιαστὴς οὗτος, ὅστις ἐν τοῖς Ἑλλησι τῶν χρόνων τοῦ Νέρωνος καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ ἠθέληεν ἀσμένως νὰ βλέπῃ ἔτι τὸν λαὸν τοῦ κλασσικοῦ παρελθόντος· ὅστις ἐν τῇ Ἑλληνικῇ αὐτοῦ ὑπερηφανείᾳ μετὰ ὀργίλης ἀγανακτήσεως (ἴδ. κατωτ. σημ. 43^α) ἐξηγέρθη ἐναντίον τῆς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων λήψεως «βαρβαρικῶν» ἤτοι Ῥωμαϊκῶν ὀνομάτων· ὅστις νῦν ἔτι ἠδημόνει ὅτι νεαροὶ Σπαρτιᾶται ἀρχαίας ἐπιφανοῦς καταγωγῆς κατήντησαν νὰ μετέρχωνται χρήσιμα ἀστικά ἐπιτηδεύματα³⁵. ὅστις μόνον ἐκ τῆς ὑπὲρ τοῦ Νέρωνος γενομένης «ἀνορθώσεως τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων» προσεδόκα τὴν «ἐπάνοδον τῶν Ἑλλήνων εἰς τὰ Δωρικὰ καὶ τὰ Ἀττικὰ ἥθη» καὶ νέαν περίοδον σπανίας εὐτυχίας τῶν Ἑλλήνων³⁶. ὁ Ἀπολλώνιος οὗτος ὀλιγώτερον ἀληθῶς ἐνόει

³⁵ Φίλοστρ. Ἀπολλων. Τυαν. Δ. 33 πρὸλ. καὶ τὰ περὶ τερατουργιῶν Α. 39*.

³⁶ Φίλοστρ. Ε. 41. Εἶναι εὐνόητον καὶ ἐντεῦθεν ὅτι ὁ Ἀπολλώνιος οὗτος, ὅστις βεβαίως ἐκ τῆς μακρᾶς αὐτοῦ ἐν Ἑλλάδι διαμονῆς ἀναγκαίως ἐνόησεν ὅτι οἱ πλείστοι τῶν τότε Ἑλλήνων ἦσαν ἔτι τυχαῖοι μόνον κληρονόμοι Θησαυροῦ, ὃν δὲν ἠδύναντο πλέον νὰ χρησιμοποιήσωσιν ὑπὲρ ἑαυτῶν, ἀπέναντι τῆς βαθείας ἠθικῆς, πολιτικῆς, κατὰ μέγα δὲ μέρος καὶ πνευματικῆς καὶ φιλολογικῆς καταπτώσεως τοῦ γένους τούτου ἐξεδήλωσε τὴν δυσθυμίαν καὶ ἀπογοήτευσιν αὐτοῦ μετὰ μεγάλης ὑπερβολῆς. «Ἐγενόμην ἐν Ἄργει καὶ Φωκίδι καὶ Λοκρῖδι καὶ ἐν Σικυῶνι καὶ ἐν Μεγάροις, (ἔγραφέ ποτε, ἐξ Ἄργους (Φίλοστρ. Ἀπολλωνίου Ἐπιστ. 34) εἰς τοὺς σοφοὺς τοῦ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Μουσείου), καὶ διαλεγόμενος τοῖς ἔμπροσθεν χρόνοις ἐπαυσάμην ἐκεῖ. Τί οὖν, εἴ τις ἔροίτο, τὸ αἴτιον; ἐγὼ φράσαιμι ὑμῖν τε καὶ τοῖς Μούσαις: ἐβαρβαρώθη οὐ χρόνιος ὢν ἀφ' Ἑλλάδος, ἀλλὰ χρόνιος ἐν Ἑλλάδι».

* Ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ, εἰς ὃ παραπέμπει ὁ συγγραφεὺς ποιούμενος λόγον περὶ τῆς τερατουργίας (Schwindel) λέγει ὁ Φίλοστρατος τάδε. «Τὴν δὲ σήραγγα τὴν ὑπὸ τῷ Εὐφράτῃ δεικνύντο; αὐτῷ ποτε τοῦ βασιλέως καὶ «τί σοι φαίνεται τὸ θαῦμα;» εἰπόντος, καταβάλλων τὴν τερατουργίαν ὁ Ἀπολλώνιος «θαῦμα ἂν ἦν, ὦ βασιλεῦ, ἔφη, εἰ διὰ τοῦ ποταμοῦ βαθέος οὕτω καὶ ἀπόρου ὄντος πεζῆ ἔβαδίσετε» δείξαντος δὲ καὶ τὰν Ἐκδατάνοις τείχη καὶ θεῶν φάσκοντος, ταῦτ' εἶναι οἰκισιν, «θεῶν μὲν οὐκ ἔστιν ὅλως οἰκισίς· εἰ δ' ἀνδρῶν οὐκ οἶδα· ἡ γὰρ Λακεδαιμονίων, ὦ βασιλεῦ, πόλις ἀτείχιστος ὄπισται». (Σ. Μ.).

τὰς ἀληθεῖς ἀνάγκας τῆς Ἑλλάδος ἢ ὁ ἤρεμος Στωϊκὸς Μουσώνιος ὁ κατὰ τὸ 65 ἢ 66 ὑπὸ τοῦ Νέρωνος εἰς Γύαρον ἐξορισθεῖς. Ὁ Μουσώνιος οὗτος εἶχε τὸ εὐτύχημα νὰ ἀνακαλύψῃ πηγὴν ὕδατος ψυχροῦ, ἣτις ἔνεκα τῆς φήμης τοῦ ἀνακαλύψαντος ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων σφόδρα τιμηθεῖσα ὕστερον κατέστησεν αὐτῆς δυνατὴν τὴν ἐν τῇ ἡρημωμένῃ (τόμ. Α'. σ. 609) πετρώδει νήσῳ κατοικήσιν³⁷. Καὶ ὅτε κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 67 μετ' ἄλλων καταδίκων ἤχθη εἰς Κόρινθον (πρὸλ. κατωτέρω), ἵνα ἐνταῦθα κατὰ διαταγὴν τοῦ αὐτοκράτορος ἐργασθῇ ἐν τῇ διώρυγι τοῦ Ἴσθμου ἀντεφώνησε τότε ὅλως ἀταράχως εἰς φίλον αὐτοῦ φιλόσοφον, εἰς τὸν Δημήτριον ἐκεῖνον (σ. 87), ὅστις ἰδὼν αὐτὸν ἐθρήνει, «Λυπῶ σε ὦ Δημήτριε, τὸν Ἴσθμὸν ὀρύττων τῇ Ἑλλάδι;»³⁸.

Ἐπανερχόμενοι εἰς τὸν Ἀπολλώνιον ἀφηγοῦμεθα τὰ κατ' αὐτὸν ὡς περὶ αὐτοῦ ἀναφέρουσιν οἱ βιογράφοι αὐτοῦ. Κατὰ τούτους, ὁ Ἀπολλώνιος, οὗ ἡ νεότης συμπίπτει περίπου εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ πρώτου μ. Χ. αἰῶνος³⁹, ὦν υἱὸς ὁμωνύμου τινὸς ἐξελληνισμένου Καππαδόκου ἐξ ἀρχαίου γένους τῶν Τυάνων καταγομένου καὶ μεγάλην περιουσίαν κεκτημένου⁴⁰, ἐπαιδεύθη κυρίως ἐν Ταρσῶ τῆς Κιλικίας, τῇ περιφήμῳ ἐστία τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας⁴¹, ἔτι δὲ καὶ ἐν Αἰγαῖς⁴¹ τῇ γείτονι τῇ Ταρσῶ πόλει. Μετὰ τὴν πέρας δὲ τῆς θεωρητικῆς αὐτοῦ παιδείσεως ὑπέβαλεν ἑαυτὸν εἰς αὐστηρὰν ἀσκήσιν, ἣτοι εἰς πενταετῆ σιωπὴν, ὅτε διέμενεν ὁτὲ μὲν ἐν Παμφυλίᾳ, ὁτὲ δὲ ἐν Κιλικίᾳ. Τότε δὲ ἤρξατο, ἀφοῦ ἤδη κατέστη ἐξάκρουστος ἐπὶ σοφίᾳ, εὐσεβείᾳ καὶ ἐπὶ δῆθεν θαυματουργῶ δυ-

³⁷ Φιλοστ. Ζ'. 16 καὶ ἴδ. Ad. Schmidt, *Gesch. der Denk- und Glaubensfreiheit* σ. 383 κξ. ἴδ. καὶ περὶ Γυάρου καὶ περὶ Μουσωνίου κρήνης καὶ L. Ross *Griech. Inselreisen* τόμ. 2. σ. 170 καὶ 171.

³⁸ Φιλοστρ. Ε. 19. Schmidt ἐν εἰρ. τ.

³⁹ Φιλοστρ. Α. 7. 12. 13. πρὸλ. καὶ *Fast. Romman.* τόμ. 1. σ. 3 κξ., κατὰ τὸν ὑπολογισμὸν τοῦ ὁποίου κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 17 μ. Χ. ἤγεν ἡλικίαν μεταξὺ τοῦ 16 καὶ 20 ἔτους ἀπὸ τῆς γεννήσεως κειμένην.

⁴⁰ Φιλοστρ. Α. 4.

⁴¹ α Πρὸλ. Στράβ. ΙΑ. 673.

⁴¹ Φιλοστρ. Α. 7-13.

νάμει, τοῦ ἀξιομνημονεύτου αὐτοῦ πλάνητος βίου. Οἱ βιογράφοι αὐτοῦ διατείνονται ἐν τῇ ἀφηγήσει τῶν περιηγήσεων αὐτοῦ ὅτι μετέβη οὐ μόνον εἰς Ἀντιόχειαν καὶ εἰς ἄλλας πόλεις τῆς δυτικῆς Ἀσίας, ἀλλὰ καὶ εἰς Μεσοποταμίαν καὶ τὰς Ἀριανὰς καὶ Ἰνδικὰς χώρας. Ἐνταῦθα ἡ βιογραφία τοῦ Φιλοστράτου καθίσταται ὀλοσχερῶς μυθιστορία πολυμαθῆς, καθ' ὃν τρόπον ἠρέσκοντο εἰς τὰς μυθιστορίας κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Σεπτιμίου Σεβήρου. Ἐπανελθὼν ἐκ τῶν εἰς τὴν ἀπωτάτω Ἀνατολὴν ἐκδρομῶν τούτων διέτριψεν ὁ Ἀπολλώνιος (πιθανῶς⁴² κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ἀρχῆς τοῦ Κλαυδίου καὶ κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς τοῦ Νέρωνος) μετὰ ἰδιαιτέρας προτιμῆσεως εἰς τὰς Ἑλληνικὰς χώρας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἐν παρόδῳ μόνον ἀναφέρομεν ἐνταῦθα τὰ κατὰ τὴν ἐμφάνισιν αὐτοῦ ἐν μέσῳ τῶν Ἑλλήνων τῶν χωρῶν τούτων⁴³, τὸν σχολαστικὸν ζῆλον αὐτοῦ κατὰ τῆς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων χρήσεως Ῥωμαϊκῶν ὀνομάτων, ἰδίως ἐν Ἰωνίᾳ^{43α}, καὶ τὴν ἀξιομνημόνευτον, ἀλλ' ἐνταῦτῳ φανατικῶς δεισιδαίμονα ἐνέργειαν αὐτοῦ ἀπέναντι τοῦ ἐν Ἐφέσῳ ἐκραγέντος λοιμοῦ. Γενόμενος ἤδη ἀνὴρ προβεβηκυίας ἡλικίας ἀπεφάσισε τέλος νὰ ἐπισκεφθῇ καὶ τὰ δυτικὰ μέρη τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους, ἐν πρώτοις δὲ τὴν χώραν τῶν πόθων αὐτοῦ, τὴν Ἑλλάδα. Ἀπὸ Ἐφέσου, ὡς λέγεται, ἀπῆλθε διὰ Περγάμου κατὰ πρῶτον εἰς τὰς ἀρχαιότητας τοῦ Ἰλίου, αἵτινες, ὡς νοεῖται οἰκοθεν, ὅλως ἰδιαιτέρως ἐδέσμευσαν τὴν προσοχὴν αὐτοῦ. Ἐντεῦθεν μετέβη, ἀκολουθῶν πανταχοῦ ἐκ τοῦ σύνεγγυς ταῖς ἀναμνήσεσι τοῦ μυθικοῦ καὶ ἡρωϊκοῦ παρελθόντος τῶν Ἑλλήνων.

⁴² Ὁ Clinton (ἐν εἰρ. τ. σ. 29 κξ) φρονεῖ ὅτι ὁ Ἀπολλώνιος κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Κλαυδίου, καὶ δὴ κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τῆς τούτου κυβερνήσεως, ἐξετέλεσε τὰς περιηγήσεις αὐτοῦ εἰς τὴν πόρρω Ἀνατολὴν. θεωρεῖ δὲ τὰς περιηγήσεις ταύτας ἀρξαμένας περίπου ἀπὸ τοῦ 45 μ. Χ. κατὰ ταῦτα δὲ χρονολογεῖται καὶ ἡ βραδύτερον ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ διατριβὴ τοῦ Α. κατὰ τὸν ἐν τῷ κειμένῳ ἐκτιθέμενον τρόπον. Περὶ τῆς εἰς τὴν Ἰνδικὴν ἀποδημίας τοῦ Ἀπολλωνίου ἴδ. καὶ Osmond de Beauvoir Priaulx (Journal of the royal Asiatic society τόμ. 17 Μέρ. 1. 1859) «The Julian travels of Apollonius of Tyana» σ. 70 μέχρι 105.

⁴³ Φιλοστρ. Γ'. 58. μέχρι Δ. 11

^{43α} Φιλοστρ. Δ. 5 (πρβλ. τὰ ἀνωτ. ἐν σ. 61 εἰρημένα).

διὰ Λέσβου καὶ Εὐβοίας, εἰς Πειραιᾶ, ἔνθα ἀφίκετο κατὰ φθινόπωρον τοῦ 60 μ. Χ. κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐορτῆς τῶν Ἐλευσινίων μυστηρίων⁴⁴. Ἐὰν κρέπη νὰ δώσωμεν πίστιν εἰς τὸν βιογράφον αὐτοῦ, αἱ Ἀθηναὶ παρέσχον αὐτῷ πολλὴν εὐκαιρίαν, ἵνα φανῆ ἐν ὄλῳ αὐτοῦ τῷ μεγαλείῳ^{45α}, ὅπερ πάντως ἦτο ἱκανῶς εὐκολον ἔνεκα τῆς συναντήσεως αὐτοῦ μετὰ πολλῶν φιλοσόφων καὶ πολλῶν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ λατρευτῶν. «Ὡς τις δεύτερος Ἐπιμενίδης» λέγεται ὅτι ἐδίδαξε «περὶ τῆς ἐκάστη θεότητι ἀρεσκούσης θυσίας» καὶ τοῦ ἀρμοδιωτάτου τρόπου αὐτῆς. Ἀφιέντες τὴν μυθώδη ἱστορίαν Κερκυραίου τινὸς νεανίου σπουδάζοντος ἐν Ἀθήναις, ὡς ἐν παρέργῳ ἀνάγοντος τὸ γένος αὐτοῦ εἰς τὸν βασιλέα τῶν Φαιάκων Ἀλκίνοον καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀπολλωνίου δι' ἀπελάσεως δαίμονός τινος ἀπὸ ἀσώτου θηλυδρίου μεταβληθέντος εἰς σοφῶδὲν φιλόσοφον, ἀναπερόμενον ἔτι μόνον, ὡς διαφέρων εἰς ἡμᾶς, κυρίως τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀπολλωνίου γενομένην ἀπόπειραν ν' ἀποτρέψῃ τοὺς Ἀθηναίους ἀπὸ τῆς ἐκφραλίσεως τῶν Διονυσίων αὐτῶν διὰ γυναικείας πομπείας, ἀσελγῶν χορῶν καὶ ἄλλων ἀκολασιῶν, ὡς καὶ ἀπὸ τῆς ἐξακολουθήσεως τῶν ἐπονειδίστων καὶ εἰς αὐτοὺς εἰσχωρησάντων ἀγώνων τῶν μονομάχων⁴⁵ (πρβλ. σ. 60). Κατὰ τὸ

⁴⁴ Φιλοστρ. Δ. 11-17. πρβλ. Clinton, Fast. Roman. τόμ. 1. σ. 43.

^{45α} Ἀλλ' ἐνταῦθα ἀνάγκη πρὸς τοὺς ἄλλοις νὰ ἀναφέρωμεν ὡς ἱστορικῶς παραδεγμένον καὶ τὸ μετὰ παχυλῆς ἀμβλυνοίας λεγόμενον ὅτι ὁ Ἀπολλώνιος (Φιλοστρ. Δ. 17) ἀνερχόμενος ἀπὸ τοῦ Πειραιῶς εἰς τὸ ἄστυ «πολλοῖς τῶν φιλοσοφούντων ἐτύγγανε Φάληράδε κατιοῦσιν, ὧν οἱ μὲν γυμνοὶ ἐθέροντο οἱ ἠλιοῦντο δηλονότι) καὶ γὰρ τὸ μετόπωρον ἐνήλιον τοῖς Ἀθηναίοις» (πρβλ. Φιλοστρ. Γ. 6. «γυμνοὺς δ' ἐστάλθαι κατὰ ταῦτα τοῖς εἰληθεροῦσιν Ἀθηναίοις»).

⁴⁵ Φιλοστρατ. Δ. 17-22. πρβλ. Ellissen, zur Geschichte Athens σ. 32 κξ. Ὁ Friedländer, (Darstellungen, τόμ. 2 σ. 253) τίθησιν ἐν ἀμφιβόλῳ τὴν τῶν ἐνταῦθα λεγομένων ἀλήθειαν, εἰκάζων ὅτι ὁ Φιλόστρατος τὸ ἱστορήμα τοῦτο ἐπενόησε κατὰ μίμησιν ἐκείνου, ὅπερ Δίων ὁ Χρυσόστομος (Λόγ. ΛΑ (Ροδιακ) 347 καὶ 348 διηγεῖται περὶ τοῦ φιλοσόφου ἐκείνου, ὅστις μάτην πειραθεὶς νὰ ἀποτρέψῃ τοὺς Ἀθηναίους τῶν αἵματηρῶν τούτων ἀγώνων ἤλθεν εἰς διένεξιν πρὸς αὐτοὺς καὶ κατέλιπε τὴν πόλιν αὐτῶν. (Ὁ Friedländer ὡς τοιοῦτον φιλόσοφον κλίνει νὰ θεωρήσῃ τὸν αὐτὸν Δημόνακτα, ὅστις κατὰ τὸν Λουκιανὸν (Δημόνακτ. Β. κ. 57) ἀ' Ἀθηναίων σκεπτομένων κατὰ ζῆλον τὸν πρὸς Κορινθίους καταστήσασθαι θέαν μονομάχων προελθὼν εἰς αὐτούς· μὴ πρότερον,

ἔαρ τοῦ 61 ἐπεσκέφθη ὁ Ἀπολλώνιος κατὰ τὰ λεγόμενα τοὺς ἐν Θερμοπύλαις Ἀμφικτύονας, εἶτα δὲ τὰ περιφημότερα ἐν τῇ βορειῷ Ἑλλάδι ιερά, τοὺς ἐν Ἀθαῖς καὶ ἐν Δελφοῖς ναοὺς τοῦ Ἀπόλλωνος (ἐν Φωκίδι), τὸ μαντεῖον τῆς Δαδώνης, ὡς καὶ τὸ ἐν Λεβαδείᾳ μαντεῖον τοῦ Τροφωνίου καὶ τὸ τοῦ Ἀμφιαράου ἐν Ὠρωπῷ, τέλος δὲ καὶ τὸ ἐν Ἐλικῶνι ιερὸν τῶν Μουσῶν, μεχριστοῦ κατὰ πρόσκλησιν τῶν Ἡλείων μετέσχε κατὰ Ἰούλιον τοῦ 61 (Ὀλυμπιάδ. 210, 1) καὶ τῆς ἐορτῆς τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων⁴⁶. Ἐνταῦθα συνῆψε στενωτέρας σχέσεις πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας, οὓς λέγεται ὅτι διὰ τῆς σοφῶς αὐτοῦ παραινέσεως ἔπεισε νὰ περιστείλωσιν ἰσχυρῶς τὴν κατὰ πολλοὺς τρόπους ἐπαισθητὴν καθισταμένην κατάπτωσιν τῶν ἡθῶν καὶ τῆς ἀγωγῆς αὐτῶν (πρβλ. σ. 60 κξ.) διαμείνας ἐν τῇ πόλει αὐτῶν μέχρι τοῦ ἔαρος τοῦ 62 μ. Χ.⁴⁷ Τὰς περαιτέρω τύχας τοῦ Ἀπολλωνίου, τὴν μετάβασιν αὐτοῦ εἰς Κρήτην, εἶτα δὲ τὴν ἐν Ῥώμῃ ἐμφάνισιν αὐτοῦ κατὰ τὸ 66 μ. Χ.⁴⁸, ἔτι δὲ τὴν πορείαν αὐτοῦ εἰς τὰς μακρὰν κειμέ-

ἔφη, ταῦτα, ὧ Ἀθηναῖοι, ψηφίσησθε, ἂν μὴ τοῦ Ἑλείου τὸν βωμὸν κατέλητε». Ἐπειδὴ κατὰ τὴν κοινῶς ἐπικρατοῦσαν γνώμην (ἴδ. κατωτέρω κεφ. Β΄.) ὁ λόγος ἐκεῖνος τοῦ Δίωνος Χρυσσοστόμου συμπίπτει πρὸς τὰ πρῶτα ἔτη τῆς τοῦ Οὐεσπασιανοῦ ἀρχῆς, πρέπει νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ὁ Δημόναξ ἦγε πάντως τότε τὴν τῆς νεότητος αὐτοῦ ἡλικίαν. Κατὰ Δ. Χρυσστόμ. ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Οὐεσπασιανοῦ οἱ μονομαχικοὶ ἀγῶνες ἤκμαζον μεγάλως* καὶ ἂν ἀληθῶς ὁ Ἀπολλώνιος ἔπραξεν ἐν Ἀθήναις τὰ ὑπὸ τοῦ Φιλοστράτου ἀποδιδόμενα εἰς αὐτὸν (ἐν εἰρ. τ. 32 «καὶ καλούντων αὐτὸν ἐς ἐκκλησίαν Ἀθηναίων οὐκ ἂν ἔφη (Ἀπολλών.) παρελθεῖν ἐς χωρίον ἀκάθαρτον καὶ λύθρου μεστόν... καὶ θαυμάζειν ἔλεγεν «ὅπως ἢ θεὸς οὐ καὶ τὴν ἀκρόπολιν ἤδη ἐκλείπει τοιοῦτον αἶμα ὑμῶν ἐκχεόντων αὐτῇ... μετὰσθη καὶ σύ, Διόνυσε· Κιθαιρῶν καθαρώτερος»), καὶ πάλιν τὸ ἀποτέλεσμα τῆς τοιαύτης αὐτοῦ ἐνεργείας φαίνεται ὅτι ὑπῆρξε παροδικώτατον.

⁴⁶ Φιλοστρ. Δ. 23-31. Ἀπολλων. Ἐπιστ. 24 κξ. Clinton, Fast. Roman. τόμ. 1. 43.

⁴⁷ Φιλοστρατ. Δ. 27. 31-34. πρβλ. Γ 20. Ἀπολλων. ἐπιστολ. 62 κξ. Clinton σ. 45.

⁴⁸ Πρβλ. Clinton σ. 49 ἴδ. πρὸς τούτους Ad Schmidt, Cesch. der Denk- und

* Περὶ τοῦ φιλοσόφου τούτου ἐγένετο λόγος ἤδη ἐν σ. 60 σημ. 81 «καὶ τὸν εἰπόντα φιλόσοφον καὶ νοουθετήσαντα αὐτοὺς οὐκ ἀπεδέξαντο... ὄντα μὲν γένει Ῥωμαίων μηδενὸς ὕστερον δόξαν δὲ τηλικαύτην ἔχοντα, ἡλικίης οὐδενὸς ἐκ πάνυ πολλοῦ τετύχηκε». Τὰ λεγόμενα ἐνταῦθα «γένει Ῥωμαίων μηδενὸς ὕστερον» ἄρδην ἀνατρέπουσα τὴν τοῦ Faiedländer γνώμην περὶ τῆς ταυτότητος τοῦ ὑπὸ τοῦ Δ. Χρυσσοστ. ἀναφερομένου φιλοσόφου πρὸς τὸν Δημόνακτα. (Σ. Μ.).

νας δυτικὰς χώρας τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους, τὴν ἐν Ἰσπανίᾳ διαμονὴν αὐτοῦ κατὰ τὸν χρόνον τῆς περιφήμου διὰ τῆς ἐπαρχίας Ἀχαΐας καλλιτεχνικῆς περιοδείας τοῦ Νέρωνος (ἴδ. κατωτ.) κατὰ τὰ 66 καὶ 67^{48α}, τέλος τὴν εἰς Ἑλλάδα ἐπάνοδον αὐτοῦ κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 68^{48β}, ταῦτα πάντα ἀκροθιγῶς μόνον ἀναφέρομεν ἐνταῦθα· θὰ λάβωμεν ἔτι βραδύτερον πολλάκις ἀφορμὴν ἐν τῇ προιούσῃ ἱστορίᾳ τῆς Ἀχαΐας νὰ ἀναφέρωμεν τὸν ἀξιομνημόνευτον τοῦτον ἄνδρα.

Ἐπαγωγοτάτη εἶναι ἡ ἀντίθεσις ἢ μεταξὺ τοῦ ὀπωσδήποτε μεγαλόφρονος ἐνθουσιαστοῦ καὶ φιλοσόφου ἀναμορφωτοῦ καὶ τοῦ ὠσαύτως ἐξ Ἀνατολῆς ἐλθόντος ἀπλοῦ, ἀλλὰ πνευματικῶς ἰσχυροῦ ἀνδρός, ὅστις ὀλίγα μόνον ἔτη πρὸ τῆς τοῦ Ἀπολλωνίου ἐν Ἀθήναις παρουσίας εἶχε φανῆ ἐπίσης ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Ἑλλάδι, ἵνα φυτεύσῃ ἐνταῦθα τοὺς πρώτους τῆς νέας παγκοσμίου θρησκείας βλαστούς· τοῦ Ἀποστόλου δηλονότι Παύλου. Ἐνεκα τῆς μεγάλης ἐμπορικῆς καὶ ὀδοπορικῆς συγκοινωνίας τῆς ἀνεπτυχθείσης κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἢ μεγάλη θρησκευτικὴ κίνησις, ἢ ἀπὸ ἱκανῶν ἐτῶν ἐκ Παλαιστίνης ἀρξαμένη καὶ διὰ Συρίας καὶ Μικρᾶς Ἀσίας διαδιδόμενη, μάλιστα ἐν τοῖς Ἰουδαϊκοῖς συνοικισμοῖς, ὅθεν εἶχε μείνει πιθανῶς ἄγνωστος εἰς τοὺς κατοίκους τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου. Ἄλλ' εἰς ἄμεσον ἐπαφὴν πρὸς ταύτην ἦλθον αἱ ἐν Εὐρώπῃ Ἑλληνικαὶ χῶραι μόνον ἀπὸ τῶν τελευταίων ἐτῶν τοῦ αὐτοκράτορος Κλαυδίου, ἀπὸ τῆς στιγμῆς τὸ πρῶτον, καθ' ἣν ὁ νέος ἡρωϊκὸς Ἀπόστολος Παῦλος ἤρξατο τῆς μεγάλης εἰς τὰς δυτικώτερον κειμένης Ἑλληνικὰς χώρας ἀποστολικῆς αὐτοῦ πορείας.

Glaubensfreiheit. σ. 382 καὶ 393. Θεμιστίου Λόγ. Γ' 86 κ. 72 d. (ἔκδ. Dindorf). Ἀμφιβολίας περὶ τῆς χρονολογίας τοῦ Φιλοστράτου ἴδ. παρὰ Lehmann, Claudius und Nero, τόμ. 1. σ. 59 κξ. πρὸλ. ἐν τούτοις Schmidt ἐν εἰρ. τ. σ. 393. καὶ περὶ τοῦ γυμνασίου τοῦ Νέρωνος (ἴδ. κατωτέρω σημ. 92) πρὸλ. Tacit. Ann. XV. 22, διότι ὁ ἐνταῦθα μνημονευόμενος ἐμπρησμὸς καθίστα βεβαίως ἀναγκαίαν νέαν οἰκοδομήν.

^{48α} Φιλοστρ. Δ. 47 μέχρι E. Clinton σ. 49 καὶ 51.

^{48β} Φιλοστρ. E. 18. καὶ ἴδ. Clinton σ. 51. Schmidt σ. 394.

Ὡς φαίνεται, κατὰ φθινόπωρον τοῦ 53 μ. Χ.⁴⁹ ὁ Παῦλος ἐν συν-
οδείᾳ τοῦ « ἑλληνιστοῦ » Σίλα ἢ Σιλουανοῦ ἐπορεύθη ἀπὸ Ἱερου-
σαλήμ εἰς τὰς πρὸς βορρᾶν καὶ δυσμὰς κειμένας χώρας τῆς Μικρᾶς
Ἀσίας· ἐν Λύστρα δὲ τῆς Λυκαονίας ἠκολούθησεν αὐτῷ Τιμόθεος
ὁ ἐκ Δέρβης, υἱὸς πατρὸς Ἑλλήνος καὶ μητρὸς Ἰουδαίας. Οἱ χρι-
στιανοὶ κήρυκες προὔχωρῃσαν διὰ τῶν ἔνδον τῆς Μικρᾶς Ἀσίας,
διὰ Φρυγίας καὶ Γαλατίας, εἰς τὴν Τρωάδα, ἔνθα προσεχώρησεν
εἰς αὐτοὺς ὁ Ἑλλήν ἰατρός Λουκᾶς. Ἐνταῦθα λοιπὸν συνέλαβεν
ὁ Παῦλος τὴν μεγάλην κοσμοϊστορικῶς σημαντικὴν γενομένην
βουλήν, δι' ἧς τὸ εὐαγγέλιον τῆς νέας θρησκείας ἐκηρύχθη τὸ
πρῶτον ἐν ταῖς δυτικαῖς ἀκταῖς τοῦ Αἰγαίου πελάγους, ἐν χώραις,
ἐν αἷς ἄλλως πρὸ πολλοῦ ὁ Ἰουδαϊσμός εἶχεν εὐρεῖ οὐχὶ μικρὰν
διάδοσιν ἐν μέσῳ τῆς ἑλληνικῆς θρησκείας. Οἱ ὁδοιπόροι μετέβησαν
ἐπὶ πλοίου διὰ Σαμοθράκης ἐν ἀρχῇ εἰς τὸ νότιον κρᾶσπεδον τῆς
Θρακομακεδονικῆς παραλίας. Οἱ Φίλιπποι μετὰ τοῦ ἰσχυροῦ, μετὰ
Ῥωμαϊκῶν καὶ Ἑλληνικῶν πληθυσμῶν ἀναμίκτου Μακεδονοθρα-
κικοῦ λαοῦ αὐτῶν ἐγένοντο ἡ πρώτη ἀποικία, ἡ πρώτη καὶ εἰς τὸν
μέγαν Ἀπόστολον ἀγαπητοτάτη τῆς νέας πίστεως ἐπὶ τοῦ ἐδά-
φους τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου ἀκρόπολις^{49α}. Ἡ νέα κοινότης,

⁴⁹ Ἡ χρονολογία τούτων τε καὶ τῶν ἀκολουθῶν συμβάντων εἶναι λίαν κυμαινο-
μένη καὶ εἰς πολλὰς ἀμφισβητήσεις παρέχουσα ἀφορμὴν. Ἀκολουθοῦμεν δὲ ἐνταῦθα τῇ
ἐν τῇ πραγματείᾳ τοῦ Λ. Hausrath ἀπὸ Ἁπόστολος Παῦλος (der Apostol. Paulus) v.
Heidelberg. 1865 σ. 49 κξ. ἐκτιθεμένη χρονολογικῇ ἀκολουθίᾳ τῶν γεγονότων, ἧτις
καὶ ἄλλως εἶναι ἐν γρήσει γενικῇ ἰδίως ἐν ταῖς γενικαῖς περὶ τοῦ μέρους τούτου τῆς
ἀρχαιοτάτης ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας πραγματείας (μετὰ τῆς μόνης διαφορᾶς ὅτι τινὲς
τὴν ἀρχὴν τῆς πρώτης ταύτης ἀποστολικῆς περιόδου τοῦ Παύλου θέτουσιν εἰς τὸ ἔ.
52, ὡς λ. Χ. ὁ Οὐνδῆρος (Weber) καὶ ὁ Holtzmann, Geschichte des Volkes Israel
τόμ. 2. μέρ. 2. σ. 693). Ἄλλοι πάλιν φρονοῦσιν ὅτι ὁ Παῦλος πολλῶν πρότερον ἀφί-
κετο εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Ellissen (zur Geschichte Athens σ. 34) ὡς χρόνον τῆς ἐν
Ἀθήναις ἐμφανίσεως τοῦ Παύλου θεωρεῖ τὸ 52 μ. Χ. Ἄλλὰ κατὰ Lehmann (Clandius
σ. 281. 307 κξ. 330 κξ. 354) ὁ Ἀπόστολος τῆς μεγάλης αὐτοῦ ὁδοιπορίας ἤρξατο τῷ
47 μ. Χ. κατὰ ἔαρ δὲ τοῦ ἔ. 48 διήλθε διὰ τῆς ἀνατολικῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τῷ 49 ἐπε-
σκέψατο τὴν Ἑλλάδα, τῷ 51 δὲ ἐπέστρεψεν ἀπὸ Κορίνθου εἰς Ἐφεσον (σ. 281. 307 κξ.
330 κξ. 354). Πρὸς. καὶ ἀνωτ. σ. 51 σημ. 67 (ἰδίως τὰ περὶ τοῦ Ἰουνίου Γαλλίωνος
εἰρημένα). Περὶ τῆς Παύλου ἐν Κορίνθῳ διατριβῆς κατὰ τὸ 53 καὶ 54 μ. Χ. ἴδ. Wie-
seler, Chronolog. aetat. apostol. σ. 117 κξ.

^{49α} Πράξ. Ἀποστ. 17. 8-12.

ἥς τὸ πρῶτον μέλος ἦτο ἡ Ἰουδαίῶν καταγομένη πορφυροπώλις (πωλήτρια πορφυρῶν) Λυδία, οἱ πρῶτοι προϊστάμενοι ὁ Κλήμης καὶ ὁ Σύζυγος ὡς πρῶτος δὲ διδάσκαλος ἔμεινεν ἐν ἀρχῇ ὁ Λουκάς ἐν Φιλίπποις ^{49β} «ἦτο διηνεκῶς ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ Ἀποστόλου». Ὅτε δὲ ἔπειτα ἄγριος διωγμὸς καὶ αἱ συνήθειαι πρὸς τὰς συναγωγὰς τῶν Ἰουδαίων συγκρούσεις (Ἰουδαϊκῆς κοινότης ὑφίστατο ἐν Φιλίπποις, ὅπως ἐν τσσαύταις ἄλλαις μεγάλαις πόλεσι τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου) ἔπεισαν τὸν Παῦλον νὰ καταλίπη αὐθις τὴν πόλιν ταύτην, ὠδεύσαν δι' Ἀμφιπόλεως πρὸς τὴν μεγάλην Μακεδονικὴν, πρωτεύουσαν τῆς ἐπαρχίας, πόλιν Θεσσαλονικίην. Ἐν τῇ ὁλοσχερῶς ἤδη ὑπὸ Ἑλληνικοῦ βίου κινουμένῃ ταύτῃ πόλει βλέπομεν ἤδη τὸν ἰδιάζοντα τρόπον, ὃν ἐτήρουν οἱ

^{49β} Περὶ Λυδίας ἴδ. Πράξ. Ἀποστ. 17. 14 κξ. 40. Περὶ Κλήμεντος καὶ Συζύγου ἴδ. Ἐπιστολ. Παύλ. πρὸς Φιλιππησίους Δ. 3. * ἴδ. καὶ Weber καὶ Holtzmann σ. 732. Hausrath σ. 56. Περὶ Λουκά ἴδ. Lehmann, Claudius σ. 331. Hausrath σ. 64. Περὶ Παύλου καὶ τῶν Φιλιππησίων ἴδ. Ἐπιστολ. πρὸς Φιλιππ. Α, 3-5 μέχρι Β' 12. Δ. 10 κξ. μέχρι ἐδ. 18.

* Τὸ χωρίον τοῦτο τοῦ Παύλου ἔχει ὡδε ἐν συναφείᾳ πρὸς τὰ προηγούμενα (Δ. 2). «Εὐδοίαν παρακαλῶ καὶ Συντύχην παρακαλῶ τὸ αὐτὸ φρονεῖν ἐν Κυρίῳ. Καὶ ἐρωτῶ καὶ σέ, Σ(σ)ύζυγε γνήσιε, συλλαμβάνου αὐταῖς, αἵτινες ἐν τῷ εὐαγγελίῳ συνήθλησάν μοι, μετὰ καὶ Κλήμεντος καὶ τῶν λοιπῶν συνεργῶν μου, ὧν τὰ ὀνόματα ἐν βίβλῳ ζωῆς». Τὸ Σ(σ)ύζυγος ἐνταῦθα οἱ μὲν τῶν ἐρμηνευτῶν, οἷς ἠκολούθησε καὶ ὁ ἡμέτερος συγγραφεὺς θεωροῦσιν ὡς κύριον ὄνομα, ὡς ὄνομα ἐπισκόπου Συζύγου καλουμένου, οἱ δὲ ὡς ὄνομα προσηγορικὸν ἀναφερόμενον εἰς τὸν ἄνδρα, σύζυγον δηλονότι, τῆς ἐτέρας τῶν ἐν τῷ χωρίῳ μνημονευομένων δύο γυναικῶν Εὐδοίας καὶ Συντύχης. Ὑπὲρ τῆς δευτέρας ἐρμηνείας φαίνεται ἀληθῶς συνηγοροῦν τὸ σύζυγε γνήσιε· ἀλλ' ἐξ ἄλλου δὲν ἀποκλείεται καὶ ἡ ὑπόθεσις ὅτι ὁ Παῦλος ἀκριβῶς διὰ τοῦ Σύζυγε γνήσιε, ποιεῖται ὑπαινιγμὸν τῆς σημασίας τοῦ σύζυγος καὶ τῆς κυριολεκτικῆς τοῦ ὀνόματος τούτου ἐννοίας ἐφαρμόζων ταύτην εἰς τὴν σχέσιν τοῦ Συζύγου πρὸς τὴν ἐκκλησίαν ἢ πρὸς τὸν Παῦλον, ὡς ἀληθοῦς συζύγου ἢ τοῦ ὁμοζύγου πρὸς αὐτὸν ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ Εὐαγγελίου, ὡσεὶ ἔλεγεν: ὀνόματι καὶ πράγματι σύζυγε τῆς Ἐκκλησίας ἢ ἐμοῦ. Ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῆς δευτέρας ἐρμηνείας δύναται ἐπίσης νὰ ῥηθῇ ὅτι ὁ Παῦλος σύζυγον ὄντα τὸν ἀνώνυμον ἄνδρα, ὃν προσφωνεῖ, τῆς Εὐδοίας ἢ Συντύχης διὰ γάμου καὶ συνεργῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, καλεῖ γνήσιον σύζυγον ἐν τῇ δευτέρᾳ ταύτῃ ἐννοίᾳ τοῦ συνεργός. Ἄξιον δὲ σημειώσεως ὅτι καὶ τὰ τρία ὀνόματα Εὐδοία, Συντύχη, Σύζυγος, φαίνονται οἰονεὶ προσηγορίαι ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας αὐτῆς δεδομένα. Ἐν τέλει παρατηροῦμεν ὅτι Κλήμης καὶ Σύζυγος δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν οἱ πρῶτοι κανονικοὶ ἐπίσκοποι τῆς Ἐκκλησίας, ὁ εἷς μετὰ τὸν ἕτερον διαδεχόμενοι τὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας τῶν Φιλιππῶν, ἀλλ' ἀπλοὶ προϊστάμενοι συνεργούντες ἀλλήλοις ἐν τῇ διοικήσει ἢ μᾶλλον ἐν τῇ ἰδρύσει τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος Ἐκκλησίας. (Σ. Μ.)

Ἕλληνες τῶν χρόνων τούτων ἀπέναντι τῆς νέας θρησκείας. Ζωηρὰ πρὸς ταύτην συμπάθεια δὲν ἔλειπεν, ἐὰν μὴ, ὡς ἐν Ἀθήναις, εὑρισκεν ἀπέναντι ἑαυτῆς διωργανωμένας σχολὰς Ἑλληνιστικῆς φιλοσοφίας· μᾶλλον δὲ παρετηρεῖτο ὀρμητικὴ τις προσχώρησις. Ἄλλ' ἡ νέα διδασκαλία ἦτο ἔτι εἰς τοὺς Ἕλληνας τῶν χρόνων τούτων « ὑποκείμενον μόνον ῥητορικῶν θεωρητικῶν συζητήσεων καὶ κοινωνικοῦ πειράματος ». Οἱ προσχωροῦντες εἰς αὐτὴν ἀσμένως συνήρχοντο εἰς συλλόγους (Ἐκκλησίας) καὶ συνεζήτουν ἀσμένως περὶ τῶν προβλημάτων, ἃ περιεῖχεν ἐν ἑαυτῇ ἡ νέα πίστις· ἀλλ' ἦτο εἰς τοὺς Ἕλληνας λίαν δυσχερὲς νὰ ὑποτάξωσιν ἑαυτοὺς ἐν πάσῃ σοβαρότητι εἰς τὴν ἠθικὴν ἀγωγὴν καὶ εἰς τὰς αὐστηρὰς ἀπαιτήσεις τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ νὰ ἀποσκιρτήσωσιν, ἐν τῇ ὅλῃ πράξει τοῦ καθ' ἡμέραν ἐσωτερικοῦ καὶ ἐξωτερικοῦ βίου, ἀπὸ τῆς βαθείας ἀνηθικότητος, ἣτις, ἰδίως ἐν ταῖς μεγάλαις πόλεσι τῆς Ἑλληνικῆς γερσονήσου, ἐπὶ μᾶλλον (ἴδ. κατωτέρω κεφ. Β'), κατὰ τρόπον ἀληθῶς ἐξεγείροντα κατάπληξιν, κατέτρωγε τὸν μυελὸν τοῦ ἠθικοῦ ὀργανισμοῦ τοῦ λαϊκοῦ τῶν Ἑλλήνων βίου. Μεθ' ὅλα ταῦτα ἡ ἄοκνος ἐργασία τοῦ ἀπλοῦ, ἀλλὰ πνευματικῶς τοσοῦτον ἰσχυροῦ μεγάλου Ἀποστόλου κατώρθωσε νὰ ἰδρῦσῃ ἐν Θεσσαλονικῇ κοινότητα, ἣτις λαβοῦσα ἀρχὴν ἀπὸ τοῦ οἴκου Ἰάσονός τινος συνέκειτο, κατὰ τρόπον ἰδιάζοντα, ἐξ « Ἰουδαίων, προσηλύτων καὶ Ἑλλήνων, ἐξ ἀγαθοποιῶν ἐπισήμων γυναικῶν καὶ ἐκ τῆς κατωτέρας τάξεως τοῦ λαοῦ ». Ἀλλὰ καὶ ἐκ ταύτης τῆς πόλεως, ἐν μέσῳ πάντως εὐέλπιδος καταστάσεως πραγμάτων (εὑρισκόμεθα ἤδη ἐν ἔτει 54 μ. Χ. ⁴⁹), ἐξεδιώχθη ὁ Παῦλος ὑπὸ τοῦ φανατισμοῦ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ, ὅστις καὶ ἐν τῇ πλησιοχώρῳ (μόνον 12 περίπου μίλια ἀπεχούση) Βερούαια, ἔνθα ἐπίσης πολλοὶ προσήλυτοι καὶ ἐπίσημοι Ἕλληνίδες προσήλθον

⁴⁹ γ Πρβλ. Hausrath ἐν εἰρ. τ. σ. 57-61. ἴδ. καὶ Πράξ. Ἀποστόλ. ΙΓ. 16 μέχρι ΙΖ. 10. Α. Ἐπιστ. πρὸς Θεσσαλονικεῖς Β. 2. Α. 7 κξ. ἴδ. καὶ Β. 1-13. ὡσαύτως δὲ καὶ Β. Ἐπιστολ. πρὸς Θεσσαλ. πρβλ. καὶ Tafel de Thessalonic. σ. προλ. 31 κξ.

εἰς τὴν νέαν διδασκαλίαν, δὲν ἐπέτρεψεν εἰς τὸν 'Απόστολον μακρὰν διαμονήν ^{49 δ}.

'Ενῶ δὲ ὁ Σίλας καὶ ὁ Τιμόθεος ἔμειναν ἔτι ἐπὶ μικρὸν ἐν Βεροῖα, ὁ Παῦλος μετέβη πλέον ἀπὸ τῆς Μακεδονικῆς παραλίας διὰ θαλάσσης εἰς τὴν κυρίως 'Ελλάδα καὶ δὴ τὸ πρῶτον εἰς τὰς κλεινὰς 'Αθήνας. 'Αλλ' ἐνταῦθα ὁ 'Απόστολος ἐπάτησεν ἔδαφος λίαν ἀπρόσφορον, ὅταν, πλὴν τῶν 'Ιουδαίων, ληφθῆ ὑπ' ὄψιν ὁ ἐθνικὸς κόσμος. Μεταξὺ τῶν 'Ελλήνων τῆς σήμερον, εἰς οὓς ὁ χριστιανισμὸς κατέστη ἄντικρυς μέρος τῆς ἐθνότητος αὐτῶν, οἵτινες ἐν τοῖς μακροῖς σκοτεινοῖς αἰῶσι τῆς ξένης δεσποτείας, πρὸ πάντων ἐν τῷ χριστιανισμῷ καὶ μετὰ τοῦ χριστιανισμοῦ ἔσωσαν τὴν ἐθνότητα αὐτῶν μέχρι τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, οἱ 'Αθηναῖσι ὑπερηφανεύονται φημιζόμενοι ὡς « ὀρθόδοξοι Χριστιανοί », ἔχουσι δὲ ἔτι νῦν τὴν συνήθειαν ⁵⁰, ἐν ταῖς ὀρκωμοσίαις χάριν ἰδιαίτερας ἐπισημότητος νὰ ἀνοίγωσι τὸ 17 κεφάλαιον τῶν πράξεων τῶν 'Αποστόλων. 'Αλλ' αἱ τότε 'Αθηναί, τὸ πνευματικὸν κέντρον τοῦ 'Ελληνισμοῦ, τοῦλάχιστον ἐν Εὐρώπῃ, ὁ τόπος παναρχαίων ἱερῶν καὶ ἀναριθμῆτων μεγαλοπρεπῶν λατρειῶν, αἵτινες ἦσαν ἐν μέρει ἀχωρίστως συμφρεῖς μετὰ τῆς πλειῶς ἡ χίλια ἔτη διηκούσης ἱστορίας τῆς ἔτι νῦν ἐν σκιῶδει αὐτονομίᾳ φυτοζωούσης πολιτείας, ἡ πόλις αὕτη τῶν μεγάλων ἀναμνήσεων καὶ λαμπρῶν ἀγαλμάτων, κατοικία λαοῦ ἡδουμένου νὰ καυχᾶται ὅτι ἦτο « ὁ εὐσεβέστατος πάντων τῶν 'Ελλήνων », ἡ κοιτὶς ὑπερηφάνων φιλοσοφικῶν σχολῶν, αἱ 'Αθηναί παρεῖχον τότε ἔδαφος ἐνεργείας ἐπιτήδειον βεβαίως εἰς ἄνδρα οἷος ὁ 'Απολλώνιος, ἀλλ' οὐχί, ἐπὶ μακρὸν ἔτι χρόνον, καὶ εἰς νέαν θρησκείαν, ἥτις ἀξιοῦσα ταπεινὴν ἀφοσίωσιν, ἐκήρυττεν ἐνταύτῳ ὄλεθρον ἐναντίον τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς αἴγλης τοῦ ἀρχαίου κόσμου. 'Οπωσδήποτε δὲ κἂν ἔχη ἡ τῶν πραγμάτων ἀλήθεια ὅσον ἀφορᾷ τὰς περὶ ἐμφανίσεως τοῦ 'Αποστόλου

^{49 δ} Πράξ. 'Αποστόλ. ΙΖ. 10-15. (πρὸβλ. καὶ Α'. 'Επιστολ. πρὸς Θεσσαλον. κ. Β. 17 κξ).

⁵⁰ Ellissen, zur Geschichte Athens σ. 39 κξ.

Παύλου ἐν Ἀθήναις ἐν ταῖς « Πράξεσι » τῶν Ἀποστόλων περιεχομένους λεπτομερείας ἀπέναντι τῶν ἀμφιβολιῶν τῆς νέας κριτικῆς, ἢ ἐν Ἀθήναις ἐπικρατοῦσα τότε πνευματικὴ τάσις καὶ ἐνέργεια, ἢ ἀντίθεσις τοῦ ἀπλοῖκου Ταρσέως πρὸς τὰς ὑπερηφάνους σχολὰς τῶν Ἐπικουρείων καὶ Στωϊκῶν μετὰ τῆς ψυχρᾶς αὐτῶν προσηνείας καὶ τῆς παγετώδους ἀποκρουστικότητος εἰκονίζονται πάντως ἐν τῇ μνημονευθείσῃ ἱστορίᾳ τῶν Ἀποστόλων μετὰ πολλῆς ἀκριβείας καὶ ἐν ἀληθείᾳ τοῦ βίου εἰκόνι. Ἐπὶ βραχὺ μόνον διέμεινεν ὁ Ἀπόστολος ἐν Ἀθήναις, πάνυ δὲ σμικρὸν κατέλιπεν ἐνταῦθα ἀριθμὸν νέων πιστῶν, ἐν οἷς, ὡς γνωστόν, ἦτο Διονύσιος ὁ Ἀρειοπαγίτης καὶ τὴν Δάμαρις καλουμένη γυνὴ^{50α}. Τοῦναντίον δὲ ἀσυγ-

^{50α} Περὶ Παύλου ἐν Ἀθήναις ἴδ. Πράξ. Ἀποστόλ. ΙΖ'. 15-34. (« Οἱ δὲ καθιστῶντες τὸν Παῦλον, ἤγαγον αὐτὸν ἕως Ἀθηνῶν... ἐν δὲ ταῖς Ἀθήναις παρωξύνετο τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ, θεωροῦντι κατείδωλον οὔσαν τὴν πόλιν. Διελέγετο μὲν οὖν ἐν τῇ συναγωγῇ τοῖς Ἰουδαίοις καὶ τοῖς σεβομένοις, καὶ ἐν τῇ ἀγορᾷ κατὰ πᾶσαν ἡμέραν πρὸς τοὺς παρατυγγάνοντας· τινὲς δὲ τῶν Ἐπικουρείων καὶ τῶν Στωϊκῶν φιλοσόφων συνέβαλλον αὐτῷ· καὶ τινες ἔλεγον· τί ἂν θέλοι ὁ σπερμολόγος οὗτος λέγειν; Οἱ δὲ ξένων δαιμονίων δοκεῖ καταγγελεὺς εἶναι· ὅτι τὸν Ἰησοῦν καὶ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῖς εὐηγγελίζετε. Ἐπιλαθόμενοι τε αὐτοῦ ἐπὶ τὸν Ἀρειὸν Πάγον ἤγαγον λέγοντες. Δυνάμεθα γινῶναι τίς ἡ καινὴ αὕτη ἡ ὑπὸ σοῦ λαλουμένη διδασχὴ; Ἐνίζοντα γάρ τινα εἰσφέρεις εἰς τὰς ἀκοὰς ἡμῶν· βουλόμεθα οὖν γινῶναι τί ἂν θέλοι ταῦτα εἶναι (Ἀθηναῖοι δὲ πάντες καὶ οἱ ἐπιδημοῦντες ξένοι οὐδὲν ἕτερον ἠὲ κηκεῖον ἢ λέγειν τι καὶ ἀκούειν καινότερον). Σταθεῖς δὲ ὁ Παῦλος ἐν μέσῳ τοῦ Ἀρειοῦ Πάγου ἔφη· ἄνδρες Ἀθηναῖοι, κατὰ πάντα ὡς δευτερογενεστέρους ὑμᾶς θεωρῶ. Διεργόμενος γὰρ καὶ ἀναθεωρῶν τὰ σεβάσματα ὑμῶν εὔρονον καὶ βωμόν, ἐν ᾧ ἐπεγέγραπτο· « Ἄγνωστον Θεῷ ». Ὅν οὖν ἀγνοοῦντες εὐσεβεῖτε, τοῦτον ἐγὼ καταγγέλλω ὑμῖν. Ὁ Θεὸς ὁ ποιήσας τὸν κόσμον καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ, οὗτος οὐρανοῦ καὶ γῆς Κύριος ὑπάρχων, οὐκ ἐν χειροποιήτοις ναοῖς κατοικεῖ· οὐδὲ ὑπὸ χειρῶν ἀνθρώπων θεραπεύεται, προσδεόμενός τις, αὐτὸς διδοὺς πᾶσι ζωὴν καὶ πνοὴν καὶ τὰ πάντα. Ἐποίησέ τε ἐξ ἐνὸς αἵματος πᾶν ἔθνος ἀνθρώπων κατοικεῖν ἐπὶ πᾶν τὸ πρόσωπον τῆς γῆς, ὀρίσας προστεταγμένους καιρούς, καὶ τὰς ὁμοθεσίας τῆς κατοικίας αὐτῶν· ζητεῖν τὸν Κύριον, εἰ ἄρα γε ψηλαφήσειαν αὐτὸν καὶ εὔροιεν· καὶ τοι γὰρ οὐ μακρὰν ἀπὸ ἐνὸς ἐκάστου ἡμῶν ὑπάρχοντα. Ἴν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν· ὡς καὶ τινες τῶν καθ' ὑμᾶς ποιητῶν εἰρήκασι· τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν*. Γένος οὖν ὑπάρχοντες τοῦ Θεοῦ, οὐκ ὀφείλομεν νομίζεῖν χρυσῷ ἢ ἀργύρῳ ἢ λίθῳ χαράγματι τέχνης καὶ ἐνθυμήσεως ἀνθρώπων τὸ θεῖον εἶναι ὅμοιον. Τοὺς μὲν οὖν χρόνους τῆς ἀγνοίας ὑπεριδὼν ὁ Θεός, τανῦν παραγγέλλει τοῖς ἀνθρώποις πᾶσι πανταχοῦ μετανοεῖν. Διότι ἔστησεν ἡμέραν,

* Τὸ ἡμιστίχιον εὔρηται ἐν τοῖς Φαινομένοις τοῦ Ἀράτου 5, καὶ παρὰ Κλεάνθει ἐν τῷ πρὸς τὸν Δία ὕμνῳ "Id. E. Renan, Saint Paul σ. 176. καὶ 196. (Σ. Μ.)

κρίτως τελεσφορώτερον ἦτο τὸ ἔργον τοῦ Ἀποστόλου ἐν τῇ ἀκμα-

ἐν ἧ μέλλει κρίνειν τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, ἐν ἀνδρὶ ᾧ ὤρισε, πίστιν παρασχὼν πᾶσιν, ἀναστήσας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν». Οἱ μὲν ἐγλεύαζον, οἱ δὲ εἶπον «ἀκουσόμεθά σου πάλιν περὶ τούτου». Καὶ οὕτως ὁ Παῦλος ἐξῆλθεν ἐκ μέσου αὐτῶν. Τινὲς δὲ ἄνδρες κολληθέντες αὐτῷ ἐπίστευσαν· ἐν οἷς καὶ Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης καὶ γυνὴ ὀνόματι Δάμαρις, καὶ ἕτεροι σὺν αὐτοῖς») ΙΗ. 1 («Μετὰ δὲ ταῦτα χωρισθεὶς ὁ Παῦλος ἐκ τῶν Ἀθηνηῶν, ἦλθεν εἰς Κόρινθον»).

Περὶ πασῶν τῶν ἀμφιβολιῶν τῶν ἐγερωθεισῶν ἐκ κριτικῆς ἐπόψεως ὡς πρὸς τὰς λεπτομερείας, ἰδίως ὡς πρὸς τὸν λόγον τοῦ Ἀποστόλου καὶ τῶν ἐν τῷ Ἀρείῳ πάγῳ γενομένων, (ὡς πρὸς τὴν ἀρχαιοτέραν γνώμην περὶ τῆς ἐν τῇ ἱστορίᾳ ταύτῃ ἐκδηλουμένης ἀρμοδιότητος τοῦ Ἀρείου Πάγου ἐν τοῖς θρησκευτικοῖς ζητήμασι [ἴδ. Πλουτάρχ. Περὶ τῶν ἀρεσκόντων τοῖς φιλοσόφοις Α. 7, 2. «καὶ Εὐρύπιδης ὁ τραγωδοποιὸς ἀποκαλύψασθαι μὲν οὐκ ἠθέλησε (μὴ εἶναι θεοὺς) δεοικῶς τὸν Ἄρειον Πάγον»] ἴδ. Ahrens. de Athen. Statu σ. 35. Pauly R. E. τόμ. 1 ἐκδ. 2. σ. 1503) ἴδ. Zeller, «die Apostelgeschichte σ. 259-263. Baur, «der Apostel Paulus» ἐκδ. 2. τόμ. 1. σ. 191 κξ. Πρὸς τούτους, Lekebusch, «Entstehung und Composition der Apostelgeschichte» σ. 141-184, ἔτι δὲ Ellissen, zur Gesch. Athens σ. 34 κξ. Ὁ Εὐκρηστῶν ἀδικαιολογήτους τὰς τῆς νεωτέρας κριτικῆς ἐναντίον τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος ἐκθέσεως τῆς ἱστορίας τῶν Ἀποστόλων προσβολὰς ἐμμένει κατ' οὐσίαν ἐν τῇ γνώμῃ τῇ περὶ ἀξιοπιστίας τῶν λεπτομερειῶν τῆς ἱστορίας τῶν Ἀποστόλων. (Περὶ βωμῶν μετ' ἐπιγραφῆς «θεοῖς ἀγνώστοις» ἢ «θεῷ ἀγνώστῳ» κειμένων ἐν Πειραιεῖ καὶ ἐν Ἀθήναις ἴδ. Πausan. Α. 1, 4 «ἔστι δὲ βωμοὶ θεῶν τε ὀνομαζομένων ἀγνώστων». Φιλοστρ. Β. Ἀπολλων Τυαν. Γ. 3 «οὗ (Ἀθήνησι) καὶ ἀγνώστων δαιμόνων βωμοὶ ἴδρυνται». Διογένης. Λαέρτ. Α. 10, * 3) Ὁ Hausrath (σ. 64) ταχέως ἀντιπαρέρχεται τὸ μέρος τοῦτο τῆς

* Ὁ συγγραφεὺς καίπερ παραπέμπων ἡμᾶς, προκειμένου περὶ βωμῶν (καὶ ἐπιγραφῶν) ἀναφερομένων εἰς τοὺς ἀγνώστους θεοὺς, εἰς τὰ χωρία τῶν συγγραφέων τὰ παρατιθέμενα ἀνωτέρω, ποιεῖται ἐν τούτοις λόγον αὐτὸς περὶ βωμῶν μετ' ἐπιγραφῆς (;) «θεοῖς ἀγνώστοις» ἢ «θεῷ ἀγνώστῳ», ἐνῶ ὃ τε Πausanίας καὶ ὁ Φιλόστρατος καὶ Διογένης ὁ Λαέρτιος ἐν τοῖς ἐκτεθειῖσι χωρίοις λέγουσιν ἀπλῶς περὶ «βωμῶν ἀγνώστων θεῶν» καὶ «βωμῶν ἀγνώστων δαιμόνων». Πρὸς τὸ μὴ ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ συγγραφέως χωρίον τοῦ Πausan. Ε. 14, 8 περὶ τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ βωμοῦ «Ἀγνώστων θεῶν». Καὶ πιθανὸν μὲν ὅτι οἱ βωμοὶ οὗτοι εἶχον τοιαύτας ἐπιγραφὰς δηλωτικὰς, ἀλλὰ δὲν εἶναι βέβαιον τὸ τοιοῦτον. Ἐξ ἄλλου ὁ Ἐρνέστος Ῥενάν (Saint. Paul. 1888. σ. 174. σημ. 3) λέγει τάδε περὶ τοῦ ζητήματος τούτου «Οὐδεμία εὐρέθη ἐπιγραφή τοιαύτη. Ἡ ἐπιγραφή «Ἀγνώστῳ θεῷ», ἣν οἱ Καπουκῖνοι περὶ τὰ 1670, κηρύττουσιν ὅτι εἶδον ἐν Παρθενῶνι, ἦτο φενακισμὸς. (Ὁ Σρον ἐζήτησεν αὐτὴν ματαίως τῷ 1676...) ἐκτὸς ἐὰν οἱ Χριστιανοὶ εἶχον χαράξει τοιαύτην ἐπιγραφὴν ἐν ναδίῳ τινί» Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἀπὸ τοῦ 15 αἰῶνος ὁ Παρθενῶν ἐθεωρεῖτο ναὸς τοῦ «Ἀγνώστου θεοῦ». (τὰς περὶ τῶν λεγομένων μαρτυρίας ἴδ. παρὰ Renan ἐν εἰρ. γ.) Παρατηρητέον τέλος ὅτι ὁ Πausanίας ἐν τῷ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως μνημονευομένῳ χωρίῳ δὲν λαλεῖ σαφῶς περὶ βωμῶν ἐν Πειραιεῖ καὶ ἐν Ἀθήναις, ὡς ἐκλαμβάνει ὁ συγγραφεὺς, ἀλλὰ περὶ βωμῶν ἐν Φαλήρῳ. «Ἔστι δὲ καὶ ἄλλος Ἀθηναῖος ὁ μὲν ἐπὶ Μουνυγίᾳ λιμῆν, καὶ Μουνυγίας

ζούση πρωτεύουσα πόλει τῆς Ἀχαΐας Κορίνθω. Ἡ ἀποικία αὕτη ἦτο, ὡς γνωστόν, πόλις νέα καὶ ὅλως νεωτερίζουσα, μὴ ἔχουσα παναρχαίας τοπικὰς λατρείας· ἐνταῦθα δὲ μεγάλα ὑπῆρχον πλήθη Ἰουδαίων καὶ ἄλλων ἐξ Ἀνατολῆς καταγομένων οἰκητόρων· ἐνταῦθα λοιπὸν ἐν μέσῳ τῆς ποικίλης ἀναμίξεως Ῥωμαϊκῶν, Ἑλληνικῶν καὶ Ἀσιατικῶν πληθυσμῶν δὲν ἠδύναντο νὰ ὑπάρχωσι τοσοῦτον ἀδιάλλακτοι ἐν τῷ βίῳ τοῦ λαοῦ πρὸς τὴν νέαν διδασκαλίαν ἀντιθέσεις, ὡς ἐν Ἀθήναις. Ἐν τούτοις τὸ ἔργον τοῦ Παύλου, ὅστις κατέλυσε ἐν ἀρχῇ ἐν τῇ οἰκίᾳ ὁμοτέχνου τινὸς αὐτῷ (σκηνοποιοῦ δηλονότι) ἀνδρός, τοῦ νεωστὶ ἐκ Ῥώμης μετὰ τῆς γυναίκος αὐτοῦ Πρισκίλλας ἐκδιωχθέντος Ποντικοῦ τὸ γένος Ἰουδαίου Ἀκύλα, καὶ μετήρχετο μετ' αὐτοῦ τὴν σκηνοποιίαν, ἦτο ἐπὶ τοῦ παρόντος μόνον προπαρασκευαστικῆς φύσεως⁵⁰⁶. Πρώτιστον μέλημα τοῦ Ἀποστόλου ἦτο πάντοτε ἡ Ἐκκλησία (ἡ κοινότης δηλονότι) τῆς Θεσσαλονίκης, περὶ ἧς μόλις κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 54 ἤνεγκαν εἰς αὐτὸν ἀκριβεστέρως ἀγγελίας ὁ Σίλας καὶ ὁ Τιμόθεος. Ἡ νέα Μακεδονικὴ Ἐκκλησία, μεθ' ὅλας τὰς καὶ ὑπὸ τῶν ἐθνικῶν ἔτι παρεχομένας αὐτῇ πολυειδεῖς ἐνοχλήσεις, διετηρεῖτο πολὺ καλῶς· ἀλλ' εἶχον ἐκδηλωθῆ καὶ τινα ἐπικίνδυνα συμπτώματα· ἦσαν δὲ ταῦτα οὐ μόνον ἡ εἰς τὰς φαύλας συνηθείας τοῦ Ἑλληνικοῦ βίου ὑποτροπὴ, ἀλλὰ καὶ ἔριδες καὶ φιλονεικίαι καὶ ψευδοπροφητῶν ἐκστάσεις καὶ πνευματικὴ ὑπεροψία ἔχουσα τὸν χαρακτῆρα τῆς Ἑλληνικῆς κενοδοξίας. Καὶ ἀπὸ τούτων πάντων ὁ Παῦλος ἐν

ἱστορίας τῶν Ἀποστόλων. Ἐπίσης δὲ καὶ ὁ Weber καὶ Holtzmann σ. 735— Πλὴν τοῦ Διονυσίου καὶ τῆς Δαμάριδος, ἐπίστευσαν τότε εἰς τὸν Χριστόν, κατὰ τὴν παράδοσιν, καὶ ὁ τοῦ Διονυσίου ὑποτιθέμενος διδάσκαλος καὶ προκάτοχος, ὁ θεσμοθέτης Ἱερόθεος· ἴδ. Ellissen ἐν εἰρ. τ. σ. 43 κξ. — Ἐξ Ἀθηναίων ἐγράφησαν καὶ ἀμφότεραι αἱ πρὸς τοὺς Θεσσαλονικεῖς ἐπιστολαὶ τοῦ Παύλου.

⁵⁰⁶ Πράξ. Ἀποστ. ΙΗ'. 1-4 Ellissen σ. 44.

ναὸς Ἀρτέμιδος, ὁ δὲ ἐπὶ Φαλήρω· ἐνταῦθα (ἐν Φαλήρῳ) Σκιράδος Ἀθηναῖς ναὸς ἐστὶ καὶ Διὸς ἀνωτέρω. βωμοὶ δὲ θεῶν τε ὀνομαζομένων ἀγνωστων». Ἐννοεῖται ὅτι ἐκ τούτων πάντων οὐδαμῶς ἐξάγεται ὅτι ἐν Ἀθήναις δὲν ὑπῆρχε βωμός, ἐν ᾧ ἦν ἐπιγεγραμμένον α' Ἀγνωστω Θεῶν κατὰ τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων, ὅπερ ἄλλως μαρτυρεῖ καὶ ὁ Φιλόστρατος (ἴδ. ἀνωτέρω σημ. 50α). Λί παρατηρήσεις ἡμῶν ἀποβλέπουσιν εἰς τὸ ἀνακριβὲς τῶν ὑπὸ τοῦ συγγραφέως λεγομένων. (Σ. Μ.)

ταῖς δυσὶν αὐτοῦ πρὸς Θεσσαλονικεῖς ἐπιστολαῖς ταῖς πεμφθείσαις ἀπὸ Κορίνθου εἰς Θεσσαλονίκην (πρβλ. σημ. 50^α), λίαν ἐντόνως ἀποτρέπει τοὺς πιστοὺς τῆς νέας Ἐκκλησίας^{50γ*}.

Ἄσυγκρίτως δυσχερέστερον ἦτο τὸ ἔργον ἐν Κορίνθῳ. Ἐνταῦθα, ἐν τῷ ποικίλῳ συμπυρμῷ ἔθνων Ῥωμαϊκῶν, Ἑλληνικῶν καὶ Ἀσιατικῶν καὶ τῶν πολλῶν ἐμπόρων, ναυτῶν καὶ ἀνθρώπων παντὸς εἶδους ἐπιτηδεύματος « τὰ φαῦλα ἤθη τῆς Ἀνατολῆς συνηντήθησαν μετὰ τῶν τῆς Δύσεως ». Καὶ ἡ νέα δὲ Κόρινθος ἠδύνατο νὰ θεωρηθῆ ὡς ἡ φιληδονωτάτη καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα πόλις· ἡ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τούτου ἀρχαιοθὲν εἰθισμένη « πορνοκρατία » εἶχεν ἀναβιώσει ἐν πάσῃ αὐτῆς τῇ ἰσχυρί. Ὁ ἑταιρισμὸς ἦτο ἐν τοῖς Κορινθίοις ἐν πλήρει ἀκμῇ· μετὰ τρυφηλῆς ἀσελγείας ἠνοῦτο αἰσχρὰ ἀκολασία παντὸς εἶδους καταντῶσα μέχρι τῆς παρὰ φύσιν ἀκολασίας τῶν γυναικῶν. « Πεπληρωμένους, καλεῖ αὐτοὺς ὁ πεπληρωμένος φρίκης Ἀπόστολος, πάσῃ ἀδικίᾳ, πορνείᾳ, πονηρίᾳ, πλεονεξίᾳ, κακίᾳ· μεστοὺς φθόνου, φόνου, ἔριδος, δόλου, κακοηθείας· ψιθυριστάς, καταλάλους, θεοστυγεῖς, ὑβριστάς, ὑπερηφάνους, ἀλαζόνας, ἐφευρετάς κακῶν, γονεῦσιν ἀπειθεῖς, ἀσυνέτους, ἀσυνθέτους, ἀστόργους, ἀσπόνδους, ἀνελεήμονας »^{50δ}. Καὶ

^{50γ*} Hausrath. σ. 65 κξ. Weber καὶ Heltzmann σ. 728 κξ.

^{50δ} Στράβ. Η. 378 Παῦλ. Πρὸς Ῥωμ. Ἐπιστολ. Α. 21-32. « Φάσκοντες οὖν εἶναι σοφοὶ ἐμωράνθησαν. Καὶ ἠλλαξαν τὴν δόξαν τοῦ ἀφθάρτου θεοῦ ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῶν καρδιῶν αὐτῶν εἰς ἀκαθαρσίαν, τοῦ ἀτιμάζεσθαι τὰ σώματα αὐτῶν ἐν ἑαυτοῖς· οἷτινες μετήλλαξαν τὴν ἀλήθειαν τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ ψεύδει, καὶ ἐσεδάσθησαν καὶ ἐλάτρευσαν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα, ὃς ἐστὶν εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν. Διὰ τοῦτο παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ Θεὸς εἰς τὰ πάθη ἀτιμίας· αἷ τε γὰρ θήλειαι αὐτῶν μετήλλαξαν τὴν φυσικὴν χρῆσιν εἰς τὴν παρὰ φύσιν· ὁμοίως τε καὶ οἱ ἄρρενες, ἀφέντες τὴν φυσικὴν χρῆσιν τῆς θηλείας, ἐξεκαύθησαν ἐν τῇ ὀρέξει αὐτῶν ἐς ἀλλήλους, ἄρρενες ἐν ἄρρεσι τὴν ἀσχημοσύνην κατεργαζόμενοι, καὶ τὴν ἀντιμισθίαν, ἣν ἔδει, τῆς πλάνης αὐτῶν ἐν ἑαυτοῖς ἀπολαμβάνοντες... πεπληρωμένους πάσῃ δικίᾳ, πορνείᾳ, πονηρίᾳ, πλεονεξίᾳ, κακίᾳ· μεστοὺς φθόνου, φόνου, ἔριδος, δόλου, κακοηθείας· ψιθυριστάς, καταλάλους, θεοστυγεῖς,

* Προδήλως ἐν τῷ κειμένῳ πλημμελῶς ὁ συγγραφεὺς ποιεῖται λόγον περὶ τῶν δύο πρὸς Θεσσαλονικεῖς ἐπιστολῶν ὡς ἀπὸ Κορίνθου γραφεισῶν, ἐν ᾧ αὐταὶ καθὰ καὶ ἀνωτέρω ἐρρήθη (σ. 102 σημ. 50α τέλ.) ἐγράφησαν ἀμφότεραι ἀπ' Ἀθηνῶν. Ἀπὸ Κορίνθου ἐγράφη ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου ἢ πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολὴ ἰδ. κατωτέρω σημ. 50δ. (Σ. Μ.)

τῆς περιγραφῆς ταύτης τὸ πιστὸν θέλομεν εὐρεῖ βραδύτερον βεβαιούμενον ἐκπληκτικῶς, καὶ οὐχὶ μόνον ὡς πρὸς τὴν Κόρινθον.

Καίτοι ὁ Παῦλος μετὰ τοῦ Ἀκύλα τὸ πρῶτον βῆμα ἐποίησαντο καὶ ἐνταῦθα ἐν τῇ συναγωγῇ, οὐχ ἤττον ὁ Ἀπόστολος ἀπέφυγε ταχέως τὴν ἀπ' εὐθείας πρὸς τὸν Ἰουδαϊσμὸν σύγκρουσιν. Ἡ κατὰ μικρὸν ἀναπτυχθεῖσα μικρὰ ἐκκλησία, ἐν ἣ ὁ Στεφανᾶς (ὡς φαίνεται, δοῦλός τις τῆς Χλόης, ἐπισήμου Ἑλληνίδος), «ἡ ἀπαρχὴ τῆς Ἀχαΐας», καὶ οἱ τούτου ἐταῖροι Φορτουνᾶτος καὶ Ἀχαϊκός, ἀπετέλουν τὸν πρῶτον πυρῆνα, εὔρε τὸ πρῶτον αὐτῆς κέντρον ἐν τῇ οἰκίᾳ προσηλύτου τινός, τοῦ Τίτου Ἰούστου, συνομορούση τῇ συναγωγῇ· ἀλλ' ἐν ἀρχῇ ἡ νέα θρησκεία διεδίδετο μόνον μεταξὺ δούλων, ἀπελευθέρων καὶ ἄλλων τοῦ πολλοῦ δήμου ἀνθρώπων. Ἀλλ' ὑπῆρξαν καὶ ἄνθρωποι ἐπιφανέτερον ἔχοντες τὸ γένος, οἵτινες κατὰ μικρὸν ὠμολόγησαν τὸ Εὐαγγέλιον· τοιοῦτοι ἦσαν ὁ χρημάτων εὐπορῶν Γάϊος, ἀνὴρ τις Κουάρτος καλούμενος, εἶτα ὁ Ἐραστος, ὁ οἰκονομικὸς ἄρχων τῆς πόλεως, καὶ ἰδίως ὁ ἀρχισυνάγωγος Κρίσπος. Ἡ προσχώρησις τούτων προῦκάλεσε καὶ ἐνταῦθα ταραχάς. Διότι ἐνῶ ὁ Ἀπόστολος ἠγωνίζετο ἰσχυρῶς, ἵνα ἀνυψώσῃ τὴν ἠθικὴν κατάστασιν τῆς νέας ἐκ τοῦ ρύπου τῆς μεγάλης πόλεως πρὸς σωτηρίαν καλουμένης ἐκκλησίας, εἶχε δὲ νὰ καταπολεμήσῃ καὶ ἐνταῦθα ὁμοίως πρὸς τὰς ἐν Θεσσαλονίκῃ φανείσας

ὑβριστάς, ὑπερηφάνους, ἀλαζόνας, ἐφευρετὰς κακῶν, γονεῦσιν ἀπειθεῖς· ἀσυνέτους, ἀσυνθέτους, ἀστύργους, ἀσπόνδους, ἀνελεήμονας...». Μαρτύριον τῆς περιγραφῆς ταύτης ἴδ. καὶ («*uncta Corinthus*» παρὰ *Juvenal. Satyr. VIII. 113*) παρὰ Φιλοστράτῳ Β. Ἰπολλων. Δ. 25. 26. Ἀπολλων. Ἐπιστ. 36 κξ. 60. 74. Βδελυρὸς ἰδίως παρίσταται ὁ ἰσχυρὸς Βάσσος, φιλόσοφος καὶ ἀγωνοθέτης ἐν τοῖς Ἰσθμίοις, περὶ οὗ λέγεται ὅτι ἐφαρμάκεισε τὸν πατέρα αὐτοῦ, εἶτα δὲ ἐπεισέ τινα δολοφόνον νὰ πειραθῇ φόνον κατὰ τοῦ Ἀπολλωνίου τοῦ Τυανέως ὑποσχεθεὶς νὰ καταλίπῃ εἰς αὐτὸν τὴν ἰδίαν αὐτοῦ γυναῖκα*. ἴδ. Περιγραφὴν τῆς ἐν Κορίνθῳ καταστάσεως παρὰ *Hausrath* σ. 72 κξ. *Weber* καὶ *Holtzmann*, τόμ. 2. σ. 743.

* Παρὰ Φιλοστράτῳ (Δ. 26) λέγεται ἀπλῶς ὅτι ὁ Βάσσος «καὶ ἐδόκει καὶ ἐπιστεύετο πατραλοίας, σοφίαν δ' ἑαυτοῦ κατεψεύδετο καὶ γαλινὸς οὐκ ἦν ἐπὶ τῇ γλώττῃ· λοιδορούμενον δ' αὐτὸν ἐπέσχεν ὁ Ἀπολλώνιος οἷς τ' ἐπέστειλεν οἷς τε διελέχθη κατ' αὐτοῦ». (Σ. Μ.)

πνευματικῶς παραπλανήσεις, ἐπέπεσον ἐπὶ τὸν Ἀπόστολον ἡμέραν τινὰ οἱ παρωργισμένοι Ἰουδαῖοι, ὑπὸ τὸν νέον ἀρχισυνάγωγον Σωσθένην καὶ ἤγαγον αὐτὸν πρὸ τοῦ βήματος τοῦ Ῥωμαίου ἀνθυπάτου τῆς Ἀχαΐας Γαλλίωνος, κατηγοροῦντες αὐτὸν ὡς διδάσκοντα θρησκείαν μὴ ἐπιτρεπομένην ὑπὸ τοῦ νόμου. Ἀλλ' ὁ ἀνθύπατος, ὁ Λεύκιος Γαλλίων ἐκεῖνος (σ. 51) κατὰ τρόπον γνησίως Ῥωμαϊκὸν (ὡς εἶχε συμβῆ ὁμοίως καὶ ἐν Θεσσαλονίκῃ^{50ε}) δὲν ἐθεώρησε πρέπον νὰ ἀναμιχθῆ εἰς τὰς θρησκευτικὰς τῶν Ἰουδαίων ἔριδας, καὶ διὰ τοῦτο ἀπέρριψε τὴν ἀγωγὴν. Συμφώνως δὲ πρὸς τὸν χαρακτῆρα τοῦ Κορινθιακοῦ ὄχλου, ἀφοῦ οἱ Ἰουδαῖοι δὲν ἤθελον νὰ ἡσυχάσωσι καὶ βία ἐξώσθησαν, ὁ ἀρχισυνάγωγος Σωσθένης προσεδλήθη ὑπὸ τοῦ ὄχλου τούτου καὶ ἐδάρη^{50ς}.

Ὁ δὲ Παῦλος, ἀφοῦ διέμεινεν ἐν Κορίνθῳ πλεον τῶν 18 μηνῶν, ἀνεχώρησεν ἐντεῦθεν μετὰ τοῦ Ἀκύλα καὶ τῆς Πρισκίλλης καὶ ἀπὸ Κεγχρεῶν ἐπιβὰς πλοίου μετέβη εἰς Ἐφεσον (50 μ. Χ.). ἐν τῇ μητροπόλει δὲ ταύτῃ τῆς Ἀσίας διέμεινε μετὰ τοῦ Ἀκύλα μέχρι τοῦ ἔαρος τοῦ 58^{50η}. Ἄξιον λόγου εἰς ἡμᾶς εἶναι κατὰ πρῶτον ἢ ἔτι μακρὸν διαρκέσασα καὶ τελεσφόρως ἀποβᾶσα ἀποστολικὴ αὐτοῦ ἐνέργεια ἐν τῷ μεγάλῳ τούτῳ Ἑλληνικῷ ἐμπορικῷ καὶ βιομηχανικῷ κέντρῳ, ἔνθα διὰ ζωηρᾶς μετοχῆς γυναικῶν ἐξ Ἰουδαίων τε καὶ ἐθνικῶν, ἐξ ὧν οἱ ἐθνικοὶ συνέκειντο κατὰ μέγιστον μέρος ἀπὸ δούλων, ἀπελευθέρων καὶ παντοίων τοῦ πολλοῦ δήμου ἀνθρώπων, ἐσχηματίσθη κατὰ μικρὸν μικρὰς τὶς ἐκκλησίαι. Ταύτην ἔδει νυνὸ Παῦλος νὰ ὑπερασπίσῃ ἐναντίον τῶν σφοδρῶν ἐξεγέρσεων τῶν ἐθνικῶν, ἰδίως δὲ κατὰ τῆς λεγομένης ἐξεγέρσεως τοῦ Δημητρίου τοῦ ἀργυροκόπου καὶ τοῦ ὄχλου τῶν Ἑλλήνων, ὅστις ἠρεθίζετο

^{50ε} Πράξεις Ἀποστ. ΙΖ. 6-9.

^{50ς} Πράξ. Ἀποστ. ΙΗ. 4-18. Α. Ἐπιστολ. πρὸς Κορινθ. Α. 27-29 καὶ 10. 11, 14-16 7, 21· 11, 30. 16, 15-17. Β'. πρὸς Κορινθ. Α. 19. Πρὸς Ῥωμ. ΙΖ, 21 κξ· πρβλ. Hausrath σ 75 κξ.

^{50η} Ὡς πρὸς τὴν χρονολογίαν ἴδ. ἀνωτέρω σημ. 49 καὶ σ. 51 σημ. 67. πρβλ. εἶτα Hausrath σ. 79 καὶ ἴδ. καὶ Weber καὶ Holzmann, σ. 696. Baur «das Christenthum in den drei ersten Jahrhunderten» σ. 57.

ὑπὸ τῶν τεχνιτῶν, εἰς οὓς ὁ Δημήτριος, ποιῶν ἀγάλματα θεῶν καὶ ἀργυροῦς ναοὺς Ἀρτέμιδος, παρείχε πολλὴν ἐργασίαν καὶ οἷτινες ἠπειλοῦντο νῦν ἐν τῇ ἐργασίᾳ αὐτῶν ταύτῃ ὑπὸ τῆς νέας θρησκείας ^{50⁹}. Πρὸς τοῦτοις ἀξία λόγου εἶναι καὶ ἡ πιστὴ προσοχή, μεθ' ἧς ὁ Παῦλος ἐπέβλεπεν ἀπὸ Ἐφέσου ἐπὶ τὴν ἐν Κορίνθῳ ἐκκλησίαν αὐτοῦ. Ταύτην ἐπεσκέφατο ἅπαξ ἔτι (ὅπως καὶ τοὺς ἐν Μακεδονίᾳ Χριστιανούς ^{50¹}), καὶ ἐπιστολάς δὲ παραινετικὰς ἀπέστειλεν αὐτῇ πολλάκις. Διότι ἡ ἐσωτερικὴ κατάστασις τῆς ἐκκλησίας ταύτης παρίστα διαρκῶς ἀμαυρά τινα καὶ σκιερὰ μέρη. Ἡ δύναμις, ἣν ἐκτῆσατο ἐν μέσῳ τῶν μικρῶν ἀνθρώπων τῆς Ἐκκλησίας ταύτης ὁ λόγιος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἐν τῇ σχολῇ τοῦ Φίλωνος, πεπαιδευμένος Ἀπολλῶς, δὲν ὑπῆρξε πολὺ εὐάρεστος. Ἡρέσκοντο δὲ οἱ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, κατὰ τρόπον γνησίως Ἑλληνικόν, νὰ πραγματεύωνται θεωρητικῶς τὰ ζητήματα τῆς νέας θρησκείας· ὡσαύτως δὲ εἶχεν εἰσχωρήσει καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἡ ἐθνικὴ κλίσις πρὸς κομματισμόν, καὶ εἶχον σχηματισθῆ βαθμηδὸν ὄμιλοι, ὧν οἱ μὲν ἐκηρύσσοντο ὑπὲρ τοῦ Παύλου, οἱ δὲ ὑπὲρ τοῦ Ἀπολλῶ, ἄλλοι δὲ ὑπὲρ τῆς Ἰουδαϊζούσης Χριστιανικῆς διδασκαλίας· ἄλλοι δ' ἤθελον ἔτι νὰ ὦσιν ἀπλῶς Χριστιανοί· πάντες δὲ διετέλουν πρὸς ἀλλήλους μᾶλλον ἢ ἡσσαν ἐν ἐχθρότητι. Πρὸς τοῦτοις καὶ ἡ ἐν Κορίνθῳ ἐπιγωριάζουσα διαφθορὰ τῶν ἡθῶν εἶχεν εἰσχωρήσει καὶ εἰς τὴν κοινότητα, ἧς τὰ πλεῖστα μέλη δυσκόλως ἄλλως ἠδύναντο ν' ἀπαλλάξωσιν ἑαυτοὺς, καὶ ἐξωτερικῶς ἔτι, τῶν ῥοπῶν τῆς περὶ αὐτοὺς ἐθνικῆς κοινωσίας· ὥστε ἡ Χριστιανικὴ κοινότης Κορίνθου κατήντησε νὰ μὴ ἔχη ἀγαθὴν ὑπόληψιν παρὰ ταῖς ἄλλαις Χριστιανικαῖς κοινότησιν ^{50^x}.

^{50⁰} Πράξ. Ἀποστ. ΙΗ. 18 κξ. ΙΘ. 1-40 ἴδ. καὶ Hausrath σ. 79-84. 86 κξ. Weber σ. 699 κξ.

^{50¹} Πρβλ. Παύλ. Β'. πρὸς Κορινθ. ΙΒ. 14 καὶ 21. ΙΓ. 1. Β. 1. πρβλ. Α. πρὸς Κορινθ. ΙΓ. 3 κξ. Hausrath, σ. 79. 84. 96 Weber u. Holtzmann, σ. 548, 746. ἴδ. καὶ Lekebusch ἐν εἰρ. τ. σ. 185. Τούναντιον ὁ Ellissen ἀμφιβάλλει (σ. 44) περὶ δευτέρας τινός τοῦ Ἀποστόλου εἰς Ἀθήνας ἐπισκέψεως.

^{50^x} Hausrath, σ. 84 κξ. 96-101. Weber und Holtzmann, σ. 744-749. 750 κξ.

Ἐναντίον τῶν κακῶν τούτων παρατροπῶν ἐντόνως εἰργάσθη ὁ Παῦλος τῷ 58 διὰ τῶν γνωστῶν αὐτοῦ πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῶν· εἶτα δὲ αὐτὸς οὗτος, ἀφοῦ ἐξ Ἐφέσου ἀπελθὼν ἐπεσκέψατο τοὺς ἐν Τρωάδι καὶ Μακεδονίᾳ Χριστιανούς, ἐφάνη περὶ τὰ τέλη τοῦ χειμῶνος τοῦ 58 πρὸς 59 μ. Χ. ^{50λ} ἅπαξ ἔτι ἐν Κορίνθῳ, ἵνα ἐνταῦθα διὰ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ κύρους καὶ βοηθείᾳ τῶν χρηστοτάτων τῆς κοινότητος ἀνδρῶν ἐξομαλύνῃ τὰς πονηρὰς ταύτας, καὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου ἐπὶ τέλους στραφείσας, διενέξεις ^{50κ}. Ἀρχηγοὶ τῆς κοινότητος κατὰ τοῦτον καὶ τὸν εὐθὺς ἐπόμενον χρόνον ἦσαν ὁ Ἰάσων, ὁ Σωσίπατρος, ὁ Γάιος, ὁ Ἐραστὸς, ὁ Λούκιος, ὁ Τέρτιος, καὶ ὁ Κουάρτος^{50ν}. Ὅτε δὲ ὕστερον περὶ τὸ Πάσχα διενοεῖτο νὰ καταλίπη τὴν Κόρινθον, ἐπειδὴ ἐν τῇ κατὰ θάλασσαν ὁδῷ πρὸς Συρίαν ἠπειλήθη ὑπὸ ἐπιβουλῆς φανατικῶν Ἰουδαίων, ἔλαβε τὴν διὰ ξηρᾶς πρὸς Μακεδονίαν ἄγουσαν συνοδευόμενος ὑπὸ

Πρὸβλ. ἔτι Beyschlag «de Ecclesiae Corinthiae factione Christina» Halle. 1861. Ἄλλ' ὁ Baur τὴν λεγομένην τοῦ Χριστοῦ μερίδα θεωρεῖ (σ. 58) κατ' οὐσίαν τὴν αὐτὴν πρὸς τὴν τοῦ Κηφᾶ. Ὁ Beyschlag ἐν εἰρ. τ. θεωρεῖ τὴν μερίδα ταύτην ὡς ἀποτόμως Ἰουδαΐζουσαν, καὶ τῷ Παύλῳ εἰς ἄκρον ἐχθρικὴν. *

^{50λ} Hausrath σ. 102 κξ. 115. Weber u. Holtzmann, σ. 753 κξ. Αἱ ἐπιστολαὶ ὡς γνωστὸν ἐξεδόθησαν ἀπὸ Φιλίππων, ἀλλὰ μόνον ἡ δευτέρα ἐγγραφή. ἐνταῦθα ** Weber und Holtzman σ. 755, 732.

^{50μ} Hausrath, σ. 107 κξ. 115. Πράξ. Ἀποστόλ. Κ. 1 κξ. Α πρὸς Κορινθ. Ζ, 5.

^{50ν} Παύλ. πρὸς Ῥωμ. ΙΓ. 21 κξ. Κατὰ τὴν αὐτὴν ἐπιστολὴν ΙΓ. 1. καὶ τέλ. καὶ ἐν Κεγχρεαῖς, τῷ ἐπινείῳ τῆς Κορίνθου, ὑφίστατο μικρὰ Ἐκκλησία (ἐνταῦθα δ' ἦτο διάκονος ἢ ἀδελφὴ Φοίβη).

* Περὶ τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ διαιρέσεων τούτων λέγει αὐτὸς ὁ Παῦλος (Α πρὸς Κορινθ. Α. 10 κξ.) «Παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς ἀδελφοί, διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἵνα τὸ αὐτὸ λέγητε πάντες, καὶ μὴ ᾖ ἐν ὑμῖν σχίσματα... ἐδηλώθη γάρ... ὅτι ἔριδες ἐν ὑμῖν εἰσι... ἕκαστος ὑμῶν λέγει. Ἐγὼ μὲν εἰμὶ Παύλου, ἐγὼ δὲ Ἀπολλῶ, ἐγὼ δὲ Κηφᾶ, ἐγὼ δὲ Χριστοῦ. Μεμέρισται ὁ Χριστός; μὴ Παῦλος ἐσταυρώθη ὑπὲρ ὑμῶν; ἢ εἰς τὸ ὄνομα Παύλου ἐβαπτίσθητε;» (Σ. Μ.).

** Δὲν ἠξεύρω τί ἐννοεῖ ὁ συγγραφεὺς λέγων sind datirt, ὅπερ ἠρμῆνευσα ἐξεδόθησαν, διότι περὶ χρονολογίας βεβαίως δὲν πρόκειται ἐνταῦθα. Ἐξ ἄλλου ἐναντίον τῶν ὑπὸ τοῦ συγγραφέως λεγομένων, ὅτι ἡ δευτέρα μόνη πρὸς Κορινθίους ἐπιστολὴ ἐγγραφή ἐν Φιλίπποις, λέγεται ἐν τέλει τῆς πρώτης πρὸς Κορινθ. «Πρὸς Κορινθίους πρώτη ἐγγραφή ἀπὸ Φιλίππων διὰ Στεφάνου καὶ Φορτουνάτου καὶ Ἀγαϊκοῦ καὶ Τιμοθέου». Ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τέλει τῆς Β'. πρὸς Κορινθίους λέγεται «Πρὸς Κορινθίους δευτέρα ἐγγραφή ἀπὸ Φιλίππων τῆς Μακεδονίας διὰ Τίτου καὶ Λουκᾶ». (Σ. Μ.).

Λουκᾶ, Σωσιπάρχου τοῦ Βεροιαίου, Ἀριστάρχου καὶ Σεκούνδου τῶν Θεσσαλονικέων, Γαίου, Τιμοθέου καὶ ἄλλων. Κατὰ τὸ Πάσχα τοῦ 59 διέμεινεν ἔτι ὁ Ἀπόστολος ἐν Φιλίπποις· μετὰ τὸ Πάσχα δὲ μετέβη εἰς Τρωάδα καὶ ἐκεῖθεν δι' Ἄσσου, Μιτυλήνης, Χίου καὶ Μιλήτου εἰς Κῶ καὶ Ῥόδον, τέλος δὲ εἰς Πάταρα ^{50ξ}. Ἐκτοτε δὲν ἐπάτησε πλέον ὁ Παῦλος ὡς ἀπόστολος τὸ ἔδαφος τῆς Ἑλλάδος.

Μέχρι τούτου παρακολουθοῦμεν ἐνταῦθα τὰς πρώτας ἐν Ἑλλάδι κινήσεις καὶ ἐνεργείας τοῦ Χριστιανισμοῦ· τὰς περαιτέρας τύχας αὐτοῦ μέχρι τοῦ τέλους τοῦ Β' μ. Χ. αἰῶνος ἐκθέτομεν ἐν συνεχείᾳ εἰς τὸ τέλος τοῦ τόμου τούτου. Ἀπὸ καθόλου ἐπόψεως θεωρουμένου τοῦ πράγματος, τὸ ἐλληνικὸν ἔδαφος δὲν ἦτο ἔτι πρόσφορον οὐδαμῶς εἰς τὴν διάδοσιν τῆς νέας θρησκείας. Ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι, ὡς εἶδομεν, μόνον ἐν τῇ μεγάλῃ πόλει Κορίνθῳ ἰδίως, τῇ οἰκουμένῃ ὑπὸ ποικίλως συγκεκραμένου λαοῦ, ἐν μέσῳ πάλιν πάντως πολλῶν δυσχερειῶν, ταχύτερον διεδόθη ὁ Χριστιανισμός. Τιθεμένων κατὰ μέρος τῶν ἠθικῶν δυσχερειῶν, καθ' ὧν ἔδει νὰ πολεμήσωσιν οἱ τῆς Χριστιανικῆς πίστεως ἀπόστολοι, ὑφίσταντο πάντως, ἐν Ἀχαΐᾳ ἀκριβῶς, κωλύματα πρὸς διάδοσιν αὐτοῦ εἰς ἄκρον δυσυπέβλητα. Αἱ ἐν Ἀχαΐᾳ Ἑλληνικαὶ φυλαὶ ἀπὸ χιλιῶν καὶ ἐπέκεινα ἐτῶν ἦσαν τὰ μάλιστα συμφρεῖς μετὰ τοῦ ἐδάφους τῆς χώρας αὐτῶν. Οἱ Ἕλληνες τῶν ἡμερῶν τούτων ἐν παντὶ βήματι καὶ κινήσει ἔβλεπον περὶ ἑαυτοῦς παντοίας τοπικᾶς λατρείας· μυρία ἀναμνησεῖς παντοῖαι ἦσαν συνδεδεμέναι πρὸς πᾶσαν πέτραν καὶ πάντα λίθον, πλεῖστοι δὲ μῦθοι καὶ παραδόσεις ἦσαν ἔτι νῦν ζῶντα· ἀκριβῶς δὲ αἱ παραδόσεις αἱ ἀγαπητόταται εἰς τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν εἶχον τὰς ρίζας αὐτῶν ἐν τῷ ἐδάφει τῆς θρησκείας καὶ τῆς θρησκείας θέσιν καὶ δύναμιν λαβούσης ἡρωϊκῆς καὶ Ὀμηρικῆς ποιήσεως. Εἰς τοὺς μεγάλους πανηγυρικοὺς ἀγῶνας τοῦ ὅλου ἔθνους παρείποντο πανηγύρεις καὶ ἀγῶνες τοπικοὶ συνδεόμενοι πάντες στενωτάτα μετὰ τῆς λατρείας. Ἀκριβῶς δὲ τὸ μέρος τοῦτο τοῦ Ἑλληνικοῦ βίου ἦτο, ὡς εἶδομεν, ἡ μόνη ζῶσα κλη-

^{50ξ} Πράξ. Ἀποστ. Κ. 2-38 ΚΑ. 1κξ.

ρονομία ἢ διασωθεῖσα ἐκ τοῦ καλλίστου παρελθόντος τοῦ ἔθνους. Ὁ ἐγκαταλείπων λοιπὸν τὸν Δία καὶ τὸν Ἀπόλλωνα, τὴν Ἀθηναῖαν, τὸν Ἀσκληπιὸν καὶ τὸν Ποσειδῶνα, ἵνα ἀκολουθήσῃ τοῖς ἀποστόλοις τοῦ Ἐσταυρωμένου, οὗτος, κατὰ τὸ πνεῦμα τῶν χρόνων ἐκείνων, περιήρχετο εἰς ῥῆξιν καὶ πρὸς ἅπαν τὸ παρελθὸν τοῦ ἔθνους αὐτοῦ, ἀπεστέρει δ' ἑαυτὸν πάσης συμμετοχῆς τῶν τελευταίων λειψάνων πολύχρου βίου, οἷα ἐξελίссοντο ἔτι νῦν ταῦτα ἐν τῇ σκιά τῶν ἱερῶν ἄλσῶν καὶ ἐν τοῖς οὐδαῖς τῶν παναρχαίων ναῶν. Εἰς τοῦτον ὁ Ὅμηρος καὶ ἡ πλουσία φιλολογία τοῦ λαοῦ αὐτοῦ· εἰς τοῦτον ἡ Ὀλυμπία καὶ οἱ Δελφοί, ἡ πεμπὴ τῶν Παναθηναίων καὶ πάντα τὰ ἀρχαῖα καὶ τὰ νέα προϊόντα τῆς τέχνης, ἦσαν σκιαὶ ξένοι καὶ ἐχθρικοί· ὁ τοιοῦτος ἀνὴρ ἐθεωρεῖτο κατὰ κανόνα ὁμοῖος πρὸς ξένους ἀνθρώπους Σημιτικῆς καὶ Ῥωμαϊκῆς γλώσσης καὶ τοὺς εὐσεβεῖς δούλους, τοὺς πτωχοὺς χειροτέχνους καὶ τὰς εὐσεβεῖς γυναῖκας, οἵτινες ἐζήτουν μετ' αὐτοῦ ἐν τῇ νέᾳ διδασκαλίᾳ παρὰ τοῦ σωτῆρος τοῦ κόσμου τὴν σωτηρίαν αὐτῶν ἐν τῷ Ὀλιβερωῖ παρόντι. Ἐν οὐδεμιᾷ χώρᾳ τοῦ ἀρχαίου κόσμου τοσοῦτον βραδέως προώδυσεν ὁ χριστιανισμός, ὅσον ἀκριβῶς ἐν τῇ γῶρᾳ τῇ μεταξὺ τῶν Θερμοπυλῶν καὶ τοῦ Ταινάρου. Οἱ Ἕλληνες οὗτοι, εἰς ὧν τοὺς ἀπογόνους κατέστη βραδύτερον ὁ Χριστιανισμός, ὡς ἤδη ἐρρήθη, πολῦτιμος ἀκριβῶς κτήσις τῆς ἐθνότητος αὐτῶν· οἱ Ἕλληνες οὗτοι, εἰς ὧν τοὺς ἀπωτέρω ἀπογόνους ἡ νέα θρησκεία διέσωσε κατὰ μέγιστον μέρος τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν ἐθνότητα αὐτῶν διὰ πάσης τῆς Τουρκοκρατίας· οἱ Ἕλληνες ἐπὶ μακροῦς ἔτι αἰῶνας ἔμενον ἔτι στερρότατα προσκεκολλημένοι εἰς τὴν ἀρχαίαν αὐτῶν θρησκείαν τῶν Ὀλυμπίων θεῶν. Αἱ αὐταὶ Ἀθηναῖαι, ὧν ἐν τοῖς δικαστηρίοις, ὡς ἤδη εἶπομεν, ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις κατὰ τὰς ὀρκωμοσίας τὰς γενομένας ἐπὶ τοῦ Εὐαγγελίου, πρὸς μείζονα ἐπιστημότητα ἀνοίγεται τὸ δέκατον ἑβδόμον κεφάλαιον τῶν « Πράξεων τῶν Ἀποστόλων »⁵⁰, ἔμειναν μέχρι τοῦ Ἰουστι-

⁵⁰ Τὴν σημείωσιν ταύτην ἔδωκεν ἡμῖν ὁ Ellissen (zur Geschichte Athens σ. 40). Μνημονευτέον δὲ ἐνταῦθα καί τινων παραδόσεων περὶ τῶν χρόνων τῶν Ἀποστόλων. Ἡ

νιανοῦ Α'. ἡ ἐσχάτη καὶ ὀχυροτάτη τοῦ τῶν Ὀλυμπίων θεῶν κόσμου ἀκρόπολις. Καὶ ἐν Ἑλλάδι καθόλου ἡ ἀρχαία τῶν ἡρώων λατρεία μόλις μετὰ 350 περίπου ἔτη κατέπεσε σοβαρῶς πρὸ τῆς νέας πίστεως, ὅτε ἡ τοῦ Ἀλαρίχου σπάθη κατέρριψεν εἰς ἐρείπια τὴν καὶ ἐν τῇ παρακμῇ αὐτῆς ἔτι τοσοῦτον ὑπερήφανον ἀρχαίαν θρησκείαν ἐν ταῖς πρὸς νότον τῶν Θερμοπυλῶν γώραις, καὶ αἱ ὀπλαὶ τῶν Γοθικῶν ἵππων κατεπάτησαν τὴν κόνιν τῶν ἱερῶν τῆς Ἐλευσίνος καὶ Ὀλυμπίας.

περίφημος μονὴ τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου κέκτηται εἰκόνα τινὰ τῆς Θεοτόκου θαυματουργόν, ἱστορηθεῖσαν κατὰ τὴν ἐγγύριον παράδοσιν ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου Λουκᾶ. Ἐν τῇ γειτνιαζούσῃ δὲ τῇ Μονῇ κόμη Κλαπετσούνη δεῖκνυται πλάτανός τις (ἣς ὁ κοῖλος κυρμός χρησιμεύει νῦν ὡς παρεκκλήσιον), παρ' ἣν ὁ Εὐαγγελιστὴς λέγεται ὅτι ἱστόρησε τὴν εἰκόνα καὶ ὁ Λουκᾶς αὐτὸς κατὰ τὴν παράδοσιν ταύτην ἐβίου ἐν τῷ σπηλαίῳ, ἐνθα νῦν ἐγείρεται ἡ Μονή. Ἡ ἐνταῦθα ἐν τῷ δάσει κερυμμένη εἰκὼν ἀνεκαλύφθη ὕστερον τῷ 315 μ. Χ. ὑπὸ βαδᾶμνους κισσοῦ ὑπὸ εὐσεβῶν Χριστιανῶν. Ross, Griechische königsreisen τόμ. 1. σ. 169 κξ. Περὶ τοῦ λεγομένου παρὰ τὰς Θήβας μνήματος, τοῦ Λουκᾶ καὶ τῆς τιμῆς, ἣς ἀπολαύει τοῦτο παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἴδ. keil, Syl. Inscr. Boeot. σ. 188. H. Hause ἐν Palaeologus «Uber den Schutzpatron der Maler, den Evangelisten Lucas» (Fallmerayer, Fragmente aus dem Orient I. σ. 180). *

* Τὰ περὶ τῆς ὀρκωμοσίας Ἀθηναίων λέγει ὁ Ellissen χωρὶς νὰ ἀναφέρῃ τὴν πηγὴν, ἐξ ἣς ἀρύεται αὐτά. Ὅτι τὸ λεγόμενον εἶναι ἀνακριδὲς νοεῖ τις εὐθὺς ἐνθυμούμενος τίνι τρόπῳ γίνεται ἡ ὀρκωμοσία ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὸν περὶ ταύτης νόμον μετὰ τὴν ἴδρυσιν τοῦ βασιλείου, καὶ τίνι τρόπῳ ἐγένετο πρότερον καὶ γίνεται ἔτι παρὰ πᾶσι τῆς ὀρθοδόξου Ἑλλάσι. Τὰ πλημμελῶς ἐνταῦθα λεγόμενα περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ὀρκίζοντο οἱ Ἀθηναῖοι, ἠρύσατο ὁ Ellissen, πάντως ἐκ τῆς κατὰ τὸ 1675 ἐκδοθείσης ὑπὸ τοῦ Γάλλου St. de la Guilletière περιγραφῆς τῶν Ἀθηναίων (Athènes anciennes et nouvelles et l'etat present de l'empire des Turcs, contenant la vie du Sultan Mohamet IV, le ministre de Coprogli Achmet pacha, grand vizir avec le plan de la ville d'Athènes par le St. de la Guilletière. Paris M. D. (LXXV). Ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ τῷ περιέχοντι δῆθεν ἀπομνημονεύματα τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ ἐκδύτου ἐπισκεψαμένου τὰς Ἀθήνας τῷ 1669, πολλὰ λέγονται ἀνακριδῆ καὶ πλημμελῆ, πρὸς τοῖς ἄλλοις δὲ ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι τῶν τότε χρόνων, ὡσάκις ξένος τις ἐπεσκέπτετο τὴν ἐκκλησίαν αὐτῶν διαρκούσης τῆς ἱερᾶς ἀκολουθίας, τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἀνεγίνωσκον κατὰ προτίμησιν, ἀντὶ τοῦ ἀποστόλου τῆς ἡμέρας ἐκείνης τὸ 17 κεφάλαιον τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων ἐπίδειξιν εὐσεβείας εἰς τὸν ξένον ποιούμενοι, ὄντες λαὸς διψῶν πάντοτε δόξαν (!) καὶ ὅτι ὡσάκις προῦκειτό τις Ἀθηναῖος νὰ ὀρκισθῇ, ἠνοίγετο τὸ 17 κεφ. τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων καὶ ἐπὶ τῆς σελίδος τῆς περιεχούσης τὸ κεφάλαιον τοῦτο ἐγένετο ἡ ἐπίθεσις τῆς χειρός, ἵνα οὕτω περιδληθῇ διὰ μείζονος εὐσεβείας ἡ πράξις. Ὁ Ellissen, πλανηθεὶς πάντως ὑπὸ τοῦ De la Guilletière, παρέσυρεν εἰς τὴν πλάνην καὶ τὸν ἡμέτερον συγγραφέα. Ὡς πρὸς δὲ τὰ λεγόμενα ὑπὸ συγγραφῆως περὶ τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου καὶ

Ἐν τῇ περαιτέρω πορείᾳ τῆς ἡμετέρας ἀφηγήσεως πρέπει ἔτι

τῆς Κλαπατσούνης παρατηροῦμεν ὅτι κατὰ τὸ Κτιτορικὸν ἢ Προσκυνητᾶριον τῆς Ἱερᾶ καὶ Βασιλικῆς Μονῆς τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου τὸ ἐκδοθὲν τῷ αὐτῷ (σ. 49 κξ.) ὁ ἅγιος Λουκᾶς ὁ γράψας τὸ Εὐαγγέλιον ἐν τῷ σπηλαίῳ τούτῳ καὶ ἱερούργει ἐν αὐτῷ τὴν ἀνάιμακτον θυσίαν μεταχειριζόμενος πρὸς ἱερουργίαν ὡς ἁγίαν Τράπεζαν αὐτοσχέδιόν τινα κόγχην τοῦ Σπηλαίου, ἣτις μέχρι σήμερον ὀνομάζεται ἱερουργικὴ Τράπεζα τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ· καὶ ἐπὶ τῆς Τραπεζῆς ταύτης ἐτέθη ἡ Χαριτόδωτος εἰκὼν τῆς Θεοτόκου ἢ ἱστορηθεῖσα ὑπὸ αὐτοῦ ἐν τῷ σπηλαίῳ (οὐχὶ δέ, ὡς πλημμελῶς λέγει ὁ συγγραφεύς, ἐν τῷ κοίλῳ τοῦ κορμοῦ τῆς πλατάνου). Ἡ εὑρεσις τῆς εἰκόνας ἐν τῷ σπηλαίῳ ἐγένετο τῷ 315 μ. Χ. ὑπὸ τινος ποιμενίδος ἁγίας κόρης, Εὐφροσύνης καλουμένης, ἣτις ὑπὸ τινος αἰγὸς ὀδηγηθεῖσα εἰς τὴν ἐντὸς τοῦ σπηλαίου ἱερὰν πηγὴν καὶ ὑπὸ φωνῆς θείας ἄνωθεν ἐρχομένης φωτισθεῖσα εἶδεν ὑπεράνω τῆς ἀναδλυζούσης πηγῆς μεταξὺ τῆς λόγχης τοῦ ἀνέρποντος κισσοῦ τὴν ἁγίαν τῆς Θεομήτορος εἰκόνα. Ταύτην δὲ ἡ ἁγία αὕτη κόρη, παρέδωκεν εἰς τοὺς τότε θεῖα ἐμπνεύσει, τῶν Ἀποστόλων Παύλου, Ἀνδρέου καὶ Λουκᾶ ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ εἰς Ἀχαΐαν μεταδάντας καὶ αὐθις ἐνταῦθα ὑπὸ τῶν αὐτῶν Ἀποστόλων ὀδηγηθέντας εἰς τὸν τόπον, ὅπου ἦν ἡ κόρη, ὁσίους πατέρας Συμεὼν καὶ Θεόδωρον, οἵτινες ὑπὸ τῆς Εὐφροσύνης ὀδηγηθέντες εἰς τὸ σπήλαιον ἔκτισαν περὶ αὐτὸ τὴν μεγάλην Μονήν, καὶ τὴν ἁγίαν εἰκόνα ἔθεσαν ἐπὶ τῆς ἱερουργικῆς τραπέζης τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ.

Ἡ δὲ τῆς πλατάνου τῆς Κλαπατσούνης ἱστορία εἶναι μεταγενεσττέρα ἔχουσα ἀκριδέστερον ὡς ἐξῆς κατὰ τὸ Κτιτορικόν: Τῷ 840 μ. Χ. ἐμπρησθείσης τῆς ἱερᾶς Μονῆς ἐσώθη μόνη ἡ εἰκὼν τῆς Θεοτόκου. Ἐπειδὴ δὲ ἐκινδύνευε καὶ αὕτη ἕνεκα τοῦ γενομένου τότε ὑπὸ τοῦ εἰκονομάχου αὐτοκράτορος Θεοφίλου κατὰ τῶν εἰκόνων διωγμοῦ (εἰς ὃν διωγμὸν ἀποδίδεται καὶ ὁ ἐμπρησμὸς τοῦ ναοῦ) οἱ πατέρες τῆς Ἱερᾶς Μονῆς παραλαβόντες τὴν εἰκόνα περιεπλανήθησαν ἐπί τινα χρόνον κατὰ τὰς Πάτρας καὶ τὸ Λίγιον. Ὅτε δὲ ἀνακτισθείσης τῆς Μονῆς ἐπέστρεφον εἰς αὐτὴν μετὰ τῆς εἰκόνας, διενυκτέρευσαν ἐν τόπῳ ἀπέχοντι ὥρας 4 ἀπὸ τῆς Ἱερᾶς Μονῆς πλησίον τοῦ ποταμοῦ Σελιναῦντος, ἐν τῷ τόπῳ, ἐν ᾧ μετὰ τὴν εἰς Ἀχαΐαν ἀφίξιν τῶν ὁσίων Συμεὼν καὶ Θεοδώρου εἶχον φανῆ αὐτοῖς οἱ τρεῖς ἀπόστολοι πρὸ 500 καὶ ἐπέκεινα ἐτῶν. Παρὰ τὸν ποταμὸν ὑπῆρχε πλάτανος κοῖλον ἔχουσα κορμὸν καὶ ἐν τῷ κοιλώματι τούτῳ ἐναπέθεσαν οἱ πατέρες τὴν νύκτα ἐκείνην τὴν ἱερὰν εἰκόνα. Τὴν δὲ ἐπαύριον, ὅτε μετέβησαν ἵνα παραλάβωσι τὴν εἰκόνα, εἶδον, ὡς τοῦ θαύματος! εἶδον ἐπὶ τοῦ τοίχου τοῦ κοιλώματος ἐντετυπωμένην αὐτομάτως τὴν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου. Ἐκτοτε οἱ κάτοικοι τῆς ἐγγύς κώμης Κλαπατσούνης πῆξαντες θυσιαστήριον ἐν αὐτῷ τῷ κοίλῳ τῆς πλατάνου κορμῷ μετεποίησαν αὐτὸν εἰς ναῖδριον, καὶ μέχρι σήμερον ἐκκλησιάζονται ἐν τῷ ναίσκῳ τούτῳ πεντεκαίδεκα περίπου χωροῦντι ἀνθρώπους· διατηρεῖται δ' ἐν αὐτῷ «σῶον καὶ ἀραιφνές» τὸ ἱερόν ἐντύπωμα τῆς ἀποστολικῆς εἰκόνας. Καὶ ὡς δὲ ἔτι κατὰ πᾶσαν 23 Αὐγούστου, κατὰ τὸ Κτιτορικόν, καθ' ἣν δηλονότι ἡμέραν τελεῖται ἡ ἀπόδοσις τῆς μεγάλης ἐορτῆς τῆς κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου τῆς τελομένης τῇ 15 Αὐγούστου (τὸ καλούμενον συνήθως ἐνναήμερον τῆς Θεοτόκου), βλέπουσιν οἱ εὐσεβεῖς κάτοικοι τῆς Κλαπατσούνης φῶς κατὰ τὴν νύκτα περὶ τὴν πλάτανον περιαιυγάζον, ἀρίζηλον καὶ τηλαυγὲς ἐν εἶδει σφαίρας ὀλολαμποῦς καταβαῖνον ἄνωθεν ἐκ τῶν μερῶν τῆς Μεγαλοσπηλαιώτιδος Μονῆς. (Σ. Μ.)

νά συναρμολογήσωμεν τὰς ἀναλόγως ὀλίγας εἰδήσεις, ἃς ἔχομεν περὶ τῶν τυχῶν τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῶν δύο τελευταίων αὐτοκρατόρων τῆς Ἰουλιοκλαδιανῆς δυναστείας. Ὡς πρὸς τὴν Ἀχαΐαν, ἐφ' ὅσον ἔτι πρόκειται περὶ τοῦ αὐτοκράτορος Κλαυδίου, γινώσκουμεν, ὅτι ὁ ἡγεμὼν οὗτος, ὅστις, ὡς πάντα τὰ μέλη τῆς δυναστείας αὐτοῦ, ἦτο ἀρκούντως γνώστης τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης καὶ ἐπιστήμης καὶ καθ' ἑαυτὸν δὲ ὡς ῥήτωρ καὶ ὡς συγγραφεὺς ἐποιεῖτο ἀσμένως χρῆσιν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης⁵¹, ἠσθάνετο ἰδιαιτέραν ἔλως συμπάθειαν ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων, ὑπὲρ τῶν ἠθῶν, τῆς γλώσσης καὶ τῆς φιλολογίας αὐτῶν, καὶ τὴν συμπάθειαν ταύτην ἐν πολλαῖς περιστάσεσιν ἐξεδήλου πασιφανῶς. Καὶ ὅτε ἀνέθηκεν αὐτῷ τὴν διοίκησιν τῆς Ἀχαΐας εἰς τὴν Σύγκλητον (σ. 49), συνέστησεν εἰς αὐτὴν τὴν ἐπαρχίαν ταύτην καὶ τὴν εὐημερίαν αὐτῆς ἰδιαιτάτα καὶ θερμότατα λέγων ὅτι αὕτη διὰ τὴν φιλολογικὴν αὐτῆς σημασίαν καὶ διὰ τῆς κοινωνίας τῶν κοινῶν σπουδῶν (commercio communium studiorum) ἦτο λίαν προσφιλῆς εἰς αὐτόν⁵². Προέβη μάλιστα μέχρι τοῦ νὰ διανοηθῆ νὰ μεταφυτεύσῃ εἰς Ῥώμην τὰ τοσοῦτον τοῖς Ῥωμαίοις (τόμ. Α'. σ. 553) προσφιλῆ Ἑλευσίνια μυστήρια⁵³. Πάντα ταῦτα δὲν ἐκώλυσαν βεβαίως ἵνα ὀλίγοι τινὲς Ἕλληνες καθ' ἑαυτοὺς ἀποτολμήσωσιν ἔργα ἀπρεπῆ ἐναντίον τοῦ παραδόξου γηραιοῦ δεσπότη αὐτῶν⁵⁴, οἷα καὶ οἱ Ῥωμαῖοι πολλάκις δὲν ἐδίστασαν νὰ πράξωσιν. Αὐτὸς δὲ ὁ Κλαύδιος, μεθ' ἔλας τὰς πρὸς τοὺς Ἕλληνας συμπαθείας αὐτοῦ τοσοῦτον ἠσθάνετο ἑαυτὸν πάντοτε Ῥωμαῖον, ὥστε πλὴν ἄλλων, ὡς ὑπα-

⁵¹ Δ. Κασσ. 60, 6. Ἰωσήπ. Ἀρχ. Ἰουδ. ΙΘ. 3, 1. Sueton. Claud. c. 11. 42 καὶ πρὸς. Lehmann, Claudius σ. 83. 131. Ἐν τῇ ἀδείᾳ (ἀμνηστία), ἣν ὑπέσχετο κατὰ τὴν εἰς τὴν ἀρχὴν ἀνοδὸν αὐτοῦ, ἐποιεῖτο ῥητὴν μνείαν τῆς περιφήμου ἀμνηστίας τῶν Ἀθηναίων μετὰ τὴν πτώσιν τῶν τριάκοντα τυράννων. Δ. Κασσ. 3. Oros. VII. 6.

⁵² Sueton. Claud. c. 42. Ὁ εὐμενῆς αὐτοκράτωρ ἐνήργησε καὶ ἐν Κρήτῃ διὰ τοῦ διοικητοῦ Πακωνίου Ἀγριππίνου συστηματικὴν ὁδοποιίαν καθ' ἅπασαν τὴν νῆσον (Böckh C. I. τόμ. 2. ἀρ. 2570. Nipperdey εἰς Tacit. Ann. XVI. 28). Περὶ τοῦ ἐν Κρήτῃ φοβεροῦ σεισμοῦ τοῦ γενομένου τῷ 53 μ. Χ. ἴδ. Μαλαλ. I. 250. σ. 105 d. (V) σ. 322 (O).

⁵³ Sueton. ἐν εἰρ. τ. c. 25.

⁵⁴ Sueton. Claud. c. 15.

τος (τῷ 48), πλουσιώτατόν τινα καὶ ἐπισημότατον ἐκ τῆς Ἀγαίας Ἑλληνα, κτησάμενον μὲν τὸ δικαίωμα τοῦ Ῥωμαίου πολίτου, μὴ νοσῶντα δὲ τὴν Λατινικὴν, οὐ μόνον ἐκ τοῦ καταλόγου⁵⁵ τῶν ἐν Ῥώμῃ δικαστῶν ἐξήλειψεν ἀπλούστατα, ἀλλὰ καὶ τοῦ δικαιώματος τοῦ Ῥωμαίου πολίτου ἀπεστέρησεν.

Προβαίνοντες πέραν τῶν ὁρίων τῆς ἐπαρχίας Ἀγαίας ἀξίαν λόγου κατ' οὐσίαν εἰς ἡμᾶς γώραν εὐρίσκομεν κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Κλαυδίου μόνον τὴν Ῥόδον. Μεθ' ὅσα ἔπαθεν αὕτη δεινὰ περὶ τὸ τέλος τοῦ φθινοπώρου τοῦ 43 π. Χ. ὑπὸ τοῦ Γαίου Κασσίου καὶ μετὰ τὴν ἀπώλειαν τῶν μεγάλων δωρεῶν, δι' ὧν ὁ Μ. Ἀντώνιος ἔτει 41 π. Χ. εἶχεν ἀμείψει τὴν πιστότητα τῶν Ῥοδίων, ἐπὶ τοῦ Ὀκταβιανοῦ⁵⁶ κατὰ τὴν στερέωσιν τῆς μοναρχίας εἶχε καταλειφθῆ εἰς τὴν μικρὰν δημοκρατίαν τοῦλάχιστον ἢ κατ' ὄνομα ὑφισταμένη αὐτονομία αὐτῆς. Ὡς « πόλις ἐλευθέρα » ἢ κάλλιον εἰπεῖν « ἐλευθέρα ἄμεσος αὐτοκρατορικὴ πόλις »⁵⁷ ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους, ἡδύνατο ἢ Ῥόδος στηριζομένη ἐπὶ τῆς ἐπικαίρου ἐμπορικῆς αὐτῆς θέσεως νὰ ἐπιχειρήσῃ νὰ ἀνορθώσῃ, τοῦλάχιστον μέχρι τινός, τὴν προτέραν αὐτῆς εὐημερίαν. Ἐν τούτῳ δὲ πάνυ λυσιτελεῖς ὑπῆρξεν εἰς αὐτὴν τὸ γεγονός, ὅτι ὁ αὐτὸς φιλέλληνας Ἰουδαῖος ἡγεμὼν Ἡρώδης ὁ Μέγας, ὅστις ἐπὶ τῆς τοῦ Αὐγούστου ἀρχῆς λαμπροτάτας ἐπεδαψίλευσε εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ εἰς ἄλλας πόλεις δωρεάς⁵⁸, κατὰ τὸν αὐτὸν τοῦτον χρόνον ἐπέδειξε καὶ εἰς τοὺς Ῥοδίους τὴν ἰδιαιτέραν αὐτοῦ εὐμένειαν. Ἀναφέρεται ὅτι πολλάκις παρέσχεν εἰς τοὺς Ῥοδίους ἀξιολογωτάτους πόρους χρηματικούς, τοῦθ' ὅπερ συνετέλει καὶ πρὸς ὠφέλειαν τῆς Ἰουδαϊκῆς ἐμπορίας, ἰδίως πρὸς ἀποκατάστασιν τοῦ κατὰ μέγιστον μέρος ἐν τοῖς τελευταίοις ἐμφυλίοις πολέμοις τῶν Ῥωμαίων καταστραφέντος στόλου

⁵⁵ Sueton. ἐν εἰρ. τ. κ. 16. Lehmann σ. 291.

⁵⁶ Πρὸλ. τόμ. Α. σ.

⁵⁷ Πρὸλ. Voigt das jus naturale τόμ. 2. Μέρ. 2. σ. 770 κξ.

⁵⁸ Πρὸλ. τόμ. Α. σ. 520.

αὐτῶν ⁵⁹. Ὑψηλοτέραν ἱστορικὴν σημασίαν ἐν τῇ τότε καταστάσει τῶν πραγμάτων ἐν τῷ Ῥωμαϊκῷ κόσμῳ τοσοῦτον ὀλίγον ἠδύνατο νὰ λάβῃ ἢ Ῥόδος, ἔσον καὶ ἢ Ἀχαΐα. Ἀλλ' οὐχ ἦττον, εὐθὺς ὡς ἐξουδετερώθησαν αἱ ὀλέθριαι τῶν ἐμφυλίων ἐκείνων πολέμων ἐπιδράσεις, ἢ μικρὰ δημοκρατία κατέλαβε πάλιν περίβλεπτον ἐν μέσῳ τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων θέσιν. Ἡ ἀρχαία τῶν πολιτῶν αὐτῆς χρηστότης διετηρήθη ἔτι ἐπὶ μακρόν· ἢ ἐξαίρετος αὐτῶν πολιτεία ⁶⁰, ἢ φιλάνθρωπος τῶν πενήτων περίθαλψις ⁶¹, ἐτύγγανον διαρκῶς διαχειρίσεως συνετῆς, ἐπιμελοῦς δὲ προνοίας ἐτύγγανε διαρκῶς καὶ τὸ ναυτικόν ⁶². Ἡ ζωηρὰ ἐμπορικὴ κίνησις ἔτρεφεν ἐπισήμους τε καὶ ἀσήμους ⁶³, καὶ ἢ κτῆσις μικρᾶς λωρίδος γῆς ἐν τῇ Καρικῇ καὶ τῇ Λυκιακῇ παραλίᾳ, περιλαμβανομένης καὶ τῆς Καύνου ⁶⁴, ὡς καὶ πολλῶν ἐκ τῶν παρακειμένων νήσων, ἰδίως τῆς Καλύμνου καὶ τῆς Καρπάθου ⁶⁵ ὑπῆρξε διαρκῶς λυσιτελῆς

⁵⁹ Ἰωσήπ. Ἰουδ. Πολ. Α. 21, 11. Ἀρχ. Ἰουδ. ΙΓ. 5, 5 (Περὶ τῶν τιμῶν, ὧν ἀπέλαυνεν ὁ οἶκος τοῦ Ἰερῶδου ἐν τῇ γείτονι νήσῳ Κῶ ἴδ. Böckh C. I. τόμ. Β. ἀρ. 2502).

⁶⁰ Ἰερβλ. τόμ. Α. σ. 404 Στράβ. ΙΔ. 652 («δημοκηδεῖς δ' εἰσὶν οἱ Ῥόδιοι καίπερ οὐ δημοκρατούμενοι, ἔχειν δ' ὅμως βουλόμενοι τὸ τῶν πενήτων πλῆθος» ἴδ. καὶ Δ. Χρυσοστ. Λόγ. ΛΑ (Ῥοδιακ.) 354 Μ. Περὶ τοῦ μετρίως δημοκρατικοῦ χαρακτήρος τῆς Ῥοδίων πολιτείας ἴδ. καὶ Tacit. dial. de Oratore c. 40. Ἀριστείδ. (ἔκδ. Dindorf τόμ. 1 λόγ. 44. σ. 831 κ. 563. Δ. Χρυσοστ. ἐν εἰρ. τ. 326 κ. 327 Μ. Περὶ πρυτανείας Ῥοδίων ἴδ. Πλουτ. Πραγαγέλιμ. πολιτικά κ. 17. ἴδ. πρὸς τούτους καὶ O. Müller, «die Dorier» II. (ἔκδ. ?) σ. 145.

⁶¹ Στράβ. ΙΔ. 652 καὶ 653 («σιταρχεῖται δὴ ὁ δῆμος καὶ οἱ εὐποροὶ τοὺς ἐνδεεῖς ὑπολαμβάνουσιν ἔθει τινὶ πατρίῳ»).

⁶² Στράβ. ΙΔ. 653. Τὰ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ Δίωνος Χρυσοστόμου (ἐν εἰρ. τ. 342 Μ) περὶ τῆς παρακμῆς τοῦ ναυτικοῦ καὶ τῆς ἐμπορίας τῶν Ῥοδίων σχετικὴν μόνον ἐνέχουσιν ἀλήθειαν· ὅταν δὲ λέγῃ «μιᾶ καθ' ἑκάστον ἐνιαυτὸν ἢ δυσὶν ἀφράκτοις ἀπαντᾶν εἰς Κόρινθον» δὲν πρέπει νὰ λησμονήσωμεν ὅτι ὁ λόγος οὗτος ἀπηγγέλθη πιθανῶς (ἴδ. κατωτέρω) ἐν ἀρχῇ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Οὐεσπασιανοῦ καὶ ὅτι ἢ ἐπιδρασίς ἐπὶ τὴν κατὰ τὰς θαλάσσας ἐκείνας συγκοινωνίαν ἐπίδρασις τοῦ μεγάλου ἐμφυλίου πολέμου τοῦ ἐπακολουθήσαντος τῇ πτώσει τοῦ Νέρωνος δὲν εἶχεν ἔτι λήξει τοσοῦτον ταχέως.

⁶⁴ Στράβ. ΙΔ. 651. Δ. Χρυσοστ. ἐν εἰρ. τ. 341 Μ. ἴδ. καὶ Kuhn, «die Städtisch. u. bürgerl. Verfass. d. Röm. Reichs» τόμ. 2. σ. 46.

⁶⁵ Δ. Χρυσοστ. ἐν εἰρ. τ. 325 Μ. Plin. N. H. V. 31, (36), 133. Ὡς πρὸς τὸν Β' μ. Χ. αἰῶνα ἴδ. Ἀριστείδ. τόμ. 1. Λόγ. 43 σ. 807. κ. 546, 16 κξ. Kuhn ἐν εἰρ. τ.

εἰς τὰ οἰκονομικά αὐτῶν. Προσεγένετο δὲ εἰς ταῦτα καὶ τοῦτο, ὅτι ἡ Ῥόδος νῦν, οὐχὶ πολλῶ ἤσσον τῶν Ἀθηναίων καὶ ἄλλων τινῶν πόλεων τῆς ἠπειρωτικῆς Ἀχαΐας, κατέστη τέρμα τῶν ξένων, ἰδίως τῶν Ῥωμαίων, περιηγουμένων τὴν Ἀνατολήν. Ἡ καλλονὴ τῆς νήσου ^{65α}, τὸ ὑγιεινὸν τοῦ κλίματος αὐτῆς εἴλκυον πολλοὺς Ῥωμαίους εἰς τὸ νὰ διατρίβωσιν ἐνταῦθα διαρκῶς ⁶⁶, τοσοῦτω μᾶλλον ὅσον καὶ ἐν Ῥόδῳ μετὰ ζήλου πάντοτε ἐκαλλιεργοῦντο αἱ ἐπιστῆμαι καὶ αἱ τέχναι ^{66α}. Πρὸ πάντων ὁμοῦς ἐπέβαλλεν εἰς τοὺς ξένους ἢ καλλονὴ τῆς πόλεως Ῥόδου. Βεβαίως ἢ ἱστορικῶς ὡσαύτως λίαν περίφημος πόλις ἔστερεῖτο τῆς παναρχαίας δόξης, τῆς ἀνεξιτήλως διὰ παντὸς μετὰ τοῦ ὀνόματος τῶν Ἀθηναίων συνδεδεμένης· καὶ δὲν ἠδύναντο μὲν νὰ παραβληθῶσιν αἱ ἀρχαιότητες τῆς Ῥόδου κατὰ τὸ κάλλος καὶ τὸ μεγαλεῖον πρὸς τὴν ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηναίων· ἀλλὰ καὶ ἡ Ῥόδος ἐκέκτητο λαμπρὰ μνημεῖα ἀρχιτεκτονικῆς καὶ τῶν πλαστικῶν τεχνῶν ⁶⁷. ἐν τοῖς χρόνοις ἔτι

^{65α} Horat. Carm. I. 7, 1 («claram Rhodon») Λουκιαν. Ἐρωτες. 8. «ἔστι γὰρ ὄντως ἡ πόλις Ἡλίου (ἢ Ῥόδος) πρέπον ἔχουσα τῷ θεῷ τὸ κάλλος». Sueton. Tiber. c. 11 ἀρχ. πρὸλ. τὸ ποίημα τοῦ Ἀπολλωνίδου (15). Ἀνθολ. Ἑλλ. ἐκδ. Jacobs II. σ. 121κξ-

⁶⁶ Πολλοὶ δὲ ἦσαν ἐνταῦθα καὶ οἱ ἐξ Ἰταλίας χάριν τιμωρίας εἰς ἐξορίαν πεμπόμενοι Δ. Κασσ. 56, 27. Περὶ τῆς ἐν Ῥόδῳ διαμονῆς τοῦ Τιβερίου πρὸ τῆς εἰς τὴν ἀρχὴν ἀνόδου ἐγένετο ἤδη λόγος (τόμ. Α. σ. 651). Καὶ ὁ Νέρων διενεόθη ἀπαξ νὰ ἀποχωρήσῃ εἰς Ῥόδον (Sueton. Neron. c. 34) ὅτε οὐ πολὺ μετὰ τὴν εἰς τὴν ἀρχὴν ἀνοδὸν ἦλθεν εἰς Ῥήξιν πρὸς τὴν μητέρα αὐτοῦ πρὸλ. καὶ Flori Epit. (ἐκδ. Jahn. σ. προλόγου 42).

^{66α} Πρὸλ. τὰ κατωτέρω. Καὶ ἡ μουσικὴ δὲ ἐκαλλιεργεῖτο ἐν Ῥόδῳ ἐνταῦθα δὲ συνέτυχε τῷ 69 μ. Χ. ὁ Ἀπολλώνιος ὁ Τυανεύς πρὸς τὸν τότε (Sueton. Galb. c. 12. Πλουτ. Γάλλ. κ. 16) μεγάλης φήμης ἀπολαύοντα αὐλητὴν Κάνον («ὅς ἄριστα δὴ ἀνθρώπων ἐδόκει αὐλεῖν») Φιλοστ. Β. Ἀπολλ. Τυαν. Ε. 21. Ἀλλὰ παρὰ ταῦτα ὑπῆρχον ἐν Ῥόδῳ (ἦς οἱ πολῖται καὶ ἄλλως ἦσαν γνωστοὶ ἐπὶ τῆ πρὸς τὸ λαμπρὸν καὶ μεγαλοπρεπὲς ἀγάπη καὶ τῆ πρὸς ἡδυπαθείας ῥοπή (ἴδ. Πλουτ. περὶ Φιλοπλουτίας κ. Ε. Ἀθην. Η. σ. 351 c. καὶ 352 b. O. Müller, die Dorer II. (ἐκδ. 2) σ. 145) ἔτι δὲ καὶ ἐπὶ τῆ ἐν τῇ τέχνῃ ἔτι ἐπαισθητῇ κλίσει αὐτῶν πρὸς τὸ καταπληττον καὶ κολοσσιαῖον) ἀνθρωποὶ πλούσιοι, ἀλλ' ἀπαίδευτοι, χρώμενοι τῷ πλούτῳ αὐτῶν εἰς ἐξεζητημένην μεγαλοπρέπειαν, εἰς ἰδιωτικὰς οἰκίας μετὰ περισυῆς πολυτελείας καὶ ἐξεζητημένου καλλωπισμοῦ κεκοσμημένας, καὶ εἰς ἀσωτίαν καὶ τρυφὴν πρὸλ. Φιλοστρ. Ε. 2^ο. 23.

⁶⁷ Στράβ. ΙΔ. 652 πρὸλ. καὶ 655. Λουκιαν. Ἐρωτ. κ. 8 Ἀριστείδ. τόμ. 2. Λόγ. 43 (Ροδ.) σ. 799. κ. 540, 8 κξ σ. 818. κ. 553, 11 κξ.

Πλινίου τοῦ Πρεσβυτέρου ἠριθμοῦντο ἐνταῦθα 3000 ἀγάλματα⁶⁸, καὶ ἡ πόλις αὕτη, ἣτις μέχρι τοῦ φοβεροῦ σεισμοῦ, ὑφ' οὗ περὶ τὰ μέσα τοῦ Β' αἰῶνος μ. Χ. (περὶ τὰ 155) κατὰ μέγιστον μέρος κατεστράφη⁶⁹, ὑπῆρξεν ἡ πλουσιωτάτη, ἀκμαιοτάτη καὶ πολυανθρωποτάτη πασῶν τῶν ἐν ταῖς δυτικαῖς παραλίαις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας Ἑλληνικῶν πόλεων, ὑπερέβαλλε, τοῦλάχιστον ἐν τῇ καθόλου ἐξωτερικῇ αὐτῆς μορφῇ, ὡς περιγράφουσιν αὐτὴν ὁ μὲν Στράβων διὰ βραχέων λόγων, ὁ δὲ Ἀριστείδης βραδύτερον μετὰ θερμοῦ ἐνθουσιασμοῦ, πάσας τὰς λοιπὰς πόλεις τοῦ ἰδιαιτέρου Ἑλληνικοῦ κόσμου κατὰ τε τὴν μεγαλοπρέπειαν ἐνταύτῳ δὲ καὶ τὴν χάριν καὶ τὸ ἐπιβλητικὸν αὐτῆς κάλλος. « Μέχρι τῆς καταστροφῆς τοῦ Β' μ.Χ. αἰῶνος ἐφαίνετο τοσοῦτον μεγαλοπρεπῆς ὅσον καὶ κατὰ τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ἐκράτει τῆς θαλάσσης τοσοῦτον καινουργῆς, ὡς εἴ ἦτο πρὸ μικροῦ ἐκτισμένη, καὶ τοσοῦτον ὠραία, ὥστε ἔπρεπε νὰ κληθῆ « πόλις τοῦ Ἡλίου »^{70α}. Τὰ χῶματα τῶν λιμένων αὐτῆς ἐξετείνοντο πολὺ εἰς τὴν θάλασσαν, τὰ ὑπερμεγέθη αὐτῆς νεώρια ἄνωθεν ὀρώμενα ὠμοίαζον πρὸς πεδίον τι κρεμαστόν· αἱ δὲ τριήρεις, τὰ τρόπαια τῶν ἐμβόλων τῶν πλοίων καὶ αἱ ἄλλαι ἀναμνήσεις ἀρχαίων νικῶν ἀνεκάλουν εἰς τὴν μνήμην τοὺς χρόνους τῆς πάλαι δυνάμεως καὶ τῆς κυριάρχου ἐλευθερίας αὐτῆς. Ἄνωθεν τούτων ὑψοῦτο ἡ πόλις ἀμφιθεατροειδῆς ἐγει-

⁶⁸ Πρὸλ. Plin. N. H. XXXIV. 7, (17), 36. Πρὸς τοῖς δεινοπαθήμασιν, ἃ ὑπέστη ἡ νῆσος τῇ 43 π. Χ. ὑπὸ τοῦ Γαίου Κασσίου (τόμ. Α. σ. 588) πρὸλ. ἐνταῦθα καὶ Δ. Χρυσοστ. Λόγ. ΛΑ ('Ροδιακ.) σ. 331 Μ) φαίνεται ὅτι δὲν ἀφῆρέθησαν οἱ Ῥόδιοι καὶ τὰ καλλιτεχνικὰ παρ' αὐτοῖς ἔργα (ἢ τοῦλάχιστον ἀπόλεσαν μόνον τὰς ἐξ εὐγενῶν μετάλλων εἰκόνας τῶν θεῶν, τὰς χρησιμοποιηθείσας εἰς κοπὴν νομισμάτων. Κατὰ Δίωννα τὸν Χρυσόστομον ὁ Νέρων δὲν ἐξέτεινε μέχρι Ῥόδου τὰς μεγαλοπρεπεῖς αὐτοῦ ἱεροσυλίας Δ. Χρυσοστ. Λόγ. ΛΑ ('Ροδιακ.) 327 Μ. 354 καὶ 355 Μ. « Ῥωμαίους πολλάκις πανταχόθεν εἰληφύτες μηδέποτε κινῆσαι τῶν παρ' ὑμῖν μηδὲν ὅπου καὶ Νέρων τοσαύτην ἐπιθυμίαν καὶ σπουδὴν περὶ τοῦτο ἔχων, ὥστε μηδὲ τῶν ἐξ Ὀλυμπίας ἀποσχέσθαι μηδὲ τῶν ἐκ Δελφῶν, ἔτι δὲ τοὺς πλείστους (ἀνδριάντας) τῶν ἐκ τῆς ἀκροπόλεως Ἀθήνηθεν μετενεγκῶν καὶ τῶν ἐκ Περγᾶμου πολλοῦς, τοὺς παρὰ μόνους ὑμῖν εἶασε ») πρὸλ. Friedländer σ. 58 σημ. 4.

⁶⁹ Πρὸλ. τὸ ἄρθρον « Rhodus » ἐν Pauly Realencyclor. d. klass. Alt. καὶ ἰδ. Collectan. Historic. ad Aristid. Smyrnaei vitam, παρὰ Dindorf, Ἀριστείδ. τόμ. 3. σ. προλ. 47. Ὁ Dind. τίθησι τὸ γεγονός μεταξὺ τοῦ 153 καὶ 159 μ. Χ. ἰδ. καὶ κεφ. Γ'.

^{70α} Λουκιαν. Ἐρωτ. 7. 8 (« Ἠλιάδος Ῥόδου » ὄντως Πόλις Ἡλίου).

ρομένη παρὰ τὴν ἀκτὴν, περιβεβλημένη τείχη ἰσχυρότατα φρουρούμενα δι' ἐπάλλξεων, μετὰ ὁδῶν εὐρείων καὶ εὐθυγράμμων, ὧν ἡ κατασκευὴ καὶ ἡ διακόσμησις τοσοῦτον ὁμοιόμορφος ἦτο, ὥστε ἡ ὅλη πόλις ἐφαίνετο ὡς μία οἰκία⁷⁰. Πρὸς τὴν Ῥόδον δὲ μόνη ἴσως ἐν ταῖς νήσοις τῆς παραλίας ταύτης ἡ Λέσβος ἠδύνατο νὰ ἀμιλλᾶται, διὰ τὴν χάριν καὶ τὸ εὐάρεστον, ἐν τῷ προσελκύειν τοὺς ἐπισήμους Ῥωμαίους^{71α}.

Τὰ ὑφ' ἡμῶν πολλάκις ἐρευνηθέντα καὶ διευκρινηθέντα πράγματα μαρτυροῦσιν ὅτι ἡ ἱστορία τῆς Ῥόδου κατὰ τοὺς χρόνους τούτους μένει οὐχ ἤττον μονότονος ἢ ἡ τῆς Ἀγαίας. Εἶδομεν πρότερον ἤδη^{71β}, ὅτι ὁ Τιβέριος, πρὸ τῆς ἐπὶ τὴν ἀρχὴν ἀνόδου, ἐνταῦθα διῆλθε τὰ δύσθυμα ἔτη τῆς ἐκουσίας αὐτοῦ ἐκ Ῥώμης ἐξορίας καὶ ὅτι ὡς αὐτοκράτωρ (σ. 651) ἠθέλησεν ἄπαξ νὰ ἐλέγξῃ τραχέως τὴν κυβέρνησιν τῆς νήσου. Εἶτα δὲ ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Κλαυδίου μόνον γίνεται λόγος περὶ τῆς νήσου, καὶ οὐχὶ λίαν εὐφρόσυνος. Οἱ Ῥόδιοι, ὡς λέγεται, εἶχον προβῆ (τῷ 44 μ.Χ.) εἰς τὸ τολμηρὸν ἔργον νὰ θανατώσωσι διὰ σταυροῦ Ῥωμαίους τινὰς πολίτας. Χωρὶς νὰ γινώσκωμεν ἀκριβῶς τὰς περιστάσεις, ἐν αἷς ἐγένετο τὸ ἔργον τοῦτο τῆς ἀπηνούσας δικαιοσύνης, ἐννοοῦμεν ἐν τούτοις τὴν βαθεῖαν ἀγανάκτησιν, ἣν ἤγειρε παρὰ τοῖς ὑπερηφάνοις Ῥωμαίοις ὁ τρόπος οὗτος τῆς αἱματηρᾶς, καίπερ πάντως οὐχὶ ὅλως πρὸς τὸ καθεστῶς νόμιμον ἀπαδούσης ἐφαρμογῆς τῆς αὐτονομίας τῶν Ῥοδίων· τοῦτο ἤρκεσεν ἵνα ὁ αὐτοκράτωρ Κλαύδιος, παρέχων ἱκανοποίησιν εἰς τὸ προσβληθὲν φρόνημα Ῥωμαϊκῆς φιλαυτίας, καταργήσῃ τὴν «ἐλευθερίαν» τῶν Ῥοδίων⁷¹ καὶ θέσῃ τὴν

⁷⁰ Πρὸβλ. Στράβ. ΙΔ. 652 ἴδ. καὶ Friedländer, Derstell. aus der Sittengesch. Roms, τόμ. 2. σ. 57 κξ. καὶ ἰδίως Ἀριστειδ. Λόγ. 43 (Ῥοδ.) σ. 797 κξ. κεφ. 539, 8-541, 3.

^{71α} Conze, Lesbos σ. 3. Friedländer (ἐκδ. 2) τόμ. 2. σ. 68.

^{71β} Τόμ. 1. σ. 525.

⁷¹ Δ. Κασσ. 60, 24. Sueton. Claud. c. 25. ἴδ. Lehmann, Claudius, σ. 248· εἰς τίνα τῶν γειτονικῶν ἐπαρχιῶν προσηρτήθη ἡ Ῥόδος, εἰς τὴν ἐπαρχίαν Παμφυλίαν ἢ Ἀσίαν, τοῦτο δὲν ἀναφέρεται.

νῆσον ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν ἐνὸς τῶν γειτονεύοντων διοικητῶν. Ἄλλ' εἶτε διότι ἡ αὐστηρότης τῶν Ῥοδίων ἀρχῶν ἐφάνη δικαιολογούμενη ἐκ τῶν πραγμάτων, εἶτε διότι οἱ Ῥόδιοι ζωηρὰν ἐπὶ τοῖς γενομένοις δηλώσαντες μετάνοιαν εὔρον ἐν Ῥώμῃ, διὰ πλαγίας ὁδοῦ, ἰσχυρὰν ὑπὲρ αὐτῶν συνηγορίαν, ὁ αὐτοκράτωρ κατέστη εὐμενέστερος πρὸς αὐτούς. Ὁ νεαρὸς ἡγεμονόπαις Νέρων, ὃν ἡ ῥαδιοῦργος αὐτοῦ μήτηρ Ἀγριππίνα ἠγωνίζετο τότε ἐκ παντὸς τρόπου νὰ ἀναδείξῃ, ἠδυνήθη τῷ 53 νὰ συνηγορήσῃ ἐνώπιον τῆς Συγκλήτου ὑπὲρ τῶν Ῥοδίων ἐν λόγῳ Ἑλληνιστὶ λεχθέντι, οὕτω δὲ ἡ μικρὰ δημοκρατία ἀνεκτήσατο αὖθις κατὰ χάριν τὴν « αὐτονομίαν » αὐτῆς⁷². Ὁ αὐτὸς Νέρων ἠδυνήθη τότε νὰ ἐπιτύχῃ καὶ τῆς πόλεως Ἰλίου (πρὸλ. τόμ. Α'. σ. 431) τὴν ἐντελῆ ἀπαλλαγὴν ἀπὸ πάσης πρὸς τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος ὑποχρεώσεως⁷³. Ἐξ ἄλλου ὁ τοῦ αὐτοκράτορος ἰδιαίτερος ἰατρὸς Ξενοφῶν κατώρθωσε τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς πατρίδος αὐτοῦ Κῶ ἀπὸ παντὸς φόρου πρὸς τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος⁷⁴. Ἄλλως πρέπει ἐνταῦθα νὰ μνημονεύσωμεν μόνον τῆς ἐλευθέρως πόλεως Βυζαντίου, ἥτις, ἔνεκα ἐρίδων ἐν Θράκῃ καὶ ἔτι πλέον ἔνεκα τοῦ πολέμου, ὅστις ἐπ' ἐσχάτων (ἔ. 49) εἶχεν ἐγερθῆ σφοδρῶς ἐν ταῖς παρὰ τὸ Κιμμερικὸν Βόσπορον χώραις⁷⁵,

⁷² Sueton Claud. c. 25 Neron. c. 7. Tacit. Ann. XII. 58. « Περὶ τῆς εὐγνωμοσύνης τῶν Ῥοδίων μαρτυροῦσι (πρὸλ. καὶ Δ. Χρυσοστ. ΛΑ 344 τέλ.) τὸ μὲν τὰ νομίματα αὐτῶν τὰ φέροντα ἐπιγραφὴν « ὑπὲρ τῶν Σεβαστῶν », καὶ τὴν τοῦ Νέρωνος κεφαλὴν ἐν μορφῇ τοῦ θεοῦ Ἰλίου, τὸ δὲ οἱ τοῦ Ἀντιφίλου τοῦ ποιητοῦ στίχοι, ἐν οἷς ὁ Νέρων ἐξυμνεῖται μετὰ τοῦ Ἰλίου ὡς προστάτης τῆς Ῥόδου » Anthol. Palat. II. 60 Lehmann σ. 358 κξ. καὶ παραρτ. σ. 62.

⁷³ Sueton. Claud. c. 25. Neron c. 7. Tacit. ἐν εἰρ. τ. Nippeddey εἰς τὸ χωρίον τοῦτο πρὸλ. Böekh C. I. τόμ. 2. ἀρ. 3610. Plin. N. H. V. 30, (33), 124. Digest. XXVII. 1, 17 § 1.

⁷⁴ Tacit. Ann XII. 61. καὶ πρὸλ. τόμ. 1. σ. 337.

⁷⁵ Πρὸλ. Tacit. Ann. XII. 63. Ἐγθροπραξίαι ἐν Θράκῃ δὲν πρέπει νὰ νοηθῶσι αἱ πρότεροι αἱ γινόμεναι ἐπὶ Τιβερίου (σ. 22), ἀλλὰ μᾶλλον νεώτεροι εἶτε Θρακῶν βαρβάρων ἀπ' εὐθείας ἐναντίον τοῦ Βυζαντίου γινόμεναι εἶτε ἐγθροπραξίαι, συνδεόμεναι μετὰ τῆς ἰδρύσεως τῆς ὑπὸ ἐπιτρόπου (procurator) ἀπλῶς κυβερνωμένης ἐπαρχίας Ἐθράκης (τῷ 46 μ.Χ.). Περὶ τοῦ Βοσπορικῶν πολέμου ἴδ. Tacit. XII. 15 κξ. πρὸλ. Lehmann, Claudius σ. 265, 259, 332.

ἦτο δεινῶς καταπεπονημένη, εἴτε διότι δεινῶς ἔπαθεν ἡ ἐμπορία αὐτῆς ἐκ τοῦ πολέμου τούτου, εἴτε διότι οἱ Ῥωμαῖοι μεγάλην ἐποιήσαντο χρῆσιν τῶν πόρων τῆς πόλεως ἐν τῷ μνημονευθέντι πολέμῳ, καὶ ἐζήτει νῦν (53) ἐν Ῥώμῃ τὴν ἐλάφρυνσιν τῶν βαρυνόντων αὐτὴν πόρων· καὶ οἱ ἐν Ῥώμῃ δὲ προσηνέχθησαν ἀρκούντως συνειῶς ἀφέντες αὐτῇ ἐπὶ πενταετίαν τοὺς πρὸς τὸ κράτος φόρους ⁷⁶.

Τέλος ὑπολείπεται ἡμῖν ἔτι νὰ ἀναφέρωμεν ὅτι ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Κλαυδίου ἡ Ἑλλάς παρέσχε γεγονότα σπουδαῖα ἐν τῇ φυσικῇ ἱστορίᾳ καθ' ὃν τρόπον πάλιν τοῦτο συμβαίνει κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην καὶ δὴ ἀκριβῶς ἐν τοῖς αὐτοῖς τόποις. Δὲν ἐννοοῦμεν βεβαίως λέγοντες ταῦτα τὴν ἀκαρπίαν καὶ τὸν ἐντεῦθεν προελθόντα λιμόν ⁷⁷, ἐξ οὗ ἡ Ἑλλάς ἐν Ὀλυμπιάδ. 207 (περὶ τὸ 51 μ. Χ.) τοσοῦτον δεινῶς ἔπαθεν, ὥστε εἰς μόδιος ($\frac{1}{6}$ τοῦ Ἀττικοῦ μεδίμνου 52-53 λίτραι σημεριναὶ) τοῦ σίτου ἐπωλεῖτο ἀντὶ 6 δραχμῶν εἴτε καὶ 6 διδράχμων· ἀλλὰ τὴν ἀνάδυσιν νέας τινὸς ἐξ ἠφαιστειῶν ἐνεργειῶν ἀναθορούσης νήσου τῷ 46 ἢ 47 μ. Χ. γενομένην ἐγγὺς τῆς ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις, ὡς ἐν τῷ μέσῳ αἰῶνι καὶ τοῖς νεωτέροις καὶ νεωτάτοις χρόνοις, διὰ τὴν ἠφαιστειὸν αὐτῆς φύσιν περιφήμου Θήρας (Σαντορίνης) ⁷⁸. ἠφαιστειοὶ δονήσεις δὲν

⁷⁶ Tacit. XII. 62. 63. Τὸ Βυζάντιον, ἀφοῦ ὑπήχθη ὑπὸ τὴν ἀρχὴν τοῦ διοικητοῦ τῆς Μακεδονίας (τ. Α. σ. 429), φαίνεται, κατὰ O. Fick (παρὰ Pauly R. E. τόμ. 1 ἔκδ. 2. σ. 2610), ὅτι ἐπὶ τοῦ Λυγούστου ὑπετάγη παροδικῶς εἰς τὸν Θράκα ἡγεμόνα Κότυν. πρὸλ. Eckhel D. N. II. σ. 25 κξ. Heyne, Antiq. Byz. σ. 17. "Ὅτε δὲ ὁ Κλαύδιος ἐσχημάτισε τῷ 46 τὴν ἐπαρχίαν Θράκην, εἰς ἣν κατὰ Πλίνιον (N. H. IV. 11, (18), 46, ἀνήκε καὶ τὸ Βυζάντιον, ἴσως τὰ ἐπιβαρύνοντα τὴν πόλιν τέλη καταθλιπτικῶς ἠϋξήθησαν.

⁷⁷ Εὐσεβ. Χρον. (ἔκδ. Aucher) τόμ. 2. σ. 271. Hieronym. (ἔκδ. Sonelli) σ. 431. Συγκέλλ. Χρονογραφ. σ. 295 κ. Ε. ('Ο Schöne ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ γενομένη ἐκδόσει τοῦ Εὐσεβίου (τόμ. 2. σ. 152 κξ) τ' ὀθησι τὸ γεγονός εἰς Ὀλυμπ. 208).

⁷⁸ Περὶ τῆς ἠφαιστειώδους σημασίας τῆς Θήρας ἴδ. Ross, Griech. Inselreisen. τόμ. 1. σ. 88-101 καὶ σ. 187-203. καὶ Curtius, Pelop. τόμ. 1. σ. 47 κξ. 58. Περὶ τῆς νέας νήσου πρὸλ. Senec. quaest. nat. II. 26, 6. VI. 21, 1. Δ. Κάσσ. 60, 29 Oros. VII. 6. Aurel. Vict. Caesar. 4, Claud., 12 καὶ Epitom. de Caecar. 4, (Claud.), τέλ. Εὐσεβ. ἐν εἰρ. τ. σ. 271 Κεδρην. (ἔκδ. Παρισ.) Α. σ. 197. Hieronym. ἐν ἀρ. τ. σ. 430. Συγκέλλ. σ. 265 κ. Ε. Ἡ νέα νῆσος ἀνέθορεν ἀκριβῶς τὴν νύκτα τῆς ἀρχῆς τοῦ ἔτους μεταξύ τῶν

ἔλειπον κατὰ τοὺς χρόνους τούτους καὶ ἀλλαγῶν· οὕτω ἢ ἐν Ἀσία πόλις Ἀπάμεια ἔπαθε τῷ 53 μεγάλας ἐκ σεισμῶν συμφορὰς, τοιαύτας, ὥστε ἡ Σύγκλητος, ἴσως προτάσει τοῦ ἡγεμονό- παιδος Νέρωνος, ἀπεφάσισε⁷⁹ νὰ ἀπαλλάξῃ αὐτὴν ἐπὶ πενταετίαν πάντων τῶν πρὸς τὸ κράτος ὑποχρεώσεων.

Ἡ κυβέρνησις τοῦ Νέρωνος τούτου, ὅστις οὐχὶ πολὺ μετὰ ταῦτα (κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ 54) διεδέξατο τὸν Κλαύδιον ἐν τῷ Παλατινικῷ θρόνῳ, ἔμελλεν ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις νὰ καταστῆ σημαντικωτάτη ὡς πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Τὰ πρῶτα κρείττονα ἔτη τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ παρῆλθον χωρὶς νὰ γίνηται πλεόν λόγος περὶ Ἀχαΐας. Ὁ μέγας σεισμός, ὅστις τῷ 62 μ. Χ.⁸⁰ κατέστρεψε τὴν ἐπαρχίαν ταύτην καὶ τὴν Μακεδονίαν, ἐγένετο ἀρχὴ σειρᾶς ἀτυχῶν γεγονότων. Ἐν πρώτοις, ἐνῶ μέχρι τοῦδε^{80*} τὰ τῶν δι-

δύο, παρὰ Σενέκα καὶ παρὰ Δίῳνι διαφόρως παραδιδομένων ἐτῶν. Lehmann, Claudius. σ. 268. Περὶ γενέσεως ὁμοίως ἠφαιστειωδῶν νήσων παρὰ τὴν Θήραν κατὰ τοὺς Ῥωμαϊκοὺς χρόνους ἰδίως κατὰ τὰ ἔτη 107 π. Χ. καὶ 19 μ. Χ. ἴδ. Plin. N. H. 87, (89), 202. IV. 12, (23), 70. — Περὶ τῶν ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν ἠφαιστειωδῶν παρὰ τὴν Θήραν φυσικῶν ἐνεργειῶν πρὸς Μ. Fouqué. L' éruption de Santorin et les îles Volcaniques (Revue des deux mondes. 1876. Livr. IV σ. 1003 - 1022) καὶ Jacob Nöggerath, "die alten und neuen Vulcanischen Erscheinungen bei der Insel Santorin," (ἐν "illustrirten Monatsheften τοῦ Westerman. Juli 1866 σ. 412 - 421).

⁷⁹ Tacit. Ann. XII. 58 τέλ.

⁸⁰ Seneca, quaest. natural. VI. 1. τέλ. (ἴδ. καὶ VII. 28 τέλ. καὶ Epist. 91, 9) πρὸς Clinton, Fast. Roman. τόμ. 1. σ. 41 καὶ 45. Μικρόν πρότερον, τῷ 60 μ. Χ. ἢ ἐν Ἀσία πόλις Λαοδίκεια (σ. 39) εἶχεν ἐρημωθῆ αὖθις ὑπὸ σεισμοῦ· κατ' ἐξαιρέσειν ἢ πόλις αὕτη ἠδυνήθη ἄνευ ἀρωγῆς τοῦ κράτους νὰ ἀνορθωθῆ ἐκ τῆς συμφορᾶς. Tacit. Ann. XIV. 27 ἀρχ. Τὴν αὐτὴν συμφορὰν ἢ αὐτὴ πόλις ὑπέστη πᾶν τῷ 65, ἔτι δὲ καὶ ἡ Ἱεράπολις καὶ αἱ Κολοσσαί. Oros. VII. 7. Εὐσεβ. ἐν εἰρ. τ. σ. 273. καὶ Hieronym. ἐν εἰρ. τ. σ. 435. Περὶ νέας νήσου μεταξὺ Θήρας καὶ Κρήτης τῷ 62 μ. Χ. ἀναθορούσης ἴδ. Φιλοστρ. Ε. Ἀπολλ. Τυαν. Δ. 34 (« νήσος ἐκ τῆς θαλάττης ἀνεδύθη περὶ τὸν πορθμῶν-τὸν διαρρέοντα Θήραν τε καὶ Κρήτην »).

^{80*} Οὕτως ἀνακριθεὶς ἐτιμωρήθη ἐκ τῶν διοικητῶν τῶν ἐπαρχιῶν, τῷ 56 μ. Χ. ὁ Οὐψάνιος Λαΐνας πρῶτῳ ἐπίτροπος (procurator) καὶ ἡγεμῶν (praeses) τῆς Σαρδοῦς, ἐνῶ εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Κρητῶν γενομένην ἐναντίον τοῦ Καστίου Πρόκλου ἐπίπαρ- ρανόμῳ ἀργυρολογία κατηγορίαν οὐδεμία ἐπηκολούθησε καταδίκη. Tacit. Ann. XIII. 30. Δικαστικαὶ καταδιώξεις ἐνήργηθησαν τῷ 57 ἐναντίον τῶν ἐπαρχιακῶν διοικητῶν, ὡς παρανομησάντων ἐν τῇ διοικήσει. Π. Κέλερος, ἐπίτροπου (procurator) ἐν Ἀσία,

οικητῶν τῶν ἐπαρχιῶν ἀδικήματα ἐκωλύοντο μετὰ αὐστηρότητος εὐσταθοῦς, ἐν τοῖς τελευταίοις χρόνοις τῆς κυβερνήσεως ταύτης ἀνενεώθησαν ἐν εὐρείαις διαστάσεσιν αἱ χρημάτων καὶ καλλιτεχνημάτων ἀρπαγαὶ αἱ γενόμεναι ὑπὸ τῶν ἐν Μακεδονίᾳ διοικητῶν τῆς δημοκρατικῆς Ῥώμης καὶ ὑπὸ ἄλλων Ῥωμαίων εὐπατριδῶν· ἡ διαφορὰ ἦτο ὅτι νῦν αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ παρέστη ὡς ἀρπαξ. Ὡς γνωστόν, τῷ ἔτει 64 μ. Χ. τὸ μέγιστον μέρος τῆς πόλεως Ῥώμης μετὰ πολυαρίθμων, ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῶν Συρακουσῶν καὶ ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Αἰτωλικοῦ πολέμου εἰς τὰς ὄχθας

Κησσοτιανοῦ Καπίτωνος, ἐπιτρόπου ἐν Κιλικίᾳ, καὶ Ἐπριίου Μαρκέλλου, ἐπιτρόπου ἐν Λυκίᾳ. Tac. XIII. 33. Ἐτιμωρήθη δὲ τῷ 59 ὁ πρόην διοικητῆς Κρήτης καὶ Κυρήνης, Πέδιος Βλαῖσος. Tac. XIV. 18.

Περὶ Ἀχαΐας εἰδικώτερον προκειμένου δὲν εἶναι γνωστόν ἐν τίνι συνίστατο τὸ ἀδικημα τῶν Σπαρτιατῶν, καὶ ἡ ὑπ' αὐτῶν γενομένη κατάχρησις τῆς «ἐλευθερίας» (ἴδ. ἄνωτ. σ. 57 σημ. 75) ἢ διαπραχθεῖσα τῷ 61 μ. Χ. (Πρόβλ. Clinton, Fast. Roman. τόμ. 1. σ. 45) καὶ ἐπενεγκοῦσα διάστασιν μεταξὺ αὐτῶν καὶ τοῦ ἀνθυπάτου Ἀχαΐας καὶ ἀπειλητικὴν ἐκ μέρους τοῦ αὐτοκράτορος δῆλωσιν.

Αἱ ἑλληνικαὶ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου πελάγους ἐχρησίμευον, κατὰ προτίμησιν, καὶ ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως ταύτης, ὡς καὶ πρότερον, ὡς τόποι ἐξορίας τῶν πολιτικῶν ἐγκληματιῶν εἰ καὶ ὁ Ἑλθίδιος Πρόκλος, ὁ μετὰ τὴν θανάτωσιν τοῦ πενθεροῦ αὐτοῦ Παΐτου Θρασύα ἐξορισθεὶς ἐξ Ἰταλίας, κατεβίω ὡς ἐξόριστος ἐν Ἀπολλωνίᾳ, Schol. Juvenal. 5. 26. Tac. Ann. XIV. c. 28. Nipperdey εἰς τὸ χωρίον τοῦτο τοῦ Τακίτου καὶ εἰς τὸ κ. 33.). Ἰδίως δὲ μετὰ τὴν ἰποκάλυψιν τῆς Πεισωνεῖου συνωμοσίας τοῦ 65 μ. Χ. αἱ νῆσοι ὑκίσθησαν ὑπὸ πλήθους εἰς δυσμένειαν περιπεσόντων ἢ ὑπόπτων ἐκ Ῥώμης πεμπομένων ἀνδρῶν, οἷους ἀναφέρει ὁ Τάκτιος (Ann. XV. 71). Τὸν Κλοιδιτηνὸν Κῆτον (Quietus) Ἰούλιον Ἀγρίππαν, Βλίτιον Κατουλῖνον, Πετρώνιον Πρίσκον, καὶ Ἰούλιον Ἀλτῖνον, χωρὶς νὰ προσδιορίσῃ εἰς τίνα νῆσον ἕκαστος τούτων ἐξωρίσθη. Ἐξ ἄλλου δὲ μανθάνομεν παρὰ Böckh C. I. Gr. ἀρ. 2349. (Τόμ. 2. σ. 1068) ὅτι ὁ Γλίτιος Γάλλος μετὰ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ Ἰγνατίας Μαξιμίλλας (Tacit. ἐν εἰρ. τ. καὶ ἴδ. Nipperdey εἰς τὸ χωρίον τοῦτο) ὑπέστη τὴν ἐξορίαν αὐτοῦ ἐν Ἄνδρω, ἔνθα ἀμφότεροι κατεστάθησαν λίαν ἀγαπητοὶ καὶ ἐτιμήθησαν ὑπὸ τοῦ δήμου δι' εἰκόνων καὶ ἐπιγραφῶν. Πρόβλ. Ross, Griechische Inselreisen. Τόμ. 2. σ. 16—19. Ὁ περίφημος Στωϊκὸς φιλόσοφος Γάιος Μουσώνιος Ροῦφος (πρόβλ. ἄνωτ. σ. 92), τότε (Tacit. ἐν εἰρ. τ.) ἢ πρὸ τοῦ μέσου τοῦ 66, γενόμενος ὡσαύτως ἐξόριστος (περὶ τούτου πρόβλ. Adolf Schmidt, ἐν εἰρ. τ. σ. 377—384 καὶ ἴδε πρὸς τούτοις τὴν ὑπόθεσιν τοῦ J. J. Bähler ἐν N. Schweizer Mus. 1864, ἔτ. 4. τευχ. 1. σ. 23—38) ἔζη ἐν τῇ ἀθλίᾳ νήσῳ Γυάρῳ. Φιλοστρ. Ἀπολλων. Τυαν. Ζ. 16. Αὐτόσε ὡσαύτως (ἴδ. Schmidt σ. 86) ἐξωρίσθη πιθανῶς τότε καὶ ὁ Στωϊκὸς Ἄνναϊος Κορνοῦτος. Δ. Κασσ. 62, 29 τέλ. Καὶ ἡ Νάξος ἐχρησίμευε τότε εἰς τοιοῦτους σκοποὺς. Tacit. Ann. XVI. 9.

τοῦ Τιβέρεως διακομισθέντων καλλιτεχνικῶν ἔργων⁸¹, κατεστράφη ἐν φοβερῷ τινι ἐμπρησμῷ, καὶ ὁ Νέρων ἐφιλοτιμήθη νὰ κτίσῃ πάλιν τὴν πρωτεύουσάν τοῦ κόσμου μεγαλοπρεπεστάτην καὶ λαμπροτάτην. Ἄλλ' αἱ μεγάλαι δαπάναι τῶν νέων οἰκοδομῶν καὶ ἡ ἄμετρος σπατάλη, εἰς ἃ ἤρέσκετο ὁ Νέρων, κατέρριψαν αὐτὸν ταχέως εἰς βαρεῖαν χρηματικὴν ἀπορίαν. Πρὸς θεραπείαν ταύτης ἐλεηλατήθησαν νῦν ἢ τε Ἰταλία καὶ αἱ ἐπαρχίαι, οὐδὲ τῶν ἐλευθέρων πόλεων ἐξαιρουμένων, κατὰ τρόπον ἐπονειδιστότατον καὶ ἀλογιστότατον. Εἰς Ἀσίαν καὶ εἰς Ἀχαΐαν ἔπεμφεν ὁ Νέρων δύο ἐκτάκτους ἀπεσταλμένους, τὸν εἰς πᾶν ἔργον ἀσεβὲς πρόθυμον ἀπελεύθερον Ἀκρατον καὶ τὸν Σεκοῦνδον Καρρίναν, ἄνδρα (πρὸ βλ. ἄνωτ. σ. 86), ὅστις, μεθ' ὄλην τὴν πρὸς τὴν ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν οἰκειότητα αὐτοῦ, οὐδόλως ἀπετράπη τοῦ νὰ συμπράξῃ εἰς τοσοῦτον αἰσχρὸν ἔργον· ἀνετέθη δ' ἀμφοτέροις τὸ ἔργον ἵνα πανταχόθεν ἐκ τῶν ἱερῶν τόπων ἐκκομίσωσιν οὐ μόνον τὰ ἀναθήματα, ἀλλὰ καὶ αὐτὰς τὰς ἱεράς τῶν θεῶν εἰκόνας, ἅτινα ἐν μέρει μὲν καταχωνευθέντα ἐκόπησαν εἰς νομίσματα, ἐν μέρει δὲ ἐχρησιμοποιήθησαν πρὸς νέαν διακόσμησιν τῆς πρωτεύουσας τοῦ κόσμου, καὶ ἰδίως τοῦ νέου ἡγεμονικοῦ παλατίου τοῦ « χρυσοῦ οἴκου »⁸². Ἐν Ἀσίᾳ ὁ εὐγενής, ὁ πλεῖστα ὑπὲρ τοῦ καλοῦ τῆς ἐπαρχίας ἐργασάμενος ἀνθύπατος Βαρέας Συρανὸς ἀντέπραξε (τῷ 65), ὅσον ἠδυνήθη, εἰς τοὺς ληστρικοὺς αὐτοκρατορικοὺς ἀπε-

⁸¹ Tac Ann. XV. 41.

⁸² Tac Ann. XV. 45 καὶ Plin. N. H. XXXIV. 8, (19), 84. Ἐάν ὁ ἐνταῦθα (παρὰ Τακίτην) μνημονευόμενος Σεκοῦνδος Καρρίνας (ὡς φρονεῖ ὁ Ad. Schmidt, Glaubensfreiheit σ. 435) ἦν ὁ αὐτός πρὸς τὸν ἐπὶ τοῦ Καλιγόλα ἐξορισθέντα (σ. 86) καὶ εἰς Ἀθήνας μετοικισθέντα (ὁ Nipperdey ἐν τούτοις τὸν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ Νέρωνος διατελοῦντα Καρρίναν θεωρεῖ υἱὸν τοῦ ῥήτορος ἐκείνου. ἴδ. Tacit. Ann. XV. 45). βεβαίως οὗτος ἔνεκα τῆς μακρᾶς αὐτοῦ ἐν Ἑλλάδι διατριβῆς ἦτο καὶ ἀρμοδιώτατος εἰς τὴν ληστρικὴν ἐκείνην στρατείαν· ὁ δ' Ἀκρατος φαίνεται, κατὰ Δίωνα τὸν Χρυσόστομον (Λόγ. ΛΛ. 35δ M.) ὅτι εἰργάσθη κυρίως ἐν Ἀσίᾳ. *

* Τούναντίον ὁ Δίων λέγει περὶ τοῦ Ἀκράτου ἐν τῇ μνημονευομένῳ χωρίῳ « ἵστε γὰρ Ἀκρατον ἐκείνον, ὃς τὴν οἰκουμένην σχεδὸν ἅπασαν περιελθὼν τούτου χάριν καὶ μηδὲ κόμην παρεῖς μηδεμίαν ὡς κἀνθαδε ἦκε· λυπομένων δ' ὑμῶν, ὅπερ εἰκός, κατὰ θεῶν ἔφη παρεῖναι· μηδὲ γὰρ ἔχειν ἐξουσίαν μηδενὸς ἄψασθαι τῶν ἐνθάδε ». (Σ. M.)

σταλμένους· ἐγίνωσκεν οὗτος καλῶς ὅτι τὰ αἰσθήματα τῶν Ἑλλήνων ἀκριβῶς διὰ τοιούτων ληστεύσεων τῶν καλλιτεχνημάτων ἐπλήσσοντο βαρέως· ἐτόλμησε μάλιστα νὰ ἀφήσῃ ἀτιμώρητον τὴν βιαίαν ἀντίστασιν, ἣν πλὴν ἄλλων ἡ πόλις Πέργαμος ἀντέταξε πρὸς τὸν Ἀκρατον ἐκεῖνον⁸³. Καὶ ἀπέτισε μὲν ὕστερον ὁ Συρανοὺς τὴν τῆς διαγωγῆς ταύτης ποινὴν διὰ τοῦ θανάτου αὐτοῦ (66 μ. Χ.)· ἀλλ' ἡ ἐπαρχία Ἀσία φαίνεται ὅτι ἀπηλλάγη τοῦ κινδύνου, μέχρι τινὸς τοῦλάχιστον, κάλλιον ἢ ἡ Ἀχαΐα⁸⁴. Ἐν τῇ ἀπροστατεύτῳ ταύτῃ, καλλιτεχνημάτων παντοίων ὑπεραφθονούση χώρα, οἱ ἀρχαιοθεν ἰδίως ἱεροὶ τόποι Δελφοί, Ὀλυμπία καὶ ἡ ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν (ἀλλὰ καὶ τὰ Μέγαρα, ἡ Ἐπίδαυρος, ἡ Ἄνδρος καὶ ἄλλοι τόποι) παρέσχον εὐκαιρίαν πλουσίας λείας εἰς τὰς ἀρπακτικὰς ὁρμὰς τῶν τοῦ Νέρωνος ἐπιτρόπων, οἵτινες δὲν ἐπτοήθησαν νῦν ὑπὲρ οἰωνῶν, ὡς πρότερον οἱ τοῦ Καλιγόλα ἀπεσταλμένοι⁸⁵. Ἐκ τῶν Δελφῶν ἠρπάγησαν τότε⁸⁶ περίπου 500

⁸³ Tacit. Ann. XVI. 23. πρὸς Δ. Χρυσ. ΛΑ. 355 Μ καὶ Πλουτάρχ. Παραγωγ. Πολιτ. κ. 19. *

⁸⁴ Περὶ τοῦ ὀλέθρου τοῦ Συρανοῦ ἴδ. Tac. ἐν εἰρ. τ. 23. 30-33. Κατὰ τὰς ὑπὸ τοῦ Νέρωνος διαπραχθείσας ἱεροσυλίας τῶν ἐλληνικῶν καλλιτεχνημάτων φαίνεται ὅτι ἡ Ἀσία ὑπέστη βαρυτάτας ζημίας, εἰ καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Δίωνος Χρυσοστόμου (ΛΑ. 355 Μ) περὶ τούτων λεγόμενα φαίνονται ὡς ἔχοντα πολὺ γενικὸν χαρακτῆρα· ὅτι ἡ Ρώδος οὐδὲν ἔπαθεν ὡς πρὸς τοῦτο, ἐρρήθη ἤδη ἀνωτέρω (σ. 118 σημ. 68). **

⁸⁵ Δ. Χρυσ. ΛΑ. 355 Μ. Δεινότερα φαίνεται ὅτι ἔπαθον αἱ Ἀθῆναι («τοὺς πλείστους τῶν ἐκ τῆς ἀκροπόλεως Ἀθήνηθεν μετενεγκεῖν» Δ. ἐν εἰρ. τ.). «Ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἀπειρον ἐκέκτητο τότε πλοῦτον τοιούτων καλλιτεχνικῶν ἔργων διδάσκει ἡμᾶς ἄλλως ὁ Πλίνιος (N. H. XXXIV. 7, (17), 36) ἔτι δὲ καὶ μετὰ τὴν λεηλασίαν τοῦ Νέρωνος ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ, Δελφοῖς καὶ τῇ ἀκροπόλει Ἀθηνῶν εὕρισκομένων ἀγαλμάτων ὑπελογίζετο τοῦλάχιστον εἰς 3 χιλ. ἐν ἑκάστῳ τῶν τόπων τούτων.

⁸⁶ α Δὲν εἶναι σαφῶς γνωστὸν ἐν αἰ ἐν τοῖς μνημονευθεῖσι χωρίοις ἀναφερόμενοι τοῦ Νέρωνος καὶ τῶν ἀνθρώπων αὐτοῦ ἱεροσυλίας διεπράχθησαν εὐθὺς μετὰ τὸν ἐμπρησμόν τῆς Ῥώμης· εἶναι πιθανὸν ὅτι πλεῖστα καλλιτεχνήματα ἀπεκομίσθησαν καὶ ὕστερον ἐκ τῆς Ἑλλάδος, ὅτε ὁ Νέρων ἐπεχείρησε τὴν διαδόχον αὐτοῦ εἰς τὴν Ἀχαΐαν καλλιτεχνικὴν περιουσίαν.

* Φαίνεται ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ λεγομένων ὅτι ἡ Πέργαμος τότε ὑπέστη τὰς μεγίστας ἱεροσυλίας («οἷα Περγαμηνοὺς ἐπὶ Νέρωνος κατέλαβε πράγματα»). (Σ. Μ.).

** Δίων. αὐτόθι «εἶτα Ῥωμαῖοι μὲν καὶ Νέρων οὕτω τὰ παρ' ὑμῖν ἐτήρησαν καὶ σεμνὰ ἔκριναν». (Σ. Μ.).

γάλκινα ἀγάλματα θεῶν καὶ ἀνδριάντες περιφήμων ἀνδρῶν ⁸⁶. Ἐν τοῖς καλλιτεχνήμασι δέ, ἅτινα κατὰ διαταγὴν τοῦ Νέρωνος ἀπεκομίσθησαν ἐξ Ὀλυμπίας (τῷ 69 μ. Χ.), πλὴν ἀρχαίων τινῶν ἔργων τῶν Ἀργείων Διονυσίου καὶ Γλαύκου, ἅτινα εἶχε στήσει τὸ πάλαι (467 π. Χ.) Μίκυθος ὁ Ῥηγῖνος, ἀναφέρεται ἰδίως ἀνδριάς τις τοῦ Ὀδυσσέως (ἔργον Ὀνάτα Μίκωνος τοῦ Αἰγινήτου), τὸ ἔνατον ἄγαλμα ἐν τῷ συμπλέγματι τῶν Ὀμηρικῶν ἡρώων, οἵτινες ἔλαχον διὰ κλήρου τὴν πρὸς Ἑκτορα μονομαχίαν· τὸ σύμπλεγμα τοῦτο εἶχον ἀφιερῶσαι πάλαι ποτὲ οἱ Ἀχαιοὶ εἰς τὸν Δία καὶ δημοσίᾳ δαπάνῃ εἶχον στήσει αὐτὸ ἐν τῇ Ἄλτει, ἐγγὺς τοῦ μεγάλου ναοῦ ⁸⁷. Ἀπώλεσαν δὲ διὰ παντὸς καὶ αἱ Θεσπιαὶ τὸν Ἔρωτα τοῦ Πραξιτέλους (σ. 52). Τὸ παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις ἐνδοξον τοῦτο καλλιτέχνημα κομισθὲν εἰς Ῥώμην κατὰ διαταγὴν τοῦ Νέρωνος ἀπώλετο ἐνταῦθα βραδύτερον ἐν τινὶ ἐμπρησμῷ ⁸⁸.

Ἄλλὰ τὸν Νέρωνα τοῦτον τὸν οὕτω ἀπεχθέστατα τοῖς Ἑλλησι γνῶριμον γενόμενον ἔμελλον οὔτοι μετ' οὐ πολὺ καὶ προσωπικῶς ἐξ ἄλλης ἔτι ἐπόψεως κατὰ τρόπον ἀκριβέστερον καὶ ἀλγεινότερον νὰ γνωρίσωσιν. Ὡς γνωστόν, ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος ἐκ νεότητος αὐτοῦ ἠρέσκετο διαρκῶς εἰς ἐπιθυμίας ἥκιστα συναδούσας πρὸς τὰ ἦθη τῶν Ῥωμαίων. Ἐχων φύσιν οὐχὶ ἀδέξιον πρὸς τὴν μουσικὴν, κατεχόμενος δ' ἐνταῦτῳ ὑπὸ ἀγάπης ἐμπαθοῦς πρὸς τοὺς ἀγῶνας τοῦ ἵπποδρόμου καὶ τοῦ ἀμφιθεάτρου ἔτι δὲ καὶ πρὸς τὸ θέατρον,

⁸⁶ Πausan. I. 7. 1. πρβλ. 19. 1.

⁸⁷ Πausan. E. 26, 3 καὶ 25, 5.

⁸⁸ Ταῦτα κατὰ Πausανίαν Θ. 27, 3. Bursian, Geogr. von Griechenl. τόμ. 1. σ. 238. Δὲν εἶναι σαφῶς γνωστὸν πότε κατεστράφη ὁ Ἔρωσ οὗτος· ἄδηλον ὡσαύτως ἐν τῷ καλλιτέχνῃμα, ὅπερ εἶδεν Πλίνιος ὁ πρεσβύτερος (N. H. XXXVI. 5, (4), 22) ἐν τῇ στοᾷ τῆς Ὀκταβίας, ἦτο ἀληθῶς αὐτὸς ὁ ὑφ' ἡμῶν πολλάκις μνημονευόμενος Ἔρωσ, διότι ὁ Πλίνιος (ἐν εἰρ. τ.) τὸν Ἔρωτα τῶν Θεσπιῶν συγγεῖ πρὸς τὸν ὡσαύτως ὑπὸ τοῦ Πραξιτέλους ποιηθέντα, ὑπὸ τοῦ Οὐέρρου ἐκ Σικελίας εἰς Ῥώμην ἐκφορηθέντα Ἔρωτα· πρβλ. Siebelis εἰς Πaus. ἐν εἰρ. τ. τόμ. 4. σ. 146 κξ. (Κατὰ Πausan. ἐν εἰρ. τ. ἐν τοῖς χρόνοις αὐτοῦ ὑπῆρχεν ἐν Θεσπιαῖς Ἔρωσ ποιηθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου Μηνοδώρου κατὰ μίμησιν τοῦ ἔργου τοῦ Πραξιτέλους.

ὕφ' οἷας ἀγάπης κατείχετο ὁ Καλιγόλας πρότερον πρὸς ταῦτα⁸⁹, πρὸ μακροῦ ἤδη χρόνου ὁ Νέρων εἶχεν ἐμβάλει εἰς δύσθυμον ἔκπληξιν ἄνδρας σοβαροὺς ἐν Ῥώμῃ τε καὶ ἐν Ἰταλίᾳ διὰ τῆς ἀφελοῦς ἀδιαφορίας, μεθ' ἧς οὗτος, ὁ τοῦ ἡμίσεως κόσμου κύριος, ὁτὲ μὲν ἐνεφανίζετο αὐτοῖς ὡς ἄρματηλάτης τοῦ ἵπποδρόμου, ὁτὲ δὲ ὡς ἀοιδός, κιθαρωδός καὶ ὑποκριτῆς θεάτρου, ἄλλοτε δὲ πάλιν ἐζήτει ὡς ποιητῆς νὰ ἐπισκιάσῃ τὴν δόξαν τοῦ παρελθόντος. Ἡ τοιαύτη ἐμφάνισις τοῦ Νέρωνος, ἐν ἀρχῇ κλεισμένων τῶν θυρῶν, ἀλλ' εἶτα (τὸ πρῶτον τῷ 64 ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Νεαπόλει, εἶτα δὲ καὶ ἐν Ῥώμῃ) καὶ δημοσίᾳ πρὸ τοῦ ὄλου λαοῦ, ὡς ἠνιόχου συνωρίδος, ὡς ἀοιδοῦ καὶ ὑποκριτοῦ, καὶ δὴ καὶ ὡς γυναικὸς ὑποκρινομένης· ἡ ἀφελῆς ἅμα καὶ ἀναίσθητος ἀλογιστία καὶ ἀδιακρισία, μεθ' ἧς ἠνάγκαζεν ἄνδρας ἐπιστήμους καὶ γυναῖκας πάσης ἡλικίας νὰ παρίστανται εἰς τὰς θεατρικὰς αὐτοῦ ἀσκήσεις ἐν τῷ παλατίῳ ἢ ἐν τοῖς ἡγεμονικοῖς κήποις, καὶ δὴ καὶ νὰ μεταβαίνωσιν εἰς τὸ θέατρον, τὸν ἵπποδρόμον καὶ τὸ ἀμφιθέατρον⁹⁰, ἦτο ἄντικρυς προσβολὴ κατὰ πρόσωπον ἐναντίον πάσης παρὰ Ῥωμαίοις ιδέας κοσμιότητος, ἐνῶ ὁ χυδαῖος σύγκλυς ὄχλος τῆς πρωτεύουσας καὶ τὸ εὐαγωγότερον καὶ δουλοφρονέστερον μέρος τῶν Ἑλλήνων ἀνευφήμουν αὐτὸν ἐπὶ τούτοις. Ἐξ ἄλλου οἱ Ἕλληνες ἠδύναντο πάντως, καθ' ὃν τρόπον αὐτοὶ διανοοῦντο, νὰ θεωρήσωσιν ὡς νέαν νίκην τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐναντίον τοῦ τραχυτέρου Ἰταλικοῦ ἤθους τὸ ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ κατὰ τὸ 60, κατ' ἀπομίμησιν τῶν Ὀλυμπίων συνέστησεν ἐν Ῥώμῃ, κατὰ πρότυπον ἐλληνικόν, νέους ἀγῶνας, τοὺς λεγομένους

⁸⁹ Περὶ τῆς ἐμπαθοῦς ταύτης σπουδῆς τοῦ Καλιγόλα, περὶ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ πρὸς τὸν τραγωδὸν Ἀπελλῆν, ἴδ. Δ. Κασσ. 59, 5. περὶ τῆς πρὸς τὸν ὄρχηστὴν Μνηστῆρα δουλικῆς ἀφοσιώσεως αὐτοῦ ἴδ. Sueton. Caligul. c. 55· καὶ περὶ τῆς πρὸς τὸν Εὐτυχόν, τὸν ἀρχηγὸν τῆς «πρασίνης ομάδος τῶν ἐν τῷ ἵπποδρόμῳ ἄρματηλατῶν» ἴδ. Sueton. ἐν εἰρ. τ. Ἰωσήπ. Ἀρχαιολ. Ἰουδ. 10. 4, 4. ἴδ. τὰς περὶ τούτων μαρτυρίας συνειλεγμένας παρὰ Hœck, Röm. Gesch. I. 3. σ. 207 κξ.

⁹⁰ Tacit. Ann. XIV. 14-16 XV. 33. XVI. 4. 5. Juvenal. sat. VIII. 192. Sueton. Neron. c. 11. 12 ἀρχ. 20-22. Δ. Κασσ. 61, 17. 19. 20. 62, 15. 29, 63, 1. 6. Friedländer, Darstell. aus der röm. Sittengesch. Mέρ. 2. σ. 190. 276.

Νερώνεια ⁹¹, ἐν οἷς πλὴν τῶν ἀγώνων τῆς μουσικῆς τέχνης, καὶ τῶν γενικώτερον μουσικῶν καλουμένων ἤτοι ποιητικῶν καὶ ῥητορικῶν ἔτι δὲ τῶν γυμναστικῶν ἀγώνων (ὧν χάριν ἴδιον ἰδρύθη γυμνάσιον) περιλαμβάνετο καὶ ὁ δρόμος ⁹². Πράγματι οἱ Ἕλληνες τῆς Ἀχαΐας ἠσθάνοντο οικειότητά τινα πρὸς τὸν ἄνδρα τοῦτον, οὐ τὸ παράδειγμα νέαν ἐν Ῥώμῃ ἔδιδε διάδοσιν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν σχολὴν καὶ εἰς τὰ Ἑλληνικὰ ἤθη ⁹³. Ὁ δὲ Νέρων, ἀφοῦ κατὰ τὸ 64 ἐν Νεαπόλει τὸ πρῶτον ἐφάνη ἐπὶ τῆς σκηνῆς πρὸ παντὸς τοῦ λαοῦ, συνέλαβε τὸ σχέδιον νὰ μεταβῆ εἰς Ἀχαΐαν, ἵνα καὶ ἐνταῦθα, ἐν τῇ ἐνδόξῳ πατρίδι πασῶν τῶν τεχνῶν, λάβῃ τὸν «λαμπρότατον, ἀνέκαθεν καθηγιασμένον στέφανον τῆς νίκης», καὶ περιβλήθῃ δόξαν καὶ τιμὴν ὑπὸ τῶν περὶ τῆς καλῆς τέχνης ἐπαϊόντων Ἑλλήνων, πρὶν ἢ καὶ ἐν Ῥώμῃ δεῖξῃ ἑαυτὸν εἰς τὸ πλῆθος ὡς ἀρματηλάτην καὶ ὡς θεατρικὸν τεχνίτην ⁹⁴. Καὶ τότε μὲν τὸ σχέδιον ἀπέτυχεν ^{94α}· ἀλλ' ὁ Νέρων οὐδέποτε ἐγκατέλιπεν αὐτό. Ἰδίως δὲ τῷ 65 φαίνεται ὅτι διενεώθη σοβαρῶς περὶ τῆς εἰς Ἑλλάδα ἀποδημίας· διότι κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο, ὡς λέγεται, ἔλαβον οἱ Ἥλειοι διαταγὴν ἵνα τοὺς κατὰ Ἰούλιον μέλλοντας νὰ τελεσθῶσιν ἀγῶ-

⁹¹ Tacit. ἐν εἰρ. τ. 20. ἴδ. καὶ Nipperdey εἰς τὸ χωρίον τοῦτο τοῦ T. Sueton. Neron. c. 12. Δ. Κασσ. 61, 21. πρὸβλ. Friedländer ἐν εἰρ. τ. σ. 307 καὶ Becker-Marquardt, Röm. Alterth. τόμ. 4. σ. 482 κξ.

⁹² Tacit. ἐν εἰρ. τ. 21. Sueton. Neron. c. 12. (Ἀλλὰ τὸ Γυμνάσιον ἐνεκαινίσθη μόλις τῷ 61 μ. X. Tacit. XIV. 47. ἴδ. καὶ Φιλοστρ. Ἀπολλων. Τυαν. Δ. 42). Τὸ δεύτερον ἐωρτάσθησαν τὰ Νερώνεια κατὰ τὴν συνήθως ἐπικρατοῦσαν γνώμην τῷ 65 μ. X. Tacit. XVI. 2. 4 (πρὸβλ. Εὐσεβ. Χρον. σ. 273. Hieronym. σ. 434) κατὰ Friedländer τούναντίον (ἐν εἰρ. τ. σ. 308) τῷ 64 ἴδ. καὶ Sueton. Neron. c. 2 1. ἀρχ.). Περὶ τῆς σκανδαλώδους πάλης τοῦ Παλφουρίου Σούρα, Ῥωμαίου ἐξ ὑπατικῶ γένους καταγομένου, μετὰ «Λακεδαιμονίας παρθένου» ἴδ. Friedl. σ. 308. (Ὁ Καλιγόλας ἤδη εἶχε διατάξει ἀγῶνας ὁμοίους ἐν τῇ Ἑλληνικῇ καὶ Ῥωμαϊκῇ ῥητορικῇ· ἀλλὰ καὶ ἐν τούτοις ἐπίσης ἐξεδηλώθη ἢ μετὰ ὠμότητος συνδεομένη κενσοπουδία αὐτοῦ· Sueton. Calig. c. 20).

⁹³ Πρὸβλ. Tacit. Ann. XVI. 21 τέλ. Hœck, R. G. τόμ. 1. τμήμ. 3. σ. 364 κξ. Friedl. ἐν εἰρ. τ. σ. 307 κξ.

⁹⁴ Tacit. XV. 33. πρὸβλ. Sueton. Neron. c. 53.

^{94α} Tac. XV. 36 ἀρχ.

νας ἀναβάλωσι μέχρι τῆς ἀφίξεως τοῦ αὐτοκράτορος ^{94β}. Ἄλλ' ὁ Νέρων οὐδὲ κατὰ τοῦτο τὸ ἔτος ἦλθεν εἰς τὴν Ἀχαΐαν, ὅπου τέλος διεπεραίωσεν αὐτὸν ἡ Ἑλληνικὴ δουλοφροσύνη.

Πολλαὶ Ἑλληνικαὶ πόλεις ἀνάγρητοι διατελοῦσαι ἀπέναντι τῶν κατὰ τὰ ἔτη 64 - 65 γενομένων ἀρπαγῶν τῶν καλλιτεχνημάτων, τελοῦσαι δὲ ἔτι κατ' ἔθος ἀγῶνας μουσικούς, ἔπεμψαν πρεσβείαν εἰς Ῥώμην, ἵνα προσφέρωσι τῷ αὐτοκράτορι τὸν ἐν τοιαύταις περιστάσεσι λαμβανόμενον ὑπὸ τῶν κιθαρῶδῶν στέφανον τῆς νίκης. Τὰ μέγιστα κολακευθεῖς ἐπὶ τούτῳ ὁ Νέρων προσεκάλει τοὺς ἀπεσταλμένους εἰς γεῦμα, οὕτως εἰπεῖν, οἰκογενειακόν. Ἐν τινι τῶν συμποσίων τούτων ἐζήτησαν παρ' αὐτοῦ τινὲς τῶν Ἑλλήνων τούτων ἵνα πειραθῶσι καὶ θαυμάσωσι τὴν ᾠδικὴν αὐτοῦ τέχνην. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐξετέλεσεν ἀμέσως τὸ ζητούμενον, καὶ οἱ σοφοὶ οὗτοι ἀντιπρόσωποι τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἐτράπησαν εἰς τοσοῦτον μεγάλας ἐκδηλώσεις ἐνθουσιώδους κατανύξεως, ὥστε καὶ ὁ Νέρων ἐξεφώνησε τέλος: ὅτι «οἱ Ἕλληνες μόνοι εἶχον ὧτα προσφυᾶ εἰς τὴν μουσικὴν καὶ διὰ τοῦτο ἐγίνωσκον νὰ ἐκτιμῶσιν προσηκόντως τὰς καλλιτεχνικὰς αὐτοῦ ἐργασίας· διὰ τοῦτο αὐτοὶ πρὸ πάντων ἦσαν καὶ ἄξιοι νὰ γίνωσι μάρτυρες τῶν πόνων καὶ κοινωνοὶ τῆς ἀπολαύσεως τῶν ἔργων αὐτοῦ ⁹⁵».

Εὐθύς νῦν ἐσχεδιάσθη μεθ' ὅλης τῆς σοβαρότητος μεγάλη καλλιτεχνικὴ διὰ τῆς Ἀχαΐας περιοδεία, ἐγένοντο δὲ ἄνευ περαιτέρω χρονοτριβῆς πᾶσαι αἱ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀναγκαῖαι

^{94β} Οὕτω λέγεται οὐ μόνον παρὰ Φιλοστράτῳ Ε. 7 «πατρῖου μὲν γὰρ τοῖς Ὀλυμπίοις τοῦ πέρυσιν ἐνιαυτοῦ ὄντος ἐκέλευσε τοὺς Ἡλείους Νέρων ἀναβαλέσθαι αὐτὰ εἰς τὴν ἑαυτοῦ ἐπιδημίαν, ὡς ἐκείνῳ μᾶλλον ἢ τῷ Διὶ θύσοντας...» (πρβλ. Θεμιστ. (ἔκδ. Dindorf) Λόγ. Ζ. σ. 410. κ. 92b¹, ἀλλὰ καὶ ἐν Εὐσεβ. Χρον. σ. 273 καὶ Hieronym. ἐν εἰρ. τ. σ. 435. πρβλ. Συγκέλλ. Χρονογρ. σ. 340 α (B) σ. 270 (E)· ἦτο δὲ ἡ 211 Ὀλυμπιάς. Κατὰ Πausan. I. 36, 4 οἱ Ἡλείοι τὴν Ὀλυμπιάδα ταύτην δὲν ἐσημείωσαν ἐν τῇ σειρᾷ τῶν Ὀλυμπιάδων «αὕτη δὲ (ἡ πρώτη μετὰ δέκα καὶ διακοσίας Ὀλυμπ.) ἐν τοῖς Ἡλείων γράμμασιν παρεῖται μόνη πασῶν ἢ Ὀλυμπιάς») ἴδ. πρὸς τοῦτοις Sievers, zur Geschichte des Nero u. des Galba. σ. 18. Clinton, Fast. Roman. I. σ. 46.

⁹⁵ Sueton. Neron. c. 22. τέλ. πρβλ. Λουκιαν. Νερ. κ. 2 ἀρχ. Φιλοστρ. Ἀπολλων. Τυαν. Ε. 7.

προπαρασκευαί. Εἰς τὸν ἀπελεύθερον Ἥλιον (σ. 69) ἀνετέθη ἡ ἐπιτροπεία τοῦ αὐτοκράτορος κατὰ τὴν τούτου ἀπουσίαν, καὶ ἦδη κατὰ φθινόπωρον τοῦ 66 ἤρξατο ὁ ἡγεμὼν τῆς ὁδοιπορίας. Ὁ Νέρων ἐφάνη ἐν πρώτοις ἐν τῇ νήσῳ Κερκύρα περιστοιχιζόμενος ὑπὸ ἀσυνήθως πολυαρίθμου ἀκολουθίας⁹⁶, εἰς ἣν, πλὴν μοίρας τινὸς τῆς τῶν πραιτωριανῶν φρουρῶν ὑπὸ τινὰ τῶν ταύτης διοικητῶν, τὸν τοῦ Νέρωνος αἰσχρὸν εὐνοούμενον Τιγελλῖνον· πλὴν τοῦ ἰσχυροῦ εὐνοουμένου Σπόρου καὶ τῆς μέγα δυναμένης αὐλικῆς Καλβίας (Calvia) Κρισπινίλας, τῆς ἀνωτάτης ἐπιμελητρίας τῆς αὐλῆς (αὐλαρχίδος τρόπον τινά) καὶ φύλακος τῆς αὐτοκρατορικῆς ἱματιοθήκης· πλὴν ἄλλων πολλῶν ὑψηλὴν κατεχόντων θέσιν ἀνδρῶν τῶν δύο πρώτων τάξεων, ἐν οἷς καὶ ὁ ὡς πολιτικὸς ἀνὴρ καὶ στρατηγὸς ἦδὴ πολλαχῶς εὐδοκιμήσας ἀνθύπατος καὶ βραδύτερον αὐτοκράτωρ γενόμενος Τίτος Φλάβιος Οὐεσπασιανὸς μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Τίτου, προσετέθη καὶ μέγα πλῆθος ἄλλων μετὰ μουσικῶν ὀργάνων, προσωπίων καὶ κοθόρνων ἐφωδιασμένων ἀνθρώπων, «κοινωνῶν τῆς τέχνης καὶ τῶν ὀργίων τοῦ Νέρωνος»· ἠκολούθει δὲ τῷ αὐτοκράτορι καὶ τὸ τάγμα τῶν λεγομένων Αὐγουστειῶν (Augustani), στίφος 5000 ἀνθρώπων καλῶς ἡσκημένων πρὸς ἐπικρότησιν τῆς τέχνης τοῦ αὐτοκράτορος (claqueurs)⁹⁷, τεθὲν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Κλουβίου

⁹⁶ Δ. Κασσ. 63, 8. Περὶ τοῦ Ἥλιου ἴδ. Δ. Κασσ. 63, 12. 19. Sueton. Neron. c. 63. Ὡς πρὸς τὴν χρονολογίαν πρβλ. Hœck, Röm. Gesch. τόμ. 1. τμῆμ. 1. σ. 386. καὶ Clinton, Fast. Roman. τόμ. 1. σ. 48 κατὰ Ἰωσήπ. Ἰουδ. Πολέμ. Β. 20, 1. ἴδ. καὶ Sievers ἐν εἰρ. τ. σ. 18. Περὶ νομισμάτων (Πατρῶν καὶ Κορίνθου) παριστάντων τὸ πλοῖον τὸ ἀγαθὸν τὸν αὐτοκράτορα εἰς τὴν Ἑλλάδα ἴδ. Eckhel D. N. VI. σ. 278 κξ. πρβλ. καὶ II. σ. 242 κξ.

⁹⁷ Περὶ τοῦ δορυφορικοῦ (τῶν πραιτωριανῶν) ἴδ. Δ. Κασσ. 63, 10. 14. πρβλ. Sueton. Neron. c. 13. 21 τέλ. Πλουτ. Ὀθ. κ. 6. περὶ Τιγελλίνου ἴδ. Δ. Κασσ. 63, 11. 12. Περὶ Σπόρου καὶ Καλβίας Κρισπινίλας Δ. Κασσ. 63, 12 καὶ 13. περὶ Οὐεσπασιαν. Δ. Κασσ. 66, 11. Sueton. Vespasian. c. 4 καὶ 5. περὶ Τίτ. ἴδ. Ἰωσήπ. Ἰουδ. Πολ. Γ. 1, 3. 4, 2. περὶ τῆς λοιπῆς ἀκολουθίας Δ. Κασσ. 63, 8. 11 τέλ. Περὶ Κλουβίου Ρούφου Δ. Κασσ. 66, 14. Περὶ τοῦ ἐκ νεαρῶν ἐπιπέων καὶ πληθειῶν συγκειμένου, ἀπὸ τοῦ 59 μ. Χ. ὑφισταμένου τάγματος τῶν «Αὐγουστειῶν» ἢ Αὐγουστιανῶν ἴδ. ἐτι Tacit. Ann. XIV. 15 τέλ. 20. Sueton. Ner. c. 20 τέλ. Δ. Κασσ. 61, 20.

Ρούφου. Ἀφικόμενος δὲ εἰς Κέρκυραν ἐν Κασσιόπῃ τὸ πρῶτον, παρὰ τὸν βωμὸν τοῦ Διὸς Κασσίου, ἔψαλε τὰ ἄσματα αὐτοῦ ⁹⁸.

Οὕτως ἤρξατο τερατώδης, ὅτε μὲν ἀλλόκοτος καὶ διάστροφος καὶ φανταστική, ὅτε δὲ αἱματηρὰ καὶ ἄτιμος ἐπιτήδευσις καὶ ἐνέργεια ἐπὶ τοῦ κλασσικοῦ ἐδάφους τῆς Ἑλλάδος. Ὁ πρῶτιστος τοῦ Νέρωνος σκοπὸς ἦτο βεβαίως νὰ περιποιήσῃ ἑαυτῷ πανταχοῦ ἀθάνατον φήμην διὰ τῶν ποικίλων καλλιτεχνικῶν ἐργασιῶν, ἃς ἐξετέλει ὡς ἀρματηλάτης, ὡς κιθαρωδός, ὡς μελωδός καὶ θεατρικὸς τεχνίτης, ὡς δραματικὸς ποιητής, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὡς κῆρυξ ^{98α}. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον διήλασε πᾶσαν τὴν Ἀχαΐαν ἀπὸ ἄκρου εἰς ἄκρον· ἔπρεπε δὲ τὸ μὲν ἐν πάσαις ταῖς πόλεσι τῆς Ἑλλάδος, ἔνθα ἐτελοῦντο ἔτι ἀγῶνες οἰοιδήποτε, ἢ ἔνθα κατώκουν ὀνομαστοὶ τινες καλλιτέχναι, νὰ νικήσῃ νίκας, τὸ δὲ νὰ λάβῃ τὴν σπανίαν τιμὴν «περιοδονίκου» ^{99α}, ἥρωος δηλονότι, ὅστις ἐνίκα κατὰ σειρὰν ἐν τοῖς τέσσαρσι μεγάλοις ἐθνικοῖς ἀγῶσι τῶν Ἑλλήνων. Οὕτω λοιπὸν ὀρμηθεὶς ἀπὸ Ἡλείου καὶ Νικοπόλεως, τῆς πόλεως τῶν «Ἀκτίων» ἀγῶνων, περιήρχετο τὰς πόλεις τῶν Ἑλλήνων. Οὕτως ἤρατο νίκας ἐναντίον τῶν συγχρόνων καλλιτεχνῶν Τερπνοῦ, Διοδώρου, καὶ ἰδίως ἐναντίον τοῦ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Καλιγόλα σφόδρα τιμωμένου, νῦν δὲ ὑπὸ γήρατος ἐξησθενηκότος Παμμένου, ἵνα ἔπειτα ἐν θριάμβῳ βαρβάρῳ ἀνατρέψῃ τὰ εἰδῶλα τούτων τῶν ἀπόνως, ὡς οἰκοθεν νοεῖται, ἠττηθέντων καλλιτεχνῶν· διὰ τοῦτο δὲ διέταξεν, ἐναντίον τῆς ἐκ παναρχαίων χρόνων καθεστηκυίας τάξεως, ἵνα πᾶσαι ὁμοῦ αἱ Ἑλληνικαὶ ἐθνικαὶ πανηγύρεις τελεσθῶσιν ἐν ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ ἔτει 66 - 67 μ. Χ. ⁹⁹. Μὴ ἀρκούμενος

⁹⁸ Sueton. Neron. c. 22 τέλ.

^{98α} Δ. Κασσ. 63, 8. Oras. VII. 7.

^{99α} Ζωναρ. ΙΑ. 12. Δ. Κασσ. ἐν εἰρ. τ.

⁹⁹ Δ. Κασσ. ἐν εἰρ. τ. καὶ 14 (Ὁ Τερπνός ἦτο κιθαρωδός ὀνομαστός πρότερον ἤδη οἰκειὸς τῷ Νέρωνι· πρὸλ. Sueton. Neron. c. 20 ἀρχ. καὶ Vespasian. c. 10. Φιλοστρ. Ἀπ. Τυαν. Ε. 7. Περὶ τοῦ Κιθαρωδοῦ Διοδώρου ἴδ. καὶ Δ. Κασσ. 63, 21 καὶ Sueton. Vespasian. ἐν εἰρ. τ.). Sueton. Neron. c. 23 ἀρ. Φιλοστρ. Ἀπολλ. Τυαν. Ε. 7. καὶ Θεμιστ. Λόγ. Ζ. σ. 92b πρὸλ. καὶ σημ. 94b καὶ ἴδ. καὶ κατωτ. σημ. 19.

δὲ μηδὲ εἰς τοῦτο, ἤξιωσεν οὐ μόνον ἵνα πολλὰ τῶν πανηγύρεων τούτων τελεσθῶσι κατ' ἐπανάληψιν ¹⁰⁰, ἀλλὰ ἠΰξησεν ὅλως αὐθαιρέτως καὶ τὰ ἐν ἐκάστη τῶν πανηγύρεων εἰθισμένα εἶδη τῶν ἀγῶνων διὰ προσθήκης νέων κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ. Οὕτω κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ πλήν ἄλλων ἐτελέσθη ἐν τοῖς Ὀλυμπίοις, ἐναντίον παντὸς νομίμου, καὶ « ἀγῶν μουσικός, εἰς ὃν παρέστη ὡς τραγωδὸς καὶ κιθαρῳδός » ¹. Καὶ ἐν τοῖς Ἴσθμίοις παρέστη ὡσαύτως οὐ μόνον ὡς κιθαρῳδός, ἀλλὰ καὶ ὡς τραγωδὸς καλλιτέχνης, εἰ καὶ διὰ νόμου τραγικοί καὶ κωμικοί ἀγῶνες δὲν ἐπετρέποντο ἐν τῇ πανηγύρει ταύτῃ ².

Τότε δὴ ἔβλεπον οἱ Ἕλληνες πράγματα ὅλως παράδοξα. Σπάνιον ὅλως εἰς τοὺς ἐπαρχιώτας τούτους ἦτο τὸ θέαμα, καθ' ὃ

¹⁰⁰ Sueton. Neron. c. 23 ἀρχ. Hieronym. ἐν εἰρ. τ. σ. 435.

¹ Sueton. ἐν εἰρ. τ. Φιλοστρ. ἐν εἰρ. τ. Δ. 24. E. 7. πρὸλ. Λουκιαν. Νερ. κ. 2. ἀρχ. («μηδὲ γὰρ ἂν μηδ' ἐκείνον (τὸν Ἀπόλλωνα) ἐναντίαν αὐτῷ κιθάραν τε καὶ ᾠδὴν θέσθαι»). Εὐσεβ. Χρον. ἐν εἰρ. τ. σ. 273. Hieronym. ἐν εἰρ. τ. σ. 435. Hœck. ἐν εἰρ. τ. σ. 397.

² Φιλοστρ. Δ. 24. Λουκιαν. Νερ. 9 ἀρχ. («Ἴσθμοῖ γὰρ νόμου κειμένου μήτε κωμωδίαν ἀγωνίζεσθαι μήτε τραγωδίαν, ἐδόκει Νέρωνι τραγωδοὺς νικᾶν»). * Εὐσεβ. καὶ Hieronym. ἐν εἰρ. τ. Κατὰ Φιλίστρατον (E. 8) ὁ Νέρων ἐπέτυχεν νὰ ὑμνηταί ὡς τρισολυμπιονίκης («εὐαγγέλια θύειν τρισολυμπιονικήν Νέρωνα»). ἤτοι ἐνίκησεν ἀγωνισάμενος ὡς τραγωδός, ὡς κιθαρῳδός, ἔτι δὲ καὶ ἐν τῷ σταδίῳ.

* Περὶ τοῦ νόμου τούτου οὐδὲν λέγει ὁ Φιλίστρατος ἐν τῷ χωρίῳ, εἰς ὃ παραπέμπει ὁ συγγραφεὺς, ὡς μαρτυρίαν, οὐδ' ὅτι ὁ Νέρων ἠγωνίζετο ἐν τοῖς Ἴσθμίοις τραγωδίαν καὶ κωμωδίαν, τούναντίον μάλιστα λέγει ἀπλῶς «ἐνίκα δὲ καὶ Ἴσθμοῖ, αἱ δὲ νίκαι ἦσαν κιθαρῳδαὶ καὶ κήρυκες». εἶτα δὲ προστίθησιν «ἐνίκα δὲ καὶ τραγωδοὺς ἐν Ὀλυμπία». Ὁ συγγραφεὺς φαίνεται παρεπλανήθη ἐκ τῶν εὐθὺς ἔπειτα λεγομένων «τότε λέγεται καὶ τῆς περὶ τὸν Ἴσθμόν καινοτομίας ἄψασθαι», ἀλλ' ἡ καινοτομία αὕτη ἀναφέρεται εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Νέρωνος ἐπιχειρηθεῖσαν ὀρχὴν τοῦ Ἴσθμοῦ. Περὶ τοῦ νεωτερισμοῦ τούναντίον τοῦ Νέρωνος ἐν Ὀλυμπία ὡς πρὸς τοὺς ἀγῶνας τραγωδίας καὶ κωμωδίας ῥητὴ γίνεται μνεῖα παρὰ τῷ Φιλοστράτῳ ἀλλαχοῦ (E. 7) «τραγωδίαν δ' ἐπαγγεῖλαι καὶ κιθαρῳδίαν ἀνδράσιν οἷς μήτε θεάτρον ἐστὶ μήτε σκηνὴ πρὸς τὰ τοιαῦτα, στάδιον δ' αὐτοφυὲς καὶ γυμνὰ πάντα ὡς ἀντὶ τοῦ νομοθετεῖν νόμους ἄδειν καὶ ἀγέλρην ἔξω θυρῶν, ὧν ἔσω χρὴ καθῆσθαι τὸν βασιλεῖα χρηματίζοντα ὑπὲρ γῆς καὶ θαλάττης..... τί οὖν εἴ τις αὐτῶν (τῶν τραγωδῶν) μετὰ τὸν Οἰνόμαον ἢ τὸν Κρεσφόντην, ἀπελθὼν τοῦ θεάτρου μεστὸς οὕτω τοῦ προσωπεῖου γένοιτο, ὡς ἄρχην μὲν ἐτέρων βούλεσθαι, τύραννον δ' αὐτὸν ἠγεῖσθαι, τί καὶ φήσεις τοῦτον; ἄρ' οὐκ ἐλλεβόρου δεῖσθαι καὶ φαρμακοποσίας, ὁπόση τὸν νοῦν ἐκκαθαίρει; (Σ. Μ.).

ὁ καθ' ὄλον τὸν κόσμον φοβερὸς Ῥωμαῖος αὐτοκράτωρ καθίστατο ἐντελῶς ἀφανῆς ἐν τῷ προσώπῳ Ἑλλήνος ἀγωνιστοῦ· ἐξεπλήττοντο βλέποντες ὅτι οὗτος³, ἀφοῦ ἐν πάσῃ τυπικῇ τάξει ἐνεγράφετο εἰς τὸν κατάλογον τῶν ἀγωνιστῶν, ὅτε μὲν ἔβλεπε πρὸς τοὺς ἀνταγωνιστὰς αὐτοῦ ταυρηδὸν προσποιούμενος ὀργὴν καὶ προεχάλει διὰ λοιδορημάτων, ὅτε δὲ ἐζήτει νὰ προσελκύσῃ τούτους διὰ κολακειῶν καὶ φιλοφρονημάτων, τινὰς δὲ καὶ διὰ δωροδοκιῶν, πρὸς τούτοις δὲ προσεποιεῖτο μέγιστον δέος πρὸ τῶν Ἑλλανοδικῶν, οὓς προσεφώνει δημοσίᾳ μετὰ ταπεινόφρονος εὐπειθείας, ἵνα πάλιν ὕστερον χαρακτηρίσῃ τοὺς ἦττον δουλοπρεπεῖς ὡς ὑποπτα πρόσωπα, προσεποιεῖτο δὲ φόβον καὶ πρὸ τοῦ φόβου τῶν ἐν ταῖς πανηγύρεσι ὑπηρετούντων ἀστυνομικῶν ὑπαλλήλων, εἶτα δὲ πάλιν κρυφίως διέφθειρεν αὐτοὺς διὰ χρημάτων πρὸς τὸ ἴδιον αὐτοῦ συμφέρον, καὶ ἐν τοῖς ἀγῶσιν αὐτοῖς ἐτήρει μετὰ περιδεοῦς ἐπιμελείας τοὺς κανόνας τοῦ ἀγῶνος μέχρι τῶν ἐλαχίστων περὶ εὐπρεπείας διατάξεων, καὶ τέλος, πλὴν ἄλλων, πανταχοῦ ἐν τοῖς γυμνικοῖς ἀγῶσιν ἐκάθητο ἐν τῷ σταδίῳ ἐπὶ τῆς γῆς, ὡς οἱ Ἑλλανοδίκαι· καὶ ἐάν τινες ἀγωνιστῶν συνωρίδες ἐν τῇ ζέσει αὐτῶν ἀπεμακρύνοντο πολὺ τοῦ σταδίου τοῦ ἀγῶνος, ἐπανῆγεν πάλιν αὐτὰς εἰς τὸ μέσον ὑψῶν τὴν χεῖρα. Οἱ Ἕλληνες ἦσαν βεβαίως ἐνθουσιῶδεις θαυμασταὶ τῶν καλλιτεχνικῶν ἀσκήσεων καὶ τῆς θεατρικῆς τέχνης· ἀλλ' εἰ καὶ ἡ πλειονότης τῆς κούφης ταύτης καὶ δουλοπρεποῦς γενεᾶς ἐθεᾶτο τὸ ἀνήκουστον θέαμα μετὰ γελώτων τέρψεως, τινὲς δὲ ἔτι καὶ μετὰ θαυμασμοῦ· εἰ καὶ εἰς τοὺς πεπαιδευμένους γνώστας τῆς μουσικῆς δὲν ἀπήρεσκεν ἡ τοῦ αὐτοκράτορος φωνὴ ἐν τῷ ἄδειν καὶ ἡ περὶ τὴν μουσικὴν ἀρετὴ, μόνον δὲ ἡ αὐτοκρατορικοῦ καλλιτέχνου εἰς περισσοτεχνίαν, εἰς ὑπερβολὴν καὶ εἰς θεατρικὰς ἐκπλήξεις κλίσις ἐνεποίει ἀπογοήτευσιν εἰς αὐτούς⁴, δὲν ἔλειπον ἐν τούτοις καὶ ἄνδρες σοβαροί, ὡς ὁ

³ Δ. Κασσ. 63, 9. Sueton. Neron. c. 23. 24. 53. (πρὸς Tacit. Ann. XVI. 4) Φιλοστρ. Ἀπ. Τυαν. Ε. 7. «τραγωδοὶ πλείους, εἰς οὓς Νέρων ἑαυτὸν γράφει»).

⁴ Λουκιαν. Νερ. κ. 6 καὶ 7 «ἡ γὰρ φύσις αὐτὸν ἀρέμπτως τε καὶ μέσως ἤρμοξε»

'Απολλώνιος ἐκεῖνος ὁ Τυανεύς, μὴ ἀποκρύπτοντες τὴν βαθεΐαν αὐτῶν ἀγανάκτησιν ἐπὶ τῷ δεινῷ ἐξευτελισμῷ τοῦ θρόνου ὑπὸ τοιοῦτου παραπλήκτου καὶ παράφρονος ἀνθρώπου⁵. Γενικῶς ἐν τούτοις ἠνείχοντο πάντες ἵνα ὁ τοῦ κόσμου κύριος παραστῆ ἐνώπιον τοῦ πλήθους μετὰ πλοκάμων κυματιζόντων εἰς τὸν ἀέρα^{6α} καὶ ἐν στολῇ ἀθλητοῦ, ἀρματηλάτου καὶ κιθαρῳδοῦ⁶. Μόνον εἰς στρατιώτης ἄπειρος τῶν πραγμάτων^{7α} κατελήφθη ὑπὸ ἀπορίας, ὅτε ὁ αὐτοκρατορικὸς οὗτος μῆμος ἐφάνη ἐν τῇ σκηνῇ οὐχὶ ἀπλῶς ὑποκρινόμενος πρόσωπον ἥρωος, ἀλλὰ καὶ γελοιοτάτας καὶ ταπεινοτάτας λαμβάνων στάσεις καὶ ὑποδουόμενος ἐνώπιον παντὸς τοῦ λαοῦ καὶ πρόσωπον γυναικὸς τικτούσης⁷. Ἀλλὰ καὶ ὁ κοινότατος ἐν

φθέγγεται δὲ κοῖλον μὲν φῶσει καὶ βαρὺ, ἐγκειμένης αὐτῷ τῆς φάρυγγος· μέλας δ' οὕτω κατεσκευασμένης βομβεῖ πως. οἱ δὲ γε τόνοι τῶν φθόγγων ἐπιλαΐνουσι τοῦτον, χρωμάτων δὲ φιλανθρωπία καὶ μελοποιία εὐαγώγῃ μὲν δὴ καὶ κιθαρῳδίᾳ εὐσταλεῖ καὶ τῷ οὐ καιρὸς βαδίσαι καὶ στήναι καὶ μεταστῆναι καὶ τὸ νεῦμα ἐξομοιωῶσαι τοῖς μέλεσιν, αἰσχύειν ἔχοντος μόνου τοῦ βασιλέα δοκεῖν ἀκριβοῦν ταῦτα· εἰ δὲ μιμοῖτο τοὺς κρείττους, φεῦ γέλωτος, ὡς πολὺς τῶν θεωμένων ἐκπίπτει ».

⁵ Λουκιαν. ἐν εἰρ. τ. 6 τέλος. Φιλοστρ. ἐν εἰρ. τ. Ε' 7 «τὸν δὲ νικᾶν ἂ χρῆ ἐγκαλύπτεσθαι, καὶ τὴν Λύγουστος τε καὶ Ἰουλίου σκευὴν ρίψαντα μεταμφιένυσθαι νῦν τὴν Ἀμοιβίως καὶ Τερπνοῦ, καὶ τὰ μὲν Κρέοντός τε καὶ Οἰδίποδος οὕτως ἐξακριβοῦν, ὡς δεδιέναι μὴ πῃ λάθῃ ἀμαρτῶν θύρας ἢ στολῆς ἢ σκήπτρου, ἑαυτοῦ δὲ καὶ Ῥωμαίων οὕτως ἐκπίπτειν, ὡς ἀντὶ τοῦ νομοθετεῖν νόμους ἄδειν εἰ δ' αὐτὸς ὁ τυραννεύων ἐς τραγηδῶδες καὶ τεχνίτας τὰ πράγματα ἑαυτοῦ ἄγοι λεαίνων τὴν φωνὴν καὶ δεδιὼς τὸν Ἰλλεῖον ἢ τὸν Δελφόν, ἢ μὴ δεδιὼς μὲν, κακῶς δ' οὕτως ὑποκρινόμενος τὴν ἑαυτοῦ τέχνην, ὡς μὴ μαστιγώσεσθαι νομίζειν πρὸς τούτων ὧν αὐτὸς ἄρχειν τέτακται, τί τοὺς κακοδαίμονας ἀνθρώπους ἐρεῖς ὑπὸ τοιοῦτω καθάρματι ζῶντας;». "Ἰδ. καὶ Δ. Κασσ. 63, 9 «καὶ τοι πῶς ἂν τις καὶ ἀκούσας, μὴ ὅτι ἰδεῖν, ὑπομείνειεν αὐτοκράτορα Αὔγουστον ἔς τε τὸ λεύκωμα ἐν τοῖς ἀγωνισταῖς ἐγγραφόμενον καὶ τὴν φωνὴν ἀσχοῦντα, μελετῶντά τέ τινας ὁδᾶς καὶ τὴν μὲν κεφαλὴν κομῶντα, τὸ δὲ γένειον ψελίζόμενον, καὶ τοὺς ἀγωνοθέτας τοὺς τε μαστιγοφόρους φοβούμενον καὶ χρήματα αὐτοῖς κρύφα ἄπασιν ἀναλίσκοντα, μὴ καὶ ἐλεγχθεῖς μαστιγῳθῆ;». "Ἰδ. τὸναντίον τὴν μωρὰν ὑπεράσπισιν τοῦ Νέρωνος ἐν τῇ ἀφελεί «Ἀπολογία τοῦ Νέρωνος (Apologie Neros)» ὑπὸ τοῦ De Werner Reinhold (Pasewalk 1839) σ. 15.

^{6α} Δ. Κασσ. ἐν εἰρ. τ. Sueton. Neron. c. 51.

⁶ Δ. Κασσ. ἐν εἰρ. τ. Φιλοστρ. Ε. 7. Ἀχαϊκὰ νομίσματα μετ' ἐπιγραφῆς εἰς «Νέρωνα Ἀπόλλωνα» μετ' εἰκόνας Νέρωνος ἢ Ἀπόλλωνος μετὰ λύρας ἴδ. παρ' Eckhel VI. σ. 276.

^{7α} Δ. Κασσ. 63, 10. Ζωναρ. ΙΑ. 12. Sueton. κ. 21 τέλ.

⁷ Φιλοστρ. Ε. 7. Δ. Κασσ. 63, 9 καὶ 10 «Ἐτερος δὲ (στρατιώτης) ἐρομένου

Ἀχαΐα ἀνὴρ ἔσειε βεβαίως τὴν κεφαλὴν, ὅτε ὁ μέγας τοῦ κόσμου κύριος μετὰ τῆς ἀσθενοῦς λεπτῆς καὶ βραγγαλέας αὐτοῦ φωνῆς κατήρχετο εἰς διαγωνισμὸν πρὸς τοὺς κήρυκας ἐνώπιον σύμπαντος τοῦ λαοῦ⁸. Τὸ δὴ χειρόν! συνέβαινε ἀληθῶς ἀπηνῆς τις γλευασμὸς τῶν πανηγυρικῶν τούτων ἀγώνων, μεθ' ὧν συνεδέοντο αἱ ἱερώταται ἀναμνήσεις τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ὅτε ὁ Νέρων ἐν τοῖς Ὀλυμπίοις παραστὰς ἐν τῷ ἵπποδρόμῳ ἐπὶ ἄρματος φερομένου ὑπὸ δέκα ἵππων, καὶ ἐν τῇ ἄρματοδρομίᾳ πεσὼν ἀπὸ τοῦ ὀχήματος τοσοῦτον βαρέως ἐπλήγη, ὥστε δὲν ἠδύνατο νὰ ἐλάσῃ τὸ ἄρμα μέχρι τοῦ τέρματος, καὶ ὁμῶς ἐπὶ τέλους ἐκοσμήθη ὑπὸ τῶν Ἑλλανοδικῶν διὰ στεφάνου νίκης, καὶ εὐχαριστῶν ἐπὶ τούτῳ τοῖς Ἑλλανοδικαῖς ἀπένειμεν αὐτοῖς τὸ ὑπερμέγεθες ποσὸν 250,000 δηναρίων (δραχμῶν)⁹. Ἀλλ' οὐδὲ μέχρι τούτου περιωρίσθη ὁ ἀσεβῆς χλευασμὸς· διότι ὁ γελοῖος ἀγωνιστὴς ἐν τῷ μεγάλῳ κυνισμῷ αὐτοῦ διέταξεν ἵνα οἱ ἐν τοῖς ἱεροῖς τόποις τῶν πανηγύρεων ἀνδριάντες τῶν πολυῦμνῆτων νικητῶν τοῦ παρελθόντος καθαιρεθέντες ριφθῶσιν εἰς τοὺς ὀχετούς¹⁰, ἵνα τοῦ λοιποῦ παραμείνη ἡ μνήμη αὐτοῦ ἐν τοῖς ἱεροῖς τόποις ὡς τοῦ μόνου νικητοῦ. Περιπλέον δέ, πᾶσα ἡ οὐτιδανότης τοῦ αἱματηροῦ τούτου κακοποιοῦ ἐδηλώθη ἐν τούτῳ ὅτι οἱ ἀξιολογώτεροι τῶν καλλιτεχνῶν τῆς Ἑλλάδος ἠπειλοῦντο διὰ θανάτου, ὁσάκις ἐδείκνυον σοβαρῶς ὅτι δὲν ἔμελλον νὰ ταπεινωθῶσι διὰ φενάκης ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε πρὸ τοῦ ἡγεμονικοῦ αὐτῶν ἀντιπάλου. Ἐν τῇ ἐορτῇ τῶν Ἰσθμίων ὁ Ἡπειρώτης, εἷς τῶν περιφημοτάτων ἐν τῇ τότε Ἑλλάδι μίμων, ἐδήλωσε παρρησίᾳ πολλάκις, μέχρι τῆς τελευταίας

τινός, τί ποιεῖ ὁ αὐτοκράτωρ; ἀπεκρίνατο ὅτι τίχτει· καὶ γὰρ τὴν Κανάκην ὑπεκρίνετο. Ζωναρ. ἐν εἰρ. τ. Sueton. ἐν εἰρ. τ.

⁸ Δ. Κασσ. 63, 9 καὶ 14 τέλ. Ζωναρ. ΙΑ. 12 Oros. VII. 7. Sueton. Neron. c. 24. Φιλοστρ. Δ. 24. Εὐσεβ. Χρον. ἐν εἰρ. τ. σ. 273. Hieronym. ἐν εἰρ. τ. 435.

⁹ Sueton. Neron. c. 24. Δ. Κασσ. 63, 14 ἀρχ. Εὐσεβ. ἐν εἰρ. τ. Hieronym. ἐν εἰρ. τ. Συγκέλλ. Χρονογρ. σ. 340 (P) σ. 270 (V).

¹⁰ Sueton. Neron. c. 24. Ἐν τούτοις ἡ κατάπτυστος αὕτη διαταγὴ τοῦ Νέρωνος ἐν ὀλίγαις μόνον περιπτώσεσιν ἐξετελέσθη πραγματικῶς.

στιγμῆς τοῦτο ποιῶν, ἔτι ἐπεθύμει νῦν πολὺ καταβαλὼν ἐν τῷ ἀγῶνι τὸν αὐτοκράτορα νὰ λάβῃ τὸν τῆς νίκης στέφανον καὶ ὅτι δὲν διανοεῖτο νὰ ἀφήσῃ τὴν νίκην, ἐὰν μὴ ὁ Νέρων ἀπέτινεν αὐτῷ δέκα ὀλόκληρα τάλαντα. Ὁ αὐτοκράτωρ ὠργίσθη σφόδρα ἐπὶ τούτῳ· ἐφαίνετο δὲ βεβαίως καὶ εἰς αὐτὸν τοῦτον ἄγαν ἐπονείδιστον ἐν τοιαύτῃ περιστάσει νὰ ἐξασφαλίσῃ ἑαυτῷ τὴν «νίκην», κατὰ τὸν συνήθη τρόπον, διὰ χρημάτων¹¹. Ὅτε λοιπὸν ἤρξατο ὁ ποιητικὸς ἀγὼν, συνήρπασε πράγματι ὁ Ἑπειρώτης τὸν λαὸν ἅπαντα εἰς ζωηρὰς ὑπὲρ αὐτοῦ ἀνευφημίας· τοσοῦτω δὲ τολμηρότερον νῦν ἠπειθήσεν εἰς τὴν ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τοῦ γραμματέως τοῦ Νέρωνος διαβίβασθεῖσαν εἰς αὐτὸν διαταγὴν τοῦ αὐτοκράτορος νὰ ἐξασθενώσῃ ἀμέσως οὕτω τὸν τῆς ἀπαγγελίας τόνον, ὥστε νὰ μὴ ἐπισκιάσῃ περισσότερον τὸν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ αὐτοῦ ἀνταγωνιστοῦ. Τότε ὁ Νέρων μετεπέμψατο ἀπλούστατα εἰς τὴν σκηνὴν τοὺς ὑποκριτὰς αὐτοῦ, οἵτινες, ὡσεὶ προέκειτο περὶ νέας τροπῆς τῆς παριστανομένης τραγωδίας, ὤθησαν τὸν δυστυχῆ Ἑπειρώτην, πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ ἐμβροντήτου γενομένου λαοῦ, εἰς τὸν ἐγγὺς κίονα καί, ἵνα σώσῃ καὶ νῦν τὸ βραβεῖον τῆς νίκης εἰς τὸν δεσπότην αὐτῶν, ἔπνιξαν τὸν ἄνδρα διὰ τῶν ἐλεφαντίνων καὶ διθύρων δέλτων, δι' ὧν «κατέαξαν τὴν φάρυγγα αὐτοῦ»¹².

Τοιαύτη ἦτο ἡ μεγάλη καλλιτεχνικὴ περιοδεία, ἣν παρεσκεύασεν ὁ Νέρων ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἀχαΐα. Δὲν ὑπῆρξε σχεδὸν ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ πόλις ὀνομαστή, ἣν δὲν ἐπεσκέψατο· μόνον τὴν Σπάρτην καὶ τὰς Ἀθήνας ἀπήλλαξε τῆς ἐπισκέψεως αὐτοῦ, ἐξ ἀλλοίας πρὸς ἑκατέραν τῶν πόλεων ποιήσας τοῦτο ἀφορμῆς. Τὴν μὲν Σπάρτην ἀπέφυγε, διότι οἱ τοῦ Λυκούργου νόμοι δὲν ἐτύγγανον τῆς εὐνοίας αὐτοῦ¹³. Εἰς τὰς Ἀθήνας δὲ δὲν ἐτόλμα νὰ πατήσῃ ὁ μισαιφόνος ἀνοσιουργὸς αὐτοκράτωρ, εἰς οὗ τὸ ὄνομα ἐπεκάρητο ἡ κα-

¹¹ Sueton. Neron. c. 23.

¹² Λουκιαν. Νερ. κ. 8 καὶ 9.

¹³ Δ. Κασσ. 63, 14.

τάρα τῆς μητροκτονίας, ἔνεκα τοῦ δυσθύμου φόβου τῆς τῶν Ἐριννύων (Εὐμενίδων) ἐκδικήσεως, ὣν τὸ παναρχαῖον σεπτὸν ἱερὸν ἔκειτο, ὡς γνωστόν, ὑπὸ τῷ Ἀρείῳ πάγῳ¹⁴. Ἡ τοῦ συνειδότος τύψις εἶχεν ἐξεγερθῆ πάλιν ἐν αὐτῷ ὅτε κατὰ τὸ παράδειγμα τοσοῦτων ἄλλων αὐτοκρατόρων βουληθεὶς ὡσαύτως νὰ μνηθῆ τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια ἔμαθεν ὅτι ἐν τῇ ἀρχῇ τῶν Ἐλευσινίων ἐορτῶν ὁ κῆρυξ ἐπέτατε δημοσίᾳ εἰς πάντας τοὺς κακούργους καὶ ἄνοσίους ν' ἀπέχωσι τῆς ἱεραῆς τελετῆς¹⁵. Τοσοῦτω φαιδρότερος τὸνναντίον, ὡς εἶδομεν, διῆλθε τὴν λοιπὴν Ἀχαΐαν. Πανταχοῦ παρέστη ὁ Νέρων ἐν μέσῳ παταγωδῶν ἀνευφημιῶν τοῦ λαοῦ καὶ τῶν ἀκολούθων αὐτοῦ καὶ τῶν κηρυγμάτων τοῦ Κλουβίου Ρούφου, τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν « Ἀύγουστειῶν »¹⁶. πανταχοῦ ἤρατο « λαμπρὰς νίκας » αὐτὸς δὲ ἐν τῇ αὐτοκρατορικῇ αὐτοῦ μεγαλειότητι ἀνεκήρυξε μεγαλοφώνως τὴν νίκην αὐτοῦ¹⁷, καὶ ὑπὸ τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ στρατοῦ ἐξυμνήθη ἀλλεπαλλήλως ὡς Πυθιονίκης, Περιοδονίκης, Παντονίκης¹⁸. Ἐν τοῖς Ὀλυμπίοις, Ἰσθμίοις, Πυθίοις, Ἀκτίοις ἐδοξάσθη, ὡς ἐζήτει, ἐν οἰωδῆποτε διαγωνισμῷ¹⁹. ἀλλ' αἱ κατ' ἰδίαν

¹⁴ Δ. Κασσ. 63, 14. *

¹⁵ Sueton. Neron. c. 34.

¹⁶ Δ. Κασσ. 63, 14.

¹⁷ Sueton. Neron. c. 24.

¹⁸ Δ. Κασσ. 63. 10 ἀρχ.

¹⁹ Eckhel D. N. VI. σ. 279. Νεώτεροι ἐρευνῆται ἐπειράθησαν νὰ προσδιορίσωσι μέχρι τινός τὴν χρονολογίαν τῶν ἐν Ἀχαΐᾳ ἐν ἀγῶσι νικῶν τοῦ Νέρωνος. Κατὰ Εὐσεβ. Χρον. ἐν εἰρ. τ. σ. 273 (πρὸς Hieronym. ἐν εἰρ. τ. σ. 435), ὁ Νέρων ἐώρτασε τὴν 211 Ὀλυμπιάδα τῷ δευτέρῳ ταύτης ἔτει, 66|67 μ. Χ. 2081 ** ἀπὸ κτίσ. Κόσμου, τὰ δὲ Ἰσθμια, Πύθια καὶ Ἀκτια ἐν Ὀλυμπ. 211, 3. ἤτοι 67 μ.Χ. 2082 ἀπὸ κτ. Κ. τὰ Ὀλύμπια τὰ τελεσθέντα τῷ 211, 2 ὑπαινίσσεται καὶ ὁ Φιλίστρατος (E. 7) πρὸς Θεμιστ. Λόγ.

* Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ὁ Νέρων ἐζήτησε νὰ ἀποφράξῃ καὶ τὸ « Πυθικὸν στόμιον, παρ' οὗ αἱ ὄμφαι ἀνέπνεον », ὡς μὴδὲ τῷ Ἀπόλλωνι φωνὴ εἶη, καίτοι τοῦ Πυθίου καταλέξαντος αὐτὸν εἰς τοὺς Ὀρέστας τε καὶ Ἀλκμαίονας, οἷς τὸ μητροκτονῆσαι καὶ λόγον τινὰ εὐκλείας ἔδωκεν, ἐπειδὴ πατράσιν ἐτιμώρησαν· ὁ δὲ μηδαμῶς εἰπεῖν ἔχων ὅτω ἐτιμώρησεν, ὑβρίσθαι ὑπὸ τοῦ θεοῦ ᾤετο πρότερα τῶν ἀληθῶν εἰκόνων». Λουκιαν. Νερ. κ. 10. (Σ. Μ.).

** Ἐνταῦθα καὶ κατωτέρω (2082) πλημμελῶς ὁ συγγραφεὺς λέγει ἀπὸ κτ. κόσμου ἀντὶ ἀπὸ Ἀβραάμ. (Σ. Μ.).

νίκαι ἐν ταῖς διαφόροις πόλεσι τῆς Ἑλλάδος ἤνεγκον εἰς αὐτὸν προσέτι οὐχὶ ὀλιγωτέρους τῶν 1808 στεφάνους²⁰.

Ἄλλ' εἰς τοὺς δυστήνους Ἑλληνας δὲν ἐπέπρωτο νὰ παραστῶσιν ἀπλῶς ὡς θεαταὶ τερπόμενοι εἰς παραφροσύνης παίγνια· ἀλλ' ἔμελλον νὰ λάβωσιν καὶ ἀλλοίαν ὄλως πείραν τοῦ φαύλου τούτου ἀνδρός, νὰ γνωρίσωσι δηλονότι τὴν βάνανσον καὶ κυνικὴν ὠμότητα τὰς ἀσελγεῖς ἐπιθυμίας καὶ τὴν ἀχαλίνωτον αὐτοῦ ἀρπακτικὴν πρὸς βλάβην αὐτῶν πλεονεξίαν. Ὅτι ὁ ἐστεμμένος οὗτος καλλιτέχνης ἦτο ἐνταύτῳ καὶ ψυχραῖμος δῆμιος, τοῦτο ἠδύναντο νὰ μαρτυρήσωσιν ἤδη οἱ πολλοὶ φόνοι τῶν ἐπισήμων τῆς ἀκολουθίας αὐτοῦ ἀνδρῶν οἱ κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ γενόμενοι· τοὺς ἀνδρας τούτους διὰ τοῦτο ἀκριβῶς παρέλαβε μεθ' ἑαυτοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἢ μετεπέμψατο αὐτὸς ἐνταῦθα εἰς τὸ αὐλικὸν αὐτοῦ στρατόπεδον, διότι ἐδυσπίστει πρὸς αὐτούς· καὶ νῦν εὔρον οὗτοι τὸν θάνατον ἐν γῆ Ἑλληνικῇ μακρὰν τῆς Ῥώμης²¹. Πάντως δὲ εἰς τὴν διεφθαρμένην ταύτην γενεὰν ἐνεποίησεν ὅπωςδῆποτε σεβασμὸν ἢ δεινὴν εὐτολμία, μεθ' ἧς ὁ περιφημότετος τῶν χρόνων τούτων Ῥωμαῖος στρατηλάτης, ὁ Δομίτιος Κορβούλων, ἀνὴρ ἀρχαϊκῆς Ῥωμαϊκῆς αὐστηρότητος καὶ δυνάμεως, ὃν ὁ Νέ-

Z. σ. 92b. Τούναντιον δὲ ὁ Clinton, *Fast. Roman* I. σ. 50 κατὰ Ἰούλιον Ἀφρικανὸν σ. 44 ἴδ. Kayser εἰς *Φιλοστρ.* ἐν εἰρ. τ. σ. 188) φρονεῖ ὅτι τὰ Ὀλύμπια ταῦτα τῆς 211 3. Ὀλυμπιάδος ἐωρτάσθησαν τῷ 67 μ. X. καὶ τὸ παρὰ Φιλοστράτῳ ἐν εἰρ. τ. «τοῦ πέρυσιν ἐνιαυτοῦ» ἀναφέρει εἰς τὸν πρό τῆς ἀφίξεως τοῦ Νέρωνος εἰς Ἀχαΐαν χρόνον. Ὀλ. 211, 2=66 π. X. Ἄλλον ὑπολογισμὸν ποιεῖται ὁ Sievers (ἐν εἰρ. τ. σ. (8 κξ.)) ὁ λόγιος οὗτος ἀνὴρ νομίζει ὅτι ἡ πρώτη νίκη τοῦ Νέρωνος ἐν Ἄργει (*Eckhel D. N.* IV. σ. 53. VI. σ. 279) ὡς καὶ ἡ ἐν Ὀλυμπία νίκη ἀνάγονται εἰς τὸ 66 π. X., αἱ δὲ νίκαι αἱ ἐν τοῖς Ἀκτίοις, τοῖς Πυθίοις, Ἰσθμίοις καὶ Νεμέοις καὶ δευτέρα τις νίκη ἐν Ἄργει ἀνάγονται εἰς τὸ ἔτος 67 π. X. Ὅτι αἱ ἐν τοῖς Πυθίοις ἢ Δελφικοῖς ἀγῶσι νίκαι ἐπηκολούθησαν τῇ ἐν Ὀλυμπίᾳ, μαρτυρεῖ ὁ Φιλόστρατος E. 9.

²⁰ Δ. Κασσ. 63, 21.

²¹ Δ. Κασσ. 63, 11 τέλ. ἴδ. καὶ 17. Ἡ ἱστορία τούτων ἐκτίθεται ὑπὸ Σουητωνίου (*Vespas.* c. 4). Ἡ δυσμένεια, εἰς ἣν ἔπεσεν ὁ Οὐεσπασιανὸς ἐν Ἀχαΐᾳ παρὰ τῷ αὐτοκράτορι, διότι ἄδοντος αὐτοῦ καὶ ἀγωνιζομένου ἐκοιμήθη πολλάκις ἢ ὦχετο ἀπιῶν, θεωρεῖται ὑπὸ τοῦ Teuffel (*Pauly R. Encyclop.* τόμ. 6 τμήμ. 2 σ. 2479 κξ.) στηριζομένου εὐλόγως ἐπὶ Τακίτου *Ann.* XVI. 5) ὡς γενομένη τῷ 65 ἐν Ῥώμῃ.

ρων ἐκ τῶν Παρθικῶν ὀρίων μετεπέμψατο εἰς Ἀχαΐαν, ἅμα τῇ εἰς Κεγχρεᾶς ἀποβάσει ἐβύθισεν αὐτὸς τὸ ξίφος εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ, ἵνα προλάβῃ τὴν ὑπὸ τῶν δημίων τοῦ τυράννου ἐκτέλεσιν τοῦ μετὰ μεγίστης κουφότητος διαταχθέντος ὑπὸ τούτου φόνου²². Ἄλλ' ὅμως καὶ αὐτοὶ οἱ διεφθαρμένοι Ἕλληνες μετὰ χλεύης, ἀηδίας καὶ ἀγανακτήσεως ἀπέστρεψαν τὸ πρόσωπον ἀπὸ τοῦ φαύλου ἀνθρώπου, ὅτε οὗτος καὶ ἐπὶ γῆς Ἑλληνικῆς ἐώρτασε τὸ αἰσχρὸν θέαμα ἐπισήμου « γάμου » μετὰ τῶν παιδικῶν αὐτοῦ, τοῦ εὐνούχου Σπόρου, ὃν πρὸς τιμὴν τῆς ἀποθανούσης γυναικὸς αὐτοῦ Ποππαίας Σαβίνης ἐκάλει Σαβίναν αὐτοῦ καὶ ἠνάγκασε τὴν ὄλην ἐπαρχίαν νὰ μετάσχη τῆς ἐορτῆς ταύτης²³. Ἡ ἀγανάκτησις ἔτι μᾶλλον ἐπετάθη, ὅτε μὴ φεισθεὶς τῆς ἀθωότητος τῶν νεαρῶν Ἑλλήνων καὶ Ἑλληνίδων ἔστρεψε κατὰ Ἑλλήνων παίδων καὶ κορασίδων κατὰ τρόπον ἐξεζητημένως μυσαρότατον τὴν κτηνώδη αὐτοῦ κακοήθειαν²⁴.

Ἄλλ' οὐδ' εἰς ταῦτα ἐπὶ μακρὸν ἤρκεσθη ὁ ἄνθρωπος οὗτος. Ἐνῶ ἐξ ἑνὸς μετὰ αὐστηρότητος, καταντώσης ἐνίοτε εἰς μεγάλην σκληρότητα, εἰς οὐδένα ἀκροατὴν ἐπετρέπετο νὰ καταλίπη τὸ θέατρον ἐφ' οἰωδῆποτε ὄρω, ἐφ' ὅσον ὁ αὐτοκράτωρ ὡς μελωδὸς ἢ ὡς μῦμος ἐφαίνετο ἐπὶ τῆς σκηνῆς²⁵, ἐξ ἄλλου ἢ αἰματηρὰ αὐτοῦ ιδιοτροπία ἐξεδήλοῦτο δεινῶς ἐν πάσῃ εὐκαιρίᾳ χωρὶς νὰ σεβασθῇ μηδὲ τὰς ἱερωτάτας ἀναμνήσεις τῶν Ἑλλήνων. Πρὸς τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν διετέλει ἐν ἀρχῇ ἐν ἀγαθαῖς ὄλωσ σχεσεσιν. Εὐμενῆ τινα παραίνεσιν τοῦ ἱερατείου²⁶ εἶχεν ἀμείψει διὰ δωρεᾶς 100,000 δηναρίων εἰς τὴν Πυθίαν. Ἄλλ' ἔπειτα ἦλθεν εἰς ῥῆξιν

²² Δ. Κασσ. 63, 17. Α. W. Zumpt (Commentat. Epigr. τόμ. 2. σ. 142 κξ.) ζητεῖ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ὁ θάνατος τοῦ Κορβούλωνος ἐτελέσθη ἤδη τῷ 66, καὶ δὴ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἐν Ἑλλάδι διατριβῆς.

²³ Δ. Κασσ. ἐν εἰρ. τ. πρὸλ. Sueton. Neron. c. 28.

²⁴ Δ. Κασσ. ἐν εἰρ. τ. 13. πρὸλ. Sueton. Neron. c. 29. Φίλοστρ. Ε. 7 « περὶ γυναικοῖς τε καὶ παισὶν ὡς δεινὰ πείσονται τὰς ἐπιρρήτους ἡδονὰς ἐξ ἀπάσης τῆς οἰκίας ἐκλέγοντος τοῦ Νέρωνος ».

²⁵ Sueton. Neron. c. 23. Δ. Κασσ. 63, 15.

²⁶ Sueton. Neron. c. 40.

πρὸς τὸ μαντεῖον, ὡς φαίνεται, διότι ὁ Ἀπόλλων εἶχε ποιήσει ὑπαινιγμὸν περὶ τοῦ ὑπὸ τοῦ Νέρωνος διαπραχθέντος φόνου τῆς μητρὸς· καὶ νῦν ἐν τυφλῇ μανίᾳ ἀφῆρεσε παρὰ τοῦ « Ἀπόλλωνος » τὴν εἰς τὸ ἱερὸν ἀνήκουσαν Κρισσαϊκὴν γῆν, καὶ διένειμε τὴν χώραν μεταξὺ τῶν στρατιωτικῶν ἀκολούθων αὐτοῦ, ἔκλεισε τὸ μαντεῖον, ἐφόνευσε μάλιστα πολλοὺς ἀνθρώπους, ἵνα τὰ πτώματα τούτων ρίψη εἰς τὸ χάσμα, ἐξ οὗ ἀνέθρωσκον οἱ ἱεροὶ ἄτμοι²⁷.

Ἀλλὰ τὰ αἱματηρὰ τοῦ Νέρωνος ὄργια ἐξίκοντο εἰς τὸ ἔπαχρον αὐτῶν, ὅτε ἡ ἀρπακτικὴ αὐτοῦ ὁρμὴ ἐξηγέρθη ἐν ὅλῃ τῇ δυνάμει αὐτῆς. Αἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις καὶ μόνον ὑπὸ τῆς παρουσίας τῆς πολυπληθοῦς ἀκολουθίας τοῦ αὐτοκράτορος ἐπαχθέστατα ὑπέστησαν βάρη, ἀφοῦ ἡ ταύτης ὑποδοχὴ καὶ διατροφή ἐπεβάρυναν τοὺς Ἕλληνας διὰ τοσοῦτων δαπανῶν, ὥστε ὁ Ἀπολλώνιος ὁ Τυανεὺς ἀποβλέπων πρὸς τὴν ἐντεῦθεν προερχομένην καταπόνησιν τῆς χώρας ἠδύνατο νὰ θέσῃ δηκτικῶς τὸ ζήτημα: « ἐὰν ὁ Νέρων ἄδων δὲν κατέστη εἰς τοὺς Ἕλληνας ὀλεθριώτερος ἢ ὁ Ξέρξης διὰ τῶν ἐξ Ἀσίας μυριάδων πολεμιστῶν²⁸ ». Ἀλλὰ πλὴν τῶν δαπανῶν τούτων οἱ τοῦ Νέρωνος εὐνοούμενοι θεράποντες, πρὸ πάντων ὁ Σπόρος καὶ ἡ ἐπίσημος ἐκείνη Ῥωμαία Καλβία Κρισπινίλα, ἐδράττοντο πανταχοῦ τῆς εὐκαιρίας νὰ διαπράττωσι πανταχοῦ ἀνενόχλητοι ὅλως τὰς ἀναιδεστάτας ἐκδιάσεις καὶ ἀρπαγὰς, ἐν αἷς οὐδ' αὐτῶν τῶν ἱερῶν ἐφείσθησαν²⁹. Ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα ἔτι κινδυνωδέστερον ἔλαβε χαρακτῆρα, ὅτε ὁ αὐτοκράτωρ ἔνεκα

²⁷ Δ. Κασσ. 63, 14. Λουκιαν. Νερ. κ. 10. Τὸ μαντεῖον ἔμεινεν ἀληθῶς παροδικῶς ἀναυδὸν μέχρι τῆς ἀνορθώσεως αὐτοῦ περίπου ἐν τοῖς τοῦ Τραϊανοῦ χρόνοις, (ἴδ. πρὸ πάντων G. Wolf « de Ultima oraculorum aetate » σ. 4 καὶ 5 (πρὸ βλ. ἐν τούτοις τὰ κατωτέρω ἐν τῷ Β. κεφαλ.). Ἡ μεγάλη ἱεροσυλία τῶν ἐν Δελφοῖς καλλιτεχνημάτων καὶ τῶν θησαυρῶν τοῦ ναοῦ (Δ. Χρυσσοτ. Λόγ. ΛΑ. (Ῥοδιακ.) σ. 355 Μ. (ἴδ. ἀνωτέρω σ. 125 κξ. σημ. 85 κξ.) πιθανόν νὰ συνδέηται ἰδίως πρὸς τὴν καταστροφὴν ταύτην· περὶ Νέρωνος ἐν Δελφοῖς ἴδ. καὶ Θεμιστ. (ἐκδ. Dindorf) Λόγ. ΙΘ σ. 276 c. 226 b. κξ. καὶ Πλουτάρχ. « περὶ τοῦ Εἰ τοῦ ἐν Δελφοῖς » κ. 1. τέλ.

²⁸ Φιλοστρ. Ε. 7.

²⁹ Δ. Κασσ. 63, 12 τέλ.

τῆς ἀμέτρου σπατάλης, εἰς ἣν ἠρέσκετο πανταχοῦ, περιῆλθεν εἰς ἀπορίαν χρημάτων. Καὶ νῦν δὲν ἠρκεῖτο πλέον ἵνα καὶ αὐταὶ ἐκεῖναι αἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις, ἐν αἷς εἶχε λάβει βραβεῖα νίκης, καταναγκαστικῶς παρέχωσιν αὐτῷ τὰς μετὰ τῆς νίκης συνδεομένης συνήθως ὑλικὰς ὠφελείας³⁰. Δὲν ἠρκεῖτο εἰς τὸ νὰ ἐπαναληφθῆ ἐν εὐρείαις διαστάσεσιν ἢ τῷ 64 - 65 ἀρξαμένη λεηλασία τῶν ἑλληνικῶν ναῶν καὶ τῶν λοιπῶν ἱερῶν³¹. Ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ οὔτιδανου Τιγελλίνου ἤρχισεν ὁ αὐτοκράτωρ αἰσχρὸν χρηματισμὸν καταδιώκων τὰς πλουσιωτάτας οἰκογενείας τῆς δυστήνου ἐπαρχίας, αἵτινες πλὴν τῶν ἥττον αἱματηρῶν ἐκβιάσεων, ἃς ὑφίσταντο, ἐδεκατίζοντο σωρηδὸν διὰ φόνων ἐπὶ μηδαμιναῖς προφάσεσι γινομένων, ἀπλῶς καὶ μόνον ἵνα διὰ τῆς περιουσίας τῶν οὕτω φονευομένων εἰσρεύσῃ χρῆμα εἰς τὸ ταμεῖον τοῦ αὐτοκράτορος. Καί, ἐνῶ ἐν ἀρχῇ μέρος τοῦλάχιστον τῆς περιουσίας τῶν φονευομένων ἀφίετο εἰς τοὺς κληρονόμους τῶν δυστήνων τούτων, καὶ αὐτὴ ἡ πρόνοια κατέπαυσε κατὰ μικρὸν· ἀντὶ τούτου δὲ οἱ παῖδες, ἰδίως οἱ τῶν φονευομένων, ἐπέμποντο μετ' ἐσχάτης ἀσπλαγχνίας εἰς ἐξορίαν³². Ἐν τῇ δεινῇ καταπτώσει τοῦ ἐθνικοῦ χαρακτῆρος δὲν ἀπορεῖ τις ἐν τούτοις, ἐὰν ἀπέναντι τοιούτων μυσαρῶν πράξεων εὐρίσκοντο ἔτι Ἕλληνες ἐπὶ τοσοῦτον προάγοντες τὴν βδελυρὰν αὐτῶν δουλοφροσύνην, ὥστε νὰ ἀπειλῶσι διὰ καταδιώξεων τινὰς τῶν συμπολιτῶν αὐτῶν, διότι δὲν παρίσταντο εἰς τὰς ὑπὸ τοῦ Νέρωνος διδομένας παραστάσεις ἢ ἐν τῷ θεάτρῳ ὄντες δὲν ἔσιδον εἰς ταύτας πολλὴν προσοχὴν, ἢ κατεγέλων τοῦ καλλιτέχνου αὐτοκράτορος καὶ δὲν ἀνευφήμουν αὐτόν, ἢ τέλος ἡμέλουν νὰ

³⁰ Sueton. Neron. c. 32.

³¹ Δ. Κασσ. 63, 11. Περὶ τῶν ὑπὸ τοῦ Νέρωνος διαπραχθειῶν ἱεροσυλιῶν (ἀφ' ὧν πάλιν ἐξαιροῦνται θαυμαστῶς ὀλίγα τινά, ἐν ταῖς νίκαις τοῦ αὐτοῦ αὐτοκράτορος ὑπ' αὐτοῦ ἀφιερωθέντα ἀναθήματα, στέφανος χρυσοῦς καὶ πέπλος πορφυροῦς ἐν τῷ ἐν Εὐβοίᾳ παρὰ τὸ Ἄργος Ἡραῖω, (Πausan. Β'. 17, 6) καὶ τρεῖς ἐν τῷ ἐν Ὀλυμπίᾳ ναῶ πολύτιμοι ἐκ κοτίνου φύλλων στέφανοι, καὶ τέταρτος στέφανος ἐκ φύλλων δρυὸς (Πausan. Ε. 12, 7) ἴδ. ἀνωτέρω σ. 124 σημ. 82 κξ.

³² Δ. Κασσ. 63, 11, 12.

προσφέρωσι θυσίας εἰς τοὺς θεοὺς ὑπὲρ τῆς φωνῆς τοῦ Νέρωνος, ἵνα αὕτη πάντοτε λαμπρότερα καὶ καθαρωτέρα ἀναπέμπηται εἰς τὸν Πύθιον! ³³

Ἐν τούτοις ἡ δουλόφρων ἐπιζήτησις εὐνοίας καὶ ἡ ἀνδραποδώδης ἔλλειψις χαρακτῆρος δὲν ἦσαν τὰ μόνα πείθοντα τοὺς Ἕλληνας ἵνα προσφέρωσι σεβασμὸν εἰς τὸν αὐτοκράτορα Νέρωνα. Ὁ Νέρων εἶχε προσπαθήσει νὰ διαιωνίσῃ τὴν μνήμην αὐτοῦ ἐν Ἀχαΐα καὶ διὰ τρόπου ἀλλοίου τοῦ τῆς ἀπλῆς ὡς καλλιτέχνου καὶ αἰμοβόρου ἄρπαγος ἐμφανίσεως αὐτοῦ· καὶ δὴ διὰ τρόπου λίαν ἐπιτηδείου νὰ μειώσῃ παρὰ τοῖς Ἕλλησι τούτοις, οἵτινες καὶ ἐν μέσῳ τῶν παρεχομένων εἰς αὐτοὺς μεγίστων δυσχερειῶν ἠδύναντο ἔτι νῦν εὐκόλως νὰ ἀπατηθῶσι, τὴν ἐντύπωσιν τῆς γελοίας καὶ μυσαρᾶς αὐτοῦ διαγωγῆς. Ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος ἦτο πάντως ἄνθρωπος λίαν φαῦλος, ἀλλ' οὐχί τοσοῦτον φαῦλος, ὥστε νὰ εὕρισκῃ ἠδονὴν ἐν τῇ κακουργίᾳ μόνον διὰ τὸ κακουργεῖν. Ἐκεῖ δέ, ἔνθα τὰ φαῦλα αὐτοῦ πάθη δὲν ἐδέσποζον αὐτοῦ ἀπολύτως, ἔνθα δὲν εὕρισκεν ἀντίστασιν ἐπαχθῆ, καὶ ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ τῆς ζωῆς αὐτοῦ δὲν ἦτο παντάπασιν ἀπρόθυμος νὰ καταστήσῃ ἑαυτὸν ἀγαπητὸν δι' εὐεργεσιῶν. Νῦν ἦτο εὐχαριστημένος ἐν πᾶσι διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἐν Ἑλλάδι καλλιτεχνικῆς αὐτοῦ περιουσίας· οἱ λαμπροὶ αὐτοῦ θρίαμβοι καὶ ἡ ἐπιτηδεῖα κολακεία τῶν Ἑλλήνων καθίστων αὐτὸν λίαν πρόθυμον νὰ δείξῃ τὴν πρὸς τοὺς Ἕλληνας εὐγνωμοσύνην κατὰ ἐξαιρετικὸν ὄλως τρόπον. Οὕτω δὲ κατελήφθη ὑπὸ ἐπινοίας, ἥτις ὡς πρὸς τὴν τότε θέσιν τοῦ κόσμου καὶ τὴν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος ἦτο πάντως λίαν παράβολος ³⁴. ὑπὸ τῆς σκέψεως δηλονότι νὰ παρωδήσῃ τὴν περίφημον πολιτικὴν τοῦ ὑπὸ τῶν τότε Ἑλλήνων ἔτι διηνεκῶς ἐξυμνουμένου Φλαμίνου. Ἐν τοῖς Ἰσθμίοις τοῦ 67 μ. Χ. μετὰ πάροδον 262 περίπου ἐτῶν ἀπὸ τοῦ παρὰ πᾶσιν ἐνδόξου περὶ ἐλευθερίας κηρύγματος τοῦ Φλα-

³³ Φιλοστρ. Ἀπολλ. Τυαν. Ε. 7.

³⁴ Πρὸς Πλουτ. Φλαμιν. κ. 2. 16. Σύγκρισ. Φιλοποίμ. πρὸς Φλαμιν. κ. 1. 3.

μινίνου ἐγερθεῖς ὁ αὐτοκράτωρ πρὸ τῶν ἀθρόων συνηγμένων Ἑλλήνων, ὡς κῆρυξ ἐν μέσῳ τοῦ σταδίου, ἐκήρυξεν αὐτοῖς ὅτι εἰς ἅπασαν τὴν Ἀχαΐαν ἀπονέμει πάλιν τὴν «ἐλευθερίαν» ἅμα δὲ καὶ τὴν ἀτέλειαν φόρων, ἀπονέμων ἅμα εἰς τοὺς πλουσίως φιλοδωρηθέντας ὑπ' αὐτοῦ Ἑλλανοδίκας τὸ δικαίωμα Ῥωμαίου πολίτου³⁵. Τὸ οὐσιωδέστατον καὶ ἀμεσώτατον κέρδος τῶν Ἑλλήνων τὸ συνδεόμενον μετὰ τοῦ κηρύγματος τούτου τῆς ἐλευθερίας ἔκειτο βεβαίως ἐν τῇ ἀπὸ τῶν πρὸς τοὺς Ῥωμαίους τελουμένων φόρων ἀπαλλαγῇ· διὰ τοῦτο πρὸς ἀποζημίωσιν τῆς Συγκλήτου διὰ

³⁵ Sueton. Neron. κ. 24 τέλ. Plin. N. H. IV. 6, (10), 22. Δ. Κασσ. 63, 11 ἀρχ. καὶ 14 ἀρχ. Φιλοστρ. Ε. 41 («Νέρων ἐλευθέραν ἀφῆκε τὴν Ἑλλάδα σωφρονέστερον ἑαυτοῦ γνούς»). Πausan. Ζ. 17, 2 («καὶ ἐλευθέρον ὁ Νέρων ἀφίησιν ἀπάντων (τὸ Ἀχαϊκόν)»). Πλουτάρχ. Φλαμιν. κ. 12 τέλ. Κατὰ τὴν τοῦ Πλουτάρχου ἀφήγησιν ὁ Νέρων ἐκήρυξε τὴν ἐλευθερίαν τοῖς Ἕλλησι διὰ λόγου, ὃν ἀπηύθυνεν εἰς τὸν λαὸν ἀπὸ τοῦ βήματος τῆς ἀγορᾶς τῆς Κορίνθου. Κατὰ Σουητωόνιον διαφωνοῦντα ἐν τούτῳ πρὸς τὸν Δ. Κάσιον (63, 11) (ἐν εἰρ. τ.) ὁ Νέρων τὸ δῶρον τοῦτο τῆς ἐλευθερίας ἐδωρήσατο τοῖς Ἕλλησι «ἀναχωρῶν ἐκ τῆς ἐπαρχίας (decedens provincia)» * Ἐὰν μὴ ὑπάρχη τις ἀνακρίβεια ἐν τούτοις, ἐπειδὴ ὁ Νέρων μόλις περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 68 κατέλιπε τὴν Ἀχαΐαν (ἴδ. κατωτέρω), ἀνάγκη νὰ ὑποθεθῇ ὅτι τὰ Ἴσθμια θὰ ἐτελέσθησαν τότε πολλῶ βραδύτερον τῆς συνηθούς τάξεως, ἢ ὅτι ἡ ἑορτὴ αὕτη ἀνῆκεν εἰς τοὺς ἀγῶνας ἐκείνους, περὶ ὧν παρὰ Σενέκα (ἐν εἰρ. τ. c. 23 ἀρχ.) λέγεται: «ὧν ἐπαναληφθέντων (quibus iteratis)» Πρὸβλ. τέλος Eckhel D. N. II. σ. 256 καὶ Becker-Marduardt, Röm. Alterth III. 1. σ. 129.

* Τὰ περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Νέρωνος ἀπονομῆς τῆς ἐλευθερίας εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἐγένετο αὕτη, διεσαφῆθησαν πρὸ ἐτῶν (1881) διὰ τῆς ἀνακαλύψεως τῆς περιφήμου Βοιωτικῆς ἐπιγραφῆς τῆς Ἀκραϊφίας ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῆς ἐν τῇ θέσει τῆς ἀρχαίας Ἀκραϊφίας κειμένης κώμης Καρδίτζης. Ἡ ἀνακάλυψις ἐγένετο ὑπὸ τοῦ ἐκ τῶν μελῶν τῆς ἐν Ἀθήναις Γαλλικῆς ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς, Maurice Holleaux, καὶ ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ «Δελτίῳ τῆς Ἑλληνικῆς Ἀλληλογραφίας (Bulletin de Correspondance Hellenique)», σ. 513 1888. Ἡ ἐπιγραφὴ κεχαραγμένη ἐπὶ στήλης, ἣν ἐντετειχισμένην οὔσαν ἐν τῷ τείχει τῆς εἰρημένης ἐκκλησίας ἀντέγραψεν ὁ εἰρημένος Γάλλος ἀρχαιολόγος, περιλαμβάνει τρία τινὰ α'. διαταγὴν τοῦ Νέρωνος πρὸς πάντας τοὺς Ἕλληνας ἵνα τῇ 28 Νοεμβρίου (67 μ. Χ;) συναχθῶσιν ἐν Κορίνθῳ (γρμ. 1-6). β'. (γρμ. 7-26) τὸν λόγον τὸν ἀπαγγελθέντα ὑπὸ τοῦ Νέρωνος ἐν Κορίνθῳ κατὰ τὴν εἰρημένην ἡμέραν καὶ γ'. (27-58). Ψήφισμα τῆς πόλεως Ἀκραϊφίας, προτάσει τοῦ γνωστοῦ ἡμῖν Βοιωτοῦ Ἐπαμεινώνδου (σ. 80) ἀρχιερέως διηνεκοῦς τοῦ Αὐγούστου καὶ τοῦ Νέρωνος.

τὴν ἀπώλειαν τῶν ἐξ Ἀχαΐας προσόδων ἀνέθηκεν ὁ Νέρων ὅστε-

Ἴδου ἡ ἐπιγραφή κατὰ τὰ τρία αὐτῆς μέρη:

A. Ἀυτοκράτωρ Καῖσαρ λέγει « Τῆς εἰς με εὐνοίας τε καὶ εὐσεβείας ἀ[μ]είψασθαι θέλων τὴν εὐγενεστάτην Ἑλλάδα, κελεύω πλείστους καθ' ὅ[σ]ο [ν] ἐνδέχεται ἐκ ταύτης τὰς ἐπαρχείας παρῖναι ἰς Κόρινθον τῇ πρὸ τεσσάρων Καλανδῶν δεκεμβρίων»: Συνηλθόντων τῶν ὄχλων ἐν ἐκκλησίᾳ προσεφώνησεν τὰ ὑπογεγραμμένα.

B. « Ἀπροσδόκητον ὑμῖν, ἄνδρες Ἕλληνες, δωρεάν, εἰ καὶ μηδὲν παρὰ τῆς ἐμῆς μεγαλοφροσύνης ἀνέλπιστον, χαρίζομαι, τοσαύτην ὄσσην οὐκ ἐχωρήσατε αἰτεῖσθαι. Πάντες οἱ τὴν Ἀχαΐαν καὶ τὴν ἕως νῦν Πελοπόννησον κατοικοῦντες Ἕλληνες λάβετε [ε] ἐλευθερίαν, ἀνισφορίαν, ἣν οὐδ' ἐν τοῖς εὐτυχεστάτοις ὑμῶν πάντως χρόνοις ἔσχετε, ἣ γὰρ ἀλλοτρίοις ἢ ἀλλήλοις ἐδουλεύσατε. Εἴθε μὲν οὖν ἀκμαζούσης τῆς Ἑλλάδος παρειχόμενη ταύτην τὴν δωρεάν ἵνα μὴ πλείονες ἀπολα [ύ]ωσι τῆς χάριτος, διὸ καὶ μέμφομαι τὸν αἰῶνα προδαπανήσαντά μου τὸ μέγεθος τῆς χάριτος. Καὶ νῦν δὲ οὐ δι' ἔλεον ὑμᾶς ἀλλὰ δι' εὐνοίαν εὐεργετῶ, ἀμείβομαι δὲ τοὺς θεοὺς ὑμῶν ὧν καὶ διὰ γῆς καὶ θαλάττης αἰεὶ μὴ προνοουμένων πεπειραμαι ὅτι μοι τηλικαῦτα εὐεργετεῖν παρέσχον πόλεις μὲν γὰρ καὶ ἄλλοι ἠλευθέρωσαν ἡγεμόνες, [Νέρων δὲ ὄλην τὴν] ἐπαρχείαν ».

Γ. 27. Ὁ ἀρχιερεὺς τῶν Σεβαστῶν διὰ βίου καὶ Νέρωνος Κλαυδίου Καίσαρος Σεβαστοῦ Ἐπαμεινώνδας Ἐπαμεινώνδου εἶπεν προβεβουλευμένον ἑαυτῷ εἶναι πρὸς τὴν βουλὴν καὶ τὸν δῆμον ἐπιδὴ ὁ τοῦ παντὸς κόσμου κύριος Νέρων αὐτοκράτωρ μέγιστος, δημαρχικῆς ἐξουσίας τὸ τρίτος καὶ δέκατον ἀποδεδειγμένος, πατὴρ πατριδος, νέος Ἕλιος ἐπιλάμπας τοῖς Ἕλλησιν, προειρημένος εὐεργετεῖν τὴν Ἑλλάδα, ἀμειβόμενος δὲ καὶ εὐσεβῶν τοὺς θεοὺς ἡμῶν παριστανομένους αὐτῷ πάντοτε ἐπὶ προνοίᾳ καὶ σωτηρίᾳ, τὴν ἀπὸ παντὸς τοῦ αἰῶνος ἀντιγενῆ καὶ αὐτόχθονα ἐλευθερίαν πρότερον ἀφαιρέθεισαν τῶν Ἑλλήνων εἰς καὶ μόνος τῶν ἀπ' αἰῶνος αὐτοκράτωρ μέγιστος φιλέλλην γενόμενος [Νέρων] Ζεὺς Ἐλευθέριος ἔδωκεν, ἐχαρίσατο, ἀποκατέστησεν εἰς τὴν ἀρχαιότητα τῆς αὐτονομίας καὶ ἐλευθερίας προσθεῖς τῇ μεγάλῃ καὶ ἀπροσδοκῆτῳ δωρεᾷ καὶ ἀνισφορίᾳ, ἣν οὐδεὶς τῶν πρότερον Σεβαστῶν ὀλοτελῶς ἔδωκεν δι' ἃ δὴ πάντα δεδογμένον εἶναι τοῖς τε ἄρχουσι καὶ συνέδροις καὶ τῷ δήμῳ καθιερωσάει μὲν κατὰ τὸ παρὸν τὸν πρὸς τῷ Διὶ Σωτήρι βωμόν, ἐπιγράφοντας Διὶ Ἐλευθερίῳ [Νέρωνι]

ρον εἰς αὐτὴν καὶ τὴν διοίκησιν τῆς Σαρδοῦς³⁶. Ἐν τούτοις κατηργήθη καὶ πᾶσα ἡ ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Αὐγούστου ὑφισταμένη ἐπαρχιακὴ διοίκησις τῆς Ἀχαΐας³⁷. οἱ δὲ Ἕλληνας τῆς Ἀχαΐας, ὡς οἱ τῆς Ρόδου, ἀφέθησαν πάλιν εἰς ἑαυτούς. Ἀλλ' ἂν νῦν ἡ Ἀχαΐα, ὡς κατὰ τοὺς μετὰ τὴν νίκην τοῦ Μομμίου χρόνους, περιήλθεν ὑπὸ τὴν ἀνωτέραν ἐπίβλεψιν τοῦ διοικητοῦ τῆς Μακεδονίας ἢ ἂν μηδὲν ὡς πρὸς τοῦτο καθωρίσθη περιοριστικὸν μέτρον καὶ ἐπομένως οἱ Ἕλληνας ἠδύναντο πάλιν νὰ ὄνειροπολῶσι τὴν ἐπάνοδον τοῦ πρὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ Μομμίου καθεστῶτος καὶ νὰ θεωρῶσιν ἑαυτούς πάλιν ἐπισήμως ὡς « συμμάχους » τῶν Ῥω-

εἰς αἰῶνα, καὶ ἀγάλματα ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἀπόλλωνος τοῦ Πτωίου συνκαθιδρόοντας τοῖς [ἡμῶν] πατρίοις θεοῖς [Νέρωνός τε] Διὸς Ἐλευθερίου καὶ θεᾶς Σεβαστῆς [Μεσσαλίνης;]* ἵνα τούτων οὕτως τελειθέντων καὶ ἡ ἡμετέρα πόλις φαίνεται πᾶσαν τειμὴν καὶ εὐσέβειαν ἐκπεληρωκῦα εἰς τὸν τοῦ κυρίου Σεβαστοῦ [Νέρωνος ...;], εἶναι δὲ ἐν ἀναγραφῇ τὸ ψήφισμα παρὰ τε τῷ Διὶ τῷ Σωτήρι ἐν τῇ ἀγορῇ ἐν στήλῃ καὶ ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Ἀπόλλωνος τοῦ Πτωίου. (Σ. Μ.)

³⁶ Πausan. Ζ. 17, 2 (« ἀλλαγὴν πρὸς δῆμον ποιησάμενος Ῥωμαίων (ὁ Ν. 1) Σαρδῶν γὰρ τὴν νῆσον εἰς τὰ μάλιστα εὐδαίμονα ἀντὶ Ἑλλάδος σφίσιν ἀντέδωκε ») καὶ ἴδ. πρὸς τούτοις Becker-Marquardt, Röm. Alterth III. 1. σ. 79. Nipperdey εἰς Tacit. Ann. XIII. 30. Ἡ ἐπαρχία Σαρδῶν τῷ 27 π. Χ. εἶχε δοθῆ ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου εἰς τὴν Σύγκλητον, ἀλλὰ τῷ 6 μ. Χ. εἶχε ταχθῆ πάλιν ὑπὸ τὴν αὐτοκρατορικὴν διοίκησιν (Δ. Κασσ. 53, 12 καὶ 55, 28) καὶ ἔκτοτε, ὡς φαίνεται, ἔμεινε διαρκῶς ὑπὸ τὸ αὐτὸ τῆς διοικήσεως σύστημα. ** Ὁ Νέρων ἄλλως τε κατέλιπε νῦν εἰς τὴν Σύγκλητον πιθκνῶτατα μόνον τὴν Σαρδίαν, κρατήσας δι' ἑαυτὸν τὸ λοιπὸν τῆς ἐπαρχίας, ἰδίως τὴν νῆσον Κύρνον· πρὸς Δ. W. Zumpt, Comment. Epigraph. τόμ. 2. σ. 207 κξ. καὶ ἴδ. πρὸς τούτοις th. Mommsen ἐν « Hermes » τόμ. 2. (1867) τεύχ. 1. σ. 111.

³⁷ Ὑπὸ τοῦ Πausan. Ζ. 17, 2 λέγεται σαφέστατα περὶ Οὐεσπασιανοῦ « καὶ σφᾶς (τοὺς Ἕλληνας) αὖθις καὶ ἀκούειν ἐκέλευσεν ἡγεμόνος ». Kuhn, Städt. Verf. τόμ. 2. σ. 37.

* Ἡ εἰκασία τοῦ Μ. Η. μοι φαίνεται ἀπίθανος· πρόκειται πάντως ἢ περὶ τῆς μητρὸς Ἀγριππίνης τῆς « θεομήτορος » (ἴδ. σ. 54 σημ. 73γ.) ἢ τῆς Σαβίνης Ποππαίας, εἰ καὶ ἀμφότεραι εἶχον φονευθῆ ἤδη ὑπὸ τοῦ Νέρωνος. (Σ. Μ.).

** Τὸ ἄντικρυτον ἐν τῷ μνημονευθέντι τοῦ Δ. Κασσίου χωρίῳ λέγεται βριτῶς. « Καὶ γὰρ λησταὶ συχνὰ κατέτρεχον, ὥστε τὴν Σαρδίαν μὴδ' ἄρχοντα βουλευτὴν ἔτεσι τρισὶ σχεῖν, ἀλλὰ στρατιώταις τε καὶ στρατιάρχαις ἰππεῦσιν ἐπιτραπῆναι ». Φαίνεται δὲ ὅτι μετὰ τὴν πάροδον τῆς τριετίας ταύτης ἐγένετο νέα μεταβολὴ ἐν τῷ συστήματι τῆς διοικήσεως καὶ μετὰ τινος τοιαύτης μεταβολῆς ἡ νῆσος ἢ μᾶλλον ἡ ἐπαρχία Σαρδῶν περιήλθεν αὖθις ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ αὐτοκράτορος. (Σ. Μ.).

μαίων ἐπὶ ἴση καὶ ὁμοίᾳ, τὰ περὶ τοῦ ζητήματος τούτου δὲν ἐκτίθενται λεπτομερῶς καὶ σαφῶς· πάντως ὅμως πιθανωτέρα εἶναι ἢ δευτέρα εἰκασία³⁸. Ὅσον δὲ ὀλίγη κἂν ἦτο ἢ πλὴν τῆς τῶν φόρων ἀφέσεως ἀληθῆς ὠφέλεια, ἦν ἀπὸ τῆς πράξεως ταύτης τῆς ἰδιοτρόπου αὐτοκρατορικῆς εὐνοίας ἐκαρπώθη ἢ τότε Ἑλλάς, ἐν τούτοις ἀπεδείχθη πάλιν ἢ γοητευτικὴ δύναμις, ἦν ἤσκουν ἐπὶ τοὺς Ἑλληνας τὰ ὀνόματα «ἐλευθερία καὶ αὐτονομία». Ὅσον δὲ ἐνδεεῖς κἂν ὦσιν αἱ περὶ τοῦ παραδόξου τούτου ἐπεισοδίου τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας εἰδήσεις ἡμῶν, ἐννοοῦμεν ἐν τούτοις ὅτι παρὰ τοῖς Ἑλλησιν, αἵτινες ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ οὐτιδανωτάτου πάντων τῶν ἀνθρώπων ἐδέξαντο τὴν ἀπατηλὴν καὶ σκιώδη εἰκόνα ἐλευθερίας, ἦν οἱ πρόγονοι αὐτῶν πρὸ πολλῶν γενεῶν ἰδίων ἐνεκεν ἀμαρτημάτων εἶχον ἀπολέσει, ἅπαξ ἔτι ἀφυπνίσθη κραταιὰ ἢ ἀνάμνησις τοῦ μεγάλου, ἐκ τῆς πνοῆς τῆς πόρρωθεν ἔτι πλεόν καλλυνομένου, παρελθόντες. Τότε δὲ καὶ ὕστερον οὐκ ὀλίγοι τῶν καλλιτέρων Ἑλλήνων ἐντὸς τε καὶ ἐκτὸς τῆς Ἀχαΐας ἦσαν λίαν πρόθυμοι νὰ συγχωρήσωσι τῷ Νέρωνι χάριν τῆς εὐεργεσίας ταύτης τὰ αἰματηρὰ αὐτοῦ αἰσχρουργήματα, καὶ ἀνὴρ, οἷος Ἀπολλώνιος ὁ Τυανεύς, ἢ ὁ βιογράφος αὐτοῦ, ὠνειροπόλει ὅτι «ἐπανῆλθον αἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις εἰς ἦθη Δωρικὰ καὶ Ἀττικά, «πάντα τ' ἀνήβησε σὺν ὁμονοίᾳ τῶν πόλεων, ὃ μὴ πάλαι ἢ Ἑλλὰς εἶχεν»³⁹.

³⁸ Ταῦτα κατὰ τὴν ὑπὸ Α. W. Zumpt (Comment. epigr. τόμ. 2. σ. 267-271) λεπτομερῆ ἐξήγησιν τῶν πραγμάτων. Ὁ Zumpt φαίνεται ἄλλως (σ. 271 κξ) κλίνων πρὸς τὴν γνώμην, ὅτι ὁ ἀπὸ τῆς Ἀχαΐας ἀποχωρισμὸς τῆς Ἡπείρου, ἀποτελούσης πάντως κατὰ τὸν Β' μ. Χ. ἰδίαν ἐπαρχίαν, καὶ δὴ ὑπὸ ἐπιτρόπου Καίσαρος (procurator) διοικουμένης, καὶ ὁ ἐκ τῆς χώρας ταύτης σχηματισμὸς ἰδίας ἐπαρχίας μικρᾶς, ὡσαύτως ὑπὸ ἐπιτρόπου Καίσαρος διοικουμένης, συνδέεται ἀπ' εὐθείας πρὸς τὸ διάδημα τοῦτο τοῦ Νέρωνος. (Πιθανώτατα τοῦτο ἐγένετο κατὰ τὸν χρόνον τῆς ὑπὸ τοῦ Οὐεσπασιανοῦ ἀναδιοργανώσεως τῆς Ἀχαΐας). Ἡ Ἡπειρος ἐν τῷ σχήματι τούτῳ περιελάμβανε νῦν τὰς μέχρι τῆς γραμμῆς τοῦ Ἀγγελῶου χώρας μετὰ πρωτεύουσής τῆς Νικοπόλεως· ἴδ. κατωτέρω καὶ πρβλ. Becker-Marquardt ἐν εἰρ. τ. σ. 127 κξ.

³⁹ Πρβλ. Πλουτάρχ. «Περὶ τῶν ὑπὸ τοῦ θεοῦ βραδέως τιμωρουμένων» κ. 22 τέλ.*

* Ἐνταῦθα ὁ λόγος περὶ τῆς φυγῆς τοῦ Νέρωνος μετὰ θάνατον ἐν Ἄδου α' Ἐν

Ἀπείρως μείζονα ὠφέλειαν τούναντίον ἡδύνατο νὰ παράσχη τῇ Ἑλλάδι ἄλλη τις δωρεά, περὶ ἧς ἔδωκεν ἐλπίδας εἰς τοὺς

Παυσ. Ζ. 17, 2. Φιλοστρ. Ἀπολλων. Τυαν. Ε. 41. Καὶ ὁ Νέρων εἶχε λάβει παρὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ τινα ἔτι δείγματα θεραπείας πρὸς αὐτὸν μετ' ἀνδραποδιδόους δουλοπρεπείας προσφερομένης, ἰδίως ἐν τοῖς χρόνοις αὐτοῖς τῆς νεότητος αὐτοῦ. Ὅτε ἡ μήτηρ αὐτοῦ Ἀγριππίνα ἐγένετο αὐτοκράτειρα, ὁ δὲ νεαρὸς Δομίτιος ὡς Νέρων υἱοθετήθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Κλαυδίου, τὰ Μέγαρα ἀνέθεσαν εἰς αὐτὸν ἀνδριάντα καὶ τιμητικὴν ἐπιγραφὴν. Böckh C. I. τ. 1. ἀρ. 1071, οἱ δ' Ἀθηναῖοι καὶ λατρείαν αὐτοῦ ἱδρυσαν (ἴδ. Φιλιστορ. Δ'. σ. 332 καὶ Dittenberger ἐν «Hermes» τόμ. 1. τευχ. 3. σ. 418)· ἐν δὲ τοῖς τῶν Σαμίων νομίμασι ἐξυμνεῖται ἡ μήτηρ αὐτοῦ ὡς θεομήτωρ (Mionnet, Descr. de med. III. 283, 169). Καὶ ὡς διάδοχος τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου καὶ αὐτοκράτωρ γενόμενος ἀπέλαυσεν οὐχ ἤσσαν τῶν προκατόχων τῶν τιμῶν τῶν προσφερομένων κατὰ τὸ εἰωθὸς διὰ νομισμάτων, ἀνδριάντων, καὶ ἐπιγραφῶν (περὶ νομισμάτων Ἀθηναϊκῶν τοιούτων ἴδ. Eckhel III. σ. 498· τῶν τῆς Ἱεραπόλεως ἴδ. Mionnet IV. 302, 616. Περὶ ἐπιγραφῆς Ἀφροδισιάδος ἴδ. Böckh C. I. τ. 2. ἀρ. 2740· Νικαίας ἴδ. ἀρ. 3743. Ἡ ὑπὸ τοῦ Νέρωνος ἀπονουή τῆς νέας ἐλευθερίας εἰς τὴν ἐπαρχίαν Ἀγατὰν ἐκλείσθη διὰ νομισμάτων Κορίνθου καὶ Πατρῶν, αἵτινες μετὰ ἐλληνικοῦ κόμπου παριστῶσιν οὐ μόνον τὴν τοῦ Νέρωνος εἰκόνα, ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ ἐλευθερίου Διὸς· αἱ δὲ Πάτριαι ἐν τῷ οἴστρω τοῦ ἐνθουσιασμοῦ ἐκλήθησαν καὶ Νερωνιανῆ (Neroniana)· πρβλ. Eckhel D. N. τόμ. 2. σ. 256-258· πρβλ. σ. 242 κξ. VI. σ. 272. Mionnet II. σ. 192. καὶ Zumpt, Comment. Epigr. τ. 1. σ. 375. 393. Ἐπὶ τοῦ Νέρωνος ἤρχον ἐν Κορίνθῳ τὴν τῶν δύο ἀρχόντων (duumviri) ἀρχὴν ὁ Τιβέριος Κλαύδιος Ὀπτιάτος καὶ ὁ Κλέανδρος· ἴδ. Eckhel D. N. VI. σ. 307. καὶ II. 242 κξ. Κατὰ Eckhel ἐν εἰρ. τ. οἱ τελευταῖοι δύο ἄρχοντες οἱ ἐκ τῶν νομισμάτων γνωστοὶ ἀνήκουσιν εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Γάλβα. Ἐν σχέσει πρὸς τὴν τοῦ Νέρωνος ἐν Ἑλλάδι λατρείαν ἀναφέρει ὁ Eckhel (VI. σ. 273. 278) καὶ ἐν ἔτι νόμισμα Μαγνησίας τῆς ὑπὸ Σιπύλω, ἐν ᾧ ὁ Νέρων καλεῖται καὶ Ζεὺς Ἐλευθέριος. Ὑπάρχουσι πρὸς τούτοις καὶ πολλὰ νομίματα Ἀλεξανδρείας πρὸς τιμὴν τῶν ἐν Ἑλλάδι νικῶν τοῦ Νέρωνος, νομίματα μετὰ ἐπιγραφῶν ἁ' Ἀπόλλων Ἄκτιος», ἁ' Ἀπόλλων Πύθιος», «Ζεὺς Ὀλύμπιος», «Ποσειδῶν Ἰσθμῖος», «Ζεὺς Νέμεος», «Ἥρα Ἀργεῖα» (Eckhel VI. σ. 279 πρβλ. καθόλου καὶ Preller, Röm. Mythol. σ. 793).

ταύταις φανῆναι τὴν τοῦ Νέρωνος ψυχὴν τὰ τ' ἄλλα κακῶς ἔχουσαν καὶ διαπεπαρμένην ἤλοις διαπύροις. Προκεχαρισμένων δὲ καὶ ταύτῃ τῶν δημιουργῶν Πινδαρικήs ἐχιδνης εἶδος, ἐν ᾧ κυθεῖσα καὶ διαφαγοῦσα τὴν μητέρα βιώσασθαι, φῶς ἔφασκεν ἐξαίφνης διαλάμψαι μέγα, καὶ φωνὴν ἐκ τοῦ φωτός γενέσθαι, προστάττουσαν εἰς ἄλλο γένος ἡμερώτερον μεταβαλεῖν, ὠδικόν τι μηχανησαμένους περὶ ἔλη καὶ λίμνας ζῶον· ὧν μὲν γὰρ ἠδίκησε δεδωκέναι δίκας, ὀφείλεσθαι δὲ τι καὶ χρηστὸν αὐτῷ παρὰ θεῶν, ὅτι τῶν ὑπηκόων τὸ βέλτιστον καὶ θεοφιλέστατον γένος ἤλευθερωσε, τὴν Ἑλλάδα». Οὕτω κατὰ τὴν δημῶδη τῶν Ἑλλήνων δόξαν ἡ εἰς Ἑλλάδα γενομένη ὑπὸ τοῦ Νέρωνος δωρεὰ τῆς ἐλευθερίας καὶ τὴν ἐν Ἄδου θέσιν αὐτοῦ ἐπιλάφρωσε καὶ ἐβελτίωσε μεταβαλοῦσα τὴν ἐκεῖ μορφήν αὐτοῦ ἀπὸ ἐχιδνης εἰς ζῶον τι ὠδικόν περὶ λίμνας ἐπιχωριάζον. (Σ. Μ.).

Ἑλληνας ὁ Νέρων περὶ τὰ τέλη τῆς ἐν Ἑλλάδι περιοδείας αὐτοῦ. Ὅτε ὁ αὐτοκράτωρ ἀπέβλεψε τὸ πρῶτον εἰς τὸν Ἴσθμὸν τῆς Κορίνθου, ἐξηγέρθη ἐν αὐτῷ ἡ ἐπιθυμία ἵνα διὰ κατασκευῆς μεγάλου τινὸς ἔργου, διὰ μεγάλης τινὸς ἐναντίον τῆς φύσεως νίκης, καταστήσῃ καταφανῆ τὴν αὐτοκρατορικὴν αὐτοῦ παντοδυναμίαν. Διενσήθη ὀηλονέτι νὰ διορύξῃ τὸν πετρώδη Ἴσθμὸν τὸν μεταξὺ τοῦ Κορινθιακοῦ καὶ τοῦ Σαρωνικοῦ κόλπου, ἵνα διὰ τοιούτου τινὸς ἔργου ἐπισκιάσῃ ὅμοια μεγαλουργήματα τοῦ παρελθόντος⁴⁰, πιθανῶς δὲ διὰ τῆς ἐκτελέσεως τούτου νὰ ὑπερβάλλῃ καὶ τὴν δόξαν τῶν ἐπὶ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ θρόνου προκατόχων αὐτοῦ τῶν συλλαβόντων ἐν τῇ διανοίᾳ τὸ αὐτὸ σχέδιον. Ἀμέσως λοιπὸν ἐγένοντο πᾶσαι αἱ ἀναγκαῖαι πρὸς τὴν κατασκευὴν τῆς διώρυγος προπαρασκευαί, πανταχόθεν δὲ μετεπέμφθησαν ἐργάται⁴¹. Οἱ ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς νήσοις δεσμῶται, ἐν τούτοις δὲ καὶ ὁ εἰς Γύαρον ἐξωρισμένος καὶ ἐν τῇ ἐξορίᾳ αὐτοῦ ταύτῃ μέχρι νῦν πολλῶν ἐπισκέψεων ἐκ μέρους τῶν Ἑλλήνων τυγγάνων φιλόσοφος Μουσώνιος Ροῦφος⁴², ἤχθησαν εἰς τὸν Ἴσθμὸν, καὶ οἱ πραιτωρικοὶ δὲ ἐτάχθησαν νὰ μετάσχῃσι τῶν ἐργασιῶν. Οἱ Ἕλληνες δ' αὐτοὶ ἀπέβλεπον πρὸς τὸ ἔργον τοῦτο μετὰ σφόδρα ἀντιθέτων αἰσθημάτων. Τὸ ἦσσαν μεμρῶμενον καὶ ὑπὸ δεισιδαιμονίας κατεχόμενον πλήθος ἔβλεπεν ἐν τῇ λίαν συνετῇ ταύτῃ ἐπιχει-

⁴⁰ Λουκιαν. Νέρ. κ. 2 πρὸς Δ. Κασσ. 63, 16 ἀρχ. Φιλοστρ. Ε. 7. Συγκέλλ. σ. 310 α (P) σ. 270 (V) κατὰ Παιουσανίαν (B'. 37, 5) ὁ Νέρων ἐπειράθη ἰάνει ἐπιτυχίας νὰ καταμετρήσῃ τὸ ἀτέρμον βᾶθος τῆς Ἀλκυονίδος λίμνης «σταδίων πολλῶν κάλους ποιητάμενος καὶ συνάψας, ἀπαρτήσας δὲ καὶ μολυβδὸν ἀπ' αὐτῶν καὶ εἰ δὴ τι ἄλλο χρῆσιμον ἐς πείραν», λίμνης τεχνητῆς ἐν τῇ χθαμαλωτάτῃ μέρει τῆς ὅλης ἐλιώδους γῆς τῆς κειμένης κατὰ τὴν νοτιοδυτικὴν παραλίαν τῆς Ἀργείας χώρας παρὰ τὴν Λέερνην. Πρὸς Curtius, Pelop. τόμ. 2. σ. 369.

⁴¹ Πρὸς Δ. Κασσ. 63, 16 τέλ. Πρὸς τούτοις δὲ καὶ ἑξακισχίλιοι Ἰουδαῖοι, οὓς ὁ κατὰ τὸν χειμῶνα τοῦ 66/67 ἀπὸ Ἀγαίας εἰς Συρίαν πρὸς χεῖρωσιν τῆς Ἰουδαϊκῆς ἐπαναστάσεως ὑπὸ τοῦ Νέρωνος πεμφθεὶς Οὐσπασιανὸς εἶχε συλλάβει αἰχμαλώτους ἐν Γαλιλαίᾳ κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 67 μ. Χ. Ἰωσήφ. Ἰουδ. Πολεμ. Γ. 10, 10.

⁴² Πρὸς Λουκιαν. Νέρ. κ. 3 τέλ. Περὶ Μουσωνίου Ἰδ. Λουκιαν. Νέρωνα, ἔτι δὲ καὶ Φιλοστρ. Ζ. 16 καὶ Ε. 19. Schmidt, Gesch. der Denk- und Glaubensfreiheit σ. 383 κξ.

ρήσει ἀσεβῆ κατὰ τῆς θεότητος ἐπανάστασιν, ἥτις, καθὰ τοῦτο ἐφρόνει, διὰ τῆς δημιουργίας τοῦ Ἴσθμοῦ ἔδειξεν ὅτι δὲν ἤθελεν ἐνταῦθα θαλασσίαν ὁδόν. Οἱ τοιοῦτοι ἄνθρωποι ἰσχυρίζοντο μάλιστα ὕστερον ὅτι ἐν τῇ ἐνάρξει τῶν ἐργασιῶν ἀνέβλυσεν αἷμα ἐκ τῆς γῆς, καὶ ἠξηκούοντο οἰμωγαὶ καὶ μυκηθμοὶ τινες, ὥφθησαν δὲ καὶ πλήθη φαντασμάτων⁴³. Ἄλλ' ἦσαν καὶ μαθηματικοὶ Αἰγύπτιοι, οἵτινες ἐφρόνουν ἔτι νῦν, ὡς οἱ ἀρχαιότεροι, ὅτι ἡ ἐπιφάνεια τῶν ὑδάτων τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου ἦτο ὑψηλοτέρα τῆς τῶν ὑδάτων τοῦ Σαρωνικοῦ· ἐντεῦθεν δὲ οἱ λόγιοι οὗτοι ἐφοβοῦντο ὀρμητικὴν τινα τῶν ὑδάτων ἐκ τοῦ δυτικοῦ κόλπου εἰς τὸν ἀνατολικὸν ἔκρυσιν, ἐκ ταύτης δὲ τῆς ἐκρύσεως κατακλυσμὸν τῆς Αἰγίνης⁴⁴. Ἄλλ' ἡ μεμορφωμένη μερίς τοῦ λαοῦ μετὰ μεγάλης εὐμενείας ἔβλεπε πρὸς τὸ ἔργον· διότι ἐκ τῆς διὰ τοῦ ἔργου τούτου ἐπιτυγχανομένης ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τοῦ ἔνεκα τῆς περὶ τὸν Μαλέαν τρικυμίας λίαν κινδυνώδους καθισταμένου περίπλου τῆς Πελοποννήσου ἠλπιζε μεγάλας ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς ναυτιλίας ὠφελείας καὶ ἀξιόλογον ἀνάπτυξιν τῆς ἐμπορίας καὶ συγκοινωνίας τῶν κατὰ τὰς ἀκτὰς τοῦ Σαρωνικοῦ καὶ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου κειμένων πόλεων⁴⁵. Καὶ ὁ αὐτοκράτωρ δὲ οὐδόλως μετετρέπη ἐν τῇ γνώμῃ αὐτοῦ^{45α}. Ἄφοῦ δὲ τέλος ἐπερατώθησαν πᾶσαι αἱ προκαταρκτικαὶ ἐργασίαι, ἐκηρύχθη ἐπισήμως ἡ ἑνάρξις τῶν κυρίων ἐργασιῶν (ὡς φαίνεται περὶ τὰ τὰ τέλη τοῦ 68 μ. Χ.). Ἐν τινι ἀπὸ τοῦ δυτικοῦ λιμέ-

⁴³ Δ. Κασσ. 63, 16. Ζωναρ. ΙΑ. 12 πρὸλ. Πaus. Β. 1, 5. Curtius, Pelop. τόμ. 1. σ. 13. 28. Τούναντιον δὲ ὁ Monger (Iconographie Romaine τ. 2. σ. 232 κξ) εἰκάζει ὅτι αἱ τρομοποιοὶ αὗται εἰδήσεις καὶ ἀπαίσιοι φῆμαι παρήχθησαν τεγνητῶς ὑπὸ τῶν πολυαρίθμων ἐργασιῶν τῶν ἐργαζομένων ἐν τῷ γνωστῷ «διοικῶ» τοῦ Ἴσθμοῦ (ἴδ. κατωτέρω), οἵτινες ἴσως ἐφοβοῦντο μὴ ἐκ τῆς ἐπιτυχίας τῆς ὄρυγῆς τοῦ Ἴσθμοῦ παύσῃ ἡ ἐπικερδῆς αὐτῶν ἐργασία.

⁴⁴ Λουκιαν. Νέρ. κ. 4. Φιλοστρ. Ἀπολλ. Τυαν. Δ. 24. Πρὸλ. Στράβ. Α. Curtius, Pelop. τόμ. 1. σ. 11. 27.

⁴⁵ Λουκιαν. Νέρ. κ. 1. καὶ κ. 2 τέλ. πρὸλ. Φιλοστρ. Ἀπολλ. Τυαν. Δ. 24. Ε. 7. Πρὸς ταῦτα συνδέει ὁ Eckhel (VI. σ. 279) καὶ τὰ νομίσματα τοῦ Νέρωνος τὰ φέροντα τὴν εἰκόνα τοῦ Ἴσθμοῦ Πισσειδῶνος.

^{45α} Λουκιαν. Νέρ. κ. 4. τέλ. κ. 5.

νος τῆς Κορίνθου, ἀπὸ τοῦ Λεγαίου, ἀποστάσει ἐτοποθετήθησαν οἱ πραιτωριανοί. Τότε ἐξῆλθεν ὁ Νέρων ἔκ τινος χάριν αὐτοῦ ποιηθείσης σκηνῆς καὶ ἔφαλεν ὠδήν τινα εἰς τὴν Ἀμφιτρίτην καὶ τὸν Ποσειδῶνα καὶ τινα βραχὺν ὕμνον εἰς τὸν Μελικέρτην καὶ τὴν Λευκοθέαν, τὰς παναρχαίας τοπικὰς θεότητας τῆς χώρας ταύτης. Ἐπὶ τούτοις ὁ τέως ἀνθύπατος (ἢ ὁ τέως ἐν Ἀγατᾷ Καίσαρος ἐπίτροπος) ἐνεχείρισεν αὐτῷ σκαπάνην χρυσοῦν. Ὁ Νέρων ἐστράφη πρὸς τοὺς στρατιώτας αὐτοῦ, ἠῤῥατο τοῖς θεοῖς ὑπὲρ τῆς εὐτυχοῦς περατώσεως τοῦ ἔργου πρὸς ὠφέλειαν ἑαυτοῦ καὶ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ, παρήνεσεν εἰς τοὺς στρατιώτας καὶ τοὺς ἐργοδηγοὺς σύντονον ἐργασίαν καὶ κατήνεγκεν εἶτα εἰς ὠρισμένον σημεῖον, ὑπὸ τοὺς ἤχους τῶν σαλπύγγων, τὰ πρῶτα τρία πλήγματα τῆς σκαπάνης καὶ ἐξεκόμισε τὸν ἐξαχθέντα χοῦν ἐντὸς κοφίνου ἐπὶ τῶν ὠμων αὐτοῦ. Οὕτως ἤρξαντο αἱ ἐργασίαι καθ' ὄλον τὸ δυτικὸν μέρος τῆς ἀνατολικῶς τοῦ Λεγαίου, ἐν τῷ στενωτάτῳ μέρει τοῦ Ἴσθμοῦ (ἐν τῷ τόπῳ, ἔνθα ὁ γνωστὸς «ὀιολκὸς» ἦτο κατεσκευασμένος καὶ ἔνθα ὑψοῦντο τὰ στρατιωτικὰ «ἀποτειχίσματα» τοῦ Ἴσθμοῦ), ἀπὸ τοῦ Κορινθιακοῦ μέχρι τοῦ Σαρωνικοῦ χαραχθείσης γραμμῆς· καὶ εἰς μὲν τοὺς πραιτωριανοὺς ἀνετέθη ἡ εὐχερεστέρα ἐν τῇ δυτικωτέρᾳ παραλιακῇ χώρᾳ ἐργασία, εἰς δὲ τοὺς λοιποὺς ἐργάτας ἡ δυσχερεστέρα ἐργασία ἢ ἐπὶ τῶν πετρωδῶν ὑψωμάτων τῶν ἀνατολικῶς τῆς Κεγχρεακῆς παραλίας καὶ ἐν τῇ πετρώδει κοιτίδι τοῦ Ἴσθμοῦ κειμένων⁴⁶.

⁴⁶ Sueton. Neron. c. 19 καὶ 37. τέλ. Δ. Κασσ. 63, 16. Ζωναρ. ΙΑ. 12. Λουκ. Νέρ. κ. 3. Περὶ Λεγαίου ἴδ. Φιλοστρ. Ἄπ. Τυαν. Δ. 24. Πρὸς τούτοις λέγει καὶ ὁ Ἑρνέστος Κούρτιος (Pelop. τόμ. 2. σ. 546) «Ἰγνη φανερὰ ἀρξαμένης ὄρυγης τοῦ Ἴσθμοῦ φαίνονται σαφῆ ἐν τῇ δυτικῇ πλευρᾷ οὐ μακρὰν τοῦ στενωτάτου μέρους τοῦ Ἴσθμοῦ. Ἐνταῦθα ἐπὶ ἐκτάσεως 2400 π. εἶναι ἐσκαμμένον τὸ ἀμμῶδες καὶ λατυποπαγές * ἔδαφος ἐπὶ πλάτους 200 π. εἰς βάθος πολὺ μικρόν. Ἐκατέρωθεν διαγινώσκονται αἱ ἐπὶ τὸ λειότερον ἐξεσμέναι πέτραι, ἐν δὲ τῇ νοτίῳ πλευρᾷ καὶ κλίμαξ τις καὶ σωρὸς τοῦ ἐξαχθέντος χύματος· πρὸς ἀνατολὰς δὲ βλέπει τις προσκείμενον τὸ πετρώδες στρῶμα, ὅπερ ἔβηκε τέρμα ταχὺ εἰς τὴν ἐργασίαν. Τὴν οὕτω διαγραφομένην γραμμὴν δύναται τις νὰ

* Κατὰ τὸν ἡμέτερον γεωλόγον κ. Μητσόπουλον, οὐχὶ λατυποπαγές, ἀλλὰ κροαλοπαγές. (Σ. Μ.)

Κατὰ τοιοῦτον τρόπον ἡ κατασκευὴ τοῦ ἔργου ἐπεδιώχθη μετὰ μεγάλης ζέσεως ἐπὶ δώδεκα περίπου ἡμέρας. Τότε δὲ ὁ Νέρων, λαμβάνων ἀφορμὴν, ὡς λέγεται, ἀπὸ τῶν ὑδραυλικῶν ἀντιρρήσεων τῶν ἰσχυρῶς ὑποστηριζομένων ὑπὸ τῶν μαθηματικῶν ἐκείνων, διέταξε τὴν διακοπὴν τῶν ἐργασιῶν⁴⁷. Ἀλλ' ἡ ἀληθὴς αἰτία τοῦ πράγματος ἦτο ἄλλοία. Ὁ ὑπουργὸς αὐτοῦ Ἡλῖος εἶχεν ἔλθει εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν αὐλικὸν στρατόπεδον ἵνα, ἀνακοινῶν εἰς τὸν αὐτοκράτορα τὰ περὶ τοῦ ἐπικρατοῦντος ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἐν ταῖς δυτικαῖς ἐπαρχίαις ἀπειλητικοῦ κατὰ τῆς ἀρχῆς τοῦ Νέρωνος φρονήματος, πείσῃ αὐτὸν νὰ ἐπανέλθῃ ταχέως εἰς τὴν πρωτεύουσάν αὐτοῦ⁴⁸. Οὕτω τέλος κατέλιπε πάλιν ὁ Νέρων, πιθανῶς κατὰ τὸν χειμῶνα,

παρακολουθήσῃ εἰς μακροτέραν ἔκτασιν μέχρι τοῦ μέσου τοῦ ἰσθμοῦ. Οὐδεμία δὲ ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ταῦτα εἶναι τὰ ἔγνη τῆς τοῦ Νέρωνος ἐπιχειρήσεως· διότι ὅταν λέγεται ὅτι ὁ Νέρων ἤρξατο τοῦ ἔργου παρὰ τὸ Λέχαιον, τοῦ ὀνόματος τούτου γίνεται χρῆσις ἐνταῦθα, ὡς πολλάκις, πρὸς δηλώσιν τῆς ὅλης παραλίας, τὰ δὲ πλησίον τοῦ λιμένος ἐκείνου ὀρατὰ ἔγνη ὄρυγῆς πρέπει νὰ ἔχωσιν ἄλλην σημασίαν»· ἴδ. καὶ σ. 596.

⁴⁷ Λουκιαν. Νέρ. κ. 4. Plin. N. H. 4, (5), 10. Ἡ διάρκεια τῶν ἐργασιῶν δὲν προσδιορίζεται σαφῶς, διότι τὸ κείμενον τοῦ χωρίου τοῦ Λουκιανοῦ ἐν εἰρ. τ. εἶναι ἐπισφαλές. Ἡ γραφή «ἐβδόμην δέ που καὶ πέμπτην ἡμέραν», ἧ καὶ ἡμεῖς ἐν τῷ κειμένῳ ἀκολουθοῦμεν, ἠμφισβητήθη καὶ ἀντὶ ταύτης πολλαχόθεν προτάθη «ἐβδομησοστήν καὶ πέμπτην»· ἴδ. καὶ Siövers ἐν εἰρ. τ. σ. 22. Τῆς ἀποτυχίας τῶν ἐργασιῶν μνημονεύει καὶ ὁ Φιλόστρατος (B. Σοφιστ. Β'. 1, 6 πρβλ. B. Ἀπολλ. Τυαν. Δ. 24 «ἡ ὄρυγή τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τοῦ Λεχαιίου λαβοῦσα στάδια προῦθη ἴσως τέτταρα, ζυνεχῶς ὀρυττόντων, σχεῖν δὲ λέγεται Νέρων τὴν τομὴν...».

⁴⁸ Πρβλ. Sueton. Ner. c. 23. Λουκιαν. Νέρ. κ. 4. 5 «ἐβδόμην δέ που καὶ πέμπτην ἡμέραν προσεζευγμένων ἡμῶν τῷ Ἴσθμῷ κατέδη τις ἐκ Κορίνθου λόγος σῦν σαφῆς ὡς δὴ τοῦ Νέρωνος μετεγνωκὸς τὴν τομὴν· ἔφασαν δὲ τοὺς Αἰγυπτίους γεωμετροῦντας τῆς ἐκατέρας θαλάττης τὰς φύσεις οὐκ ἰσοπέδοις αὐταῖς συντυχεῖν, ἀλλ' ὑψηλοτέραν ἡγουμένους τὴν ἐκ τοῦ Λεχαιίου περὶ τῆς Αἰγίνης δεδοικέναι· πελάγους γὰρ τοσοῦτου νήσου ἐπιχυθέντος καὶ ὑποβρύχιον ἀπενεχθῆναι τὴν Αἰγίαν. Νέρωνα δὲ τῆς μὲν τοῦ Ἴσθμοῦ τομῆς οὐδ' ἂν θαλῆς μετέστησεν ὁ σοφώτατος καὶ φυσικώτατος· τοῦ γὰρ τεμεῖν αὐτὸν ἤρα μᾶλλον ἢ τοῦ δημοσίᾳ ἄδειν· ἡ δὲ τῶν Ἑσπερίων ἐθνῶν κίνησις ἀπήγαγεν Ἑλλάδος τε καὶ Ἴσθμοῦ Νέρωνα ψυχρῶς γεωμετρήσαντα». Δ. Κασσ. 63, 19. Περὶ τῶν ἀπειλητικῶν ἐν Ῥώμῃ ταραχῶν γίνεται λόγος παρὰ Δ. Κασσ. ἐν εἰρ. τ. ὁμοίως δὲ καὶ παρὰ Φιλοστράτῳ (Ἀπολλ. Τυαν. Δ. 24 τέλ. E. 7. Τὰ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ Λουκιανοῦ ἐν εἰρ. τ. 5 καὶ ὑπὸ τοῦ Φιλοστράτου ἐν εἰρ. τ. E. 7 ὅτι ἡ ἐπανάστασις τοῦ Βίνδακος (ἢ Βίνδικος) ἦτο ἡ αἰτία τῆς ταχείας εἰς Ἰταλίαν ἐπανόδου τοῦ Νέρωνος, ταῦτα

ἐν ἀρχῇ τοῦ 68 μ. Χ., τὴν Ἑλληνικὴν χερσόνησον⁴⁹. Ἀπὸ τῆς διώρυχος εἶχεν ἐξορυχθῆ πράγματι ἕκτασις τεσσάρων περίπου σταδίων (756 μέτρ.) μήκους ἐν τοῖς ἀμμώδεσι στρώμασι⁵⁰. Τὰ ἔργα τῆς ἐργασίας ταύτης ἦσαν ἔτι ὁρατὰ ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Παυσανίου, εἰσὶ δὲ καὶ νῦν ἔτι^{50α}. Μόλις ἔτι αἱ ἐργασίαι εἶχον πλησιάσει εἰς τὴν στερεὰν πετρώδη κοιτίδα τῆς τοῦ Ἴσθμοῦ ἀκρωρείας, ἧς οἱ ὑπερμεγέθεις ὀγκόλιθοι ἔμελλον πιθανῶς καὶ εἰς αὐτὴν τὴν τότε Ἑλληνορωμαϊκὴν μηχανικὴν, τὴν ἱκανῶς εὐποροῦσαν μηχανῶν, μεγίστας νὰ παράσχωσι δυσχερείας τεχνικὰς, κὰν ἔτι μὴ ληφθῆ ὑπ' ὄψιν τὸ ἄστατον τοῦ ἤθους τοῦ Νέρωνος καὶ ἡ ἐξάντλησις τῶν χρηματικῶν αὐτοῦ πόρων ἔνεκεν ἀνοήτου σπατάλης⁵¹. Ἀλλ' οἱ εὐθύς ὕστερον μετὰ φοβερᾶς δυνάμεως ἐκτραγέντες ἐν τῷ Ῥωμαϊκῷ κράτει νέοι περὶ τοῦ θρόνου ἀγῶνες ἐματαιώσαν πᾶσαν σκέψιν περὶ τῆς ἐξακολουθήσεως τῶν ἐργασιῶν τῆς διώρυχος. Ἡ ἀρξάμενη ὄρυγὴ ἔμεινεν ἐν τούτοις πιστὴ εἰκὼν τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκονομικῆς διαχειρίσεως τῆς περιόδου ἐκείνης, καθ' ἣν ἀκριβῶς ἐν τοῖς καλλίστοις καὶ εὐεργετικωτάτοις ἔργοις καὶ σχεδίοις τῶν ἡγεμόνων ἐπεκλήθητο ἡ κατάρρα καὶ ὁ χαρακτήρ ἔργου τυχαίου καὶ οὐδεμίαν παρέχοντος ἐγγύησιν διαρκείας.

ἐπὶ λέξει λαμβανόμενα, εἶναι ἀνακριβῆ· * πιθανὸν ὅτι οἱ τοῦ Νέρωνος ἐν Ῥώμῃ ἔμπιστοι θεράποντες εἶχον ἤδη λάθει τότε εἰδήσεις περὶ τῆς ἐκ δυσμῶν ἐπερχομένης θυέλλης (πρόβλ. Πλουτ. Γάλλ. κ. 4).

⁴⁹ Περὶ τῆς χρονολογίας ἴδ. Sievers σ. 18. 24. Hüek ἐν εἰρ. τ. σ. 306. Haakh παρὰ Pauly R. Enc. τ. 5. σ. 584.

⁵⁰ Πρόβλ. Φιλοστρ. Ἀπολλ. Τυαν. Δ. 24. Curtius ἐν εἰρ. τ. σ. 546.

^{50α} Παυσ. Β'. 1, 5. Curtius ἐν εἰρ. τ.

⁵¹ Πρόβλ. Παυσαν. Β'. 1, 5. ἴδ. καὶ Curtius, Pelop. τόμ. 1. σ. 11-14. 28. τόμ. 2. σ. 546. Ὁ Κούρτιος περὶ τῶν δυσχερειῶν τῆς ἐπιχειρήσεως ταύτης τοῦ Νέρωνος φέρει μαρτυρίαν καὶ ἐκ τοῦ Fiedler. (Fiedl. «Reise durch Griechenland I. 235»). Τὴν πραγματείαν τοῦ G. Grimaud de Caux: «Note sur la topographie et le nivellement de l'isthme de Corinth; état actuel des travaux qui avaient été entrepris par les Romains pour unir les deux mers» Comptes Rendus hebdom. 23 Avril. 1828 σ. 929-932) δὲν ἠδυνήθη νὰ λάβω ὑπ' ὄψιν. Καθόλου δὲ ἴδ. καὶ Göll, «Kulturbilder aus Hellas u. Rom. τ. 3. σ. 191 κξ.

* Περὶ ἐπαναστάσεως τοῦ Βίνδακος γίνεται λόγος μόνον παρὰ Λουκιανῷ («καὶ ὀξύτατος ὡς τῶν ἐκείνης νῦν ἀπτόμενος, ὄνομα δὲ αὐτοῦ Βίνδαξ»), παρὰ Φιλοστράτῳ λέγεται ἀπλῶς Ε. 7. «δοκεῖ δέ μοι καὶ φόβου μεστός ἀναχωρῆσαι τῆς Ἑλλάδος»· πρόβλ. καὶ Δ. 24 «οἱ δὲ νεώτερα περὶ τῆ ἀρχῆς δέισαντὰ φασὶ τὸν Νέρωνα σχεῖν τὴν τομὴν». (Σ. Μ.)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Ἡ Ἑλλάς ὑπὸ τοὺς Φλαβίους καὶ ὑπὸ τὸν Τραϊανόν.

Ὁ αὐτοκράτωρ Νέρων μετέβη εὐθύς ἀπὸ τῆς Κορίνθου εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν. Ἡ διαπεραίωσις ἐγένετο ἐν μέσῳ πολλῆς τρικυμίας, καθ' ἣν ἀπώλοντο πολλοὶ τῶν ἐξ Ἑλλάδος ἀρπαγέντων θησαυρῶν· ἀλλ' αὐτὸς ἀφίκετο ἀσινῆς εἰς τὸ τέρμα αὐτοῦ¹. Ἡ ἐπάνοδος αὐτοῦ ἀπαξ ἔτι ἐπέβαλεν ἐπὶ μικρὸν σιωπὴν εἰς τὴν γενικὴν δυσἀρέσκειαν· καὶ ἐκ τῆς ἀπατηλῆς ταύτης ἡσυχίας ἀπατηθεὶς ἐθεώρησεν ἐπίκαιρον νὰ δείξῃ ἑαυτὸν εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Ἰταλίας ἐν τῇ ὄλῃ αἰγλῇ αὐτοῦ ὡς αὐτοκράτωρ ἐνταύτῳ καὶ δόξαν ἐστεμμένος ἐν τοῖς ἱεροῖς ἀγῶσι τῶν Ἑλλήνων νικητῆς. Ἐν πρώτοις ἐποιήσατο τὴν μεγαλοπρεπεῖαν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Νεάπολιν εἰσοδὸν αὐτοῦ· κατ' ἔθος δὲ τῶν Ὀλυμπιονικῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν καθήμενος ἐπὶ ἄρματος συρομένου ὑπὸ λευκῶν ἵππων, οὐχὶ διὰ τῆς πύλης, ἀλλὰ διὰ καταδαφισθέντος τινὸς μέρους τῶν τειχῶν τῆς πόλεως. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον εἰσῆλθεν ὕστερον εἰς τὸ Ἄντιον, τὴν γενέθλιον αὐτοῦ πόλιν, εἰς τὸ Ἀλβανόν, τέλος δὲ εἰς τὴν Ῥώμην αὐτὴν. Ἡ δὲ λαμπρὰ πομπή, μεθ' ἧς ἐτέλεσε τὴν εἰσοδὸν αὐτοῦ εἰς τὴν πρὸς

¹ Δ. Κασσ. 63, 19 τέλ. πρὸς Sueton. Neron c. 40* ἴδ. πρὸς τούτοις Sievers σ. 24.

* Περὶ ἀπωλείας ἐν ναυαγίῳ τῶν ἐξ Ἑλλάδος θησαυρῶν τῆς τέχνης οὐδὲν λέγει ὁ Δ. Κασσιος, ὁ δὲ Σουητώνιος ἐν τῷ παρατιθεμένῳ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως χωρίῳ ποιεῖται λόγον ἀπλῶς περὶ «πολυτιμοτάτων πραγμάτων (pretiosissimis rebus)» λαμβάνων ἀφορμὴν ἀπλῶς ἐκ τῆς τοῦ Νέρωνος πρὸς τὴν τύχην αὐτοῦ πεποιθήσεως, ὅστις ἀπολλυμένων ἐν τῷ ναυαγίῳ πολυτιμοτάτων πραγμάτων εἶπεν ὅτι «ἰχθῦς θὰ ἐπαναφέρωσιν αὐτὰ (piscis eos sibi relaturos), ὑπαινισσόμενος ἴσως τὸν περὶ Πολυκράτους μῦθον τοῦ Ἡροδότου. (Σ. Μ.).

τιμὴν αὐτοῦ λαμπρῶς κεκοσμημένην πόλιν ἦτο ἐντελῶς σύμφωνος πρὸς τὴν ὄλην μέχρι τοῦδε πορείαν αὐτοῦ, ἐπισφραγίζουσα ταύτην ἐπαξίως. Τῆς πομπῆς ἤρχον ἄνδρες φέροντες τοὺς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ἐν τοῖς ἀγῶσι ληφθέντας στεφάνους τῆς νίκης καὶ διαδήματα (σ. 137). Ἐπιγραφαὶ δὲ ἐδήλουν εἰς τὸ ἀνευφημοῦν πλῆθος, ποῦ καὶ ἐν τίσιν ἀγῶσι ἐκομίσατο τούτους ὁ Νέρων. Εἶτα ἤλαυνεν αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ ἐπὶ ἄρματος, ἐφ' οὗ πρότερον ὁ Αὐγουστος εἶχε τελέσει τὴν μεγάλην αὐτοῦ θριαμβικὴν πομπήν. Παρὰ τῷ αὐτοκράτορι ἐκάθητο ὁ κιθαρωδὸς Διόδωρος (σ. 131 κέξ.) Αὐτὸς δὲ ὁ Νέρων ἦτο περιβεβλημένος ἐσθῆτα πορφυρᾶν καὶ ἀλουργίδα χρυσόπαστον, κότινον ἐστεμμένος καὶ κρατῶν ἐν τῇ δεξιᾷ τὸν ἐκ δάφνης στέφανον τοῦ Πυθιονίκου. Οἱ Αὐγούστειοι ἠκολούθουν τῷ θριαμβικῷ ἄρματι ἀνευφημοῦντες. Διὰ τινος καθαιρεθέντος τότε τόξου τοῦ μεγάλου ἵπποδρόμου (Circus maximus) εἰσήλασεν ἡ πομπὴ ὑπὸ τὰς ἀνευφημίας τῶν στρατιωτῶν, τῶν ἱπέων καὶ τῶν Συγκλητικῶν διὰ Βελάβρου καὶ διὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἀγορᾶς εἰς τὸ Καπιτώλιον καὶ εἰς τὸ Παλάτιον (τὸν Παλατῖνον λόφον) καὶ τὸν ἐνταῦθα ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος. Ὁ ἐνδοξος Περιοδονίκης, ὁ μοναδικὸς καθ' ἅπαντας τοὺς αἰῶνας μέγας νικητῆς, ὁ θαυμαστὸς Νέρων Ἡρακλῆς, Νέρων Ἀπόλλων (ὡς ἀνευφήμει αὐτὸν μετὰ τοιούτων τιμητικῶν ὀνομάτων τὸ δουλόφρον πλῆθος πασῶν τῶν τάξεων) διέταξεν εἶτα νὰ ἀναρτηθῶσιν οἱ πλεῖστοι τῶν στεφάνων αὐτοῦ ἐν τῷ Ἴπποδρόμῳ ἄλλ' οἱ «ἱεροὶ» στέφανοι τῶν μεγάλων ἀγώνων τῆς Ἑλλάδος ἐγένοντο κοσμήματα τῶν θαλάμων αὐτοῦ².

Μετὰ ταῦτα ἐξηκολούθησεν ὁ Νέρων τὸν ἄσωτον αὐτοῦ καὶ φιλήδονον βίον ὡς πρότερον. Ἄλλ' ἅπανσα αὕτη ἡ δεινὴ παραφροσύνη ἔλαβεν, ὡς γνωστὸν, τάχιστα τέλος φοβερόν. Ὁ Νέρων, ὅστις, ὡς ἐρρήθη, τυφλώττων εἰς πάντα τὰ σημεῖα τῆς προσεγγιζούσης ἐκδικητικῆς τιμωρίας ἐκυβέρνηεν ἐν Ῥώμῃ κατὰ τὸν συνήθη αὐτῷ τρόπον, ἔλαβε μετ' οὐ πολὺ, κατὰ νέαν τινὰ εἰς Νεάπολιν

² Sueton. Neron. c. 25. Δ. Κασσ. 63, 20. καὶ 21. Eckhel, VI σ. 276 καὶ 18. Sievers σ. 24.

ἐπίσκεψιν, κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ Μαρτίου 68³², τὴν πρώτην σοβαρὰν ἀγγελίαν περὶ τῆς ἀποστασίας τοῦ Γαίου Ἰουλίου Βίνδακος, διοικητοῦ τῆς μεγάλης ἐπαρχίας Γαλατίας τῆς Λουγδουνησίας³. τοῦτο δὲ ἦτο ἡ ἀρχὴ τοῦ τέλους. Οὕτω μετὰ ἑκατονταετῆ περίπου ἀνάπαυλαν ἐπῆλθε πάλιν ἐπανάστασις φοβερὰ μέλλουσα νὰ παρασύρῃ εἰς τὴν δίνην αὐτῆς σύμπαντα τὸν Ῥωμαϊκὸν κόσμον. Πολὺ δὲ ταχέως ἔμαθον καὶ οἱ ἐν Ἀχαΐᾳ ὅτι ὁ τελευταῖος αὐτοκράτωρ τῆς Ἰουλιοκλαυδιανῆς δυναστείας κατελήφθη ὑπὸ τοῦ πεπρωμένου αὐτῷ τέλους (8 ἢ 9 Ἰουνίου 68) καὶ ὅτι νέος αὐτοκράτωρ, ὁ τέως διοικητὴς τῆς ἐπαρχίας Ἰσπανίας τῆς Ταρρακωνησίας, Σερούιος Σουλπίκιος Γάλλος, ἐν ἀρχῇ τοῦ φθινοπώρου τοῦ 68 εἰσήλασεν εἰς τὴν πρωτεύουσάν τοῦ κόσμου.

Ἐν ἀρχῇ ἡ νέα αὕτη τῶν πραγμάτων τροπὴ ὀλίγον μόνον ἤψατο ἀπ' εὐθείας τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου. Ἡ « ἐλευθέρα » Ἀχαΐα, ἡ Μακεδονία καὶ αἱ μάχιμοι παρὰ τὸν Δανούβιον ἐπαρχίαί προσήνεγκον ἀμέσως εἰς τὸν νέον κύριον τοῦ κράτους τὴν ὑποταγὴν αὐτῶν³⁵. Οἱ Ἕλληνες ἤθελον ἐν τῷ μεταξὺ ν' ἀναλάβωσιν ἀπὸ τῶν ὑλικῶν κακώσεων, ἃς ὑπέστησαν ἀπὸ τῆς διαγωγῆς τοῦ Νέρωνος· φαίνεται δὲ ὅτι κατέστρεψαν καὶ τὰ ἔχνη αὐτὰ τῆς τοῦ Νέρωνος ἐναντίον τῶν μνημείων τῶν ἀρχαίων νικητῶν ἀγριότητος (σ. 135). Ἐν τούτοις ἱκανῶς ἀλγεινῶς διετέθησαν ὅτε ὁ αὐστηρὸς καὶ φειδωλὸς Γάλλος (ὅστις ἀνῆγεν, ὡς ἐν παρόδῳ ρητέον, τὸ γένος αὐτοῦ πατρόθεν μὲν εἰς τὸν Δία, μητρόθεν δὲ εἰς τὴν Πασιφάην, τὴν πολυθρύλητον τοῦ Μίνως γυναῖκα⁴, ἦτο δ' ἀληθῶς υἱὸς Μομμίας τῆς Ἀχαϊκῆς, δισεγγόνου τοῦ καταστροφέως τῆς Κορίνθου

³² Δ. Κασσ. 63, 26 ἀρχ. Sueton. Neron. c. 40 καὶ ἴδ. Haakh παρὰ Pauly R. E. τ. 5. σ. 584. Clinton σ. 50 Hœck, σ. 403. Sievers σ. 34.

³ Sueton. Neron. c. 40. Δ. Κασσ. ἐν εἰρ. τ. Clinton ἐν εἰρ. τ. Ἀπλῶς χάριν ἀκριβοῦς μνημονεύομεν τῶν παρὰ Μαλαλαῖ I. 258 μυθῶδως πως λεγομένων ὅτι ὁ Νέρων ἀπέθανε φαρμακωθεὶς ὑπὸ συνομοσάντων πρὸς τοῦτο Ἑλλήνων ἱερέων.

³⁵ Πρὸς Tacit. Hist. A. 11. καὶ ἴδ. Sievers, Nero und Galba σ. 54. Νομίματα Γάλλοι ἐκ Κορίνθου καὶ Πατρῶν ἀναφέρει ὁ Eckhel D. N. VI. σ. 299.

⁴ Sueton. Galb. c. 2. Friedländer, Darstellungen τ. 1. σ. 191.

Μομμίου)^{4α}, δὲν ἐδίστασε νὰ ἀπαιτήσῃ παρὰ τῶν Ἑλλήνων τὴν ἀπόδοσιν μέρους τῶν ὑπὸ τοῦ Νέρωνος ἐν Ἑλλάδι κατασπαταληθέντων χρημάτων. Οὕτω δὲ ὑπεχρεώθησαν νὰ ἀποδώσωσιν εἰς τὸ Ῥωμαϊκὸν τοῦ κράτους ταμεῖον ἢ μὲν Πυθία τὰς 160 χιλ. οἱ δὲ Ἑλλανοδίκαι τὰς 25 μυριάδας δηναρίων, ἃς εἶχεν ἀπονείμει εἰς αὐτοῦς ὁ Νέρων (σ. 135)⁵. Ὡς γνωστὸν ἡ ἀρχὴ τοῦ Γάλβα δὲν διήρκεσεν ἐπὶ μακρόν. Γάχιστα δὲ ἦλθε καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἢ περὶ τοῦ αἵματηροῦ τέλους τοῦ δυστυχοῦς οὐτοκράτορος⁶ καὶ τῆς ἀναρρήσεως τοῦ Ὄθωνος εἰς τὸν Ῥωμαϊκὸν θρόνον εἰδησις (κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 69), μετὰ μικρὸν δὲ καὶ ἡ περὶ τῆς μεγάλης ὑπὲρ τοῦ Αὔλου Οὐίτελλίου ἐπαναστάσεως τῶν παρὰ τὸν Ῥῆνον λεγεῶνων καὶ τῶν φονικῶν ἐν τῇ ἄνω Ἰταλία μετὰ τῶν τοῦ Ὄθωνος καὶ τῶν τοῦ Οὐίτελλίου στρατευμάτων πολέμων (κατὰ Μάρτιον καὶ Ἀπρίλιον τοῦ 69), εἰς οὓς ἔλαβον μέρος καὶ οἱ ὑπὲρ τοῦ Ὄθωνος κεκηρυγμένοι λεγεῶνες τῶν παραδανουβείων ἐπαρχιῶν. Ὁ θάνατος τοῦ Ὄθωνος (16 Ἀπριλίου 69) καὶ ἡ νικηφόρος εἰς Ῥώμην πορεία τοῦ Οὐίτελλίου (κατὰ Μάιον, Ἰούνιον καὶ Ἰούλιον τοῦ 69) προεκάλεσεν, ὡς γνωστὸν, νέα μεγάλα κινήματα, ἐκταθέντα νῦν ἐφ' ἅπαν τὸ ἀνατολικὸν ἥμισυ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους.

^{4α} Sueton. Calb. c. 3.

⁵ Δ. Κασσ. 63, 14 ἀρχ. (πρβλ. Ζωναρ. ΙΑ. 14 ἀρχ.). Ἐξ ἄλλου ὁ Γάλβας εἰργάσθη ὅπωςδῆποτε, ἵνα ἀποζημιώσῃ μέχρι τινὸς τὴν Ἰταλίαν καὶ τὰς ἐπαρχίας διὰ τὰς ζημίας τὰς γενομένας εἰς αὐτὰς ἐκ τῶν ἱεροσυλιῶν αὐτοῦ (πρβλ. Sueton. Neron. c. 32 τέλ. Tacit. Agricol. c. 6 τέλ.). Ἄλλ' ἔνεκα τοῦ βραχυχροῦ τῆς τοῦ Γάλβα ἀρχῆς δὲν εἶναι πιθανόν, ὅτι ἡ Ἑλλὰς ὠφελήθη ὡς πρὸς τοῦτο ἐκ τῆς καλῆς θελήσεως τοῦ ἡγεμόνος τούτου.

⁶ Ὁ Οὐέσπασιανὸς κατὰ τὸν χειμῶνα τοῦ 68 πρὸς 69, περὶ τὰ τέλη τοῦ 68 ἢ ἀρχὰς τοῦ 69, εἶγε πέμψει τὸν υἱὸν αὐτοῦ Τίτον ἀπὸ τοῦ θεάτρου τοῦ Ἰουδαϊκοῦ πολέμου εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἵνα προσενέγῃ τὰ σεβάσματα αὐτοῦ πρὸς τὸν Γάλβαν (Tacit. Histor. I. 40). Ἄλλ' ὁ Τίτος ἦλθε μόνον μέχρι Κορίνθου· λαβὼν δὲ ἐνταῦθα ἀσφαλῆ εἶδησιν περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Γάλβα καὶ τῶν κινήσεων τοῦ Οὐίτελλίου, σκεπτόμενος δὲ ἤδη περὶ τῆς ἀξιώσεως, ἦν ἠδύνατο νὰ ἐγείρῃ ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἐπὶ τὸν Ῥωμαϊκὸν θρόνον, ἐπέστρεψε διὰ Ῥόδου καὶ Κύπρου εἰς τὴν Συρίαν (Tacit. Hist. II. 1. καὶ 2. Ἰωσηπ. Ἰουδ. πολ. Δ'. 9, 2. Ἠγησιπ. Δ. 21), ἔνθα ἐν τῷ μεταξύ ὅ τε Οὐέσπασιανὸς καὶ ὁ Μουκιανὸς εἶχον ὁμόσει πίστιν εἰς τὸν Ὄθωνα (Tacit. I. 76. II. 6).

Ἡ ὑπὲρ τοῦ Οὐεσπασιανοῦ καὶ κατὰ τοῦ Οὐίτελλίου ἐξεγέρσις τῶν ἰσχυρῶν ἐν Ἀνατολῇ τότε συναχθέντων πολυπληθῶν λεγεώνων (περὶ τὰς ἀρχὰς Ἰουλίου τοῦ 69) ἔδωκεν, ὡς γνωστόν, τὸ σύνθημα εἰς τὴν ἀποτελεσματικωτάτην ἐκείνην τῶν πραγμάτων τροπὴν, ἣτις ἔλαβε τὸ πέρασ αὐτῆς μετὰ τῆς εἰς τὴν Φλαβίαν δυναστείαν ὑποταγῆς τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κόσμου, ἐπέδρασε δ' ἐνταύτῳ ὀριστικῶς ἐπὶ τὴν τύχην τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀχαΐας.

Ἰκανὸν ἤδη χρόνον πρὸ τῆς ὑπὲρ τοῦ Οὐεσπασιανοῦ ἐξεγέρσεως τῶν λεγεώνων τῆς Ἀνατολῆς ἐγένοντό τινες ταραχώδεις κινήσεις καὶ ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς θαλάσσαις. Ἡ ἀφύπνισις τῆς τῶν Ῥωμαίων ἐπαναστάσεως παρήγαγε, πλὴν τῶν μεγάλων στρατιωτικῶν μνηστήρων τοῦ θρόνου καὶ τυχοδιώκτας κατωτέρας τάξεως. Οὕτω μικρὸν πρὸ τῆς πτώσεως ἢ μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Γάλβα, κουφόνουσ τις τυχοδιώκτης, ἢ ὡς ἄλλως λέγεται, δοῦλος ἐκ Πόντου ἢ ἀπελεύθερος ἐξ Ἰταλίας, μετὰ στίφους λειποτακτῶν, οὓς ἐξηπάτησε, περιεπλανᾶτο ἐν τῷ Αἰγαίῳ πελάγει παριστῶν ἐκυτὸν ὡς τὸν αὐτοκράτορα Νέρωνα, πρὸς ὃν ἐφαίνετό πως ὁμοιάζων, κοινήν ἔχων πρὸς αὐτὸν καὶ τὴν πρὸς μελωδίαν καὶ κιθαρῳδίαν ἀγάπην. Οὗτος ἐγκατασταθεὶς τέλος ἐν Κύθνῳ ἐζήτησεν ἐνταῦθα ἔκ τινων μεμονωμένων στρατιωτῶν, τῶν ἐρχομένων εἰς τὴν νῆσον, καὶ τινων ἐνόπλων δούλων νὰ σχηματίσῃ στρατόν, μεθ' οὗ ἐδόθη οὐχὶ ἀνεπιτυχῶς εἰς ληστείαν καὶ πειρατείαν. Ἐγένοντο δὲ ταραχαὶ καὶ ἐν Ἀσίᾳ καὶ ἐν Ἀχαΐᾳ, ἐνθα πολλοὶ δὲν ἐπίστευον ἔτι εἰς τὸν θάνατον τοῦ Νέρωνος. Τέλος δὲ ὁ Ῥωμαῖος Καλπούρνιος Ἀσπρήνας, ὅστις ὑπὸ τοῦ Γάλβα ἔτι εἶχε προορισθῆ εἰς τὴν Θέσιν τοῦ διοικητοῦ τῆς Παμφυλίας καὶ Γαλατίας καὶ μεταβαίνων εἰς Μικρὰν Ἀσίαν μετὰ δύο πολεμικῶν πλοίων τοῦ ἐν Μισσηνῶ στόλου ἐπετέθη κατὰ τῆς Κύθνου, διὰ ταχείας καὶ τολμηρᾶς ἐνεργείας ἔθηκεν εἰς τὸ ἄχρεϊον παίγνιον τέρμα ταχὺ καὶ αἱματηρόν⁷.

⁷ Tacit. Histor. II. 8 καὶ 9. Zonar. IA. 15. Ross, Griech. Inselreisen. τόμ. 1, σ. 115. καὶ Baur, das Christenthum in den drei ersten Jahrhundert. σ. 435.

Ἐξ ἄλλου ἀσχέτως πρὸς τὸ παράδοξον τοῦτο ἐπεισόδιον ἄλλαι ταραχαί ἐπλήρωσαν τὰς χώρας τῆς Ἀχαΐας διαρκούσης τῆς μεγάλης ἐν τῷ κράτει ἐπαναστάσεως. Τὰ ταραχώδη συμβεβηκότα, ἄτινα, κατὰ τὰ λίαν ἐνδεῶς πάντως εἰς ἡμᾶς παραδεδομένα ⁸, ἦσαν ἐπακολούθημα τῆς ὑπὸ τοῦ Νέρωνος παρασχεθείσης τῇ Ἑλλάδι ἐλευθερίας, πρέπει πιθανῶς νὰ ἐννοηθῶσι κατὰ τὸν ἐξῆς τρόπον. Ἡ μετὰ τοῦ θανάτου τοῦ Νέρωνος ἐπελθοῦσα στιγμιαία κατάπαυσις ἢ τοῦλάχιστον ἀναστολή πάσης ἰσχυρᾶς ἐπιτηρήσεως τῶν πολιτικῶς καὶ στρατιωτικῶς ἀσημάντων τμημάτων τοῦ κράτους, ἀλλ' ἰδίως τοῦ τῆς Ἀχαΐας, κατέστησε πιθανῶς δυνατὸν ὥστε οὐ μόνον ἐντὸς τῶν πόλεων οἱ πολῖται δι' ὀλεθρίων ἐρίδων καὶ φιλοδικίας νὰ καταστρέψωσιν ἀλλήλους ἢ καὶ νὰ ἐκραγῶσιν ὀλέθρια ταραχαί μεταξὺ πενήτων καὶ πλουσίων, ὡς καὶ μεταξὺ « τῶν δυνατῶν », ἐναντίον ἀλλήλων, ἀλλὰ καὶ αἱ μηδαμῶς ἔτι πανταχοῦ ἐξαφανισθεῖσαι ἀντιθέσεις ⁸² μεταξὺ τῶν διαφόρων Ἑλληνικῶν πόλεων καὶ χωρῶν ἐπικρατήσωσιν αἰφνιδίως. Αἱ ἀρχαῖαι ἀντιπάθειαι, αἱ διατελοῦσαι ἔτι ἐν ἀκμῇ κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐν Ἀκτίῳ μάχης· αἰώνιοι περὶ ὀρίων ἐρίδες, οἶαι αἱ μεταξὺ Σπάρτης καὶ Μεσσηνίας· τοπικὰ μίση παντοῖα κληρονομικῶς μεταβαίνοντα ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὴν μετὰ τῆς αὐτῆς ἐπιμονῆς, μεθ' ἧς τὰ λείψανα τῶν ἀρχαίων πολιτευμάτων, καὶ σπανίως μόνον μὴ λαμβάνοντα νέαν τροφήν· πάντα τὰ τοιαύτης φύσεως ἐλατήρια φαίνεται ὅτι ἐπινεγκον μερικὴν τινα ἀνανέωσιν τῶν ἀρχαίων τοπικῶν ἐρίδων. Πρὸς τούτοις δὲ εὐλογος εἶναι καὶ ἡ εἰκασία, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐν τῇ ἀπαύστῳ μωρᾷ ὑπερεκτιμῆσαι ἑαυτῶν ἐφρόνου ἴσως ὅτι ἄπαξ ἔτι ἐν τοῖς νέοις περὶ τῆς ὑπερτάτης ἀρχῆς ἐμφυλίαις πολέμοις τῆς Ρώμης ἔπρεπε νὰ λάβωσι μέρος ὑπὲρ τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ ἀρχηγοῦ καὶ

⁸ Πρὸβλ. Πausan. Ζ. 17, 2. Φιλοστρ. Ἀπ. Ἰουαν. Ε. 41. Συγκέλλ. χρονογρ. σ. 271 τέλ. (V) καὶ ἴδ. πρὸς τούτοις Zumpt, Comment. Epigr. τόμ. 2. σ. 271 πρὸβλ. καθόλου. Sueton. Vespas. c. 8.

⁸² α Πλουτάρχ. « Περὶ φιλαδελφίας κ 17. Φιλοστρ. Ε. 13. καὶ περὶ τῶν ἐν τέλει τοῦ Β' αἰῶνος γενομένων ἴδ. τὰ παρὰ Ἡρωδ. ἀνθ' (ἱστορ. Γ. 2, 7) λεγόμενα.

διὰ τῆς τοιαύτης αὐτῶν πολιτικῆς νὰ ἐπενέγκωσι τὴν ὀριστικὴν λύσιν. Ἐντεῦθεν δὲ αἱ τοπικαὶ ἔριδες παρῆλθον εὐπρεπεστέραν ὄψιν διὰ τῶν μεγάλων Ῥωμαϊκῶν ὀνομάτων τῶν διαμαχομένων πρὸς ἀλλήλας Ῥωμαϊκῶν μερίδων. Οὕτως ἐν ἀρχῇ φαίνεται ὅτι ἐν τῇ περιόδῳ τῇ μεταξύ τῆς τοῦ Νέρωνος πτώσεως καὶ τῆς τοῦ Γάλβα εἰς Ῥώμην ἀφίξεως, ὅτε οὐδεὶς ἦρχεν ἐν Ῥώμῃ αὐτοκράτωρ, οἱ ἐν Ἀχαΐα τὰ τοῦ Νέρωνος ἢ τὰ τοῦ Γάλβα φρονούντες, εἶτα δὲ μετὰ τὴν τοῦ Γάλβα πτῶσιν οἱ τοῦ Ὀθωνος ἢ τοῦ Βιτελλίου ὑπέρμαχοι, τέλος δὲ καὶ οἱ τοῦ Οὐίτελλίου καὶ οἱ τοῦ Οὐεσπασιανοῦ, ἀντετάχθησαν ἐναντίον ἀλλήλων, ἕως οὗ τέλος ἡ καταπλήττουσα δύναμις, ἣν ἀνέπτυξεν ὁ Οὐεσπασιανὸς καὶ ἡ μερὶς αὐτοῦ ἐν πάσῃ τῇ ἀνατολικῇ παραλίᾳ τοῦ κράτους, σὺν τῇ ἀναγνωρίσει τοῦ νέου τούτου αὐτοκράτορος (ἴδ. κατωτέρω) ἐπήνεγκε καὶ τὴν ἐπάνοδον τῆς ἐξωτερικῆς τάξεως ἐν Ἀχαΐα.

Ἄλλ' ὁπωσδήποτε καὶ εἶχον τὰ κινήματα ταῦτα, ἡ « θύελλα αὐτὴ ἢ ἐν ποτηρίῳ ὕδατος » ἐξεγειρομένη ὅσον ἐπιβλαστὴ ἢ δυσάρεστα ἀποτελέσματα καὶ ἐπήνεγκον ταῦτα εἰς τοὺς Ἕλληνας βραδύτερον, μικράν, ὡς νοεῖται οἴκοθεν, εἶχον σημασίαν ὡς πρὸς τὴν κρίσιν τοῦ τεραστίου ἀγῶνος τοῦ διεξαχθέντος ἐν ἔτει 69 μ. Χ., πρὸς εὐτυχίαν τῆς Ἀχαΐας, οὐχί, ὡς οἱ μεταξύ τῶν ἐτῶν 50 καὶ 30 π. Χ. ἐμφύλιοι τῶν Ῥωμαίων πόλεμοι, ἐν χώραις Ἑλληνικαῖς, ἀλλ' ἐν Ἰταλίᾳ. Εἰς τὴν ὑπὲρ τοῦ Οὐεσπασιανοῦ κατὰ Ἰούλιον τοῦ 69 ἐξέγερσιν τῶν λεγεῶνων τῆς Ἀνατολῆς προσεχώρησαν, ὡς γνωστόν, εὐθὺς οἱ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τοῦ ἄνω καὶ τοῦ μέσου Δανουβίου λεγεῶνες· ἀφοῦ δὲ οὕτω καὶ σύμπασα ἡ Ἑλληνομακεδονικὴ χερσόνησος, ὡς πάντως καὶ ἅπαν τὸ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ἀδρίου κράτος, συνετάχθη στρατιωτικῶς τῷ Οὐεσπασιανῷ, οἱ παρὰ τὸν Δανούβιον λεγεῶνες ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ τολμηροῦ Ἀντωνίου Πρίμου ἤρξαντο εὐθὺς τοῦ κατὰ τοῦ Οὐίτελλίου πολέμου (κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ φθινοπώρου). Καὶ αὐθις νῦν μετέωροι οἱ Ἕλληνες καὶ περίφοβοι προσεῖχον τὸν νῦν εἰς τὰς εἰδήσεις, τὰς περὶ τῶν αἱματηρῶν ἔργων τῶν τελευ-

ταίων μηνῶν τοῦ 69 μ. Χ. τῶν γινομένων ἐν τῇ Ἰταλικῇ γερσονήσῳ, ἅτινα μετὰ σειρὰν φρικαλέων ἐν Ῥώμῃ συμβάντων ἔληξαν μετὰ τῆς εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ κόσμου εἰσελάσεως τοῦ Ἀντωνίου Πρίμου, εἶτα δὲ τοῦ Μουκιανοῦ (κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ 69). Ἄλλ' αἱ Ἑλληνικαὶ χῶραι, αἵτινες διατελοῦσαι ὑπὸ τὴν ἐντύπωσιν τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ παρὰ τὸν Δανούβιον κινημάτων, ἄνευ δισταγμοῦ ἢ ἀντιστάσεως εἶχον ὁμόσει πίστιν εἰς τὸν Οὐεσπασιανόν⁹, οὐδέν, ἐξαιρουμένων τῶν διαταράξεων τῆς ἐμπορίας καὶ τῆς συγκοινωνίας¹⁰, ἡσθάνθησαν νῦν ἐκ τῶν δεινῶν τοῦ πολέμου πλὴν ἴσως τῶν οἰκονομικῶν εἰσφορῶν, εἰς ἃς ὑπεβλήθησαν¹⁰. Ὁ μέγας στρατὸς τῆς Ἀνατολῆς, μεθ' οὗ ὁ Μ. Δικίνιος Κράσσος Μουκιανός, ὁ πρῶτος στρατηγὸς τοῦ Οὐεσπασιανοῦ, τέως (66-67) διοικητὴς Συρίας, περὶ τὰ τέλη τοῦ θέρους ἢ κατὰ φθινόπωρον τοῦ 69 ἀφίκετο εἰς Βυζάντιον, δὲν ἤλασε διὰ Μακεδονίας εἰς Δυρράχιον, ὡς εἶχεν ἀποφασισθῆ ἀρχῆθεν¹¹. Αἱ περὶ τῆς γενικῆς ὑπὲρ τοῦ Οὐεσπασιανοῦ ἐξεγέρσεως τῶν λεγεῶνων τοῦ Δανουβίου εἰδήσεις ὡς καὶ αἱ περὶ τῆς ἐνάρξεως τοῦ πολέμου ἐν τοῖς ἀνατολικοῖς ὁρίοις τῆς ἄνω Ἰταλίας ἔπεισαν τὸν Μουκιανὸν ἵνα διελαύνων τὴν Μοισίαν χωρῆσιν περαιντέρω. Ἡ ἐν Μοισίᾳ παρουσία αὐτοῦ ἦτο τοσοῦτω μᾶλλον ἀναγκαία, ἔσον οἱ φιλοτάραχοι Δᾶκες, οἱ οἰκοῦντες ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Δανουβίου, ἐπωφεληθέντες τὴν εἰς Ἰταλίαν ἀναχώρησιν τῶν λεγεῶνων εἶχον κατακλύσει μετὰ δυνάμει στρατιωτικῆς τὴν πρὸς στιγμὴν ὄλως ἀφρούρητον καταλειφθεῖσαν ἐπαρχίαν¹². Τέλος δὲ ὁ ἐν Ἰταλίᾳ πόλεμος εὐρίσκετο ἤδη ἐν ὑφέσει κατὰ τὸ τέλος τοῦ 69. Ἐν τούτοις τὸ κράτος τότε μόνον εἰρήνευσε σοβαρῶς, ὅτε αὐτὸς ὁ Οὐεσπασιανὸς κατὰ τὸ θῆρος τοῦ 70 ἐλθὼν ἐξ Αἰγύπτου

⁹ Tacit. Hist. II. 81.

^{10α} Πρὸβλ. ἀνωτ. σ. 90. σημ. 63 καὶ ἴδ. Ἰωσήπ. Ἰουδ. Πολ. Γ. 9, 2.

¹⁰ Πρὸβλ. Tacit. Hist. II. 84. Δ. Κασσ. 66, 8.

¹¹ Πρὸβλ. Tacit. Hist. II. 83. III. 83. III. 47.

¹² Tacit. Hist. III. 46. Περὶ τῶν κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους παρὰ τὸν Δανούβιον πολέμων πρὸβλ. C. Rösler, « das vorrömische Dacien » σ. 22 κξ.

εἰς Ἰταλίαν ἔλαβε τὴν ἀρχὴν εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ καὶ ἔθηκε τέρμα εἰς τὰς βιαιοπραγίας, ἃς διέπραττον κατ' ἀρέσκειαν ὁ ἡγεμονόπαις Δομιτιανὸς καὶ ὁ στρατηγὸς Μουκιανὸς ἀπὸ τῆς εἰς Ῥώμην εἰσελάσεως αὐτοῦ.

Ὁ νέος αὐτοκράτωρ κατὰ τὴν ὁδοιπορίαν αὐτοῦ ταύτην ἐπεσκέφατο ἐν ἀρχῇ τὴν Ῥόδον, εἶτα τὴν Ἰωνίαν, ἔπειτα δὲ τὴν Ἀχαΐαν καὶ τὴν Κέρκυραν¹³. Ὁ συνετὸς ἀνὴρ, ὃν πανταχοῦ ἀσμένως προσηγόρευεν ὁ λαός, ἐπελάβετο νῦν τῆς εὐκαιρίας νὰ μάθῃ ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὰ περὶ τῆς καταστάσεως τῶν χωρῶν^{13α}, ἃς διῆλθεν. Ἡ γνώμη δέ, ἣν περὶ τῆς τῶν ἐν Ἀχαΐᾳ πραγμάτων καταστάσεως ἐσχημάτισεν ὁ ἀνὴρ τότε, συνετέλεσε προφανῶς ἐν ἄλλοις εἰς τὴν ἀπόφασιν, ἣν, οὐ πολὺ μετὰ τὴν εἰς Ῥώμην ἀφίξιν αὐτοῦ, ἔλαβε περὶ τῶν ἐν τῷ μέλλοντι τοὺς Ἕλληνας ἀφορώντων. Ἡ ἄνους σπατάλη τοῦ Νέρωνος, εἶτα δὲ οἱ βραχεῖς, ἀλλὰ δεινῶς καταστρεπτικοὶ ἐμφύλιοι πόλεμοι τοῦ 69, ἡ φοβερῶς ἀθλία διασπάθησις χρημάτων, εἰς ἣν ἠρέσκετο ὁ Οὐιτέλλιος, ὡς καὶ ὁ βαρὺς καὶ κινδυνωδέστατος κατὰ τῶν Βαταυῶν καὶ τῶν ἐπαναστάντων Γαλατῶν παρὰ τὸν Μεύσην καὶ Μωσέλλαν πόλεμος ὁ ἑκταθεὶς μέχρι τοῦ ἄνω Σηκουάνα (ἐν τῷ δευτέρῳ ἡμίσει τοῦ 69 καὶ ἐν τῷ πρώτῳ ἡμίσει τοῦ 70) εἶχον ἐντελῶς καταστρέφει τὰ οἰκονομικὰ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους. Εἰς τὸν Οὐεσπασιανὸν λοιπὸν ἀπέκειτο τὸ δυσχερὲς ἔργον πρὸ παντὸς νὰ θέσῃ εἰς τάξιν αὖθις μέχρι τινὸς τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους· « καὶ εἰς τοῦ ἔργου τούτου τὴν ἐπιτέλεσιν δὲν ἀπέφυγεν οὔτε ἐνέργειαν οἰανδῆποτε αὐστηρὰν οὔτε δια-

¹³ Ἰωσήπ. Ἰουδ. Πολ. Ζ. 2. ἀρχ. Κατὰ Σουητώνιον *Vespas. c. 7.* τέλ. διατρίβοντος τοῦ Οὐεσπασιανοῦ ἐν Αἰγύπτῳ, ἐν Τεγέᾳ τῆς Ἀρκαδίας, κατ' εἰσήγησιν μάντεων, ἀνεσκάφησαν ἐν ἱεροῖς τόποις ἀρχαῖα ἀγγεῖα· ἐλέγετο δὲ ὅτι αἱ ἐπὶ τούτων εὑρεθεῖσαι εἰκόνες ὁμοίαζον τῷ Οὐεσπασιανῷ.

^{13α} Ὁ Οὐεσπασιανὸς καὶ πρὸ τοῦ χρόνου τούτου καὶ πρὸ τῆς ἐν Ἀχαΐᾳ ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ τοῦ Νέρωνος (σ. 130) παρουσίας αὐτοῦ ἐγένωσκε ἐκ προτέρων χρόνων τὴν Ἑλληνικὴν Ἀνατολήν· διότι νέος ὢν, ἐπὶ τοῦ Τιβερίου, εἶχεν ὑπηρετήσει ἐν Θράκῃ μὲν ὡς στρατιωτικὸς χιλιάρχος, εἶτα δὲ ὡς ταμίας ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ἐπαρχίᾳ Κρήτης καὶ Κυρήνης. *Sueton. Vespasian. c. 2. Bocker-Marquardt, Röm. Alterth III. 1. σ. 223.*

τάξεις τινὰς λίαν σκληράς. Ἐν μέσῳ τοιούτων περιστάσεων δὲν ἐδίστασεν ἐπὶ μακρὸν ὁ αὐτοκράτωρ ἵνα τὰς ὑπὸ τοῦ Νέρωνος ἐν ἀλογίστῳ παιγνίῳ κατασπαταληθείσας προσόδους τῆς Ἀχαΐας διαθέσῃ πάλιν ὑπὲρ τοῦ κράτους. Ὁ γηραιὸς αὐστηρὸς στρατηγὸς οὐδεμίαν εἶχεν πρὸς τὰ ἀρχαιολογικὰ λείψανα τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας εὐαισθησίαν· ἢ ἐπικίνδυνος κατάχρησις, εἰς ἣν ἐξετράπησαν οἱ Ἕλληνες, τῆς νεωστὶ δωρηθείσης αὐτοῖς αὐτονομίας (σ. 158 κξ.) κατέπαυσε πάντα τοὺς τυχόν ὑπάρχοντας δισταγμούς. Οὕτω δὲ οὐ πολὺ μετὰ τὴν εἰς Ῥώμην ἄφιξιν αὐτοῦ εἶπεν ὁ Οὐεσπασιανὸς^{14α}

^{14α} Ἡ χρονολογία τοῦ γεγονότος τούτου δὲν εἶναι πάντως ἐντελῶς ἀκριβής. Κατὰ Φιλόστρατον (Ἀπολλ. Τυαν. Β. 41) ὁ Οὐεσπασιανὸς, ἀναχωρήσας ἐξ Αἰγύπτου «ἀφικόμενος ἀφείλετο αὐτὴν (τὴν ἐλευθερίαν)», εἴτε δηλονότι κατὰ τὴν εἰς Ἑλλάδα, εἴτε κατὰ τὴν εἰς Ῥώμην ἄφιξιν αὐτοῦ, ἤτοι τῷ 70 μ. Χ. (ὡσαύτως καὶ ἐν Συγκέλλ. σ. 271 τέλ.) εἰ καὶ ὁ Φιλόστρατος δὲν εἶναι συγγραφεὺς, εἰς οὗ τὸ κῆρος περὶ χρονολογιῶν προκειμένου, δύναται νὰ δοθῇ βαρύτης σπουδαία. Κατὰ τὰ ὑπὸ Zumpt (Comment. Epigr. τόμ. 2. σ. 271) ἐκτιθέμενα, πάντως ἡ Ἀχαΐα, τὸ βραδύτατον κατὰ τὸ 74 μ. Χ., ἐγένετο αὐθις ἐπαρχία, διότι καὶ ἐκ τινος Σαρδικῆς ἐπιγραφῆς (παρὰ Alb. de la Marina, Itin. Sard. τόμ. II. σ. 469. πρὸς Th. Mommsen ἐν «Hermes» τόμ. 2 (1867) τευχ. 1. σ. 111) εἰκάζεται ὅτι ἡ Σαρδὴ διωκεῖτο τότε πάλιν ὑπὸ αὐτοκρατορικοῦ ἡγεμόνος (praeses) ἢ ἐπιτρόπου (procurator)· ἐπεὶ δὲ συμπεραίνει ὁ Ζ. ὅτι ἡ ἐπαναγωγὴ τῆς Σαρδοῦς ὑπὸ τὴν τοῦ αὐτοκράτορος διοίκησιν (σ. 145) συνεδέετο πρὸς τὴν τότε πρὸς ἀνταλλαγὴν ἀπόδοσιν τῆς Ἀχαΐας εἰς τὴν Σύγκλητον. Ὁ Clinton (Fast. Roman. τόμ. 1. σ. 60) ὡς καὶ ὁ Kuhn (Städt. Vert. τόμ. 2. σ. 50) φαίνεται ὅτι, ἐκ συμφώνου πρὸς τὸν Ἱερώνυμον (σ. 439) θέτουσι τὸ γεγονός τοῦτο εἰς Ὀλυμπ. 213, ἤτοι περίπου εἰς τὸ 73 ἢ 74 μ. Χ. Ὁ Siovers «zur Gesch. des Nero. u. Galba» ἐν σελ. 24. σημ. 2, λέγει περὶ τοῦ χωρίου τοῦ Πλινίου Ν. II. 6, (10), 22 «ὅτε ὁ Πλίνιος ἔγραψε τὸ χωρίον τοῦτο, ἡ Ἀχαΐα ἦτο αὐτόνομος». Ἐντεῦθεν βεβαίως οὐδὲν πλέον μανθάνομεν ὑπὸ ἐποψιν χρονολογικὴν, διότι οὐδὲν ἔχομεν διδόμενον ἀσφαλές ἵνα προσδιορίσωμεν πότε τὸ χωρίον τοῦτο ἐγράφη. Ἐπειδὴ πρὸς τούτοις παρὰ Πλινίῳ IV. 7, (11), κξ. πρὸς Α' τόμ. τοῦ βιβλίου τούτου σ. 507) πᾶσαι αἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις αἱ καὶ ἄλλως γνωσταὶ ὡς «ἐλεύθεραι πόλεις (liberae civitates)» μνημονεύονται ὕστερον κατ' ἰδίαν ὡς «ἐλεύθεραι πόλεις», ἢ ὑπαρξίς δὲ ἐλευθέρων πόλεων ἐν ἐλευθέρῳ χώρῳ οὐδεμίαν ἔχει ἔννοιαν, ἀνάγκη πάντως νὰ ὑποτεθῇ δυοῖν θάτερον· ἢ ὅτι ἡ εἶδησις ἐκείνη περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Νέρωνος δωρηθείσης τῇ Ἑλλάδι ἐλευθερίας εἶναι παρὰ Πλινίῳ ἀπλῆ τις ἱστορικὴ μνεία παροδικοῦ τινος γεγονότος, καὶ διὰ τοῦτο ὁ συγγραφεὺς οὗτος, χωρὶς νὰ μνημονεύσῃ τῆς ὑπὸ τοῦ Οὐεσπασιανοῦ γενομένης παλινορθώσεως τοῦ πριήην καθεστώτος, ἀναφέρει συγχρόνως τὰς πολλὰς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἀχαΐα «ἐλευθέραι πόλεις» ὡς διαρκές τι ἴδιον γνώρισμα τῆς ἐπαρχίας ταύτης· ἢ ἄλλως ὅτι τὰ ὑπὸ τοῦ Πλινίου λεγόμενα συγχρόνως περὶ τε τῆς ὑπὸ Νέρωνος ἀπονε-

στρογγύλως καὶ καθαρῶς «ἀπομεμαθηκέναι τὴν ἐλευθερίαν τὸ Ἑλληνικόν¹⁴». Ἡ μέχρι τοῦ ἔτους 67 ὑφισταμένη ὀργάνωσις καὶ διοικήσεις τῆς Ἀχαΐας, ἧς τὰ βόρεια καὶ βορειοδυτικὰ ὄρια (πρβλ. σ. 52 καὶ 146) δὲν ὑπερέβαινον νῦν πιθανῶς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἀχελώου καὶ τὰς Θερμοπύλας^{15α}, ἀποκατέστη ἀπλούστατα αὔθις,

μηθείσης τῇ ὅλῃ Ἑλλάδι ἐλευθερίας καὶ περὶ ὑπάρξεως ἰδιαιτέρων ἐλευθέρων Ἑλληνικῶν πόλεων, πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἄτακτος παρὰ τῆ συγγραφῆ συμφορήσις εἰδήσειον περὶ τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων. (Ἐπειδὴ ὁ Πλίνιος κατὰ Clinton, *Fast. Roman.* τόμ. 1, σ. 65. πρβλ. Pauly R. E. τ. 5 σ. 1746 καὶ Bernhardy, *Röm. Litt.* σ. 733, τὴν «Φυσικὴν Ἱστορίαν (Naturalis Historia)» αὐτοῦ ἐξέδωκε μετὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 77 καὶ πρὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ 79 μ. Χ., ἦτοι ἐν χρόνῳ, ἐν ᾧ ἡ Ἀχαΐα ἦτο πάντως αὔθις ἐπαρχία, διὰ τοῦτο πρέπει νὰ υποθέσωμεν, ὅτι αἱ πρόην ἐλεύθεραι πόλεις τῆς ἐπαρχίας ταύτης καὶ μετὰ τὴν ἐπὶ Οὐεσπασιανοῦ ἐπάνοδον τοῦ πρόην καθεστῶτος διετήρησαν τὴν ἐλευθερίαν αὐτῶν· διότι γενικὴ τις μεταβολὴ ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην ἤθελε πάντως μνημονεῦσθαι ὑπὸ τοῦ Πλινίου).—Ὁ Eckhel (*D. N.* VI. σ. 332) ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ φρονεῖ ὅτι ἡ παλινόρθωσις τοῦ πρόην ἐπαρχιακοῦ καθεστῶτος ἐν Ἀχαΐᾳ ἐτελέσθη τῷ 74 μ. Χ. Ὁ Finlay ἐν εἰρ. τ. σ. προλόγου XXII. συνηγορεῖ ὑπὲρ τοῦ ἔ. 73 μ. Χ. πρβλ. Pauly R. E. τ. VI. 2. σ. 2482 καὶ ἴδ. πρὸς τούτοις ἀνωτέρω Clinton ἐν εἰρ. τ.

¹⁴ Πausan. Z. 17, 2 καὶ σημ. 15 καὶ πρβλ. Philostr. E. 41. Ἐν Συγκέλλου σ. 341d (R.) σ. 271 τέλ. (V) περὶ τοῦ ἐξ Ἀνατολῆς εἰς Ῥώμην ἐπιστρέφοντος Οὐεσπασιανοῦ λέγεται καὶ τοῦτο: «ἐλθὼν οὖν εἰς Ἑλλάδα χειροῦται τὰς ἀποστάσας πόλεις». ἴδ. Hermann, *Grieh. Staatsalter.* § 190, 6.

^{15α} Περὶ τοῦ τότε ἤδη ὑφισταμένου ἀπὸ Ἀχαΐας χωρισμοῦ τῆς Ἠπείρου μετὰ τῆς Ἀκαρνανίας καὶ τῶν Ἰονίων νήσων δύνανται νὰ θεωρηθῆ ὡς μαρτυρία πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τὸ χωρίον τοῦ Φιλοστράτου Β. Ἀπολλ. Τυαν. Ζ. 25. *

* Μοὶ εἶναι ἄπορον ἐπὶ τίνος ἐννοίας τοῦ χωρίου τούτου στηρίζει ὁ συγγραφεὺς τὴν ἐκφερομένην ὑπ' αὐτοῦ γνώμην. Ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ, ὡς καὶ ἐν τοῖς ἡγουμένοις καὶ τοῖς ἐπομένοις, ὁ λόγος εἶναι περὶ τῆς ἐν Ῥώμῃ ἐν δεσμωτηρίῳ διαμονῆς τοῦ Ἀπολλωνίου. Ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ πολλοὶ τῶν καθειργμένων ἐξηγοῦνται τῷ Α. τίνι αἰτίᾳ ἢ προφάσει καθείρθησαν ὑπὸ τοῦ Δομιτιανοῦ, ἐν δὲ τῷ χωρίῳ ἀκριδῶς, εἰς ὃ παραπέμπει ὁ συγγραφεὺς, γίνεται λόγος περὶ τινος Ἀκαρνανοῦ καθειργμένου. «Καθειρκτό τις καπὶ τοιαύτῃ αἰτίᾳ· χωρίον Ἀκαρνανία περὶ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἀγελώου ἔχων περιέπλει τὰς Ἐχινάδας ἐν ἀκατίῳ μικρῷ, διασκεψάμενος αὐτῶν μίαν, ἣν ξυνήπτεν ἦδη τῇ ἡπείρῳ (τῇ Ἀκαρνανικῇ δηλονότι), δένδροις δ' ὠραίοις διεφύτευσε καὶ ἀμπέλοις ἡδουίνοις, δίαιταν θ' ἰκανὴν τῷ σώματι κατεσκευάσατο ἐπ' αὐτῇ· καὶ γὰρ τι καὶ ὕδωρ ἐκ τῆς ἡπείρου ἐπήγετο ἀποχρῶν τῇ νήσῳ· ἐκ τούτου ἀνέφυ γραφὴ μὴ καθαρὸς εἶναι ὁ Ἀκαρναν οὗτος, ἔργα δ' αὐτῷ ξυνειδῶς οὐ φορητὰ τῆς μὲν ἄλλης γῆς ἐξίστασθαι τε καὶ ἀποφοιτᾶν ὡς μεμιασμένης ἑαυτῷ, τὴν δ' Ἀλκμαίωνος τοῦ Ἀμφιαράου λύσιν, δι' ἣν τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἀγελώου μετὰ τὴν μητέρα ᾤκησεν, ἤρῃσθαι αὐτόν, εἰ μὴ καὶ ἐφ' ὁμοίοις, ἀλλ' ἐπὶ σχετλίοις ἴσως καὶ πόρρω ἐκείνων· ὁ δ' οὐ τοῦτ' ἔφασκεν, ἀλλ' ἀπραγμοσύνης ἐρῶν ἐκεῖ οἰκῆσαι, τὸ δ' ἄρ' ἐς δίκας αὐτῷ περιστηναί, δι' ἧς καὶ εἶρχθαι αὐτόν».

Παρεθέσαμεν ἐνταῦθα ὀλόκληρον τὸ κεφάλαιον, ἵνα δειχθῆ σαφῶς ὅτι οὐδεὶς ἐν

καὶ ἡ Ἀχαΐα ὑπήχθη αὖθις ὑπὸ διοικητὰς συγκλητικούς. Μεταβολαὶ ἄλλως ἄξιαι λόγου εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου ἰδρυθὲν καθεστῶς φαίνεται ὅτι δὲν ἐγένοντο¹⁵. Οὕτως ἡ Ἀχαΐα ἐγένετο αὖθις

¹⁵ Πausan. Ζ. 17, 2. Sueton. Vespasian. c. 8. Eutrop. VII. 19 τέλ. Oros. VII. 9. Hieronym. chron. σ. 439. Αἱ εἰδήσεις αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τὰ τῆς ἐν Ἀχαΐα παλινορθώσεως τοῦ ἐπαρχιακοῦ καθεστῶτος εἰσὶ λίαν ἐνδεεῖς. Ἄν ἡ ὑπὸ τοῦ Πλινίου παρεχομένη χρονολογία ἦτο ἀξιόπιστος εἰς ἡμᾶς, ἠδυνάμεθα τότε νὰ εἰκάσωμεν ἀπλοῦστατα ἐκ τῶν ὑπ' αὐτοῦ περὶ τῶν πολλῶν ἐλευθέρων πόλεων λεγομένων, ὅτι ὁ Οὐεσπασιανὸς ἀποκατέστησεν ἀπλῶς τὸ ὑπὸ τοῦ Νέρωνος καταλυθὲν καθεστῶς. Εἶναι δὲ πάντως πιθανώτατον ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ ἀποκαθιστῶν ἐν Ἑλλάδι τὸ ἐπαρχιακὸν καθεστῶς οὐδένα εἶχε λόγον νὰ καταργήσῃ μετ' ἀσκόπου ὄλως σκληρότητος τὴν ἀθῶσαν «ἐλευθερίαν», τὴν ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου ἀπονεμηθεῖσαν ταῖς πόλεσιν ἐκεῖναις, ἀφοῦ μάλιστα ἡ «ἐλευθερία» αὕτη πολιτικῶς μὲν ἦτο ὄλως ἀκίνδυνος, οἰκονομικῶς δ' ὡσαύτως οὐδεμίαν ἐπέφερε ζημίαν εἰς τὸ ταμεῖον τοῦ κράτους. Ὅτι πλὴν τῶν Ἀθηναίων—(ἡ γνώμη τοῦ γηραιοῦ Μεουρσίου καὶ τοῦ Corfini, ὅτι αἱ Ἀθηναὶ ἀφῆρέθησαν τότε ὑπὸ τοῦ Οὐεσπασιανοῦ τὴν ἐλευθερίαν αὐτῶν καὶ μόλις ὡς δῶρον παρὰ τοῦ Νερούα ἀνεκτήσαντο αὐτὴν, κατεπολεμήθη ἤδη ὑπὸ τοῦ Ahrens (de Statu polit. Athen. σ. 14. 19. ἴδ. καὶ Ellissen ἐν εἰρ. τ. σ. 47)· περὶ Ἀθηναίων ἐν μεταγενεστέροις ἔτι χρόνοις ἴδ. Spartian. Sever. c. 3, 7· περὶ τῶν βραδύτερον ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων γενομένων ἀναμίξεων καὶ μεταβολῶν ἐν τῇ Ἀττικῇ δικαιοδοσίᾳ ἴδ. κατωτέρω)—ὑπῆρχον καὶ μετὰ τὸν Οὐεσπασιανόν, καὶ ἄλλαι ἔτι ἐλεύθεραι ἐν Ἑλλάδι πόλεις, ἰδίως ἡ Σπάρτη, τοῦτο ἐδείχθη ἤδη ἐκ τοῦ χωρίου τοῦ Πλινίου (ἴδ. Τόμ. Α. σ. 629) καὶ ἰδίως ἐκ τῶν τοῦ Πλινίου ἐπιστολῶν (VIII. 24)· καὶ ὁ Orelli δὲ (ἀρ. 6483 γραμμ. 7 κξ.) συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς γνώμης ταύτης· ἴδ. καὶ Πausan. I. 35, 2. καὶ 34, 2. Ὁμοίαν περὶ τῶν πραγμάτων τούτων γνώμην πρὸς τὴν ἡμετέραν ἔχει καὶ ὁ Becker-Marquardt, R. A. III. 1. σ. 124 καὶ 129 κξ. Ἐξ ἄλλου εἶναι πιθανόν ὅτι ὁ Οὐεσπασιανὸς ἀφῆρεσεν ἀπὸ τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων, ἰδίως ἀπὸ Πατρῶν καὶ Κορίνθου, τὸ δικαίωμα, ὅπερ εἶχον, τοῦ κόπτειν νόμισμα (δὲν ὑπάρχουσι παντελῶς νομίσματα τῆς πόλεως ταύτης ἀναγόμενα εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Οὐεσπασιανοῦ καὶ τοῦ Τίτου) καὶ ὅτι ὁ Δομιτιανὸς βραδύτερον ἀπέδωκεν αὐταῖς τὸ δικαίωμα τοῦτο· διὸ καὶ τὸν αὐτοκράτορα τοῦτον αἱ εἰρημέναι πόλεις αὗται ἐτίμησαν ἐν τοῖς νομίσμασιν αὐτῶν ὡς ἐλευ-

τούτω λόγος περὶ Ἡπείρου καὶ τῶν Ἰονίων νήσων οὐδὲ περὶ τοῦ διοικητικοῦ χωρισμοῦ αὐτῶν ἀπὸ τῆς Ἀχαΐας. Ἀλλὰ πῶς ὁ συγγραφεὺς εἰκάζει τὸ τοιοῦτον; ἐκ τοῦ ὅτι ὁ Ἀκαρνανὸν ὁ ἐρημίτης τῆς Ἐχινάδος νήσου καθεύργγυται ἐν Ῥώμῃ, οὐχὶ ἐν Ἀχαΐα, ἢ παρανοήσας τὸ «ξυνηπτεν (ἡ νῆσος) τῇ ἠπείρῳ», ἐκλαθὼν δηλονότι τὸ ἠπείρῳ ἀντὶ Ἡπείρῳ; Καὶ αἱ δύο ἐξηγήσεις εἰσὶν ἀτοπώταται· ἀλλὰ καὶ ἄλλως οὐδὲν ἐκ τούτου προκύπτει συναφὲς πρὸς τὴν γνώμην τοῦ συγγραφέως. Δὲν χωρεῖ δὲ ἐνταῦθα καὶ οἰαδήποτε ὑπόθεσις ὅτι ἡ παραπομπὴ ἔχει πλημμελῶς καὶ ὅτι ἐν ἄλλῳ χωρίῳ τοῦ Φιλοστράτου ζητητέα ἢ μαρτυρία, ἣν ἀρύεται ὁ συγγραφεὺς ἐκ τοῦ Φιλοστράτου. Διότι οὐδαμοῦ μὲν τοῦ Βίου τοῦ Ἀπολλωνίου μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ Φιλοστράτου ἡ Ἡπειρος ἐν δὲ τῷ Β. τῶν Σοφιστῶν μνημονεύεται δις ἐν χωρίοις (II. 1, 9. 30) οὐδὲν περιέχουσι συναφὲς πρὸς τὸ ἐν λόγῳ ζήτημα. (Σ. Μ.)

Ῥωμαϊκῆ ἐπαρχία· οἱ δὲ Ἕλληνες τῆς χώρας ταύτης μετὰ βραχυχρόνιον μέθην τῆς ἐλευθερίας μετέστησαν πάλιν εἰς τὴν κατάστασιν, ἐξ ἧς εἶχεν ἐξαγάγει αὐτοὺς λίαν ἀκαίρως ἢ τοῦ Νέρωνος μωρία. Δὲν γινώσκομεν ἀκριβῶς πῶς ἐδέξατο τὸ πλῆθος τῶν Ἑλλήνων τὴν αὐστηράν, ἀλλ' ἀναπόδραστον καὶ συνετὴν διάταξιν τοῦ Οὐεσπασιανοῦ. Ἡκιστα ὁμῶς πιθανὸν ὅτι ἐν τοῖς πεπαιδευμένοις τῶν Ἑλλήνων πολλοὶ οὕτω συνετῶς ἔκριναν, ὡς ἔκρινεν ὁ εὐγενὴς καὶ ἄλλως πρὸς τὴν δυναστείαν τῶν Φλαβίων οὐδαμῶς εὐμενῶς ἔχων Βοιωτὸς Πλούταρχος ¹⁶. Ἄνδρες δὲ ὡς ὁ Ἀπολλώνιος ὁ Τυανεὺς ἐτρέποντο καὶ εἰς πικροτάτας μομφάς. Ὁ Ἀπολλώνιος μετὰ τὴν εἰς Ἑλλάδα ἄφιξιν αὐτοῦ (σ. 94 κέξ.) ἐμυήθη ἐν Ἀθήναις τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια (κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 68), εἶτα δέ, διαρκοῦντος τοῦ χειμῶνος τοῦ 68 πρὸς τὸ 69 μ. Χ., ἐπεσκέψατο κατὰ τὴν συνήθειαν αὐτοῦ τὰ ἐν Ἑλλάδι ἱερά ¹⁷, τέλος δὲ κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 69 ἤρξατο περιοδείας τινός, διὰ Χίου καὶ Ῥόδου, εἰς Αἴγυπτον καὶ τὰς περὶ τὸν ἄνω Νεῖλον χώρας. Ἐν Αἰγύπτῳ ἐγένετο προσωπικῶς γνῶριμος εἰς τὸν Οὐεσπασιανόν, ἔστις μετὰ τὴν πρώτην αὐτοῦ ὡς αὐτοκράτορος ἀνάρρησιν (κατὰ Ἰούλιον τοῦ 69), πρὶν ἢ ἔτι ἔλθῃ εἰς Ῥώμην καὶ καταλάβῃ ὀριστικῶς τὴν ἀρχήν, περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους τούτου εἶχε μεταβῆ ἀπὸ Συρίας εἰς Ἀλεξάνδρειαν. Κατὰ τὴν γνωριμίαν ταύτην ὁ Ἀπολλώνιος ἔτυχε μεγίστου σεβασμοῦ παρὰ τοῦ χρηστοῦ ἀνδρός. Ἄλλ' ὅτε βραδύτερον ἔμαθεν, ¹⁸ ὅτι ὁ Οὐεσπασιανὸς μετέβαλε τὴν Ἀχαΐαν αὖθις εἰς ἐπαρχίαν, κατελήφθη ὑπὸ μεγάλης ὀργῆς καὶ

θερωτὴν καὶ εὐεργέτην. — Τὰ ἸΚορινθιακὰ νομίσματα τῶν χρόνων τοῦ Δομιτιανοῦ φέρουσι τὴν ἐπιγραφὴν «PERmissu IMPeratoris (ἀδεία τοῦ αὐτοκράτορος)», καὶ πρὸς ἔνδειξιν εὐγνωμοσύνης ἢ Κόρινθος ἐν τοῖς νομίσμασιν αὐτῆς καλεῖται «Colon. jul. Flavia Aug. Cor.» Πρὸς Vaillant, num. colon. I. σ. 140 Eckhel D. N. II. σ. 243. Zumpt, Comm. Epigr. τόμ. 1. σ. 375. 399.

¹⁶ Λίαν χαρακτηριστικὸν ὡς πρὸς τὴν περὶ τῶν πραγμάτων τούτων θεωρίαν τοῦ Πλουτάρχου εἶναι τὸ ἐν τοῖς «Πολιτικοῖς παραγγέλμασι» χωρίον αὐτοῦ (§ 32) «ἐλευθερίας δὲ ὅσον οἱ κρατοῦντες νέμονται τοῖς δήμοις, μέτεστι, καὶ τὸ πλέον ἴσως οὐκ ἄμεινον»

¹⁷ Φιλοστρ. Ἀπολλ. Τυαν. Ε. 19. 20. Clinton σ. 53 κξ.

¹⁸ Περὶ τῆς τοῦ Φιλοστράτου χρονολογίας ἴδ. ἀνωτ. σημ. 14α.

ἀπέρριψεν ἐπανειλημμένως καὶ ὀριστικῶς τὴν πρόσκλησιν τοῦ αὐτοκράτορος ἐπιθυμοῦντος νὰ ἔχη αὐτὸν πλησίον ἑαυτοῦ καὶ πολλὰς ἔγραψε τῷ Οὐεσπασιανῷ πικροτάτας ἐπιστολάς, ἐν αἷς ἐν τῇ πρώτῃ αὐτοῦ ἀγανακτήσει παρέβαλλε τὸν Οὐεσπασιανόν, ὅστις « τοὺς Ἕλληνας, οὓς ὁ Νέρων παίζων ἠλευθέρωσεν, αὐτὸς σπουδάζων ἐδουλώσατο », πρὸς τὸν Ξέρξην καὶ ἔκρινεν ἐν δυσμενεῖ παραλληλισμῷ πρὸς τὸν Νέρωνα, ὅστις τοῦλάχιστον ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ ἐνήργησε, κατὰ τὸν Ἀπολλώνιον, γενναιότερον ἢ ὁ ἐξυμνούμενος Φλάβιος¹⁹. Πολλῷ πρακτικώτερα πάντως ἦτο ἡ συμβουλή, ἣν εἶχε δώσει τῷ αὐτοκράτορι ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τῷ 69 ἢ 70 παραινῶν αὐτῷ νὰ φροντίζῃ ὡς ἡγεμῶν διηνεκῶς ἵνα αἱ Ἑλληνικαὶ ἐπαρχίαι ὑπὲρ τοιούτων μόνον διοικητῶν διέπωνται, οἵτινες εἰσὶν ἔμπειροι τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ τῶν Ἑλληνικῶν τρόπων²⁰. Ἀλλ' ἡ ἀγανάκτησις αὐτοῦ δὲν προέβη ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε νὰ παύσῃ πᾶσαν πρὸς τὸν οἶκον τῶν Φλαβίων σχέσιν· τούναντίον, ὅπως καὶ ἄλλως δὲν παρεγνώριζε τὴν χρηστότητα τῆς νέας κυβερνήσεως, οὕτω μετὰ τὴν ἐκ τοῦ ἄνω Νείλου ἐπάνοδον συνῆψε φιλικωτάτας σχέσεις καὶ πρὸς τὸν τοῦ νέου αὐτοκράτορος εὐγενῆ υἱὸν Τίτον, τὸ μὲν πρῶτον δι' ἐπιστολῶν, εἶτα δέ, τῷ 71, ἐν Κιλικίᾳ, καὶ προσωπικῶς²¹. Ἐν παρόδῳ μόνον ἀναφέρομεν

¹⁹ Φιλοστρ. Ε. 41.

²⁰ Φιλοστρ. Ε. 36. Κατὰ τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἐκληροῦντο οἱ ἄρχοντες βουλευταὶ (οἱ συγκλητικοὶ διοικηταὶ) πρὸς Δ. Κασσ. 53, 14 ἢ τῆς συμβουλῆς ταύτης ἐκτέλεσις ἦτο πολὺ δυνατὴ.

²¹ Φιλοστρ. Γ. 29-34. πρὸς Clinton σ. 57-59. Τότε δὲ συνέστησεν ὁ Ἀπολλώνιος θερμότητα εἰς τὸν νεαρόν διάδοχον τοῦ θρόνου τὸν περίφημον κυνικὸν Δημήτριον (ἴδ. ἀνωτέρω. κεφ. Α σ. 87), τὸν φίλον αὐτοῦ, ὅστις μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Νέρωνος εὗρισκετο πάλιν ἐν Ρώμῃ. Πρὸς Φιλοστρ. ἐν εἰρ. τ. Γ. 31. καὶ ἴδ. 33. Ad. Schmidt, Glaubensfreiheit σ. 391 κξ. Ὁ μέγας σεβασμὸς, ὃν ἠσθάνετο ὁ Ἀπολλώνιος διηνεκῶς πρὸς τὸν Οὐεσπασιανόν καὶ τὸν Τίτον, ἐκδηλοῦται ἅπαξ ἔτι ῥητῶς καὶ διὰ μακρῶν παρὰ Φιλοστράτῳ (Η. 7, 5 καὶ 3) * — (ὁ κυνικὸς Δημήτριος δὲν ἀπῆλαυσεν ἄλλως ἐπὶ μακρὸν τῆς εὐνοίας τοῦ οἴκου τῶν Φλαβίων· κατὰ τὸν διωγμὸν ἤδη τῶν φιλοσόφων τὸν κατὰ τὸ 75 (ἴδ. κατωτέρω σημ. 30) ἐκδιωχθεὶς τῆς Ρώμης ἐξωρίσθη εἰς

* Ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ οὐδὲν λέγεται περὶ Τίτου· περὶ τῶν πρὸς Τίτον σχέσεων τοῦ Α. ἴδ. Φιλοστρ. Ἀπολλ. Γ. Γ. 29-30. (Σ. Μ.)

ένταῦθα τὰς περαιτέρω τύχας τοῦ Ἀπολλωνίου, τὰς περιοδείας αὐτοῦ εἰς Φοινίκην, Συρίαν, Κιλικίαν, ἔπειτα πάλιν τήν, ὡς φαίνεται, μακρὰν αὐτοῦ διαμονὴν ἐν Ἰωνίᾳ (πρὸ βλ. κατωτέρω) ἵνα ἐπανέλθωμεν εἰς αὐτὸν ἅπαξ ἔτι ἐν τοῖς περὶ Δομιτιανοῦ, μεταβαίνομεν δ' αὖθις εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἀχαΐας.

Οἱ Ἕλληνες τῆς Ἀχαΐας δὲν ἦσαν οἱ μόνοι Ἕλληνες τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους, οἵτινες ἀλγεινῶς ἠσθάνθησαν τὰς αὐστηρὰς διατάξεις τοῦ Οὐεσπασιανοῦ. Ἀφιέντες κατὰ μέρος τὸ ἐν τῇ βορείῳ Συρίᾳ γεγονός, ἔνθα ὁ νέος αὐτοκράτωρ (ἐξ ἀλλοίων πάντως αἰτίων) περὶ τοὺς αὐτοὺς χρόνους (κατὰ τὰ ἔτη 71 καὶ 73) τὴν Κομμαγηνὴν μετέβαλεν εἰς ἐπαρχίαν καὶ εἰς τὸν ἔσχατον, ἀκτῆμονα ἤδη καταστάντα, ἡγεμόνα τῆς γῶρας ταύτης Ἀντίοχον Δ'. τὸν Ἐπιφανῆ ἀπένειμε τὴν Σπάρτην τῆς Πελοποννήσου ὡς κατοικίαν διὰ τὸ ἐπίλοιπον τῆς ζωῆς αὐτοῦ²², ἐστερήθησαν τότε τῆς «ἐλευθερίας» αὐτῶν²³ καὶ προσηρτήθησαν εἰς τὰς ἐγγυτάτω

τινα νῆσον) ἴδ. Δ. Κασσ. 66, 13. Ζωναρ. Ann. XI. 17. Sueton. Vespas. c. 13 τέλ. περὶ τούτων καὶ περὶ τῶν τελευταίων αὐτοῦ τυγχῶν ἴδ. καὶ Θεμιστ. Λόγ. 34. σ. 640 κ. 48 καὶ παρὰ Schmidt, Glaubensfreiheit, σ. 396 κξ.

²² Ἰωσήπ. Ἰουδ. Πολέμ. Ζ, 7, 1-3 καὶ ἴδ. Becker-Marquardt, Röm. Alterth mέρ. 3. τμῆμ. 1. σ. 174. Eckhel VI. σ. 330. Clinton, Fast. Roman. σ. 60. Ἐν τούτοις ὁ βασιλεὺς τῆς Κομμαγηνῆς δὲν ἔμεινεν ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἐν Λακωνίᾳ, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι ἔζη βραδύτερον ἐν Ῥώμῃ μετὰ τῶν υἱῶν αὐτοῦ. Ἰωσήπ. ἐν εἰρ. τ. Ὁ νεώτερος Ἐπιφανῆς εἶχε τρεῖς υἱούς, τοὺς ἀδελφοὺς Φιλοπάππους, οἵτινες (ἴδ. κατωτέρω) βραδύτερον ἐκτῆσαντο σημασίαν τινὰ καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν Ἀθηνῶν ἴδ. Böckh C. I. τόμ. 1. σ. 433.

²³ α Ὡς πρὸς τὴν χρονολογίαν ἀνάγκη πρῶτον νὰ ῥηθῇ ὅτι ὁ Σουητώνιος (Vespas. c. 8), ὁ Εὐτρόπιος (VII. 19 τέλ.) ὁ Ὀρόσιος (VII. 9.) καὶ ὁ Ἱερώνυμος (chron. σ. 439) τὴν κατάλυσιν τῶν τριῶν μνημονευθέντων Ἑλληνικῶν κρατῶν συνδέουσιν ἀπ' εὐθείας πρὸς τὴν ἐκ νέου κατάργησιν τῆς «ἐλευθερίας» τῆς Ἀχαΐας (πρὸ βλ. καὶ ἀνωτέρ. σημ. 14α). Ἀκριβέστερον δυνατὸν νὰ ῥηθῇ τοῦτο μόνον περὶ Βυζαντίου (πρὸ βλ. τὴν ἐπομένην σημ. ἀρ. 23) ὑποτίθεται εὐλόγως ὅτι ἡ κατάλυσις τῆς ἐλευθερίας τῆς πόλεως ταύτης συνέπεσε πρὸς τὴν ἀκριβῶς ἐκτελεσθεῖσαν τῷ 73 εἰς ἐπαρχίαν μεταποίησιν τῆς Θράκης. Ὅτι παρὰ Πλινίῳ (N. H. IV. 11, (18), 46. V. 31, (36), 132 καὶ (37), 135) ἡ Ῥόδος, τὸ Βυζάντιον καὶ ἡ Σάμος καλοῦνται «ἐλευθεραὶ πόλεις (liberae civitates)», ἐκ τούτου κατὰ τὰ ἀνωτέρω ἐν σημ. 14α περὶ τῆς τοῦ Πλινίου χρονολογίας ὡς πρὸς τὴν χρονολογικὴν διασάφησιν τῶν γεγονότων τούτων εἰρημένα, οὐδὲν θετικὸν ποριζόμεθα κέρδος. Ἡ Ῥόδος φαίνεται ἔτι ἐλευθέρη καὶ παρὰ Δίωνι τῷ Χρυσοστόμῳ (Λόγ. ΛΑ (Ροδιακ.) σ. 343 M. καὶ Λόγ. ΛΒ σ. 377 M.) Ὁ Kuhn (die

πρὸς αὐτὰς κειμένας ἐπαρχίας αἱ νῆσοι Ῥόδος καὶ Σάμος καὶ ἡ πόλις Βυζάντιον ²³. Τίνα ἰδιαίτερα αἷτια ἐν ταῖς χώραις ταύταις τοῦ

Städt und bürgerl. Verfassung des Röm. Reiches, τόμ. 2. σ. 50. σημ. 355) ὁ Becker-Marquardt R. A. III. 1. σ. 145 σημ. 956, κατὰ τούτους δὲ καὶ ὁ Friedländer, (Darstellung. aus der Sittengesch. Roms, τόμ. 2. σ. 57. σημ. 3.) στηριζόμενοι ἐπὶ τῶν ὑπὸ Δ. Χρυσ. ἐν εἰρ. τ. σ. 344 M. 355 M. (πρὸς καὶ σ. 380 M.) λεγομένων, φρονούσιν ὅτι ὁ λόγος οὗτος συνετάχθη ἐν ἀρχῇ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Οὔεσπασιανοῦ. Πρὸς κ. θόλου Clinton, Fast. Roman. τόμ. 1. σ. 60.

²³ Πρὸς Sueton. Vesp. c. 8. Eutrop. VII. 19 τέλ. Oros. VII. 9. Hieronym. chron. σ. 439. Περὶ Ῥόδου προκειμένου (ἢ μικρὰ παρὰ Πλουτάρχῳ «Περὶ Ἀοργησίας» κ. 10 ἱστορία: «Ὅθεν οὐ φαύλως ὁ Ῥόδιος πρὸς ὑπερέτην τοῦ Ῥωμαίων στρατηγῶ βοῶντα καὶ θρασυνόμενον· Οὐ μέλει μοι τί σὺ λέγεις, ἀλλὰ τί τῆνος (ὁ στρατηγός) σιγῇ» φαίνεται ὅτι ἀνάγεται εἰς χρόνους, καθ' οὓς εἶχεν ἤδη ἀφαιρεθῆ ἡ τῆς Ῥόδου ἐλευθερία) ὁ Marquardt κλίνει νὰ θεωρήσῃ ὅτι ἡ ἰδρυσις τῆς λεγομένης «ἐπαρχίας τῶν νήσων (Insularum provincia)», τῆς ἀποτελουμένης ἀπὸ πλείστων Κυκλάδων καὶ πολλῶν παρὰ τὴν Ἀσιατικὴν παραλίαν κειμένων νήσων μετὰ πρωτευούσης Ῥόδου (τῆς πόλεως), εἶναι κατὰ Σ. Ρούφον (S. Rufus Breviar. c. 10) ἔργον τοῦ Οὔεσπασιανοῦ καὶ ὅτι διὰ τοῦ γεγονότος τούτου ἡ Ῥόδος κατήλθεν εἰς θέσιν πόλεως ἐπαρχιακῆς. Τούναντίον δὲ ὁ Bergman ἤδη («de Asia Romanorum provincia» ἐν σ. 31) ὑποστηρίζει τὴν θέσιν: «Insularum provincia non ante Diocletianum facta est. (ἡ τῶν νήσων ἐπαρχία δὲν συνέστη πρὸ τοῦ Διοκλητιανοῦ)». Καὶ ὁ Kuhn, ἐν εἰρ. τ. τόμ. 2. σ. 202 κξ. σφοδρῶς καταπολεμεῖ, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην, τὴν τοῦ Marquardt εἰκασίαν ἀποδεικνύομεν δ' ὡσαύτως κατωτέρω (σημ. 37), ὅτι ἡ Ῥόδος κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἀνεκτήσατο αὐτοῖς βραδύτερον τὴν σκισμὸν αὐτῆς αὐτονομίαν. Τοῦ Βυζαντίου δὲ πιθανόν φαίνεται ὅτι ἡ ἐλευθερία κατελύθη καθ' ὃν χρόνον ἐσχηματίσθη ἐντελῶς ὑπὸ τοῦ Οὔεσπασιανοῦ τῷ 73 ἡ ἐπαρχία Θράκη· πρὸς Rössler, «das vorrömische Dacien» σ. 24. Becker-Marquardt, R. A. III. 1. σ. 119 κξ. πρὸς Finlay ἐν εἰρ. τ. σ. προλ. 22. Τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ Βυζάντιον κατὰ Πλίνιον τὸν νεώτερον (Epist. (X) ad Trajan. 43. 44. 77. 78 (ἐκδ. keil) ἐν τοῖς ἐπομένοις χρόνοις, ἰδίως ἐπὶ τοῦ Τραϊανοῦ, φαίνεται ὑποκείμενον εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ διοικητοῦ τῆς Βιθυνίας, ἐξηγεῖ ὁ Marquardt (ἐν εἰρ. τ. σ. 120) διὰ τοῦ ἐτέρου γεγονότος, καθ' ὃ ὁ Οὔεσπασιανὸς τὴν Θράκην καὶ τὴν Ἀσιατικὴν τοῦ Ἑλλησπόντου παραλίαν ἤνωσεν ὑπὸ μίαν ἐπαρχίαν διοικουμένην ὑπὸ ἐπιτρόπου Καίσαρος, ὑποκειμένου εἰς τὴν ἀνωτέραν ἐποπτεῖαν τοῦ διοικητοῦ τῆς Βιθυνίας. Ἀλλὰ καὶ ταύτην τὴν γνώμην καταπολεμεῖ λίαν ἐντόμως ὁ Kuhn ἐν εἰρ. τ. τόμ. Β'. σ. 202-206· ἐκτίθησι δὲ ὅτι ὁ Ἑλλησπόντος ἦτοι «ἡ χώρα ἡ ἀποτελουμένη ἐκ τῆς Ἀσιατικῆς παραλίας τοῦ Ἑλλησπόντου» ἀνῆκε τότε ἀναλλοιώτως (ὑπὸ τῆς Συγκλήτου διοικουμένη) εἰς τὴν συγκλητικὴν Ἀσίαν καὶ ὅτι οἱ λεγόμενοι τοῦ Ἑλλησπόντου ἐπίτροποι ἦσαν ἀπλῶς αυτοκρατορικοὶ τριμειακοὶ ἐπίτροποι ἐν τῇ ὑπὸ τῆς Συγκλήτου διοικουμένη Ἀσίᾳ. Ἀλλὰ πάντως ἡ Θράκη ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀδριανοῦ φαίνεται ὑποκειμένη εἰς αὐτοκρατορικὸν πρεσβευτὴν (legatus) ἦτοι διοικητὴν. Τὰ αἷτια τῆς παροδικῆς εἰς Βιθυνίαν ὑπαγωγῆς τοῦ βραδύτερον ὡς Θρακικοῦ πάλιν φαινομένου Βυζαντίου (Becker-Marquardt ἐν εἰρ. τ. σ. 153), δὲν εἶναι γνωστά. Ἴσως τοῦτο ἐγένετο διότι τὰ πράγματα τῆς «ἐλευ-

Ἑλληνικοῦ κόσμου συνετέλεσαν ἵνα ἡ ἀληθῶς καὶ ἐξ οἰκονομικῶν πάντως λόγων ὑπαγορευθεῖσα δήμευσις τῆς ἐθνικῆς αὐτῶν αὐτονομίας δικαιολογηθῆ ἐπισήμως, περὶ τούτου οὐδὲν μανθάνομεν. Ἄλλὰ πάντως λίαν ὠφέλιμος εἰς τὸ δεινῶς ἐξηντλημένον ταμεῖον τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους ἐγένετο ὁ πλοῦτος καὶ ἰδίως τὸ δαφιλῆς κέρδος τῶν Βυζαντίων ἐκ τῆς μέχρι τοῦ νῦν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἀφιεμένης αὐτοῖς μερίδος τοῦ κατὰ τὸν πορθμὸν τοῦ Βοσπόρου εἰσπραττομένου τέλους²⁴, οὐχ ἦττον δὲ καὶ ἡ εὐημερία τῶν λίαν ἐπιφθόνων Ῥοδίων²⁵. Ἐν τούτοις ἡ τύχη τῶν Ῥοδίων τοῦλάχιστον καὶ τῶν Βυζαντίων μετεβλήθη μετὰ τινα χρόνον ἐπὶ τῷ κρείττω. Οἱ Ῥόδιοι πολλοὺς εἶχον φίλους ἐν Ῥώμῃ· ἀπὸ δὲ τῆς τελευταίας αὐτῶν ἐπὶ τοῦ Κλαυδίου ἀποτυχίας (σ. 119) μετὰ γνησίως Ἑλληνικῆς εὐστροφίας εἶχον τιμήση, ἐγείροντες χαλκί- νους ἀνδριάντας, οὐ μόνον τοὺς αὐτοκράτορας, ἀλλὰ καὶ πάντα ὀνομαστὸν Ῥωμαῖον, ἐρχόμενον εἰς τὴν νῆσον αὐτῶν, ἰδίως δὲ τοὺς ἀνωτέρους ἐπαρχιακοὺς ἄρχοντας²⁶. Φαίνεται δὲ ὅτι καὶ νῦν δὲν ἔμειναν ἀπραγοῦντες· καὶ βραδύτερον δὲ ἔτι ἡ νῆσος φαί-

θήρας» ταύτης πόλεως παρέσχον ἀφορμὴν νὰ ὑποβληθῶσι ταῦτα προσωρινῶς εἰς τὸν ἔλεγχον τοῦ ἐμπίστου συμβούλου τοῦ Τραϊανοῦ Πλινίου τοῦ Νεωτέρου. (Περὶ τῶν σχέσεων τοῦ Βυζαντίου πρὸς τὸν διοικητὴν τῆς Μοισίας κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Τραϊανοῦ ἴδ. Plin. (ἔκδ. Keil) Epist. X. 43. 44. 1.

²⁴ Περὶ τοῦ παραγωγίου (τοῦ φόρου τοῦ τελουμένου κατὰ τὴν διὰ τοῦ Βοσπόρου διάβασιν) καὶ τῆς ἀφθόνου ἀλιείας τῶν Βυζαντίων ἴδ. Στράβ. Ζ. 320 * καὶ πρβλ. O. Frick παρὰ Pauly R. E. τόμ. 1. ἔκδ. 2. σ. 2610. Πλὴν τῆς εἰς τοὺς Βυζαντίους ἀφέσεως τοῦ παραγωγίου ἠλαττώθη ἴσως καὶ ἡ βαρεῖα φορολογία τῶν Βυζαντίων διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ Κλαυδίου τῷ 53 γενομένης χάριτος.

²⁵ Ἰρβλ. Δ. Χρυσοστ. Λόγ. ΛΑ (Ῥοδιακ) σ. 310 M. 322 M. 341 M. 343 M.

²⁶ Δ. Χρυσοστ. ΛΑ σ. 342 καὶ 343 M. πρβλ. 344 M. τέλ.

* Ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ τοῦ Στράβωνος οὐδεὶς γίνεται λόγος περὶ τῶν παραγωγίων ἀλλὰ μόνον περὶ τῆς ἐν τῷ Κέρατι (τῷ Κερατίῳ κόλπῳ) πλουσίας θήρας τῶν πηλαμηδῶν καὶ τῆς ἐκ τούτων ἀξιολόγου προσόδου τῶν Βυζαντίων καὶ τοῦ δήμου τῶν Ῥωμαίων· περὶ παραγωγίων τῶν ἐπιβαλλομένων ὑπὸ τῶν Βυζαντίων εἰς τὰ διὰ τοῦ Βοσπόρου φερόμενα ἐμπορεύματα ἴδ. Πολυδ. Δ. 46 καὶ 47 καὶ ἱερωδιαν. Ἱστορ. Γ. 1, 5. «Κεϊμένη γὰρ ἐπὶ τῷ στενοτάτῳ τῆς Προποντίδος πορθμῷ προσόδοις τε ταῖς ἀπὸ θαλάττης τελῶν τε καὶ ἀλιείας μεγάλως ὠφελεῖτο. (Σ. Μ.).

νεταὶ πάλιν ὡς ἐλευθέρᾳ²⁷, δυνάμεθα δὲ πῶς νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἴσως ἤδη ὁ Τίτος ἢ ὁ Δομιτιανός, ἢ ἴσως ὁ Νερούας ἢ ὁ Τραϊανὸς κατήργησε τὴν περὶ Ῥόδου σκληρὰν διάταξιν τοῦ Οὐεσπασιανοῦ. Ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ Βυζάντιον φαίνεται ὕστερον πάλιν ὡς πόλις «ἐλευθέρᾳ»²⁸ καὶ κυρία τοῦ φόρου τῶν διαπορθμεύσεων.

Ἡ ἱστορία τῶν ἐν Εὐρώπῃ Ἑλλήνων μετὰ τὴν ἀνίδρυσιν τῆς ἐπαρχίας Ἀχαΐας μένει ἐπὶ μακρὸν λίαν ἐνδεής καὶ πολλὰ ἔχουσα τὰ κενά. Ὡς πρότερον οὕτω καὶ νῦν εἶναι σχεδὸν ἀδύνατον νὰ ἀποτελεσθῇ κατάλογος τῶν ὀνομάτων τῶν διοικητῶν²⁹. Ἄλλως δὲ πρέπει νὰ ὑποτεθῇ ὅτι, μεθ' ὄλην τὴν καθόλου ἐπὶ τὸ κράτος ἀγαθὴν ἐπίδρασιν τοῦ τῶν Φλαβίων συστήματος, καὶ μεθ' ὄλην τὴν αὐστηρότητα τοῦ Οὐεσπασιανοῦ

²⁷ Πρὸβλ. ἰδίως Ἀριστείδ. Σμυρν. (ἔκδ. Jebb.) τόμ. 1. σ. 543. κ. 385 πρὸβλ. Kuhn die städt. u. bürgerl. Verfass. d. Röm. Reiches τόμ. 2. σ. 50. Περὶ τῆς Ῥόδου ἐπὶ τοῦ Δομιτιανοῦ ἴδ. Πλουτάρχ. Παραγγεμ. Πολιτ. κ. 19.

²⁸ Κατὰ Δ. Κασσ. 74, 14 τοῦτο ἐγένετο ἤδη ἐπὶ τοῦ Σεπτιμίου Σεβήρου, * περὶ τῶν ἀπὸ Βοσπόρου τελῶν ἴδ. Ἡρωδιαν. Γ. 1, 5. καὶ πρὸβλ. Kuhn, ἐν εἰρ. τ. καὶ O. Frick ἐν εἰρ. τ. Ἡ Σάμος τούναντιον φαίνεται ὅτι δὲν ἀνεκτήσατο πλέον τὴν ἐλευθερίαν αὐτῆς.

²⁹ Περὶ τῶν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους διοικητῶν Ἀχαΐας, ὅσοι τούτων εἰσὶ γνωστοὶ ἠπώσοῦν ἀπραχῶς, ὃς ἀναφέρωμεν ἐν τοῖς περὶ Τραϊανοῦ. Ἐπὶ Δομιτιανοῦ γίνεται λόγος παρὰ Φιλοστράτῳ (Ἄπολλ. Τυαν. Η. 23) περὶ διοικητοῦ Ἀχαΐας (κατὰ τὸ 94 μ. Χ. περίπου) ἄνευ μνείας τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ. ** Ἐν τοῖς μετὰ Κλαύδιον χρόνοις ἀναφέρεται πρεσβευτῆς (legatus) τοῦ ἀνθυπάτου ὀνόματι Γνάτος Πετρώνιος Προβάτος Ἰούσιος Ἰούσττος παρὰ Orelli ἀρ. 6451. Mommsen, Inser. Neapol. σ. 102 ἀρ. 1988. Διοικητῆς Μακεδονίας κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Φλαβίων γνωστός ἐκ τῆς παρὰ Orelli ἐπιγραφῆς ἀρ. 1170 εἶναι ὁ ἀνθύπατος Γάιος Σάλβιος Λιβεράλις (Liberalis).

* Ἐν τῇ χωρίῳ τούτῳ τοῦ Δίωνος οὐδεὶς λόγος γίνεται περὶ τῶν τελῶν (τῶν παραγωγίων) τοῦ Βοσπόρου τῶν εἰσπραττομένων ὑπὸ τῶν Βυζαντιῶν πρὸ τῆς ἐπὶ Σεβήρου καταστροφῆς· λέγεται δ' ἀπλῶς ὅτι ὁ Σεβήρος «ἔπαυσε τὴν πόλιν τῆς τε ἐλευθερίας καὶ τοῦ ἀξιώματος τοῦ πολιτικοῦ καὶ δασμοφόρον ἀποφήνας, κτλ.» Μόνον δὲ ἐν τοῖς ὑπὸ τοῦ Ἡρωδιανοῦ λεγομένοις περὶ Βυζαντίου ἐν τῇ χωρίῳ (Γ. 1, 5), εἰς ὃ παραπέμπει ὁ συγγραφεὺς καὶ οὕτως ἐμνημονεύσαμεν καὶ ἡμεῖς ἐν τῇ σημειώσει ἡμῶν ἐν σ. 169 γίνεται λόγος περὶ τῶν ἀπὸ θαλάσσης τελῶν καὶ τῆς ἀλιείας προσόδων τῶν Βυζαντιῶν πρὸ τῆς ὑπὸ Σεβήρου πολιορκίας. Ἄλλὰ καὶ ἐκ τοῦ χωρίου τούτου δὲν εἰκάζεται σαφῶς ὅτι ἐπὶ τοῦ Σεβήρου ἔτι τὸ Βυζάντιον ἐλάμβανε τέλη παραγωγίων (Σ. Μ.)

** Ὁ λόγος παρὰ Φιλοστράτῳ οὐχὶ περὶ διοικητοῦ Ἀχαΐας μετὰ ὀρισμένης πολιτικῆς σημασίας, ἀλλὰ περὶ ἄρχοντος Ἑλλάδος ἀορίστως καὶ γενικῶς. (Σ. Μ.)

ἐναντίον τῶν φαύλων διοικητῶν^{29α}, ἡ θέσις τῶν Ἑλλήνων ἀκριβῶς τῆς Ἀχαΐας ἦτο οὐχὶ εὐχάριστος. Ἡ ἀνάμνησις τοῦ ἐπὶ Νέρωνος παράφρονος φιληδόνου βίου εἰς τινὰς Ἕλληνας τῆς ἠθικῶς καταπεπτωκυίας ταύτης γενεᾶς ἐφαίνετο ἴσως ὡς ὄνειρον χρυσοῦ αἰῶνος. Ἡ ἀνίδρυσις τῆς ἐπαρχιακῆς διοικήσεως ἔμεινεν ἐπὶ μακρὸν ἔτι πρᾶγμα τὰ μάλιστα ἐπαχθὲς εἰς τοὺς πολλοὺς. Οὐδὲ δυνάμεθα νὰ ἀμφιβάλλωμεν ὅτι, τοῦλάχιστον μέχρι τῆς ἀρχῆς τῆς κυβερνήσεως τοῦ πράου καὶ ἀξιαγάστου Τίτου, ἡ τῆς ἀνιδρυθείσης Ῥωμαϊκῆς διοικήσεως πίεσις λίαν βαρέως κατέστη ἐπαίσθητή. Τὰ κακὰ ἀποτελέσματα τῶν ἀρπαγῶν τοῦ Νέρωνος καὶ τῶν οἰκονομικῶν ζημιῶν τῶν ἐπελθουσῶν κατὰ τοὺς ταραχῶδεις χρόνους τοὺς ἀπὸ τῆς πτώσεως τοῦ Νέρωνος μέχρι τῆς εἰς Ῥώμην ἀφίξεως τοῦ Οὐεσπασιανοῦ, ἔδει νὰ θεραπευθῶσι διὰ πολλοῦ πόρου· πρὸς τούτοις δὲ ἠυξήθη βαθμηδὸν³⁰ ἡ τοῦ Οὐεσπασιανοῦ ἐν

^{29α} Πρὸβλ. Tacit. Hist. IV. 43 τέλ.

³⁰ Πρὸβλ. Tacit. Hist. II. 84. ἴδ. καὶ Δ. Κασσ. 66, 2. 8. Sueton. Vespas. c. 16. Ἴσως ὁ Οὐεσπασιανὸς ἠύξησε καὶ τὸν φόρον τῆς Ἀχαΐας ἢ ὑπεγράωσε τὴν ἐπαρχίαν νὰ ἀποτίσῃ καὶ τοὺς ἀπὸ τοῦ 67 ἀφεθέντας αὐτῇ φόρους. (Πρὸβλ. τὸ χωρ. τοῦ Πλουτάρχου περὶ φιλαδέλ. 17). * Τούναντίον δὲ τὸ τοῦ Δίκωνος Χρυσοστόμου χωρίον Λόγ. Ζ. 101 Μ. («φασὶ δὲ καὶ αὐτὸν ἀπολέσθαι διὰ τὰ χρῆματα ὑπὸ τοῦ βασιλέως») δὲν δύναμαι νὰ θεωρήσω, ὡς ὁ Zinkeisen (Gesch. Griech. τόμ. 1. σ. 550) ὅτι ἀναφέρεται εἰς τὸν Οὐεσπασιανόν. Ἄλλως δὲ ἡ ἀυστηρότης τοῦ Οὐεσπασιανοῦ κατώριζε πάλιν τὰς νήσους δι' ἐξορίστων (πρὸβλ. Δ. Κασσ. 66, 13· περὶ τῆς ἐκ Ῥώμης καὶ Ἰταλίας ἔτι πρὸ τοῦ 75 (Clinton ἐν εἰρ. τ. σ. 63) ἐξορίας πάντων τῶν ἀντιπολιτευομένων τῆ αὐτοκρατορικῆς ἀρχῆς Στωϊκῶν καὶ Κυνικῶν φιλοσόφων ἴδ. Δ. Κασσ. 66, 13. 15. Sueton. Vespasian. c. 13. τέλ. Ζωναρ. ΙΑ. 17.

* Τὰ ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ λεγόμενα οὐδεμίαν ἔχουσι σχέσιν ἄμεσον ἢ ἔμμεσον πρὸς φόρους καὶ φορολογίας· λέγεται δὲ ἀπλῶς «Ἑλλήνων οἱ καθ' ἡμᾶς δυνατώτατοι περὶ σπουδᾶς ὀρχηστῶν, εἶτα κιθαρωδῶν διαστάντες, ἐκ τούτου τὰς ἐν Λίδηψῳ κολυμδήθρας καὶ παστάδας καὶ ἀνδρῶνας ἀντιπαραβάλλοντες ἀεὶ καὶ τοπομαχοῦντες καὶ ἀπικλήπτοντες ὀχετοὺς καὶ ἀποστρέφοντες οὕτως ἐξηγριώθησαν, ὥστε πάντων ἀφαιρεθέντες ὑπὸ τοῦ τυράννου καὶ φυγάδες καὶ πένητες καὶ (ὀλίγου δεῖ λέγειν) ἕτεροι τῶν πρότερον γενόμενοι μόνον διέμειναν οἱ αὐτοὶ μισεῖν ἀλλήλους». Ἄν ὑπάρχῃ τις ἐνταῦθα (ἐν τῷ «πάντων ἀφαιρεθέντες ὑπὸ τοῦ τυράννου») ὑπαινιγμὸς περὶ καταπίεσεως Ῥωμαίου αὐτοκράτορος. εὐλογώτερον εἶναι τύραννος νὰ νοηθῇ ὁ Νέρων ἢ ὁ Οὐεσπασιανός. Καθόλου δὲ τὰ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου ἔχοντα γενικὴν σημασίαν δὲν δύνανται νὰ ἀνενηχθῶσιν εἰς ὠρισμένας πράξεις τοῦ Οὐεσπασιανοῦ. (Σ. Μ.).

τοῖς οικονομικοῖς αὐστηρότητος, καί, κατὰ τὸν παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις εἰθισμένον τρόπον, ἐν ταῖς πρὸς ἐπίτευξιν ἰσορροπίας ἐν τῷ προϋπολογισμῷ τοῦ κράτους ἀναγκαίαις κατασταθείσαις σκληραῖς καὶ δὴ ἀπηνεστάταις διατάξεσιν, ἐλαχίστης ἔτυγον ἐπιεικείας αἱ ἐπαρχίαι. Εἰς τοὺς Ἕλληνας δὲ λυπηρὸν ἦτο καὶ τοῦτο, ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ δὲν ἀπέδωκεν αὐθις τοὺς ὑπὸ τοῦ Νέρωνος εἰς Ῥώμην κομισθέντας θησαυροὺς τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης, ἀλλὰ διέταξεν ἀπλῶς νὰ μετακομισθῶσι ταῦτα ἐκ τοῦ « χρυσοῦ οἴκου » τοῦ Νέρωνος εἰς τὸν ὑπ' αὐτοῦ (τοῦ Οὔεσπασιανοῦ) νεωστὶ οἰκοδομηθέντα καὶ τῷ 75 ἐγκαινισθέντα ναὸν τῆς Εἰρήνης καὶ εἰς ἄλλα ὅμοια κτίρια, ἵνα εὐπρεπέστερον τοποθετηθῶσιν ἐν αὐτοῖς³¹. Ἐξ ἄλλου ὅμως λίαν πρόθυμος ἐφάνη ὁ αὐτοκράτωρ νὰ προσέλθῃ γενναῖος ἀρωγὸς εἰς τὰς συμφορὰς διὰ μεγαλοπρεπῶν βοηθημάτων. Οὕτως ἀναφέρεται ὅτι ἐπὶ τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ ἡ Κόρινθος δεινὰ καὶ βαρέα παθοῦσα ἐκ σεισμοῦ ἐν ζοφερᾷ τινι τοῦ Ἰουνίου νυκτὶ ἔτυχε γενναιοτάτης παρὰ τοῦ Οὔεσπασιανοῦ χρηματικῆς βοηθείας³².

Ἄλλως ἡ ἱστορία τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς τῶν Φλα-

³¹ Plin. N. H. XXXIV. c. 8 (19), 84. Sievers, zur Gesch. des Nero und Galba. σ. 20. Περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Οὔεσπασιανοῦ προστασίας τῶν Ἑλληνικῶν τεχνῶν ἴδ. Sueton. Vesp. c. 18*.

³² Ἰωάνν. Μαλαλ. 1. 261. σ. (0) 338 σ. 1116. (V) καὶ ἴδ. πρὸς τούτοις Tschucke εἰς Pompon. Mela. II. 3, 7. τόμ. III. 2. σ. 291. πρὸλ. Πλουτάρχ. ἅπαντα ἔκδ. Dubner ἀποσπ. 7 περὶ ψυχ. ἀρ. 11. σ. 12. Sueton. Vespas. c. 16. (« plurimas per totum orbem civitates terrae motu aut incendio afflictas restituit in melius »). Τῷ ἐνάτῳ ἔτει τῆς τοῦ Οὔεσπασιανοῦ ἀρχῆς (77|78 μ. X.) καὶ ἐν Κύπρῳ πολλαὶ πόλεις κατεστράφησαν ὑπὸ σεισμοῦ. Oros. VII. 9. Clinton. σ. 64. (Περὶ τῆς ἰσχυρᾶς ἐντυπίσεως, ἣν ἐνεποίησαν καὶ ἐν Ἑλλάδι αἱ φοβεραὶ ἠφαιστειώδεις ἐκρήξεις, αἱ μετ' οὐ πολὺ ἐπὶ τοῦ Τίτου (79 μ. X.) σείσασαι τὴν ἀθηρὰν Καμπανίαν ἴδ. Πλουτ. « Περὶ τοῦ μὴ γρᾶν ἔμμετρα νῦν τὴν Πυθίαν » 9. (« Ταυτὶ δὲ τὰ πρόσφατα καὶ νέα πάθη περὶ τε Κύμην καὶ Δικαιαργίαν »). Ἄλλ' ὁ χρόνος τοῦ ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου (« Περὶ ἐκλειπότη. γρηστηρ. » 44) ἀναφερομένου μεγάλου ἐν Δελφοῖς σεισμοῦ καὶ τοῦ λοιμοῦ τοῦ ἐν Ὀρχομενῷ τῆς Βοιωτίας δὲν δύναται νὰ προσδιορισθῇ ἀσφαλῶς.

* Ἡ προστασία αὕτη ἐπεδαφιλεύθη ἰδίως εἰς ῥήτορας καὶ ποιητὰς Ῥωμαίους τε καὶ Ἕλληνας (Primus e fisco Latinis Graecisque rhetoribus annua centena constituit: praestantes poetas, nec non artifices insigni congiario magnaue mercede donavit). (Σ. Μ.)

βίων δυναστείας εἶναι λίαν ἐνδεής εἰς ἀξιομνημόνευτα ἐξωτερικὰ συμβάντα³³. Τὸν ἰδρυτὴν τοῦ νέου ἡγεμονικοῦ οἴκου διεδέξατο, ὡς γνωστόν, κατὰ Ἰούνιον τοῦ 79 ὁ υἱὸς αὐτοῦ Τίτος. Δὲν γινώσκουμεν ἂν ὁ πρῶτος καὶ ἀξιάγαστος ἡγεμὼν ἐμετρίασε τὴν οἰκονομικὴν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ πρὸς τὴν Ἀχαϊαν ἀυστηρότητα. Ἀλλ' ἡ κυβέρνησις τοῦ ἐσχάτου τῶν Φλαβίων, τοῦ Δομιτιανοῦ, (ἀπὸ 15 Σεπτεμβρίου 81 μέχρι 18 Σεπτεμβρίου 96 μ. Χ.) πολλαχῶς ἀνεμίμνησκε τοὺς Ἕλληνας τῶν χρόνων τοῦ Τιβερίου. Ὁ σκληρὸς οὗτος καὶ τυραννικὸς αὐτοκράτωρ εἶχε κοινὴν πρὸς τὸν Τιβέριον τὴν τε πρὸς τὴν Ῥωμαϊκὴν ἀριστοκρατίαν ἀντιπάθειαν καὶ τὴν ἐν τῇ ἐπιτηρήσει τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις Ῥωμαίων ὑπαλλήλων ἀυστηρότητα, ὥστε ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην δὲν εἶχον οἱ Ἕλληνες νὰ μέμφωνται τὴν κυβέρνησιν τοῦ Δομιτιανοῦ. Ἐντονος διαμαρτύρησις ἐναντίον τῶν ἀδικημάτων τῶν ἐν τέλει Ῥωμαίων εὕρισκεν εἴσοδον, ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως ταύτης, μέχρι τοῦ θρόνου καὶ δὲν ἔμενεν ἄνευ λυσιτελῶν καὶ ἀποτελεσματικῶν ἐπακολουθημάτων³⁴, ὡς τοῦτο παραδίδωσιν ἡμῖν εἰλικρινῶς ὁ καλῶς ταῦτα

³³ Χάριν ἀκριβείας μόνον μνημονεύω ἔτι ἐνταῦθα καὶ τῆς ἠθικῆς ῥοπῆς, ἣν ὁ Ἐφέσιος ἀστρολόγος Βαρβίλλος (σ.66 σημ.87) ἤσκησεν ἐπὶ τὸν εἰς τὴν δεισιδαιμονίαν ταύτην σφόδρα παραδεδομένον Οὐεσπασιανόν. Χάριν τοῦ Βαρβίλλου τούτου ἐπέτρεψεν ὁ Οὐεσπ. εἰς τοὺς Ἐφεσίους νὰ ἄγωσιν ἀγῶνα ἱερὸν περιοδικῶς τελούμενον, ὅστις συχνὰ ἐν ταῖς τῶν νικητῶν ἐπιγραφαῖς, Böckh C. I. III. ἀρ. 5804 γρμμ. 5913 γρμμ. 31 καλεῖται Βαρβίλλεια), οἷαν τιμὴν εἰς οὐδεμίαν ἄλλην πόλιν ἔνευε. Δ. Κασσ. 66, 9. καὶ ἴδ. πρὸς τοῦτοις Friedländer, Darstellungen aus der Sittengesch. Roms, τόμ. 1. σ. 109.

³⁴ Περὶ τῆς πρὸς τοὺς διοικητὰς ἀυστηρότητος τοῦ Δομιτιανοῦ ἴδ. καθόλου Sueton. Domitian. c. 8). Πλουτ. Παραγγεμ. Πολιτ. κ. 10 πρβλ. καὶ κ. 19 (περὶ τὰ μέσα)· ἐν τούτοις δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστόν, ὡς τοῦτο συμβαίνει πολλάκις ἐν τῷ μέρει τούτῳ τῆς ἱστορίας, διὰ τί οἱ Ῥόδιοι ἐξήγειραν καθ' ἑαυτῶν τὴν ὀργὴν τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τίνι τρόπῳ ἢ τίνα θυσιάσαντες ἄνδρα ἐπράυναν τὸν Δομιτιανόν (ἐκώλυσαν δηλονότι τὴν ἐκ νέου κατάλυσιν τῆς ἐλευθερίας αὐτῶν). * Σύστημα διοικήσεως λίαν ἀυστηρὸν ἐφηρμόσθη τότε καὶ

* Περὶ τῆς κατὰ Ῥοδίων ὀργῆς τοῦ Δομιτιανοῦ ὁ Πλούταρχος ἐν τῷ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως μνημονευομένῳ χωρίῳ λέγει μόνον· «οἷα Περγαμηνοῦς ἐπὶ Νέρωνος κατέλαβε πράγματα, καὶ Ῥοδίους ἔναγχος ἐπὶ Δομιτιανοῦ». Ὅσα δὲ λέγει ὁ συγγραφεὺς ἐν τῷ κειμένῳ περὶ τῆς ἀυστηρότητος δῆθεν, μεθ' ἧς ὁ Δομιτιανὸς ἐπετῆρει τοὺς διοικητὰς τῆς Ἑλλάδος ἀπονέμων δικαιοσύνην ἀυστηρὰν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ὑπῆκοον, ἐπικαλούμενος ἐν οἷς λέγει πρὸς μαρτυρίαν τὰ μνημονευθέντα χωρία τοῦ Πλουτάρχου (Παραγγεμ.

ἐπιστάμενος Πλούταρχος. Καὶ ἄλλως δὲ ὁ Δομιτιανὸς ἦτο, ἐφ' ὅσον τοῦτο ἐπέτρεπεν ὁ στυγνὸς αὐτοῦ χαρακτήρ, εὐμενέστατος πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Ὡς ὁ πατήρ καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ ³⁵, ὡς καθόλου

ἐν Ἑλλάδι πρβλ. Πλουτ. Παραγγέλιμ. Πολιτικά· κ. 7. καὶ πρβλ. τὰ παρὰ Φιλοστράτῳ (Β. Ἄπολλων. Τυαν. Ζ. 25) ἱστορούμενα περὶ τῆς ἀνοήτου κατηγορίας τῆς γενομένης ἐναντίον τοῦ Ἀχαρνᾶνος τοῦ οἰκοῦντες ἐν ταῖς τοῦ Ἀχελώου ἐκβολαῖς *.

³⁵ Πρβλ. Sueton. Vespasian. c. 18. 19. 29. Tit. c. 3.

Πολιτ. κ. 10 καὶ 19, παρατηρητέον ὅτι τὰ ἐν τῷ πρώτῳ χωρίῳ (κ. 10) ἔχουσιν ἔννοιαν γενικὴν καὶ ἀόριστον ἀναφερομένην εἰς τὰς σχέσεις καθόλου τῶν Ἑλλήνων πρὸς τὴν Ῥώμην, οὐχὶ δὲ εἰς τὴν τοῦ Δομιτιανοῦ κυβέρνησιν, οὕτινος οὐδὲ τὸ ὄνομα μνημονεύεται, οὐδὲ εἰς τὴν ἐπὶ τῶν διοικητῶν ἐπιβλεψὶν οἰουδήποτε αὐτοκράτορος. « Νῦν οὖν, λέγει ὁ Πλούταρχος, Π. Π. κ. 10, ὅτε τὰ πράγματα τῶν πόλεων (τῶν Ἑλληνικῶν) οὐκ ἔχει πολέμων ἡγεμονίας, οὐδὲ τυραννίδων καταλύσεις, οὐδὲ συμμαχικὰς πράξεις, τίνα ἂν τις ἀρχὴν λάβοι ἐπιφανοῦς καὶ λαμπρᾶς πολιτείας; αἱ δίκαι γε λείπονται αἱ δημόσιαι, καὶ πρεσβεῖαι πρὸς αὐτοκράτορα, ἀνδρὸς διαπύρου καὶ θάρσος ἄμα καὶ νοῦν ἔχοντος δεόμεναι » ὥστε ἐν τοῖς λόγοις τούτοις καὶ ἐν ὅλῳ τῇ κεφαλαίῳ ὁ λόγος ἀπλούστῃ περὶ τοῦ ἐξῆς ζητήματος. Σήμερον ὁπότε ἐν Ἑλλάδι ὁ πολιτικὸς βίος δὲν ἔχει εὐρὸν στάδιον, δὲν γίνονται πόλεμοι, καὶ τυραννῶν καταλύσεις, καὶ συμμαχίαι κτλ. πῶς δύναται νὰ διαπρέψῃ τις ἐν τῇ πολιτείᾳ; Ὡς στάδιον πρὸς τοιαύτην διάκρισιν μένουσιν αἱ δημόσιαι δίκαι καὶ αἱ πρεσβεῖαι πρὸς αὐτοκράτορα εἰς Ῥώμην, καὶ αἱ τοιαῦται πρεσβεῖαι ἔχουν ἀνάγκη ἀνδρῶν πρέσβεων διαπύρων καὶ θάρσος ἔχόντων. Αὕτη εἶναι ἡ μόνη ἔννοια τοῦ χωρίου. Πρὸς βεβαίωσιν δὲ τῶν λεγομένων προστίθησιν ὁ Πλούτ. « Ἦδη δὲ καὶ δίκη μεγάλη καλῶς δικασθεῖσα, καὶ πίστις ἐν συνηγορίᾳ πρὸς ἀντιδικὸν ἰσχυρόν, καὶ παρρησία πρὸς ἡγεμόνα (διοικητὴν δηλ. ἢ αὐτοκράτορα) ὑπὲρ τοῦ δικαίου κατέστησαν ἐνίοτε εἰς ἀρχὴν πολιτείας ἔνδοξον ». Καὶ παραδείγματα πρὸς ταῦτα φέρει ὁ Πλούτ. ἐξ ὅλης τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας ἀπὸ Σόλωνος καὶ ἐντεῦθεν. Ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ χωρίῳ (κ. 19), εἰς ὃ ἐπίσης παραπέμπει ὁ συγγραφεὺς, οὐδεὶς μὲν περὶ Δομιτιανοῦ γίνεται ἄλλος λόγος εἰμὴ ὁ μνημονευθεὶς περὶ τῆς πρὸς Ῥοδίους ἀρχῆς (διὰ δύο λέξεων), κατηγοροῦνται δὲ ἐκεῖνοι τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες καὶ περὶ μικρῶν καὶ περὶ μεγάλων ἀναφέρονται εἰς τὸν Ῥωμαίων διοικητὴν ταπεινοῦντες οὕτω τὴν πατρίδα αὐτῶν καὶ αὐτὴν « τὴν δουλείαν ἐξονειδίζοντες », ἀναγκάζοντες οὕτω τοὺς Ῥωμαίους, ἢ μᾶλλον θέλοντες αὐτοὶ ἵνα οἱ Ῥωμαῖοι ἀντὶ ἡγουμένων κατασταθῶσι δεσπότηαι αὐτῶν. Ὡστε τὰ μνημονευόμενα ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἐν ταῖς σημειώσεσι χωρία πρὸς μαρτυρίαν τῶν ἐν τῷ κειμένῳ λεγομένων οὐδεμίαν ἔχουσι πρὸς ταῦτα σχέσιν. (Σ. Μ.)

* Περὶ τοῦ Ἀχαρνᾶνος τούτου ἴδ. σελ. 163 σημ. * Σημειωτέον δὲ ὅτι, τιθεμένης κατὰ μέρος τῆς οὐχὶ πολλοῦ ἀξίας λόγου ἱστορίας τοῦ Ἀχαρνᾶνος τούτου ἐν τῷ μνημονευθέντι χωρίῳ τοῦ Φιλοστράτου, οὐδὲν ἐν τῷ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως εἰς μαρτυρίαν φερόμενῳ χωρίῳ τοῦ Πλουτάρχου (Π. Π. κ. 17) λέγεται περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι οἰασθῆποτε ἐπὶ Δομιτιανοῦ διοικήσεως, πάντα δὲ τὰ λεγόμενα αὐτόθι ἔχουσι χαρακτηριστὰ γενικὸν ἀναφερόμενον εἰς τὴν ἀπέναντι τῆς αὐτοκρατορικῆς Ῥώμης θέσιν τῆς Ἑλλάδος. (Σ. Μ.)

πάντες οἱ προκάτοχοι αὐτοῦ αὐτοκράτορες ἐτύγχανεν οὐχί τινα μικρὰν κεκτημένος παιδείαν Ἑλληνικὴν³⁶. Ἡ πρὸς τὰς ἐπιστήμας ἀγάπη, ἣν ἀσμένως ἐπεδείκνυεν, ἦτο βεβαίως λίαν ἐξωτερικὴ· ἀλλ' ἢ μετὰ μεγάλης ἐπιδείξεως ἐπιτηδευομένη ὑπ' αὐτοῦ λατρεία τῆς Ἀθηνᾶς³⁷ καθίστα αὐτὸν ἰδιαίτερος φίλον τῶν ἰδιαζόντως λατρευόντων τὴν θεὰν ταύτην ἐν τοῖς Ἕλλησι, τῶν Ἀθηναίων. εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος, μεθ' ὅλην τὴν αὐταρχικὴν αὐτοῦ ὑπεροφίαν, δὲν ἀπηξίωσε τῷ 93 μ. Χ. (Ὀλυμπιάδ. 218, 1) νὰ περιβληθῇ τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπωνύμου ἄρχοντος, ὅπερ ἢ περὶ τὸ κολακεύειν ἐπιτηδειότης τῶν Ἀθηναίων εἶχε προσενέγκει τῷ αὐτοκράτορι διὰ τὸ ἔτος τοῦτο³⁸. Ἀλλ' ἰδιαίτερος

³⁶ Πρβλ. Sueton. Domitian. c. 2. 20. Quintilian. Instit. Or. X. 1, 91 καὶ ἴδ. εἶτα Imhof. Domitian. σ. 130 κξ.

³⁷ Ἐν τῇ ἰδιαζούσῃ πρὸς Ἀσιατογενεῖς μᾶλλον δεσπότας ὑπεροφίᾳ ὁ Δομιτιανὸς ἠξίου ὅτι ἦτο καὶ υἱὸς τῆς παρθενικῆς ταύτης θεότητος· Φιλοστρ. ἐν εἰρ. τ. Ζ. 32. Ζ. 7, 1. 16. Ἐν τῷ πρὸς τὴν Ἀθηνᾶν ἐνθουσιασμῷ αὐτοῦ ἐτέλει ὁ Δ. ἐνιαυσίως μετὰ μεγάλης λαμπρότητος τὰ Παναθηναῖα ἡτοί τὴν ἐνιαυσίως τελουμένην πενθήμερον ἑορτὴν (19-23 Μαρτίου), τὴν συνδεομένην ἀνάκαθεν πρὸς τὴν «γενέθλιον ἡμέραν τῆς Ἀθηνᾶς», καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἱδρυσε καὶ ἐν τῇ παρὰ τὸ Ἄλβανὸν ὄρος ἐπαύλει αὐτοῦ ἀγῶνας ποιητῶν, λογογράφων, ῥητόρων ἔτι δὲ καὶ ἀγῶνας μονομάχων καὶ θηριομαχίας. Δ. Κασσ. 67, 1. Quintilian. ἐν εἰρ. τ. ἴδ. καὶ Imhof, Domitian. σ. 81.

³⁸ Πρβλ. Φιλοστρ. Β. Ἀπολλ. Τυαν. Η'. 16. ἴδ. καὶ Ellissen, zur Gesch Athens. σ. 48.—Ἡ σειρά τῶν ἐπωνύμων ἀρχόντων τῶν Ἀθηναίων εἶναι τοσοῦτον ἀτελής μέχρι νῦν καὶ ἐπὶ τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων, ὅσον καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς μακρᾶς ἀγωνίας τῆς δημοκρατίας (πρβλ. τόμ. Α. σ. 410 κξ). Ἐν τοῖς ἐξῆς ἐπιχειροῦμεν νὰ συναρμολογήσωμεν τὰ εἰς ἡμᾶς σωθέντα ὀνόματα τῶν ἀρχόντων τούτων, ἐν πρώτοις μὲν κατὰ τοὺς μέχρι τῆς ἐπωνύμου ἀρχῆς τοῦ Δομιτιανοῦ, εἶτα δὲ μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Τραϊανοῦ.

Ἡ σειρά τῶν ἀνδρῶν τούτων ἄρχεται μετὰ τῶν τριῶν τῶν τοῦ Τιβερίου χρόνων ἀρχόντων (τούλάχιστον κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν γνώμην) Ξένωνος, Κοίντου Τρεβελίου Ρούφου καὶ Μιθραδάτου, τῶν μνημονευθέντων ἤδη τριῶν τούτων ἱερέων τοῦ Δροῦσου, τῶν ἀρξάντων μεταξύ τῶν ἐτῶν 15 καὶ 23 ἢ 37 μ. Χ. * Πρβλ. Böckh. C. I.

* Πλὴν τοῦ οὐχὶ ἀσημάντου ἀριθμοῦ τοιούτων ὀνομάτων ἀρχόντων, περὶ ὧν γενικῶς μόνον εἰδυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἀνήκουσιν εἰς τοὺς Ῥωμαϊκοὺς χρόνους, χωρὶς νὰ κατασταθῇ μέχρι νῦν δυνατόν νὰ προσδιορισθῇ σαφέστερον ὁ χρόνος τῆς ἀρχῆς αὐτῶν· πλὴν, λέγομεν, τῶν τοιούτων ἀρχόντων, ὡς ἄρχοντα ἐπώνυμον ἀνήγοντα εἰς τὴν πρώτην περίοδον τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων θεωρεῖ ὁ Westermann ἐν εἰρ. τ. σ. 1447 κξ. τὸν Παιανία Τίτον Φλάβιον Ἀλκιβιάδην (ἴδ. τὸ περιοδικὸν «Ἀθηνᾶ»

ἐπαγωγὸν ῥοπὴν ἐπὶ τοὺς Ἑλληνας ἤσκησε τὸ γεγονός, ὅτι ὁ Δο-

τόμ. 1. ἀρ. 181. σ. 312 κξ. καὶ ἀρ. 264. Meier (Comment. Epigr.) Index archont. eponym. ἐν λ. Ξένων, Ῥούφος κτλ. καὶ Westermann παρὰ Pauly, Realencycl. τόμ. 1. ἐκδ. 2. ἀρθρ. «ἀρχοντες» σ. 1480 κξ. Ὡς εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Κλαυδίου ἀνήκοντες ἐπώνυμοι ἄρχοντες θεωροῦνται: Ἀντίπατρος, Φλέγοντ. Τραλλ. Περί θαυμασ. κ. 6 (ἴδ. παρὰ Westermann, scriptores rerum mirabil graec. σ. 131) τῷ 45 μ. X. Διονύσιος, Φλέγ. ἐν εἰρ. τ. κ. 22 (σ. 139) τῷ 49 μ. X. πρβλ. Meier ἐν εἰρημ. λ. Westermann σ. 1477. Ἐτι δὲ Διονυσίδωρος τῷ 53 μ. X. Φλέγ. ἐν εἰρ. τ. κ. 7. (σ. 132). Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 267. 482. Meier ἐν εἰρ. λ. Westermann σ. 1478. Clinton, Fast. Roman. τόμ. 1 σ. 36. Εἰς τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ αὐτοκράτορος Κλαυδίου (51-54 μ. X., τοῦ 53 ἔτους ἐξαιρουμένου, ὡς νοεῖται οἰκοθεν, τίθησιν ὁ πολλὰκις μνημονευθεὶς Westermann (σ. 1479) κατὰ Φιλίστορ. Δ. 4. σ. 332 κξ. 1. Philolog. τόμ. 23 (1866) σ. 214 τὸν Θράσυλλον. Πρὸς τούτοις εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Κλαυδίου θεωρεῖται ἀνήκων ὁ Μητροδῶρος (Böckh, C. I. τόμ. 1. ἀρ. 266). Meier ἐν λ. M. Westermann σ. 1480. Εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Νέρωνος ἀνήκουσιν: ὁ Κένων τῷ 66 μ. X. (ἴδ. Φλέγοντ. ἐν εἰρ. τ. κ. 20 (σ. 140). Clinton, σ. 38), ὁ Θράσυλλος τῷ 61 μ. X. ἴδ. Φλέγ. κ. 20 (σ. 139) πρβλ. Göttling. Ges. Alt. I. σ. 104. Clinton σ. 42.) καὶ Δημόστρατος τῷ 65 μ. X. (Φλέγ. κ. 23 σ. 139). Ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ αὐτοκράτορος Δομιτιανοῦ συνέβη ἄπαξ, (τῷ 83 μ. X.) νὰ μὴ γένηται ἐκλογή ἐπώνυμου ἄρχοντος· ἡ αἰτία τοῦ γεγονότος τούτου εἶναι ἡμῖν ἄγνωστος οὐδὲ δυνάμεθα νὰ ἀποδείξωμεν καθόλου τίνα τὸ γεγονός τούτο ἤσκησε ῥοπὴν ἐπὶ τῇ τότε κατάστασιν τῆς πόλεως. Περὶ τῆς λεγομένης ταύτης «ἀναρχίας» ἴδ. Φλεγοντ. κ. 24. (σ. 140) καὶ πρβλ. Meier, Comm. Epigr. II. σ. 75. Ellissen, zur Geschichte Athens, σ. 47 κξ. Westermann σ. 1461. Clinton σ. 68 καὶ 70. Αὐτὸς δὲ οὗτος ὁ ἤδη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐν τῷ κειμένῳ τοῦ βιβλίου ὡς ἐπώνυμος ἄρχων μνημονευθεὶς αὐτοκράτωρ Δομιτιανὸς ἡδύ-

25 Αὐγούστου 1860. Ἀρχαιολ. Ἐφημερ. 4008. Φιλίστορ. Δ'. 2, 1. πρβλ. Rein. Mus. XVIII. σ. 65)· ἀλλ' οὗτος ὡς ἐκ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ Φλάβιος φαίνεται ἀνήκων εἰς τοὺς χρόνους τῶν Φλαβίων ἔπειτα τὸν Ἄλκωνα (Λάκωνα;), ὃν ὁ Keil, Rhein. Mus. XVIII. σ. 57. 64 τίθησιν εἰς τοὺς χρόνους ἔτι τοῦ Αὐγούστου. Ἐν τούτοις τὰ ὀνόματα ταῦτα, ὡς καὶ τοῦ Ἀναξαγόρου καὶ τοῦ παρὰ Böckh C. I. ἀρ. 376 καὶ ἐν τῇ Ἀρχαιολ. Ἐφημ. ἀρ. 1385 σ. 864. καὶ παρὰ Meier Comm. Epigr. Index archont. eponym. ἐν λ. Ἴππαρχος) μνημονευομένου Λευκίου Βιβούλλου Ἴππαρχου, εἰσὶν ἐξ ἐκείνων, ὧν ὁ χρονολογικὸς προσδιορισμὸς εἶναι τοσοῦτον ἐπισφαλῆς ὅσον καὶ αἱ περὶ τῆς ἱερωσύνης τοῦ Δρούσου, οὗ ἦσαν ἱερεῖς καὶ τῆς διαρκείας αὐτῆς γινώμαι (ἴδ. σ. 23 κξ. σημ. 22. Συνωδὰ τῇ τοῦ Keil (σ. 17 κξ.) γνώμη μόνον ὁ τοῦ Ἄλκωνος χρόνος προσδιορίζεται σαφῶς, ὁ δὲ Ἴππαρχος πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀνήκων εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Ἀδριανοῦ ἢ τοῦ Ἀντωνίνου, (ἴδ. ἐν εἰρ. τ.). Ὁ Ἀλκιβιάδης δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀνήκων εἰς τοὺς χρόνους τῶν Φλαβίων, ἀλλὰ περὶ τοῦ Ξένωνος, τοῦ Ῥούφου, τοῦ Μιθραδάτου, τοῦ Ἀναξαγόρου οὐδεμίαν δύναται νὰ καθορισθῇ χρονολογία ἀκριβεστέρα, ἢ μόνον ὅτι ἤρξαν μεταξὺ τοῦ 9 π. X. καὶ τῶν χρόνων τῶν Ἀντωνίων. Ἀλλὰ κατὰ Meier καὶ Böckh, πλὴν τοῦ Ξένωνος, Ῥούφου καὶ Μιθραδάτου καὶ ὁ Ἄλκων, Ἀναξαγόρας, καὶ Ἴππαρχος, (καὶ ὁ Ἀλκιβιάδης;) ἀνήκουσιν εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Τιβερίου. (σημ. συγγρ.)

μιτικνός τῷ 86 ἰδρυτεν ἐν Ῥώμῃ ἀγῶνα ἔχοντα τύπον ὅλως Ἑλληνικόν, τὰ λεγόμενα Καπετώλεια, ἴσου τυγχάνοντα σεβασμοῦ πρὸς τὰ Ὀλύμπια. Οἱ ἀγῶνες οὗτοι ἐτελοῦντο ἐν διαλείμματι τεσσάρων ἐτῶν, ὡς φαίνεται, ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔαρος. Ὁ αὐτοκράτωρ αὐτὸς εἶχεν ἐν τοῖς ἀγῶσι τὴν προεδρίαν περιβεβλημένος ἱμάτιον πορφυροῦν Ἑλληνικόν καὶ ὑποδεδμημένος πέδιλα Ἑλληνικά, φορῶν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς στέφανον χρυσοῦν φέροντα τὰς εἰκόνας τῶν τριῶν καπιτωλίων θεοτήτων, Διός, Ἥρας καὶ Ἀθηνᾶς. Πάρεδρος καὶ Ἑλλανοδίκαί ἦσαν ὁ φλαμίς (flamen) ἦτοι στεφανηφόρος (ιερεὺς) τοῦ Διός καὶ ὁ σύλλογος τῶν ιερέων τοῦ οἴκου τῶν Φλαβίων ἐν ὁμοιομόρφῳ στολῇ (βραδύτερον τὴν διεύθυνσιν τῶν ἀγῶνων εἶχον ἀμοιβαδὸν οἱ σύλλογοι τῶν ιερέων ὑπὸ

κησε νὰ λάβῃ τὸ ἀξίωμα τοῦτο (κατὰ τὴν παρὰ Corsini τὸ πρῶτον ἐξενηγεῖσαν γνώμην, Fast. Roman. IV. 161 κξ., τῷ 93 μ. X. = Ὀλυμπ. 218, I. Φιλοστρ. Ἀπολλ. Τραν. Η'. 16, πρὸλ. Ellissen, z. Gesch. Athens. σ. 48. Meier ἴδ. λ. Westermann σ. 1478. Clinton ἐν εἰρ. τ. σ. 79. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ Α' ἢ ἐν ἀρχῇ τοῦ Β'. μ. X. κίῳνος «πιθανῶς κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Νεροῦα» ὑποτίθεται ὅτι ἄρχων ἐπώνυμος ὁ Δαίδιος Σεκοῦνδος (Büekh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 268 πρὸλ. Meier ἐν εἰρ. λ. καὶ Westermann σ. 1480). Τῷ 112 μ. X. (= Ὀλυμπ. 222, 4) ὡς ἐπώνυμον ἄρχοντα γινώσκωμεν τὸν «Πόπλιον Αἴλιον Ἀδριανόν» Φλέγ. κ. 25 (σ. 140) πρὸλ. Spartian. Hadrian. κ. 19 ἀρχ. ἴδ. καὶ Westermann σ. 1478. Meier ἐν εἰρ. λ. Philologus XIX. σ. 358 καὶ Suppl. II. σ. 594 κξ. Clinton, Fast. Roman. τόμ. 1. σ. 96· οὗτος δ' οὐδεὶς ἄλλος εἶναι εἰ μὴ ὁ ἔπειτα αὐτοκράτωρ Ἀδριανός· πρὸλ. ἔτι καὶ Vischer ἐν N. Sweiz. Mus. III. (1863) σ. 63. 65. Φιλίστορ. Γ'. 351. καὶ ἴδ. καὶ κατωτ. ἐν δὲ τοῖς τοῦ Τραϊανοῦ ἐσχάτοις χρόνοις τῷ 116 μ. X. ἤρξε τὴν ἐπώνυμον ὁ Μακρίνος. Φλέγ. κ. 9. (σ. 133) Clinton σ. 103.

Στρατηγοὶ ἦτοι στρατηγοὶ ἀνώτατοι Ἀθηναίων ἐν τοῖς ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου μέχρι τοῦ τέλους τοῦ Τραϊανοῦ χρόνοις πολὺ ὀλίγοι μόνον εἰσι γνωστοί. Εἰσὶ δὲ οἱ ἑξῆς: Διοκλῆς ὁ ἐκ Μελίτης τῷ 42 μ. X. Büekh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 320 πρὸλ. ἀρ. 385 σ. 442, Philolog. τόμ. 23 (1866) σ. 602. Πλουτάρχ. Β. Ῥητορ. κ. 7 (Λυκοῦργ.). 30.) ἔτι δὲ ἐπὶ τοῦ Κλαυδίου ὁ στρατηγὸς Τιθέριος Κλαύδιος Θεογένης (ἴδ. Büekh ἀρ. 480) περιεβλήθη δὲ τὸ ἀξίωμα τοῦτο τετράκις καὶ ὁ τῆς Ἀντωνίας ἱερεὺς Τιθέριος Κλαύδιος Νόβιος (σ. 53 σημ. 73α). ἴδ. τὰ περὶ τούτου χωρία ἐν Philologus τόμ. 23 (1866) σ. 220 κξ. Κατὰ τοὺς χρόνους, τοῦ Πλουτάρχου (ἴδ. κατωτέρω) ἀπὸ τοῦ θανάτου περίπου τοῦ Νέρωνος τρεῖς περιεβλήθη τὸ ἀξίωμα τοῦ στρατηγοῦ ὁ περίφημος, ἐξ Ἀλεξανδρείας εἰς Ἀθήνας ἀφικόμενος, Ἀκαδημαϊκὸς φιλόσοφος Ἀμμώνιος. Πλουτ. Συμποσ. Προβλ. βιβλ. Η. κ. 3, 1. ἀρχ. Θ. 1, 1. ἀρχ. Δὲν δόναμαι νὰ προσδιορίσω σαφῶς ἂν ὁ Γάιος Μέμμιος Σαδίνος Πείσανδρος, ὅστις κατὰ Büekh C. I. 1. ἀρ. 396 δις ἐγένετο στρατηγός, ἀνήκει ἔτι εἰς τὴν περίοδον ταύτην.

τὴν τοῦ αὐτοκράτορος προεδρείαν). Ἐνώπιον δὲ λαμπρᾶς ὀμηγύ-
 ρεως θεατῶν καὶ ἀκροατῶν προὔτιθεντο ἀγῶνες ποικιλώτατοι·
 ὁ ἀγὼν ἐν τῇ τέχνῃ τοῦ ῥητορεύειν Ἑλληνιστὶ καὶ Λατινιστὶ^{39α}.
 ἐν τῷ ποιεῖν Ἑλληνιστὶ καὶ Λατινιστὶ διὰ τοὺς περὶ μουσικῆς
 ἀγῶνας ὠκοδόμησεν ὁ Δομιτιανὸς ὠδεῖον, στάδιον δὲ χάριν τῶν
 γυμνικῶν καὶ ἵππικῶν ἀγώνων, ἀμρότερα ἐν τῷ Ἀρείῳ πεδίῳ.
 Ἡ ἐλπίς τοῦ λαβεῖν ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ αὐτοκράτορος τὸ τῆς
 νίκης ἔπαθλον, τὸν ἀπὸ κλάδου ἐλαίας καὶ δρυὸς συμπεπλεγμένον
 στέφανον, παμπόλλους ἤγεν εἰς Ῥώμην ποιητὰς καὶ ἀθλητὰς ἐκ
 τῶν Ἑλληνικῶν ἐπαρχιῶν, εἰ καὶ οἱ Ἕλληνες ἀθληταὶ^{39β} δυσκό-
 λως ἐγίνοντο δημοτικοὶ ἐν Ῥώμῃ. Οἱ ἀγῶνες οὗτοι διετηρήθησαν
 μέχρι τῶν ἐσχάτων χρόνων τῆς ἀρχαιότητος³⁹. Μεθ' ἔλα ταῦτα
 ὁ Δομιτιανὸς καθ' ἔλα τὰ φαινόμενα δὲν ἦτο προσφιλῆς εἰς τοὺς
 Ἕλληνας. Βεβαίως ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος δὲν ἐπεσκέψατο τὰς Ἀθή-
 νας· δὲν γινώσκομεν δὲ σαφῶς ἂν καὶ οὗτος, τοῦλάχιστον περὶ τὰ
 ἔσχατα τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ, βιαζόμενος ὑπὸ οἰκονομικῆς ἀπο-
 ρίας προέβη εἰς διατάξεις σκληράς, ἰδιαιτέρως καταπιεστικὰς εἰς
 τοὺς Ἕλληνας τῆς Ἀχαΐας⁴⁰. Ἐν τούτοις διατάξεις ἄσκοποι, ὡς

^{39α} Οἱ τοιοῦτοι ἀγῶνες ὡς καὶ οἱ κατὰ τὰ Σπαρτιατικὰ ἦθη ἰδρυθέντες ἀγῶνες τῶν
 παρθένων κατηργήθησαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Δομιτιανοῦ.

^{39β} Πρὸς Friedländer, Darstell. aus der Sittengesch. Roms, τ. 2. σ. 312-319. 321.

³⁹ Πρὸς Imhof, Domitian. σ. 79 καὶ Becker-Marquardt, Handbuch der
 Röm. Alterth. μέρ. 4. σ. 483. καὶ Friedländer, Darstell. aus der Sittengesch.
 R. τόμ. 2. σ. 309 καὶ 314 καὶ 393 καὶ 394. Κατὰ Friedländer ἐν εἰρ. τ. σ. 396 ἴσως οἱ
 νικῶντες ἐν τοῖς Καπιτωλίοις ἀγῶσιν ἐλάμβανον ταχτικῶς τὸ δικαίωμα πολίτου Ῥω-
 μαίου. Ἐκ τῶν πολλῶν τοιούτων νικητῶν τῶν καταγομένων ἐξ ἐπαρχιῶν, ἐν αἷς ἐλα-
 λείτο ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσά, ἀναφέρομεν τὸν ἐκ τῆς ἐπαρχίας Ἀχαΐας ἀνόνημον Με-
 γαρέα ἀθλητὴν, ὅστις ἐπὶ τῶν ὑστέρων χρόνων τῆς τοῦ Ἀδριανοῦ ἀρχῆς) τρεῖς ἐνί-
 κησεν ἐν τοῖς Καπετωλίοις. Büekh C. I. Gr. τόμ. 1. ἀρ. 1068.

⁴⁰ Τὸ χωρίον τοῦ Δ. Χρυσοστ. Λόγ. Ζ'. σ. 101 Μ., ὕπερ ἀνωτέρω ἐν σ. 170 σημ. 30
 δὲν ἐθεώρησα ἀναφερόμενον εἰς τὸν Οὐεσπασιανὸν καὶ ἐν ᾧ γίνεται λόγος περὶ τῆς θη-
 νατώσεως * πλουσίου τινὸς κτηματίου ἐν Εὐβοίᾳ καὶ τῆς δημεύσεως τῆς περιουσίας αὐ-
 τοῦ ὡς φαίνεται ἕνεκα πολιτικοῦ τινος ἐγκλήματος ἢ ἕνεκα ἐγκλήματος καθοσιώσεως

* Ἀκριδέστερον ἔχει τὸ γ. ὡς ἐξῆς «Οὗ δὲ ἀποθανόντος καὶ τῆς οὐσίας δημευ-
 θείσης· φασὶ δὲ καὶ αὐτὸν ἀπολέσθαι διὰ τὰ χροῖματα ὑπὸ τοῦ βασιλέως». (Σ.Μ.)

ἐκεῖναι, δι' ὧν ὁ Δομιτιανὸς κατὰ τὰ 92 καὶ 93 μ. Χ. ἀπηγό-
ρευσε μὲν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τὴν φύτευσιν νέων ἀμπέλων, ἐν τῷ
συμφέροντι δὴθεν τῆς γεωργίας, διέταττε δὲ τὴν ἐκρίζωσιν τῶν
ἤδη ὑπαρχουσῶν (ἢ διαταγὴ αὕτη, ὡς νοεῖται οἰκοθεν, δὲν ἦτο
δυνατὸν νὰ ἐκτελεσθῆ ἀκριβῶς καὶ ἐδέησε ν' ἀνακληθῆ μετὰ τινα
χρόνον)⁴¹, τοιαῦται διαταγαὶ δὲν ἠδύναντο νὰ καταστήσωσι τὸν
Δομιτιανὸν προσφιλεῖ ἐν Ἑλλάδι. Ἐτι δὲ μᾶλλον ἦτο εὐλογον νὰ
καταπέσῃ τὸ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τοῦτον σέβας ἐν τῇ Ἑλληνο-
μακεδονικῇ ἀκριβῶς χερσονήσῳ, ὅτε ἐγένετο δῆλον ἐνταῦθα, ὅτι
οὗτος οὐδ' ἐκέκτητο καὶ τὴν στρατιωτικὴν ἀρετὴν τοῦ πατρὸς καὶ
τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ. Ὡς γνωστὸν ἐπ' αὐτοῦ ἐξερράγη ὁ μέγας πό-
λεμος ἐναντίον τῶν Δακῶν, οἵτινες εἶχον αὐξήσει πάλιν μεγάλως
τὴν ἑαυτῶν δύναμιν ἐν ταῖς μεταξὺ τοῦ Κάτω Δανουβίου, τοῦ
Τίσσου, τῶν Καρπαθίων καὶ τοῦ Τύρα (Δνῖστερ) χώραις. Ὡς
γνωστὸν ὁ πόλεμος οὗτος (86-90 μ. Χ.) ὑπὸ καθόλου ἔποψιν
οὔτε ἐν τῇ πορείᾳ αὐτοῦ οὔτε ἐν τῇ ἐκβάσει ὑπῆρξε πολὺ ἐνδοξος
εἰς τὰ Ῥωμαϊκὰ ὄπλα· περιπλέον δέ, πλέον ἢ ἅπαξ ἢ τε ἐπαρχία
Μοισία καὶ μέρος τῆς Θρακικῆς ἐπαρχίας μέχρι τῶν Μακεδονικῶν
ὄριων παρεδόθη ἀβοήθητος εἰς τὰς φρικαλέας δηλώσεις τῶν ἀγρίων
βορείων πολεμικῶν στιφῶν.

Τέλος κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τὸ στυγνόν, ἀλλόχοτον καὶ δε-
σποτικὸν πνεῦμα τῶν τελευταίων ἰδίως ἐτῶν τῆς ἡγεμονίας τρύ-
της ἐνεποιεῖ, τοῦλάχιστον εἰς τοὺς εὐγενεστέρους Ἑλληνας, ἐντύ-
πωσιν δυσμενεστάτην⁴². Ὑπὸ τοιαύτην ἐντύπωσιν διατελῶν εἰρ-

δύναται νὰ θεωρηθῆ ἀναγερόμενον τοῦλάχιστον εἰς τὸν Δομιτιανόν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν
Νέρωνα ὡσαύτως.

⁴¹ Πρὸβλ. Sueton. Domitian. κ. 7 ἀρχ. κ. 14 τέλ. Φιλостρ. Β. Ἀπολλ. Τυαν. 7.
42. Β. Σοφιστ. Α. 21. (Β. Σχοπελιανοῦ) 12. σ. 520. Εὐσεβ. Χρον. (ἐκδ. Aucher)
τόμ. 1. σ. 279. πρὸβλ. Χρον. Πασγαλ. σ. 250 (200) Α καὶ ἴδ. Clinton σ. 76. καὶ ἰδίως
Imhof, Domitian. σ. 97 κξ. Τὸ ἀντιφατικὸν τοῦτο διάταγμα ἐγένετο κατὰ τὸν αὐτὸν
χρόνον καθ' ὃν αἱ παρὰ τὸν Ἑλλησποντον πόλεις κατεστράφησαν αὐθις ὑπὸ τρομεροῦ σει-
σμοῦ Φιλостρ. Ἀπ. Τυαν. 7. 41 ἀρχ.

⁴² Ὑπὸ τοιοῦτου πνεύματος ὑπηγορεύθη ἡ ἐκ Ῥώμης καὶ Ἰταλίας τῷ 90 μ. Χ. γενο-
μένη ἐξορία τῶν φιλοσόφων καὶ μαθηματικῶν· πρὸβλ. Εὐσεβ. Χρον. τόμ. 2. σ. 279 (ἐκδ.

γάζετο ἰδίως μετ' ἐνεργείας ἀκλονήτου ὁ προβεβηκώς ἤδη τὴν ἡλικίαν Ἀπολλώνιος ὁ Τυανεύς. Διατελέσας ἐν οἰκειότητι πρὸς τὸν Οὐεσπασιανὸν καὶ τὸν Τίτον (σ. 166) ὁ ἀξιομνημόνευτος οὗτος ἀνὴρ ἀπέναντι τῆς φαύλης δεσποτείας τοῦ ἐσχάτου ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Φλαβίων αὐτοκράτορος κατελήρθη ἰσχυρῶς ὑπὸ δεινῆς ἀντιπαθείας ἐναντίον τοῦ δεσποτικοῦ αὐτοκρατορικοῦ συστήματος, καὶ τὴν ἀντιπάθειαν ταύτην ὡς πρότερον τὴν ἐναντίον τοῦ Νέρωνος, σφοδρότατα πανταχοῦ κατὰ τὸ δυνατόν ἐξεδήλωσεν. Ὁ Ἀπολλώνιος εὐρίσκετο (πρὸβλ. ἀνωτέρω σ. 131) πάλιν περὶ τὰ 92 μ. Χ. ἐν τῇ δυτικῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ⁴³ καὶ κατὰ τὸν βιογράφον αὐτοῦ, ἐζήτει ἐνταῦθα, πρὸς τῇ ἄλλῃ αὐτοῦ ἀνέκαθεν εἰθισμένη ἐνεργείᾳ, νὰ ἐξεγείρῃ ἐκ παντὸς τρόπου τὰ πνεύματα καὶ αὐτῶν ἔτι τῶν ἐν Ἀσίᾳ ἀνωτάτων Ῥωμαίων ὑπαλλήλων ἐναντίον τοῦ τυραννικοῦ συστήματος τοῦ Δομιτιανοῦ, ὑπαινισσόμενος λίαν σαφῶς τοὺς αἱματηροὺς τρόπους, δι' ὧν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες δημο-

Lucher) Hieronym. σ. 443. Συγκέλλ. σ. 273 d. (V)· ἴδ. καὶ Φιλοστρ. Ἀπολλ. Τυαν. Ζ. 4 καὶ 11. τέλ. Sueton. Domitian c. 10. Δ. Κασσ. 67, 13. Tacit. Agric. c. 2, ἔτι δὲ Clinton, Fast. Roman. σ. 75. A. Schmidt, Glaubensfreiheit σ. 350. (Διαφωνεῖ ὡς πρὸς τὴν χρονολογίαν ὁ Imhof, Domitian. σ. 107-112). Τότε ἀπεχώρησεν εἰς Νικόπολιν τῆς Ἠπείρου ὁ γνωστός φιλόσοφος Ἐπίκτητος. Gell. N. A. XV. 11 καὶ πρὸβλ. Simplic. Enchirid. σ. 247. Ὁ Ἐπίκτητος καὶ ἐπὶ Τραϊανοῦ ἔμεινε διαρκῶς ἐν Νικόπολει· Clinton ἐν εἰρ. τ. σ. 89, 91, 105.

Λί ἀρχαῖοθεν φοβεραὶ ἔρημοι πετρώδεις νῆσοι καὶ αἱ Κυκλάδες τοῦ Αἰγαίου πελάγους ἐπληρώθησαν, ὡς καὶ κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ Τιβερίου, ἐξορίστων (οὐ μόνον Ῥωμαίων, ἀλλὰ καὶ ἐπαρχιωτῶν)· τοιαῦται νῆσοι ἦσαν ἡ Γύαρος, Σέριφος, Κίναρος, ἴδ. Juvenal. Satir. I. 73. VI. 563 κξ. X. 170. XIII. 246 κξ. πρὸβλ. Πλουτ. περὶ Φυγῆς κ. 8. 9. 10. 12. ἔτι δὲ ἡ Φολέγανδρος καὶ ἡ Σίκινος Πλουτ. Παραγγ. Πολιτ. κ. 17. πρὸβλ. καὶ Φιλοστρ. Ἀπ. Τυαν. II. 5. Κατὰ τὸν δεῦτερον μ. Χ. αἰῶνα ἡ Ζάκυνθος ἐγένετο τόπος ἐξορίας τῶν ἐπισήμων Ῥωμαίων ἐκείνων, ὅσους ἤθελον νὰ τιμωρήσωσιν οἱ περὶ τὸν αὐτοκράτορα μᾶλλον διὰ τῆς αὐτοκρατορικῆς δυσμενείας ἢ δι' ἰδιαιτέρων αὐστηρῶν ποινῶν. Πρὸβλ. Apulej. (ἔκδ. Hildebrand τόμ. 1.) Metam. lib. VII. κ. 6. τέλ.

⁴³ ἴδ. Clinton ἐν εἰρ. τ. σ. 76 καὶ πρὸβλ. Φιλοστρ. Ἀπ. Τυαν. Γ. 41 κξ. Ζ. 4 κξ. Φαίνεται πάντως (πρὸβλ. Φιλοστρ. Ζ. 7 καὶ ἴδ. Imhof, Domitian. σ. 129) ὅτι ὁ Ἀπολλώνιος κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς 9 καὶ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς 10 δεκαετηρίδος τοῦ Α' μ. Χ. αἰῶνος ἐπλανᾶτο κατὰ ταῦτα τὰ μέρη τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου. (Ὁ Ἀπολλώνιος κατὰ τοὺς χρόνους τούτους διέτριψε καὶ ἐν Βυζαντίῳ. Χρον. Πατσαλ. σ. 250 (200) Β. πρὸβλ. Μαλαλ. ἔκδ. Βονν. I. σ. 112 (342)).

κρατικοὶ ἀπηλλάσσοντο τῶν ἑαυτῶν τυράννων. Λέγεται δὲ ὅτι ἐν Ἐφέσῳ ἰδίως καὶ ἐν Σμύρνῃ ἀπεριφράστως ἔλεγε τὴν τοιαύτην αὐτοῦ γνώμην⁴⁴. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι καὶ ἕνεκα τῆς ἰδίας τοῦ ἀνδρὸς σημαντικότητος καὶ διότι καὶ ἐν τοῖς συγχρόνοις φιλοσόφοις πολλοὺς εἶχεν ἀντιπάλους, ἢ τοιαύτη διαγωγὴ αὐτοῦ δὲν ἠδύνατο ἐπὶ μακρὸν νὰ διαφύγῃ τῆς ἀκοῆς τοῦ αὐτοκράτορος, εἰς ὃν εἶχε καταστῆ ἤδη ὑποκίτος ἕνεκα τῶν σχέσεων αὐτοῦ πρὸς τὸν Νερούαν καὶ ἄλλους ὑπὸ τοῦ Δομιτιανοῦ μετὰ μεγάλης ὑποφίας ὑποβλεπομένους Ῥωμαίους εὐπατρίδας. Ἐντεῦθεν ὁ αὐτοκράτωρ διεννοεῖτο νὰ ἐνεργήσῃ τὴν σύλληψιν τοῦ θρασέου δημηγόρου καὶ τὴν εἰς δίκην παραπομπὴν αὐτοῦ· τότε μετέβη ὁ Ἀπολλώνιος μετὰ τῆς συνήθους αὐτῷ τολμηρίας, ὡς τοῦλάχιστον ἀναφέρει ὁ βιογράφος αὐτοῦ, εἰς αὐτὸ δὴ τὸ τοῦ λέοντος σπήλαιον⁴⁵. Κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 93 μ. Χ. εὕρισκομεν αὐτὸν ἐν Ῥώμῃ⁴⁶, ἔνθα ἀφικόμενος συνελήφθη εὐθύς. Κατὰ τὴν βιογραφίαν αὐτοῦ, ἥτις ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ καθίσταται διηνεκῶς μυθικωτέρα καὶ φανταστικωτέρα, ἀπηγγέλθη κατ' αὐτοῦ κατηγορία ὅτι οὐ μόνον τοὺς Ῥωμαίους αὐτοῦ φίλους παρώρμησεν εἰς συνωμοσίαν κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος, ἀλλ' ὅτι ἐθυσίασε καὶ παῖδά τινα Ἀρκάδα, ἵνα ἐκ τῶν τούτου σπλάγχχνων μαντεύσῃ (βεβαίως περὶ τῆς ἐπιτυχίας τῶν σχεδίων τῆς συνωμοσίας)⁴⁷. Μετὰ τινα δὲ χρόνον ἀχθεῖς πρὸ τοῦ αὐτοκράτορος αὐτοῦ ἦλθε πρὸς αὐτὸν εἰς μακρὰν ζωηρὰν καὶ ὄλως διαφέρουσαν συνομιλίαν ἀπολήξασαν εἰς τελείαν μεταξὺ τῶν δύο ἀνδρῶν ῥῆξιν. Ὁ Ἀπολλώνιος ἐτηρεῖτο ἐν αὐστηρᾷ φυλακῇ, μετεχειρίζοντο δ' αὐτὸν ὡς ἀποδεδειγμένον κακοποιόν⁴⁸. Μετὰ τινα δὲ

⁴⁴ Πρὸς Φιλοστρ. Ἀπ. Τυαν. Ζ. 4-10· καὶ καθ' ἣν περίστασιν ἡ Ἐφεσὸς ἐώρταξεν ὡς ἀνόσιον αἰμομιξίαν θεωρούμενον ψευδῆ γάμον τοῦ Δομιτιανοῦ μετὰ τῆς ὠραίας ἀνεψιάς αὐτοῦ Ἰουλίας, ὅπερ (Φιλοστρ. Ζ. 7) κατὰ Imhof ἐν εἰρ. τ. σ. 1229. πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς γενόμενον πρὸ τοῦ 90 π. Χ.

⁴⁵ Φιλοστρ. ἐν εἰρ. τ. Ζ. 8 μέχρι 17.

⁴⁶ Clinton ἐν εἰρ. τ. σ. 76 καὶ 79.

⁴⁷ Φιλοστρ. ἐν εἰρ. τ. Ζ. 11. 20. 22 ἀρχ. πρὸς 33 καὶ ἴδ. καὶ Η. 5-7, 10 καὶ 12.

⁴⁸ Φιλοστρ. Ζ. 31-36.

χρόνον ἐνεργείᾳ ἀνδρὸς ἐκ τῶν ἐν τοῖς μεγάλοις ἀξιώμασιν, εὐμενῶς δὲ πρὸς τὸν Ἀπολλώνιον ἔχοντος, ἐπανήχθη εἰς τὴν προτέραν αὐτοῦ ἠπιωτέραν φυλακὴν, καὶ ⁴⁹ εὐθὺς μετὰ ταῦτα ἤχθη εἰς δίκην καὶ τοῦ Δομιτιανοῦ παρόντος. Εἴτε δὲ διότι ἀμάρτημα θετικὸν κατὰ τοῦ Ἀπολλωνίου δὲν ἠδύνατο νὰ κατηγορηθῇ· εἴτε διότι ὁ ἀξιομνημόνευτος ἀνὴρ, εἰς ὃν ὁ κόσμος ὅλος ἀπέδιδεν ὑπερφυσικὰς δυνάμεις, πράγματι εἶχεν ἐπιβάλλει σεβασμὸν εἰς τὸν δεισιδαίμονα Δομιτιανόν, τὸ πρᾶγμα ἔληξεν εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος παῦσιν τῆς δίκης καὶ εἰς τὴν ἀκώλυτον τοῦ Ἀπολλωνίου ἐκ Ῥώμης ἀπόδρασιν ⁵⁰.

Ὁ Ἀπολλώνιος μετέβη τὸ πρῶτον εἰς Ποτιόλους ἢ Δικαιαρχίαν καὶ ἐντεῦθεν διὰ Σικελίας εἰς τὴν Ἀχαίαν, ἔνθα κατὰ Ἰούλιον τοῦ 93 παρέστη εἰς τὴν πανήγυριν τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων ⁵¹, καὶ ἐχαιρετίσθη μετὰ πανδήμου χαρᾶς ὑπὸ τῶν ἀπολωλότα ἤδη νομιζόντων αὐτὸν Ἑλλήνων. Ἀφοῦ δὲ ἐπὶ 40 ἡμέρας διέτριψεν ἐν Ὀλυμπίᾳ, μετέβη εἰς τὸ ἐν Λεβαδείᾳ τῆς Βοιωτίας περίφημον μαντεῖον τοῦ Τροφωνίου ⁵², εἶτα δὲ διέμεινε δύο ἐλόκληρα ἔτη, κατὰ τὴν συνήθη αὐτῷ τρόπον τοῦ βιοῦν, ἐν μέσῳ τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀχαΐας ⁵³, μεθ' ὃ τῷ 95 ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἀγαπητὴν αὐτῷ Ἰωνίαν, ἔνθα διέμενεν ἰδίως ἐν Σμύρνῃ καὶ ἐν Ἐφέσῳ ⁵⁴. Ἐν Ἐφέσῳ δὲ εὕρισκετο καὶ ὅτε μετ' οὐ πολὺ κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 96 εἰς τὸν μισοτύραννον φιλόσοφον ἐν ὄραματι, ὡς λέγεται, ταυτόχρονῳ ἀπεκαλύφθη ὅτι ὁ Δομιτιανὸς ἐφρονεῦθη

⁴⁹ Φιλοστρ. Ζ. 40.

⁵⁰ Φιλοστρ. Η'. 3-5. 8. 10. Σουῖδ. ἐν λ. Δομιτιανός. Θεμιστ. Λόγ. Ζ. σ. 86 (κ. 7²d ἐκδ. Dindorf).

⁵¹ Φιλοστρ. Η. 10-18 καὶ ἴδ. Clinton ἐν εἰρ. τ. σ. 79. (Ὁ Imhof διαφωνεῖ πρὸς ταῦτα καὶ κατὰ τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἐννοεῖ ταῦτα πάντα, καὶ κατὰ τὴν χρονολογίαν ἴδ. Imh. Domitian. σ. 112 κς).

⁵² Φιλοστρ. Η'. 19.

⁵³ Φιλοστρ. Η'. 24 ἀρχ.

⁵⁴ Clinton σ. 81 καὶ ἴδ. Εὐσεβ. Χρον. (ἐκδ. Schöne) τόμ. 2. σ. 160 ἔνθα ἐν τοῖς περὶ τοῦ ἔτους 96 μ. Χ. γίνεται μνεία τοῦ Ἀπολλωνίου. ἴδ. καὶ Hieronym (ἐκδ. Schöne) ἐν εἰρ. τ. σ. 163.

ἐν τῷ παλατίῳ αὐτοῦ ὑπὸ πολλῶν ἀνδρῶν τῶν ἀμέσως περιστοιχιζόντων αὐτὸν καὶ ὁ τοῦ Ἀπολλωνίου φίλος, ὁ ἐξαίρετος Νερούας, ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον τοῦ Παλατίνου ⁵⁵. Μετὰ τοῦ γεγονότος τούτου ἔληξε καὶ ἡ τοῦ Ἀπολλωνίου ἐνέργεια. Ἀφοῦ τὸ πολὺ ἐπέζησεν εἰς τὴν βραχεῖαν καὶ ἀγαθὴν κυβέρνησιν τοῦ φίλου αὐτοῦ Νερούα, εἰς βαθὺ προβεβηκῶς ἤδη γῆρας, ἀπέθανεν, ὡς φαίνεται, ἐν ἀρχῇ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Τραϊανοῦ πιθανῶς ἐν Ἐφέσῳ ⁵⁶. δὲν παρῆλθε δὲ πολὺς χρόνος καὶ ποικιλώταται διεδόθησαν φῆμαι περὶ τοῦ τέλους τοῦ θαυμαστοῦ ἀνδρός ^{56α}. Πάντως δὲ ἡ μνήμη τοῦ ἀνδρός τούτου, οὗ καὶ μετὰ ἑκατὸν ἔτη ζωηρὰν ἐτήρουν τὴν ἀνάμνησιν ἰδίως ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ Τυάνοις εἰκόνες καὶ ναοὶ ^{57α}, παρέμεινεν ἐν τῷ ἐθνικῷ κόσμῳ τῶν ὑστέρων χρόνων, οὐδὲ τῶν αὐτοκρατόρων ἐξαιρουμένων, ἐν μεγάλαις καὶ δὴ ἐν θεαίαις τιμαῖς ⁵⁷, ἐν ἀποτομωτάτῃ ἀντιθέσει πρὸς τὸν Δομιτιαν-

⁵⁵ Φιλοστρ. Η. 25-27. πρὸλ. Δ. Κασσ. 67, 18. Ζωναρ. ΙΑ. 19. καὶ πρὸλ. Imhof, Domitian. σ. 123.

⁵⁶ Φιλοστρ. Η'. 27-30 ἀρχ. Σουίδ. ἐν λ. Ἀπολλων. Cassiodor. Chronic. ἔκδ. T. Mommsen σ. 675 τῷ ἔτει 100 πρὸλ. καὶ Μαλαλ. Ι. 118 (345) Συγγέλλ. σ. 276 ἀρχ. (V). Ad. Schmidt, Glaubensfreiheit σ. 401. Clinton σ. 83 κξ.

^{56α} Φιλοστρ.

^{57α} Πρὸλ. Φιλοστρ. Α. 5 ἀρχ. Η. 29. 31 τέλ. ἴδ. καὶ Δ. Κασσ. 77, 18 τέλ. Histor. August. (ἔκδ. Peter) Flav. Vopisc. Aurelian. c. 24.

⁵⁷ Φιλοστρ. Η. 31. πρὸλ. καὶ κ. 20 καὶ Α. 3. Δ. Κασσ. ἐν εἰρ. τ. Apulej. Apolog. σ. 156. Histor. August. Ael. Lamprid. Alexandr. Sever. c. 29 καὶ Flav. Vopisc. Aurelian. c. 24. Εὐναπ. Β. Φιλοστρ. Προοίμ. 2. Ammian. Marcellin. XXI.14,5 XXIII. 6, 19. Καὶ ἐν τοῖς χριστιανικοῖς ἔτι χρόνοις ἐτιμᾶτο ὁ Ἀπολλώνιος (πρὸλ. Sidon. Apollin. Ep. 8, 3 Σουίδ. ἐν λ. Ἀπολλων.) πρὶν ἢ παρὰ τοῖς χριστιανοῖς ἐπικρατήσῃ ἡ γνωστὴ γνώμη ἢ ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ Φιλοστράτου Βιογραφίᾳ τοῦ Ἀπολλωνίου διαγιγνώσκουσα τάσιν πολεμίαν πρὸς τὸν Χριστιανισμόν· εἰς ἣν θεωρίαν τοσοῦτον ὀλίγον προσχωρῶ, ὅσον καὶ ὁ Neander, Jacobs καὶ Ad. Schmidt (ἴδ. Kayser, prooem. σ. προλογ. 7). Παρὰ τοῖς μεταγενεστέροις Βυζαντινοῖς ὁ Ἀπολλώνιος εἶχε καταστῆ ὅλως μυθῶδες πρόσωπον, θεωρούμενος ὑπ' αὐτῶν ὡς ζήσας κατὰ τοὺς χρόνους Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου (ἴδ. J. Burckhardt, die Zeit Constantins d. Gr. σ. 467. Ἀπογόνους δὲν κατέλιπεν ὁ Ἀπολλώνιος· μόνον φῆμη τις ἀδόσποτος ἐποίησεν αὐτὸν πατέρα τοῦ «θεοειδοῦς» Ἀλεξάνδρου τοῦ Πηλοπλάτωνος τοῦ ἐκ Σελευκείας τῆς Κιλικίας ὀρμωμένου, γεννηθέντος ἐξ ἀθεμίτου σχέσεως τοῦ Ἀπολλωνίου πρὸς τὴν «περιττὴν τὸ εἶδος» γυναῖκα Ἀλεξάνδρου, συνηγόρου ἐν δικαστηρίοις. Φιλοστρ. Β. Σοφιστῶν· Β. 5, 1. σ. 570.

νόν, ὅστις ζῶν ἔτι, προάγων εἰς τὸ ἔπακρον τὴν ὑπεροψίαν, ἀπεθέωσεν ἑαυτόν, ⁵⁸ καὶ οὖν ἡ μνήμη ἐκαλύφθη ὑπὸ παντοίχης περιφρονήσεως.

Ἡ Κυβέρνησις τοῦ ἀγαθοῦ γέροντος Μάρκου Κοκκηίου Νεροῦα, μεθ' ἧς μετὰ τὴν αἱματηρὰν καταστροφὴν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἰ-

⁵⁸ Περὶ τῆς ἀξιώσεως, ἣν εἶχεν ὁ Δομιτιανὸς περὶ ἑαυτοῦ ὡς θεοῦ, ἴδ. Sueton. Domitian. c. 13. Φιλολογ. Β. Ἀπολλ. Η'. 4. Aurel. Victor Caesar. (Domit.) 11. Epitom (Domit.) 11. Imhof. Dinitian. σ. 71. Cassiodor. Chronica (ἐκδ. Th. Mommsen, σ. 634) περὶ τοῦ ξ. 91. μ. X. — Ἐνθ' τῷ νηραλίῳ Οὐεσπασιανῷ δὲν ἔμελε πολὺ τῆς ὡς αὐτοκράτορι προσφερομένης αὐτῷ λατρείας, ἐν τούτοις ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἡ τῶν Φλαβίων οἰκογένεια οὕτω μεγάλως ἐτιμῆθη, ὥστε οἱ τῆς οἰκογενείας ταύτης οἱ μὲν ζῶντες ἔτι ὡς θεοί, οἱ δὲ μετὰ θάνατον ὡσαύτως ὡς θεοὶ (μετὰ θάνατον γεγονότες (divi)), ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς ἐτιμῆθησαν οὐχ ἥττον τοιαῦτα μνημεῖα ἐν τοῖς περὶ Φλαβίων εὐρίσκονται ὀλιγώτερα ἢ ἐν τοῖς περὶ τῶν ἄλλων αὐτοκρατόρων. Οὕτω ὁ Οὐεσπασιανὸς τιμᾶται ἐν Αἰγίῳ δι' ἀνδριάντος, οὗ ἡ ἐπιγραφή ἐξυμνεῖ τὸν « αὐτοκράτορα Καίσαρα Σεβαστόν » ὡς « θεόν ». ἴδ. Lenormant, Inscr. Graec. inedit. centur. sec. et tert. (Rhein. Mus. N. F. Jahrgang. 51. 1866 τεύχ. 3. σ. 399 ἀρ. 267). Πρὸς τούτοις καὶ ὁ εὐγενὴς Τίτος ἐν τινὶ τῶν Θηβῶν ἐπιγραφῇ τιμᾶται ὡς (θεὸς μετὰ θάνατον, divus) Böckh C. I. 1. ἀρ. 1612. Ὁ Τίτος ζῶν ἔτι ἐλατρεύετο ὡς θεός, ὡς ὁ πατήρ αὐτοῦ, ὡς θεός μετὰ θάνατον ἐν Φολεγάνδρῳ Böckh C. I. 2. ἀρ. 2442. Περὶ τῆς τοῦ Δομιτιανοῦ λατρείας ἴδ. καθόλου Preller. Röm. Mythol. σ. 779. 784. Ἑλληνικὰ νομίσματα Δομιτιανοῦ ἴδ. παρ' Eckhel D. N. VI. σ. 334. Ἐκ τῶν γυναικῶν δὲ τῆς δυναστείας ταύτης οἱ Ἀθηναῖοι ἐπένευμαν θείας τιμὰς εἰς τὴν Φλαβίαν Δομιτῖλλαν, τὴν πρώτην γυναῖκα τοῦ Οὐεσπασιανοῦ, μητέρα τοῦ Τίτου καὶ τοῦ Δομιτιανοῦ. ἴδ. Keil ἐν Philolog. Jahrgang. 1866 (τόμ. 23) τεύχ. 4. σ. 603. ἴδ. καὶ Mommsen. J. R. N. ἀρ. 2400. Orelli ἀρ. 2231. Περὶ τῆς γυναικὸς τοῦ Οὐεσπασιανοῦ ἴδ. Krause. Neocor. σ. 11. Ἀπλῆν ἐπιγραφὴν πρὸς τιμὴν τοῦ Οὐεσπασιανοῦ ἴδ. παρὰ Böckh C. J. τόμ. 1. ἀρ. 1163 (ἐπιγρ. Ναυπλίας). Ἡ ἐν Σπάρτῃ ἐπιγραφή τοῦ ξ. 78 μ. X. ἀρ. 1305 εἶναι ἀρχὴ ἐπιστολῆς, ἣν ὁ Οὐεσπασιανὸς ἀπηύθυνεν πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας· τοιαύτη τις αὐτοκρατορικὴ ἀπόκρισις ἢ διαῆγνωσις (Rescriptum) (ὡς ἡ τοῦ Τίτου πρὸς τοὺς αὐτοὺς Σπαρτιάτας καὶ τοὺς Ἀγαιούς, καὶ τοῦ Δομιτιανοῦ πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας) μνημονεύεται ἔτι παρὰ Πλινίῳ (ἐκδ. Keil.) Epist. X. ad Trajan. 65, 3. Ἐπιγραφὴν τιμητικὴν ἐν Θήβαις πρὸς τὸν Δομιτιανὸν Καίσαρα (ζῶντος ἔτι τοῦ Οὐεσπασιανοῦ) ἴδ. παρὰ Böckh C. J. 1. ἀρ. 1611.

Περὶ τῆς ἀναπτύξεως τῶν παρεπομένων τῆ τῶν αὐτοκρατόρων λατρεῖα θρησκευτικῶν πράξεων, ὡς ἰδίως (πρὸβλ. σ. 14 κξ.) τοῦ εἰς τὸν δαίμονα (Genius) τοῦ αὐτοκράτορος ὄρκου, ἐν Ἑλλάδι δὲ « εἰς τὴν τύχην » τοῦ ἐκάστοτε αὐτοκράτορος, ἴδ. Preller, Röm. Mythol. σ. 571. καὶ 784· αὐτόθι δὲ σ. 781 περὶ τῆς πανδήμου καὶ ἐπισήμου ἐορτῆς τῶν γενεθλίων ἡμερῶν τῶν αὐτοκρατόρων· πρὸβλ. καὶ Becker-Marquardt R. A. τόμ. 4. σ. 221. Ἐπὶ τοῦ Αὐγούστου ἔτι οἱ Ἕλληνες τῶν πόλεων τῆς Ἀσίας εἶχον καθιερωθεῖς ἐπισήμως διὰ ψηφίσματος τὸν ἐορτασμόν τῆς γενεθλίου ἡμέρας τοῦ αὐτοκράτορος· πρὸβλ. Lehmann, Claudius σ. 180. πρὸβλ. Böckh C. J. τόμ. 3 ἀρ. 3957 καὶ 3902 b.

κου τῶν Φλαβίων ἄρχεται νέα λαμπρὰ περίοδος τῆς ἱστορίας τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων ἀσυνήθως μακρᾶς διαρκείας ἦτο, ὡς γνωστόν, λίαν βραχυχρόνιος, (ἀπὸ 18 Σεπτεμβρ. τοῦ 97 μέχρι 25 Ἰανουαρίου τοῦ 98). Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ βραχεῖ τούτῳ χρόνῳ δὲν λείπουν παντελῶς σχέσεις μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς Ἑλλάδος. Δὲν γινώσκουμεν ἂν καὶ ἡ Ἀχαΐα ἀνῆκεν εἰς τὰς ἐπαρχίας, ὧν οἱ διοικηταὶ κατ' ἀκολουθίαν τῆς ὑφέσεως τῆς μεγάλης αὐστηρότητος, μεθ' ἧς ὁ Δομιτιανὸς ἐπετήρει τὴν ἐπαρχιακὴν διοίκησιν, ἐτόλμησαν νὰ διαπράξωσιν ἀδικήματά τινα⁵⁹. Ἐξ ἄλλου ὁ ἀξιάγαστος τρόπος, καθ' ὃν προσηνέχθη ὁ Νερούας πρὸς τὸν Ἀθηναῖον πολίτην Ἀττικόν, ὅτε οὗτος εὔρε τὸν μέγαν θησαυρὸν τὸν γενόμενον βραδύτερον ἀρχὴν τῆς δόξης τοῦ οἴκου αὐτοῦ καὶ ἔθηκεν ὑπὸ τὴν διάθεσιν τοῦ αὐτοκράτορος, εὐφρόσυνον βεβαίως ἐν Ἑλλάδι ἐποίησεν αἰσθησιν⁶⁰. Ἄλλως ὀλίγα μόνον γινώσκουμεν περὶ τῶν πρὸς τὴν Ἑλλάδα σχέσεων τοῦ Νερούα. Βλέπομεν ὅτι ὁ ἀξιάγαστος ἡγεμὼν πολλαχῶς δι' ἐπιγραφῶν ἐτιμήθη⁶¹. μανθάνομεν δὲ (ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν) ὅτι πρὸς τιμὴν τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ μεγάλου θεοῦ υἱοῦ αὐτοῦ καὶ διαδόχου ἰδρύθησαν ἀγῶνες οἱ λεγόμενοι Καισάρεια Νερουάνεια ἢ Νερουανίδεια, τελούμενοι καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ⁶². γινώσκουμεν τέλος ὅτι ὁ Νερούας μετὰ θάνατον συνηθέστατα ἐν ἐπιγραφαῖς ἐξυμνεῖται ὡς θεός⁶³.

⁵⁹ Sueton. Domitian. c. 8.

⁶⁰ Ἰδ. κατωτέρω—Κεφ. Γ'. — "Ἀγνωστον ἂν ἡ ἀπόδοσις τοιούτων ἐπὶ τοῦ Δομιτιανοῦ ἀθικρότως δημευθεισῶν περιουσιῶν εἰς τοὺς κυρίους αὐτῶν (Δ Κασσ. 68, 2 «τοῖς δὲ τῶν οὐσιῶν ἐπὶ τοῦ Δομιτιανοῦ μάτην ἐστερημένοις πάντα ἀπέδωκεν, ὅσα ἐν τῷ βασιλείῳ ἔτι ὄντα εὔρεθη») εἶχε σημασίαν τινὰ καὶ ὡς πρὸς τὴν Ἀχαΐαν τὸ αὐτὸ ἕητέον καὶ περὶ τῶν παρὰ Aurel. Victor. Epitom. (Nerv.) 12 λεγομένων, ὅ,τι ἐνταῦθα περὶ ἀφέσεων νέων φόρων κτλ. ἱστορεῖται.

⁶¹ Περὶ τῆς ἐν τῇ Φωκικῇ πόλει Τιθορέα ἐπιγραφῆς καὶ ἀνδριάντος ἴδ. Rhein Mus. II. σ. 545-559 κξ. καὶ περὶ τῆς (ἐκ τοῦ Ἰανουαρίου τοῦ ἔ. 98 μ. X.) ἐπιγραφῆς παρὰ Böckh C. J. 1. ἀρ. 1733.

⁶² Περὶ Νερουανείων ἐν Τροιζῆνι ἴδ. Böckh. C. J. τόμ. 1. ἀρ. 1186. Περὶ Νερουανιδείων ἐν Σπάρτῃ ἀρ. 1424.

⁶³ Ὁ Νερούας ἐτιμάτο ὡς θεός μετὰ θάνατον: ἐν Μεγάροις (ἴδ. Böckh C. J. τόμ. 1. ἀρ. 1704) ἐν Χαιρωνείᾳ ἀρ. 1617. ἐν Κυθήροις ἀρ. 1306. ἐν Ἀθίᾳ ἀρ.

Καὶ περὶ τῆς κυβερνήσεως τοῦ μεγάλου διαδόχου τοῦ Νερούα, τοῦ εὐγενοῦς αὐτοκράτορος Τραϊανοῦ ὀλίγα μόνον εἶναι γνωστὰ εἰς ἡμᾶς ἱστορικὰ γεγονότα ἔχοντα σχέσιν πρὸς τὴν ἱστορίαν τῆς ἐπαρχίας Ἀχαΐας. Καὶ καθόλου μὲν δύναται τις νὰ φρονῆ ὅτι ὁ δραστήριος οὗτος, συνετὸς καὶ ὑπὲρ τοῦ καλοῦ τοῦ ὅλου κράτους διαρκῶς ἀγωνιζόμενος ἡγεμὼν ἔστρεψε καὶ πρὸς τοὺς Ἕλληνας τὴν εὐμένειαν καὶ φροντίδα αὐτοῦ· ἀλλ' ὀλίγαι κυβερνητικαὶ πράξεις τοῦ Τραϊανοῦ εἰσὶν ἀκριβῶς γνωσταὶ εἰς ἡμᾶς ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην. Εἶναι γνωστόν, ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος εἰς τὴν Μεσσηνιακὴν πόλιν Μεθώνην ἐδωρήσατο τὴν «ἐλευθερίαν» ὑπὸ τὴν τότε ἔννοιαν τοῦ ὀνόματος τούτου⁶⁴. Μανθάνομεν πρὸς τούτοις, ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ ἓνα τῶν φίλων αὐτοῦ, τὸν πρῶτον πραίτωρα Μέσσιον Μάξιμον ἔπεμψεν εἰς Ἑλλάδα μετ' ἐκτάκτου ἀποστολῆς ὡς πρεσβευτὴν Αὐγούστου (legatus Augusti)· ἀπέβλεπε δ' ἡ ἀποστολὴ αὕτη, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, εἰδικῶς εἰς τὰς λεγομένας ἐλευθέρας πόλεις τῆς ἐπαρχίας Ἀχαΐας. Ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Αὐγούστου μετὰ προφανῶς αὐξανομένης σπουδῆς εἰργάζετο ἡ κυβέρνησις τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους ἵνα τὴν ὀνόματι ὑφισταμένην ἔτι αὐτονομίαν τῶν πόλεων τούτων μᾶλλον περιορίσῃ καὶ ἀκριβέστερον καθορίσῃ τὰ δικαιώματα καὶ τὰ καθήκοντα αὐτῶν. Ἰδίως δ' ἐπὶ τοῦ Τραϊανοῦ καὶ τοῦ Ἀδριανοῦ συστηματικὴ γίνεται ἐκ μέρους τῶν αὐτοκρατόρων ἀναθεώρησις τῶν κατὰ τὰς ἐλευθέρας πόλεις τοῦ κράτους. Αἱ ἐλεύθεραι αὗται πόλεις, αἱ μὴ ὑποκείμεναι ἄλλως εἰς ἄμεσον ἔλεγχον τῶν διοικητῶν τὸ μὲν πρῶτον ἐπιθεωροῦνται δι' ἐκτάκτων αὐτοκρατορικῶν ἐπιτρόπων ἐν τοῖς ἀφορῶσι τὸ σύνταγμα τῆς πολιτείας καὶ τὴν οικονομικὴν διοίκησιν (κατ' ἀρ-

1307. ἐν Ταινάρῳ ἀρ. 1315. 1317 ἴδ. καὶ ἀρ. 311. καὶ Φιλιστορ. Γ. 364. 463. 565. ἐν Ἀμβρακίᾳ. Büekh. 2. ἀρ. 1801. ἐν Κερκύρῳ ἀρ. 187.) b. ἐν Τήνῳ ἀρ. 2340. ἐν Σύρῳ ἀρ. 2347 d. καὶ e. καὶ ἐν Δελφοῖς ἀρ. 1713.

⁶⁴ Πausan. Δ. 35, 2 τέλ. καὶ ἴδ. Curtius, Pelop. τόμ. 2. σ. 171. Ὁ τε χρόνος τῆς ἀπονομῆς τῆς «ἐλευθερίας» ταύτης ὡς καὶ τὰ αἴτια τὰ προκαλέσαντα αὐτὴν εἰσὶν ἡμῖν ἄγνωστα· ὅτι δὲ ἡ ἐσωτερικὴ πολιτικὴ τοῦ Τραϊανοῦ δὲν ἦτο λίαν εὐμενὴς πρὸς τὰς ἐλευθέρας πόλεις, περὶ τούτου βλέπομεν κατωτέρω

γὰς προφανῶς ἔνεκα φανερῶν καθισταμένων ἐλλείψεων^{65α}). ἐπὶ τέλους δὲ « φαίνεται ὅτι ἐπεκράτησε περὶ τούτων ἡ γνώμη ἵνα ἡ τέως ἐλευθέρα διοικήσεις τῶν πόλεων τούτων συγχωνευθῆ βαθμηδὸν μετὰ τῆς διοικήσεως τοῦ κράτους ». Ἡ ἰδιαιτέρα ἀφορμὴ τῆς τοῦ Μεσσίου Μαξίμου εἰς Ἑλλάδα ἀποστολῆς δὲν εἶναι γνωστὴ ἐν τούτοις ἐκ τῶν σχέσεων αὐτοῦ πρὸς τὸν Πλίνιον τὸν νεώτερον καὶ ἐκ τῶν ὑπὸ τούτου περὶ τοῦ φίλου αὐτοῦ λεγομένων γινώσκωμεν ὅτι ὁ Μάξιμος ἦτο ἀνὴρ καθ' ἑαυτὸν ἀγαθὸς καὶ Ἑλληνικὴν παιδείαν κεκτημένος. Ἀλλὰ πᾶσα ἡ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ πρέσβεως αὐτοῦ πρὸς τοὺς Ἕλληνας εὐμένεια, πᾶσαι αἱ ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀχαΐας παραινέσεις τοῦ Πλινίου οὐδαμῶς βεβαίως ἠδύναντο νὰ μεταβάλλωσι τὴν ἀληθῆ κατάστασιν τῶν πραγμάτων, καθ' ἣν ἡ εἰς τὰς ἐλευθέρας πόλεις τῆς ἐπαρχίας ταύτης ὑπολειπομένη ἔτι αὐτονομία ἦτο καὶ ἔμεινε ταχυπέτις τις σκιώδης εἰκὼν^{65β}.

^{65α} Πρβλ. Becker-Marquardt R. A. τόμ. 3. 1. σ. 67 κξ. ἴδ. παρὰ τῷ αὐτῷ (ἐν εἰρ. τ. σ. 255 κξ.) καὶ περὶ τῶν ἀρχῆθεν ἐκτάκτων ἐπιτρόπων, τῶν Διορθωτῶν (Correctores) οὓς ὕστερον διεδέξαντο μόνιμοι αὐτοκρατορικοὶ ἐπιμεληταὶ (curatores) ἢ λογισταί, ἄρχοντες περιδεδημένοι εὐρείαν τῆ τοῦ διοικητοῦ ἐξισουμένην ποινικὴν δικαιοδοσίαν. (Ἄλλως ἔχουσι τὰ περὶ τοὺς οικονομικοὺς ἐπιμελητὰς ἢ λογιστὰς, οἵτινες ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Τραϊανοῦ φάνονται ἐν ταῖς μὴ ἐλευθέραις πόλεσιν, ὡς ὁ ἐν Ἄνδρῳ ἐπιμελητής, Böckh C. J. τόμ. 3. σ. 1069. ἀρ. 2349 καὶ ἴδ. Becker-Marquardt, ἐν εἰρ. τ. σ. 256 καὶ 362 κξ.) Πρβλ. εἶτα M. Voigt, « das jus naturale », τόμ. 2. μέρ. 2. σ. 768-773. καὶ ἴδ. ὑπὸ τὴν ἐποψίν ταύτην καὶ Plin. Epist. X. ad Trajan. 110. 111. Kuhn, Städt. Verfass. τόμ. 2. σ. 28 κξ. Φαίνεται ὅτι καὶ ὡς πρὸς τὰς ἀποικίας ἠλαττώθη ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου τὸ δικαίωμα τῆς ἐλευθέρως διοικήσεως ἴδ. Becker-Marquardt, σ. 263.

^{65β} Plin. Epist. VIII. 24. πρβλ. Borghesi, Ann. Inst. Arch. 1853 σ. 213 (Περὶ ὁμοίας τινὸς ἀποστολῆς ἐπὶ τοῦ Ἀδριανοῦ γενομένης ἴδ. Orelli ἀρ. 6483). Ἡ τοῦ Μαξίμου εἰς Ἀχαΐαν ἀποστολὴ ἐγένετο πιθανῶς κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τῆς τοῦ Τραϊανοῦ ἀρχῆς· τοῦλάχιστον δυνάμεθα νὰ φρονῶμεν οὕτω, ἂν ἡ εἰρημένη τοῦ Πλινίου ἐπιστολὴ ἐγγράφη βραδύτερον ἢ ἡ ἐπιστολὴ VI. 10, ἥτις συμπίπτει πρὸς τὸ ἔτος 107 μ. X. (Clinton, Fast. Roman. I. σ. 95). Περὶ τοῦ σκιώδους χαρακτήρος τῆς τότε ἐλευθερίας τῶν « ἐλευθέρων » Ἑλληνικῶν πόλεων ἴδ. Plin. ἐν εἰρ. τ. § 4. Δ. Χρυσσοτ. Λόγ. ΜΔ. σ. 512 M. ἰδιαιτέρως ἐκφραστικῶς ἐκτίθεται ὁ χαρακτήρ οὗτος ὑπὸ Πλουτάρχου ἐν Παραγγέλμ. πολιτ. κ. 17. « Ἀρχόμενος ἄρχεις, ὑποτεταγμένης πόλεως ἀνθυπάτοις, ἐπιτρόποις Καίσαρος· εὐσταλεστέραν δεῖ τὴν γλαμύδα ποιεῖν καὶ βλέπειν ἀπὸ τοῦ στρα-

Τὸ ὅτι οἱ Ἕλληνες τῆς Ἀχαΐας (ἴδ. κατωτ.) παντοῖα ἐπεδα-φίλευσαν δείγματα τιμῆς εἰς τὸν ἡγεμόνα τοῦτον, ἡ αἰτία τούτου πρέπει νὰ ζητηθῇ ἐν ταῖς εἰδικῶς εἰς τὴν ἐπαρχίαν αὐτῶν ἀποβλεπούσαις εὐεργεσίαις τοῦ Τραϊανοῦ, ἔτι δὲ καὶ ἐν τῇ καθόλου δημοτικότητι, ἧς ἀπήλαυεν οὗτος ἐν ὅλῳ τῷ κράτει, καὶ ἐν τῷ θυμωσμοῦ τῆς μεγάλης αὐτοῦ πολεμικῆς δόξης. Διότι τὰ μέγала ἔργα τοῦ Δακικοῦ πολέμου (101-106 μ. Χ.), οὗ τὰ μέγала ἀποτελέσματα παρέσχον νέαν σκέπην εἰς τὴν χερσόνησον τοῦ Δανουβίου (τὴν Ἑλληνικὴν) διὰ νέου ἰσχυροῦ ἐρύματος ἐναντίον τῶν εἰσβολῶν τῶν βορείων βαρβάρων καὶ ἐξήλειψαν ἐνδόξως τὸ ὄνειδος τοῦ Δομιτιανοῦ, ἀναγκαίως ἐνεποιοῦν εἰς τοὺς Ἕλληνας, τοὺς μὴ ἄγαν μακρὰν τοῦ θεάτρου τοῦ πολέμου οἰκοῦντας ἰδιαίτερον πρὸς τὸν ἄνδρα σεβασμόν. Ὁ δὲ ἐνδοξος Παρθικὸς πόλεμος (115-117 μ. Χ.) οὐ μόνον διὰ ποταμῶν ἐχθρικοῦ αἵματος ἐξήλειψε τὸ παλαιὸν ὄνειδος τοῦ Κράσσου, ἀλλ' ἔδωκε καὶ τοῖς Ἕλλησιν εὐκαιρίαν, ἵνα γνωρίσωσι προσωπικῶς τὸν μέγαν πολεμικὸν ἡγεμόνα. Διότι ὁ Τραϊανὸς ἐν τῇ στρατείᾳ αὐτοῦ πρὸς τὴν

τηγίου πρὸς τὸ βῆμα... καὶ μὴ παρεκβαίνοντας τοὺς ῥυθμοὺς καὶ τὰ μέτρα τῆς δεδομένης ἐξουσίας ὑπὸ τῶν κρατούντων») * καὶ κ. 32. Περὶ τῆς ἐν Ἀχαΐα ἐνεργείας τοῦ Μαξίμου οὐδὲν ἀκριβὲς εἶναι γνωστὸν εἰς ἡμᾶς. Ὡς πρὸς τὰς Ἀθήνας φαίνεται ὅτι τότε ἴσως (ἂν μὴ ἤδη ἐπὶ τοῦ Οὐεσπασιανοῦ ἢ ὕστερον ἐπὶ τοῦ Ἀδριανοῦ ἴδ. κατωτέρω) αἱ Ῥωμαϊκαὶ διοικητικαὶ ἀρχαὶ ἐν τισὶ ζητήμασι τοῦ δικαίου, ἰδίως τοῖς τῶν βαρέων ἐγγλημάτων, εἶχον τὸ δικαίωμα τῆς ἐπεμβάσεως (ἴσως δὲ κατὰ τὸ εἰωθὸς νόμιμον εἰς τὸν τῆς Ἀχαΐας διοικητὴν ἢ τὸν Καίσαρος ἐπίτροπον ἀπενέμετο ἡ ἐξουσία Διορθωτοῦ ἢ Λογιστοῦ ἐν ταῖς «ἐλευθέραις» πόλεσι τῆς ἐπαρχίας ταύτης)· τοιαῦτα παραδείγματα τῶν μετὰ τὸν Τραϊανὸν χρόνων εὐρίσκομεν παρὰ Λουκιανῶ. Δημων. κ. 16. 50. Φιλοστρ. Β. Σοφιστ. Α. 1, σ. 559. καὶ Β'. 10 σ. 588. ** ἴδ. πρὸς τοῦτοις Böckh C. J. τόμ. 1. ἀρ. 355 γρμμ. 55 κξ. καὶ ἴδ. πρὸς τοῦτοις Hermann, Griech. Staatsalterth. § 176. ἀρ. 9 καὶ Dirksen, Civilistische Abhandlungen II. σ. 122.

* Εἰς τὸ χωρίον τοῦτο τοῦ Πλουτάρχου, ὅπερ ὁ συγγραφεὺς ἐν σ. 174 σημ. 34), παρέθηκεν ὡς μαρτυρίαν τῆς κατ' αὐτὸν ἐπὶ Δομιτιανοῦ αὐστηρότητος τῆς ἐν Ἑλλάδι Ῥωμαϊκῆς διοικήσεως, ἀποδίδωσι νῦν ὁ αὐτὸς σημασίαν γενικωτέραν, ὡς ἐποιήσαμεν ἡμεῖς τοῦτο ἐν τῷ ἐν τῇ εἰρημένῃ σ. σημειώματι ἡμῶν. (Σ. Μ.)

** Σαφέστερον τοῦ χωρίου τούτου μαρτυρεῖ περὶ τῶν ὑπὸ τοῦ συγγραφῆως λεγομένων τὸ προμνημονευθὲν ἀνωτέρω χωρίον τοῦ Πλουτ. Παραγγ. Πολιτ. κ. 17. (Σ. Μ.)

Ἀνατολήν κατὰ τὸ τελευταῖον ἡμισυ τοῦ 114 μ. Χ. ἔμεινε κατὰ φθινόπωρον ἐπὶ τινα χρόνον ἐν Ἀθήναις ⁶⁶, ἔνθα καὶ ἐνεφανίσθη πρὸ αὐτοῦ πρεσβεία τοῦ Πάρθου βασιλέως Ὀσρόου, ἥτις μάτην εἰργάσθη παρ' αὐτῷ ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως τῆς εἰρήνης.

Ἑλληνικαὶ ἐπιγραφαὶ μαρτυροῦσιν ἡμῖν ὅτι καὶ ἐν Ἀχαΐᾳ ὁ νικητὴς τῶν Δακῶν, εἶτα δὲ καὶ τῶν Πάρθων, ἐτιμήθη μετ' ἀγάπης καὶ ὅτι πρὸς τιμὴν τοῦ αὐτοκράτορος ἰδρύθησαν ἀγῶνες ⁶⁷, ἐν οἷς συχνῶς καὶ προθύμως ἀνευφημοῦντο τὰ νέα καὶ ἔνδοξα νικητήρια ὀνόματα τοῦ μεγάλου πολεμικοῦ ἥρωος. Καὶ ὅπως ὕστερον μετὰ τὴν τελευτὴν τοῦ βίου ἐν ἀναριθμητοῖς ἐπιγραφαῖς παρίσταται ὡς «θεὸς» (Dīvus) ἐν μέσῳ καὶ ἄλλων ἀποθελόντων αὐτοκρατόρων ⁶⁸, οὕτω καὶ ζῶν ἔτι, ἰδίως μετὰ τὰς μεγάλας αὐτοῦ νίκας, ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων συγχρόνων ἐτιμήθη ὡς «θεὸς» ⁶⁹ εἰ καὶ ὁ ἀπέριττος ἀνὴρ αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν «ἠρέσκετο μόνον εἰς τὰς ἀπλουστάτας καὶ ἀπαραιτήτους τιμὰς». Πρὸς τούτοις καὶ ἄλλα ἐπεδαφιλεύθησαν αὐτῷ δείγματα τιμῆς. Οὕτω πρὸς τιμὴν τοῦ Τραϊα-

⁶⁶ Δ. Κασσ. 68, 17. Περὶ τῆς χρονολογίας ἴδ. Eckhel D. N. VI. σ. 454. καὶ Clinton, Fast. Roman. τόμ. 1. σ. 98. 100. Pauly R. E. τόμ. ὁ. 2. σ. 2704.

⁶⁷ Σεδάστεια Τραϊάνεια ἐτελοῦντο ἐν Τροιζῆνι· Bœckh C. I. ἀρ. 1186. Περὶ Τραϊανοῦ ὡς Δακικοῦ καὶ Παρθικοῦ νικητοῦ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τῆς Θίσσης ἴδ. Bœckh ἀρ. 1613. τῶν Κυθήρων ἀρ. 1306. τῆς Ἀμβρακίας ἀρ. 1801. τῆς Μιτυλήνης ἀρ. 2178. ὡς Δακικοῦ νικητοῦ ἐν ἐπιγραφῇ Θήρας ἀρ. 2454. ἐν ἐπιγραφῇ Ἀμβρόσου, Bœckh ἀρ. 1734. Ἀπλῶς τιμητικὰς ἐπιγραφὰς καὶ ἀνδριάντα μετ' ἐπιγραφῆς ἐν Ἐπιδαύρῳ ἴδ. Lenormant, Inscr. Graec. inedit. centur. 2. κ. 3 (Rhein. Mus. 1866 τόμ. 21. τευχ. 3. σ. 397) ἀρ. 254. ἐν Χίῳ ἴδ. Bœckh C. I. 2 ἀρ. 2216 καὶ (Addend). ἀρ. 2216 b. ἐν Ἀνάφῃ ἴδ. Bœckh. ἐν εἰρ. τ. ἀρ. 2480'. πρὸβλ. καὶ Rhein. Mus. 1845. IV. 1. σ. 23. ἀρ. XII. 5.

⁶⁸ Περὶ Τραϊανοῦ ὡς «θεοῦ» (μετὰ θάνατον) τιμωμένου ἐν Μεγάροις ἴδ. Bœckh ἀρ. 1074. ἐν Χαιρωνείᾳ ἀρ. 1617. ἐν Ἀδίᾳ ἀρ. 1307. ἐν Ταινάρῳ ἀρ. 1315. 1317. ἐν Κερκύρα ἀρ. 1879 b. ἐν Τήνῳ ἀρ. 2340. ἐν Σύρῳ ἀρ. 2347 d καὶ e ἴδ. καὶ ἀρ. 341. καὶ Φιλιστ. I. 364. 463. 565. ἐν Δελφοῖς· Bœckh ἀρ. 1713.

⁶⁹ Πρὸβλ. τὴν ἐπιγραφὴν τῆς Ἐρμιόνης· — «Καίσαρα θεόν — Δακικόν, Δία Ἐμβατήριον κ.τ.λ.» Bœckh C. I. 1. ἀρ. 1213. ὁ Τραϊανὸς κατὰ τὸ τέλος τῆς ζωῆς αὐτοῦ καλεῖται «θεὸς ἀνίκητος» (ἐν ἐπιγραφῇ Κυθήρων, Bœckh τόμ. 1. ἀρ. 1306) πρὸ τοῦ ἔ. 116 ἐν Θήρᾳ. Bœckh τόμ. 2, ἀρ. 2454. Περὶ Τραϊανοῦ ἴδ. καὶ Preller, Röm. Mythol. σ. 779. Εἰ καὶ ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην ὁ Τραϊανὸς δὲν ἦτο ἀπαιτητικὸς, ἡξίου ὅμως καὶ οὗτος νὰ λατρεύηται ἢ εἰκῶν αὐτοῦ, σ. 784. Ἡ Πλωτίνη δὲ καὶ ἡ Ματιδία τιμῶνται καὶ ἐν τοῖς νομίμασι τῆς Μιτυλήνης, Eckhel VI. σ. 467. 472.

νοῦ, τῆς Συγκλήτου καὶ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ δήμου ἐκτίσθη στοὰ ἐν τῇ νήτῳ Θήρα (πρὸ τοῦ 116)⁷⁰. οἱ δὲ σύμπαντες Ἕλληνες ἦτοι ἀναμφιβόλως ἢ σύνοδος τῶν Πανελλήνων τῆς Ἀχαΐας, ἱδρυσαν ἐν Ὀλυμπίᾳ πρὸς τιμὴν τοῦ μεγάλου αὐτοκράτορος ἀνδριάντας αὐτοῦ ἐκ Παρίου μαρμάρου⁷¹. Δυνάμεθα δέ, λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν πάντα τὰ γενόμενα, νὰ φρονῶμεν εὐλόγως, ὅτι ἡ φιλόανθρωπος ἐνέργεια τῆς κυβερνήσεως ταύτης καὶ ἡ εὐγενής, ἀνδρικῶς συνετὴ διαγωγὴ, δι' ἧς τοσοῦτον διέκρινεν ἑαυτὸν ὁ Τραϊανὸς ἀπὸ τοῦ στυγνοῦ Δομιτιανοῦ, κατέστη καὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας τῆς Ἀχαΐας αἰσθητὴ ἐν τῇ εὐεργετικῇ αὐτῆς ῥοπῇ, κατέλιπε δὲ πάντως καὶ ἐνταῦθα, ὅπως ἐν τοῖς λοιποῖς τμήμασι τοῦ μεγάλου κράτους, εὐεργετικὰς ἀναμνήσεις. Ἄλλ', ὡς ἐρρήθη, οὐδεμίαν σχεδὸν ὡς πρὸς τὰ καθέκαστα ἔχομεν ἀκριβῆ εἰδησιν περὶ τῶν τυχῶν τῆς ἐπαρχίας ταύτης ἐπὶ τοῦ Τραϊανοῦ⁷² οὐδὲ δυνάμεθα διὰ συνδυασμοῦ νὰ εὕρωμέν τι πλεον ἢ λεπτὸν τινα τῶν γεγονότων μίτον, ὅστις καθοδηγεῖ ἡμᾶς εἰς τὴν ἀσυγκρίτως πλουσιωτέραν ἔκθεσιν τῶν ἀφορώντων εἰς τὴν

⁷⁰ Böckh C. I. τόμ. 2. ἀρ. 2454. καὶ ἴδ. καὶ Ross, Griech. In-elreisen τόμ. 1. σ. 65

⁷¹ Παυσαν. Ε. 12, 4. Ἐνταῦθα πρέπει νὰ παρατηρήσωμεν ἔτι ὅτι ἐκ τῶν κατὰ τὰς διαφόρους γῶρας Ἑλληνικῶν τοπικῶν ἀρχῶν τῆς περιόδου ταύτης ὁ Πλουταρχος μνημονεύει πολλάκις τῆς Βοιωταρχίας, (Πλουτ. «Εἰ προσβυτέρῳ πολιτευτέον» κ. 4, 2 καὶ Παραγγελμ. Πολιτ. κ. 17, 3 «τῶν μὲν βαρυτέρων (ἀρχῶν), οἷον στρατηγίας Ἀθηνησι καὶ πρωτανείας ἐν Ῥόδῳ καὶ Βοιωταρχίας παρ' ἡμῖν»), ἐξ ἄλλου δὲ (πρὸς σ. 185 σημ. 61) ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς τῶν χρόνων τοῦ Νερούα μνημονεύονται Φωικεῖς στρατηγοὶ ἐκ Λιλαΐας καὶ Τιθρονίου. Rhein. Mus. II σ. 549. 554 κξ.

⁷² Τὰ χρονικά τῶν σεισμῶν λέγουσιν ὅτι ἐπὶ τοῦ Τραϊανοῦ, καὶ δὴ μετὰ τὸ πέρασ τοῦ Δακικοῦ πολέμου ἔ. 106 ἢ 107, αἱ ἐν Ἀσίᾳ ἑλληνικαὶ πόλεις Ἐλαΐα, Μυρσίνη, Πιτάνη καὶ Κύμη, ἐν Εὐρώπῃ δὲ ἡ πρωτεύουσα πόλις τῆς Ὀπουντίας Λοκρίδος (Ὀποῦς) καὶ Ὠρεῖτος, Ὠρεῖκος δηλονότι, ὑπὸ σεισμῶν κατεστράφησαν. Συγκέλλ. σ. 347 α (R) σ. 276 (V) Oros. VII. 12. Εὐσεβ. (ἔκδ. Aucher) ἐν εἰρ. τ. σ. 281. Hieronym. ἐν εἰρ. τ. σ. 458 (ἔκδ. Schöne) ἐν εἰρ. τ. σ. 162 κξ. Περὶ ἄλλων δὲ συμφορῶν προκειμένου δὲν γινώσκωμεν, ἂν ἐν Ἀχαΐᾳ καὶ ἐπὶ ταύτης τῆς κυβερνήσεως ἐγένοντο ἀδικήματα ὑπὸ διοικητῶν καὶ ἄλλων ἐπαρχιακῶν ἀρχόντων, ὡς ὑπαινίσσεται ὁ Σουητώνιος (Domit. c. 8). Ὡς ἄλλως γνωστὸν ὁ Λύρηλιος Βίκτωρ (Epitom. Gall-Julian. 42 τέλ.) ἱστορεῖ ὅτι πολλοὶ αὐτοκρατορικοὶ ἐπίτροποι (procuratores) τοῦ Τραϊανοῦ ἐπὶ τινα χρόνον ἀπετόλμησαν δεῖνὰ ἀδικήματα καὶ ἐκβιάσεις καὶ ὅτι μάλιστα ἡ αὐτοκράτειρα Πλωτίνη ἔπεισε τὸν ἄνδρα αὐτῆς νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὸ κακὸν τοῦτο.

δλον πνευματικὸν βίον καὶ πολιτισμὸν τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀχαΐας ἐν τῇ περιόδῳ ταύτῃ. Τὴν εἰς τὴν ἔκθεσιν ταύτην μετάβασιν ποιούμεθα μνημονεύοντες καὶ ἄλλων τινῶν ἔτι ἱστορικῶν γεγονότων ἐκ τῶν χρόνων τούτων παραδοθέντων καὶ ἀναφερομένων καθόλου εἰς τὰς σχέσεις τῶν κατοίκων τῆς χώρας ταύτης πρὸς τὴν διοίκησιν τὴν Ῥωμαϊκὴν ἤτοι πρὸς τοὺς Ῥωμαίους ὡς τὸν ἄρχοντα λαόν.

Ἀπὸ τῶν τελευταίων ἐτῶν τῆς τοῦ Τραϊανοῦ ἀρχῆς εἰσὶν ἡμῖν γνωστοὶ πολλοὶ Ῥωμαῖοι διοικηταὶ τῆς Ἀχαΐας. Τὰ περὶ τούτων μανθάνομεν ἔκ τινος μεγάλης Φωκικῆς ἐπιγραφῆς Ἑλληνικῆς ἀναφερομένης εἰς δυσχερῆ τινα δίκην. Ὁ Μέμμιος Ἀντίοχος πολίτης Δαυλίδος εἶχεν ἀγοράσει σημαντικῆς ἐκτάσεως γαίας ἐκ τῆς μετὰ θάνατον καταλειφθείσης περιουσίας γυναικὸς τινος Κλέας καλουμένης, συκειμένης ἐξ ἀγρῶν, ὡς δὲ φαίνεται, καὶ ἐξ ἐλαιῶνων (ἀγροῦ δρυππίου), ἀγροῦ εὐξυλείας καὶ χωρίων πλατάνων καὶ μωσχοτομεῶν· ἀλλὰ νῦν ἠγέρθη ἕρις μεταξὺ τῶν ἀγοραστῶν καὶ τοῦ δήμου Δαυλίδος περὶ τῶν ὀρίων τῶν μεταξὺ τοῦ ἀγορασθέντος κτήματος καὶ τῆς ἀνηκούσης εἰς τὴν κυριότητα τῆς πόλεως γῆς. Τὸ πρᾶγμα κατήντησεν εἰς δίκην καὶ ἀνηνέχθη (τῷ 116) εἰς τὴν ἀνθύπατον Κάσιον Μάξιμον, οὗτος δὲ διώρισε διαιτητὴν τὸν Τίτον Φλάβιον Εὐβουλον. Ἀλλ' ἡ δίκη παρετάθη ἐπὶ μακρόν, τῷ δὲ 117 ἐδέησεν ἵνα ὁ νέος ἀνθύπατος Οὐαλέριος Σεβῆρος ἐπικυρώσῃ τὸν Εὐβουλον ἐν τῇ θέσει αὐτοῦ. Ἀλλὰ μόλις τῷ 118, ἤτοι ἐπὶ τοῦ Ἀδριανοῦ, ὄντος ἀνθυπάτου τῆς Ἀχαΐας τοῦ Κλωδίου Γρανιανοῦ⁷³, ἐπερατώθη

⁷³ Πρὸλ. Böckh C. I. C. τομ. 1. ἀρ. 1732. σ. 849 κξ. (Ἀξιοσημεῖωτα τὰ πολλὰ Ἑλληνικὰ ὀνόματα, ἅτινα ἐπανευρίσκωμεν καὶ ἐν τοῖς τοῦ Πλουτάρχου φίλοις (ἴδ. κατωτέρω). Ἐκ τῶν ἄλλων ἐν Ἑλλάδι Ῥωμαίων ἀρχόντων, ὡς εἶπομεν ἤδη ἀνωτέρω (σ. 170 σημ. 29), ὀλίγων μόνον γινώσκωμεν τὰ ὀνόματα. Ὡς ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Τραϊανοῦ χρηματίσαντες ἄρχοντες τοιοῦτοι θεωροῦνται παρὰ Morini, Frat. arvali τόμ. 2. σ. 753. καὶ 762, ὁ ἀνθύπατος Λ. Ἰούλιος Μαρῖνος Καικίλιος Σίμπλιξ. Ἐπίσης δὲ εἰς τοὺς χρόνους τῆς τοῦ Τραϊανοῦ ἀρχῆς ἀνήκει, καὶ δὴ εἰς τοὺς πρώτους αὐτῆς χρόνους, ὁ παρὰ Gruter, 430 καὶ Orelli ἀρ. 5448 μνημονευόμενος ταμίης, ὅστις κατὰ Borghesi (Annal. Inedit. 1846 σ. 343), πρέπει νὰ θεωρηθῇ, ὁ Λικίνιος Σούρας. Ὡς ἀνθύπατος Μακεδονίας ἐπὶ Τραϊανοῦ ἔτι, ὡς φαίνεται, ἔχων τὸ ἀξίωμα τοῦτο, εἶναι ὁ ἀνθύπατος (Λεύκιος Ἐγγίος (Eggius). Ἀμβρόσιος Πομπηῖος Λογγῖνος Κασσιανὸς Λ. Μάκιος Πό-

ἡ δίκη. Ἀπέναντι τῶν συνηγόρων τῆς Δαυλίδος, Ζωπύρου καὶ Παρμένωνος, καὶ τοῦ Μεμμίου Ἀντιόχου ἐξέδωκε τὴν ἐτυμηγορίαν αὐτοῦ ὁ Εὐβουλος τῷ 118 (ἐν Χαιρωνείᾳ). Διὰ τῆς ἐτυμηγορίας δὲ ταύτης εἰς μὲν τὸν Μέμμιον ἀφίεντο ἐκ τῆς ἀμφισβητούμενης περιοχῆς γῆς ἐλαιοδένδρων μὲν (ἀγροῦ δρυππίου) 435, ἀγροῦ εὐξυλείας 430, πλατάνων δὲ καὶ μοσχοτομεῶν 230 πλέθρα Φωκικὰ (ἐκάστου πλέθρου ἰσοδυναμοῦντος πρὸς 10 χιλιάδ. πόδ. τετραγων.), πᾶν δὲ τὸ λοιπὸν τῆς γῆς ταύτης ἐπεδικάζετο εἰς τὴν Δαυλίδα. Ἡ ἐτυμηγορία διελάμβανε συγχρόνως τὰς ἀναγκαίας διατάξεις περὶ τοῦ εἶδους καὶ τοῦ τρόπου τῆς μετὰ τῆς ἐκτελέσεως αὐτῆς ἀναγκαιῶς συνδεομένης καταμετρήσεως καὶ καθορίσεως τῶν ἐκατέρωθεν κτήσεων. Ἡ ἕρις ἄλλως παρετάθη ἐπὶ τινα ἔτι χρόνον, διότι ζητήματά τινα συναφῆ δευτερευούσης τάξεως ἐπήνεγκον νέας διενέξεις, αἵτινες βραδύτερον (πιθανῶς κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος) ἐξωμαλύνθησαν μετὰ τοῦ συνηγόρου τοῦ Μεμμίου, ὀνόματι Σεραπιάδος*, καὶ τινων νέων δαιτητῶν (τὸ πλεῖστον ἀνδρῶν ἐξ Ἀντικύρας καὶ Τιθορέας καταγομένων).

Ἐνταῦθα εὐρίσκομεν ἄπαξ τοῦλάχιστον σημεῖόν τι χαρακτηρίζον τὴν ἐργασίαν τῶν ἐν Ἑλλάδι Ῥωμαίων διοικητῶν. Ἄλλως ἐν ἔτι πρέπει νὰ ἀναφέρωμεν ὡς πρὸς ταῦτα. Ἐὰν δηλονότι ὁ ἀνθύπατος ἢ ὁ ταμίης καὶ ἀντιστράτηγος Γνάιος Κορνήλιος Ποῦλχερ ἐκυβέρνησεν ἐν Ἑλλάδι ἐπὶ τοῦ Τραϊανοῦ (μετὰ τὰς τούτου κατὰ Δακῶν νίκας) ἢ ἀμέσως μετὰ τὴν τούτου τελευταίην καὶ οὐχὶ ἐπὶ Καρακάλλα, τότε αἱ περὶ αὐτοῦ ὑπάρχουσαι εἰδήσεις μαρτυροῦσι πάντως περὶ τῆς μεγάλης προόδου, ἣτις εἶχε τελεσθῆ ἤδη νῦν ἐν τῇ συγχωνεύσει τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀχαΐας μετὰ τῶν δεσποζόντων τῆς χώρας αὐτῶν Ῥωμαίων. Διότι ἡ ἐπιγραφή τῆς Τροιζῆνος, ἐξ ἧς μανθάνομεν τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ἀγγέλλει ἡμῖν πλὴν

στομμος παρὰ Orelli ἀρ. 6006. Mommsen, Inscr. Neap. σ. 57. ἀρ. 1110 καὶ ὁ ἦδη ἀνημνησθεὶς Λ. Ιούλιος Μαρίνος Καϊκίλιος Σίμπλιξ ὡς ταμίης καὶ ἀντιστράτηγος· ἴδ. Böckh C. I. τόμ. 3. ἀρ. 4238 c. Γνωστός δὲ καὶ ὁ ταμίης Μ. Μάριος Ρουφίνος παρὰ Mommsen ἐν εἰρ. τ. σ. 76 ἀρ. 1426.

* Ὁ Böckh ἐν εἰρ. τ. τὸ Σεραπιᾶς (καὶ κατωτ. Σεραπιάδα) θεωρεῖ ἄρσενικόν. (Σ.Μ.)

ἄλλων οὐ μόνον ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐξέλεξαν τὸν ἄνδρα τοῦτον ἀγωνοθέτην πολλῶν μεγάλων ἀγώνων, τῶν τε ἀρχαιτέρων Καισαρείων καὶ τῶν πρὸς τιμὴν τοῦ Τραϊανοῦ ἰδρυθέντων, τῶν Ἴσθμίων καὶ τῶν ἐν Ἐπιδαύρῳ τελουμένων Ἀσκληπιείων, ἀλλ' ὅτι καὶ ἡ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία διώρισεν αὐτὸν στρατηγὸν αὐτῆς καὶ γραμματέα κατὰ τὸ ἔτος τῆς διοικητικῆς ἀρχῆς αὐτοῦ⁷⁴.

Ἄλλ' ὅπως καὶ ἔχωσι τὰ περὶ τούτων, οἱ Ἕλληνες βιοῦντες εἰρηνικῶς ὑπὸ τοὺς διοικητὰς τοῦ Τραϊανοῦ μετὰ μεγίστου παρηκολούθουν διαφέροντος τὸ νέον ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἡρωϊκὸν στάδιον τοῦ αὐτοκράτορος τούτου, ἕως οὗ ἤλθε τέλος ἡ λυπηρὰ ἀγγελία περὶ τῆς ἐν Κιλικίᾳ κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ Αὐγούστου τοῦ 117 ἐπελθούσης τελευτῆς τοῦ μεγάλου πολεμάρχου, ἐνταύτῳ δὲ καὶ ἡ εἰδήσις ὅτι ὁ περικλεῆς φιλέλλην Ἀδριανός, στενὸς συγγενῆς τοῦ τελευτήσαντος, ἀνῆλθεν εἰς τὴν ἐξουσίαν τὴν αὐτοκρατορικὴν.

Τὰς ἐνδεεῖς περὶ τῆς πολιτικῆς ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου κατὰ τὴν περίοδον ταύτην σημειώσεις περαίνομεν μετὰ τῆς παρατηρήσεως ὅτι, ὡς ἤδη εἶπομεν, πράγματι ἡ μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Ἑλλήνων ἀφομοίωσις διαρκῶς μεγάλως κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἐποιήσατο προόδους. Οὐ μόνον διότι Ῥωμαϊκὰ ἦθη καὶ ἔθιμα παντοῖα ἐπὶ μᾶλλον ἐπεκράτησαν ἐν Ἑλλάδι⁷⁵, ἀλλὰ καὶ διότι, ὡς πολλὰ ἔχνη σαφῆ πανταχοῦ παρὰ τοῖς συγγραφεῦσι τῶν χρόνων τούτων μαρτυροῦσι, ἔνθεν μὲν διαρκῶς ηὔξανετο ἡ σπουδὴ τῶν Ἑλλήνων πρὸς τὸ λαμβάνειν δικαιώματα Ῥωμαίου πολίτου, πρὸ πάντων ἵνα διὰ τῆς ὁδοῦ ταύτης εἰσελαύνωσιν εἰς τὴν πολιτικὴν ὑπηρεσίαν τοῦ κράτους⁷⁶, ἔνθεν δὲ ἡ

⁷⁴ Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 1186.

⁷⁵ Πρὸς τισιν ἄλλοις κατωτέρω περὶ τούτων ῥηθησομένοις πρὸλ. ἐνταῦθα ὡς παράδειγμα τὰ παρ' Ἀπουλητίῳ (ἔκδ. Hildebrand τόμ. 1.) Metam. lib. II. c. 19 τέλ.

⁷⁶ Πρὸλ. πρὸς τοῖς ἄλλοις τὸν παρὰ Πλουτάρχῳ (περὶ Εὐθυμίας κ. 10) γλευασμὸν τῶν τοιούτων μνηστήρων ἀξιωματίων («ἀλλὰ κλαίω ὅτι μὴ φορεῖ πατρικίους· ἐὰν δὲ καὶ φορῇ, ὅτι μηδέπω στρατηγεῖ Ῥωμαίων, ἐὰν δὲ καὶ στρατηγῇ, ὅτι μὴ ὑπατεύει· καὶ ὑπατεύων, ὅτι μὴ πρῶτος, ἀλλ' ὕστερος ἀνηγορεύθη»). Ἀξιομνημόνευτος ἐν τούτοις εἶναι

Ῥωμαϊκῆ τῶν πραιτωριανῶν φρουρά, ἐν ἣ εἶναι γνωστὰ ἡμῖν καὶ τινὰ ὀνόματα Ἑλληνικά (σ. 63 σημ. 84⁶ καὶ ἰδ. τὴν προηγουμ. σημ.) συνεπληροῦτο τότε ἐκ Μακεδονίας⁷⁷. Τοιαύτη τις πρόοδος τῆς ἀφομοιώσεως⁷⁸ δὲν ἦτο ἀπηλλαγμένη βεβαίως καὶ τινῶν φαύλων ἐπακολουθημάτων. Οὕτω φαίνεται ὅτι οἱ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου οὐχὶ πάντως πολυάριθμοι Ῥωμαῖοι στρατιῶται ἠρέσκοντο εἰς λίαν αὐθάδη καὶ ἐνίοτε βάνουσον διαγωγὴν. Ἐν δυσὶ μυθιστορίαις, αἵτινες ἀνήκουσιν εἰς τὸν εὐθύς ἐπόμενον τούτοις χρόνον καὶ ἐξ ὧν ἀρυόμεθ' αἰσιν πολυτίμους εἰδήσεις περὶ τῆς καταστάσεως τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου, παρίσταται ἡμῖν, πλὴν ἄλλων, ἡ ἐπομένη λίαν χαρακτηριστικὴ σκηνή. Πτωχὸς τις κηπουρὸς συνήντησεν ἡμέραν τινὰ ἐπὶ τῆς ἐκτὸς τῆς πόλεως λεωφόρου Ἰταλῶ τινι στρατιώτῃ, ἴσως λοχαγῶ (κεντυρίωνι) κατωτέρας τάξεως, ὁδεύοντι ἕνεκα λόγων ὑπηρεσιακῶν. Ἐπειδὴ ὁ κηπουρὸς δὲν ἐνόησεν ἐρώτησιν τινὰ τοῦ στρατιώτου γενομένην ἐν τῇ Λατινικῇ γλώσσῃ καὶ διὰ τοῦτο οὐδεμίαν ἔδωκεν αὐτῷ ἀπάντησιν, ὁ βάνουσος ἄνθρωπος ἐπετέθη ἀμέσως καὶ ἐπάταξεν αὐτόν· ὅτε δὲ τέλος οἱ δύο ἄνθρωποι συνενοήθησαν πρὸς ἀλλήλους, ἤθελεν ὁ στρατιώτης ἀποχωριζόμενος ν' ἀφαιρέσῃ τὸν ὄνον τοῦ κηπουροῦ. Ἀλλ' οὗτος ἀπέκρουσεν αὐτὸν πάσῃ δυνάμει, ἔδειρεν ἰσχυρῶς καὶ τέλος καταλιπὼν αὐτὸν ἡμιθανῆ ἔφυγεν ἐν πάσῃ σπουδῇ εἰς τὴν ἐγγυτάτω κειμένην πόλιν,

ὁ ἐκ τοῦ δορυφορικοῦ (πραιτωριανός) Ἀλκιβιάδης (Pauly, Realencyclor d. klass. Alterth t. 5. σ. 1541), εἰς ὃν βραδύτερον Φλέγων ὁ Τραλλιανός, ὁ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀδριανοῦ ἀπελεύθερος, ἀνέθηκε τὴν περὶ τῶν Ὀλυμπιάδων πραγματείαν αὐτοῦ. Ἔτι δὲ καὶ ὁ Θεσπιεύς ἐκεῖνος Τ. Φλάβιος Φιλίνος (ἰδ. τὴν ἐπιγραφὴν Rhein. Mus. II σ. 105. Keil, Syll. Inscr. Boeot. σ. 134 ἀρ. 34, ὅστις ἐπὶ τοῦ Δομιτιανοῦ ἢ μετ' αὐτόν ἐγένετο διαδοχικῶς ταμίης ἐν Ἀσίᾳ, πραιτωρ, πρεσβευτὴς τοῦ διοικητοῦ (legatus) ἐν Κύπρῳ, ἀνθύπατος ἐν Λυκίᾳ καὶ Παμφυλίᾳ. πρβλ. καὶ Böckh C. I. τόμ. 2. Addend. ἀρ. 2346 e.

⁷⁷ Δ. Κασσ. 74, 2 ἰδ. καὶ Böckh C. I. τόμ. 2. (Addend) ἀρ. 1813 b.

⁷⁸ Ἐνταῦθα μνημονευτέον καὶ τῶν Ῥωμαίων ἐκεῖνων, οἵτινες καὶ ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς πόλεσιν ἐκτόντο δικαιώματα πολίτου ἢ ἐπιτίμου πολίτου (ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὡς προστάται (patrones))· π. γ. ὁ Ῥωμαῖος Λ. Λιμίλιος Ῥήκτος, ὅστις ἐπὶ τοῦ Τραϊανοῦ καὶ τοῦ Ἀδριανοῦ ἀναφέρεται καὶ ὡς πολίτης Σπάρτης καὶ Ἀργούς. Orelli ἀρ. 3040.

ἵνα κρυβῆ ἐνταῦθα παρά τινι φίλῳ. Ἄλλὰ μετ' οὐ πολὺ ἦλθεν αὐτόσε καὶ ὁ στρατιώτης καὶ ἐξῆψε τὴν ὀργὴν τῶν ἐνταῦθα σταθμειόντων συστρατιωτῶν αὐτοῦ, οἵτινες διὰ ψευδῶν προφάσεων παρώρμησαν τὰς ἀρχὰς πρὸς ἀναζήτησιν τοῦ ἀτυχοῦς κηπουροῦ. Ἄτυχῆς τις σύμπτωσις ἐφάνέρωσεν ἐπὶ τέλους τὸ καταφύγιον τοῦ πτωχοῦ ἀνθρώπου, ὅστις νῦν ἐν μέσῳ τῶν ἀλαλαγμῶν τῶν στρατιωτῶν ἤχθη εἰς τὸ δεσμοτήριον, ἵνα τιμωρηθῆ διὰ τὰ ὑπ' αὐτοῦ τολμηθέντα ⁷⁹. Ἄλλ' ἡ ὑπεροψία αὕτη τῶν ὑποδεεστέρων ὀργάνων τῆς παγκοσμίου Ῥωμαϊκῆς ἀρχῆς εὔρε τὸν ἀντίκτυπον αὐτῆς ἐν τῇ ὀλίγον ἀξιοπρεπεῖ διαγωγῇ μεγάλου μέρους τῶν Ἑλλήνων τῆς ἐπαρχίας. Ἄνδρες σύγχρονοι λίαν συνετοί, ὡς ὁ κράτιστος Πλούταρχος, ἀποφαίνονται σαφῶς καὶ ἐν πεποιθήσει ὅτι καὶ τότε ἔτι ἠδύναντο κάλλιστα οἱ Ἕλληνες τασσόμενοι συνετῶς ὑπὸ τὴν τοῦ κράτους ἀρχὴν καὶ τοὺς κατὰ τὰς ἐπαρχίας διοικητάς, νὰ διατηρήσωσιν ἔντιμόν τινα αὐτόνομον βίον ⁸⁰. Καθ' ὃν τρόπον ἀντελαμβάνετο ὁ Πλούταρχος τῆς τῶν πραγμάτων τότε θέσεως, ὁ Ἕλληνας ὁ μὴ ἐφίεμενος ἀρχῶν καὶ ἀξιωματῶν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους ἠδύναντο νὰ ἐπιμεληθῆται τῶν συμφερόντων τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος, νὰ ὑπερασπίζῃ αὐτὴν συνετῶς παρά τῷ διοικητῇ καὶ παρά τῷ αὐτοκράτορι νὰ φροντίζῃ πρὸς τούτοις περὶ τῆς ἐν τοῖς πρὸς ἔριδας καὶ διχοφροσύνας ἐπιρρεπέσι πολίταις διατηρήσεως τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ὁμονοίας καὶ νὰ πράττῃ δημοσίᾳ τὸ τιμητικὸν ἔργον τοῦ συνηγορεῖν ὑπὲρ ἀσθενοῦς πρὸς ἀντίδικον ἰσχυρὸν καὶ λαλεῖν παρρησίᾳ πρὸς ἡγεμόνα μοχθηρὸν ὑπὲρ τοῦ δικαίου ⁸¹. Ἄλλ' ἀτυχῶς οὐδαμῶς οἱ πλεῖστοι τῶν Ἑλλήνων ἐπωφελοῦντο τὴν οὕτω παρεχομένην αὐτοῖς πρὸς ἐνέργειαν εὐκαιρίαν· τούναντίον δὲ οἱ πιστοὶ οὗτοι ἀπόγονοι τῶν φαύλων ὀλιγαρχικῶν πολιτικῶν τῶν τελευταίων πρὸ τοῦ Μομμίου δεκαετηρίδων ἐποίουν πᾶν τὸ ἐπ' αὐτοῖς, ἵνα καὶ τὸ ὑπόλοιπον τῆς αὐτονομίας,

⁷⁹ Πρβλ. Apulej. Metam. lib. IX. c. 39 μέχρι c. 10 c. 17 c. 32.

⁸⁰ Πλουτ. Παραγγελ. x. 10. x. 17. x. 32.

⁸¹ Πλουτ. Παραγγελ. Πολιτ. x. 10. x. 32.

ἦν ἡ Ῥωμαϊκὴ πολιτικὴ εἶχε καταλίπει εἰς αὐτούς, καταστήσῃσι κενὴν σκιάν. Μετὰ μεγίστης πικρίας μέμφεται ἰδίως ὁ Πλούταρχος τοὺς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις δυνατούς, οἵτινες ἕνεκα τῆς πλεονεξίας καὶ αὐθαδείας αὐτῶν τὴν χειρίστην ἤσκουν ῥοπὴν. Ἡ ὑπεροψία αὐτῶν καὶ ἡ πίεσις, ἦν ἤσκουν ἐπὶ τὰ δικαστήρια, ἐκλόνουσιν παρὰ τοῖς ὑποδεεστέροις πολίταις τὴν πρὸς τὴν ἐγγχώριον δικαιοσύνην πεποίθησιν. Καὶ ἐν ταῖς ἀκαταπαύστοις ἔρισιν, αἵτινες ἀνεφύοντο ἐν τοῖς δήμοις ἕνεκα τοῦ θράσους τῶν ἰσχυρῶν τούτων καθίσταντο δὲ χεῖρονες ἅτε διεξαγόμενοι μετὰ πείσματος, ἐποιούντο οὗτοι ἔκκλησιν, πολλάκις ἄνευ ἀνάγκης, εἰς τὸν Διοικητήν. Οὕτω δὲ ἐν πολλοῖς τόποις τὰ πάντα, μεγάλα τε καὶ μικρά, ἀνεφέροντο εἰς τὸν διοικητήν, καὶ προκειμένου περὶ οἴουδῆποτε βουλευμάτος ἢ ἀδείας ἢ οἰασοδῆποτε διατάξεως, ἐζητεῖτο ἐν πρώτοις ὑπερτέρα διαγνώμη. Ἐννοεῖται ὅτι οὕτω κατεστρέφετο μὲν ἐπὶ μᾶλλον πᾶν εἶδος αὐτοδιοικήσεως, ἀφηρεῖτο δὲ πᾶσα ἡ δύναμις καὶ σημασία τῶν δημοτικῶν συμβουλιῶν, τῶν δημοτικῶν ψηφισμάτων καὶ τῶν ἐγχωρίων δικαστηρίων, ἢ ναγκάζοντο δὲ, οὕτως εἰπεῖν ἀκριβῶς, οἱ Ῥωμαῖοι, νὰ κατασταθῶσιν ἔτι αὐταρχικώτεροι δεσπόται ἢ ἔσον ἦσαν καὶ ἤθελον νὰ ὦσι καθ' ἑαυτούς⁸². Μετὰ τῆς τοιαύτης δὲ καταστάσεως τῶν πραγμάτων συνδέονται ἐν μέρει προφανῶς καὶ αἱ ὑπερμέτρως πολλαὶ ἀνωφελεῖς πρεσβεῖαι, αἱ πεμπόμεναι εἰς τὴν αὐτοκρατορικὴν αὐλήν καὶ εἰς τὸν διοικητήν, αἱ χρησιμεύουσαι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μόνον εἰς τὴν ματαιοφροσύνην τῶν ταῦτα ποιούντων Ἑλλήνων καὶ τοῦ Ῥωμαίου ἄρχοντος ἢ προερχόμεναι ἀπὸ οἰκτροῦ δουλικοῦ φρονήματος⁸³. Εἶναι ἀληθές ὅτι καὶ ἄνδρες ἐντιμότατοι δὲν ἀπεδοκίμαζον ἀπολύτως τὴν ἀποστολὴν πρεσβείας εἰς Ῥώμην προκειμένου περὶ σπουδαίων πραγμάτων· ἀλλ' ἀπήτουν οὗτοι ἵνα ὁ τῆς ἐπαρ-

⁸² Πλουτ. αὐτόθι κ. 19. 32. (Αἱ μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων ἰδιωτικαὶ ἔριδες, αἱ συνήθως περὶ ἐλάχιστα περιστρεφόμεναι, μετεποιοῦντο κατὰ Πλούταρχον (ἐν εἰρ. τ.) εἰς φαύλους κομματικούς διαπληκτισμούς, οἵτινες ἐπὶ μικρὸν περιῆγον εἰς ταραχὴν σύμπασαν τὴν Ἑλλάδα, πρὸλ. καὶ Πλουτ. περὶ φιλαδεφίας κ. 17.

⁸³ Πλουτ. αὐτόθι κ. 25. Πρὸλ. τοῦ αὐτοῦ, «Εἰ πρεσβ. πολιτευτ.» κ. 19 τέλ.

χίας ἢ ἰδιαιτέρας τινὸς Ἑλληνικῆς χώρας τὴν ὑπεράσπισιν ἀναλαμβάνων ἀνὴρ διακρίνηται ἐπὶ ἀποφασιστικότητι καὶ εὐτολμίᾳ καὶ συνέσει⁸⁴. Ἐπίσης δὲ οἱ ἄνδρες οὗτοι δὲν ἐθεώρουν ὡς ὄλως ἀνωφελεῖς καὶ τὰς, πλὴν τῶν σπουδαίων ἀποστολῶν, ἀπλῶς πρὸς προσαγόρευσιν ἐκάστου νέου διοικητοῦ, ὑπὸ τῆς ἐθιμοτυπίας ἐπιβαλλομένας πρεσβείας⁸⁵. Ἄλλως τε τοιαύτη τις εἰς Ῥώμην πρεσβεΐα δὲν ἐγένετο διὰ μικρᾶς δαπάνης, καὶ ἐάν τις ἐπὶ ἰδίᾳ δαπάνῃ ἀνελάμβανε τὸ ἔργον τοῦτο, ἔδει νὰ ἦναι οὗτος ἐκ τῶν πλουσίων (σ. 44 κξ. καὶ 80) Ὁ Πλίνιος ὁ νεώτερος ἀναφέρει πλὴν ἄλλων, ὅτι οἱ Βυζάντιοι ἔπεμπον καθ' ἕκαστον ἔτος ἴδιον πρεσβευτήν, ἵνα χαιρετίσῃ τὸν αὐτοκράτορα, παρέχοντες αὐτῷ δι' ὁδοιπορικὰς δαπάνας 12 χιλιάδας σηστερτίων ἧτοι 3 χιλιάδας δραχμῶν, καὶ ἕτερον πρὸς χαιρετισμὸν τοῦ διοικητοῦ τῆς Μοισίας παρέχοντες αὐτῷ δι' ὁδοιπορικὰς δαπάνας 3 χιλιάδ. σ. ἧτοι 750 δραχμᾶς. Ὁ διοικητὴς τῆς Μοισίας, ὡς ἀνώτατος ἐν τῇ χερσονήσῳ τοῦ Δανουβίου στρατιωτικὸς διοικητὴς, ἦτο ἀκριβῶς ἀπέναντι τῶν Βυζαντίων ὁ σπουδαιότατος προφανῶς ἐν τῇ χώρᾳ ἐκείνῃ Ῥωμαῖος ἄρχων, ἐφ' ὅσον ἔτι ἡ νέα Θρακικὴ ἐπαρχία (σ. 168) ὀιετέλει ἀπλῶς ὑπὸ ἐπίτροπον Καίσαρος (procurator) καὶ δὲν ἐκυβερνᾶτο ἔτι (ὡς συνέβη ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ Ἀδριανοῦ) ὑπὸ ἰδίου αὐτοκρατορικοῦ ἐπιτρόπου (legatus Augusti). Δὲν ἦσαν δὲ πάντοτε οἱ αὐτοκράτορες οὔτε τοσοῦτον ἔμπρονες οὔτε τοσοῦτον φιλόανθρωποι, ὡς ὁ Τραϊανός, ἔστις γενόμενος αὐτοκράτωρ ἔθηκε τέρμα εἰς τὴν περιττὴν ταύτην δαπάνην (κατὰ τὸν χρόνον τῆς διοικήσεως Πλινίου τοῦ νεωτέρου ἐν Βιθυνίᾳ 103-105 μ. Χ.) καὶ ἤρξασθη εἰς ἀπλὴν ἐγγράφως γινομένην αὐτῷ πρόσρησιν⁸⁶.

⁸⁴ Πλουτ. αὐτόθι κ. 10. 19.

⁸⁵ Πλουτ. αὐτόθι κ. 13. κ. 20 πρὸβλ. «Εἰ πρεσβυτ. πολιτευτέον» κ. 19 τέλ.

⁸⁶ Plin. Epist. (X) Trajan. 43 καὶ 44 καὶ περὶ ἄλλων τοὺς Βυζαντίους ἀφορῶντων τότε πραγμάτων ἴδ. Plin. ἐν εἰρ. τ. 77 καὶ 78. Περὶ τῆς τοιαύτης διὰ πρεσβειῶν ἐπικοινωνίας τῶν ἐπαρχιωτῶν πρὸς τὴν Αὐλὴν καὶ τοὺς διοικητὰς ἴδ. νῦν καὶ Friedländer, Darstellungen τόμ. 2 (ἐκδ. 2) σ. 33. Τὸν χρόνον τῆς διαμονῆς τοῦ Πλινίου ἐν Βιθυνίᾳ προσδιορίζει ὁ Marquardt (κατὰ Borghesi) νῦν ἄλλως, θέτων αὐτὴν (M. «zur Statistik der Röm-Provinzen» σ. 4) εἰς τὸ ἔ. 109 ἢ 118 μ. Χ.

Ὡς βλέπομεν, ὁ ἀριθμὸς τῶν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τῆς ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος γνωστῶν ἡμῖν πολιτικῶν γεγονότων εἶναι πολλῶ ἔτι ἐνδεέστερος ἢ κατὰ τὴν μέχρι τῆς καταστροφῆς τοῦ Νέρωνος περίοδον. Ἄλλ' ἐξ ἄλλου ἀκριβῶς ἐκ τῆς περιόδου ταύτης ἔμεινεν εἰς ἡμᾶς ἡ ἱστορία τοῦ βίου καὶ ἡ τοῦ χαρακτῆρος εἰκὼν ἐνὸς τῶν εὐγενεστάτων Ἑλλήνων ἀνδρός, ὅστις δὲν δύναται μὲν πάντως νὰ παραβληθῆ πρὸς τοὺς μεγάλους ἀνδρας τοῦ κλασσικοῦ παρελθόντος οὐδὲ πρὸς τοὺς σφριγῶντας ἀνδρας τῶν τελευταίων πρὸ τῆς πτώσεως τῆς Πελοποννησιακῆς συμπολιτείας (τῆς Ἀχαϊκῆς δηλονότι) χρόνων, παρέστησεν ὅμως ἐν τούτοις ἐν τῷ σῶφρονι τρόπῳ αὐτοῦ τὸ ἀξιάγαστον πρότυπον Ἑλληνοῦ ἀρίστου, οἷοι καὶ νῦν ἔτι ἐπὶ τῶν ἐπιγόνων τῶν μεγάλων προγόνων δὲν εἶχον ἐκλίπει ὀλοσχερῶς. Ἑλληνοῦ, οὗ τὸ παράδειγμα δείκνυσιν ἡμῖν λίαν σαφῶς ἐν τίσιν θεωρίαις ἐκινούντο καὶ πρὸς ποῖα συμφέροντα ἀπέβλεπον οἱ ἄριστοι τῶν Ἑλλήνων τῶν ἡμερῶν ἐκείνων, ὅσάκις δὲν ἐφίεντο, ἐκτὸς τῶν ὀρίων τῆς Ἀχαΐας, λαμπρῶν ἐν τῷ Ῥωμαϊκῷ κράτει τιμητικῶν θέσεων ἢ ὅσάκις δὲν εἶχον νὰ διαθέτωσι τοσοῦτον κολοσσιαίους χρηματικούς πόρους ὡς ἐπὶ τῶν Ἀντωνίνων ὁ περικλεῆς Ἡρώδης ὁ ἐκ Μαραθῶνος. Ἐννοεῖται ὅτι ὁ λόγος εἶναι περὶ τοῦ κρατίστου Βοιωτοῦ Πλουτάρχου τοῦ Χαιρωνέως¹². Ὁ Πλούταρχος ἀνῆκεν εἰς οἶκον ἀστικὸν ἐπιφανῆ τῆς ἀρχαιόθεν περιφήμου, ἀλλ' ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ πρώτου Μιθραδατικοῦ πολέμου βαθείως καταπεπτωκυίας Βοιωτικῆς πόλεως Χαιρωνείας. Νίκαρχος, ὁ πρόπαππος αὐτοῦ (τόμ Α. σ. 602) κατὰ τοὺς βαρεῖς καὶ θλιβεροὺς χρόνους τοῦ μεταξὺ Ὀκταβιανοῦ καὶ Ἀντωνίου πολέμου εἶχεν ὑποστῆ λίαν ἐπαισθητῶς τὰ δεινὰ τοῦ πολέμου¹. Ἐποησάμεθα δὲ ἤδη μνείαν ἀπαξ καὶ τοῦ πάππου αὐτοῦ Λαμπρίου, ὅστις κατὰ τὴν θυμηδῆ περιγραφὴν τοῦ ἐγγόνου αὐτοῦ

¹² α Ἡ Χαιρωνεία καλεῖται πατρίς τοῦ Πλουτάρχου: Πλουτ. Αἴτια Ῥωμ. κ. 16. Περὶ Πολυπραγμοσύνης κ. 1. Περὶ τῆς Ῥωμαίων Τύχης κ. 4 τέλ. Δημοσθεν. κ. 2-19 Σύλλ. κ. 16 τέλ. Κίμ. κ. 1. Σουῖθ. ἐν λ. Πλούταρχος, Λαμπρίας καὶ Φαβωρίνος.

¹ Πλουταρχ. Ἄντων. κ. 68 τέλ.

ἦτο εὐθυμὸς τις καὶ φαιδρὸς συμπότης καὶ πνευματώδης καὶ ζωηρὸς ἀνὴρ συναναστροφῶν². Τὸ ὄνομα τοῦ πατρός, οὗ ὁ Πλούταρχος πολλάκις ποιεῖται μνείαν ὅτε μὲν διὰ μακρῶν, ὅτε δὲ ἐν παρόδῳ, ὡς ἀνδρὸς ἐμβριθοῦς καὶ συνετοῦ³, ἔμεινεν ἡμῖν ἄγνωστον· ἴσως δὲ καὶ αὐτός, ὡς ὁ πάππος, ἐκαλεῖτο Νίκαρχος^{3α}. Ὁ ἡμέτερος Πλούταρχος ἐγεννήθη πιθανώτατα περὶ τὰ μέσα τοῦ πρώτου μ. Χ. αἰῶνος⁴. Ὦν δὲ γόνος εὐγενοῦς, εὐπόρου καὶ λίαν εὖ ἡγμένης οικογενείας, ἐπεδόθη πρωτίμως εἰς τὰς σπουδὰς, εἰς ἃς ὠδήγει αὐτὸν καὶ ὁ φύσει πρᾶξος αὐτοῦ χαρακτήρ καὶ πᾶσα ἡ μετ' ἀγάπης περὶ τὸ μέγα παρελθὸν τοῦ ἔθνους αὐτοῦ καὶ πρὸς τὰ τούτων πνευματικὰ προϊόντα ὀργῶσα φύσις αὐτοῦ, κοινωνῶν τῶν σπουδῶν αὐτοῦ ἔχων καὶ τὸν εὐτράπελον καὶ φιλοσχώμονα ἀδελφὸν Λαμπριαν⁵, εἰς ὃν ὕστερον ὁ Πλούταρχος οὐ μόνον ἐν τοῖς « Συμποσιακοῖς » αὐτοῦ ἤγειρε μνημεῖον, ἀλλὰ καὶ ἐν πολλοῖς τῶν διαλόγων αὐτοῦ (« Περὶ τοῦ ἐν Δελφοῖς Εἰ » « Περὶ ἐκλειπόμενων χρηστηρίων » καὶ ἐν τῷ θαυμασίῳ διαλόγῳ « Περὶ τοῦ

² Πλουτ. Ἄντων. κ. 28 καὶ Συμποσιακ. Προβλημ. βιβλ. Α. κ. 5, 1. βιβλ. Δ. κ. 4, 4 ἀρχ. βιβλ. Ε. κ. 5, 2. κ. 6. 8, 3. κ. 9. βιβλ. Θ. κ. 2, 3.

³ Πλουτ. Συμπ. Προβλ. βιβλ. Α. κ. 2, 2 ἀρχ. καὶ τέλ. βιβλ. Β'. κ. 8. βιβλ. Γ. κ. 7, 1. κ. 8, 1. καὶ 9, 2. βιβλ. Ε. κ. 5, 2. Παραγγ. Πολιτ. κ. 20. (πρὸς κατωτέρω σημ. 42).

^{3α} Τοιαύτη ἡ οὐχὶ ἀπίθανος εἰκασία παρὰ Pauly R. E. d. klass. Alterth τόμ. 5. σ. 1773. Corsini ἐν Β. Πλουτάρχ. (εἰς Πλουτάρχου « Περὶ τῶν ἀρεσκόντων τοῖς φιλοσόφοις ») σ. προλογ. 2. Keil, Syll. Inscr. Boeot. σ. 225.

⁴ Ὁ Clinton (Fast. Roman. τόμ. 1. σ. 49, 85) ἐκτίθησιν ὅτι ὡς ἔτος τῆς γεννήσεως τοῦ Πλουτάρχου πρέπει νὰ θεωρηθῇ πιθανῶς τὸ 46 μ. Χ. πρὸς καὶ τὸ ἄρθρον « Plutarchus » παρὰ Pauly R. E. τόμ. 5 σ. 1773.

⁵ Πλουτάρχ. « περὶ τοῦ Εἰ τοῦ ἐν Δελφοῖς » κ. 3 ἀρχ. κ. 4. Συμπ. Προβλ. βιβλ. Α' κ. 2, 5 ἀρχ. 6 κ. 8. 3. βιβλ. Β'. κ. 2, 1 ἀρχ. βιβλ. Δ. κ. 4, 4 ἀρχ. κ. 5, 3 κ. 6, 1. βιβλ. Ζ'. κ. 5, 1. 3. κ. 10, 2. βιβλ. Η'. κ. 6, 5. βιβλ. Θ. κ. 5. 1. 2. 3 κ. 6, 1. κ. 14, 2. 3. 4. κ. 15. 1. Καὶ ἄλλος τις μνημονεύεται (Corsini ἐν εἰρ. τ. σ. προλ. 5) τοῦ Πλουτάρχου ἀδελφὸς Τίμων. Πλουτ. Συμπ. Πρ. β. Α. κ. 2, 1 ἀρχ. καὶ 2. ἀρχ. καὶ 3 ἀρχ. καὶ 4. βιβλ. Β'. κ. 5, 1 καὶ 2 ἀρχ. Περὶ τῶν ὑπὸ τοῦ θεοῦ βραδέως τιμωρουμένων κ. 1. κξ. καὶ (Plut. Opp. τ. 5 ἐκδ. Dübner. ἀποσπ. 6. σ. 8 κξ) Πλουτ. περὶ ψυχῆς. Τὸν Τίμονα τοῦτον ἡγάπα φιλοστοργότατα ὁ Πλούταρχος· λέγει μάλιστα Περὶ φιλαδελφίας κ. 16 τέλ. ὅτι « τῶν πολλῶν αὐτῷ ἀξίων χάριτος παρὰ τῆς τύχης γεγονότων τοῦ Τίμωνος εὐνοία πρὸς ἅπαντα τὰ ἄλλα καὶ γέγονε καὶ ἔστιν ».

ἐμφαινόμενου προσώπου τῷ κύκλῳ τῆς Σελήνης» ὡς καὶ ἐν τῷ κατὰ Στωϊκῶν συντεταγμένῳ διαλόγῳ μετὰ τοῦ Ἀκαδημεικοῦ Διαδουμένου «περὶ τῶν κοινῶν ἐννοιῶν»), ἀπένειμε σπουδαῖον πρόσωπον. Οὕτω ὁ βίος αὐτοῦ κατέστη βίος Ἕλληνος λογίου τῆς ἀρίστης ποιότητος. Ὅτι δὲ ἀπηξίωσε νὰ διάγῃ διαρκῶς ἐν Ἀθήναις ἢ ἐν Ῥώμῃ ὡς ἐπίσημος διδάσκαλος, προτιμήσας ἀντὶ τούτου, δίκην ἰδιώτου εὐπόρου, νὰ ἐργάζεται ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐν τῷ μικρῷ Βοιωτικῷ πολισματίῳ, ἐν ᾧ ἐγεννήθη, ὡς πολυγραφώτατος συγγραφεύς, τοῦτο εἶναι ἡ κυριωτάτη αἰτία τοῦ ὅτι ὁ βίος αὐτοῦ διήλθεν ἄνευ μεγάλων συμβεβηκότων, εἰ καί, ὡς ἐκ τῆς φύσεως τῶν πηγῶν τῶν εἰδήσεων ἡμῶν, εἴμεθα ἀτυχῶς ἠναγκασμένοι νὰ συνυφάνωμεν τὴν βιογραφίαν αὐτοῦ ἐκ τῶν σημειώσεων τῶν ἐν τοῖς πολυπληθέσι συγγράμμασιν αὐτοῦ τούτου διεσπαρμένων καὶ ἐκ τῶν ὀλίγων παραδόσεων ἄλλων συγγραφέων.

Βεβαίαν ῥοπήν ἐπὶ τὴν τάσιν, ἣν ἔλαβε τὸ πνεῦμα τοῦ Πλουτάρχου, ἤσκησεν ὁ περίφημος φιλόσοφος Ἀμμώνιος ὁ Ἀλεξανδρεὺς, ὅστις τότε (ἦτοι ἐπὶ τοῦ Νέρωνος καὶ τοῦ Οὐεσπασιανοῦ) ὡς ἀντιπρόσωπος ἐκλεκτικῆς τινος σχολῆς συνδυαζούσης πρὸς ἄλληλα Πλατωνικά, Ἀριστοτελικά καὶ Στωϊκά θεωρήματα «κατ' οὐσίαν δὲ ὡς Ἀκαδημεικός» κατεῖχε θέσιν ἐπιφανεστάτην ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ κτησάμενος δικαιώματα πολίτου περιεβλήθη ὕστερον καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀνωτάτου στρατηγοῦ (σ. 177). Εἰκόνα ἐπαγωγὸν ἐκ τῶν χρόνων τῆς ἐν Ἀθήναις σπουδῆς αὐτοῦ ὡς καὶ ἐκ τῆς πρὸς τὸν μετ' ἀγάπης ὑπ' αὐτοῦ πάντοτε μνημονευόμενον Ἀμμώνιον⁶ κοινωνίας δίδωσιν ἡμῖν ὁ Πλούταρχος

⁶ Περὶ Ἀμμωνίου πρὸλ. Pauly R. E. τόμ. 1. 1. σ. 868. Ellissen, z. Gesch. Athens. σ. 46. Lotholz, «zur Geschichte der Bedeutung Athens» σ. 16 καὶ C. G. Zumpt, «Über der Bestand der philosoph. Schulen in Athen. σ. 45. Ἡ τοῦ Πλουτάρχου καὶ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Λαμπρίου μετὰ τοῦ Ἀμμωνίου ἐν Δελφοῖς συνέντευξις ἡ γενομένη κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐν Ἀχαΐᾳ διατριβῆς τοῦ Νέρωνος (τῷ 66 ἢ 67 μ. Χ. ἴδ. Clinton ἐν εἰρ. τ. σ. 49. Zumpt ἐν εἰρ. τ. σ. 45) Πλουτ. Περὶ τοῦ Εἰ τοῦ ἐν Δελφοῖς κ. 1 τέλ. κ. 2. κ. 3 ἀρχ. κ. 4. κ. 6. κ. 17 ἀρχ. εἶναι, καθ' ὅσον ἐμοὶ εἶναι γνωστόν,

ἐν τῷ ἐνάτῳ βιβλίῳ τῶν (ἐν τοῖς ὑστέροις χρόνοις τοῦ βίου αὐτοῦ γεγραμμένων) « Συμποσιακῶν » αὐτοῦ. Ἐν Ἀθήναις τελεῖται ἡ ἑορτὴ τῶν Μουσῶν, τοῦτο δὲ δίδωσιν ἀφορμὴν εἰς σειρὰν πανηγυρικῶν συμποσιῶν, ἐν οἷς, κατ' ἔθος Ἑλληνικόν, πλῆθος συζητεῖται σπουδαίων ζητημάτων ὑπὸ τῶν συνηγμένων εὐπαιδευτῶν καὶ λογίων ἀνδρῶν, πολλάκις μετὰ ἀστείότητος καὶ εὐτραπελίας καὶ οὐχὶ ἄνευ ὀξείας συγκρούσεως μεταξύ ἀνδρῶν φύσει ὀξυπαθῶν. Ἀλλὰ τὸ κύριον πρόσωπον εἶναι ὁ Ἀμμώνιος, ὅστις ὡς ἀνώτατος στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων (πρβλ. τόμ. Α'. σ. 557) ἀσχεῖ καὶ τὴν ὑπερτάτην ἐπίβλεψιν ἐπὶ τὴν παιδείαν. Ὁ γηραιὸς ἀνὴρ ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς Διογένην τινὰ καλούμενον ἄνδρα νὰ ὑποβάλη εἰς ἐξέτασιν τινὰ τοὺς νεαροὺς σπουδαστάς, οἵτινες ἐσπούδαζον παρ' αὐτῷ Γραμματικὴν, Γεωμετρίαν, Ῥητορικὴν καὶ Μουσικὴν. Εἶτα ἐκάλεσεν εἰς τὴν τράπεζαν τοὺς ἐπιφανεστάτους διδασκάλους· οὕτω

τὸ πρῶτον χρονολογικῶς βεβαιωμένον ἐν τῷ βίῳ τοῦ Πλουτάρχου σημεῖον· πρβλ. Φωτ. Βιβλιοθ. Κωδ. 245 τέλ. "Ἄν ὁ Π. πρότερον ἤδη συνεδέετο διὰ γνωριμίας πρὸς τὸν Ἀμμώνιον δὲν εἶναι σαφῶς γνωστόν· ἐν τούτοις, κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου (« Πῶς ἂν τις διακρίνει τὸν κόλακα τοῦ φίλου » κ. 31) λεγόμενα, φαίνεται λίαν πιθανόν. Περὶ Ἀμμωνίου ἴδ. ἔπειτα καὶ Πλουτ. Θεμιστοκλ. κ. 32 τέλ. Περὶ τοῦ πῶς ἂν διακρίν. κ. τ. λ. κ. 31. Συμπος. προδλ. βιβλ. Γ. κ. 1, 1 ἀρχ. 2 ἀρχ. κ. 2, 1 ἀρχ. 2 καὶ βιβλ. Η. κ. 3, 1. 4. 5. βιβλ. Θ. κ. 1, 1 καὶ 2. κ. 2, 1 καὶ 3. κ. 5, 1. κ. 14, 2. 3. 6. 7 κ. 15, 1. 2 τέλ. Ὡς ἐν τῷ διαλόγῳ τῷ « περὶ τοῦ Εἰ τοῦ ἐν Δελφοῖς », οὕτω καὶ ἐν τῷ Διαλ. τῷ « περὶ τῶν ἐκλείοιπτῶν χρηστηρίων », σπουδαῖον πρόσωπον παρίστησιν ὁ Ἀμμώνιος. Ὁ Πλούταρχος δ' ἀνέθηκεν αὐτῷ καὶ τὴν πραγματείαν αὐτοῦ « Περὶ τοῦ μὴ ἠδέως τῇ κακίᾳ συνεῖναι » catal. script. ἀρ. 84. Pauly ἐν εἰρ. τ. Φαίνεται κατὰ Εὐνάπιον (Βίοι Φιλοσόφων καὶ Σοφιστῶν. προοίμ. 2. (ἔκδ. Boissonade) ὁ Πλούταρχος καὶ τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ τούτου τὸν βίον λεπτομερῶς συνέγραψε. *

* Ἀκριβέστερον τὰ παρ' Εὐναπίῳ ἔχουσιν ὧδε « Αὐτίκα οὖν ὁ θεσπέσιος Πλούταρχος τὸν τε ἑαυτοῦ βίον ἀναγράφει τοῖς βιβλίοις ἐνδιασπαρμένως καὶ τὸν τοῦ διδασκάλου καὶ ὅτι γε Ἀμμώνιος Ἀθήνησιν ἔτελεύτα, οὐ βίον προσειπῶν· καίτοι γε τὸ κάλλιστον αὐτοῦ τῶν συγγραμμάτων εἰσὶν οἱ καλούμενοι παράλληλοι βίοι τῶν ἀρίστων κατὰ βίους καὶ πράξεις ἀνδρῶν· ἀλλὰ τὸ ἴδιον καὶ τοῦ διδασκάλου καθ' ἕναστος τῶν βιβλίων ἐγκατέσπειρεν, ὥστε εἴ τις ὀξυδερκοίῃ περὶ ταῦτα καὶ ἀνιχνεύοι κατὰ τὸ προσπίπτον καὶ φαινόμενον καὶ σωφρόνως τὰ κατὰ μέρος ἀναλέγοιτο, δύνασθαι τὰ πλεῖστα τῶν βεβιωμένων αὐτοῖς εἰδέναι ». Ἐκ τῶν οὕτω ὑπὸ τοῦ Εὐναπίου λεγομένων ἐξάγεται σαφέστατα ὅτι ὁ Πλούταρχος δὲν συνέγραψε « καὶ τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ τούτου τὸν βίον λεπτομερῶς », ὡς λέγει ὁ ἡμέτερος συγγραφεὺς ἀνακριδῶς ἀντιληφθεὶς τῆς ἐννοίας τῶν τοῦ Εὐναπίου λόγων. (Σ. Μ.).

δὲ γίνεται συμπόσιον φαιδρόν, οὗ μετέχουσιν ὁ Πλούταρχος, ὁ Λαμπρίας, οἱ πλεῖστοι τῶν φίλων αὐτῶν, καὶ ὁ τοῦ Ἀμμωνίου υἱός, ὁ Θράσυλλος, καὶ μέγα πλῆθος Ἀθηναίων λογίων. Ἐνταῦθα γνωρίζομεν τὸν μουσικὸν Κράτωνα, τὸν γεωμέτρην Ἑρμείαν, τὸν γραμματικὸν Πρωτογένην τὸν Ταρσέα, τοὺς γραμματικούς Ζωπυρίωνα, Μάρκον καὶ Ὑλαν, τὸν ῥήτορα Σώσπιδαν (τὸν ὕστερον πολλάκις διευθύνοντα τὰ Ἴσθμια), τὸν περιπατητικὸν Μονόφιλον, τοὺς ῥήτορας Μάξιμον, Γλαυκίαν, Ἡρώδην· ἔτι δὲ τὸν ἰατρὸν Τρύφωνα, τὸν γεωπόνον Διονύσιον τὸν ἐκ Μελίτης καὶ τὸν παιδοτρίβην Μενίσκον· ἄνδρας, ὧν οἱ πολλοὶ καὶ ἐν ὑστέροις χρόνοις διετέλεσαν εἰς διαρκεῖς σχέσεις πρὸς τὸν Πλούταρχον^{6α}. Εὐρίσκομεν δὲ ἄλλως καὶ τινὰς νεαροὺς Ἑλληνας συσπουδαστὰς τοῦ Πλουτάρχου. Οὕτως ἐν τοῖς περὶ τὸν Ἀμμώνιον εὐρίσκομεν μετὰ τοῦ Πλουτάρχου τὸν Ἀριστόδημον τὸν Ἀκαδημεικὸν τὸν ἐξ Αἰγίου^{6β}, καὶ ἰδίως οἰκειὸν τινὰ τοῦ Πλουτάρχου φίλον καλούμενον Θεμιστοκλῆν ἀπόγονον τοῦ μεγάλου Ἀθηναίου πολιτικοῦ ἀνδρός^{6γ}. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀθηναῖος Εὐστρεφός^{6δ} κατὰ τοὺς χρόνους ἤδη τούτους διετέλει εἰς σχέσεις οἰκειᾶς πρὸς τὸν Πλούταρχον^{6ε}· καὶ ἵνα σιωπήσωμεν περὶ τῶν ἄλλων, ὁ κράτιστος Θέων ὁ Χαί-

^{6α} (Πρόβλ. καὶ τὴν παρ' Ἀμμωνίῳ ὡραίαν σκηνήν. Πλουτ. Συμπ. Πρόβλ. βιβλ. Η. κ. 3). Ἐκ τῶν ἐν τῷ κειμένῳ μνημονευομένων ἀνδρῶν ἀναφέρονται καὶ ἐν ἄλλοις χωρίοις: ὁ γραμματικὸς Μάρκος (Πλουτάρχ. Συμποσ. πρόβλ. βιβλ. Α. κ. 10, 2). ὁ γραμματικὸς Πρωτογένης (Πλουτ. Περὶ τῶν ὑπὸ τοῦ θεοῦ βραδέως τιμωρουμένων κ. 22. (Συμποσ. πρόβλ. β. Ζ. κ. 1, 2. 6. Η. κ. 4, 3. Ἐρωτικά κ. 2 κξ.) ὁ Σώσπιδαν, (Συμπ. πρόβλ. β. Η. κ. 4. πρόβλ. Büsch C. I. 1. σ. 442) ὁ ῥήτωρ Γλαυκίας (Συμπ. πρόβλ. β. Α. κ. 10, 3. β. Β'. κ. 2. β. Ζ. κ. 9. 10) ὁ Ἡρώδης (Συμπ. πρόβλ. β. Η. κ. 4) ὁ μουσικὸς Κράτων (Συμπ. πρόβλ. β. Γ'. κ. 1. κ. 2)· ὁ ἰατρός Τρύφων (Συμπ. πρόβλ. β. Γ. κ. 1. κ. 2. β. Ε. κ. 8, 1) ὁ νεαρός Θράσυλλος (Συμπ. πρόβλ. β. Η'. κ. 3, 5 καὶ 6.

^{6β} Περὶ Ἀριστοδήμου ἴδ. Πλουτ. «πρὸς Κολώτην» κ. 2 καὶ «Ὅτι οὐδὲ ζῆν ἐστὶν ἡδέως κατ' Ἐπίκουρον» κ. 2 κξ. καὶ ἴδ. καὶ Zumpt ἐν εἰρ. τ.

^{6γ} Πλουτ. Β. Θεμιστοκλ. κ. 32 τέλ. πρόβλ. Büsch C. I. 1. σ. 442.

^{6δ} Πλουτ. Περὶ τοῦ Εἰ τοῦ ἐν Δ. κ. 7. 8. 13. Συμπ. πρόβλ. βιβλ. Ζ. κ. 4.

^{6ε} Πρόβλ. τὴν θυμῆρη σκηνήν τὴν ἐκ τοῦ χρόνου τῶν μαθητικῶν σπουδῶν τοῦ Πλουτάρχου. Συμπ. πρόβλ. β. Γ. κ. 7 κξ. καὶ ἴδ. ἀναμνήσεις τῶν χρόνων τοῦ ἐν Ἀθήναις σπουδαστικοῦ βίου. Πλουτ. «Πότερα τῶν ζῶν φρονιμώτερα» κ. 13. καὶ Β. Δημοσθ. κ. 31 ἀρχ.

ρωνεύς, κατὰ τὴν ἀνδρικήν τοῦ Πλουτάρχου ἡλικίαν εἰς τῶν οἰκαιοτάτων φίλων τοῦ περιφήμου τούτου συγγραφέως γενόμενος, ἐν τοῖς χρόνοις ἤδη τῆς τούτου μαθητείας ἦτο εἰς τῶν ἐμπίστων αὐτοῦ ἐταίρων ⁶.

Ἄλλ' ὁ Πλούταρχος δὲν ἤρκειτο εἰς τὴν παιδευσιν, ἦν ἡδύνατο νὰ λάβῃ δι' ἐπιμελοῦς σπουδῆς ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι. Ἠκολούθησε καὶ αὐτὸς τῇ εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἀγούσῃ ἐκείνῃ ἔλξει, ἦν ἐπὶ τὸν χρηστὸν νεαρὸν Ἑλληνα ἤσκουν προφανῶς τὰ μεγάλα καὶ ἔτι διηνεκῶς ἀκμάζοντα παιδευτήρια τῆς πόλεως ταύτης. Χρονολογικῶς δὲν δύναται πάντως νὰ καθορισθῇ ἡ ἀποδημία αὕτη· γινώσκομεν μόνον ὅτι εἶχε γείνει αὕτη ζῶντος ἔτι τοῦ πάππου Λαμπρίου ⁷. Περιπλέον καὶ ὁ Πλούταρχος ἠκολούθησε τῇ ὁρμῇ, ἣτις ἀπ' αἰῶνων τοσοῦτους Ἑλληνας ἤγεν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ εἰς τὴν παρὰ τὸν Τίβεριν πρωτεύουσαν τοῦ κόσμου. Πιθανῶς δὲ κατὰ τοὺς χρόνους ἔτι τῆς νεότητος αὐτοῦ (ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ Οὐεσπασιανοῦ) ἐγένετο, καὶ δὴ, ὡς εἰκάζεται, ἐπὶ μακρὸν χρόνον, ἐν Ῥώμῃ καὶ ἐν Ἰταλίᾳ, ἔνθα μετὰ ζήλου πλήρους ζωῆς ἐσπούδασε τὰ κατὰ τὴν Ῥώμην καὶ τὴν Ῥωμαϊκὴν ἱστορίαν, μελετήσας ταύτην μέχρι τοῦ ἐγγυτάτω παρόντος. Αὐτὸς δὲ ὁ Πλούταρχος διηγεῖται ἡμῖν, ὅτι κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον ἀκολουθῶν τῷ φίλῳ αὐτοῦ, τῷ ὑπατικῷ ἀνδρὶ Μεστρίῳ Φλώρῳ, ἐπεσκέψατο τὸ πεδῖον τῆς μάχης τοῦ Βητριακοῦ καὶ τὸν ἐν Βριξίλλῳ τάφον τοῦ αὐτοκράτορος Ὀθωνος ⁸.

Ἐπειδὴ ὁ βίος τοῦ Πλουτάρχου δὲν ἐταράχθη ὑπὸ μεγάλων,

⁶ ζ Περὶ Θεώνος ἴδ. κατωτέρω πλείονα. Περὶ τῶν χρόνων τούτων προβλ. Πλουτ. π. τοῦ Εἰ τοῦ ἐν Δ. κ. 6. ἀρχ. κ. 7 (Κατὰ Πλουτάρχον Περὶ τοῦ ἐμφαινομένου προσώπου τῷ κύκλῳ τῆς Σελήνης κ. 25 «ἐτέρωθι δέ, ὡσπερ ἄνω περὶ Θήβας παρ' ὑμῖν καὶ Συήνην κτλ.» φαίνεται ὅτι ἡ τοῦ Θεώνος οἰκογένεια ἦλθεν ἐξ Αἰγύπτου εἰς Ἀθήνας). Περὶ Πλουτάρχου ἐν Ἀθήναις ἴδ. καὶ Ellissen ἐν εἰρ. τ.

⁷ Πλουτ. Συμποσ. προβλ. β. Ε κ. 5, 1. 2. κ. 6.

⁸ Πλουτ. Β. Ὀθων. κ. 14. καὶ 18. Ὁ Πλούταρχος ἐπεσκέψατο τότε καὶ τὴν Ῥάδενναν, ἔνθα εἶδε τὸν ἀνδριάντα τοῦ Γαίου Μαρίου. ἴδ. Πλουτ. Β. Μαρ. κ. 2 ἀρχ. Ἰχνη ἱστορικῶν αὐτοῦ σπουδῶν ἐν Ῥώμῃ εἰσι πανταχοῦ ἐν ταῖς βιογραφίαις αὐτοῦ καταληπτά. προβλ. μόνον Πλουτ. Νουμ. κ. 8 τέλ.

ἤχιστα δὲ ὑπὸ ταραχῶδῶν γεγονότων, ἐν ἐλλείψει εἰδήσεων θετικῶν περὶ τῶν συμβεβηκότων, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐκθέσωμεν ἐνταῦθα τὰ κατὰ τὸν βίον αὐτοῦ μετὰ τὴν ἐξ Ἰταλίας εἰς Ἀχαΐαν ἐπάνοδον μετὰ χρονολογικῆς ἐν τοῖς καθέκαστα ἀκριβείας. Ὡς φαίνεται, ἐπὶ τῆς ἀρχῆς ἔτι τοῦ Οὐεσπασιανοῦ ὁ Πλούταρχος ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα. Ἡ ἐνταῦθα ἱερατικὴ αὐτοῦ θέσις, αἱ περαιτέρω αὐτοῦ ἐν Ἑλλάδι περιοδεῖται καὶ αἱ εἰς τὰς πόλεις τῆς Ἀσίας ἀποδημίαι ἔτι δὲ αἱ ὕστερον γενομένηαι ἐπὶ τοῦ Δομιτιανοῦ εἰς τὴν Ῥώμην ἀποδημίαι, τὰ κύρια ταῦτα τοῦ ἐξωτερικοῦ αὐτοῦ βίου σημεῖα δύνανται νὰ ὑποδειχθῶσιν ἐνταῦθα, χωρὶς ἐντεῦθεν νὰ ἐπιτευχθῆ τις πανταχοῦ ἐν πᾶσι σαφῆς χρονολογικὴ τάξις. Πολλῶ τούναντίον ἀσφαλέστεραι καὶ τελειότεραι εἰσὶν αἱ γνώσεις, ἃς ἔχομεν περὶ τοῦ ὅλου τρόπου καὶ χαρακτῆρος καθ' ὃν ἐβίου ὁ Πλούταρχος μετὰ τὴν ἐκ Ῥώμης εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπάνοδον, εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐκείνην, εἰς ἣν ἔκτοτε ἦτο ἐστραμμένον ἅπαν τὸ διαφέρον καὶ ἡ τελεία ἀγάπη αὐτοῦ.

Τοῦ Πλουτάρχου ἡ φιλοδοξία δὲν ἀπέβλεπε διαφερόντως πρὸς τὴν πολιτικὴν⁸². Ἐμφορούμενος ἀγάπης ἐνθουσιώδους πρὸς τὴν ὠραίαν, νῦν τοσοῦτον καταπεπτωκυῖαν Ἑλληνικὴν αὐτοῦ πατρίδα, δὲν ἐπεζῆτει ὑψηλὰς τιμητικὰς θέσεις ἐν τῇ πολιτικῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους· ἀλλὰ καὶ τὸ θέλγητρον τῆς σπουδῆς καὶ μελέτης, εἰς ἣν παρέδιδεν ἑαυτὸν μετ' ἀγάπης, ἐδέσμευον αὐτὸν ἰσχυρότερον ἢ ὥστε νὰ δύναται νὰ σπουδαρχῆ ἐν τῇ πατρίδι, καὶ

⁸² Ἐνταῦθα πρέπει νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι τὰ «κάλλιστα» αὐτοῦ ἔτη συμπίπτουσι πρὸς τοὺς χρόνους τῆς τῶν Φλαβίων δυναστείας, πρὸς ἣν καθ' ὅλα τὰ φαινόμενα, ὀλίγην ἔτρεφε συμπάθειαν, καὶ ὅτι ἰδίως ἐπὶ τοῦ Δομιτιανοῦ εἰς ἄνδρα, ὅσος ὁ Πλούταρχος, ἐπεβάλλετο σφόδρα ἡ συνετὴ οἰκιοθελὴς ἀφάνεια καὶ ἀπραγμοσύνη. Ἡ πρὸς δημοσίας, ἰδίως Ῥωμαϊκάς, πολιτικὰς ὑπηρεσίας ἀποστροφή, μετὰ ζωηρῶν ἰδίως χρωμάτων ἐκφράζεται ἐν τῇ πραγματείᾳ τῆ «Περὶ φυγῆς»· δὲν πρέπει ἐν τούτοις νὰ λησμονήσωμεν ὅτι ἡ πραγματεία αὕτη εἶναι σύγγραμμα παραμυθητικὸν εἰς ἄνδρα ἐξόριστον. Θετικώτερα τούναντίον δυνάμεθα νὰ ἐξαγάγωμεν συμπεράσματα ἐκ τῆς πραγματείας τῆς ἐπιγραφομένης «Εἰς πρεσβυτέρῳ πολιτευτέον», ἐν ἣ ὁ Πλούταρχος ἔκτενῃ ἰδίως ποιεῖται λόγον περὶ τοῦ τίνας πολιτικὰς ὑπηρεσίας πρέπει νὰ ἀναλαμβάνωσιν οἱ πρεσβύτεροι καὶ τίνας οἱ νεώτεροι· πρβλ. κ. 19 τέλ. κ. 20 ἀρχ. ὡσαύτως καὶ Πολιτ. Παραγγελμ. κ. 10. 20.

δὴ καὶ περὶ αὐτὰς ἔτι τὰς ὑψηλὰς πολιτικὰς θέσεις, ἃς ἡ Ἀγαθαὶ ἠδύνατο νὰ παράσχη ἔτι τότε εἰς ἄνδρα κεκτημένον τὴν πρὸς ταῦτα προσήκουσαν ἀρετὴν καὶ φύσιν. Ἐντεῦθεν ὁ βίος αὐτοῦ, βίος εὐάρεστος ἀνδρὸς λογίου ἐργαζομένου, ὅστις, ὢν αὐτάρκης ὡς πρὸς τὰς ἐξωτερικὰς τοῦ βίου ἀνάγκας καὶ βιωῶν εὐδαιμονέστατον οἰκογενειακὸν βίον, διὰ τῆς φήμης τῆς πολυμαθείας καὶ τῶν πολλῶν καὶ πολὺ ἀναγινωσκομένων συγγραμμάτων, ἔτι δὲ τοῦ καθ' ἑαυτὸν σφόδρα ἀξιαγάστου τοῦ ἠθους, νέαν παρέσχε καὶ σπανίαν αἰγλήν εἰς τὸ πτωχὸν μικρὸν Βοιωτικὸν πολισμάτιον, τὸ ἐμβιωτήριον αὐτοῦ^{9α} (ιδίως ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ Τραϊανοῦ, ἔτε συνεγράφησαν καὶ τὰ πλεῖστα τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ). Καὶ ὁμοίως καὶ οὕτω πολὺ ἀπέειχεν ὁ Πλούταρχος τοῦ εἶναι ἀπλοῦς λόγιος ἐξ ἐπαγγέλματος. Ὅλως δὲ τούναντίον μεθ' ὄλην τὴν εἰρηνικὴν ἡρεμίαν τοῦ βίου αὐτοῦ, ὡς πρὸς τὴν Ἀγαθάν δέ, καὶ αὐτῶν ἔτι τῶν χρόνων καθ' οὓς ἔζη, ἠρέσκετο εἰς κίνησιν ζωτῆράν καὶ ὁ ἐπιμελὴς καὶ ἀκαταπόνητος συγγραφεὺς ἠγωνίζετο ἀπαύστως, ἵνα ἐνεργῆ πρακτικῶς κατὰ τὸν συνετὸν αὐτοῦ τρόπον, οὐδὲ διενεσθή οὐδαμῶς νὰ ἐγκλεισθῆ ἐν Χαιρωνείᾳ, ἐντὸς τῆς βιβλιοθήκης καὶ τοῦ μελετητηρίου αὐτοῦ. Τούναντίον μάλιστα ὅτε μὲν τὸ συμφέρον τῶν ἱστορικῶν αὐτοῦ ἔργων, ὅτε δὲ ἄπαυστος φιλαποδημία παρώρμων αὐτὸν εἰς ἀποδημίας. Οὕτως ἐξωκειώθη πρὸς τὴν ἐπαρχίαν Ἀσίαν καὶ τὸν θορυβώδη βίον τῶν κυριωτάτων πόλεων, Σάρδεων καὶ Ἐφέσου^{9β}. Ἐπεσκέψατο δὲ, ὡς φαίνεται, πλεον ἢ ἅπαξ τὴν Ῥώμην, ἐνθα πολλοὺς ἐκέκτητο φίλους^{9γ}. ἀσμένως δὲ ἐζήτει τὴν «θερινὴν δρόσον» ἐν ταῖς θελκτικαῖς Θέρμαις τῆς ἐν Εὐβοίᾳ Αἰδηψοῦ¹⁰. διέτριβεν ἀσμένως ἐν Ἀθήναις¹¹, πρὸς ἃς ἰδιαιτέραν

^{9α} Πλουτ. Β. Δημοσθ. κ. 2.

^{9β} Πλουτ. «Πότερον ψυχῆς ἢ σώματος ἐπιθυμία ἢ λύπη». κ. 4.

^{9γ} Πρὸβλ. Πλουτ. Β. Ποπλικολ. κ. 15. Συμπ. Πρὸβλ. βιβλ. Η. κ. 7 κξ. καὶ περὶ πολυπραγμοσύνης κ. 15. περὶ φιλαδελφίας κ. 4 ἀρχ. Β. Δημοσθ. κ. 2 ἐνθα ὁ λόγος καὶ περὶ τῶν δημοσίων πραγμάτων, ἅτινα ἤγαγον αὐτὸν εἰς Ῥώμην.

¹⁰ Πλουτ. Συμποσ. πρὸβλ. β. Δ. κ. 4. καὶ 5.

¹¹ Πρὸβλ. Πλουτ. «Παραμυθητικὸς πρὸς τὴν ἰδίαν γυναῖκα». κ. 1 ἀρχ. Συμπ. πρὸβλ. β. Α. κ. 10. β. Β'. κ. 2.

ἔτρεφεν ¹¹ ἀγάπην· ἐφαίνετο δὲ πολλάκις ἐν μέσῳ τῶν φίλων τοῦ οἴκου αὐτοῦ ἐν ταῖς Φωκικαῖς γειτονικαῖς πόλεσι ¹². πλὴν δὲ τῶν εἰς πολλά τῆς Ἑλλάδος μέρη χάριν ἐρεύνης καὶ μελέτης γενομένων περιοδειῶν ἀσμένως μετέβαινε καὶ εἰς τὰς Θεσπιάς εἰς τὴν ἑορτὴν τοῦ Ἑρωτος, ὡς καὶ εἰς τὰ Ἴσθμια καὶ τὰ Ὀλύμπια ¹³. Ὡς πιστὸς δὲ πολίτης τῆς πατρίδος αὐτοῦ δὲν ἀπήλλαξεν ἑαυτὸν καὶ τῶν ἐπιβαλλομένων αὐτῷ πολιτικῶν καθηκόντων. Καὶ νέος ὢν ἔτι, ζῶντος ἔτι τοῦ πατρὸς, ἐξετέλεσεν ἀποστολὴν τινα τῆς πατρίδος αὐτοῦ πορευθεὶς ἀπὸ Χαιρωνείας πρὸς τὸν ἐν Κορίνθῳ διαμένοντα διοικητὴν τῆς Ἀχαΐας ¹⁴, ἐν ἀνδρική δὲ ἡλικίᾳ περιεβλήθη τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπωνύμου ἄρχοντος τῆς Χαιρωνείας ¹⁵. Ἄλλ' ἰδιαιτέραν σημασίαν ἐκτήσατο ἐν τῷ ἐνεργῷ βίῳ τοῦ Πλουτάρχου τὸ ὅτι ἐν Χαιρωνείᾳ τῇ ἰδιαιτέρᾳ πατρίδι αὐτοῦ εἰρμάζετο ἐπὶ πολλά ἔτη ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος ἱερεὺς γενόμενος αὐτοῦ ¹⁶. Ἐνεκα δὲ τῆς θέσεως αὐτοῦ ταύτης περιῆλθεν εἰς σχέσεις οἰκειοτάτας πρὸς τε τὸ ἐν Δελφοῖς πανελλήνιον μαντεῖον καὶ πρὸς τὸ ἱερατεῖον τῶν Δελφῶν καὶ πρὸς τοὺς

¹¹ α. Πρὸβλ. Πλουτ. Β. Ἀριστείδ. κ. 27 τέλ. Δημοτ. κ. 24 Κατὰ Ἱμέριον (Ἱμερ. Ἐκλογ. 7, 4. καὶ Ellissen ἐν εἰρ. τ.) ὁ Πλούταρχος φαίνεται ὅτι ἐδίδαξεν ἐπὶ τινα χρόνον ἐν Ἀθήναις. *

¹² Πλουτ. Συμπ. προβλ. βιβλ. Δ' κ. 1, 1.

¹³ α. Πλουτ. Ἑρωτ. κ. 2.

¹³ Περὶ Πλουτάρχου ἐν ταῖς Ἴσθμίοις. Συμπ. προβλ. 6. Ε. κ. 3, 1 κξ. κ. 4. 6. Η. κ. 4. περὶ Συμπ. ἐν Ἡλίδι. Πλουτ. ἐν εἰρ. τ. 6. Δ. κ. 2, 1.

¹⁴ Πλουτ. Παραγγελμ. Πολιτ. κ. 20. ἐὰν τὴν πρεσβείαν αὐτὴν ἐπρέσβευσεν ὁ Π. ἀπλῶς ὑπὲρ τῆς πόλεως Χαιρωνείας ἢ ὑπὲρ τοῦ Κοινοῦ τῶν Βοιωτῶν, τοῦτο δὲν διασαφίζεται ἐκ τῶν μετὰ βραχύτητος λεγομένων. Περὶ τῶν πολιτικῶν ὑπηρεσιῶν τοῦ Πλουτ. ἐν Ῥώμῃ ἴδ. Πλουτ. Δημοσθ. κ. 2.

¹⁵ Πλουτ. Συμπ. προβλ. 6. Β'. κ. 10, 1 ἀρχ. β. Γ'. κ. 8, 1.

¹⁶ Πρὸβλ. Πλουτ. Συμπ. προβλ. 6. Ζ. κ. 2, (Ἐὰν ὁ ἐνταῦθα μνημονευόμενος τοῦ Π. συνιερεὺς Εὐθύδημος, ἦν ἱερεὺς ἐν Χαιρωνείᾳ ἢ ἐν Δελφοῖς τοῦτο μένει ἀδηλον).

* Ἄλλ' ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Ἱμερίου λεγομένων «Οὗτος ἐστὶν ἐκ Πλουτάρχου, δι' οὗ πάντας ὑμεῖς παιδεύεσθε» δὲν ἐξάγεται σαφῶς ὅτι ὁ Π. ἐδίδαξεν ἐν Ἀθήναις ἐπὶ τινα χρόνον. (Σ. Μ.)

πρὸς τοὺς Ἀμφικτύονας¹⁷. Αὕτη δὲ ἡ θέσις ἤσκησε καὶ σημαντικωτάτην ῥοπήν ἐπὶ τὸ πνεῦμα τῶν ὑπ' αὐτοῦ συγγραφέντων ἔργων.

¹⁷ Συμποσ. προβλ. β. Ζ. κ. 2, 1. Πραγματεία τοῦ Πλουτάρχου περὶ τῶν ἐν Δελφοῖς πραγμάτων εἶναι ἰδίως: Περί τοῦ Εἰ τοῦ ἐν Δελφοῖς· περὶ τοῦ μὴ χρᾶν ἔμμετρα νῦν τὴν Πυθίαν καὶ περὶ τῶν ἐκλελοιπότεων χρηστηρίων*. Ταῦτα τοῦλάχιστον τὰ δύο πρῶτα, φαίνεται ὅτι συνεγράφησαν ὑπ' αὐτοῦ ἐν προγενεστέρα σχετικῶς περιόδῳ τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ ὡς συγγραφῆς· προβλ. ἐκ τοῦ περὶ τοῦ Εἰ τοῦ ἐν Δελφοῖς κ. 1 « ἐγὼ γοῦν πρὸς σὲ — φίλους τῶν Πυθικῶν λόγων ἐνίους, ὡσπερ ἀπαρχὰς ἀποπέλλων κτλ. » (ἀλλ' ὅμως κατὰ R. Volkman, Comm. de Consolat. ad Apollon. Ψευδοπλουτ. 1867. σ. 13, ἡ πραγματεία αὕτη ἀνήκει εἰς τοὺς μετὰ τὸν Δομιτιανὸν χρόνους. Ἐκ τοῦ χωρίου τοῦ ἐκ τῆς πραγματ. « περὶ τοῦ μὴ χρᾶν τὴν Πυθ. » κ. 9, ἐνθα περὶ τῆς φοβερᾶς ἡφαιστειογενοῦς καταστροφῆς τῶν περιφθμῶν παρὰ τῷ Βεσουβίῳ κειμένων πόλεων τῆς Καμπανίας τῆς γενομένης τῷ 79 μ. Χ. μετὰ ζωηρότητος πολλῆς γίνεται ὁ λόγος ὡς περὶ προσφάτου συμβάντος, δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ὅτι ἡ πραγματεία αὕτη ἦτο ἴσως ἡ πρώτη τῶν περὶ Δελφῶν πραγματειῶν καὶ ὅτι ὁ Πλούταρχος αὐτὸς κατὰ τούτους ἀκριβῶς τοὺς χρόνους κατέλαβεν ἐνταῦθα τὴν ἱερατικὴν αὐτοῦ θέσιν. Προβλ. καὶ Clinton, Fast. Roman. τόμ. 1. σ. 67. Volkman ἐν εἰρ. τ. (καὶ τὸ χωρίον τοῦ Πλουτ. ἐν εἰρ. τ. κ. 28 ἀρχ. φαίνεται ὅτι ἄγει ἡμᾶς εἰς τοὺς χρόνους τοῦ αὐτοκράτορος Τίτου ** Ἐκ τοῦ χωρίου δὲ τοῦ Πλουτάρχου περὶ τοῦ μὴ χρᾶν τὴν Πυθ. κ. 29 βλέπομεν ὅτι ὁ Πλούταρχος (εἰ καὶ τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος δήλωσιν τίθησιν εἰς τὸ στόμα τοῦ φίλου αὐτοῦ Θεώνος) μετ' ἄλλων τοῦ Ἀπόλλωνος λειτουργῶν εἰργάσατο δραστηρίως ὑπὲρ τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς ἀρχαίας αἴγλης τῶν Δελφῶν. Περὶ τῆς παρουσίας τοῦ Πλουτάρχου ἐν τοῖς Πυθίοις ἴδ. Συμποσ. προβλ. βιβλ. Β'. κ. 4 καὶ κ. 5. βιβλ. Ε. κ. 2. βιβλ. Ζ. κ. 5, « Εἰ πρεσβυτέρῳ πολιτευτέον » κ. 17. τῆς ἐν Θερμοπύλαις βιβλ. Η. κ. 10. Ἡ ὑπὸ τινων νεωτέρων ἐξενεχθεῖσα εἰκασία, ὅτι ὁ Πλούταρχος ἐγρημάτισεν ἱερεὺς τοῦ Ἀπόλλωνος ἐν Δελφοῖς αὐτοῖς, δὲν φαίνεται ἡμῖν ἀσπαστή· καθ' ὅσον ἐκ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Π. δυνάμεθα νὰ νοήσωμεν, ἡ 30 περίπου χιλιόμετρα ἀπὸ Δελφῶν ἀπέχουσα Χαιρώνεια ἦτο ἀκριβῶς ὁ τόπος τῆς τοῦ Π. διαμονῆς, ἀλλ' ἡ ἐνταῦθα θέσις αὐτοῦ ὡς ἱερέως τοῦ Ἀπόλλωνος ἤγαγον αὐτὸν εἰς στενωτάτην συνάφειαν πρὸς τοὺς Δελφούς. Ἐξ ἄλλου δὲν εἶναι ἀπίθανον ὅτι ὁ Πλούταρχος ἐπὶ μακρὰ ἔτη

* Καὶ ἄλλοι τοῦ Πλουτάρχου διάλογοι παρίστανται γενόμενοι ἐν Δελφοῖς· οὕτως ἔν τινι τοῦ ναοῦ στοᾶ παρίσταται γενομένη ἡ συζήτησις « περὶ τῶν ὑπὸ τοῦ θεοῦ βραδέως τιμωρουμένων ». (σημ. συγγρ.).

** Ἡ εἰκασία αὕτη στηρίζεται ἀπλῶς ἐπὶ τῶν λεγομένων ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου « πολλὴ γὰρ εἰρήνη καὶ ἡσυχία, πέπαυται δὲ πόλεμος καὶ πλάνη καὶ στάσεις οὐκ εἰσίν, οὐδὲ τυραννίδες, οὐδὲ ἄλλα νοσήματα καὶ κακὰ τῆς Ἑλλάδος ». Ἀλλὰ ταῦτα λέγονται περὶ τῆς ὑπὸ τοὺς Ῥωμαίους ἐν Ἑλλάδι εἰρηνικῆς καταστάσεως ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς προηγουμένους χρόνους ἢ τουλάχιστον περὶ τοῦ εἰρηνικοῦ χαρακτῆρος τῆς α'. περιόδου τῆς Ῥωμ. αυτοκρατορίας ἐν ταῖς Ἑλλ. χώραις· οὐχὶ δὲ περὶ τῆς βραχυχρονωτάτης ἀρχῆς τοῦ Τίτου. (Σ. Μ.)

Ἐκεῖνο, ὅπερ περιεποίησεν εἰς τὸν Πλούταρχον παρὰ τοῖς συγχρόνοις ἤδη τὸ μέγιστον ὄνομα ἦτο ἢ μεγάλη αὐτοῦ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Τραϊανοῦ ἐν Χαιρωνείᾳ συγγραφεῖσα ἱστορικὴ συλλογὴ βιογραφιῶν ἐνδόξων ἀνδρῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων, ἣν ἀφιέρωσεν εἰς τὸν φίλον αὐτοῦ, τὸν Ῥωμαῖον (ἴδ. κατωτ.) Γάϊον Σόσιον Σενεκίωνα¹⁸. Ἀλλὰ παρὰ τῷ Πλουτάρχῳ πρὸς τῷ ἐνθουσιασμῷ τῷ ὑπὲρ τῶν μεγάλων ἱστορικῶν μορφῶν τοῦ μεγάλου παρελθόντος τοῦ τε Ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ πρὸς τῷ ζωηρῷ καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς πολυπληθέσι συγγράμμασιν αὐτοῦ πανταχοῦ ἐκδηλουμένῳ ἱστορικῷ διαφέροντι προσυπῆρχεν ἔτι ἡνωμένη καὶ ζωηροτάτη συμπάθεια πρὸς τὸ ἥσσον ἐνδοξον καὶ ὀλίγον εὐελπι παρὸν τῶν Ἑλλήνων αὐτοῦ. Ὁ Πλούταρχος οὐδὲ πνοὴν ἔχει κυρίως ἀναμορφωτικοῦ πνεύματος· ἀλλ' ὁ γενναῖος ἀνὴρ ζητεῖ ἐκθύμως ν' ἀντιδρᾷ πανταχοῦ, ὅπου τοῦτο διὰ συγγραφῶν καὶ λόγων ἦτο ἐφικτόν, εἰς τὴν ἐν ποικιλωτάταις χώραις τοῦ κοινωτικοῦ βίου ἠθικὴν κατάπτωσιν τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, ἣν τοσοῦτον δεινῶς οἰκτεῖρει. Ὁ ἱερεὺς τοῦ Ἀπόλλωνος εἰργάσθη μετὰ ζήλου ὑπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα καὶ ἐν τῷ χώρῳ τῆς Ὁρησκείας καὶ τῆς φιλο-

παρεκάθισεν ἐν τῷ Ἀμφικτυονικῷ συνεδρίῳ, πιθανῶς ὡς Βοιωτὸς ἀπεσταλμένος· * προβλ. Πλουτ. Συμποσ. προβλ. βιβλ. Ε κ. 2. βιβλ. Η κ. 10 προβλ. εἰ πρεσβυτέρῳ πολιτευτέον κ. 17. καὶ ἰδίως κ. 20 ἀρχ. ἐν παραβολῇ πρὸς τὸ κ. 1. ἀρχ. «ὅπως μηδέτερος ἀπολείψει τὴν μικρὰν συνοδίαν μέχρι δεῦρο κοινῇ προερχομένην κτλ.». Κατὰ τὸ κ. 17 τῆς πραγματείας ταύτης (Εἰ πρεσβυτέρῳ πολιτευτέον) πολλάκις ὁ Πλούταρχος διηύθυνε τὴν ἐορτὴν τῶν Πυθίων, ἐντολῇ τῶν Ἀμφικτυόνων. **

¹⁸ Προβλ. Πλουτ. Β. Θησ. κ. 1 ἀρχ. Β. Ῥωμύλ. κ. 15. Β. Δημοσθ. κ. 1 ἀρχ. καὶ κ. 31 τέλ. Β. Δίων. κ. 1. ἀρχ. προβλ. καὶ Β. Ἄγιθ. κ. 2. Β. Αἰμίλ. Παυλ. κ. 1. ἀρχ. καὶ ἴδ. Clinton σ. 97-99.

* Ἐπὶ τοῦ Ἀδριανοῦ ἀναφέρεται τις Μήστριος Πλούταρχος ὡς ἱερεὺς ἐν Δελφοῖς Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 1713. ἴσως οὗτος ἦτο ἀπόγονός τις τοῦ Πλουτάρχου. Keil, Inscr. Boeot. σ. 147. (Σ. Μ.)

** Οἱ συνδυασμοὶ τοῦ συγγραφέως εἶναι αὐθαίρετοι καὶ τὸ συμπέρασμα οὐχὶ ὀρθόν. Τὸ χωρίον, ὅπερ παρατίθησιν (Εἰ πρεσβυτ. πολιτ. κ. 1) δὲν φαίνεται ὅτι ἀναφέρεται εἰς τὴν ἐορτὴν τῶν Πυθίων, οὐδὲ συνοδία ἐρμηνευτέον οὕτω (ἐορτὴ) δηλονότι ἀλλὰ στάδιον, (cursus ὡς ἐρμηνεύεται ἐν τῇ τοῦ Διδώτου ἐκδόσει)· ὅτι δὲ ὁ Π. ὑπῆρξεν καὶ ἱερεὺς τοῦ Ἀπόλλωνος ἐν Δελφοῖς φαίνεται πως βεβαιούμενον ἐκ τοῦ κ. 17. Εἰ πρεσβυτ. πολιτευτ. «Καὶ μὴ οἰσθὰ με τῷ Πυθίῳ λειτουργοῦντα πολλὰς Πυθιάδας». (Σ. Μ.)

σοφίας. Ἐν ἣ θέσει κατέλαβεν ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ οὔτε πρὸς τοὺς Στωϊκοὺς εὐμενῶς ἔχων οὔτε πρὸς τοὺς Ἐπικουρείους¹⁹, ὧν τὰ διδάγματα ζωηρῶς κατεπολέμει, ἦν μᾶλλον ἐκλεκτικὸς μετὰ μεγάλης πρὸς τὴν ἀρχαίαν Ἀκαδήμειαν προτιμήσεως. Ἐρειδόμενος ἐπὶ τῶν βαθυτέρων τοῦ Πλάτωνος καὶ τῶν Πυθαγορείων διδαγμάτων, «ἐγίνωσκεν ἐπιτηδεῖως νὰ συγκεραυνῆ μετὰ τούτων ἀρχὰς Ἀριστοτελικάς». Ἐχων δὲ κλίσιν πρὸς τὸν ἀνατολικὸν τρόπον τοῦ ἀντιλαμβάνεσθαι τῆς ιδέας τοῦ θεοῦ ἐπίστευεν εἰς τὴν θεωρίαν τῆς μετὰ ἀνθρώπου ἐνώσεως τοῦ θεοῦ καὶ τῶν μεταξύ τοῦ κόσμου καὶ τῆς θεότητος μεσαζόντων «δαιμόνων», τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ θεοῦ καὶ τῆς τούτου ἐν καταστάσει ἐνθουσιασμοῦ μεταλήψεως, ἔτι δὲ τῆς μαντείας καὶ τῶν διοσημειῶν καὶ εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ δεκαδικοῦ συστήματος τῆς ἀγαθῆς καὶ τῆς πονηρᾶς ἀρχῆς τῶν ὄντων· πρὸς τούτοις δὲ ἐνέμενε καὶ ἐν τῇ δημώδει θρησκείᾳ καὶ τῇ μυθολογίᾳ αὐτῆς. Τούτων πάντων ἕνεκα δὲν εἶχεν ὁ Πλούταρχος σύστημα ἐσωτερικῶς συναφές καὶ ἐξεργασμένον καὶ ἐνέπεσεν εἰς τὰς ὁδοὺς ἐκείνας, ἃς ὕστερον ἠκολούθησεν εὐρύτερον ὁ Νεοπλατωνισμός. Ἐξ ἄλλου τὸ κύριον καὶ τὸ κέντρον ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ τοῦ Πλουτάρχου εἶναι ἡ ἠθικὴ· ὁ ἀγὼν αὐτοῦ ἀπέβλεπε πρὸ πάντων ἔνθεν μὲν εἰς τὸ νὰ ἐνισχύσῃ τὴν κατὰ πλάτος καὶ βάθος κλονουμένην εἰς τὴν ἀρχαίαν θρησκείαν πίστιν, ἔνθεν δὲ νὰ παραδώσῃ τοῖς συγχρόνοις ἀγνήν τινα διδασκαλίαν ἠθικῆς¹⁹². Διὰ ταῦτα, ἐνῶ ἐξ ἑνὸς ἕνεκα τῆς οἰκειότητος αὐτοῦ πρὸς τὴν λατρείαν τοῦ Ἀπόλλωνος σχέσεως ἐξέδωκε σειρὰν πραγματειῶν ἀνα-

¹⁹ Εἰδικὰ ἐναντίον τῶν Στωϊκῶν συγγράμματα αὐτοῦ εἶναι. «Περὶ Στωϊκῶν ἐναντιωμάτων» καὶ «ὅτι παραδοξότερα οἱ Στωϊκοὶ τῶν ποιητῶν λέγουσιν»· «περὶ τοῦ τὰ ἄλογα λόγῳ χρῆσθαι» καὶ «πρὸς τοὺς Στωϊκοὺς». ἐναντίον δὲ τῶν Ἐπικουρείων· «Πρὸς Κολώτην» καὶ «Ὅτι οὐδὲ ζῆν ἐστὶν ἡδέως κατ' Ἐπίκουρον» (τὰ ἔργα ταῦτα φαίνεται ὅτι ἔγραψεν ὁ Πλούταρχος σπουδαστὴς ἔτι ὧν ἢ ὅτε ἐδίδασκεν ἔτι) καὶ «Λάθε βιώσας» ἴδ. Gell. N. A. II. c. 8 καὶ 9.

¹⁹² Πρὸς καὶ Bernhardt, Griech. Litt-Gesch. τόμ. 1. σ. 575. Pauly R. E. τ. 5. σ. 1766 κξ. ἔτι δὲ σ. 1705. 1714. (πρὸς καὶ Zeller, Phil. der Griech. τ. III. σ. 433 κξ. Ad. Schmidt, Geschichte der Denk-und Glaubensfreiheit σ. 173. 179. 207. Gregorovius, Geschichte Hadrians σ. 258 κξ.

φερομένων εἰς τὴν τότε κατάστασιν τοῦ ἐν Δελφοῖς ἱεροῦ καὶ τῆς ἐν αὐτῷ λατρείας²⁰, ἐξ ἄλλου, ὡς ἔμπροσθεν φιλόσοφος, ζητεῖ, οὐχὶ πάντως ἀπηλλαγμένος πάσης σχολαστικότητος, ἀποστρεφόμενος τὰς παχυλὰς αἰσθητικὰς δοξασίας τοῦ ἀρχαίου ἐθνικοῦ κόσμου, ὡς καὶ τὴν παχυλὴν ὑλιστικὴν δεισιδαιμονίαν τοῦ πλήθους, νὰ δώσῃ πανταχοῦ εἰς τοὺς ἀρχαίους μύθους καὶ τὰς λατρείας τοῦ λαοῦ αὐτοῦ εὐγενεστέραν τινὰ καὶ μᾶλλον ιδεώδη καὶ ἠθικῶς βαθεῖαν ἐρμηνείαν καὶ οὕτω νὰ ἀντεπεξέλθῃ ἐναντίον τῆς πανταχοῦ ἐν τῷ τότε κόσμῳ ἐργαζομένης ἀποσυνθετικῆς καὶ διαλυτικῆς τάσεως. Ἐν τῷ ζήλῳ αὐτοῦ νὰ ζώσῃ νέα εἰς τὴν ἀρχαίαν πίστιν ἐρείσματα καὶ νὰ ἀντιδράσῃ ἐναντίον τῆς δεινῆς συγχύσεως τῶν ἠθικῶν ιδεῶν, ἰδίως ἐν τῷ πολλῷ λαῷ, ἐστράφη μετὰ ἰδιαιτέρας οὐχὺτητος κατὰ τῶν θεωριῶν τοῦ Εὐημέρου, ἐν ᾧ μετ' ἀγανακτήσεως ἔβλεπε καταστροφέα τῆς ἀρχαίας πίστεως²¹. Ὡσαύτως δὲ μετὰ ζωηρᾶς ἐνεργείας ἐπολέμησεν ἐναντίον βαναύσων καὶ χυδαίων περὶ τῶν θεῶν δοξῶν, ἐναντίον τῆς μωρᾶς καὶ φανατικῆς δεισιδαιμονίας, τῶν ἀναξίων καὶ βαρβαρικῶν ἐθίμων, τῆς μαγείας καὶ γουτείας, « τῶν ἀκαθάρτων καθάρσεων », τῶν ρυπαρῶν κολασμάτων. Τὴν μεγίστην ἠθικὴν ἐπὶ τὸν σύγχρονον κόσμον ἐπίδρασιν ἤσκησε διὰ τῶν πολυπληθῶν αὐτοῦ δημοτικῶν ἅμα δὲ καὶ πρακτικῶν συγγραμμάτων, τῶν περιστρεφόμενων περὶ τὰς ποικίλας τοῦ πνευματικοῦ καὶ τοῦ πρακτικοῦ βίου σχέσεις, διαφερόντως δὲ περὶ τὰ ἀφορῶντα εἰς τῆς ἀνθρωπίνης ψυχαγωγίας ζητήματα. Πανταχοῦ δ' ἐνταῦθα καταφαίνεται ὁ ἀξιάγαστος αὐτοῦ χαρακτήρ, ἡ εὐγενὴς φιλάνθρωπία αὐτοῦ, τὸ φιλάνθρωπον καὶ ἀγαθὸν αὐτοῦ ἦθος. Ἀσμένως παραδιδόμενος εἰς κοσμίας τοῦ βίου ἀπολαύσεις, καὶ κατὰ ἀρχαίον Βοιωτικὸν ἦθος φίλος τῆς τραπέζης καὶ τοῦ πο-

²⁰ Πρὸς ἀνωτέρω σημ. 17.

²¹ Πρὸς λ. γ. τὰς θεωρίας αὐτοῦ. Πλουτ. « Πῶς δεῖ τὸν νέον τῶν ποιημάτων ἀκούειν » κ. 4. ἔνθα σαφέστατα ἀντιτίθεται κατὰ πάσης ἀλληγορικῆς τῶν μύθων καὶ μυθωδῶν παραδόσεων ἐρμηνείας. Ἴδιᾶ δὲ τὴν ἐναντίον τοῦ Εὐημέρου ἐνεργὸν πολεμικὴν τοῦ Πλουτάρχου ἴδ. ἐν Πλουτ. Περὶ Ἰσιδος καὶ Ὀσίριδος κ. 23. Ἴδ. καὶ Ad. Schmid ἐν εἰρ. τ. σ. 179. 207.

τηρίου, τῆς παιδρᾶς (παρ' αὐτῷ δὲ καὶ τοῖς πολλοῖς αὐτοῦ φίλοις διὰ λεπτῶν πνευματικῶν ἀπολαύσεων ἐξηυγενισμένης) ὀμιλιτικότητος, δείκνυσιν ἡμῖν πολλάκις ἐν ἀξιαγάστῳ μορφῇ τὸ καλὸν κεφάλαιον ἐντίμου ἠθικότητος, τῆς εὕρισκομένης ἔτι τότε παρά τισι τῶν εὐγενέστερον ἠγμένων Ἑλλήνων. Εἶναι ἀληθές ὅτι φαίνεται ἐν αὐτῷ ἐνίοτε καὶ τις ἰκανῶς παράδοξος χαρακτήρ πολυμαθοῦς σχολαστικότητος. Παραδοξοτάτην δὲ ποιεῖ ἡμῖν ἐντύπωσιν ὁ γηραιὸς ἀνὴρ ὅτε ἐν παραμυθητικῇ τινι πρὸς τὴν εὐγενῆ αὐτοῦ γυναῖκα ἐπὶ τῷ θανάτῳ ἀγαπητῆς θυγατρὸς ἐπιστολῇ κατανατᾶ νὰ συγγράψῃ ἀντικρυς ὀλόκληρον πολυμαθῆ φιλοσοφικὴν ἀρχαιολογικὴν πραγματείαν²².

Ἡ ἠθικὴ ροπή, ἣν ἥσκησεν ὁ Πλούταρχος ἐπὶ τοὺς συγχρόνους αὐτῷ Ἕλληνας, ἦτο, καθ' ὅλα τὰ φαινόμενα, λίαν σημαντική. Τοῦλάχιστον, ὡς ἐκ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ δύναται τις νὰ εἰκάσῃ, διετέλει εἰς σχέσεις οἰκειότητος πρὸς πολὺ μέγαν ἀριθμὸν ὀνομαστῶν Ἑλλήνων. Εἰς πολλοὺς δὲ τούτων ἤγειρε, πλὴν ἄλλων, ἐν τοῖς « Συμποσιακοῖς » αὐτοῦ διαρκές μνημεῖον. Ἀλλὰ τὸ κέντρον τῶν προσωπικῶν αὐτοῦ σχέσεων ἀπετέλει, ὡς εἰκός, ἡ πολυμελής, ἐν αὐτάρχει εὐπορίᾳ βιοῦσα οἰκογένεια αὐτοῦ, ἐν ἣ αἱ οἰκογενειακαὶ σχέσεις ἐκινουῦντο ὑπὸ τύπους ὅλως εὐαρέστους. Ὁ περικλεῆς συγγραφεὺς εἶχεν ἔλθει εἰς γάμου κοινωνίαν, ἄγνωστον ἀπὸ τίνος χρόνου, μετὰ τῆς ἐξαιρέτου γυναικὸς Τιμοξένας²³, θυγατρὸς τοῦ Ἀλεξίωνος (βεβαίως ἐν Χαιρωνείᾳ)²⁴, γυναικὸς ἐμβριθοῦς, ἔμφρονος καὶ διὰ τοῦ εὐγενοῦς αὐτῆς ἠθους καὶ τῆς ἐξόχου παιδεύσεως ἐντελῶς ἀξίας τοῦ ἀνδρός²⁵, ἥτις ἐν τε τῇ Χαιρωνείᾳ

²² Πλουτ. Παραμυθητικός πρὸς τὴν ἰδίαν γυναῖκα κ. 10 καὶ 11.

²³ Πλουτ. ἐν εἰρ. τ. προβλ. κ. 9. ἴδ. τέλ. Θελκτικὴ εἶναι ἡ μνεῖα περιοδείας τινός, ἣν ὁ Πλούταρχος, ὡς νεαρὸς γαμέτης, ἐπεχείρησε μετὰ τῆς Τιμοξένας εἰς Θεσπιάς, ἵνα προσφέρῃ θυσίαν κατὰ τὴν ἐκεῖ τελουμένην ἐορτὴν τοῦ Ἑρωτος, διότι μεταξὺ τῶν ἐκατέρωθεν γονέων εἶχεν ἀναφυῆ τις ἔρις. Πλουτ. Ἑρωτικός κ. 2. ἀρχ.

²⁴ Πλουτ. Συμποσ. προβλ. βιβλ. Ζ. κ. 3, 1 ἀρχ. Corsini ἐν εἰρ. τ. σ. IX. Koil, inscript. Beoet. σ. 206.

²⁵ Ὁ βραχὺς οὗτος χαρακτηρισμὸς μοι φαίνεται ὅτι ἐξάγεται ἐκ τοῦ μνημονευθέν-

καὶ παρὰ τοῖς πολυπληθέσιν ἀλλοδαποῖς φίλοις τοῦ Πλουτάρχου ἐτύγγανεν οἴου καὶ ὁ ἀνὴρ ἐξόγου σεβασμοῦ. Ἴσως ἀδελφὸς αὐτῆς ἦτο ὁ πολλάκις μνημονευόμενος τοῦ Πλουτάρχου γαμβρὸς ἦτοι γυναικάδελφος Κράτων²⁶, ὃν εὐρίσκομεν πολλάκις ὡς ἠγαπημένον τοῦ Πλουτάρχου ἐταῖρον, ἐν τῇ τούτου συνοδείᾳ, ἐν ταῖς πανηγύρεσι καὶ ἐν ταῖς τοῦ ἐνδόξου φίλου περιοδείαις. Ὁ γάμος τοῦ Πλουτάρχου μετὰ τῆς Τιμοξένας ἦτο λίαν γόνιμος εἰς παῖδας. Αὐτὸς ὁ Πλούταρχος διηγεῖται ἡμῖν ὅτι ἡ πιστὴ αὐτοῦ γυνὴ ἐγέννησεν αὐτῷ καὶ ἀνέθρεψε τέσσαρας υἱούς²⁷. δύο τῶν υἱῶν τούτων, ὁ πρεσβύτατος καὶ ὁ δευτερότοκος, ὁ καλούμενος Χαίρων (οὗτος παῖς ἔτι ὢν καὶ ἀποδημοῦντος τοῦ πατρὸς), ἀπέθανον προῶρως²⁸. ἀλλ' οἱ ἄλλοι δύο ἐξῆκοντο εἰς τὴν ἀνδρικήν ἡλικίαν καὶ προέκοψαν πρὸς χαρὰν τῶν γονέων. Ἦσαν δ' οὗτοι ὁ Αὐτό-

τος «Παραμυθητικῷ πρὸς τὴν ἰδίαν γυναῖκα». Κατὰ τὸ 10 κ. τῆς πραγματείας ταύτης ἡ Τιμοξένα ἦτο μετὰ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς καὶ τὰ «μυστικὰ σύμβολα τῶν τοῦ Διονύσου ὀργιασμῶν μεμυημένη». Ἀδηλον ἐν τούτοις μίνει ἂν ἡ Τιμοξένα, ἡ μνημονευομένη ἐν τοῖς τοῦ Πλουτάρχου Γαμικαῖς Παραγγέλ. κ. 48, ἡ γράψασα πραγματείαν τινά, ἢ ἀπλῶς ἐπιστολὴν πρὸς Ἀρίστουλλαν «περὶ Φιλοκοσμίας», ἦτο ἡ τοῦ Πλουτάρχου γυνή.

²⁶ Πλουτ. Συμποσ. προβλήμ. βιβλ. Α' κ. 1, 2 3. κ. 4, 1. 2. Βιβλ. Β' κ. 6, 1. 2 βιβ. Δ. κ. 4, 3. Ἀδελφὴ ἢ ἀδελφαὶ ἑγγαμοὶ τοῦ Πλουτάρχου, καθόσον ἐγὼ γινώσκω, δὲν μνημονεύονται. Ἐν τοῖς Συμποσιακοῖς προβλήμασι πολλοὶ ἀναφέρονται ἔτι ἄνδρες, οὓς ὁ Πλούταρχος καλεῖ γαμβρούς («ὁ γαμβρὸς ἡμῶν») καὶ οὓς ἡμεῖς δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ὡς γυναικαδέλφους αὐτοῦ· τοιοῦτοι εἶναι ὁ Φίρμος (Συμπ. πρ. βιβλ. Β. κ. 3, 2. 3) ὁ Πατροκλίας (αὐτόθι βιβλ. Β'. κ. 9 προβλ. βιβλ. Ε. κ. 7, 3. 6. Ζ. κ. 2, 2· οὗτος ἀναφέρεται καὶ ἐν τοῖς Διηγήσεσι «περὶ τῶν ὑπὸ τοῦ θεοῦ βραδέως τιμωρουμένων» κ. 1 κξ. καὶ «περὶ Ψυχῆς» (Πλουτ. ἅπαντα τόμ. 5 ἔκδ. Dübner, ἀποσπ. 6. σ 8 κξ.).

²⁷ Πλουτ. «Παραμυθητ. εἰς τὴν ἰδίαν γυναῖκα» κ. 2. Ὁ Πλούταρχος (Συμπ. προβλ. 6. Η'. κ. 6, 1. ἴδ. καὶ 10, 1.) μνημονεῖ τοῦ «νεωτέρου αὐτοῦ υἱοῦ» χωρὶς νὰ εἴπῃ τι λεπτομερέστερον περὶ αὐτοῦ. Μνημονεῖ δὲ καθόλου τῶν «υἱῶν αὐτοῦ» ἐν τοῖς «περὶ τοῦ Βί τοῦ ἐν Δελφοῖς» (κ. 1.) καὶ ἐν Συμπ. προβλ. Η. κ. 10, 1.

²⁸ Πλουτ. Παραμυθητ. εἰς τὴν ἰδ. γυν. κ. 5. Ὁ ἕτερος τῶν υἱῶν τούτων ἦτο ὡς τινες εἰκάζουσι (πρόβλ. Rhein. Mus. XVIII. σ. 269. A. Schäfer, de libro Vit. X. orat. σ. 24. K. Keil, Syll. insc. Boeot. σ. 227 b. κξ.) ὁ ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου ἐν τῷ περὶ τοῦ «πῶς δεῖ τὸν νέον ποιημάτων ἀκούειν» κ. 1. μνημονευόμενος Σώκλαρος· ἴδ. τούναντίον Wyttenbach, Animadver. in Plut. Op. Mor. σ. 171 καὶ τόμ. 1. εἰς τὸ «πῶς δεῖ τὸν ν. τῶν π. ἀκούειν» σ. 119. Τὸ πρᾶγμα δὲν φαίνεται ἀδύνατον· ἀλλὰ τὸ ὄνομα τοῦτο τοσοῦτον συχνὰ μνημονεύεται παρὰ τοῦ Πλουτάρχου, ἰδίως ὡς ὄνομα τοῦ υἱοῦ

βουλος, οὗ τῶν γάμων μνημονεύει ὁ πατήρ αὐτός καὶ ὅστις ἰκανῶς σπουδαίαν καταλαμβάνει συνήθως θέσιν ἐν ταῖς ὑστέροις συγγραμμάσι καὶ διαλόγοις τοῦ γηραιοῦ πατρός²⁹, καὶ ὁ Πλούταρχος, οὗ ἄλλην μνείαν οὐδεμίαν ποιεῖται ὁ πατήρ. Εἰς τοὺς δύο τούτους υἱοὺς ἀφίερωσεν ὕστερον ὁ πατήρ τὴν «περὶ τῆς ἐν Τιμαίῳ Ψυχογονίας» πραγματείαν αὐτοῦ³⁰.

Ὁ Πλούταρχος ἦτο ἤδη πάππος ὅτε ἡ γυνὴ αὐτοῦ Τιμοξένα ἐγέννησεν αὐτῷ καὶ θυγάτριον, εἰς ὃ ὁ πατήρ ἔδωκε τὸ ὄνομα τῆς μητρός. Τὸ τέκνον ἐφαίνετο ἰσχυρῶς ἀύξανόμενον καὶ ἀναπτυσσόμενον πρὸς χαρὰν τῶν γονέων, ὅτε, εὕρισκομένου πάλιν τοῦ Πλουτάρχου ἐν μιᾷ τῶν πολλῶν αὐτοῦ ἀποδημιῶν, ἐν ἡλικίᾳ ἔτι τρυφερᾷ ἀφηρηπύγη ἀπὸ τῶν γονέων δι' αἰφνιδίου θανάτου³¹. Ἄλλαι εἰδήσεις ἀσφαλεῖς περὶ τῆς τοῦ Πλουτάρχου οἰκογενείας εἰς ἡμᾶς τοῦλάχιστον φαίνεται ὅτι δὲν δύνανται νὰ ἐξαχθῶσιν ἐκ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ³².

Διὰ φιλίας στενῆς συνεδέετο ἡ οἰκογένεια τοῦ Πλουτάρχου πρὸς τὸν οἶκον τοῦ συμπολίτου αὐτοῦ, τοῦ ἤδη (σ. 202) μνημονευ-

τοῦ νεωτέρου τοῦ Φωκίως Ἀριστίωνος (ἴδ. κατωτ. σημ. 41), ὥστε δὲν δύνανται τις μετ' ἀπολύτου βεβαιότητος νὰ θεωρήσῃ τὸν ἐν τῷ εἰρ. τ. μνημονευόμενον Σώκλαρον ὡς τῷ τοῦ Πλουτάρχου γένει προσήκοντα*.

²⁹ Πλουτ. Συμπ. προβλ. βιβ. Δ. κ. 3, 1. ἴδ. ἔπειτα βιβλ. Η. κ. 2, 3. κ. 10, 3. καὶ ἴδ. ὑπὸ τὴν σημ. 88.

³⁰ Πρὸς τὴν τῆς πραγματείας ταύτης ἐπιγραφὴν («Ὁ πατήρ Αὐτοβουλῶ καὶ Πλουτάρχῳ εὖ πράττειν»).

³¹ Πλουτάρχ. Παραμυθητ. εἰς ἴδ. γυν. κ. 1 ἀρχ. κ. 2 ἀρχ. κ. 8. κ. 9 τέλ.

³² Ἀμφιβολὸν ἂν ὁ ἐν τῷ «Ἐρωτικῷ» τοῦ Πλουτάρχου γνωστός Φλαδιανὸς πρέπει νὰ συναριθμηθῇ τοῖς τοῦ Πλουτάρχου υἱοῖς (τοῦθ' ὅπερ κατὰ τὸ 1 καὶ 2 κ. ἀρχ. τῆς εἰρημένης πραγματείας δὲν φαίνεται ἀπίθανον· καὶ ὁ Winckelman δὲ εἰς τὸ β. τοῦτο σ. 99 τοιαύτην ἐκφέρει γνώμην)· πρὸς Keil, Syll. inscr. I.oeot. σ. 230. Ἐξ ἄλλου ὁ Σουΐδας (ἐν λ. Λαμπρίας) καὶ ἄλλου μνημονεύει υἱοῦ τοῦ περιφήμου σοφοῦ ἀνδρός, ἦτοι τοῦ Λαμπρίου, ** τοῦ συντάξαντος κατάλογον τῶν πολλῶν τοῦ πατρός αὐτοῦ συγγραμμάτων (πρὸς Pauly, Realencycl. τόμ. 4. σ. 751 ἴδ. καὶ τὰς τοῦ A. Schäfer περὶ τούτου ἀμφιβολίας Comment. de libro vitt. decem orat. σελ. 2-27). Ἐλεγχον ἄλλων ἀμφιβολῶν συγγενειῶν τοῦ Πλουτάρχου ἴδ. παρὰ Pauly, Realencycl. τόμ. 1. σ. 1773.

* Ἐν τῷ μνημονευθέντι ἐν τούτοις χωρίῳ λέγει ὁ Πλούταρχος (πρὸς τὸν Μάρκον Σήδατον) «ἡλικίος ἐμός τε νῦν Σώκλαρός ἐστι καὶ ὁ σὸς Κλέανδρος».(Σ. Μ.)

** Λαμπρίας ἐκαλεῖτο καὶ ὁ ἀδελφὸς τοῦ Πλουτ. κατὰ τὸ ὄνομα τοῦ πάππου. (Σ. Μ.)

θέντος λογίου γραμματικοῦ Θεώνος, ὃν συχνὰ βλέπομεν ἐν τοῖς συγγράμμασι τοῦ Πλουτάρχου³³, καὶ οὔτινος ἢ ἀδελφῆ διετέλει εἰς φιλικὸς πρὸς τὴν Τιμοξέναν σχέσεις³⁴. Χαρακτήρ πρωτότυπος ἦτο ὁ Φιλῖνος³⁵ ὁ ἀναθρέψας τὸν υἱὸν αὐτοῦ Σώστρατον μόνον διὰ γάλακτος καὶ ἄρτου, ἄνευ τροφῆς ἀπὸ κρέατος. Οὐχ ἦττον φιλίως εἶχε πρὸς τὴν ἐν Χαιρωνείᾳ αὐλὴν τῶν Μουσῶν (τὸν οἶκον τοῦ Πλουτάρχου) ὁ ἐν τῇ γειτονικῇ πόλει τῆς Φωκίδος Ὑαμπόλει ἰατρὸς Φίλων³⁶, ὃν οἱ φίλοι ἐπεσκέπτοντο καὶ ἐν τῇ ἰδιαιτέρᾳ αὐτοῦ πατρίδι (τῇ Ὑαμπόλει), ὅτε τὰ καλούμενα Ἐλαφηβόλια, ἦτοι ἡ κυνηγετικὴ τῆς Ἀρτέμιδος ἑορτή, ἐωρτάζοντο διὰ πανηγυρικῶν συμποσιῶν. Καὶ ὁ δηκτικὸς Ἀγίας ὁ Χαιρωνεὺς καὶ ὁ Μαρκίων δύνανται νὰ μνημονευθῶσιν ἐν τοῖς ἐταίροις τοῦ Πλουτάρχου ὁμίλου³⁷. ἐπίσης δὲ οἱ ἰατροὶ Ὀνησικράτης (οὗτος ἐν τοῖς χρόνοις τῆς νεότητος τοῦ Πλουτάρχου) καὶ Κλεομένης³⁸. Καὶ ὁ Νίγρος δέ, ὅστις μένων ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ, ἐν τῇ σχολῇ τῆς φιλοσοφίας, δὲν εἶχεν οἰκειωθῆ τοσοῦτον πρὸς τὴν σοφίαν τῶν διδασκάλων αὐτοῦ, ὅσον πρὸς τὴν ἐπὶ τὸ ἐπιτιμητικῶς καὶ τὸ φορτικῶς ἐλέγγειν ῥοπήν, ἔτι δὲ καὶ πρὸς τὴν κλίσιν τοῦ ἀξιούσιν τὰ πάντα βέλτιον εἰδέναί³⁹. καὶ ὁ ἐκ τῆς Φωκικῆς Τι-

³³ Πλουτ. Συμπ. προβλ. βιβλ. Α. κ. 4, 1. 2. 3. κ. 9, 1. 2. 4. βιβλ. Δ. κ. 3, 3. βιβλ. Η. κ. 4, 5. κ. 6, 1. 4. κ. 8, 2. Περὶ τοῦ μὴ χρᾶν τὴν Πυθ. κ. 2. 3. 4. 5. κξ. « Περὶ τοῦ ἐμφαινομένου προσώπου τῆς κύκλις τῆς σελήνης » κ. 7 κξ. καὶ « Ὅτι οὐδὲ ζῆν ἐστὶν ἡδέως κατ' Ἐπίκουρον » κ. 2 κξ. Τοῦ Θεώνος υἱὸς ἦτο ὁ Κάφισος. Συμπ. προβλ. βιβλ. Η. κ. 4, 5. περὶ τῶν ἄλλων αὐτοῦ υἱῶν ἴδ. ἐν εἰρ. τ. κ. 6, 1.

³⁴ Πλουτ. Παραμυθ. εἰς τὴν ἰδ. γυν. κ. 7.

³⁵ Πλουτ. Συμπ. προβλ. βιβλ. Α. κ. 10, 4. βιβλ. Η. κ. 7, 1. 4. Φιλῖνος δὲ εἶναι ἐν τῶν προσώπων τοῦ διαλόγου « Περὶ τοῦ μὴ χρᾶν νῦν ἐμμέτρως τὴν Πυθίαν ».

³⁶ Πλουτ. Συμπ. προβλ. βιβλ. Β. κ. 6, 2 βιβλ. Δ. κ. 1, 1. 2. βιβλ. Γ. κ. 2, 1. 2. βιβλ. Η. κ. 9, 1. 3.

³⁷ Πλουτ. ἐν εἰρ. τ. βιβλ. Β'. κ. 10, 1. 2. βιβλ. Γ. κ. 7, 1. βιβλ. Δ. κ. 1, 1. 3.

³⁸ Πλουτ. ἐν εἰρ. τ. βιβλ. 2. κ. 5, 1. βιβλ. Γ. κ. 8, 5. καὶ προβλ. « Περὶ Μουσικῆς » κ. 2 κξ. Περὶ ἄλλων Βοιωτῶν φίλων τοῦ Πλουτάρχου ἴδ. Πλουτ. « Ἑρωτικ. » κ. 2.

³⁹ Πλουτ. Συμπ. προβλ. βιβλ. Γ. κ. 7. Ὁ Νίγρος ἐφάνη βραδύτερον ὡς σοφιστῆς ἐν Γαλατίᾳ, ἀλλ' ἀπέθανεν ὕστερον ἐκεῖ « ἄκανθαν ἰχθύος καταπεπωκώς ». Πλουτ. Ὑγιεινὰ Παραγγέλματα κ. 16.

θορέας καταγόμενος Ἀριστίων⁴⁰ μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Σωκλάρου⁴¹ εἰσὶν ἄξιοι μνείας ἐνταῦθα. Ἄλλ' ὁ καλὸς τῶν τοῦ Πλουτάρχου φίλων ὄμιλος, ὅστις ἐν τοῖς τοῦ Πλουτάρχου συγγράμμασιν ἐμφανίζεται ἡμῖν πανταχοῦ κατὰ τρόπον χαριέστατον, ἦτο πολλῶ ἔτι εὐρύτερος. Τὰς πολλὰς πρὸς Ἑλληνας λογίους παντὸς κλάδου⁴², σχολῆς καὶ χώρας σχέσεις, ὡσαύτως δὲ καὶ ἐκεῖνας, ἃς εἶχε

⁴⁰ Ὁ Ulrichs θεωρεῖ τὸν Ἀριστίωνα τοῦτον τὸν αὐτὸν πρὸς τὸν Σωκλάρου τινὸς υἱὸν Ἀριστίωνα (Rhein. Mus. II. σ. 552 ἀρ. III. σ. 555). Πλουτ. Συμπ. προβλ. ἐν εἰρ. τ. καὶ ἴδ. ἔπειτα ἐν εἰρ. τ. κ. 10, 1. βιβλ. Γ'. κ. 9.

⁴¹ Πλουτ. Ἑρωτ. κ. 2, 10 κξ. Ὁ Σώκλαρος οὗτος θεωρεῖται ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν ἐν ἐπιγραφῇ τινι Τιθορέας τοῦ 98 μ. Χ. μνημονευόμενον Τ. Φλάβιον Σώκλαρον. Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 1733, 5. τ. 1. σ. 852 ἴδ. Rhein. Mus. XVIII. σ. 269 καὶ τὸν (Rhein. Mus. σ. 268) ἐν Δελφοῖς ἐπιμελητὴν (Νέα Πανδώρα 1861 τεῦχος Νοεμβρ. 280. σ. 388). Δὲν εἶναι σαφῶς γνωστὸν, ἂν ὁ ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου ἐν τῇ πραγματείᾳ «Πότερα τῶν ζῶων φρονιμότερα» καὶ «περὶ Θήρας» ἴδ. Πλουτ. ἅπαντα τόμ. 5. ἐκδ. Dül per ἀποσπ. 31. σ. 48 καὶ ἐν τοῖς Συμποσιακοῖς πολλάκις μνημονευόμενος Σώκλαρος (βιβλ. Β. κ. 6, 1 κξ.) ὁ ἔχων ὠραίους κήπους ὑπὸ τοῦ Κηφισσοῦ ποταμοῦ περιρροεμένους (βιβλ. Γ'. κ. 6. 3 καὶ 4. βιβλ. Ε. κ. 7, 4. βιβλ. Γ. κ. 8, 4. βιβλ. Η. κ. 6, 3. Ulrichs Rh. Mus. II. σ. 552) εἶναι ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν ἐκ Τιθορέας Σώκλαρον. Παρὰ Böckh C. I. ἀρ. 1732 (ἐπιγρ. Δαυλίδος I a, 41. τ. 1 σ. 850 ἀναφέρεται καὶ τις Λ. Μέστριος Σώκλαρος.

⁴² Ἰδιαζόντως παράδοξον εἶναι τὸ μέγα πλῆθος τῶν ἰατρῶν τῶν φίλων τοῦ Πλουτάρχου. Πλὴν τῶν πολλῶν ἐν τῷ κειμένῳ μνημονευθέντων τοιούτων ἀνδρῶν ἀναφέρεται ἔτι καὶ ὁ Θεμίσων (Πλουτ. ἅπαντα τόμ. 5. ἐκδ. Dübner ἀποσπ. Ζ. «περὶ ψυχῆς» ἀρ. 10. σ. 12) ὁ Γλαῦκος ἐν τοῖς «Ἵγεινοῖς Παραγγέλμασιν» ἔπειτα ὁ Ἀθρυέλατος ὁ Θάσιος, Συμποσ. προβλ. βιβλ. Γ. κ. 4. 1. ὁ Ζώπυρος ἐν εἰρ. τ. βιβλ. Γ. κ. 6. ὁ Μοσχίων (προβλ. κατωτέρω σημ. 47) βιβλ. Γ. κ. 10, 2. ὁ Ζήνων, βιβλ. Δ. κ. 4, 3. Νικίας ὁ Νικοπολίτης βιβλ. Ζ. κ. 1. Ὁ τοῦ Πλουτάρχου πάππος Λαμπρίας ἤδη εἶχεν ἰατρικὰς γνώσεις (προβλ. Πλουτ. Β. Ἄντων. κ. 28). Αὐτὸς δὲ ὁ Πλουτάρχος δείκνυσι πανταχοῦ ἔχγη βαθυτάτων φυσιοῖστορικῶν καὶ ἰατρικῶν σπουδῶν. Φαίνεται δὲ πιθανόν ὅτι ἡ τοῦ Πλουτάρχου οἰκογένεια (πλὴν τοῦ πατρὸς, ὅστις φαίνεται ὅτι ἦτο εὔπορος τις κτηματίας) καὶ ἰδίως ὁ πάππος αὐτός, ἐπετίθδευε τὴν ἰατρικὴν ἐν Χαιρωνείᾳ. καὶ αὐτὸς δ' ἔτι ὁ γυναικάδελφος αὐτοῦ Κράτων (σ. 212 κξ) ἦτο ἰατρός. Πλουτ. Συμπ. προβλ. βιβλ. Δ. κ. 4, 3. Ἡ ἰατρικὴ ἐπιστήμη καὶ αἱ ἰατρικαὶ σχολαὶ (καὶ ἐκτὸς τῶν τόπων τῶν ἰαματικῶν, οἷοι ἦσαν ἡ Ἐπίδαυρος (ἴδ. κατωτέρω) καὶ Κῶς, ἡ παρὰ τὴν Σικυῶνα Τιτάνη, ἡ Τιθορέα καὶ ἄλλα ὅμοια (Παυσαν. Β'. 11, 6. I. 32, 8)) μεγάλως τότε εὐδοκίμουν ἐν Ἑλλάδι μνημονεύομεν ἐνταῦθα τῆς ἰατρικῆς σχολῆς τῆς ἐν Τρίκῃ τῆς Θεσσαλίας (ἴδ. Στράβ. Η. 374 καὶ προβλ. Böckh C. I. τόμ. 2. σ. 768. * Τὸ αὐτὸ ῥητέον περὶ τῶν ἐν τῇ δυτικῇ

* Σχολῆς ἰατρικῆς κυρίως εἰπεῖν (ἦτοι διδασκαλείου ἴδ. κατωτέρω) δὲν μνημονεύει ὁ Στράβ. ἐν Τρίκῃ, ἀλλὰ θεραπευτηρίου ὁμοίου τῷ ἐν Ἐπιδαύρῳ καὶ ἐν Κῶ («καὶ τὸ ἱερὸν (τῆς Ἐπιδαύρου) πλήρες αἰεὶ τῶν καμνόντων καὶ τῶν ἀνακειμένων πινάκων, ἐν οἷς ἀναγεγραμμένοι τυγχάνουσιν αἱ θεραπείαι, καθάπερ ἐν Κῶ τε καὶ Τρίκῃ»). (Σ. Μ.)

συνάψει ὁ Πλούταρχος κατὰ τοὺς χρόνους τῶν σπουδῶν αὐτοῦ, πρὸς παντοίους καλλιτέχνας ^{42α} οὐδόλως κατέλιπε καὶ ὅτε ἐγένετο ἀνήρ

Ἀσίᾳ Ἑλληνικῶν πόλεων. Ἐν τῷ πρώτῳ π. Χ. αἰῶνι καὶ ὀλίγον τι πρότερον ἔτι παρὰ τὸ ἱερόν τοῦ Μηνῶς Κάρου (θεότητος Καρικῆς), μεταξὺ Λαοδικείας καὶ Καρούρων, ἤμαζεν ἡ μεγάλη σχολή (διδασκαλεῖον) τῶν Ἡροφιλείων ἱατρῶν συσταθεῖσα καὶ διευθυνομένη ὑπὸ Ζεύξιδος τοῦ ἱατροῦ, εἶτα δὲ ὑπὸ Ἀλεξάνδρου τοῦ Φιλαλήθους (Στράβ. ΙΒ. 580 «συνέστη δὲ καθ' ἡμᾶς διδασκαλεῖον Ἡροφιλείων ἱατρῶν μέγα ὑπὸ Ζεύξιδος»). Ἐτι διαρκεστέρα * ἦτο ἡ φήμη τῆς ἱατρικῆς Σχολῆς τῆς Σμύρνης. Ἐνταῦθα κατὰ τὰ μέσα καὶ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ πρώτου π. Χ. αἰῶνος ὑπῆρχεν ὑπὸ τὸν Ἰέσιον τὸ διδασκαλεῖον τῶν Ἑρασιστρατειῶν ἱατρῶν. Στράβ. ἐν εἰρ. τ. πρβλ. Böckh C. I. 2. σ. 742. Ὁ τοῦ Λύγούστου ἀρχίατρος Μ. Ἀρτώριος Ἀσκληπιάδης ἦτο Συμυρναῖος. Böckh ἐν εἰρ. τ. σ. 761. Περὶ μεταγενεστέρων ἐν Σμύρνη καὶ ἐκ Σμύρνης ἱατρῶν ἴδ. Böckh ἐν εἰρ. τ. σ. 768 καὶ ἀρ. 3350.

Ἐἰς τὴν ἐπομένην ἤδη χρονικὴν περίοδον ἀνήκει ὁ περιφημότετος ἱατρός καὶ ἱατρικῶν πραγματειῶν συγγραφεὺς κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους, ὁ ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας Κλαύδιος Γαληνός. Οὗτος ἐγεννήθη ἐν Πέργαμῳ τῷ 14 ἔτει τῆς τοῦ Ἀδριανοῦ ἀρχῆς, περὶ τὰ μέσα τοῦ 131 μ. Χ. Παιδευθεὶς δὲ τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ ἰδίου πατρὸς, τοῦ ἀρχιτέκτονος Νικωνος, ἐσπούδασεν ἀπὸ τοῦ 17 ἔτους τῆς ἡλικίας ἐν Σμύρνη τὴν μὲν ἱατρικὴν παρὰ τῷ ἀνατόμῳ Πέλοπι, τὴν δὲ φιλοσοφίαν παρὰ τῷ Ἀκκδημεικῷ Ἀλδίνῳ· εἶτα δ' ἐξηκολούθησε τὰς σπουδὰς αὐτοῦ ἐν Κορίνθῳ ὑπὸ τὸν Νουμινιανόν (πρβλ. Friedl. II. ἐκδ. 2. σ. 65 σημ. 6) καὶ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἔνθα πρὸς τοῖς ἄλλοις ἠκροάσατο καὶ τοῦ ἀνατόμου Ἡρακλειανοῦ. Ἐν ἡλικίᾳ 28 ἐτῶν ἐπανέκαμψεν εἰς Πέργαμον, ἔνθα ἐν ἀρχῇ διορισθεὶς ἱατρός τῶν ἐνταῦθα μονομάχιων ἐπὶ 6 ἔτη ἤσκησε πρακτικῶς τὴν χειρουργικὴν. Τῷ 164 μ. Χ. μετέβη εἰς Ῥώμην καὶ ἐν ἡλικίᾳ 38 ἐτῶν ἐπανῆλθε τὸ δεύτερον εἰς Πέργαμον· ἀλλὰ ταχέως ἐπέστρεψεν αὖθις εἰς Ἰταλίαν, ἔνθα βραδύτερον ἐγένετο ἀρχίατρος τοῦ Κομμόδου. Τῷ 197 μ. Χ. ἔζη ἔτι ἐν Ῥώμῃ. πρβλ. Pauly R.E. τόμ. 3. σ. 581. Friedl. τ. 2. (ἐκδ. 2) σ. 74 καὶ ἴδ. ἀνωτ. σ. 53. σημ. 87. Ὁ Clinton (Fast. Rom. τόμ. 1) ἀφίσταται μικρὸν τῆς ἄνω ἐκτεθειμένης χρονολογίας. Κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς αὐτοῦ (σ. 117) ὁ Γαληνός ἐγεννήθη τῷ 130 μ. Χ. Τῷ 158 ἐπανῆλθεν ἐκ τῶν σπουδῶν αὐτοῦ εἰς Πέργαμον (σ. 145). Τῷ 162 ἐγένετο τὸ πρῶτον ἐν Ῥώμῃ (σ. 151). Τῷ 164-167 ἦτο αὖθις ἐν Ῥώμῃ (σ. 155, 159)· ἐν ἡλικίᾳ 37 ἐτῶν ἐπέστρεψεν εἰς Πέργαμον, ἀλλ' ἐπανῆλθε μετ' ὀλίγον αὖθις εἰς Ἰταλίαν. Τῷ 169 ἐν Ἀκυληίᾳ (σ. 163), εἶτα δὲ ἐν Ῥώμῃ ἐγένετο ἀρχίατρος τοῦ Κομμόδου (σ. 169. 191. 195)· ἀπέθανε δὲ πιθανῶς τῷ 200 μ. Χ. ἐν ἡλικίᾳ 70 ἐτῶν (σ. 205).

^{42α} Περιεργίας χάριν μνημονευσθήτω ἐνταῦθα καὶ ὁ λόγιος (ἐν Χαιρωνείᾳ πιθανῶς ἢ ἐν Ἀθήναις βιωῶν) ὑποδηματοποιός, ὁ καλούμενος Νικανδᾶς, ὁ ἀσχολούμενος καὶ εἰς τὰς τέχνας τῆς παλαιστράς καὶ πρὸς τοὺς νεαροὺς λογίους ἐν ἀρχῇ μὲν εἰς ἀγαθὰς διατελῶν σχέσεις, εἶτα δὲ περιελθὼν εἰς ἔριν καὶ τέλος οἰκτρὸν ἀποθανῶν θάνατον. Πλουτ. ἀποσπ. «περὶ Ψυχῆς» βιβλ. Α. 2. Plut. opera τόμ. 5 ἐκδ. Dübner. ἀποσπ. 3).

* Τούναντιον ὁ Στράβων λέγει ὅτι τὸ διδασκαλεῖον ὑφίστατο ἐπὶ τῶν ἡμερῶν «τῶν πατέρων τῶν ἡμετέρων, νῦν δὲ οὐ συμμένει». (Σ. Μ.)

ῥιμος καὶ ἔνδοξος διδάσκαλος σοφίας καὶ περικλεῆς συγγραφεύς. Ἄλλὰ τούναντίον ἔνθεν μὲν αὐτὸς οὗτος ἐν ταῖς πολλαῖς ἐν τῇ Ἑλλάδι περιοδείαις, ἐν Αἰδηψῷ, ἐν Ἀθήναις, ἐν ταῖς ἑορταῖς τῶν Ἰσθμίων καὶ τῶν Ὀλυμπίων, ἐν Θερμοπύλαις ⁴³ καὶ ἐν ταῖς περὶ τῶν Δελφῶν ἀσχολίαις αὐτοῦ, ἀσμένως συνετύγγανε τοῖς ἀρχαίοις αὐτοῦ φίλοις, καὶ ἀσμένως διελέγετο πρὸς αὐτοὺς ἐν φαιδρᾷ ὁμιλητικότητι ⁴⁴, ἔνθεν δὲ πλείστας ἐδέχετο καὶ ἐν Χαιρωνείᾳ καὶ ἐν Δελφοῖς ἐπισκέψεις φίλων ⁴⁵. Ὅσῳ δὲ μᾶλλον ηὔξανετο ἡ φήμη αὐτοῦ, τοσούτῳ πλέον ἐπεζητεῖτο ὁ Πλούταρχος ὑπὸ λογίων ἄλλοδαπῶν καὶ μάλιστα Ἑλληνιστικῶν, οἵτινες ἐζήτουν νὰ ἔλθωσιν εἰς προσωπικὴν πρὸς τὸν ἐπιφανέστατον ἀντιπρόσωπον τῆς Ἑλληνικῆς ἐπιστήμης γνωριμίαν ⁴⁶. Καὶ ἵνα μὴ ἐπαναλάβωμεν ἐνταῦθα τὰ ὀνόματα τῶν πρότερον ἤδη μνημονευθέντων λογίων, οὓς ὁ Πλούταρχος ἐν τῇ νεότητι αὐτοῦ εἶχε γνωρίσει, ἀναφέρομεν ἀπλῶς τὰ ὀνόματα ἀνδρῶν, οἳ οἱ ὁ Μοσχίων ⁴⁷, ὁ Βασιλοκλῆς ⁴⁸, ὁ γεωμέτρης Βόηθος ⁴⁹, Ἡρακλείων ὁ Μεγαρεὺς καὶ Δίδυμος ὁ Κυνικὸς ⁵⁰ ὁ Ὀλυμπικός ⁵¹, ὁ ποιητῆς

⁴³ Πλουτ. Συμποσ. προβλ. βιβλ. Η. κ. 10.

⁴⁴ Πλουτ. αὐτόθι βιβλ. Ζ. κ. 2.

⁴⁵ Εἰς Χαιρωνεῖαν ἀφίκοντο πρὸς αὐτὸν πρὸς τοῖς ἄλλοις ὁ κράτιστος Διογενιανὸς ὁ Περγαμηνὸς καὶ ὁ Στωϊκὸς Φίλιππος ὁ Προυσαεὺς. Συμποσ. προβλ. βιβλ. Ζ. κ. 7-8. Περὶ Διογενιανοῦ ἴδ. καὶ βιβλ. Η. κ. 1. καὶ 2. κ. 9. Περὶ ἐπισκέψεως εἰς Δελφοὺς ἴδ. Πλουτ. «Περὶ τοῦ Εἰ τοῦ ἐν Δελφοῖς» κ. 1. προβλ. (περὶ Διογενιανοῦ) «περὶ τοῦ μὴ χρᾶν τὴν Πυθίαν» κ. 1. τέλ. κ. 3. 5. 7 κξ. Περὶ Σαραπίωνος τοῦ Ἀθηναίου καὶ τοῦ γεωμέτρου Βοήθου Πλουτ. ἐν εἰρ. τ. κ. 5. Περὶ ζωνῆς πρὸς τὸν Πλούταρχον ἐπικοινωνίας λογίων ξένων ἐν τοῖς Πυθίοις ἴδ. Πλουτ. περὶ ἐκλελοιπῶν χρηστηρίων κ. 2 κξ. ἐν ἄλλοις δὲ τοῦ Στωϊκοῦ καὶ ἱστορικοῦ Φιλίππου τοῦ Προυσαεὺς. Πλουτ. ἐν εἰρ. τ. κ. 15 κξ. προβλ. Συμποσ. προβλ. βιβλ. Ζ. κ. 7. 8.

⁴⁶ Γενικώτατα περὶ τούτων προβλ. Παραμυθητ. πρὸς τὴν ἴδ. γυν. κ. 5. Περὶ τοῦ Χαιρωνιανοῦ τοῦ ἐκ Τράλλεων ἴδ. Συμποσ. προβλ. βιβλ. Β. κ. 7 καὶ ἴδ. σημ. 45.

⁴⁷ Ἐν τῶν προσώπων τοῦ διαλόγου «Υγιεινὰ παραγγέλματα».

⁴⁸ Ἐν τῶν προσώπων τοῦ διαλόγου «Περὶ τοῦ μὴ χρᾶν ἔμμετρα νῦν τὴν Πυθίαν».

⁴⁹ Πλουτ. περὶ τοῦ μὴ χρᾶν τὴν Πυθ. κ. 5. κξ. προβλ. Συμποσ. προβλ. βιβλ. 5 κ. 1. βιβλ. 8 κ. 3, 2. καὶ 3.

⁵⁰ Πλουτ. περὶ ἐκλελοιπ. χρηστηρ. κ. 6 κξ.

⁵¹ Πλουτ. περὶ τῶν ὑπὸ τοῦ θείου βραδέως τιμωρουμένων. κ. 3 κξ. καὶ Συμπ. προβλ. βιβλ. 3 κ. 6, 3. κξ.

Σωσικλῆς ὁ ἀπὸ Κορώνης⁵², ὁ Ἀγίμαχος⁵³, ὁ ῥήτωρ Δωρόθεος⁵⁴, Σύμμαχος ὁ Νικοπολίτης καὶ Πολυκράτης⁵⁵, ὁ ἐν Κορίνθῳ ἀρχιερεὺς Λουκάνιος⁵⁶, Νικήρατος καὶ Ἀντίπατρος οἱ Μακεδόνες⁵⁷. Διαρκῆ δύναμιν ἐλκυστικὴν ἤσκει ἐπὶ τὸν Πλούταρχον ἢ πρὸς τὰς Ἀθήνας κοινωνία. Ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἔλαβε δικαιώματα πολίτου, εἰ καὶ ἐν τοῖς ὑστέροις αὐτοῦ χρόνοις, καταταχθεὶς εἰς τὴν Λεοντίδα φυλὴν⁵⁸. Ἐνταῦθα ἔζων οἱ ἀρχαῖοι αὐτοῦ διδάσκαλοι καὶ πολλοὶ ἐκ νεότητος φίλοι αὐτοῦ, ἔτι δὲ πολλοὶ ἄνδρες ὀνομαστοί, πρὸς οὓς διετέλει εἰς διαρκῆ προσωπικὴν καὶ φιλολογικὴν ἐπικοινωνίαν. Ὁ σοφὸς τῆς Χαιρωνείας ἐκάλει φίλον αὐτοῦ τὸν πλούσιον καὶ γενναϊόδωρον Ἀντίοχον Φιλόπαππον (ἰδ. κατωτ.), εἰς ὃν ἀφιέρωσε τὴν πραγματείαν αὐτοῦ « Πῶς ἂν τις διακρίνειε τὸν κό-

⁵² Συμπ. προβλ. βιβλ. 1. κ. 2, 6 βιβλ. 2. κ. 4 βιβλ. 5 κ. 4, 1.

⁵³ Πλουτ. αὐτόθι βιβλ. 4. κ. 2, 1 κξ.

⁵⁴ Πλουτ. αὐτόθι κ. 2, 3.

⁵⁵ Πλουτ. αὐτόθι κ. 4 καὶ 5. Ἀμφίβολον εἶναι ἂν ὁ Πολυκράτης οὗτος εἶναι ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου (περὶ τοῦ μῆ γρ. τὴν Πυθ. κ. 29) μνημονευόμενον ἢ πρὸς τινὰ τῶν ἀπογόνων τοῦ Ἀράτου τοῦ Σικυωνίου, ὧν χάριν συνέγραψεν ὁ Πλούταρχος τὸν βίον τοῦ Ἀράτου (Πλουτ. Β. Ἀρ. κ. 1) ἢ ἂν πρέπει νὰ νοηθῇ πανταχοῦ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον.

⁵⁶ Πλουτ. ἐν εἰρ. τ. βιβλ. 5 κ. 3 καὶ 4.

⁵⁷ Πλουτ. ἐν εἰρ. τ. κ. 4. *

⁵⁸ Πλουτ. Συμπ. προβλ. βιβλ. Α. κ. 10, 1 ἀργ.

* Τούτοις προσθετέον καὶ τινὰς ἄνδρας, περὶ ὧν ἀναφέρεται ὅτι ἐγένοντο οἰκεῖοι τῷ Πλουτάρχῳ καὶ ὅτι εἰς αὐτοὺς ἀνέθηκε τινὰ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ. Τοιοῦτος εἶναι ὁ νεαρὸς Νίκανδρος, εἰς ὃν ὁ Πλούταρχος, εἰσεργόμενον εἰς τὴν ἀνδρικήν ηλικίαν καὶ ἐν ἀρχῇ τῶν φιλοσοφικῶν αὐτοῦ σπουδῶν, ἀνέθηκε τὴν πραγματείαν αὐτοῦ τὴν « Περὶ τοῦ ἀκούειν ». Τοιοῦτος καὶ ὁ Ἀπολλώνιος ἐκεῖνος, εἰς ὃν ὁ Πλούταρχος, νέος ἔτι ὢν, ἐπὶ τῷ θανάτῳ ἀγαπητοῦ τινος υἱοῦ αὐτοῦ, ἔγραψε τὸν περίφημον « παραμυθητικόν » (Παραμυθητ. εἰς Ἀπολλώνιον). Ὁ λόγος οὗτος νῦν θεωρεῖται ὑποβολιμαῖος ὑπὸ R. Volkmann (« Comm. de consol. ad Apollon pseudoplutarch. 1867 »). Τοιοῦτος καὶ ὁ Σαρδιανὸς ἐξόριστος, εἰς ὃν ἀνετίθη ἡ πραγματεία ἢ « περὶ Φυγῆς », ἔτι δὲ καὶ Μενέμαχος ὁ Σαρδιανός, εἰς ὃν ἀνετίθησαν τὰ « Πολιτικὰ παραγγέλματα »· τέλος δὲ ὁ Ἀλέξανδρος, εἰς ὃν ἀπευθύνεται ἡ πραγματεία « Περὶ κακοθείας Ἡροδότου ». Περὶ τῶν φίλων τοῦ Πλουτάρχου γυναικῶν ἰδ. κατωτέρω. Περὶ τῆς ἐν τῷ Προοίμῳ τῆς περὶ « Γυναικῶν ἀρετῶν » πραγματείας μνημονευομένης Λεωνίδος οὐδὲν ἄλλοθεν γινώσκωμεν. (σημ. συγγ.),

λακα τοῦ φίλου »⁵⁹. Οἰκειόταται σχέσεις ὑφίσταντο μεταξὺ τοῦ Πλουτάρχου καὶ τοῦ ποιητοῦ Σαραπίωνος⁶⁰, εἰς ὃν ἀφιέρωσε τὴν « περὶ τοῦ ἐν Δελφοῖς Εἰ » πραγματείαν αὐτοῦ· οὐχ ἦττον δὲ συνεδέετο διὰ φιλίας πρὸς τὸν ἀξιάγαστον σοφιστὴν Καλλίστρατον⁶¹, καὶ ἰδίως πρὸς τὸν περίφημον σοφιστὴν Φαβωρίνον⁶².

Εἶναι πάντως λίαν εὐνόητον πῶς ἠδυνήθη ὁ Πλούταρχος τοσαύτην νὰ ἀσκήσῃ ἐλκυστικὴν ἐπὶ τοὺς πεπαιδευμένους συγχρόνους αὐτοῦ δύναμιν. Πάντα ζητοῦντα μάθησιν ἄνδρα ἀναγκαίως κατέπληττεν ὁ ἀνὴρ οὗτος ὁ ἀπαράμιλλον ἐν τοῖς συγχρόνοις κεκτημένος πολυμάθειαν· ἐκπλήττει δὲ καὶ ἡμᾶς ἔτι ἢ σχεδὸν παίζουσα εὐχέρεια, μεθ' ἧς ὁ Πλούταρχος, ὁ τοσοῦτον τελείως ἐγκρατὴς τῆς τε ἱστορικῆς καὶ τῆς ποιητικῆς φιλολογίας τοῦ ἔθνους αὐτοῦ, ὁ ποιησάμενος τὰς εὐρυτάτας φιλοσοφικὰς μελέτας, ὁ καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ἰατρικὰς καὶ τὰς λοιπὰς φυσικὰς ἐπιστήμας τολμηρῶς ἐμφιλοχωρήσας, διαχειρίζεται τοὺς ἀπίρους θησαυροὺς τῆς γνώσεως αὐτοῦ, ὅπως εἰς τῶν σοβαρωτάτων ἐνταύτῳ δὲ καὶ γλαφυρωτάτων λογίων τοῦ παρόντος χρόνου ἐν τινι τῶν ἀξιολογωτάτων αὐτοῦ «δοκιμίων (Essays)»*. Καὶ ἐν τούτοις πᾶσιν ἐγίνωσκεν ὁ Πλούταρχος νὰ ἐμψυχοῖ τὸν λόγον αὐτοῦ καὶ τὸν ἐν αὐστηρᾷ σοβαρότητι λεγόμενον καὶ τὸν ἐν φαιδρῶ δειπνῶ, κατὰ τὸν λίαν ἀγαπητὸν τοῖς Ἕλλησι τρόπον, δι' εὐστόχου χρησιμοποίησεως τῶν ἐθνικῶν ποιητῶν, πρὸ πάντων δὲ τοῦ ἀγα-

⁵⁹ Πρὸβλ. καὶ Συμπ. προβλ. ἐν εἰρ. τ.

⁶⁰ Πλουτ. «περὶ τοῦ Εἰ τοῦ ἐν Δελφοῖς» κ. 1 ἀρχ. ἴδ. καὶ «Περὶ τοῦ μὴ γρᾶν ἔμμετρα νῦν τὴν Πυθίαν» κ. 5 κξ. καὶ Συμπ. προβλ. Α. κ. 10.

⁶¹ Πλουτ. Συμπ. προβλ Δ'. 4. καὶ Ζ. κ. 5.

⁶² Πλουτ. αὐτόθι Η. κ. 10· εἰς αὐτὸν ἀνετέθη καὶ ἡ ἐν ἔτει 106 (Clinton, Fast. Rom. σ. 93) συγγραφείσα πραγματεία «περὶ τοῦ πρώτως ψυχροῦ». Καὶ ἄλλοι ἔτι μνημονεύονται Ἄθηναῖοι ἐν τινι ἐν Ἀθήναις συμποσίῳ μνημονεύεται Ἀρίστων τις (Συμπ. προβλ. Α. κ. 1, 1 ἀρχ.) ὁ Μίλων (Α. κ. 10)· ὁ Μοιραγένης (Δ. κ. 6)· ὁ Κορίνθιος Στράτων (Ε. κ. 1.), ὁ Νικόστρατος (Ζ. κ. 9. 10)· ὁ Ἐφηῶς (Η. κ. 9). Περὶ τῶν πρὸς Εὐφάνην σχέσεων ἴδ. κατωτέρω ἐν τῷ περὶ Ἀθηνῶν τμήματι. Θυμασμὸν τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ κάλλους τῶν Ἀθηνῶν ἴδ. παρὰ Πλουτ. Β. Περιελ., κ. 12.

* Ἐννοεῖ τὸν Ernest Renan. (Σ. Μ.),

πητοῦ αὐτῷ ποιητοῦ ⁶³ Μενάνδρου. Πρὸς τούτοις, μεθ' ἑλθὼν αὐτοῦ τὴν ἐπιστημονικὴν ἐναντίον τῶν σχολῶν τῶν Στωϊκῶν καὶ τῶν Ἐπικουρείων ἀποστροφὴν, ἐν ταῖς κατ' ἰδίαν πρὸς τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν σχολῶν τούτων σχέσεσιν αὐτοῦ, ἦτο πάντοτε ἀνὴρ λεπτότατος καὶ διακριτικώτατος κατὰ τοὺς τρόπους. Πρὸς τούτοις ὁ ἀνὴρ οὗτος διὰ τῆς ἀγνότητος τοῦ χαρακτήρος καὶ τῶν ἠθῶν αὐτοῦ, διὰ τοῦ ἀξιοσεβάστου αὐτοῦ φρονήματος καὶ τῆς πρὸς τοὺς ταλαιπώρους ἔτι δούλους πρόθυμον ἑαυτὴν παρεχούσης φιλανθρωπίας, ἀπεδείχθη ἐν παντὶ τῷ βίῳ αὐτοῦ δικαίως ὡς ἀληθῆς καὶ γνήσιος ἱερεὺς τῆς ἰδεωδεστῆτος τῶν Ἑλληνικῶν θεοτήτων, ἧς ἦτο καὶ ἐπισήμως ἱερεὺς.

Ἄλλ' ὁ Πλούταρχος καὶ πρὸς πλείστους ὑψηλὴν ἐν τῇ κοινῶν καὶ πολιτείᾳ κατέχοντας θέσιν καὶ μεγάλης παιδείσεως τυχόντας Ῥωμαίους διετελεῖ εἰς λίαν οικείας σχέσεις. Καίπερ μὴ δυνάμενοι νὰ προσδιορίσωμεν πανταχοῦ ἀκριβῶς τὴν χρονολογικὴν συνάφειαν τῶν πραγμάτων, εἶδομεν ἐν τούτοις ὅτι ὁ Πλούταρχος μετὰ τὴν πρώτην αὐτοῦ ἐν Ἰταλίᾳ διαμονήν, αὐθις ἐπὶ τοῦ Δομιτιανοῦ, ὡς δὲ φαίνεται καὶ πλεονάκις ἔτι, ἐπεσκέψατο τὴν πρωτεύουσαν τοῦ κόσμου ⁶⁵. Ἐνταῦθα ὁ κλεινὸς φιλόσοφος ἀπήγγειλε λόγους ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ, ὧν ἐπισημότετοι Ῥωμαῖοι

⁶³ Πλὴν τῶν ἑκατοντάδων ἐν Μενάνδρῳ παρὰ Πλουτάρχῳ μαρτυριῶν, πρὸλ. καὶ Πλουτ. Συμπ. προσλημ. Ζ. κ. 8, 3. καὶ ἰδίως τὴν « Συγκρίσεις Ἀριστοφάνους καὶ Μενάνδρου ἐπιτομήν ».

⁶⁴ Πρὸλ. Πλουτ. Κάτ. Πρεσβυτ. κ. 5 καὶ ἴδ. « πῶς ἂν τις διακρίνει τὸν κόλπον τοῦ φίλου » κ. 17. Κατὰ τὰς περιστάσεις δὲν ἐδίστασε βεβαίως καὶ ὁ Πλούταρχος νὰ παραδώσῃ εἰς μαστίγωσιν τοὺς κακοῦθους καὶ φορτικούς τῶν δούλων αὐτοῦ, καὶ ἂν ἔτι εἶχον προσλάβαι οὗτοι παρ' αὐτῷ χρίσματι φιλοσοφικόν Gell. N. A. I. 26, 5-9.

⁶⁵ Πρὸλ. Πλουτ. « Περὶ Πολυπραγμοσύνης » κ. 15 καὶ Συμπ. πρὸλ. Η. κ. 7 κξ. Β. Δημοσθ. κ. 2. ἴδ. καὶ περὶ Φιλκδ. λφ. κ. 4 ἀρχ. (Ἐνταῦθα ὁ Π. διηγείται ὅτι ἐν Ῥώμῃ ἀνεδέξατο διαιτησίαν μεταξὺ δύο ἀδελφῶν) καὶ ἴδ. ἀνωτ. σημ. 9. ὡς καὶ Πλουτ. Β. Ποπλικολ κ. 15. Ἄλλὰ τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν, ἧς ἄλλως θαυμάζει τὴν καλλονήν, κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ὁμολογίαν, μόλις ἐν τῇ γῆρατι καὶ ἀτελῶς μόνον ἔμαθε (Πλουτ. Β. Δημοσθ. κ. 2. τέλ. « Ἡμεῖς δὲ ὀψέποτε καὶ πόρρω τῆς ἡλικίας ἠρξάμεθα Ῥωμαίκοις γράμμασιν ἐντυγχάνειν » Πρὸλ. Bernhardt, Griech. Litt - Gesch. τόμ. 1. σ. 565.

ἠκροῶντο μετὰ συντόνου προσοχῆς, ὡς ἀναφέρει αὐτὸς οὗτος ὁ κρά-
τιστος ἀνὴρ, μετριοφρονέστατα περὶ τούτων ποιούμενος λόγον⁶⁶.
Ἐν τριαύταις δὲ εὐκαιρίαις νέας οικειότητας συνῆπτεν ὁ ἀνὴρ
γνωριμίας ἢ, ἐὰν νεαρός τις Ῥωμαῖος, ἐν καιρῷ τῶν σπουδῶν αὐτοῦ
ἢ ἐν τῇ συνήθει αὐτοῦ ἐν Ἑλλάδι περιοδεῖα, εἶχε καταστῆ ἤδη
γνώριμος αὐτῷ, ἀνεένου τὴν ὑπάρχουσαν ἤδη γνωριμίαν. Ἐντεῦ-
θεν δὲ ζωηροτάτη συνήφθη μετὰ τοῦ Πλουτάρχου καὶ τῶν Ῥω-
μαίων αὐτοῦ φίλων ἀνταπόκρισις· καὶ δὴ εἰς πολλοὺς μὲν τῶν
ἀνδρῶν τούτων ἔθηκεν ἐν παρόδῳ μνημεῖον ἐν τοῖς συγγράμμασιν
αὐτοῦ, εἰς οὐκ ὀλίγους δὲ ἀφιέρωσε νέα δημιουργήματα τοῦ πνεύ-
ματος αὐτοῦ. Οὕτως εἰς μὲν τὸν Κορνῆλιον Ποῦλχερ ἀφιέρωσε
τὴν πραγματείαν « Περὶ τοῦ πῶς ἂν τις ὑπ' ἐχθρῶν ὠφελοῖτο »·
εἰς τὸν Τερέντιον Πρίσκον τὸν « Περὶ ἐκλελοιπότην χρηστηρίων »
διάλογον· εἰς τὸν νομικὸν Πάκκιον τὴν πραγματείαν « Περὶ Εὐ-
θυμίας »· εἰς τὸν Πείσωνα τὸ σύγγραμμα τὸ « Περὶ τῆς Εἰμαρμέ-
νης »· εἰς τὸν Σατορνῖνον τέλος τὴν κατὰ τῶν Ἐπικουρείων ἀπεν-
θυνομένην ἐριστικὴν διατριβὴν « Πρὸς Κολώτην ». Οἰκεῖος τῷ
Πλουτάρχῳ ἦτο ὁ ἐξαίρετος ἐκεῖνος ἀνὴρ Λ. Ἰούνιος Ἀρουληνὸς
Ῥούστικος, ὁ φίλος τοῦ ὑπὸ τοῦ Νέρωνος θανατωθέντος ποτὲ εὐγε-
νοῦς Θρασέου, φονευθεὶς βραδύτερον ὑπὸ τοῦ Δομιτιανοῦ τῷ 90
ἐνεκα ἐνθουσιώδους τινὸς βιογραφίας τοῦ ἐπιφανοῦς τούτου ἀνδρός
(τοῦ Θρασέου)⁶⁷. Ἀλλὰ σχέσεις ἰδιαζόντως οικεῖαι ὑφίσταντο μετὰ
τοῦ Πλουτάρχου καὶ τοῦ καλοκἀγάθου Σεξτίου Σύλλα, πολίτου τῆς
Ῥωμαϊκῆς ἀποικίας Καρχηδόνας ἀρίστην κεκτημένην ἀγωγὴν καὶ
παίδευσιν⁶⁸. Ἐτι οικειότερος αὐτῷ ἦτο ὁ ἤδη μνημονευθεὶς ἀρί-

⁶⁶ Πλουτ. περὶ Πολυπραγμοσύνης κ. 15 πρὸλ. Β. Δημοσθ. κ. 2.

⁶⁷ Πλουτ. περὶ Πολυπραγμοσ. κ. 15. πρὸλ. Clinton, Fast. Roman. τόμ. 1. σ.
75. Κατὰ Imhof (Domitian. σ. 109 κξ.) τῷ 93 μ. Χ.

⁶⁸ Ὁ Σύλλας οὗτος, ὃν ὁ Πλουτάρχος (πρὸλ. Β. Ῥωμυλ. κ. 15) καὶ ἐν ταῖς
ἱστορικαῖς αὐτοῦ μελέταις εἶχεν ὡς σύμβουλον, ὡς καὶ ὁ (κατὰ Μουσώνιον παιδευθεὶς
καὶ ἐπὶ Νερούα καὶ Τραϊανοῦ ἐπιφανῆς γενόμενος) Μινούκιος Φουνδανός, εἶναι ἐκ τῶν
προσώπων τοῦ διαλόγου « Περὶ Ἀοργησίας », ὅπου καὶ ἄλλος τις τρίτος φίλος, καλού-
μενος Ἔρωσ (κ. 1. κξ.), συχνὰ μνημονεύεται· (Ὁ Φουνδανός καὶ ὁ Ἔρωσ μνημο-

στης ἀγωγῆς καὶ παιδεύσεως ἀνὴρ, ὁ ὑπατικὸς Μέστριος (ἢ Μέτριος) Φλώρος⁶⁹ (ὁ καὶ ἐν Ἑλλάδι πολλάκις ἐπισκεψάμενος αὐτόν), ὅστις μετὰ τῶν ἐγγυτάτω συγγενῶν αὐτοῦ, τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Λευκίου⁷⁰, τῶν γυναικαδέλφων ἢ τῶν ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρῶν αὐτοῦ Γαίου καὶ Καπερνίου⁷¹, ἐν τοῖς τοῦ Πλουτάρχου συγγράμμασι σπουδαίαν πηλλάκις καταλαμβάνει θέσιν. Ἐπιπροστίθενται δὲ τούτοις καὶ ἄλλοι ἄνδρες, ὡς ὁ εὐτράπελος Αὐφίδιος Μοδήσιος⁷² καὶ ἄλλοι ἔτι. Ἄλλ' ὁ οικειότατος ἐν τοῖς Ῥωμαίοις φίλος τοῦ Πλουτάρχου ἦτο ὁ ἐπίτημος ἀνὴρ Γάιος Σόσσιος Σενεκίων. Καθόσον ἐκ τῶν ἐν τοῖς «Συμποσιακοῖς» σποράδην ἀναφερομένων δυνάμεθα νὰ μάθωμεν, ὁ Σόσσιος ἐγένετο γνῶριμος τοῦ Πλουτάρχου ἐν Ἰταλία ἤδη εὐρισκομένου. ὢν πολλῶ νεώτερος τὴν ἡλικίαν τοῦ Ἑλληνος λογίου⁷³ ἀλλὰ πάντως καὶ οὗτος ἐποιήσατο τὰς σπουδὰς αὐτοῦ ἐν Ἑλλάδι⁷⁴. Ἐν τοῖς χρόνοις τῆς νεότητος αὐτοῦ φαίνεται ὅτι πολλάκις ἐγένετο ἐν Ἀχαΐα, ἰδίως δὲ συνῆψε φιλίαν καὶ οικειότητα πρὸς τοὺς υἱοὺς τοῦ γηραίου Χαιρωνέως⁷⁵· καί, ὅπως ὁ Πλούταρχος ἐπεσκέφατο αὐτόν ἐν Πάτραις⁷⁶, οὕτω καὶ ὁ Ῥωμαῖος ἀνὴρ ἤλθεν εἰς Χαιρώνειαν καὶ δὲν ὤκνησε νὰ τιμήσῃ διὰ τῆς παρουσίας αὐτοῦ τοὺς γάμους τοῦ Αὐτοβούλου⁷⁷. Ἐν τοῖς ὑστέροις δ' αὐτοῦ χρόνοις, ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Τραϊανοῦ, πολλάκις γινόμενος ὕπατος⁷⁸ διετέλει εἰς διαρκῆ φιλίαν πρὸς τὸν Πλούταρχον

νεύονται καὶ ἐν τῇ περὶ «Εὐθυμίας» κ. 1. ἀρχ. ἀλλ' ὁ Σύλλας πολλάκις ἔτι μνημονεύεται, (Συμποσ. προβλ. Β'. κ. 3, 2. Γ'. κ. 3. κ. 4. Η. κ. 7 καὶ 8. ἔτι δὲ καὶ ἐν τῇ διαλόγῳ «Περὶ τοῦ ἐμφαινομένου προσώπου τῷ κύκλῳ τῆς σελήνης».

⁶⁹ Περὶ Φλώρου ἴδ. Πλουτ. Β. Ὅθων. κ. 14. Συμποσ. προβλ. Α. κ. 9. Γ'. κ. 3. κ. 4. κ. 5. Ε. κ. 7. κ. 10. Ζ'. κ. 1, 3. κ. 2, 2. κ. 4. κ. 6. Η. κ. 1. 2. 10.

⁷⁰ Συμποσ. προβλ. Ζ. κ. 4.

⁷¹ Συμποσ. προβλ. Ε. κ. 7, 6. Ζ. κ. 4. κ. 6.

⁷² Πλουτάρχ. αὐτόθι Α. κ. 2, 6. Β'. κ. 1, 5.

⁷³ Πλουτάρχ. αὐτόθι. Ε. Προσίμ. ἀρχ. Η. κ. 10, 1. Clinton. σ. 97.

⁷⁴ Πρὸβλ. Πλουτ. Συμποσ. Προβλ. Α. κ. 1. Ε. κ. 1, 1.

⁷⁵ Πλουτ. ἐν εἰρ. τ. Δ'. κ. 3, 1. Η. κ. 10, 1.

⁷⁶ Συμποσ. προβλ. Β'. κ. 1, 1.

⁷⁷ Πλουτ. ἐν εἰρ. τ. Δ. κ. 3, 1.

⁷⁸ Πρὸβλ. Wyttenbach. Animadv. τόμ. 1. σ. 554. Clinton, Fast. Roman. τόμ.

χον καὶ τὸν οἶκον αὐτοῦ. Καὶ εἰς τοῦτον ὁ Πλούταρχος ἀφιέρωσε
τινα συγγράμματα αὐτοῦ, ἰδίως δὲ τὸν μεγαλοπρεπῆ τόμον τῶν
λεγομένων « Συμποσιακῶν », ἐν οἷς ὁ Σενεκίω παρίσταται πολ-
λάκις αὐτὸς δρῶν ⁷⁹, ἔτι δὲ τὸ σύγγραμμα « Πῶς ἂν τις αἰσθῆται
ἐαυτοῦ προκόπτοντος ἐπ' ἀρετῇ », πρὸ πάντων δὲ (ἰδ. σ. 208)
τὴν μεγαλοπρεπῆ σειρὰν τῶν Βιογραφιῶν (« Βίων ») τῶν μεγάλων
ἀνδρῶν τῆς Ἑλληνικῆς καὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἱστορίας ⁸⁰.

Ἄλλ' οἱ Ῥωμαῖοι εἶχον εὐλογον ἀφορμὴν νὰ ἐπιμελῶνται
τῆς φιλίας τοῦ ἀνδρὸς τούτου. Ὁ Πλούταρχος κατέπληττεν
αὐτοὺς οὐχὶ ἀπλῶς ὡς φιλόσοφος καὶ λόγιος, ἀλλὰ καὶ διότι
πολιτικῶς ἐτήρησε θέσιν πολλὰ ὑπισχνουμένην τοῖς Ῥωμαίοις.
Ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ ὑπὲρ τοῦ καλοῦ τῶν Ἑλλήνων μερίμνη μὴ
ἀρκούμενος εἰς τὸ νὰ καταπολεμῇ διὰ πολλῶν βιβλιαρίων πλῆθος
φαύλων ἠθικῶν καὶ κοινωνικῶν νοσημάτων ἐν τῷ βίῳ τῶν συγ-
χρόνων Ἑλλήνων, ἠγωνίσθη πολλάκις νὰ πείσῃ τοὺς ἠμοσθνεῖς
αὐτοῦ νὰ ἐκτιμῆσωσιν ἐμφρόνως τὴν κατάστασιν τῶν καιρῶν καὶ

1. σ. 84. 88. 94. 97. Χρον. Πασγαλ. ἔκδ. Βόννης τόμ. 1. σ. 469 κξ. Cassiodor.
Chron. ἔκδ. Mommsen σ. 635. Περὶ τῶν ἐτῶν 99. 102. 103. 107. ἰδ. καὶ Plin.
Epist. I. 13. V. 4.

⁷⁹ Πλουτ. Συμπ. προβλ. Α. κ. 1. κ. 5. Β. κ. 1. καὶ κ. 3, 1 καὶ 3. Δ. κ. 3. Ε. κ. 1.

⁸⁰ Ἀναφέρονται καὶ τινες φίλοι, οἵτινες δὲν εἶναι πάντοτε γνωστὸν ἂν ἦσαν Ῥω-
μαῖοι· ἢ ἂν Ἕλληνες ὄντες εἶχον λάθει Ῥωμαϊκὰ ὀνόματα. Τοιοῦτος (πλὴν τῆς ἐν τῷ
Διαλόγῳ « περὶ τοῦ ἐμφαιν. προσ. τῷ κύκλ. τῆς σελήνης » χορείας Ῥωμαίων καὶ Ἑλ-
λήνων λογίων) ὁ Μάρκος Σήδατος ἐκεῖνος (μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Κλεάνδρου), εἰς ὃν ὁ
Πλούταρχος ἀνέθηκε τὴν πραγματείαν αὐτοῦ « Πῶς δεῖ τὸν νέον ποιημάτων ἀκούειν » (Σή-
δατος εἶναι παρ' Ἀριστείδῃ (Λόγ. Κτ. σ. 324 ἔκδ. Jebb) τὸ Ῥωμαϊκὸν ὄνομα
(Sedatus) τοῦ ἐκρωμαϊσθέντος Θεοφίλου τοῦ Νικαέως)· προσέτι τὸ νεαρὸν ἀνδρόγονον
Πολλιανὸς καὶ Εὐρυδίκη, πρὸς οὓς ὁ Πλούταρχος ἀπηύθυνε τὰ « Γαμικὰ Παραγγέλματα »·
ἔπειτα οἱ ἀδελφοὶ Νιγρίνος καὶ Κόιντος, εἰς οὓς ἀνέθηκεν ὁ Πλούταρχος τὴν « περὶ φι-
λαδελφίας » πραγματείαν. Ὁ Κόιντος (προβλ. καὶ Συμπ. προβλ. Β'. κ. 1, 5), εἰς ὃν ἀνε-
τέθη ἢ « περὶ τῶν ὑπὸ τοῦ θεοῦ βραδέως τιμωρουμένων » πραγματεία· (ἴσως ὁ Κόιντος
οὗτος εἶναι ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν Κόιντον, τὸν ἕτερον τῶν δύο ἀδελφῶν, εἰς οὓς ἀνατίθεται
ἢ « περὶ φιλαδελφίας » πραγματεία· ἀλλ' ἦτο ὁ ἀνὴρ οὗτος πιθανώτατα Ῥωμαῖος. (Τὸν
ἐν Συμπ. προβλ. βιβλ. Β. Πρόβλ. Α. κεφ. 5 μνημονευόμενον καὶ ὡς ἀνθύπατον χαρακτη-
ριζόμενον Κυητὸν ὁ Β. Volkmann ἰδίως θεωρεῖ (B. Volk. εἰς τὸν « Παραμυθητ. εἰς
Ἀπολλῶν. » σ. 13 ὡς τὸν ἐπὶ τοῦ Δομιτιανοῦ ἀνθύπατον Λεύκιον Κόιντον· (ἢ Κυητὸν)·
ἰδ. καὶ Macrob. Saturn. VII. 3. 15).

νὰ προχαράξῃ αὐτοῖς τὰς ὁδοὺς, ἐν αἷς ὑπὸ τὴν Ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν ἠδύναντο ἔτι νῦν νὰ διατηρῶσιν αὐτονομίαν τινὰ λίαν ἔντιμον⁸¹. Ἐν τῷ μεταγενεστέρῳ Ἑλληνικῷ κόσμῳ δὲν εἶναι

⁸¹ Πλουτάρχ. Πολιτ. Παραγγελμ. κ. 10. κ. 17. κ. 19. κ. 32. "Ὅτι ὁ Πλούταρχος ἔσπεργεν ἀσμένως τὴν τῶν Ῥωμαίων ἀρχὴν Ἰδ. τούτου μαρτυρίαν ἐν τῇ «περὶ τοῦ μὴ χράν ἔμμετρα νῦν τὴν Πυθίαν» κ. 28 ἀρχ. (τὸ χωρίον εἶναι ἴσως γεγραμμένον ἐπὶ τοῦ Τίτου). *

* Ὡς καὶ ἐν σελ. 207 εἴπομεν, ἡ εἰκασία τοῦ συγγραφέως περὶ τῆς ἐννοίας τοῦ χωρίου τούτου δὲν εἶναι ἀκριβής. Ὅταν λέγῃ ὁ Πλούταρχος ἐν τῷ προκειμένῳ χωρίῳ «τὰ δὲ νῦν πράγματα καθεστῶτα, περὶ ὧν ἐρωτῶσι τὸν θεόν, ἀγαπῶ μὲν ἔγωγε καὶ ἀσπάζομαι· πολλὴ γὰρ εἰρήνη καὶ ἡσυχία, πέπαυται δὲ πόλεμος, καὶ πλάναι καὶ στάσεις οὐκ εἰσιν, οὐδὲ τυραννίδες, οὐδὲ ἄλλα νοσήματα καὶ κακὰ τῆς Ἑλλάδος, ὡσπερ πολυφαρμάκων δυνάμεων χρῆζοντα καὶ περιττῶν. Ὅσον δὲ ποικίλον οὐδὲν, οὐδ' ἀπόρρητον οὐδὲ δεινόν, ἀλλ' ἐπὶ πράγμασι μικροῖς καὶ δημοτικοῖς ἐρωτήσεις, οἷον ἐν σχολῇ προτάσεις, εἰ γαμητέον, εἰ πλευτέον, εἰ δανειστέον· τὰ δὲ μέγιστα πόλεων μαντεύματα, φορᾶς καρπῶν πέρι καὶ βοτῶν ἐπιγονῆς, καὶ σωματῶν ὑγείας», ὁ προσέχων ἐπισταμένως εἰς τὴν ἔννοιαν τῶν βημάτων τούτων ἐννοεῖ, πρῶτον ὅτι ἐνταῦθα ὁ φιλόσοφος ποιεῖται λόγον περὶ τῆς καταστάσεως τῆς Ἑλλάδος ἐν σχέσει πρὸς τὸ Δελφικὸν μαντεῖον, καὶ δευτέρον ὅτι ἐν τοῖς ὑπ' αὐτοῦ λεγομένοις λανθάνει τις πικρὰ εἰρωνεία τῆς νῦν ἐπὶ Ῥωμαίων θέσεως τοῦ μαντείου καὶ τῶν ἐν Ἑλλάδι ἐνεργειῶν αὐτοῦ ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς χρόνους τῆς ἐλευθερίας τῆς Ἑλλάδος, ὅποτε τὰ μαντεύματα καὶ οἱ χρησμοὶ περιστρέφοντο περὶ μέγιστα καὶ σπουδαιότατα, οὐχὶ δέ, ὡς ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Πλουτάρχου, περὶ γάμους καὶ ὀδοιπορίας, τὰ δὲ μέγιστα περὶ εὐφορίαν γῆς καὶ σωματῶν ὑγείαν κτλ». Τὸ ἀληθές δὲ φρόνημα τοῦ Πλουτάρχου περὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀρχῆς οὔτε ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ ἐκδηλοῦται οὔτε ἐν ἐτέρῳ τινί (Πολιτ. Παραγγελμ. κ. 32) ἐν ᾧ λέγει «κράτιστον δέ, προνοεῖν ὅπως μηδέποτε στασιάζωσι, καὶ τοῦτο τῆς πολιτικῆς ὡσπερ τέχνης μέγιστον ἡγεῖσθαι καὶ κάλλιστον. Ὅρα γὰρ ὅτι τῶν μεγίστων ἀγαθῶν ταῖς πόλεσιν, εἰρήνης, ἐλευθερίας, εὐετηρίας, εὐανδρίας, ὁμονοίας, πρὸς μὲν εἰρήνην οὐδὲν οἱ δῆμοι τῶν πολιτικῶν ἐν γε τῷ παρόντι χρόνῳ δέονται· πέφευγε γὰρ ἐξ ἡμῶν καὶ ἠφάνισται πᾶς μὲν Ἕλληνας, πᾶς δὲ βάρβαρος πόλεμος· ἐλευθερίας δέ, ὅσον οἱ κρατοῦντες νέμουσι τοὺς δῆμους, μέτεστι, καὶ τὸ πλέον ἴσως οὐκ ἄμεινον· εὐφορίαν δὲ γῆς ἄφθονον, εὐμενῆ τε κρᾶσιν ὠρῶν καὶ τίχτειν γυναῖκας «εἰκότα τέκνα γονεῦσι» καὶ σωτηρίαν τοῖς γεννωμένοις εὐχόμενοι, ἄγε σὺφρων αἰτήσεται παρὰ θεῶν τοῖς αὐτοῦ πολιταῖς». Ἐν πᾶσι τούτοις τοῖς ὑπὸ Πλουτάρχου περὶ τῆς ἐπ' αὐτοῦ πολιτικῆς καταστάσεως τῆς Ἑλλάδος λεγομένοις ἐκδηλοῦται ἀνοχή τις, τὸ στέργειν μετ' ἀνοχῆς τὰ παρόντα, ἀφοῦ ἀδύνατος ἡ μεταβολὴ τοῦ καθεστῶτος, καὶ μετ' ἀνοχῆς καὶ γενναϊότητος ἅμα δὲ καὶ πολιτικῆς φρονήσεως ζητεῖν τὴν δυνατὴν βελτίωσιν τοῦ παρόντος· ὑπολανθάνει δὲ τις πάντοτε λεπτὴ εἰρωνεία ἐν τῇ περιγραφῇ τῶν ἀγαθῶν τοῦ νῦν καθεστῶτος ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς χρόνους τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας. Ὡς πρὸς τοῦτο τὸ ἀληθές φρόνημα τοῦ Πλουτάρχου ἐκδηλοῦται ἐν τοῖς ἐξῆς (Πολιτ. Παραγγελ. 17) «Ἐἰσιόντα δὲ εἰς ἅπασαν ἀρχὴν οὐ

δυνατὸν νὰ εἰρεθῶσιν εὐκόλως δύο φύσεις τοσοῦτον ἀντίθετοι πρὸς

μόνον ἐκείνους δεῖ προχειρίζεσθαι τοὺς λογισμούς, οὓς ὁ Περικλῆς ἑαυτὸν ὑπεμίμησεν ἀναλαμβάνων τὴν γλαμύδα. Πρόσεχε, Περικλῆς· ἐλευθέρων ἄρχεις, Ἑλλήνων ἄρχεις, πολιτῶν Ἀθηναίων· ἀλλὰ κἀκεῖνο λέγειν πρὸς ἑαυτὸν· Ἀρχόμενος ἄρχεις, ὑποταγμένης πόλεως ἀνθυπάτοις, ἐπιτρόποις Καίσαρος· οὐ ταῦτα λόγγη, πεδιάς, οὐδὲ αἱ παλαιαὶ Σάρδεις, οὐδὲ ἡ Λυδῶν ἐκείνη δύναμις· εὐσταλεστέραν δὲ τὴν γλαμύδα ποιεῖν καὶ βλέπειν ἀπὸ τοῦ στρατηγίου (τοῦ πραιτωρίου δηλονότι) πρὸς τὸ βῆμα (τὸ βῆμα τοῦ Ῥωμαίου δικαστοῦ), καὶ τῷ στεφάνῳ μὴ πολὺ φρόνημα [περιάπτειν μηδὲ] πιστεύειν, ὀρῶντα τοὺς καλτίους ἐπάνω τῆς κεφαλῆς· ἀλλὰ μιμῆσθαι τοὺς ὑποκριτάς, πάθος μὲν ἴδιον καὶ ἦθος καὶ ἀξίωμα τῷ ἀγῶνι προστιθέντας, τοῦ δὲ ὑποβολέως ἀκούοντας, καὶ μὴ παραβαίνοντας τοὺς ῥυθμούς καὶ τὰ μέτρα τῆς διδομένης ἐξουσίας ὑπὸ τῶν κρατούντων. Ἡ γὰρ ἔκπτωσις οὐ φέρει συριγμὸν οὐδὲ χλευασμὸν, ἀλλὰ πολλοῖς μὲν ἐπέβη.

Δεινὸς κολαστὴς πέλεκυς αὐχένος τομεύς,

ὁ δὲ τις ἐκριφείς εἰς νῆσον, (ἐξορίας ἐννοεῖται, τόπον) γέγονε, κατὰ Σόλωνα,

Φολεγάνδριος ἢ Σικινίτης

ἀντί γ' Ἀθηναίου πατρίδ' ἀμειψόμενος».

Τὰ αὐτὰ φρονῶν ὁ Πλούταρχος κατακρίνει ἐκείνους τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες ἄκαιρον ἐπιδεικνύμενοι ἐνθουσιασμὸν φιλοπατρίας ἐμαγαλεύχουν ἀκαίρως περὶ Μαραθῶνος καὶ Εὐρυμέδοντος καὶ ἄλλων πατραγαθημάτων καὶ λέγει περὶ τούτων χαρακτηριστικώτατα, διδακτικώτατα καὶ δηκτικώτατα καὶ μετὰ πόνου φιλοπατρίας βαθυτάτου· «Τὰ μὲν γὰρ μικρὰ παιδία τῶν πατέρων ὀρῶντες ἐπιχειροῦντα τὰς κρηπίδας ὑποδεῖσθαι καὶ τοὺς στεφάνους περιτίθεσθαι μετὰ παιδιᾶς, γελῶμεν· οἱ δ' ἄρχοντες ἐν ταῖς πόλεσιν ἀνοήτως τὰ τῶν προγόνων ἔργα καὶ φρονήματα καὶ πράξεις ἀσυμμέτρους τοῖς παροῦσι καιροῖς καὶ πράγμασιν οὔσας μιμῆσθαι κελεύοντες, ἐξαίρουσι τὰ πλήθη, γελοῖά τε ποιοῦντες οὐκέτι γέλωτος ἄξια πάσχουσιν ἢ μὴ πάνυ καταφρονηθῶσιν».

Παραινῶν δὲ ὁ Πλούταρχος τοῖς συγχρόνοις Ἑλλήσιν ἵνα ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας ἀρύωνται διδάγματα ἠθικὰ μᾶλλον ὑπομονῆς, ἐγκρατείας, ἐγκαρτερήσεως ἐν τοῖς δεινοῖς, ἀμνησικαχίας, μακροθυμίας καὶ οὐχὶ ἀπλῶς μεγαλυχίας ἐπὶ πατραγαθήμασιν, ἐπιλέγει· «Ταῦτα γὰρ ἔξεστι καὶ νῦν ζηλοῦντας ἐξομοιοῦσθαι τοῖς προγόνοις· τὸν δὲ Μαραθῶνα καὶ τὸν Εὐρυμέδοντα, καὶ τὰς Πλαταιάς, καὶ ὅσα τῶν παραδειγμάτων ἰδεῖν, ποιεῖν καὶ φρυάττεσθαι διακενῆς τοὺς πολλούς, ἀπολιπόντας ἐν ταῖς σχολαῖς τῶν σοφιστῶν».

Προστίθησι δὲ εἰς ταῦτα ὁ μέγας φιλόπατρις φιλόσοφος τὴν ἐξῆς πρακτικῶς ὠφελιμώτατα (κ. 18)· «Οὐ μόνον δὲ δεῖ παρέχειν αὐτὸν τε καὶ τὴν πατρίδα πρὸς τοὺς ἡγουμένους ἀναίτιον, ἀλλὰ καὶ φίλον ἔχειν αἰετὶ τῶν ἄνω δυνατωτέρων, ὡς περ ἔρμα τῆς πολιτείας βέβαιον· τοιοῦτοι γὰρ εἰσι Ῥωμαῖοι, πρὸς τὰς πολιτικὰς σπουδὰς προθυμώτατοι τοῖς φίλοις· καὶ καρπὸν ἐκ φιλίας ἡγεμονικῆς λαμβάνοντας, οἷον ἔλαβε Πολύβιος καὶ Παναίτιος, τῇ Σικιπίωνος εὐνοίᾳ πρὸς αὐτοὺς μεγάλα τὰς πατρίδας ὠφελήσαντες».

Τοιαῦτα ὅμως παραινῶν ὁ Πλούταρχος πόρρω ἀφίσταται τοῦ νὰ συνιστᾷ τοῖς Ἑλλήσι

ἀλλήλας, ὡς ἡ τοῦ Πολυβίου καὶ ἡ τοῦ Πλουτάρχου. Καὶ ὁμοίως ἀμφότεροι οἱ ἄνδρες οὗτοι συναντῶσιν ἀλλήλοις ἐν τῷ ἀνυποκρίτῳ θαυμασμῷ τῆς δυνάμεως, τῆς ἰσχύος καὶ τοῦ μεγαλείου τοῦ Ῥωμαϊκοῦ ἔθνους, καὶ ἐν τῇ συμβουλῇ, — (ἐννοεῖται συμβουλῇ ἀναλόγως τῶν χρόνων ἑκατέρου τῶν ἀνδρῶν ἀλλοίως ὑφ' ἑκατέρου διατυπουμένη) — ἣν δίδουσιν εἰς τοὺς συγχρόνους αὐτῶν, νὰ ὑποταγῶσιν ἀξιοπρεπῶς εἰς τὴν κοσμοϊστορικὴν ταύτην ἀνάγκην τῆς παγκοσμίου Ῥωμαϊκῆς κυριαρχίας⁸². Ὁ Πολύβιος δὲν θὰ ἐλάλησε πάντως περὶ τοῦ Φλαμινίνου μετὰ τοιοῦτου θαυμασμοῦ, μεθ' οἴου⁸³ ὁ ἡμέτερος ἐν τῇ ἱστορικῇ αὐτοῦ κρίσει, ὡς γνωστόν, οὐχὶ ἐν πᾶσιν ἀκριβῶς ὀξυδερκῆς Πλούταρχος. Ἀμφότεροι ἐν τούτοις

δουλικὴν ὑποταγὴν εἰς τοὺς Ῥωμαίους, τὸναντίον συνιστᾷ θερμῶς καὶ ἐντόνως τὴν μετ' ἀξιοπρεπειᾶς καὶ παρρησίας, ἄνευ ταπεινώσεως τῆς πατρίδος, ὑπεράσπισιν τῶν δικαίων αὐτῆς:

« Ποιοῦντα μέντοι, λέγει (κ. 19), καὶ παρέχοντα τοῖς κρατοῦσιν εὐπειθῆ τὴν πατρίδα, δεῖ μὴ προσεκταπεινοῦν, μηδέ, τοῦ σκέλους δεδεμένον, προσυποβάλλειν καὶ τὸν τράχηλον, ὡς περ ἔνιοι, καὶ μικρὰ καὶ μείζω φέροντες ἐπὶ τοὺς ἡγεμόνας ἐξονεῖδιζουσι τὴν δουλείαν, (καθιστῶσι δηλονότι τὴν δουλείαν ἐπονειδιωτοτέραν ἢ ὅσον εἶναι) μᾶλλον δὲ ὅλως τὴν πολιτείαν ἀναιροῦσι, καταπλήγα καὶ περιδεῆ καὶ πάντων ἄκυρον ποιοῦντες. Ἦ μὲν γὰρ προαίρεσις ἔστω τοῦ πολιτικοῦ τῆς ἀσφαλείας ἐχομένη, καὶ φεύγουσα τὸ ταρακτικόν τῆς κενῆς δόξης καὶ μανιακόν, ὡς εἴρηται· τῇ μὲντοι διαθέσει φρόνημα καὶ μένος πολυθαρσῆς ἐνέστω ἄτρομον, οἷον τ' ἄνδρας ἐπέργεται, οἵπερὶ πάτρης ἀνδράσι δυσμενεῖσι καὶ πράγμασι δυσκόλοις καὶ καιροῖς ἀντερείδουσι καὶ διαμάχονται. Δεῖ γὰρ οὐ ποιεῖν χειμῶνας αὐτόν, ἀλλὰ μὴ προλιπεῖν, ἐπιπεσόντων, οὐδὲ κινεῖν τὴν πόλιν ἐπισφαλῶς, σφαλλομένη δὲ καὶ κινδυνεύουσα βοηθεῖν, ὡς περ ἄγκυραν ἱερὰν ἀράμενον ἐξ αὐτοῦ τὴν παρρησίαν ἐπὶ τοῖς μεγίστοις· οἷα Περγαμηνούς ἐπὶ Νέρωνος κατέλαβε πράγματα, καὶ Ῥοδίους ἔναγχος ἐπὶ Δομιτιανοῦ καὶ Θεσσαλοῦς πρότερον ἐπὶ τοῦ Σεβαστοῦ

Ἐνθ' οὐκ ἂν βρίζοντα ἴδοις

οὐδὲ καταπτύσσοντα τὸν ἀληθῶς πολιτικόν, οὐδ' αἰτιώμενον ἑτέρους, αὐτόν δὲ τῶν δεινῶν ἔξω τιθέμενον, ἀλλὰ καὶ πρεσβεύοντα, καὶ πλέοντα, καὶ λέγοντα... ».

Τοιαύτη ἡ ἀπέναντι τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀρχῆς πολιτικὴ διάνοια τοῦ Πλουτάρχου δυναμένη νὰ χρησιμεύσῃ καὶ νῦν καὶ πάντοτε ὡς τύπος καὶ υπογραμμὸς ὑψίστης πολιτικῆς συνέσεως καὶ ἀκραιφνεστάτης καὶ σωφρονεστάτης φιλοπατρίας. (Σ. Μ.)

⁸² Ἀξιόλογος καὶ ἡ τοῦ Πλουτάρχου ἐν τῇ νεότητι ὑπ' αὐτοῦ γραφεῖσα πραγματεία « Περὶ τῆς Ῥωμαίων τύχης ».

⁸³ Πλουτ. Φλαμινιν. κ. 2. 5. 12. 13. 17. καὶ ἰδίως Σύγκρισις. Φιλοποίμ. καὶ Φλαμιν. κ. 1. 3. τέλ.

ἐννοοῦσιν ὅτι οἱ χρόνοι τῆς δημοκρατίας παρῆλθον πρὸ πολλοῦ· ὁ δὲ Πλούταρχος, καίπερ κλίνων ἔτι πρὸς τύπους ἀριστοκρατικούς ⁸⁴, εἶναι ἄλλως εἰλικρινῆς ὑπέρμαχος τῆς μοναρχίας ⁸⁵. Ἀμφότεροι δὲ οἱ ἄνδρες ἦσαν ἀναγκαιῶς πολύτιμοι εἰς τοὺς συνετοὺς Ῥωμαίους, διότι, μεθ' ὅλον τὸν πρὸς τὸ παρελθὸν τῶν Ἑλλήνων θαυμασμὸν αὐτῶν, ἀφίσταντο μὲν τῆς Ῥωμαντικῆς πρὸς τὴν σκιάν τοῦ παρελθόντος συμπαθείας, εἰργάζοντο δὲ πάσῃ δυνάμει, ἵνα προλεάνωσι τὴν ὁδὸν εἰς τὴν προοδευτικῶς χωροῦσαν μεταξύ τῶν δύο μεγάλων πεπολιτισμένων λαῶν τοῦ κλασσικοῦ κόσμου ἀφομοίωσιν.

Ἄνῆρ, οἷος ὁ Πλούταρχος, δὲν διέφυγε καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν κρείττονος φύσεως αὐτοκρατόρων Δὲν ἐξετάζομεν ἐνταῦθα ἂν ὁ Πλούταρχος ἐγένετο πράγματι, ὡς ἡ μεταγενεσττέρα παράδοσις ἰσχυρίσθη ⁸⁶, καὶ διδάσκαλος τῶν αὐτοκρατόρων Τραϊανοῦ καὶ Ἀδριανοῦ. Ἐν τούτοις ἀναφέρεται σαφῶς ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ Τραϊανὸς κατέστησε τὸν ἄνδρα ὑπατικὸν παρέχων αὐτῷ καὶ ὑψηλὴν τιμῆτικὴν ἐν τῇ Ἰλλυρικῇ ἐπαρχίᾳ θέσιν· (ἡ παράδοσις αὕτη δὲν εἶναι βεβαίως ἀσφαλῆς ἐν πᾶσιν· εἶναι δὲ ἤκιστα σαφὲς ἂν ὁ τῶν λίαν μεταγενεστέρων χρόνων συγγραφεύς, ὁ μεταδιδούς ἡμῖν ταῦτα ἐνόει, ἐν σαφεῖ γνώσει τῶν πραγμάτων,

⁸⁴ Πλουτ. Περὶ τῆς Ἠθικῆς Ἀρετῆς κ. 7.

⁸⁵ Πλουτ. Εἰς πρεσβυτ. πολιτευτ. κ. 11. ἀρχ. Περὶ μοναρχίας, καὶ δημ. καὶ ὀλιγαρχ. κ. 4.

⁸⁶ Ὅτι ὁ Πλούταρχος ἐγένετο διδάσκαλος τοῦ Τραϊανοῦ, ἀμφισβητεῖται ἰσχυρῶς ὑπὸ Pauly (R. E. τόμ. 5. σ. 1773· πρὸλ. Corsini ἐν εἰρ. τ. de Vit. Plut. § VIII. τέλ.)· καὶ αὕτη δὲ ἡ περὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος ἐν τοῖς συγγράμμασι Johann Salisbury (Polieraticus V. 1) δημοσιευθεῖσα λατινικὴ ἐπιστολὴ τοῦ Πλουτάρχου πρὸς τὸν Τραϊανόν («*Institutio Trajani*») ἡ ἀναδημοσιευθεῖσα νῦν ἐν τῇ ὑπὸ Dübner ἐκδόσει τοῦ Πλουτάρχου, τόμ. 5. ἀποσπ. 45. σ. 59 κξ) οὐδαμῶς δύναται νὰ θεωρηθῇ γνησία. Ὁ Clinton ἐν τούτοις (F. B. τ. 1. σ. 85), θεωρεῖ μὲν οὐχὶ γνησίαν τὴν περὶ τῆς ὁ λόγος ἐπιστολὴν, πιστεύει ἐν τούτοις ὅτι ὁ Π. ἐγένετο ἀληθῶς διδάσκαλος τοῦ Τραϊανοῦ. Καὶ ἡ γνησιότης δὲ (πρὸλ. Wyttenbach, σ. 1040 κξ. 1146 καὶ Animadv. τόμ. 2. σ. 316 κξ. Pauly ἐν εἰρ. τ. σ. 1776) τῆς εἰς τὸν Πλούταρχον ἀποδιδομένης συλλογῆς «*Ἀποφθεγμάτων βασιλέων καὶ στρατηγῶν*», καὶ ἰδίως τῆς προτεταγμένης τῆς συλλογῆς ταύτης πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Τραϊανὸν προσλαλιᾶς, ὑπόκειται, ὡς γνωστὸν, εἰς πολλὰς εὐλόγους ἀμφιβολίας.

τὴν ἀρχαίαν ἐπαρχίαν Ἰλλυρίαν ἢ Δαλματίαν καὶ ἂν κατὰ τὰς πηγάς, ἐξ ὧν ἠρύσθη τὴν εἶδησιν ταύτην, πράγματι ὁ Πλούταρχος ἐπὶ τοῦ Τραϊανοῦ μετέβη εἰς Ἰλλυρίαν ὡς ὑπατιχὸς αὐτοκρατορικὸς ἐπίτροπος (*consularis legatus Augusti*), ἢ ἄλλως ποίαν κατέλαβεν ἐνταῦθα θέσιν). Ἄλλ' ὕστερον, οὕτω λέγεται, ὁ αὐτοκράτωρ Ἀδριανὸς κατέστησε τὸν κλεινὸν γέροντα ἐπίτροπον αὐτοῦ ἐν Ἑλλάδι^{86α}. Πάντως ὁ Πλούταρχος, ὅστις κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τοῦ Τραϊανοῦ ἀρχῆς εἶχεν ἐδραϊώσει διὰ παντὸς τὴν ἐπὶ παιδείᾳ φήμην αὐτοῦ, διετέλεσεν εἰς φιλικωτάτας σχέσεις πρὸς ἀμφοτέρους τοὺς ἀνωτέρω μνημονευθέντας φιλέλληνας αὐτοκράτορας^{86β}. Ὁ εὐγενὴς γέρον τινώμενος πανταχόθεν ἐξόχως, ἀγαπώμενος καὶ κλειζόμενος ὑπὸ τοῦ τότε Ἑλληνικοῦ καὶ Ῥωμαϊκοῦ κόσμου, φίλος γενόμενος μεγάλων Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων, μεθ' ἑλὼν τὴν φύσει μετριοφροσύνην αὐτοῦ, ἠσθάνετο ἐν τῇ καρδίᾳ ἰσχυρὸν αἶσθημα ἀξίας ἠθικῆς· πάντως δὲ γνησίως Ἑλληνικὴ εἶναι ἢ ἀφελὴς παρρησία, μεθ' ἧς ὁ ἄλλως λίαν μετριοφρων ἀνὴρ ἔγραψεν ἐν τῷ γήρατι εἰς τὸν φίλον αὐτοῦ Σόσσιον Σενεκίωνα: «Ἡμεῖς δὲ μικρὰν οἰκοῦντες πόλιν, φιλογωροῦμεν, ἵνα μὴ μικροτέρα γένηται»⁸⁷.

Οὕτως ἐκ τοῦ βίου τοῦ εὐγενοῦς ἀνδρὸς ἐξήνθησε γῆρας καλόν, ἐν ᾧ, πλὴν τῶν ἐξωτερικῶν τιμῶν, εἶχε τὴν χαρὰν νὰ βλέπη τοὺς ὑπολειπομένους αὐτῷ υἱοὺς πιστοὺς διαδόχους βαδίζοντας τὴν αὐτὴν πρὸς αὐτὸν ἑδὸν ἠθικῆς χρηστότητος καὶ ἐμβριθῶν σπουδῶν. Μετ' ἰδιαιτέρας δὲ εὐχαριστήσεως ἀπέβλεπε πάντως πρὸς τόν, ὡς φαίνεται, ἀγαπητότατον αὐτῷ Αὐτόδου-

^{86α} Σουῖδ. ἐν λ. Πλούταρχος. Συγκέλλ. (ἐκδ. Βόννης) τόμ. 1. σ. 659 πρὸλ. Böckh C. I. τόμ. 1. σ. 569.

^{86β} Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Σουῖδας (ἐν λ. Πλούταρχος) τὴν τοῦ Πλούταρχου ἀκμὴν ἀνάγει εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Τραϊανοῦ, ἐνῶ ἄλλοι, ὡς ὁ Εὐσέβιος καὶ ὁ Ἰερώνυμος, ἀνάγουσιν αὐτὴν εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Ἀδριανοῦ, καὶ δὴ εἰς τὸ τρίτον ἔτος τῆς τούτου ἀρχῆς (εἰς τὸ 120 μ. Χ.) ἴδ. Εὐσεβ. Χρον. (ἐκδ. Schöne) τόμ. 2. σ. 164 κξ. Κατὰ Clinton (*Fast. Roman.* τόμ. 1. σ. 107 κξ.) ὁ Πλούταρχος τῷ 120 μ. Χ. ἦγεν ἡλικίαν 74 ἐτῶν.

⁸⁷ Πλουτ. Β. Δημοσθ. κ. 1. τέλ. κ. 2. Clinton. σ. 97.

λον, τὸν χρηστὸν τοῦτον νέον καὶ τοὺς πολυπληθεῖς αὐτοῦ φίλους, τὸν Σώκλαρον (πρβλ. σ. 212 σημ. 28), καὶ τοὺς νεωτέρους τὴν ἡλικίαν Φλαβιανὸν σ. 213 σημ. 32), Ὀπτᾶτον, τοὺς τοῦ Αὐτοβούλου ἐξαδέλφους Ἀρίστωνα, Εὐβίωτον, Φαίδιμον, Αἰακίδην καὶ Ἀριστότιμον (υἱοὺς Διονυσίου τοῦ ἐκ Δελφῶν), ἔτι δὲ τὸν Νίκανδρον, υἱὸν τοῦ Εὐθυδήμου (ἄγνωστον ἄν τοῦ ἱερέως (σ. 206 σημ. 16) ἢ τοῦ ἐκ Σουνίου ἀνδρός), Ἡρακλείωνα τὸν Μεγαρέα καὶ Φιλόστρατον τὸν Εὐβοέα⁸⁸, οἵτινες εἰς τὴν μνήμην τοῦ γηράσκοντος ἀνδρός ἀνεκάλουν ζωηρῶς τὴν εἰκόνα τῆς ἰδίας αὐτοῦ διὰ πολλῶν φιλικῶν δεσμῶν καθωραϊσθείσης νεότητος. Νέαν λαμπρόνα ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ εἶδεν ὁ εὐγενὴς γέρων ἀνατέλλουσαν ἐν τῷ στενῷ αὐτοῦ συγγενεῖ^{89α}, τῷ κρατίστῳ ἐκείνῳ νέῳ, ὅστις, γνωστὸς ὢν ὡς Σέξτος ὁ Χαιρωνεύς, θεωρούμενος δὲ ὑπὸ τινῶν μὲν ὡς ἔγγονος, ὑπ' ἄλλων δὲ ὡς ἀδελφιδοῦς τοῦ Πλουτάρχου^{89β}, ἤδη περὶ τὰ 120 μ. Χ. ἦτο ἐπιφανὴς ὡς φιλόσοφος Στωϊκός^{89γ}.

⁸⁸ Πλουτ. Ἐρωτ. κ. 1. κξ. καὶ εἶτα ἰδίως «Πότερα τῶν ζώων φοιμώτερα». ὡς καὶ τὸ ἀπόσπασμα τὸ περὶ «θῆρας». (ὁ ἐν τῷ κείμενῳ μνημονευόμενος Ἡρακλείων φαίνεται ὅτι εἶναι ὁ παρὰ Πλουτ. (Περὶ ἐκλειοιπ. χρηστ. κ. 6 κξ. κ. 16 κξ. ὡς «νεανίας» μνημονευόμενος· πρβλ. καὶ ἐν τοῖς ἀποσπ. τοῦ Π. (Πλουτ. ἐκδ. Dübner 1. 5 ἀποσπ. 3. σ. 8) τὰ περὶ «Ψυχῆς. Βιβλ. 1. 1 ἀρχ. καὶ ἴδ. ἀνωτ. σ. 217).

^{89α} Μνημονεύεται ἔτι (ἐν τοῖς περὶ τοῦ θανάτου τῆς μικρᾶς Τιμοξένας σ. 213) καὶ τις θυγατριδὴ τοῦ γηραιοῦ φιλοσόφου ἴδ. Πλουτ. Παραμυθ. πρὸς τὴν ἰδίαν γυν. κ. 1. ἀρχ. εἶναι ἄδηλον τίνος θυγάτηρ ἦτο ἢ κόρη αὐτῆ καὶ ἂν ἐκ τῆς γενομένης ἐν τῷ εἰρ. τ. μνείας τῆς Τανάγρας πρέπει νὰ εἰκάσωμεν ὅτι υἱὸς τις* τοῦ Πλουτάρχου διαρκῶς ἔμενεν ἐν Τανάγρα.

^{89β} Παρὰ Σουίδᾳ ὁ Σέξτος καλεῖται «ἀδελφιδοῦς» τοῦ Πλουτάρχου (Σουίδ. ἐν λ. Σέξτος καὶ Μάρκος) ὡσαύτως παρὰ Συγκέλλῳ σ. 666, νερος. (ἦτοι ἔγγονος ἢ ἀδελφιδοῦς) παρ' Ἀπουληῖῳ ἴδ. κατωτέρῳ σημ. 91. ὡσαύτως δὲ (Script. Hist. August. rec. Peter. τόμ. 1.) καὶ Capitolin. Vit. M. Anton. Philos. c. 3, 2. Ver. c. 2, 5. Eutrop. VIII. 12. Ὡς ἔγγονον (grand son) τοῦ Πλουτάρχου θεωρεῖ τὸν Σ. ὁ Clinton (σ. 109. 175)· ὡς ἀνεψιὸν ὁ Böckh C. I. 1. σ. 793. Keil, inscr. Boeot. σ. 1227. ἴδε καὶ παρὰ Pauly R. E. τὸ ὄνομα Σέξτος ἴδ. καὶ Zumpt, die philosoph. Schulen in Athen, σ. 84.

^{89γ} Πρβλ. Εὐσέβ. Ἱερώνυμ. καὶ Σύγκελλ. ἐν τοῖς εἰρημ. χωρ. καὶ ἴδ. Clinton σ. 107 κξ.

* Ὁ συγγραφεὺς φαίνεται δὲν προσέσχε τὸν νοῦν εἰς τὸ κείμενον αὐτὸ τοῦ Πλουτάρχου, ἐνθα ὁ λόγος περὶ θυγατριδῆς οὐχὶ περὶ ἔγγονῆς (Enkelin) γενικῶς. (Σ. Μ.)

Εἶναι δὲ ὁ αὐτός, ὃν βραδύτερον ἐν ὠρίμῳ ἀνδρικήῃ ἡλικίᾳ θέλομεν ἰδεῖ ὡς διδάσκαλον τοῦ μεγάλου Μάρκου Αὐρηλίου.

Πότε τέλος ὁ Πλούταρχος ἐτελεύτησε τὸν βίον, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ προσδιορισθῇ σαφῶς· νεώτεροι ἐρευνηταὶ τὸν χρόνον τοῦ θανάτου αὐτοῦ θέτουσι, μετὰ τινος πιθανότητος, εἰς τὸ πρῶτον ἡμισυ τῆς τοῦ Ἀδριανοῦ ἀρχῆς⁹⁰. Ἡ μνήμη αὐτοῦ ἔμεινεν ἐν Ἑλλάδι ἀγαπητὴ καὶ ἠύλογημένη, καὶ τὸ γένος αὐτοῦ ἐπὶ μακρὸν ἔτι χρόνον μεγάλου ἐτύγγανε σεβασμοῦ⁹¹. Ἄλλ' ἢ φιλογοικὴ φήμη τοῦ Πλουτάρχου μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ μόνον ἔλαβε κυρίως ἐπίδοσιν⁹². Ἡ μνήμη τοῦ Πλουτάρχου διετηρήθη, (ἄδηλον βεβαίως ἂν συνετέλεσαν εἰς τοῦτο οἱ νεώτεροι λόγιοι), ἐν τῇ χώρᾳ τῆς ἀρχαίας Χαιρωνείας μέχρι σήμερον. Νῦν ἔτι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς κώμης Καπραίνης δείκνυται ὑπὸ τῶν κατοίκων μαρμαρίνη ἔδρα, ἣν ὁ λαός, ὅστις, κατὰ τι συχνῶς ἀπαντῶν ἔθος τῶν νέων Ἑλλήνων, τὸν μέγαν πολυῖστορα μετέβαλεν εἰς ἀρχαῖον βασιλέα τῆς χώρας ταύτης, καλεῖ «θρόνον τοῦ Πλουτάρχου»⁹³.

⁹⁰ Ὁ Saxe, (Onomast. I. σ. 286) τίθησιν αὐτὸν εἰς τὸ 120 μ. Χ. περίπου· ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ Pauly (R. E. τόμ. 5. σ. 1774) ὅστις σαφῶς ἀπορρίπτει τὴν γνώμην τοῦ Corsini (ἐν εἰρ. τ. σ. προλόγ. XII.) περὶ τοῦ 134 μ. Χ.) ὡς καὶ τὴν τοῦ Dacier (περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Πλ. πρὸ τοῦ 117 μ. Χ.).

⁹¹ Τὴν μεγάλην σημασίαν καὶ τὸ διηνεκὲς κλέος τοῦ ὀνόματος τοῦ Πλουτάρχου ἐν τοῖς ἐπομένοις χρόνοις μαρτυρεῖ καὶ τὸ γεγονός, ὅτι ὁ Ἀπουλῆϊος ἐν τῇ περιφήμῳ αὐτοῦ μυθιστορίᾳ («τῷ Χρυσῷ Ὄνῳ») τὸ γένος τοῦ ἥρωος αὐτοῦ Λουκίου (τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεσείως καὶ τῆς Σαλδίας τῆς ἐκ Πατρῶν) καὶ τῆς ἐν Ὑπάτῃ ἑαδιούργου μεγάλης δεσποίνης Βυρβραίνης ἀνάγει μητρόθεν εἰς τὸν Πλούταρχον ἢ τὸν τοῦ Πλουτάρχου ἕγγονον ἢ ἀδελφιδοῦν (nepotem) Σέξτον. Πρὸς. Apulej. Metam. I. κ. ἀρχ. c. 2. 23, 71. II. c. 2 καὶ 3. καὶ ἴδ. πρὸς τούτοις Hildebrand εἰς Ἀπουλῆϊον τόμ. 1. σ. προλ. 27. καὶ σ. καιμ. 13.

Ἄλλους τοῦ Πλουτάρχου ἀπογόνους, ἀψευδέστερον ἴδ. μνημονευομένους παρὰ Böckh C. I. τ. 1. ἀρ. 1080, καὶ (Addend.) σ. 911. ἀρ. 373 β. Ἔτι κατὰ τὸν τρίτον μ. Χ. αἰῶνα, πέντε γενεάς μετὰ τὸν Πλούταρχον, ἐν Χαιρωνείᾳ ὑπῆρχεν ἀνδρίας καὶ τιμητικὴ ἐπιγραφή, πρὸς τὸν Σέξτον Κλαύδιον Αὐτόδουλον, ἔτι δὲ καὶ λατρεία πρὸς αὐτὸν ὡς πρὸς ἥρωα προσεφέρετο ἐκ μέρους τῆς οἰκογενείας Böckh C. I. ἀρ. 1627. πρὸς. εἶτα καὶ ἀρ. 1628 καὶ ἴδ. πρὸς τούτοις Keil, Syllog. inscr. Boeot. σ. 147. 209. Philol. Suppl. τόμ. 2. 1863. σ. 537.

⁹² Πρὸς. Bernhardt, Griech. Litt-Gesch. τόμ. 1. σ. 571· περὶ τῆς σημασίας, ἣν εἶχε κατὰ τε τοὺς ἀρχαιότερους καὶ τοὺς νεωτέρους Βυζαντινοὺς χρόνους ἴδ. Pauly ἐν εἰρ. τ. σ. 1778.

⁹³ Τὴν σημείωσιν ταύτην ὀφείλω εἰς τὴν προφορικὴν πρὸς με ἀνακοίνωσιν τοῦ ἐν

Παρά τὸν Πλούταρχον ἀναφέρομεν ἐν πάσῃ συντομίᾳ ἓνα τῶν πολυμαθεστῶν καὶ κλεινοτάτων συγχρόνων αὐτοῦ τῶν λαλούντων Ἑλληνιστί, εἰς ὃν ὀφείλομεν ὡσαύτως χάριν ἕνεκα τῶν πολυτίμων εἰδήσεων, ἃς παρέχει ἡμῖν περὶ τῶν κατ' αὐτὸν χρόνων· εἶναι δ' οὗτος Δίων ὁ Προυσαεύς, ὁ ὕστερον ἕνεκα τῆς μεγάλης αὐτοῦ ῥητορικῆς δεινότητος ἐπικληθεὶς « Χρυσόστομος ». Ὁ Δίων υἱὸς ὦν τοῦ Πασικράτους, ἀνήκων δὲ εἰς οἶκον ἐπιφανῆ ἐκ τῶν τῆς τάξεως τῶν ἰπέων καὶ ἐν Προύσῃ τῇ ὑπὸ τῷ Ὀλύμπῳ (τῆς Βιθυνίας) γεννηθεὶς περὶ τὰ μέσα τοῦ πρώτου μ. Χ. αἰῶνος, νέος κράτιστος τὴν φύσιν, κατὰ τὸν συνήθη τότε τρόπον τῶν λογίων τῶν χρόνων αὐτοῦ ἐπαιδεύθη τὸ μὲν σπουδάζων ἐν τοῖς μεγάλοις κέντροις τῆς Ἑλληνικῆς παιδείσεως τῶν χρόνων τούτων, τὸ δὲ διὰ μακρῶν ἀποδημιῶν. Γενόμενος δὲ ῥήτωρ περίφημος καὶ φιλόσοφος ὀνομαστός, ἐφήρμωσεν, ὡς ὁ Πλούταρχος, τὰ διδάγματα τῆς φιλοσοφίας αὐτοῦ, ἐν τοῖς πολλοῖς ῥητορικοῖς καὶ πολιτικοῖς αὐτοῦ συγγράμμασιν, διαφερόντως δὲ ἐπὶ τὸν βίον καὶ τὴν πολιτείαν καὶ τὴν τούτων εὐδαιμονίαν. Καίτοι δὲ κατὰ βάθος ἦτο οἰκεῖος πρὸς τὰς ἀρχὰς τῆς Στωϊκῆς φιλοσοφίας, ἦτο ἐνταύτῳ καὶ ἀνὴρ μελετῶν, μετ' ἰδιοφυίας μέγα ἐχούσης τὸ διαφέρον, καὶ πρωτοτύπους περὶ κόσμου θεωρίας⁹⁴. Πρὸς τοῦτοις ὁ ἀνὴρ οὗτος, κατὰ τὸ πνεῦμα τῶν χρόνων αὐτοῦ (λαβὼν ἀφορμὴν καὶ ἐκ τῶν πρὸς αὐτὸν ἐχθροπαθειῶν ν' ἀπομακρυνθῆ διαρκῶς τῆς πατρίδος αὐτοῦ), ὡς καὶ πολλοὶ ἄλλοι τῆς τάξεως αὐτοῦ ἄνδρες, διήγαγε βίον πλάνητα καὶ πολυκίνητον⁹⁵. Ἐὰν

Ἄλλη καθηγητοῦ κ. Conze· κατὰ τὴν μετὰ τοῦ καθηγητοῦ Michaelis ἐν Ἑλλάδι περιοδείαν αὐτοῦ τὴν γενομένην τῷ 1860 ἐδείχθη εἰς αὐτοὺς ἐν Καπούρῃ (Καπραίνῃ;) ὑπὸ τῶν κατοίκων ἐρμῆς τις, οὗ ἡ ἐπιγραφή ἐδήλου ὅτι ἡ ἀτυχῶς μὴ ὑπάρχουσα πλέον εἰκὼν τῆς κεφαλῆς, παρίστα τινὰ Πλούταρχον ἴσως τὸν Πλούταρχον τὸν μέγαν.

⁹⁴ Πρβλ. ἰδίως τὴν ἀξιόλογον πραγματείαν τοῦ I. Burckhardt ἐν « Neu-Schweiz. Museum » (ἔτος 4. 1864 τεύχ. 2) « Über den Werth des Dio Chrysostomus für die kenntniss seiner zeit (περὶ τῆς ἀξίας τοῦ Δ. Χρ. ὡς πρὸς τὴν γνώσιν τῶν χρόνων αὐτοῦ) ». σ. 97-122· ἴδ. καὶ Bernhardt, Griech. Litt-Gesch. τόμ. 1. σ. 572. 595. Nicolai, Gesch. der Griech. Litt. τμῆμ. 2 τεύχ. 1. σ. 390 κξ.

⁹⁵ Πρβλ. Friedländer, Darstellung. τ. 2 (ἔκδ. 2) σ. 42.

πιστεύσωμεν εἰς τὸν Φιλόστρατον καὶ ὁ Δίων οὗτος ἦτο οἰκεῖος πρὸς Ἀπολλώνιον τὸν Τυανέα καὶ εὕρισκετο τῷ 69 καὶ ὕστερον ἐν Αἰγύπτῳ μετὰ τοῦ περιφήμου φιλοσόφου νέος ὢν τότε καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ φήμης· (πρβλ. σ. 130)⁹⁶. Βραδύτερον εὕρισκομεν αὐτὸν ἐν Ῥώμῃ διατελοῦντα ἐν οἰκειότητι πρὸς τὴν δυναστείαν τῶν Φλαβίων. Ἀλλὰ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μένη τότε ἐνταῦθα ἐπὶ μακρόν. Διότι, εἰ καὶ ἦτο εἰλικρινῆς ὑπερμαχος τῆς μοναρχίας, ὡς ὁ Πλούταρχος⁹⁷, καὶ καθ' ἑαυτὸν οὐχὶ δυσμενῶς ἔχων πρὸς τὸν Ῥωμαϊσμόν, οὐχ ἦττον ἐν τῷ μεγάλῳ διωγμῷ, ὃν ὁ Δομιτιανὸς κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ ἤγειρεν ἐν Ῥώμῃ ἐναντίον τῶν φιλοσόφων, ἠναγκάσθη καὶ οὗτος, ἴσως δὲ καὶ ὡς φίλος τοῦ Νερούα, (τῷ 89/90 ἢ 93 σ. 142), νὰ καταλίπη τὴν Ἰταλίαν⁹⁸. Τότε δὲ κατὰ συμβουλήν τοῦ ἐν Δελφοῖς μαντείου, ἐνδεδυμένος ὡς ἐπαίτης, ἐπορεύθη εἰς τὰ βορειοδυτικὰ μέρη τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους, εἰς τὰς χώρας τῶν Γετῶν (ὧν ἔγραψε καὶ ἱστορίαν αὐτοτελεῆ) καὶ τὰς ἐν ταῖς βορείαις ἀκταῖς τοῦ Εὐξείνου Ἑλληνικὰς πόλεις⁹⁹. Εὕρην, ἐννοεῖται, τὰς πρότερον ἀκμαζούσας ταύτας πόλεις ἐν ἀθλίᾳ καταστᾶσει· δεινὰ ἐπιδρομαὶ Γετῶν, ἰδίως δὲ ἐπίθεσις τις ὅλως ἰδιαζόντως φοβερὰ γενομένη περὶ τὰ μέσα τοῦ πρώτου μ. Χ. αἰῶνος εἶχε καταστρέψει τὴν ἀρχαίαν εὐδαιμονίαν τῶν πόλεων τούτων, ὡς καὶ τὴν τῆς μεγαλοπρεποῦς Ὀλβίας. Μετὰ συγκινήσεως δὲ εἶδεν ὁ περιηγητῆς ὅτι ἐνταῦθα, ἐν τῇ ἀπομεμονωμένῃ καὶ βαρέως πιεζομένῃ Ὀλβίᾳ,

⁹⁶ Ἰδ. Δ. Χρυσοστ. Λόγ. ΙΑ. σ. 322 Μ. Φιλοστρ. Ἀπολλ. Τυαν. Ε. 27. 31-40. Η. 7, 2 ἐπιστ. Ἀπολλων. 9. 10. 90. καὶ ἴδ. καθόλου Β. Σοφιστ. Α. 7, 1 καὶ 2 σ. 487 κξ. Εὐναπ. Β. Σοφιστ. Προσφμ. Ι. Σουῖδ. ἐν λ. Δίω. Clinton, Fast. Rom. I. σ. 53. 55. 85.

⁹⁷ Πρβλ. Burckhardt ἐν εἰρ. τ. σ. 98. 114 μέχρι 117.

⁹⁸ Πρβλ. Φιλοστρ. Β. Σοφιστ. Α. 7. σ. 488 Δ. Χρυσοστ. Λόγ. ΙΓ'. 219 Μ. καὶ Λόγ. Μ'. σ. 486 κξ. Φωτ. Κωδ. 209. σ. 529. καὶ ἴδ. Clinton ἐν εἰρ. τ. σ. 75. Imhof, Domitian. σ. 113. Ad. Schmidt, Denk- und Glaubensfreiheit. σ. 350. Burckhardt ἐν εἰρ. τ. Πρβλ. νῦν καὶ O. Jahn. «eine antike Dorfgeschichte» (Grenzboten 1867. ἀρ. 36) σ. 364.

⁹⁹ Φιλοστρ. Β. Σοφιστ. Α. 7, 1 καὶ 2 σ. 487 καὶ 488. Δ. Χρυσοστ. Λόγ. ΙΓ. σ. 221 Μ.

οἱ Ἕλληνες κάτοικοι τὸν Ὀμηρον μόνον ἐξ ὄλων τῶν ποιητῶν ἐγίνωσκον καὶ τὴν Ἰλιάδα ἀπήγγελλον ἀπὸ στόματος. « Ὁ μέγας ποιητῆς παρίσταται ἡμῖν ἐντρυθῆ, ὡς τὸ ἀρχαιότατον ἅμα δὲ καὶ τὸ ὕστατον κοινὸν κτῆμα τοῦ μὴ ἐκβαρβαρωμένου ἔτι Ἑλληνισμοῦ καὶ δὴ ἐν τῇ ἀπειλουμένη ἔσχατῃ αὐτοῦ περιφερείᾳ »¹⁰⁰. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Δομιτιανοῦ ὁ Δίων τοὺς ἐν ταῖς γύραις ταύταις, ἦτοι παρὰ τὸν Δανούβιον, σταθμεύοντας Ῥωμαίους στρατιώτας, οἵτινες ἐπὶ μίαν στιγμὴν ἔδειξαν διαθέσεις στασιαστικῆς, εἴλκυσεν ὑπὲρ τοῦ φίλου αὐτοῦ Νερούα, ὅστις μετεκάλεσεν αὐτὸν πάλιν εἰς Ῥώμην, ἔνθα ὕστερον ἀπήλαυε καὶ τῆς ἰδιαιτέρας τοῦ Τραϊανοῦ εὐνοίας. Μετὰ βραχεῖαν δὲ διαμονὴν (περὶ τὰ 100 μ. Χ.) ἐν τῇ ἰδιαιτέρᾳ αὐτοῦ πατρίδι Προύσῃ ἔζητεν ὕστερον ἐν Ῥώμῃ μέχρι τῆς τελευτῆς αὐτοῦ (117 μ. Χ.)^{100α} μεγάλως τιμώμενος διὰ τὸ ἀνεξάρτητον καὶ ἐντιμον τοῦ χαρακτήρος αὐτοῦ.

Πρὸς τὸν ἡμέτερον σκοπὸν τὰ συγγράμματα τοῦ Δίωνος, ἅτινα περὶ τε τῆς Ἑλλάδος καὶ περὶ τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων τῶν τότε χρόνων παρέχουσιν τοσοῦτον περίπου ἀδρᾶν διδασκαλίαν, ὅσον καὶ τὰ τοῦ Πλουτάρχου, εἰσὶν ἰδιαιτέρως πολύτιμα κατὰ τοῦτο, ὅτι ὁ Δίων εἶχεν ὀφθαλμὸν διορατικὸν καὶ εἰς τὰ ἀφορῶντα τὴν κοινωνικὴν κατάστασιν, καὶ ὅτι ἐν ταῖς ἐν Ἑλλάδι περιουσίαις αὐτοῦ

¹⁰⁰ Πρὸβλ. Bueckhardt ἐν εἰρ. τ. σ. 113. 111. 119 κξ. καὶ ἴδ. Δ. Χρυσοστ. Λόγ. ΛΓ. σ. 437-444 Μ. Ἄλλη τις τῶν Ποντικῶν πόλεων, τὸ ὀνομαστότατον ἐμπόριον παρὰ τὸν Τάναϊν καὶ τὴν Μαυρίτιδα, ἡ Τάναϊς, ἦτο ἤδη κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Τιβερίου καὶ τοῦ Στράβωνος κατεστραμμένη, ἢ εἶχε πάθει πολλὰ δεινὰ ὑπὸ τοῦ Ποντικοῦ βασιλέως Πολέμωνος ἐπὶ τοῦ Αὐγούστου τιμωρηθεῖσα ἐνεκὰ τινος ἐπαναστάσεως. Στράβ. ΙΑ. 493. *

^{100α} Φιλοστρ. Β. Σοφιστ. Α. 7, 2. σ. 488. Ἰδ. καὶ Φωτ. Κωδ. 207. σ. 529. ἴδ. καὶ Σουῖδ. ἐν λ. Δίων. Clinton, σ. 85 κξ. Μετὰ τὴν ἐκ τῆς οἰκιοθελοῦς εἰς Πόντον ἐξορίας ἐπάνοδον ἦλθε καὶ εἰς τὴν Ὀλυμπίαν, ἔνθα εἰς τοὺς συνηγμένους Ἕλληνας ἀπήγγειλε τὸν ἸΒ. Λόγον (Ὀλυμπικὸν ἢ περὶ τῆς πρώτης τοῦ θεοῦ ἐννοίας σ. 194) πρὸβλ. Bueckhardt, σ. 102. — Τὸ ἔτος 117 μ. Χ. ὑπολογίζεται ὡς ἔτος τοῦ θανάτου τοῦ ῥήτορος τούτου (Rhein. Mus. XVIII. σ. 62).

* Τὰ ὑπὸ τοῦ συγγραφοῦ λεγόμενα εἶναι ἀσαφῆ καὶ ἀνακριβῆ. Ὁ Στράβ. λέγει ἀπλῶς ἐν εἰρ. τ. «νεωστὶ μὲν οὖν ἐξεπόρθησεν αὐτὴν Πολέμων ὁ βασιλεὺς ἀπειθοῦσαν». (Σ.Μ.).

δὲν ἐπεδίωξεν ἀπλῶς σκοποὺς φιλομαθείας καὶ φιλοτεχνίας, ἀλλὰ διαφερόντως προσέσχε τὸν νοῦν καὶ εἰς τὴν κατάστασιν τοῦ κατωτέρου λαοῦ, καὶ δὴ καὶ τοῦ ἐκτὸς τῶν πόλεων οἰκοῦντος. Ἐπιχειροῦμεν δὲ νῦν, βοήθειά τοῦ παρεχομένου ἡμῖν κεφαλαίου εἰδήσεων, νὰ ἀναπτύξωμεν ἐφεξῆς ἐν ἐκτάσει τὰ κατὰ τὴν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν χρονικὴν ταύτην περίοδον.

Ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ τῷ περὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ βίου τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἐλκύει ἰσχυρῶς τὸ ἡμέτερον διαφέρον πρῶτιστα πάντων τὸ ἔργον τοῦ ἀκολουθῆσαι τὰ ἴχνη βαθμιαίας τινὸς ἀνυψώσεως τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀχαΐας ἐκ τῆς δεινῆς ὄλικῆς καταπτώσεως, ἐν ᾗ εὐρίσκομεν τὴν δύστηνον ταύτην χώραν μετὰ τὴν ἐν Ἀκτίῳ μάχην. Ἡ ἱστορία τῶν ἀπὸ τῆς κοσμοϊστορικῆς ταύτης κρίσεως μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Νέρωνος χρόνων ἔδειξεν ἡμῖν ἤδη ὅτι ἐν ἀρχῇ ἡ καθόλου πολιτικὴ θέσις τῶν πραγμάτων οὐδόλως ἦτο δυσμενῆς πρὸς τοὺς τοιοῦτους ἀγῶνας τῶν Ἑλλήνων. Ἐξαιρέσει τοῦ ταχέως καταπιγέντος κινήματος τοῦ Ψευδο-Δρούσου (σ. 29 κέξ.), μέχρι τοῦ ἔτους 68 ἡ γενικὴ εἰρήνη δὲν διαταράχθη ἐκ νέου ἐν ταῖς χώραις ταύταις τοῦ κράτους. Φιλάρπαγες διοικηταὶ τοῦ εἶδους τοῦ Γαίου Ἄντωνίου καὶ τοῦ Καλπουρνίου Πείσωνος (τόμ. Α'. σ. 597) δὲν ἐφάνησαν πλέον ἐν Ἑλλάδι. Οἱ αὐτοκράτορες Αὔγουστος, Τιβέριος καὶ Κλαύδιος, καὶ αὐτὸς ὁ Νέρων κατὰ τὸ πρῶτον βέλτιον ἤμισυ τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ, εἶχον φανῆ ἱκανῶς εὐμενεῖς πρὸς τὰ συμφέροντα τῶν Ἑλλήνων. Ἡ ὑπὸ τοῦ Καλιγόλα εἶτα δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Νέρωνος διαπραχθεῖσα ἀρπαγὴ τῶν καλλιτεχνημάτων καὶ αἱ ἄλλαι τοῦ Νέρωνος ἀπὸ τοῦ 64 γενόμεναι καταπιέσεις ἱκανῶς ἀλγεινὴν ἐνεποίησαν βεβαίως αἴσθησιν, ἀλλὰ δὲν ἐμείωσαν κατὰ τρόπον ἀποτελεσματικὸν τὴν εὐημερίαν τῆς ἐπαρχίας Ἀχαΐας. Ἐπῆλθον ἀληθῶς βραδύτερον πολλὰ ἀτυχέστατα ἔτη. Ἐξεθέσαμεν δὲ ἀνωτέρω πῶς ὁ Νέρων καὶ οἱ πολυπληθεῖς αὐτοῦ ἀκόλουθοι κατὰ τὰ

ἔτη 66 καὶ 67, ἐν τῇ περιβοήτῳ καλλιτεχνικῇ ἐν Ἑλλάδι περιοδείᾳ τοῦ αὐτοκράτορος, ἔδοσαν ἀναιδέστατα ἐλευθέραν ὁρμὴν εἰς τὴν ἀρπακτικὴν αὐτῶν ἐπιθυμίαν. Οὐ πολὺ δὲ μετὰ ταῦτα ἐξεργάγησαν οἱ αἵματηροὶ περὶ τῆς αὐτοκρατορικῆς ἀρχῆς πόλεμοι, οἵτινες καὶ ἐν Ἀχαΐᾳ ἐπήνεγκον τὰ ἀποτελέσματα αὐτῶν, ἕσον μικρὰ κὰν ἦσαν ταῦτα. Ἡ ἐμπορικὴ συγκοινωνία (σ. 160) εἶχε διαταραχθῆ δεινῶς ἐπὶ μακρὸν ἰδίως, ἀφ' οὗ χρόνου ὁ Οὐεσπασιανὸς ἐξηγέρθη ἐν Συρίᾳ ἐναντίον τοῦ Οὐϊτελλίου, καὶ μετὰ ταῦτα δὲ ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἱκανῶς ἀλγεινῶς ἠσθάνθησαν οἱ Ἕλληνες τῆς Ἀχαΐας τὴν οικονομικὴν τοῦ αὐτοκράτορος Οὐεσπασιανοῦ ἀυστηρότητα.

Οὐχ ἤττον οὐδόλως ὀρθὴν θεωροῦμεν τὴν γνώμην τοῦ Φίνλει¹, ὅτι «ἡ Ἑλλάς ὑπὸ τὴν οικονομικὴν διοίκησιν τοῦ οἴκου τῶν Φλαβίων αὐτοκρατόρων κατέπεσεν εἰς τὴν κατωτάτην βαθμίδα πενίας καὶ λειψανδρίας». Οὐδαμόθεν εἶναι γνωστὸν εἰς ἡμᾶς ὅτι ὁ Τίτος καὶ ἔπειτα ὁ Δομιτιανὸς ἔδειξαν οἰανδῆποτε ἰδιαιτέραν σκληρότητα κατὰ τῶν Ἑλλήνων· χωρὶς δὲ νὰ θέλωμεν νὰ ἀμφισβητήσωμεν ἐνδεχομένας μεταγενεστέρας καταπιέσεις τοῦ Δομιτιανοῦ (πρβλ. σ. 178-179), δυνάμεθα μᾶλλον νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ἐν ἀρχῇ ὁ Δομιτιανὸς ἐμετρίασέ πως τὰς αὐστηρὰς διατάξεις τοῦ Οὐεσπασιανοῦ· ἀκριβῶς δὲ ὁ Δομιτιανὸς ἀνῆκεν, ὡς πρότερον ὁ Τιβέριος, εἰς τοὺς αὐτοκράτορας ἐκείνους, οἵτινες μεθ' αἵματηρᾶς αὐστηρότητος κατεπολέμουν τὰς ὑπερβασίας καὶ τὰς καταπιέσεις τῶν ἐπαρχιακῶν ὑπαλλήλων· τῆς δὲ φιλανθρώπου ἀρχῆς τοῦ Νερούα καὶ τοῦ Τραϊανοῦ ἱκανὴ ἐγένετο ἤδη μνεία. Ἀλλὰ εἰ καὶ ἡ γενικὴ πολιτικὴ τοῦ κράτους κατάστασις δὲν ἦτο καθ' ἑαυτὴν δυσμενὴς εἰς ἀναζωπύρησίν τινα τῆς ὑλικῆς εὐημερίας τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀχαΐας, δὲν δυνάμεθα ἐξ ἄλλου μετὰ ἀκριβῆ ἔλεγχον τῶν ὑπαρχουσῶν μαρτυριῶν ν' ἀρνηθῶμεν ὅτι ἐν συγκρίσει πρὸς ἄλλας ἐπαρχίας, ἐν αἷς ὑφίστατο ἀρχαῖος πολιτισμὸς, ἡ Ἀχαΐα μέχρι τῆς εἰς τὴν ἀρχὴν ἀνόδου τοῦ μεγάλου φιλέλληνος Ἀδρια-

¹ Greece under the Romans. σ. 72-73. Γ. Μ. σ. 56.

νοῦ ἐν τῇ ὁδῷ τῆς ὑλικῆς αὐτῆς ἀναγεννήσεως λίαν μετρίας μόνον ἐποιήσατο προόδους. Ἴσως δὲ ἡ ὀξυτάτη ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην ἀπόφανσις εἶναι ἡ περίφημος παρὰ τῷ Πλουτάρχῳ² μεμψιμοιρία τοῦ Ἀμμωνίου, ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ ἡ Ἑλλάς ἅπασα μόλις ἠδύνατο νὰ παρατάξῃ τρισχιλίους ὀπλίτας, ὅσους δηλονότι μόνα τὰ Μέγαρα εἶχον πέμψει πάλαι εἰς τὴν μάχην τῶν Πλαταιῶν! Πρέπει ὁμως νὰ προσέχωμεν πολὺ μὴ ἐκ τῆς μεμονωμένης ταύτης σημειώσεως, ἐκ τῆς ὀξείας ταύτης αἰχμῆς, ἐξαγάγωμεν συμπεράσματα εὐρυτέρας σημασίας. Καὶ πρῶτον δὲν γινώσκομεν κἄν ἂν ἐν τῇ δυσθύμῳ ἐκείνῃ μεμψιμοιρία εἶχεν ὁ Πλουτάρχος πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν Ἡπειρον καὶ Θεσσαλίαν ἢ οὐ. Ἀλλὰ καὶ καθ' ἣν περίπτωσιν Ἑλλάς νοεῖται ἐνταῦθα μόνον ἢ πρὸς νότον τῶν Θερμοπυλῶν καὶ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ἀχελώου χώρα, καὶ πάλιν λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν τῶν νέων ἀκμαζουσῶν πόλεων Πατρῶν καὶ Κορίνθου καὶ τῶν μεγάλων ἀείποτε πολυανθρώπων ἀρχαίων πόλεων Ἀθηνῶν καὶ Ἄργους, Τεγέας καὶ Σπάρτης, πρὸς τούτοις ὑποτιθεμένου ὅτι ἔνεκα τῆς ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς πτώσεως τοῦ Ἀντωνίου ἐπικρατούσης σχεδὸν ἀταράχου μακροχρονίου εἰρήνης ὁ λαὸς τῆς Ἑλλάδος (μεθ' ὅλην τὴν ἐξακολουθοῦσαν ἔτι εἰς Ῥώμην καὶ Ἰταλίαν μετανάστευσιν πολλῶν Ἑλλήνων) ἀναγκαίως, μέχρι τινὸς τοῦλάχιστον, ηὔξανετο πάλιν κατὰ μικρόν, καθίσταται λίαν ἀκροσφαλῆς οἰαδῆποτε ἐκ τῆς σημειώσεως ἐκείνης ἀπορρέουσα εἰκασία περὶ γενικῆς ἢ ἐν εὐρείᾳ ἐκτάσει προχωρούσης ἐρημώσεως τῆς Ἑλλάδος. Ἡκιστα βεβαίως ἀμφίβολον εἶναι, ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου συστηματικῶς ἀφαιρεθεῖσα τοὺς κατοίκους αὐτῆς Αἰτωλία (τόμ. Α'. σ. 615) οὐδέποτε πλέον ἐπὶ τῶν Ῥωμαίων ἀνέλαβεν ἐκ τῆς συμφορᾶς ταύτης, καὶ ὅτι ἡ δύναμις τῆς Ἀρκαδίας ἀπώλετο διὰ παντός ὡσαύτως δὲ ἡκιστα ἀμφίβολον εἶναι, ὅτι χῶραί τινες, ὡς πλὴν ἄλλων ἡ περιοχὴ τῆς Βοιωτικῆς Ἀχραιφίας ἢ παρὰ τὸ ὄρος Πτώων

² Πλουτάρχ. περὶ ἐκλελοιπότη. χρηστηρ. κ. 8 (πρόβλ. κ. 7). Ἡ πραγματεία αὕτη ἀνήκει ἄλλως κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἰς τὸν πρῶτον μ. Χ. αἰῶνα.

κατὰ τοὺς χρόνους ἔτι τοῦ Καλιγόλα εἶχε μεταβληθῆ ἔντελῶς εἰς ἐρημίαν ³· καὶ ἐν Θήβαις δὲ τότε ἡ Καδμεία μόνον ᾤκειτο ἔτι, ἡ κάτω δὲ πόλις τούνηντιον ἔκειτο ἡρημωμένη καὶ ἐνταῦθα ἐν μέσῳ τῶν ἐρειπίων μόνων ἴσταντο ἔτι μεγαλοπρεπῆ μνημεῖα ἀρχαῖα ὡς λ. γ. Ἐρμῆς τις ἐν τῇ ἀγορᾷ ^{3α}. Σαφῶς δὲ ὁ Δίων πλήν ἄλλων ἐκτίθησιν ἡμῖν ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ ἐν τῇ νήσῳ Εὐβοίᾳ, ἣτις κατὰ τοὺς χρόνους ἔτι τοῦ Στράβωνος εὕρισκετο ἐν καταστάσει ἀναλόγως ἀνεκτῆ (τόμ. Α'. σ. 609), τὰ δύο τριτημόρια σχεδὸν τῆς γῆς (ἢ τοῦλάχιστον τῶν περιοχῶν τῶν κατ' ἰδίαν πόλεων) ἔκειντο ἀκαλλιέργητα, πρὸ πάντων ἕνεκα λειψανδρίας· καὶ ὅτι αἱ πλεῖσται πόλεις τῆς ὠραίας ταύτης νήσου ἦσαν ἐπὶ τοσοῦτον καταπεπτωκυῖαι καὶ κεναὶ οἰκητόρων, ὥστε ἐντὸς τῶν τειχῶν ἐσπείροντο ἀγροὶ καὶ ἔβοσκον ποίμνια· καὶ ἐν αὐτῇ δ' ἔτι τῇ ἀρχαιόθεν περιφήμῳ πρωτεύουσῃ πόλει Χαλκίδι τὸ γυμνάσιον εἶχε μεταβληθῆ εἰς ἄρουραν, ἔνθα τὰ ἀγάλματα τοῦ Ἡρακλέους καὶ ἄλλων θεῶν καὶ ἡρώων ἀπεκρύπτοντο σχεδὸν ὑπὸ τοῦ θέρους, ἐν δὲ τῇ ἀγορᾷ πρὸ τοῦ βουλευτηρίου καὶ τῶν δημοσίων κτιρίων ἔβοσκον πρόβατα ⁴. Μεθ' ὅλα δμως ταῦτα, τὰ ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου περὶ τρισχιλίων μόνον ὀπλιτῶν λεγόμενα πρέπει νὰ κατασταθῶσιν εἰς ἡμᾶς ἐξ ὅλως ἀλλοίας ἐπόψεως διδακτικά.

³ Πλουτάρ. περὶ ἐκλελοιπότη χρηστηρ. κεφ. 8.

^{3α} Δ. Χρυσοστ. Λόγ. Ζ. σ. 123 M. πρὸλ. τόμ. 1. σ. 607. Ἐν τούτοις μετὰ ῥητορικῆς ἐπιπολαιότητος καθόλου λέγει ὁ Δίων ὁ Χρυσόστομος (Λόγ. ΛΓ. σ. 401 M.) ὅτι ὁ Λάδων ῥεῖ δι' Ἀρκαδίας ἀναστάτου καὶ ὁ Πηνειὸς δι' ἐρήμου Θεσσαλίας (ἴδ. καὶ Δ. Χρ. Λόγ. Α. σ. 11). Ἐκεῖθεν τοῦ Ὀλύμπου κατὰ Δίωνα Χρυσόστ. ἡ Πέλλα τῆς Μακεδονίας οὐδὲν παρείχε σημεῖον πόλεως «ὄϊγα τοῦ πολλὸν κέραμον εἶναι συντετριμμένον ἐν τῷ τόπῳ». Ἡ ὁ ῥήτωρ ἐνταῦθα λαλεῖ μετὰ ῥητορικῆς ἐλευθερίας ἢ ἢ τοῦ Λύγούστου ἀποικία (τόμ. 1. σ. 620 κξ.) εἶχεν ἐγκαταστῆ παρὰ τὰ ἐρείπεια τῆς ἀρχαίας βασιλικῆς πόλεως τῆς Μακεδονίας, ἢ ἢ πόλις μετὰ τοὺς χρόνους τοῦ Δίωνος ἠνωρθώθη αὖθις. Διότι κατὰ τοὺς χρόνους ἔτι τοῦ Ἀντωνίνου καλεῖται ὑπὸ τοῦ Λουκιανοῦ πόλις οἰκουμένη ἔτι, καίπερ «ταπεινοὺς καὶ ὀλιγίστους οἰκήτορας ἔχουσα» (Λουκ. Ἀλεξ. ἢ Ψευδῶμ. κ. 6 τέλ.) πρὸλ. Zumpt. Comm. Epigr. τόμ. 1. σ. 377.

⁴ Δ. Χρυσοστ. Λόγ. Ζ. (Εὐβοϊκὸς ἢ Κυνηγός) σ. 105 M. σ. 106 M. 109 M. πρὸλ. Friedländer, Darstellungen τόμ. 2 σ. 54. (Νεωστὶ ὁ O. Jahn (Grenzboten, 1867. ἀρ. 36. σ. 367) τὴν μνημονευθεῖσαν πόλιν ἐξηγεῖται ὡς Κάρυστον).

Δὲν πρέπει βεβαίως νὰ παρέλθωμεν ἐν σιωπῇ, ὅτι ὁ συγγραφεὺς λέγει ἡμῖν περὶ ὀπλιτῶν καὶ οὐχὶ καθόλου περὶ στρατιωτῶν. Ἄν ἡ θεωρία ἡμῶν ᾖ ὀρθή, τότε ἐκ τῆς σημειώσεως ταύτης, ἣτις, μεθ' ὅλα ταῦτα, φαίνεται ἡμῖν παριστῶσα τὰ πράγματα μεθ' ὑπερβολῆς, πρέπει νὰ εἰκάσωμεν οὐχὶ τὴν παντελεῖ ἑρήμωσιν τῆς γῶρας, ἀλλ' ἐπικίνδυνόν τινα μετακίνησιν ἐν τῇ διαιρέσει τοῦ λαοῦ, πολλῶ δ' ἔτι πλέον διανομὴν τινα τῆς ἐγγείου ἰδιοκτησίας καὶ τοῦ κεφαλαίου οὐχὶ σύμφορον εἰς τὴν καθόλου εὐημερίαν τοῦ λαοῦ. Γινώσκωμεν δὲ ὅτι, κατὰ τοὺς χρόνους ἤδη τοῦ Πολυβίου, καὶ ἐν Ἑλλάδι ἔτι εἶχεν ἐπικρατήσει κατὰ τρόπον ἐπικίνδυνον ἢ σπουδῇ τοῦ συνενοῦν τὴν ἐγγειον ἰδιοκτησίαν κατὰ μεγάλας ἐκτάσεις καὶ ἀποτελεῖν τὰς μεγάλας συγκτήσεις (latifundia). Καὶ ἡ τάσις αὕτη αὐξανομένη ἐκ τῆς ἀποστροφῆς, ἰδίως τῆς παρὰ τοῖς εὐποροῦσι, πρὸς τὸ τρέφειν πολυαριθμούς οἰκογενείας, εἶχε βεβαίως λάβει ἐπίτασιν διαρκῆ ὑπὸ τὴν ἐντύπωσιν τῆς ἐν Ἰταλίᾳ καταστάσεως καὶ ἔνεκα τῶν δεινῶν τοῦ πολέμου τῶν ἀρξάμενων ἀπὸ τῶν Μισραδατικῶν πολέμων. Περιπλέον ἢ μακρὰ διάρκεια τοῦ χρόνου τῶν πολέμων καὶ ἡ μεγάλη ἀθλιότης, ἐν ἣ ἑστέναζον τὰ πλήθη τῶν Ἑλλήνων, εἶχε παράσχει ἀφορμὴν εἰς ὀλίγους ἀνδρας νὰ περιποιήσωσιν ἑαυτοῖς μέγαν πλοῦτον, κτώμενοι ἰδίως ἐγγείους ἰδιοκτησίας, ἃς ὕστερον δὲν ἠδύναντο ἐπαρκῶς νὰ καλλιεργήσωσιν. Ἀποτέλεσμα δὲ τῆς καταστάσεως ταύτης ἦτο ἐν πρώτοις ὅτι ὡς πρότερον ἐν Ἰταλίᾳ (ὡς πρὸς τοὺς Ῥωμαίους πολίτας) κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Τιβερίου Γράκχου, οὕτω νῦν κατὰ πᾶσαν πιθανότητα καὶ ἐν πολλαῖς χώραις τῆς Ἑλλάδος τὰ πράγματα περιέστησαν εἰς τοιοῦτον σημεῖον, ὥστε μέρος ἀναλόγως μικρὸν τῶν κατοίκων τῆς γῶρας ταύτης κατεστάθη κύριον τῶν μεγάλων ἐκτάσεων τῶν τε ἀκινήτων κτημάτων καὶ τῶν κινήτων περιουσιῶν· ἐνῶ δ' ἀριθμὸς τῶν μεσαίων καὶ τῶν μικροτέρων γαιοκτημόνων ἠλαττώθη οἰκτρῶς. Καὶ πρὸς μείζονα τῆς θέσεως τῶν πραγμάτων χειροτέρευσιν ὁ ἀριθμὸς τῶν Ἑλλήνων ἐπληθύνθη πάντως ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Αὐγούστου, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ὁ τῶν

ἐλευθέρων γαιοκτημόνων. (Χαρακτηριστικὸν ἄλλως ἦτο ὅτι τὸ πλῆθος τῆς νέας γενεᾶς, ἣτις μετὰ τὴν δεινὴν ἀθλιότητα τῶν πρὸ τῆς μάχης τοῦ Ἀκτίου χρόνων ηὔξηθη πάλιν, ἐδείκνυε μορφὰς ἀθλίας καὶ δυσειδεῖς· ἀκριβέστερον δ' εἶπεῖν, ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Δίωνος ἦτο ἐπαισθητὴ παράδοξός τις ἐλάττωσις ὠραίων ἀνδρῶν, καὶ ἦτό τι σπάνιον ὁ ὠραῖος ἀνὴρ, ἐνῶ παραδόξως ἐπλεόναζεν ἡ γυναικεία καλλονή⁵). Αἱ μεγάλαι συγκτήσεις ηὔξανον ὡσαύτως ἐνταῦθα, ὡς πανταχοῦ ἐν τῷ ἀρχαίῳ κόσμῳ, τοὺς δούλους, καὶ ἰδίως ἐν ταῖς νομαῖς⁶· ὁ δὲ πενέστερος ἐλεύθερος λαός, ἐνόσφ δὲν διετηρεῖτο ἐν τῇ μεσογείῳ χώρᾳ ἰσχυρός τις πυρὴν μικρῶν γεωργῶν, ποιμένων καὶ κυνηγῶν, ἀπεχώρει ἐπὶ μᾶλλον εἰς τὰς ἀρχαίας καὶ νέας πόλεις, ἰδίως τὰς ἐν τῇ παραλία κειμένας, ἔνθα ἤχμαζον ἔτι διηνεκῶς ἡ ἐμπορία καὶ ἡ βιομηχανία, ἡ ἀνελάμβανον ἐκ νέου κατὰ μικρὸν καὶ ἔνθα μόνον εἰς τοὺς πένητας καθίστατο δυνατὸν νὰ διάγωσιν τοῦλάχιστον εἰδός τι βίου τῆς νῦν πενεστάτης τάξεως τῶν ἐν ταῖς Ἰταλικαῖς πόλεσι οἰκούντων πολιτῶν (τῶν Λαζζαρόνων)⁶². Τὸ ἀρχαῖον στέλεχος καλῶς συγ-

⁵ Δ. Χρυσ. Λόγ. ΚΑ (Περὶ κάλλους) σ. 269 Μ.

⁶ Πρὸς τούτοις καὶ τὰ ἐπικαιρῶς λεγόμενα ὑπὸ τοῦ Φιλοστράτου (Ἀπολλ. Τυαν. Η'. 7, 12), ἐξ ὧν γίνεται δῆλον, ὅτι λ. γ. ἐν τῇ λίαν ὀλιγανθρώπῳ καταστάσει Ἀρκαδία προδήλως μεγάλαι ἐκτάσεις ἐγγείων ἰδιοκτησιῶν εἶχον περιέλθει εἰς ὀλίγας χεῖρας, καὶ ὅτι πρὸς ὑπηρεσίαν τῶν δασῶν καὶ τῶν νομῶν ὑπῆρχεν ἀνάγκη μεγάλου πλήθους δούλων.

^{6a} Ἡ τοιαύτη εἰς τὰς πόλεις συρροὴ ἦτο δύσκολον νὰ ἀνακοπῇ· περὶ πλέον δὲ ἦτο λίαν δύσκολον νὰ μεταπεισθῇ ὁ ἀπαξ τῷ ἀγροτικῷ βίῳ ἀποταξάμενος ὄχλος τῶν πενήτων νὰ καταλίπη αὐθις τὸν νωθρόν, ἀνειμένον καὶ δὴ καὶ κλεπτικὸν πλάνητα βίον τῶν πόλεων καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰς ἐπιπόνους ἀγροτικὰς ἐργασίας. Οὕτω δὲ λίαν εὐνόητον καθίσταται τὸ παρὰ Δ. Χρυσ. Λόγ. Ζ. σ. 105 Μ κξ.) λεγόμενον ὅτι τῶν κερκτημένων τις ἀχανεῖς, ἀλλὰ λειψανδρούσας γαίας ἐν Εὐβοίᾳ, ἔνθα εἶχεν ἐπέλθει κατάστασις πραγμάτων ὁμοία τῇ ἐν Ἀρκαδίᾳ, (σημ. 6); μεθ' ὅλους τοὺς ὑπ' αὐτοῦ προσφερομένους λυσιτελεστάτους ὄρους, μάτην εἰργάζετο νὰ πείσῃ τοὺς ἀπόρους τῆς πόλεως, ἐν ἣ κατῴκει, νὰ καταλίπωσι τὸν ἄθλιον βίον τῆς ἐν τῇ πόλει ἀργίας καὶ νὰ μετοικήσωσιν εἰς τὰ κτήματα αὐτοῦ ὡς ἐλεύθεροι ἀγρόται. Ἐθεωρεῖτο δὲ ἐνίοτε ὡς γεγονός εὐφρόσυνον ἂν ποτε ἐν τοιαύταις χώραις εὕρισκοντο καθόλου ἄνθρωποι, οἵτινες οἰωδῆποτε δικαίωματι κατελάμβανον τὴν λαμπράν, ἀλλ' ἔρημον χώραν καὶ αὐτοβούλως ἴδρουν νέους γεωργικούς σταθμούς. πρὸς Δ. Χρυσ. ἐν εἰρ. τ.

κεκροτημένης τάξεως γεωργῶν καὶ ἀστῶν, ἧτις ἐν τοῖς κρείττοσιν ἀρχαίοις χρόνοις ἀσμένως καὶ εὐκόλως ἐξετέλει τὴν πολυδάπανον ὑπηρεσίαν τῶν ὀπλιτῶν ἀπαρτίζουσα τὰ λαμπρὰ ἐκ πολιτῶν Ἑλλήνων συγκείμενα στρατεύματα, ὧν τὸ ἔσχατον ἐγνωρίσαμεν ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Φιλοποίμενος, τὸ στέλεχος τοῦτο εἶχεν ἀρχίσει νὰ ἐξαφανίζηται ἐν Ἑλλάδι⁷, καὶ ἐν τοιαύτῃ ἐννοίᾳ πρέπει νὰ ἐρμηνευ-

⁷ Περὶ τῆς διηγεοῦς εἰς τὰς πόλεις συρροῆς τοῦ ἀγροτικοῦ πλήθους (ὅμοιον τι οἱ πρεσβύτεροι ἐτι τῶν συγχρόνων ἡμῶν παρετήρησαν, ἰδίως ἐν Σικελίᾳ, ἐπὶ τῆς δυναστείας τῶν Βουρβόνων) πρβλ. καὶ τὰ παρὰ Δ. Χρυσ. Λόγ. Ζ. σ. 105 Μ. κξ. σ. 119 κξ. λεγόμενα. Ὁ Δ. Χρυσόστομος (Λόγ. Ζ. σ. 119 Μ. κξ) ἐξετάζει καὶ τὸ ζήτημα ἁπῶς ἂν διάγοντες οἱ ἐν ἄστει καὶ κατὰ πόλιν πένητες καὶ ποῖ' ἄττα μεταχειριζόμενοι δυνήσονται μὴ κακῶς ζῆν». Ἄλλ' ὁ ἀνὴρ μεθ' ὅλην τὴν πρακτικὴν αὐτοῦ πείραν καὶ τὴν γνῶσιν, ἣν εἶχε τῶν ποικιλωτάτων τάξεων τοῦ λαοῦ, ὡς πρὸς τὸ κύριον ζήτημα οὐδὲν ἄλλο νὰ λέγη ἐπίσταται ἢ ὅτι ἡ πενία δὲν εἶναι τι φαῦλον οὐδ' ἡ ἐργασία εἶναι ὄνειδος* καὶ ἐν τούτοις ἀποτρέπει τοὺς πένητας οὐ μόνον ἀπὸ τοιούτων ἔργων, εἰς ἃ, κατὰ τὸ φρόνημα πάντων τῶν χρόνων καὶ παντὸς ἐντίμου ἀνδρός, ἐπικαθεται τις ἠθικὴ κηλὶς (ὡς οἴκοθεν νοεῖται, ἀπὸ παντός ἰδίως βδελυροῦ ἐπιτηδεύματος, πορνοβοσκίας ἐν εἰρ. τ. σ. 125 Μ.) ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοιούτων ἔργων, ἅτινα προάγουσι τὴν χλιδὴν· ἀποτρέπει λ. χ. ἀπὸ τοῦ ἔργου βαφείων, (βυρσοδέψων;) κουρέων, μυρεψῶν** κομμωτῶν καὶ ποικιλτῶν

* Καὶ ὅμως ὁ Δίων προτείνει μέτρα λίαν οὐσιαστικὰ πρὸς θεραπείαν τῶν κακῶν τῶν προερχομένων ἐκ τῆς εἰς τὰς πόλεις συρροῆς τῶν πενήτων λέγων (σ. 120 Μ) «ἀλλὰ τοὺς τοιούτους ἀπαντας τί δράσομεν;... ἢ διασπείραντες ἐν τῇ γῆρᾳ κατοικοῦμεν... οὐκ οὐκ ὁ κίνδυνος μέγας οὐδὲ χαλεπός, εἰ πάντες οὗτοι καὶ πάντα τρόπον ἄγροικοι (γεωργοὶ) ἔσονται· οἶμαι δ' αὐτοὺς οὐκ ἀπορήσειν οὐδὲ ἐν ἄστει τροφῆς· ἀλλὰ ἴδωμεν πόσα καὶ ἄττα πράττοντες ἐπιεικῶς ἡμῖν διάξουσιν, ἵνα μὴ πολλάκις ἀναγκασθῶσιν ἀργοὶ καθήμενοι πρὸς τι τῶν φαύλων τραπῆναι· αἱ μὲν δὴ σύμπασαι κατὰ πόλιν ἐργασίαι καὶ τέχναι πολλάς καὶ παντοδαπάς, σφόδρα τε λυσιτελεῖς εἶναι τοῖς χρωμένοις, ἐάν τις τὸ λυσιτελὲς σκοπῇ πρὸς ἀργύριον». Καὶ ἀπαριθμεῖ εἶτα τὰ ἔργα, ἅτινα δύναται καὶ πρέπει ἐντίμως νὰ ἐπιδιώκῃ ὁ πολίτης, καὶ τὰ ἔργα, ἀφ' ὧν πρέπει νὰ ἀπέχηται. (Σ. Μ.)

** Ἄλλ' ἡ ἀπαγόρευσις τῆς βαφικῆς δὲν εἶναι ἀπόλυτος, ἀλλὰ μόνον ἐφ' ὅσον αὕτη μηχανᾶται τὴν νόθευσιν τῆς μορφῆς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ἡλικίας καὶ ἄλλα τινα ἔργα πολυτελείας· ἐπίσης δὲ καὶ ἡ κουρικὴ καταδικάζεται μόνον ὡς τέχνη κομμωτικὴ «ὅτι βαφεῖς μὲν καὶ μυρεψοὺς (καὶ βυρσοδέψας) σὺν κουρικῇ γυναικῶν τε καὶ ἀνδρῶν, οὐ πολὺ τι διαφερούσαις τὰν ὤν, καὶ ποικιλτικῇ πάσῃ σχεδὸν οὐκ ἐσθῆτος μόνον, ἀλλὰ καὶ τριχῶν καὶ χρωτῶς, ἀγγούσῃ καὶ ψιμμυθίῳ καὶ πᾶσι φαρμάκοις μηχανωμένη ὥρας ψευδεῖς καὶ νόθα εἶδωλα· ἐτι δὲ ἐν οἰκιῶν ὀροφαῖς καὶ τοίχοις καὶ ἐδάφει τὰ μὲν χρώμασι, τὰ δὲ λίθοις, τὰ δὲ χρυσοῦ, τὰ δὲ ἐλέφαντι ποικιλλόντων, τὰ δὲ αὐτῶν τοίγων γλυφαῖς». Προστίθησι δὲ ὁ Δ. Χρυσόστ. καὶ τάδε: ὡς πρὸς τοὺς πλουσίους ἡμεῖς ἀγωνιζόμεθα ὡσπερ χορῶ, τανῦν οὐχ ὑπὲρ εὐδαιμονίας προκειμένου τοῦ ἀγῶνος· οὐ γὰρ πενία τοῦτο γε πρόκειται τὸ ἄθλον, οὐδὲ αὐτὸ πλοῦτος, μόνης δὲ ἀρετῆς ἐστὶν ἐξαιρετόν». (Σ. Μ.)

θῶσι τὰ περὶ τρισχιλίων ὀπλιτῶν ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου λεγόμενα.

Ἄλλ' οὕτως ἐρχόμεθα εἰς ἐξέτασιν τῶν αἰτίων, ἅτινα καὶ ἐν πολυετεί εἰρήνης καὶ ἡσυχίας περιόδῳ καὶ μεθ' ὅλας τὰς φιλελληνικὰς διαθέσεις τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων τοσοῦτον μέγала παρεβάλλον κωλύματα εἰς τὴν ἀνόρθωσιν τῆς ἐθνικῆς εὐημερίας τῶν Ἑλλήνων. Τὰ χρηματικὰ βάρη, ἅτινα ἡ Ῥωμαϊκὴ συγκλητικὴ ἐπαρχιακὴ διοίκησις ἐπέβαλλεν εἰς τοὺς Ἑλληνας τῆς Ἀχαΐας, καὶ ὅτε ἔτι διωκοῦντο οὗτοι ὑπὸ τιμιωτάτων καὶ εὐμενῶν τοῖς κατοίκοις ἢ καὶ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος αὐστηρῶς ἐπιβλεπομένων διοικητῶν, οὐδόλως ἦσαν μικρὰ καθ' ἑαυτὰ (πρβλ. σ. 8 κέξ.). Ἄλλὰ τὸ χεῖριστον τῇ εἰς μεγάλην πενίαν περιελθούσῃ ταύτῃ χώρᾳ ἦτο, ὅτι τὸ κεφάλαιον τῶν ἐν Ἑλλάδι εἰσπραττομένων χρημάτων δὲν ἐδαπανᾶτο ἐν τῇ χώρᾳ, ἀλλ' ἐκομίζετο εἰς Ῥώμην, ὅτι πρὸς τούτοις κατὰ κανόνα οἱ Ἕλληνες ἐδαπάνων ἔτι ἐκ τῶν ἰδίων εἰς ὅλα τὰ ὠφέλιμα δημόσια ἔργα καὶ εἰς τὴν διατήρησιν ἢ ἐπέκτασιν πάντων τῶν εἰς τὴν καθωράισιν καὶ τὴν συγκοινωνίαν τῶν πόλεων αὐτῶν καὶ εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς γεωργίας χρησιμευόντων ἔργων. Καὶ ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ, ἔνθα αἱ πόλεις ἠγωνίζοντο πάσῃ δυνάμει νὰ ἀπαλλαγῶσι τοῦ δεινοῦ τῶν χρεῶν βάρους, εἰς ὃ ὑπεβλήθησαν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τρομοκρατίας ἀπὸ τοῦ Σύλλα μέχρι τῆς πτώσεως τοῦ Ἀντωνίου, καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ τοιοῦτου βάρους, καὶ ἔνθα δὲν ἦσαν ἔτι γνωστοὶ νέοι ἐπικερδεῖς κλάδοι τέχνης καὶ ἐργασίας, ὡς ἡ μεταξουργία καὶ ἡ καλλιέργεια

(κοσμηματογράφων) τῶν οἰκιῶν· ἀπαγορεύει δὲ εἰς τοὺς πένητας καὶ τὸ εἶναι ὑποκριτὰς τραγικούς ἢ κωμικούς καὶ μίμους (διὰ τινων μίμων ἀκράτου γέλωτος δημιουργούς), ὄρχηστὰς καὶ χορευτὰς (πλὴν γε τῶν ἱερῶν χορῶν), κιθαρωδοὺς καὶ αὐλητὰς· δὲν ἐπιτρέπει δὲ οὐδὲ τὸ κήρυκας ὠνίων εἶναι οὐδὲ κλοπῶν ἢ δρασμῶν μήνυτρα προτιθέσθαι οὐδὲ τὸ συγγραφεῖς εἶναι συμβολαίων καὶ προκλήσεων τῶν περὶ δίκας καὶ ἐγκλήματα (σ. 123 Μ. κξ). Οὕτω πλὴν τῶν ἀγροτικῶν καὶ τινων ἄλλων ἔργων ἦττον «βαναύσων» οὐδὲν ἄλλο ὑπολείπεται ἢ τινες κατώτεραι δικαστικαὶ λειτουργίαι! Ἡ ἔλλειψις ἐλευθέρων ἀγροτῶν λίαν ἀτελῶς ἀνεπληροῦτο διὰ τοῦ πάντοτε «παρασιτικοῦ» ἐλευθέρου ὄχλου τοῦ ἀξθηθέντος ἐκ τῶν πολλῶν διὰ τῶν ἰδίων οικονομιῶν τὴν ἀπελευθέρωσιν αὐτῶν κατορθωσάντων δούλων· περὶ τούτων πρβλ. Rhein. Mus. II. σ. 552 κξ. καὶ Böckh C. I. 1. ἀρ. 1607. 1608. Keil, Syll. incr. Boeot. σ. 67-108.

τῆς Κορινθιακῆς σταφίδος (ἄτινα ὕστερον, ἰδίως ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἰουστινιανοῦ, τοσοῦτον συνετέλεσαν εἰς τὴν ἀσφαλῆ εὐημερίαν τῶν Ἑλλήνων τῶν Βυζαντινῶν χρόνων), ἐν τοιαύτῃ χώρᾳ, ὑπὸ τὸ κράτος ἔτι τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς πρὸ τῶν χρόνων τοῦ Καίσαρος τρομοκρατίας καὶ τῆς σιδηρᾶς ἀνάγκης τοῦ εἰσφέρειν κρὸ πάντων τοὺς εἰς τὸ κράτος ὀφειλομένους φόρους, καταπληκτικῶς ταχέως καταστρέφονται τὰ ὠφελιμώτατα καὶ ἀναγκαιότατα ἔργα πρὸς διαρκῆ βλάβην ὀλοκλήρων πόλεων καὶ δήμων. Ἦτο δὲ ἰδιαίτερον εὐτύχημα, ἂν τις ἐν τοιαύταις περιστάσεσιν πλούσιος συμπολίτης ἀντείχετο ἅπαξ τῶν δημοσίων συμφερόντων ἰδίως ἀναλώμασιν, ὡς ὁ ἐξ Ἀκραϊφίας Ἐπαμεινώνδας ἐκεῖνος, ὅστις (σ. 81) κατεσκεύασε τὰ κατὰ τῶν πλημμυρῶν τῆς Κωπαίδος προγώματα.

Τούτοις δὲ προσετίθεντο καὶ ἄλλαι τινὲς λίαν ἐπιβλαβεῖς περιπτώσεις. Εἰ καί, ὡς θέλομεν ἰδεῖ, ἡ ἐμπορία καὶ ἡ βιομηχανία τῆς Ἑλλάδος δὲν εἶχον καταστραφῆ, ἐν τούτοις ἡ ἀρχαία τῆς χώρας ταύτης ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἐμπορίᾳ σπουδαιότης, τῆς Κορίνθου μόλις ἐξαιρουμένης, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπανέλθῃ. Πρὸς τούτοις ἔνεκα τῆς καταστροφῆς τῶν ἐσωτερικῶν λεωφόρων καὶ ἄλλων πόρων συγκοινωνίας, ὅπερ ἦτο ἀποτέλεσμα ἐλλείψεως κεφαλαίων διαρκῶς ἐτοιμῶν εἰς δημόσια ὠφέλιμα ἔργα (ἰδ. ἀνωτέρω), ὡς καὶ διὰ τὴν βαθμηδὴν (ἰδ. κατωτέρω) ἐπαισθητὴν καθισταμένην ἔλλειψιν εὐγενῶν μετάλλων, ἰδίως ἀργύρου, κατέστη δυσχερὴς ἡ ἐπικερδῆς πώλησις καὶ ἀνταλλαγὴ τοῦ περισσεύματος τῶν γεωργικῶν ἰδία προϊόντων· ὥστε ὁ πλοῦτος ὁ συνιστάμενος ἐξ ἀκινήτων, ἀπὸ κήπων, ἐλαιώνων καὶ ἀμπελώνων, δασῶν καὶ νομῶν, εἰς τοὺς πολλοὺς ἦτο κατ' οὐσίαν ἀπατηλός. Δύο δ' ἐντεῦθεν προέκυπτον κακά· τὸ μὲν ὅτι οἱ ἄνθρωποι παρημέλουν μετὰ τινος νωθρότητος τοῦ σκέπτεσθαι περὶ νέων πόρων παραγωγῆς διὰ τὸ μέλλον· τὸ δὲ ὅτι, πρὶν ἢ ὁ ἐκ τοῦ ἔργου τούτου κίνδυνος κατασταθῆ φανερός καὶ ὑπὸ σαφῆ μορφήν, ἤρρεσκοντο οἱ αὐτοὶ εἰς τὴν ἐν ἡρέμῳ θυμηδίᾳ ἀπόλαυσιν τῶν ἀγαθῶν

ἐκείνων, ἅτινα ἢ χώρα παρῆγεν ἄφθονα. Ὁ βίος τῶν ἀνωτέρων καὶ τῶν μεσαίων τάξεων τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας ὑπὸ ἔποψιν οἰκονομικὴν ἠδύνατο ἀπὸ πολλοῦ ἤδη χρόνου νὰ ὀνομασθῆ ἄσματος, οὐχὶ ἀκριβῶς διότι οἱ ἄνθρωποι ἤδοντο εἰς ἀκόλαστον διασπᾶθησιν μεγάλων χρηματικῶν κεφαλαίων, ὡς τοῦτο συνέβαινε ἐν Ῥώμῃ ἐπὶ τῆς τελευταίας γενεᾶς τῆς δημοκρατίας καὶ κατὰ τὸν πρῶτον αἰῶνα τῆς αὐτοκρατορίας, ἀλλὰ καθόσον ὁ πολυτελεὴς βίος, ὃν ἐβίουσαν, δὲν διετελεῖ πλέον ἢ δὲν διετελεῖ ἔτι πάλιν εἰς τελείαν ἁρμονίαν πρὸς τὴν καθόλου θέσιν τῆς χώρας καὶ πρὸς τοὺς πόρους τοὺς ἀναγκαίους πρὸς ἀναπλήρωσιν τῆς μεγάλης καταχρήσεως. «Οἱ ἄνθρωποι κατηνάλισκον καθόλου παρὰ πολὺ ἐκ τῆς ἐτησίαις προσόδου αὐτῶν, χωρὶς νὰ δαπανῶσι τὸ προσῆκον μέρος ταύτης εἰς τὴν ἐκ νέου παραγωγὴν, χωρὶς νὰ δημιουργῶσι νέας πηγὰς προσόδων ἢ νὰ προνοῶσι περὶ τῆς αὐξήσεως τῶν προτέρων». Καὶ ἦτο μὲν πάντως λίαν δυσχερὲς εἰς τοὺς πολλοὺς νὰ κατανοήσωσιν ἐντελῶς τὴν ὅλην θέσιν τῶν πραγμάτων τῆς Ἑλλάδος καὶ νὰ μεταβάλλωσιν ἐγκλίρως τρόπον βίου, ὅστις ἐν τῇ τότε καταστάσει τῶν πραγμάτων εὐκόλως ἠδύνατο νὰ ἀγάγη αὐτοὺς εἰς πενίαν⁸. Καθόλου ὅμως ἐν ταῖς εὐπορούσαις κοινωνικαῖς τάξεσι τῆς Ἑλλάδος εἶχεν ἐπικρατήσει θυμηδὴς τις Ἐπικούρειος τάσις δοῦσα ἀφορμὴν εἰς ἄνδρας ἔμφρονας, οἷος ὁ Πλούταρχος, νὰ ἀπευθύνωσι σοβαρωτάτας ἀποτρεπτικὰς νοουθεσίας.

Τὸ πρᾶγμα φαίνεται ἀβλαβὲς ἔτι, ὅταν, μελετῶντες ἀπλῶς τὰ μετὰ φαιδρότητος συντεταγμένα συγγράμματα αὐτοῦ ἀκριβῶς τοῦ εὐγενοῦς, Πλουτάρχου, βλέπωμεν τὴν «καλὴν κοινωνίαν», οὕτως εἰπεῖν, τῆς Ἀχαΐας, διατελοῦσαν διαρκῶς ἐν μακαρίᾳ εὐθυμίᾳ, πάντοτε ἐν φαιδρᾷ ὁμιλητικότητι καὶ εὐφροσύνοις συμποσίοις κινουμένην, διηνεκῶς πρὸς προβλήματα καλαισθητικὰ καὶ πολυμαθῆ ἀσχολουμένην. Ὁ βαρὺς τοῦ πολιτικοῦ βίου χρόνος τῶν Ἑλλήνων τούτων ἀνῆκεν ἤδη εἰς τὸ παρελθόν· ἢ παγκόσμιος πολι-

⁸ Πρὸλ. καθόλου τὰ ὑπὸ Finlay λεγόμενα, *Greece under the Romans* σ. 88-95 (Γ. Μ. σ. 67-72).

τική ἀνῆκε τοῖς Ῥωμαίοις, οἱ δὲ Ἕλληνες ἐκάλλυνον χαριέντως, ὅσον ἦτο αὐτοῖς ἐφικτόν, τὸν ἡρεμον ἐπαρχιακὸν βίον. Ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα καθίσταται λίαν σοβαρόν, ὅταν βλέπωμεν ὅτι τοσοῦτοι τῶν εὐπορούντων Ἑλλήνων κατεχρῶντο τὸ εἰσόδημα αὐτῶν ἀπρονοήτως εἰς ποικιλωτάτας τοῦ κατ' ἰδίαν βίου δαπάνας, συνήθως δὲ εἰς δαπάνας οὐχὶ φύσεως παραγωγικῆς· ὅταν εὐρίσκωμεν ὅτι ἡ λεπτή αἴσθησις, ἣν οὐδέποτε ὀλοσχερῶς ἀπώλεσαν οἱ Ἕλληνες, ἦγε πολλοὺς εἰς ἄμετρον πολυτέλειαν καὶ τρυφηλὴν μεγαλοπρέπειαν, καὶ ταῦτα ἐν χρόνοις τοιούτοις, ὅτε τὰ πάντα ἔδει νὰ ὑποτάσσωνται εἰς συνετὴν φειδωλίαν, « ὅτε μετρία τις ὑποχρέωσις ἢ ὑποθήκευσις ἐξ ἀνάγκης ἐπιβαλλομένη ἠδύνατο νὰ καταστρέψῃ μίαν οἰκογένειαν »· καὶ ὅτι τέλος ἡ μωρὰ ἀντιζηλία πρὸς τὴν λαμπρότητα καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν τοῦ πλουσίου Ἕλληνος ἢ Ῥωμαίου γείτονος ὦθει πολλοὺς εἰς ἀναίσθητον ἄμιλλαν περὶ δαπάνας καὶ ἀνωφελεῖς ἀγοράς. Ἡ ἐπιθυμία τοῦ ἐπιδεικνύναι λαμπρότητα καὶ μεγαλοπρέπειαν δι' ὠραίων ἐπαύλεων ἢ μεγαλοπρεπῶν μεγάρων^{9α}, τοῦ στρογγυλοῦν καὶ συμπληροῦν διὰ προσθήκης νέων εὖ κειμένων κτημάτων τὰ καὶ ἄλλως ἐκτεταμένα ἀγροτικὰ κτήματα^{9β} καταδικάζεται ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου ὅτε μὲν ἐν σοβαρότητι, ὅτε δὲ ἐν θυμηδίᾳ. Πλὴν τούτων ἡγάπων οἱ πολλοὶ νὰ πληρῶσι τὰς οἰκίας¹⁰ εἰκόνων πολυτελῶν, ἔργων πλαστικῆς τέχνης, καὶ μεγαλοπρεπῶν κιόνων, ἠρέσκοντο δέ, ὡς ἀνέκαθεν, εἰς κτῆσιν καὶ χρῆσιν πλήθους δούλων¹¹, ἐπεζήτουν δὲ πολυτέλειαν ἐν τῇ πληθούσι χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν ἀγγείων καὶ σκευῶν¹². Οἱ νέοι ἡμιλλῶντο, πλὴν τῆς πρὸς τὴν ἐσθῆτα πολυτελείας, περὶ τὴν κτῆσιν ὠραίων ἵππων ἢ μεγαλοπρεπῶν ἡμιόνων ἀλλοδαπῆς καταγωγῆς

^{9α} Πλουτ. Περὶ Φιλοπλουτίας κ. 1. Περὶ τοῦ μὴ δεῖν δανείζεσθαι κ. 7.

^{9β} Πλουτ. ἐν εἰρ. τ. κ. 2.

¹⁰ Ἡρβλ. πρὸς τοῖς ἄλλοις τὴν παρὰ τῷ Ἀπουλητῷ (ἐκδ. Hildebrand τόμ. 1.) *Metam.* II. c. 4. c. 19. περιγραφὴν τῆς ἐν Ὑπάτῃ οἰκίας τῆς Βυρραίνης.

¹¹ Περὶ δούλων ἴδ. Πλουτ. περὶ τοῦ μὴ δεῖν δαν. κ. 7. 8.

¹² Πλουτ. ἐν εἰρ. τ. κ. 2 ἀρχ. κ. 7. *Apulej.* ἐν εἰρ. τ. σ. 19.

καὶ μεγαλοπρεπῶν ὀχημάτων¹³. Μεγάλαι συναναστροφαί, γήμοι καὶ κηδεῖαι, ἐγίνοντο μετὰ πολυδαπάνου μεγαλοπρεπείας¹⁴. Ἡ πολυτέλεια τῆς τραπέζης καὶ ἡ λεπτότης τῆς περὶ γεῦσιν αἰσθήσεως (ἢ συνδεομένη πολλάκις μετὰ ἐξεζητημένης ὠμότητος ἐναντίον τῶν εἰς εὐωχίαν προωρισμένων ζώων), ἡ ἀκόλαστος τρυφή, ἡ χρῆσις ἡδυπαθῶν λουτρῶν, ἔλαβον παρὰ τοῖς Ἑλλησιν οἷας σχεδὸν παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις διαστάσεις^{14α}. καὶ αὐταὶ δὲ αἱ μετ' ἀρχαϊκῆς ἀπλότητος τελούμεναι κατ' ἀγροὺς ἐορταὶ τῶν θεῶν τῶν μεσογείων Ἑλληνικῶν χωρῶν ἐτελοῦντο νῦν μετ' ἀνοήτου καὶ ἀμέτρου μεγαλοπρεπείας καὶ σπατάλης¹⁵.

Τὰ ἐπακόλουθα τῆς τοιαύτης παρὰ τοῖς τότε Ἑλλησι τοσοῦτον πλημμελοῦς τάσεως ἦσαν ὀλεθριώτατα. Καὶ ἐνταῦθα ὁ λόγος οὕπω περὶ τῶν ἠθικῶν ζημιῶν, ἀλλ' ἀπλῶς περὶ τῶν οἰκονομικῶν. Ἐγένετο καταφανὲς τάχιστα, καὶ ὅτε ἔτι ὁ Ἕλλην κτηματίας δὲν ἐβίου ἐν μέσῳ μεγάλης πολυτελείας, ἀλλὰ καὶ οὐχὶ ἐν πονηρᾷ κνιπέῃ, ὅπερ καὶ τοῦτο συνέβαινε πολλάκις^{16α}, ὅτι οἱ πλείστοι οὕτω δαπανῶντες δὲν ἐπήρχουν εἰς τὰς δαπάνας ταύτας διὰ τῶν τακτικῶν αὐτῶν εἰσοδημάτων. Ἄλλ' ἀντὶ νὰ ζητῶσι νέους πόρους πλουτισμοῦ ἢ νὰ περιορίζωσιν ἑαυτοὺς φρονίμως καὶ νὰ φέρωσιν τὰς δαπάνας εἰς ἀρμονίαν πρὸς τὰς προσόδους, ἤρξαντο νὰ δανείζωνται χρήματα ἐν διηνεκῶς μείζονι καθισταμένῳ μέτρῳ¹⁶. Οὕτω δὲ βαρεῖα καταχρέωσις ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἤδη τοῦ Πλουτάρχου, ὡς μεγάλη τις συμφορὰ, ἐπικινδύνως εἶχεν προοδεύσει ἐν τοῖς Ἑλλησι τῆς Ἀχαΐας. Ἦτο δὲ τότε εὐκολώτατον νὰ περιπλακῇ τις οὕτω κατὰ τρόπον μὴ ἐπιτρέποντα ἔξοδον ἐκ τῆς πλοκῆς. Εἶδομεν πρότερον ὅτι καὶ κατὰ τοὺς χρόνους ἤδη τοὺς πρὸ τοῦ Καίσαρος πολλοὶ Ῥωμαῖοι καὶ Ἕλληνες τραπεζίται

¹³ Πλουτ. περὶ Φιλοπλ. κ. 2. περὶ τοῦ μὴ δ. δαν. κ. 3. 7.

¹⁴ Πρὸβλ. Apulej. ἐν εἰρ. χ. 19 κξ. c. 27, 156 καὶ IV. c. 26, 294.

^{14α} Πλουτ. Συμποσ. πρὸβλ. Η'. κ. 9, 3 τέλ. Περὶ Σαρκοφαγίας Β'. κ. 1. τέλ.

¹⁵ Πρὸβλ. Πλουτ. Περὶ Φιλοπλουτ. κ. 2.

^{16α} Πρὸβλ. Λουκιαν. Λουκ. ἢ Ὀν. κ. 1. Apulej. Metam. I. 21, 67 κξ. IV. 9, 257.

¹⁶ Πρὸβλ. καθόλου Πλουτ. περὶ Φιλοπλουτ. κ. 2. καὶ περὶ τοῦ μὴ δ. δαν. κ. 1. κ. 3.

εἶχον ἰδρύσει ἐν Ἑλλάδι τὰ καταστήματα αὐτῶν. Ἡ κτίσις τῶν Ῥωμαϊκῶν ἀποικιῶν Κορίνθου καὶ Πατρῶν καὶ ἡ προϊοῦσα ἐκρωμάϊσις καὶ αὐτῆς τῆς Ἀνατολῆς ἤγεν εἰς τὴν Ἑλλάδα διηνεκῶς πλείονας Ῥωμαίους κεφαλαιούχους, οἵτινες μετὰ κακοπίστου προθυμίας παρεῖχον τὰς ἐπικινδύνους συνδρομὰς αὐτῶν, ὅτε ὁ μεγαλοπρεπῆς ἀστὸς ἢ γαιοκτήμων Ἑλληὴν εὕρισκετο εἰς ἀνάγκην μετρητῶν χρημάτων. Οἱ τραπεζῖται τῶν Πατρῶν, τῆς Κορίνθου καὶ τῶν Ἀθηνῶν¹⁷, οἱ Ῥωμαῖοι οὗτοι ἐκμυζήται τοῦ αἵματος τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες βεβαίως εἶχον καὶ Ἑλληνας συναδέλφους, καὶ οἱ ἐντολεῖς καὶ οἱ πράκτορες αὐτῶν ἀσμένως ἐξετέλουν τὰς ἐργασίας αὐτῶν καὶ ἐν μέσῳ τῶν γεωργικῶν πληθυσμῶν¹⁸. Πάνυ δὲ ἀσμένως ἤρξαντο νὰ δανείζωσι χρήματα ἐπὶ ὑποθήκῃ τῶν προσόδων τῆς ἐπικειμένης συγκομιδῆς τοῦ καρποῦ¹⁹. Τότε ἐφαίνοντο οἱ πράκτορες τῶν τοκογλύφων, δοῦλοι συνηθέστατα βάνουσοι καὶ χυδαῖοι, ἀλλὰ ἐπιτετηδευμένης προθύμου τυγχάνοντες ὑποδοχῆς παρὰ τοῖς ὀφειλέταις (εἴτε τοῖς ἔχουσιν ἀνάγκην χρημάτων), καὶ δίκην Ἄργου πανόπτου ἐπιβλέποντες τὰ συμφέροντα τῶν κυρίων αὐτῶν²⁰. Οἱ ὄροι τοῦ δανείου ἦσαν σκληροὶ καὶ καταπιεστικοί, ὁ τόκος πολὺς καὶ αὐθαίρετος, καὶ οἱ τόκοι ἀφηροῦντο ἀμέσως ἐκ τῶν προτέρων ἀπὸ τοῦ κεφαλαίου²¹. Ἦτο δὲ δυσχερέστατον, πρὸ πάντων εἰς γένος τρυφηλὸν καὶ φιλήδονον, νὰ ἀπαλλαγῇ αὐθις ἐκ τῶν χειρῶν τῶν αἰμοδόρων τούτων ἐκμυζητῶν²²,

¹⁷ Πλουτ. περὶ τοῦ μὴ δ. δαν. κ. 7. περὶ τοῦ ἐν Ὑπάτῃ τοκογλύφου καὶ ἐνεχειροδανειστοῦ Μίλωνος ἴδ. *Apulej. Met. I. 21, 67. σ. 62.*

¹⁸ Πλουτ. ἐν εἰρ. τ. κ. 4.

¹⁹ Πλουτ. ἐν εἰρ. τ. κ. 8 πρὸβλ. κ. 4.

²⁰ Πλουτ. περὶ τοῦ μὴ δ. δαν. κ. 4. κ. 7.

²¹ Πλουτ. ἐν εἰρ. τ. κ. 1. κ. 4 τέλ. κ. 5.

²² Πλουτ. ἐν εἰρ. τ. κ. 7. Ἀθλιοτήτων τινῶν τοῦ καθ' ἡμᾶς βίου ὑπόδειγμα σαφὲς παρίστησιν ἢ παρὰ τῷ Πλουτάρχῳ (ἐν εἰρ. τ. κ. 3. τέλ.) περιγραφῆ: «Φεῦγε πολέμιον καὶ τύραννον δανειστήν, οὐ γῆν αἰτοῦντα καὶ ὕδωρ ὡς ὁ Μῆδος, ἀλλὰ τῆς ἐλευθερίας ἀπτόμενον καὶ προσγράφοντα τὴν ἐπιτιμίαν· κἂν μὴ διδῶς, ἐνογλοῦντα· κἂν ἔχῃς, μὴ λαμβάνοντα· κἂν πωλῆς, ἐπευωνίζοντα· κἂν μὴ πωλῆς, ἀναγκάζοντα· κἂν δικάζῃς, ἐντυγχάνοντα· κἂν ὁμόσης, ἐπιτάττοντα· κἂν βαδίζῃς ἐπὶ θύρας, ἀποκλείοντα· κἂν οἶκοι μένης, ἐπισταθμεύοντα καὶ θυροκοποῦντα». πρὸβλ. κ. 6. 7. 8.

οἷτινες, πλὴν ἄλλων βασάνων φρικωδῶν, δι' ὧν ἐβασάνιζον τοὺς ὀφειλέτας, δὲν εὐλαβοῦντο καὶ κακοήθεις μηχανορραφίας· καὶ ὅστις δὲν ἠδύνατο νὰ ἀπαλλαγῇ αὐτῶν, οὗτος κατήντα συνήθως εἰς τὸ νὰ λάβῃ τὴν ράβδον τοῦ ἐπαίτου²³, ἰδίως ὁσάκις ἀπεπειρᾶτο διηνεκῶς ἐκ νέου δανειζόμενος παρ' ἄλλων τραπεζιτῶν νὰ ἀποτίνῃ τὰ παλαιὰ χρέη²⁴. Οὕτω περιήρχοντο τελευτῶντος τοῦ ἔτους νέα κτήματα, οἰκίαι, ἐπίπλων πλῆθος εἰς τὰς χεῖρας τῶν τοκογλύφων. Ἄλλ', ἀφοῦ οὕτω μέγα μέρος Ἑλληνικῆς ἐγγείου ἰδιοκτησίας μετέβη εἰς χεῖρας Ῥωμαϊκῆς, δὲν παρήχθη ἐκ τούτου ἐπὶ γῆς Ἑλληνικῆς νέα τάξις Ῥωμαίων γαιοκτημόνων. Ἡ συνετὴ οικονομικὴ διαχείρισις τοῦ Πομπωνίου τοῦ Ἀττικοῦ δὲν ἐπεκράτει νῦν, τούναντίον φαίνεται ὅτι οἱ τραπεζίται οὗτοι, πρὸς μεγάλην εἰς τὴν χώραν ζημίαν, ἐξεκαρποῦντο ταχέως, μετὰ ληστρικῆς μάλλον ἢ ἡττον οικονομικῆς διαχειρίσεως, τὴν ὑπ' αὐτῶν αἰσχροκερδῶς κτηθεῖσαν γῆν, ἀναξαίνοντες οὕτω διηνεκῶς τὰς ἀρχαίας πληγὰς τῆς χώρας²⁵. Ὁμοίον τι πρὸς μεγάλην τοῦ τόπου συμφορὰν συνέβαινεν ἐνίοτε καὶ ἐν τοιαύταις περιστάσεσιν, ὅτε ἐν στιγμαῖς ἀσυνειδήτου διοικήσεως κατεδικάζοντο πολιτικῶς πλούσιοι Ἕλληνες ὡς δῆθεν ἔνοχοι ἐγκλήματος καθοσιώσεως, καὶ τότε τὰ ἀκίνητα κτήματα αὐτῶν δημευόμενα διεσπαθῶντο²⁶.

Καὶ κατ' ἄλλον ἔτι τρόπον κατεδαπανῶντο οἱ ὀπωσδήποτε σημαντικοὶ ἔτι πόροι τῶν κυρίως μεγάλων Ἑλλήνων γαιοκτημόνων καὶ κεφαλαιούχων. Πλὴν τῶν Ῥωμαίων κεφαλαιούχων ὑπῆρχον πάντως, ὡς ἐρρήθη ἄνωτέρω, κατὰ τοὺς χρόνους τούτους καὶ ἐν Ἀχαΐᾳ ἄνδρες πολλοὶ ἀσυνήθη κεκτημένοι

²³ Πλουτ. ἐν εἰρ. τ. κ. 5.

²⁴ Πλουτ. ἐν εἰρ. τ. κ. 7.

²⁵ Πλουτ. ἐν εἰρ. τ. κ. 5. Τοσοῦτον εὐρείας μονίμους κτήσεις Ῥωμαίων δυνατῶν, οἷας ποτὲ ἐκέκτητο ὁ Πομπώνιος ὁ Ἀττικός, καὶ οἷας οἱ Ῥωμαῖοι συγκλητικοὶ ἐκέκτηντο ἐν ἄλλαις ἐπαρχίαις, ὡς λ. χ. ὁ Φλάβιος Οὐρσος ἐν Κρήτῃ καὶ Κυρήνῃ (Stat. Silv. II. 6, 67), δὲν εὐρίσκω ἐν Ἀχαΐᾳ.

²⁶ Τοιοῦτόν τι παράδειγμα ἴδ. ἐν Εὐβοίᾳ παρὰ τῷ Δ. Χρυσοστ. Λόγ. Ζ. σ. 101 Μ.

πλοῦτον, οἳοι ἦσαν ἄγνωστοι εἰς ἀρχαιοτέρους αἰῶνας· ἄνδρες ἀναμιμνήσκοντες τοὺς ἡγεμονικὰς περιουσίας κεκτημένους. Ῥωμαίους τῶν τελευταίων δεκαετηρίδων τῆς δημοκρατίας καὶ τῶν τελευταίων αἰῶνων τοῦ δυτικοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους, πρὸς οὓς (τοὺς πλουσίους τῆς Ἀγαίας) δύναται νὰ παραβληθῆ καὶ ἡ περίφημος φίλη τοῦ Βυζαντινοῦ αὐτοκράτορος Βασιλείου Α΄., ἡ σφόδρα μεγάπλουτος Δαυνηλὶς τῶν Πατρῶν (κατὰ τὸν 9 αἰῶνα), εἰς ἧς τὴν κυριότητα ἀνῆκεν, ὡς γνωστὸν, μέγα μέρος τῆς βορειοδυτικῆς Πελοποννήσου. Ἐπιτυχῆς χρησιμοποίησις τῶν περιστάσεων, ἡ εὖνοια τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ Ῥωμαίου ἐξουσιαστοῦ, ἡ χρησιμοποίησις τῆς θέσεως τοῦ προμηθευτοῦ, ἡ σύμπτωσις παμμεγέθων κληρονομιῶν εἰς ἐγγείους ἰδιοκτησίας ἐν τῇ παρηγμακυίᾳ καὶ λειπανδρούσῃ γῶρᾳ, ἐπιτυχῆς κερδοσκοπία, ταῦτα πάντα ἠδύναντο καὶ κατ' αὐτοὺς ἔτι τοὺς ἀθλίους χρόνους τῶν ἐμφυλίων Ῥωμαϊκῶν πολέμων νὰ παράσχωσιν εἰς τινὰς ἄνδρας τὴν εὐκαιρίαν πρὸς κτῆσιν μεγάλου πλούτου, ὅστις ἔθηκεν εἶτα τὴν βᾶσιν πρὸς ἐπίτευξιν μεγάλης καὶ διαρκοῦς εὐημερίας τῆς ἀπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Αὐγούστου ἀρξαμένης εἰρηνικῆς περιόδου. Ἄτυχῶς καὶ οἱ τοιοῦτοι εἰς τὰς χεῖρας ὀλίγων Ἑλλήνων εὐρισκόμενοι πόροι ὀλίγον συνετέλεσαν εἰς τὴν ἀνόρθωσιν τῆς εὐημερίας τῆς ἐπαρχίας. Καὶ δὲν ἦτο μὲν πάντως ἡ ἄσκοπος συσσώρευσις πλούτου καὶ ἡ ῥυπαρὰ φιλαργυρία ἢ συνήθης ἰδιότης τῶν Ἑλλήνων τούτων· τούναντίον πάνθ', ὅσα γινώσκομεν περὶ τοιούτων πλουσίων ἀνδρῶν, μάλιστα δὲ περὶ τῶν περιφημοτάτων ἐξ αὐτῶν, τοῦ Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ, περὶ οὗ λεπτομερῆ ποιησόμεθα λόγον ἐν τοῖς περὶ Ἀδριανοῦ καὶ Ἀντωνίνων, τὰ πάντα μαρτυροῦσιν ὅτι ἦσαν μάλα διατεθειμένοι νὰ «φέρωσι χρήματα μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων». Ἄλλ' ἀτυχῶς ὑπέκυψαν καὶ οὗτοι ὀλοσχερῶς εἰς τὴν τάσιν τῶν χρόνων αὐτῶν· δὲν εἶναι αὐτοὶ πλούσιοι ἐργαστασιάρχαι δόντες χεῖρα ἀρωγὸν εἰς τοὺς πένητας συμπολίτας αὐτῶν, ἵνα καὶ οὗτοι δι' ἐπικερδοῦς βιομηχανικῆς δραστηριότητος περιποιῶσιν ἑαυτοῖς νέαν τινὰ μετρίαν εὐημερίαν· δὲν εἶναι κερδοσκόποι ναύκληροι καὶ ἔμποροι·

δὲν ἐργάζονται οὗτοι, ἵνα διανοίξωσι νέας ὁδοὺς ἐμπορικὰς ἢ νὰ ἐπανεύρωσι τὰς ἀπολεσθείσας ἀρχαίας, νὰ κατασκευάσωσι λεωφόρους καὶ νὰ καταστήσωσι πάλιν χρησίμους τοὺς ἀχρήστους κατασταθέντας λιμένας καὶ ὑδραγωγεῖα καὶ νὰ ἐκτελέσωσιν ἔργα προάγοντα τὴν γεωργίαν. Εἶναι δὲ ὅλως μεμονωμένον ὡς πρὸς ταῦτα τὸ παράδειγμα τοῦ ἐξ Ἀκραιφίας Ἐπαμεινώνδου τοῦ ἐγειραντος προχώματα ἐναντίον τῶν πλημμυρῶν τῆς Κωπαίδος (σ. 81). Ἐντὶ τοιούτων ἔργων πληροῦσι καὶ οὗτοι, ὡς ὁ πλούσιος ἐκεῖνος Σπαρτιάτης Εὐρυκλῆς (τόμ. Α'. σ. 649 κέξ), τὴν εἰς μνημεῖα τέχνης πλουσίαν Ἑλλάδα νέων λαμπρῶν οἰκοδομῶν. Δαπανῶσι πολλάκις τὴν περιουσίαν αὐτῶν μέχρις ὀβολοῦ, ἐν Ἀσίᾳ καὶ ἐν Ἀχαΐᾳ, ἵνα ἐν τῇ κούφῃ δοξοκοπῇ αὐτῶν ἰδρῦσιν νέας ἐορτὰς πρὸς τιμὴν τῶν αὐτοκρατόρων, ἀνανεῶσι δὲ τὰς παλαιὰς ἄτωτοι « γορηγίαι » καὶ ἄσωτοι ἐστιάσεις παρεχόμεναι εἰς τὸν λαόν· αὐληταὶ καὶ μῦμοι καὶ κιθαρισταὶ καὶ θαυματοποιοὶ καὶ πύκται καὶ παγκρατισταὶ καὶ παλαισταὶ καὶ δρομεῖς καὶ μονομάχοι καὶ δὴ καὶ Ὀλυμπιονῆκαι, μισθῶ πειθόμενοι πέντε ταλάντων· εἶτα δὲ ἄρκτοι καὶ λέοντες πρὸς θηριομαχίαν, καὶ ἐκατόμβαι ταύρων πρὸς θυσίαν· τέλος δὲ δωρεαὶ πλούσιαι εἰς χρήματα καὶ ἐδώδιμα, καὶ ἄλλα ὅμοια τούτοις, καὶ ἰδίως συμπόσια, δι' ὧν ἕτερον τὸν λαὸν ἐστιῶντες κατὰ σειρὰν ἀνὰ ἑκατὸν τὴν ἡμέραν, τοιαῦται εἶναι αἱ πρὸς τὴν Ἑλλάδα ὑπηρεσίαι τῶν τότε πλουσίων. Καὶ ἐντὶ τούτων πάντων ἀπελάμβανεν ὁ ἄφρων καταναλωτὴς τῆς περιουσίας αὐτοῦ διακριτικὰς τιμὰς ἐπὶ τούτῳ ἐν ταῖς πόλεσιν ἐπινοηθείσας, οἷον στέφανον, ταινίαν, πορφύραν, προεδρίαν ἐν ταῖς ἀρχαῖς τῆς πόλεως ἢ ἐν ταῖς ἐορταῖς, τὸ κηρύττεσθαι δημοσίῳ κηρύγματι (ἐν θεάτρῳ) « ἄνδρα εὐεργέτην », ἐνῶ ἡ διαρκὴς μέριμνα περὶ τοῦ ἄν' ἔπραξε τὰ πάντα καλῶς καὶ ἡ ἐντεῦθεν ταραχὴ ἀφήρουν τὸν ὕπνον τοῦ δοξοκόπου. Ἡ περιγραφή αὕτη, ἣν ἀναφερομένην ἰδίως εἰς τοὺς Ἕλληνας τῆς Ἀσίας, ἀρυόμεθα ἀπὸ τοῦ Δίωνος Χρυσοστόμου ²⁶²,

²⁶² Δ. Χρυσοστ. Λόγ. 57. (περὶ Δόξης 1.) σ. 604-613 M. καὶ ἴδ. πρὸς τούτοις Burckhardt « N. Schw. Jahrg. IV. Mus ». (1864) τευχ. 2. σ. 117 κξ.

ἢ κατὰ ῥητορικὸν τρόπον ἴσως λίαν γενικεύουσα γεγονότα πραγματικὰ ρίπτει ἀκτῖνά τινα φωτὸς καὶ ἐπὶ τὴν κατάστασιν τῆς Ἀχαΐας. Πρὸς ταῦτα δὲ συμφωνοῦσιν ὅλως πολλαὶ σποράδην παρὰ τῷ Πλουτάρχῳ²⁷ ἐρριμμέναί εἰδήσεις. Ὅμοια πρὸς ταῦτα εὐρίσκομεν ἐν Ἀχαΐα τὴν ὑπὸ τοῦ ἀμύθητον πλοῦτον κεκτημένου Σπαρτιάτου Εὐρυκλέους ἱδρυσιν νέων ἀγώνων (τόμ. Α'. σ. 649). Καὶ εἰς τὸν πολλάκις δὲ μνημονευθέντα Ἐπαμεινώνδαν τὸν ἐξ Ἀκραιφίας ἐφαρμόζεται ἐντελῶς ἡ ἄνωθι περιγραφὴ. Καὶ ὁ ἀνὴρ οὗτος, ὅτε διηύθυνε τὴν ἐορτὴν τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἀνανεωθέντων Πτωίων (σ. 80), ἀφοῦ τοὺς ἀναριθμήτους εἰς τὴν ἐορτὴν προσελθόντας δι' ἀμέτρου πολυτελείας ἐξένισε, μετὰ πάνδημον δεῖπνον « κατὰ τρίκλινον διαδόματα ἔδωκεν ἑνδεκα δηνυρίων καὶ κεραμαῖον οἴνου παλαιοῦ καὶ δηνάρια ἕξ εἰς ἐπέψημα τὸ λοιπὸν τῆς δαπάνης »²⁸. Αἱ περιζήτητοι καὶ ὅμως μηδαμινὰ κατ' οὐσίαν τιμαί, δι' ὧν τὸν γενναῖον χορηγὸν ἐτίμων οἱ συμπολίται αὐτοῦ, εἰσὶν ἡμῖν ἤδη ἱκανῶς γνωσταί. Ἔτι δαφιλεστέρα, τοῦλάχιστον ἐν τῷ κολακεύειν, ἦτο ἡ εὐγνωμοσύνη ὅτε ὁ τοιοῦτος Κροῖσος ἐπεδείκνυε ποτε εἰς τὸν δῆμον αὐτοῦ εὐεργεσίαν τινὰ παραγματικὴν, ὡς τοῦτο ἔπραξαν οἱ Ἀθηναῖοι πρὸς τὸν πλοῦσιον αὐτῶν συμπολίτην Ἰούλιον Νικάνωρα. Ὁ ἀνὴρ οὗτος, ὅστις καὶ ποιητὴς ἦτο ἐπικὸς οὐκ ἀνάξιος λόγου ἐν τοῖς χρόνοις αὐτοῦ θεωρούμενος, ἔζη δέ, ὡς φαίνεται, ἐπὶ τοῦ Αὐγούστου, προσήνεγκεν εἰς τὸν δῆμον αὐτοῦ τὴν μεγάλην εὐεργεσίαν ὅτι ἠγόρασεν ἐκ νέου ἰδίᾳ δαπάνη καὶ ἐδωρήσατο εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὴν Σαλαμίνα, ἣν εἶχον ἀπολέσει οὗτοι ἐν τοῖς τελευταίοις χρόνοις

²⁷ Πλουτάρχ. Περὶ τοῦ μὴ δεῖν δαν. κ. 7. Πολιτ. παραγγελμ. κ. 5 τέλ. κ. 29. 30 Περὶ τοῦ πῶς ἂν τις ὑπ' ἐχθρῶν ὠφελοῖτο κ. 11. Περὶ Φιλοπλουτ. κ. 5. καὶ ἴδ. Λουκιαν. Ὀν. ἢ Λουκ. κ. 49, Apulej. Metam. IV. κ. 13. X. 18. καὶ 19 κξ. ἴδ. καὶ κατωτ. τὰ περὶ τῶν μονομαχικῶν ἀγώνων ἐν Ἑλλάδι.

²⁸ Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 1625. γραμμ. 60 κξ. Ὅμοια ἔργα τοῦ Ὀνησιφόρου καὶ Διοδότου ἐν Ἀργεῖ (ἴδ. κατωτέρω) ἴδ. παρὰ Böckh ἀρ. 1122. καὶ 1123. τοῦ Γαίου Ἰουλίου Ἐπαφροδίτου ἐν Λακωνικῇ τινὶ πόλει ἀρ. 1395. πρβλ. καὶ C. I. II. (Addend) ἀρ. 2336 b. καὶ ἀρ. 2347. κ. καὶ I. εἶτα ἀρ. 2314 c. Περὶ τοῦ πατρὸς τοῦ Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ ἐν Ἀθήναις ἴδ. κατωτ. κεφ. Γ'.

τῆς Ῥωμαϊκῆς δημοκρατίας, ἴσως ἔνεκα δεινῆς ἀχρηματίας πω-
λήσαντες ἢ ἐνεχυράσαντες αὐτήν. Ἐνεκα τῆς εὐεργεσίας ταύτης
οἱ Ἀθηναῖοι, ἦτοι ὁ Ἄρειος Πάγος, ἡ βουλή τῶν ἐξοκοσίων καὶ ἡ
Ἐκκλησία τοῦ Δήμου, ἐπὶ ἄρχοντος Ἄλκωνος (σ. 23 σημ. 22)
ἐτίμησαν αὐτὸν διὰ τιμητικῶν ἐπιγραφῶν, ἐν αἷς ὁ Νικάνωρ μετ'
ἀλλοκότου ὑπερβολῆς ἐξυμνεῖται ὡς « νέος Ὀμηρος » καὶ « νέος
Θεμιστοκλῆς », ἰδρυθέντων καὶ πολλῶν ἀνδριάντων αὐτοῦ²⁹.

Ἄλλὰ παρὰ τοῖς Ἑλλησι ἠϋξάνετο διαρκῶς ἡ τάσις πρὸς τὸ
καλύπτειν τὴν πικρὰν πεζότητα βίου ὑλικῶς ἐνδεοῦς καὶ ὑπὸ ἀπο-
ρίας καταπιεζομένου, ἐν ᾧ ἐπάλαιεν ἰσοβίως μέγα μέρος τοῦ τότε
λαοῦ, διὰ λαμπρῶν ἐξωτερικῶς πομπωδῶν κομπορρημόνων τιμη-
τικῶν ψηφισμάτων καὶ διὰ τοῦ φανταστικοῦ ῥητορικοῦ καλλωπι-
σμοῦ τοῦ γυμνοῦ παρόντος διὰ τῶν πολυτίμων ἀναμνήσεων τοῦ
μεγάλου αὐτῶν παρελθόντος. Μετὰ τῆς τοιαύτης δὲ τάσεως συν-
εβάδιζεν ἀύξανομένη διαρκῶς καὶ ἡ εὐτελής ἐπίδοσις εἰς τὰς σπου-
δὰς ἐκεῖνας καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα, ἅτινα δὲν ἀπετέλουν πλέον τὸ
χάριεν κόσμημα βίου πολιτικοῦ ἐνεργοῦ καὶ λαοῦ ἐργατικοῦ
αὐτάρκους, ἀλλ' εἶχον καταστῆ εἰς μέγα μέρος των Ἑλλήνων
τῆς Ἀχαΐας σκοπὸς τοῦ βίου αὐτῶν καὶ πηγὴ κέρδους. Ἐντεῦθεν
δ' ἐξηγεῖται καὶ ὁ πλοῦτος τῶν εἰδήσεων τῶν ἀναφερομένων ἀκρι-
βῶς εἰς τὴν τοιαύτην ιδιότητα τοῦ τότε Ἑλληνισμοῦ· καὶ τὸ
πλῆθος τοῦτο τῶν εἰδήσεων ἠδύνατο εὐκόλως νὰ πείσῃ ἡμᾶς νὰ
κρίνωμεν ὑπὲρ τὸ δέον μὲν εὐνοϊκῶς περὶ τῆς καταστάσεως καὶ
τῆς εὐημερίας τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, ὑπὲρ
τὸ δέον δὲ δυσμενῶς περὶ τοῦ χαρακτῆρος αὐτῶν, ἂν μὴ πάλιν

²⁹ Πρὸς τὴν ἀξιόλογον περὶ τούτων ἔκθεσιν τοῦ Keil ἐν Rhein. Mus. N. F. ξ. 18. (1863). σ. 56 μέχρι 62. Friedländer, Darstellung. τόμ. 1. σ. 119. σημ. 5. (πρὸς Bœckh C. I. 1. ἀρ. 417 καὶ Δ. Χρυσοστ. ΛΑ. σ. 346 M.). Εὐεργέτης τοιοῦ-
τος ἐν Σικυῶνι ἦτο ὁ πλούσιος Φιλοκλῆς, καταγόμενος πιθανῶς ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ Ἀρά-
του, ἴσως δὲ καὶ εἰς τῶν υἱῶν τοῦ Πολυκράτους ἐκείνου, οὗ χάριν ὁ Πλούταρχος (B.
Ἀράτ. κ. 1) συνέγραψε τὸν βίον τοῦ Ἀράτου καὶ ὅστις τὸν ἐν τῇ ἀγορᾷ τῆς Σικυῶνος
ἰδρυμένον ναὸν τοῦ Ἀπίλλωνος, ἐμπρησθέντα, ἐξ ἰδίων ἀνωκοδόμησε. Παιυσαν. Β'. 7.
8 τέλ. καὶ ἴδ. Curtius, Pelop. τόμ. 2. σ. 492.

αὐτοὶ οἱ σύγχρονοι, ἰδίως δὲ ὁ Πλούταρχος καὶ μετὰ τούτου ὁ Δίων, παρεῖχον ἡμῖν τὴν πρὸς ὀρθοτέραν κρίσιν ὑπόθεσιν.

Δὲν πρέπει ἐν τούτοις νὰ παρίδωμεν ἄλλως ὅτι γενικὰ τινὰ αἷτια οὐδαμῶς ἦσαν λυσιτελεῖν εἰς τὰς προσπαθείας, ἅς κατέβαλλον οἱ Ἕλληνες τῆς Ἀχαΐας, ἵνα ἀναλάβωσιν ἐν μέρει τὴν ἀρχαίαν αὐτῶν εὐημερίαν. Αἷτιον τούτου δὲν ἦτο τόσον ἡ δημευτικὴ καταπίεσις τῶν Ῥωμαίων, περὶ ἧς τοσοῦτον ποιεῖται λόγον ὁ Φίνλει, καὶ περὶ ἧς ἡμεῖς, ὅσον ἀφορᾷ τὴν Ἑλλάδα, πολὺ ὀλίγα μόνον γινώσκομεν. Πολλῶ εὐλογώτερον ὡς κυριώτατον αἷτιον τοῦ πράγματος πρέπει νὰ θεωρηθῆ ἡ ὑψωσις τῆς ἀξίας τῶν εὐγενῶν μετάλλων ἐν τῷ Ῥωμαϊκῷ κράτει, « κακόν, ὅπερ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Νέρωνος ἤρξατο νὰ γίνηται γενικῶς ἐπαισθητόν ». Ἡ Ῥώμη ἀπὸ πολλῶν ἤδη γενεῶν εἶχεν ἐλκύσει εἰς ἑαυτὴν τὴν χρηματικὴν συναλλαγὴν τῶν λαῶν τῶν οἰκούντων περὶ τὴν Μεσόγειον θάλασσαν, τέλος δὲ εἶχε καταστήσει αὐτὴν μονοπώλιον αὐτῆς· τὰ δὲ ἀπὸ αἰώνων διὰ τῆς ἐκκαρπώσεως τῶν ἐπαρχιῶν κτηθέντα ὑπὸ τῆς Ῥώμης ἑκατομμύρια ἔδιδον διαρκῶς εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν καὶ Ἰταλικὴν κερδοσκοπίαν καὶ εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν τοκογλυφίαν μόνιμόν τινα καὶ πολλάκις καταπιεστικὴν ἐπικράτησιν ἐπὶ μεγάλου μέρους τῶν πτωχοτέρων ἐπαρχιῶν. Αἱ κολοσσιαῖαι δαπάναι τῶν μεγάλων καὶ πλουσιῶν ἐν Ἰταλίᾳ οἰκογενειῶν συνετέλουν εἰς τὴν τεραστίαν κατανάλωσιν τῶν τῆς πολυτελείας ἐμπορευμάτων· καὶ ὁ τρόπος οὗτος τῆς συναλλαγῆς εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα, ὅτι ἄπειρα ποσὰ εὐγενῶν μετάλλων, ἰδίως ἀργύρου, ἔρρεον πέραν τῶν ὀρίων, ἰδίως εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἀσίαν, εἰς τὰς Ἰνδίας³⁰ καὶ εἰς τὴν

³⁰ Περὶ τοῦ λίαν σπουδαίου μέρους τοῦ τότε ἀρχαίου βίου, τῆς Ἑλληνορωμαϊκῆς δηλονότι πρὸς τὰς Ἰνδίας ἐμπορίας, ἴδ. Lassen, Indische Alterthümsskunde τ. 3. σ. 1-86· περὶ τῶν ἐξ Ἰνδικῆς ἐμπορευμάτων ἰδίᾳ σ. 9 κῆ. Friedl. 2. σ. 30 κῆ. Ἡ ἐμπορία αὕτη διεξήγετο διὰ δύο κυρίως ὁδῶν· καὶ ἡ μὲν κυρίως ἐμπορικὴ ὁδὸς ἦτο ἡ κατὰ θάλασσαν δι' Ἀλεξανδρείας καὶ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης πρὸς τὰς παραλίας τὰς Ἰνδικὰς· καὶ ἡ ἑτέρα ὁδὸς ἦγε κατὰ ξηρὰν ἀπὸ τῆς Ἰνδικῆς διὰ τῆς Βακτρικῆς καὶ τῆς κοιλάδος τοῦ Ὠξου καὶ διὰ τῆς Κασπίας θαλάσσης εἰς τὴν Κολχίδα καὶ τὸν Εὐξείνιον Πόντον. ἔνθα ἡ Σινώπη (σ. 63 σημ.) ἦτο τὸ κυριώτατον ἐμπόριον. — Τῆς ἐμπορικῆς ταύτης πρὸς

Κίναν, ἵνα μὴ ἐπιστρέψωσι πλέον ἐκ τῶν χωρῶν τούτων. Διότι ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἡ εἰς τὸ κράτος εἰσαγωγή χρημάτων δὲν ἐξισοῦτο πρὸς τὴν ἐξαγωγήν δι' ἀναλόγου παραγωγῆς νέων ἀξιῶν ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους», τὰ ἐν τῷ Ῥωμαϊκῷ κράτει, ἐν τοῖς τεχνουργείοις καὶ τοῖς βιομηχανικοῖς καταστήμασιν τῶν Ἑλληνικῶν ἐπαρχιῶν, παραγόμενα ἐμπορεύματα ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ δὲν εὔρισκον οὐδεμίαν ἀγορὰν καταναλώσεως ἐν ταῖς πεπολιτισμέναις τῶν Ἀσιατικῶν χωρῶν· τοῦλάχιστον ἡ ἐξ Ἰνδιῶν εἰσαγωγή ἦτο ἀσυγκρίτως ἰσχυροτέρα τῆς ἐκ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους εἰς τὰς Ἰνδίας γινομένης ἐξαγωγῆς· καὶ τὸ πνεῦμα τῶν Ἀσιανῶν ἐκείνων ἀπέβλεπεν, ὡς σήμερον ἔτι, λίαν θετικῶς εἰς ἀποθησαύρισιν μεγάλου πλούτου ἐν ποικιλωτάτῃ μορφῇ. Ἀλλὰ καὶ ἡ εὐρυτάτη ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων κατανάλωσις εὐγενῶν μετάλλων πρὸς κατασκευὴν παντοίων οἰκιακῶν σκευῶν ἀπέσυρεν ἐκ τῆς συναλλαγῆς ἄργυρον καὶ χρυσὸν ἐν μεγάλῃ ποσότητι. Εἰς ταῦτα δὲ προσετέθη τέλος καὶ τοῦτο, ὅτι αἱ τακτικαὶ τῶν ἐπαρχιῶν πρόσοδοι δὲν ἐπέστρεφον πλέον εἰς τὰς χώρας ταύτας· ὅτι μέρος αὐτῶν σημαντικὸν μετέβαινε εἰς τὰ μόνιμα στρατόπεδα τῶν ἐν τοῖς βορείοις ὁρίοις τοῦ κράτους λεγεῶνων καὶ ἐντεῦθεν πολλάκις εἰς τὰς

τὰς Ἰνδίας ἐπικοινωνίας μετείχε καὶ ἡ Εὐρωπαϊκὴ Ἑλλάς. Περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι χρήσεως Ἰνδοαραβικῶν προϊόντων, ἰδίως μύρων καὶ ἀρωμάτων, ἴδ. Πλουτάρχ. Γρύλλ. κ. 7 («τὰ θυμιάματα καὶ κινάμωμα καὶ νάρδους καὶ φύλλα καὶ καλάμους Ἀραβικοῦς»), ταῶν, ἴδ. Λουκιαν. Πλοῖον ἢ Εὐχαὶ κ. 26. Ὁ Πausanias ἔτι ποιεῖται ἡμῖν λόγον (Γ. 12, 3) περὶ ἐξαγωγῆς Ἑλληνικῶν ἐμπορευμάτων εἰς τὴν Ἰνδικὴν πρὸς ἀνταλλαγὴν Ἰνδικῶν προϊόντων κατ' ἀρέσκειαν λαμβανομένων. * Ἐκ τῆς ὑπάρξεως δὲ Ἑλληνικοῦ ἐμπορίου Βυζαντίου καλουμένου (νῦν *Vigaja-Durga*) ἐν τῇ παραλίᾳ τῆς Μαλαδάρης εἰκάζει ὁ *La sen* (σ. 6 καὶ 57) ὅτι «Ἕλληνες ἔμποροι ἐκ Βυζαντίου ζωηρῶς ἐκοινωνοῦν τῆς ἐν τῷ Ἰνδικῷ Ὠκεανῷ ἐμπορίας πρὸς Πτολεμ. Α. 9. Ὑπῆρχε δὲ καὶ σταθμός τις Ἑλλήνων ἐμπόρων ἐν τινὶ κατὰ τὰ παράλια τῆς εὐδαίμονος Ἀραβίας νήσῳ (*Hudson. geogr. m. Periopl. m. Er. σ. 17*). *

* Τὰ ὑπὸ τοῦ Πausanias ἐν εἰρ. τ. λεγόμενα ἔχουσιν ἀκριβέστερον ὡς ἐξῆς· «οἱ δὲ εἰς τὴν Ἰνδικὴν ἐσπλέοντες φορτίων φασὶν Ἑλληνικῶν τοὺς Ἰνδοὺς ἀγώγιμα ἄλλα ἀνταλλάσσεισθαι, νόμισμα δ' οὐκ ἐπίστασθαι». Ταῦτα λέγει ὁ Πausanias οὐχὶ περὶ τῆς πρὸς τὴν Ἰνδικὴν Ἑλλ. ἐμπορίας κυρίως τὸν λόγον ποιούμενος, ἀλλὰ περὶ τοῦ χρόνου καθ' ὃν καὶ ἐν Ἑλλάδι ἄγνωστος ἦτο ἡ τοῦ νομίσματος χρῆσις. (Σ. Μ.).

χώρας τῶν βορείων «βαρβάρων». Εἶναι ἀμφίβολον «ἂν ἢ ἐν τῷ Ῥωμαϊκῷ κράτει μεταλλουργία ἀνεπλήρωσέ ποτε ἀπὸ τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων τὴν εἰς τὸ ἐξωτερικὸν φυγάδευσιν τῶν εὐγενῶν μετάλλων». Ἄλλ' ἐν τοῖς χρόνοις ἤδη τοῦ Νέρωνος ἢ τῶν εὐγενῶν μετάλλων ὑπερτίμησις κατέστη ἀλγεινῶς ἐπαισθητή· καὶ αὐτὸς ἤδη ὁ ἀνόητος καὶ σπάταλος αὐτοκράτωρ κατέφυγεν εἰς τὸν ἐπικίνδυνον τρόπον τῆς κοπῆς ἀργυρῶν νομισμάτων τοῦ κράτους μικρότερας πραγματικῆς ἀξίας ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ὀνομαστικῇ τιμῇ, μειώσας οὕτω τὴν ἀξίαν αὐτῶν³².

Ἄλλὰ παρῆλθον ἔτι πολλαὶ γεναιαὶ ἀνθρώπων, καὶ δὴ — πρὸ πάντων ὡς πρὸς τὴν Ἑλλάδα—ἐν καταστάσει ἀναλόγως λίαν εὐμενεῖ, καὶ οὐδεὶς οὐδ' ἐν ὄνειρῳ εἶχε τινα προαίσθησιν τῆς τρομερᾶς οἰκονομικῆς καταστροφῆς, ἣν ἐν τῷ μεγάλῳ τμήματι τοῦ τρίτου μ. Χ. αἰῶνος ἔμελλον νὰ ἐπενέγκωσιν ἐπὶ μέγα τοῦ κράτους μέρος αἱ ἄγρια ἐπιδρομαὶ Γερμανικῶν, Σαρματικῶν καὶ Περσικῶν ληστρικῶν σιφῶν καὶ τις ὡς πρὸς τὴν κατὰ χῶρον ἔκτασιν καὶ τὴν χρονικὴν διάρκειαν ἀπαραδειγμάτιστος ἐν τῇ ἱστορίᾳ χρηματικῆ κρίσις καὶ τοῦ νομίσματος ὑποτίμησις. Ἐν τούτοις αἱ κινδυνώδεις ἐκεῖναι περιστάσεις, περὶ ὧν ἤδη πρότερον ἐγένετο λόγος, εἰργάζοντο ἔκτοτε, πλὴν ἄλλων, νὰ κωλύωσιν ἐν πολλοῖς σημείοις τὴν ἀνόρθωσιν τῆς Ἑλλάδος. Καὶ ἐν Ἀχαΐᾳ, ὡς εἶδομεν, «συνεσωρεύοντο» διαρκῶς ἢ τε ἔγγειος κτήσις καὶ τὸ κεφάλαιον εἰς τὰς χεῖρας ὀλίγων οἰκογενειῶν· ἢ θέσις τοῦ «μικροῦ ἀνθρώπου» ἔμενε διαρκῶς δυσχερῆς, ἀκριβῶς δὲ οἱ κατὰ πλοῦτον ἀνήκοντες εἰς τὴν μεσαίαν τῶν πολιτῶν τάξιν, οὐχ ἦσσαν δὲ καὶ οἱ μεσαῖοι κτηματῖαι, οἵτινες διὰ τοῦτο τοσοῦτον συχνὰ ἐρρίπτοντο εἰς τὰς ἀγκάλας τῶν τοκογλύφων, μετ' ἰδιαίτερου ἄλγους,

³¹ Πρὸς ἐν ἄλλοις G. Freytag «Aus dem Mittelalter» σ. 285 κξ. Finlay σ. 68 κξ.

³² Πρὸς τοῖς ἄλλοις Becker-Marquardt R. A. τ. 3. τμήμ. 2. σ. 19. Finlay. σ. 528 (Γ. Μ. σ. 417) σ. 417. Mommsen, Ueber den Verfall des Röm. Münzwesens in der Kaiserzeit. σ. 192.

ἠσθάνθησαν τὴν ὑπερτίμησιν καὶ τὴν ἔλλειψιν τῶν εὐγενῶν με-
τάλλων· «ἡ ἐνέργεια τῆς ἐλευθέρως ἐργασίας» δὲν ἠδύνατο νὰ
ἀναπτυχθῆ αὐθις ἰσχυρῶς καὶ μετὰ τῆς διαρκoῦς ἀσθενείας τῆς
παραγωγῆς ἐκ μέρους τοῦ ἀραιοῦ ἔτι καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον μὴ
εὐπόρου λαοῦ τῆς μεσογείου χώρας ἔπασχε καὶ ἡ ἀκμὴ τῆς ἐμ-
πορίας καὶ βιομηχανίας τῶν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀνθηρῶν ἔτι νῦν
πόλεων τῆς παραλίας. Εἰς τὴν μικρὰν ἐμπορίαν ἢ νομοθεσία ἦτο
μᾶλλον αἰτία κωλύματος ἢ προόδου³³. Περὶ τῆς ἐμπορίας
τῆς ἐν τῷ ἐσωτερικῷ καὶ περὶ τῆς ἐμπορικῆς ἐπιμειξίας τῶν
μεγάλων ἀρχαίων καὶ νέων μητροπόλεων τῆς Ἑλλάδος μετὰ
τῆς ὀπισθεν αὐτῶν κειμένης χώρας δὲν ἔχομεν ἄλλως οὐδε-
μίαν σχεδὸν εἰδικωτέραν γνῶσιν· ἢ ἐπονείδιστος τῶν μονομά-
χων καὶ ἀγρίων θηρίων ἐμπορία (ἴδ. κατωτέρω), ἣτις καὶ ἐν
Ἑλλάδι ἦτο, οὕτως εἰπεῖν, ἔργον τῆς ἡμερησίας διατάξεως, πρέ-
πει νὰ θεωρηθῆ ἀπλῶς ὡς παραφυὰς πολιτισμοῦ διεφθαρμένου
ὑπὸ τὴν ἠθικὴν ροπὴν τοῦ Ρωμαϊκοῦ βίου. Ἡ δὲ βιομηχανία τῶν
ἀναλόγως ἀνθηρῶν παραλίων πόλεων, ἐφ' ὅσον δὲν ἐλαμβάνετο
ὑπ' ὄψιν ἢ ἐν πάσῃ περιπτώσει μόνιμος καὶ ἀναγκαιοτάτη τοπικὴ
συναλλαγὴ, ἀπέβλεπε διαφερόντως εἰς τὴν ὑπερθαλάσσιον ἐξα-
γωγὴν καὶ περιστρέφετο διαρκῶς, ὀλίγων πραγμάτων ἐξαιρουμέ-
νων, περὶ τὴν παραγωγὴν ἔργων πολυτελείας. Ἡ Ἀττικὴ, ἥς ἢ ἀρ-
χαία εὐημερία δὲν ἦτο δυνατὸν πλέον ν' ἀνορθωθῆ^{34α}, ἠδύνατο νὰ
χρησιμοποιήσῃ ἐπικερδῶς, ὡς πρότερον, τὸ μέλι καὶ τὸ ἄριστον
ἔλαιον αὐτῆς· ἀξία διαφέροντος εἶναι ἢ τοῦ Φιλοστράτου σημείω-
σις, ὅτι κατὰ τὸ δεύτερον ἔτι ἡμισυ τοῦ πρώτου μ. Χ. αἰῶνος ἐν
τοῖς τῶν Ἀθηνῶν ἐργαστηρίοις κατεσκευάζετο πλῆθος εἰδώλων

³³ Πρὸς. Finlay, σ. 85. κξ. (Γ. Μ. σ. 72).

^{34α} Πρὸς. τὴν ἄλλως λίαν ῥητορικῶς κεχρωματισμένην τοῦ Δ. Χρυσσοῦ. (Λόγ. ΛΑ'. σ. 348 Μ) φράσιν «Ἀθηναῖοι ἐσχάτως ἀπολωλότες» *.

* «Ὡσθ' ὄγε μὴδὲ παρ' ἐκείνοις (Ἀθηναίοις), ἀμαρτάνεται τοῖς ἐσχάτως ἀπολω-
λόσι». Ἡ σειρὰ τῶν λεγομένων (ὁ λόγος περὶ ἠθικῶν τινῶν ἀμαρτημάτων τῶν Ῥο-
δίων) μαρτυρεῖ σαφῶς πάνυ ὅτι ὁ λόγος περὶ ἠθικῆς διαφθορᾶς τῶν Ἀθηναίων, οὐχὶ δὲ
περὶ ὕλικῆς καχεξίας, ὡς ἀνακριβῶς ὑπολαμβάνει ὁ συγγραφεύς. (Σ. Μ.)

θεῶν ἀπὸ χρυσοῦ καὶ μαρμάρου καὶ ἀπὸ χρυσοῦ καὶ ἐλέφαντος χάριν ἐξαγωγῆς, πρὸ πάντων εἰς Ἰωνίαν³⁴. Ἡ πρὸς τὸν σκοπὸν μεγαλοπρεποῦς καὶ πολυτελοῦς ἀρχιτεκτονικῆς ἐν Ἰταλίᾳ χρησιμεύουσα παραγωγή ἀκατεργάστου ὕλης ἐν τοῖς εὐγενέσι λατομείοις τῶν Ἑλληνικῶν νήσων, τῆς Ἀττικῆς καὶ τῆς Λακωνίας (πρβλ. Τμ. Α'. σ. 640) ἐτύγγανε διαρκῶς ζωηρᾶς ἐπιμελείας. Τὸ περίφημον λευκὸν μάρμαρον τῶν μετάλλων τοῦ ἐν Ἀττικῇ Πεντελικοῦ, ἐξ οὗ κατεσκευάζοντο λίαν ἐξαίρετοι κίονες, ἐχρησιμοποιήθη πρὸς τοῖς ἄλλοις ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Δομιτιανοῦ εἰς τὴν ἐκ νέου οἰκοδόμησιν τοῦ ἐν τῷ Καπιτωλίῳ τῆς Ρώμης ναοῦ (μέχρι τοῦ 82)³⁵. Ἐν Λακωνίᾳ ἀκριβῶς ἐπὶ τῶν πρώτων γενεῶν τῆς αὐτοκρατορικῆς περιόδου ἦσαν ἐν πολλῇ τιμῇ τὰ μέταλλα τοῦ Ταυγέτου, τοῦ Ταινάρου καὶ τῶν Κροκεῶν, ὧν ἐμνημονεύσαμεν ἤδη ἐν οἰκείῳ τόπῳ καὶ ὧν ὁ λαμπρὸς λίθος μέχρι τοῦ τέλους σχεδὸν τοῦ δευτέρου μ. Χ. αἰῶνος πολυειδῶς ἐχρησιμοποιεῖτο ἐν Ἰταλίᾳ³⁶. Τὸ αὐτὸ ῥητέον καὶ περὶ τῶν αὐτοκρατορικῶν μαρμάρου μετάλλων τῆς Καρύστου, ὡς τῶν τῆς Θάσου καὶ τῶν ἄλλων νήσων (τόμ. Α'. σ. 515), περὶ τῶν αὐτοκρατορικῶν μετάλλων ἀκόνης τῶν ἐν Κρήτῃ^{37α}, περὶ τῆς ἐξαγωγῆς ναυπηγησίμου ξυλείας ἐκ τῆς νήσου ταύτης^{37β}, ὡς καὶ

³⁴ Πρβλ. Φιλοστρ. Ἀπ. Τυαν. Ε. 20. Περὶ τῶν μύρων Ἀττικῆς ἴδ. Becker-Marguardt. R. A. V. 2. σ. 367 καὶ περὶ Τιθορέας ἴδ. κατωτ.

³⁵ Πλουτ. Ποπλικόλ. κ. 15. καὶ πρβλ. Imhof, Domitian. σ. 85. Eckhel VI. σ. 377.

³⁶ Πρβλ. Friedländer I. σ. 73. Curtius, Pelop. τ. 1. σ. 34. 84. τ. 2. σ. 206. 267. 308. 322 κξ. καὶ ἴδ. Στράβ. Η. 367 καὶ πρβλ. (ἐν τοῖς καθόλου Juvenal. Satir. XIV. 89. 275 κξ. καὶ ἀνωτ. τ. 1. σ. 610 καὶ Becker-Marguardt R. A. τ. 5. 2. σ. 221 κξ) περὶ ἄλλων ἐτι μετάλλων μαρμάρου Στράβ. Θ'. 437).

^{37α} Πρβλ. Becker-Marguardt, Röm. Alterth. III. 2. σ. 202. σημ. 1116 κατὰ τὰ Δίγιστα XXXIX. 4, 15 (τὸναντίον δὲ τὰ ἐν Καρύστῳ τῆς Εὐβοίας μέταλλα ἀσβεστίου εἶχον ἐκλείψει πρὸ ὀλίγου (Πλουτ. Περὶ ἐκλελοιπῶτων χρηστηρίων κ. 43 «... τῆς τε ἐν Καρύστῳ πέτρας, ἥ χρόνος οὐ πολὺς ἀφ' οὗ πέπαυται μηρύματα λίθων μαλακὰ νηματώδη συνεχφέρουσα»), ὡς πρότερον ἐτι εἶχεν ἐκλείπει τὸ κοινὸν μέταλλον χαλκοῦ καὶ σιδήρου ἐν τῷ Ἀηλαντίῳ πεδίῳ (ἐν Εὐβοίᾳ) Στράβ. I. 447.

^{37β} Πρβλ. Πλουτ. Συμπ. βιβλ. Α. Πρὸβλ. Β. κ. 5.

περὶ τῶν λοιπῶν ἐν οἰκείῳ τόπῳ μνημονευθέντων Ἑλληνικῶν προϊόντων πολυτελείας^{37γ}. Τὰ λεπτὰ ὑφάσματα, ἰδίως τὰ τῆς Κῶ καὶ Ἀμοργοῦ, εὕρισκον διαρκῶς καλὴν ἐν τῷ γυναικείῳ κόσμῳ τῆς δύσεως ἀποδοχὴν. Ἴδιως δὲ ἡ Ἀμοργὸς φαίνεται ὅτι ἀνῆλθε βαθμηδὸν πάλιν εἰς ἀκμὴν τινα³⁷. Ἀκριβείας χάριν ἐν τῇ ἐπιθεωρήσει ταύτῃ τῆς Ἑλληνικῆς ἐμπορικῆς καὶ χειροτεχνικῆς δραστηριότητος πρέπει νὰ μνημονευθῇ καὶ ὁ μικρὸς ἄνθρωπος, ὅστις ὡς πλάνης πωλητῆς διελαύνει πᾶσαν τὴν μέσθην καὶ βορείαν Ἑλλάδα, ἵνα πωλήσῃ πανταχοῦ ἐν τοῖς ξενοδογεῖσι μέλι, τυρὸν καὶ ἄλλα τρόφιμα³⁸. Τούτοις προσθετέον τέλος καὶ τὴν ἐξαγωγὴν Θεσσαλικῶν, Λακωνικῶν καὶ Αἰτωλικῶν ἵππων τῶν ἐξαγομένων ἐξ Ἑλλάδος δι' Ἰταλίαν χάριν τῶν ἐν Ρώμῃ ἵπποδρομικῶν ἀγώνων^{38α}.

^{37γ} Πορφυρευτικῆς ἐργασίας ἐν ταῖς παραλίαις τῆς Εὐβοίας μνημονεύει ὁ Δ. Χρυσόστ. Ζ. 110 Μ.

³⁷ Πρβλ. Becker-Marquardt V. 2. σ. 104 κξ. Plin. N. H. XI. 28, 1 καὶ 2. VI. 20, 2. Horat. Satir. I. 2, 101. Quintilian. II. 10 σ. 649 καὶ ἴδ. Lassonn, Indisch. Alterthümsk. τόμ. 3. σ. 29. Ross, Archäolog. Aufs. τόμ. 2. σ. 635 μέχρι 638. Ὡς πρὸς τὰ ἄλλα χλιδῆς ἐμπολήματα, οἷον τὸν οἶνον (πρβλ. τόμ. 1. σ. 639 Becker-Marquardt R. A. V. 2. σ. 64 κξ) ἀναφέρομεν ἐνταῦθα ἐν παρόδῳ ὅτι κατὰ Πλουτ. Συμπ. βιβλ. Ε. προβλ. 3. κεφ. 1 ἐν Εὐβοίᾳ τῶν οἰνοποιῶν οἱ πολλοὶ «ὑπεμίγνουσιν ῥητινὴν τῷ οἴνῳ», παράγοντες οἶνον ὅμοιον πρὸς τὸν νῦν ἐν Ἑλλάδι ρητιναῖον (ῥητινίτην). Πρβλ. Becker-Marquardt ἐν εἰρ. τ. σ. 67 σημ. 89. Ὁ Κρητικὸς οἶνος ἦτο ἀρεστός ἐν Ρώμῃ (Juvenal. Satir. XIV). Περὶ τῆς ὑπὸ Ἑλλήνων ἐνεργουμένης ἐμπορίας οἴνων καὶ ἐσθῆτων πρὸς τὰς ἐν τοῖς στομίοις τοῦ Δανουβίου * κειμένας πόλεις ἴδ. Δ. Χρυσόστ. Λόγ. ΛϚ. 444 Μ. («σχεδόν τι δεῦρο ἀφικνοῦνται ὀνόματι Ἑλλήνες, τῇ δὲ ἀληθείᾳ βαρβαρώτεροι ἡμῶν, ἔμποροι καὶ ἀγοραῖοι ῥάκη φαῦλα καὶ οἶνον πονηρὸν εἰσκομίζοντες καὶ τάγε παρ' ἡμῶν οὐδὲν βελτίω τούτων ἐξαγόμενοι») πρβλ. Λόγ. ΙΒ. 198 Μ.

³⁸ Πρβλ. τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἀριστομένους τοῦ ἐξ Αἰγίνης (ἢ Αἰγίου), ὅστις ἐν τοιοῦτῳ σχήματι περιέρχεται Αἰτωλίαν, Θεσσαλίαν καὶ Βοιωτίαν, Apulej. (ἔκδ. Hildebr. τόμ. 1.) Metam. I. c. 3, 25 σ. 29.

^{38α} Τῶν Θεσσαλικῶν ἵππων ἐπλεονέκτουσιν ἄλλως τότε οἱ τῆς Μυσίας. ** ἴδ. Friedländer, τ. 2. σ. 162 σημ. 4. Ἐν ἄλλοις πρβλ. αὐτόθι σ. 190 σημ. 4 (ἔκδ. 2).

* Προδήλως ἐνταῦθα πλημμελῶς κεῖται τὸ Δανουβίου ἀντὶ Βορυσθένους, διότι παρὰ Δ. Χρυσ. ἐν εἰρ. τ. περὶ Βορυσθενειτῶν ὁ λόγος, οὐχὶ δὲ περὶ πόλεων ἐν τοῖς στομίοις τοῦ Δανουβίου κειμένων. (Σ. Μ.)

** Βεβαίως τῆς Μυσίας ἢ Μοισίας τῆς ἐν Εὐρώπῃ, ἦτοι τῶν ἀπὸ τῆς νῦν Βουλγαρίας καὶ Σερβίας μέχρι Οὐγγαρίας ἐκτεινομένων χωρῶν (Σ. Μ.).

Συγκεφαλαιοῦντες τὰ εἰρημένα εὐρίσκομεν ὅτι καθόλου ἡ παραγωγικὴ ἐμπορία τῆς Ἑλλάδος ἐστράφη εἰς τὰς παραλίας, ἔνθα ἔμεινεν ἕκτοτε μέχρι σήμερον. Καθόλου δὲ δύναται ἐν τούτοις νὰ θεωρηθῆ ὡς ἀληθές, ὅτι ἡ ὑλικὴ κατάπτωσις τῆς Ἑλλάδος κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἔμενε τοῦλάχιστον στάσιμος· ἀλλ' ἐπίδοσις πραγματικὴ ὑπῆρχε μόνον ἐν ταῖς ὅλως νέαις πόλεσιν, ἐνῶ καὶ αἱ Ἀθηναὶ αὐταὶ μετὰ τοῦ Πανεπιστημίου αὐτῶν, εἰς ὃ διηνεκῶς τοσοῦτον πολλοὶ πανταχόθεν ἐφοίτων, τοσοῦτον ἀπελείποντο τοῦ παλαιοῦ αὐτῶν ἐμπορικοῦ μεγαλείου, ὥστε ὁ εἰς Πειραιᾶ εἰσπλους μεγάλου τινὸς Αἰγυπτιακοῦ πλοίου ἠδύνατο νὰ θεωρηθῆ νῦν³⁹ καὶ βραδύτερον ὡς γεγονός ἕκτακτον! Ἀλλ' ὅτι ὑπὸ καθόλου ἔποψιν ἐγένετό τις πρὸς τὸ βέλτιον πρόοδος, τοῦτο θέλει μαρτυρήσει ἡμῖν ἐν τῷ τέλει τῆς ἐπομένης περιόδου ἰδίως ἡ ἐξέτασις τῶν εἰδήσεων τοῦ Πausanίου. Ἀλλ' ἤδη ἀξιοπαρατήρητον, προκειμένου περὶ τῶν χρόνων τούτων, εἶναι ὅτι κατὰ τινὰς μεμονωμένας εἰδήσεις καὶ ἐν τοῖς μεσογείοις τῆς χώρας εὐρίσκονται δύο πόλεις, ἐν ὄροπεδίῳ μάλιστα κείμεναι, παριστῶσαι ἀξιοσημείωτον ἀκμὴν. Μία τούτων εἶναι ἡ Θεσσαλικὴ Ὑπάτη ἡ κειμένη ἐν τῇ ἄνω κοιλάδι τοῦ Σπερχειοῦ, ἧς τὴν χάριν, τὴν λαμπρότητα καὶ τὴν τερπνότητα τοῦλάχιστον ὁ Ἀπουλήσιος ἐκθύμως ὑμνεῖ⁴⁰. Καὶ περὶ ταύτης μὲν ἀφίεμεν κατὰ μέρος τὸ ζήτημα κατὰ πόσον ἐνταῦθα ἡ ποιητικὴ ἄδεια ἤγαγε τὸν μυθιστοριογράφον πέρα τῶν ὁρίων τῆς αὐστηρᾶς ἀληθείας, ἐὰν καὶ μέχρι τίνος ἡ ἀκμὴ τῆς πόλεως ταύτης ἐστηρίζετο ἐπὶ βάσεων οὐχὶ ὑγιῶν. Σαφῶς μεμαρτυρημένη τούναντίον εἶναι ἡ ἀκμὴ πόλεώς τινος τοῦ Φωκικοῦ ὄροπεδίου, τῆς Τιθόρας ἢ Τιθορέας. Ἡ πόλις αὕτη (τὸ ἀρχαῖον αὐτῆς ὄνομα ἦτο Νεών, Τιθόρα δὲ ἐκαλεῖτο ἐν ἀρχῇ ἢ ἀμέσως ἐπικειμένη τῆς πόλεως ἄκρα τοῦ Παρνασσοῦ, ἴσως δὲ καὶ ὅλη ἡ περίξ χώρα, εἶτα δὲ τὸ ἀρχῆθεν ὄνομα τοῦ ὄρους Τιθόρα ἐπεκράτησεν ὡς ὄνομα

³⁹ Λουκιαν. Πλοῖον ἢ Εὐχαὶ κ. 1. 9.

⁴⁰ Apulej. Metamorph. I. c. 5, 26 σ. 30. c. 25, 78 σ. 70. II. c. 19, 138 καὶ 139 σ. 120 κξ. III. c. 19, 193.

τῆς πόλεως μόνον ἀφοῦ ἠνωρθώθη αὕτη μετὰ τὸν δεινὸν «ιερόν» πόλεμον) ὑψουμένη ὑπερήφανος ἐν τῇ ἄνω κοιλάδι τοῦ Κηφισσοῦ παρὰ τὸν χείμαρρον Καχάλην, ἐν θέσει ὄχυρᾶ, κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου ἀκριβῶς ἀναφερόμενα^{41α}, ἤκμασε λαμπρῶς ἀκριβῶς κατὰ τοὺς χρόνους τῆς αὐτοκρατορίας, ἀφοῦ κατὰ τὸν χρόνον ἔτι τοῦ Σύλλα ἦτο ἀπλοῦν σχεδὸν χωρίον ὄχυρον ἔχον ἀπλῶς στρατιωτικὴν σπουδαιότητα. Ἄδηλον δὲ ἂν εἰς τὴν τοιαύτην τῆς πόλεως ἀκμὴν συνετέλεσε καὶ ἢ εἰς ταύτην συρροὴ τοῦ πέριξ κατ' ἀγροὺς οἰκοῦντος πλήθους. Ὅπως δὲ ἡ Τιθορέα εἶχε κατὰ τὸν δεῦτερον μ. Χ. αἰῶνα περιοχὴν σημαντικῆς ἐκτάσεως, ἐν ἣ ἔκαλλιεργεῖτο καὶ συνεκομίζετο ἀρίστη ὀπώρα καὶ ἰδίως ἐξαίρετον ὅλως ἔλαιον ωραίου χρώματος καὶ ἠδείας γεύσεως, ἐξ οὗ κατεσκευάζοντο πολύτιμα μύρα εὐρίσκοντα καὶ ἐν Ῥώμῃ πολλὴν ἀγορὰν καταναλώσεως. Καθ' ἃ ὁ Πausanias ἀναφέρει, σύμφωνα ἐντελῶς πρὸς τὴν τοῦ Πλουτάρχου σημείωσιν, ἡ Τιθορέα ἦτο ἐν μεγίστῃ ἀκμῇ ἰδίως κατὰ τὸν πρῶτον μ. Χ. αἰῶνα, ἀλλὰ περὶ τὰ τέλη τοῦ αἰῶνος τούτου φαίνεται ὅτι ἡ πόλις ἔπαθε δεινὴν τινα συμφορὰν, ἄδηλον ἂν ὑπὸ σεισμοῦ ἢ ὑπὸ ἄλλων ὁμοίων συμφορῶν^{41β}. Μεθ' ὅλα ταῦτα καὶ κατὰ τὸν δεῦτερον μ. Χ. αἰῶνα ἔμεινε ἡ Τιθορέα ἀκμαῖον πάντως καὶ ζωηρὸν πολισμάτιον. Ὁ Pausanias εὔρεν ἐνταῦθα πλὴν θεάτρου καὶ ἀγορᾶς ἀρχαιότερον ὠκοδομημένον καὶ μεγαλοπρεπῆ ναὸν τῆς Ἀθηνᾶς καὶ ἐν τῇ περιοχῇ αὐτοῦ ἱερόν τοῦ Ἀσκληπιοῦ τοῦ Ἀρχαγέτα σφόδρα τιμώμενον ὑφ' ὅλης τῆς Φωκίδος. Περίφημον ἦτο τότε τὸ ὠσαύτως παρὰ τῇ Τιθορέᾳ κείμενον ἱερόν ἄγιον τῆς Ἰσίδος (ἰδ. κατωτ.), οὗ ἐγγύς, ἐν ἐσωτερικῇ πρὸς τὰς μεγάλας ἐορτὰς τῆς θεότητος ταύτης συναφείᾳ οἱ τοῦ ἔτους, κατὰ τὸ ἔαρ καὶ τὸ φθινόπωρον, συνεχροτοῦντο μεγάλαι ἐπικερδεῖς ἐμπορικαὶ πανηγύρεις^{41γ}.

^{41α} Πλουτάρχ. Σύλλ. κ. 15.

^{41β} Ἰδ. Pausan. I. 32, 6. «Γενεᾶ δὲ ἢ με γενέσθαι μιᾶ πρότερον ἐς τὸ χεῖρον ἔτρεψεν ὁ δαίμων τὰ ἐν τῇ Τιθορέᾳ» λέγει ὁ περίφημος περιηγητής.

^{41γ} Προβλ. Paus. I. 32, 6-11. Πλουτάρχ. Συμπ. βιβλ. Β' προβλ. 6, κεφ. 1. προβλ.

Κατὰ τὴν μέχρι τοῦδε περιγραφεῖσαν τῶν πραγμάτων κατάστασιν ἦτο πάντως κέρδος εἰς τοὺς Ἕλληνας τῆς Ἀχαΐας, ὅτι τοῦλάχιστον εἶδος τι ἐπιμιξίας ἔφερον ἀναλλοιώτως ρεύματα ἀργυρίου εἰς τὴν χώραν αὐτῶν· ἡ ἐπιμιξία δηλονότι τῶν πολλῶν ἐκείνων εὐ ἡγμένων ξένων τῶν ἐκ τῶν ῥωμανικῶν ἢ ἐλληνιστικῶν τοῦ κράτους ἐπαρχιῶν, ἰδίως δὲ ἐκ Ῥώμης καὶ Ἰταλίας, οἵτινες τὸ μὲν χάριν σπουδῶν, τὸ δὲ ἀπὸ διαφέροντος πρὸς τὰ φυσικὰ τῆς χώρας κάλλη εἴτε ζητοῦντες ὑγίειαν ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς Θέρμαις εἴτε θελγόμενοι ὑπὸ τῶν πανηγυρικῶν ἀγώνων, τῶν καλλιτεχνικῶν ἔργων καὶ τῆς δόξης τῆς Ἑλλάδος, ὡς πρότερον οὕτω καὶ νῦν, ἀθρόως διέτριβον παροδικῶς ἐν Ἀχαΐᾳ. Ἡ Ἑλλὰς ἦτο ἀκριβῶς ἐν τοῖς δύο πρώτοις τῆς αὐτοκρατορικῆς περιόδου αἰῶσι, ὡς ἡ Μικρὰ Ἀσία καὶ ἡ Αἴγυπτος, κυριώτατος σκοπὸς τῶν μεγάλων ὁμίλων τῶν κυρίως «περιηγητῶν» τῶν ἡμερῶν ἐκείνων⁴². Περὶ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν θέλομεν πραγματευθῆ

καὶ Ulrichs, Topographie und Inschriften von Tithorea im Rhein. Mus. N. F. II. σ. 544-560· (αἱ ἐπιγραφαὶ αὗται ἀναφέρουσι πολλὰ ὀνόματα, ἅτινα εἰσὶ τὰ αὐτὰ πρὸς τὰ τῶν πολλῶν φίλων καὶ συγχρόνων τοῦ Πλουτάρχου· ἀλλ' ἐντεῦθεν οὐδαμῶς δικαιούμεθα τοὺς ἀνωτέρω ἐν σ. 172 κξ. ὡς Χαιρωνέας μνημονευθέντας ἄνδρας νὰ μεταστήσωμεν εἰς τὴν Τιθορέαν)· Bursian, Geogr. v. Griechenl. τόμ. 4. σ. 106 κξ. (Μεγάλα ἐρείπια τῆς Τιθορέας κεῖνται ἐν τῇ νῦν θέσει Βελίτσα) Ross, Archäolog. Aufs. τ. 1. σ. 237.

⁴² Plin. Epist. VIII. 20, 2. Ἐνταῦθα παραπέμπομεν τὸν ἀναγνώστην εἰς τὰς ἀξιολόγους σημειώσεις τοῦ Friedländer (Darstellungen aus der Sittengesch. Roms. μέρ. 2. σ. 12 κξ.) περὶ τοῦ τρόπου καὶ τῆς ταχύτητος τῶν κατὰ θάλασσαν Ὀδοιποριῶν. Ἡ μεγάλη κατὰ θάλασσαν ἀπὸ Δικαιαρχίας (Ποτιόλων) εἰς Ἀλεξάνδρειαν γραμμὴ ἤπτετο (Friedl. σ. 67) καὶ Κρήτης καὶ Κύπρου. Ὡς πρὸς τὴν Ἑλλάδα δέ, ἐνταῦθα, ὡς ἀνέκαθεν, οὕτω καὶ νῦν ἡ θάλασσα ἦτο ἡ συνήθης ὁδός. Ἀπὸ Βρεντησίου μετὰ καλοῦ καιροῦ καὶ οὐρίου ἀνέμου μετέδαινέ τις ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ εἰς Κέρκυραν ἢ Δυοράχιον· ἐν δὲ τοῖς θυελλώδεσι καιροῖς ὁ πλοῦς διήρκει, ὡς οἴκοθεν νοεῖται, μακρότερον. Ὑπῆρχε δὲ καὶ τακτικὴ γραμμὴ πλοῦ ἀπὸ Σικελίας διὰ τοῦ Σικελικοῦ πελάγους εἰς τὸν ἀρχαῖον περιήγμον λιμένα τῆς ἐν Ἡλίδι Κυλλήνης (Παυσαν. τ. 26, 3), καὶ ἐν ἡμέραις ἕξ ἠδύνατό τις νὰ μεταβῆ ἀπὸ Συρακουσῶν εἰς Κυλλήνην (Φιλοστρ. Β. Ἀπ. Τυαν. Η'. 15 «ἐπὶ Συρακουσῶν κομισθέντες ἀνήγοντο εἰς Πελοπόννησον, ὑπεράραντες δὲ τοῦ πελάγους ἀφίκοντο δι' ἡμέρας ἕκτης ἐπὶ τὰς τοῦ Ἀλφειοῦ ἐκβολάς»)· μετὰ καιροῦ δὲ λίαν εὐνοικοῦ ἠδύνατό τις ἐν πέντε ἡμέραις νὰ μεταβῆ ἀπὸ Κορίνθου εἰς Δικαιαρχίαν (Φιλοστρ. Ἀπ. Τυαν. Ζ. 10 «Κορίνθου δ' ἐπιβὰς... ἀφήκεν ἅμ' ἐσπέρα· τυχῶν δ' οὐρίου πνεύματος καὶ τινος εὐροίας ὑποδραμούσης τὸ πέλαγος ἀφίκετο εἰς Δικαιαρχίαν πεμπταῖος»). (Περὶ Νυ-

βραδύτερον λίαν διεξοδικῶς. Ἐνταῦθα δὲ μνημονεύομεν τῶν πολλῶν ὀδοιπόρων, ἰδίως τῶν λαλούντων Ἑλληνιστὶ ἢ Ῥωμαιστὶ, οἵτινες, ὡς τοῦτο συνέβαινεν ἤδη συχνά κατὰ τὰς τελευταίας τῆς δημοκρατίας δεκαετηρίδας, καὶ ὡς ἔπραξε καὶ ὁ εὐγενῆς ἡγεμόνοπαις Γερμανικός, διεσπείροντο συχνότατα καθ' ὅλους τοὺς τόπους τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Ὀλιγαριθμότεροι βεβαίως ἦσαν ἐκεῖνοι, οἵτινες καὶ ἐν τοῖς μεσογείοις παρηκολούθουν τὰς αἰωνίους φυσικὰς τῆς χώρας ταύτης καλλονάς, καὶ ἐκεῖ, ἔνθα αὐταὶ δὲν ἦσαν, ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος ἤδη, ἐκ τῶν μάλα συνήθων καὶ καθ' ἡμέραν συχναζομένων, ὡς τὰ περίφημα Τέμπη, ἢ ἡ περὶ τοὺς Δελφοὺς χώρα μετὰ τοῦ ἐν τῷ Παρνασσῷ Κωρυκίου ἄντρου, ἢ δὲν ἔκειντο ἐπὶ τῶν μεγάλων λεωφόρων. Ὅστις δὲ τῶν Ῥωμαίων ἀπήλαυε μετ' ἀγάπης τῶν φυσικῶν τῆς Ἑλλάδος καλλονῶν, μετώκει συνήθως εἰς τὴν ἐπαρχίαν ταύτην καὶ εἶχεν ἔπαυλιν κατὰ προτίμησιν ἰδιαιτέραν ἐν τῇ ἀκτῇ τῆς θαλάσσης⁴³, ἧς ἡ μεγαλεῖον ἀποπνεύουσα καλλονὴ ἐδέ-

κτερινῶν ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς θαλάσσαις πλοῶν ἴδ. Φιλῶστρ. Ζ. 10 Gell. N. A. II. 21). Ἐν ταῖς ἀπὸ Ἰταλίας εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, τὴν Ἀττικὴν καὶ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ὀδοιπορίαις οἱ μὴ θέλοντες νὰ περιπλεύσωσι τὴν Μαλέαν, ἦν ἐν τούτοις ὁ ἐκ τῆς ἐν Φρυγίᾳ Ἱεραπόλεως ἔμπορος Φλάβιος Ζεῦξις δις καὶ ἐβδομηκοντάκις περιέπλευσε (ἴδ. Böckh C. I. Gr. τόμ. 3 ἀρ. 3920. Friedl. σ. 30 σημ. 4), ἀπέβαινον συνήθως εἰς Λέχαιον καὶ διερχόμενοι τὸν Ἴσθμὸν πεζοὶ ἢ ἐφ' ἀμαξῶν μετέβαινον εἰς Κεγγρεάς, ἵνα ἐπιβῶσιν ἄλλων πλοίων· ἐνταῦθα λ. γ. ὁ Ὀβίδιος ἀπέβη εἰς ἴδιον πλοῖον διὰ νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν εἰς Τόμους πλοῦν (Trist. I. 11)· πρὸλ. Propert. III. 21, 19. Φίλων. πρὸς Φλάκκον σ. 539 M. Οὐχὶ δὲ ἀσμένως ἐπεχείρει τις πλοῦν μετοπωρινόν ἢ χειμερινόν· πρὸλ. Ἀριστείδ. Λόγ. ΚΔ'. σ. 305 κξ. (ἔκδ. Jebb.). κ. 305 κξ. σ. 484 κξ. ἔκδ. Dindorf τόμ. 1. πρὸλ. Masson, Coll. Hist. ἔκδ. Dindorf III. σ. προλ. LXI. καὶ ἴδ. Friedländer ἐν εἰρ. τ. σ. 14. σημ. d. Ἀλλὰ καὶ ἡ κατὰ γῆν διὰ Μακεδονίας καὶ Θράκης πορεία ἦτο λίαν ἐπίπονος· πρὸλ. Ovid. Trist. I. 10 Epist. IV. 11, 15. Ἀριστείδ. ἐν εἰρ. τ. καὶ Masson ἐν εἰρ. τ. σ. LIII.

⁴³ Πρὸλ. ἀνωτ. κεφ. 1. σ. 47 σημ. 77 καὶ ἴδ. τὰ γενικῶς παρὰ Friedl. λεγόμενα (Darstell. τόμ. 2. σ. 110-113) Curtius, Pelopon. τόμ. 1. σ. 83 κξ. Περὶ τῆς πρὸς τὴν φύσιν καλαισθησίας παρὰ τοῖς ἀρχαίοις πρὸλ. καθόλου Friedl. σ. 104 κξ. Περὶ Τεμπῶν ἴδ. ἐτι Plin. N. H. IV. c. 8, (15), 31. Περὶ τοῦ Κωρυκίου ἄντρου Πλουτ. «Περὶ τοῦ μὴ χρ. τὴν Π.» κ. 1. Πausan. I. 32, 2. Περίφημα, παναρχαία καὶ πολυύμνητα δένδρα ἦσαν· ἡ πλάτανος Μενελαΐς, ἡ ὑψομένη ἐπὶ τινὶ πηγῇ τῇ πλησίον τῶν ἐν Ἀρκαδίᾳ Καφυῶν, ἡ φυτευθεῖσα κατὰ τὰ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ Μενελάου κατὰ τὴν ἐπὶ Τροίαν στρατείαν· ἔπειτα ἡ παναρχαία λύγος ἢ ἐν τῷ Ἡραίῳ τῆς Σάμου· ἢ δρυς ἢ Δωδωναία·

σμευεν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τοὺς ἀνθρώπους τούτους. Ἐπι σμικρότερος ἦτο πάντως ὁ ἀριθμὸς τῶν ὄδοιπόρων ἐκείνων, οἵτινες, ὡς ὁ Δίων ὁ Χρυσόστομος, δὲν ὤκνουν νὰ εἰσδύωσι μέχρι τῶν μακρὰν κειμένων ὄρεινῶν καὶ δασωδῶν χωρῶν (ἴδ. κατωτέρω) καὶ νὰ ἐξοικειωθῶσιν ἐνταῦθα πρὸς τὸν βίον, ὃν διῆγον οἱ ἀφελεῖς κάτοικοι τῶν δασῶν ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς ἄγαν πεπολιτισμένους καὶ ἠθικῶς βαθέως καταπεπτωκότας κατοίκους τῶν πόλεων^{43α}. Πάντως ὅμως ὀλίγοι τινὲς τῶν ὄδοιπόρων τούτων ἐμερίμων ζωηρῶς περὶ τοῦ παρόντος τῆς Ἑλλάδος, ὁσάκις δὲν μετέβαινον εἰς αὐτὴν χάριν τῶν πανηγυρικῶν ἀγώνων ἢ χάριν σπουδῶν. Ὑπὸ τὴν ἔποψιν δὲ ταύτην εἴλκυον τοὺς πλείστους τῶν ξένων πρὸ πάντων τὰ ἱαματικὰ ἐν Ἑλλάδι καθιδρύματα. Μεταξὺ τούτων τῆς μεγίστης παρὰ Ῥωμαίοις φήμης ἀπήλαυε τὸ ἀνέκαθεν περίφημον ἐν Ἐπίδαυρῳ τῆς Πελοποννήσου ἱερὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ. Εἰς ὀλίγων ὥρῶν ἀπὸ τῆς πόλεως ταύτης ἀπόστασιν (2 1/2 ὥρας ἀπὸ τοῦ νῦν κωμιδίου Ἐπίδαυρου) μεταξὺ τῶν νοτίων προβολῶν τοῦ ὄρους Ἀραχναίου, ἔκειτο ἡ δασώδης κοιλάς τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ἥς τὸ φύσει μονῆρες συνεπληροῦτο ἔτι διὰ τειχῶν. Τοῦτο τὸ ὑπὸ ὄρεων πέριξ περικλειόμενον ὑψίπεδον, ἔτι σήμερον ὑπὸ τοῦ λαοῦ τῆς χώρας ἐκείνης, καλούμενον « Ἱερὸν », ἦτο τότε ἐκ τῶν εὐαρεστοτάτων τόπων τῆς Ἑλλάδος καὶ κατέθελγε τοὺς προσερχομένους καὶ διὰ τοῦ κόσμου τῶν ναῶν αὐτοῦ καὶ τῶν ἄλλων κτιρίων, ἐνῶ ἐπὶ τῶν συσκίων λόφων ὑψοῦντο τὰ ἱερά ἄλση. Αἱ πολλάκις γενομένα κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας τῆς δημοκρατίας λεηλασίαι τοῦ ἱεροῦ, εἶτα δὲ πάλιν ἡ ὑπὸ τοῦ Νέρωνος γενομένη^{44α},

ἡ ἐλαία ἢ ἐν Δῆλῳ (καὶ ὁ φοῖνιξ ὁ ἐνταῦθα) καὶ ἡ ἐλαία ἢ ἐν τῇ ἀκροπόλει Ἀθηνῶν. Πausan. H. 23, 3 καὶ 4. πρὸβλ. Cic. de legg. I. 1. Plin. N. H. XVI. c. 44, (88, 89), 238 καὶ 240. Ἐνταῦθα μνημονεύει ὁ Πλίνιος καὶ τινος πλατάνου ἐν Δελφοῖς ὑπὸ Ἀγαμέμνονος φυτευθείσης καὶ τῆς ἐν Ὀλυμπίᾳ ἐλαίας τοῦ Ἡρακλέους· περὶ τῆς πελωρίας πλατάνου τῆς ἐν Γόρτυνι τῆς Κρήτης ἴδ. Plin. N. H. XII. c. 1., (5), 11· περὶ τῆς ἐν Ἰδῆ ὑπερμεγέθους πίτυος ἴδ. Στράβ. ΙΓ. (603)

^{43α} Πρὸβλ. Δ. Χρυσοστ. Λόγ. Α. σ. 11 Μ. Λόγ. Ζ. σ. 98 Μ. κξ.

^{44α} Δ. Χρυσοστ. Λόγ. ΛΑ. σ. 356 Μ.

δὲν εἶχον ἐξασθενώσει τὴν ἐλκυστικὴν δύναμιν τοῦ ἱεροῦ τούτου. Ἦτό τις ὠραῖος κῆπος ἐνταύτῳ δὲ πλούσιον μουσεῖον καλλιτεχνημάτων, πεπληρωμένον ἀναριθμητῶν μνημείων ἐξ ὅλης τῆς σειρᾶς τῶν αἰώνων, καθ' ἣν τὸ κλέος τοῦ θεοῦ τῆς Ἐπιδαύρου, καὶ ἡ ἐπὶ μεγάλη ἰατρικῇ πείρα φήμη τοῦ ἐκεῖθι ἱερατείου, ἦν ἐκτῆσατο τοῦτο ἐν τῇ νοσηλείᾳ τῶν ἀσθενῶν καὶ ἐν τῇ ἰατρικῇ διὰ προφορικῆς δὲ παραδόσεως ὡς καὶ διὰ ἐπιμελῶν ἀναγραφῶν μετέδιδε τοῖς ἐπιγινομένοις, εἴλκυεν ἐνταῦθα πανταχόθεν τοῦ γνωστοῦ κόσμου τοὺς βοηθείας δεομένους. Ἀκριβῶς δὲ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς αὐτοκρατορίας εἰς νέαν ἀνῆλθε τὸ ἱερὸν τοῦτο περιωπὴν «κατασταθὲν θρησκευτικὸν κέντρον τοῦ Ἑλληνορωμαϊκοῦ κόσμου». Ἐν τῷ κλεινῷ τούτῳ ἰαματικῷ τόπῳ ἡ κυρία τοῦ ναοῦ περιοχὴ ἦτο ἰδιαιτέρως καθηγιασμένον ἔδαφος. Τὰ σήμερον ἔτι ἐν μέρει εὐδιάκριτα ἴχνη τῶν ἀρχαίων τειχῶν μαρτυροῦσιν ὅτι ὁ ἱερὸς οὗτος περίβολος περιελάμβανε τὸ ἀνατολικὸν ὑψηλότερον μέρος τῆς κοιλάδος ἐν ὅλῳ τῷ πλάτει αὐτῆς. «Ἐντὸς λοιπὸν τῶν ὀρίων αὐτοῦ ἐξετείνετο τὸ πυκνὸν ἄλσος, οὗ ἐν τῇ σκιᾷ περιεπάτουσιν οἱ θεραπευόμενοι ξένοι καὶ ἐσκήνουσιν οἱ χάριν ἐορτῶν ἐπιδημοῦντες ἐνταῦθα. Ἐν τῷ ἄλσει ἔκειντο διεσπαρμένα τὰ πολλὰ εἰς θρησκευτικὰς ἱεροτελεστίας καὶ εἰς θεραπευτικοὺς σκοποὺς χρησιμεύοντα κτίρια τῶν ἐρειπίων δὲ τὸ μέγεθος μαρτυρεῖ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς τοῦ κτιρίου παρασκευῆς καὶ διακοσμῆσεως». Πλὴν ἄλλων καθίσταται γνωστὸν ὅτι τὰ ψυχρὰ λουτρὰ ἀπετέλουν σπουδαῖον κλάδον τῆς ἐν Ἐπιδαύρῳ θεραπευτικῆς μεθόδου. Ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ ἱεροῦ, τῷ ναῷ τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ἔβλεπέ τις ἔτι ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ αὐτοκράτορος Ἀδριανοῦ καλῶς διατετηρημένον τὸ ἀπὸ χρυσοῦ καὶ ἐλέφαντος ἄγαλμα τοῦ θεοῦ, ἔργον τοῦ Παρίου Θρασυμήδους. Μεταξὺ δὲ τοῦ ναοῦ τούτου καὶ τοῦ περιφεροῦς οἰκήματος τοῦ λεγομένου θόλου τοῦ Πολυκλείτου, μαρμαρίνου τινὸς στρογγύλου κτιρίου, «ὑπῆρχεν ὁ τόπος», ἐνθα ἐκοιμῶντο οἱ ζητοῦντες ἰασιν, ἵνα κατ' ὄναρ τύχῃσι σωστικῆς τιнос παρὰ τοῦ ἐγγύς θεοῦ ἀποκαλύψεως». Ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ ἦσαν ἰδρυμένοι αἱ ἀξιόλογοι λίθιναι

στήλαι, ἐφ' ὧν ἐσημειοῦντο ἐν Δωρικῇ διαλέκτῳ τὰ ὀνόματα πάντων τῶν εἰς τὸ ἱερὸν θεραπευθέντων ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν καὶ τὸ νόσημα, ὅπερ ἕκαστος αὐτῶν ἐνόσησε καὶ ὁ τρόπος, καθ' ὃν ἐθεραπεύθη». Ὁ Πausanias, ὅστις περιγράφει λεπτομερῶς καὶ τὰ ἐκτὸς τοῦ καθιερωμένου ἐδάφους κείμενα κτίρια, καὶ ἰδίως τὸ ἐν τινι βαθείᾳ κλιτύϊ τοῦ ὄρους «ἐν τῷ νοτιανατολικῷ κρασπέδῳ ὑψοδομημένον, τὸ πρὸς βορρᾶν ἀναπεπταμένον» μεγαλοπρεπὲς ἅμα δὲ καὶ ὠραῖον, ἐτι σήμερον ἐν μεγάλοις ἐρειπίοις σωζόμενον θέατρον, ἀριστοτέχνημα τοῦ Πολυχλείτου, ὡς καὶ τὸ στάδιον (τὸ κείμενον δυτικῶς ὑπὸ τὸν χῶρον τοῦ ναοῦ) καὶ τὴν πλησίον «ὀρόφῳ καὶ κόσμῳ τῷ λοιπῷ θεᾶς ἀξίαν κρήνην», εἶδε κατὰ τὸν χρόνον αὐτοῦ ἕξ τοιαύτας λιθίνας στήλας. «Ἀποκεχωρισμένη ἴστατο ἡ παναρχαία ἀναμνηστικὴ στήλη τοῦ Ἴππολύτου, τοῦ ὑπὸ τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἀπὸ θανάτου ἀναστάντος». Ἐνεκα δὲ μάλιστα τοῦ ἰαματικοῦ τούτου ἱεροῦ, εἰς ὃ τοσοῦτον πολλοὶ συνέρρεον ἄνθρωποι πανταχόθεν, καὶ ἡ ἐγγὺς κειμένη Ἐπίδαυρος, ἣτις καὶ αὐτὴ εἶχε καταπέσει ἐν τῇ γενικῇ τῆς Ἑλλάδος παρακμῇ, κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῆς αὐτοκρατορίας διέσωσεν ἐκτὸς τῶν τειχῶν αὐτῆς εὐημερίαν τινὰ καὶ ἐπιμέλειαν τῆς τέχνης.⁴⁴

Ὅμοίως εὐάρεστος τόπος διαμονῆς ἦτο καὶ ἡ ἐν Εὐβοίᾳ Αἰδηψός, ἣν ἐπεσκέψατο ὁ Σύλλας. Ἡ Αἰδηψός τὴν ἐν τοῖς χρόνοις ἤδη τοῦ Ἀντιγόνου τοῦ Γονατᾶ κραταιωθεῖσαν φήμην αὐτῆς^{45α} ὤφειλεν ἐν πρώτοις εἰς τὴν παγκοσμίου ὑπολήψεως τυγχάνουσαν ἰαματικὴν δύναμιν τῶν θερμῶν αὐτῆς θειούχων πηγῶν, τῶν «Θερμῶν τοῦ Ἡρακλέους», αἵτινες, ἀναδιδούσαι ἐκ δύο παρά τὴν ἀρχαίαν πόλιν κοιλωμάτων μεταξὺ χλωρῶν λόφων, μετ' ἀσυνήθους πλησμονῆς καὶ σπανίας ὀρμητικῆς δυνάμεως προώρισαν τὸν τόπον τοῦτον εἰς ἰαματικὰς Θέρμας.^{45β}

⁴⁴ Πρὸς Curtius, Pelop. τόμ. 2. σ. 418-423, 427, 573. κατὰ μέγιστον μέρος κατὰ Pausan. Β. 27. πρὸς Strab. Η. 374 καὶ ἴδ. τὴν ἱστορ. τῶν πρώτων Ἀντωνίωνων ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ κατωτ. κεφ. Γ'.

^{45α} α. Ἀθην. Π'. κ. 1, 3 σ. 73 c.

^{45β} Πρὸς Plin. N. H. XXXI. 2, (20), 29, Strab. I. 447.

Ἡ Αἰδηψός, ἦν, ὡς ἐρρήθη, ἐπεσκέφατο ὁ Σύλλας (Τόμ. Α'. σ. 487) πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς ὑγείας αὐτοῦ, ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Πλουτάρχου ἐγένετο μεγαλοπρεπὲς ἰαματικὸν ἐνδιαίτημα, οὗ τὰ συμφέροντα ἠδύναντο κατὰ τὰς περιστάσεις νὰ ἀπασχολῶσιν ἐμπαθῶς τοὺς ἐπισήμους Ἑλληνας.^{46*} Ἐν τούτοις εἰς τὴν Αἰδηψὸν εἰλκυον τοὺς ξένους οὐχὶ ἀπλῶς αἱ ἰαματικαὶ αὐταὶ Θέρμαι, οὐχὶ ἀπλῶς ἡ θελκτικὴ αὐτῆς ἐν τῇ τερπνῇ παρχλία θέσις· ἡ κερδοσκοπία εἶχε κτίσει ἐνταῦθα κατὰ τοὺς χρόνους τῆς αὐτοκρατορίας πολυάριθμα ξενοδοχεῖα, ἐκτεταμένας ἰδιωτικὰς κατοικίας μετὰ στοῶν καὶ στηλῶν καὶ δεξαμενῶν γάρβριν τῶν λουτρῶν. Ὅστις δὲ δὲν ἦτο ἠναγκασμένος ἕνεκεν σωματικῶν νόσων νὰ μένη παρὰ τὰς πηγὰς, ἠδύνετο νὰ ἐπιχειρήσῃ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν τερπνοτάτας ἐκδρομὰς. Εἰς τὰ ἐν τόποις καθαροῖς καὶ ἀγχιβαθέσιν παρατιθέμενα δεῖπνα, ἢ τε θάλασσα ἐξέτρεφε γενναῖον καὶ πολὺν ἰχθὺν καὶ ἡ περίξ χώρα παρείχε πολλὰ καὶ πτηνὰ καὶ χερσαῖα ἀλισκόμενα. Οὕτως ἡ Αἰδηψὸς ἦτο χωρίον αὐτοφυές, «πολλὰ πρὸς ἡδονὰς ἔχον ἐλευθερίου καὶ κατεσκευασμένον οἰκῆσει καὶ διαίταις κοινὸν οἰκητήριον ἀπεδέδεικτο τῆς Ἑλλάδος ἀνθοῦν μάλιστα ἀκμάζοντος ἔαρος», πολλῶν ἀφικνουμένων τὴν ὥραν αὐτόθι καὶ συνουσίας ποιουμένων μετ' ἀλλήλων ἐν ἀφθόνοις πᾶσι καὶ πλείστας περὶ λόγους ὑπὸ σχολῆς διατριβὰς ἐχόντων». Ἡ Αἰδηψὸς κατεῖχε τότε ἐν Ἀχαΐᾳ τὴν αὐτὴν θέσιν, ἦν αἱ Βαΐται ἐν Ἰταλίᾳ· μετὰ μόνης τῆς διαφορᾶς ὅτι τὸ κοινωνικὸν ἦθος ἐν Αἰδηψῷ δὲν ἔφερεν οὐδαμῶς τὸν χαρακτήρα τῆς ἐξεζητημένης ἐκείνης ἀκολάστου τρυφλότητος καὶ τῆς κουφόνου ἀκοσμίας ἐν ταῖς σχέσεσι τῶν δύο φύλων, ὃν εἶχεν ἐν τῇ Ἰταλικῇ Θέρμῃ. Τούναντίον ὁ εὖ ἡγμένος Ἕλληνας προετίμα ἐν τῇ Αἰδηψῷ τὰς κοσμίας διασκεδάσεις καὶ ἐνετρύφα ἐν τῇ ἀπολαύσει ἡδείας συναναστροφῆς καὶ ἐν εὐαρέστῳ πνευματικῶς διεγερτικῇ, ὑπὸ εὐτραπελίας ἐμψυχου-

^{46*} Πλουτάρχ. περὶ Φιλαδέλφ. κ. 17.

⁴⁶ Πλουτάρχ. ἐν εἰρ. τ. καὶ Συμπ. βιβλ. Δ. πρόβλ. 4, 1-3.

μένη μετὰ τῆς περὶ αὐτὸν εὖ ἠγμένης κοινωνίας προσομιλία. Ὁ κράτιστος Πλούταρχος περιγράφει ἡμῖν μετὰ μεγάλης θυμηδίας τὴν ἐν Αἰδηψῷ συναναστροφὴν αὐτοῦ μετὰ τῶν τότε διατριβόντων μετ' αὐτοῦ ξένων, οἵτινες ἦσαν οἱ Νικοπολίται Πολυκράτης καὶ Σύμμαχος, ὁ ἰατρὸς Ζήνων, ὁ γυναικάδελφος αὐτοῦ Κράτων καὶ ὁ ἀδελφὸς Λαμπρίας, καὶ ἰδίως ὁ τοῖς πᾶσι προσφιλεῖς πλούσιος καὶ ἀξιαγάπητος σοφιστὴς Καλλίστρατος, ὅστις συνείθιζε τακτικῶς νὰ ἐνθερίζῃ ἐν Αἰδηψῷ καὶ ἠρέσκετο νὰ ἐστιᾷ μετὰ ἀρχαίας Ἀττικῆς ἐλευθεριότητος πλῆθος ξένων⁴⁷ καὶ νὰ δίδῃ ἀφορμὴν εἰς εὐφυῶς χαρίεντας διαλόγους. Αἱ θειοῦχοι πηγαὶ τῆς Αἰδηψοῦ εἰσὶν ἔτι σήμερον γνωσταὶ καὶ χρησιμοποιοῦνται. Πρὸ 25 περίπου ἐτῶν διὰ τοῦ ὑπερμεγέθους ὄγκου τοῦ ἐκ τούτων καταπεσόντος ἀσβεστολιθικοῦ τόφρου^{47α} εἶχον σχηματίσει ὕψωμα μήκους ἐκτάσεως 10 λεπτῶν καὶ ὕψους 100 ποδῶν κείμενον πλάγιως πρὸ τῶν κοιλωμάτων ἐκείνων καὶ διὰ τοῦ τοιούτου χώματος διαρκῶς ὑψηλότερα καθίστατο ἢ ἐκ τῶν πηγῶν ἀναβολή. Ὑπὸ τὸ ὕψωμα τοῦτο ἐν ἐρήμῳ καὶ ἠρημωμένῳ τόπῳ κεῖνται τεθαμμένα τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας πόλεως.

Θερμαὶ πηγαὶ ὁμοίαι ἀνέβλυζον καὶ ἐν τῇ ἀπέναντι κειμένη ἠπειρωτικῇ χώρᾳ καὶ δὴ, ὡς γνωστόν, ἐν ταῖς περιφήμοις Θερμοπύλαις. Αἱ εἰς τὸν Ἡρακλῆ^{47β} καθιερωμέναι αὗται Θέρμαι ἐχρησιμοποιοῦντο ὡσαύτως ὡς λουτρὰ καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἦσαν συνηγμέναι τεχνητῶς εἰς δύο κολυμβήθρας, τὴν μὲν εἰς τοὺς ἄνδρας, τὴν δὲ εἰς τὰς γυναῖκας⁴⁸. Ἀλλὰ καὶ αἱ θερμαὶ πηγαὶ τῆς Ὑπάτης (ἧς ἐγγυὸς ἐφύετο ἐλλέβορος) αἱ διατελοῦσαι πιθανῶς εἰς συνάφειαν πρὸς τὰς Θέρμας τῶν Θερμοπυλῶν καὶ ἐνούμεναι

⁴⁷ Πλούταρχ. Συμπ. βιβλ. Δ. προβλ. 4. 5. 6.

^{47α} Plin. N. H. XXXI. 2, (20), 29. Ross, Griech. Königsreisen τόμ. 2. σ. 53-56. Ausland. 1866. ἀρ. 2. σ. 48. Fiedler, Reise in Griechenl. τ. 1. σ. 487 κξ.

^{47β} Τῷ Ἡρακλεῖ ὡς θεῷ τῶν θερμῶν ἴδ. καὶ Rhein. Mus. II. σ. 291.

⁴⁸ Ross. καὶ Fiedler ἐν εἰρ. τ. Bursian. Geogr. v. Griechenl. τόμ. 1. σ. 93 καὶ ἰδίως ὡς πρὸς τοὺς χρόν. ἐκείνους ἴδ. Φιλοστρ. Β. Σοφ. Β. 1, σ. 551.

παρὰ τὴν νῦν πόλιν Πατραδζικ καθίστανται ὁραταὶ ἀποτελοῦσαι δεξαμενὴν, ἧς τὸ χεῖλος ὑψοῦται πάντοτε διὰ τοῦ καταπίπτοντος ψαθυροῦ πετρώματος κιτρίνου χρώματος, πηγαί, ὧν τὸ ὕδωρ χρησιμοποιεῖται καὶ εἰς τὸ πίνειν αὐτὸ καὶ εἰς τὸ λούεσθαι ἐν αὐτῷ, ὡς ἰαματικὸν ἐναντίον τῶν δερμικῶν νοσημάτων καὶ κοιλιακῶν ἀλγηδόνων, ἐχρησιμοποιοῦντο ἤδη ἐν τῇ ἀρχαιότητι ὡς πηγαὶ ἰαματικαί^{48*}. Μέγα πλῆθος ἀσθενῶν μετέβαινε καὶ εἰς τὴν παρὰ τὸν Κρισσαϊκὸν κόλπον Ἀντίκυραν, ἔνθα ἐφύοντο ἢ κατεσκευάζοντο ἰδιαζόντως ἰαματικὰ φάρμακα· καὶ εὐρίσκετο μὲν ἐλλέβορος κρείττονος ποιότητος ἐν τῇ ὁμωνύμῳ ὑπὸ τῇ Οἶτῃ κειμένη πόλει (Ἀντικύρα), ἀλλ' ἐν τῇ Ἀντικύρᾳ τῆς Φωκίδος ἦτο τελειότερα ἢ εἰς φάρμακον παρασκευὴ αὐτοῦ⁴⁹. Πρὸς τούτοις ἐν τῷ κέντρῳ αὐτῷ τῆς ἐπαρχίας Ἀχαΐας ἦτοι ἐν τῇ περὶ τὴν Κόρινθον χώρα ὑπῆρχον θερμαὶ παγκοσμίου φήμης ἀπολαύουσαι· ὁ Πausanias ἀναφέρει ὅτι παρὰ τὰς Κεγχρεὰς (ἐπίνειον τῆς Κορίνθου ἐν τῷ Σαρωνικῷ) ἐπὶ ὑψηλῆς ὄροστοιχίας (εἰς ἀπόστασιν ἡμισείας ὥρας νοτιοδυτικῶς τῶν Κεγχρεῶν) ἀνέβλυζον θερμαὶ πηγαὶ ὕδατος, αἵτινες (ἐν τῇ θέσει, ἣτις καλεῖται νῦν Μύλος) ἐχρησίμευον ὡς πηγαὶ ἰαματικαὶ καλούμεναι «λουτρά τῆς Ἐλένης»^{49*}. Ἄς εἴπωμεν ἔτι τέλος διὰ βραχέων ὅτι πλὴν τῶν ἐξ ἀρχαιότητος ἐν χρήσει ὄντων ἰαματικῶν λουτρῶν, παρ' ἃ ὑπῆρχον συνήθως ναοὶ τοῦ Ἀσκληπιοῦ (ἀνωτ. σ. 215 σημ. 42), καὶ πλὴν τοῦ ἐν Ὠρωπῷ παρὰ τὸν ναὸν τοῦ Ἀμφιάρεω λουτρῶν καὶ τοῦ αὐτόθι θεραπευτηρίου, ὑπῆρχον ἔτι, ἰδίως ἐν Πελοποννήσῳ, πλεῖσται μικρότεραι θερμαὶ, ἔχουσαι μᾶλλον φήμην τοπικὴν, ἐξ ὧν ἀναφέρομεν ἔτι ἐνταῦθα μόνον τὰς ἕνεκα τῆς θέσεως αὐτῶν καὶ δι' ἄλλα τοπικὰ αἰτία ἀξιολόγους θερμας τῶν Μεθάνων καὶ τὰς θερ-

^{48*} Bursian, Geogr. v. Griechenl. τόμ. 1. σ. 89. Περὶ ἐλλεβόρου ἐν Ὑπάτῃ ἴδ. Plin. N. H. XXV. 5, (21), 49.

⁴⁹ Πρὸβλ. Plin. N. H. XXV. 5, (21), 52. Στράβ. ©. 418. Πaus. I. 36, 4 ἀρχ. Sueton. Calig. κ. 29. Bursian ἐν εἰρ. τ. σ. 183. Friedl. τόμ. 2 σ. 39.

^{49*} Πaus. B. 2, 3. Curtius, Pelop. τόμ. 1. σ. 43. τόμ. 2. σ. 538.

μας τὰς Ῥωμαϊκὰς τὰς ἐν τῇ Ἀχαϊκῇ παραλίᾳ, ἐν τῇ ἀπὸ Κορίνθου εἰς Πάτρας ὁδῷ⁴⁹⁵. Ἐν τέλει ἀναφέρομεν ἔτι τὰς παρὰ τὴν Πέργαμον ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Ἀσίᾳ θερμὰς πηγὰς, αἵτινες ἰδίως κατὰ τὸ θέρος εἶχον πολλοὺς τοὺς ἐπισκεπτομένους αὐτάς⁵⁰.

Πολλοὶ τῶν χάριν λουτρῶν περιοδεούντων ἐν τοῖς περαιτέρω

⁴⁹⁶ Περὶ Ὠρωποῦ ἴδ. Bursian ἐν εἰρ. τ. 1. σ. 221. Philolog. τόμ. 23. σ. 236. γραμμ. 5 ἐκ τῶν ἄνω. Περὶ τοῦ Ἀσκληπείου τοῦ ἐν Γόρτυνι τῆς Ἀρκαδίας ἴδ. Curtius, Pelop. τόμ. 1. σ. 351. περὶ τοῦ Ἀσκληπείου τοῦ καλουμένου Κύρου παρὰ τὸ Μυσαῖον (τὸ ἱερόν τῆς Μυσίας Δήμητρος) ἐν Πελλήνῃ τῆς Ἀχαιῆς ἴδ. Curt. 1. σ. 484. περὶ τοῦ Ἀσκληπείου τοῦ παρὰ τὴν Κορώνην, ἴδ. Curt. 2. σ. 167. πρὸβλ. σ. 251. 286. 294. τοῦ ἐν Μεθάνοις. ἴδ. Curt. 1. σ. 42 κξ. 2. σ. 442 κξ. Πausan. Β. 34, 1. 2. Τὰ ἐρείπια τῶν Θερμῶν τοῦ Λουτροῦ (ἡ θερμὴ πηγὴ νῦν ἐξηφανίσθη) κεῖνται παρὰ τὴν θέσιν Βλόγικα Curtius, Pelop. 1. σ. 43. * Περὶ ἐρείπιων Ῥωμαϊκῶν Θερμῶν παρὰ τὴν Γόρτυνα καὶ τὰς Μελαινεὰς τῆς Ἀρκαδίας ἴδ. ἐν εἰρ. τ. σ. 356. Περὶ τῶν Θερμῶν τῶν παρὰ τὸ ἐν Ἀγατὰ Λουτρό(ν), μεταξὺ τοῦ ποταμοῦ Κριοῦ καὶ τῆς περιοχῆς τῆς Αἰγείρας κειμένων. ἴδ. Curt. 2. 485. 495. ** (Ὁ Κούρτιος ἀναφέρει (Pelop. τόμ. 1. σ. 43. 57) ἐν τῷ Ἴσθμῳ καὶ τὴν θερμὴν πηγὴν τῆς Θέρμης (τόμ. 2. σ. 545) νῦν Λουτρακίου, τὴν νεωτέραν θειονίαν τοῦ Σουσακίου [παρὰ τὸ Καλαμάχιον]***. Ἄλλην θερμὴν πηγὴν Ὀλυμπιάδα καλουμένην παρὰ τὸν Ἀλφειὸν οὐ μακρὰν τῆς Τραπεζούντος, ἐν τῷ Βάθει καλουμένῳ τόπῳ, ἀναφέρει ὁ Πausan. (H. 29, 1 «πηγὴ τε αὐτόθι ἐστὶν Ὀλυμπιάς καλουμένη τὸν ἕτερον τῶν ἐνιαυτῶν οὐκ ἀπορρέουσα, καὶ πλησίον τῆς πηγῆς πῦρ ἄνεισεν»). Ὡσαύτως δὲ νῦν εἶναι ἐξηφανισμέναι αἱ 12 στάδια ἄνωθεν τῆς Φιγαλείας κείμεναι θερμαὶ πηγαὶ καὶ αἱ θειοῦχοι πηγαὶ αἱ παρὰ τὴν Ἡράκλειαν τῆς Ἥλιδος καὶ νεωστὶ αἱ ἐν τῇ χειρσονήσῳ τοῦ Κατακόλου δυτικῶς τοῦ Πύργου Curtius τ. 2. σ. 72). Πρὸς τούτοις καὶ τὰ ἰλυώδη θειοῦχα λουτρὰ τὰ ἐν τῷ Σαμικῷ τῆς Τριφυλίας. Curtius. τ. 2. 80 κξ. περὶ τῶν Θερμῶν Παμίσου, ἴδ. αὐτόθι σ. 155.

⁵⁰ Ἀριστείδ. τόμ. 1. σ. 537 καὶ 483 (ἐκδ. Dindorf) περὶ τῶν ἐν Λέσβῳ περιφερόμενων κατὰ τοὺς χρόνους τούτους θερμῶν λουτρῶν τῶν παρὰ τὰς ἐν Σαρλούτζα ἢ Θέρμι πηγὰς ἴδ. Conze, Reise auf d. Insel Lesb. σ. 16 κξ.

* Τὸ χωρίον τοῦ Κουρτίου ἀκριδέστερον ἔχει ὡς ἐξῆς «Τὸ (νῦν) ὄνομα Λουτρόν (παρὰ τὴν κώμην Βλόγικα) καὶ τὰ ἐνταῦθα ἐρείπια Ῥωμαϊκῶν Λουτρῶν παρέχουσι γνώρισμα τοῦ τόπου (ὡς Θέρμης). (Σ. Μ.)

** Τὸ χωρίον τοῦ Κουρτίου (σ. 585) ἀκριδέστερον ἔχει ὡς ἐξῆς. Ἄλλα ἔχνη ἀρχαιότητος εὐρέθησαν ἐπὶ τῆς μέχρι τῶν ὁρίων τῆς Αἰγείρας ὁδοῦ, ἰδίως παρὰ τὸ Λουτρόν, ἔνθα ἐκ τοῦ ὀνόματος Λουτρόν, ὡς καὶ ἐκ τῶν ἐρείπιων λουτρῶν, εἰκάζει τις ὅτι κατὰ τοὺς Ῥωμαϊκοὺς χρόνους ὑπῆρχον θερμαὶ πηγαί, ἐξαφανισθεῖσαι ἔκτοτε διὰ τῶν ἀνατιναγμῶν τῆς γῆς». (Σ. Μ.)

*** Περὶ τῆς Θέρμης τοῦ Λουτρακίου ἴδ. καὶ Πausan. Β. 2, 3. «Κεγχρεῶν δ' ἀπαντικρὺ τὸ Ἑλένης ἐστὶ λουτρόν· ὕδωρ ἐς θάλασσαν ἐκ πέτρας ρεῖ πολὺ καὶ ἄλμυρόν, ὕδατι ὁμοίον ἀρχομένῳ θερμαίνεσθαι». (Σ. Μ.)

σκοποῖς αὐτῶν συνηντῶντο βεβαίως μετὰ τοῦ πλήθους τῶν συνηθῶν περιηγητῶν, εἰς οὓς ἡ Ἑλλάς παρεῖχε πάντως ἄπειρον εἰς παντοίας τερπνοτάτας καὶ ψυχαγωγικωτάτας διασκεδάσεις ἀφορμὴν. Ἄνδρες Ἑλληνικῶς ἢ Ῥωμαϊκῶς πεπαιδευμένοι συνηντῶντο πανταχοῦ ἐμπορούμενοι τοῦ αὐτοῦ πρὸς παντοῖα ἱστορικῶς ἀξιωματικὰ ἔργα διαφέροντος, οἷον πρὸς τοὺς ἀπείρους ἔτι καλλιτεχνικοὺς θησαυροὺς τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν. Πρώτιστα καὶ ἀσμενέστατα ἐπεσκέπτετο ὁ ξένος περιηγητὴς τοὺς ναοὺς. Τὰ ἱερὰ ταῦτα ἐνεποίουν συνηθῶς σεβασμὸν τοῖς ἐπισκεπτομένοις αὐτὰ διὰ τε τοῦ μεγαλείου καὶ διὰ τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ κάλλους αὐτῶν, ἔτι δὲ καὶ διὰ τῆς ἐπ' ἀρχαιότητι καὶ ἀγιότητι φήμης· πολλάκις δέ, καὶ μεθ' ὅλας τὰς ληστεύσεις τῶν καλλιτεχνημάτων, ἃς ὑπέστησαν ἡ Ἀχαΐα καὶ ἡ Ἀσία ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ Μομμίου μέχρι τοῦ Νέρωνος, καὶ διὰ τῆς πλουσίας ἐσωτερικῆς διακοσμήσεως καὶ τοῦ πλήθους τῶν ἐνταῦθα συναγομένων ἔργων τῶν πλαστικῶν τεχνῶν. Περιπλέον δὲ περιεβάλλοντο καὶ ὑπὸ ἐπιμελῶς καλλιεργούμενων κήπων καὶ χαριέντων ἄλσων⁵¹. Πρὸς τοῦτοις εἰς τὰ ἐν τοῖς κήποις ὡς καὶ ἐν τοῖς κτιρίοις ἀνακείμενα

⁵¹ Πρβλ. καὶ τόμ. Α. σ. 609. Περὶ Δήλου ἴδ. Οἰδ. *Metam.* XIII. 630. περὶ τοῦ τεμένου τοῦ ἐν Κνίδῳ ἱεροῦ τῆς Ἀφροδίτης ἴδ. Λουκιαν *Ἐρωτ.* 12. 18. Περὶ τοῦ ἐν Γρυνείῳ «καλλίστου» ἄλσους τοῦ Ἀπόλλωνος ἴδ. Πaus. Α. 21, 9. Στράβ. Η. Περὶ τοῦ ἄλσους τοῦ ἐν Γρυνείῳ ἱεροῦ τοῦ Ἀπόλλωνος ἴδ. Στράβ. Η. κ. 3, 12. * περὶ τοῦ ἐν Τήνῳ ἱεροῦ τοῦ Ποσειδῶνος Στράβ. Ι. 487. τοῦ ἐν Μιλήτῳ περὶ τὸ ἱερὸν τῶν Βραγχιδῶν. ΙΓ. 634, («καὶ ἄλσος ἐντὸς τε καὶ ἐκτὸς πολυτελής») Περὶ τοῦ ἄλσους τοῦ καλουμένου Ὀρτυγίας ** ἴδ. Στράβ. ΙΔ. 639 («διαπρεπὲς ἄλσος παντοδαπῆς ὕλης»). Ἀρτεμιδώρ. Ὀνειροκρ. Δ. 83. σ. 250.

* Ἡ παραπομπὴ τοῦ συγγραφέως εἶναι προφανῶς πλημμελής· ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ τοῦ Στράβωνος οὐδεὶς γίνεται λόγος περὶ τοῦ ἐν Γρυνείῳ ἱεροῦ τοῦ Ἀπόλλωνος, οὐδὲ περὶ τοῦ ἄλσους τοῦ περὶ τὸ ἱερὸν τοῦτο, ἀλλὰ περὶ τοῦ ἄλσους τῆς Ἀλφειωνίας ἢ Ἀλφειούσης Ἀρτέμιδος κειμένου πρὸς τῇ ἐκβολῇ τοῦ Ἀλφειοῦ καὶ ὀγδοήκοντά που ἀπὸ τῆς Ὀλυμπίας ἀπέχοντος σταδίου. Ὁ Στράβων δὲ καὶ ἔνθα περὶ Γρυνείου καὶ τοῦ ἐν αὐτῷ ἱεροῦ τοῦ Ἀπόλλωνος ποιεῖται τὸν λόγον (ΙΓ. 622) οὐδὲν λέγει περὶ ἄλσους περὶ τὸ ἱερὸν τοῦτο («εἶτα πολίχμιον Μυριναίων Γρύνειον καὶ ἱερὸν Ἀπόλλωνος, καὶ μαντεῖον ἀρχαῖον καὶ ναὸς πολυτελής λίθου λευκοῦ, στάδιοι δ' ἐπ' αὐτὴν τεσσαράκοντα»).(Σ. Μ.)

** Ἡ Ὀρτυγία ἔκειτο ἐν τῇ Ἐφesiaκῇ παραλίᾳ πλησίον τῆς Ἐφέσου. (Σ. Μ.)

καλλιτεχνικά ἔργα καὶ ἀναθήματα τῶν ποικιλωτάτων χρόνων προσετίθετο πολλάκις, ἵνα τρόπον τινὰ δοθῆ εἰς τοὺς ναοὺς ἐντελῶς χαρακτήρ μουσείων, συλλογὴ παντοίων πραγμάτων ἀξιόμνημονεύτων καὶ σπανιωτάτων, ἰδίως δὲ ἐκ τοῦ χώρου τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν⁵². Οὕτως ὁ αὐτοκράτωρ Ἀδριανὸς (πρὸ βλ. κατωτέρω) διέταξεν βραδύτερον νὰ διατηρῆται ἰνδικὸς ὄφις ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ συμπληρωθέντι ναῷ τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς ἐν Ἀθήναις⁵³. ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ ἐν Σικυῶνι ναὸς τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐκέκτητο πλευρὰν φαλαίνης⁵⁴. ἐν δὲ τῷ ναῷ τοῦ Ἡρακλέους ἐν Ἐρυθραῖς ἰσχυρίζοντο ὅτι ὑπῆρχον κέρατα Ἰνδικῶν μυρμηκῶν⁵⁵. ἐν πολλοῖς δὲ Ἑλληνικοῖς ναοῖς ἐδείκνυντο συνήθως Ἰνδικὰ κάρυα (πιθανῶς μοσχοκάρυα)⁵⁶. Πλὴν τούτων ἐν τοῖς ἱεροῖς τούτοις ὑπῆρχον ἔργα παντοῖα τεχνικά· ἐν Σμύρνῃ ὑπῆρχε κάτοπτρον παριστῶν ἀνεστραμμένας εἰκόνας⁵⁷. καὶ ὁ Πausanias εὔρεν ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἀπόλλωνος ἐν Γρυνείῳ λινοῦς θώρακας⁵⁸, ἐν δὲ τῷ ἐν Ἀθήναις ναῷ τοῦ Ἀσκληπιοῦ θώρακα Σαρματικὸν ἐξ ὀπλῶν ἵππων κατεσκευασμένον⁵⁹. Ὁ ἐν Δελφοῖς δὲ ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνος εἶχεν ὀδοντάγραν μολυβδίνην^{59α}.

Περιηγηταί, ὧν τὸ διαφέρον ἐστρέφετο ὀλιγώτερον εἰς τὸ παρὸν⁶⁰ ἢ εἰς τὰς μυθολογικὰς καὶ ἱστορικὰς παραδόσεις τοῦ Ἑλ-

⁵² Πρὸ βλ. καθόλου Friedländer, Darstell. μέρ. 2. σ. 92 κξ.

⁵³ Δ. Κασσ. 69, 16 ἀρχ. («καὶ δράκοντα ἐς αὐτὸ ἀπὸ Ἰνδίας κομισθέντα ἀνέθηκε»).

⁵⁴ Pausan. Β. 10, 2. Ὁμοίᾳ περὶ Κορίνθου γράφει ὁ Ἀμπέλιος (Liber Memorialis c. 8, 8).

⁵⁵ Plin. N. H. XI. c. 31, (36), 111.

⁵⁶ Φιλοστρ. Ἀπ. Τυαν. Γ. 5.

⁵⁷ Plin. N. H. XXXIII. c. 9, (45), 129.

⁵⁸ Pausan. Α. 21, 9.

⁵⁹ Pausan. Α. 21, 7.

^{59α} Caes. Aurelian. Morb. chron. II. 4. (Art. med. princ. ἐκδ. Haller. XI. σ. 135).

⁶⁰ Ἀξιοσημεῖωτοι εἶναι καὶ οἱ περιηγηταί, οἵτινες, ὡς ὁ γραμματικὸς Πρωτογένης ὁ Ταρσεύς, ἐπεχείρουν ὁδοιπορίαν εἰς Ἑλλάδα ἀγόμενοι ὑπὸ ἀπλῶς κουφονόων καλαισθητικῶν ἅμα καὶ αἰσθητικῶν ἐλατηρίων (Πλουτ. Ἐρωτ. κ. 3 τέλ. («ὁ δὲ τις ἐκ Κιλι-

ληνικοῦ κόσμου, εὕρισκον ὡσαύτως ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς ναοῖς καὶ παρ' αὐτοῖς πολυάριθμα μετὰ ζήλου διατηρούμενα «λείψανα ἢ κειμήλια» ἐκ πάντων τῶν χρόνων. Ἀληθῶς τερατῶδες εἶναι ὅτι βραδύτερον εἰς τὸν Πausανίαν τὸν περιηγητὴν ἔδειξαν παρὰ χαράδραν ἐγγὺς τοῦ Φωκικοῦ Πανοπέως δύο λίθους ὑπερμεγέθεις, οἵτινες ἐθεωροῦντο ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ ὡς λείψανα τοῦ πηλοῦ, ἐξ οὗ ἐλέγετο ὅτι ὁ Προμηθεὺς ἔπλασε τοὺς ἀνθρώπους αὐτοῦ· ὁ ἀφελὴς δὲ περιηγητὴς ἐν τῇ μεγάλῃ ἀγαθότητι αὐτοῦ ἐν τοῖς λίθοις τούτοις ἠσθάνθη ὁσμὴν ἀνθρωπίου δέρματος⁶¹. Ἀφθονώτερα καὶ προσφιλέστερα ἦσαν τὰ ἐκ τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων λείψανα. Ὅτι ὁ Αὔγουστος τοῦ ὀδόντας τοῦ Καλυδωνίου κάπρου ἐκ τοῦ ἐν Τεγέα ναοῦ τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς μετήνεγκεν εἰς Ῥώμην, περὶ τούτου ἐγένετο ἤδη λόγος⁶² πρότερον. Ἀλλὰ πρὸς τοῖς ἄλλοις, ἐδεικνύετο, κατὰ τρόπον ἰκανῶς χαρακτηριστικόν, ἐν πολλοῖς τόποις συγχρόνως τὸ ῥὸν τῆς Λήδας· τοιοῦτόν τι λείψανον («πιθωνῶς ῥὸν στρουθοκαμήλου») ἦτο ἀπηρητημένον τοῦ ὀρόφου, κατειλημένον ταινίαις, ἐν τῷ ναῷ τῶν θυγατέρων τοῦ Λευκίππου, Φοίβης καὶ Ἰλαείρας, ἐν Σπάρτῃ⁶³. Ἐν Λίνδῳ ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀθηνᾶς, ἐδεικνύετο κύπελλον ἐξ ἠλέκτρου ἀφιερωμένον ὑπὸ τῆς Ἑλένης, τὸ μέτρον, ὡς ἐλέγετο, τοῦ μαζοῦ αὐτῆς⁶⁴. Ἐν τινὶ δὲ ναῷ τοῦ Ἀπόλλωνος ἐν τῇ ἀγορᾷ τῆς Σικυῶνος ἐδεικνύοντο ἡ ἀσπίς καὶ τὸ ξίφος τοῦ Ἀγαμέμνονος, ἡ πολεμικὴ χλαμὺς καὶ ὁ θώραξ τοῦ Ὀδυσσεύς, τόξον καὶ βέλη τοῦ Τεύκρου, ἰστός τῆς Πηνελόπης, ἱμάτιον ἐνὸς τῶν μνηστήρων, πρὸς τούτοις δὲ θήκη τοῦ Ἀδράστου·

κίας Ἀθήναζε «λαιψηρὰ κυκλώσας πτερά», διαπόντιος πέταται, τοὺς καλοὺς ἐφορῶν καὶ συμπλανώμενος· ἢ καὶ τοιοῦτοι, οἷος νῦν ὁ ὄνειροκρίτης Ἀρτεμίδωρος ὁ ἐκ Δάλδεως, ὅστις χάριν τῆς δῆθεν «Ἐπιστήμης» αὐτοῦ πολλὰς κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀδριανοῦ καὶ τῶν Ἀντωνίνων ἐποίησατο εἰς Ἑλλάδα ἐπιδημίας). Ἀρτεμίδωρ. Ὀνειροκριτικά.

Α. προοιμ. σ. 3.

⁶¹ I. 4, 3.

⁶² Τόμ. 1. σ. 623.

⁶³ Πausan. Γ'. 16, 1 καὶ 2. πρβλ. Friedl. τόμ. 2. σ. 95. Lobeck, Aglaopham. σ. 50 κξ.

⁶⁴ Plin. N. H. XXXIII. c. 4, (23) 81.

ἔπειτα καὶ αὐτὸς ὁ κοντὸς καὶ ὁ οἶαξ τῶν Ἀργοναυτῶν· ὁ λέβης, ἐν ᾧ ἐξεβράσθησαν τὰ μέλη τοῦ γηραιοῦ Πελίου· τεμάχιον τοῦ δέρματος τοῦ Μαρσύου· οἱ ἀρχαιότατοι γραφικοὶ χαρακτῆρες τοῦ Παλαμήδους καὶ αὐτὰ τὰ λείψανα τῆς ἐν τῇ δίκη τοῦ Ὀρέστου ψήφου τῆς Ἀθηνᾶς⁶⁵. Ἐν τῷ ναῷ τῆς Πολιάδος Ἀθηνᾶς ἐν τῇ ἀκροπόλει Ἀθηνῶν ἐδεικνύετο ἀρχαῖος δίφρος ὀκλαδίας, θεωρούμενος ἔργον τοῦ Δαιδάλου⁶⁶. Ἐν τῷ αὐτῷ δὲ ἱερῷ ἐλέγετο ὅτι εὕρισκετο ἐπὶ λσπίδος εἰκῶν τοῦ Δαιδάλου⁶⁷. Ἐν Χαιρωνείᾳ ἔδειξαν εἰς τὸν Πausανίαν τὸ λεγόμενον σκῆπτρον τοῦ Ἀγαμέμνονος, τὸ ποιηθὲν ὑπὸ τοῦ Ἡφαιστοῦ διὰ τὸν Δία, ὅπερ ὑπὸ τοῦ Διὸς ἐδόθη εἰς τὸν Ἑρμῆν, κατὰ τὸν μῦθον δὲ ὑπὸ τοῦ Ἑρμοῦ ἐδόθη εἰς τὸν Πέλοπα, εἶτα εἰς τὸν Ἀτρέα καὶ Θυέστην· τέλος δὲ εἰς τὸν μέγαν στρατηλάτην τῶν Ἀχαιῶν Ἀγαμέμνονα⁶⁸. Ἐν δὲ τῇ Εὐβοίᾳ, κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἐδεικνύετο πλοῖον, ὅπερ ἐλέγετο ὅτι ὁ Ἀγαμέμνων, στρατεύων κατὰ τῆς Τροίας, ἀφιέρωσεν ἐν Γεραιστῷ εἰς τὴν Ἄρτεμιν⁶⁹. Καὶ ἐν Κασσιόπῃ τῆς Κερκύρας⁷⁰ ἰσχυρίζοντο ὅτι εἶχον ἔτι, ἀπολελιθωμένον, τὸ πλοῖον, ἐφ' οὗ οἱ Φαίακες ἐπανήγαγον ἀπὸ Σχερίκας εἰς Ἰθάκην τὸν εἰς τὴν πατρίδα ἐπανιόντα Ὀδυσσεά.

Πολυτιμότερα, ὡς εἰκός, ἦσαν τὰ κειμήλια τὰ ἐκ τοῦ πραγματικοῦ ἱστορικοῦ παρελθόντος. Ἐτι κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Οὐεσπασιανοῦ καὶ τοῦ Μουκιανοῦ ἐν τῷ ἐν Λίνδῳ τῆς Ρόδου ναῷ τῆς Ἀθηνᾶς ἐδεικνύετο ὁ λινοῦς θώραξ, ὃν εἶχεν ἀφιερῶσει ἐνταῦθα Ἀμασις ὁ τῆς Αἰγύπτου Φαραῶ καὶ οὗ ἐκάστη ἀρπεδόνη εἶχεν ἐν ἑαυτῇ ἀρπεδόνας τριακοσίας ἐξήκοντα· ἀλλὰ διὰ τῆς ἐπὶ αἰῶνας γι-

⁶⁵ Ampelius, Lib. mem. c. 8, 5. πρβλ. Pausan. B. 7, 7 καὶ 8. Ἐν Ἠπείρῳ ἐδεικνύετο γέφυρα μετὰ διπλῆς σειρᾶς στύλων, κτισθεῖσα ὑπὸ Μηδείας. Ampel. ἐν εἰρ. τ. κ. 8, 3.

⁶⁶ Pausan. A. 27, 1.

⁶⁷ Ampel. ἐν εἰρ. τ. c. 8, 10.

⁶⁸ Pausan. Θ. 40, 6. *

⁶⁹ Προκοπ. Γοτθ. Πολέμ. Δ. κ. 22 τέλ.

⁷⁰ Προκοπ. ἐν εἰρ. τ.

* Πρβλ. Ὅμηρ. Ἰλ. Β. 101-108 (Σ. Μ.)

νομένης ψηλαφήσεως εἶχε φθαρῆ τὸ πλεῖστον ⁷¹. Ἐν τῇ ἀκροπόλει τῶν Ἀθηνῶν, ἐν τῷ ναῷ τῆς πολιάδος Ἀθηνᾶς, εἶδεν ἔτι ὁ Πausanίας τὸν θώρακα τοῦ ἐν Πλαταιαῖς πεσόντος Πέρσου ἡγεμόνος τοῦ ἰππικοῦ Μασιστίου· ἀλλ' ὁ αὐτὸς ἀμφιβάλλει περὶ τῆς γνησιότητος τοῦ ἐνταῦθα ὡσαύτως δεικνυομένου ἀκινάκου τοῦ Μαρδονίου ⁷². Ἐν Σπάρτῃ ἐν τοῖς χρόνοις ἔτι τοῦ Πλουτάρχου διετηρεῖτο ἡ λόγχη τοῦ βασιλέως Ἀγησιλάου Β' ⁷³. Ὁ δὲ Πausanίας ἐν τῷ ἐν Γόρτυνι ναῷ τοῦ Ἀσκληπιοῦ εὔρε θώρακα καὶ αἰχμὴν δόρατος, ἄτινα, κατὰ τὰς παραδόσεις τῶν κατοίκων, ἤνεγκεν ὁ Ἀλέξανδρος ὁ μέγας ἐνταῦθα καὶ ἀφιέρωσεν εἰς τὸν Ἀσκληπιόν ⁷⁴. Ὑπερμεγέθη ὄπλα τοῦ φοβεροῦ βασιλέως τοῦ Πόντου Μιθραδάτου (πρβλ. τόμ. Α' σ. 445) ἐδεικνύοντο ἐν τοῖς ναοῖς τῆς Νεμέας καὶ τῶν Δελφῶν ⁷⁵.

Ἐνόσῳ λοιπὸν δὲν προέκειτο περὶ τῶν ναῶν, ἀλλὰ περὶ ἄλλων διὰ μεγάλων ἀναμνήσεων καθιερωμένων τόπων, ἐνταῦθα, εἴτε ἔνεκα τῆς μετ' ἀγάπης περισσῆς σπουδαζομένης ποιητικῆς φιλολογίας εἴτε συνεργούντων ἐν μέρει τῶν πολυαρίθμων ὁδηγῶν (ἴδ. κατωτ.), αἱ ἐκ τοῦ μυθώδους παρελθόντος παραδόσεις εἶχον ἀναμφήριστον ὑπεροχὴν. ⁷⁶ Ἕλληνες καὶ Ρωμαῖοι ἡσμένιζον, ὅτε ἐδεικνύετο αὐτοῖς ἀρχαῖόν τι λίθινον ἐρείπιον, ὅπερ οἱ ὀδηγοὶ ἐξήγουν ὡς λείψανον θαλάμου τινὸς τῆς μυθικῆς Σεμέλης καὶ Ἀρμονίας, τῆς Λήδας, τῆς Ἑλένης. ⁷⁷ Ὁ Πausanίας, ὁ ὡς πρὸς τοὺς χρόνους ἰδίως τοὺς μεταγενεστέρους ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦτο κύριος ἡμῶν ὀδηγός, διηγεῖται ὅτι πρὸ τῶν πυλῶν τῶν Θηβῶν

⁷¹ Ἡροδ. Γ'. 47 τέλ. Plin. N. H. XIX. c. 1, (2), 12. Τούναντιον δὲ περὶ τοῦ γνωστοῦ δακτυλίου τοῦ περιφήμου, συγχρόνου τοῦ Ἀμάσεως, Πολυκράτους τῆς Σάμου (πεποιημένου ἐκ σαρδάνυχος) ἐλέγετο ὅτι διετηρεῖτο ἐν Ῥώμῃ ἐν τῷ ναῷ τῆς Ὁμονοίας· Plin. N. H. XXXVII. c. 1, 1, (2), 3 καὶ 4.

⁷² Πausan. A. 27, 1.

⁷³ Πλουτάρχ. Ἀγησιλ. κ. 19 τέλ.

⁷⁴ Πausan. H. 28, 1.

⁷⁵ Ἀππιαν. Μιθριδατ. c. 112.

⁷⁶ Friedl. σ. 97 κξ.

⁷⁷ Ἀριστείδ. τόμ. Α. σ. 797 (ἐκδ. Dindorf).

ἐδείκνυον εἰς αὐτὸν τὴν θέσιν, ἔνθα ὁ Κάδμος ἔσπειρε τοὺς ὀδόντας τοῦ δράκοντος, ἐξ ὧν ὕστερον ἀνέθορον ἄνδρες ὀπλισμένοι.⁷⁸ Ἐν Τροίῳ ἐν τῷ ἱερῷ περιβόλῳ τοῦ Ἴππολύτου εὔρεν ὁ αὐτὸς τὸν ναὸν τῆς Ἀφροδίτης Κατασκοπίας, ἐγγὺς τοῦ ἵπποδρόμου τοῦ Ἴππολύτου· ἐκ τῆς θέσεως ταύτης ἐθεᾶτο ἡ Φαίδρα ὅτε ὁ Ἴππόλυτος ἐξετέλει σωματικὰς ἀσκήσεις. Ἐνταῦθα δὲ εἶδε καὶ μυρσίνην ἔχουσαν φύλλα τετραπημένα· ἡ Φαίδρα ἐν τῷ σφοδρῷ αὐτῆς πάθει εἶχε τρυπήσει αὐτὰ διὰ περόνης, ἣν ἐπὶ ταῖς θριξίν εἶχε, μὴ δυναμένη νὰ καταβάλλῃ τὴν ἐπὶ τῇ ἀναλγησίᾳ τοῦ Ἴππολύτου ἀθυμίαν αὐτῆς· ἐδεικνύοντο δὲ ἐνταῦθα ὡσαύτως καὶ ὁ τάφος τῆς Φαίδρας καὶ τὸ μνημεῖον καὶ ὁ οἶκος τοῦ Ἴππολύτου.⁷⁹ Ἐν τῇ νήσῳ Ἴω οἱ εἰς αὐτὴν ἐρχόμενοι ἐπεσκέπτοντο τὸν τάφον τοῦ Πηλέως.^{79²} Οἱ Σαλαμῖνιοι ἐγίνωσκον καὶ ἐδείκνυον ἐν τῇ παραλίᾳ τῆς νήσου αὐτῶν τὸν λίθον, ἐφ' οὗ ἐκάθητο ὁ μέγας Τελαμῶν ὅτε ἐθεᾶτο τὸ πλοῖον τῶν εἰς πόλεμον ἐναντίον τῶν Τρώων ἀποπλεόντων υἱῶν αὐτοῦ.⁸⁰ Ἐν Αὐλίδι ἐδεικνύετο ἔτι ἡ πηγὴ, ἣς παρὰ τὴν ὄχθην ὑψοῦτο ἡ πλάτανος ἐκείνη, ἐφ' ἧς πρὸ τῶν ὀμμάτων τῶν ἐναντίον τῆς Τροίας συνηγμένων Ἀχαιῶν ὄφις κατέφαγε τὸν Ὀμηρικὸν στρουθὸν μετὰ τῶν ἐννέα νεοσσῶν αὐτοῦ· ἐν τῷ ἐγγὺς δὲ κειμένῳ ναῷ τῆς Ἀρτέμιδος, ἐν ᾧ ἐπὶ τοῦ βωμοῦ ἔμελλε νὰ θυσιασθῇ ἡ Ἰφιγένεια, ἐφυλάσσετο ἔτι ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Πausανίου τὸ περιὸν τοῦ ξύλου τῆς πλατάνου ταύτης, ἐπὶ δὲ ἐγγὺς κειμένου τινὸς λόφου ἢ χαλκῆ οὐδὸς τῆς σκηνῆς τοῦ Ἀγαμέμνονος.⁸¹ Ἐν τῷ ἐπομένῳ τμήματι, ἔνθα θέλομεν ἐπανέλθει διεξοδικώτερον εἰς

⁷⁸ Πausαν. Θ. 10, 1. (Ἡ Βοιωτία καὶ ἄλλους εἶχε θαυμαστοὺς τόπους· οὕτως ἐν τῇ μύθων ἀφθονούσῃ παρὰ τὴν Τάναγραν χώρα ἐδεικνύετο ὁ τόπος τῆς γεννήσεως τοῦ Ἀπόλλωνος. Πλουτ. Πελοπιδ. κ. 16. Ἐν τῇ περὶ Ἀλῖαρτον χώρα ἐδεικνύετο κρήνη, ἐν ἣ ἐλέγετο ὅτι ἐλούσθη ὁ νεαρὸς Διόνυσος μετὰ τὴν γέννησιν αὐτοῦ· ὡσαύτως δὲ ἐδεικνύοντο ἐνταῦθα καὶ οἱ τάφοι τοῦ Ῥαδαμάνθου καὶ τῆς Ἀλκμήνης. Πλουτ. Λύσανδρ. κ. 28.

⁷⁹ Πausαν. Β. 32, 3. πρὸς Α. 22, 2, καὶ ἴδ. Curtius, Pelop. τόμ. 2. σ. 41.

⁸⁰ Πausαν. Α. 35, 2.

⁸¹ Πausαν. Θ. 19, 5.

τὴν τοῦ Πausανίου περιήγησιν, θέλομεν ἀκριβέστερον ἀναφέρει τὰ πράγματα ταῦτα· τέλος, ἵνα μὴ εἴπωμεν περὶ τῶν ἐν τῇ Τρωάδι χώρα⁸¹ ἐν μεγίστῃ πλησμονῇ τοπικὸν χαρακτῆρα λαβόντων μύθων καὶ μνημείων, ἀναφέρομεν ἔτι ἐνταῦθα τὴν περίφημον Πυρᾶν, τὴν ἐπὶ τῆς Οἰτῆς δηλονότι θέσιν, ἐνθα ὁ Ἡρακλῆς κατὰ τὸν μῦθον κατέκαυσεν ἑαυτὸν καὶ ἐνθα ἤδη ὁ Ρωμαῖος στρατηγὸς Μ. Ἀχιλῖος Γαλαβρίων τῷ 191 (Τόμ. Α΄. σ. 189) πρὸ τῆς κατὰ Ναυπάκτου ἐστρατείας αὐτοῦ ἐτέλεσε θυσίαν,⁸² ὡσαύτως δὲ καὶ τὴν οὐχ ἦττον περίφημον πέτραν τῆς Λευκάδος, ἐξ ἧς τῶν κρημνῶν ἢ ποιήτρια Σαπφῶ ἔρριψεν ἑαυτὴν εἰς τὴν θάλασσαν.⁸³

Ἄλλὰ παρὰ τὰς μυθώδεις ταύτας παραδόσεις καὶ αἱ πραγματικῶς ιστορικαὶ ἀναμνήσεις διετήρουν τὰ δικαιώματα αὐτῶν· ιστορικοί, ὡς ὁ γηραιὸς σεμνὸς Πλούταρχος, ἐκ τῆς φύσεως αὐτῆς τῆς ἐργασίας αὐτῶν ἐλάμβανον ἀφορμὴν νὰ ἐπιστήσωσι τὴν προσοχὴν αὐτῶν διαφερόντως εἰς τὰ θέατρα τῆς μεγάλης ιστορίας τῆς χώρας αὐτῶν. Καὶ ὁ πολλάκις μνημονευθεὶς ὑφ' ἡμῶν Πausανίας ἐκεῖνος μετὰ συγκινητικῆς εὐσεβείας ἐπεσκέφατο πάντα τὰ ἀξιωμαμένα ἐκεῖνα μέρη τῆς χώρας ταύτης, ἧτις δικαίως ἦτο τοσοῦτον προσφιλεῖς εἰς αὐτόν. Ἄλλὰ γενικῶς τὸ διαφέρον τῶν ξένων περιηγητῶν ἐστρέφετο κατ' οὐσίαν μόνον εἰς τὴν περίοδον τῆς ἀκμῆς τῆς Ἑλληνικῆς ιστορίας. Ἡ μεγάλη, ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς ιστορικῆς ἐξελίξεως σπουδαία περίοδος ἢ μετὰ τὸν Λυκούργου καὶ Κλεισθέους, ὡς φαίνεται καὶ τότε ἔτι ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην δὲν ἐτύγχανεν εὐμενοῦς προσοχῆς. Τούναντίον δὲ οἱ πεπαιδευμένοι περιηγηταὶ ἀσμένως ἐπεσκέπτοντο τοὺς τάφους ἐνδόξων Ἑλλήνων ἀνδρῶν· μετέβαινον οὗτοι εἰς θεωρίαν τῶν πεδίων τῶν μαχῶν καὶ τῶν στρατοπέδων τῶν μεγάλων πολέμων, τῆς κλασσικῆς λεγομένης ἰδίως περιόδου, τῶν Περσικῶν μάλιστα

⁸¹ α Περὶ τῆς χώρας ταύτης ἴδ. Friedl. μέρ. 2. σ. 60 κξ.

⁸² Liv. XXXVI. 30.

⁸³ Ampelius, lib. mem. c. 8, 4.

πολέμων.⁸⁴ Ὁ αὐτοκράτωρ Ἀδριανὸς ἐπεσκέψατο (ἴδ. κατωτ.) ἐν Ἀρκαδίᾳ τὸν τόπον, ἔνθα ὁ Ἐπαμεινώνδας εὗρε τὸν θάνατον αὐτοῦ· μετέβη μάλιστα ἐν Φρυγίᾳ εἰς τὴν πολίχνην Μέλισσαν, ἔνθα πάλαι εἶχε φονευθῆ ὁ Ἀλκιβιάδης· κατὰ διαταγὴν δ' αὐτοῦ ἰδρύθη ἐπὶ τοῦ τύμβου τοῦ ἀρχαίου στρατηγοῦ ὁ τούτου ἀνδρίας ἐκ Παρίου μαρμάρου, καὶ ἐτιμᾶτο ἡ μνήμη αὐτοῦ δι' ἐτησίων λαμπρῶν θυσιῶν.⁸⁵ Ὁ Ἀρριανός, ὡς πρὸ αὐτοῦ ὁ Ἀδριανός, ἐπεσκέψατο τὴν παρὰ τὴν Τραπεζοῦντα ἄκραν ὄρους, ἀφ' ἧς ὁ Ξενοφῶν καὶ οἱ μύριοι εἶδον τὸ πρῶτον τὸν Εὐξείνιον Πόντον καὶ τὰ ἀρχαῖα βάναισα ἐκ λίθων μνημεῖα τὰ ἐν τῇ θέσει ταύτῃ ἀντικατέστησε διὰ βωμῶν μαρμαρίνων.⁸⁶ Μετὰ ἰδιαιτέρας ἀγάπης ἐτιμῶντο ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις αἱ τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ μεγάλου ἀναμνήσεις. Ἐν τοῖς χρόνοις ἔτι τοῦ Πλουτάρχου, ἐπιμελῆς ἐγένετο φροντὶς ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως τῆς παρὰ τὸν Κηφισὸν δρυὸς Ἀλεξάνδρου, ὑφ' ἣν κατὰ τὸν χρόνον τῆς μάχης τῆς Χαιρωνείας εἶχε ποιηθῆ εἶχε σκηνώσει ὁ ἀνδρεῖος νεαρὸς Μακεδῶν δίδοχος τοῦ θρόνου· οὐ μακρὰν δὲ ἀπὸ ταύτης ἦτο τὸ μέγα πεδῖον τῆς ταφῆς τῶν ἐν τῇ κοσμοϊστορικῇ ταύτῃ μάχῃ πεσόντων Μακεδόνων.⁸⁷ Ἄλλ' ὁ κολοσσιαῖος λέων ὁ ἐκ λευκοῦ Βοιωτικοῦ μαρμάρου, ἔστις, ἄνευ ἐπιγραφῆς, ὡς «ἄλλον μνημεῖον» Ἑλληνικοῦ ἠρωϊσμοῦ, εἶχεν ἰδρυθῆ ἐπὶ τοῦ τύμβου τῶν πεσόντων Θηβαίων καὶ τῶν συμμάχων αὐτῶν, διετηρήθη μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν.⁸⁸ Ἐν Θήβαις ἔδειξαν εἰς τὸν Πausανίαν ἐγγύτατα πρὸς τὸν τόπον (σ. 274), ἔνθα ὁ Κάδμος ἔσπειρε τοὺς ὀδόντας τοῦ δράκοντος, τὸ μέρος, ἔνθα εἶχον ταφῆ οἱ κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐξ ἐπόδου ἄλωσιν τῆς ἀτυχοῦς πόλεως

⁸⁴ Ἀρτεμιδώρ. Ὀνειροκριτ. Δ'. 47. σ. 288. Περὶ τοῦ ἐν Θερμοπύλαις μνήματος τοῦ Λεωνίδου καὶ τῶν Σπαρτιατῶν αὐτοῦ ἴδ. Στράβ. Θ. 429.

⁸⁵ Ἀθην. ΙΓ'. κ. 4. σ. 574 f.

⁸⁶ Ἀρριαν. Περιπλ. πρὸς Ἀδριαν. Α. 1.

⁸⁷ Πλουτ. Ἀλέξανδρ. κ. 9.

⁸⁸ Πausαν. Θ. 40, 5. πρὸς Στράβ. Θ. 414. καὶ ἴδ. Ulrichs, Reisen, I. σ. 160. Götting, Gesammelt. Abhandl. I. σ. 147-149. Schäfer, Demosthen. τόμ. 2. σ. 534.

πεσόντες πολῖται. ⁸⁹ Ἴνα μὴ εἴπωμεν δὲ περὶ τῶν περὶ Ἀλεξάνδρου ἀναμνήσεων ἐν τῇ Ἑλληνιστικῇ Ἀνατολῇ, ἔνθα πρὸ πάντων ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τῆς Αἰγύπτου τὸ μαυσωλεῖον τοῦ μεγάλου βασιλέως ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας ἔμεινεν ἱερὸς τόπος, ὑπῆρξαν καὶ ἐκ τῆς νεωτέρας ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος σημεῖά τινα, ἅτινα τοῦλάχιστον ὑπὸ ἀνδρῶν πεπαιδευμένων Ἑλλήνων ἀνεζητοῦντο μετὰ συμπαθείας. Ἐλκυστικὴ εἰκὼν ἔμενεν εἰς τοὺς Ἑλληνας πάντοτε ὁ ἵπποτικὸς βασιλεὺς τῆς Ἡπείρου Πύρρος· ὁ Πausanias δ' ἔτι ἀνέγνω μετὰ μεγάλου διαφέροντος τὰς ὑπερηφάνους ἐπιγραφάς, μεθ' ὧν ὁ γενναῖος ἥρως εἶχεν ἀφιερῶσαι εἰς τὸν ναὸν τῆς Θεσσαλικῆς Ἴτωνίας Ἀθηνᾶς καὶ εἰς τὴν Δωδώνην ὡς ἀκροθίνια τὰ ὄπλα τῶν ὑπ' αὐτοῦ μετὰ τὴν ἀτυχῆ ἐξ Ἰταλίας ἐπάνοδον ἐν νέᾳ στρατείᾳ καταστραφέντων Κελτῶν καὶ Μακεδόνων τοῦ Ἀντιγόνου τοῦ Γονατᾶ ⁹⁰. Καὶ μετὰ συγκινήσεως ἐθεώρει τὸν τάφον τοῦ «Πύρρου τοῦ Ἡπειρώτου» ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Δήμητρας ἐν Ἄργει. ⁹¹ Τὸν τάφον καὶ τὸ ἡρῶν τοῦ μεγάλου ἱδρυτοῦ τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας, τοῦ Ἀράτου, τὸ ἐν Σικυῶνι Ἀράτειον, ἐπεσκέψατο τοῦλάχιστον ὁ Πλούταρχος ἔτι μετὰ θερμῆς ἀγάπης. Μετὰ ἠθικῆς δὲ εὐχαριστήσεως διηγεῖται οὗτος ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ ἤκμαζον πολλοὶ κλάδοι τοῦ γένους τοῦ Ἀράτου ἐν Πελλάνη καὶ ἐν Σικυῶνι (ἐν Σικυῶνι εἰς τὸ γένος τοῦτο ἀνήκεν ὁ ἐπιφανὴς πολίτης Πολυκράτης μετὰ τῶν υἱῶν αὐτοῦ Πολυκράτους καὶ Πυθοκλέους, ὧν χάριν ὁ Πλούταρχος ἔγραψε ^{92α} τὸν βίον τοῦ Ἀράτου), ἐνῶ τοῦ φονέως τοῦ Ἀράτου, τοῦ Ἀντιγονίδου δηλονότι Φιλίππου (Τόμ. Α'. 70) ὁ οἶκος εἶχεν ἐκλίπει οἰκτρῶς καὶ ἐπονειδίστως. Ἄλλ' ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς ὁ ταῦτα διηγούμενος δὲν δύναται νὰ ἀποκρύψη

⁸⁹ Πausan. Θ. 10, 1.

⁹⁰ Πausan. Α. 13, 1 πρὸς Droysen, Hellenismus τόμ. 2. σ. 184.

⁹¹ Πausan. Α. 13, 7. Β. 21, 5. πρὸς Droysen ἐν εἰρ. τ. σ. 198. Schnedewirth, Gesch. von Argos II. σ. 16. 34 κξ.

^{92α} Πλουτ. Ἄρατ. κ. 1.

ὅτι αἱ πρὸς τιμὴν τοῦ τετελευτηκότος πολιτικοῦ ἀνδρός, κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐλευθερώσεως τῆς Σικυῶνος ἀπὸ τῆς τῶν τυράννων ἀρχῆς (τῷ 251 π. Χ.) καὶ κατὰ τὴν γενέθλιον τοῦ Ἀράτου ἡμέραν, ὑπὸ τῶν εὐγνωμονούντων Σικυωνίων διατεταγμένοι ἑορταί, θυσίαι καὶ τιμαὶ ἥρωϊκαὶ κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ (τοῦ Πλουτάρχου) εἶχον ἐκλίπει κατὰ τὸ πλεῖστον περιελθοῦσαι εἰς λήθην⁹². Τοῦναντίον ἐν Χαλκίδι τῆς Εὐβοίας ἦσαν ἔτι διηνεκῶς ἐν ἀκμῇ αἱ τιμαὶ καὶ αἱ θυσίαι, ἃς εἶχε καθιερώσει ἡ εὐγνωμονοῦσα πόλις εἰς τὸν Τίτον Κόιντον Φλαμινίον, διότι διὰ τῆς ἰσχυρᾶς τούτου μεσιτείας εἶχε πραῦνθῆ ἡ ὀργὴ τοῦ αὐστηροῦ Μ. Ἀχιλίου Γαλαβρίωνος, ὅστις εἶχεν ὁμόσει ἐκδίκησιν δεινὴν ἐναντίον τῶν Χαλκιδέων διὰ τὴν πρὸς Ἀντίοχον ἀποστασίαν αὐτῶν (Τόμ. Α'. σ. 185). Ὁ Πλούταρχος ἔτι εἶδε τὰς ἐπιγραφάς, δι' ὧν ὁ λαὸς τῆς Χαλκίδος εἶχεν ἀφιερῶσει τότε «τῷ μὲν Φλαμινίῳ καὶ Ἡρακλεῖ» τὸ γυμνάσιον, τῷ δὲ «Φλαμινίῳ καὶ Ἀπόλλωνι» τὸ Δελφίνιον. Ἐτι κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Πλουτάρχου ὁ λαὸς τῆς Χαλκίδος ἐξέλεγε κατὰ καιροὺς ἱερέα τοῦ Φλαμινίου καὶ προσέφερον θυσίας εἰς τὴν μνήμην τοῦ κλειζομένου Ρωμαίου καὶ ἔψαλλεν ὕμνον, οὗ τὸ ἀκροτελεύτιον εἶχεν ὡς ἐξῆς :

*Πίστιν δὲ Ρωμαίων σέβομαι
Τὰν μεγαλευκιοτάταν ὄρκους φυλάσσειν
μέλπετε κοῦραι,
Ζῆνα μέγαν Ρώμαν τε
Τίτον θ' ἄμα Ῥωμαίων τε πίστιν
Ἱήϊε Παιάν, ὦ Τίτε σῶτερ.*⁹³

⁹² Πλουτ. Ἄρατ. κ. 26. κ. 53. καὶ κ. 54 τέλ. πρὸλ. ἔτι καὶ Πausan. Β'. 8, 1 καὶ 2. 9, 4 καὶ 6. Τὸ «Ἀράτειον» ἦτο ἰδρυμένον πρὸ τῆς οἰκίας τῶν τυράννων Κλέωνος καὶ Νικοκλέους, ἦν οἱ Σικυῶνιοι ἐν τοῖς τοῦ Πausanίου χρόνοις, ἐν συγκινητικῇ ἀπλότητι, ἕνεκα τῆς μεγαλοπρεποῦς αὐτῆς θέσεως εἶχον μεταβάλλει εἰς ἱερόν τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων (πρὸλ. τόμ. 1. σ. 644 ἴδ. καὶ Curtius, Pelop. τόμ. 2. σ. 493.

⁹³ Πλουτάρχ. Φλαμινιν. κ. 16.

Ἐξ ἄλλου αἱ ἐπὶ μακρὸν ἔτι μετ' ἀγάπης διατηρούμεναι ἀναμνήσεις τοῦ μεγάλου Φιλοποίμενος (πρβλ. Τόμ. Α'. σ. 234-235 καὶ ἰδ. κατωτ. Κεφ. Γ'.) εἶχον μέγα διαφέρον μόνον εἰς τοὺς Ἑλληνας, ἐνῶ τούναντίον ἡ σκηνογραφία τῆς κοσμοϊστορικῆς μάχης τοῦ Ἀκτίου ἐδέσμευε διαρκῶς ἐν ἴσῳ μέτρῳ Ῥωμαίους τε καὶ Ἑλληνας.

Ἄλλὰ τό τε ἱστορικὸν καὶ τὸ καλλιτεχνικὸν διαφέρον, ἵνα μὴ διατρίψωμεν αὖθις εἰδικῶς περὶ τὸ καλλιτεχνικόν, ὅπερ ἐν τοῖς ἱεροῖς τόποις τοῦ ἔθνους ἐπαρκεστάτην εὔρισκε τροφήν (πρβλ. τόμ. Α'. σ. 545)^{93α}, συνήντων ἀλλήλοις ἐν καλλίστῳ τρόπῳ, ὅτε ὁ φιλίστῳ περιηγητῆς ἔστρεφε τὸ βλέμμα εἰς τοὺς πολυπληθεῖς ἐν πᾶσιν ἔτι τόποις εὔρισκομένους ἀνδριάντας τῶν ἐνδόξων ἀνδρῶν τῆς Ἑλλάδος. Πᾶσα μεγάλη ἢ μικρὰ Ἑλληνικὴ χώρα παρείχεν εὐρὺ κεφάλαιον εἰς τὰς μελέτας ταύτας· ἀλλ' ὅστις ἐπεσκέπτετο μόνον τὴν Ῥόδον, τὰς Ἀθήνας, τοὺς Δελφοὺς καὶ τὴν Ὀλυμπίαν, οὗτος ἐν τῷ δάσει τούτῳ τῶν μαρμαρίνων καὶ χαλκίνων μνημείων, ἐν μέσῳ τῶν ἀναριθμῆτων τροπαίων καὶ λιθίνων συγγραφῶν τοῦ παρελθόντος ἠδύνατο νὰ ἴδῃ πρὸ τῶν ὁμμάτων αὐτοῦ παραλάυνουσαν τὴν ἱστορίαν τῆς χώρας ταύτης οἷονεὶ μετὰ συντομικῆς Ῥωμαϊκῆς ἐπιγραφῆς μεγαλοπρεπεστάτης μορφῆς· ἠδύνατο οὗτος καὶ ἐνταῦθα νὰ μελετήσῃ τὴν ἐξέλιξιν τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας ἀπὸ τῶν κλασσικῶν ἡμερῶν τοῦ Σόλωνος καὶ τῶν ἡρώων τοῦ Μαραθῶνος μέχρι τῆς μικρᾶς γενεᾶς τῶν χρόνων τούτων, ἧτις ἀφειδῶς ἀπένεμε τὴν τιμὴν τῶν ἀνδριάντων εἰς ἄνδρας πολὺ κατωτέρας ἀξίας καὶ (ἰδ. κατωτ.), πρὸς τούτοις δὲ μετὰ οἰκτρᾶς ἀναισθησίας συχνότατα τοὺς ἀνδριάντας τῶν ἀνδρῶν τῶν καλλίστων χρόνων τῆς ἱστορίας αὐτῆς διὰ μεταβολῆς τῆς ἐπιγραφῆς ἀφιέρου εἰς ἀνθρώπους νεωτέρους ἀμφιβολωτάτου μεγαλείου.

Ἄλλ' ἡ τῶν Ῥωμαίων καὶ τῶν ἀνθρώπων τῶν Ἑλληνιστικῶν χωρῶν πρὸς περιηγήσεις ἀγάπη συνηντᾶτο μετὰ τῆς ἀρχαίας

^{93α} Περὶ Ῥωμαϊκῶν εἰς Κνίδον καλλιτεχνικῶν ὁδοιποριῶν ἰδ. Plin. N. H. XXXVI. 3, (4), 20.

πρὸς ἀποδημίας ἀγάπης τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Πλὴν τοῦ πολλοῦ πλήθους τῶν ἐγχωρίων κατοίκων τῆς Ἀχαΐας, οἵτινες μετέβαινον, ὡς ἀνέκαθεν, εἰς τοὺς τόπους τῶν ἀρχαίων ἱερῶν ἐθνικῶν ἀγώνων^{93β}, καὶ ὁ ἀριθμὸς ἐκείνων τῶν ἀνδρῶν, οἵτινες, ὡς ὁ Πλούταρχος, ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν χώρᾳ, ἐξ ἐλατηρίων παντοίων ἐλαυνόμενοι, ἐποιοῦντο περιοδείας, φαίνεται ὅτι δὲν ἦτο σμικρὸς. Ὁ πλοῦτος τῶν συγγραμμάτων, ὃν κατέλιπεν ἡμῖν ὁ Πλούταρχος· τὰ συγγράμματα τοῦ Λουκιανοῦ καὶ αἱ περιγραφαὶ τοῦ Ἀπουληίου αἰ ἐν τῷ «*χρυσῷ ὄνῳ*» αὐτοῦ παρέχουσιν ἡμῖν διαφερόντως ἄφθονα μαρτύρια ἀσυνήθους ζωηρᾶς ὁδοιπορικῆς ἐπιμιξίας γινομένης κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν ἐν πᾶσι τοῖς τμήμασι τῆς Ἀχαΐας. Ἐνόσω ἔτι ἕζη παρὰ τοῖς Ἑλλησιν ἐντός τε καὶ ἐκτός τῆς Ἑλλάδος τὸ ἀρχαῖον ἐμπορικὸν πνεῦμα, δὲν ἔλειπον παρ' αὐτοῖς τολμηροὶ θαλασσοπόροι, οἵτινες καὶ νῦν, ὡς ἐπὶ τῶν χρόνων τῶν μεγάλων Πτολεμαίων, ὀρμώμενοι ἀπὸ τῶν λιμένων τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης, ὡς θηρευταὶ θησαυρῶν Ἰνδικοπλεῦσται διέπλεον τὸν νότιον Ὠκεανόν, ἐπισκεπτόμενοι ἐνταύτῳ καὶ τοὺς ἐν τῷ δέλτα τοῦ Ἰνδοῦ τόπους, ἔνθα κατὰ τοὺς χρόνους ἔτι τῆς αὐτοκρατορίας ἐδεικνύοντο «*ναΐδρια, βωμοί, θεμέλια στρατοπέδου καὶ κρῆναι ὡς μνημεῖα τῆς ἐνταῦθα διαμονῆς τοῦ Μακεδονικοῦ στρατοῦ*»⁹⁴. Ἄλλοι πεπαιδευμένοι Ἕλληνες τῆς Εὐρώπης εὐρίσκοντο ἐν τῷ πλήθει τῶν ὁδοιπόρων, οἵτινες ἀνεζήτουν ἐν Ἀσίᾳ καὶ ἐν Αἰγύπτῳ τὰς μυθικὰς καὶ ἱστορικὰς ἀναμνήσεις, τὰ ἔργα τῆς τέχνης, τὰ φυσικὰ τῶν χωρῶν κάλλη καὶ τοὺς τόπους τοὺς ἔχοντας ἐλκυστικότητα ἐν τῷ παρόντι. Καὶ ἵνα μὴ εἴπωμεν περὶ τῶν πολλακῶν μνημονευθεισῶν ἀρχαιοτήτων τῶν ἐν τῇ χώρᾳ Τρωάδι, ἰδίως ἢ Ἐφεσος τὸ πλούσιον τότε κυριώτατον ἐμπόριον τῆς δυτικῆς Μικρᾶς Ἀσίας,

^{93β} Περὶ Ἑλληνικῶν εἰς Ὀλυμπίαν καλλιτεχνικῶν ὁδοιποριῶν ἴδ. Ἐπικτητ. * Διατριβ. Α. 7, 23.

⁹⁴ Πρὸβλ. Friedländer ἐν εἰρ. τ. σ. 99, κατὰ Hudson, *geogr. minoris mar. Erythr.* I. σ. 24. Πρὸβλ. ὡσαύτως καὶ ἀνωτέρω σ. 204. σημ. 30. Περὶ Ἑλληνομακεδονικῶν ἐμπορικῶν ἀποδημιῶν ἐπὶ τῶν πρώτων Ἀντωνίνων μέχρι Κίνας ἔτι ἐκτεινομένων ἴδ. Friedländer σ. 33.

* Γράφε ἀκριβέστερον Ἀρριανοῦ Διατριβαὶ Ἐπικτητ. (Σ. Μ.)

τὸ «θησαυροφυλάκιον τῆς χώρας», ἡ πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας «Ἀσίας», μία τῶν πολυανθρωποτάτων καὶ καλλίστων πόλεων τοῦ ἀρχαίου κόσμου⁹⁵ καὶ ἡ λαμπρὰ καὶ διὰ τῆς λαμπρᾶς αὐτῆς φυσικῆς θέσεως καὶ διὰ τῆς ἀνθρωπίνης ἐργασίας ἐπίσης λαμπρῶς κεκοσμημένη Σμύρνη, μία τῶν ἐπισημοτάτων μητροπόλεων τῆς Ἀσίας μέχρι τῶν τελευταίων ἐτῶν τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου⁹⁶, μετ' ἴσου διαφέροντος εἴλκυον Ἑλληνας καὶ Ῥωμαίους πρὸς ἐπίσκεψιν αὐτῶν. Ἄλλ' ἡ Αἴγυπτος, ἡ ἰδιαίτερος Θαυμασιὰ χώρα καὶ τοῦ ἀρχαίου κόσμου, εἴλκυε βεβαίως οὐχὶ μόνον Ῥωμαίους καὶ Ἑλληνιστάς, ὡς τὸν Ἀπολλώνιον Τυανέα (σ. 94). Ὁ Πλούταρχος τοῦλάχιστον διηγεῖται ἡμῖν περί τινος τῶν πεπαιδευμένων γνωρίμων αὐτοῦ, τοῦ πλουσίου Λακεδαιμονίου Κλεομβρότου, ὅστις πρὸ πάντων ἐκ φιλοθεάμονος καὶ φιλίστορος ὁρμῆς πρὸς μόρφωσιν τοῦ πνεύματός αὐτοῦ ἐποιήσατο μεγάλας ὁδοιπορίας εἰς τὰς χώρας ταύτας. Ὁ Κλεόμβροτος δὲν ἐπεσκέψατο μόνον τὴν Αἴγυπτον, ἀλλ' ἐπορεύθη καὶ εἰς τὴν χώραν τῶν λεγομένων Τρωγλοδυτῶν καὶ ἀναπλέων τὴν Ἐρυθρὰν προὔχωρησε πολὺ πρὸς νότον, τέλος δὲ ἐπεσκέψατο καὶ τὴν ὄασιν καὶ τὸ μαντεῖον τοῦ Ἀμμωνίου Διός⁹⁷. Ἄλλ' ἀτυχῶς πολλοὺς τῶν ἀνδρῶν τούτων οὐκ εἶων καθεύδειν αἰ τοῦ Κτησίου δάφναι. Ἡ πῶς ἄλλως πρέπει νὰ εἴπη τις, ὅτε αὐτὸς οὗτος «ὁ εὐσεβῆς καὶ σοβαρὸς» Κλεόμβροτος ἐτόλμα νὰ διηγῆται ἐν Δελφοῖς εἰς ὄμιλον ἀνδρῶν πάνυ εὖ ἠγμένων καὶ πεπαιδευμένων, πλὴν ἄλλων, ὅτι ἐν τοῖς παρὰ τὴν Ἐρυθρὰν οἰκοῦσι βαρβάρους εὗρεν ἀνθρωπον ὠραῖον, προφήτην πολὺ γλωττον, διαλαχθέντα πρὸς αὐτὸν ἐν γλαφυρᾷ Δωρικῇ διαλέκτῳ βαθεῖαν ἔχοντα γνῶσιν τῶν κατὰ τοὺς Δελφοὺς καὶ τὰς Ἑλληνικὰς λατρείας, ἀλλὰ δι' ὄλου τοῦ ἔτους ζῶντα ἐν μέσῳ τῶν περι-

⁹⁵ Στράβ. ΙΔ. 641. Πλουτ. Λύσανδρ. κ. 3 τέλ. Ἀριστείδ. Σμυρν. τόμ. 1. σ. 775 (ἐκδ. Dindorf). Senec. Epist. 102, 21.

⁹⁶ Στράβ. ΙΔ. 646. Μόνον αἱ ὁδοὶ αὐτῶν, ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Στράβωνος, ἔνεκον ἐλλείψεως ὑπορρύσεων (ὑπονόμων) ἦσαν λίαν ἀκάθαρτοι. Φιλοστρ. Β. Ἀπολλ. Τυαν. Δ. 7 ἀρχ.

⁹⁷ Πλουτ. Περί ἐκλελοιπ. χρηστηρ. κ. 2.

ερχομένων ἐκεῖ νυμφῶν καὶ δαιμόνων, ἅπαξ δὲ μόνον φανέντα ἐν τῇ παραλίᾳ ἵνα χρησμοδῆσῃ εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ἰδίᾳ δὲ εἰς τοὺς ἐπισκεπτομένους τὰ μέρη ἡγεμόνας καὶ ἡγεμονικούς συμβούλους⁹⁸; Ὅλως ὅμοια ἐτόλμα καὶ ἄλλος τις τοῦ Πλουτάρχου σύγχρονος, ὁ γραμματικὸς Δημήτριος ὁ Ταρσεύς, ὅστις ζήσας ἐπὶ μακρὸν ἐν Βρεττανίᾳ κατὰ τὴν ἐπιστροφήν αὐτοῦ διηγείτο ἐν Δελφοῖς εἰς τοὺς ἀκρωμένους αὐτοῦ ὅτι περὶ τὴν Βρεττανίαν ἔκειντο πολλαὶ ἔρημοι νῆσοι, ὧν τινὲς ἐκαλοῦντο κατὰ τὰ ὀνόματα δαιμόνων καὶ ἡρώων· ἐν μιᾷ δὲ τῶν νήσων τούτων ἔκειτο ὁ Κρόνος ἐγκεκλεισμένος καὶ κοιμώμενος, ἐπιτηρούμενος ὑπὸ τοῦ Βριάρεω. Καὶ δὴ ὁ Δημήτριος ἰσχυρίζετο ὅτι κατὰ διαταγὴν αὐτοκρατορικὴν ἐπεσκέψατο μίαν τῶν νήσων τούτων· ἀλλὰ τότε αἰφνιδίως ἐξερράγη δεινὴ θύελλα καὶ χειμῶν, καὶ ὤφθησαν σημεῖα ἐν τῷ οὐρανῷ· οἱ δὲ ἐγγώριοι ἔλεγον ὅτι ἐξηφανίσθη τι ἐκ τῶν οὐρανίων⁹⁹. Ἐπὶ τοιούτων «εἰδήσεων τῶν ναυτίλων» φαίνεται ὅτι στηρίζονται αἱ ἐν τῷ περιέρῳ καὶ θαυμαστῷ συγγράμματι τοῦ Πλουτάρχου «περὶ τοῦ ἐμφαινομένου προσώπου τῷ κύκλῳ τῆς σελήνης» λόγοι περὶ τῶν ὠραίων μυστηριωδῶν ὑπὸ Ἑλλήνων οἰκουμένων ἐν τῷ δυτικῷ Ὠκεανῷ νήσων, πολλῷ δυτικώτερον τῶν Βρεττανῶν, ἐγγὺς χώρας ἡπειρωτικῆς μεγάλης πρὸς δυσμὰς ὡσαύτως τῆς Βρεττανίας καὶ μακρὰν αὐτῆς κειμένης, ἐν ταῖς παραλίαις αὐτῆς ὑπὸ Ἑλλήνων ὡσαύτως οἰκουμένης, ἐχούσης μεγάλους ποταμοὺς φέροντας προχύσεις, ὡς καὶ περὶ τῆς ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ ἐπικρατούσης Ἑλληνικῆς λατρείας καὶ ἡθῶν Ἑλληνικῶν (τάς ἱστορίας ταύτας εὐφάνταστος τις λόγιος ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν ἠρμήνευσεν ἐν παρόδῳ ὡς μαρτυρούσας τὴν γνῶσιν, ἣν εἶχεν ἡ τότε γεωγραφικὴ ἐπιστήμη τῶν ἀπὸ τοῦ κόλπου τοῦ Μεξικοῦ μέχρι τοῦ Δέλτα τοῦ Μισισσιππῆ τόπων καὶ τῆς νήσου Κούβας).¹⁰⁰

⁹⁸ Πλουτ. αὐτόθι κ. 21.

⁹⁹ Πλουτ. αὐτόθι κ. 2 καὶ 19. Παρόμοια θαυμαστά πράγματα ἐκ τῆς αὐτῆς χώρας ἴδ. παρὰ Πλουτάρχ. Plut. Opp. ἔκδ. Dübner τ. 5 σ. 20 κξ. ἀποσπ. 11. ἐκ τῶν εἰς Ἡσίοδον ὑπομνημάτων.

¹⁰⁰ Πλουτάρχ. Περὶ τοῦ ἐμφαιν. προσ. κ. Σελ. κ. 26. (Ἡ ἐν τῷ κειμένῳ ἀναφε-

Ἄλλως τὸ δυτικὸν ἡμισυ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους πολλῶ πα-
νιώτερον ἐπεσκέπτοντο Ἕλληνες καὶ Ἑλληνισταὶ ἐλαυνόμενοι
ὑπὸ ἀπλῆς πρὸς ἀποδημίας ἐπιθυμίας. Εἰς Ῥώμην μετέβαινον
οἱ πλεῖστοι ἐξ ὅλων ἀλλοίων φερόμενοι ἐλατηρίων· καὶ αἱ
χῶραι τῆς Δύσεως εἴλκυον πάντως Ἕλληνας ὁδοιπόρους συνή-
θως τότε μόνον, ὅτε οὗτοι ἤθελον νὰ ἀσχολῶνται ἐκεῖ εἰς παν-
τοῖα ἐπιτηδεύματα ἢ, ὅπως ὁ Πλούταρχος, ἐπεδίωκον σκοποὺς
ἐπιστημονικούς.

Ἡ ζωὴ αὕτη τῶν ξένων ἐπικοινωνία καὶ ἐν Ἑλλάδι αὐτῇ
ἔθηκεν εἰς κίνησιν μέγα πλῆθος ξεναγῶν, καλουμένων συνήθως πε-
ριηγητῶν καὶ ἐξηγητῶν, οἵτινες, ἐὰν ὁ ξένος δὲν ὠδήγεῖτο ὑπὸ
φίλου ξενίζοντος αὐτόν, ἐδείκνυον εἰς τοὺς ξένους ὁδοιπόρους ἐπ' ἀ-
μοιβῇ τὰ ἀξιοθέατα ἐν τῇ πόλει. Τοιοῦτοι ὁδηγοὶ εὐρίσκοντο καὶ ἐν
ταῖς μικροτέραις πόλεσι· πολλάκις δέ, ἀλλ' οὐχὶ ἀπολύτως, τὸ ἔρ-
γον τοῦτο ἐπετέλουν οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ νεωκόροι². Ἰδίαν τάξιν ἀποτε-

ρομένη παράδοξος ἐρμηνεία, ἣτις συνεπῶς πρὸς ἑαυτὴν καὶ τὸν ἐκ τινος τῶν νήσων τού-
των ἐλθόντα εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν Καρχηδόνα μυθικὸν ξένον (περὶ οὗ ὁ τοῦ Πλουτάρχ. ἐταῖ-
ρος Σύλλας ὁ Καρχηδόνιος ἐν εἰρ. τ. κ. 20 κῆ διηγεῖται θαυμάσια) καθίστησιν ἀρχαῖον
Ἀμερικανόν, εὐρίσκειται (ὡς ἔχω μνήμης) ἐν τινι τῶν ἀπὸ 1850 ἕως 1860 ἐτῶν ἐν
τῷ περιοδικῷ «Γερμανικῷ Μουσείῳ (Deutsches Museum)» καταχωρισθέντι ἄρθρῳ «Ἡ
περὶ τῆς Ἀμερικῆς γνῶσις τῶν ἀρχαίων: die kenntniss der Alten von America».

¹ Περιηγηταὶ τοιοῦτοι φαίνονται ὡς τι λίαν σύνηθες καὶ καθημερινόν· ἴδ. Λου-
κιαν. Ἀληθ. Ἱστορ. Β. κ. 3. καὶ Φιλοφειδ. κ. 4 («εἰ γοῦν τις ἀφέλοι τὰ μυθώδη ταῦτα
ἐκ τῆς Ἑλλάδος, οὐδὲν ἂν κωλύσαι λιμῶ τοὺς περιηγητὰς αὐτῶν διαφθαρεῖναι, μηδὲ
ἀμισθὶ τῶν ξένων τάληθες ἀκούειν ἐθελησάντων»). Πρὸς περὶ τούτων Preller, Πολέ-
μων. Ἀποσπ. σ. 157 κῆ. μέχρι 170 καὶ Lobeck, Aglaopham. σ. 29-31. (περὶ τοῦ «μυστα-
γωγεῖν») Ulrichs, Reisen und Forschungen in Griechenland II. σ. 148 κῆ. Ἀπαριθ-
μησιν τῶν τόπων, ἐν οἷς ὁ Πausanias ἀναφέρει περιηγητὰς (ἐξηγητὰς), ἴδ. Preller ἐν εἰρ.
τ. σ. 161 κῆ. Εἰσὶ δ' οὗτοι ἐκτὸς τῶν Ἀθηνῶν (ἴδ. καὶ ἐξ Οὐάρρωνος παρὰ Non. Marcell.
σ. 419, 10), περὶ ὧν ἴδ. Α. 1, 4. ἰδίως ἡ Ἀθμόνη καὶ ὁ Μυρρινούς ἐν Ἀττικῇ. Paus.
Α. 31, 2. τὰ Μέγαρα (Α. 41, 2. 42. 4.) ἡ Μεσσήνη (Δ. 33, 6) ἡ Ὀλυμπία (ἐν-
ταῦθα ἰδίως ἀναφέρεται ὁ ἐξηγητὴς Ἀρίσταρχος Ε. 20, 2) καὶ ἡ Ἡλις Ε. 6, 4. 10,
2. 18, 2. 21, 4. 5 (καὶ ἴδ. καὶ Non. Marcell. ἐν εἰρ. τ.) αἱ Πλαταιαὶ Paus. 3, 3. αἱ
Πάτραι Η'. 6, 4 οἱ Δελφοὶ I. 28, 4.

² Πρὸς Lobeck ἐν εἰρ. τ. ἴδ. πρὸς τοῖς ἄλλοις περὶ τοῦ ἐν Ἑρμιόνη περιηγητοῦ
καὶ ἀρχιάτρου ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τῇ παρὰ Böckh C. I. τ. 1. ἀρ. 1227· καὶ τοῦ ἱερο-
φύλακος ἢ νεωκόρου (aedituus ἢ aeditui) τοῦ ἐν Ἐφέσῳ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος Plin.
N. H. XXXVI. c. 5, (4), 32.

λοῦντες ὁδηγοὶ ἢ περιηγηταὶ ὑπῆρχον μόνον ἐν τοῖς μεγάλοις τόποις, ἔνθα πλείστη ἐγένετο τῶν ὁδοιπορούντων ξένων³ συρροή.

Οἱ πλείστοι λοιπὸν τῶν ὁδηγῶν τούτων μετήρχοντο τὸ ἔργον αὐτῶν ὡσεὶ χειροτέχνη. Ἐν τῷ στόματι αὐτῶν ἔζων ἰσχυρῶς οἱ ἀρχαῖοι μῦθοι καὶ τοπικαὶ παραδόσεις κατὰ τρόπον συνάδοντα εἰς τὴν τοῦ πλήθους ἐπιθυμίαν⁴, διὰ τούτων δὲ προφανῶς ἀναριθμητὰ «διηγήματα νεωκόρων» ἀμφιβολωτικῆς ποιότητος εἰσέδυσαν εἰς τὰ συγράμματα τῶν συγγραφέων. Μᾶλλον ἢ ἦττον ὑπῆρχον μεταξύ αὐτῶν ἄνδρες πεπαιδευμένοι γράψαντες καὶ περὶ τῶν ἀρχαιοτήτων τῶν πόλεων αὐτῶν⁵. ἄλλ' οἱ πλείονες κατεφρονοῦντο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Ὁ ἐν Κορίνθῳ λογιώτατος ξεναγὸς Πραξιτέλης σύγχρονος τοῦ Πλουτάρχου, ὅστις ἐβίου ἐν κοινωσίᾳ ἐπιφανεστάτων ἀνδρῶν, ἐν τῷ ὁμίλῳ τῶν μεγάλως πεπαιδευμένων ἀνδρῶν, ἐν ᾧ ἀνεστρέφετο, μετὰ τῶν παραδόξων ἀρχαιολογικῶν αὐτοῦ ἰδεῶν καὶ τῆς μυστικῆς σοφίας αὐτοῦ, ὑπεκρίνετο πρόσωπον κωμικώτατον. Ἄλλ' οἱ συνήθεις περιηγηταί, ὅσον καὶ ἐνίοτε ἐφαίνοντο χρησιμοί⁷, ὅμως διὰ τε τῆς βαναυσότητος καὶ διὰ τῆς δίκην μηχανῆς ἐνεργούσης πολυλογίας αὐτῶν ἠδύναντο νὰ κατασταθῶσι λίαν ἐπαχθεῖς εἰς τοὺς πεπαιδευμένους καὶ εὖ ἠγμένους ξένους⁸. Κωμικὴν ὡς πρὸς τοῦτο ἐξαίρεσιν ἀποτελεῖ τὸ παρὰ τοῦ Πλουτάρχου ἀναφερόμενον ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ ἐπεσκέφατό ποτε τὸν ναὸν τῶν Δελφῶν καὶ τὰ αὐτόθι ἀξιοθέατα ὁμιλος λίαν φρονίμων ἀνδρῶν καὶ ὅτι οἱ ξεναγοὶ δὲν κατέστη δυνατὸν νὰ πεισθῶσιν ἵνα περιορίσωσι καὶ μικρὸν μόνον τὸ ἄπειρον πλάτος τῶν ἐξηγήσεων αὐτῶν

³ Preller ἐν εἰρ. τ. σ. 162. Ἐν Ὀλυμπίᾳ λ. γ. ἔνεκα τοῦ πλήθους τῶν ἐνταῦθα ἀξιοθεάτων καὶ τῆς τῶν θεατῶν συρροῆς κατέστη ἀναγκαῖον νὰ διορισθῶσιν ἰδιαίτεροι πρὸς ἕκαστον εἶδος ἀξιοθεάτων μνημείων περιηγηταὶ ἢ ἐξηγηταί. Curtius, Pelop. τόμ. 2. σ. 52.

⁴ Πρὸς Δουκιαν. Φιλοφειδ. κ. 4. Δ. Χρυσοστ. ΙΑ. σ. 153.

⁵ Πρὸς Preller ἐν εἰρ. τ. σ. 168.

⁶ Πλουτάρχ. Συμποσ. βιβλ. Ε. πρόβλ. 3. Η. πρόβλ. 4, 4 καὶ 5.

⁷ Πρὸς Senec. Consolat. ad. Marc. c. 25, 2.

⁸ Πρὸς Friedländer, σ. 96 σημ. 8 καὶ 9.

καὶ τὴν ἀνάγνωσιν ἀπασῶν τῶν ἐπιγραφῶν, μόνον δὲ ἐρώτησις τις, ἅπαξ παρὰ προσδοκίαν γενομένη εἰς αὐτούς, ἠνάγκασεν αὐτούς εἰς οἰκτρὰν σιωπὴν⁹.

Θὰ ἠναγκαζόμεθα νὰ εἰσέλθωμεν εἰς πολλὰς λεπτομερεῖς ἀρχαιολογικὰς ἐρεῦνας, ἐὰν ἠθέλομεν νὰ ἐκταθῶμεν ἐνταῦθα καὶ εἰς τὰ περὶ τῶν οἰκοθεννοουμένων ἔτι παρεπομένων τῇ ὁδοιπορικῇ ἐπιμιξίᾳ τῶν χρόνων ἐκείνων, εἰς τὰ τῶν ξενοδοχείων¹⁰ καὶ τῶν τούτοις ὁμοίων. Ἄλλ' ἔχομεν ἔτι νὰ ἐξετάσωμεν ἐνταῦθα ἐν ἔτι σημεῖον, νὰ ἐξετάσωμεν δηλονότι περιπτώσεις ἰδιαζόντως διδακτικὰς περὶ τινῶν ἐν τε τῷ τότε χρόνῳ, ὡς καὶ ἐν τῷ νῦν χαρακτηριστικῶν κινδύνων τῆς ἐν Ἑλλάδι συγκοινωνίας.

Ἐν τῷ τότε βίῳ τῆς Ἑλλάδος ὑπῆρχέ τι σημεῖον, ἐν ᾧ ἡ Ῥωμαϊκὴ διοίκησις ἦτο θετικῶς λίαν ἐλαττωματικὴ, ἡ δημοσία δηλονότι ἀσφάλεια· ἀποτέλεσμα δὲ τῆς ἐλαττωματικότητος ταύτης ἦτο ἡ ὀλεθρία ἀνάπτυξις τῆς ληστείας. Δὲν εἶναι μέγας ὁ ἀριθμὸς τῶν αὐτοκρατόρων ἐκείνων, οἵτινες μετ' αὐστηρότητος καὶ ἐπιτυχίας εἰργάζοντο ὑπὲρ τῆς εὐρείας ἀστυνομικῆς ἀσφαλείας τῶν ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ὑπηκόων τοῦ μεγάλου κράτους· τούναντίον μάλιστα τὸ μέρος ἀκριβῶς τοῦτο τῆς ἐσωτερικῆς ἱστορίας τοῦ παγκοσμίου κράτους ἀνήκει εἰς τὰς εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν διοίκησιν ὀλίγον ἐνδόξους σελίδας τῆς ἱστορίας. Τὴν τοιαύτην δὲ κατάστασιν ἀλγεινότατα ἠσθάνθησαν καὶ ἡ Ἑλλάς καὶ ἡ Μακεδονία. Καὶ ἡ μὲν ἐν τῷ Αἰγαίῳ πελάγει ἐκ παναρχαίων χρόνων ἐπιχωριάζουσα πειρατεία κατὰ τοὺς χρόνους τούτους τῆς αὐτοκρατορίας δὲν εἶναι κἂν ἀξία μνείας· ἀλλ' ἀντὶ

⁹ Πλουτάρχ. Περὶ τοῦ μὴ χρ. τὴν Π. κ. 2. 5. 7. 8. 12. 13. 14. 16. 17.

¹⁰ Ὡς πρὸς τοῦτο εἶναι λίαν περιεκτικὴ ἡ τοῦ Friedländer πραγματεία *Darsstellungen* sc. μέρ. 2. σ. 19 κξ. Ὁ Fr. ὡς πρὸς τὰς Ἑλληνικὰς χώρας παραπέμπει εἰς ὅσα Ἀριστείδης ὁ ῥήτωρ (τομ. 1. σ. 534-538 ἐκδ. Dindorf) ἐκτίθησιν ἰδίως (σ. 21) περὶ τῆς ὁδοῦ καὶ τῶν ξενοδοχείων ἐν τῇ ἀπὸ Σμύρνης εἰς Πέργαμον πορείᾳ (ὁ Friedl. ἀναφέρει καὶ τὰ παρ' Ἀπουλητίῳ καὶ παρ' ἄλλοις συγγραφεῦσι μνημονευόμενα ξενοδοχεῖα). Ὁ Friedländer μνημονεύει καὶ τοῦ σταθμοῦ τῶν τριῶν σκηνηῶν (*Tres tabernae*) ἐν τῇ ἀπὸ Δυρραχίου εἰς Βυζάντιον ὁδῷ, κατὰ τὸ Ὀδοιπορικὸν Ἀντωνίνου αὐτοκρ. (*Itinerar. Antonin.*) ἐκδ. Parthey καὶ Pinder σ. 157.

ταύτης λαμβάνει νῦν ἡ ληστεία ἐπίδοσιν καὶ δύναμιν—ιδίως ἐν τῇ βορείῳ Ἑλλάδι—ἀναμιμνήσκουσιν ἐνίοτε τὴν κατάστασιν τῆς νέας Ἑλλάδος ἐπὶ τοῦ βασιλέως Ὀθωνος καὶ μετὰ τοῦτον. Ὁ ἐθνικὸς ληστρικὸς βίος τῶν Αἰτωλῶν καὶ ἄλλων Ἑλληνικῶν βορείων φυλῶν ἐξέλιπε μετὰ τῆς πτώσεως τῆς ἀρχαίας δυνάμεως τῶν φυλῶν τούτων· ἡ δὲ ληστεία μετὰ χροιάς πολιτικῆς, οἷα ἐπεκράτει ἰδίως ἀπὸ τῶν χρόνων τῶν Διαδόχων, καὶ ὡς εἶδομεν τὰ κατ' αὐτὴν καὶ κατὰ τοὺς τοῦ Λευκόλλου χρόνους (Τόμ. Α'. σ. 523 κέξ.), εἶχεν εὐρεῖ τὸ τέρμα αὐτῆς μετὰ τοῦ ὑπὸ τοῦ Ὀκταβιανοῦ εἰς τοὺς ἐμφυλίους πολέμους τῆς Ρώμης δοθέντος τέλους.¹¹ Τούναντίον δὲ αἱ λίαν βραδέως δυνάμεναι νὰ ἀνορθωθῶσιν ὑλικάι δυσχέρειαί τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ἔδωσαν προφανῶς ὄθησιν εἰς γένεσιν^{11α} πολυπληθῶν, ὅλως φαύλων, ληστρικῶν συμμοριῶν, αἵτινες βοηθούμεναι ὑπὸ τῆς ἐν μέρει ἐρημώσεως τῆς χώρας, ἐνεφώλευον ἰδίως εἰς τὰ ὄρυμώδη, πλήρη χαραδρῶν καὶ διὰ τοῦτο δυσχερῶς ἐπιτηρούμενα ὄρη τῆς βορείου Ἑλλάδος καὶ Μακεδονίας, καὶ ἐντεῦθεν ὀρμώμεναι ἐλυμαίνοντο τὰς ἐγγύς κειμένας χώρας, ὡς σήμερον—ἐν μέσῳ πάντως διαφόρου ὅλως πολιτικῆς καταστάσεως—οἱ λησταιί τῶν Ἑλληνοτουρκικῶν ὀρίων τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς μέσης Ἑλλάδος. Ἡ πενία ἢ κατατρύχουσα τὰς κατωτέρας κοινωνικὰς τάξεις, ἢ ἄπαυστος κλίσις τῶν Ἑλλήνων εἰς βίον φιλοκίνδυνον, ἣν καὶ ἄλλως εὐρίσκομεν πολλάκις ἐν τοῖς χρόνοις τῆς αὐτοκρατορίας, προσῆγε πάντως εἰς τὰς συμμορίας ταύτας καὶ στιβαροὺς τινὰς νέους, ἵνα μὴ εἴπωμεν περὶ τῶν ξένων στοιχείων τῶν ἐκ τῶν τραχυτέρων γειτονικῶν χωρῶν προσερχομένων, τῶν αὐτομολούντων δούλων,

¹¹ Εἶναι λίαν ἀξιόλογα τὰ κατὰ τὸν ἐν Ὀλύμπῳ τῆς Βιθυνίας δαιτωμένον λησταρχον Κλέωνα, ὅστις διεπραγματεύετο πρὸς τὸν Ἀντώνιον καὶ Ὀκταβιανόν ὡσπερ τις ἡγεμῶν (Στράβ. ΙΒ'. 574). Βραδύτερον δὲ αὐτὸς ὁ περίφημος συγγραφεὺς Ἀρριανὸς συνέγραψε τὸν βίον τοῦ μεγάλου ἐν τῇ Ἰδῇ τῆς Μυσίας δαιτωμένου ληστοῦ Τιλλιβόρου. ἴδ. Λουκιαν. Ἀλέξανδρ. ἢ Ψευδόμαντ. κ. 2.

^{11α} Πρβλ. καὶ Δ. Χρυσοστ. Λόγ. Ζ'. σ. 106 Μ. (« Ἴνα δηλονότι μηδεὶς ἐργάζηται τὸ λοιπόν, ἀλλ' οἱ μὲν ἔξω ληστεύωσιν, οἱ δὲ ἐν τῇ πόλει λωποδυτῶσιν »).

τῶν Ρωμαίων λειποτακτῶν καὶ φυγοποίνων κακούργων· ἐσκέπτοντο μάλιστα ἐνίοτε οἱ λησταὶ νὰ στρατολογῶσι νέους ἢ καὶ νὰ ἐκδιάζωσιν αὐτοὺς πραγματικῶς εἰς τοιαύτην στρατολογίαν.¹² Οὕτω δὲ οἱ συμμορῖται οὗτοι, συνήθως μετὰ ὀργίλων ὕβρεων ἐναντίον τῶν πλουσιωτέρων τάξεων, ἐπολέμουν ἀπαύστως ἐναντίον τῆς «κοινωνίας» πόλεμον ληστρικόν, ὅστις ἔνεκα τῆς ἀδυναμίας τῶν τοπικῶν Ἑλληνικῶν ἀρχῶν καὶ τῆς νωθρότητος τῆς Ρωμαϊκῆς ἀστυνομίας μικρὰν μόνον εὑρίσκει συνήθως ἀντίστασιν, ἐὰν μὴ ποτε δεινόν τι πάθημα μέγα ἐπέβαλλεν ἐξ ἀνάγκης αὐστηρότητα μείζονα.¹³ Λίαν διδακτικαὶ περὶ τῆς καταστάσεως ταύτης εἶναι αἱ περιγραφαί, ἃς εὑρίσκομεν παρὰ τῷ Λουκιανῷ καὶ τῷ Ἀπουληίῳ τῷ ἐκ Μαδούρου ἐν ἐκείνοις τούτων τοῖς συγγράμμασι, ὧν τὸ περιεχόμενον ἐλήφθη ἐκ τῶν «εἰς τὸν πρῶτον ἴσως μ. Χ. αἰῶνα ἀναγομένων μυθιστοριῶν Λουκίου τοῦ Πατρέως».¹⁴ Ἐν τούτοις περιγράφονται σκηναὶ ἀναμιμνήσκουσαι ἡμᾶς πολλάκις τὰ σατιρικὰ αἱματηρὰ ἱστορήματα τὰ ἐκτιθέμενα ὑπὸ τοῦ Ἐδμόνδου About ἐν τῇ σατιρικῇ μυθιστορίᾳ αὐτοῦ «βασιλεὺς τῶν ὀρέων»· τὸ ἀρειμάνιον ἦθος, ἢ μετ' ἀγριότητος ἀνάμικτος φυσικὴ χάρις, καὶ ἡ αἱματηρὰ ἀγριότης τῶν ἀρχαίων τούτων ληστῶν ἀρχοῦντως πολλάκις συνάδει πρὸς τὴν συστηματικὴν καὶ ἐξεζητημένην, καὶ δὴ θηριώδη ὠμότητα τὴν ἀποτελοῦσαν τὸν κύριον χαρακτῆρα τῆς ἐν τῇ νέᾳ Ἑλλάδι ληστείας τοῦ About.¹⁵ Ἡ μόνη διαφορὰ εἶναι ὅτι ἡ ἀρχαία ληστεία, περὶ ἧς ὁ λόγος, δὲν φαίνεται οὐδαμῶς ὀλεθρίως συμφυῆς πρὸς τὸν βίον τοῦ λαοῦ, ὡς δυστυχῶς συμβαίνει τὸ τοιοῦτον ἐν τῇ σημερινῇ Ἑλλάδι· καίτοι καὶ τότε

¹² Apul. Metam. VII. c. 4.

¹³ Apul. VII. c. 9. 463 κξ.

¹⁴ Apul. VII. c. 6. 7.

¹⁵ Πρὸβλ. Hildebrand ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ γενομένη ἐκδόσει τοῦ Ἀπουληίου, τόμ. 1. σ. προλ. XXVII. κξ. καὶ ἴδ. καὶ Herm. Göll. Räubereien und Gaunerthum bei Griechen und Römern («Grenzboten» Jahrg. 1865 ἀρ. 3. σ. 102) πρὸβλ. τοῦ αὐτοῦ «Kulturbilder» τόμ. 3 σ. 164 καὶ ἴδ. O. Jahn ἐν «Grenzboten» 1867. ἀρ. 51. σ. 445 κξ.

¹⁶ Apulej Metam. IV. c. 25, 29?. VI. c. 31 καὶ 32. Λουκιαν. Λουκ. ἢ Ὀν. κ. 25.

ὀπωσδήποτε δὲν ἔλειπεν ἐν ταῖς πρὸς τὰ ὑψηλὰ ὄρη ὁμορούσαις χώραις χωρικός παρέχων προθύμως εἰς τὸν κακοποιὸν ὀδοστάτην οἶκημα καὶ περιποίησιν. ¹⁷

Ἡ ἰδιαζόντως χαρακτηριστικὴ φύσις τῶν μνημονευθεισῶν περὶ τῆς ἀρχαίας ληστείας εἰδήσεων ἐπιτρέπει ἡμῖν νὰ παραθέσωμεν ἐνταῦθα ἐκ τούτων εἰκόνας τινάς, ¹⁸ εἰ καὶ αἱ πηγαὶ αὐτῶν παρίστανται ἀληθῶς ὡς μυθιστορίαι. Ἐν μέσῳ τινὸς νυκτὸς πολυπληθῆς καὶ καλῶς ὀπλισμένη ληστρικὴ συμμορία εἰσβάλλει εἰς τὴν ἀκμάζουσαν Θεσσαλικὴν πόλιν Ἰπάτην, ἐπιτίθεται κατὰ οἰκίας κειμένης πλησίον τῆς πύλης τῆς πόλεως. Ἡ οἰκία εἶναι, ὡς φαίνεται, μεμονωμένη καὶ κακῶς φυλασσομένη, ἀνήκει δὲ εἰς πλούσιον ἰδιώτην φιλόργυρον. Ἡ συμμορία εἰσβάλλει εἰς τὴν οἰκίαν διανοιξάσα ὁδὸν ἑαυτῇ διὰ ῥήξεως ἐνὸς τοίχου τοῦ σταύλου, φιμοῖ τοὺς οἰκοῦντας ἐν αὐτῷ καὶ λεηλατεῖ ἐν πάσῃ ἡσυχίᾳ τὴν ὅλην οἰκίαν, ἀπάγει δὲ καὶ ἵππους καὶ ὄνους ἐκ τοῦ σταύλου, ἵνα ἐν πάσῃ σπουδῇ ἀπέλθῃ πάλιν εἰς τὸ ὄρος. ¹⁹ Κρατερῶς ὀδεύοντες φθάνουσιν οἱ λησταὶ περὶ μεσημβρίαν εἰς ἔπαυλιν, ἐν ἧ ἡ οἰκοῦντες εἶχον κοινὰ συμφέροντα πρὸς τοὺς ληστὰς καὶ ἔνθα οὗτοι ἠδύναντο ν' ἀναπαυθῶσιν ἐν πάσῃ ἀνέσει. ²⁰ Περὶ ἑσπέραν τὸ ληστρικὸν στίφος ἀφικνεῖται εἰς τὸ ἐν τοῖς ὄρεσι ἐντελῶς ἀφανὲς ἄσυλον αὐτοῦ τὸ κείμενον ἐπὶ ὑψηλοῦ ὄρους· ἐνταῦθα δυσειδῆς τις γραῖα ἐκτελεῖ ἔργα οἰκονόμου καὶ μαγεῖρου τῶν ληστῶν. ²¹ «Μόλις οἱ ἐπανελθόντες ἀναζωογονηθέντες διὰ θερμοῦ λουτροῦ ἐκάθισαν εἰς δεῖπνον, καὶ ἰδοὺ ἐφάνη ἄλλη τις συμμορία ληστῶν ἐκτελέσασα ἐν τῷ μεταξὺ ληστρικὴν στρατείαν εἰς Βοιωτίαν καὶ ἐπιστρέφουσα ὡσαύτως μετὰ λείας πλουσίας χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν νομισμάτων καὶ σκευῶν, μεταξίνων καὶ χρυσοποικίλων

¹⁷ Apulej Metam. IV. c. 1, 235. σ. 212. Λουκιαν. Λουκ. ἢ Ὀν. x. 17.

¹⁸ Πρὸς. Göll. ἐν εἰρ. τ. σ. 102 κξ. Kulturb. σ. 164 κξ.

¹⁹ Λουκιαν. Ὀν. x. 16 Apulej Metam. III c. 28 κξ.

²⁰ Λουκιαν. Ὀν. x. 20 Apulej. Metam. IV. c. 1.

²¹ Λουκιαν. Ὀν. x. 20. Apulej. Metam. IV. c. 6 κξ.

ἐσθήτων. Ἐν τῷ ἐπακολουθήσαντι ἀσώτῳ δείπνῳ οἱ πρῶτοι λησταὶ ὠνειδίσαν τοὺς δευτέρους διότι ἐπέστρεψαν ἄνευ τοῦ ἀνδρείου αὐτῶν ἀρχηγοῦ Λαμάχου περιορισθέντες πιθανῶς ἕνεκα δειλίας εἰς κλοπὰς εὐτελῶν πραγμάτων. Τοῦτο οἶδει ἀφορμὴν εἰς τοὺς ὠνειδιζομένους νὰ διηγηθῶσι τὸ τέλος τοῦ Λαμάχου μετ' ἄλλων τινῶν χαρακτηριστικῶν ριψοκινδύνων ἔργων. Εἰς Θήβας ἀφικόμενοι οἱ λησταὶ οὗτοι εἶχον ἐπιστήσει ἀμέσως τὴν προσοχὴν αὐτῶν εἰς τὸν οἶκον πλουσίου τινός, ἀλλὰ λίαν φιλαργύρου τραπεζίτου, ὀνόματι Χρυσήρου. Διὰ τοῦτο εἰσέδυσαν νυκτὸς εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, καὶ ἐπειδὴ δὲν ἐτόλμησαν νὰ διαρρήξωσι βίαν τὴν θύραν, ὁ ἀρχηγὸς ὤθησε τὴν χεῖρα καὶ τὸν βραχίονα εἰς τὴν κατὰ τὸ κλειθρον τῆς θύρας ὀπὴν τῆς κλειδός, ἵνα ἄρῃ οὕτω τὸν ἄνωθεν πίπτοντα ὀχέα. Ἄλλ' ὁ τραπεζίτης εἶχε παρατηρήσει καλῶς τὰς παρασκευὰς τῶν ληστῶν, καὶ ὅτε ὁ ἀρχηγὸς τῆς συμμορίας ἤρξατο τοῦ ἔργου, δι' ἑνὸς μόνοῦ ἰσχυροῦ πλήγματος τῆς σφύρας διήλασεν ἤλον μέγαν διὰ τοῦ ξύλου καὶ προσήλωσε στερεῶς τὴν ἐμβληθεῖσαν χεῖρα εἰς τὴν θύραν. Εἶτα δὲ ἀνελθὼν ταχέως εἰς τὸ δῶμα τοῦ οἴκου ἀνέκραξε «πῦρ! κλέπται!», ἵνα συναθροίσῃ τοὺς γείτονας διὰ τῆς κηρύξεως τοῦ κοινοῦ κινδύνου. Τότε εἰς τοὺς ληστὰς οὐδὲν ἄλλο ὑπελείπετο εἰμὴ πλήττοντες διὰ τοῦ ξίφους νὰ ἀποτάμωσι τὸν βραχίονα τοῦ ἀρχηγοῦ καὶ νὰ ζητήσωσι σωτηρίαν ἐν τῇ ταχείᾳ φυγῇ. Ἐπειδὴ ἐν τούτοις ἡ μετακίνησις τοῦ πληγωμένου καθίστα δυσχερῆ τὴν φυγὴν καὶ ἤψανεν τὸν γενικὸν κίνδυνον, παρεκάλεσεν οὗτος τοὺς συντρόφους νὰ φονεύσωσιν αὐτὸν μᾶλλον, διότι δὲν ἤθελεν οὐδαμῶς νὰ ἐπιζήσῃ εἰς τὴν τῆς χειρὸς ἀπώλειαν· οὐδενὸς δὲ ἀναλαμβάνοντος τὴν αἱματηρὰν ταύτην τῆς ἀγάπης ὑπηρεσίαν, αὐτὸς οὗτος καταφιλήσας τὸ ξίφος αὐτοῦ ἐβύθισεν αὐτὸ διὰ τῆς ἀριστερᾶς εἰς τὸ στῆθος. Ἄλλος τις ληστῆς καλούμενος Ἄλκιμος ἔτι οἰκρότερον ἀπώλετο. Οὗτος ἠλιθίως πῶς περιεπλάκη εἰς παγίδα ὑπὸ γραίας γυναικός, ἧς εἰς τὸν οἶκον εἶχεν εἰσδύσει, καὶ κατεκρημνίσθη ὑπ' αὐτῆς ἐκ τοῦ παραθύρου! Τὰ ἀτυχήματα ταῦτα κατέστησαν δυσχερῆ

καὶ ἄχαριν εἰς τὴν συμμορίαν τὴν ἐν Θήβαις ἢ παρ' αὐτὰς διαμονήν· διὰ τοῦτο ἀπεχώρησαν εἰς τὰς παρακειμένας Πλαταιάς. Ἐνταῦθα ἀκριβῶς ἀνὴρ τις ἐπίσημος καὶ λίαν ἐπιφανὴς πλούσιος, ὀνόματι Δημογάρης, ἤθελε νὰ παράσχη εἰς τὸ πλῆθος θέαμα μεγαλοπρεποῦς ἀγῶνος μονομάχων ἔτι δὲ καὶ θηριομαχίας (πρβλ. σ. 58 κέξ. καὶ κατωτ.). Τὰ πάντα ἦσαν ἐντελῶς παρεσκευασμένα πρὸς τὴν μυσαρὰν ταύτην ἑορτήν· εἶχε δὲ συναχθῆ καὶ πλῆθος τεραστίων ἄρκτων ἐν μέρει ὠνίων, ἐν μέρει ὡς δῶρων προσενεχθειῶν, αἵτινες ἔμελλον νὰ ἀποτελέσωσι τὸ σπουδαιότατον μέρος τοῦ ἀγῶνος. Τότε ἐνέσκηψεν αἰφνιδίως λοιμὸς ἐν ταῖς ἄρκτοις, ὧν αἱ πλείσται προσεβλήθησαν ἐξ αὐτοῦ· τὰ θνήσκοντα θηρία ἀφίεντο εἰς τὸ πολὺ πλῆθος ὡς λίχνευμα· ἡ περίστασις δ' αὕτη ἐνέπνευσεν εἰς τοὺς ληστὰς σχέδιον παρατολμότητον. Λαβόντες οὗτοι μίαν τῶν νεκρῶν ἄρκτων ἀφήρεσαν τὸ δέρμα καὶ παρεσκεύασαν αὐτὸ οὕτως ὥστε νὰ ἐνδυθῆ αὐτὸ εἰς τῶν τῆς συμμορίας, ὅστις οὕτως ἀγόμενος εἰς τὸν οἶκον τοῦ Δημογάρους ἔμελλε ν' ἀνοίξῃ τὴν νύκτα τὴν θύραν εἰς τοὺς συντρόφους ληστὰς. Ἡ ἐκλογὴ ἔπεσεν ἐπὶ τινι Θρασυλέοντι καλούμενον ληστήν· γράψαντες λοιπὸν οἱ λησταὶ ἐπιστολὴν ψευδῆ ἐν ὀνόματι Θρακὸς τινος ξένου τοῦ Δημογάρους, οὗ ὡς δῶρον ἔμελλε νὰ δοθῆ ἢ ψευδῆς ἄρκτος, ἔπεμψαν διὰ τινῶν ἐξ ἑαυτῶν περὶ ἐσπέραν τὸ ζωγρεῖον εἰς τὸν Δημογάρην. Οὗτος χαρεῖς σφόδρα ἐπὶ τῷ δῶρῳ ἐφιλοδώρησε πλουσίως τοὺς κομιστὰς καὶ ἤθελε νὰ πέμψῃ τὴν ἄρκτον εὐθύς εἰς τὸν ἐκτὸς τῆς πόλεως κείμενον ζωολογικὸν αὐτοῦ κῆπον. Ἐννοεῖται ὅτι τὸ τοιοῦτον δὲν ἤρρεσεν οὐδαμῶς εἰς τοὺς κακούργους. Θερμῶς λοιπὸν ἀπέτρεψαν οὗτοι τὸν Δημογάρην καὶ συνεβούλευσαν αὐτῷ νὰ ἐκθέσῃ τὸ ζωγρεῖον ἐν τόπῳ τῆς οἰκίης σκιερῷ καὶ δροσερῷ, προσφερόμενοι αὐτοῖ οὗτοι ὡς φύλακες καὶ ἐπιμεληταί. Τὴν προσφορὰν ἀπέρριψεν ὁ Δημογάρης, ἀλλὰ τὴν ἄρκτον ἀφῆκεν ἐν τῇ οἰκίᾳ. Ἐν τῷ μεταξύ οἱ λησταὶ ἀνεκάλυψαν ἐν τόπῳ κειμένῳ μακρὰν ἔξωθι τῶν τειχῶν τῆς πόλεως μαυσωλεῖον καταπεπτωκὸς

καὶ τὰ ἐν αὐτῷ εὐρεθέντα σάβανα παρέλαβον, ἵνα θέσωσιν ἐν αὐτοῖς τοὺς ἐλπιζομένους θησαυρούς. Περὶ τὸ μέσον τῆς νυκτὸς ἦλθον παρὰ τὴν οἰκίαν οἱ ἔνοπλοι ἑταῖροι. Ὁ Θρασυλέων ἐξολίσθησας τοῦ ζωγρείου αὐτοῦ φονεύει πάντας τοὺς φύλακας καὶ τοὺς θυρωροὺς ἐν ὕπνῳ διατελοῦντας, χαλᾷ τοὺς μοχλοὺς τῶν θυρῶν καὶ δείκνυσιν εἰς τοὺς συντρόφους τὸ ταμεῖον τῶν πολυτίμων κειμηλίων, μεθ' ὃ ἄρχεται ἡ ἀρπαγὴ καὶ ἡ διαφόρησις, ἐνῶ εἰς μὲν τῶν ληστῶν φυλάττει παρὰ τὴν θύραν, ἡ δὲ ψευδῆς ἄρκτος περιέρχεται ἐν τῷ οἴκῳ, ἵνα δι' ἐκφοβήσεως ἀπομακρύνῃ τοὺς τυχόν ἐξεγειρομένους ὑπηρέτας. Ἄλλ' ἀκριβῶς ἐν τούτῳ ἀπέτυχεν ἡ ἄλλως τοσοῦτον προνοητικῶς λελογισμένη ἐπιχείρησις. Διότι ὑπηρέτης τις, ὃν εἶχεν ἀφυπνίσει ὁ θόρυβος, παρατηρῶν ἡσυχῶς ἐκ τοῦ κελλίου αὐτοῦ τὰ γινόμενα, χωρὶς νὰ ὑποπτῆξῃ ὑπὸ τρόμου, ὅτε εἶδε τὸ ἄγριον θηρίον ἐλευθέρως περιερχόμενον ἐν τῷ οἴκῳ, ἔρπων μετέβη εἰς τοὺς συνοίκους καὶ ἤγειρε κραυγὴν. Αἰφνιδίως νῦν ἐξορμᾷ τὸ ὑπηρετικὸν πλῆθος τοῦ οἴκου μετὰ ῥοπάλων, ξιφῶν καὶ λογχῶν ὀπλισμένον· δᾶδες καὶ κηροὶ καὶ φανοὶ μεταβάλλουσι τὴν νύκτα εἰς ἡμέραν· μεγάλοι κύνες θηρευτικοὶ ἐξερεθιζόμενοι ἀπολύονται ἐναντίον τῆς ἀτυχοῦς ἄρκτου· ἐπὶ πᾶσι δὲ ὁ Θρασυλέων εἶναι ἠναγκασμένος ἢ μέχρι τέλους νὰ ὑποκριθῇ τὴν ἄρκτον ἢ νὰ γνωρισθῇ ὡς ἄνθρωπος, ἔπερ μετὰ τινὰς ἑβδομάδας ἔμελλε νὰ ἐπενέγκῃ εἰς αὐτὸν θάνατον οὐδαμῶς σχεδὸν ἥττον ἐπώδυνον. Ὡς ἀνδρείος ἄνθρωπος ἐξελέξατο τὸ πρῶτον ἠγωνίσατο ἐκθύμως, ὅτε μὲν ἐπιτιθέμενος, ὅτε δὲ ὑποχωρῶν ἐναντίον τῆς υπερτέρας ἐχθρικῆς δυνάμεως καὶ κατώρθωσεν ἐπὶ τέλους, καθημαγμένος ἐκ τῶν πληγῶν, νὰ ἐξέλθῃ εἰς τὸ ὑπαιθρον. Ἄλλ' ἐνταῦθα ἐρρίφθησαν ἐπ' αὐτὸν οἱ τῆς γειτονίας κύνες, καὶ τέλος λόγχη τις, ἐκ τῆς χειρὸς μαινομένου τινὸς κατοίκου τῆς ἀπειληθείσης οἰκίας ῥιφθεῖσα, διατρήσασα ἐφόνευσε τὸν μέχρι τελευταίας πνοῆς δίκην ἄρκτου βρυχώμενον ληστήν.²² Ἐν τῷ μεταξύ εἰργάζοντο οἱ λοιποὶ λησταὶ αὐτοὶ καθ' ἑαυτοὺς, μεταβαίνοντες κατὰ μόνους εἰς ἐνέδρας,

²² Apulej. Metam. IV. c. 8. μέχρι 21.

ἀρπάζοντες καὶ φονεύοντες μεμονωμένους ὄδοιπόρους, καὶ παρέδιδον τὴν λείαν αὐτῶν εἰς τὸ κοινὸν ταμεῖον. Ἄλλὰ τέλος κατέλαβε τὴν ὅλην συμμορίαν ὁ ὄλεθρος. Οἱ λησταὶ δηλονότι ἐν πλήρει ἡμέρᾳ ἀπήγαγον νεαρὰν νύμφην ὠραίαν ἀρπάσαντες αὐτὴν ἀπὸ πλουσίου οἴκου, ἐν ᾧ ἐτελεῖτο ὁ γάμος, «ἵνα—ἀπαλλάκτως ὡς ἐθίζουσι σήμερον οἱ λησταὶ ἐν Ἑλλάδι—ἐκβιάσωσιν ἐκ τῆς οἰκογενείας ἀδρὰ λύτρα.» Ἄτυχῆς ἀπόπειρα τῆς νύμφης πρὸς φυγὴν ἐξάπτει τὴν ἀγρίαν φαντασίαν τῶν αιματηρῶν συμμοριτῶν πρὸς ἐπινόησιν μυσαρωτάτων φρικαλεοτήτων.²³ Τότε τέλος ἔρχεται ἡ σωτηρία. Τληπόλεμος ὁ τῆς ἀπαχθείσης κόρης γαμβρός, ἀνὴρ ρωμαλέος καὶ εὐτολμος, ἐφάνη ἐν μέσῳ τῶν ληστῶν, ἵνα δῆθεν ὡς νεαρὸς ληστής ἐνισχύσῃ τὴν διὰ τῶν τελευταίων ἀτυχημάτων δεκατισθεῖσαν συμμορίαν. Παρέστη δὲ εἰς τοὺς ληστὰς ὡς δῆθεν ὁ φοβερὸς λήσταρχος Αἴμος ὁ Θράξ, υἱὸς τοῦ Θήρωνος, οὗ ἡ συμμορία, ἔλεγεν αὐτός, ἀφοῦ ἠρήμωσεν ἰδίως τὴν Μακεδονίαν, κατεστράφη πρὸ μικροῦ ὑπὸ τῶν αὐτοκρατορικῶν στρατευμάτων ἐν τοῖς περὶ τὴν παραλίαν τοῦ Ἀχτίου τόποις, ἐξεγείρασα καθ' ἑαυτῆς ἰδιαιτέρως τὴν ὀργὴν τοῦ αὐτοκράτορος ἐνεκα τῆς ληστεύσεως τῆς οἰκογενείας ἐπισήμου τινὸς Ρωμαίου ἄρχοντος. Ὁ νέος, ὃν οἱ λησταί, φιλοδωρηθέντες μάλιστα γενναίως, ἐδέξαντο ἐν ἀγαλλιάσει, ποιεῖται ἑναρξιν ἀγρίων ὀργίων, ἐν οἷς διὰ μεθυστικῶν φαρμάκων καθίστησιν ἐντελῶς ἀόπλους τοὺς νέους αὐτοῦ συντρόφους, ὥστε τὴν ἐπαύριον κατέστη δυνατόν εὐχερῶς πάντες νὰ δεσμευθῶσι καὶ νὰ παραδοθῶσιν εἰς τοὺς πρὸς καταδίωξιν αὐτῶν ἀποσταλέντας στρατιώτας.²⁴

Οὐχὶ πάντοτε ἐν τοιαύτῃ ἀλλοκότῳ μορφῇ ἐκινεῖτο ἡ λη-

²³ Apulej. ἐν εἰρ. τ. c. 23 μέχρι VI. c. 31 καὶ 32 Λουκιαν. "Ὀν. 21. μέχρι κ. 26.

²⁴ Πρὸς Goll. (ἐν εἰρ. τ. σ. 103 κξ. Kulturbild. σ. 164 κξ)· τῷ Goll ἀκολουθοῦμεν ἐνταῦθα κατὰ τὰ κυριώτατα· ἴδ. καὶ Λουκιαν. "Ὀν. κ. 26. Apulej. Metam. VII. c. 5 μέχρι 13. Τὸ τέλος τοῦ ἱστορήματος ἐξεθέσαμεν κατὰ τὸν Λουκιανόν· παρὰ τῷ Ἀπουλησίῳ οἱ ἐξαφανίζοντες τὴν ληστρικὴν συμμορίαν εἶναι οἱ συμπολίται τοῦ Τληπόλεμου.

στεία· συνηθέστερον ἤρκοῦντο οἱ λησταὶ ἐπιτιθέμενοι ἐναντίον μεμονωμένων ὁδοιπόρων εἴτε καὶ μεγάλους ὁδοιπόρων²⁵ ὀμίλους προσβάλλοντες²⁶. Ἀλλὰ ταῦτα πάντα εἶχον πάλιν ἄλλα ἀποτελέσματα δυσάρεστα· διότι ἐν τοῖς τόποις, ἐν οἷς ἰδίως ἤγον καὶ ἔφερον οἱ λησταί, οἱ χωρικοὶ τοσοῦτον δῦσπιστοι κατεστάθησαν, ὥστε ἐνίοτε, ὁσάκις ἰδίως ἔβλεπον μεγάλας συνοδείας ἐνόπλων ὁδοιπόρων, ἐκλαμβάνοντες τούτους ὡς ληστὰς, ἐπετίθεντο κατ' αὐτῶν ρίπτοντες λίθους, μεταχειριζόμενοι κατὰ τῶν δυστήνων ὁδοιπόρων, πλὴν τῶν ῥοπάλων, μεγάλους ἰδίως κύνας, ἵνα ἀποκρούωσιν ἐγκαίρως καὶ ἀμέσως τὴν ἐπίθεσιν, ἣν ἐφοβοῦντο²⁷. Ἐντεῦθεν προήρχετο κατάστασις πραγμάτων λίαν δυσάρεστος, μαρτυροῦσα πάλιν, ὡς ἐρρήθη, πόσον ὀλίγον οἱ πλεῖστοι τῶν Ῥωμαίων ἀργόντων ἐξετέλουν πράγματι τὸ καθήκον, ὅπερ εἶχον, τοῦ φροντίζειν σπουδαίως ὑπὲρ τῆς ἀστυνομικῆς ἀσφαλείας τῶν ὑπηκόων καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς μᾶλλον ἀπομεμακρυσμέναις χώραις τῶν ἐπαρχιῶν αὐτῶν. Ἡ κατάστασις αὕτη μαρτυρεῖ ἴσως καὶ τοῦτο, ὅτι ἐν τῷ τεραστίῳ μεγέθει τοῦ κράτους ἡ ἐντελής ἐκπλήρωσις τοῦ καθήκοντος τούτου ἐν ἐπαρχίαις οὕτω παρηκμακυΐαις, οἷαι ἡ Ἀχαΐα καὶ ἡ Μακεδονία, καὶ ἐν μέσῳ βαθείας εἰρήνης ἦτο σχεδὸν ἀδύνατος.

Στρέφοντες νῦν τὸ βλέμμα ἀπὸ τοῦ αἵματηρῶς καὶ στυγνῶς σκιεροῦ μέρους τοῦ τότε Ἑλληνισμοῦ εὐρίσκομεν πάλιν εἰκόνας τινὰς λαμπρότερον κεχρωματισμένας. Αἱ τῶν συγχρόνων συγγραφέων εἰδήσεις παρέχουσιν ἡμῖν παρὰ τὴν ἀλλόκοτον ταύτην φρικώδη μυθιστορίαν τῆς ἐν ταῖς βορείαις ὀρειναῖς χώραις τῆς Ἑλλάδος ἐπιχωριαζούσης ληστείας, καὶ τινὰς χαριέσσας περιγραφὰς ἐκ τοῦ τότε βίου τῶν πόλεων. Ἐν ταῖς περιγραφαῖς ταύταις βλέπομεν ὅτι, πλὴν

²⁵ Apulej. Metam. I. c. 7, 34. σ. 35. c. 15, 53. σ. 50. II. c. 14, 122 κξ. σ. 106. VII. c. 4, 452. Λουκιαν. Ὀν. κ. 22. Ἀποστόλου Παύλου Πρὸς Κορινθ. Β'. 11, 26 (« Ὀδοιπορίαις πολλάκις, κινδύνοις ποταμῶν, κινδύνοις ληστῶν... ») *

²⁶ Apulej. Metam. VIII. c. 17.

²⁷ Apulej. Metam. VIII. c. 17. 18.

* Περὶ ληστείας τῆς κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἀκμαζούσης γίνεται λόγος πολὺς καὶ ἐν τοῖς Ἐφεσιακοῖς τοῦ Ξενοφῶντος (τὰ κατὰ Εὐάνθιαν καὶ Ἀβροκόμαν. § 4). (Σ.Μ.)

τῆς ἀναπτύξεως καὶ τῆς ἀκμῆς τῶν ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς παρὰ τὴν Μεσόγειον παραλίαις χώραις τῆς Ἑλλάδος κειμένων πόλεων, καὶ νῦν ἔτι ὁ ἀνθηρότατος ἐπὶ ἐδάφους Ἑλληνικοῦ βίος εὕρισκετο πραγματικῶς ἐν ταῖς νέαις ἀποικίαις ταῖς ὑπὸ Ῥωμαίων ἰδρυθείσαις. Ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐξέχει ἐνταῦθα πάντοτε ἡ Κόρινθος, παραθαλασσία πόλις ἀκμαία, κατοίκους ἔχουσα Ἑλληνας πάσης φυλῆς μετὰ πυρῆνος Ῥωμαίων ἐξηλληνισμένων, μεθ' οὗ ἀνემίχθησαν ἰσχυρῶς ἀνατολικά στοιχεῖα Ἰουδαϊκῆς²⁸ καὶ Φοινικικῆς φυλῆς²⁹. Ἐνταῦθα τὰ πάντα ἀληθῶς ἦσαν πλήρη ζωῆς, τὰ πάντα νέα, νεαρά, νεωτερίζοντα. Ἐνταῦθα δὲν ἐπεκράτει ἡ ἀγροτική σχεδὸν σιγή, ἣτις καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς Ἀθήναις ἤρξατο ν' ἀντικαθιστᾶ τὸν πολικίνητον ἀρχαῖον Ἑλληνικὸν τοῦ δήμου βίον, ἀλλὰ «βίος τρυφηλός, ποικίλος, θορυβώδης, ἀφιερωμένος ὅλως εἰς τὰς ἀπολαύσεις τοῦ παρόντος». Ἡ Κόρινθος εἶχεν ἀναλάβει πράγματι μέγα μέρος τῆς ἀρχαίας αὐτῆς λαμπρότητος. Ἡ εὐφυῆς πρὸς τὴν ἐμπορίαν θέσις αὐτῆς καθίστα αὐτὴν πάλιν διαρκῶς ἐμπόριον ζωηρότατον ὡς καὶ ἐντευκτήριον καὶ διαβάσεως κέντρον πολυπληθῶν ξένων^{29α}. Ἡ ὠραιότης τῆς θέσεως αὐτῆς, ἡ λαμπρότης τῶν νέων οἰκοδομῶν καὶ τῶν θησαυρῶν τῆς τέχνης, αἱ πολλαὶ ἱστορικαὶ ἀναμνήσεις καὶ οἱ μῦθοι οἱ ἀχώριστοι ἀπὸ τοῦ σημείου τούτου τῆς Ἑλληνικῆς γῆς, καθίστων αὐτὴν ἀξίαν νὰ ᾗται ἡ πρωτεύουσα τῆς Ἀχαΐας, ὅπως ἦτο τὸ γεωγραφικὸν αὐτῆς κέντρον· μετὰ τῆς μόνης ἐξαιρέσεως ὅτι τὰ Ἰταλικά καὶ τὰ ἀνατολικά στοιχεῖα εἶχον ὁῶσει εἰς τὸν Κορινθιακὸν βίου χαρακτῆρα σφόδρα ὑλικὸν

²⁸ Πράξ. Ἀποστόλ. 18, 2-17 καὶ ἴδ. ἀνωτ. σ. 81 κξ.

²⁹ Φιλοστρ. Β. Ἀπολλων. Τυαν. Δ. 25 («κατὰ γὰρ τὴν ὁδὸν τὴν ἐπὶ Κεγχρεάς βαδίζοντι αὐτῆ, μόνον φάσμα ἐντυχὸν γυνὴ τ' ἐγένετο καὶ χεῖρα ξυνῆψεν, ἐρᾶν αὐτοῦ πάλαι φάσκουσα, Φοίνισσα δ' εἶναι καὶ οἰκεῖν ἐν προαστείῳ τῆς Κορίνθου»).

^{29α} Περὶ τῆς διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ συγκοινωνίας τῆς γινομένης διὰ τῆς ἀπὸ Λεχαιῶν εἰς Κεγχρεάς εὐθείας ὁδοῦ καὶ διὰ τῆς καλουμένης διολκοῦ ἴδ. καὶ Pompon. Mela II. 3, 7 καὶ Friedländer. Darstell. μέρ. 2. σ. 13 κξ. Περὶ δὲ τῆς κατὰ θάλασσαν συγκοινωνίας ἴδ. καὶ Ἀριστείδ. (τόμ. 1 σ. 37 κξ. ἐκδ. Dind.) καὶ μετὰ τοῦτον τὰς λαμπράς παρὰ τῷ Hausrath περιγραφὰς («der Apostel Paulus») σ. 71 κξ καὶ ἔτι πλέον παρὰ Weber καὶ Holtzmann, Geschichte des Volkes Israel τόμ. 2. μέρ. 2. σ. 736 κξ.

καὶ ὅτι ἡ γνησίως αὐτοκρατορικὴ Ῥωμαϊκὴ νεωτερίζουσα πόλις ἔστερεῖτο παντελῶς τῆς ἀρχαϊκῆς σεμνότητος τῶν Ἀκαδημεικῶν Ἀθηνῶν. Ἡ Κόρινθος ἠδύνατο νὰ ἐλληνίζῃ ἐξωτερικῶς, ἀλλ' οὐδέποτε ἐγένετο Ἑλληνικὴ κατὰ τὴν ἔννοιαν τῆς παλαιᾶς Δωρικῆς Κορίνθου.

Ἡ νέα Κόρινθος εἶχεν ἐξέλθει σῶα ἐκ τῆς βαρείας συμφορᾶς, ὑφ' ἧς εἶχε προσβληθῆ ἐπὶ τοῦ Οὐεσπασιανοῦ. (σ. 172)· ἡ συμπλήρωσις τῶν νέων κτιρίων ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ τῆς Ἑλλάδος ἐγένετο ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀδριανοῦ, ὅστις, ὡς θέλομεν δεῖξει τοῦτο κατωτέρω, διὰ κατασκευῆς νέων τεραστίων ὁδῶν πρὸς τὰ Μέγαρα παρὰ τὴν διὰ τοῦ Ἴσθμοῦ παραλιακὴν ὁδὸν ἠσφάλισεν εἰς τὴν πόλιν νέαν καὶ κρείττονα πρὸς βορρᾶν κατὰ γῆν συγκοινωνίαν, διὰ δὲ τοῦ μεγάλου ἀπὸ Ἀρκαδίας εἰς Κόρινθον ὑδραγωγείου ἔδωκεν εἰς τὴν καὶ ἄλλως ὑδάτων ἀφθόνουσ πηγὰς ἔχουσαν πόλιν τὴν δύναμιν ἵνα διὰ πολλῶν κρηνῶν καὶ ὑδραυλικῶν ἔργων περιβληθῆ νέον χαρίεντα κόσμον· τέλος ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος δὲν ἔπαυσε νὰ ἐνεργῆ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ πρὸς ὄφελος αὐτῆς, ὅπως πρὸ αὐτοῦ καὶ παρ' αὐτὸν Ἡρώδης ὁ Ἀττικὸς³⁰. Ἡ λαμπρὰ πόλις μετὰ τῆς μεγαλοπρεποῦς αὐτῆς ὀρεινῆς ἀκροπόλεως (Ἀκροκορίνθου) καὶ τῆς ἐντεῦθεν Θαυμασίας θέας εἶχε καὶ τὴν τερπνὴν αὐτῆς θέσιν ἐπὶ τῆς εἰς τὸν Κρισαῖον κόλπον ἀποκλινοῦσης εὐρείας τραπεζιοειδοῦς πεδιάδος· ἐν τῇ βορείᾳ ὑπωρείᾳ τοῦ Ἀκροκορίνθου τρεῖς μεγαλοπρεπεῖς λεωφόροι, ἡ Ἴσθμία, ἡ Σικυωνία καὶ ἡ πρὸς Λέχαιον ἐλάμβανον ἀρχὴν ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς τῶν πολυπληθῶν καλλιτεχνημάτων αὐτῆς ἄλλα μὲν, ὡς λ. χ.

³⁰ Περὶ τῆς ἐν Κορίνθῳ ἀφθονίας ὕδατος καὶ τῶν αὐτόθι ὑδραυλικῶν ἔργων ἴδ. Curtius, *Reior.* 2. σ. 524 κξ. 528 κξ. 592. Ἰδιαιτέρως περὶ τῶν ὑδραυλικῶν ἔργων ἴδ. Πausan. B. 2, 7. 3, 3 καὶ 5 καὶ 6. 4, 6. 5, 1 καὶ 2. Ἀριστείδ. 1. σ. 39. Ἐκ τῶν κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Πausανίου οἰκοδομῶν τῆς Κορίνθου εἶναι ἰδίως ὁ ναὸς τοῦ Καπιτωλίου Διὸς (Πausan. B. κ. 4, 5) κείμενος ἐν τῷ δυτικῷ τμήματι τῆς πόλεως, ἐν τῇ κλιτύϊ τοῦ Ἀκροκορίνθου, ἐγγὺς τοῦ γυμνασίου καὶ ὑπερθεῖν τοῦ θεάτρου. (Ὁ Στάτιος Σελίνιος ἤδη περιγράφει II. 2. 34 (ὡς φαίνεται ἐξ αὐτοψίας) «στοὰν φέρουσαν ἀπὸ Λεχάιου, ἥτοι ἀπὸ τῆς εἰς Λέχαιον ὁδοῦ, πρὸς τὸν Ἀκροκόρινθον») Friedländer II. ἐκδ. 2. σ. 65. σημ. 3),

τὸ μεγαλοπρεπὲς χαλκοῦν ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς μετὰ τοῦ διὰ τῶν εἰκόνων τῶν Μουσῶν διακεκοσμημένου βάρου, ἢ ἦσαν ἰδρυμένα καθ' ἑαυτὰ ἐν μέσῳ τῆς ἀγορᾶς ἢ ἦσαν συνημμένα μετὰ τῶν κρηνῶν, ἄλλα δὲ ἀνήκον εἰς τὰ πολυπληθῆ τῆς πόλεως ἱερά τὰ ἀφιερωμένα κατὰ μέγα μέρος εἰς τὴν λατρείαν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν, ἢτοι Κορινθιακῶν τοπικῶν θεοτήτων, ἔτι δὲ καὶ εἰς τὴν λατρείαν Ῥωμαϊκῶν θεοτήτων καὶ ἀποθεωθέντων Ῥωμαίων ἀνδρῶν (τόμ. Α'. σ. 644), ἔτι δὲ καὶ νεηλῦδων ἀνατολικῶν θεοτήτων. Τὴν πόλιν ἐκόσμουσαν πρὸς τούτοις καὶ λουτρά καὶ ἄλλα μεγαλοπρεπῆ κτίρια παντοῖα· τὸ δὲ Κράνειον, τὸ χάριεν ἀνατολικὸν προάστειον, μετὰ τῶν ὠραίων αὐτοῦ ἄλσων, ἐπαύλεων, δροσερῶν σκιῶν καὶ ζωογόνου ἀέρος, τῶν ὠραίων κρηνῶν καὶ τερπνῶν ἀναπαυτηρίων, ἦτο τόπος διατριβῆς περιζήτητος, ἰδίως εἰς τοὺς εὐπορωτέρους τῶν πολιτῶν³¹. Μετὰ τούτων δὲ πάντων ἔτι δὲ καὶ μετὰ τῶν λιμένων Λεχαιῶν, Κεγχρεῶν καὶ Σχοίνου, ἡ Κόρινθος καθίστατο ἐμπορικὴ πόλις γνησία τῶν τότε χρόνων. Εἶναι ἀληθές ὅτι καὶ παιδευμάτων δὲν ἡμοίρει ἡ πόλις· σπουδαί φιλοσοφικαί, καὶ αὐτὴ ἡ τραχεῖα αὐστηρότης τῆς κυνικῆς σχολῆς, ἐπεχωρίαζον καὶ ἐνταῦθα³². βιβλιοπωλείων δὲ³³ καὶ βιβλιοθηκῶν ἐν ταῖς στοαῖς, σχολείων καὶ γυμνασίων ὑπῆρχε πλῆθος³⁴. Ἄλλ' ἔμως ὑπερεῖχε πολὺ ἡ κίνησις ἢ ἐμπορικὴ, μετὰ ταύτης δὲ ἡ τρυφηλή, αἰσθητικὴ ἡδυπάθεια. Ἡ νέα Κόρινθος, ἦτο (πρὸλ. σ. 105) οὐχ ἦττον τῆς ἀρχαίας

³¹ Πρὸλ. Curtius, Pelop. τόμ. 2. σ. 524. μέχρι σ. 540. Πausan. Β. 2 μέχρι 5.

Ἐν Κρανείῳ ἦσαν καὶ οἱ τάφοι τῆς Λαίδος καὶ τοῦ Διογένοους Πausan. Β. 2, 4.

³² Πρὸλ. Φιλοστρ. Β. Ἀπολλ. Τυαν. Δ. 25.

³³ Πρὸλ. Λουκιαν. Πῶς δ. ἰστ. συγγρ. κ. 17 ἀρχ. *

³⁴ Πρὸλ. Ἀριστείδ. 1. σ. 40. Περὶ τῶν ἱατρικῶν σπουδῶν ἴδ. ἀνωτ. σ. 215 σημ. 42. περὶ τῆς λαμπρότητος, τοῦ πλοῦτος καὶ τοῦ κάλλους τῆς Κορίνθου ἴδ. καθόλου παρὰ Ἀριστείδ. σ. 36-42. Καὶ πρὸλ. Δ. Χρυσοστ. Λόγ. 37. (Κορινθιακός σ. 464 M. καὶ ΛΓ. σ. 87 M.) καὶ Λουκιαν. ἐν εἰρ. τ. 29.

* Ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ τοῦ Λουκιανοῦ γίνεται λόγος οὐχὶ περὶ βιβλιοπωλείου, ἀλλ' ἀπλῶς περὶ τῶν πρῶν ἐν Κορίνθῳ συγγραμμάτων σοφοῦ τινος «τὴν γνώμην δὲ ἐρῶ καὶ τὰ πρῶν ἐν Κορίνθῳ συγγράμματα». Ἐν δὲ τῷ ἑτέρῳ χωρίῳ τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως ἐν εἰρ. τ. κ. 29), εἰς δὲ παραπέμπει ὁ συγγραφεὺς ὡς μαρτυροῦν περὶ τοῦ κάλλους τῆς Κορίνθου, οὐδεὶς περὶ τοιοῦτου τινός πράγματος γίνεται λόγος. (Σ. Μ.).

« πόλις τῆς Ἀφροδίτης »· πρὸς τούτοις τὰ Ἰταλικά ἤθη εἶχον εἰσαγάγει ἀκριβῶς εἰς τὴν Κόρινθον ἀγῶνας μονομάχων καὶ θηριομαχίας, ἅτινα ἐπιδιώκοντο μετὰ πάθους ἐνταῦθα (πρβλ. κατωτέρω)· καὶ αὐτὸ δὲ τὸ βδελυρὸν παρὰ Ῥωμαίοις ἔθος τοῦ μεταβάλλειν τὸν θάνατον τῶν καταδίκων κακούργων εἰς θεαματικὴν ἡδονὴν τοῦ πλήθους (ἴδ. κατωτέρω) εἶχε καταστῆ ἐπιχώριον ἐν Κορίνθῳ κατὰ τρόπον φρικώδη. Ἐνταῦθα δὲ πρὸ πάντων τὸ θέατρον ἐκτραπὲν τοῦ ἀληθοῦς προορισμοῦ εἶχε μεταβληθῆ κατ' ἐξοχὴν εἰς ὀρχήστραν (ἴδ. κατωτέρω)· ἐνταῦθα τέλος ἰδίως ἐρριζοβόλησαν βαθέως αἱ λατρεῖαι τῆς Ἀνατολῆς, καὶ ἰδίως ἡ λατρεία τῆς Ἴσιδος καὶ τοῦ Σαράπιδος μετὰ τῶν λαμπροτάτων ἐορτῶν αὐτῶν (ἴδ. κατωτ.). Εἶδομεν δὲ πρότερον ἤδη πόσον δύσκολον κατέστη εἰς τοὺς ἀποστόλους τοῦ Εὐαγγελίου καὶ αὐτὴν τὴν νεαρὰν μόνον χριστιανικὴν κοινότητα νὰ διατηρήσωσιν ἐν τῇ βαθμίδι ὑψηλότερας ἠθικῆς ἀγνότητος. Καὶ ἐνταῦθα τὸ ἀποτέλεσμα ὑπῆρξε *Desinit mulier formosa in vilem piscem!**

Ἀλλὰ τὸ μέγιστον διαφέρον ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς πόλεσιν ἐξεγείρουσιν ὑπὲρ ἑαυτῶν πάντοτε αἱ Ἀθῆναι· εἰς ἡμᾶς δὲ καὶ διὰ τοῦτο, ὅτι, ὡς πρότερον, οὕτω καὶ νῦν ἐκ ταύτης ἀκριβῶς τῆς πόλεως γινώσκομεν τσαῦτα δείγματα χαρακτηριστικὰ βίου ἰδιοφυοῦς, ὅσα ἐξ οὐδεμιᾶς ἄλλης πόλεως τοῦ τότε Ἑλληνικοῦ κόσμου. Καὶ ὁ Πλούταρχος αὐτὸς ἐνόει³⁵ σαφῶς ὅτι ἡ ἰδιοφυΐα τοῦ χαρακτῆρος τοῦ Ἀθηναίου λαοῦ διετηρήθη μετ' ἰδιαζούσης διαρκοῦς ἐνότητος. Ἀλλ' ἡ ἀγάπη μεθ' ἧς προσεκολλᾶτο ὁ πεπολιτισμένος Ἑλληνικὸς κόσμος καὶ ἐν τοῖς Ῥωμαίοις οἱ λεπτότεροι τὴν φύσιν καὶ τὴν μόρφωσιν εἰς τὴν ἔνδοξον ταύτην πόλιν τῶν μεγάλων νεκρῶν καὶ ἀνεξιτήλων ἀναμνήσεων τῶν εὐγενεστάτων ἅμα καὶ ἠθικῶς μεγίστων, εἰς τὸ μουσεῖον τοῦτο τῶν λαμπρῶν ἔτι διηνεκῶς ἐν καθαρωτάτῃ αἴγλῃ ἀκτινοβολούντων μνημείων καὶ

³⁵ Περὶ τῶν ὑπὸ τοῦ θεοῦ βρ. τιμωρ. κ. 15.

* Ἐκ γνωστοῦ περιφήμου στίχου τοῦ Ὁρατίου (Epistol. ad Pison. στ. 4 («Desinit in piscem mulier formosa»)). (Σ. Μ.).

καλλιτεχνημάτων, εἰς τὴν ἔδραν ταύτην τῶν περικλεεστάτων παι-
 δευμάτων ἢ ἀγάπη αὕτη διετέλει διαρκῶς ἀξανομένη. Ὁ ὄμιλος
 τῶν εἰς Ἑλλάδα ἀφικνουμένων ξένων μετέβαινε διαφερόντως, ὡς
 πρότερον, οὕτω καὶ νῦν εἰς τὴν πόλιν τοῦ Περικλέους· ἢ εἰς τὰ
 Ἐλευσίνια μυστήρια μύησις ἦτο διαρκῶς περιζήτητος ὑπὸ τῶν
 ἐπισήμων ξένων³⁶. τὸ τοῦ Ἀθηναίου δὲ πολίτου δικαίωμα³⁷ ἀσμέ-
 νως ἐζητεῖτο καὶ ἐλαμβάνετο ὑπὸ τῶν ξένων. Εἶναι γνωστὸν ὅτι
 ὁ Πλούταρχος ἐγένετο πολίτης Ἀθηναῖος (σ. 218). Πλὴν δὲ τῶν
 πολλῶν οὐχὶ πάνυ ὀνομαστῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν περιφήμων μελω-
 δῶν καὶ ἀθλητῶν, εἰς οὓς ἀπενεμήθη τιμητικῶς τὸ δικαίωμα τοῦ
 πολίτου³⁸ καὶ τῶν πολλῶν περιφήμων φιλοσόφων τῆς Ἀθηναϊκῆς
 φιλοσοφικῆς Σχολῆς ἢ Πανεπιστημίου, οἵτινες, ὡς ὁ Ἀμμώνιος,
 διηνεκῶς ἐπεζήτουν καὶ ἐλάμβανον τὸ δικαίωμα τοῦτο καὶ πολ-
 λάκις περιεβάλλοντο τὰ ὑψίστα ἀξιώματα, βλέπομεν ἰδίως Ἐλ-
 ληνιστικὴν τινὰ οἰκογένειαν ἡγεμονικοῦ αἵματος καθισταμένην ἀστι-
 κὴν Ἀθηναϊκὴν διὰ πολιτογραφῆσεως^{39*}. Ὁ ἔσχατος, ὑπὸ τοῦ
 Οὐεσπασιανοῦ « ἐκπεσὼν τοῦ ἀξιώματος αὐτοῦ », βασιλεὺς τῆς
 Κομμαγηνῆς Ἀντίοχος Δ'. Ἐπιφανῆς Μέγας εἶχε δύο υἱούς,
 Καλλίνικον καὶ (Γάιον Ἰούλιον Ἀντίοχον) Ἐπιφανῆ. Ὁ Ἐπιφα-
 νῆς δὲ πάλιν εἶχε τρεῖς υἱούς, τὸν Ἀντίοχον Φιλόπαππον καὶ τοὺς
 ἀδελφοὺς αὐτοῦ. Τῶν νέων τούτων εἰς ἰδίως κατέστη ὀνομαστὸς ἐν
 Ἀθήναις, γενόμενος πολίτης Ἀθηναῖος τὸν δῆμον Βησαεὺς (ἐκ τοῦ

³⁶ Πρβλ. Lobeck, Aglaopham. σ. 37 κξ.

³⁷ Ἡ ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου γενομένη ἀπαγόρευσις (τόμ. 1. σ. 624) τοῦ ἀγοράζειν
 διὰ γρημάτων δικαίωμα πολίτου Ἀθηναίου, ἐπὶ τοῦ Τιβερίου ἤδη εἶχε καταστῆ ἔργω
 ἄκυρος, καὶ συχνῆ ἐγένετο ἀγορὰ τοιοῦτου δικαιώματος κατὰ τὸν εἰρημένον τρόπον. Πρβλ.
 Brunck. Anal. Gr. II. σ. 208. VI. Ellissen, z. Gesch. Athens σ. 27 κξ.

³⁸ Πρβλ. Böckh C. I. τ. 2. ἀρ. 3425. τ. 3. ἀρ. 5913. καὶ ἴδ. τόμ. 1. ἀρ. 247,
 1427. 1428. 1720.

^{39*} Πρὸς τούτοις καὶ οἱ ἀπόγονοι τοῦ εὐγενοῦς οἴκου τοῦ Κίμωνος καὶ Μιλτιάδου
 μεγάλης ἔτι διηνεκῶς ἀπῆλθον τιμῆς ἐν Ἀθήναις, ἐνῆ αἱ οἰκογένειαι τῶν τυράννων Λα-
 χάρου καὶ Ἀριστίωνος ἐξηλαύνοντο διηνεκῶς ἐκ τῆς πόλεως. Πλουτάρχ. Περὶ τῶν ὑπὸ
 θ. βρ. τιμ. κ. 13. Περὶ τῶν ἀπογόνων τοῦ Θεμιστοκλέους ἴδ. Πλουτάρχ. Θεμιστοκλ. κ.
 32 τέλ. Böckh C. I. 1. σ. 442.

δήμου Βήσης) καὶ φυλῆς Ἀντιοχίδος (ἴσως διότι ἡ οἰκογένεια αὐτοῦ ἔφερε τὸ αὐτὸ ὄνομα (Ἀντίοχος), ὅπερ καὶ ὁ ἐπώνυμος τῆς φυλῆς ταύτης Ἡρακλείδης, εἰς ὃν μάλιστα φαίνεται ὅτι ἀνῆγον τὴν ἀρχὴν αὐτῶν οἱ εἰς τὸ γένος αὐτοῦ τοσοῦτον ἐγγὺς προσήκοντες Σελευκίδαι). Ὁ Φιλόπαππος οὗτος, ὅστις καὶ πρὸς τὸν Πλούταρχον διετελεῖ εἰς τοσοῦτον οἰκείας φιλικὰς σχέσεις, εὐηργέτησε τοὺς Ἀθηναίους κατὰ τὸν τρόπον τῶν τότε χρόνων, ἀφοῦ ποιούμενος χρῆσιν τῆς μεγάλης αὐτοῦ περιουσίας ἐν μάλα ἀγαστῇ ἐλευθεριότητι, πλὴν ἄλλων, ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ μεγάλης τινὸς ἐορτῆς ὡς ἀγωνοθέτης ὑπέστη αὐτὸς τὰς δαπάνας τῆς χορηγίας ὑπὲρ ὅλων τῶν φυλῶν τῶν Ἀθηνῶν, ἐντεῦθεν δὲ περιεβλήθη ἀρχὰς καὶ ἀξιώματα, ἔλαβε δὲ καὶ ἔδραν τιμητικὴν ἐν τῷ θεάτρῳ τοῦ Διονύσου. Ὅτε δὲ ἐτελεύτησε τὸν βίον (πιθανῶς ἐπὶ τοῦ Τραϊανοῦ), ἐγένετο αὐτῷ ταφὴ ἐν τῷ ἀρχαιόθεν περιρῆμῳ Μουσεῖῳ (λόφῳ τῶν Μουσῶν)· καὶ ἠγέρθη αὐτῷ ὑπὸ τῆς πόλεως μνημεῖον, οὗ τῆς ἐκτελέσεως ἐπιμεληταὶ ἐγένοντο οἱ ἐγγύτατοι συγγενεῖς αὐτοῦ (περὶ τὰ 114 μ. Χ.), ἰδίως οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ Γάιος Ἰούλιος Ἀντίοχος Φιλόπαππος καὶ ἄλλος τις Φιλόπαππος. Τὸ μνημεῖον τοῦτο, ὃν κοῖλόν τι κατασκεύασμα ἐκ μαρμάρου (μετὰ τριῶν φατνωμάτων καὶ τριῶν παραστατῶν), εἰς ὃ ἦσαν συνημμένα εἰκόνες τῶν τε τετελευτηκότων καὶ τῶν ζώντων μελῶν τῆς οἰκογενείας (ἰδίως ὁ ἀνδριάς τοῦ περικλεοῦς Βησαέως παριστῶν αὐτὸν καθήμενον), ἔτι δὲ καὶ ἐπιγραφαί, σώζεται κατὰ μέγα μέρος μέχρι σήμερον. Ἀλλ' ὁ οἶκος τοῦ Φιλοπάππου τοῦ Βησαέως ἤχμασεν ἐν Ἀθήναις ἐπὶ μακρότερον ἔτι χρόνον³⁹.

Ἐν Ἀθήναις τὸ πλεῖστον μεταξὺ τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων, ἐξαιρουμένης τῆς Ῥόδου, διετερεῖτο ἔτι ἀπήχησις τις τοῦ ἀρχαίου πολυκινήτου δημοσίου βίου. Λεῖψανον τοῦ ἀρχαίου ἤθους, καὶ ἰδίως

³⁹ Πρὸς ἀνωτ. σ. 132 σημ. 22 καὶ ἴδ. Böckh C. I. τ. 1. σ. 432. 433. πρὸς καὶ Πλουτ. Συμπ. βιβλ. Α. πρὸς δλ. 10, 1. Πῶς ἂν τις διακρ. τὸν κόλακα τοῦ φίλου κ. 1. ἀρχ. Wyttenbach, Animadv. in Plut. Op. Mor. τ. 1. σ. 325. Πaus. Α. 25. 6. Eilissen σ. 52 κξ. Bursian, Geogr. σ. 276. Philolog. τ. 23. σ. 606. Φιλίστ. Δ. 1. σ. 94. ἀρ. 5, 3 κξ.

τοῦ ἀρχαίου δημοκρατικοῦ πνεύματος, καί περ διεστραμμένον καὶ διαλελυμένον, ἔζη ἐν τῷ λαῷ τούτῳ μέχρι τῆς τελευταίας αὐτοῦ πνοῆς ⁴⁰. Ὁ μηχανισμὸς τῆς ἀρχαίας πολιτείας εἰργάζετο ἔτι νῦν κατὰ τὸν τρόπον ἐκεῖνον, περὶ οὗ ἐν τοῖς προηγουμένοις τμήμασι τοῦ βιβλίου τούτου πολλάκις ἐποιησάμεθα λόγον. Εἶναι ἀληθές, ὅτι ἡ ἐσωτερικὴ οὐσία τῆς τοιαύτης ἐνεργείας ἦτο πολὺ ἐνδεής. Αἱ τῶν ἀρχῶν καὶ τῆς βουλῆς ἐκλογαί· αἱ συζητήσεις περὶ τῶν τοπικῶν ὑποθέσεων, αἵτινες εἶχον ἔτι τὴν σπουδαιότητα αὐτῶν ὡς πρὸς τὴν μικρὰν Ἀττικὴν· θόρυβοι, ἐπιβοήσεις, ταραχαὶ ἕνεκα σιτοδείας, ταραχαὶ πολιτικαὶ ἐν τῇ πόλει, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἄξια νὰ παραβληθῶσι πρὸς τὴν περίφημον «θύελλαν τὴν ἐν ποτηρίῳ ὕδατος», ταῦτα ἦσαν τὰ ἀποτελοῦντα τὴν πολιτικὴν ἐν Ἀθήναις κίνησιν, μὴ εὐρόντα σχεδόν, ὡς φαίνεται, χρονογράφον πρὸς συγγραφὴν. Καὶ ἄλλως δὲ δὲν ἦσαν ἄξια ἀναγραφῆς γεγονότα, οἷον τὸ ἐξῆς· ὅτι ὁ δῆμος καθ' ὃν χρόνον ὁ Πλούταρχος ἐσπούδαζεν ἐν Ἀθήναις, πλὴν ἄλλων ἐψηφίσατο ἡμέραν τινὰ ἵνα ὁ ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἀσκληπιοῦ πιστὸς ἀποδειχθεὶς φρουρὸς κύων Κάππαρος, ὅστις ἄνθρωπὸν τινὰ συλήσαντα τὸν ναὸν ἀπαύστως καταδιώξας ἐπήνεγκε τὴν τοῦ ἱεροσύλου σύλληψιν, τρέφεται δημοσίᾳ δαπάνῃ μέχρι τῆς τελευτῆς ⁴¹. Περὶ τοιαῦτα οὐτιδανὰ ἐπολυπραγμόνει νῦν ὁ τοσοῦτον μέγας ποτὲ λαὸς οὗτος· ἀλλ' ἐν τούτοις ὑπῆρχεν καὶ τις ἀπήχησις τοῦ μεγάλου πρὸς εὐγενῆ ἔργα ταχέως ἐξεγειρομένου ἐνθουσιασμοῦ καὶ τῆς μεγαθύμου ἐλευθεριότητος, ἅτινα καὶ ὁ Πλούταρχος ἔτι ἐν τῷ χαρακτῆρι τῶν συγχρόνων αὐτοῦ Ἀθηναίων ἀνεγνώρισε ^{42α}. Περὶ σπουδαιότερων συμπερόντων ἐγένετο ἀληθῶς τότε μόνον λόγος, ὅτε προέκειτο, κατὰ τὰ λίαν συνήθη, περὶ ἰδρύσεως ἀνδριάντος τιμητικοῦ ἢ περὶ τῶν

⁴⁰ Πλουτ. Πολιτ. Παραγγ. κ. 3. Περὶ τῶν ὑπὸ τοῦ θεοῦ βραδ. τιμωρ. κ. 15.

⁴¹ Πλουτ. Συμπ. βιβλ. Η. πρόβλ. 3, 1 ἀρχ. πρβλ. Λουκιαν. Δημων. κ. 9. 64. Πλουτ. Πότερα τῶν ζώων χρησιμώτερα. κ. 13.

^{42α} Πλουτ. Ἀριστείδ. κ. 27 τέλ. («Ἦς φιλάνθρωπίας καὶ χρηστότητος πολλὰ καὶ καθ' ἡμᾶς ἡ πόλις ἐκφέρουσα δείγματα θαυμάζεται καὶ ζηλοῦται δικαίως»).

σχέσεων τοῦ δήμου πρὸς τὴν Ῥωμαϊκὴν κυβέρνησιν. Μεταξὺ δὲ τῶν ἐν τέλει μόνον οἱ Ἀρεσπαγῖται καὶ οἱ ἀνώτατοι στρατηγοὶ ἦσαν οἱ ἰδίως κεκτημένοι μέχρι τινὸς πολιτικὴν τινα δύναμιν. Ὡς πρὸς τὸν Ἄρειον πάγον μανθίνομεν ὅτι ἐν τοῖς ὑστέροις χρόνοις τῆς περιόδου, ἧς τὴν ἱστορίαν ἀφηγούμεθα ἐνταῦθα, φίλος τις τοῦ Πλουτάρχου, Εὐφάνης καλούμενος, προϊστάτο τῆς ἀρχῆς ταύτης καὶ ὅτι ὁ κράτιστος Χαιρωνεὺς φιλόσοφος τὸ γνωστὸν αὐτοῦ σύγραμμα «Εἰ πρεσβυτέρῳ πολιτευτέον» ἀφιέρωσεν εἰς τὸν γεγηρακότα ἤδη Ἀθηναῖον πολιτικὸν ἄνδρα μετὰ ὠριμμένου σκοποῦ νὰ ἀποτρέψῃ αὐτὸν τῆς βουλῆς, ἣν ἐβουλεύετο, τοῦ ἀποχωρῆσαι ἕνεκα βαθέος γήρατος τῆς προεδρείας ἐν τῷ Ἀρείῳ πάγῳ (ὡς καὶ τῆς θέσεως αὐτοῦ ἐν τῷ Ἀμφικτυονικῷ συνεδρίῳ) καὶ νὰ ἀποθέσῃ τὸ ἐν Ἀθήναις ἀξίωμα αὐτοῦ ὡς ἱερέως τοῦ Διὸς πολιέως καὶ ἀγοραίου⁴³. Τὸ δὲ κύριον ἔργον τοῦ ὑπάτου στρατηγοῦ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους περιστρέφετο ἐπὶ μᾶλλον περὶ τὴν ἐπιτήρησιν τῶν ἐν Ἀθήναις παιδευτηρίων· ἐντεῦθεν δὲ καὶ ἐν τούτοις καὶ ἐν τοῖς εὐθύς ἐπομένοις χρόνοις ὁ ἀρχων οὗτος ἐξελέγετο κατὰ προτίμησιν ἐκ τοῦ μέσου τῶν τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ῥητορικῆς καθηγητῶν, ὡς ἤδη ἐρρήθη (σ. 177 σημ.) ὅτι ὁ περίφημος τοῦ Πλουτάρχου διδάσκαλος, ὁ φιλόσοφος Ἀμμώνιος, τρίς περιεβλήθη τὸ ἀξίωμα τοῦτο.

Αἱ Ἀθήναι ἦσαν νῦν διαφερόντως πόλις πανεπιστημιακὴ. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ μεγάλη τοῦ Ἀθηναϊκοῦ πανεπιστημίου αἴγλη, μετὰ τῶν φιλοσόφων καὶ ῥητόρων αὐτοῦ καὶ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς καλουμένης δευτέρας σοφιστικῆς, ἀνήκει μᾶλλον εἰς τὴν ἀπὸ Ἀδριανοῦ ἀρχομένην περίοδον. Ἀλλὰ καὶ νῦν ἤδη τὰ συμφέροντα τῶν Ἀθηναίων συνεδέοντο σχεδὸν μόνον εἰς τὰ ἐκπαιδευτήρια⁴⁴ καὶ τοὺς τούτων ἀντιπροσώπους. Ὁ ὅλος δὲ ἐν Ἀθήναις βίος καὶ τὸ ὅλον ἐπικρατοῦν ἦθος ἐξηρτᾶτο καὶ νῦν σχεδὸν μόνον

⁴³ Πλουτ. Εἰ πρεσβυτ. πολιτευτέον κ. 1. ἀρχ. πρβλ. κ. 4. 10. 11. 17. 20 ἀρχ.

⁴⁴ Περί τίνος νεωστὶ ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν γενομένης γνωστῆς ἐν Ἀθήναις βιβλιοθήκης (τοῦ 1. περίπου μ. Χ. αἰῶνος) ἴδ. Rhein. Mus. Jahrg. XVIII. (1863) σ. 269.

ἐκ τῶν πραγμάτων τῶν ἀκαδημεικῶν. Ὡς ἐν τινι μεσαίας τάξεως Γερμανικῇ πόλει ἐχούσῃ ἐμπορικὴν ἐπιμιξίαν καὶ βιομηχανικὴν ἐργασίαν ὀλίγον ἀνεπτυγμένην, οὕτω καὶ ἐν Ἀθήναις ἐπεκράτει νῦν τὸ πανεπιστήμιον, οὗ τὰ συμφέροντα διέπouσι καὶ τὰς διαθέσεις καὶ τὰς συμπαθείας τῶν πολιτῶν. Αἱ περὶ ἀρχῶν φιλοσοφικῶν δογματικαὶ μεταξὺ τῶν ποικίλων φιλοσοφικῶν σχολῶν ἔριδες· ἢ μὴ ἐξομαλυνθεῖσα ἔτι ἀντίθεσις μεταξὺ τῶν καθηγητῶν τῆς φιλοσοφίας καὶ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς νῦν ἀναφαινομένης νέας σοφιστικῆς, (περὶ ὧν ἐν τῷ τρίτῳ μέρει τοῦ βιβλίου τούτου θέλομεν πραγματευθῆ ἐν συνεχείᾳ)· ἢ κατάληψις τῶν ποικίλων ἐδρῶν τῆς διδασκαλίας· ὁ ἐξωτερικὸς χαρακτήρ ἐκάστου τῶν λογίων· οἱ νεαροὶ Ἕλληνες καὶ ἑλληνιστικοὶ σπουδασταὶ μετὰ τῶν ὑπηρετῶν αὐτῶν· ἀνέκδοτα ἐκ τῶν ἀκαδημεικῶν ὁμίλων, τοιαῦτα ἦσαν νῦν τὰ ζωογονοῦντα τὴν πόλιν ἐκείνην, ἥτις εἶχε καταστῆ ποτε ἢ πρώτη μεγάλη δύναμις ἐν τῷ Ἑλληνικῷ κόσμῳ.

Τὸ ἀκαδημεικὸν τοῦτο πνεῦμα καταφαίνεται ἐν ταῖς γεγηρακυίαις Ἀθήναις ὅτε μὲν κατὰ τρόπον κωμικόν, ἐνίοτε δὲ καὶ κατὰ τρόπον ὀλως ἀξιάγαστον. Ταπεινὴν κολακείαν, ἐκπλήττουσαν διὰ τοῦ μεγέθους τῆς ἀναισθησίας καὶ μωρίας, καὶ νῦν ἔτι δὲν ἠνείχετο ὁ ἀγχίνους οὗτος λαός.^{45α} Πρὸς τούτοις, ἐπειδὴ δὲν ἠδύναντο οἱ νῦν Ἀθηναῖοι νὰ κατορθώσωσι τι μέγα ἐν τῷ πολιτικῷ βίῳ, προσηλοῦντο τοῦλάχιστον μετὰ ζήλου συγκινητικοῦ πρὸς τὰς ἀρχαίας μεγάλας παραδόσεις. Ἐξαιρετικὸν θαυμαστῶς ἦτο βεβαίως τὸ ὅτι οἱ Ἀττικοὶ ῥήτορες καὶ οἱ τῶν δικαστηρίων ἀγορηταὶ εἰς τὸν εὐπετῆ μικρὸν λαὸν ἀπαύστως καὶ ἐν πάσῃ καταλλήλῳ καὶ ἀκαταλλήλῳ περιστάσει ἐποιοῦντο λόγον περὶ τῶν μυθωδῶν σχεδὸν κατασταθέντων ἐνδόξων ἔργων τοῦ Μαραθῶνος, τῶν Πλαταιῶν καὶ τῆς Σαλαμῖνος.⁴⁵ Ἀληθῶς ὅμως ὁ εὖ ἠγμένος καὶ πεπαιδευμένος Ἀθηναῖος τοσοῦτον πολὺ ἔζη ἐν τῷ παρελθόντι, ὥστε

^{45α} Πρὸβλ. Φιλοστρ. Β. Σοφιστ. Α. 25, 4. καὶ Β. 10, 2 ἀρχ.

⁴⁵ Πρὸβλ. τὸ δηκτικὸν παρὰ Λουκιανῷ (Ῥητόρ. Διδάσκ. 18) σκῶμμα («Πλὴν

οὐδ' ἐν τοῖς παιδροῖς συμποσίοις ἤθελε νὰ ἀπολέσῃ τὴν εὐκαιρίαν μετὰ πεπληρωμένων ποτηρίων ἐν τῇ χειρὶ νὰ προβάλλῃ προβλήματα καὶ εὐαρέστως νὰ ἀκροᾶται συζητήσεων, οἷαι αἱ ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου τοσοῦτον χαριέντως περιγραφεῖσαι περὶ τῆς ἀρχαίας καὶ ἀπαραμίλλως λαμπρᾶς δόξης τῆς Αἰαντίδος φυλῆς, περὶ τῶν μεγάλων ἀνδρῶν αὐτῆς καὶ περὶ τῶν νῦν ἔτι ὑφισταμένων τιμητικῶν δικαιωμάτων αὐτῆς καὶ περὶ τῶν αἰτίων τῶν τοιούτων τιμῶν⁴⁶ ὡς καὶ περὶ τῆς δόξης τῶν ἄλλων φυλῶν. Ἄνδρες λόγιοι καὶ μεμορφωμένοι (καὶ οὐχὶ μόνον ἐν Ἀθήναις) ἐώρταζον ἐπιμελῶς (τῇ ἑκτῇ καὶ τῇ ἐβδόμῃ ἡμέρᾳ τοῦ Θαργηλιῶνος) τὰ γενέθλια τῶν μεγάλων ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἡρώων τοῦ πνεύματος, Σωκράτους καὶ Πλάτωνος, ὧ' αἱ σχολαί, ἀκριβῶς κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, ἐγένοντο αἰτία ἵνα μὴ αἱ Ἀθήναι κατέλθωσι πρὸ πολλοῦ εἰς θέσιν ἡσύχου τινὸς πολισματοῦ.⁴⁷ Τέλος δὲ « φιλόσοφοι δυνάμενοι νὰ ἐννεῶσι τὴν ἀληθῆ τοῦ λαοῦ ψυχὴν ἠδύναντο νὰ περιποιήσωσιν ἑαυτοῖς δημοτικότητα καθισταμένην ἄκρως ὠφέλιμον καὶ εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῶν θέσιν. Ὁ δημοτικώτατος ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην ἀνὴρ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἦτο ὁ Δημῶναξ, ἔστις καὶ αὐτὸν τὸν εὐφυᾶ

ἀλλ' ἔπειγε καὶ σύνειρε καὶ ἐν περὶ ὑβριστοῦ τινος ἢ μοιχοῦ λέγῃς Ἀθήνησι, τὰ ἐν Ἰνδοῖς καὶ Ἐκδατάνοις λεγέσθω ἐπὶ πᾶσι δὲ ὁ Μαραθὼν καὶ ὁ Κυναίγειρος, ὧν οὐκ ἄν τι ἄνευ γένοιτο καὶ αἰεὶ ὁ Ἄθως πλείσθω καὶ ὁ Ἑλλήσποντος πεζευέσθω καὶ ὁ ἥλιος ὑπὸ τῶν Μηδικῶν βελῶν σκεπέσθω καὶ Ἐέρξης φευγέτω καὶ ὁ Λεωνίδαο θαυμαζέσθω... καὶ τὸ Ἀρτεμίσιον καὶ αἱ Πλαταιαὶ πολλὰ ταῦτα καὶ πυκνά.

⁴⁶ Πλουτάρχ. Συμποσ. βιβλ. Α. πρόβλ. 10 (πρβλ. καὶ σημ. 47). Καθ' ὅμοιον τρόπον, ἀφοῦ μάλιστα ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις τῆς παρακμῆς μεγίστη ἀπεδίδοτο ἀξία εἰς τὴν ἀπὸ ἐνδόξων προγόνων τῶν παναρχαιοτάτων ἔτι χρόνων καταγωγῆν, γένη τινὰ ἐν Βοιωτίᾳ ζηλοτύπως καὶ ἐπιμόνως εἶχοντο τῶν ἀξιώσεων αὐτῶν περὶ τῆς μέχρι τοῦ ἡρωϊκοῦ βασιλείως Ὀφέλτα καὶ μέχρι τῶν Ἡρακλειδῶν ἀνατρεχούσης γενεαλογίας αὐτῶν· καὶ ἐν Φωκίδι μὲν τὰ γένη ταῦτα ἀνῆγον τὴν ἀρχὴν αὐτῶν εἰς τὸν περίφημον στρατηγὸν Δαίφαντον, τὸν νικητὴν τῶν Θεσσαλῶν ἐν τοῖς μεγάλοις πρὸ τῶν Μηδικῶν πρὸς τούτους πολέμοις. Πλουτάρχ. Περὶ τῶν ὑ. θ. βραδ. τιμ. κ. 13. Ἐλέγετο μάλιστα ὅτι καὶ τῶν μυθικῶν Σπαρτῶν ὑπῆρχον τότε ἀπόγονοι. Δ. Χρυσοστ. Λόγ. Δ. σ. 62. Πλουτάρχ. Περὶ τῶν ὑπὸ θ. βραδ. τιμ. σ. 21.

⁴⁷ Πλουτάρχ. Συμποσ. βιβλ. Η. πρόβλ. 1, κ. 1. ἀρχ. πρβλ. 2, κ. 1 ἀρχ.

σκόπτῃν Λουκιανὸν οὕτω κατεγοήτευσεν, ὥστε οὗτος ἐκ βαθυτάτης πεποιθήσεως ἔθηκεν αὐτῷ ὠραῖον τιμητικὸν μνημεῖον. Ὁ Δημῶναξ, Κύπριος ὢν τὴν καταγωγὴν ἐκ γένους πλουσίου καὶ ἐπιφανοῦς,⁴⁸ κατείχετο ἐκ νεότητος ὑπὸ ἀγάπης καὶ σπουδῆς πρὸς τὸ ἰδεῶδες. Παιδευθεὶς δὲ ὑπὸ τῶν διδαγμάτων ὀνομαστῶν φιλοσόφων, οἷοι ἰδίως ὁ γνωστὸς ἤδη ἡμῶν κυνικὸς Δημήτριος (σ. 87) καὶ ὁ κλεινὸς Στωϊκὸς Ἐπίκτητος⁴⁹, διῆλθε, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, τὸ μέγιστον μέρος τῆς ζωῆς αὐτοῦ ὡς ἀνὴρ καὶ ὡς γέρον, ἐν ταῖς ἀγαπηταῖς αὐτῷ Ἀθήναις.⁵⁰ Ὁ εὐγλωττος, ὁ πρὸς τὴν ἑλληνικὴν ποίησιν καὶ τὴν φιλοσοφίαν κατὰ βάθος οἰκειότατος γενόμενος ἀνὴρ⁵¹, κατὰ τὴν θεωρητικὴν αὐτοῦ τάσιν ὢν ἐκλεκτικὸς, πράγματι δὲ θιασώτης τῆς καθαρᾶς διδασκαλίας τοῦ Σωκράτους, ἐν δὲ τῷ βίῳ ἐπιδιώκων τὴν ἀπλότητα, οὐχὶ τὸν ρύπον, τῆς τῶν κυνικῶν σχολῆς⁵², ἀνῆλθε κατὰ μικρὸν εἰς μεγάλην περιωπὴν. Ὡν δὲ καὶ «τὸ σῶμα γεγυμνασμένος καὶ πρὸς καρτερίαν διαπεπονημένος καὶ λέγειν ἡσχημένος»,⁵³ ἐν τῷ βίῳ δὲ καὶ τοῖς ἡθεσιν ἀνεπιλήπτου ἀγνότητος καὶ τιμιότητος, ἐν ἀληθεῖ φρονήσει καὶ ἐντελεῖ ἐγκρατεία ἐλευθερος ὢν πάσης πρὸς ἰδιοτέλειαν ροπῆς ἐδείχθη εἰς τοὺς Ἀθηναίους παράδειγμα φιλοσόφου ἐφαρμόζοντες τὰς θεωρίας αὐτοῦ εἰς τὸν πρακτικὸν βίον. Ὁ φιλόσοφος οὗτος ἦτο ἀπηλλαγμένος τῆς ἐπισοφία ἐπάρσεως καὶ τῆς πνευματικῆς ὑπεροψίας· πολέμιος ὢν οὐχὶ τῶν ἀμαρτανόντων, ἀλλὰ τοῦ ἀμαρτήματος καὶ τοῦ ἀδίκου

⁴⁸ Λουκιαν. Δημων. κ. 3 ἀρχ.

⁴⁹ Λουκ. ἐν εἰρ. τ.

⁵⁰ Ὁ Δημῶναξ φαίνεται ὅτι ἐγεννήθη μικρὸν μετὰ τὰ μέσα τοῦ 1 μ. Χ. αἰῶνος (πρὸλ. ἀνωτ. σ. 96), καὶ ὅτι ἐπὶ τοῦ Οὐεσπασιανοῦ, ἐπεδήμησεν ἅπαξ ἐν Ἀθήναις, πρὶν ἢ διαρκῶς οἰκῆσθαι ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, ἔνθα ἔζησεν ἰδίως ἐν τοῖς τελευταίοις χρόνοις τοῦ 2 μ. Χ. αἰῶνος καὶ ἐπέκεινα τῶν χρόνων τούτων. Πρὸλ. καὶ Friedländer, Darstellung. τόμ. 2. σ. 253.

⁵¹ Λουκιαν. αὐτόθι κ. 3. 4. 6. 62.

⁵² Λουκιαν. αὐτόθι κ. 4. 62.

⁵³ Λουκιαν. αὐτόθι κ. 4.

⁵⁴ Λουκιαν. αὐτόθι κ. 3. 8.

οὐδένα ἀπήλαυε διὰ σκυθρωπῆς σοβαρότητος ἢ αὐστηρᾶς ἐπιτιμῆσεως, ἀλλ' ἤσκει πάντοτε ἐπὶ τοὺς προτομιλοῦντας αὐτῷ ῥοπὴν ἐπαγωγὸν ἐξευγενίζουσαν τὰς ψυχὰς αὐτῶν.⁵⁵ Ὡς φίλος δὲ καὶ παρήγορος τῶν ἐνδεῶν καὶ δυστυχῶν ἐφρόντιζε καὶ ἀδελφοὺς στασιάζοντας νὰ διαλλάττη καὶ εἰς γυναῖκας εἰρήνην πρὸς τοὺς ἄνδρας νὰ πρυτανεύη, φέρων πανταχοῦ μεθ' ἑαυτοῦ τὸ πρᾶγον, τὸ ἡμερον, τὸ φιλάνθρωπον καὶ κόσμιον, τὸ παιδρὸν καὶ εὐφρόσυνον.⁵⁶ Τοιοῦτος ἀνὴρ ἀναγκαιῶς ἐνεποίει καὶ τοῖς Ἀθηναίοις σεβασμὸν πρὸς ἑαυτόν. Ἀληθῶς κατ' ἀρχὰς οὐχὶ σπανίως προσέκρουε πρὸς τοὺς πολλοὺς. Ὅσον ἤσκημένος καὶ γλαφυρὸς ἐν τῷ λέγειν κἂν ἦτο ὁ Δημῶναξ,⁵⁷ καθίστατο ἐν τούτοις φορτικὸς εἰς τινὰς ἔνεκα τῆς ἀπροκαλύπτου αὐτοῦ παρρησίας, τῆς ἀποτόμου εἰλικρινείας καὶ τῆς δηκτικῆς, συνήθως λίαν κυνικῆς, «εἰρωνείας»⁵⁸. Ἐντεῦθεν δὲ καὶ ἀπέχθεται πολλοὶ ἐγένοντο πρὸς αὐτόν· ἅπαξ δὲ μόλις διέφυγε ἀπειλητικὴν τινὰ κατ' αὐτοῦ ἐπὶ ἀσεβείᾳ δίκην.⁵⁹ Ἀλλ' ὅτε οἱ πολῖται οἰκειότεροι κατέστησαν πρὸς τὰ ἦθη αὐτοῦ, δὲν ἔπαυον τοῦ νὰ γελῶσιν ἠδέως ἐπὶ τοῖς μεστοῖς εἰρωνείας, ὡς ἐρρήθη, πολλάκις δὲ καὶ λίαν ἀποτόμοις, καὶ δὴ κυνικοῖς, λόγοις τοῦ ἀνδρὸς τούτου, οὗ ἢ εὐτράπελος ἀστειότης δὲν ἐφείδετο οὔτε τῶν περιφημοτάτων καθηγητῶν τῆς φιλοσοφίας, οὔτε ἐπισημοτάτων Ἑλλήνων ἢ Ῥωμαίων τὸ γένος ἀνδρῶν οὐδ' αὐτῶν δὴ τῶν διοικητῶν τῆς Ἀχαΐας.⁶⁰

Ὁ Δημῶναξ τοσοῦτον ἐπὶ τέλος ὀλοσχερῶς συμφυῆς, οὕτως εἶπεῖν, κατέστη πρὸς τὸν λαὸν τῶν Ἀθηνῶν, ὥστε ἐτιμᾶτο ὑπ' αὐτοῦ ὡς ὄν τι ἀνώτερον, ὡς τις ἀγαθὸς δαίμων τῆς πόλεως. Συνέβη δὲ ἵνα μία τῶν πολλῶν ἐν Ἀθήναις γινομένων στάσεων κατασταλῆ ἀμέσως, ὅτε ὁ σεβαστὸς πρεσβύτες παρέστη σιωπῶν

⁵⁵ Λουκιαν. αὐτόθι κ. 5 τέλ. κ. 6. 7.

⁵⁶ Λουκιαν. αὐτόθι κ. 8. 9. 10.

⁵⁷ Λουκιαν. αὐτόθι κ. 4.

⁵⁸ Λουκιαν. αὐτόθι 11. ἀρχ.

⁵⁹ Λουκιαν. αὐτόθι κ. 11.

⁶⁰ Λουκιαν. αὐτόθι κ. 12-62.

ἐν τῷ μέσῳ τῶν βοώντων στασιαστῶν ⁶¹. Τὸ ἠθικὸν αὐτοῦ ἀξίωμα ἦτο τοσοῦτον ἐν Ἑλλάδι παγκοίνως ἀνεγνωρισμένον, ὥστε οἱ Ἥλαιοι ἐψηφίσαντο αὐτῷ χαλκῆν εἰκόνα ἐν Ὀλυμπίᾳ· ἀλλ' ὁ Δημῶναξ εὐγνωμόνως ἀπέτρεψεν αὐτοὺς τῆς τοιαύτης πρὸς αὐτὸν τιμῆς ⁶². Ὁ ἐξαίρετος ἀνὴρ, ὑπέργηρος ἤδη γενόμενος, τοσοῦτον παγκοίνως ἐτιμᾶτο, ὥστε, ὁπόθεν κἂν παρήρχετο, πάντες ἐξ-ανίσταντο μετὰ σεβασμοῦ πρὸ αὐτοῦ. Πᾶς Ἀθηναῖος εὐτυχίαν ἑαυτοῦ ἐθεώρει ἂν ὁ Δημῶναξ εἰσήρχετο εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ· ἀσμένως δὲ ἔβλεπον πάντες αὐτὸν παρ' ἑαυτοῖς δειπνοῦντα καὶ καθεύδοντα· ὁσάκις δὲ παρήρχετο πρὸ τῶν ἀρτοπωλείων, αἱ ἀρτοπώλιδες « ἀνιέιλκον πρὸς αὐτὰς ἐκάστη ἀξιούσα παρ' αὐτῆς λαμβάνειν τῶν ἄρτων· καὶ οἱ παῖδες δὲ ὁπώρας προσέφερον αὐτῷ πατέρα ὀνομάζοντες » ⁶³. Ἐκατοντούτης περίπου γενόμενος ὁ Δημῶναξ ⁶⁴, ὅτε ἔνεκεν ἐξασθενήσεως δὲν ἠδύνατο πλέον νᾶ ἐπικουρῆ ἑαυτῷ, ἐτελεύτησεν ἐκὼν ἀποσχόμενος τροφῆς. Ἐναντίον δὲ τῆς μικρῶν πρὸ τοῦ θανάτου δηλωθείσης ὑπ' αὐτοῦ ἐπιθυμίας ἐτάφη μεγαλοπρεπῶς ὑπὸ τῆς πόλεως ἀπάσης· οἱ φιλόσοφοι ὑποδύντες ἐκόμισαν τὴν σορὸν αὐτοῦ μέχρι τοῦ τάφου, ἀφοῦ ἅπας ὁ λαὸς ἠκολούθησε τὴν ἐκφορὰν ἐν μακρᾷ ἐπισήμῳ παρατάξει. Ἡ μνήμη αὐτοῦ ἔμεινεν ἱερὰ ἐν Ἀθήναις, καὶ αὐτὸς δὲ ὁ λίθινος θᾶκος, ἐφ' οὗ συνείθιζε ν' ἀναπαύηται ὁ γέρων, ὅτε ἦτο κεκμηκῶς, ἐπὶ μακρὴν ἔτι μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐστεφανοῦτο δι' ἀνθέων ⁶⁵.

Πρὸς τοιαῦτα δείγματα ἠθικῆς εὐαισθησίας διετέλουν βεβαίως ἐν λίαν δυσαρέστῳ ἀντιθέσει ἄλλα φαινόμενα τοῦ Ἀθηναϊκοῦ βίου μαρτυροῦντα σαφῶς τὴν προϊούσαν ἐσωτερικὴν κατάπτωσιν τοῦ χρηστοῦ Ἑλληνικοῦ χαρακτῆρος. Τὰ πανταχοῦ ἐν Ἑλλάδι

⁶¹ Λουκιαν. αὐτόθι κ. 9. 11. ἀρχ. 63. 64.

⁶² Λουκιαν. αὐτόθι κ. 58. πρβλ. κ. 63.

⁶³ Λουκιαν. αὐτόθι κ. 63

⁶⁴ Λουκιαν. αὐτόθι κ. 63. πρβλ. ἀνωτ. σημ. 50. Φαίνεται ὅτι ἐπὶ τοῦ Ἀντωνίου τοῦ Εὐσεβοῦς ἔτι ἀπῆλασε μεγίστης ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Ἑλλάδι τιμῆς.

⁶⁵ Λουκιαν. κ. 4 τέλ. κ. 65-67. πρβλ. ἔτι περὶ Δημῶναχτος καὶ Ellissen z. Gesch.. Althens σ. 107.

καταφανῆ γενόμενα ἔχνη βαθείας ἠθικῆς διαλύσεως (ἴδ. κατωτ.) ἦσαν ἐπαισθητὰ καὶ ἐν Ἀθήναις εἰς μέγαν βαθμόν. Ἀλλὰ καὶ ἡ εὐγενῆς φιλοκαλία, ἐφ' ἣ τὸ πάλαι πρὸ πάντων τῶν Ἑλληνικῶν λαῶν διεκρίνοντο οἱ Ἀθηναῖοι, ἦτο ἐν τελείᾳ πτώσει. Δυνατὸν ἴσως νὰ συγχωρηθῆ εἰς τοὺς ἐντελῶς παρηκμακότας Θηβαίους ἐὰν οὗτοι ἐν τῇ βαθείᾳ καταπεπτωκυῖα πόλει αὐτῶν (εἰ καὶ μετὰ θερμῆς ἀγάπης ἐτίμων ἔτι νῦν τὴν μνήμην τοῦ Πινδάρου καὶ τὸ γένος αὐτοῦ ⁶⁶) οὐδένα, τοῦλάχιστον ἐν τοῖς ὕστερον χρόνοις, εἶχον ἀνδριάντα τοῦ ἥρωος τούτου ποιητοῦ, ἀντὶ τούτου δὲ ἠσμένιζον ἐπὶ τῷ ἀνδριάντι μελωδοῦ τινος, οἷος ἦν ὁ Κλέων ⁶⁷. Ἀλλ' ἦτο αἰσχρὸν τοῖς Ἀθηναίοις ὅτι, μεθ' ὅλον τὸ μέγα καλλιτεχνικὸν αὐτῶν παρελθόν, οὐ μόνον ἐπεδαψίλευον τιμὰς εἰς νέους ποιητάς, τοῦλάχιστον λίαν δευτερεύοντας, καλοῦντες αὐτοὺς διὰ τιμητικῶν ὀνομάτων « νέον Ὅμηρον » κτλ. ^{68α}, ἀλλὰ καὶ ποιητὴν τινα τρίτης τάξεως ^{68β}, πιθανῶς τὸν Κόϊντον Πομπήϊον Κολλίναν Καπίτωνα τὸν Περγαμηνόν, ἐτίμων διὰ χαλκοῦ ἀνδριάντος καὶ δὴ ἰδρύνοντες τοῦτον (ἐν τῷ θεάτρῳ βεβαίως) παρὰ τὸν ἀνδριάντα τοῦ μεγάλου αὐτῶν ποιητοῦ Μενάνδρου. Ἀφίεμεν δὴ ὅλως κατὰ μέρος ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι οὗτοι ἤνοιγον ἀδιστακτῶς τὸ θέατρον αὐτῶν καὶ εἰς τοὺς θαυματοποιούς καὶ τοὺς γελωτοποιούς ^{68γ}. Καὶ ἐνταῦθα

⁶⁶ Πρὸβλ. Πλουτάρχ. Περὶ τῶν ὑ. θ. βραδ. τιμῶν. κ. 13.

⁶⁷ Ἀθην. Α. κ. 34. σ. 19. b. c. (« ἐν δὲ Θήβαις Πινδάρου μὲν οὐκ ἔστιν εἰκῶν, Κλέωνος δὲ τοῦ ὄδοῦ, ἐφ' ἧς ἐπιγέγραπται... Χαῖρε, Κλέων, Θήβας πατρίδ' ἐπευκλεῖσας »).

^{68α} Δ. Χρυσοστ. ΛΑ. 346 Μ. Ὁ Δίων (σ. 347 Μ) ψέγει τοὺς Ἀθηναίους λέγων « Οὐχὶ ὁρᾶτε τοὺς Ἀθηναίους ὡς ἀσχημονοῦσιν; ὡς κακῶς ἀκούουσιν; ὡς παράδειγμα πᾶσιν εἶσι τῆς ἀγενείας καὶ τῆς ὕβρεως, ἣν ὑβρίζουσιν εἰς τὴν πατρίδα »;

^{68β} Δ. Χρυσοστ. ἐν εἰρ. τ. σ. 346 Μ. καὶ ἴδ. Dittenberger ἐν Hermes τ. 1. τεύχ. 3. σ. 419.

^{68γ} Πρὸβλ. Ἀθην. Α. 35 σ. 19 e. f. Ἐνταῦθα γενόμενοι ἀναφέρομεν ἐν παρόδῳ καὶ ἄλλα τινὰ τοῦ τότε δημοτικοῦ βίου γνωρίσματα· ἰδίως τὴν εὐαρέσκειαν, μεθ' ἧς ἐπίσημοί τε καὶ ἄσημοι πολῖται ἐθεῶντο καὶ ἐν Ἀθήναις ἔργα « καλλιτεχνῶν » ὑποδεστέρας φύσεως. Περὶ τούτου πείθεται τις ἀρκεῖ νὰ γινώσκη τὴν παρ' Ἀπουλητῶ περιγραφὴν τῶν ἀπιστεύτων σχεδὸν τεχνιτευμάτων Ἑλλήνων γοήτων καὶ θαυματοποιῶν καὶ ἀγυρτῶν (Apulej. (ἐκδ. Hildebrand τ. 1.) Metam. I. 4, 20 κξ. σ. 24 κξ.). Ὑπῆρχον·

δέ, ὅπως πανταχοῦ ἐν Ἑλλάδι, ἠδύνατό τις νὰ μεμφοθῆ τὴν παρατροπὴν, ἣν ὑπέστη ἡ εὐγενὴς μουσικὴ παραιτησαμένη τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς ἀξίαν καὶ σεμνότητα, κατασταθεῖσα δὲ τρυφηλὴ καὶ θρυπτικὴ καὶ κωτίλη⁶⁹, ὡσαύτως δὲ καὶ τὴν παρατροπὴν τῆς βρῆσεως εἰς ὄργανον ἐξεζητημένης αἰσθητικῆς ἀπολαύσεως παχυλῆς⁷⁰.

Ἦτο βεβαίως συναφὴς πρὸς τὴν τοιαύτην κατάστασιν πραγμάτων ἢ ἐν Ἀθήναις καὶ πανταχοῦ ἐν Ἑλλάδι αὐξανόμενη ἐπονεϊδιστος κακοήθεια, μεθ' ἧς οἱ πολῖται παραχαράσσοντες τὰ ἀρχαῖα ἔργα τέχνης ἀνεπλήρουν τὴν ἀνάγκην τοῦ ἰδρύειν^{71α} νέους ἀνδριάντας εἰς οἰονδήποτε ἐπιφανῆ ξένον, ἰδίως Ρωμαῖον, ὃν ἤθελε νὰ τιμήσῃ δι' ἀνδριάντων τὸ δουλοπρεπὲς πρὸς τοιοῦτους ἀνδρας σέβας τῶν Ἑλλήνων. Οὐχὶ ἡ παρακμὴ τῆς τέχνης, ἀλλ' ἡ αἰσθητικὴ καὶ πολιτικὴ ἀμβλύνοια, ἡ φειδωλία καὶ ἡ ῥαστώνη ἦσαν τὰ αἷτια, δι' ἃ οἱ τότε Ἕλληνες κατὰ τρόπον ἐπὶ μᾶλλον βάνουσον ἐκιδόηλευον διὰ νέων ἐπιγραφῶν τὰ ἀρχαῖα ἀγάλματα τῶν θεῶν καὶ τοὺς ἀνδριάντας ἡρώων καὶ πολιτικῶν ἀνδρῶν (οὐδὲ τῶν τοῦ Μιλτιάδου καὶ τοῦ Θεμιστοκλέους ἐξαιρουμένων)^{71β} ποιούμενοι, οὕτως εἶπεῖν, κατάσχεσιν αὐτῶν χάριν νεωτέρων μεγαλείων· πολὺ δὲ τι ἐφαί-

ἄνθρωποι ἠδύνοντες τὸν λαὸν διὰ πιθανῆς μιμήσεως βοῆς ζώων καὶ ἄλλων φυσικῶν ἤχων (Πλουτάρχ. Πῶς δ. τὸν ν. ποιημ. ἀκ. 3. «... Παρμενίων τὴν ὕν, καὶ Θεόδωρος τὰς τροχιλάς...»). Περὶ ἐγγατρινύθων ἴδ. Πλουτάρχ. Περὶ ἐκλειοιπότη. χρηστηρ. κ. 9 τέλ.

⁶⁹ Πρβλ. Πλουτ. Συμπ. βιβλ. Ζ. πρόβλ. 5. Θ. πρόβλ. 15, 2 τέλ. Περὶ Μουσικῆς κ. 6. 15. 21. 26. 27. 38 κξ. Περὶ Σαρκοφαγ. Β. κ. 2. καὶ ἴδ. καὶ Φιλοστρ. Ἀπ. Τυαν. Δ. 21. Περὶ τῆς εἰς ἀσώτους εὐωχίας χυδαιοτάτης παρατροπῆς τῶν θυσιῶν ἴδ. Ἀθην. Η. κ. 66 σ. 364 α.

⁷⁰ Πλουτάρχ. Συμπ. βιβλ. Θ. πρόβλ. 15. 2. τέλ. Φιλοστρ. ἐν εἰρ. τ.

^{71α} Πρβλ. Büekh C. I. τόμ. 3. ἀρ. 3831 καὶ ἴδ. τὸ μικρόλογον περὶ τούτου σκῶμμα παρ' Ἀπουλητίου (Metam. III. c. 11. 193. πρβλ. καὶ Λουκιαν. Δημων. κ. 58 καὶ ἀνωτέρω σ. 71.

^{71β} Πρβλ. Πausan. Α. 18, 3. Περὶ παραποιήσεως ἀγάλματος ἐπίππου τοῦ Ποσειδῶνος ἐν Ἀθήναις ἴδ. Πausan. Α. 18, 3. πρβλ. καὶ Β. δέκα ῥητόρων. Δ. (Ἰσοκράτους) τέλ. Bursian, Geogr. I. σ. 279. *

* Καὶ ὅμως ὁ Δ. Χρυσοστ. ΛΑ. 348 Μ. ἀπαλλάσσει τοὺς Ἀθηναίους τῆς παραποιήσεως εἰκόνων («τὸ γὰρ τῶν εἰκόνων οὐκ ἔστι παρ' αὐτοῖς ἰδεῖν οὕτω γινόμενον») (Σ.Μ.)

νετο ἐὰν τοῦλάχιστον αἱ κεφαλαὶ τῶν ἀνδριάντων ἀντικαθίσταντο διὰ νέων κεφαλῶν παριστωσῶν τοὺς νέους ἄνδρας.⁷²

Τοιαῦτα ἔργα δὲν πρέπει βεβαίως νὰ ἐκπλήττωσιν ἡμᾶς ὡς παράδοξα, γινόμενα ἐν χρόνοις, ἐν οἷς ἡ φιλοκαλία καὶ ἡ ἠθικότης, οὐχὶ ἀπλῶς τοῦ πλήθους μόνον, διεφθείρετο ἐπιμᾶλλον ἕνεκα τῆς γενικῆς ἐν Ἑλλάδι διαδόσεως τῶν μονομαχικῶν ἀγώνων. Διότι τότε, μεθ' ὅλην τὴν ἀντίδρασιν τῶν ἀληθῶς μεμορφωμένων ἀνδρῶν καὶ τὴν φανεράν ἀντίπραξιν πάντων τῶν ἐν τῷ ἔθνει εὐγενῶν ἀντιπροσώπων τῆς διανοίας⁷³, γενικώτεροι ἐπὶ μᾶλλον καθίσταντο ἐν Ἑλλάδι οἱ αἵματηροὶ ἀγῶνες τῶν ξιφομάχων καὶ αἱ οὐχ ἦττον βάρβαροι θηριομαχίαι ἐν τοῖς χρόνοις δὲ τοῦ Τραϊανοῦ αἱ τοιαῦται διασκεδάσεις, ἐξαιρουμένων ὀλίγων τόπων, εἶον τῆς καὶ τότε ἔτι σφόδρα τιμωμένης παρὰ πάντων Ρόδου,⁷⁴ εἶχον κατασταθῆ πανταχοῦ ἐπιχώρια. Ἐν τῇ Ἀσιατικῇ Ἑλλάδι, ἔνθα ἰσχυρὰ ἐγένετο μῆξις τοῦ γνησίως Ἑλληνικοῦ αἵματος μετὰ ἐξωτερικῶς μόνον ἐξελληνισθέντων ἑλληνιστικῶν στοιχείων (ἐν ταῖς πόλεσιν, ἐν αἷς, ὡς ἐν Ρώμῃ ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἰουλίου

⁷² Περὶ τοῦ ἐν Ῥόδῳ διαπραττομένου ἀνηθίου τούτου ἔργου ἴδ. Δ. Χρυσοστ. Λόγ. ΛΑ. (Ῥοδιακ.) σ. 312 Μ. κξ. καὶ σ. 332 Μ. 348 Μ. Ὡς πρὸς τὴν Κόρινθον ἴδ. Δ. Χρυσοστ. Λόγ. ΛΗ. (Κορινθιακ.) σ. 465 Μ, ἔνθα πλήθος τοιοῦτου εἴδους παραδοξοτάτων ἐκτίθεται γεγονότων ἰδιαιτέρων. Ἄλλ' ἐνίοτε καὶ ἐκ μωρᾶς καθωραϊσμοῦ ἐπιτηδεύσεως ἐπεκόμενον ἀρχαῖα μνημεῖα διὰ προσώπων τῆς νέας τέχνης (τοιοῦτον παράδειγμα εὐρίσκομεν ἐν Σπάρτῃ, ἔνθα, κατὰ Πaus. Γ'. 16. 1 «τὸ ἕτερον τῶν ἀγαλμάτων ἱεροισμένη τις τῆς θεᾶς Λευκιππίς ἐπεκόσμησε, πρόσωπον ἀντι τοῦ ἀρχαίου ποιησαμένη τῆς ἐφ' ἡμῶν τέχνης»). Πρβλ. καθόλου Ross, Archäolog. Aufs. τόμ. 1. σ. 170. 171. καὶ Keil ἐν Philolog. Supplement. τόμ. 2 (1863) σ. 563 κξ.

⁷³ Πρβλ. Πλουτάρχ. Πολιτ. Παραγγελμ. κ. 30 μέχρι τέλ. κ. 5 μέχρι τέλους κ. 29. ἀρχ. Περὶ Φιλοπλουτίας κ. 5 μ. τέλ. Περὶ Σαρκοφαγ. Α. κ. 2. τέλ. καὶ Β'. κ. 2. "Ὅτι οὐδὲ ζῆν ἐστὶν ἡδέως κατ' Ἐπίκουρ. κ. 17, 6. Πότερα τῶν ζῶων χρησιμώτερα κ. 1, 4. Δ. Χρυσοστ. Λόγ. ΛΑ. 347 Μ. 348 Μ. ἴδ. Λουκιαν. Δημων. κ. 57 («Ἀθηναίων δὲ σκεπτομένων κατὰ ζῆλον τὸν πρὸς Κορινθίους καταστήσεσθαι θεῶν μονομάχων προελθῶν εἰς αὐτοὺς (ὁ Δημῶναξ) «Μὴ πρότερον, ἔφη, ταῦτα, ὧ Ἀθηναῖοι, ψηφίσθητε, ἂν μὴ τοῦ Ἑλέου τὸν βωμὸν καθέλητε»). Ὡσαύτως δὲ καὶ Λουκιαν. Ἄναχαρσ. κ. 37.

⁷⁴ Δ. Χρυσοστ. Λόγ. ΛΑ. (Ῥοδ.) σ. 348 Μ. Κατὰ τὸ χωρίον τοῦτο ὑπῆρχε νόμος παρὰ τοῖς Ῥοδίοις «τὸν δημόσιον (τὸν δῆμιον δηλονότι) μηδέποτε εἰσελθεῖν εἰς τὴν πόλιν».

Καίσαρος καὶ τοῦ αὐτοκράτορος Κλαυδίου,⁷⁵ καὶ αἱ ἀρχαῖαι Θεσσαλικάι ταυρομαχίαι ἀπὸ μακροῦ ἤδη χρόνου εὐρυτάτην εἶχον εὐρεῖ διάδοσιν⁷⁶), τὰ αἱματηρὰ ἐκεῖνα θεάματα πρὸ πολλοῦ, ἐν μέρει ἀπὸ τῶν χρόνων ἤδη τοῦ Στράβωνος⁷⁷, ἦσαν γενικῶς εἰθισμένα. Ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Ἑλλάδι τούναντίον ἡ ἀντίστασις τῶν χρηστοτέρων ἀνδρῶν, μεθ' ὧν ἀκολούθως ἠνώθη καὶ ὁ Λουκιανός,⁷⁸ τοῦτο τούλάχιστον εἶχε τὸ ἀποτέλεσμα, ὅτι μόνον ὁ χυδὴν ὄχλος, πάντως πασῶν τῶν τάξεων, ὅστις καὶ δὲν ἀπέφευγε χάριν τοιαύτης ἐρορτῆς λίαν μακρὰν ὁδὸν νὰ διανύσῃ, εὕρισκεν ἡδονὴν ἐν τοιαύταις μυσαραῖς πανηγύρεσιν.⁷⁹ Ἐν τούτοις, καὶ ἂν ἔτι οἱ ὑψηλοτέρας καὶ εὐγενεστέρας μορφώσεως τυχόντες ἄνδρες ἐστιγματίσασαν ἰσχυρῶς τὸ θηριῶδες καὶ βωμολόχον καὶ ἀκόλαστον τῶν τοιούτων ἀπανθρώπων ἀγώνων καὶ τὸ ὑλικῶς ἐπιβλαβές τῶν σφαγῶν τούτων,⁸⁰ ἀλλὰ καὶ οὗτοι δὲν ἠδύναντο νὰ κωλύωσιν ὥστε καὶ ἐν Ἑλλάδι ἄνδρες πλούσιοι καὶ ἐπίσημοι, ἀλλ' ἀληθοῦς μορφώσεως ἄμοιροι, νὰ παρέχωσιν εἰς τὰ πλήθη τοιαῦτα θεάματα, ἵνα οὕτω περιποιῶσιν ἑαυτοῖς τὴν τοῦ πλήθους εὐνοίαν καὶ διὰ τοιαύτης ὁδοῦ πρὸ πάντων ὑψῶσι τὴν θέσιν αὐ-

⁷⁵ Πρβλ. Sueton. Claud. κ. 21. Δ. Κασσ. 61, 9 ἀργ. Plin. N. H. VIII. 42, (65), 160. 45, (70), 182. VII. 48, (49), 159.

⁷⁶ Πρβλ. κοθόλου Ἀνθολ. Παλατίν. ἔκδ. Jacobs III. τόμ. 2. 192 (IX. 543). Φιλοστρ. Β. Σοφ. Β'. 1, 7 σ. 554. ἔπειτα περὶ Ἐφέσου ἴδ. Ἀρτεμειδώρ. Ὀνειροκρ. Α. 8. σ. 15. περὶ Περγάμου Ἀριστείδ. λόγ. Α. σ. 506. κ. 324. περὶ Μιλήτου καὶ Σμύρνης ἴδ. Böckh C. I. τ. 2. ἀρ. 2858. γρμμ. 6 καὶ ἀρ. 3212.

⁷⁷ Ὁ Στράβων (ΙΔ. 649) ἐγίνωσεν ἤδη ἀμφιθέατρον ἐν Νύσῃ τῆς Καρίας. Μονομαχικοὶ ἀγῶνες εἶχον ἰδρυθῆ ἤδη ἐν ταῖς πόλεσι τῆς Ἀσίας πρὸς τιμὴν τῶν Ῥωμαίων· ὁ Λεύκολλος ἤδη διὰ τοιούτων ἀγώνων ἐφόρτασε τὰς ἐν τῷ τρίτῳ Μιθραδατικῷ πολέμῳ νίκας αὐτοῦ. Πλουτάρχ. Λευκολλ. 23 ἀργ.

⁷⁸ Πρβλ. Λουκιαν. Ἀναχαρσ. κ. 37 τέλ. Δημων. κ. 57. Τὸ ὅτι ὁ Φαβωρίνος συνηγόρει ὑπὲρ τῶν μονομαχικῶν ἀγώνων (Φιλοστρ. Β. Σοφ. Α., 8, 4. σ. 491) κατὰ τὸν συνῆθη αὐτῷ τρόπον Gell. N. A. XVII. 12, 1.) ἀποδοτέον εἰς τὸ δύσκολον καὶ ἰδιότροπον τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ ἢ εἰς τὴν πρὸς ἐπίδειξιν τῆς τέχνης αὐτοῦ σπουδῆν.

⁷⁹ Apulej. Metam. I. 7, 32 κς. σ. 35.

⁸⁰ Πλουτάρχ. Πολιτ. Παραγγελμ. κ. 30 τέλ. 31 τέλ. Πότερα τῶν ζ. φρονιμώτερα κ. 1. μ. τέλ. Περὶ Σαρκοφαγ. Β. κ. 2 ἴδ. καὶ τὰ ἄλλα χωρία τὰ ἐν τῇ σημ. 73.

τῶν ἐν τῷ δήμῳ.⁸¹ Καὶ ἀπέναντι τοῦ διεφθαρμένου, ἀμέτρως κακῶς εἰθισμένου, πλήθους, καὶ αὐταὶ αἱ σώφρονες τῶν πόλεων ἀρχαὶ μεγίστην εὕρισκον δυσχέρειαν νὰ ἀντισταθῶσιν ἐν πάσῃ περιπτώσει εἰς τὴν πρὸς τοιοῦτους τὰς φαύλας ὀρέξεις τοῦ πλήθους ἐξεγείροντας ἀγῶνας καὶ πρὸς τὴν οὐχ ἤττον βάρβαρον θηριομαχίαν ἀπληστον ὀρμὴν⁸². Τὸ ἔργον δὲ τοῦ κωλύειν τὸ τοιοῦτον σὺν τῷ χρόνῳ κατέστη ἔτι δυσχερέστερον, ἀφοῦ κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ 2 μ. Χ. αἰῶνος ἀκριβῶς δύο ἐν Ἑλλάδι καθ' ἑαυτοὺς λίαν προσφιλεῖς αὐτοκράτορες, ὁ Τραϊανὸς καὶ ὁ Ἀδριανὸς, μέγα οἰκοθεν ἀπένειμαν εἰς τοὺς ἀγῶνας τούτους διαφέρον, ὁ δὲ Ἀδριανὸς μάλιστα (πρβλ. κατωτέρω κεφάλ. Γ'.) δὲν ἐδίστασε νὰ φροντίσῃ περὶ παρασκευῆς μεγαλοπρεπῶν θηριομαχιῶν⁸³.

Ἀφοῦ νῦν, ὡς μὴ ὄφελεν, αἱ θηριομαχίαι καὶ οἱ τῶν μο-

⁸¹ Πλουτάρχ. Πολιτ. Παραγγ. κ. 5. τέλ. κ. 29. κ. 30. περὶ Φιλοπλουτ. κ. 5. Apulej. Metam. IV. c. 13. X. c. 18 καὶ 19 κξ. Λουκ. Ὀν. κ. 49.

⁸² Πρβλ. Πλουτάρχ. Πολιτ. παραγγέματα κ. 30.

⁸³ Ἀφοῦ ἤδη ὁ Welcker, (syllog. epigrammat. Graec. σ. 62 κξ.) ἐπεχείρησε νὰ διαφωτίσῃ τὰ κατὰ τὴν ἐν Ἑλλάδι διάδοσιν τῶν μονομαχικῶν ἀγῶνων, ὁ Friedländer ἐν εἰρ. τ. 2. σ. 375 (πρβλ. καὶ τὸν ἐν τῷ προγράμματι τοῦ ἐν Κενιξδέργῃ πανεπιστημίου 1860. VI. λόγον αὐτοῦ «περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι καὶ Ἀνατολῇ διαδόσεως χορηγιῶν (μονομαχιῶν) καὶ κυνηγεσιῶν (de propagatione munerum et Venationum per Graeciam et Orientem)») συνέλεξε πάσας τὰς γνωστὰς αὐτῷ περὶ τῶν ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς ἐπαρχίαις τῆς Ἀνατολῆς λιθίνων ἀμφιθεάτρων καὶ ἀμφιθεατρικῶν θεαμάτων εἰδήσεις (περὶ τῶν ἐν Σικελίᾳ, ἐν Συρακούσαις καὶ Κατάνῃ ἴδ. σ. 359 κξ. καὶ 387). Περὶ Ἀχαΐας ὡς πρὸς τοῦτο ἐγένετο ἤδη λόγος πρότερον ἀνωτέρω (σ. 47 κξ.)· μόνον ἐν Κορίνθῳ εἶναι σαφῶς μεμαρτυρημένη ἡ ὑπαρξίς ἀμφιθεάτρου (Apulej. Metam. X. c. 18), κτιρίου λαμπροῦ («Orb. descr. sub. Constantino imp.» Mai, Auct. Class. III. σ. 402) κειμένων ἐν χαράδρᾳ τινὶ ἀνατολικῶς τῆς πόλεως, ἐνθα τὸ πρῶτον ἐτελοῦντο τοιοῦτοι ἀγῶνες (πρβλ. Δ. Χρυσσοστ. Λόγ. ΛΛ. σ. 347 M. ἴδ. καὶ σ. 375 M. ὁ Friedl. δὲ θεωρεῖ ὅλως ἀμφίβολον ἂν καὶ κατὰ πόσον τὰ ὑπὸ Κουρτίου (Pelop. II. σ. 222) ἀναφερόμενα ἐν Σπάρτῃ κυκλωτερῇ ἐρείπια πλινθίνου τινὸς κτιρίου εἰσὶν ἐρείπια ἀμφιθεάτρου. (Ὁ αὐτὸς Friedl. ἐν τῇ 2 ἐκδ. τοῦ ἔργου αὐτοῦ (σ. 445) προστίθησι τὰδε: «Πρβλ. Welcker, Tagebuch einer griechischen Reise I. 227 ἡμερολόγιον περιοδείας ἐν Ἑλλάδι [ἐν τῷ τοῦ Kiepert χάρτη κυκλικὸς χώρος ἐν τινὶ γωνίᾳ τοῦ Ἰστωρίου] καὶ II. 143»). Ἀμφιθεατρικοὺς ἀγῶνας γινώσκομεν καὶ ἐν Ἀθήναις, ἐν Μεγάροις (ἴδ. Böckh. C. I. τ. 1. ἀρ. 1058), ἐν Πλαταιαῖς (Apulej. X. c. 18. καὶ ἰδίως ἐν Λαρίσσει (Apulej. ἐν εἰρ. τ. κ. 7, 32 κξ σ. 33). Ἐνῶ δὲ ἀμφιθέατρα ἐν τῇ κυρίῳ Ἑλλάδι πολὺ σπάνια

νομάχων ἀγῶνες κατέστησαν καὶ παρὰ τοῖς Ἑλλησι διασκεδάσεις λίαν προσφιλεῖς, κατέστη, ὡς εἰκός, ἀναγκαῖον νὰ γίνωνται αἱ ἀπαιτούμεναι προπαρασκευαί περὶ τοῦ ὑλικοῦ τοῦ ἀναγκαίου εἰς τοιοῦτους ἀγῶνας. Διατάξεις καὶ κανονισμοὶ τοσοῦτον μεγάλοι, οἳ αἱ ἀπὸ μακροῦ ἐν Ἰταλίᾳ εἰθισμένοι, δὲν ἐγίνοντο ἐν Ἑλλάδι πρὸς τοιοῦτον σκοπὸν· ἀλλ' ὅμως καὶ ἐνταῦθα χάριν τῶν μονομαχικῶν ἀγῶνων καὶ τῶν θηριομαχιῶν, ἅτινα καὶ ἐν πόλεσι μικραῖς, οἳ αἱ Πλαταιαί, εἰργάζοντο οἱ ἀρμόδιοι νὰ παρασκευάζωσι μεθ' ἑσῆς ἦν δυνατὸν μεγάλης ἐξωτερικῆς λαμπρότητος⁸⁴, δὲν ἤρχοντο πλέον οἱ τῶν τοιούτων ἐπιμελούμενοι εἰς τὰ τυχαίως ἀπαντῶντα καθάρματα τῶν φυλακῶν, ἀλλὰ παρε-

ῆσαν, ὡς φαίνεται, τὸναντίον θεάτρα διεσκευασμένα ἐπιτηδείως πρὸς μονομαχίας* φαίνεται, ὅτι ἀναλόγως ἦσαν πολλὰ τοιοῦτον θέατρον φρονεῖ ὁ Friedländer (σ. 377) ὑπῆρχεν ἐν Βυζαντίῳ, ἐν τοῖς μετὰ τὸν αὐτοκράτορα Σεβῆρον χρόνοις· τῆς εἰκασίαν αὐτοῦ ταύτην στηρίζει ὁ Friedl. ἐπὶ τοῦ χωρίου τοῦ Πασγαλίου Χρονικοῦ Α. 485. Ἐν Μακεδονίᾳ δὲ γινώσκωμεν ἀμφιθεατρικοὺς ἀγῶνας (ἀλλ' ἀμφιθέατρον οὐδὲν) ἐν Θεσσαλονίκῃ (ἴδ. Λουκιαν. Ὀν. κ. 49 κξ)· περὶ τῶν ἐν Δυρραχίῳ ἴδ. C. I. Lat. III. 607. Περὶ τῶν εἰκαζομένων ἐν Κρήτῃ ἀμφιθεάτρων ἴδ. Friedländer ἐν εἰρ. τ. (ἔκδ. 2. σ. 447 κξ).

⁸⁴ Apulej. Metam. IV. κ. 13 (περὶ ἐμπορίων καλῶς δοκιμαζομένων καὶ συνήθως ἀντὶ πλείστου ἀγοραζομένων θηρίων, οἷον ἄρκτων καὶ ἐκ μακρὰν ἔτι κειμένων χωρῶν, οἷον ἐκ Θράκης, κομιζομένων ἴδ. Apulej. ἐν εἰρ. τ. c. 13 καὶ c. 16 κξ. Ἡ ἀγροικο-

* Τὸν τρόπον τῆς τοιαύτης διασκευῆς γινώσκωμεν νῦν ἐκ τῶν νέων ἐν τῷ Διονυσιακῷ θεάτρῳ Ἀθηνῶν ἀνακαλύψεων. Οἱ νεώτεροι περὶ τούτου πραγματευσάμενοι ἀρχαιολόγοι (Vischer ἐν N. Schweizer, Mus. 1863. Jahrg. III. σ. 67. Alb. Müller ἐν Philol. (1866) τ. 23. σ. 494 κξ. Ludwig, Vier Tage in Athen σ. 45) ἀποδλέοντες εἰς τὰ ὑπὸ Δ. Χρυσοστ. ΛΑ. τ. 347 M. καὶ 348 M. λεγόμενα («ὥστε πολλάκις ἐν αὐτοῖς τινα σφάττεσθαι τοῖς θρόνοις, οὗ τὸν ἱεροφάντην καὶ τοὺς ἄλλους ἱερεῖς ἀνάγκη καθίζειν») καὶ τὰ παρεμπερῆ πρὸς ταῦτα ὑπὸ τοῦ Φιλοστράτου Ἀπ. Τυαν. Δ. 22 ἀρχ. ἴδ. σ. 60 λέγουσι: Πρὸ τῆς βαθμίδος, ἐφ' ἧς ὀρθοῦνται οἱ θρόνοι, ὑπάρχει κυκλωτερές τι περιθώριον ἐκ μαρμάρου ἔχον ὕψος περίπου 1. μ. (3'. 5'') βαναύσου ἐργασίας κατασκευάσμα, ἔργον πιθανῶς τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων, τῶν χρόνων ἐκείνων, καθ' οὓς ἐτελοῦντο ἐν τῇ ὀρχήστρᾳ μονομαχικοὶ ἀγῶνες. Τὸ θωράκιον σώζεται ἀκέραιον. Οὕτω δὲ συνέχεται ἀμφοτέρωθεν πρὸς τὸ νῦν προσκλήνιον, ὥστε οὐδεμία λείπεται εἰς αὐτὸ εἴσοδος». («Εἰς τὸ μαρμαρινὸν ἰσόπεδον προσετέθη ὕστερον κύκλω τεῖχος κακίστης ἐργασίας, ὅτε, κατὰ τὴν Ῥουσοπούλου εἰκασίαν (Ἀρχαιολ. Ἐφημερ. Αὐγουστ. 1862. Philol. XX. 574), ἡ ὀρχήστρα διασκευασθεῖσα εἶχε μεταβληθῆ εἰς ὑδροδοχεῖον, ὡς μαρτυρεῖται τοῦτο ἐκ πολλῶν μεταγενεστέρων πηλίνων ὑδραγωγῶν αὐλῶν καὶ ἄλλων ὁμοίων κατασκευασμάτων»). (σημ. συγγρ.)

σκεύαζον καλῶς ἡσκημένους ἐξ ἐπαγγέλματος μονομάχους^{85α}. Ἰδίως οἱ ἐν τῇ δυτικῇ Ἑλληνικῇ παραλία τῆς Μικρᾶς Ἀσίας πλούσιοι καὶ ὑψηλὰς θέσεις κατέχοντες ἐν ταῖς πόλεσιν ἄρχοντες ἀσμένως ἐκέκτηντο ὀλοκλήρους «ἐταιρείας» μονομάχων^{85β}, διαμερόντων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐν ταῖς ἐγγύς κειμέναις νήσοις, ἐὰν δὲν συνωστίζοντο οὗτοι ἐν ταῖς καλουμέναις σχολαῖς, ταῖς εὐρισκομέναις πρὸ πάντων ἐν μεγάλαις πόλεσιν, ἐνθα ἐτελοῦντο αἱ λαμπραὶ ἐπαρχιακαὶ ἑορταὶ τῶν λεγομένων κοινῶν (Τόμ. Α'. σ. 632). Τῶν ἑορτῶν τούτων ἡ λαμπρότης ηὔξανετο διὰ τῶν θεαμάτων, ἅτινα διηυθύνοντο καὶ ἐχορηγοῦντο ὑπὸ τῶν προϊσταμένων τῶν «κοινῶν» ἱερέων. Τοιαῦται πόλεις ἦσαν ἰδίως ἡ Σμύρνη, Φιλαδέλφεια, Ἐφεσος, Κύζικος καὶ Πέργαμος. Τὰ τοιαῦτα δὲ θεάματα ἐλαμπρύνοντο συνήθως καὶ δι' ἀγώνων μονομάχων· οἱ μονομάχοι αὐτοί, οἱ γυμναζόμενοι ἐν μέρει μὲν ἐν ἐκείναις ταῖς μεγάλαις σχολαῖς, ἐν μέρει δὲ ἐν μικροῖς τόποις, ἔτι δὲ καὶ ἐν ταῖς νήσοις, ἐτύγγανον ὡς πανταχοῦ ἐπιμελοῦς περιποιήσεως καὶ παρασκευῆς. Οὕτω πλὴν ἄλλων ὁ περίφημος ἰατρὸς Γαληνός, ἀφοῦ συνεπλήρωσε τὰς ἰατρικὰς σπουδὰς αὐτοῦ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, προσελήφθη ὑπὸ τοῦ ἐν Περγάμῳ πρώτου ἱερέως ὡς ἰατρὸς τῶν μονομάχων αὐτοῦ^{85γ}.

τάτῃ τῆς τότε Ἑλλάδος χώρα, ἡ Θεσσαλία (πρβλ. καὶ Welcker, *Sylog. Epigr. Graec.* σ. 63) παρεῖχεν εἰς πάντας τοὺς ἄλλους Ἑλληνικοὺς τόπους ἀντὶ χρημάτων δεδοκιμασμένους μονομάχους καὶ ἄγρια θηρία· πρβλ. τὴν ἱστορίαν τοῦ ἐπισήμου Κορινθίου θιάτου παρ' *Arulej.* X. κ. 16. πρβλ. *Λουκίαν.* "Ὀν. κ. 49.

^{85α} Κατὰ Πλούταρχ. «Οὐδὲ ζῆν ἐστὶν ἡδέως κατ' Ἐπίκουρον» ὑπῆρχέ τις διαφορὰ μεταξύ τῶν ἐν Ἑλλάδι μονομάχων καὶ τῶν ὄλως θηριωδῶν συναδέλφων αὐτῶν τῶν ἐν ταῖς παλαιστραῖς ταῖς Ἰταλικαῖς γυμναζομένων. Μονομάχοι ἑλληνικῆς καταγωγῆς δὲν ἀπέβαλλον ὀλοσχερῶς κατὰ τὸ χωρίον τοῦ Πλουτάρχου, καὶ ἐν τῷ ἀπαισίῳ αὐτῶν ἐπιτηδεύματι, τὴν εὐγενεστέραν τοῦ Ἑλλήνος φύσιν καὶ δὲν ἠδύναντο νὰ παραβληθῶσι πρὸς τοὺς ὄλως ἀποθηριωμένους ἕξωθεν κομιζομένους μονομάχους· («Καὶ γὰρ τῶν μονομάχων ὄρῳ τοὺς μὴ παντάπασι θηριώδεις, ἀλλ' Ἑλληνας, ὅταν εἰσιέναι μέλλωσι, προκειμένων πολλῶν ἐδεσμάτων καὶ πολυτελῶν, ἡδίων ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ τὰ γύναια τοῖς φίλοις παρακατατιθεμένους καὶ τοὺς οἰκέτας ἐλευθεροῦντας ἢ τῇ γαστρὶ χαρίζομένους»).

^{85β} Κατὰ Πλούτ. ἐν εἰρ. τ. ὡς ἐκδηλοῦται ἐκ τοῦ εἰρημένου χωρίου ὑπῆρχον Ἑλληνες μονομάχοι οἰκογενεῖς δεσπότηαι δούλων.

^{85γ} Πρβλ. καθόλου *Friedländer* τόμ. 2. σ. 337 μέχρι 383. ἴδ. *Γαληνοῦ* περὶ συν-

Πρὸς τὴν δεινὴν ταύτην τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς καλαισθησίας διαφθορὰν καὶ τὴν οἰκτρὰν ταύτην διάλυσιν τῆς ἀρχαίας πρὸς τὸ ιδεῶδες ῥοπῆς (idealismus) συνάδει λίαν ἡ πτώσις τῆς ἀρχαίας θρησκείας καὶ θεοσεβείας. Ἄλλ' ἐνταῦθα δὲν πρέπει τις νὰ πλανηθῆ ἐκ τῶν ἐξωτερικῶν φαινομένων. Ἡ ἐσωτερικὴ ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην κατάπτωσις τότε μόνον καθίσταται ἀληθῶς καταληπτῆ, ὅταν τις εἰσδύσῃ βαθύτερον εἰς τὸν βίον τῶν τότε Ἑλλήνων, ἐνῶ μία ἀπλῶς ἐξωτερικὴ θεωρία δυνατὸν νὰ παραστήσῃ ἡμῖν τὸν ἐν Ἀχαΐᾳ θρησκευτικὸν βίον κατὰ τὸ φαινόμενον ἔτι νῦν ὡς πλουσίως ἀνεπτυγμένον. Διότι αἱ παντοῖαι ἀρχαῖαι λατρεῖαι μετὰ τῶν πολλάκις ἰδιαιτάτων αὐτῶν νομίμων, ὧν ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ ἀληθὴς σημασία πρὸ πολλοῦ εἶχον καταστῆ εἰς τὴν πλειονότητα τῶν συγχρόνων ἄγνωστος ἢ ἀκατανόητος¹², ὡς καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἑορτῶν, αἵτινες διετέλουν εἰς στενὴν συνάφειαν πρὸς τὰ ἱστορικὰ συμβάντα τοῦ παρελθόντος, ἐν πλείστοις τόποις τῆς Ἑλλάδος διετηροῦντο πάντως μετὰ γνησίως ἑλληνικῆς ἐν τοῖς πατρίοις ἐμμονῆς, μετὰ τῆς ἐμμονῆς ἐκείνης, μεθ' ἧς, πλὴν ἄλλων, ἐν πολλαῖς τῆς Ἑλλάδος χώραις διέμενεν ἐν ἰσχύϊ καὶ ἡ ἀτοπωτάτη ἀνισότης τῶν μηνῶν καὶ τῆς χρονολογίας¹⁵. Ἐχτε-

θέσεως φαρμάκων τῶν κατὰ γένη» Γ'. κ. 2. ἔκδ. Kuhn 13 σ. 599 κ. II. σ. 350 πρὸβλ. ἔκδ. Kuhn XIII. 564. XVIII. B. 561. ἴδ. ἐπιγραφὴν μονομάχων (Μυρμιλλόνων καὶ Ἑσσεδαρίων) δεσποίνης τινός ἐξ Ἑλατείας, ἐν Θάσῳ εὑρεθεῖσαν Böckh C. I. τ. 2. ἀρ. 2164. Ἐπιγραφὴν κοινῆς ταφῆς οἰκογενείας ξιφομάχων ἐν Μιτυλήνῃ, ἀνηκούσης εἰς τὸν ἀρχιερέα Κλαύδιον Τρυφωνιανόν, Böckh ἐν εἰρ. τ. (Addenda) σ. 1028 ἀρ. 2194 b. Ἄλλας εἰκόνας καὶ ἐπιγραφὰς θηριομαχιῶν καὶ μονομάχων ἐν Μιτυλήνῃ, ἴδ. παρὰ Conze, Reisen auf Lesbos σ. 5. 16. Περὶ κυνηγῶν καὶ μονομάχων οἰκογενείας ἐν Κῶ (ἀνηκούσης εἰς τὸν Ἀσιάρχην Νημέριον Καττριχόν Πακωνιανόν τὸν Ἀλικαρνατσία καὶ εἰς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ Αὐρηλίαν Σαπφῶ Λικινιανήν), Böckh τόμ. 2. ἀρ. 2511. Ὡς πρὸς τὴν Ἀλικαρνασσὸν αὐτὴν πρὸβλ. ἔτι Böckh C. I. 2. ἀρ. 2663. σ. 156 κξ. περὶ Μιλήτου ἴδ. ἀρ. 2880 γραμμ. 12 κξ. καὶ ἀρ. 8289. περὶ Ἀφροδισιάδος (Addend. σ. 1109) ἀρ. 2759 b. περὶ Σμύρνης ἀρ. 3213. 3275. 3291. 3368. 3374. 3392. περὶ Κυζίκου ἴδ. Friedl. ἐν εἰρ. τ.

¹² α Περὶ τινος «ἀτόπου» (ἤτοι παραδόξου) ἐν Κρήτῃ ἑορτῆς ἴδ. Πλουτ. Περὶ ἐκλειποῦτότ. χρηστηρ. κ. 14. ὁμοίως Φιλοστρ. Ἀπολλ. Τυαν. Δ. 34. Περὶ ἀρχαϊκῶν Ἑλληνικῶν πενθίμων ἑορτῶν ἴδ. Πλουτάρχ. περὶ Ἰσιδ. καὶ Ὀσίρ. κ. 69.

¹⁵ β Πρὸβλ. Πλουτ. Β. Νουμ. κ. 18. Β. Ἀριστείδ. κ. 19 τέλ.

νέστερος περὶ τούτων γενήσεται ὑφ' ἡμῶν λόγος, ἔνθα μέλλομεν νὰ ὁμιλήσωμεν ἐν συνεχείᾳ περὶ τῆς περιοδείας τοῦ Παυσανίου ἐν Ἑλλάδι. Ἐνταῦθα πρέπει ἰδίως νὰ ἐξάρωμεν τοῦτο, ὅπερ ὁ Πλούταρχος λέγει ἐν παρόδῳ περὶ αὐτῶν. Παρὰ τοῦ Παυσανίου λοιπὸν μανθάνομεν ὅτι τὰ Ἑλληνικὰ μαντεῖα τὰ ὑποδέεστερα κατὰ τὸν χρόνον ἤδη ἐκεῖνον κατὰ μέγα μέρος εἶχον καταστῆ ἄναυδα. Ἐν Βοιωτίᾳ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Πλουτάρχου ἤμαζε μὲν ἔτι τὸ ἐν Λεβαδείᾳ περίφημον μαντεῖον τοῦ Τροφωνίου, ἀλλὰ τὸ ἐν Τεγύραις χρηστήριον τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τοῦ Ἀμφιαράου ἐν Ὠρωπῷ καὶ τὸ τοῦ Τειρεσίου ἐν Ὀρχομενῷ ἦσαν ἐγκαταλελειμμένα· μανθάνομεν προσέτι παρὰ τοῦ Πλουτάρχου ὅτι μετὰ τῆς προΐούσης παρακμῆς τῆς περὶ τὴν Ἀκραϊφίαν χώρας ἡ ἑορτὴ τοῦ Πτώου Ἀπόλλωνος, ἣν ὁ πλούσιος ἐκεῖνος Ἐπαμεινώνδας τοσαῦτα δαπανήσας εἶχε ζωογονήσει αὐθις (σ. 80), εἶχεν ἐκλίπει παντελῶς¹. Τούναντίον δὲ οἱ Βοιωτοὶ τῶν Θεσπιῶν ἐτέλουν ὡς πρότερον, πολλῶν καὶ ἐξ ἄλλων πόλεων Βοιωτικῶν ἐπισήμων ἀνθρώπων καὶ πλήθους ἄλλων Ἑλλήνων μετεχόντων τῆς ἑορτῆς, πανηγυρικὸν ἀγῶνα, τὸν ἐν Ἐλικῶνι πενταετηρικόν, εἰς τὸν Ἐρωτα καὶ εἰς τὰς Μούσας,^{1γ} ἔνθα ὁ ἀγὼν ἐγένετο περὶ τῶν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα ἐγκωμίων. Ἐνταῦθα λοιπὸν εἶχεν εἰσδύσει ἡ κακὴ συνήθεια, καθ' ἣν ἐν τοῖς ἀγῶσιν οἱ κιθαρῳδοὶ ἐζήτουν νὰ ἀσφαλίσωσιν ἑαυτοῖς τὴν νίκην οὐχὶ πεποιθότες ἐπὶ τὴν τέχνην καὶ ἀξίαν αὐτῶν, ἀλλὰ διὰ τῶν πρὸς τοὺς Ἑλλανοδίκας ἐπιτκέψεων καὶ ἄλλων παντοίων ῥαδιουργιῶν, ὥστε ἄνδρες ἔχοντες αἰσθησιν λεπτότητος, ὡς ὁ Πλούταρχος καὶ οἱ φί-

¹ Πλουτάρχ. Περὶ ἐκλ. χρηστ. κ. 5. 8. 38. Περὶ τοῦ μαντείου τοῦ Πτώου Ἀπόλλωνος ἴδ. ἔτι Πλουτ. ἐν εἰρ. τ. κ. 8. πρὸλ. Bursian, Geogr. v. Griechenl. τ. 1. σ. 206 κξ. 213. G. Wolff, de novissim. Oraculorum aetate σ. 1. Περὶ Τεγύρας ἴδ. ἔτι Πλουτ. Πελοπιδ. κ. 16. Τὸ μαντεῖον τοῦ Τειρεσίου ἠρημώθη κατὰ Πλουτάρχον. (Περὶ ἐκλ. χρηστ. κ. 44) κατ' ἀκολουθίαν λοιμοῦ.

^{1γ} Πλουτ. Ἐρωτ. κ. 1. Böckh C. I. τ. 1. ἀρ. 1585. Keil inscr. Boeot. σ. 115. πρὸλ. καὶ τοὺς ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν καταλόγους τῶν ἐν τοῖς Ἐρωτιδίαις νικητῶν Rhein. Mus. II. σ. 106.

λοι αὐτοῦ, προετίμων ἐν τοιαύταις περιστάσεσι, φεύγοντες τὸν «ἀργαλέον τοῦτον ἀγῶνα» τῶν ἀντιτέχνων πρὸς ἀλλήλους μουσικῶν, νὰ λάμπωσι διὰ τῆς ἀπουσίας αὐτῶν μὴ θέλοντες νὰ τελῶσιν ἔργα Ἑλληνοῦικου². Ἐν τῇ ἰδιαιτέρᾳ τοῦ Πλουτάρχου πατρίδι ὑπῆρχεν ἐκ παναρχαίων χρόνων ἔθος, καθ' ὃ πρὸ τοῦ σηκοῦ τῆς Λευκοθέας ἰστάμενος ὁ νεωκόρος καὶ κρατῶν μάστιγα ἐκήρυσσε, «μὴ δοῦλον εἰσιέναι, μὴ δούλαν, μὴ Αἰτωλόν, μὴ Αἰτωλάν»³. Ἐν Ἰαμπόλει τῆς Φωκίδος διετηρεῖτο ἔτι ἡ μεγάλη κυνηγετικὴ ἑορτὴ τῆς Ἀρτέμιδος, τὰ Ἐλαφηβόλια· ὁ Φωκικὸς λαὸς ἐώρταζεν διὰ τῆς ἑορτῆς ταύτης καὶ τὴν ἀνεξίτηλον μνήμην τῆς μεγάλης νίκης, ἣν οἱ πρόγονοι αὐτῶν ἤραντο ὑπὸ τὸν Δαίφαντον παρὰ τὴν Ἰάμπολιν ἐναντίον τῶν σφοδρῶς μισητῶν αὐτοῖς Θεσσαλῶν ἰπέων (πρὸ τῶν Περσικῶν πολέμων) περὶ τὰ 500 π. Χ⁴. Ἐν ἄλλῳ τόπῳ τῆς Φωκίδος ὑπῆρχεν ἱερὸν Μισογύνου Ἡρακλέους, οὗ ὁ καθ' ἑνιαυτὸν διοριζόμενος ἱερεὺς κατὰ τὸ ἐπικρατοῦν νόμιμον δὲν ἔπρεπε νὰ πλησιάζῃ γυναῖκα· τὸ νόμιμον τοῦτο ἦτο δύσκολον νὰ τηρηθῇ, ὡς συνέβη ὅτε ἀπαξ ἱερώθη τις νεανίας, ἐνῶ συνήθως πρεσβύται ἦσαν οἱ ἀποδεικνύμενοι ἱερεῖς^{4*}.

² Πλουτ. ἐν εἰρ. τ. κ. 2.

³ Πλουτ. Αἴτ. Ῥωμ. κ. 16. * Περὶ θυμῆρους τινὸς ἑορτῆς οἴνου καὶ θυσίας ἐν Χαίρωνείᾳ τελευμένης ἴδ. Πλουτ. Συμπ. βιβλ. Γ. πρόβλ. 7, αὐτόθι δὲ (Γ. πρόβλ. 8 κ. 1) καὶ περὶ «βουλίμου ἑξέλασεως» («θυσία τίς ἐστι πάτριος... καλεῖται δὲ βουλίμου ἑξέλασις· καὶ τῶν οἰκετῶν ἓνα τύποντες ἀγῶναις βάρδοις διὰ θυρῶν ἐξελαύνουσιν, ἐπιλέγοντες· Ἐξῶ βούλιμον, ἔτω δὲ πλοῦτον καὶ ὑγίειαν»). Περὶ τῆς ἐν Θήβαις ἑορτῆς τῶν Θεοξενίων καὶ τῶν μετὰ ταύτης συνδεομένων πρὸς τὴν μνήμην καὶ τὸ γένος τοῦ Πινδάρου τιμῶν ἴδ. Πλουτ. Περὶ τῶν ὑπὸ τοῦ θεοῦ βραδέως τιμωρουμένων κ. 13 («ἀναμνήσθητι δὲ καὶ τῶν Θεοξενίων καὶ τῆς καλῆς ἐκείνης μερίδος, ἣν τοὺς Πινδάρου κηρύττουσι λαμβάνειν ἀπογόνους... Τίς δ' οὐκ ἂν ἠσθεῖη τῇ χάριτι τῆς τιμῆς, οὕτως Ἑλληνικῶς καὶ ἀφελῶς ἀρχαϊζούσης;»)

⁴ Πλουτάρχ. Περὶ Γυναικ. Ἀρετ. κ. 2. Συμπ. βιβλ. Δ. πρόβλ. 1. Ὅτι οὐδὲ ζῆν ἔστι καθ' Ἐπικούρου ἡδέως κ. 18 καὶ ἴδ. M. Duncker, Gesch... des Alterthumsk. τ. 3. σ. 305 κξ.

^{4*} Πλουτ. Περὶ τοῦ μὴ χρ. ἔμμ. τὴν Πυθ. κ. 20.

* Προδήλως πλημμελῶς ἔχει ἐνταῦθα παρὰ τῷ συγγραφεῖ «ἡ νεωκόρος (die Aufseherin)». Τὸ περὶ τούτου χωρίον τοῦ Πλουτάρχ. (Αἴτ. Ῥωμ. κ. 16), εἰς ὃ παραπέμπει ὁ συγγραφεὺς, λέγει «διὸ καὶ παρ' ἡμῖν ἐν Χ... ὁ νεωκόρος λαβὼν μάστιγα...» (Σ. Μ.).

Ἐν Πλαταιαῖς ἐώρταζοντο πάντοτε τὰ « Ἐλευθέρια », ἡ εὐγενῆς πρὸς ἀνάμνησιν τῆς μεγάλης πανελληνίου νίκης τοῦ 479 τελομένη ἑορτὴ· οὐχ ἦσσαν δὲ ἐτελεῖτο ἡ ἐτησίᾳ ἑορτὴ τῶν ἐναγισμάτων τῶν γινομένων εἰς τοὺς ἥρωας τοὺς πεσόντας ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ⁵. Καθ' ὅμοιον τρόπον ἐώρταζον ἔτι νῦν οἱ Ἀθηναῖοι τὴν ἀνάμνησιν τῆς νίκης τοῦ Μαραθῶνος διὰ πομπῆς θρησκευτικῆς μεγάλης, τελομένης κατ' ἐνιαυτόν, ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀθηνᾶς Ἀγροτέρας (Ἐκάτης) γινομένης ἐν τῷ παρὰ τὸν Ἴλισσὸν προαστείῳ Ἀγραῖς^{5α}. οἱ δὲ Θηβαῖοι ἐώρταζον τὴν μνήμην τῆς ἐν Λεύκτροις μάχης^{5β}.

Πάντα τὰ θρησκευτικὰ νόμιμα, καὶ αὐτὰ τὰ αἵματηρά, ἐτελοῦντο νῦν μετὰ φανατικῆς ὠμότητος. Οὕτως ἐν Ὑρχομενῷ τῆς Βοιωτίας ὑπῆρχεν ἔθος, καθ' ὃ κατ' ἔτος κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Ἀγριωνίων ὁ τοῦ Διονύσου ἱερεὺς ἔπρεπε νὰ καταδιώκῃ κρατῶν ξίφος ἐν τῇ χειρὶ τὰς κατὰ παράδοσιν ἀπὸ τοῦ γένους τῶν κατηραμένων θυγατέρων τοῦ Μινύου Λευκίππης, Ἀρσινόης καὶ Ἀλκαθόης καταγομένας γυναῖκας (τὰς καλουμένας Ὀλείας)· ἐπέτρεπετο δὲ εἰς αὐτὸν νὰ φονεύσῃ ἢν τινα τῶν διωκομένων ἤθελε καταλάβει. Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Πλουτάρχου ὁ ἱερεὺς Ζωῖλος ἐξετέλεσε πράγματι τὸ βάρβαρον τοῦτο ἔργον φονεύσας δύστηνόν τινα γυναῖκα κατὰ τὴν ἑορτὴν. Ἀλλὰ ἡ πράξις ἐνεποίησε δυσάρεστον ἐντύπωσιν τοῖς συγχρόνοις. Δεινὸν τι νόσημα, ὑφ' οὗ μετ'

⁵ Πλουτ. Περὶ τῆς Ἡροδότου κακοηθείας κ. 42. Β. Ἀριστείδ. κ. 19. καὶ 21 * Keil, inscr. Boeot. ἀρ. 32 σ. 127 ("Ὀλως ἀλλοίας φύσεως ἦσαν τὰ λεγόμενα Ἐλευθέρια ἐν Σμύρνῃ. ἴδ. Πλουτάρχ. Συναγωγὴ ἱστοριῶν παραλλήλων Ἑλληνικῶν καὶ Ῥωμαϊκῶν κ. 30).

^{5α} Πλουτ. Περὶ τῆς Ἡροδότ. κακοηθείας κ. 26 καὶ « Οὐδὲ ζῆν ἐστὶ κατ' Ἐπίκουρον ἡδέως » κ. 18.

^{5β} Πλουτ. ἐν εἰρ. τ.

* Τὰ Ἐλευθέρια ἦσαν ἀγὼν πανταετηρικός μετὰ θυσίας τελομένης εἰς τὸν Ἐλευθέριον Δία ὑπὸ τῶν Πλαταιέων τετάρτῃ Βοηδρομιῶνος (κατὰ Βοιωτοὺς δὲ, τετάρτῃ Πανέμου), ἀθροιζομένου ἐν Πλαταιαῖς καὶ συνεδρίου Ἑλληνικοῦ. Τὰ δὲ ὑπὸ τῶν Πλαταιέων κατ' ἔτος τελούμενα ἐναγίσματα εἰς τοὺς ἐν Πλαταιαῖς πεσόντας ἐτελοῦντο 16 Μαιμακτηριῶνος (Ἀλαλκομενίου παρὰ Βοιωτοῖς) παρισταμένων προδούλων τῆς Ἑλλάδος καὶ θεωρῶν. Ἐν τῇ ἑορτῇ δὲ ταύτῃ ὁ ἱερεὺς κρατῆρα κορέσας οἴνου ἐπέλεγε· « Ποοπίνω τοῖς ἀνδράσι τοῖς ὑπὲρ ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων ἀποθανούσιν ». (Σ. Μ.)

ὀλίγον ἐτελεύτησεν, ἐθεωρήθη ἡ δικαία τιμωρία τῆς θεότητος· διὰ τοῦτο τὸ γένος τοῦ ἀπανθρώπου ἱερέως ἐξέπεσε τῆς ἱερωσύνης, ἣτις κατέστη νῦν αἰρετὴ ἐκλεγομένου τοῦ ἀρίστου ἐν τῇ πόλει⁶. Ἔτι δὲ ἐν Βοιωτίᾳ αἱ νύμφαι ἐστεφανοῦντο κατακαλυπτόμεναι δι' ἀσφαραγωνιάς^{6α}. Ἐν Βοιωτίᾳ ἔκαιον ἔτι πρὸ τῆς θύρας τῶν νεονύμφων τὸν ἄξονα τῆς ἀμάξης, ἐφ' ἧς ἤγετο ἡ νύμφη^{6β}. Ἐν Ἀργεῖ δὲ δὲν ἐπετρέπετο εἰς τὴν ἱέρειαν τῆς Ἥρας νὰ γεύηται τρίγλης^{6γ}.

Ἀλλὰ διαφερόντως ἐτιμῶντο ἔτι νῦν τὰ ἀρχαῖα μεγάλα ἐθνικὰ ἱερά τῆς Ὀλυμπίας, τοῦ Ἴσθμοῦ καὶ τῶν Δελφῶν μετὰ τῶν μεγάλων αὐτῶν πανηγύρεων.

Ἐκ τῆς χρονικῆς ταύτης περιόδου ἕνεκα τῶν οικειοτάτων σχέσεων τοῦ Πλουτάρχου πρὸς τὸ ἱερόν τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος ἔχομεν ἰδίως περὶ Δελφῶν πολυτιμοτάτας εἰδήσεις, διδασκούσας ἡμᾶς πρὸ πάντων περὶ τῆς βραδέως χωρούσης πτώσεως καὶ τοῦ σεβασμίου τούτου πανελληνίου ἰδρύματος. Τὸ Ἀμφικτυονικὸν Συνέδριον εἶχεν ἔτι μεγάλην σπουδαιότητα ἐν τῷ βίῳ τῶν τότε Ἑλλήνων. Ἄνδρες τὰ μάλιστα μεμορφωμένοι ἀπέδιδον διαρκῶς μεγάλην ἀξίαν εἰς τὸ νὰ πέμπωνται ὡς ἀντιπρόσωποι τῶν πόλεων ἢ χωρῶν αὐτῶν εἰς τὸ Ἀμφικτυονικὸν συνέδριον θεωροῦντες τὸ ὑπόργημα τοῦτο «πόνον ἡδὺν κάματόν τ' εὐκάματον»^{7α}. Ἐξελέγοντο δὲ εἰς τὸ ἔργον τοῦτο κατὰ προτίμησιν ἄνδρες ἐπιφανεῖς καὶ πρεσβύτεροι, μάλιστα δὲ ἔσοι τούτων ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι εἶχόν

⁶ Πλουτ. Αἴτ. Ἑλλ. κ. 38. *

^{6α} Πλουτ. Γαμικὰ Παραγγέμ. κ. 2. ἀρχ.

^{6β} Πλουτ. Αἴτ. Ῥωμ. κ. 29. Περὶ θυσίας κυνῶν ἐν Βοιωτίᾳ ἐν τισὶ καθαρμοῖς καὶ ἐξίλασμοῖς καὶ ὁμοίας τινὸς συνηθείας ἐν Λακεδαίμονι ἴδ. Πλουτ. ἐν εἰρ. τ. κ. 411.

^{6γ} Πλουτ. Πότερα τῶν ζ. φρονιμωτ. κ. 35. ὁμοίον τι ἴδ. καὶ ἐν Πλουτ. Συμπ. βιβλ. Η. πρόβλ. 8 κ. 4.

^{7α} Πλουτάρχ. Εἰ πρεσβυτέρῳ πολιτευτ. κ. 20 ἀρχ.

* Τὰ ἐν τῷ κειμένῳ ἐξετέθησαν κατὰ τὸ χωρίον αὐτὸ τοῦ Πλουτάρχου, εἰς ὃ παρέμπει ὁ συγγραφεὺς, οὐχὶ δὲ κατὰ τὸ κείμενον τὸ Γερμανικὸν τοῦ συγγραφέως, ἐν ᾧ πρὸς ταῖς ἄλλαις ἀνακριθεῖσαι λέγεται καὶ ὅτι «ἡ ἱερωσύνη μετεβιβάσθη εἰς ἄλλο γένος (man übertrug dieses Priestertum einem anderen Geschlecht)», ἐν ᾧ ὁ Πλούταρχος λέγει «ἐκ τοῦ γένους τὴν ἱερωσύνην μετέστησαν, ἐκ πάντων αἰρούμενοι τὸν ἄριστον». (Σ.Μ.)

τι τῶν πολλῶν ἱερατικῶν ἀξιώματων, ὡς Πλούταρχος ὁ Χαιρωνεὺς καὶ Εὐφάνης ὁ Ἀθηναῖος ^{7β}. δυσάρεστον δ' ἐνεποίει ἐντύπωσιν γενικῶς ἐάν τις τοιοῦτος ἀνὴρ ἤθελε νὰ καταθέσῃ τὸ προσενεχθὲν αὐτῷ διηνεκὲς ἀξίωμα ^{7γ}. Παράβασις δέ τις ἐν τῇ τάξει τῆς ἀντιπροσωπείας τῶν εἰς συντελείας ἠνωμένων πόλεων (Τόμ. Α'. σ. 636) λίαν δυσμενῆ ἐποίει αἰσθησιν ^{7δ}. Αἱ σύνοδοι δὲν συνεκροτοῦντο ἀπλῶς ἐν Δελφοῖς, ἀλλὰ τακτικῶς καὶ ἐν Θερμοπύλαις ^{7ε}. Ἀληθὲς δὲ πρὸς τούτοις ὅτι οἱ νῦν ἔτι μετὰ τῆς ἀνέκαθεν εἰθισμένης πομπῆς τελούμενοι Πύθιοι ἀγῶνες καὶ αἱ μετὰ τούτων συνδεόμεναι ἐμπορικαὶ πανηγύρεις ^{7ς} εἴλκυον πλήθη Ἑλλήνων εἰς τὸ παναρχαῖον τοῦτο ἱερόν. Καὶ νῦν, ὡς πρότερον, ὡς τιμὴ ὑψηλὴ ἐθεωρεῖτο τὸ ὑπὸ τῶν Ἀμφικτυόνων καλεῖσθαι ἐπὶ τὴν διεύθυνσιν καὶ παρασκευὴν τῶν ἐορτῶν τούτων· εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι πλὴν ἄλλων ὁ ἀξιάγαστος καὶ ἐλευθέριος πλούσιος σοφιστῆς Καλλίστρατος ταχθεὶς ἐπὶ τοῦτο κατώρθωσε νὰ συνδέσῃ ἐπιτηδεῖως τὴν αὐστηρὰν τήρησιν τῶν νομίμων τύπων μετ' ἀξιαγαστοῦ φιλανθρωπίας ⁷. Ἐμφρονες Ἕλληνες ἀνελάμβανον ἀσμένως τὸ ἔργον τοῦ ἐπιμελητοῦ (ἐπὶ τῶν οἰκοδομιῶν καὶ τῶν οἰκονομικῶν) ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῶν Ἀμφικτυόνων ^{8α}. Μετὰ μεγάλου διαφέροντος συνεζήτοῦντο ἐν τοῖς Ἀμφικτύοσι τὰ περὶ τοῦ εἶδους τῶν τελεσθησομένων ἢ ἐπιτραπησομένων ἐν τοῖς Πυθίοις ἀγώνων, εἰς οὓς τότε οὐχὶ ἄνευ ἀντιρρήσεως πολλῆς καὶ οὐχὶ ἄνευ βλάβης τοῦ σεμνοῦ καὶ αὐστηροῦ τῆς ἐορτῆς εἶχε προστεθῆ καὶ ἀγῶν τραγωδίας καὶ ἄλλων φιλολογικῶν ἔρ-

^{7β} Πρβλ. Πλουτάρχ. ἐν εἰρ. τ. κ. 20 ἀρχ. καὶ ἴδ. σ. 167 καὶ 245.

^{7γ} Πρβλ. τὸ ὄλον σύγγραμμα τοῦ Πλουτ. «Εἰ πρεσβυτέρω πολιτευτέον».

^{7δ} Πρβλ. Freeman history of federal GouVERNEMENT τ. 1. σ. 138 καὶ Böckh C. I. τ. 1. σ. 578. ἀρ. 1121.

^{7ε} Πλουτ. Συμπ. βιβλ. Η. πρόβλ. 10. Φιλοστρ. Β. Ἀπολλ. Δ. 23 ἀρχ.

^{7ς} Δ. Χρυσοστ. Λόγ. 77. σ. 651 M.

⁷ Περὶ Καλλιστράτου (Ἀθηναίου) ἴδ. Πλουτάρχ. περὶ ἐκλελ. χρηστ. κ. 2 ἀρχ. ἔτι δὲ Συμπ. βιβλ. Δ. πρόβλ. 4. Ζ. πρόβλ. 5.

^{8α} Rhein. Mus. II. σ. 111. XVIII. σ. 268 κξ. Πλουτ. Συμπ. βιβλ. Β'. πρόβλ. 4. Ζ. πρόβλ. 5.

γων⁸. Ἡ ἀρχαία φήμη τοῦ ἱεροῦ, τὸ μεγαλοπρεπές κάλλος τῆς περὶ αὐτὸ φύσεως καὶ τὸ ἀσύνηθες πλῆθος μνημείων παντοίων εἴλκυε διαρκῶς πλήθη Ἑλλήνων καὶ ἄλλων ξένων πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν Δελφῶν⁹. Εἰς τοὺς φιλοσοφούντας φίλους τῆς Ἀπολλωνίου θρησκείας, οἳ ἦσαν ὁ Πλούταρχος καὶ οἱ περὶ αὐτόν, ἦτο πάντοτε ἔργον τερπνὸν οὐ μόνον τὸ μελετᾶν ἀρ-

⁸ Πλούταρχ. Συμπ. βιβλ. Β'. πρόβλ. 4. πρόβλ. 5. Ε. πρόβλ. 2. Περί τραγωδιῶν (ἀλλὰ καὶ περὶ θηριομαχιῶν καὶ ταυρομαχιῶν) ἐν Δελφοῖς ἴδ. παρὰ Φιλοστρ. Β. Σοφ. Β'. 1, 7 σ. 553. 554. *

⁹ Κόνων. παρὰ Φωτίῳ Βιβλιοθ. 227. ἐκδ. Bekker. Πλούταρχ. περὶ τοῦ Εἰ τοῦ ἐν Δελφοῖς κ. 1. κ. 4' (ἐνταῦθα μνημονεύονται καὶ ξένοι Χαλδαῖοι ἢ ἀστρολόγοι καὶ μαθηματικοὶ ἐργύμενοι εἰς Δελφοὺς). Πλούταρχ. περὶ τοῦ μὴ χρ. ἔμμ. τὴν Πυθ. κ. 1. 2 κξ. Πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐπεσκέψατο τοὺς Δελφοὺς ἐν τοῖς χρόνοις τῆς τοῦ Πλούταρχ. νεότητος καὶ ὁ τῆς περιφήμου, ἀλλ' ἀτυχοῦς Ἐππονίνης υἱός ** Πλούταρχ. Ἐρωτ. κ. 25.

* Ὁ συγγραφεὺς παρενόησεν ἀτυχῶς τὸ χωρίον τοῦ Φιλοστράτου, εἰς ὃ παραπέμπει περὶ τῶν ἐν Δελφοῖς δῆθεν θηριομαχιῶν καὶ ταυρομαχιῶν καὶ ἐν ᾧ οὐδεὶς περὶ τοιούτων ἀγώνων γίνεται λόγος. Ἐν τῷ προκειμένῳ χωρίῳ ὁ Ἡρώδης ὁ Ἀττικὸς ἐρωτᾷ τὸν περιφήμον νέον Ἡρακλῆ τὸν Μαραθώνιον, τὸν Ἡρώδου Ἡρακλέα καὶ Ἀγαθίωνα καλούμενον: «πανηγύρει δὲ παρέτυχες; — καὶ ὁ Ἀγαθίων «τῆ γε Πυθοῖ» ἔφη, οὐκ ἐπιμιγνύς τῷ ὀμίλῳ, ἀλλ' ἐκ περιωπῆς τοῦ Παρνασσοῦ ἀκούων τῶν τῆς μουσικῆς ἀγωνιστῶν, ὅτε Παμμένης ἐπὶ τραγωδίᾳ ἐθαυμάσθη... φιλοσοφούντα δὲ αὐτόν ἰδὼν ὁ Ἡρώδης ἤρετο καὶ περὶ τῆς γυμνικῆς ἀγωνίας, καὶ ὅς (ὁ Ἀγαθίων) ἔφη: «ἐκείνων καταγελοῖ μᾶλλον, ὁρῶν τοὺς ἀνθρώπους διαγωνιζομένους ἀλλήλοις παγκρατίῳ τε καὶ πυγμῇ καὶ δρόμον καὶ πάλην καὶ στεφανομένους ὑπὲρ τούτου». Ἀντὶ τοιούτων ἀγώνων προτείνει ὁ Ἀγαθίων ὡς ἀξίους στεφάνου ἀγῶνας ἄλλους λέγων: «στεφανούσθω δ' ὁ μὲν δρομικὸς ἀθλητῆς ἔλαφον παρελθὼν ἢ ἵππον, ὁ δὲ τὰ βαρύτερα ἀσκῶν ταύρω ξυμπλακείς ἢ ἄρκτω, ὃ ἐγὼ ὀσημέραι πράττω, μέγαν ἄθλον ἀφηρημένης μοι τῆς τύχης, ἐπεὶ μηκέτι βόσκει λέοντας ἢ Ἀκαρνανία». Ἐκ τούτων ἐννοεῖ τις πόσον πλημμελῶς ἔχει τὸ παρὰ τοῦ συγγραφέως λεγόμενον, περὶ θηριομαχιῶν καὶ ταυρομαχιῶν ἐν Δελφοῖς κατὰ τὸ μνημονευθὲν χωρίον τοῦ Φιλοστράτου. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μόνῳ ἐτέρῳ χωρίῳ τοῦ Φιλοστράτου, ἔνθα γίνεται λόγος περὶ τῶν ἐν Δελφοῖς ἀγώνων (Β. Ἀπ. Τυαν. Γ. 10, 2), λέγεται ἀπλῶς, «καὶ τὴν μὲν Πυθῶ τοὺς ἐς αὐτὴν ἤκοντας αὐλῶ τε παραπέμπειν καὶ ὠδαῖς καὶ ψάλσει, κωμωδίας τε καὶ τραγωδίας ἀξιοῦν, εἶτα τὴν ἀγωνίαν παρέχειν τὴν γυμνικὴν ὀφὲ τούτων τὴν δ' Ὀλυμπίαν...». Καὶ ἐν τοῖς ἄνω δὲ μνημονευομένοις τοῦ Πλούταρχου χωρίοις οὐδεὶς γίνεται ὑπαινιγμὸς περὶ θηριομαχιῶν καὶ ταυρομαχιῶν τελομένων ἐν Δελφοῖς. (Σ. Μ.)

** Ἐμπονήν οὐχὶ Ἐππονίναν (ὅπως ὁ συγγραφεὺς) καλεῖ αὐτὴν ὁ Πλούταρχος (Ἐρωτ. κ. 25) ἦτο δὲ ἡ Ἐμπονή Γαλάτις τὸ γένος (τὸ ὄνομα Ἐμπονή τῇ Γαλατ. ἐσήμαινε ἠρωίδα) γυνὴ τοῦ περιφήμου Σαδίνου (πατὴρ τοῦ ἐνταῦθα μνημονευομένου Σαδίνου) φονευθεῖσα ὑπὸ τοῦ Οὐεσπασιανοῦ ἐνεκα τῆς ἠρωϊκῆς ἀφοσιώσεως αὐτῆς πρὸς τὸν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος καταδικασθέντα ἄνδρα αὐτῆς. (Σ. Μ.)

χαιολογικῶς περὶ τῶν πολλῶν ἐν Δελφοῖς θρησκευτικῶν ἐθίμων καὶ νομίμων¹⁰, ἀλλὰ καὶ τὸ τρέπεσθαι εἰς τὴν ἔρευναν τῆς βαθυτέρας οὐσίας τῆς θρησκείας ταύτης καὶ τῶν ἐξωτερικῶν αὐτῆς τύπων¹¹. Ἀλλὰ ταῦτα πάντα δὲν ἐκώλυον ἵνα τὸ χρηστήριον αὐτὸ (οὗ ἡ ἀργία ἢ μετὰ τὴν βάνουσον ὕβριν τοῦ Νέρωνος ἐπελθοῦσα φαίνεται ἄλλως ὅτι ἐπὶ λίαν βραχὺν διήρκεσε χρόνον)¹² πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐν τοῖς ἔργοις αὐτῶν ἀπολέση τὴν ἀξίαν αὐτοῦ, καὶ ὃν ἔνεκα τῆς ὀλιγανθρωπίας τῆς Ἑλλάδος ἢ ἐξ αἰτίων ὅλως ἐξωτερικῶν, ὡς τινες ἐν ἀφελείᾳ αὐταπάτῃ ἐπίστευον¹³. Καὶ ἤδη ἐν τῷ τρόπῳ τοῦ χρῆσθαι τῷ μαντεῖῳ εἶχεν ἐπέλθῃ μεγάλη ὀπισθοδρομικὴ μεταβολή. Ἐνῶ ἐν ἀρχαιοτέροις χρόνοις εἰργάζοντο τρεῖς προφήτιδες (Πυθίαι) ἐν τῷ χρηστηρίῳ ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ χρη-

¹⁰ Πρὸς τοὺς ἄλλοις Πλουτάρχ. Αἴτια Ἑλλην. κ. 9. 12. Αἴτια Ῥωμ. κ. 23.

¹¹ Πρὸς τοῦ Πλουτάρχου πραγματείας «περὶ τοῦ Εἰ τοῦ ἐν Δελφοῖς» καὶ «περὶ τοῦ μὴ χρᾶν ἔμμετρα νῦν τὴν Πυθίαν». ἔτι δὲ καὶ «περὶ ἐκλειποῦτων χρηστηρίων».

¹² Πρὸς ἀνωτ. σ. 110. Ἐναντίον τῶν ὑπὸ Wolff (de novissima oraculorum aetate σ. 5) λεγομένων πρέπει νὰ παρατηρήσω ὅτι τοῦλάχιστον αἱ περὶ τῶν Δελφῶν πραγματεῖαι τοῦ Πλουτάρχου καὶ τὸ «περὶ τοῦ μὴ χρᾶν ἔμμετρα νῦν τὴν Πυθίαν», ὅπερ φαίνεται ὅτι ἐγράφη ἐπὶ τοῦ Τίτου, (σ. 207), οὐδένα περιέχουσιν ὑπαινιγμὸν περὶ μακρᾶς ἀργίας τοῦ μαντείου. Ἐκ δὲ τοῦ χωρίου τοῦ Ἰουβενάλιου (Satir. VI. 555) οὐδεμία μὲν προκύπτει ἱστορικὴ ἀπόδειξις περὶ διαρκοῦς τινος, ἐξ ἐξωτερικῶν αἰτίων προελθούσης, σιγῆς τοῦ μαντείου, μαρτυρία δ' ἀπλῶς παρέχεται (ὅπως καὶ ἐκ τοῦ Λουκιανοῦ 69. 112. 136) περὶ τῆς ἐλαττώσεως τῆς δυνάμεως καὶ τοῦ ἀξιώματος αὐτοῦ· ἴδ. καὶ Δ. Χρυσόστ. περὶ τῆς εἰς Δελφοῦς μεταβάσεως αὐτοῦ (σ. 233)· φρονῶ τούναντιον ὅτι ἡ Πυθία οὐχὶ ἐπὶ τοῦ Τραϊανοῦ ἢ Ἀδριανοῦ τὸ πρῶτον, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ Οὐεσπασιανοῦ ἤδη ἐπανάλαβε τὸ ἔργον αὐτῆς. Ἐξ ἄλλου δὲ πιθανὸν εἶναι ὅτι ὁ ἕτερος τῶν αὐτοκρατόρων τούτων ἀπέδωκεν εἰς τὸ μαντεῖον τὰς ὑπὸ τοῦ Νέρωνος ἀφαιρεθείσας ἐγγείους ἰδιοκτησίας αὐτοῦ (ἴδ. σ. 140). Ἀλλ' ἀμφίβολον ἂν ἔχη συνάφειαν πρὸς τὸ γεγονός τοῦτο ἡ ὑπὸ τοῦ πρεσβευτοῦ καὶ ἀντιστρατήγου (legatus) Γαίου Ἀβιδίου Νιγρίνου νέα ρύθμισις τῶν ὀρίων τῶν Δελφῶν, περὶ ἧς ἐγένετο λόγος ἀνωτέρω (σ. 55), ὡς τοῦτο παραδέχεται ὁ Wolff ἐν εἰρ. τ. σ. 5 (ὡς γενόμενον μεταξὺ τοῦ 114 καὶ 117 μ. Χ.) καὶ ὁ Becker-Marquardt R. A. τ. 4. σ. 105· (τῆς αὐτῆς γνώμης εἶναι καὶ ὁ Carl Wescher (ἐν «L'Institut» Ἰουλ. 1865. ἀρ. 355 «über die zweisprachige Inschrift» (Büchh. C. I. ἀρ. 1791 von Delphi))· ὁ W. τὸν μνημονευθέντα πρεσβευτὴν καὶ ἀντιστρατήγον θεωρεῖ ὡς πεμφθέντα πρὸς ἐπιθεώρησιν τῆς καταστάσεως τῶν ἐλευθέρων πόλεων (ad corrigendum civitatum liberarum statum (σ. 186 κξ)).

¹³ Πρὸς Πλουτάρχ. περὶ ἐκλ. χρῆστ. κ. 8 περὶ τοῦ μὴ χρ. τὴν Π. κ. 17. 28.

σμοδοτεῖν, νῦν ἐξήρκει μία¹⁴. Ἄλλὰ τὰ πράγματα, περὶ ὧν νῦν ἐπηρώτων τὸ χρηστήριον, ἦσαν τὰ τοῦ συνήθους βίου καὶ τῆς συνήθους ἐπιτηδεύσεως. Ἦτό τι σπουδαῖον γεγονός ἐν τῷ χρηστηρίῳ ἐάν τις ἱερεὺς οἰουδήποτε ναοῦ, ἀμαρτῶν βαρέως εἰς τὰς διατάξεις τοῦ ἀξιώματος αὐτοῦ, ἐφαίνετο ἐν Δελφοῖς καὶ ἐπηρώτα τὸν Ἀπόλλωνα περὶ τοῦ τρόπου τοῦ ἐξιλασμοῦ τοῦ ἀμαρτήματος αὐτοῦ¹⁵. Συνήθως ὅμως ἐπηρώτα τις τὸν θεὸν περὶ ὑποθέσεων τοῦ καθ' ἑαυτὸν βίου, οἷον ἐάν πρέπη νὰ νυμφευθῇ ἢ νὰ πλεύσῃ· ἐπηρώτων δὲ προσέτι περὶ καρποῦ γῆς καὶ ἄλλων ὁμοίας φύσεως εὐτελῶν πραγμάτων¹⁶, ἐνίοτε δὲ προσήγγιζον εἰς τὸ ἱερὸν καὶ μετὰ ἐρωτήσεων ἀσεβῶν καὶ ἰδιοτελῶν¹⁷.

Ἐκ τῶν πολλῶν περὶ τῶν Δελφῶν παρὰ τῷ Πλουτάρχῳ ἀναφερομένων μανθάνομεν καὶ τινὰ ἀφορῶντα τὸ προσωπικὸν τῆς τότε ἱερωσύνης. Νέος ὧν ἔτι ὁ Πλούταρχος (66 ἢ 67 μ. Χ.) ἐγνώριζε τὸν τότε ἐν Δελφοῖς πρῶτον ἱερέα, τὸν προφήτην Νίκανδρον¹⁸. Ἡ ὑπὸ τὸν Νίκανδρον ἐργαζομένη Πυθιάς εὔρε τὸν θάνατον ὅτε ἡμέραν τινὰ παρὰ τὴν θέλησιν ἑαυτῆς τε καὶ τῆς θεότητος ἠναγκάσθη νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ ἱερόν· προσβληθεῖσα τότε ὑπὸ ἐπιληπτικῶν σπασμῶν ἀπέθανε μετ' ὀλίγας ἡμέρας¹⁹. Ἡ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Πλουτάρχου περὶ τὰ 79 μ. Χ. τῷ θεῷ λατρεύουσα Πυθία ἦτο ἀπλῆ τις καὶ εὐτάκτου βίου κόρη γεωργοῦ ἐξ οἴκου πένητος, ἀλλ' ἐντίμου, ἥτις ἄνευ οὐδεμιᾶς παιδείσεως ἀνωτέρας « ἄπειρος καὶ ἀδαῆς ὀλίγου δεῖν ἀπάντων καὶ παρθένος ὡς ἀληθῶς τὴν ψυχὴν », εἶχε ταχθῆ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ θεοῦ.²⁰ Ἀρ-

¹⁴ Πλουτ. περὶ ἐκλελοιπ. χρηστ. κ. 8.

¹⁵ Πρὸβλ. Πλουτάρχ. περὶ τοῦ μὴ χρ. τὴν II. κ. 20.

¹⁶ Πλουτ. αὐτόθι κ. 28.

¹⁷ Πλουτ. περὶ ἐκλ. χρηστ. κ. 7.

¹⁸ Πλουτ. περὶ τοῦ ΕΙ τοῦ ἐν Δελφοῖς κ. 5 ἀρχ. κ. 6. κ. 16 καὶ πρὸβλ. περὶ ἐκλ. χρηστ. κ. 51.

¹⁹ Πλουτ. περὶ ἐκλελοιπ. χρηστ. κ. 51.

²⁰ Πλουτ. περὶ τοῦ μὴ χρ. τὴν II. κ. 22.

χηγὸς τῶν Θυιάδων τέλος ἦτο ἡ τοῦ Πλουτάρχου φίλη, ἡ ὑψηλῆς παιδείσεως τυχοῦσα Κλέα ²¹.

Ἄλλ' ἡ ἐσωτερικὴ παρακμὴ τοῦ μαντείου συνεδέετο στενωῶς μετὰ τῆς παρακμῆς καθόλου τῆς Ἑλληνικῆς θρησκείας. Εἰς τοῦτο εἶχον συντελέσει (πλὴν τῆς ὄλης ἀπὸ τῶν χρόνων τῶν σοφιστῶν ἠθικῆς ἐξελίξεως τοῦ βίου καὶ τῆς αἰσχρᾶς, βαθέως τὰ ἦθη διαδιαφθειρούσης, λατρείας ζώντων ἀνθρώπων ὡς θεῶν), πρὸ πάντων παρὰ τοῖς πεπαιδευμένοις, αἱ θεωρίαι πάντων ἐκείνων τῶν φιλοσόφων, οἵτινες δὲν εἰργάζοντο, ὡς πρότερον ὁ Ἀπολλώνιος ὁ Τυανεύς καὶ ὡς τότε ὁ Πλούταρχος καὶ οἱ ὁμοφρονούντες αὐτῶ, ἵνα στηρίξωσι καὶ καταστήσωσι πνευματικὴν τὴν θρησκείαν διὰ τε συμβολικῆς ἐρμηνείας τῶν ἀρχαίων παραδόσεων καὶ διὰ παντοίων τεχνητῶν ἐρεισμάτων. Τὸ θετικὸν τῆς ἀρχαίας θρησκείας καὶ γνώσεως παρὰ τοῖς πλείοσι τῶν πεπαιδευμένων πρὸ πολλοῦ ἀπώλετο μεταστὰν εἰς ἄρνησιν· μέγα τούτων πλῆθος προσεχώρει εἰς τὸν θεωρητικὸν πανθεισμὸν τῶν Στωϊκῶν ἢ εἰς τὴν ὕλικῶς «αἰσθητικώτερον» κεχρωματισμένην διδασκαλίαν τῶν Ἐπικουρείων ἢ Κυνικῶν, ὅσάκις δὲν κατελαμβάνοντο ὅλως ἀπ' εὐθείας ὑπὸ καθαροῦ σκεπτικισμοῦ. Ὅστις δὲ δὲν εὕρισκεν εὐχαρίστησιν ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ, ὅστις ὑπεράνω καὶ πέρα τῶν ἠθικῶν ἀπλῶς θεωριῶν βαθυτέρας ἠσθάνετο πνευματικᾶς ἀνάγκας, ἐζήτει τὴν τούτων πλήρωσιν ἐν ταῖς ξέναις λατρείαις τῆς Ἀνατολῆς (ἴδ. κατωτέρω), ἐν τῷ Ἰουδαϊσμῶ, ἐνόσφ ὁ χριστιανισμὸς δὲν εἶχεν ἔτι προσεγγίσει εἰς αὐτόν. Τὰ δὲ πλήθη, εἰς ἃ ἡ φιλοσοφικὴ θεωρία ἔμενε ξένη, καὶ ἄτινα ἐν τούτοις οὐχ ἦττον ἰσχυρῶς ἐπηρεάζοντο ὑπὸ τῆς πτώσεως τῆς ἀρχαίας θρησκείας, περιέπιπτον ὅτε μὲν εἰς πα-

²¹ Πλουτ. περὶ Ἰσ. καὶ Ὀσίρ. κ. 35 ἀρχ. Αἱ Θυιάδες αὗται, αἵτινες κατὰ Πausανίαν (I. 4, 2. 6, 2) «φοιτῶσαι ἐς τὸν Παρνασσὸν παρὰ ἔτος ἦγον ὄργια Διονύσω», ἀποληφθεῖσαι ποτε περὶ τὰ τέλη τοῦ 1 μ. Χ. αἰῶνος ὑπὸ «πνεύματος χαλεποῦ καὶ χιόνος», περιῆλθον εἰς μέγιστον κίνδυνον, χαλεπῶς δὲ καὶ μόλις ἠδυνήθησαν νὰ σωθῶσιν («τῶν εἰς τὸν Π. ἀναδάντων βοηθῆσαι ταῖς Θ. οὕτως ἐγένοντο διὰ τὸν πάγον σκληραὶ καὶ ξυλώδεις αἱ γλαμύδες, ὡς καὶ θραύεσθαι διατεινομένης καὶ ῥήγνυσθαι»). Πλουτ. «περὶ τοῦ πρώτως ψυχροῦ» κ. 18 μέχρι τέλους.

χυλὴν ἀπιστίαν, ὅτε δὲ εἰς παχυλωτέραν δεισιδαιμονίαν, ἄλλοτε πάλιν, διατελοῦσα ὑπὸ κράτος μυστικισμοῦ καὶ ἐκ τούτου ἐλκομένη πρὸς τὴν θεωρίαν τοῦ ὑπερφυσικοῦ, περιέπιπτεν εἰς «μοιρολατρείαν, μεθ' ἧς συνεδέετό τις εἰς ἀποκάλυψιν πίστις»· οὕτω δὲ ἀσμένως οἱ ἄνθρωποι οὗτοι παρεδίδοντο εἰς τοὺς «μάγους, τοὺς ἀστρολόγους, μαθηματικούς καὶ Χαλδαίους», οἵτινες παρίσταντο αὐτοῖς ὡς χρησμοφδοὶ καὶ θαυματουργοὶ καὶ ὧν οἱ νέοι χρησμοὶ διηγωνίζοντο ἀπαισίως πρὸς τοὺς χρησμούς τοὺς ἀρχαίους· καὶ οἱ ἄνθρωποι δὲ οὗτοι τοῦ πλήθους μεθ' ὁρμῆς καὶ πάθους προδιετίθεντο εἰς τὴν εἰσβολὴν τῶν ξένων λατρειῶν (ἴδ. κατωτέρω). Ἡ ὀλιγωρία περὶ τὴν ἐπίσκεψιν τῶν ἱερῶν οὐδὲ παρὰ τοῖς Ἑλλησι πλέον ἤτο τι σπάνιον. Μόνον δὲ ἡ ἀπιστία καὶ ἡ δεισιδαιμονία ἐστήριζον ἔτι ἐπὶ μακρὸν τὴν ἐξωτερικὴν ὑπόστασιν τῆς Ἑλληνικῆς λατρείας, ἀφοῦ ἡ ἀρχαία θρησκεία καθίστατο ἐπὶ μᾶλλον ἐγκοσμία, οἱ δὲ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ἐν ἀτελευτήτῳ ἐπιθυμίᾳ θεαμάτων καὶ τέρψεων ἐξωτερικῶν ἐνέμενον ἔτι διηνεκῶς ἐν τοῖς τύποις ἐκείνοις τῆς λατρείας, οἵτινες ἐκ παναρχαίων χρόνων διὰ μυρίων δεσμῶν κατεστάθησαν συμφυσεῖς μετὰ τοῦ ἐθνικοῦ βίου· ἐκ τούτου δὲ ἐτέλουν τὰς ἐορτὰς τῶν νέων θεῶν λίαν ἀσμένως καὶ μετὰ τῆς αὐτῆς ἐξωτερικῆς μεγαλοπρεπειᾶς, μεθ' ἧς καὶ τὰς τῶν ἀρχαίων. Ἐνεκα δὲ τῆς τοιαύτης τάσεως κατήντησαν καὶ αὐταὶ αἱ ἀπλάϊ «δημοτικῶς καὶ ἰλαρῶς» τελούμεναι ἀρχαῖαι ἀγροτικαὶ ἐορταὶ τῶν θεῶν νὰ διεξάγωνται νῦν μετὰ πομπῆς πολυτελοῦς καὶ μανιώδους ὁρμῆς πρὸς διασκεδάσεις παρεμφερεῖς πρὸς τὰς τῶν νῦν ἀπόκρεων ²².

Ἄλλὰ κατὰ τρόπον ἀξιοσημεῖωτον πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν τοῦ ἐν Δελφοῖς ἱεροῦ παρακμῆν διατελεῖ εἰς ἀντίθεσιν ἡ νέα ἐξωτερικὴ αἴγλη καὶ μεγαλοπρέπεια, εἰς ἣν ὑψώθησαν οἱ Δελφοὶ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους. Ἡ ἀθλιότης τῶν τελευταίων χρόνων τῆς Ῥωμαϊκῆς δημοκρατίας πολλαχῶς, ὡς εἶδομεν, ἐθεραπεύθη κατὰ μικρὸν καὶ ἐν Ἀχαΐᾳ· οὕτω καὶ ἐνταῦθα ὑπῆρχον νῦν

²² Πρὸς λ. χ. περὶ Φιλοπλουτ. κ. 8 τέλ.

ικανῶς εὔποροι ἄνδρες, οἵτινες ἐδαπάνων τὸν πλοῦτον αὐτῶν καὶ πρὸς σχετικόν τινα ἐξωτερικὸν καθωραϊσμὸν τῶν ἱερῶν τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τοῦ περὶ αὐτὰ χώρου. Οὕτω δὲ ὁ Πλούταρχος ἔν τινι τῶν ἀρχαιοτέρων αὐτοῦ συγγραφῶν ²³ ἠδυνήθη νὰ ἐξυμνήσῃ τὴν ἐξωτερικὴν λαμπρότητα, ἣν οἱ Δελφοὶ προσέλαβον ἐπ' αὐτοῦ, καὶ δὴ οὐχὶ ἄνευ ζωηρᾶς συνεργίας αὐτοῦ τε καὶ τῶν φίλων αὐτοῦ, οἷον τοῦ Πολυκράτους καὶ τοῦ Πετραίου ^{23α}. Ἡ ἱερὰ πόλις ἐκοσμήθη ἰδίως διὰ πολλῶν μεγαλοπρεπῶν μεγάρων τῶν Ἀμφικτυόνων * καὶ ἡ λεγομένη Πυλαία, τὸ δυτικὸν προάστειον τῶν Δελφῶν (ἐνθα συνήρχετο τὸ συνέδριον τῶν Ἀμφικτυόνων), μετὰ τῶν ποικίλων αὐτῆς κτιρίων, ἱερῶν, βουλευτηρίων καὶ κρηνῶν, ἔλαβεν ἰδιάζουσαν ὄψιν λαμπρὰν καὶ μεγαλοπρεπῆ.

Ἐν τούτοις ὑπὸ καθόλου ἔποψιν ἡ ἀρχαία θρησκεία διετέλει ἀκριβῶς ἐν διαρκεί καταπτώσει. Ἐπεισόδιον χαρακτηριστικὸν ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς καταπτώσεως ταύτης, εἰδός τι προαισθήσεως θανάτου, εἶναι ἡ παράδοξος εἰδησις περὶ τοῦ θανάτου τοῦ μεγάλου Πανός. Κατὰ τοὺς χρόνους δηλονότι τοῦ αὐτοκράτορος Τιβερίου, ὅτε ὁ Ἕλλην Ἐπιθέρης, γραμματικὸς ἐκ Προύσης, ἔπλεεν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἐσπέραν τινὰ ἄπλοια ἐπέσχε τὸν πλοῦν μεταξὺ Παξοῦ καὶ Ἀντιπάξου **. Τότε ἠκούσθη ἐξαίφνης ἀπὸ τῆς

²³ Πρὸβλ. Πλουτ. περὶ τοῦ μὴ χρ. τὴν Πυθ. κ. 29. Περὶ Πυλαίας ἴδ. Bursian, Geogr. v. Griechenl. τ. 1. σ. 178 κξ. Σπουδαιότατον τέλος εἶναι καὶ τὸ γεγονός τῆς ἰδρύσεως βιβλιοθήκης ἐν Δελφοῖς (περὶ τὰ τέλη τοῦ 1. μ. Χ. αἰῶνος), ἧς τὴν διεύθυνσιν ἐπετρόπη ὁ ἐπιμελητὴς τῶν οἰκοδομῶν καὶ τῶν οἰκονομικῶν, Τ. Φλάβιος Σώκλαρος ὁ Τιθορεάτης, υἱὸς τοῦ Ἀριστίωνος, φίλου τοῦ Πλουτάρχου (σ. 215) ἴδ. Rhein. Mus. XVIII. σ. 269 κξ. Τοιοῦτός τις ἐπιμελητὴς ἦτο πρότερον ὁ Τιβ. Κλαύδιος Κλεόμαχος ὁ Νικοπολίτης. Curt. Anal. Delph. ἀρ. 67. σ. 83.

^{23α} Ὁ παρὰ Πλουτάρχῳ ἐν εἰρ. τ. μνημονευόμενος Πετραῖος (ὅστις δὲν εἶναι νωστόν ἂν ἦτο μέλος τῆς ἐν τῷ Α τόμῳ σ. 567 καὶ 650 μνημονευθείσης μεγάλης θεσσαλικῆς οἰκογενείας τοῦ Πετραίου) ἀναφέρεται καὶ ἐν Πλουτ. Συμπ. βιβλ. Ε. πρόβλ. . Περὶ δὲ Πολυκράτους ἴδ. Πλουτ. ἐν εἰρ. τ. Δ. πρόβλ. 4 κξ.

* Οὕτω μεταφράζομεν τὸ ἐν τῷ Γερμανικῷ χειμένῳ «durch mehrere prächtige älteste der Amphiktyonen». Ἀλλὰ τὸ χωρίον τοῦ Πλουτάρχου (περὶ τοῦ μὴ χρ. τὴν Πυθ. κ. 29), ἐξ οὗ ὁ συγγραφεὺς μεταφέρει ἢ μᾶλλον μεταφράζει αὐτό, ἔχει ἀκριβέστερον «οἰκοδομημάτων δὲ ἀλλεσι καὶ κατασκευαῖς Ἀμφικτυονικαῖς». (Σ. Μ.)

** Ἀκριβέστερον κατὰ τὸ κατωτέρω μνημονευόμενον χωρίον τοῦ Πλουτάρχου, ἐξ οὗ

ὄχθης* φωνὴ μεγάλη λέγουσα εἰς τὸν Αἰγύπτιον κυβερνήτην τοῦ πλοίου, καλούμενον Θαμοῦν· «Ὅταν γένη κατὰ τὸ Παλῶδες, ἀπάγγελον ὅτι Πᾶν ὁ μέγας τέθνηκεν.» Ὁ Θαμοῦν ἐξετέλεσε τὴν ἐντολὴν γενόμενος κατὰ τὸ Παλῶδες, καὶ πρὸς τὴν βοήν αὐτοῦ ἀπήντησε μέγας στεναγμός, ὡσεὶ ὑπὸ πολλῶν ἀνθρώπων ἐκπεμπόμενος!²⁴ Καὶ ἐνῶ τὰ πνευματικὰ στοιχεῖα, περὶ ὧν ἤδη ἐποιησάμεθα λόγον, ἐνήργουν διαφερόντως ἐν τοῖς πεπαιδευμένοις, ἢ φοβερὰ διαφθορὰ ἐνίων ἱερέων ἤσκει ἄμεσον ὀλεθριωτάτην ἐπίδρασιν ἐπὶ τὰ πλήθη. Ὑπῆρχον δὲ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους καὶ ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν Μακεδονίᾳ πολυάριθμοι ἑταιρεῖαι ἢ ὄμιλοι περιφερομένων ἐπαιτῶν ἱερέων, πλανήτων λατρευτῶν τῆς Φρυγικῆς θεᾶς Κυβέλης, τῆς καλουμένης «μεγάλῃς θεᾶς» ἢ «μεγάλῃς μητρὸς» ἢ «Συρίας θεᾶς», γένος ἀκόλαστον ἐκτομιῶν, ῥυπαρῶν κιναιδῶν, μουσικῶν, γοήτων, ἀληθὲς κάθαρμα τῆς κοινωνίας, οἵτινες περιεφέροντο ἀπὸ κώμης εἰς κώμην καὶ, ἐν ὀνόματι τοῦ μικροῦ εἰδώλου τῆς θεᾶς, ὅπερ ἤγον μεθ' ἑαυτῶν ἐπ' ὄνου, μετήρχοντο τὴν ἀναιδεστιάτην ἐπαιτείαν**. Ἡμφισμένοι δὲ γυναίκεϊ τρόπῳ καὶ γυναίκεϊως κοσμοῦντες ἑαυτούς, ἤδον καὶ ἐχόρευον ἐπὶ τῷ ἤχῳ τοῦ τυμπάνου καὶ τοῦ αὐλοῦ, ἐμαστίγουν καὶ ἐπήρουν*** ἑαυτούς, ἵνα ὕστερον ἀποζημιωθῶσι δι' αἰσχροῦς φορολογίας τῶν ἀπλοϊκῶν καὶ εὐπίστων ἀνθρώπων, διὰ κλοπῆς καὶ ἀκατονομάστου ἀσελγείας²⁵. Πρὸς τούτοις Αἰγύπτιοι προφῆται καὶ ἐξορκι-

ταῦτα ἀρύεται ὁ συγγραφεὺς «Ἐσπέρας δὲ ἤδη περὶ τὰς Ἐχινάδας νήσους ἀποσβῆναι τὸ πνεῦμα, καὶ τὴν ναῦν διαφερομένην πλησίον γενέσθαι τῶν Παξῶν». (Σ. Μ.)

* Κατὰ τὸ μνημονευθὲν χωρίον τοῦ Π. «ἀπὸ τῆς νήσου τῶν Παξῶν ἀκουσθῆναι». (Σ. Μ.)

²⁴ Πλουτ. Περὶ ἐκλελ. χρηστ. κ. 17. Ὁ περὶ τὸν Πλούταρχον ὄμιλος τῶν λογίων ἐνισχύθη ἐκ τῆς ἱστορίας ταύτης ἐν τῇ πίστει αὐτοῦ εἰς ὑπαρξιν δαιμόνων μεταξὺ τῶν θεῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων ἰσταμένων καὶ δυναμένων ἐνίοτε νὰ ἐκλείπωσιν.

** Λεγόμεναι διὰ τοῦτο καὶ μητραγύρται καὶ μηναγύρται (ἐκ τοῦ Φρυγίου θεοῦ Μηνός) ἢ ἀπλῶς ἀγύρται (=ἐπαίται, συλλογεῖς). (Σ. Μ.)

*** Τὸ πηροῦσθαι ἦτο ἔργον ἰδίως τῶν ἱερέων τῆς Φρυγικῆς Κυβέλης τῶν καλουμένων Γάλλων. (Σ. Μ.)

²⁵ Φιλοστρ. Ἄπ. Τυαν. Ε. 20 τέλ. Apulej. Metam. VIII. κ. 24. μέχρι IX. κ. 10.

σταὶ νεκρῶν (νεκρομάντεις) μετήρχοντο καὶ ἐν Ἑλλάδι τὸ ἔργον αὐτῶν ²⁶. Ἄλλοι πάλιν, οἱ λεγόμενοι Χαλδαῖοι*, μετήρχοντο πανταχοῦ τὸ ἔργον τοῦ μάντεως (ψευδομάντεις) καὶ ἔλεγον μαντείας εἰς τοὺς εὐπίστους, ἀμειβόμενοι καλῶς, περὶ πάντων τῶν πραγμάτων τοῦ καθ' ἡμέραν βίου, περὶ τοῦ καταλλήλου καιροῦ τοῦ γάμου, περὶ ἐπιχειρήσεως μεγάλων ὁδοιποριῶν καὶ τῆς ἐκβάσεως αὐτῶν καὶ ἄλλα πολλὰ τοιαῦτα καὶ οὐδ' ἔμελεν αὐτοῖς ὅτι πολλάκις κωμικώτατα ἠλέγχοντο δημοσίᾳ ²⁷.

Ἄλλ' ὑπῆρχον καὶ ἄλλαι ῥοπαί, αἵτινες (κἂν μὴ ἐν ᾧ βαθμῷ ἐν Ῥώμῃ) διὰ τῆς ἐπιδράσεως αὐτῶν ἐπέφερον καὶ ἐν Ἀχαΐᾳ τὴν διάλυσιν τῆς ἀρχαίας θρησκείας. Ἐνταῦθα ἀνήκει διαφερόντως, ὡς ἐρρήθη ἤδη, ἡ εἰσχώρησις παντοίων ἀνατολικῶν λατρειῶν ²⁸. Ἐν πρώτοις ἀπαντῶσιν, ὡς ἐρρήθη, πολυάριθμοι Ἰουδαίων ἐμπόρων καὶ καπήλων ἐν τοῖς μεγάλοις ἐμπορίοις τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου παροικίαι, αἵτινές εἰσιν ἐνταυτῷ πανταχοῦ τὰ ὀρμητήρια τῆς τοῦ χριστιανισμοῦ διαδόσεως. Ὁ Ἰουδαισμός ἐξήγειρε προφανῶς παρὰ τοῖς Ἑλλησι μέγιστον διαφέρον. Ἄνδρες μεγίστην παιδείαν κεκτημένοι, οἷος ὁ Πλούταρχος καὶ οἱ φίλοι αὐτοῦ, συνεζήτησαν μετὰ διαφέροντος τὰ ἰδιαίτερα ἔθιμα, τὴν ἀπὸ κρεωφαγίας ἀποχὴν, καὶ ἰδίως τὴν λατρείαν τῶν Ἰουδαίων, ἀφοῦ δὴ κατήντησαν μέχρι τῆς παραδόξου γνώμης, ὅτι μεταξὺ τῆς Ἰουδαϊκῆς λατρείας καὶ τῆς τοῦ Διονύσου μεγίστη ὑπῆρχε συγγένεια ²⁸.

Πλουτ. Περὶ τοῦ μὴ χρ. τὴν Πυθ. κ. 25. Λουκιαν. Ὀν. 35-41 καὶ πρβλ. Bueckhardt «die Zeit Constantins d. Grossen». σ. 188 κ. 28-30.

²⁶ Apulej. Metam. II. κ. 28-30.

* Οὐχὶ βεβαίως διότι ἦσαν Χαλδαῖοι ὑπὸ τὴν γεωγραφικὴν καὶ ἐθνολογικὴν τοῦ ὀνόματος τούτου ἔννοιαν, ἀλλὰ διότι τὸ ὄνομα τοῦτο πρὸ αἰῶνων ἤδη, ἕνεκα τῆς περὶ τὴν ἀστρονομίαν καὶ ἀστρολογίαν ἐπιδόσεως τῶν ἀρχαίων Χαλδαίων, ἐσήμαινε τὸν ἀστρολόγον, εἶτα τὸν δι' ἀστρολογίας μαντεύοντα, εἶτα δὲ καθόλου τὸν ψευδοπροφήτην. Οἱ ψευδοπροφῆται οὗτοι συνήθως ἤρχοντο ἐκ τῶν Ἀσιατικῶν χωρῶν, πλείστοι δὲ ἦσαν καὶ οἱ ἐξ Αἰγύπτου. (Σ. Μ.)

²⁷ Apulej. Metam. II. c. 13-15. Πλουτ. ἐν εἰρ. τ.

²⁸ Πλουτ. Συμπ. βιβλ. Δ. πρὸβλ. 4. 5. 6.

Πρὸς τούτοις δὲ καὶ ἀπὸ τῶν χρόνων ἤδη τῶν διαδόχων εἰσεχώρησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ Αἰγυπτιακαὶ λατρεῖαι ²⁹, ἃς ἐν τῷ Ῥωμαϊκῷ κράτει ὕστερον ὁ τῶν Φλαβίων αὐτοκρατόρων οἶκος ἰδίως εὐνόησεν. Ἐν τῇ ἐμπορικῇ νήσῳ Δήλῳ, ἐν Ἄνδρῳ, Χίῳ ³⁰, Ἀθήναις ³¹, Ἀμβρακίᾳ ^{31^a}, Λακωνίᾳ ³², Ἐρμιόνη ³³, Κορίνθῳ ³⁴, Πάτραις ³⁵, καὶ Μεσσήνῃ ³⁶, Φωκίδι καὶ Βοιωτίᾳ ³⁷, ὑπῆρχον νῦν, ὡς καὶ βραδύτερον κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Πausανίου, ἱερὰ τοῦ (ἰδίως πρὸς τὸν Ἑλληνα Ἀσκληπιὸν πολλαχῶς ἀφομοιωθέντος) Σαράπιδος. Ἡ λατρεία τοῦ Ὀσίριδος καὶ πολλῶ πλεόν ἢ τῆς Ἴσιδος (ἐν ἣ ἐπίστευον οἱ Ἕλληνες ὅτι ἀνεῦρον τὴν Δήμητραν, χωρὶς ἐν τούτοις νὰ παραλείπωσιν ἐντελῶς τὰς ἄλλας αὐτῆς ιδιότητας, αἰτινες ἀκριβῶς κατέστησαν αὐτὴν θεότητα καθολικωτάτης ιδιότητος) ³⁸

²⁹ Böckh C. I. τ. 1. σ. 783 b.

³⁰ Περὶ Δήλου ἴδ. Meier Comm. Epigr. I. σ. 42. Böckh 2. ἀρ. 2293 μέχρι 2306. Περὶ Χίου, ἀρ. 2230. περὶ Ἄνδρου, Νάξου καὶ ἄλλων νήσων ἴδ. Böckh C. I. 2. σ. 1079. ἀρ. 2416 b. Rhein. Mus. II. σ. 98 κξ. 327 κξ.

³¹ Περὶ τοῦ ἐν Ἀθήναις ναοῦ τοῦ Σαράπιδος ἴδ. Pausan. A. 18, 4. πρβλ. Bursian, Geogr. 1. σ. 295. Rhein. Mus. (1868) 23. τεύχ. 1. σ. 15. Meier, Comm. Epigr. I. σ. 34 καὶ 51 καὶ Böckh C. I. τόμ. 1. σ. 161 κξ.

^{31^a} Περὶ Ἀμβρακίας ἴδ. Böckh ἀρ. 1800.

³² Περὶ Σπάρτης ἴδ. Paus. Γ. 14, 5. Περὶ Οἰτύλου, Paus. Γ. 25, 7. περὶ Βοιωτῶν Paus. Γ. 22, 9. ἴδ. καὶ Curtius, Pelop. II. σ. 234. 283. 296.

³³ Περὶ Ἐρμιόνης ἴδ. Paus. Β'. 34, 10. Curt. Pelop. II. σ. 458.

³⁴ Ἡ Κόρινθος εἶχε δύο ἱερὰ τοῦ Σαράπιδος. Paus. Β. 4, 7. Curtius σ. 533.

³⁵ Ἐν Πάτραις ἐν τῇ κάτω πόλει (Curtius, Pelop. I. σ. 441 κξ) ἐγγὺς τοῦ ναοῦ τῆς Δήμητρος κατὰ τὸ νοτιοδυτικώτατον σημεῖον τῆς ἀρχαίας πόλεως, πλησίον τοῦ κατὰ τὴν παραλίαν ἄλσους τοῦ περιβάλλοντος τοὺς ναοὺς τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Ἀφροδίτης, δύο ὑπῆρχον ἱερὰ τοῦ Σαράπιδος. Paus. Ζ. 21, 6.

³⁶ Ἐγγὺς τοῦ θεάτρου, Paus. Δ. 32 τέλ. Curtius τ. 2. σ. 146.

³⁷ Περὶ τῶν Φωκικῶν πόλεων Ἀμφρύσου, Rhein. Mus. II. σ. 101. Böckh C. I. 1. ἀρ. 1729. Περὶ Δαυλίδος καὶ Τιθορέας ἴδ. Rhein. Mus. II. σ. 550-558. Bursian, Geogr. von Griechenl. σ. 169 167. Περὶ τῶν Κωπῶν τῆς Βοιωτίας ἴδ. Pausan. Θ. 24, 2. περὶ Ὀρχομενοῦ, Rhein. Mus. XVIII. σ. 67. π. Χαιρωνείας, Böckh C. I. τ. 1. ἀρ. 1608 καὶ π. Κορωνείας ἴδ. Keil, Syll. inser. Boeot. ἀρ. 21. σ. 89.

³⁸ Πρβλ. Jacob - Burckhardt, die Zeit Constantins des Grossen σ. 200 κξ. Περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι διαδόσεως τῆς λατρείας τῆς Ἴσιδος καὶ τοῦ Σαράπιδος ἴδ. καὶ Proller (Bericht der K. Sächs. G. d. Wiss zu Leipzig. 1854. σ. 196 κξ. καὶ Röm. Mythol. σ. 725-733. καὶ τὰ χωρία τὰ παρὰ K. F. Hermann, Gottesdienstl. Alterth. § 54, 2.

εἶχε προοδεύσει πολὺ ἐν Ἑλλάδι κατὰ τοὺς χρόνους τῆς αὐτοκρατορίας· ἀφοῦ αὐτὴ ἡ φίλη τοῦ Πλουτάρχου Κλέα, ἡ ἀρχηγὸς τῶν Θυιάδων, εἶχεν ἀφιερωθῆ ὑπὸ τῶν γονέων αὐτῆς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Ὀσίριδος³⁹, ὃν ἐθεώρουν οἱ Ἕλληνες τὸν αὐτὸν πρὸς τὸν Διόνυσον θεόν. Ὁ Πλουτάρχος αὐτὸς ἔγραψε περὶ τῆς τῶν ἀξιωματικῶν τούτων Αἰγυπτιακῶν θεοτήτων λατρείας καὶ θεραπείας μίαν τῶν πολυμαθεστάτων αὐτοῦ πραγματειῶν. Ἦτο δὲ λίαν εὐνόητον ὅτι αἱ λίαν μυστηριώδεις λατρεῖαι τῆς παρὰ τὸν Νεῖλον Θαυμαστῆς χώρας, ἧτις ἔκπαλαι εἶχεν ἐλκύσει τινὰς τῶν φιλοσοφούντων Ἑλλήνων, εὔρον κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον τοσοῦτον μεγάλην ἠχώ. Λόγιοι φίλοι καὶ θεράποντες τῆς τῶν Ὀλυμπίων λατρείας ἐδοκίμαζον ἀσμένως καὶ διηνεκῶς τὴν ὀξύνοϊαν αὐτῶν ἐν τοῖς Αἰγυπτιακοῖς τούτοις προβλήμασι καὶ ἐζήτουν τὴν ἀπόδειξιν τῆς ταυτότητος τῶν Αἰγυπτιακῶν καὶ τῶν Ἑλληνικῶν θεοτήτων, ἠλπίζον δὲ νὰ εὔρωσιν ἐν τῇ Αἰγυπτιακῇ θεοσοφίᾳ καὶ ἐν τῇ σοφίᾳ τῶν ἱερέων τῆς Αἰγύπτου, πρὸς ἣν ἀπέβλεπον πάντοτε μετὰ σεβασμοῦ, νέα ἐρεῖσματὰ πρὸς τὸ κλονούμενον οἰκοδόμημα τῆς λατρείας τῶν Ὀλυμπίων θεῶν. Ἄνδρες πεπαιδευμένοι μὴ ἀναπαυόμενοι ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ ἐζήτουν εἰς τὰς θρησκευτικὰς αὐτῶν ἀνάγκας βοήθειαν ἐν τῇ ξενοτρόπῳ σοφίᾳ καὶ ἐν ταῖς ξέναις λατρεῖαις καὶ τοῖς τούτων καθαρμοῖς, ἐξιλασμοῖς καὶ τοῖς αὐστηροῖς νομίμοις. Ὁ ὄχλος τέλος ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς λατρεῖαις εὔρισκε πλουσίαν ἀπόλαυσιν καὶ ἐν τοῖς παχυλοῖς αὐτοῦ αἰσθήμασι καὶ ἐν τῇ πρὸς θεάματα ἐπιθυμίᾳ. Ἐχομεν δὲ τερπνὴν τινα περιγραφὴν τοιαύτης τινὸς ἐν Ἑλλάδι ἐορτῆς τῆς Ἰσιδος, ἣν ἐορτὴν ὁ συγγραφεὺς ὁ περιγράφων μετατίθησιν ἐν Κορίνθῳ, ἥτοι εἰς τὴν μεγάλην ἐμπορικὴν πόλιν, ἧς ἡ ἐμπορικὴ κοινωνία ἐξετείνετο μέχρι τοῦ Δέλτα, καὶ ἐν ἣ ὁ λαὸς ἦτο ἱκανῶς ἀνάμικτος μετὰ ξένων στοιχείων ἀνατολικῶν. Ἐν Κορίνθῳ δέ, ὡς καὶ ἐν ἄλλοις περὶ τὴν Μεσόγειον τόποις, ἡ Ἰσις ἀπήλαυεν ἰδιαιτέρας λατρείας ἔτι καὶ ὡς « Ἰσις πελαγία » ἐνεκεν ἰδιότητος βραδύτερον μόνον ἀποδοθείσης

³⁹ Πλουτάρχ. περὶ Ἰσ. καὶ Ὀσίρ. κ. 33] ἀρχ.

αὐτῇ, οὐχὶ δὲ ἀρχῆθεν Αἰγυπτιακῆς, τῆς ιδιότητος τῆς «κυρίας τῆς θαλάσσης»⁴⁰. Τῇ 5 Μαρτίου ἐωρτάζετο ἐνταῦθα, ὡς πανταγοῦ παρά τῶν Ῥωμαίων, ὁ «πλοῦς τῆς Ἰσιδος (navigium Issidis)», ἑορτὴ προωρισμένη νὰ λαμπρύνῃ τὴν ἀνοιξιν τῆς διαρκούντος τοῦ χειμῶνος κεκλεισμένης θαλάσσης καὶ τῆς θαλασσοπλοίας⁴¹. Τὸ κύριον μέρος τῆς ἑορτῆς ἀπετέλει ἡ μεγαλοπρεπὴς τῆς Ἰσιδος πομπή. Ταύτης προηγεῖτο ὄμιλος εὐθύμων ἀνθρώπων ἐν φαιδρῶ διονυσιακῶ σχήματι· ἐφαίνοντο ἔπειτα τὰ «πολύχροα προσωπεῖα τῶν στρατιωτῶν, κυνηγῶν, μονομάχων καὶ τῶν πολυτελέστατα κεκοσμημένων γυναικῶν (συνήθως μετημφιεσμένων γυναικείως ἀνδρῶν), ἀρχόντων φιλοσόφων (ἐν τῇ συνήθει στολῇ, μετὰ τριβωνίου, ράβδου, σανδαλίων καὶ μακροῦ αἰγείου πώγωνος), ὀρνιθοθηρῶν καὶ ἀλιέων. Ἐπὶ φορητῆς ἔδρας παρελαύνει ἄρκτος ἡμερωμένη, ἡμφιεσμένη ὡς γηραιὰ εὐγενῆς κυρία· ταύτη εἶκετο πίθηκος, ἐσχηματισμένος ὡς Γανυμήδης, μετὰ περικεφαλαίας καὶ κροκώδους κεντητοῦ χιτῶνος, κρατῶν ἐν τῇ χειρὶ χρυσοῦν ποτήριον. Ὅπισθεν καλπάζει ὄνυχιον μεταπεποιημένον εἰς Πήγασον διὰ πτερῶν προσηρμοσμένων, παρ' αὐτὸ δὲ βαδίζει γέρων ἀσθενῆς παριστῶν, ὡς φαίνεται, τὸν Βελλερεφόντην.

Μόλις παρέρχεται ἡ εὐθυμος αὕτη προπορεία ὑπὸ τοὺς ἀλλαγμοὺς τοῦ ἀκολάστου πλήθους τῶν θεατῶν, καὶ ἰδοὺ φαίνεται ἡ κυρίως ἐωρτάσιμος «πομπή». Προηγεῖται ὄμιλος ὠραίων, εὐθύμων γυναικῶν, μετὰ καταλεύκων ἐσθήτων, ἐστεμμένων δι' ἀνθέων δροσερῶν· εἰσὶ δ' αὐταὶ αἱ «καλλωπίστριαι» τῆς Ἰσιδος. Σχορπίζουσιν ἄνθη καὶ ραίνουσι τὴν ὁδὸν μετ' εὐωδῶν μύρων καὶ βαλσάμων· ἄλλαι τούτων χειρονομοῦσι μετὰ κατόπτρων καὶ ἐλεφαντίνων κτενῶν. Εἶτα ἀκολουθεῖ μέγα πλῆθος

⁴⁰ Πρβλ. Jacob-Burckhardt «die zeit Constantins der Gr.» σ. 205. Κατὰ Πausan. (B. 4, 7 καὶ 2, 3) ἐν Κορίνθῳ, ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης εἰς τὸν Ἀκροκόρινθον δύο ὑπῆρχον ἱερά τῆς Ἰσιδος, τὸ τῆς Ἰσιδος τῆς πελαγίας καὶ τὸ τῆς Ἰσιδος τῆς Αἰγυπτίας, (κείμενα ἐγγὺς τῶν ἱερῶν τοῦ Σαράπιδος), τρίτον δὲ ἱερόν τῆς Ἰσιδος ὑπῆρχεν ἐν Κεγχραεῖς· πρβλ. Curtius, Pelop. II. σ. 533. 538 καὶ 593.

⁴¹ Burckhardt ἐν εἰρ. τ. Preller, Röm. Mythol. σ. 729.

ἀνθρώπων ἀμφοτέρων τῶν φύλων, φερόντων λύχνους, δᾶδας, κηρούς πρὸς προσκύνησιν τῶν ἀστερίων θεοτήτων· εἶτα ἔρχονται ψαλτῆρες, συρικταὶ καὶ φαιδρὸς χορὸς ἐπιλέκτων νεαρῶν μελωδῶν μετὰ χιονολεύκων ἐσθῆτων ἄνευ χειρίδων ἐν μέσῳ ἄσματος πανηγυρικοῦ· μετὰ τούτους οἱ τοῦ Σαράπιδος αὐλητῆρες αὐλοῦντες νόμιμόν τινα ἐν ταῖς τελεταῖς μελωδίαν ἱεράν.

Μετὰ ταῦτα ἐμφανίζονται κήρυκες ἀπαιτοῦντες χῶρον καὶ ἐλευθέραν ὁδὸν εἰς τὰ ἐπερχόμενά σπουδαιότατα μέλη τῆς πομπῆς. Τότε δὲ φαίνονται ἐν πυκνῇ τάξει οἱ εἰς τὴν θεραπείαν τῆς Ἰσιδος καθιερωμένοι πάσης ἡλικίας, τάξεως καὶ φύλου· πάντες οὗτοι παρελαύνουσι φοροῦντες λινᾶς λευκᾶς ἐσθῆτας (αἱ γυναῖκες μετὰ μύρῳ ἀηλιμμένης κόμης καὶ ἀνθοβαφῶν καλυπτρῶν, οἱ ἄνδρες ἐν χρῶ κεκαρμένως ἔχοντες τὰς κεφαλὰς). Ἐν ταῖς χερσὶ πάλλουσιν οἱ ἀφιερωμένοι οὗτοι εἰς τὴν θεᾶν τὸ λεγόμενον σεῖστρον, ἰδιαίτερόν τι ὄργανον παράγον ἦχον καὶ κρότον, οὗ ἡ τραχεῖα μουσικὴ εἶναι προωρισμένη νᾶ ἀπομακρύνῃ τὸν κακοποιὸν Τυφῶνα, τὴν καταστρεπτικὴν κοσμογονικὴν ἀρχὴν· τὰ ὄργανα ταῦτα ἦσαν ἀναλόγως τῆς περιουσίας ἐκάστου χαλκᾶ, ἀργυρᾶ ἢ καὶ χρυσᾶ. Νῦν δὲ τὸ πρῶτον φαίνονται οἱ κυρίως ἱερεῖς ἡμφιεσμένοι στενᾶς λευκᾶς λινᾶς ἐσθῆτας φέροντες τὰ μυστηριώδη σύμβολα τῆς θεότητος· ὁ πρῶτος φέρει λαμπάδα χρυσῆν ἐν σχήματι κύμβης, ἧς ἐν τῷ μέσῳ ἐξ ἀνοιγμάτων τινος ἐκλάμπει εὐρεῖα φλόξ· ὁ δεῦτερος φέρει ἐν ἀμφοτέραις ταῖς χερσὶ μικρούς βωμούς· ὁ τρίτος κλάδον φοίνικος, οὗ τὰ φύλλα εἰσὶ κατεσκευασμένα κομψῶς ἀπὸ χρυσοῦ· ὁ τέταρτος χεῖρα ἀριστερὰν ἀνοικτὴν μετὰ τεταμένων δακτύλων καὶ ἀγγεῖον χρυσοῦν ἰδιάζοντος σχήματος· ὁ πέμπτος λίκνον μετὰ χρυσῶν κλάδων, ὁ ἕκτος τέλος στάμνον ὕδατος. Εἶτα ἐμφανίζονται αἱ παράδοξοι καὶ ἀλλόκοτοι μορφαὶ τῆς Αἰγυπτιακῆς μυθολογίας· ἡ εἰκὼν τοῦ Ἀνούβιος (τοῦ ἀγγελιαφόρου μεταξὺ τῶν θεῶν καὶ τοῦ ἄδου, ὃν οἱ Ἕλληνες παρέβαλλον πρὸς τὸν Ἑρμῆν αὐτῶν) μετὰ κεφαλῶν κυνῶν κατὰ τὸ ἥμισυ μελαινῶν, καὶ κατὰ τὸ ἕτερον ἥμισυ χρυ-

σῶν· ἡ βοῦς τῆς Ἰσιδος, καὶ μυστικὴ τις κίστη· τέλος ὁ ἀρχιερεὺς φέρων στέμμα ῥόδων, σείστρον καὶ μικρὰν τινα ὑδρίαν κεκαλυμμένην δι' ἱερογλυφικῶν σημείων καὶ ἔχουσαν ὄφιοειδῆ λαβὴν παριστῶσαν τὴν θεάν.

Ἐν τοιοῦτῳ σχήματι κινεῖται ἡ ἐορτάσιμος πομπὴ ἐκ τῆς πόλεως Κορίνθου εἰς τὴν παρὰ τὰς Κεγχρεὰς παραλίαν. Ἐνταῦθα τὰ ἱερά τοποθετοῦνται κατὰ τὴν παραλίαν καὶ εἶτα ἐν μέσῳ δεήσεων καὶ τελετῶν τινῶν τὸ τεχνικῶς κατασκευασμένον καὶ μετὰ ἱερογλυφικῶν σημείων κεκοσμημένον «πλοῖον τῆς Ἰσιδος» (οὗ τὸ ἱστίον φέρει ἱεράν τινα ἐπιγραφὴν «διὰ πλοῦν εὐτυχῆ κατὰ τὸ νέον ἔτος»), ἀφιεροῦται εἰς τὴν θεάν καὶ πεπληρωμένον εὐωδιῶν καὶ ἀναθημάτων παραδίδεται εἰς τὰ κύματα. Ἄμα δὲ τοῦ πλοίου ἐξαφανισθέντος ἐκ τοῦ ὀρίζοντος τῶν θεατῶν ἡ πομπὴ ἐπανέρχεται εἰς τὴν πόλιν εἰς τὸ ἱερόν τῆς Ἰσιδος τῆς πελαγίας, οὗ πρὸ τῶν πυλῶν (ἀφοῦ τὰ εἰδῶλα τῆς θεᾶς εἰσαχθῶσι πάλιν εἰς τὰ ἔνδον καὶ οἱ μεμυημένοι εἰσέλθωσιν εἰς τὸν ναὸν) εἰς τῶν ἐπιφανεστάτων ἱερέων, ὁ λεγόμενος γραμματεὺς τοῦ ναοῦ, ἐμφανίζεται αὐθις μετὰ τοῦ ὀμίλου τῶν «προφητῶν» καλουμένων ἱερέων. Οὗτος δὲ ἀνέρχεται ἐπὶ ὑψηλὸν βῆμα, ἵνα ποιήσῃται εὐχὴν τινα καὶ ἐπευφημίαν ὑπὲρ τοῦ αὐτοκράτορος, τῆς συγκλήτου, τῆς τάξεως τῶν ἰππέων, τοῦ ὄλου Ρωμαϊκοῦ δήμου, τῆς ναυτιλίας καὶ τοῦ ὄλου κράτους, κηρύττει τὴν λῆξιν τῆς ἐορτῆς λέγων· «Ἵπάγετε οἴκαδε, ἡ ἐορτὴ ἐτελέσθη». Ὁ περιχαρὴς καὶ εὐλαβὴς λαὸς ἀποκρίνεται εἰς τὴν εὐχὴν διὰ μεγαλοφώνων κραυγῶν, ἀσπάζεται τοὺς πόδας τῶν ἐν τῇ ἀναβάθρᾳ τοῦ ναοῦ ἰδρυμένων ἀργυρῶν ἀγαλμάτων τῶν θεῶν καὶ διασκορπίζεται καθ' ἀπάσας τὰς διευθύνσεις ⁴².

⁴² Apulej. *Metam.* X. σ. 35, 750. XI. ε. 2. σ. 5-6. σ. 8 μ. 17 καὶ ἴδ. πρὸς τούτοις. Burekhardt, ἐν εἰρ. τ. σ. 204 κξ. Preller, *Röm. Mythol.* σ. 729 κξ. Περὶ τοῦ ὀνόματος τῆς Ἰσιδος πελαγίας ἴδ. ἐτι καὶ Λουκιαν. Θεῶν διάλ. 3 τέλ. καὶ διάλ. ἐναλίων θεῶν 7. Περὶ τῆς λατρείας τῆς Ἰσιδος ἐν Περίνθῳ, ἴδ. Mionnet I. σ. 399. ἐν Πάρῳ Böckh ἀρ. 2411. ἐν Σάμῳ, ἀρ. 2253. ἐν Ῥόδῳ, Ἀππιαν. Μιθριδατ. (B. 27. ἐν Λέσβῳ ἴδ. Böckh τ. 2. ἀρ. 2174. ἐν Χίῳ ἀρ. 2230. ἐν Δήλῳ ἀρ. 2293. μέχρι

Παρά τοῦ Πausανίου δὲ μανθάνομεν προσέτι ὅτι ἡ λατρεία τῆς Ἰσιδος καὶ ἐκτὸς τῆς Κορίνθου καὶ τῶν Κεγχρεῶν ἦτο ἐρριζωμένη καὶ ἐν πολλοῖς παραλίοις τόποις τῆς Πελοποννήσου. Καὶ δὲν γινώσκομεν μὲν ἱερὰ τῆς Ἰσιδος ἐν Πάτραις, ἀλλ' ὑπῆρχον ταῦτα ἐν Βούρα τῆς Ἀχαΐας⁴³, Ἐρμιόνη, ἐνθα ἐκέκτητο κοινὸν ἱερὸν μετὰ τοῦ Σαράπιδος⁴⁴, ἐν τῇ ἀκροπόλει τῶν Μεθάνων⁴⁵, ἐν Τροιζῆνι καὶ ἐν Ἄργει⁴⁶, ἐν Βοιαῖς τῆς Λακωνίας, ἐνθα Ἴσις καὶ Σάραπις ἐκέκτηντο κοινὸν ναόν⁴⁷. Ἀλλ' ἡ λατρεία τῆς θεότητος ταύτης εἶχεν εἰσχωρήσει καὶ εἰς τὰ ἔνδον τῆς Ἑλλάδος. Οὐ μόνον δὲ ἐν τοῖς ἔνδον τῆς Πελοποννήσου ὑπῆρχον ἱερὰ Ἰσιδος, ὡς ἐν Μεσσήνῃ⁴⁸, ἐνθα κοινὸν μετὰ τοῦ Σαράπιδος ἐκέκτητο ἱερὸν, καὶ ἐν Φλιοῦντι⁴⁹ ἔτι δὲ καὶ ἐν Μεγάροις^{49α} ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς ὄρειναῖς χώραις τῆς μέσης Ἑλλάδος, ἐν ταῖς Βιωτικαῖς Θήβαις καὶ ἐν Ὀρχομενῶ⁵⁰ καὶ ἐγγύς Δελφῶν εἶχεν ἐμπεδωθῆ ἡ λατρεία αὕτη. Ὁ Πausανίας διηγεῖται ἡμῖν ὅτι ἐν Τιθορέα τῆς Φωκίδος, εἰς 80 μόνον σταδίων (δύο μιλίων) ἀπόστασιν ἀπὸ τῶν Δελφῶν, ἡ Ἴσις ἐλατρεῦετο ἰδιαζόντως ζωηρῶς. Εἰς ὀλίγων ὥρων ἀπὸ τῆς πόλεως ἀπόστασιν ἐν ἱερῶ τινι περιβόλῳ ὑπῆρχεν ἱερὸν ἄδυτον τῆς Ἰσιδος «ἀγιώτατον ὅποσα Ἕλληνες θεῶ

2306. ἐν Ἄνδρῳ, ἴδ. Preller, σ. 733. Περὶ Ἄνδρου ἰδίως ἐκ τῶν νήσων ἴδ. τὰ ἐκτιθέμενα ἐν Rhein. Mus. II. σ. 326 μέχρι 334. 436. μέχρι 441. Böckh ἀρ. 2348. Pauly IV. σ. 289.

⁴³ Περὶ Βούρας ἴδ. Πausan. Z. 25, 3. Curtius, Pelop. τ. 1. σ. 470.

⁴⁴ Περὶ Ἐρμιόνης, Πausan. B'. 34, 10.

⁴⁵ Πausan. B. 34, 1. Ἐν Μεθάνοις τὴν θέσιν τοῦ ναοῦ τῆς Ἰσιδος κατέχει νῦν παρεκκλήσιον τῆς Παναγίας Curtius, Pelop. II. σ. 442. 576.

⁴⁶ Περὶ Τροιζῆνος, ἴδ. Πausan. B'. 32, 6. Curtius σ. 437. π. Ἄργους ἴδ. Mionnet III. σ. 234.

⁴⁷ Περὶ Βοιωτῶν ἴδ. Πausan. Γ. 22, 9. Curtius σ. 296.

⁴⁸ Περὶ Μεσσήνης ἴδ. Πausan. Δ. 32 τέλ. Curtius σ. 146.

⁴⁹ Π. Φλιοῦντος ἴδ. Πausan. B. 13, 7. Curt. σ. 475.

^{49α} Περὶ Μεγάρων, Πausan. A. 41, 4.

⁵⁰ Περὶ Θηβῶν ἴδ. Keil, Syll. Inscr. Boeot. ἀρ. 36. σ. 151 κξ. Περὶ Ὀρχομενοῦ ἴδ. Rhein. Museum Jahrg. XVIII. (1863) σ. 67. Περὶ Θεσπιῶν ἴδ. Böckh C. I. τ. 1. ἀρ. 1633· ἀλλὰ πρβλ. Keil, Syll. inscr. Boeot. σ. 148 κξ. Περὶ τῆς ἐν Φωκίδι Ἀμφρύσου ἢ Ἀμβρύσου ἴδ. Rhein. Mus. II. σ. 101. Böckh C. I. 1. ἀρ. 1722.

τῇ Αἰγυπτία πεποίηται». Ἐν τοῖς ἐγγύς τοῦ ἱεροῦ δὲν ἐπετρέπετο νὰ οἰκοδομηθῇ κατοικία ἀνθρωπίνη μηδεμία· εἰς δὲ τὰ ἔνδον τοῦ ἱεροῦ τοιοῦτοι μόνον καθιερωμένοι εἰς τὴν θεὰν ἄνθρωποι ἐπετρέπετο νὰ εἰσέρχωνται, οἵτινες ὑπὸ τῆς Ἰσιδος αὐτῆς προσεκαλοῦντο διὰ τῶν ἐν ὀνείροις ὄραμάτων. Κατ' ἐνιαυτὸν δὲ οἱ Φωκεῖς δύο συνεκρότουσαν πανηγύρεις ἐπὶ τιμῇ τῆς Ἰσιδος, τὴν μὲν κατὰ ἔαρ, τὴν δὲ κατὰ φθινόπωρον. Τότε δὲ τὸ ἱερὸν τὴν τρίτην πρὸ ἐκάστης ἑορτῆς ἡμέραν ἐκαθαρίζετο κατὰ τρόπον μυστικόν· τὴν δὲ ἐπομένην ἡμέραν ἠγείροντο ἐν τῇ ἱερᾷ περιοχῇ σκηναὶ καὶ καπηλεῖα παντοῖα· τὴν τρίτην τέλος ἡμέραν ἐτελεῖτο μεγάλη τελετή, καθ' ἣν ἐγίνετο ἐμπορία δούλων, βοσκημάτων, ἐσθῆτων, ἀργυρῶν καὶ χρυσῶν σκευῶν. Μετὰ μεσημβρίαν δὲ ἐτελοῦντο αἱ ἐπίσημοι θυσίαι. Οἱ ἐκ τῶν εὐσεβῶν πλουσιώτεροι ἔφερον ταύρους καὶ ἐλάφους, οἱ δὲ πενέστεροι χῆνας καὶ ὄρνιθας καὶ μελεαγρίδας· χοῖροι δὲ καὶ πρόβατα καὶ αἶγες δὲν ἐθυσιάζοντο. Τὰ ἱερεῖα περιήγοντο τὸ πρῶτον ἐν πανηγυρικῇ πομπῇ· εἶτα δὲ ἐσφάζοντο καὶ καθελίσσοντο μετὰ τελαμώνων λίνου ἢ βύσσου· ταῦτα δὲ ἐγίνοντο κατὰ τρόπον σκευασίας Αἰγύπτιον· καὶ εἰς ὅσους μὲν ἐπετρέπετο ἢ εἰς τὸ ἄδυτον εἴσοδος, οὗτοι εἰσέπεμπον τὰ ἱερεῖα εἰς τὸ ἄδυτον καὶ κατέκαιον αὐτὰ ἐπὶ πυρᾶς· τὰ δὲ λείψανα τῶν κατακαέντων ἱερείων ἔμενον ἐνταῦθα μέχρι τῆς τρίτης ἀκριβῶς πρὸ τῆς πρώτης μελλούσης ἑορτῆς ἡμέρας, ὅτε κατωρύσσοντο εἰς μεμακρυσμένον τι * χωρίον (εἰς τὸ αὐτὸ πάντοτε χωρίον). Οἱ βέβηλοι, εἰς οὓς δὲν ἐπετρέπετο νὰ εἰσέρχωνται εἰς τὰ ἔνδον τοῦ ἱεροῦ, μετὰ τὴν σφαγὴν τῶν ἱερείων καθήγιζον (ἔκαιον) τὰς σκηνας αὐτῶν καὶ ἀπεχώρουν μετὰ σπουδῆς. Ὅστις δὲ βέβηλος ὦν ἐτόλμα νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ ἄδυτον καιομένης τῆς πυρᾶς, οὗτος ἐκινδύνευε νὰ πάθῃ παραφροσύνην καὶ αἰφνίδιον θάνατον⁵¹. Οὕτω βλέπομεν, πῶς ἡ λατρεία τῆς ξένης

⁵¹ Πausan. I. 32, 9. Καὶ ἡ λατρεία τοῦ Σαράπιδος, ἡ τοσοῦτον συνδεομένη ἐν Ἑλλάδι πρὸς τὴν τῆς Ἰσιδος, ἐπεκράτησεν ἐνταῦθα Bursian, Geogr. von Griechenl. τόμ. 1. σ. 167. Rhein. Museum II. σ. 550-558.

* Κατὰ Πausανίαν (I. 32. 9) δύο τε ἀπὸ τοῦ ἀδύτου στάδια ἐτεκμηράμεθα ἐς τοῦτο εἶναι τὸ χωρίον. (Σ. Μ.)

ταύτης θεότητος, ἣτις ἐλατρεύετο καὶ ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Ἀμβρακίᾳ^{51*}, συνεδέθη κατ' ὀλίγον μετὰ τῶν ποικιλωτάτων ἐπιτηδευμάτων ἄλλων Ἑλληνικῶν θεοτήτων καὶ μετὰ τῶν ποικιλωτάτων τοῦ βίου σχέσεων, καὶ ἔλαβε διηνεκῶς μείζονα ἐπίδοσιν καὶ ὡς οὐσιῶδές τι σημεῖον τῆς πρὸ πολλοῦ καὶ παρὰ τοῖς Ἑλλησι τοσοῦτον ἐνεργοῦ γινομένης θεοκρατίας συνετέλεσεν ἰσχυρῶς καὶ εἰς τὴν παρὰ τῷ ὄχλῳ ἀκριβῶς διάλυσιν τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ πολυθεϊσμοῦ. Παρατηρητέον μόνον ἐνταῦθα ὅτι τὸ κάλλος καὶ ἡ ἐθνικὴ παράδοσις τῶν ἀρχαίων μεγάλων Ἑλληνικῶν λατρείων ὡς καὶ τὸ πλῆθος τῶν παναρχαίων τοπικῶν λατρείων ἔδιδεν ἔτι ἐν Ἑλλάδι εἰς τὴν θρησκείαν τῶν Ὀλυμπίων θεῶν ἔρεισμα πολλῶ ἰσχυρότερον ἢ ἔσον τοῦτο ἐγένετο ἐν Ῥώμῃ.

Ἄλλ' ἡ Ἰσις καὶ ἐν ἄλλῳ τινὶ σημείῳ διηγωνίσθη κατὰ τρόπον ἐπαισθητὲν πρὸς τὰς Ἑλληνικὰς θεότητας. Ἐν Ἑλλάδι ἤκμαζον ἔτι πολλὰ μυστήρια καὶ μυστικαὶ τελεταὶ συνδεδόμεναι πρὸς τὰς ποικίλας λατρείας, ἰδίως δὲ τὰς τῆς Δήμητρας καὶ τοῦ Διονύσου⁵². Τὰ δὲ μυστήρια ταῦτα ἤγον τοὺς μεμνημένους ἐγγυτέρω τῆς θεότητος καὶ ἐνταύτῳ περιεῖχον διδάγματα μᾶλλον ἢ ἤτ-

⁵¹ α Περὶ Ἀμβρακίας ἴδ. Böckh C. I. τόμ. 2. ἀρ. 1800. Περὶ Ἀθηνῶν, Böckh 1. ἀρ. 523 γραμμ. 4. σ. 471. εἰς τὸν ἀρ. 481. Περὶ κανηφόρων τοῦ Σαράπιδος καὶ τῆς Ἰσιδος ἐν Ἀθήναις ἴδ. K. F. Hermann, Gottesdienstl Alterth. ἐκδ. 2. § 54, 2. Koss, Demen σ. 87 ἀρ. 127, 2. Lenormant, Recherches archéol. σ. 215. ἀρ. 36 καὶ ἴδ. καθόλου Keil ἐν Philol. (1868) τευχ. 23 σ. 15. Pauly R. E. τόμ. 4. σ. 289.

⁵² Πρβλ. Πλουτ. Παραμυθ. πρὸς τὴν ἰδ. γυναῖκα. κ. 10. Apulej. (ἐκδ. Hildebrand) τόμ. 2. Apolog. σ. 517. Περὶ τῶν ἐν Σαμοθράκῃ μυστηρίων ἴδ. Juvenal Satir. III. 144. Friedländer τόμ. 2 (ἐκδ. 2) σ. 45. "Ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἤκμαζον ἐν Ἀθήναις τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια καὶ τὸ ἀποφεύγειν τὴν εἰς ταῦτα μύησιν ἔθειρεῖτο ἀνάρμοστον εἰς ἄνδρα παιδεύσεως εὐμοιροῦντα καὶ δὴ ἐλογίζετο γνώρισμα ἀθείας ἢ τοῦλάχιστον μεγάλης ἀσεβείας, ἴδ. περὶ τούτων Λουκιαν. Δημων. κ. 11. (μνημονευτέον ἐν παρόδῳ, περιεργείας χάριν τοῦ ἐπικρατοῦντος παρὰ τοῖς ἐν Ἐλευσίνι μύστασις ἔθους τοῦ μὴ ἐσθίειν τρίγλαν Πλουτ. Πότ. τῶν ζ. φρον. κ. 25 τέλ. «τρίγλαν δὲ τοὺς ἐν Ἐλευσίνι μύστας σεβομένους ἴστε». Περὶ τῆς διηνεκοῦς ἐπαγωγῆς ῥοπῆς, ἣν ἤσχουν τὰ Ἐλευσίνια ἐπὶ τοὺς Ῥωμαίους ἴδ. Lobeck, Aglaopham. σ. 37 κξ. Friedländer ἐν εἰρ. τ. Περὶ συχνῆς μύησεως τῶν λεγομένων βαρβάρων εἰς τὰ Ἐλευσίνια (κατὰ Δίωνα τὸν Χρυσόστομον, ὅστις καὶ αὐτὸς ἦτο μεμνημένος) ἴδ. I. Burckhardt, N. Schweizer. Mus. IV. Jahrg. τευχ. 2. 1864. σ. σ. 105.

τον συναφῆ πρὸς τὴν ιδεάν ἀθανασίας κρείττονος τῆς σκιώδους ἐν Ἄδῃ ἀθανασίας*. Ἄλλ' οὗτοι οἱ μᾶλλον ἢ ἥσσον ἀσθενεῖς περὶ ἀθανασίας ὑπαινιγμοὶ οὔτε ἐν τῇ νῦν οὔτε ἐν τῇ ἐπομένῃ χρονικῇ περιόδῳ ἐπήρχουν πλεον πολλαχῶς εἰς τὸν πόθον τῶν καὶ ἐν τοῖς πολυθεϊσταῖς Ἑλλησι ὑψηλοτέρας πίστεως δεομένων ἀνθρώπων, ἐφ' ὅσον ἡ φιλοσοφία δὲν κατελάμβανεν ἐντελῶς τὴν θέσιν τῆς θρησκείας. Οὕτω δὲ καὶ παρὰ τοῖς πολλοῖς τῶν Ἑλλήνων τὰ ἀδρότερα καὶ δύναμιν ἐσωτερικὴν μείζονα ἐμφαίνοντα μυστήρια τῆς Ἰσιδος εὕρισκον κατὰ μικρὸν ἐν τοῖς Ἑλλησι πολλὴν συμπάθειαν. Ὁ ἠθικὸς ρύπος ὁ πρότερον (ιδίως ἐν Ρώμῃ) πολλαχῶς εἰς τὴν λατρείαν τῆς Ἰσιδος προσκεκολλημένος ἐξηλείφθη κατὰ μικρὸν. Οἱ ἐνθουσιαστικοὶ μεμυημένοι τῆς Ἰσιδος, παρ' οἷς πολλάκις ἡ φιλοσοφικὴ θεωρία ἀνεμίγνυτο μετὰ φανταστικοῦ εὐπίστου μυστικισμοῦ, ὑφίσταντο ἐν ἀρχῇ δοκιμασίας τινάς, πάντως οὐχὶ βαρυτάτας. Ἐν τῇ μυσίᾳ αὐτῇ ἡ ὑψίστη ἔντασις εὐπίστου φαντασίας συνηντᾶτο μετὰ τελειοτάτης θεατρικῆς καὶ συμβολικῆς πομπῆς· πρόθυμος λατρεία πρὸς τὸν θεὸν καὶ τις βίος μετρίου ἠθικοῦ ὕψους ἡμείβοντο κατὰ τὰς δόξας αὐτῶν δι' εὐδαιμονίας ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ἀθανασίας μακαρίας. Περὶ πραγματικῆς τινος ἀνακαινίσεως τοῦ ἠθικοῦ ἀνθρώπου δὲν δύναται βεβαίως νὰ γείνη λόγος ἐνταῦθα· τούναντίον δὲ πράγματι ὁ μεμυημένος μετὰ τὰς πολλὰς αὐτοῦ χρηματικὰς θυσίας εὕρισκε μόνον τὰς μαγείας τῶν χρόνων ἐκείνων, καὶ ὄπισθεν τῆς μεγαλοπρεπείας τῶν τελετῶν καὶ τύπων εὕρισκε μόνον τὴν σκιὰν τῆς βαθείας σοφίας καὶ ἱερᾶς διδασκαλίας, ἄρα εὕρισκεν ἀληθῶς ἐν μέγα Μηδέν⁵³.

Οὕτω λοιπὸν εὕρισκομεν παρὰ τοῖς Ἑλλησι πανταχοῦ, ἐν τῷ πλήθει, ἐν τοῖς φιλοσόφοις, ἐν τοῖς τρεπομένοις πρὸς ἄλλην λα-

⁵³ Πρὸς. Apulej. Metam. XI. κ. 19-30. καὶ ἴδ. Burekhardt, Constantins Zeitalter σ. 217. 224-228.

* Πρὸς. Ἰσοκρ. Πανηγυρ. κ. 6 α. . καὶ τὴν τελετὴν (τῶν Ἐλευσιν. μυστηρίων), τῆς οἱ μετέχοντες περὶ τοῦ τῆς τοῦ βίου τελευτῆς καὶ τοῦ σύμπαντος αἰῶνος ἡδίου τὰς ἐλπίδας ἔχουσιν». (Σ. Μ.)

τρείαν, ὑπὸ τὴν ἐξωτερικὴν πλουσίαν καὶ πολυτελεῖ λαμπρότητα τοῦ χρώματος, τὰ ἴχνη τῆς ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας διηκούσης ἐσωτερικῆς διαλύσεως, τῆς βαρείας ἀγωνίας τῆς ἐθνικῆς θρησκείας πολὺ ἔτι πρὶν ἢ καὶ ἐπὶ γῆς Ἑλληνικῆς ὁ Χριστιανισμὸς νικηφόρος προελάσῃ ἐν εὐρείᾳ ἐκτάσει. Εἶναι δὲ ἀληθὲς τοῦτο, ὅτι ἐν τοιαύτῃ ἐσωτερικῇ διαλύσει πρὸ πολλοῦ εἶχον ἀποχωρισθῆ ἀπὸ τῆς θρησκείας ἐξανθρωπισθεῖσαι * πᾶσαι ἐκεῖναι αἱ ἐκδηλώσεις τοῦ πνευματικοῦ βίου αἱ μὴ ἀνήκουσαι εἰς τὴν λατρείαν κατὰ τὴν αὐστηροτάτην ἔννοιαν τοῦ ὀνόματος. Ἰδίως τὸ θέατρον πρὸ πολλοῦ εἶχεν ἀπολέσει πᾶσαν πρὸς τὴν θρησκείαν σχέσιν χρησιμεῦον μόνον εἰς τὴν τέρψιν τῶν ὀφθαλμῶν, καὶ διὰ τῆς πολλάκις ὑπεράγαν ἀναιδοῦς χρήσεως τῶν ἀρχαίων μύθων συνετέλει εἰς τὴν διάλυσιν τῆς ἀρχαίας θρησκείας. Σπάνιον δέ τι καὶ ἀσύνηθες ἦτο καὶ αὐτὴ ἢ παράστασις ἔργων διακρινομένων ἐπὶ τέχνη καὶ λεπτότητι ὕφους, ὅσος ὁ λαμπρὸς μῖμος « Πάρις ἐν Ἰδῆ » (ἢ « ἡ Πάριδος κρίσις »), ὃν ὁ Ἀπουλήϊος παρέστησεν ἐν τῷ θεάτρῳ τῆς Κορίνθου ⁵⁴. Πῶς ἐν μέσῳ τοιαύτης καταστάσεως εἶχον τὰ τῆς ἡθι-

* Οὕτω μεταφράζω τὸ Γερμαν. « *verwettlicht waren* » ἀντὶ τῆς κατὰ λ. ἐρμηνείας διὰ τῆς ἀνυπάρκτου ἐν τῇ Ἑλληνικῇ λ. κοσμικευσθείσης. Τὸ ἐξανθρωπίζειν ἐρμηνεύει ἀκριβῶς παρὰ τῷ Πλουτάρχῳ τὴν ἔννοιαν τοῦ μεθιστάναι τὰ θεῖα εἰς τὰ ἀνθρώπινα (ἴδ. Πλουτ. περὶ Ἰσιδ. καὶ Ὀσίρ. 23 «ἐξανθρωπίζοντες τὰ θεῖα» καὶ «περὶ τοῦ Σωκράτους δαιμονίου» κ. 12 «φιλοσοφίαν ἐξανθρωπίσαντος»). Τῆς λέξεως ἐποισάμην ἤδη χρῆσιν ἐν τῇ ἐμῇ Εἰσαγωγῇ εἰς τὴν Παγκόσμιον ἱστορίαν (σ. 78 καὶ σ. 183 ἴδ. σημ. 1.) προκειμένου νὰ μετενέγκω τὴν τοῦ Ranke ῥῆσιν περὶ «ἐξανθρωπίσεως (*säcularisation*)» τῆς ἱστορίας (Σ. Μ.).

⁵⁴ Πρὸβλ. Apulej. Met. X. c. 29-34. Πρὸβλ. καὶ Φιλοστρ. Ἀπολλ. Τυαν. Δ'. 21. καὶ ἴδ. Bueckhardt σ. 168. Friedländer, Darstellungen τ. II. σ. 289 κξ. (καὶ ἐκδ. 2. σ. 309 κξ. σημ. 3). Πρὸβλ. ὡσαύτως αὐτόθι τὰς διδακτικὰς περὶ τῆς τότε παρακμῆς καὶ τοῦ κατὰ τέχνην ποιουμένου δράματος θεωρίας σ. 269 κξ. Ἀλλὰ πρὸς τῇ ἐκλείψει τῆς δραματικῆς γονιμότητος παρατηρητέον ὅτι κατὰ τὰ ὑπὸ Friedl. ἐν εἰρ. τ. λεγόμενα ἢ λεγομένη νέα κωμῳδία τῶν Ἑλλήνων διετηρήθη ἀσφαλίστατα ἐπὶ τῆς σκηνῆς, ἰδίως ἡ κωμῳδία τοῦ Μενάνδρου (πρὸβλ. ἀνωτ. σ. 307). Ἄλλ' ἡ παράστασις τελείων, καίπερ συντετμημένων, τραγωδιῶν ἔπαυσεν ἀπὸ τοῦ 2 μ. Χ. αἰῶνος ἀντικαθισταμένη ἐπὶ μᾶλλον ὑπὸ παντομικῶν χορῶν καὶ ὀδιδικῶν σκηνῶν ἧτοι ὑπὸ τῆς ὑπὸ τραγωδιῶν παραστάσεως τῶν λυρικῶν μερῶν τῶν τραγωδιῶν καὶ ὑπὸ ἡμιδραματικῶν ἐν συναυλίᾳ τῶν τραγωδιῶν ἀπαγγελουμένων λόγων. Πρὸβλ. ἔτι καὶ J. Bueckhardt ἐν N. Schweitz Mus. Jahrg. IV. 1864 τευχ. 2. σ. 111 κξ.

κῆς πολλαχοῦ τῆς Ἀγαίας ἐν χρόνοις, ἐν οἷς δὲν εἶχεν ἔτι εἰσ-
 δύσει ὁ χριστιανισμὸς καὶ ἡ φοβερὰ ἀθλιότης δὲν εἶχεν ἔτι ἐπα-
 ναγάγει ἰσχυρῶς τὸν ἀρχαῖον κόσμον εἰς σοβαρώτερον τρόπον τοῦ
 διανοεῖσθαι, ὡς τοῦτο ἐγένετο ἐν τῷ τρίτῳ αἰῶνι, περὶ τούτου
 ποιησόμεθα ἔτι λόγον μετ' ὀλίγον.

Συγκεφαλαιοῦντες ἐν πρώτοις πάντα τὰ εἰρημένα συμπεραί-
 νομεν ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς βίος, ὡς ποτε ἐν τῷ χρόνῳ τοῦ μεσουρα-
 νήματος καὶ τοῦ παγκοσμίου ἱστορικοῦ μεγαλείου τοῦ ἔθνους, οὕτω
 καὶ νῦν ἔτι, ἐν τῷ χρόνῳ τῆς πτώσεως, τῆς ἀσθενείας, τῆς δύ-
 σεως αὐτοῦ, παρίστησι πλουσίαν πολύπτυχον εἰκόνα, ποικίλον τι
 πλῆθος ἀντιθέσεων. Εἰς τὴν ἐφικτὴν συμπλήρωσιν τῆς εἰκόνης
 ταύτης ἐν τῇ περιόδῳ, ἐν ἣ εὐρισκόμεθα, ἀνάγκη νὰ μνημονευ-
 θῶσιν ἔτι χαρακτηριστικὰ τινὰ σημεῖα. Ἐν πρώτοις παρατηροῦ-
 μεν ὅτι, τοῦλάχιστον παρὰ τοῖς πεπαιδευμένοις τῶν Ἑλλήνων τῆς
 Ἀγαίας, αἱ παλαιαὶ κατὰ τόπους καὶ φυλάς ἀντιθέσεις ἐξέλειπον
 διηνεκῶς ἐπὶ μᾶλλον. Εἶναι ἀληθές, ὅτι αἱ κατ' ἰδίαν φυλαὶ καὶ
 πόλεις τῆς Ἑλλάδος μετ' ἀπαύστου σχεδὸν ἐπιμονῆς ἐνέμενον,
 ὅπως ἐν ταῖς ἰδιαίτεραις αὐτῶν λατρείαις, μύθοις καὶ παραδόσε-
 σιν, οὕτω καὶ ἐν ταῖς διαλέκτοις καὶ τοῖς ἰδιαιτέροις ἐθίμοις αὐτῶν
 μέχρι τῶν χριστιανικῶν χρόνων καὶ ἔτι πλέον. Εἶναι ἀληθές
 ὡσαύτως ὅτι παρὰ μεγάλη μερίδι τοῦ πλήθους ἔζων ἔτι ἐπὶ μακρὸν
 αἱ ἀρχαῖαι τοπικαὶ ἀπέχθειαι καὶ τυγχάνουσαι εὐκαιρίας ἐξεδη-
 λοῦντο κατὰ τρόπον δυσάρεστον¹. Ἐξ ἄλλου ὅμως παρὰ τοῖς
 πεπαιδευμένοις τὰ τοιαῦτα κληρονομικὰ ἀμαρτήματα τοῦ Ἑλλη-
 νικοῦ χαρακτῆρος καθίσταντο κατὰ μικρὸν ἐκποδῶν^{2α}. Νῦν ἀπὸ
 Βοιωτίας ἀκριβῶς, ἐνθα αἱ πρὸς τὰς ἄλλας φυλάς ἀπέχθειαι ἰδια-

¹ Πρὸβλ. πλὴν τῶν ἀνωτέρω ἐν σ. 158 κξ. εἰρημένων καὶ τὸ τοῦ Πλουτάρχου χω-
 ρίον περὶ Φιλαδελφ. κ. 17. πρὸβλ. δὲ καὶ Apulej. Metam. I. c. 1, 6 κξ.

^{2α} Περὶ διακλαδύσεων οἰκογενειῶν τινων εἰς πολλὰ τῆς Ἑλλάδος μέρη ἴδ. Apulej.
 Metam. I. c. 1, 6 κξ.

ζόντως ἦσαν ἐρριζωμένοι, ἐξεπέμπετο φωνὴ ἐκφράζουσα βαθὺ ἄλγος καὶ ἀληθῆ ἠθικὴν ἀγανάκτησιν ἐπὶ τοῖς ἐν Δελφοῖς ἰδρυμένοις μνημείοις νίκης τοῖς ἀναφερομένοις εἰς τοὺς ἀρχαίους καταστρεπτικούς μεταξὺ τῶν Ἑλληνικῶν φυλῶν πολέμους². Ἄνδρες Βοιωτοί, οἷος ὁ εὐγενὴς Πλούταρχος, ἐλάμβανον δικαίωμα πολίτου ἐν ταῖς πρότερον ἐχθρικῶς διακειμέναις πρὸς τοὺς Βοιωτοὺς Ἀθήναις (σ. 218), ὁ δὲ Πλούταρχος καὶ οἱ Βοιωτοὶ αὐτοῦ φίλοι (σ. 214) ἐώρταζον μετὰ τῶν γειτόνων αὐτῶν Φωκέων ἐν οἰκειοτάτῃ πρὸς ἀλλήλους κοινωνίᾳ τὴν μνήμην τῆς νικηφόρου μάχης τοῦ Δαΐφάντου ὡς τι μεγαλουργήμα τοῦ ἰδίου αὐτῶν (τῶν Βοιωτῶν) λαοῦ^{3α}. Πρὸς τούτοις ἄνδρες Φωκεῖς ἐγίνοντο πολῖται ἐν τῇ παλαιόθεν αὐτοῖς ἐχθρικῶς διακειμένη Βοιωτίᾳ περιβαλλόμενοι ἐν αὐτῇ, ὡς ἐν Φωκίδι³, τὰ μέγιστα τοπικὰ ἀξιώματα. Ἡ ἀντίθεσις ἢ μεταξὺ τῆς Σπάρτης καὶ τῶν Ἐλευθερολακῶνων ἐξέλειπε διηνεκῶς⁴. Ὁ δὲ ἐν τοῖς Λακωνικοῖς ὄρεσι καὶ ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Εὐρώτα οἰκῶν σταθερὸς εἰς τὰ πάτρια λαὸς ἀπέβαλλεν ἐπὶ μᾶλλον τὴν ἀπέναντι τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων εὐσκαμπτον τραχύτητα αὐτοῦ. Ἐν τοῖς μεγάλοις ἐν Σπάρτῃ ἀγῶσιν ἐδιόδασκοντο νῦν καὶ τραγωδίαι ἧτοι ἐγίνοντο ἀγῶνες περὶ τραγωδίας^{4β}. ἐν Σπάρτῃ αὐτῇ ὑπῆρχε νῦν θέατρον μεγαλοπρεπέστατον τὸ σχῆμα, μάλιστα δὲ ὡς φαίνεται καὶ ᾠδεῖον^{4β}. Ὁ Ἀπολλώνιος ὁ Τυανεὺς ἠθέλε βεβαίως ἐκπλαγῆ μεγάλως βλέπων τοὺς τότε Λακεδαιμονίους νεανίσκους^{5α}, οἷος ἦτο ὁ Τυνδάρης, ὁ μετὰ λογιωτάτων Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων ἀνδρῶν ποιούμενος τὰς διατριβάς, καὶ ὁ

² Πλουτ. Περὶ τοῦ μὴ χρ. τὴν Π. κ. 15.

^{3α} Πρὸβλ. σ. 316 σημ. 4 καὶ ἴδ. Πλουτ. «Οὐδὲ ζῆν ἔστι κατ' Ἐπίκουρον ἡδέως» κ. 18.

³ Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 1738 καὶ σ. 728. Ἐξ ἄλλου διετηροῦντο νῦν ἔτι αὐστηροὶ τινες ἀρχαῖοι τύποι· οὕτω δὲν ἐπετρέπετο εἰς Βοιωτοὺς ἄρχοντας (ἄγνωστον ἂν εἰς τοὺς τῆς Βοιωτικῆς συμπολιτείας ἢ τοὺς τῶν κατ' ἰδίαν Βοιωτικῶν φύλων) τὸ «Φωκέων ὄροις ἐμβαίνειν». Πλουταρχ. Αἴτ. Ῥωμ. κ. 40.

⁴ Πρὸβλ. Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 1334. 1335.

^{4α} Böckh C. I. ἀρ. 1420.

^{4β} Curtius, Pelop. II. σ. 220 κξ.

^{5α} Πλουτ. Συμπ. βιβλ. II. πρόβλ. 1. κ. 3. πρόβλ. 2. πρόβλ. 8 κ. 1.

Ζεύξιππος ⁵ ⁵, ὅστις ὡς φιλόσοφος εἶχε συνταχθῆ εἰς τὸν περὶ τὸν Πλούταρχον ὄμιλον καὶ ἐπεσχέπτετο τὰ ἐν Θεσπιαῖς Ἐρωτίδια πολλῶ δὲ πλέον ἤθελε καταπλαγῆ βλέπων τὸν τολμηρὸν ἐκεῖνον περιηγητὴν Κλεόμβροτον (σ. 281), ὅστις ἦτο καὶ φιλόσοφος Σπαρτιάτης, δυνάμενος νὰ συζητῆ μετ' εὐπειίας καὶ διαλεκτικῆς χάριτος περὶ τῶν δυσχερεστάτων προβλημάτων, τοῦθ' ὅπερ βεβαίως ἦτο παντελῶς ἀνήκουστον περὶ ἀρχαίου Σπαρτιάτου ⁶. εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ ἀνάμνησις τῶν ἀρχαίων ἀντιπαθειῶν ἔζη ἔτι ἐν τοιούτοις ὁμίλοις, οὐχ ἦττον ὅμως μετεβάλλετο εἰς μᾶλλον ἢ ἦττον ἀθῶας ἐριστικὰς ἐν συμποσίοις συζητήσεις. Καί, ἐνῶ οἱ κάτοικοι τῆς νεοκτίστου πόλεως, τῆς «ὕπὸ θαλάσσης ἐλιττομένης» Νικοπόλεως, ἐπέτρεπον νὰ ἀποκαλῶσιν αὐτοὺς ἐπὶ τὸ ἀστειότερον «ἀμφίαλα ζῶα» ⁷ καὶ «ἐν θαλάσῃ ἐντεθραμμένους», οἱ πτωχοὶ Βοιωτοὶ ἐσκόπτοντο διηνεκῶς διὰ τὴν πρὸς ἀδηφάγους εὐωχίας καὶ ἀτελεύτητα συμπόσια κλίσιν αὐτῶν καὶ ἠναγκάζοντο νὰ ἐξαντλήσωσι πᾶσαν τὴν εὐφυΐαν καὶ εὐτραπελίαν αὐτῶν, ἵνα καταπολεμήσωσι τὰ περὶ τῆς ἀπαιδευσίας τῶν προγόνων αὐτῶν σκώμματα ⁸. Τὰς Θεσσαλίδας γυναῖκας ἐθεώρουν κληρονομησάσας παρὰ τῶν προμητόρων αὐτῶν τὴν εἰς οὐχί

⁵β Πλουτ. Ἐρωτ. κ. 2 κξ. καὶ ἰδ. πρὸ πάντων Πλουτ. Ὑγιεινὰ Παραγγέλμ. κ. 1 κξ. καὶ «Οὐδὲ ζῆν ἔστι κατ' Ἐπίκουρον ἡδέως» κ. 2 κξ. Ἐμφότερα τὰ ὀνόματα ἀπαντῶσι καὶ ἐν ἐπιγραφαῖς Böckh ἀρ. 1256. 1304.

⁶ Πλουτ. Περὶ ἐκλειοιπ. χρηστηρ. κ. 2 κξ.

⁷ Πλουτ. Συμπ. βιβλ. Δ. πρόβλ. 4 κ. 2 *

⁸ Πλουτάρχ. Περὶ τοῦ εἶναι τοῦ ἐν Δελφοῖς κ. 6 τέλ. Συμπ. βιβλ. Β. πρόβλ. 2. Θ. πρόβλ. 2 κ. 3. Περὶ Σαρκοφαγ. Α. κ. 6 τέλ.

* Αἱ Γερμανικαὶ λ. τοῦ κειμένου *meerentsprungene Geschöpfe* (= ἐκ θαλάσσης ἀναθορόντα, θαλασσογενῆ πλάσματα), δὲν ἐρμηνεύουσιν ἀκριβοῶς τὸ «ἀμφίαλον ζῶον» τοῦ χωρίου τοῦ Πλουτάρχου. Σημειωτέον δὲ ὅτι ἐκ τοῦ χωρίου τούτου τοῦ Πλουτάρχου οὐδαμῶς ἐξάγεται ὅτι γενικῶς οἱ κάτοικοι τῆς Νικοπόλεως ἐκαλοῦντο ἐπὶ τὸ σκωπτικώτερον «ἀμφίαλα ζῶα» ὡς λέγει ὁ συγγραφεύς. Ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ, γινομένης συζητήσεως πότερον τὰ ἐκ γῆς ἢ τὰ ἐκ θαλάσσης ὄψα ἐπιτηδείωτερα, καὶ πολλῶν ὑμνούντων τὰ ἐκ γῆς, ὁ Πολυκράτης προσαγορεύσας τὸν Νικοπολίτην Σύμμαχον λέγει αὐτῷ: «Σὺ δέ, ἀμφίαλον ὢν ζῶον καὶ τοσαύταις ἐντεθραμμένος θαλάτταις, αἶ τὴν ἱεράν περίξ ὑμῶν ἐλίττουσι Νικόπολιν, οὐκ ἀμύνεις τῷ Ποσειδῶνι;» (Σ. Μ.)

ἀθώας φύσεως μαγικὰς τέχνας κλίσιν⁹. Ἄλλ' ὑπὸ καθόλου ἔποψιν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, καθ' οὓς ἡ τῆς Ἑλλάδος πολιτικὴ σημασία ἀπὸ πολλῶν ἤδη γενεῶν εἶχε καταστῆ ὄνειρον τοῦ παρελθόντος, οἱ Ἕλληνες εἶχον αἰσθημά τι συγγενείας πρὸς ἀλλήλους καὶ συνείδησιν πανελλήνιον, οἷαν δὲν εἶχον γνωρίσει οἱ ἀρχαῖοι χρόνοι. Ἀπέναντι τῆς μεταναστεύσεως τοσοῦτων Ἑλλήνων, ἰδίως πρὸς τὰς χώρας τῆς δύσεως, παρὰ τοῖς ἐν Ἑλλάδι ὑπολειφθεῖσι καθίσταται ἐπαισθητὴ ἐπαρχιακὴ τις ἀπομόνωσις, ἐξαιρουμένων τῶν μεγάλων κέντρων τῶν γραμμάτων ἢ τῶν ἐθνικῶν ἐορτῶν, ὡς ἦσαν αἱ Ἀθῆναι, ἡ Ὀλυμπία καὶ οἱ Δελφοί. Μελετῶντες τὸν ζῶντα μάρτυρα τῆς περιόδου ταύτης Πλούταρχον ἀποροῦμεν ἀληθῶς ὅταν διερχόμενοι τὰς συγγραφὰς αὐτοῦ βλέπωμεν πόσον τὸ διαφέρον τῶν συγχρόνων αὐτῷ Ἑλλήνων συγκεντροῦται ὀλοσχερῶς εἰς ἔργα τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου. Ἡ ἀνωτέρα κοινωνία τῆς Ἀχαΐας κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ δὲν διελέγετο κἄν, ὡς φαίνεται, περὶ πολιτικῶν, οὐδ' ἐνόει πολιτικὰ συμφέροντα ὑψηλότερα. Εἶναι ἀληθές ὅτι ὑπῆρχον καὶ ὅμιλοι, ἐν οἷς ἐγίνετο συζήτησις καὶ περὶ πολιτικῶν πραγμάτων¹⁰. ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα ἡ συζήτησις περιστρέφετο πάντοτε περὶ τὰ ἄμεσα δημοτικὰ ζητήματα, ἤτοι περὶ ἐκλογὰς ἐχούσας διαφέρον ἀπλῶς τοπικόν, περὶ ζητήματα μέλλοντα νὰ συζητηθῶσιν ὑπὸ τῆς προσεχῶς ἐπανερχομένης ἐκκλησίας τοῦ δήμου ἢ ὑπὸ τῆς προσεχοῦς δικαστικῆς συνεδρίας· οὐχὶ δὲ σπανίως περιήρχοντο ἔνεκα τούτων εἰς φανεράς ἔριδας, φιλονεικίας καὶ βαρεῖς ὀνειδιστικούς λόγους. Ἐξ ἄλλου δὲ οὐδὲν ἶχνος μαρτυρεῖ ἡμῖν ὅτι οἱ πεπαιδευμένοι οὗτοι Ἕλληνες, μεθ' ὅλας τὰς πρὸς

⁹ Πρὸβλ. Λουκιαν *Ὀν.* κ. 4, 11-14. Πλουτ. *Περὶ τοῦ μὴ χρ. τὴν Πυθ.* κ. 12. Γαμικὰ Παραγγέλμ. 48. *Περὶ ἐκλειοιπ. χρηστηρ.* κ. 13. Δ. Χρυσοστ. *Λόγ.* 47. 525 M. καὶ Φιλοστρ. *Ἀπ. Τυαν. Η'*. 7, 9. *Ἰδ.* τὸ βλακῶδες καὶ τὸ αἰσχροὺν παρὰ Apulej. *Metam.* I. c. 8 μέχρι II. c. 1. c. 5. c. 20-30. III. c. 16-26. IX. c. 29 κξ. Juvenal. *Satir.* VI. 610.

¹⁰ Πλούταρχ. *Συμπ. βιβλ. Ζ.* πρόβλ. 8 κ. 4 τέλ. πρόβλ. 9 ἀρχ. πρόβλ. 10 κ. 1 ἀρχ. A. πρόβλ. 4 κ. 3.

τὴν Ρώμην καὶ τὴν Ἑλληνιστικὴν Ἀνατολὴν πολυειδεῖς σχέσεις αὐτῶν, εἶχόν ποτε καταστήσει θέμα συνήθων διαλόγων, μετὰ βλέμματος εὐρέος ἢ τοῦλάχιστον μετ' ἰδιαιτέρου ζήλου γινομένων, τὰ μεγάλα πραγματικὰ ζητήματα τοῦ τότε Ρωμαϊκοῦ κόσμου καὶ τῆς Ἀνατολῆς, τὰ μεγάλα ἐμπορικὰ καὶ οἰκονομικὰ συμφέροντα τῶν χρόνων αὐτῶν. Τὰ συμφέροντα τῆς ἀνεπτυγμένης κοινωνίας ἐν τῇ τότε Ἀχαΐᾳ ἔχουσιν ἀξιοσημείωτον χαρακτῆρα ἀποκλειστικόν, εἰσὶ δηλονότι ἢ λίαν σοβαρὰ καὶ ιδεώδη ἢ καθ' ὑπερβολὴν ἐπιπόλαια. Σπανίως οἱ διάλογοι αὐτῶν ἄπτονται τοῦ παρόντος. Ἡ ξηρὰ πεζότης ἦτοι ὁ πραγματικὸς βίος ὁ κείμενος ὄπισθεν τῆς τηλαυγοῦς λάμφεως τῶν ἐορτῶν τῶν θεῶν, τῶν κέντρων τῆς παιδείσεως, τῶν λαμπρῶν κτιρίων καὶ τῶν λαμπρῶν ἀναμνήσεων, ὡς καὶ ἡ οὐχὶ ὕλικῶς εὐμαρῆς κατάστασις μεγάλου μέρους τοῦ λαοῦ, σπανίως ἀξιοῦνται μνείας· καὶ περὶ τοῦ Ρωμαίου δὲ διοικητοῦ τότε μόνον σχεδὸν γίνεται σοβαρὸς λόγος, ὅτε πρόκειται περὶ τῶν μεγάλων ζητημάτων τῆς περὶ τὴν τράπεζαν ἐθιμοταξίας· ἢ ἐκεῖ, ἔνθα πάντα τὰ συμφέροντα περιστρέφονται περὶ θορυβώδεις προσώπων ἱστορίας ἢ περὶ δουλεπρεπῆ λῆρον τῶν ἐντευκτηρίων τῶν μικρῶν πόλεων¹¹. Ἐξ ἄλλου αἰσυζητήσεις περιστρέφονται πολλάκις περὶ βαθύτατα θρησκευτικὰ καὶ φιλοσοφικὰ προβλήματα, συνήθως δὲ καὶ περὶ ἀξιόλογα φυσιοϊστορικὰ ζητήματα, ἔτι δὲ περὶ ἀρχαιολογικὰς καὶ καλλιτεχνικὰς ἀπορίας, πολλάκις δέ, μετὰ ἀφελοῦς κωμικοῦ πάθους περὶ πράγματα οὐδεμίαν ἔχοντα σοβαρότητα, ἰδίως δὲ περὶ τὴν ἐν τοῖς δειπνοῖς τηρητέαν ἐθιμοτυπίαν¹². Ἐν τούτοις δὲ μετ' ἰδιαζούσης ἀγάπης τὸ διαφέρον τοῦ πεπαιδευμένου κόσμου ἐστρέφετο πρὸς τὸ παρελθὸν καὶ δὴ καὶ πρὸς τοὺς ἠρωϊκοὺς Ὀμηρικοὺς χρόνους.

¹¹ Πρὸβλ. Πλουτ. Συμπ. βιβλ. Ε. πρόβλ. 5 κ. 2. Ζ. πρόβλ. 6 κ. 3. καὶ τέλ. καὶ ἴδ. *Apulej. Metam. I. c. 26, 80. σ. 72.*

¹² Πρὸβλ. Πλουτ. Συμπ. βιβλ. Α'. πρόβλ. 2. πρόβλ. 3. πρόβλ. 4. Β. πρόβλ. 10 Γ. πρόβλ. 1. Ε. πρόβλ. 5 καὶ 6. Ζ. πρόβλ. 6. Η'. πρόβλ. 6. (Καὶ περὶ τοῦ χαρακτῆρος τῆς ἐξηγενισμένης κοινωνικότητος ἴδ. καὶ *Friedländer τ. 1. σ. 293 κξ.*)

Ἄλλ' ἡ εὐαρέσκεια αὕτη τοῦ παρόντος δὲν ἐκώλυε τοὺς ἄνδρας τούτους νὰ ἐννοῶσι μετὰ βαθέος ἄλγους τὴν πανταχοῦ ἐκδηλουμένην ἠθικὴν κατάπτωσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους καὶ νὰ ἀλγῶσιν ἐπὶ ταύτῃ. Τοῦτο δ' εἶναι τὸ σκοτεινότετον μέρος ἐν τῇ εἰκόνι τοῦ Ἑλληνικοῦ βίου τῶν χρόνων τούτων. Ἐμνημονεύσαμεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν (σ. 100 κέξ.) τῆς ἀνιαρωτάτης καταστάσεως, ἣν εὗρον οἱ ἀρχαιότατοι ἀπόστολοι τοῦ Εὐαγγελίου ἐν ταῖς μεγάλαις πόλεσι τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου· ἡ δὲ κατάστασις αὕτη δὲν ἐγένετο κρείττων ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Παύλου ἐν τοῖς ὁμίλοις, ὧν δὲν ἤψατο ἔτι ὁ Χριστιανισμός. Ἡ νῦν τοσοῦτον πάγκοινος κατασταθεῖσα ἀπόλαυσις μονομαχικῶν καὶ θηριομαχικῶν θεαμάτων ἤσκει ροπὴν διαφθείρουσαν τὰ ἦθη. Περιπλέον, ἐξ ὧν εἰκάζει τις ἐκ τῶν περὶ τούτων χωρίων τοῦ Πλουτάρχου καὶ τοῦ Ἀπουληίου, ἡ διαφθορὰ αὕτη προέβη τότε ἐν Ἑλλάδι αὐτῇ μέχρι τοσοῦτου, ὥστε, κατὰ τὸν φρικαλέον ἐκεῖνον τρόπον τοῦ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ σαπροῦ Ρωμαϊκοῦ «πολιτισμοῦ», ὁ ἀπάνθρωπος φόνος τῶν θανασίμων κακούργων πρὸς τέρψιν τοῦ πλήθους περιεβάλλετο θεαματικὴν πομπὴν καὶ συνεδυόζετο πρὸς θεατρικὰς παραστάσεις¹³. συνέβαινε δὲ (κατὰ Λουκιανὸν ἐν τῇ λαμπρᾷ πρωτευούσῃ τῆς Μακεδονίας Θεσσαλονίκη, κατὰ Ἀπουληίου ἐν τῇ τρυφυλῇ Κορίνθῳ) καὶ τότε· πλήν τῶν ἄλλων βαναύσων θεαμάτων, γυναῖκες ἀτυχεῖς, καταδεδικασμέναι εἰς σκληρὸν θάνατον, πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ τοῦ διοικητοῦ καὶ ἐπιφανῶν θεατῶν πολλῶν, μετ' ἀπανθρώπου χλευασμοῦ παντὸς γυναικείου αἰσθήματος, παρίσταντο δημοσίᾳ ἐν τῷ θεάτρῳ, κεκοσμημέναι δι' ἐξεζητημένων πολυτελῶν κοσμημάτων, ἐν στάσεσι φρικτῶς ἀναιδεστάταις¹⁴. Καὶ οὕτως ἐν Ἑλλάδι συνεβάδιζον τότε διαρκῶς παρ' ἀλλήλας ἡ βάναισος ὠμότης καὶ ἡ βδελυρὰ ἀνηθικότης.

¹³ Πρὸ βλ. Πλουτ. Περὶ τῶν ὑπὸ τοῦ θ. βραδ. τιμωρ. κ. 9. Apulej. Metam. IV. c. 13. X. c. 24 καὶ πρὸ βλ. Friedländer, Darstellungen aus der Sittengeschichte Roms τόμ. 9. σ. 234 κέξ.

¹⁴ Apulej. Metam. X. c. 23, 721 καὶ c. 28, 733 κέξ. c. 29. c. 34. Λουκιαν. Ὀν. κ. 19 κ. 52 κέξ.

Πρὸς δὲ τὰς φρικαλεότητας τῆς δικαιοσύνης, ἥτις, πλὴν τῶν ἀνεκαθην εἰθισμένων κατὰ τῶν δούλων βασάνων, ἐν ταῖς θανατικαῖς καταδίκαις τὸν μὲν δούλον ἐτιμῶρει πάντοτε διὰ σταυρώσεως, τοὺς δὲ φονεῖς καὶ ληστὰς καὶ ἱεροσόλους ἐθανάτου διὰ τῶν ὀνύχων τῶν ἀγρίων θηρίων ἢ καὶ διὰ τοῦ ἐν πυρὶ θανάτου¹⁵, πρὸς τὰς φρικαλεότητας ταύτας συνάδει καὶ ἡ ἠθικὴ κατάστασις, ἰδίως ἐν ταῖς πρὸς βορρᾶν τῶν Θερμοπυλῶν χώραις. Ὁ φόβος ὁ περὶ μαγείας, βάνουσος φανατικὴ δεισιδαιμονία παντὸς εἶδους, ἄγρια ἔθνη^{15α} καὶ εὐκόλως ὑπεκκαιομένη ἀπάνθρωπος φονικὴ ὁρμὴ ἐπεχωρίαζον ἰδίως ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ Μακεδονίᾳ¹⁶. Ἐνταῦθα πρὸς τοῖς ἄλλοις ὁ μὲν βάνουσος γεωκλήτης οὐδαμῶς ἐδίσταζεν ἵνα τὸν δούλον, ὅστις δι' ἐταιρεύσεως περιῆγε τὴν γυναῖκα αὐτοῦ (τοῦ κυρίου) εἰς παραφροσύνην ἢ αὐτοκτονίαν, μέλιτι ἀλείψας προσδέσῃ εἰς δένδρον παρέχων αὐτὸν οὕτω βρῶμα εἰς τὰς μυίας¹⁷. Ἄνδρες δὲ καὶ γυναῖκες ἐπιφανεστάτων οἰκῶν ὠθούμενοι ὑπὸ πλεονεξίας, ἀσελγοῦς ἡδυπαθείας, μνησικακίας καὶ ζηλοτυπίας διέπραττον ἐν πολλοῖς τόποις τὰ φρικωδέστατα τῶν κακουργημάτων, ἅτινα ἐνίοτε μόνον περιβαλλόμενα ῥωμαντικὴν τινα χροιάν ἀπέβαλλον πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν συγχρόνων μέρος τῆς φρικτῆς αὐτῶν βδελυρίας¹⁸. Ἡ ἀνάγνωσις τοῦ «χρυσοῦ ὄνου» τοῦ Ἀπουληίου

¹⁵ Λουκιαν. Ὀν. κ. 52 τέλ. Apulej. Metam. IV. c. 13. X. c. 23, 721 καὶ c. 28, 733. c. 34.

^{15α} Ἄρᾶς καὶ κατάρας ἐν ἐπιγραφαῖς ἰδίως ἔνεκεν ἐρωτικῶν θλίψεων καὶ ἀποτυχουτῶν δικῶν καὶ τούτοις ὁμοίων ἴδ. ἐν Rhein. Mus. XVIII. σ. 560-567. Περὶ τῶν περὶ τοὺς ναυαγοῦντας δικαίων (Strandrecht) ἴδ. παρὰ Δ. Χρυσοστ. Λόγ. Ζ. 105 M *

¹⁶ Πρὸς. Apulej. Metam. II. c. 26, 155 c. 27, 158 καὶ 29, 164. Λουκιαν. Ὀν. κ. 54.

¹⁷ Apulej. Metam. VIII. c. 22. Περὶ τῶν φρικωδῶν ἐν τοῖς μυλῶσι βασάνων τῶν ἐν τούτοις ἐργαζομένων δούλων ἴδ. Apulej. Metam. IX. c. 72.

¹⁸ Apul. Metam. II. c. 27, 158. c. 29, 163. VIII. c. 1. μέχρι c. 14. IX. 29-31. X. c. 2. μ. c. 12. καὶ c. 23. μ. c. 28.

* Ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ τοῦ Δ. Χρυσοστόμου οὐδεὶς γίνεται λόγος σαφῆς περὶ τοῦ περὶ τοὺς ναυαγοῦντας δικαίου· λέγεται δὲ ἀπλῶς περὶ δύο ἀνθρώπων οἰκούντων περὶ τὸν Καθηρέα «οἶμαι γὰρ αὐτοὺς μηδὲ τῶν ναυαγίων ἀπέχεσθαι τῶν ἐκάστοτε ἐκπιπτόντων». (Σ: Μ.)

καὶ τῆς εἰς τὸν Λουκιανὸν ἀποδιδομένης μυθιστορίας « Λουκίου ἢ Ὀνου » παρίστησιν ἡμῖν κρυερὰν τινα εἰκόνα, ἔνθεν μὲν τῆς φαυλότητος καὶ ἀναιδεΐας τῶν χρόνων ἐκείνων, καθ' οὓς τοιαῦτα βιβλία ἀνεγινώσκοντο εὐαρέστως, ἔνθεν δὲ τῆς ἠθικῆς καταστάσεως μεγάλου μέρους τῆς τότε κοινωνίας ἐν πάσαις ταῖς κοινωνικαῖς τάξεσιν. Ἄρχει νὰ ἀναφέρωμεν ἐνταῦθα τὴν ἄβυσσον τῆς αἰσχροτήτος, τῆς κυνικῆς μοιχείας, τῆς ἀκολάστου ἀνηθικότητος, ἥτις, κατὰ τὰ μνημονευθέντα βιβλία, ἐπεκράτει τότε καὶ ἐν ταῖς ἀνωτέραις τάξεσι καὶ ἐν τοῖς πολλοῖς ὁμίλοις τῶν ἀστῶν καὶ τῶν ἀγροτῶν, ἰδίως ἐν ταῖς βορείαις χώραις τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου¹⁹. Ἄδελφά δὲ τῇ ἀνηθικότητι ταύτῃ βαδίζει, πλὴν τῆς ληρώδους καὶ κουφόνου διαλύσεως γάμων²⁰, ἡ διηνεκῶς γενικωτέρα καθισταμένη διάδοσις τῆς ὑπὸ τὸ ὄνομα παιδεραστίας γνωστῆς ἐκείνης βδελυρᾶς κακίας, ἥτις, καίπερ ὑφ' ἀπάντων τῶν εὐγενέστερον διανοουμένων Ἑλλήνων μετὰ σφοδροτάτης ἀποστροφῆς στιγματισθεῖσα, διεδίδετο ἐν πολλοῖς ὁμίλοις ἐν ταῖς πόλεσι καὶ τῇ ἐκτὸς τῶν πόλεων χώρᾳ καὶ ἐν τοῖς συγγράμμασι τῆς τε νῦν καὶ τῆς ἐπομένης περιόδου συζητεῖται μετὰ κυνικῆς παρρησίας²¹. Καὶ ἵνα σιωπήσωμεν περὶ τῶν ἐκτρόπων πράξεων ὀλοκλήρων

¹⁹ Πρβλ. Πλουτ. Περὶ Σαρκοφ. Β'. κ. 2. Apulej. Metam. I. c. 7, 35 κξ. σ. 36 κξ. II. c. 7 κξ. c. 16 κξ. III. c. 16 κξ. IX. c. 5-7. c. 14 μ. c. 28. X. c. 2 μ. c. 12 καὶ c. 19-23. ἴδ. καὶ Δ. Χρυσост. Λόγ. Ζ. 125 Μ κξ. Λουκιαν. Ὀν. κ. 6-10. κ. 50 μ. 56.

²⁰ Πλουτ. « Πῶς ἂν τις διακρίνειε τὸν κόλακα τοῦ φίλου » κ. 9 τέλ.

²¹ Ὁ Ἀπουλήγιος καὶ ὁ Λουκιανὸς (πρβλ. μόνον Λουκιαν. Δημων. κ. 15. 50) γέμουσι χωρίων πρὸς τὰ τοιαῦτα ἀναφερομένων πρβλ. καὶ Πλουτ. Ἐρωτ. κ. 3-26. Γρυλλ. κ. 7 μ. τέλ. Περὶ Σαρκοφ. Β'. κ. 2. Ὡς πρὸς τοῦτο τὰ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου περὶ Ἀθηναίων (περὶ Παίδων ἀγωγῆς κ. 15) « καὶ τοὺς μὲν Θῆβησι καὶ τοὺς Ἰλιδι φευκτέον ἔρωτας, τοὺς δὲ Ἀθήνησι καὶ τοὺς Λακεδαιμόνας ζηλωτέον καὶ μιμητέον » * εἶναι ὅλως ὡς πρὸς τοὺς χρόνους τούτους ἄνευ σημασίας.

* Ὁ λόγος ἐνταῦθα περὶ τῶν μετὰξὺ ἀρρένων ἐρώτων . . . μαρτυρεῖ δὲ τούτους Εὐριπίδης οὕτω λέγων

*Ἄλλ' ἐστὶν δὴ τις ἐν βροτοῖς ἔρωσ
ψυχῆς δικαίας σώφρονός τε κάγαθῆς.*

. . . τοὺς μὲν οὖν τῆς ὥρας ἐπιθυμοῦντας ἀπελαύνειν προσῆκε, τοὺς δὲ τῆς ψυχῆς ἔραστὰς ἐγκρίνειν κατὰ τὸ σύνολον». (Σ. Μ.)

δήμων, τῶν ἀρχῶν μὴ ἐξαιρουμένων²², ἐν τῇ βορείῳ Ἑλλάδι ἡ ἀριστοκρατικὴ νεότης ἠρέσκετο εἰς τολμήματα βαναυσοτάτης ἀπανθρωπίας· συνέβη δὲ νέος πλούσιος καὶ ἀριστοκρατικὸς γαιοκτῆμων μετ' αἰσχυρᾶς αὐθιχεσίας ἀτιμωρητὴ νὰ καταπατήσῃ βιαίως πάντα τὰ δικαιώματα τῶν πενεστέρων γειτόνων καὶ τέλος ἐν τινι περὶ ὀρίων δίκη νὰ προκαλέσῃ διὰ τῆς θρασύτητος αὐτοῦ σύγκρουσιν αἱματηράν, ἐν ἣ ἐφονεύθησαν τρεῖς νέοι ἄνδρες καὶ αὐτὸς ὁ τῆς αἱματηρᾶς συγκρούσεως αἴτιος²³. Καὶ παρὰ τὸ θολερὸν τοῦτο τέλμα τοῦ αἵματος καὶ βορβόρου πλεῖστα μέχρι τῶν καλλιτέρων τάξεων τοῦ λαοῦ φαίνονται ἀπαίσια σημεῖα τῆς ἡθικῆς καταπτώσεως. Καὶ νομίζει τις ὅτι βλέπει ἀπὸ τοῦδε οἰονεὶ τοὺς προδρόμους τῶν Βυζαντινῶν ἐν ταῖς ἀρματοδρομίαις μερίδων, τῶν ἐριζουσῶν πρὸς ἀλλήλας χάριν τῶν λευκῶν ἢ πρασίνων ἀρματηλατῶν, ὅταν ἐν τῇ σφοδρᾷ τῶν Ἑλλήνων τῶν χρόνων τούτων (ὧν ἀφηγούμεθα τὴν ἱστορίαν) πρὸς μελωδίας, θέατρα, ἀθλητικούς καὶ ὀπλομαχητικούς ἀγῶνας κλίσει βλέπη ἐν τοῖς κόλποις αὐτοῖς τῶν οἰκογενειῶν ἐκρηγνυμένας πικρὰς ἐρίδας προερχομένας ἐκ τῆς διαφορᾶς τῶν γνωμῶν περὶ τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ καλλιτέχνου ἢ ἀθλητοῦ καὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ. Ἐρίδες καὶ διαβολαὶ καὶ πᾶσα ἢ φαύλη οἰκογενειακὴ ἀθλιότης, οἷαι δύνανται νὰ χαρακτηρίσωσι τὰ μάλιστα καταπεπτωκότα πολισμάτια (Rotten-borougs)*, ἐπικλαπασιάζοντο ἐν πολλοῖς ὁμίλοις· βαναυσος πλεονεξία, ἡ ἀρχαία κληρονομικὴ κατάρρα τῶν Ἑλλήνων, ἐφάνη οὐχ ἅπαξ κατὰ τρόπον ἀποτροπαιότατον. Πλὴν ἄλλων, Ἐένων τις (ὡς φαίνεται Χαιρωνεύς) ἐπιτροπεύων τοῦ νεωτέρου

²² Apulej. Metam. II. c. 30 μέχρι III. 12.

²³ Apulej. Metam. II. c. 18, 133xξ. σ. 117. VIII. c. 1. τέλ. καὶ IX. c. 33μ. 38.*

* Rotten-borougs (= σαπρὰ πολισμάτια) καλοῦνται ἐν τῇ Ἀγγλικῇ ἱστορίᾳ, ἰδίως κατὰ τοὺς χρόνους τῶν μεγάλων ὑπὲρ ἐκλογικῶν μεταρρυθμίσεων ἀγῶνων, αἱ μικραὶ παρηκμακυῖαι πόλιναι, αἵτινες, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν ἐλάχιστον πληθυσμὸν τῶν κατοικούντων ἐν αὐταῖς, ἐξέλεγον ἓνα ἢ δύο βουλευτάς, ὅσους δηλονότι καὶ αἱ μέγιστα πόλεις. Ἡ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως γινομένη ἐνταῦθα χρῆσις τοῦ ὀνόματος δὲν μοι φαίνεται ἐπιτυχής.
(Σ. Μ.)

ἀδελφοῦ Ἀθηνοδώρου διεφόρησε μέγα μέρος τῆς περιουσίας· ὅτε δὲ ποινικῶς καταδιωχθεὶς καὶ καταδικασθεὶς ὕστερον (διότι ἤρπασέ τινα κόρην*) κατέστη ἐκ πενίας ἐπαίτης καὶ ὁ μεγάλθυμος αὐτοῦ ἀδελφὸς κατέστησεν αὐτὸν κοινωνὸν τῆς μικρᾶς αὐτοῦ περιουσίας, μετὰ πολλῆς χυδαιότητος ἀνταπέδωκεν αὐτῷ ὕβρεις καὶ συκοφαντίας²⁴, δι' ἃς καὶ αὐτὸς ὁ ἄλλως τοσοῦτον πρᾶος Πλούταρχος ἠναγκάσθη νὰ ποιήσῃται τὴν φοβερὰν ὁμολογίαν ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ ἡ γνησία καὶ ἀφιλοκερδῆς φιλαδελφία ἤτό τι σχεδὸν ἀπίστευτον καὶ τερατῶδες²⁵. Ὁ πολυτελής βίος (σ. 244 κέξ.) καὶ ἡ μετὰ τούτου συνδεομένη χρημάτων ἀπορία ἐπήνεγκον ἔτι μείζονα διαφθοράν. Ἀπάτη δὲ καὶ ὁ χυδαιότατος διὰ δολιότητος σφετερισμὸς κληρονομίας δὲν ἦσαν πράγματα σπάνια καὶ παρὰ τοῖς μᾶλλον εὐκαταστάτοις τῶν Ἑλλήνων. Υἱοί, ὧν οἱ γονεῖς ἔζων βίον λίαν μακρόν· νέοι ἄσωτοι, οἵτινες μετὰ τὸν θάνατον τῶν πλουσίων καὶ γλίσχρων πατέρων γίνονται αἰφνης κύριοι μεγάλης περιουσίας, ἵνα κατασταθῶσι καὶ οὗτοι δούλοι μικρολόγοι τοῦ πλοῦτου αὐτῶν· τοιαῦτα εἶναι τὰ ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου μετὰ φλογερῶν χρωμάτων περιγραφόμενα²⁶. Ἡ δὲ τοιαύτη κατάστασις ἀναμιμνήσκει σφόδρα τὸν ἄσωτον πολιτισμὸν καὶ τὴν ὑπὸ λαμπρὰν πορφύραν κρυπτομένην σαπρότητα τῆς αὐτοκρατορικῆς Ρώμης.

Χαρακτηριστικὸν δὲ εἶναι καὶ ἡ διηνεκῶς ἀύξανομένη ἐπὶ μείζονα ἐλευθερίαν μετάστασις τῶν γυναικῶν ἐν Ἑλλάδι^{27α}. Καὶ ἐνταῦθα πάντως τὸ παράδειγμα τῶν Ῥωμαίων ἐπέδρασεν ἰσχυρῶς. Ἄλλ' οὐχὶ πάντοτε ὠφέλιμον ἐπὶ τὸν βίον ἐπίδρασιν εἶχεν ἡ ἐλευθερία αὕτη. Ἡ ὠραία καὶ ἐπίσημος ἐν Ὑπάτῃ γυνὴ Βύρραινα²⁷ μετὰ τῆς ἐπιχαρίτου φιληδονίας καὶ ἐλαφρότητος καὶ τῶν

* Γυναῖκα κατὰ Πλούταρχον π. Φιλαδελφ. 11. (Σ. Μ.)

²⁴ Πλούταρχ. Περὶ Φιλαδελφ. κ. 5. 11-16.

²⁵ Πρβλ. Πλούταρχ. αὐτόθι κ. 1.

²⁶ Πλούταρχ. περὶ Φιλοπλουτ. κ. 6. ἀρχ. κ. 7.

^{27α} Πρβλ. καὶ Πλούταρχ. ἅπαντα τ. 5. ἐκδ. Dbüner σ. 51. ἀποσπ. 34, 4. 3.

²⁷ Λουκιαν. Ὀν. κ. 4. Apulej. Metam. II. c. 2 κξ. c. 20 κξ.

πολλῶν λατρευτῶν αὐτῆς εἶναι παράδειγμα ἀναμφισβήτητον. Καὶ ἡ ὡραία ἐκείνη, πλουσία, ἐπίσημος, νεαρὰ χήρα, ἡ ἐν Θεσπιαῖς Ἰσμηνοδώρα, ἣτις (καθ' ὃν χρόνον ὁ Πλούταρχος νέος ὦν εἶχε καταστῆ ἔγγαμος) ἦρα τοῦ νεαροῦ Βάκχωνος, υἱοῦ γυναικὸς φίλης αὐτῆ εἰς κατωτέραν ἀνηκούσης κοινωνικὴν τάξιν, καὶ (ἐπειδὴ οἱ πολυπληθεῖς ἐρασταὶ τοῦ νεανίσκου ἐζήτουν νὰ κωλύσωσι τὸν ὑπὸ τῆς γυναικὸς ἐπιζητούμενον γάμον) ἐπὶ τέλους, μεθ' ὅλην τὴν τέως ὑπ' αὐτῆς τηρουμένην αὐστηρὰν ἠθικότητα, βοηθεία φίλων ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ἀπλῶς καὶ συντόμως συνέλαβε φανερῶς καὶ ἐπισήμως τὸν Βάκχωνα πορευόμενον εἰς παλαίστραν καὶ διὰ τῆς τοιαύτης αὐτῆς εὐτολμίας ἐξηνάγκασεν ἀληθῶς εἰς γάμον τὸν νεαρὸν ἄνδρα²⁸. ἡ Ἰσμηνοδώρα, λέγομεν, αὕτη ἀναμιμνήσκει ἡμᾶς μᾶλλον Ἀμερικανίδα τινὰ δέσποιναν (Lady) ἐλευθέρως καὶ ἰσχυρᾶς θελήσεως ἢ τὸν πρότερον ἤρεμον μονήρη βίον τῶν εὐγενῶν Ἑλληνίδων θυγατέρων. Ὑπὸ καθόλου ὅμως ἔποψιν ἐν τῇ τάσει ταύτῃ ὑπῆρχέ τις πρόοδος. Ἀσμένως δὲ βλέπει τις ὅτι παρὰ τοῖς εὐγενεστέρων αἰσθημάτων ἐμφορουμένοις ἀνδράσιν ἢ περιφρόνησις τοῦ γυναικείου φύλου, ἢ ὀλιγωρία τοῦ γυναικείου ἔρωτος χάριν τῶν πρὸς ὡραίους νεανίσκους σχέσεων περιέπεσεν ἐπὶ μᾶλλον εἰς ἀδοξίαν²⁹ καὶ ὅτι (μεθ' ὅλον τὸν ἀφελῆ κυνισμόν καὶ τὸν ἀρχαιοθὲν εἰθισμένον, εἰς τὰ νεώτερα ἤθη τοσοῦτον ἀντικείμενον, ἐν τοῖς ἀφροδισίοις ὕλισμόν) ὀρθαὶ περὶ τοῦ γάμου καὶ τοῦ γυναικείου ἔρωτος θεωρίαι ἐπεκράτουν ἐπὶ μᾶλλον³⁰. Βεβαίως τὸ εὐγενὲς ἐκεῖνο εὐκτι-

²⁸ Πλούταρχ. Ἐρωτ. κ. 2. 7. 9. 10-13. 26.

²⁹ Πρὸβλ. Πλούταρχ. αὐτόθι κ. 3-26.

³⁰ Πλούταρχ. περὶ τῆς ἠθικῆς ἀρετῆς κ. 8. ἴδ. καὶ τὴν λαμπρὰν παρὰ Πλουτάρχῳ περιγραφὴν (Πλουτ. ἅπαντα τ. 5. ἐκδ. Dübner σ. 51. ἀποσπ. 34, 4. 1. καὶ ἐν τῷ Παραμυθητ. πρὸς τὴν ἰδίαν γυν. ἔτι δὲ ἐν Ἐρωτ. κ. 3 μ. κ. 28. πρὸβλ. καὶ Ἀνθολ. Ἑλλήν. τ. 4. σ. 256 ἐπιγρ. ἀδέσποτ. 658. καὶ ἴδ. Friedländer, Darstellungen I. σ. 357. ἰδίᾳ δὲ τὰ ἐκ τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων καὶ ποιητῶν παρατιθέμενα χωρία ἐν σημ. 1. Ἐν τούτοις χαρακτηριστικὸν πάντως εἶναι ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ σεμνὸς Πλούταρχος ἐτόλμησε νὰ εἴπῃ τῇ νεαρᾷ αὐτοῦ φίλῃ Εὐρυδίκη ὅτι «ἂν ἰδιώτης ἀνὴρ, ἀκρατῆς δὲ περὶ τὰς ἡδονὰς καὶ ἀνάγωγος, ἐξαμάρτη τι πρὸς ἐταῖραν ἢ θεραπαινίδα, δεῖ τὴν γαμετὴν μὴ ἀγανακτεῖν, λογιζομένην ὅτι παροινίας καὶ ἀκολασίας καὶ ὕβρεως αἰδούμενος αὐτὴν ἐτέρα μεταδίδωσι». Πλούταρχ. Γαμικὰ παραγγέλματα κ. 16.

νώνητον καὶ οἱ λεπτοὶ ἐκεῖνοι τύποι, ἅτινα παρήγαγεν ἐν ἡμῖν ἢ πρὸς τὰς εὖ ἡγμένας καὶ ἀξιαγαπήτους γυναῖκας κοινωνικὴ σχέσις, οὐδ' ἐν αὐτῇ τῇ περιόδῳ ὑπάρχουσιν. Ἄλλ' ἐξ ἄλλου συνηθέστερον νῦν καὶ αἱ εὖ ἡγμέναι γυναῖκες μετεῖχον τῶν πνευματικῶν θησαυρῶν τῆς τότε παιδείσεως. Τοῦτο ἀληθεύει ἰδίως περὶ τοῦ περὶ τὸν Πλούταρχον διμύλου. Ὁ Πλούταρχος οὐ μόνον τὴν γυναῖκα αὐτοῦ Τιμοξέναν ἐμύησεν εἰς τὰς μελέτας καὶ τὰς θρησκευτικὰς καὶ φιλοσοφικὰς αὐτοῦ θεωρίας, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλας γυναῖκας ἀφιέρωσε πολλὰ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ, καὶ γυναῖκας εὖ ἡγμένας εἶδεν ἀσχολουμένας περὶ μελέτας βαθυτάτας, οὐδὲ τῆς γεωμετρίας ἐξαιρουμένης^{30α}. Ἐν προτέροις χρόνοις ἀκατανόητον σχεδὸν ἦτο ὅτι ὁ ἐξάιρετος γέρων οὐ μόνον εἰς ἄνδρα νεαρόν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν τούτου νεαράν γυναῖκα, εἰς τὴν Εὐρυδικὴν ἐκείνην, ἥτις καὶ αὐτὴ μετὰ τοῦ μεμνηστευμένου ἤδη αὐτὴν νέου εἶχε σπουδάσει περὶ τὴν φιλοσοφίαν^{30β} ἀφιέρου τὸ ἀξιαγάπητον αὐτοῦ βιβλίον «Γαμικὰ παραγγέλματα»· καὶ ἡμῖν δὲ ἔτι ἐμπνέει σεβασμὸν ἡ παιδεία γυναικός, οἷα ἡ Κλέα τῶν Δελφῶν, εἰς ἣν ἡδύνατο ὁ Πλούταρχος νὰ ἀφιεροῖ συγγράμματα, οἷα τὰ περὶ «Γυναικῶν ἀρετῶν» καὶ «περὶ Ἰσιδος καὶ Ὀσίριδος».

Πάντως δὲ ἐν τῇ ἠθικῇ ἐκτιμῆσει τῶν χρόνων τούτων δὲν πρέπει νὰ παρίδωμεν ὅτι πρὸς τῷ καταπλήσσει ἡμᾶς μεγέθει τοῦ φύλου καὶ δεινοῦ διητηρεῖτο ἔτι ἐν πολλοῖς τόποις τῆς Ἀχαιᾶς καὶ τι καλὸν κεφάλαιον ἀρχαϊκῆς ἠθικότητος καὶ δυνάμεως. Ἀκριβῶς δὲ ἐκ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Πλουτάρχου, ἅτινα ἐπωφελοῦμεθα δαψιλῶς πρὸς νόησιν τῶν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, προκύπτει σαφῶς ὅτι ἐν πολλαῖς τῶν χρηστῶν Ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν ὑπῆρχεν ἔτι νῦν, καὶ δὴ ἐν μέρει ἔτι πλέον ἢ ἐν προηγουμένοις χρόνοις, εὐεργετικὸς τις οἰκογενειακὸς βίος· ὅτι οἱ γονεῖς μετὰ ζήλου εἰργάζοντο ὑπὲρ τῆς τῶν τέκνων ἀνατροφῆς·

^{30α} Πλούταρχ. Γαμ. παραγγέλμ. κ. 48.

^{30β} Πλούταρχ. αὐτόθι. Προοίμ. ἴδ. καὶ τὴν πραγματείαν. «Ὅτι καὶ γυναῖκα παιδευτέον». (Πλούταρχ. ἅπαντα. τ. 5. ἔκδ. Dübner σ. 41).

ὅτι συνετοὶ Ἕλληνες συνίστων ἐπειγόντως τὴν τῶν μικρῶν τέκνων διὰ τῶν ἰδίων αὐτῶν μητέρων θρέψιν ἢ τοῦλάχιστον ἤθελον νὰ ἐπιτρέπηται αὕτη μόνον εἰς Ἑλληνίδας τροφούς καὶ ὅτι διαρκῶς περὶ πολλοῦ ἐποιοῦντο ἐν τῇ τῶν παίδων καλῇ ἀγωγῇ καὶ τὴν παρὰ τούτοις χρῆσιν καθαρᾶς Ἑλληνικῆς γλώσσης³¹². ὅτι ἐν ταῖς μνημονευθείσαις οἰκογενεαῖς ἐκαλλιεργοῦντο μὲν ἐπιμελῶς ἤθη χρηστά, κοσμιότης τρόπων, χρηστὴ παιδείυσις καὶ ἀξιάγαστος φιλανθρωπία, ἐπετηροῦντο δὲ συντόμως ἢ τῶν νέων παιδείυσις καὶ τὰ ὑπ' αὐτῶν ἀναγινωσκόμενα βιβλία³¹⁶. καὶ ὅτι τέλος πολλοὶ ἔτι Ἕλληνες τῶν χρόνων τούτων αἰρόμενοι ὑπεράνω τῶν ἀπὸ τῆς ἐν Ἀκτίῳ μάχης χαλεπῶν χρόνων ἔσωζον καλὴν τινα μερίδα τῆς κληρονομίας τοῦ μεγάλου παρελθόντος. Καὶ ἡ ἀρχαία φυσικὴ ῥώμη δὲν εἶχεν ἐντελῶς ἀφανισθῆ. Ὑπῆρχον ἔτι νέοι οὐχὶ ἀπλῶς κατὰ παναρχαῖον ἔθος ἀσκοῦντες τὰ σώματα αὐτῶν ἐν τοῖς γυμνασίοις, ἀλλὰ καὶ εὐρίσκοντες ἡδονὴν ἐν ταῖς ἵπποτικάις ἀσκήσεσι τοῦ ἀκοντίζειν καὶ τοξεύειν καὶ ἐν τοῖς κρατύνουσι τὴν σωματικὴν ἰσχύν, πολλάκις δὲ λίαν ἐπικινδύνοις, κυνηγεσίαις³¹. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ συναίσθησις αὕτη τῆς ῥώμης, ἣτις ἐν τῇ ἀγροτικῇ ἡρεμίᾳ τῆς Ἑλλάδος δὲν εὗρισκε πλέον ἀφορμὴν οὐδεμίαν νὰ δοκιμασθῆ ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, εἶχεν ἀρκετὰ παράδοξα

³¹² α Ἠρβλ. καθύλου τὴν τῷ Πλουτάρχῳ ἀποδιδομένην πραγματείαν «Περὶ παίδων ἀγωγῆς», εἰδικῶς δὲ τὰ ἐν τῷ κειμένῳ λεπτομερέστερον ἀναφερόμενα κ. 5. 6. *

³¹⁶ Πλουταρχ. «Πῶς δεῖ τὸν νέον τῶν ποιημάτων ἀκούειν» κ. 1. καὶ 14 τέλ.

³¹ Πλουταρχ. Ἠότερα τῶν ζ. φρονιμώτερα κ. 1. 2. 8. ἴδ καὶ περὶ παίδ. ἀγωγ. κ. 11. Apulej. Metam. IV. c. 13. VIII. c. 4-6.

* Ἐν τοῖς χωρίοις τούτοις ὁ Πλουτάρχος παραινεῖ «τάς γε τίτθας καὶ τροφούς οὐ τὰς τυχοῦσας, ἀλλ' ὡς ἐνὶ μάλιστα σπουδαίας δοκιμάζειν, πρῶτον μὲν τοῖς ἡθεσιν Ἑλληνίδας» (5). λέγει δὲ ὅτι «τὰ παιδία τὰ μέλλοντα τοῖς τροφίμοις ὑπηρετεῖν» πρέπει νὰ ᾧσι πρῶτιστα μὲν σπουδαῖα τοῖς τρόποις, «ἔτι μέντοι Ἑλληνικά καὶ περίτρανα λαλεῖν» ἵνα μὴ συναναχρωννύμενοι βαρβάροις καὶ τὸ ἦθος μοχθηροῖς ἀποφέρωνται τι τῆς ἐκείνων φαυλότητος» (6). Ἐν δὲ τῷ 14 κ. τέλ. τοῦ «πῶς δεῖ τὸν νέον τῶν ποιημάτων ἀκούειν», «ἀγαθῆς δεῖ τῷ νέῳ κυδερνήσεως περὶ τὴν ἀνάγνωσιν, ἵνα μὴ προδιαβληθεῖς, ἀλλὰ μᾶλλον προπαιδευθεῖς, εὐμενῆς καὶ φίλος καὶ οἰκεῖος ὑπὸ ποιητικῆς ἐπὶ φιλοσοφίαν προπέμπηται». (Σ. Μ.)

συμπτώματα. Οὕτω γιγάντιός τις Βοιωτὸς ὀνόματι Σώστρατος^{31γ} ἔνεκα τῆς ὑπερφυοῦς αὐτοῦ σωματικῆς ῥώμης κληθεὶς Ἡρακλῆς καὶ θεωρηθεὶς ὡς νέος τις Ἡρακλῆς, ἤρξατο βίου ἰδιάζοντος εἰς τοὺς μυθώδεις ἥρωας ἢ γίγαντας τῶν ἀρχαίων ἡρωϊκῶν χρόνων. Ὁ ἀγαθὸς οὗτος ἀνὴρ κατέλιπε τὴν ἰδιαιτέραν αὐτοῦ πατρίδα καὶ διέμενε τοῦ λοιποῦ μονάζων ἐν τοῖς ὄρεσιν, εἶτα δὲ ἰδίως ἐν ταῖς κρημνώδεσιν ἄκραις τοῦ Παρνασσοῦ. Ἐνταῦθα διητάτο περιβαλλόμενος ὄρας λύκων, κοιμώμενος ἐν ὑπαίθρῳ τὴν πόαν ἔχων εὐνήν, τρεφόμενος μόνον ἀπὸ γάλακτος, ἄρτου καὶ ἀγρίων καρπῶν τοῦ ὄρειου δρυμοῦ· ἀλλ' ἐγένετο καὶ εὐεργέτης τῶν περιοικούντων ὡς δευτέρός τις Θησεὺς ἐξολοθρεύων ἄγρια θηρία καὶ τὸν ἐπικίνδυνον ὄχλον τῶν ληστῶν, οἵτινες ἐπλούτιζον τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος κατὰ αἱματηράς τινας σελίδας μυθιστορίας δεινὴν ἐμποιοῦσης φρίκην, ἔτι δὲ «ὄδοποιῶν τὰ ἄβυσσά καὶ γεφυρῶν τὰ δύσπορα» ἐν ταῖς ἐρημίαις τῆς μέσης Ἑλλάδος. Ἡ ἐμφάνισις τοῦ ἀνδρὸς τούτου τοιαύτην ἐνεποίησεν αἴσθησιν εἰς τοὺς συγχρόνους, ὥστε βραδύτερον ὁ εὐφυῆς Λουκιανός, ὅστις καὶ «εἶδεν αὐτὸν καὶ ἰδὼν ἐθαύμασε» συνέγραψε πραγματείαν τινὰ

^{31γ} Τὸν κυνικὸν τοῦτον, ὅστις ἤθελε νὰ πραγματώσῃ ἐν τῷ βίῳ κατὰ τὰ περὶ αὐτοῦ γραφόμενα τὸν ἰδεώδη τύπον τοῦ Ἡρακλέους, τὸ διηγετικὸν τοῦτο εἶδωλον τῶν κυνικῶν, θεωρεῖ ὁ Præller, Pauly R. E. τόμ. 4. σ. 1173. συμφωνῶν τῷ Ellissen, z. Gesch. Attens σ. 106) ὡς τὸν αὐτὸν πρὸς τὸν Ἡρακλῆν Ἀγαθίωνα τοῦ Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ· (πρβλ. Keil ἐν Pauly R. E. τόμ. 1. ἐκδ. 2. σ. 2098 κξ. καὶ Philol. τ. 23 σ. 255 ὅπου μανθάνομεν ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους τούτους καὶ καθόλου κατὰ τὸν δευτέρον μ. Χ. αἰῶνα, ἐν ταῖς τῶν ἐφήθων τιμητικαῖς ἐπιγραφαῖς ἐξαίρετοι νέοι ἐκοσμοῦντο διὰ τοῦ ἐπωνύμου «Ἡρακλῆς» Κατὰ Φιλόστρατον (Β. Σοφιστ. Β. 2, 12 σ. 552-554) ὁ «Ἡρακλῆς» οὗτος* ἦτο «Κελτῶ μεγάλῳ ἴσος καὶ ἐς ὀκτῶ πόδας τὸ μέγεθος κομῶν ξυμμέτρως καὶ τῶν ὀφρύων λασίως ἔχων, χαροπὴν τ' ἀκτῖνα ἐκ τῶν ὀμμάτων ἐκδίδων παρεχομένην τι ὄρμης ἦθος, γρυπῶς καὶ εὐτραφῶς ἔχων τὸν αὐχένα». Κατήγετο ἐκ τοῦ Δηλίου τῆς Βοιωτίας, καὶ ἦτο υἱὸς γυναικὸς βουκόλου «ἐπερρωμένης» ὁ λαὸς ἐποίει αὐτὸν υἱὸν τοῦ ἥρωος Μαραθῶνος (Πausan. Α. 32, 4).** Ἦτο ἀδηφάγος

* Ὁ Ἡρακλῆς Ἀγαθίων δηλονότι. (Σ. Μ.)

** Καὶ ἐνταῦθα ὁ συγγραφεὺς παρενόησε δεινῶς τὴν τοῦ χωρίου τοῦ Πausανίου ἔννοιαν. Ὁ λόγος παρὰ Πausανίαν περὶ τοῦ Ἡρακλέους, τοῦ υἱοῦ τοῦ Διός, τοῦ ἥρωος καὶ θεοῦ, περὶ οὗ οἱ Μαραθῶνιοι ἔλεγον ὅτι πρῶτοι οὗτοι μεταξύ τῶν Ἑλλήνων ἐλάτρευσαν αὐτόν

περὶ τοῦ γέροντος * τούτου τοῦ ὄρους³². Πάντως δὲ ὁ Σώστρατος ὠφελιμωτέραν ἐποιεῖτο χρῆσιν τῆς ῥώμης αὐτοῦ ἢ ὁ ἐκπαθὴς πύκτης Ἡρακλείδης, ὅστις ὀλίγας γενεὰς πρὸ τοῦ Πλουτάρχου γενόμενος ἐδοκίμαζε τὴν Ῥώμην αὐτοῦ εἰς μεγάλους ἀγῶνας τοῦ πότου^{32α}. Ὁ αἰὼν εἶχεν ἔτι ἱκανὴν χρηστότητα, ἵνα ἐξ ὅλης καρδίας τιμᾷ καὶ ἀναγνωρίζῃ ἀνδρας, οἳ ὁ εὐγενὴς Πλούταρχος

κατὰ τὰς περιστάσεις, * διητᾶτο δὲ κατὰ τὴν περιγραφὴν ταύτην τὸ πρῶτον ἐν τοῖς μεταξὺ Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας ὄρεσι πρὸς βορρᾶν τοῦ Μαραθῶνος, ἔνθα οἱ γεωργοὶ ἔτρεπον αὐτὸν γάλακτι καὶ σίτῃ. Ἐν τῷ παραδόξῳ τοῦ βίου ἐπιτηδεύματι περιεφρόνει τὸ ὑπὸ γυναικῶν ἀμελγόμενον γάλα ὡς γνήσιος δὲ ἄγροικος περιεφρόνει ἀπολύτως πᾶσαν ὑψηλοτέραν παιδευσιν, τὰς τραγωδίας, τοὺς γυμναστικοὺς ἀγῶνας καὶ τὰ τούτοις ὅμοια.

* Γέρον τῷ ὄρους (Σέιχ - ἐλδζεβέλ) ἐκαλεῖτο κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας ἐν τῇ μωαμεθανικῇ Ἀνατολῇ ὁ ἀρχηγὸς τῆς περιδοῆτου μωαμεθανικῆς αἰρέσεως τῶν φανατικῶν Ἀσσασίνων, ὡς ἔχων τὸ μοναστήριόν του ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους, καλούμενος γέρον ὡς ἀρχηγός, πρεσβύτερος, ἡγούμενος. Ἡ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως εἰς τὸν Σώστρατον διδομένη ἐπίκλησις εἶναι ἀτυχῆς ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν. (Σ. Μ.)

³² Λουκιαν. Δημων. κ. 1. καὶ πρβλ. Πλουτ. Συμπ. βιβλ. Δ. πρόβλ. 1, κ. 1 καὶ ἴδ. τὴν προηγούμενην σημ.

^{32α} Πλουτ. Συμπ. βιβλ. Α. πρόβλ. 6 κ. 3 «Οὗτος ἀπορῶν συμπότου παραμένοντος, ἐκάλει τοὺς μὲν ἐπὶ πρόπομα, τοὺς δ' ἐπ' ἄριστον, ἄλλους δ' ἐπὶ δεῖπνον, ἐσχάτους δὲ τινὰς ἐπὶ κῶμον· ἀπαλλαττομένων δὲ τῶν πρώτων, δεύτεροί συνῆπτον, εἴτ' ἐφεξῆς οἱ τρίτοί καὶ τέταρτοί· κάκεινος οὐδὲν διάλειμμα ποιῶν ἅπασιν ἐξήρκει καὶ τοὺς τέσσαρας πότους συνδιέφερον».

ὡς θεὸν («Σέβονται δὲ οἱ Μαραθῶνιοι τούτους τε, οἱ παρὰ τὴν μάχην ἀπέθανον, ἥρωας ὀνομάζοντες, καὶ Μαραθῶνα, ἀφ' οὗ τῷ δήμῳ τὸ ὄνομα ἐστίν, καὶ Ἡρακλέα φάμενοι πρώτοις Ἑλλήνων σφίσι· Ἡρακλέα θεὸν νομισθῆναι»). Ὡστε ἐνταῦθα οὔτε περὶ Ἡρακλέους υἱοῦ Μαραθῶνος οὔτε περὶ Ἡρακλέους Ἀγαθίωνος λόγος οὐδεὶς· Μόνον κατὰ Φιλόστρατον (ἐν εἰρ. τ.) ὁ ἥρωας Μαραθῶν «οὗ τὸν Μαραθῶνι ἄγαλμα», ἐλέγετο, καθὼς αὐτὸς οὗτος ὁ Ἀγαθίων ἔλεγε, πατὴρ αὐτοῦ («Ἡρώδης δ' ἀκοῦσαι λέγοντος (Ἀγαθίωνος) φησίν, ὡς μήτηρ μὲν αὐτῷ γένοιτο γυνή (βουκόλος) ἐπερωμένη ὡς βουκολεῖν, πατὴρ δὲ Μαραθῶν. (Σ. Μ.)

* Κατὰ Λουκιαν. (Δημων. 1.) ὁ Σώστρατος ἐτρέφετο διὰ τροφῶν ὀρειῶν· κατὰ Φιλοστρ. ἐν τῷ εἰρ. χ. ὁ Ἡρακλῆς Ἀγαθίων «ἐγαλοκτοφάγει τὸν πλείω τοῦ χρόνου καὶ ἐδόσκετο ἐξ αἰγῶν καὶ ποιμνῶν, καὶ ἐκ τοκάδων βοῶν καὶ ἵππων, καὶ ἐκ τοῦ εὐπότου τε καὶ κούφου γάλακτος θηλέων ὄνων· ἅτε δὲ προσβάλλων ἀλφίτους, δέκα ἐσιτεῖτο χοίνικας, συμπερόντων τὸν ἔρανον τοῦτον Μαραθῶνιων τε καὶ Βοιωτῶν γεωργῶν». Καθόλου δὲ ἡ ταυτότης τοῦ Ἡρακλέους Ἀγαθίωνος τοῦ Φιλοστράτου, πρὸς τὸν τοῦ Λουκιανοῦ Σώστρατον, ὑπὲρ ἧς συνηγορεῖ ὁ συγγραφεύς, δὲν εἶναι ἀναμφισβήτητος. Τοῦ Σωστράτου μνημονεύει καὶ ὁ Πλούταρχος ἐν τῷ κατωτέρῳ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως (ἐν σημ. 32) μνημονομένου χωρίῳ «οὐ φασὶ μήτε ποτῶ χρησάμενον ἄλλῳ, μήτ' ἐδέσματι, πλὴν ἢ γάλακτος, διαδιῶσαι πάντα τὸν βίον» Καὶ ταῦτα ἥκιστα συνάδουσι πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ Φιλοστράτου περιγραφομένην τροφήν τοῦ Ἀγαθίωνος. (Σ. Μ.)

καὶ ὁ συνετὸς γέρων Δημῶναξ. Ἡ δημοσία γνώμη δὲν ἐπλανᾶτο ἔτι ἐν τοῖς καθόλου ἐν τῇ κρίσει αὐτῆς περὶ πονηρίας καὶ περὶ ἀληθοῦς μεγαλείου τῆς ψυχῆς. Ἡ εὐγενὴς διαγωγὴ τοῦ νεαροῦ Ἀθηνοδώρου (ὡς φαίνεται Χαιρωνέως), ἔστις ἔνεκα τοῦ φαύλου αὐτοῦ ἀδελφοῦ Ξένωνος (σ. 347 κέξ.) ἀπώλεσε μέγα μέρος τῆς περιουσίας αὐτοῦ, εἶτα δέ, ὅτε ὁ αὐτὸς Ξένων ἔνεκα τοῦ ἰδίου αὐτοῦ ἀμαρτήματος περιῆλθεν εἰς ἐπαιτείαν, μεθ' ὅλα τὰ γενόμενα, διενεμήθη τὴν περιουσίαν μετὰ τοῦ ἀθλίου ἀδελφοῦ καὶ δὲν ὠργίσθη ὅτε ὁ Ξένων ἐπεδαψίλευσεν αὐτῷ συκοφαντίας καὶ ὕβρεις³³, ἐθαυμάσθη ὑπὸ πάντων. Καίτοι δὲ αἱ μεγάλαι πόλεις, ἰδίως δὲ αἱ νέαι τῆς ἐμπορίας μητροπόλεις, μετὰ τοῦ πολυμιγοῦς πληθυσμοῦ αὐτῶν παριστῶσιν ἐν εὐρυτέρῳ ὀρίζονται εἰκόνας ἠθικῆς διαφθορᾶς· καίτοι ἐν τοῖς μεγάλοις παραλίαις ἐμπορίαις τῆς μὴ Ἀσιατικῆς Ἑλλάδος μόνον ἢ Ῥόδος ὠμολογήθη ὑπὸ τῶν ὀξυνούστερον κρινόντων συγχρόνων ὡς ἐν τοῖς καθόλου ἐπιμελουμένη τῆς ἠθικότητος^{33α}, ἀλλ' ὅμως, ἐξαιρουμένης τῆς ἠθικῶς χαλεπῶς ἠρημωμένης Θεσσαλίας, καὶ ἐν ἄλλοις τισὶ τόποις τῆς μεσογείου Ἑλλάδος καὶ ἐν ταῖς μακρὰν τῆς παγκοσμίου ἐπιμιξίας κειμέναις χώραις, εὐρίσκοντο πολλὰ ἔτι τιμῆντα λείψανα τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς φρονήσεως, ἀπλότητος καὶ σφριγῶντος φυσικοῦ βίου ἀδιαφθόρου. Ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην ἐν τῇ ἠπειρωτικῇ Ἑλλάδι φήμης ἀπήλαυεν ἀγαθῆς ἢ Ἀρκαδία. Ἐφ' ὅσον ἐνταῦθα ἐν τοῖς χρόνοις τῆς ιδρύσεως τῆς τῶν Καισάρων ἀρχῆς κατωρθοῦτο νὰ ἀποσοσθηθῇ ἢ δεινὴ τῆς χώρας ὑλικὴ καταπόνησις, ὑφίστατό τις καλὴ τάξις ἀγαθῶν γαιοκτημόνων, χρηστῶν γεωργῶν, ποιμένων καὶ δρυτόμων³⁴. Ἐνταῦθα οἱ νέοι περὶ πολλοῦ ἐποιοῦντο ἔτι τὴν περὶ τὰ ἦθη ἀγνότητα καὶ τὸ φαῦλον κακὸν τῆς παιδευαστίας ἦτο ἔτι μυ-

³³ Πλουταρχ. περὶ Φιλαδελφ. κ. 11.

^{33α} Δ. Χρυσόστ. Λόγ. ΛΑ. (Ῥόδ.) σ. 310 Μ. 322, 331, 347, 348, 358, 359 Μ. Λόγ. ΛΒ. σ. 377 Μ. μόνον ὁ Ἰουδενάλιος (Satir. VIII.) σκώπτει τὴν ἀπόλεμον Ῥόδον» (Πρὸς. ἔτι τὰς εἰς τὸν Δ. Χρυσόστ. παρατηρήσεις τοῦ Burekhardt (N. Schweizer. Mus. Jahrg. IV. (1864) τεῦχ. 2. σ. 112 κέξ.)

³⁴ Φιλοστρ. Ἀπολλ. Τυαν. Ζ. 42. Η. 7, 12.

σαρὸν καὶ βδελυρὸν ³⁵ καὶ ὁ φυσικὸς ἀγροτικὸς βίος τοῦ κατωτέρου λαοῦ ἀπεμάκρυνεν ἔτι ἀπὸ τῶν ὀρεινῶν αὐτοῦ χωρῶν τὰς κακίας σαπροῦ πολιτισμοῦ καὶ παρὰ τοῖς γαιοκτήμοσιν ἐπεκράτει διαρκῶς τοσοῦτον πατριαρχικὸν φρόνημα, ὥστε οὐδέποτε ἐπώλουν τοὺς δούλους πέραν τῶν ὀρίων τῆς χώρας αὐτῶν ³⁶.

Ἄλλ' ὅλως ἰδιάζουσιν χάριν ἔχει τὸ τοῦ Δίωνος Χρυσοστόμου εἰδύλλιον περὶ τοῦ ἐν τοῖς ὄρμοις τῆς Εὐβοίας βίου. Ὁ περιφημὸς οὗτος περιηγητὴς ἔπλεέ ποτε μετὰ τινῶν ἀλιέων περὶ τὰ τέλη τοῦ θέρους ἀπὸ Χίου εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα ἐπὶ πλοίου ὅλως μικροῦ (ἀκατίου). Κατὰ τὸν πλοῦν κατελήφθησαν αἰφνιδίως ὑπὸ σφοδρᾶς θυέλλης, ἐξ ἧς χαλεπῶς καὶ μόλις διεσώθησαν πρὸς τὰ «κοῖλα τῆς Εὐβοίας» (ὄρμον ἐν τῇ νοτιανατολικῇ παραλίᾳ τῆς νήσου παρὰ τὸν Καφηρέα, ἔνθα ἀπότομος ἀκτὴ καὶ ἰσχυρὰ ραχία). Ἐνταῦθα οἱ ναῦται ἐκβαλόντες τὸ ἀκάτιον εἰς τραχύν τινα αἰγιαλὸν κάτωθι τῶν κρημνῶν διέφθειραν αὐτό, αὐτοὶ δὲ ἀπεχώρησαν πρὸς τινὰς πορφυρεῖς, ὑφορμοῦντας ἐπὶ ἄκρας τινὸς γῆς πλησίον κειμένης, διανοοῦμενοι νὰ συνεργάζωνται μετ' αὐτῶν αὐτοῦ μένοντες. Καταλειφθεὶς οὕτω μόνος ὁ Δίων ἐπλανᾶτο παρὰ τὴν θάλασσαν μήπως ἴδῃ πού τινὰς παραπλέοντας ἢ ὀρμοῦντας. Προχωρήσας δὲ πολὺ, ἄνθρωπον μὲν οὐδένα ἔβλεπεν, ἀπὴντα δὲ ἔλαφον, ἧτις πρὸ μικροῦ εἶχε πέσει κατὰ τοῦ κρημοῦ καὶ παιομένη παρ' αὐτὴν τὴν ραχίαν ὑπὸ τῶν περικλυζόντων αὐτὴν κυμάτων ἐφύσα ἔτι μετ' ὀλίγον δὲ ἐνόμισεν ὅτι ἤκουσεν ὑλακὴν κυνῶν ἄνωθεν ἠχοῦσαν. Προχωρήσας δὲ καὶ ἀνελθὼν μετὰ πολλῆς δυσκολίας πρὸς τι ὑψηλὸν μέρος καὶ κύνας βλέπει διατρέχοντας καὶ εὐθύς ἔπειτα ἄνδρα κυνηγέτην, ὡς ἐφαίνετο ἀπὸ τῆς ὄψεως καὶ ἀπὸ τῆς στολῆς, βαθυπώγων, τρέφοντα δὲ μακρὰν κόμην ἐξόπισθεν ³⁷. Οὗτος ἠρώτα τὸν ἡμέτερον περιηγητὴν, ἂν ἄρα ἔχη ἰδεῖ ἔλαφον φεύγουσαν. Ὁ Δίων ὠδήγησε τὸν κυνηγέτην εἰς

³⁵ Φιλοστρ. αὐτόθι 2. 12.

³⁶ Φιλοστρ. αὐτόθι Η. 7, 12.

³⁷ Δ. Χρυσοστ. Λόγ. Ζ. (Εὐβοϊκ. ἢ Κυνηγ.) σ. 98 Μ. μ. 99 Μ.

τὸν τόπον, ἔνθα ἔκειτο ἡ θνήσκουσα ἔλαφος. Ὁ κυνηγέτης εἵλκυσεν αὐτὴν ἐκ τῆς θαλάσσης ἐξέδειρε τὸ δέρμα διὰ μαχαίρας καὶ ἀποτεμῶν τῶν μελῶν τὰ ὀπίσθια ἐκόμιζεν αὐτὰ μετὰ τοῦ δέρματος, προσεκάλει δὲ καὶ τὸν Δίωνα πάνυ καλοκἀγάθως, ἵνα ἀκολουθήσῃ αὐτῷ καὶ φάγῃ ἐκ τῶν κρεῶν μετ' αὐτοῦ καὶ ἀναμένη, μένων παρ' αὐτῷ, τὴν κόπασιν τοῦ κατὰ τὰς παραλίας ταύτας εἰς τὰ πλοῖα τοσοῦτον φοβεροῦ καὶ κινδυνώδους ἀνέμου.

Ὁ Δίων ἠκολούθησε τῇ φιλοξενῷ προσκλήσει, ἐνῶ δὲ ἐπορεύοντο πρὸς τὴν δύο ὥρας περίπου ἀπέχουσαν κατοικίαν τοῦ κυνηγέτου, διηγεῖτο οὗτος τὰ κατ' αὐτόν. Κατὰ τὸ μέρος τοῦτο τῆς Εὐβοίας, καθὰ ἔλεγεν ὁ κυνηγέτης, ἔζη πρὸ μακροῦ χρόνου πλούσιός τις κτηματίας ἔχων πολλὰς ἀγέλας καὶ ἵππων καὶ βοῶν, καλὰς δὲ ποιμένας, καλοὺς δὲ καὶ πολλοὺς ἀγρούς, καὶ τὴν περίξ πᾶσαν ὀρεινὴν χώραν. Ἐν τοῖς κτήμασιν αὐτοῦ εἰργάζοντο πλὴν ἄλλων ἄνδρες δύο ποιμένες φυλάττοντες ἐπὶ μισθῷ τοὺς βόας. Συνέβη δὲ τότε (ἐπὶ Νέρωνος ἢ ἐπὶ Δομιτιανοῦ) νὰ κατηγορηθῇ, πιθανῶς ἐπὶ τῷ λεγομένῳ ἐγκλήματι καθοσιώσεως*, καὶ νὰ φονευθῇ ὁ ἰδιοκτήτης, ἡ δὲ περιουσία αὐτοῦ ἡ κινητὴ ἐδημεύθη. Τὸ κτῆμα ἐν τῇ ὅλῃ περιοχῇ αὐτοῦ ἔμεινε νῦν ἐγκαταλελειμμένον· οὕτω δὲ οἱ δύο ποιμένες λαβόντες κατοχὴν μικροῦ τινος μέρους τῆς γῆς ἔζων ἀπαρατῆρητοι ὑπὸ τοῦ ἄλλου κόσμου ὡς ἐλεύθεροι ἀγρόται ἐν ταῖς σκηναῖς καὶ ἐν τῇ διὰ ξύλων πεφραγμένῃ αὐλῇ αὐτῶν ἔχοντες καὶ τινὰς βοῦς. Τὸ μικρὸν αὐτῶν κτῆμα ἱκανὴν παρεῖχεν αὐτοῖς πρόσοδον· ἄλλως δὲ ἔζων πρὸ πάντων ἀπὸ τοῦ κυνηγίου, ὅπερ ἐνήργουν κατὰ ἀρχαῖον τολμηρὸν τρόπον μετὰ καλῶς ἡσκημένων κυνῶν. Αἱ ἀγέλαι, αἵτινες ἐπὶ μᾶλλον ηὔξάνοντο, ἐβόσκοντο ἐν τῷ πεδίῳ, τὸ δὲ θέρος ἀπηλαύνοντο πρὸς νομὴν εἰς τὰ ὄρη τὰ δροσερά, ἔνθα ἔπνει αὔρα, καὶ μάλιστα εἰς τὸν τόπον, ἔνθα ὁ Δίων συνηντήθη μετὰ τοῦ κυνηγοῦ. Ἐν τόσῳ δὲ περικαλλεῖ φύσει, καταρρύτῳ ὑπὸ ποτα-

* Περὶ ἐγκλήματος καθοσιώσεως οὐδεὶς γίνεται λόγος παρὰ Δίῳνι ἀπλῶς δὲ λέγεται (Ζ. 181 Μ.) «οὐ δὴ ἀποθανόντος καὶ τῆς οὐσίας δημευθείσης· φασὶ δὲ καὶ αὐτὸν ἀπολέσθαι διὰ τὰ χρήματα ὑπὸ τοῦ βασιλέως». ἴδ. καὶ σ. 171 σημ. 30. (Σ. Μ.)

μίου καὶ πηγῆς τινος ὕδατος, «ἐνθα δρυμοὶ μαλακοὶ καὶ κατάρρυτοι, πολλοὶ δὲ καὶ πάγκαλοι λειμῶνες ὑπὸ ὑψηλοῖς καὶ ὠραίοις δένδροις καὶ πάντα μεστὰ βοτάνης εὐθαλοῦς δι' ὄλου τοῦ θέρους», οἱ δύο ἄνδρες συνέζευξαν γυναῖκας πρὸς τοὺς υἱοὺς ἀλλήλων ἑκάτερος τὴν ἑαυτοῦ θυγατέρα· οὕτω δὲ παρήχθη διπλῆ τις οἰκογένεια, ζῶσα ἐν οἰκειοτάτῃ πρὸς ἑαυτὴν κοινωνίᾳ. Εἷς τῶν δύο υἱῶν ἦτο ὁ συναντηθεὶς μετὰ τοῦ Δίωνος. Οἱ δύο πρῶτοι οἰκιστὰι εἶχον ἀποθάνει πρὸ μικροῦ προβεβηκότες ἤδη τὴν ἡλικίαν· ἀλλ' ἡ μήτηρ τοῦ ξενίσαντος τὸν Δίωνα ἔζη ἔτι³⁸.

Εἶναι ἀληθῶς χαρακτηριστικὸν ἐνταῦθα ὅτι ἐν τῇ εὐμήκει νήσῳ Εὐβοίᾳ, ὁ εἷς τῶν νεωτέρων οἰκοδεσποτῶν, τὸ 50 ἤδη ἄγων ἔτος τῆς ἡλικίας, οὐδέποτε ἔτι εἶχεν ἰδεῖ πόλιν. Ὁ ἕτερος, ὁ τὸν Δίωνα ξενίσας, δις μόνον εἶχε μεταβῆ εἰς τὴν πόλιν, ἧς εἰς τὴν περιοχὴν ἀνῆκε τὸ μικρὸν αὐτοῦ κτῆμα³⁹. Ἀπαξ εἶχεν ἐπισκεφθῆ τὴν πόλιν μετὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ· τὸ δεύτερον, ὡς ἀνὴρ, εἶχε κληθῆ εἰς τὴν πόλιν διότι ἐνταῦθα αἱ ἀρχαὶ εἶχον λάβει γνῶσιν περὶ τοῦ ἔργου αὐτῶν καὶ ἠθέλον νὰ φορολογήσωσιν αὐτούς^{39α}. Τοῦτο δίδωσιν ἀφορμὴν τῷ συγγραφεῖ νὰ περιγράψῃ ζωηρῶς τὴν ἐν τῷ μέρει τούτῳ τῆς Ἑλλάδος μεταξὺ τῆς πόλεως καὶ τῆς ἐκτὸς αὐτῆς χώρας ἀντίθεσιν. Ὁ ἀγαθὸς κυνηγὸς εὐρίσκεται ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἐν τῷ θεάτρῳ συγκροτουμένης θορυβώδους ἐκκλησίας τοῦ λαοῦ. Ἡ πόλις, μεθ' ὅλας τὰς μεγάλας ἀναμνήσεις, ἐξωτερικῶς καταπεπτωκυῖα καὶ ἐν ἀθλίᾳ διατελοῦσα καταστάσει, ἀνθρώπων πενήτων καὶ θορυβοποιῶν ἔμπλεως, δὲν ἔχει τὸ λαμπρότατον μέρος ἐν τῇ περιγραφῇ ταύτῃ. Εἰ καὶ νῦν δὲν ἐξήγειρε πλέον τὰ αἰσθήματα τῶν πολιτῶν ἢ ὑψηλὴ πολιτικὴ, τὴν δὲ ἐκκλησίαν ἐπησχόλουν ἔτι μικρὰ τινὰ μόνον δημοτικὰ πράγματα,

³⁸ Δ. Χρυσοστ. ἐν εἰρ. τ. Λόγ. Ζ. σ. 99 μ. 102 Μ.

³⁹ Δ. Χρ. ἐν εἰρ. τ. σ. 102 μ. 103 Μ.

^{39α} Κατὰ τὴν συνήθως ἐπικρατοῦσαν γνώμην ἡ πόλις αὕτη ἦτο ἡ Χαλκίς. πρβλ. Friedländer τ. 2. σ. 54. Νῦν λέγει ὁ Otto Jahn ἐν τινι ἄρθρῳ (« Grenzboten » 1867. ἀρ. 36. σ. 361-377) « Ἀρχαία ἱστορία κώμης τινός » (« Eine antike dorfgeschichte ») ἐκ τοῦ ὁποίου ἐνταῦθα πολλὰ ἀρυσόμεθα, ὅτι ἡ πόλις αὕτη (ἴδ. σ. 367) ἦτο ἡ Κάρυστος.

οὐχ ἦττον ἢ ἀρχαία ἐν ταῖς συζητήσεσι σφοδρότης δὲν εἶχεν ἐλαττωθῆ. Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἐκκλησιῶν τούτων, τῶν περιγραφομένων ὑπὸ τοῦ Δίωνος, συνεζητήθη καὶ τὸ ζήτημα τῆς φορολογίας τοῦ ξενίζοντος αὐτὸν κυνηγέτου³⁹⁵. Τὰ πλήθη ἐταράσσοντο, ἐμαίνοντο, ἐθορύβουν κυμαινόμενα κατὰ πάσας τὰς διευθύνσεις εὐκόλως μετατρέπομενα τὰς γνώμας ὑφ' οἰουδήποτε ἐπιτηδείου ῥήτορος. Ἐνταῦθα ἐμφανίζεται συκοφάντης τοῦ κακοθηεστάτου εἴδους, ὅστις (περὶ οὐδενὸς ποιούμενος τὴν ἀλήθειαν) ὅτε μὲν λαλεῖ ἐν παραφόροις ὑπερβολαῖς, ὅτε δὲ καταφανῶς ψεύδεται καὶ προσφεύγει εἰς χυδαίας διαβολὰς καὶ εἰς τὴν διὰ χλευασμῶν ἐξερέθισιν τοῦ πλήθους. Πρὸς αὐτὸν ἀντιτάσσεται ἀνὴρ εὐμενῆς καὶ συνετὸς σαφῶς διαβλέπων περὶ τίνος κυρίως προὔκειτο καὶ τὸν βάνουσον συκοφάντην μετὰ χρηστότητος ἐλέγχων. Μεταξὺ ἀμφοτέρων ἴσταται ὁ ἀγαθὸς κυνηγὸς θαυμάζων ἀφελῶς τὴν πόλιν καὶ τὸν βίον τοῦ λαοῦ, παρέχων ἐν τῇ στάσει αὐτοῦ μαρτύριον φρονήσεως ἐντίμου καὶ ἀπλοϊκῆς, πολλάκις ἀφελῶς εὐτραπέλου, χρηστότητος καὶ φιλαλληθείας· ἔτι δὲ τῆς φιλοξενίας καὶ ἀτέχνου, ἀλλὰ μετριόφρονος καὶ ἐνεργοῦ φιλανθρωπίας. Ἡ τοιαύτη στάσις σώζει αὐτὸν ἐπὶ τέλους· ὅτε δέ τις τῶν πολιτῶν ἀνεγνώρισεν ἐν αὐτῷ ἄνδρα πρὸ τριῶν ἐτῶν ἐν ναυαγίῳ τινὶ παρὰ τὸν Καφηρέα μονοῦ τὴν ζωὴν αὐτοῦ σώσαντα καὶ μετ' ἀληθοῦς ἐθελοθυσίας ξενίσαντα καὶ περιθάλψαντα, τότε τὸ φρόνημα τοῦ λαοῦ ἐξεδηλώθη ὑπὲρ αὐτοῦ ἐν φανερῷ ἐνθουσιασμῷ. Καὶ νῦν ἐπεδαφιλεύοντο αὐτῷ τιμαὶ καὶ προσεφέροντο δῶρα, ἀνεγνωρίσθη δὲ συντόμως τὸ δικαίωμα αὐτοῦ ἐπὶ τῶν γαιῶν, ἃς ἐκαρπούτο· προσηνέχθη αὐτῷ δεῖπνος, ἐξεπλάγησαν δὲ πάντες ὅτε ἤρνηθη νὰ λάβῃ τὸ προσενεχθὲν αὐτῷ πλούσιον ἀργυρίου δῶρον⁴⁰. Τοιαῦτα διαλεγόμενοι ὁ Δίων καὶ ὁ κυνηγέτης ἦλθον εἰς τὰς σκηνάς, περὶ ἃς εἶδεν ἀπροσδοκῆτως ὁ Δίων κῆπον ὠραῖον καὶ λάχανα πολλὰ καὶ δένδρα ἔχοντα· ἐν τῇ καλύβῃ τοῦ κυνηγοῦ

³⁹⁵ Δ. Χρυσ. ἐν εἰρ. τ. σ. 102 μ. 103 M.

⁴⁰ Δ. Χρυσ. ἐν εἰρ. τ. σ. 103 μ. 111 M.

παρεσκευάσθη τῷ Δίῳ θέσις ἀναπαυτικὴ ἐπὶ ὑψηλῆς στοιβάδος ἀπὸ φύλλων καὶ δέρματος· ἡ δὲ γυνὴ καὶ ἡ θυγάτηρ ὑπηρετοῦν ἀσμένως καὶ εὐωχοῦντο πάντες, οἱ γονεῖς, ἡ θυγάτηρ, οἱ υἱοὶ τοῦ κυνηγοῦ καὶ ὁ κυνηγὸς αὐτὸς μετὰ τοῦ Δίῳνος ἐν μεγίστῃ εὐφροσύνῃ τρώγοντες τὰ κρέατα τοῦ κυνηγίου καὶ πίνοντες ἠδὺν μέλινα οἶνον. Μετὰ τινα χρόνον ἦλθε καὶ ὁ ἄλλος κυνηγέτης γεωργὸς μετὰ τοῦ νεαροῦ εὐειδοῦς υἱοῦ αὐτοῦ φέροντος λαγῶ, ὃν ἔδωκεν εἰς τὴν νεαρὰν κόρην τοῦ ξενίζοντος τὸν Δίῳνα κυνηγοῦ. Μετ' ὀλίγον ἀκούει ὁ Δίῳν ἐν παιδρῶ ἀστεϊσμῶ ὅτι καὶ ἄλλη θυγάτηρ τοῦ οἰκοδεσπότου πρεσβυτέρα εἶχε δοθῆ εἰς γάμον πρὸ πολλοῦ εἰς ἄνδρα πλούσιον ἐν γειτονικῇ τινι κώμῃ, ὅτι δὲ ἡ παρούσα κόρη ἦτο μεμνηστευμένη πρὸς τὸν νεωστὶ ἐλθόντα νεανίσκον. Μετ' ὀλίγον ὁ διάλογος περιστράφη περὶ τὰ τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ἔμελλε νὰ τελεσθῆ ὁ γάμος· ὁ γαμβρὸς ὠμολόγησεν ὅτι ἔτρεφεν ἤδη πρὸ πολλοῦ λαμπρὸν ἱερεῖον χάριν τῆς ἑορτασίμου ταύτης ἡμέρας, καὶ ἐν μέσῳ παιδρῶν ἀστεϊσμῶν καὶ σκωμμάτων ἀπεφασίσθη νὰ τελεσθῆ ὁ γάμος τὴν τρίτην ἀπὸ τῆς ἑσπέρας ἐκείνης ἡμέραν. Ὁ Δίῳν παρεκλήθη ὑπὸ τῶν φιλοξένων ἀνθρώπων νὰ μείνῃ παρ' αὐτοῖς μέχρι τῆς ἑορτῆς ταύτης· τοῦθ' ὅπερ ἔπραξεν οὗτος πάνυ ἀσμένως ⁴¹.

Τελευτῶντες τὸ τμήμα τοῦτο τοῦ βιβλίου ἀναφέρομεν ἐνταῦθα συντομώτατα καὶ τὰ κατὰ τοὺς ἐν Ῥώμῃ Ἑλληνας. Ἡ μετανάστευσις ἀνθρώπων Ἑλληνιστὶ λαλούντων εἰς τὰς χώρας τῆς Ῥωμαϊκῆς δύσεως, Ἀφρικὴν, Ἰσπανίαν καὶ Γαλατίαν, πρὸ πάντων δὲ εἰς Ἰταλίαν καὶ εἰς Ῥώμην (πρβλ. τόμ. Α'. σ. 419 κέξ.) ἠύξανετο διαρκῶς, ἀφ' οὗ χρόνου πᾶσαι αἱ Ἑλληνικαὶ καὶ Ἑλληνιστικαὶ χῶραι ἠνώθησαν ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τῶν Καισάρων. Ἡ τε δὲ ἀφομοιωτικὴ τάσις τῆς αὐτοκρατορίας, ὡς καὶ ἡ αὐξανόμενη παρὰ τοῖς Ἑλλησι κλίσις πρὸς τὸ λαμβάνειν δικαίωμα Ῥωμαίου πολίτου, προῆγον, ὡς εἰκός, μεγάλως τὴν πρὸς δυσμὰς ταύτην κίνησιν. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐπέκτασιν τῶν παντοίων

⁴¹ Δ. Χρυσ. ἐν εἰρ. σ. 111 μ. 115 Μ.

Ἑλλήνων καὶ εἰς τὰς μᾶλλον μεμακρυσμένας χώρας τῆς Δύσεως ἀνάγκη νὰ περιορισθῶμεν ἐνταῦθα εἰς ὀλίγους τινὰς περὶ αὐτῶν ὑπαινιγμούς. Γινώσκομεν ἤδη τὸν γραμματικὸν Δημήτριον τὸν Ταρσέα τὸ μετελθόντα ἐπὶ πολλὰ ἔτη τὸ ἔργον αὐτοῦ ἐν Βρεττανίᾳ (σ. 282)· ἐν Γαλατίᾳ εἰργάσθη ὁ νεαρὸς σοφιστὴς Νίγηρ ὁ Χαιρωνεὺς (σ. 214)· ἐν ταῖς Γαλλικαῖς πόλεσιν ὑπῆρχον Ἕλληνες ζωγράφοι καὶ ἀγαλματοποιοὶ ⁴² (οὕτως ἐπὶ Κλαυδίου καὶ Νέρωνος εἰργάσατο ὁ Ζηνόδοτος κολοσσιαῖον ἄγαλμα Ἑρμοῦ χάριν τῶν Ἀρουέρνων ^{42α}). Ἕλληνες λόγιοι διετήρουν σχολὰς ἐν Ἰσπανίᾳ (πλὴν ἄλλων Ἀσκληπιάδης ὁ Μυρλεάτης (ἐκ Μυρλείας τῆς Βιθυνίας)) καὶ ἐν Τουρδητανίᾳ, καὶ Ἕλληνες παιδαγωγοὶ ὑπῆρχον ἐν Ταρρακῶνι ⁴³. Ἄλλ' ἰδίως αἱ μεγάλαι παράλλαι πόλεις τῆς Ἰταλίας⁴⁴, πρὸ πάντων οἱ Ποτίοιοι, καὶ μάλιστα ἡ χρυσοῦ Ῥώμη, ἡ πρωτεύουσα τοῦ κόσμου, ἦσαν τὸ τέρμα τῶν Ἑλλήνων πατρῶν τῶν χωρῶν καὶ πάντων τῶν ἐπαγγελμάτων, οἵτινες ἤλπιζον ἐνταῦθα νὰ εὕρωσι τύχην κρείττονα ἢ οἷαν ἡ ἰδία αὐτῶν πατρὶς ἠδύνατο νὰ παράσχη αὐτοῖς. Ἰδίως ἐν μέσῳ τοῦ πολυμιγοῦς πληθυσμοῦ τῆς πρωτεύουσας τοῦ κράτους ἀπετέλουν νῦν οἱ Ἕλληνες ⁴⁵ μερίδα τινὰ πολυπληθῆ· ἐν τούτοις στερούμεθα τῶν ἀναγκαίων εἰδήσεων, ἵνα προσδιορίσωμεν ἀκριβέστερον τὸ μέρος τὸ ἀναλογοῦν ἐν τῇ μερίδι ταύτῃ εἰς τοὺς Ἕλληνας τῆς Ἀχαΐας. ⁴⁶

⁴² Πρὸβλ. τὰ χωρία τὰ παρὰ Friedländ. Darstellungen μέρ. 2. σ. 29. σημ. 4.

^{42α} Plin. N. H. XXXIV. c. 7, (18), 45-47.

⁴³ Πρὸβλ. Lehrs, Herodian. σ. 434 καὶ Gruter 660, 5.

⁴⁴ Πρὸβλ. ἐνταῦθα ἅπαξ ἔτι τὸ παρὰ Friedl. χωρίον μέρ. 2. σ. 65. σημ. 6. (Ἑλληνὶς ἐκ Θεσσαλονίκης ἀναφέρεται ἐν τῇ παρὰ τὸν Ῥῆνον Βόννη C. I. Gr. III. ἀρ. 6809).

⁴⁵ Ἐνταῦθα ἐπίκαιρον εἶναι νὰ σημειωθῇ ὅτι ὁ Ἰούλιος Καῖσαρ ἐπισυνοικίσας τὴν ἐν τῇ ἄνω Ἰταλίᾳ ἀποικίαν τοῦ Κώμου (Como) Novum Comum (κατὰ τὴν ὑπατεῖαν αὐτοῦ τῷ 59 μ. X.) διὰ 5χισχιλίων ἀποίκων, λαθόντων δικαίωμα Ῥωμαίου πολίτου, περιέλαβεν ἐν αὐτοῖς καὶ 500 Ἕλληνας ἐπιφανεῖς (πάντως ἐν Ἰταλίᾳ βιοῦντας), οἵτινες οὐχὶ βεβαίως σύμπαντες συγχρόνως μετέβησαν εἰς Κῶμον (Στράβ. E. 213 «ὅν οἱ πεντακόσιοι τῶν Ἑλλήνων ὑπῆρξαν οἱ ἐπιφανέστατοι· τούτοις δὲ καὶ πολιτείαν ἔδωκε καὶ ἐνέγραψεν αὐτοὺς εἰς τοὺς συνοίκους· οὐ μόντοι ἔκησαν αὐτόθι, ἀλλὰ καὶ τοῦνομά γε τῷ κτίσματι ἐκεῖνοι κατέλιπον· Νεοκωμίται γὰρ ἐκλήθησαν ἅπαντες· τοῦτο δὲ μεθερμηνευθὲν Νοβουμκῶμουμ (Novum Comum) λέγεται»).

⁴⁶ Εἶναι ἀληθὲς ὅτι παρὰ τῷ Ἰουδενάλιῳ (Satir. III. 69 κξ) Ἕλληνες ἐκ Σικυῶνος,

Πάντες οὗτοι οἱ παντὸς ἐπαγγέλματος Ἕλληνες, ὡς ἐρρήθη, ἐζήτουν ἐν Ῥώμῃ τὴν τύχην αὐτῶν· ἀλλ' ὀλίγοι, ἐννοεῖται, εὕρισκον αὐτὴν ἐν οἴῳ καὶ ὄσῳ μέτρῳ ἤλπιζον. Ὁ χρυσοῦς αἰὼν τῶν ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Παλατινοῦ ἀρχόντων Ἑλλήνων εἶχε παρέλθει· καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες (ὁσάκις δὲν ἠδύναντο νὰ ἀρκεσθῶσιν εἰς τὸ βιοῦν ἐν μετριότητι) ἠγωνίζοντο ἐπιτυχῶς νὰ καταλάβωσι τινα ἐν τῇ αὐλῇ ταύτῃ κατ' ἐπιφάνειαν λαμπρὰν, κατ' οὐσίαν ἀθλίαν θέσιν βιβλιοθηκαρίου, παιδαγωγοῦ, λογίου συνδαιτυμόνος, ἱατροῦ, ἀστρολόγου, ἔμενε πάντοτε μικρὸς. Ἄλλ' οἱ τοιοῦτοι Ἕλληνες περιεφέροντο πάντοτε καλλίτερον ἐν τῇ σκιᾷ τῆς ἡγεμονικῆς δυνάμεως ἢ ἐν τοῖς μεγάροις τῶν πλείστων τῶν τότε Ῥωμαίων μεγιστάνων ἢ καὶ ἐν τοῖς προθαλάμοις καὶ τιμωνίοις τῶν εὐγενῶν οἰκοδεσποινῶν τῆς πρωτευούσης. Τὴν ἀληθῶς τραγικὴν ἅμα δὲ καὶ κωμικὴν ἐν τοιαύτῃ θέσει τύχην τῶν Ἑλλήνων μανθάνομεν, ἰδίως ἐν τοῖς ἀφορῶσι τὴν ἐπομένην περίοδον, μετὰ δεινὴν ἐντύπωσιν ἐμποιοῦσης ἡμῖν ἐναργείας ἐκ τῶν μετὰ φαρμακερᾶς σατίρας ἠρτυμένων ἠθογραφιῶν τοῦ Λουκιανοῦ.

Ἀφιέντες κατὰ μέρος τοὺς πολλοὺς ἐν Ῥώμῃ Ἕλληνας καὶ Ἑλληνίδας, οἵτινες κατὰ ποικιλωτάτους τρόπους ὑπηρέτουν εἰς τὴν ἐπὶ τὸ λεπτότερον ἐπιτετηδευμένην τοῦ βίου ἀπόλαυσιν παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις· ἀφιέντες ὡσαύτως τοὺς πολυπληθεῖς παντοίους χειροτέχνους, εὕρισκόμεν ὅτι τὴν καλλίστην τύχην εὕρισκον ἔτι νῦν οἱ πολυπληθεῖς Ἕλληνες καλλιτέχναι. Ἰδίως ἐπιτυχῶς εἰργάζοντο πάντοτε οἱ Ἕλληνες δραματικοί, ἐν οἷς κατὰ τοὺς

Ἀμυδῶνος καὶ Ἄνδρου κατὰ σελ. 80 καὶ ἐξ Ἀθηνῶν καὶ κατὰ VII. 100 καὶ ἐξ Ἀρκαδίας μνημονεύονται παρὰ τοὺς Ἕλληνας τοὺς ἐκ Σάμου καὶ τῶν ἐν Ἀσίᾳ πόλεων Ἀλαβάνδων καὶ Τράλλεων· ἀλλ' οἴχοθεν νοεῖται ὅτι ἐκ τῶν σατιρικῶν τούτων στίχων δὲν δύναται τις νὰ εἰκάσῃ τι λίαν σαφὲς ὡς πρὸς τὰ ἐν τῷ κειμένῳ λεγόμενα. Ἀξιοσημείωτος ἐν τούτοις, ὡς μαρτυρία τῶν ὑφ' ἡμῶν λεγομένων, εἶναι ἡ ὅλη δηκτικὴ περιγραφή ἐν εἰρ. τ. III. σ. 58-125. Ἀξιωμακίμωνος δὲ καὶ ὁ πλούσιος Θεσσαλὸς εὐνοῦχος Διονύσιος, ὅστις, ἀπελεύθερος ὢν τοῦ Μαρκέλλου Λίσερνίνου πρῶτος ἐν τῷ ἀγροτικῷ αὐτοῦ κτήματι παρὰ τὴν Ῥώμην μετεφύτευσεν, ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ αυτοκράτορος Κλαυδίου, γιγαντιαίας πλατάνους ἐκ τῆς παρὰ τὴν Γόρτυνα τῆς Κρήτης χώρας. Plin. N. H. XII, 1, (5), 12.

χρόνους τοῦ Κυντιλιανοῦ καὶ Ἰουβενάλιου ὡς μεγάλοι κωμῶδοι ἐπηνοῦντο πρὸ πάντων ὁ Δημήτριος καὶ ὁ Στρατοκλῆς⁴⁷. Ὅμοιόν τι συμβαίνει καὶ περὶ τοὺς ἀθλητάς· ἡ ἀρχαία κατὰ τούτων πρόληψις ἠλαττώθη κατὰ μικρὸν καὶ ἐν τοῖς πολλοῖς ἀγῶσιν Ἑλληνικῆς τέχνης, τοῖς τελουμένοις νῦν καὶ ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἐν Ῥώμῃ, οἱ περὶ τὰς τοιαύτας τέχνας ἐπαίοντες, ἄνθρωποι τὴν καταγωγὴν Ἕλληνες, ἦσαν ἐπὶ μᾶλλον περιζήτητοι.⁴⁸ Οὐχ ἦττον ἀξιόλογοι ἦσαν αἱ ἐπιτυχίαι Ἑλλήνων καλλιτεχνῶν ἐπαίοντων περὶ τὰς πλαστικὰς τέχνας καὶ τῶν χειροτεχνῶν, οἵτινες νῦν μὲν ὁδοιποροῦντες μακρὰς ὁδοιπορίας διηυθύνοντο πρὸς τὰ δυτικὰ τοῦ μεγάλου κράτους, νῦν δὲ μονίμως ἐγκαθίσταντο ἐν Ῥώμῃ, ἵνα ἐνταῦθα ὑπηρετῶσι τῇ λεπτοτέρᾳ γενομένη καλαισθησίᾳ, συνηθέστερον δ' ἔτι τῇ πολυτελείᾳ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κόσμου διὰ τῆς τέχνης καὶ τῆς ἐξαιρέτου τεχνικῆς ἐπιτηδειότητος αὐτῶν⁴⁹. Ἡ Ῥώμη κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον ἦτο πολλῶ πλεόν ἀνάμικτος μετὰ Ἑλληνικῶν στοιχείων ἢ ἴσως οἱ σημερινοὶ Παρίσιοι μετὰ Γερμανικῶν. Μεθ' ὅλα ταῦτα ἡ τύχη ἡ ἐλκύνουσα ἀνθρώπους Ἑλληνιστὶ λαλοῦντας εἰς Ῥώμην ἐν σπανίαις ἀκριβῶς περιστάσεσιν ἀνταπε-

⁴⁷ Friedländer τ. 2. σ. 271 κξ. Περὶ Ἑλλήνων τραγωδῶν ἐν Ῥώμῃ ἴδ. ἔτι καὶ ἐν εἰρ. τ. σ. 294 κξ.

⁴⁸ Πρὸλ. Friedländer, Darstellungen τ. 2. σ. 306-321. Pauly R. E. τ. 1. ἐκδ. 2. σ. 2002. 2003 μέχρι 2005.

⁴⁹ Πρὸλ. Friedländer ἐν εἰρ. τ. σ. 37. Plin. Epist. (X) ad Trajan. 40. Τοιοῦτος π. χ. ἦτο Γλύκων ὁ Ἀθηναῖος (Böckh C. I. III. ἀρ. 6142. 6143. 5650)· ἔτι δὲ Ἀπολλώνιος ὁ Ἀθηναῖος, υἱὸς τοῦ Νέστορος, (I. Overbeck «Die antiken Schriftquellen zur Geschichte der bildenden Künste bei den Griechen. σ. 430 κξ)· Ἀρχίας ὁ Μαραθῶνιος (Bulletin d'Institut. 1862, σ. 165)· Ἀπολλώνιος ὁ Ἀρχίου (Mus. Herculan. I. tab. 45 κξ. Ἀρχαιολ. Ἐφημ. ἀρ. 2476)· ὁ Ἀντίοχος, (Böckh C. I. III. ἀρ. 6135. Plin. N. H. XXXVI. 33)· Κλεομένης ὁ Ἀπολλοδώρου (Böckh C. I. III. ἀρ. 6157)· Κλεομένης ὁ Κλεομένου (C. I. III. ἀρ. 6158) πρὸλ. ἀρ. 6159. (Plin N. H. XXXVI. 35)· Γάτιος Ἀδιάνιος Εὐανδρὸς (ἴδ. Overbeck ἐν εἰρ. τ. σ. 432 κξ). Διογένης (Plin. N. H. XXXVI. 37, (38))· Κριτίων καὶ Νικόλαος (C. I. III. ἀρ. 6160)· Σαλπίων (C. I. III. ἀρ. 6186. N. Rhein. Mus. VI. σ. 403)· Σωσίδοτος (C. I. III. ἀρ. 6170)· πρὸλ. καθόλου Overbeck ἐν εἰρ. τ. σ. 427 κξ. Brunn, Gesch. griech. Künste I. σ. 542. Bernhardt, Griech.-Litter. τ. 1. σ. 563-569. Göll, Kulturbilder aus Hellas u. Rom. τόμ. 2. σ. 230 κξ. Becker-Marquardt R. A. τ. 5. μέρ. 2. σ. 217.

κρίνετο εἰς τὰς ὀνειροπολουμένας προσδοκίας. Τοῦτο ἀληθεύει ἰδίως περὶ τῶν Ἑλλήνων λογίων.

Πλὴν τῶν καλλιτεχνῶν μεταξὺ τῶν ἐν Ῥώμῃ Ἑλλήνων διακρίνονται τὸ πλεῖστον οἱ λόγιοι. Μέγα ἦτο τὸ πλῆθος τῶν τοιούτων ἀνδρῶν τῶν βιούντων ἐν τῇ πρωτεύουσῃ τοῦ κόσμου· πλὴν τῶν πολυπληθῶν ἰατρῶν⁵⁰ καὶ Ἑλλήνων ποιητῶν⁵¹ ὑπῆρχον ἐνταῦθα πλήρη ἐπὶ βραχὺ ἢ ἐπὶ μακρὸν διαμενόντων φιλοσόφων πασῶν τῶν σχολῶν, ἔτι δὲ μᾶλλον ῥητόρων καὶ γραμματικῶν ποικιλωτάτας κατεχόντων θέσεις⁵². Ἀφιέντες δὲ κατὰ μέρος τοὺς πολυαριθμούς ἐξέχοντας Ἕλληνας λογίους, οἵτινες διαρκῶς μετώκουν εἰς Ῥώμην καὶ ἐκαλλιέργουν ἐνταῦθα φιλολογίαν ἑλληνικὴν, οὐδεμίαν πλέον σχέσιν ἔχουσαν πρὸς τὴν ἀρχαίαν χώραν τῶν Ἑλλήνων, μνημονεύομεν ἔτι ἀπλῶς δύο Ἑλλήνων γραμματικῶν ἐκ τῆς κυρίως Ἑλλάδος καταγομένων, οἵτινες μεγίστην ἐν τοῖς χρόνοις αὐτῶν ἐκτήσαντο φήμην. Τούτων ὁ μὲν εἶναι φιλόλογος ὀνόματι Λεύκιος Ἀτήιος Πραιτεξτάτος Ἀθηναῖος, ὅστις κατὰ τὴν κατὰ κράτος ἄλωσιν τῆς πατρίδος αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Σύλλα (Τόμ. Α'. σ. 470) εἶχε δοθῆ ὡς μερίδιον λείας εἰς τὸν ἑκατόνταρχον Μάρκον Ἀτήιον καὶ ὡς αἰχμάλωτος εἶχεν ἔλθει εἰς Ῥώμην. Ἐνταῦθα δὲ ἔμεινε βραδύτερον ὡς ἀπελεύθερος, ἐγένετο δὲ φίλος καὶ πρὸς τὸν Σαλλούστιον καὶ πρὸς τὸν Ἀσίνιον Πολλίωνα, καὶ ὡς λατινιστῆς ῥήτωρ καὶ γραμματικὸς κατέστη ὀνομαστός⁵³. Ὁ δ' ἕτερος τῶν ἀνδρῶν εἶναι ὁ περίφημος γραμματικὸς (Μάρκος

⁵⁰ Ὡς Ἕλληνες ἰατροὶ ἐν Ῥώμῃ (πρὸβλ. Friedländer τόμ. 1. σ. 230) ἀναφέρονται πρὸς τοὺς ἄλλοις Θεσσαλὸς τις ἰατρός ἐπὶ Νέρωνος (Plin. N. H. XXIX. 1, (5), 9.) Ἐπὶ Κλαυδίου ὁ Ἕλλην χειρουργὸς ἰατρός Ἀλκόντης μέγαν χρηματικὸν πλοῦτον ἐπορίσατο ἐν Ῥώμῃ καὶ ἐν Γαλατίᾳ (Plin. N. H. XXIX. 1, (8), 22). Ὑπὸ Φίλοστράτου (B. Ἀπ. Τυαν. II. 7, 47) ἀναφέρονται ἰατροὶ ἐν Ῥώμῃ Σέλευκος ὁ ἐκ Κυζίκου καὶ Στρατοκλῆς ὁ Σιδώνιος. * Ἐν Οὐηρῶνι δὲ ἀναφέρεται ὡς ἰατρός Χαρίνος ὁ Κορίνθιος (Böckh C. I. Gr. III. ἀρ. 6758).

⁵¹ Friedländer, τόμ. 1. σ. 18. σημ. 1.

⁵² Πρὸβλ. Bernhardt, Griech. Litt. μέρ. 1. σ. 562 μ. 582.

⁵³ Sueton. de illustr. grammat. c. 10 πρὸβλ. Pauly R. E. τόμ. 1. ἐκδ. 2. σ. 1956.

* Πλημμελῶς ὁ συγγραφεὺς λέγει «ὁ ἐκ Σίδης» (τῆς Παμφυλίας ἐννοεῖται). Ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Φίλοστράτου, εἰς ὃ παραπέμπει καλεῖται Σιδώνιος. (Σ. Μ.)

Μέττιος) Ἐπαφρόδιτος ὁ Χαιρωνεύς, ἀπελεύθερος τοῦ διοικητοῦ τῆς Αἰγύπτου (ἐπὶ τοῦ Κλαυδίου) Μ. Μεττίου Μοδέστου, λόγιος διδάξας ἐν Ῥώμῃ ἐπὶ τοῦ Νέρωνος καὶ ὕστερον μέχρι τοῦ Νερούα καὶ ἀποθανὼν ἐν ἡλικίᾳ 75 ἐτῶν. Ὁ φιλόλογος οὗτος εἶχε κατορθώσει νὰ ἀποκτήσῃ δύο οἰκίας ἐν Ῥώμῃ, νὰ σχηματίσῃ δὲ καὶ βιβλιοθήκην περιέχουσαν 20 χιλιάδας βιβλίων, τινὰ τούτων πολύτιμα καὶ σπάνια⁵⁴.

Ἄλλ' ἔτι πλέον ἐκφραστικὴν γροϊὰν παρέχουσιν εἰς τὴν παρὰ τὸν Τίβερρον θαυμαστὴν κίνησιν οἱ πολλοὶ Ἕλλητιστὶ φθηγόμενοι ἄνδρες, οἵτινες περιεφέροντο ἐν Ῥώμῃ ὡς μαθηματικοὶ καὶ ἀστρολόγοι. Ἄλλ' ἡ θέσις πολλῶν ἐκ τούτων τῶν ἀνδρῶν ἀκριβῶς κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ πρώτου μ. Χ. αἰῶνος οὐδαμῶς ἦτο ἀκίνδυνος, διότι, ἔνεκα πολὺ ποικίλων αἰτίων, πολλάκις περιήρχοντο εἰς τὸν κίνδυνον νὰ πληγῶσιν ὑπὸ τῶν κεραυνῶν τῶν ἐν τῷ Παλατίνῳ Ὀλυμπίῳ. Οἱ ἀστρολόγοι καὶ οἱ μαθηματικοὶ ἢ «Χαλδαῖοι» ἦσαν σχεδὸν ἀπαραίτητοι ἐν τῇ τότε Ῥώμῃ ἔνεκα τῶν δεισιδαιμόνων κλίσεων τῶν μᾶλλον εὐκαταστάτων τάξεων. Ἄλλ' οὐαὶ αὐτοῖς, ἐὰν πλανώμενοι ὑπὸ πολυπράγμονος κερδοσκοπίας εἰσῆρχοντο εἰς τὸν γῶρον τῆς πολιτικῆς. Τὰ χρονικὰ τῆς τῶν αὐτοκρατόρων ἱστορίας διδάσκουσιν ἡμᾶς ὅτι ἡ μισητὴ αὕτη τῶν ξένων τάξις πολλάκις ἐξεβλήθη ἀμελλητὶ τῆς Ῥώμης δι' αὐτοκρατορικῶν διαταγμάτων. Οὕτω⁵⁵ ἀστρολόγοι καὶ μαθηματικοὶ ἐξεδιώχθησαν ἐκ Ῥώμης καὶ ἐξ Ἰταλίας, ὅπως κατὰ τοὺς χρόνους ἤδη τῆς δημοκρατίας τῷ 139 π. Χ. καὶ πάλιν τῷ 33 π. Χ., οὕτως ἰδίως ἐπὶ τοῦ Τιβερίου τῷ 16 μ. Χ., ἐπὶ τοῦ Κλαυδίου τῷ 42, εἶτα πάλιν ἐπὶ Οὐίτελλίου τῷ 69, πρὸς τούτοις ὑπὸ τοῦ Οὐεσπασιανοῦ, εὐθύς ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς τούτου βασιλείας, ὡς φαίνεται, τέλος δὲ πάλιν ὑπὸ τοῦ Δομιτιανοῦ· ἀλλὰ

⁵⁴ Σουίδ. ἐν λ. Ἐπαφροδιτ. πρὸλ. Pauly R. E τ. 3. σ. 160. C. I. Gr. III. σ. 311. Περὶ τῶν Γραμματικῶν, οἵτινες ἐν τοῖς ἀπὸ Αὐγούστου μέχρι Τραϊανοῦ χρόνοις μετέβησαν εἰς Ῥώμην, ἴδ. ἐν Gräfenhan, Gesch. d. klass. Philol. III. 32 μ. 67.

⁵⁵ α Ἐξορίαι μαθηματικῶν καὶ ἀστρολόγων ἀναφέρονται γενικῶς ὑπὸ Ἰουβενάλιου (Satir. VI. 557-564).

μεθ' ὅλα ταῦτα ταχέως πάλιν κατώρθωσαν νὰ διοργανωθῶσιν ἐν Ῥώμῃ⁵⁵. Οὐχὶ δὲ πολλῶ ἀσφαλεστέρα ἦτο ἡ θέσις τῶν πολλῶν φιλοσόφων, διότι ἀκριβῶς ἐν τοῖς ὁμίλοις τῶν ἀνδρῶν τούτων ἐκαλλιεργοῦντο φρονήματα, ἅτινα ὅτε μὲν εἰς τοὺς ἀπανθρωποτέρους τῶν αὐτοκρατόρων ἢ καὶ εἰς τοὺς δυσπιστοῦντας τῶν ὑπουργῶν αὐτῶν ἐνέπνεον λίαν εὐλογον δυσπιστίαν, ὅτε δὲ πάντως ἦσαν κατ' ἀρχὴν ἐχθρικὰ εἰς τὴν τῶν Καισάρων μοναρχίαν. Ἀπαξ δὲ ἐκρηγνυμένης τῆς Θυέλλης, οἱ φιλόσοφοι ἔδει νὰ ἀναμένωσι μετὰ βεβαιότητος καὶ αὐτοὶ νὰ ἐκδιωχθῶσιν ἄθροοι ἐξ Ἰταλίας ἐὰν μὴ ὡς κατάδικοι ἐξωρίζοντο εἰς τοὺς ἐρήμους σκοπέλους τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Παραδείγματά τινα τοιούτων καταστροφῶν εἶδομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἤδη· ἄθροας δὲ ἐξορίας ἐνήργησαν, ὡς εἶδομεν, ἰδίως ὁ Νέρων (πρβλ. σ. 123), εἶτα πάλιν ὁ Οὐεσπασιανὸς (σ. 171), μετ' ἰδιαιτέρας δὲ τέλος ἀπανθρωπίας ἀπαξ ἔτι ὁ Δομιτιανὸς (σ. 180).

Πρὸς τὰς τοιαῦτα δὲ ἀδικήματα οἱ Ῥωμαῖοι δὲν ἀπέβλεπον γενικῶς μετὰ πολλῆς λύπης. Διότι ἔτι καὶ ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις ἐν πολλοῖς ὁμίλοις τῆς πρωτεύουσας, καὶ αὐτῶν τῶν πάνυ πεπαιδευμένων ἀνδρῶν, ὡσάκις οὗτοι δὲν ἦσαν τοσοῦτον φιλάνθρωποι φιλέλληνες, ὅσος περίπου ὁ Πλίνιος ὁ νεώτερος, ὑφίστατο πολλαχῶς βαθεῖά τις ἐθνικὴ ἐναντίον τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀποστροφή. Τὸ μῖσος ἐναντίον τοῦ βίου καὶ τῆς ἐργασίας τῶν πολυπληθῶν Ἑλλήνων καὶ Ἑλληνιστικῶν τυχοδιωκτῶν καὶ πορνῶν (μεθ' οὗ μίσους πολλαχίς ἠνοῦτο ζυλοτυπία τῶν ἐν τοῖς Ῥωμαίοις εὐτελεστέρου χαρακτῆρος ἀνθρώπων ἐναντίον τῶν ὑψηλοτέρων μόρφωσιν ἐχόντων, λεπτοτέρων, δεξιωτέρων καὶ μᾶλλον εὐσυμπεριφόρων Ἑλλήνων), ἢ ἀγανάκτησις ἐναντίον τινῶν ἐθνικῶν κακιῶν τῶν μεταγενεστέρων Ἑλλήνων, τὸ μῖσος, λέγομεν, τοῦτο εἶχεν ἔτι νῦν ἰσχυρὰν ροπὴν ἐπὶ τὴν περὶ τοῦ ὅλου Ἑλληνικοῦ ἔθνους κρίσιν καὶ τῶν ὑψηλοτέρας ἔτι μορφώσεως εὐμοιρῶντων Ῥωμαίων. Οἱ

⁵⁵Tacit. Annal. II. 27. 32. Tacit. Ann. XII. 52 τέλ. (Περὶ τοῦ ἀστρολόγου Παμμένους ἴδ. Tacit. ἐν εἰρ. τ. XVI. 14). Tacit. Hist. II. 62 (πρβλ. I. 22). Sueton. Vitell. c. 14. Δ. Κασσ. 65, 1. Δ. Κασσ. 66, 2. Σουῖδ. ἐν λ. Δομιτιανός. Καὶ πρβλ. καθόλου Becker-Marquardt, Röm. Alterth. τόμ. 4 σ. 100 κξ.

ὕψηλοφρονέστατοι ἐν τοῖς Ῥωμαίοις τῶν χρόνων τούτων, ὁ μέγας Τάκιτος, δὲν ἀποκρύπτει τὴν πρὸς τοὺς Ἕλληνας τῶν χρόνων αὐτοῦ δυσμένειαν· ἰσῶς δὲ καὶ ὁ Κάτων ὁ πρεσβύτερος ἐν τῷ βαθυτάτῳ ὀρμεμφύτῳ τῆς πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἐθνικῆς ἀντιπαθείας δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐκδηλώσῃ τὴν ἀντιπάθειαν ταύτην δριμύτερον ἢ ⁵⁶ ὁ στυγνὸς σατιρογράφος Ἰουβενάλιος ⁵⁷. Καὶ ὅμως τρεῖς τῶν εὐγενεστάτων Ῥωμαίων, τρεῖς τῶν λαμπροτάτων ἡγεμονικῶν μορφῶν τοῦ ἀρχαίου κόσμου, ἐν τῇ μετὰ τῆς τελευτῆς τοῦ Τραϊανοῦ ἀρχομένη περιόδῳ, ἐπήγαγον ἅπαξ ἔτι χρόνους αἰγλης καὶ δὴ καὶ εὐδαιμονίας ἐπὶ τὴν μετὰ θερμῆς ἀγάπης ὑπ' αὐτῶν εὐνοηθεῖσαν χώραν καὶ τὸν λαὸν αὐτῆς, αἰγλὴν οὐρανοῦ φωτεινῶς ἐρυθροῦ περὶ τὸν δυόμενον ἥλιον τοῦ πίπτοντος Ἑλληνικοῦ κόσμου.

⁵⁶ Πρβλ. καὶ τὰς παρὰ Τακίτῳ μομφὰς (Tac. Dialog. de Orator. κ. 29 ἀρχ. Περὶ τῆς ἠθικῆς ῥοπῆς τῶν δεινῶς περιφρονουμένων Ἑλλήνων παιδαγωγῶν καὶ τροφῶν ἐπὶ τὴν ἠθικότητα καὶ παιδευσιν τῶν νεαρῶν παίδων τῶν Ῥωμαίων ἴδ. Horat. Epist. II. 1, 93 κξ. Ἐν τοῖς καθόλου ἴδ. καὶ Δ. Χρυσοστ. Λόγ. ΛΗ'. σ. 479 M. Finlay σ. 61 κξ. Gill ἐν εἰρ. τ. σ. 239 κξ.

⁵⁷ Ἴδ. πρὸ πάντων τὴν μετὰ μεγάλης πικρίας γενομένην τοῦ Ἑλλήν. χαρακτῆρος παρὰ Ἰουβενάλιῳ περιγραφὴν (Satir. III. 58-125). Ἐνταῦθα μετὰ ἐμπαθείας καὶ παροξυσμοῦ ἐκδηλοῦται ἡ βαθυτάτη ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων ἀποστροφή· ὀνειδίζονται οὗτοι ὡς προτιμώμενοι τοῦ γνησίου Ῥωμαίου ὑπὸ τοῦ εὐ ἡγμένου κόσμου καὶ ὡς περιορίζοντες τὸν ἀέρα εἰς τὸν σῶφρονα Ῥωμαῖον· ὀνειδίζεται διὰ πικρῶν λόγων ἡ τε περὶ τὸ λέγειν ἐτοιμότης αὐτῶν καὶ ἡ ἀνήθικος ἀδιαφορία αὐτῶν ἐν τῇ τῶν τρόπων ἐκλογῇ· ἔτι δὲ ἡ ὑπ' αὐτῶν διαφθορά τῶν ἀρχαίων Ῥωμαϊκῶν ἠθῶν καὶ ἠθικότητος (πρβλ. πάντως καὶ Dig. XIV. 6. ἀποσπ. 1. pr.)· ψέγονται ὡς πειναλέοι παράσιτοι, χρήσιμοι ἐν τῇ φαυλότητι αὐτῶν εἰς πᾶν τὸ προστυγχάνον ἔργον, ψεύσται καὶ κίβδηλοι, ὡς ἐρποντες καὶ σκυλακώδεις κόλακες, φαῦλοι εἰς ἀνήκουστον βαθμὸν, ἠδόμενοι αἰσχρῶς εἰς αἰσχίστην ἀποπλάνησιν Ῥωμαίων γυναικῶν καὶ παίδων, δολίως ἄπιστοι καὶ ῥαδιοῦργοι. Τὰ αὐτὰ φρονήματα ἐκδηλοῦνται οὐχ ἥττον σκαιῶς καὶ ἐν ἄλλοις χωρίοις, οἷον ἐν Satir. VI. 185-199. 295 κξ. Ἄπαξ μόνον βλέπομεν τὸν σατιρογράφον ἀναγνωρίζοντα ληληθῶτως πῶς τὴν ἀρχαίαν ἐκπολιτιστικὴν σημασίαν τῶν Ἀθηνῶν. (Satir. XV. 110). Εἶτα δὲ βλέπομεν πάλιν σκώμματα ἐναντίον τῶν δῆθεν ψευδολογιῶν τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων (S. X. 175), καὶ ἐναντίον τῶν Ἑλληνικῶν ἀγώνων (XIII. 113 κξ). Ἐλησμόνησεν ἐν τούτοις ὁ κεχολωμένος Ῥωμαῖος ἀδιάλλακτος (know nothing),* ἐν τῷ ἀποτόμῳ αὐτοχθονισμῷ αὐτοῦ, τὸ εὐκίνητον καὶ εἰς εἰκόνας δημιουργικὸν τῆς φαντασίας τοῦ Ἑλλήνος, τὴν ὕψηλότεραν καὶ λεπτοτέραν παιδευσιν αὐτοῦ, τὸ χάριεν τοῦ ἠθους, τὸ ἐφευρετικὸν τῆς διανοίας καὶ τὴν ἐμπειρίαν ἐν τοῖς ἔργοις, ἐφ' οἷς πᾶσι διεκρίνοντο ἔτι καὶ οἱ τότε Ἕλληνες.

* Ἡ λέξις σημαίνει ἀδιάλλακτον τινὰ μερίδα πολιτικὴν ἐν ταῖς ἠνωμέναις πολιτείαις τῆς βορείου Ἀμερικῆς, τὴν μερίδα τῶν οὐδὲν εἰδόντων, τῶν οὐδὲν βουλομένων δηλονότι νὰ γινώσκωσιν ἀντιβαῖνον εἰς τὰς ἀρχὰς καὶ τὰ φρονήματα αὐτῶν. (S. M.)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Ἀπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ μέχρι τοῦ Σεπτιμίου Σεβήρου.

Ὁ μέγας ἡγεμὼν ὁ μετὰ τὸν Τραϊανὸν ἀνεληθὼν τὸν Ῥωμαϊκὸν θρόνον, ὁ τοῦ μεγάλου πολεμικοῦ ἡγεμόνος στενὸς συγγενής, ὁ αὐτοκράτωρ Ἀδριανὸς (ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου τοῦ 117 μέχρι 10 Ἰουλίου τοῦ 138 μ. Χ.) λαμβάνει ἐν τοῖς χρονικοῖς τοῖς ὑπὸ τοῖς Ῥωμαίοις Ἑλλάδος¹ θέσιν ἰδιαζόντως ὑπέροχον. Εἶναι ἀνε-

¹ Καθ' ὅσον δυνάμεθα ἐκ τοῦ ἐνδεοῦς κεφαλαίου τῶν εἰς ἡμᾶς περιελθουσῶν εἰδήσεων εἰκάζοντες νὰ εἴπωμεν σαφῶς, ἐν τε τούτοις καὶ ἐν τοῖς ἐπομένοις χρόνοις (πρβλ. τ. 3.) ἡ Ἀγατὰ περιλαμβάνει ἐν τῇ ἡπειρωτικῇ Ἑλλάδι μόνον τὰς μέχρι τῶν Θερμοπυλῶν καὶ τοῦ Ἀχελεῖου χώρας. Τούναντίον δὲ ἡ Θεσσαλία, ὡς νῦν ἀσφαλῶς εἰκάζεται, ἀνήκεν εἰς τὴν ἐπαρχίαν Μακεδονίαν, ἣτις ἀντ' αὐτῆς εἶχε καταλίπει, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, εἰς τὴν ἐπαρχίαν Θράκην τὰς πρότερον ἀπ' αὐτῆς ἐξαρτωμένας τῆς νοτίου Θράκης χώρας (τομ. 1. σ. 626). Τοῦτο εἰκάζεται μὲν καὶ ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Πλινίου, καί περ ἄλλως ἐν τοῖς περὶ καθορισμοῦ ὁρίων οὐγί λῖαν ἀξιοπίστου, περὶ τοῦ Στρυμόνος ὡς περὶ ἀνατολικοῦ ὁρίου τῆς Μακεδονίας, λεγομένων (N. H. 10 καὶ 11), σαφέστερον δὲ δηλοῦται ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου, ὅστις (Γ. κ. 11. σ. 214* καὶ κ. 12 σ. 219 ἐκδ. Wilberg) ἔνθεν μὲν ὡς ὄριον μετὰ Μακεδονίας καὶ Θράκης καθορίζει τὴν ὀρεινὴν γραμμὴν τοῦ Ὀρθήλου καὶ τὸν κάτω ῥοῦν τοῦ Νέστου, ἔνθεν δὲ (κ. 12. σ. 218) περιλαμβάνει σαφῶς ἐν Μακεδονίᾳ τὴν τε μετὰ Λίσσου, Δυρραχίου καὶ Αὐλῶνος ἀκτὴν τοῦ Ἀδρίου, ἰδίως δὲ τὴν Θεσσαλίαν μέχρι τῆς γραμμῆς τῆς Οἴτης (σ. 219 καὶ 221 κξ. πρβλ. καὶ σ. 229 (κ. 14 ἀρχ.), ἔτι δὲ καὶ σ. 225 κξ, ἔνθα καὶ αἱ νῆσοι Λήμος, Σχίαθος, Πεπάρηθος, Σκόπελος καὶ Σκυῖρος μνημονεύονται ὡς ἀνήκουσαι εἰς τὴν ἐπαρχίαν Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας. Πρβλ. καὶ Becker-Marquardt R. A. III. 1. σ. 116 κξ. Ἡ Ἠπειρος (Γ. κ. 12. σ. 219 καὶ 13 σ. 226 κξ) φαίνεται παρὰ Πτολεμαίῳ ὡς ἐπαρχία ὀλοσχερῶς αὐτοτελής (ὡς γνωστὸν ὑπὸ ἐπιτρόπων Καίσαρος διοικουμένη) περιλαμβάνουσα καὶ τὴν Ἀχαρνανίαν καὶ τὰς Ἰονίους νήσους· πρβλ. καὶ Becker-Marquardt ἐν εἰρ. τ. σ. 127. 128. Zumpt, Comm. Epigr. τόμ. 2. σ. 271 κξ. καὶ ἴδ. καὶ Ἀρριαν. Ἐπικτητ. Διατριβ. Γ. 4, ἀρχ. ἔνθα μνημονεύεται καὶ «ἐπίτροπος Ἠπειροῦ» ἴδ. καὶ Clinton, Fast. Roman. τ. 1. σ. 91. Ὡς ἐπίτροπος Καίσαρος τῷ 103 μ. Χ.

* Πρβλ. καὶ σ. 216· ὡς πρὸς δὲ τὰς παραλίαι πόλεις (καὶ τὸ Βυζάντιον αὐτό), αἵτινες νῦν μετὰ Θάσου καὶ Σαμοθράκης ἀνήκουσιν εἰς τὴν Θράκην, ἴδ. σ. 215 καὶ 217. (σημ. συγγ.)

γνωρισμένον καθολικῶς ὅτι ἡ κυβέρνησις τοῦ αὐτοκράτορος τούτου, οἰαιδῆποτε καὶ ἦσαν αἱ μεγάλαι ἀδυναμίαι αὐτοῦ ὡς ἀνθρώπου, ὑπῆρξεν μία τῶν εὐεργετικωτάτων εἰς τὸ σύμπαν κράτος. Καὶ ὡς οἱ Ἕλληνες καθόλου ἐν τῷ κράτει, οὕτως ὅλως ἰδιαιτέρως ἡ Εὐρωπαϊκὴ Ἑλλάς ἀπήλαυε διαφερόντως τῆς μερίμνης καὶ τῶν εὐεργεσιῶν τοῦ Ἀδριανοῦ. Ἡ πρὸς τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας ἀγάπη τοῦ νέου αὐτοκράτορος ¹ καθίστα εἰς αὐτὸν ἐκ τῶν προτέρων πολυτίμητον καὶ προσφιλῆ εἰς ὕψιστον βαθμὸν τὴν μεταξὺ τοῦ Ταινάρου καὶ τοῦ Ὀλύμπου κλασικὴν χώραν. Ἀλλὰ κατὰ τρόπον διάφορον τοῦ παρὰ τοῖς πλείστοις τῶν πρὸ αὐτοῦ καὶ μετ' αὐτὸν Ἑλληνικῶς πεπαιδευμένων Ῥωμαίων δυναστῶν τὸ φιλελληνικὸν αὐτοῦ φρόνημα δὲν ἀπέβλεπεν ἀπλῶς πρὸς τὸ μέγα ἱστορικόν, καλλιτεχνικὸν καὶ φιλολογικὸν παρελθὸν τῆς Ἑλλάδος· οὐδὲ πρὸς τὴν νέαν ζῶσαν ἐν Ἑλλάδι γενεὰν προσηνέχθη μετὰ τοῦ ἐν τοιαύτῃ τάσει τοῖς πλείστοις μεγάλαις Ῥωμαίοις ἰδιάζοντος αἰσθήματος τοῦ κεκραμένου μετὰ εἰρωνικοῦ οἴκτου καὶ μειδιάματος περιφρονήσεως. Ὁ Ἀδριανὸς ἠσθάνετο πράγματι ἀπὸ καρδίας ὅ,τι ἠσθάνετο ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων τῶν χρόνων τούτων καὶ τῆς χώρας αὐτῶν ἐκήδετο δὲ μετὰ πολλοῦ ζήλου καὶ τῶν πρακτικῶν ἀναγκῶν τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον. Ἐντεῦθεν μυριοτρόπως διηκόνισε τὴν μνήμην αὐτοῦ ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ (κατὰ μέγα δὲ μέρος ἐπόμενος τῷ τε πνεύματι τῶν χρόνων τούτων καὶ τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ

ἐν Ἠπείρῳ μνημονεύεται παρὰ Böckh C. I. Gr. τόμ. 2. (Addend.) ἴρ. 1813 b. ὁ καλούμενος Λικίνιος Ὀφῆλλιος (Μακεδών;) Περὶ Ἀχαΐας μέχρι Ἀχελώου καὶ Ὀῆτης ἴδ. ἔτι παρὰ Πτολεμαίῳ (Γ. κ. 12 σ. 219 κ. 19 σ. 227 καὶ ἰδίως κ. 14 σ. 229 κξ. (περὶ τῶν νήσων ἴδ. σ. 234 κξ. σ. 242). Ὡς πρὸς τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους ἴδ. καὶ τόμ. 3. Ὁ Τρεδέλλιος Πολλίων (Gallien. duo κ. 2) διακρίνει Ἀχαΐαν καὶ Θεσσαλίαν ἀπ' ἀλλήλων· καὶ ἐν τῷ Ὀδοιπορικῷ Ἀντωνίνου (Itinerar. Antonin. σ. 488 ἐκδ. Wesseling) ἡ Ναύπακτος περιλαμβάνεται ἐν τῇ Ἀχαΐᾳ, ἀλλὰ τὸ πετρωδὲς νησιωτικὸν σύμπλεγμα τῶν Ὀξειῶν (τὸ ἐγγὺς τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἀχελώου κείμενον καὶ ἀνήκον εἰς τὰς Ἐχινάδας) περιλαμβάνεται ἐν Ἠπείρῳ.

¹ α Πρβλ. Hist. August. (ἐκδ. Peter) Spartian. Hadrian. κ. 1, 5. Δ. Κασσ. 69, 3 ἀρχ. « φύσει δὲ φιλόλογος ἐν ἑκατέρᾳ τῇ γλώσσῃ (Λατ. καὶ Ἑλλ.)». Aurel. Vict. Epist. (Hadr.) 14, 2 Σουίδ. ἐν λ. Ἀδριαν.

ματαιοδοξία) καὶ μόνον ἐν ἔργοις ἐκ μαρμάρου καὶ χαλκοῦ καὶ ἐν ἰδρύμασι καὶ καταστήμασιν, ἅτινα ἀπλῆν τινα μόνον ἀπατηλὴν χρυσαυγὴν νέας αἰγλης ἠδύναντο νὰ διαχέωσιν ἐπὶ τὴν βαθέως παρηκμακυῖαν χώραν καὶ τὸν λαὸν αὐτῆς. Ἄλλ' ὅμως καὶ ἐν πάσῃ σοβαρότητι ἐπεχείρησε νὰ παρασκευάσῃ φάρμακα ἐναντίον τῶν ἀπὸ τῆς παρακμῆς προερχομένων συμφορῶν, νέας νὰ διανοίξῃ πηγὰς εὐημερίας, νὰ ἐπίσχη τὴν πτώσιν καὶ νὰ καταστήσῃ ταχύτεραν τὴν βραδέως προϊοῦσαν ἀνέρθρωσιν τῆς χώρας. Ἡ τε φύσις τῶν ὑπαρχουσῶν ἱστορικῶν πηγῶν καὶ ἡ πνευματικὴ τάσις τῶν Ἑλλήνων τῶν χρόνων τούτων παρέχουσιν ἡμῖν ἐπαρκῆ εἶδησιν ἀκριβῶς περὶ ἐκείνων μόνον τῶν ἐνεργειῶν αὐτοῦ τῶν ἐχουσῶν σχέσιν πρὸς ὅσα εἰργάσατο ὁ αὐτοκράτωρ ὑπὲρ τῆς ὑψώσεως τῆς ἀρχιτεκτονικῆς αἰγλης τῆς ἐπαρχίας ταύτης καὶ τῆς διεξαγωγῆς τῶν ἀγώνων ἐν τῇ ἀρχαίᾳ λαμπρότητι αὐτῶν. Ἀλλὰ τὰ ἐν ἀποσπάσμασι μόνον παραδιδόμενα ὑπὸ τῶν συγγραφέων καὶ τῶν ἐπιγραφῶν ποιοῦσιν ἡμᾶς τοῦλάχιστον νὰ μαντεύσωμεν ὅτι ἡ εὐρεῖα ἐνέργεια τοῦ μεγάλου τούτου ἡγεμόνος εἶχε περιλάβει ἐν τῇ περιοχῇ αὐτῆς τὰ ποικιλώτατα ἐν τοῖς ποικιλωτάτοις χώροις τοῦ βίου συμφέροντα τῆς Ἑλλάδος μετὰ στοργῆς ἀποβλέπουσα πρὸς ταῦτα καὶ ἐπιμελῶς κηδομένη αὐτῶν. Ἐν τούτῳ δὲ μεγίστην ἀξίαν ἔχει τὸ γεγονός, ὅτι ὁ Ἀδριανὸς δὲν ἐκυβέρνα τὸ κράτος αὐτοῦ μόνον ἐκ τῶν ἐκ τοῦ Παλατίνου πύργων αὐτοῦ, ἀλλὰ τὰς σπουδαιοτάτας τῶν διατάξεων αὐτοῦ ἐστήριξε πανταχοῦ ἐπὶ τῶν παρατηρήσεων, ἃς ἐποίησατο ἐπὶ τόπου. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ Ἀδριανὸς διέδραμεν οὐχ ἅπαξ τὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους ἐν μακρᾷ ὁδοιπορίαις· τὴν Ἑλλάδα δὲ πρὸ πάντων πολλάκις ἐπεσκέψατο καὶ πλεονάκις ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ ἐπὶ μακρὸν διέτριψεν.

Ἄλλ' αἱ χρονολογικαὶ λεπτομέρειαι τῶν εἰς Ἑλλάδα ὁδοιποριῶν τοῦ Ἀδριανοῦ καὶ τῶν ὑπὲρ τῆς ἐπαρχίας ταύτης ² ὑπ' αὐ-

² Εἶναι τοῖς πᾶσι δῆλον ὅτι ὡς ἐκ τῆς ἐνδείας τῶν ἄλλων χρονολογικῶν πηγῶν καὶ τὰ νομίσματα δὲν ἐφαρκοῦσι καθ' ἑαυτὰ νὰ καταστήσωσιν ἐντελῶς ἀσφαλῆ τὴν τῶν ὁδοιποριῶν τούτων χρονολογίαν· ὁ Ἀδριανὸς τρίς μόνον περιεβλήθη τὴν ὑπατείαν (τὸ

τοῦ πραγθέντων δὲν διευκρινοῦνται ἀτυχῶς μετὰ τῆς ποθητῆς ἀκριβείας. Ἐν τούτοις ἐκ τῆς ἐπιθεωρήσεως τῶν πολλῶν περὶ τοῦ

τελευταῖον τῷ 119 μ. Χ.) ἔκτοτε δὲ καὶ ἐν τοῖς νομίσμασιν ἔτι λείπει πᾶσα περαιτέρω ἀσφαλῆς βᾶσις χρονολογική, ἰδίως διότι καὶ κατὰ κανόνα ὁ ἀριθμὸς τῆς ἐκάστοτε δημαρχικῆς αὐτοῦ ἐξουσίας (*tribunicia potestas*) δὲν μνημονεύεται ἐπὶ τῶν νομισμάτων ὡς ὁ τῶν ἄλλων αὐτοκράτορων. (Pauly R. E. III. σ. 1033. Eckhel D. N. VI. σ. 498 κξ. Gregorovius. Hadrian σ. 25). Ἐπιφυλαττόμενοι λοιπὸν νὰ παραθέσωμεν ἐν ἀρμοδίῳ τόπῳ ἰδιαίτερας τινὰς ἐπικαίρους χρονολογικὰς ἐρεῦνας νεωτάτων ἐρευνητῶν, δίδομεν ἐν τοῖς ἐπομένοις συνοπτικὴν τινα ἔκθεσιν τῶν ἀξιολογωτάτων συστημάτων τῆς χρονολογίας τῶν τοῦ Ἀδριανοῦ περιοδειῶν.

Κατὰ τὰ ὑπὸ Eckhel ἐκτιθέμενα (D. N. VI. σ. 480 κξ) ὁ Ἀδριανὸς ἄρχεται τῶν περιοδειῶν αὐτοῦ τῷ 120 μ. Χ. ἐπισκέπτεται Γαλατίαν, Γερμανίαν, Βρεττανίαν καὶ Ἰσπανίαν, διατρίβει χρόνον τινὰ ἐν Ἀθήναις τῷ 123 μ. Χ., τῷ 124 μεταβαίνει εἰς Ἀσίαν καὶ τῷ 125 μ. Χ. ἐπανερχεται διὰ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους εἰς Ἀθήνας, ἵνα ἐντεῦθεν (Eckh. σ. 500) τῷ 126 ἐπιστρέψῃ ἀπὸ Ἑλλάδος διὰ Σικελίας εἰς τὴν Ῥώμην. Τῷ 135 εὐρίσκεται πάλιν ἐν Ἀθήναις (ὅτε καὶ ἐμυθήθη εἰς τὰ Ἐλευσίνια καὶ συνεπλήρωσε τὸ Ὀλυμπίειον (σ. 482)). Ἄλλως τούναντίον κατατάσσει τὰ κατὰ τὴν χρονολογίαν ταύτην ὁ μνημονευθεὶς λόγιος I. M. Flemmer, ὅστις ἐν τῇ μετὰ μεγίστης ἐπιμελείας, περιεκτικότητος καὶ ἀκριβολογίας συντεταγμένῃ ἐρευνητικῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ «περὶ τῶν ὁδοποριῶν καὶ τῶν ἔργων τοῦ αὐτοκράτορος Ἀδριανοῦ (*de Itineribus et rebus gestis Hadriani imperatoris*). Kopenhagen 1836) ἐχρησιμοποίησε μετὰ μεγάλης ἀκριβείας τὰς διδομένας ὑπὸ τῶν συγγραφέων καὶ ἐξ ἐπιγραφῶν καὶ νομισμάτων εἰδήσεις ὡς καὶ τὰς ὑπὸ τῶν πρὸ αὐτοῦ ἐρμηνευτῶν γενομένας ἐργασίας. Κατὰ τὰς ἐρεῦνας ταύτας ὁ Ἀδριανὸς ἤρξατο τῶν μεγάλων αὐτοῦ συνεχῶν περιοδειῶν περὶ τὰ τέλη τοῦ 872 ἄ. κ. Ῥ. (=119 μ. Χ.) μετέβη τὸ πρῶτον εἰς Γαλατίαν, εἶτα εἰς Γερμανίαν, καὶ μετὰ μακρὰν παρὰ τὸν Δανούβιον καὶ τὸν Ῥήνον διαμονὴν μετέβη εἰς τὴν Βρεττανίαν (περὶ τὰ τέλη τοῦ 873 ἢ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 874 ἄ. κ. Ῥ. =120 ἢ 121 μ. Χ.) καὶ περὶ τὰ μέσα τοῦ 874 =121 μ. Χ. ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Γαλατίαν. Μετὰ διαμονὴν ἡμίσεος περίπου ἔτους ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ κατὰ τὸν χειμῶνα τοῦ 875 =122 μ. Χ. μετέβη εἰς Ἰσπανίαν· ἐντεῦθεν δὲ κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ αὐτοῦ ἔτους εἰς τὴν Μαυριτανίαν, ἔνθα διέτριψε περίπου ἡμισυ ἔτος. Ἐντεῦθεν ὁ αὐτοκράτωρ, κατὰ τὰ ὑπὸ Flemmer ἐκτιθέμενα, ἀπῆλθεν εἰς τὰ ὄρια τοῦ Παρθικοῦ κράτους, ὁπόθεν εἶτα (σ. 28 κξ) τῷ 876 =123 μ. Χ. διὰ τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μετέβη εἰς τὰς Ἑλληνικὰς νήσους (περιλαμβανομένης καὶ τῆς Κρήτης σ. 29 καὶ Böckh C. I. τόμ. 2. ἀρ. 2579 σ. 457. ἐπιγρ. Λύττου), καὶ εἶτα (ἀφοῦ ἴσως ἅπαξ ἤδη (σ. 33), κατὰ χειμῶνα 875/6 (=122/3 μ. Χ.) ἐγένετο ἐν Ἀθήναις) ἀπῆλθεν εἰς Ἀχαίαν, ἔνθα διῆλθε τὸν χειμῶνα 876/877 (=123/124 μ. Χ.), ἰδίως ἐν Ἀθήναις, καὶ μεγάλας εἰς τοὺς Ἕλληνας τούτους ἐπεδείξατο εὐεργεσίας· (τότε δὲ ἐμυθήθη εἰς τὰ Ἐλευσίνια). Ἄλλ' ἐπὶ μακρὸν ἔτι ἔμεινεν ἐν Ἀχαίᾳ καὶ ἐν Ἀθήναις· διότι (σ. 35 καὶ 37. 39. 41. 88-91. 134) κατὰ τοῦτον ἢ τὸν ἐπόμενον χρόνον, περίπου τῷ 879 (=127 μ. Χ.) ἐπεχείρησεν ὁ Ἀδριανὸς ἐκδρομὴν τινα ἀπ' Ἀθηναίων εἰς Θεσσαλίαν, Μακεδονίαν καὶ Θράκην. Κατὰ Flemmer ὁ Ἀδριανὸς κατέλιπε τὴν Ἑλλάδα πάντως κατὰ τὸ τέλος τοῦ 879 =126 ἢ ἐν ἀρχῇ τοῦ 880 =127 μ. Χ., ἵνα διὰ Σικελίας μεταβῇ εἰς Ῥώμην. Περαιτέρω χωρῶν ἐν τῇ ἐρευνῇ

ζητήματος τούτου γνωμῶν τοῦτο τοῦλάχιστον προκύπτει μετά τινος σαφηνείας, ὅτι κατὰ τὰς γνώμας τῶν πλείστων καὶ νεωτάτων

αὐτοῦ ὁ F. ἐκτίθησιν ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 883 = 130 μ. X. κατέλειπεν αὐθις τὴν Ῥώμην, ἤλθεν εἴτα εἰς Ἀθήνας (σ. 55. 57 κξ), ἵνα τὸ θέρος τοῦ ἔτους τούτου τελέσῃ τὰ ἐγκαίνια τοῦ Ὀλυμπίου ἀκολούθως (ὁδεύων διὰ τῆς βορείου Ἑλλάδος καὶ διὰ τῶν Ἀσιατικῶν ἐπαρχιῶν, σ. 90-105. 130) ἐγένετο ἐν τῇ Αἰγυπτιακῇ καὶ Ἰουδαϊκῇ Ἀνατολῇ, μείνας ἐν ταῖς χώραις ταύταις ἀπὸ Αὐγούστου ἢ ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ ἔ. 883 μέχρι 886 = 130 μέχρι 133 μ. X. ἢ 887 = 134 μ. X. πρὸς σ. 55. 107 κξ. καὶ 139 κξ. Κατὰ Flemmer δὲν εἶναι ἀπίθανον ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ κατὰ τὴν ἐξ Ἀνατολῆς ἐπάνοδον ἄπαξ ἔτι ἐπὶ βραχὺ ἐπεσκέψατο καὶ τὰς Ἀθήνας (σ. 141 κξ.).

Προϊόντες ἐν ταῖς περὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἐρευναις εὕρισκομεν ὅτι ὁ Haack ἐν τῇ Ἐγκυκλοπαιδικῇ Λεξικῇ τοῦ Pauly (τόμ. 3. 1844) ἐν τῷ ἄρθρῳ «Hadrianus» (ἐν σ. 1033 κξ) οὕτω πως κατέταξε χρονολογικῶς τὰ κατὰ τὰς περιοδεῖας τοῦ Ἀδριανοῦ χωρὶς ἐν τούτοις νὰ ἔχῃ ἰδεῖ τὸ τοῦ Flemmer βιβλίον. Ὁ Ἀδριανὸς ἄρχεται τῶν περιοδειῶν αὐτοῦ τῷ 119 μ. X., ἐπισκέπτεται Γαλατίαν, Γερμανίαν, Βρεττανίαν, εἴτα δὲ διὰ τῆς Γαλατίας μεταβαίνει εἰς Ἰσπανίαν, ἐντεῦθεν περαιοῦται εἰς Ἀφρικὴν καὶ διὰ τῆς Αἰγύπτου πορεύεται εἰς τὰς ἐπαρχίας τὰς ἀνατολικὰς, καταντᾷ δὲ εἰς τὴν Ἀσίαν, ἔνθα διατρίβει τὸ ἔαρ τοῦ 123· ἐντεῦθεν διὰ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου μεταβαίνει εἰς τὴν Ἀγαίαν (Spartian. Hadrian. c. 13, 1), διαμένει ἐπὶ μακρὸν ὀπωσοῦν χρόνον ἐν Ἀθήναις, μέχρι πιθανῶς τοῦ 126, καὶ λαμπρύνει τὴν διαμονὴν αὐτοῦ ταύτην διὰ πολλῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα εὐεργετημάτων. Ἐξ Ἀθηνῶν ἐπέστρεψεν ὁ Ἀδριανὸς εἰς τὴν Ῥώμην (126 ἢ 127)· εἴτα ἀπέρχεται τῷ 129 αὐθις εἰς τὴν Ἀνατολὴν, διέρχεται πάλιν διὰ τῶν Ἀθηνῶν τελέσας καὶ τὰ ἐγκαίνια τοῦ Ὀλυμπίου· εἴτα ὁδεύει διὰ τῆς Ἀνατολῆς πρὸς τὴν Αἴγυπτον, εἴτα δὲ διὰ Συρίας πάλιν εἰς τὴν Ῥώμην (τῷ 131 μ. X.). Περὶ τὰ τέλη τοῦ 132 μεταβαίνει αὐθις ὁ Ἀδριανὸς ἀπὸ Ῥώμης εἰς Ἀθήνας, ἔνθα διήλθε τὸν ἐπόμενον χειμῶνα τοῦ 133 μ. X. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐπεχείρησε τῷ 134 καὶ μικρὰν τινα παρεκβατικὴν ἐκδρομὴν ἀπ' Ἀθηνῶν εἰς Ἀλεξάνδρειαν καὶ Ἰουδαίαν, ὁπόθεν ἐπέστρεψεν εἰς Ῥώμην.

Ἄλλως ἔχει ἡ χρονολογικὴ τάξις καὶ κατάταξις τῶν εἰς Ἑλλάδα περιοδειῶν τοῦ Ἀδριανοῦ παρὰ Clinton (Fast. Roman. τόμ. 1. (1845), πρὸς σ. καὶ Ellissen, zur Geschichte Athens (1848) σ. 58 κξ). Κατὰ C. αἱ τοῦ αὐτοκράτορος περιοδεῖαι ἄρχονται τῷ 120 μ. X.· ὁ Ἀδριανὸς εὕσκεται ἐν Ἀθήναις ἀπὸ 122 μέχρι 123 (σ. 108). Ἐνταῦθα μιεῖται εἰς τὰ Ἐλευσίνια, ἐνταῦθα δὲ ἐνεργεῖ τὰς μεγάλας οἰκοδομὰς (σ. 110 καὶ 114) τῷ 129/130. Τέλος (σ. 123. 124) ἄπαξ ἔτι εὕσκεται ἐν Ἀθήναις τῷ 135 μ. X. καθ' ὃ ἔτος τελοῦνται τὰ ἐγκαίνια τοῦ Ὀλυμπίου. Ἄλλως πάλιν κατατάσσει χρονολογικῶς τὰ πράγματα ὁ Φ. Γρηγορόβιος («Geschichte des Kaisers Hadrian» 1851). Κατὰ τὰ ὑπὸ Γρ. ἐκτιθέμενα (σ. 25) ὁ Ἀδριανὸς ἄρχεται τῶν περιοδειῶν αὐτοῦ τῷ 120 μ. X., ἐπισκέπτεται τότε Γαλατίαν, Γερμανίαν, Βρεττανίαν, μεταβαίνει δὲ διὰ Γαλατίας εἰς Ἰσπανίαν ἀπὸ τοῦ 123 ὁδεύει εἰς Ἀνατολὴν, εἴτα εἰς Ἀσίαν, εἰς τὰς νήσους καὶ τὴν Ἀγαίαν, ἔνθα πιθανῶς (σ. 32 κξ) κατὰ χειμῶνα τοῦ 124/125 μ. X. διέτριψεν ἐν Ἀθήναις. Κατὰ τὴν δευτέραν αὐτοῦ μείζονα εἰς τὴν Ἀνατολὴν ὁδοιπορίαν ἤλθεν, ὡς

ἐρευνῶν αἱ πλεῖσται καὶ αἱ κυριώταται τῶν τοῦ Ἀδριανοῦ πρὸς τοὺς Ἑλληνας τῆς Ἀχαΐας εὐεργεσιῶν ἀνήκουσιν εἰς τὴν μετὰ τὸ ἔτος 120 δεκαετηρίδα ἢ δωδεκαετηρίδα. Πᾶσα ἢ πρὸς τοὺς Ἑλληνας ἀγάπη τοῦ Ἀδριανοῦ καὶ πᾶσα ἢ ἡδονή, ἦν εὔρισκεν ἐν ὁδοιπορίαις, δὲν ἦτο δυνατόν, ὡς νοεῖται οἰκοθεν, νὰ προέλθωσι μέχρι τούτου, ὥστε νὰ ἐπισκεφθῇ οὗτος πᾶσαν πόλιν καὶ πολίχνην, πᾶσαν νῆσον καὶ πάντα ἔνδοξον τόπον τῆς Ἑλλάδος, ὡς τοῦτο ἔπραξεν ὁ αὐτοῦ τε καὶ τῶν δύο ἀμέσων ἐπὶ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ θρόνου διαδόχων αὐτοῦ σύγχρονος περίφημος περιηγητῆς Πausanίας. Πρέπει δὲ νὰ ὑποθέσωμεν μόνον ὅτι ὁ Ἀδριανός, ἐν ταῖς ἐπανειλημμέναις αὐτοῦ μακραῖς ἐν ταῖς προσφιλέσιν αὐτῷ Ἀθήναις διατριβαῖς, ἐλάμβανεν ἀφορμὴν νὰ ἔχῃ τὴν πόλιν ταύτην ὁρμητήριον πρὸς μεγάλας εἰς τὴν μεσόγειον Ἑλλάδα ἐκδρομάς. Εἰκάζεται δὲ ἀσφαλῶς ἵχνη τῆς παρουσίας αὐτοῦ ἐν Θήβαις, ἐν Δελφοῖς καὶ ἐν Φωκίῳ, καὶ ὁδοιπορίας τινὸς γενομένης διὰ τῆς κυριωτάτης διὰ Πελοποννήσου λεωφόρου, ἔτι δὲ τῆς παρουσίας αὐτοῦ ἐν Μεγάροις, Κορίνθῳ, Σπάρτῃ, Ὀλυμπίᾳ, Πάτραις³⁷. Φαίνεται δὲ ὅτι διὰ τῆς

φαίνεται (σ. 34 κξ), τῷ 128 πάλιν εἰς Ἀθήνας, ἔθα ἀρίκετο ὕστερον πάλιν (τῷ 132 μ.Χ.) ἐν ταῖς περαιτέρω ἐν τῇ Ἀνατολῇ περιουδεῖαις αὐτοῦ, ἵνα διέλθῃ τὸν χειμῶνα, καὶ διέμεινεν αὐτόθι (σ. 44. 52. 65) μέχρι 133. Ὁ Finlay (Greece under the Romans) σ. προλόγ. XXII. Γερμαν. Μεταφρ. ὡσαύτως σ. XXII. (1861) κξ.) χρονολογεῖ ὡς ἑξῆς: Ὁ Ἀδριανός, αὐτοκράτωρ γενόμενος, ἔμεινεν ἐν Ἀθήναις κατὰ τὰ ἔτη 122, 125, 129 καὶ 135 μ. Χ. Ἄλλαι μεγάλαί πραγματεῖαι νεωτέρων χρόνων περὶ τῶν περιουδειῶν τοῦ Ἀδριανοῦ δὲν περιῆλθον εἰς χεῖράς μου· ἴαλλ' εἶναι γνωστὸν ὅτι νεώτεροι ἐρευνῆται ἐπὶ τῇ βάσει πολλῶν νέων ἐπιγραφικῶν ἐν Ἀθήναις ἀνακαλύψεων πραγματευόμενοι τὰ κατὰ τὰς ἀνακαλύψεις ταύτας πολλὰς νέας ποιοῦνται ὑποθέσεις χρονολογικὰς οὐσιωδῶς διαφερούσας τῶν ἐκτεθειμένων· (παρατηρητέον προσέτι ὅτι ὁ Keil (Philol. Suppl. τ. 2 (1863) σ. 596) φρονεῖ ὅτι τετράκις ὁ Ἀδριανός ἐγένετο καὶ διέτριψεν ἐν Ἀθήναις συμπεριλαμβανομένου ἐν τοῖς χρόνοις τῆς αὐτόθι διατριβῆς καὶ τοῦ ἔτους 132, καθ' ὃ ἤρξε τὴν ἐπώνυμον ἀρχήν). Ὡς αὐτοκράτωρ λοιπὸν ἐγένετο ἐν Ἀθήναις α'. τῷ 125 (Franz (Bueckh) C. I. Gr. τ. 3. σ. 925)· β'. τῷ 130 πρὸ τῆς εἰς Αἴγυπτον ὁδοιπορίας καὶ μετ' αὐτὴν (Franz ἐν εἰρ. τ. σ. 370 εἰς ἀρ. 4727) καὶ γ'. τῷ 132 (Franz. Elem. Epigr. Gr. σ. 286) κατὰ τὰ ἐγκαίνια τοῦ Ὀλυμπιεῖου. Ταῦτα δὲ πάντως ἐπικυροῦσι τὴν γνώμην ὅτι τὰ πλείω τῶν ὑπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ εἰς τὴν Ἀχαΐαν ἐπιδειχθέντων εὐεργετημάτων ἀνήκουσιν εἰς τὸν μεταξὺ 122 καὶ 132 μ. Χ. χρόνον.

³⁷ α Ὁ Flemmer (ἐν εἰρ.τ. σ. 88 κξ) ἀπέδειξεν ὅτι ὁ Ἀδριανός ἐπισκέψατο (πιθανῶς

ἐπὶ τόπου ἐκάστου ἐξετάσεως διεφωτίζετο, ὅσον ἔνεστι ἀκριβῶς, περὶ τῶν ἀναγκῶν καὶ τῶν πόθων τῶν κατοίκων· διατρίβων δὲ ἐν ταῖς κεντρικαῖς θέσεσι τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος, ὁμοίως δὲ καὶ ἐν ταῖς νήσοις, ἐδέξατο πάντως πολλὰς πρεσβείας τῶν γειτονικῶν χωρῶν καὶ μικροτέρων πόλεων, αἵτινες τὸ μὲν προσέφερον τῷ αὐτοκράτορι τὰ σεβάσματα καὶ τὰς συγχαρητηρίους αὐτῶν προσήσεις, τὸ δὲ ἐξεδήλουν πρὸ αὐτοῦ τοὺς πόθους καὶ τὰς ἐναντίον οἰωνδῆποτε ἀδικημάτων μομφὰς αὐτῶν³. Πανταχοῦ δὲ εὔρισκε πλείστην εὐκαιρίαν νὰ ἐπιδεικνύῃ εἰς τὴν θερμότητος μερίμνης συνετοῦ ἡγεμόνος τοσοῦτον δεομένην χώραν πλήθος εὐεργετημάτων παντοίων, μὴ θέλων νὰ βλέπῃ τὰ πράγματα πάντοτε διὰ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν διοικητῶν καὶ τῶν ἐπιτρόπων αὐτοῦ. Διὰ τῆς αὐστηρότητος δέ, μεθ' ἧς ἐπετήρει τοὺς τε αὐτοκρατορικοὺς καὶ τοὺς συγκλητικούς διοικητὰς ὡς καὶ τοὺς ἐπὶ τοῦ ταμείου τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἄρχοντας⁴, ἠδύνατο, ἀκριβῶς περὶ Ἑλλάδος προκειμένου, καὶ τὸν κατάλληλον ἄνδρα νὰ εὔρισκῃ καὶ τὸ προσῆκον ἐν προσήκοντι χρόνῳ νὰ πράττῃ.

Ἐπιχειροῦμεν δὲ νῦν (ὅσον τοῦτο εἶναι πάντως δυνατὸν) καὶ ἐν χρονολογικῇ τινι τάξει) νὰ περιγράψωμεν τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ κατὰ τὴν οὐχὶ λίαν μακρὰν κυβέρνησιν αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος

πολλάκις) καὶ τὰς βορείας Ἑλληνικὰς χώρας· πρβλ. ἀνωτ. σ. 302. Τὴν εἰς Θεσσαλίαν μετάβασιν αὐτοῦ μαρτυροῦσι καὶ τὰ νομίσματα· ἴδ. Eckhel D. N. II. σ. 135. Mionnet II. σ. 6. Περὶ τῆς εἰς ἠπειρον καὶ τὴν νοτίαν Ἰλλυρίαν ἐπιδημίας τοῦ Ἀδριανοῦ, τῆς μαρτυρουμένης ὑπὸ τῶν νομισμάτων τῆς Νικοπόλεως καὶ τῆς Ἀπολλωνίας, ἴδ. Mionnet II. σ. 57 σ. 34. Περὶ τῆς εἰς Μακεδονίαν περιουσίας τοῦ Ἀδριανοῦ ἴδ. νομίσματα παρὰ Mionnet I. σ. 458. Eckhel VI. σ. 498. Clinton σ. 120. Ὡς πρὸς τὴν Θράκην ἔχομεν ὑπ' ὄψει μόνον τὴν περὶ Περίνθου ἐπιγραφὴν (Böckh C. I. II. σ. 66. ἀρ. 2020). Ἐν Δελφοῖς ἠρώτησεν ὁ Ἀδριανὸς τὸ μαντεῖον περὶ τῆς πατρίδος τοῦ Ὀμήρου· πρβλ. G. Wolff, de ultim. orac. aetate σ. 5. Ἀνθολ. Παλατ. 14. 102.

³ Πρβλ. Keil, Syll. inscr. Boeot. σ. 109 κξ. Ἐν ἀρ. 26 ἐκτίθησι τοιοῦτον παράδειγμα περὶ τῆς εἰς Θήβας ἐπισκέψεως τοῦ αὐτοκράτορος, δεξαμένου ἐνταῦθα πολλὰς πρεσβείας ἐκ τῶν γειτονικῶν καὶ Φωικῶν ἔτι χωρῶν· πρβλ. Böckh C. I. τ. 1 ἀρ. 331-343. 345.

⁴ Πρβλ. Spartian. Hadrian. c. 13, 10. τέλ. ἴδ. καὶ c. 21, 1. 2. πρβλ. Pauly R. E. τ. III. σ. 1040.

πραχθέντα. Ὁ Ἀδριανὸς ἠγαπήθη πρῶτον διότι τῷ ἔτει 118⁵ ἠύδοκῆσε νὰ χάριση εἰς τὴν Ῥώμην, τὴν Ἰταλίαν καὶ τὰς ἐπαρχίας μέγα ὑπόλοιπον ἀρχαίων χρεῶν ὀφειλομένων πρὸς τὸ ταμεῖον τὸ αὐτοκρατορικὸν καὶ πρὸς τὸ ταμεῖον τῆς Συγκλήτου*, καθυστερουμένων ἀπὸ 15 ἑτῶν, ὑπόλοιπον ἀνερχόμενον εἰς 150 ἑκατομύρια δραχμῶν· ἡ δὲ εὐεργεσία αὕτη ὠφέλησε βεβαίως τὰ μέγιστα τὴν ἐπαρχίαν Ἀχαΐαν⁶. Εἰς τοῦτο δὲ τὸ ἔργον προστετέθησαν ἄλλαι διατάξεις ἀποβλέπουσαι πάντως εἰς τὴν ἀνακούφισιν τῶν ἐπαρχιῶν, ἄρα καὶ τῆς ἐπαρχίας Ἀχαΐας. Τὴν «ἐκουσίαν» τιμητικὴν δωρεάν, τὸ λεγόμενον «στεφανικὸν τέλεσμα» ἢ «χρυσίον τὸ τοῖς στεφάνοις προσῆκον (aureum coronarium)» (σ. 10) τὸ τελούμενον ὑπὸ τῶν ἐπαρχιῶν ἠλάττωσε σημαντικῶς ὁ αὐτοκράτωρ, προσέτι δὲ ἀξιόλογον μέρος τῶν δαπανῶν τῆς ταχυδρομικῆς ὑπηρεσίας ἀφῆρεσεν ἀπὸ τῶν ἐπαρχιωτῶν καὶ προσέθηκεν αὐτὸ εἰς τὰς δαπάνας τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ταμείου⁷. Ἄλλως τὴν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις καθόλου, ἰδιαίτατα δὲ τὴν ἐν Ἀχαΐᾳ, παρουσίαν αὐτοῦ ἐδήλου δι' εὐεργετικῶν πράξεων παντοίων· ὅτε μὲν διὰ κατασκευῆς ὑδραγωγείων, λιμένων καὶ ἄλλων δημοσίων κοινωφελῶν ἢ ἀπλῶς μεγαλοπρεπῶν κτιρίων, ὅτε δὲ διὰ βοηθημάτων παρεχομένων σίτῃ ἢ ἀργυρίῳ, ἄλλοτε δὲ δι' ἀπονομῆς τιμῶν ἢ δι' εὐμενῶν διαταγμάτων καὶ δι' αὐτοκρατορικῶν ἀποκρίσεων (rescripta)⁸. Αἰδιωτάτην δὲ κατέστησε τὴν μνήμην αὐτοῦ ἐν Ἀχαΐᾳ διὰ τῶν μεγάλων δημοσίων ἔργων τῶν φερόντων τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Πλει-

⁵ Πρὸβλ. Pauly R. E. τ. III. σ. 1032. Eckhel D. N. VI. σ. 477. κξ. Flemmer ἐν εἰρ. τ. σ. 6. Clinton, Fast. Roman. τόμ. 1. σ. 107.

* Ἰδ. σ. 11 σημ. (Σ. Μ.)

⁶ Δ. Κασσ. 69, 8. Spartian. Hadrian. c. 7, 6. Συγκελλ. (ἐκδ. Βόννης τ. 1) σ. 659 ἢ σ. 349 (P). Εὐσεβ. Χρον. καὶ Ἱερωνυμ. περὶ τοῦ ἔ. 118 (ἐκδ. Schöne II. σ. 164 κξ) Eckhel VI. σ. 478. Orelli ἀρ. 805. Flemmer σ. 6 κξ.

⁷ Spartian. 6, 5. καὶ 7, 5. (Ὡς πρὸς τὰ ταχυδρομεία ὁ Ἀδριανὸς ἀπῆλλαξε τοὺς ἐπαρχιώτας ἀπὸ τῆς ὑποχρέωσews τοῦ νὰ δαπανῶσιν αὐτοὶ διὰ τὰς ἀμάξας καὶ τοὺς ἵππους ἐν ταῖς ἀπὸ τῆς αὐτοκρατορικῆς αὐλῆς εἰς τὰς ἐπαρχιακὰς ἀρχὰς καὶ τὰνάπαλιν γινόμεναις ὁδοιπορίαις καὶ ἀποστολαῖς· Flemmer σ. 8.

⁸ Δ. Κασσ. 69, 5. πρὸβλ. Spartian. Hadrian. c. 19.

στα τῶν ἔργων ἀπήτησαν ἀναγκαίως πολλὰ ἔτη πρὸς περάτωσιν αὐτῶν· ὥστε ὁ Ἀδριανός, ἰδίως ἐν τῇ πρώτῃ αὐτοῦ μακρᾷ ἐν Ἑλλάδι παρουσίᾳ, ἔδωκε πιθανῶς εὐρείας διαταγὰς εἰς ἔναρξιν τοιοῦτων ἐπιχειρήσεων παντοίων καὶ ἐν ταῖς πολλαῖς αὐτοῦ εἰς Ἀχαΐαν ἐπανόδοις ἤλεγξεν ἐνεργῶς τὰ κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἔργων τούτων. Ἄλλ', ὡς φαίνεται, δὲν ἔλειπον καὶ ἐργασίαι τοιαῦται, οἷαι ἠδύναντο νὰ περατωθῶσιν ἐν τῇ ἐκάστοτε παρουσίᾳ αὐτοῦ. Διότι ἐν ταῖς ὁδοιπορίαις αὐτοῦ παρηκολουθεῖτο ὑπὸ ἀληθοῦς στρατοῦ ὀλοκλήρου καλῶς ὠργανωμένου οἰκοδόμων, τεκτόνων, λιθοδόμων καὶ τεχνιτῶν⁹, οἵτινες βοηθούμενοι καὶ ὑπὸ τῶν πολυπληθῶν ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν ἐργατῶν ἐπελαμβάνοντο εὐθὺς τῆς ἐργασίας τῶν κοινωφελῶν ἢ ἀπλῶς μεγαλοπρεπῶν κατασκευασμάτων, ὧν τὴν ἐκτέλεσιν ἠϋδόκει νὰ διατάττη ὁ περὶ τοὺς καὶ δραστήριος αὐτοκράτωρ. Τὰ ἔργα ταῦτα ἦσαν λίαν σημαντικά. Πλὴν δὲ τῆς ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς τέχνης σημασίας πολλῶν τῶν νέων τούτων κατασκευασμάτων καὶ πλὴν τῆς πρὸς τὸ πρόσωπον τοῦ αὐτοκράτορος ἀντανακλωμένης αἰγλης αὐτῶν καὶ τῆς ἀμέσου πρακτικῆς χρησιμότητος πολλῶν ἐκ τούτων, ποταμοὶ ἀργυρίων εἰσέρρεον νῦν εἰς τὸν ἄπορον κατασταθέντα λαόν. Διότι καὶ ἂν ὀπωπῆποτε ὁ Ἀδριανὸς ἐν τισι τῶν κοινωφελῶν αὐτοῦ ἐν Ἀχαΐᾳ ἔργων προσέφυγε καὶ εἰς τὴν οἰκονομικὴν σύμπραξιν τῶν χωρῶν τῆς Ἀχαΐας, ἀλλ' εἰς τὸ κύριον μέρος τοῦ ἔργου αὐτοῦ ὁ εὐεργετικὸς καὶ ὡς οἰκονομολόγος χρηστὸς καὶ ἐπιμελής αὐτοκράτωρ πάντως ἐκ τῶν πόρων τοῦ κράτους ἐβοήθησεν ἰσχυρῶς τῇ πενομένῃ Ἀχαΐᾳ, ἰδίως ἐν τοῖς ἀπλῶς πρὸς μεγαλοπρέπειαν ἐκτελεσθεῖσι κατασκευάσμασιν αὐτοῦ· τὴν ἐκ μέρους δὲ τοῦ κράτους ταύτην ἀρωγὴν παρέσχε τῇ Ἀχαΐᾳ εἴτε διατάξας ἵνα ἅπαν τὸ περίσσευμα τῶν ἐπαρχιακῶν φόρων (σ. 9) δαπανηθῇ ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ χώρᾳ, εἴτε ἐνεργῆτις ἵνα τὸ αὐτοκρατορικὸν ταμεῖον παράσχη τὴν ἰσχυρὰν αὐτοῦ ἀρωγὴν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν μνημονευθέντων ἔργων¹⁰.

⁹ Aurel. Vict. Epit. 14 (Hadrian).

¹⁰ Πρὸς τὰς ἐν R. E. Pauly τ. III. σ. 1040 κζ. περὶ τούτων εἰκασίας. Πάντως

Καὶ ἐνῶ ἐξ ἐνὸς ἢ ἀκάματος αὕτη εὐεργετικότης τοῦ Ἀδριανοῦ, ἢ ἐν πολλοῖς ἐνεργῶς ἐπαισθητῆ κατασταθεῖσα εἰς τοὺς κατοίκους, παρήγαγεν ἀναμφιβόλως μεγίστην πρὸς τὴν αὐτοκρατορικὴν ἀρχὴν συμπάθειαν παρὰ τοῖς Ἑλλησιν, οἵτινες ἐν τοῖς χρόνοις τῶν Φλαβίων αὐτοκρατόρων ἐθεωροῦντο ἀπλῶς λαὸς φορολογούμενος· ἐξ ἄλλου τὸ παράδειγμα αὐτὸ τοῦ Ἀδριανοῦ ἐπέδρασεν ἰσχυρῶς ἐπὶ τοὺς πλουσίους ἰδιώτας· καὶ θέλομεν ἰδεῖ βραδύτερον πῶς ὁ τοῦ αὐτοκράτορος ἐπιφανῆς νεώτερος σύγχρονος, Ἡρώδης ὁ Ἀττικὸς, ἠγωνίσθη νὰ μιμηθῆ αὐτὸν ἐν πάσῃ μεγαλοπρεπείᾳ.

Ἡ τοῦ αὐτοκράτορος τούτου ὑπὲρ τῆς εὐημερίας τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν πόλεων αὐτῆς ἐνέργεια ἦτο πάντως λίαν εὐρεῖα. Πλὴν τῶν μεγάλων ἔργων, ἅτινα ἐξετέλεσεν ἐν τῇ γῆ ταύτῃ, καὶ πλὴν τῶν ἐργασιῶν, αἵτινες συνεκεντρώθησαν ἐν τισὶ κυριωτάταις θέσεσιν, ὡς ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Κορίνθῳ, ἅς μετὰ ταῦτα θὰ ἀναφέρωμεν ἐν συνεχείᾳ, εἰς οὐκ ὀλίγας πόλεις τῆς χώρας ταύτης προσῆλθεν ἀρωγὸς κατὰ πολλοῦ ἄξιον τρόπον, ὅτε μὲν καθιερωῶν διατάξεις προσφόρους καὶ βελτιῶν τοὺς κειμένους θεσμούς, ὅτε δὲ χορηγῶν ἐν πάσῃ ἐλευθεριότητι, καὶ ἰδίως ἐνεργῶν τὴν ἐκτέλεσιν ἔργων κοινωφελῶν ἢ ἀπλῶς πρὸς μεγαλοπρεπῆ διακόσμησιν τῶν πόλεων ἀποβλεπόντων, ὧν τὴν ἔλλειψιν ἀπὸ πολλοῦ καθισταμένην αἰσθητὴν αἱ κατ' ἰδίαν πόλεις δὲν ἠδύναντο νὰ ἀναπληρῶσιν ἐξ ἰδίων δυνάμεων ἕνεκα τῆς ἀθλιότητος, ἐν ἣ διετέλουν οἱ δημοτικοὶ πόροι. Ὁ Πausanias μάλιστα λέγει ἀρκούντως σαφῶς¹¹ ὅτι οὐδεμία πόλις σχεδὸν Ἑλληνικὴ ἔμεινεν ἀμέτοχος τῆς φιλοστόργου ἐπιμελείας τοῦ Ἀδριανοῦ. Ἀτυχῶς αἱ μέχρι νῦν διασωθεῖσαι περὶ τούτων εἰδήσεις ἀτελεῖ μόνον παρέχουσιν ἡμῖν εἰκόνα τῶν φιλελληνικῶν ἐνεργειῶν τοῦ Ἀδριανοῦ. Κατὰ

δὲ εὐλόγως παρατηρεῖ ὁ Finlay (σ. 72 Γ. μ. 56) ὅτι ὁ Ἀδριανὸς λίαν σαφῶς ἔδειξε τί ἠδύνατο νὰ κατορθωθῆ ἐν εἰρηνικοῖς χρόνοις διὰ τῶν ἀπέιρων πόρων τοῦ τότε κράτους μετὰ καλῆς καὶ φειδωλῆς οἰκονομικῆς διοικήσεως.

¹¹ Πausan. Α. 5, 5. 36, 3. πρβλ. Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 434 γραμμ. 11. πρβλ. Δ. Κασσ. 69, 5.

τὰς παραδοθείσας ἡμῖν ὡς πρὸς τὰ καθέκαστα εἰδήσεις, ἐν Μεγάροις, τῇ μικρᾷ μὲν, ἀλλὰ τότε πάλιν ἐργατικῇ καὶ δραστηρίᾳ πόλει, ἐτίμων τὸν Ἀδριανὸν οἱ λεγόμενοι Ἀδριανίδαι ὡς «κτίστην ἑαυτῶν καὶ νομοθέτην καὶ τροφέα»¹². ἦσαν δὲ οἱ Ἀδριανίδαι νέα τις εἰς τὰς τρεῖς ἀρχαίας Δωρικὰς ἐν Μεγάροις προστεθεῖσα τότε φυλή, ἰδρυθεῖσα συναινέσει τοῦ αὐτοκράτορος πρὸς ἐκδήλωσιν εὐγνωμοσύνης διὰ τὰς πολλὰς αὐτοῦ πρὸς τὴν πόλιν εὐεργεσίας. Ἐν Μεγάροις δὲ ὁ Ἀδριανός, πλὴν ἄλλων ἔργων, τὸν ἐν τῇ κορυφῇ τῆς ἀκροπόλεως, ἐν τῷ λόφῳ τοῦ Ἀλκαθόου, ἐκ πλίνθου ἀρχαῖον ναὸν ἀντικατέστησε διὰ νέου λαμπροῦ ἐκ λευκοῦ λίθου κτιρίου¹³. Ὡσαύτως δὲ αἱ Θεσπιαὶ τῆς Βοιωτίας ὑμνοῦσι τὸν Ἀδριανὸν ὡς εὐεργέτην αὐτῶν¹⁴. Οἱ Ὑπαρτιᾶται, οἵτινες ἐώρταζον ἐν ὕμνοις τὴν καὶ διὰ πανηγυρικῶν ἀγώνων λαμπρυνθεῖσαν δις παρ' αὐτοῖς παρουσίαν τοῦ Ἀδριανοῦ¹⁵, ἐξύμνουσαν αὐτὸν ὡσαύτως ὡς εὐεργέτην¹⁵. Ἐὖ Ἄργος ἐτίμα αὐτὸν ὡς κτίστην¹⁶. ἐν Πάτραις δὲ φαίνεται ὅτι ὁ Ἀδριανὸς ἀνωκοδόμησεν ἢ ὠκοδόμησε νεωστὶ ναὸν τινα τοῦ Διός¹⁷. οὐχ ἤττον δὲ ἐτίμησαν αὐτὸν οἱ Ἡλείοι¹⁸. Τὰ αὐτὰ καὶ ἕμοια ἐν ὕμνοις ἔλεγον περὶ αὐτοῦ αἱ νῆσοι Ἄνδρος¹⁹, Θήρα²⁰, Αἴγινα²¹, τέλος δὲ καὶ ἡ Μιτυλήνη²².

¹² Böckh ἀρ. 1072.

¹³ Πausan. Α. 42, 5. Bursian, Geogr. v. Griechenl. τ. 1. σ. 377. Τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ ἄλλως ὑπὲρ τῶν Μεγάρων πραγθέντα φαίνονται πάντως, κατὰ τὴν γνωστὴν τοῦ Πausanίου παρατήρησιν (Α. 36, 3. «οἷς (Μεγαρεῦσιν) οὐδὲ Ἀδριανὸς ὁ βασιλεὺς ὥστε καὶ ἐπαυξηθῆναι μόνους ἐπήκεσεν Ἑλλήνων») μὴ ἐπιδράσαντα ἀποτελεσματικῶς ἐπὶ τὴν κατάστασιν αὐτῶν.

¹⁴ Böckh I. ἀρ. 1614. «εὐεργέτην καὶ κτίστην» ἐκ τῆς δευτέρας εἰς τὸν αὐτοκράτορα διδομένης προσωνομίας δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ὅτι καὶ οἰκοδομὰς ἐν Θεσπιαῖς ἐνήργησεν ὁ αὐτοκράτωρ καὶ εἰς οἰκονομικὴν προσήλθεν ἀρωγὴν τῆς πόλεως.

^{15a} Böckh C. I. τ. 1. ἀρ. 1241. καὶ 1348.

¹⁵ Ὁ Ἄ. ἐξυμνεῖται ἐν Σπάρτῃ ὡς Σωτήρ. Böckh ἀρ. 1308 μ. 1312.

¹⁶ Eckhel D. N. IV. σ. 348.

¹⁷ Mionnet II. σ. 194. Flemmer σ. 67.

¹⁸ Flemmer ἐν εἰρ. τ.

¹⁹ Ὁ Ἄ. ὡς σωτήρ καὶ κτίστης τῆς Ἄνδρου, Böckh 2. Addend. 2349 m.

²⁰ Böckh ἐν εἰρ. τ. ἀρ. 2454 c.

²¹ Ἄρ. 332.

²² Conze R. in Lesbos σ. 13. Böckh C. I. 2. 2179 «κτίστη Διὸς» καὶ «Ἐλευ-

Πρὸς ταῖς εἰδήσεις ταύταις, αἵτινες ἐν μέρει ἡμιτελῶς μόνον εἶναι σαφεῖς καὶ προέρχονται ἐκ τῶν ὑπὸ μνημείων παρεχομένων πηγῶν^{23*}, ἔχομεν καὶ ἄλλας περὶ τῆς ἐν Ἀγαίᾳ ἐνεργείας τοῦ Ἀδριανοῦ εἰδήσεις, ἃς παραδίδωσιν ὁ τοῦ Ἀδριανοῦ καὶ τῶν δύο ἀμέσων αὐτοῦ διαδόχων σύγχρονος Πausanίας. Κατὰ ταύτας λοιπὸν ὁ Ἀδριανὸς ἐν τῇ σπουδῇ αὐτοῦ πρὸς τὸ ἀνορθῶσαι τὴν ἀρχαίαν λαμπρότητα τῆς Ἑλλάδος ὠκοδόμησε μικρὸν ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος παρὰ τὴν Φωκικὴν πολίγυρον Ἀβάς, πλησίον τοῦ μεγάλου παναρχαίου, ἀπὸ τῶν χρόνων τῶν Περσικῶν πολέμων κατὰ τὸ ἡμισυ ἠρειπωμένου, ναοῦ τοῦ αὐτοῦ θεοῦ²³. Τὴν δὲ ἐγγὺς κειμένην Ἰάμπολιν, τὴν διατελοῦσαν τότε ἐν μεγάλῃ καταπτώσει, ἐκόσμησε διὰ νέας στοᾶς φερούσης τὸ ὄνομα αὐτοῦ²⁴. Ἐν δὲ τοῖς μεσογείοις τῆς Πελοποννήσου ἢ Μαντίνεια (διὰ λόγους κατωτέρω λεπτομερῶς ἐκτεθησομένους) ἀπήλαυσε τῆς ἰδιαιτέρας αὐτοῦ εὐνοίας. Ἐν τῷ πρὸς τὸ ἀρχαῖον μεγαλεῖον τῆς Ἑλλάδος διαφέροντι αὐτοῦ διέταξεν ὁ Ἀδριανὸς ἵνα ἡ πόλις αὕτη μὴ καλῆται πλέον, ὡς συνέβαινε ἀπὸ τὸ 222 π. Χ. (Τόμ. Α'. σ. 44), «Ἀντιγόχεια», ἀλλὰ τοῦ λοιποῦ καὶ ἐπισήμως ἀποδοθῆ αὐτῇ τὸ ἀρχαῖον ὄνομα Μαντίνεια²⁵. Ἀλλὰ δὲν περιορίσθη μέχρι τούτου. Ἡ πόλις ἀπὸ τῶν χαλεπῶν ἐκείνων χρόνων, τῶν

Θερίῳ» (Ἐλευθέριος καλεῖται ἐνταῦθα ὁ Ἄ. κατὰ τὸ «Ζεὺς Ἐλευθέριος», ἴσως ἐνεκα τῶν πρὸς τὴν Μιτ. γενομένων ὡς πρὸς τὴν ἐλευθερίαν τῆς πόλεως εὐεργεσιῶν).

^{23*} Ὁ Ἄ. ἐξυμνεῖται ὡς μέγας εὐεργέτης πολλῶν Ἑλληνικῶν πόλεων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας (Eckhel VI. σ. 492. Pauly R. E. τ. 3. σ. 1034 κς), τῶν ἐν παρόδῳ ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ μνημονευομένων (Νικαίας, Νικομηδείας, Κυζίκου, Σμύρνης, Ἰλίου, Ἀμισσοῦ, Τραπεζοῦντος καὶ ἄλλων πολλῶν καὶ Κρήτης (Böckh C. I. II. ἀρ. 2579))· ἴδ. συλλήθδην τὰ περὶ τούτων χωρία παρὰ Fleimner ἐν εἰρ. τ. σ. 29. 31. 68. 72 κς. 91-94 καὶ πρβλ. Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 331 μ. 346. Περὶ Ἀδριανοῦ καὶ τῶν Βυζαντινῶν ἴδ. Φιλοστρ. Β. Σοφ. Α. 24, 3 τέλ. σ. 529. «ἠγάθη αὐτὸν (Μάρκον τὸν Βυζάντιον) καὶ Ἀδριανὸς ὁ αὐτοκράτωρ πρεσβεύοντα ὑπὲρ τῶν Βυζαντινῶν».

²³ Πaus. I. 35, 3. Bursian, Geogr. σ. 166.

²⁴ Πaus. I. 35, 4. Bursian σ. 165.

²⁵ Πaus. H. 8, 6 τέλ. Τὸ ἀρχαῖον ὄνομα ἐπαναλαμβάνεται ἐν τοῖς νομίμασι τοῦ Σεπτιμίου Σεβήρου (ἴδ. Köhne, Zeitschrift III. 31. Sestini, Mus. Fort. I. 74. III. 45) καὶ τῆς Πλαυτίλλας (Sestini, Descr. di molte med. in più musei. 95).

ἀποληξάντων εἰς τὴν μάχην τοῦ Ἀκτίου, εἶχε περιέλθει εἰς πενίαν, ἧς ἕνεκα καὶ αὐτὸς ὁ ὀπισθεν τοῦ θεάτρου ἰδρυμένος ναὸς τῆς Συμμαχίας Ἀφροδίτης (ὃν εἶχον κτίσει οἱ Μαντινεῖς εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἐν Ἀκτίῳ μετὰ τοῦ Ὀκταβιανοῦ συμμαχίας αὐτῶν (Τόμ. Α'. σ. 623)) εἶχε κατὰ μικρὸν καταπέσει εἰς ἐρείπια ²⁶. Καὶ τοῦτον μὲν τὸν ναὸν δὲν ἠνώρθωσεν ὁ Ἀδριανὸς (περὶ τῶν ἄλλων τοῦ αὐτοκράτορος ἐν Μαντινείᾳ κατασκευασμάτων γενήσεται λόγος κατωτέρω ἐν οἰκείῳ τόπῳ)· ἀλλ' ἔδωκεν εἰς τὴν Μαντινέων χώραν νέαν λαμπρότητα ἐν ἄλλῳ τόπῳ. Εἰς ἀπόστασιν 6 σταδίων (ἐκτάσεως ὀλίγον τι πλείονος ἐνὸς σταδίου σημερινοῦ ἤτοι χιλιομέτρου) νοτίως τῆς Μαντινείας, ἐν τῇ νοτιωτάτῃ δειράδι τοῦ τῆς πεδιάδος τῆς πόλεως ἐπικειμένου ὄρους Ἀλησίου, ἐν τῇ πρὸς Τεγέαν ὁδῷ, ἔκειτο ὁ παναρχαῖος ναὸς τοῦ Ἰππίου Ποσειδῶνος. Τὸ ἀρχαῖον ἱερόν τοῦ πολιούχου τούτου τῆς πόλεως θεοῦ εἶχον ἰδρύσει ἐν τῇ μυθικῇ ἀρχαιότητι ὁ Ἀγαμήδης καὶ ὁ Τροφώνιος δρυῶν ξύλα ἐργασάμενοι καὶ ἀρμόσαντες πρὸς ἄλληλα. Τὸν ἀρχαῖον τοῦτον, ἐν μέρει κατηρειπωμένον, ναὸν ἀφῆκεν ἄθικτον ὁ Ἀδριανός, φροντίσας μάλιστα μετὰ ζήλου ἵνα μηδὲν ἐκ τῶν ἐρείπιων αὐτοῦ μετακινήθῃ χάριν τῆς νέας οἰκοδομῆς· ἀλλὰ ὁ νέος ναὸς ὠκοδομήθη κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ οὕτως, ὥστε περιέκλειεν ἐν τῇ περιοχῇ αὐτοῦ τὸ ἀρχαῖον ἄδυτον ἱερόν ²⁷. Ἐν τῇ ἀγάπῃ αὐτοῦ πρὸς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος ἐν τῇ θέσει τῇ καλουμένη Σκοπῇ*, ἐπὶ δειράδος τινὸς τοῦ Μαινάλου (καλουμένης νῦν Μύτικα ἐν τῇ στενῇ κοιλάδι τῇ χωρίζουσῃ τὰ ὅρια τῆς χώρας τῶν

²⁶ Πaus. II. 9, 3 («τὸ μὲν δὴ ἱερόν τὸ ἐφ' ἡμῶν ὠκοδομήσατο Ἀδριανὸς βασιλεύς, ἐπιστήσας τοῖς ἐργαζομένοις ἐπόπτας ἀνδρας, ὡς μήτε ἐνίδοι τις ἐς τὸ ἱερόν τὸ ἀρχαῖον μήτε τῶν ἐρείπιων τι αὐτοῦ μετακινῶιτο»).

²⁷ Πaus. II. 10, 2. ἴδ. καὶ Curtius, Pelopon. τ. 1. σ. 240 κξ. (Ἐπιγραφή τῶν μεταγενεστέρων αὐτοκρατορικῶν χρόνων ἀνακαλυφθεῖσα ὑπὸ Ross, Inscr. Graec. ined. fasc. 1. tit. 9 (ἀπόσπασμα δύο ψηφισμάτων περὶ χειραφετήσεως δούλων) μαρτυρεῖ τὴν ἐπὶ μακρὸν διατήρησιν τοῦ ἱεροῦ καὶ τὴν ἐτησίως γινομένην αὐτῷ αὐτοκρατορικῇ χορηγίαν κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἱερέων»).

* «Ὁπίθεν δὲ ἀπέδλεπεν ἐς αὐτοὺς (ὁ θνασίμως τρωθεῖς Ἐπαμεινώνδας) ὠνόμαζον Σκοπὴν οἱ ἔπειτα». Πaus. ἐν τῷ κατωτέρῳ (28) μνημονευομένῳ χ. (σημ. συγγρ.)

Μαντινέων ἀπὸ τῆς τῶν Τεγεατῶν), ἔνθα ὁ μέγας Ἐπαμεινώνδης ἐν τῇ τελευταίᾳ αὐτοῦ νικηφόρῳ μάχῃ τοῦ ἔ. 362 π. Χ. ἀπέθανε καὶ ἐτάφη, παρὰ τὰ δύο ἀρχαῖα μνημεῖα ἔστησε μνημεῖον νέον ποιήσας αὐτὸς τὸ ἐπ' αὐτοῦ ἐπίγραμμα πρὸς τιμὴν τοῦ μεγάλου Βοιωτοῦ²⁸.

Πρὸς τούτοις ὁ Ἀδριανὸς ἐζήτησεν ἐν Πελοποννήσῳ νὰ ἔλθῃ ἀρωγὸς καὶ πρὸς τοὺς Ἀρκάδας Κυναθαεῖς, ὧν ἡ πόλις δεινὰ παθοῦσα ἐν τῷ βραεῖ Αἰτωλικῷ (ἢ συμμαχικῷ) πολέμῳ μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Κλεομένου Γ', εἶτα δὲ ἔτι μᾶλλον καταπεσοῦσα, ἤρξατο ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων νὰ ἀνακύπτῃ κατὰ μικρὸν ἐκ τῆς πτώσεως αὐτῆς. Οἱ Κυναθαεῖς πρὸς ἔνδειξιν εὐγνωμοσύνης ἤγειραν ἐν τῇ ἀγορᾷ αὐτῶν ἀνδριάντα εἰς τὸν αὐτοκράτορα τοῦτον²⁹. Τέλος δὲν ἦτο παράδοξον ὅτι ὁ Ἀδριανὸς ἐν τῷ ἀρχαιολογικῷ καὶ θρησκευτικῷ αὐτοῦ ζήλῳ προσήνεγκε πλούσια δῶρα εἰς τὰ ἀρχαιόθεν περίφημα ἱερά. Οὕτως ἀναφέρεται ὅτι πλὴν ἄλλων ἐν τῷ περιφήμῳ Ἱεραίῳ τοῦ Ἄργους τῷ ἐπὶ τοῦ ὄρους Εὐβοίας ἀνέθηκεν εἰς τὴν θεὰν (Ἥραν) ταῶν (ἱερὸν πτηνὸν τῆς Ἥρας) χρυσοῦ καὶ λίθων λαμπόντων³⁰. Κατὰ τὸ αὐτὸ πνεῦμα ἐν τοῖς Νεμέοις τοῖς χειμερινοῖς ἠνώρθωσε τὸν ἐκλιπόντα ἵππιον ἀγῶνα («ἵππιον δρόμον»)³¹.

Οἱ Ἕλληνες τῆς ἐπαρχίας Ἀχαΐας δικαίως ἐτίμων τὸν Ἀδριανὸν ὡς ἀνορθωτὴν τῆς Ἀχαΐας. Δὲν ἦτο δὲ ἀπλῆ τις κολακεία τὸ ὅτι τὰ νομίσματα τῶν Πατρῶν κατὰ τὴν πρώτην ἤδη μεγάλην τοῦ Ἀδριανοῦ εἰς Ἀχαΐαν ἐπίσκεψιν ἀναγράφουσιν αὐτὸν «ἀνορθωτὴν τῆς Ἀχαΐας (Restitutor Achaïae)»³². Διότι τότε ἤδη ὁ

²⁸ Πaus. H'. 11, 4 καὶ 5. «Τῷ τάφῳ δὲ κίων τε ἐφέστηκε καὶ ἀσπίς ἐπ' αὐτῷ δράκοντα ἔχουσα ἐπειρασμένον· ὁ μὲν δὲ δράκων ἐθέλει σημαίνειν γένους τῶν Σπαρτιῶν καλουμένων εἶναι τὸν Ἐπαμεινώνδαν· στήλαι δ' εἰσὶν ἐπὶ τῷ μνήματι, ἡ μὲν ἀρχαία καὶ ἐπίγραμμα ἔχουσα Βοιωτίον, τὴν δὲ αὐτὴν τε ἀνέθηκεν Ἀδριανὸς βασιλεὺς καὶ ἐποίησε τὸ ἐπίγραμμα τὸ ἐπ' αὐτῇ» ἴδ. καὶ Curtius ἐν εἰρ. τ. σ. 247.

²⁹ Πausan. II. 19, 1. πρὸλ. Curtius, Pelop. τ. 1. σ. 382 κξ.

³⁰ Πaus. B'. 17, 6.

³¹ Πaus. H. 16, 4. καὶ πρὸλ. Flemmer ἐν εἰρ. τ. σ. 37. Eckhel II. 288.

³² Πρὸλ. Eckhel IV. σ. 487 κξ. Gregorov. σ. 33 καὶ ἴδ. Flemmer ἐν εἰρ. τ. 37 Clinton, Fast. Rom. 1. σ. 118.

Ἄδριανὸς εἶχεν ἐπιδαφιλεύσει εἰς τοὺς ἐπαρχιώτας τούτους δωρεάς καὶ εὐεργεσίας πολλὰς καὶ ποικιλωτάτας. Ἄλλ' εἰς ταύτας προσέθηκε καὶ ἄλλας εὐεργεσίας μεγάλως καὶ διαρκῶς ἐπωφελεῖς εἰς σύμπασαν τὴν γῶραν. Ἐν τούτοις δὲ πᾶσιν ὁ Ἄδριανὸς ἐδείχθη γνήσιος Ῥωμαῖος γινώσκων νὰ ἐκτιμᾷ ὅλως ἰδιαιτέρως τὴν μεγάλην σημασίαν, ἣν εἶχον ὡς πρὸς τὴν εὐημερίαν τῶν ἐπαρχιῶν αἱ διευκολύνουσαι τὴν συγκοινωνίαν καλῶς διατηρούμεναι λεωφόροι. Οὕτω δὲ ἔλαβεν ἀφορμὴν νὰ κατασκευάσῃ χάριν τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀχαΐας, οἵτινες δὲν ἠδύναντο μήτε νὰ διανοηθῶσι μήτε τὰ ἀπαιτούμενα χρήματα νὰ διαθέτωσι πρὸς ἐκτέλεσιν τοιούτων μεγάλων διεθνῶν ἔργων, ἀκριβῶς ἐν θέσει σπουδαιότητι διὰ τὴν κατὰ γῆν συγκοινωνίαν, ὁδὸν δυναμένην νὰ παράσχη τοῖς Ἑλλησι πρότυπον Ῥωμαϊκῆς δραστηριότητος ἐν τῇ ὑπερνικήσει τῶν ἐκ τῆς φύσεως παρεμβαλλομένων κωλυμάτων. Αἱ ὁδοὶ αἱ ἄγουσαι ἀπὸ τῆς Πελοποννήσου εἰς τὰς χώρας τῆς μέσης Ἑλλάδος οὐδέποτε εὐρίσκοντο ἐν ἐξαιρετικῶς καλῇ καταστάσει· πρὸ πάντων δὲ ἡ παναρχαία ἐν τοῖς Ἑλλησι πολιτικῇ διχόνοια οὐδέποτε εἶχεν ἐπιτρέψει ἵνα ἡ βραχυτάτη διὰ τοῦ Ἴσθμοῦ ὁδός, ἡ ὁδὸς ἡ ἀπὸ Κορίνθου πρὸς Μέγαρα, ἡ αὐτή, ἣτις ἀπετέλει διαρκῶς τὴν ζωηροτάτην τῆς βορείου Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήσου συγκοινωνίας γραμμὴν, νῦν ἀπὸ δυσβατωτάτης τινὸς καὶ ἐνίστη κινδυνώδους ὀρεινῆς ἀτραποῦ μεταβληθῆ εἰς ὁδὸν τοιαύτην, οἷα μόνη θὰ ἦτο ἀξία γῶρας ἔκπαλαι πεπολιτισμένης. Πρὸ πάντων κινδυνῶδες ἦτο (ὡς καὶ νῦν ὑπερβαλλόντως*), διάστημα τι, ἡ περιβόητος κατὰ τὴν ἀκτὴν τοῦ Σαρωνικοῦ ὁδός, ὁ κρημνώδης διὰ τῶν Σκιρωνίδων πετρῶν πόρος, ἔστις (εἰς ἡμισείας ὥρας ἀπὸ τῶν Μεγάρων ἀπόστασιν ἀρχόμενος) διὰ τοῦ χαρακτηριστικοῦ ὀνόματος Κακὴ Σκάλα καλούμενος, ἄγει ἐπὶ τῶν κρημνῶν τῆς στενῆς παραλιακῆς ὁδοῦ. Ὁ ὄγκος τοῦ πρὸς τὴν θάλασσαν καταφερομένου ὄρους, λέγει τις τῶν νεωτέρων περὶ τὰ

* Καθ' ὃν χρόνον ἔγραφε ταῦτα ὁ συγγραφεὺς, δὲν ὑπῆρχεν ὁ νῦν ἐντεῦθεν διερχόμενος σιδηρόδρομος, οὔτε ἦτο κατεσκευασμένη ἡ νῦν καλὴ ἐπαρχιακὴ λεωφόρος (Σ. Μ.)

τῆς χώρας εἰδημόνων ἀνδρῶν, συνίσταται ἀπὸ ἀσβεστόλιθον· ὑπερ-
 ἄνω τῶν τούτου ποδῶν ἡ θάλασσα προσέχωσεν εἰς ὕψος 600—700
 ποδῶν στρῶμα κροκάλης. Ἐπὶ τοῦ στενοῦ χεῖλους τοῦ στρώμα-
 τος τούτου, ἐκεῖ, ἔνθα προσκολλᾶται τοῦτο εἰς τὴν πέτραν, ἦγε
 (καὶ ἄγει ἔτι) ἡ ὁδὸς κατὰ μῆκος, καὶ ἐν δεξιᾷ μὲν (ἀπὸ Μεγάρων
 ἐρχομένῳ) ἀπόκρημνοι ὑψοῦνται τοῖχοι ὄρους, ἐν ἀριστερᾷ δὲ κρη-
 μνώδης κατέρχεται πρὸς τὴν θάλασσαν κατωφέρεια. Τὸ ὑπό-
 στρωμα τῆς ὁδοῦ διαλύεται εὐκόλως εἰς λατύπην καὶ καταπίπτει
 θρυπτόμενον. Ἡ ὁδὸς ἦτο καὶ εἶναι ὠραία ἐν τῇ ἀγριότητι αὐτῆς
 ἕνεκα τῆς ἐπὶ Σαρωνικὸν κόλπον θέας· ἀλλ' ἦτο καὶ εἶναι λίαν
 κινδυνώδης, ὅτε ἐξεγείρονται τὰ στοιχεῖα καὶ ἄνεμοι ἄγριοι βοῶ-
 σιν ὑπὲρ τὰ ὄρη καὶ ἡ μαινομένη ραχία ἀκοντίζει τὰ δίκην πύρ-
 γου ὑψούμενα κύματα αὐτῆς ἐναντίον τῶν φαιῶν, ὠχρῶν καὶ
 πυρρῶν βράχων τοῦ αἰγιαλοῦ. Αἱματηραὶ ἀναμνήσεις ἐκ τῶν
 προϊστορικῶν χρόνων, μῦθοι δύσθυμοι ἐπεχωρίαζον εἰς τὸν ρῦσει
 ἄγριον ῥωμαντικὸν τοῦτον τόπον τῆς ἐλληνικῆς γῆς· καὶ ἡ θέσις
 αὕτη ἦτο ἀρχαιοθὲν ἐντευκτῆριον ἀπανθρώπων ληστῶν. Ἐνταῦθα
 ἐδοκίμασεν ὁ Ἀδριανὸς τὰς δυνάμεις αὐτοῦ καὶ διὰ τῶν πόρων,
 οὓς ἠδύνατο νὰ θέσῃ εἰς κίνησιν, κατεσκεύασεν ἐνταῦθα διὰ με-
 γάλων ἐπὶ τῶν βράχων ἐργασιῶν καὶ κολοσσιαίων ἀντηρίδων
 ἀσφαλῆ, εὐρύχωρον καὶ ἐπιτηδεῖαν παραλίαν ὁδόν, ἐφ' ἧς καὶ
 ἅμαξαι φορτηγοὶ ἠδύναντο παρ' ἀλλήλας εὐχερῶς νὰ ἐλαύνωσι
 καὶ πρὸ ἀλλήλων νὰ ὑποχωρῶσι. Τὸ μῆκος τῆς παραλίας ταύτης
 διόδου ὑπελογίσθη ἐν τῇ ἀρχαιότητι, ὡς ἐν παρόδῳ, εἰς 6,000
 βήματα. Λεῖψανα τῶν γιγαντιαίων ὑπερεισμάτων τοῦ Ἀδριανοῦ
 κρέμανται νῦν ἔτι ἐπὶ τῶν ἐκ βράχων τοίχων· ἄλλως ὅμως ἡ ὁδὸς
 κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Ἐρνέστου Κουρτίου ἀναφερόμενα ἕνεκα τριβῆς καὶ
 συχνῆς κατὰ τοὺς νεωτέρους πολέμους καταστροφῆς εἰς τοιαύτην
 περιῆλθε κατάστασιν, ὥστε μόλις δύναται πλέον νὰ ἐννοήσῃ τις
 τὸ δυνατὸν κατασκευῆς ὁδοῦ κατὰ τὴν θέσιν ταύτην³³.

³³ Πaus. A. 44, 10 καὶ ἴδ. Curtius, Pelop. I. σ. 9 κξ. καὶ σ. 26. 80. πρὸλ.
 Finlay ἐν εἰρ. τ. σ. 56. Bursian, Geogr. σ. 368.

Οὐχ ἦττον μεγαλεπήβολον ἔργον ἦτο τὸ μέγα ὑδραγωγεῖον, δι' οὗ ὁ Ἀδριανὸς ἐκ τῆς ὑψηλῆς ὄρεινῆς κοιλάδος τῆς Στυμφάλου ἤγαγεν ἄφθονον ὄροσερὸν ὄρειον ὕδωρ εἰς τὴν Κόρινθον. Ἐκ τῆς νοτίου ὑπώρειας τοῦ γιγαντίου ὄρους Κυλλήνης πηγάζει μεγάλη πηγὴ ἀφθόνου καὶ ἀνεξαντλήτου ὕδατος. Ἡ πλησμονὴ αὕτη τοῦ ὕδατος καὶ τὸ ὕψος τῆς τούτου πηγῆς ἐνέβαλεν εἰς τὴν τοῦ Ἀδριανοῦ διάνοιαν τὴν σκέψιν νὰ φέρῃ ὕδωρ εἰς τὸν Ἴσθμὸν ἐκ τῆς μνημονευθείσης παρὰ τὴν ὑπώρειαν τοῦ χιονώδους ὄρους πηγῆς. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ ὑδραγωγεῖον δὲν ἠδύνατο νὰ ἀχθῆ ἀπ' εὐθείας πρὸς βορρᾶν, ἐδέησε νὰ γείνη μέγας ἐλιγμός. Πρόχωμα διατέμνον τὴν λιμναίαν κοιλάδα τῆς Στυμφάλου ἀπὸ βορρᾶ καὶ δυσμῶν πρὸς νότον καὶ ἀνατολὰς ἔφερε τὸ ὕδωρ ἐν ἀρχῇ εἰς τὴν νοτιανατολικὴν τῆς λίμνης πλευρὰν, εἶτα δὲ κατεσκευάσθη, ὡς φαίνεται, σῆράγξ τις διὰ τοῦ Ἀπελαύρου, δι' ἧς τὸ ὕδωρ ἤχθη ἐκεῖθεν τοῦ ὄρους εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς μακρᾶς κοιλάδος τῆς Ἀλέας (Σκοτίνι), νοτίως μέχρι τῶν ἐγγύς τῶν τοῦ Ἰνάχου πηγῶν. Περαιτέρω ἐν τῇ ἐντεῦθεν βορειανατολικῶς ὑπὲρ τὰ ὄρη τῆς Ἀργολίδος πρὸς τὸν Ἴσθμὸν πορεῖα τοιαύτην κατὰ μικρὸν ἢ τοῦ Ρωμαίου μηχανικοῦ ἐμπειρία καταμέτρησιν τοῦ διαδοχικοῦ ὕψους κατῶρθωσε νὰ ἐπινοήσῃ καὶ νὰ ἐκτελέσῃ, ὥστε εἰς μῆκος πλεόν τῶν δέκα μιλίων κατωρθώθη νὰ διοχετευθῆ τὸ ὕδωρ, μέχρι τοῦ χαριέντος προαστείου τῆς Κορίνθου Κρανείου, διὰ τοῦ ἐδάφους τῆς γῆς ἄνευ καμαρῶν καὶ (πλὴν μιᾶς ἐξαιρέσεως) ἄνευ διορύξεων³⁴.

Ἀλλὰ καὶ ἄλλως ἐπέδειξεν ὁ Ἀδριανὸς πολλαχῶς τὴν πρὸς

³⁴ Παιυσαν. Β'. 3, 5. Η. 22, 3. Περὶ τοῦ ὑδραγωγείου ἴδ. Puillon Boblaye, sur les ruines de la Morée σ. 148. Curtius, Pelop. τόμ. 1. σ. 206. τ. 2. σ. 529. Ἐν τῷ χάρτῃ τῷ ἀνήκοντι εἰς τὸν 1. τόμον (Πιν. XIV.) ἄγει ὁ Κούρτιος τὴν τοῦ ὑδραγωγείου γραμμὴν ἀπὸ τοῦ ἄνω Ἰνάχου, παρὰ τὸν Καρνεάτην καὶ Τρήτωνα (νοτίως τῶν Κίλεωνῶν), μέχρι τῆς ἀποτόμου βορείας τροπῆς αὐτοῦ πρὸς τὸ Κράνειον. Λεῖψανα τοῦ ὑδραγωγείου τούτου ἀναφέρει ὁ Stauffert ἐν τῷ Παραρτήματι τῆς τοῦ Füssler «ἐφημερίδος οἰκοδομῶν (Bauzeitung)». 1844. σ. 70. «οὐ μακρὰν τῆς θαλάσσης, δυτικῶς τῆς Κορίνθου, ἐνθα εὕρισκονταί τινες μολῶνες παρὰ τὸ βεῖθρον Λουγγοπόταμον».

τὴν Κόρινθον εὖνοιαν αὐτοῦ, ἰδίως δὲ δι' ἔργων ἀρχιτεκτονικῶν. Ἴσως δὲ ὁ Ἀδριανὸς ἐξήλειψε τὰ ἔσχατα ἔχνη τοῦ ἐπὶ Οὐεσπασιανοῦ γενομένου καταστρεπτικοῦ σεισμοῦ (σ. 172): ἄλλως δὲ ἀναφέρεται ἰδίως ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ ἐκόσμησε τὴν πόλιν διὰ νέων μεγαλοπρεπῶν πύργων³⁵.

Ἀλλὰ μεγαλοπρεπέστατα εὐηργετήθη ὑπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ ἡ ἀγαπητὴ αὐτοῦ ἐν Ἑλλάδι πόλις, αἱ Ἀθῆναι^{36α}. Ὁ φιλέλλην ἡγεμὼν πολλὰ ἔτη πρὸ τῆς εἰς τὴν ἀρχὴν ἀνόδου αὐτοῦ εἶχεν ἐπισκεφθῆ, ὡς γνωστόν, τὴν Ἑλλάδα. Εἶχε δὲ θεωρήσει τιμὴν αὐτοῦ νὰ ἄρξῃ τῷ 112 τὴν ἀρχὴν τοῦ ἐπωνύμου ἄρχοντος³⁶ Ἀθηναίων (πρβλ. σ. 177). Αὐτοκράτωρ δὲ γενόμενος τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους ἐζήτηε νὰ ὑψώσῃ τὴν αἰγλήν τῆς πόλεως ταύτης παντοιοτρόπως. Οἴκοθεν ἐννοεῖται ὅτι ὡς ἐκ τῆς πνευματικῆς αὐτοῦ τάσεως ἐν τῇ πρώτῃ αὐτοῦ μακρᾷ ἐν Ἀθήναις διατριβῇ ἐμυθήθη τὰ Ἐλευσίνια³⁷. Καὶ μετὰ δὲ τὴν ἐκ τῆς πρώτης μεγάλης ἀνά τὸ

³⁵ Πausan. Β'. 3,5.

^{36α} Πρβλ. καθόλου Böckh C. I. 1. ἀρ. 434. Πausan. Α. 3, 1. 10, 4. τέλ.

³⁶ Πρβλ. ἔτι περὶ τούτων τὰ χωρία τοῦ Φιλίστ. Γ'. σ. 353. 363. καὶ Keil, Philol. Suppl. τόμ. 2 (1863) σ. 594 κξ. καὶ ἴδ. κατωτ. σημ. 40.

³⁷ Δ.Κασσ. 69, 11 ἀρχ. Spartian. Hadrian. c. 13, 1. Εὐσεβ. Χρον. (ἐκδ. Schöne τ. 2) σ. 166. 167 εἰς τὸ ἔ. Ὀλυμπ. 226, 1 = 125 μ. Χ. καὶ Ὀλ. 228, 1 = 133/134 μ. Χ. Συγκελ. ἐκδ. Βόνν. σ. 659 καὶ 660 ἢ σ. 349 P. a. καὶ d. Hieronym. εἰς Ὀλυμπ. 227, 1 καὶ 4 = 129/130 καὶ 132 (3 μ. Χ.). Περὶ τῆς ἐνεργείας τῆς ἱεροφάντιδος, τῆς μυσάσης τὸν αὐτοκράτορα εἰς τὰ μυστήρια (θυγατὸς Δημητρίου τινὸς καὶ μητρὸς Μαρκιανοῦ), ἴδ. Keil, Philol. Suppl. τ. 2 (1863) σ. 597 κξ. εἰς Böckh C. I. σ. 458. ἀρ. 434 ἢ Ἐλευσίσιος αὕτη ἐπιγραφή ἐξυμνεῖ διὰ τρόπου καὶ ὕφους λίαν ἐξηρμένον * τὴν

* Ἰδοῦ ἡ ἐπιγραφή: (Σ. Μ.)

*Μήτηρ Μαρκιανοῦ, θυγάτηρ Δημητρίου εἰμί
οὐνομα σιγάσθω· τοῦτ' ἀποκληζομένη,
Ἐῦτε με Κεκροπίδαι Δηοῖ θέσαν ἱερόφαντιν
αὐτὴ ἀμαιομακέτοις ἐγκατέκρουσα βυθοῖς
Οὐκ ἐμύησα δ' ἐγὼ Λακεδαιμονίης τέκνα Λήδας
οὐδὲ τὸν εὐράμενον παυσινόσους ἀκέσεις
Οὐδὲ τὸν Εὐρυσθηῖ δωδέκα πάντας ἀέθλους
ἐξανύσαντα μὲν κρατερόν Ἡρακλέα,
Τὸν χθονὸς εὐρυχόρου δὲ καὶ ἀτρυγέτης μεδέοντα*

κράτος περιοδείας διὰ τῆς Ἑλλάδος εἰς Ῥώμην ἐπίνοδον ἔλαβεν ἀφορμὴν νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὴν πρωτεύουσαν αὐτοῦ ταύτην τὴν ἑορτὴν τῶν Ἐλευσινίων μυστηρίων³⁸.

Ἡ μακρὰ αὐτοῦ πολλαχῶς ἐπαναληφθεῖσα ἐν Ἀθήναις διατριβή, ἐφ' ὅσον πρόκειται περὶ τοῦ αὐτοκράτορος καθ' ἑαυτόν, ἀπέβλεπεν εἰς τὰς ἀφθόνας πνευματικὰς ἀπολαύσεις, ἃς αἱ Ἀθήναι ἔτι τότε ἠδύναντο νὰ παρέχωσιν αὐτῷ. Ὅσον δὲ ἦτο αὐτῷ δυνατὸν ὡς Ῥωμαῖω αὐτοκράτορι, ἀποτιθέμενος ἐν Ἀθήναις τὴν ἐξωτερικὴν ἡγεμονικὴν περιβολὴν, ἠρέσκετο νὰ ζῆ ὡς Ἕλληνα ἐν μέσῳ Ἑλλήνων, νὰ κινῆται ἐν στολῇ Ἑλληνικῇ καὶ νὰ διατελῇ ἐν οἰκειοτάτῃ καὶ εὐαρεστοτάτῃ κοινωνίᾳ πρὸς τοὺς ὑπ' αὐτοῦ ζωηρῶς εὐνοουμένους ῥήτορας, φιλοσόφους καὶ καλλιτέχνας³⁹.

*τὸν καὶ ἀπειροσίων κοίρανον ἡμερίων,
ἀσπειτον ὅς πάσαις πλοῦτον κατέχευε πόλεσσι
Ἀδριανόν, κλεινῆς δ' ἔξοχα Κεκροπίης.*

τοῦ αὐτοκράτορος τέλεσιν· πρβλ. Ellissen, z. Gosch. Athens σ. 64. Τὸν χρόνον τῆς τελέσεως τίθησιν ὁ Fleimiger εἰς τὴν πρώτην μακρὰν ὁπωσοῦν ἐν Ἀττικῇ διατριβῇ τοῦ Ἀδριανοῦ, εἰς τὸ ἔ. 876|7 α. κ. Ρ. = 123/4 μ. Χ. ἢ εἰς τὸ ἔ. 877 α. κ. Ρ. = 124 ἢ 879 = 126 μ. Χ. σ. 33. 38 κξ. 49. Ὁ Clinton (Fast. Roman. σ. 114. καὶ 124) θεωρεῖ ὡς χρόνον τῆς τελέσεως τὸ 129 ἢ 122 ἢ 125 μ. Χ. ἐσχάτως δὲ καὶ ὁ Bötticher (Philol. 1867 Suppl. τόμ. 3. τεῦχ. 3 καὶ 4. («Ergänzungen sc» Aufs. VII.). σ. 314 κξ) θεωρεῖ τὴν τοῦ Ἀδριανοῦ (καὶ τοῦ Ἀντινόου) τέλεσιν ὡς «πρὸ τῆς εἰς Αἴγυπτον πορείας γενομένην». Ὡς πρὸς τὴν τέλεσιν, ἣν ὁ Pauly ἐν εἰρ. τ. (σ. 1034 κατὰ τὰ Χρον. Εὐσεβ. (ἐκδ. Aucher τ. 2. σ. 285) τίθησιν εἰς τὸ 125 μ. Χ. (879 α. κ. Ρ), ὁ Pauly (ἐν εἰρ. τ.) καταπολεμεῖ τὴν γνώμην τὴν στηριζομένην εἰς τὸ εἰρ. γ. τοῦ Εὐσεβίου καὶ προκύπτουσαν ἐκ τῆς πρὸς ἄλληλα συγκρίσεως τῶν Σπαρτιανοῦ, Ἰερωνύμου καὶ Δίωνος Κασσίου χωρίων, τὴν γνώμην δηλονότι, καθ' ἣν ὁ Ἀδριανὸς τῷ μὲν ἔ. 126 ἔλαβε τὴν κατωτέραν τέλεσιν, τῷ δὲ 132 τὴν ὑπερτέραν. Κατὰ Pauly, τὸ μόνον, ὅπερ δύναται νὰ ὑποτεθῇ περὶ τούτων εἶναι ὅτι ὁ Ἀδριανὸς ἐν τοῖς ὑστέροις ἐκείνοις χρόνοις μετέσχε τῆς ἑορτῆς τῶν Ἐλευσινίων. Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ Fleimiger (ἐν εἰρ. τ. σ. 38 κξ.) φρονεῖ μὲν ὅτι οὐχὶ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἐτελέσθη ὁ Α. τὴν κατωτέραν καὶ τὴν ἀνωτέραν τέλεσιν, ἀλλὰ φρονεῖ ὡσπύτως ὅτι ἀμφότεραι αἱ πράξεις ἐγένοντο ἐν ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ ἔτει κατὰ τὴν πρώτην ἐν Ἀττικῇ ὁπωσοῦν μακρὰν διαμονὴν τοῦ αὐτοκράτορος.

³⁸ Πρβλ. Aurel. Victor. Causar. (Hadrian.) 14, ἀρχ. Κατὰ Fleimiger σ. 40. 48 κξ. τῷ 880 α. κ. Ρ. = 197 μ. Χ.

³⁹ Πρβλ. ἀνωτ. σημ. 1. Περὶ τῶν διαθέσεων τοῦ Ἀδριανοῦ ἴδ. καὶ Eutrop. VIII. 7. Ἀθην. Η. κ. 16 σ. 361. ἴδ. καὶ Spartian. Hadrian. c. 15, 10 κξ. Ζωναρ. ΙΑ. 23 ἀρχ. Φιλοστρ. Β. Σοφιστ. Α. 24, 3. τέλ. σ. 529· περὶ Ἀθηνῶν δὲ ἴδ. Aurel. Vict.

ὑπὸ τοιοῦτον πνεῦμα ἐνεργῶν ἐν ταῖς μεγάλαις ἐορταῖς καὶ ἀγῶ-
σιν, ἰδίως δὲ ἐν τοῖς περιφήμοις Ἀττικοῖς Διονυσίαις, φορῶν στο-
λὴν Ἑλληνικὴν προήδρευεν αὐτὸς παρῶν⁴⁰. Πᾶσα αὕτη ἡ καλαι-
σθητικὴ μόρφωσις δὲν ἐκώλυσε βεβαίως τὸν αὐτοκράτορα τοῦτον
ἀπὸ τοῦ νὰ θεραπεύῃ τὰς κατὰ τοὺς χρόνους τούτους διεφθαρμέ-
νας θεαματικὰς ἀπολαύσεις εἰς τοιοῦτον βαθμὸν, ὥστε αὐτὸς οὐ-

Epit. (Hadrian.) 14. 2. Δ. Κασσ. 29, 16. Spartian. Hadrian. c. 13, 2 καὶ 15
10 κξ. 16, 8 κξ. Flemmer σ. 36. Τὸ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστήμιον δὲν ἱδρύσεν
ἔτι ἐπισήμως ὁ Ἀδριανός· τοῦτο ἐγένετο (ἴδ. κατωτ.) μόλις ἐπὶ τῶν δύο ἀκο-
λούθων αὐτοκρατόρων. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ νῦν ἤδη ἔλαβον ὑψηλοτέραν διηνεκὴ ἐπί-
δοσιν τὰ ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἀμμωνίου (σ. 201 κξ) αὐθις ἰσχυρῶς καθ' ἑαυτὰ ἀκμά-
ζοντα παιδευτήρια τῶν Ἀθηναίων· καὶ ἡ ἐπίδοσις αὕτη ἐγένετο ἐν τε τῇ σπουδῇ καὶ
διδασκαλίᾳ τῆς ῥητορικῆς καὶ ἐν τῇ τῆς φιλοσοφίας. Ἡ Ἀθηναϊκὴ ῥητορικὴ, πρὸς
ἣν νῦν τε καὶ βραδύτερον, ἐν ταῖς γειτονεούσαις τῇ Ἀττικῇ γῶραις, ἡ Ἰωνία ἰδίως,
ἰδιαίτατα δὲ ἡ Σμύρνη, ἐποιεῖτο διαγωνισμὸν ἰσχυρὸν (Φιλοστρ. Β. Σοφιστ. Α. 21,
3 τέλ. 5 ἀρχ. 25, 2 τέλ. Β'. 26, 2 ἀρχ.), ἔλαβε τότε ἐν Ἀθήναις, ἔτι πρὸ τοῦ Ἡρώδου
τοῦ Ἀττικοῦ, ἰσχυρὰν ἐπίδοσιν ἰδιαίτατα διὰ τοῦ περιφήμου Λολλιανοῦ τοῦ Ἐφεσίου·
πρὸς Φιλοστρ. Β. Σοφ. Α. 23, 1 ἀρχ. καὶ ἴδ. καθόλου καὶ C. L. Kayser «P.
Herdonius Lollianus» ἔτι δὲ Ellissen σ. 67 κξ. Clinton, Fast. Roman. Α. σ. 119.
Zumpt, Philosophische Schulen zu Athen σ. 23 κξ. Πρὸς C. F. Weber, Com-
ment. de Academ. Litterar. Athen. (Marburg. 1858) καθόλου σ. 3 κξ. 8. 10. 22. 37.
καὶ περὶ Λολλιανοῦ σ. 8 κξ.

⁴⁰ Περὶ τῆς τοῦ Ἀδριανοῦ ἐν τοῖς Διονυσίαις προεδρίας ἴδ. Δ. Κασσ. 69, 16.
(« τὰ τε Διονύσια, τὴν μεγίστην παρ' αὐτοῖς (τοῖς Ἀθηναίοις) ἀρχὴν ἄρξας, λαμπρῶς
ἐπετέλεσεν»). Πότε ἐπετέλεσε τὰ Διονύσια εἶναι ἀμφίβολον (οὐχὶ πρὸ τοῦ 125.
Philol. Suppl. τ. 2. σ. 595. καὶ τόμ. 23. σ. 488). Ὁ Corsini (F. A. II. σ. 105-112)
καὶ ὁ Flemmer σ. 54. Vischer, N. Schweizer. Mus. (1863) III. σ. 64) συνδέουσι
τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ ἐπιτέλεσιν τῶν Διονυσίων πρὸς τὰ ἐγκαίνια τοῦ Ὀλυμπίου (ἴδ.
κατωτ.). Ὁ Clinton (Fast. Roman. 124) ὡς χρόνον τῆς τε τῶν Διονυσίων ἐπιτε-
λέσεως καὶ τῶν ἐγκαίνιων τοῦ Ὀλυμπίου θεωρεῖ τὸν Μάρτιον τοῦ 135. ἴδ. καὶ Philol.
τ. 23. σ. 488. Ἴσως ὁ Σύγκελλος λέγων « ἀγῶνα » γινόμενον ἐν Ὀλ. 228, 1 = 133/4
ἢ Ὀλ. 227, 4 = 132/3 μ. X. ἐννοεῖ καὶ τὰ ἐγκαίνια τοῦ Ὀλυμπίου (Συγκελλ. ἐκδ.
Βόνν. σ. 660 ἢ σ. 349 P. τέλ. ἴδ. Εὐσεβ. καὶ Ἰερωνυμ. Χρον. (ἐκδ. Schöne II.) σ.
166. 167. καὶ Cassiodor. Chron. (ἐκδ. Mommsen) περὶ τοῦ ε. 136. Ἡ ὑπὸ τοῦ
Σπαρτιανοῦ (Hadrian. c. 13, 1.) ἐν τῇ πρώτῃ τοῦ Ἀδρ. ἐν Ἀθήναις διατριβῇ ἀνα-
φερομένη ἀγνοοθεσία δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῇ ταυτόσημος πρὸς τὴν ὑπ' αὐτοῦ « ἐπιτέ-
λεσιν » τῶν Διονυσίων. Ὁ Meier Index. Arch. Eponym. ἐν λ. Ἀδριανός) παρατηρεῖ
ὅτι ἐκ τῶν ὑπὸ Δ. Κασσίου (ἐν εἰρ. γ.) λεγομένων « τὴν μεγίστην ἀρχὴν ἄρξας »
ὡς καὶ ἐκ τῶν λεγομένων ὑπὸ τοῦ Σπαρτιανοῦ (Hadrian. c. 19, 1) « et Athenis
archon fuit » δὲν δύναται τις νὰ εἰκάσῃ ὅτι ὁ Ἀδριανὸς ὡς αὐτοκράτωρ ἄπαξ ἔτι ἐγέ-
νετο ἄρχων ἐν Ἀθήναις (πρὸς Keil, Philolog. Suppl. τόμ. 2 (1863) σ. 595 κξ.

τος ἐνήργησεν ἅπαξ ἐν ταῖς ἐπὶ λεπτῇ μορφώσει διακρινομέναις Ἀθήναις νὰ παρασκευασθῇ ἐν τῷ μεγάλῳ σταδίῳ θηριομαχία ἐκ τῶν μεγαλοπρεπεστάτων τοιοῦτου εἶδους θεαμάτων, ἐν ἧ ἔχρησιμοποιήθησαν οὐχὶ ὀλιγώτερα τῶν χιλίων ἀγρίων θηρίων⁴¹. Ἴσως οἱ ἀληθοῦς μορφώσεως ἐν τοῖς Ἀθηναίοις τυχόντες ἀπεῖδον μετὰ λύπης εἰς τὴν τοιαύτην παραπλάνησιν τοῦ μεγάλου ἡγεμόνος· ἀλλὰ πάντες οὗτοι οἱ δισταγμοὶ ἐξέλειπον ἐν Ἀθήναις πρὸ τοῦ εὐγνώμονος θαυμασμοῦ τῶν πολλῶν ἐπὶ τῇ ἀφθονίᾳ τῶν χαρίτων, ἃς ὁ Ἀδριανὸς ἐπεδαψίλευεν εἰς τὴν πόλιν τοῦ Περικλέους.

Αἱ εὐεργεσίαι, ἃς ἔνεμεν ὁ Ἀδριανός, ἦσαν, ὡς ἐρρήθη, πολλαὶ καὶ ποικίλαι. Ἐνθεν μὲν ἐπελαμβάνετο ὁ αὐτοκράτωρ τῆς μεταρρυθμίσεως τῶν ἐσωτερικῶν πραγμάτων τῆς πολιτείας. Ἐνταῦθα δὲ (πλὴν τοῦ διαφέροντος, ὅπερ εἶχεν ὁ Ἀδριανός εἰς τὰ δημοτικὰ πράγματα τῶν «ἐλευθέρων» Ἑλληνικῶν πόλεων καθόλου, ἔνθα ὅμως (ἴδ. ἀνωτέρω σ. 186 κέξ.) ἡ πολιτικὴ αὐτοῦ δὲν ἀπέβλεπεν ἀκριβῶς ἐπὶ τὴν ἐπέκτασιν τῶν δικαιωμάτων τῶν τοιοῦτων πόλεων) αὐτοὶ οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον ζητήσῃ παρ' αὐτοῦ νὰ στρέψῃ τὸ βλέμμα ἐπὶ τὰ ἀφορῶντα τὴν νομοθεσίαν τῆς πόλεως αὐτῶν. Ὁ Ἀδριανὸς προσεχώρησε καὶ εἰς τὴν αἴτησιν ταύτην. Καὶ ὁμῶς ἐν τῇ πρώτῃ αὐτοῦ ἐν Ἀθήναις μακρᾷ διατριβῇ μετερρύθμισεν οὐσιωδῶς τὴν Ἀθηναϊκὴν νομοθεσίαν⁴² (ἀλλὰ κατὰ

⁴¹ Spartian. Hadrian. c. 19, 3. Τοῦτο ἐγένετο ἀγομένης μεγάλης ἱερᾶς ἑορτῆς, ἣτως ἐν τοῖς Διονυσίοις· πρβλ. Flemmer σ. 38. Καὶ οἱ Ἀθηναῖοι αὐτοὶ εἶχον πράξει ὁμοίον τι οἴκοθεν, ἀφοῦ εἰς τὰς ἐν Ἐλευσίνι ἱερᾶς ἑορτᾶς προσέθεσαν ταυρομαχίας (Ἀρτεμιδώρ. Ὀνειροκρ. Α. 8. σ. 15. πρβλ. ἀνωτ. σ. 252). πρβλ. καὶ Friedländer, Darstell. II. (ἐκδ. 2) σ. 215.

⁴² Ὅτι τοῦτο ἐγένετο ἐν τῇ πρώτῃ αὐτοῦ μετὰ τὴν εἰς τὴν αὐτοκρατορικὴν ἀρχὴν ἀνοδὸν ἐν Ἀθήναις διαμονῇ, ἴδ. Συγκελλ. (ἐκδ. Βόνν. τόμ. 1) σ. 659. ἢ σ. 349 P. Εὐσεβ. καὶ Ἱερων. ἐν τοῖς περὶ Ὀλυμπ. 225, 4 = 124/5 μ. X. ἐν τοῖς Χρον. τοῦ Εὐσεβίου (ἐκδ. Schöne τόμ. 2) σ. 166. 167. Ἄλλως φρονεῖ ὁ Clinton. Fast. Roman. I. περὶ τοῦ ἔ. 122 μ. X. Flemmer σ. 31. 33 κέξ. περὶ τοῦ ἔ. 876 ἀ. κ. ἴδ. P. = 123 μ. X. πρβλ. καὶ Δ. Κασσ. 69, 16. καὶ Ellissen, z. Gesch. Athens σ. 59 κέξ. πρβλ. πρὸς τούτοις Voight das jus nationalis τόμ. 2. μέρ. 2. σ. 773. ὁ V. ἀκολουθῶν τοῖς Χρονικοῖς τοῦ Κασσιωδώρου (ἐκδ. Th. Mommsen σ. 636) ὡς χρόνον τῆς νομοθεσίας ταύτης θεωρεῖ τὸ ἔτος 126 μ. X. ἴδ. καὶ Cuspinian. Anon. Chron. σ. 201.

τρόπον σύμφωνον πρὸς ἐκεῖνον, καθ' ὃν διέταξεν ἐκ νέου καὶ τὴν Ῥωμαϊκὴν νομοθεσίαν καὶ τὸ πλῆθος τῶν Ῥωμαϊκῶν νόμων). Λεπτομερείας περὶ τούτου τοῦ μέρους τῶν ἐν Ἀθήναις ἔργων τοῦ Ἀδριανοῦ δὲν γινώσκομεν· ἀλλ' εἶναι γνωστὸν ἐν τούτοις ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ καὶ περὶ τῆς τῶν Ἀθηναίων ἐμπορίας τοῦ ἐλαίου, ἀποτελούσης τότε ζήτημα ζωῆς εἰς τὴν μικρὰν πολιτείαν, διέταξε κανόνας νέους καὶ σκοπίμους. Ἐνεκα τῆς σημασίας, ἣν εἶχε τότε ἐν τῇ εἰς πενίαν περιελθούσῃ Ἀττικῇ « πολιτεία » ἡ παραγωγή καὶ ἡ κατανάλωσις τοῦ ὠραίου ἐλαίου τῆς χώρας, φαίνεται ὅτι τὰ συμφέροντα τῶν παραγωγῶν περιήρχοντο πολλαχῶς εἰς σύγκρουσιν πρὸς τὰ τῶν ἀρχῶν. Διὰ τοῦτο ὁ Ἀδριανός, καθ' ὅσον δυνάμεθα νὰ νοήσωμεν ἐκ τῶν λειψάνων τῆς ταῦτα διδασκούσης ἡμᾶς ἐπιγραφῆς, ἐξέδωκε τὰς ἐξῆς οὐσιώδεις διατάξεις. Ἡ ἐξαγωγή τοῦ ἐλαίου δὲν ἀπηγορεύθη εἰς τοὺς ιδιώτας οὔτε ἡ ἐμπορία αὐτοῦ ἐγένετο μονοπώλιον τῆς πολιτείας. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὑπῆρχε φόβος μὴ ἐν τῇ ἀπεριορίστῳ ἐξαγωγῇ, μεθ' ὅλον τὸ ἄφθονον τῆς παραγωγῆς, τὰ Ἀττικὰ γυμνάσια, τὰ λουτρά, οἱ διευθύνοντες τὰς θυσίας, τοὺς ἀγῶνας καὶ τὰ ὅμοια, εἰς ἅ πάντα μεγάλη ἐγίνετο χρῆσις ἐλαίου, περιέλθωσιν εἰς ἀπορίαν ἐλαίου ἢ εἰς τὴν ἀνάγκην τοῦ ἀγοράζειν αὐτὸ εἰς δυσαναλόγους ἔλως τιμὰς, διὰ τοῦτο συναφῶς πρὸς τὰ ἀνέκαθεν καθωρισμένα ἐκανονίζοντο καὶ τάδε: οἱ ἐν Ἀττικῇ καλλιεργηταὶ τοῦ ἐλαίου ὄφειλον ἐκάστοτε τὸ τρίτημόριον τῆς ἐνιαυσίας ἐσοδείας τῶν ἐλαιῶν νὰ ἐπιφυλάττωσι πρὸς πώλησιν εἰς τὴν πολιτείαν (μόνον οἱ ἰδιοκτῆται σαφῶς καθωρισμένων γαιῶν ὄφειλον τὸ ὄγδοον μέρος μόνον τῆς ἐσοδείας νὰ θέσωσι χωρὶς πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν). Ἀλλὰ τὸ μέρος τοῦτο τῆς ἐσοδείας δὲν ἐζητεῖτο ὡς φόρος τοῦ φυσικοῦ προϊόντος, ἀλλ' ἀναλόγως τῆς ἐκάστοτε ἀγοραίας τιμῆς ἠγοράζετο ὑπὸ τῆς πόλεως. Οἱ παραγωγεῖς δὲ ὄφειλον νὰ ἀναφέρωσιν εἰς τὰς δημοσίας οικονομικὰς ἀρχὰς πιστῶς καὶ ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ τὸ ποσὸν τῆς ἐκάστοτε ἐσοδείας τῆς ἐλαίας ὡς καὶ τὸ ποσὸν τῆς ἐκάστοτε ἐξαγωγῆς αὐτῆς. Παραγωγεῖς παρέχοντες εἰδήσεις ἀναλήθεις ἢ πω-

λοῦντες τὸ ἐλαίον αὐτῶν, χωρὶς νὰ καταστήσωσιν ἐκ τῶν προτέρων γνωστὰ εἰς τὴν ἀρχὴν τὰ κατ' αὐτούς, ἠπειλοῦντο διὰ ποινῶν βαρειῶν (ιδίως διὰ δημεύσεως), καθωρίζετο δὲ καὶ μερίδιόν τι τοῦ δημευομένου χρηματικοῦ ποσοῦ ὡς ἀμοιβὴ εἰς οἰονδήποτε καταγγέλλοντα τὴν κατάχρησιν. Ἐπίσης δὲ οἱ ἔξωθεν ἀγορασταὶ ὑπεχρεοῦντο νὰ ἀνακοινῶσιν εἰς τὴν Ἀθηναϊκὴν κυβέρνησιν τὰ ἐνεργούμενα ὑπ' αὐτῶν περὶ τὴν ἐμπορίαν τοῦ ἐλαίου· ὁ παραβαίνων δὲ τὴν διάταξιν ταύτην ἠπειλείτο δι' ἐνεργοῦ καταδιώξεως καὶ ἀποτελεσματικῆς τιμωρίας. Ἄλλαι διατάξεις ἐκανόνιζον τὰ κατὰ τὴν δικαστικὴν ἐνέργειαν τῆς βουλῆς καὶ τῆς ἐκκλησίας τοῦ λαοῦ ἐν τοιαύταις περιπτώσεσι, ὡς καὶ τὰ κατὰ τὴν ἐκ μέρους τοῦ καταδικασθέντος ὑπὸ τῶν Ἀθηναϊκῶν δικαστηρίων γενησομένην εἰς τὸν ἀνύπατον τῆς Ἀχαΐας καὶ τὸν αὐτοκράτορα ἐκκλησίαν (πρβλ. σ. 187 σημ. 65). Τέλος δὲ μετριάσμος τις τῆς αὐστηρότητος τῆς διατάξεως φαίνεται ὅτι ἐπεφυλάσσετο εἰς τὴν περίπτωσιν, καθ' ἣν ἡ συγκαμιδὴ τῆς ἐλαίας τοσοῦτον πλουσία ἦτο, ὥστε τὸ τριτημόριον αὐτῆς ὑπερέβαινε πολὺ τὸ μέτρον τῆς συνήθους ἀνάγκης τῶν δημοσίων καταστημάτων⁴³.

Εἰς τοιαύτας ὠφελίμους νομοθετικὰς μεταρρυθμίσεις προσετίθεντο καὶ δείγματα εὐμενείας τοῦ αὐτοκράτορος, ὧν τὴν εὐερ-

⁴³ Böckh C. I. τ. 1. ἀρ. 355 σ. 426 κξ. καὶ ἴδ. πρὸς τούτοις Ellissen, z. Gesch. Athens σ. 60. Ἡ ἐπιγραφὴ εὐρέθη ἐγγύτατα τοῦ ἱεροῦ τῆς (τ. 1. σ. 642) Ἀθηνᾶς Ἀρχηγέτιδος (Böckh ἐν εἰρ. τ. σ. 424), ὅπερ ἔκειτο πιθανῶς κατὰ τὴν εἴσοδον τῆς τοῦ ἐλαίου ἀγορᾶς, γῶρου περικλειστοῦ, ἐν ᾧ ἐγένετο ἡ τοῦ ἐλαίου τῆς Ἀττικῆς ἐμπορία. Πρβλ. Bursian, Geogr. τ. 1. σ. 292 κξ. Περὶ τῆς πύλης ταύτης τῆς Ἀθηνᾶς Ἀρχηγέτιδος καὶ τοῦ περὶ αὐτὴν ὠραίου γῶρου κξ. ἴδ. νῦν καὶ Curtius, Attische Studien II. σ. 51. N. Rhein. Museum (1865) 20. σ. 161 κξ. καὶ Wachsmuth ἐν Rhein. Mus. (1868) τ. 23. τευχ. 1. σ. 62 κξ. Πιθανῶς εἰς τοὺς χρόνους τούτους ἀνήκει καὶ τις νόμος (Böckh. C. I. τόμ. 1. ἀρ. 354 σ. 423) ἀναφερόμενος εἰς τοὺς τελωνειακοὺς δασμοὺς τοὺς εἰς τὸ κράτος τελουμένους καὶ εἰς τοὺς τελῶνας. Ἄλλως ἢ ὑπὸ τοῦ Δ. Κασσίου (69, 16) μνημονευομένη διάταξις τοῦ Ἀδριανοῦ, εἰς μηδὲνα ἐπιτρέπουσα συγκλητικὸν (διαρκοῦντος τοῦ ἔτους τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ) «μητ' αὐτὸν μήτε δι' ἐτέρου τέλος τι μισθῶσα ἔσθαι», φαίνεται ὅτι ἀναφέρεται εἰς τὰς Ἀθήνας. (Ὡς πρὸς τοὺς νόμους τοὺς Ἀθηναϊκοὺς τοὺς πρὸ τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ γενομένης μεταρρυθμίσεως ἴδ. καὶ Δ. Χρυσοστ. Λόγ. 80. σ. 666 M κξ).

γετικὴν ἐπίδρασιν εὐθὺς ἠσθάνοντο οἱ Ἀθηναῖοι. Ἡ εὐπορία τῶν Ἀθηναίων πρὸ πολλοῦ εἶχεν ἐκλίπει· καὶ ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ, ἕνεκα τῆς ὀλοσχερῶς ἀλλοιωθείσης καθ' ὅλον τὸν κόσμον καταστάσεως τῶν πραγμάτων, καὶ αὐτὴ ἡ τοῦ Ἀδριανοῦ εὐνοία δὲν ἠδύνατο νὰ φέρῃ καιρίαν μεταβολὴν εἰς τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων. Ἡ πρότερον τοσοῦτον πλουσία πόλις εἰς τοσαύτην εἶχε περιέλθει πενίαν, ὥστε κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐν μέσῳ δεινοτάτης ἀπορίας χρημάτων ἐγένετο ἀπαξ ἔτι σκέψις περὶ πωλήσεως τῶν ὑποκειμένων τῇ πόλει νήσων. Ἀλλὰ τὸ σχέδιον τοῦτο, ὡς μαρτυρεῖ ἡ μετὰ ταῦτα ἱστορία, οὐδαμῶς ἢ κατ' ἐλάχιστον μέρος φαίνεται ὅτι ἐξετελέσθη. Ὡς πρὸς τὴν Δῆλον ἰδίως, λέγεται ὅτι ὁ μετὰ πάθους ῥητορικοῦ ἐκφωνηθεὶς λόγος τοῦ τότε ἐν Ἀθῆναις ἐπιφανεστάτου σοφιστοῦ Λολλιανοῦ (τοῦ Ἐρεσίου) ἀπέτρεψε τοὺς Ἀθηναίους ἀπὸ τοῦ διαθήματος τούτου⁴⁴. Ἀναφορικῶς δὲ πρὸς τὴν κατάστασιν ταύτην μεγαλοπρεπῆ ὁ Ἀδριανὸς ἐποιήσατο δωρεὰν εἰς τὰς Ἀθήνας καθορίσας εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον τῶν Ἀθηναίων τὰς ἐκ τῆς Κεφαλληνίας δημοσίας προσόδους⁴⁵.

⁴⁴ Πρὸβλ. Φιλοστράτ. Β. Σοφιστ. Α. 23 (Β. Λολλιαν.), 2 μ. τέλ. σ. 527 ἴδ. καὶ Ellissen, zur Gesch. Athens σ. 68 κξ.

⁴⁵ Ἐπικρατεῖ συνηθὺς ἡ γνώμη ὅτι ἐκ τῆς δωρεᾶς ταύτης ἤτοι ἐξηρημένη ἡ ἐν Κεφαλληνίᾳ πόλις Πάλη (ἧς ἡ ἐπικράτεια ἀπετέλει τὸ τέταρτον μέρος τῆς νήσου) Πausan. Γ. 15, 3 «Παλεῖς, ἡ τετάρτη Κεφαλληνῶν μοῖρα», διότι ἐν τινι ἐν τῷ Ὀλυμπιεῖ τιμητικῇ πρὸς τὸν Ἀδριανὸν ἐπιγραφῇ ἡ πόλις αὕτη λέγεται «ἐλευθέρα καὶ αὐτόνομος» ἴδ. Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 340 σ. 415. Ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ προσδράμωμεν εἰς τοιαύτην ὑπόθεσιν. Διότι ἐξ ἐνός μὲν δὲν δυνάμεθα νὰ διασαφήσωμεν χρονολογικῶς ἂν ἡ ὑπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ εἰς τοὺς Ἀθηναίους γενομένη δωρεὰ τῶν τῆς Κεφαλληνίας προσόδων ἐγένετο πρὸ τῆς τελέσεως τῶν τοῦ Ὀλυμπιεῖ ἐγκαίνιων, πρὸς ἃ συνδέεται ἡ ἐπιγραφὴ τῆς Πάλης, ἢ μετὰ τὰ ἐγκαίνια ταῦτα (εἰ καὶ ἡ πρώτη ὑπόθεσις εἶναι ἡ πιθανωτέρα). Ἐξ ἄλλου δὲ πρέπει νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν καὶ τοῦτο, ὅτι, ὡς εἶχον καθόλου τὰ πράγματα κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, ἡ εἰς Ἀθήνας παραχώρησις τῶν ἀπὸ Κεφαλληνίας προσόδων τοῦ Κράτους οὐδαμῶς συνεπήγετο τὴν ἐξ Ἀθηναίων πολιτικὴν ἐξάρτησιν τῆς Κεφαλληνίας. * Πάντως δὲ φαίνεται ὅτι ἐν τῇ ἀνωτέρῳ μνημονευθείσῃ ἐπιγραφῇ οἱ Παλεῖς

* Δὲν ἤξεύρω ποῦ στηριζόμενος ὁ συγγραφεὺς ποιεῖται ἐνταῦθα τὸν λόγον περὶ ἀπλῆς εἰς τὰς Ἀθήνας παραχωρήσεως τῶν ἀπὸ Κεφαλληνίας προσόδων, παραχωρήσεως μὴ συνεπαγομένης σχέσιν ὑπηκοῦτητος καὶ ἀρχῆς μεταξὺ Κεφαλληνίας καὶ Ἀθηναίων. Ἀλλ' ὁ μόνος συγγραφεὺς ὁ ποιούμενος λόγον περὶ τῆς ἐν λόγῳ δωρεᾶς τοῦ Ἀδριανοῦ, ὁ Δ. Κάσσιος δηλονότι λέγει (69, 16) «τὴν τε Κεφαλληνίαν ὅλην τοῖς Ἀθη-

Ἀλλὰ τῇ τῆς πόλεως πενίᾳ συνεβάδιζε καὶ ἡ τῶν κατ' ἰδίαν πολιτῶν. Καὶ ὑπῆρχον μὲν ἐν Ἀθήναις πολῖται λίαν πλούσιοι. μετὰ δὲ τῆς κατ' ὀλίγον αὐξανομένης ἀκμῆς τοῦ Πανεπιστημίου* ἠϋξάνετο καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν πλουσίων καθηγητῶν· ἀλλ' ἐν ἀρχῇ καὶ πρὶν ἢ αἱ χιλιάδες τῶν πλουσίων νέων εἰσαγάγῳσιν εἰς τὴν πόλιν νέαν καὶ ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας ἀφθόνως ρέουσαν χρημάτων πηγὴν, εἰς μέγαν βαθμὸν καὶ ἀλγεινῶς ἐπαισθητὴ διαρκῶς καθίστατο ἡ πτώσις τῆς εὐπόρου ἀστικῆς τάξεως καὶ ἡ ἀνεπανόρθωτος ἀπώλεια τοῦ ἀρχαίου ἐμπορικοῦ καὶ βιομηχανικοῦ μεγαλείου. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ἡ ἐν ταῖς νοτίαις χώραις μεῖζων εὐκολία τοῦ βίου καὶ εἰς τοὺς πενεστέρους, ἄρα καὶ εἰς τοὺς εἰς ἔνδειαν περιελθόντας Ἀθηναίους, καθίστα ἔτι νῦν δυνατὴν ἀνεκτὴν τινα ὑπαρξίν· οἱ δὲ μεταγενέστεροι ἐφρόνουν μάλιστα ὅτι ἀκριβῶς ἡ πόλις αὕτη μετὰ τῆς εἰς ἀγροτικὸν βίον παρεμπεροῦς περὶ τὰ ἐπιτηδεύματα ἡρεμίας καὶ μετὰ τοῦ φιλοσχώμμονος, εὐτραπέλου, πρὸς πάντα ἐτοίμου, φιλοσοφικῶς νήφοντος, εἰς ἀπλότητα καὶ αὐτάρκειαν εἰθισμένου, τὴν πολυτέλειαν κατ' ἀρχὴν ἀποστρεφομένου λαοῦ αὐτῆς ἦτο ἰδιαζόντως ἐπιτηδεῖα νὰ

ἤθελον νὰ δηλώσωσι σαφῶς ὅτι δὲν ἦσαν οὐδαμῶς ὑπήκοοι τῶν Ἀθηναίων. Πρὸβλ. Kuhn τόμ. 2. σ. 47. Flemmer σ. 59. Ellissen σ. 59. Ahrens, de Statu Athen. σ. 63. Ἀφελῆς ἡ τοῦ Beescow περὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος παρατήρησις (Beescow, Cephalonia σ. 24 καὶ 31). Ἡ δωρεὰ μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ Δ. Κασσίου (69, 16). Ἴσως δὲ περιλαμβάνεται αὕτη ἐν ταῖς πολλαῖς δωρεαῖς, ἃς ὁ Ἀδριανὸς ἔδωκεν τοῖς Ἀθηναίοις (Συγκελλ. ἐκδ. Βόνν. σ. 658 ἢ σ. 348 P. Euseb. Χρον. (ἐκδ. Schöne) τόμ. 2. σ. 166 ἐν τοῖς περὶ Ὀλυμπ. 226, 1 - 125 μ. X. Hieronym. σ. 167. ἐν τοῖς περὶ Ὀλυμπ. 227, 1 = 129/30 μ. X.

ναίοις ἐχαρίσατο». Ἐκ τοῦ χωρίου τούτου τοῦ Δ. Κασσίου, οὗ μνημονεύει καὶ ὁ συγγραφεὺς κατωτέρω, ἐξάγεται α'. ὅτι ἡ παραχώρησις δὲν περιορίζετο μόνον εἰς τὰς τοῦ κράτους προσόδους· β'. ὅτι οἱ Παλεῖς δὲν ἐξηροῦντο τῆς παραχώρησεως, ἀφοῦ ὁ Ἀδριανὸς κατὰ τὸ χωρ. τοῦ Δ. Κ. «τὴν Κεφαλληνίαν ὅλην τοῖς Ἀθηναίοις ἐχαρίσατο». (Σ. Μ.)

* Ἐνταῦθα πρόκειται, ὡς νοεῖται οἴκοθεν, περὶ τῆς φιλοσοφ. καὶ ῥητορικῆς Σχολῆς τῶν Ἀθηναίων. Ἀλλ' ἔνεκα τοῦ ὅλου χαρακτήρος τῆς Σχολῆς ὄντος λίαν παρεμπεροῦς πρὸς τὴν τῶν νῦν πανεπιστημίων, χρώμεθα ἐνταῦθα, τῷ τοῦ συγγραφέως παραδείγματι ἐπόμενοι, τῷ ὀνόματι τούτῳ, μεταφράζοντες οὕτω καὶ ἐνταῦθα ὡς καὶ πανταχοῦ ἄλλοι τοῦ κειμένου Universität. (Σ. Μ.)

ἀτκῆ σωτηρίαν ἐπὶ τοὺς νεαρούς, πλουσίους, ὑπεροπτικούς ξένους σπουδαστὰς ἐπίδρασιν⁴⁶. Ἄλλ' ὁ μὴ τὴν ἀνάγκην ποιούμενος ἀρετὴν, οὗτος ἠναγκάζετο νὰ ἄχθηται σφόδρα ὅτι οἱ πολῖται τῶν Ἀθηναίων ἀθρόοι εἶχον βαρυνθῆ ὑπὸ χρεῶν⁴⁷ καὶ ἔνεκα τῆς ἐνδείας τῶν κατοίκων καὶ τῆς πόλεως πᾶσα ὑπερτίμησις καὶ πᾶν ἐλαφρὸν πρόσκομμα εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τῶν ἐπιτηδείων ἔδιδον ἀφορμὴν εἰς ταραχὰς εὐκόλως προσλαμβανούσας χαρακτηῖρα κινδυνώδη. Τοῦτο ἔδοκίμασε πρὸς ἰδίαν αὐτοῦ βλάβην καὶ ὁ μνημονευθεὶς ἤδη καθηγητὴς Λολλιανός. Ἦτο οὗτος ἀνώτατος στρατηγὸς ἐν τῇ πόλει ὅτε, προφανῶς ἔνεκα τῆς μεγάλης ὑπερτιμῆσεως τοῦ σίτου, αἶφνης ἐν τοῖς ἐν τῇ ἀγορᾷ ἀρτοπωλείοις ἐγένετο ἀγρία ταραχὴ. Ὁ Λολλιανὸς ἔσπευσε εἰς τὸν τόπον τῆς ταραχῆς, ἀλλ' ἐχαιρετίσθη δι' ἀρῶν καὶ βλασφημιῶν καὶ ἑκατὸν δράκες ἐκράτουν ἤδη λίθους, ἵνα κατασυντρίψωσι τὸ πιθανῶς ὅλως ἀθῶον ὑποκείμενον τῆς ἐκ πείνης προερχομένης ἀγρίας ὀργῆς αὐτῶν. Τότε ἔσωθεν αὐτὸν μόνῃ ἢ ἀστείότης τοῦ κυνικοῦ Παγκράτους, ὅστις ἐνόησε πῶς ἔδει νὰ προσενεχθῆ εἰς τοὺς Ἀθηναίους καὶ διὰ σαρκασμοῦ ἐπράυνε τοὺς ἀνησυχοῦντας. «Λολλιανὸς οὐκ ἔστιν ἀρτοπώλης, ἀλλὰ λογοπώλης». Οὕτως ἡ ἡσυχία ἀποκατεστάθη τοῦλάχιστον ἐπὶ στιγμὴν. Ὅτε δὲ μετ' ὀλίγον κατέπλευσαν εἰς Πειραιᾶ ἀφθόνως φορτωμένα σιταγωγὰ Θεσσαλικά πλοῖα, τὸ δὲ δημόσιον ταμεῖον, ὡς πολλάκις, ἦτο κενόν, τότε ἐπενέβη ὁ Λολλιανὸς καὶ διὰ συνδρομῶν χρηματικῶν, ἃς ἐνήργησε μεταξὺ τῶν πλουσίων καὶ ἐπισήμων ἀκροατῶν αὐτοῦ, ἀφείς εἰς αὐτοὺς καὶ αὐτὸς τὰ διὰ τὰ μέχρι τότε μαθήματα ὀφειλόμενα αὐτῷ διδάκτρα, συνήγαγε μεγάλα ποσά, δι' ὧν κατέστη δυνατὸν νὰ παύσῃ ἡ μαστίζουσα τοὺς πένητας τῶν Ἀθηναίων πείνα⁴⁸. Ἄνδρες, οἵτινες κατὰ τοιοῦτον τρόπον, προσωρινῶς πάντως, ἐπήρχουν εἰς τὴν χρηματικὴν ἀπορίαν τῆς πόλεως

⁴⁶ Λουκιαν. Νιγριν. κ. 12 μ. κ. 14.

⁴⁷ Πρὸβλ. Φιλοστρ. Β. Σοφιστ. Β. 1, (Β. Ἡρώδ.) 4. σ. 549.

⁴⁸ Φιλοστρ. Β. Σοφιστ. Α. 25 (Β. Λολλιανού), 1. σ. 526.

καὶ εἰς τὰς ἀνάγκας τῶν πενήτων, καὶ ἐν Ἀθήναις ἐτιμῶντο λίαν. Φαίνεται δὲ ὅτι καὶ ὁ ὡς εὐεργέτης τῆς πόλεως σφόδρα τιμώμενος Μ. Οὐλπίος Εὐβίοςτος πρὸ πάντων διὰ τοιούτων πρὸς τὸν δῆμον δωρεῶν ἠξιώθη τιμητικῆς ἕδρας καὶ ἀνδριάντων ἐν τῷ θεάτρῳ⁴⁹. Καὶ ὁ Ἀδριανὸς δὲ εἰργάσθη καθ' ὅμοιον τρόπον μετὰ φιλανθρωποῦ ἐλευθεριότητος, ἀφοῦ οὐ μόνον ἔθηκεν ὑπὸ τὴν διάθεσιν τῆς πόλεως μεγάλα χρηματικά ποσὰ πρὸς ἀνακούφισιν τῆς ἀπορίας τοῦ πενεστέρου λαοῦ, ἀλλὰ καὶ ὡς θεσμὸν καθιέρωσε τὴν κατ' ἔτος δωρεὰν εἰς τὸν λαὸν διανομὴν σίτου⁵⁰.

Πρὸς τούτοις ὁ αὐτοκράτωρ ἐν τῇ συγχῆ αὐτοῦ ἐν Ἀθήναις παρουσίᾳ μετὰ ζήλου ἠκολούθησε τὴν ὁδὸν ἄλλων εὐεργετῶν τῆς πόλεως ταύτης, οἵτινες διὰ νέων ἔργων κοινωφελῶν ἢ καὶ ἄλλων πρὸς κόσμησιν τῆς πόλεως γενομένων μεγαλοπρεπῶν οἰκοδομῶν ὑψωσαν τὴν ἀρχαίαν τῆς πόλεως λαμπρότητα. Κατὰ τὰς ὁμοφώνους περίπου μαρτυρίας τῶν ἐνδεῶν πηγῶν ὁ αὐτοκράτωρ τῶν τοιούτων αὐτοῦ ἔργων ἀρχὴν ἐποιήσατο δι' ἔργου κοινωφελούς. Ὁ μικρὸς ἐξ ὀρέων κατερχόμενος ποταμὸς Κηφισσοὺς πλημμυρήσας νεωστὶ σφοδρῶς κατὰ τὸν καιρὸν τῶν βροχῶν πλησίον τῆς Ἐλευσίνας εἶχεν ἐπενέγκει οὐχὶ μικρὰς ζημίας εἰς τὰ μέρη ταῦτα· ὁ δὲ Ἀδριανὸς ἠσφάλισε τὴν τε Ἐλευσίνα καὶ τὴν πέριξ χώραν ἐναντίον τῆς ἐπανόδου ὁμοίων συμφορῶν κατασκευάσας πρόχωμα ἢ φράκτην⁵¹. Αἱ Ἀθηναῖαι αὐταὶ ὑπερβαλλόντως ἐκο-

⁴⁹ Πρὸβλ. W. Vischer, ἐν N. Schweizer. Mus. (1863) III. σ. 42 κξ. Keil, ἐν Philol. Suppl. τ. 2 (1863) σ. 629. καὶ ἰδ. Philolog. (1866) τόμ. 23. σ. 488 καὶ 594. Εὐεργεσίας τοιαύτας, οἷας ὁ Εὐβίοςτος ὡς ἄρχων ἐπεδείξατο τοῖς Ἀθηναίοις (μεγίστας δωρεὰς εἰς χρήματα καὶ σίτον ἐν καιρῷ σιτοδείας), ἀναφέρει ὁ Bœckh C. I. 1. ἀρ. 378. (Ὁ Εὐβίοςτος δύναται νὰ ὑποθεθῆ μετὰ πιθανότητος ὅτι εἶναι ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν (ἐν σ. 229) ἐν τῷ ὁμίλῳ τῶν περὶ Πλούταρχον ἀνδρῶν, μνημονευόμενον νεαρὸν οὕτω καλούμενον ἄνδρα).

⁵⁰ Δ. Κασσ. 69, 16.

⁵¹ Τὸ «γεφυρώσας κτλ.» παρὰ Συγκέλλῳ (Χρονογραφ. ἐκδ. Βόν. Α. σ. 659 (σ. 317 τέλ. Ε. σ. 349 a. P.)· ἐρμηνεύω μετὰ τοῦ Ellissen (z. Gesch. Athens σ. 64), ὡς εἶναι παραδεδομένον τὸ χωρίον, οὐχὶ ὡς κατασκευὴν γεφύρας, ἧς ὁ σκοπὸς δὲν ἠδύνατο νὰ ἀποβλέπη εἰς πρόληψιν πλημμυρῶν. Καὶ ὁ Bursian δὲ Geogr. σ. 328) ἐρμηνεύει τὸ χω-

σμήθησαν ὑπ' αὐτοῦ διὰ λαμπρῶν οἰκοδομιῶν. Ὁ Ἀδριανὸς ὠκοδόμησεν ἐν τῇ πόλει ναὸν εἰς τὴν Ἥραν, ἔτι δὲ Πάνθεον* ἢ κοινὸν ἱερὸν τῶν θεῶν, ἐν ᾧ ὑπῆρχε καὶ κατάλογος πάντων τῶν ὑπ' αὐτοῦ νεωστὶ οἰκοδομηθέντων ἢ δι' ἀναθημάτων καὶ ὁμοίων πραγμάτων κοσμηθέντων ναῶν ὡς καὶ τῶν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος εἰς Ἑλληνικὰς ἢ ἄλλας πόλεις γενομένων δωρεῶν. Πρὸς τούτοις ὁ Ἀδριανὸς ὠκοδόμησε μέγα κτίριον ἢ ἱερὸν, οὗ τὸν λαμπρότατον κόσμον ἀπετέλουν 120 κίονες ἐκ Φρυγικοῦ μαρμάρου· καὶ οἱ τοῖχοι δὲ τῶν εἰς τὸν ναὸν ἀνηκουσῶν στοῶν συνέκειντο ἐκ τοῦ αὐτοῦ πολυτίμου ὑλικοῦ, καὶ τὰ οἰκήματα τὰ ἐν αὐτῷ εἶχον ὄροφον ἐξ ἐπιχρύσου καὶ ἀλαβάστρου λίθου· τὰ ἔνδον δὲ τοῦ ναοῦ ἦσαν κεκοσμημένα δι' ἀγαλμάτων καὶ εἰκονογραφιῶν. Μετὰ τοῦ ναοῦ δὲ ἦτο συνημμένη καὶ πολύτιμος βιβλιοθήκη. Ἀλλ' ἵνα ἐπαρκέσῃ καὶ εἰς τὴν πρὸς τὰς γυμναστικὰς ἀσκήσεις ἀγάπην τῶν Ἀθηναίων ὠκοδόμησε καὶ τὸ μετὰ κίωνων ἑκατὸν ἐκ Λιβυκοῦ μαρμάρου γυμνάσιον, ὅπερ ἐν τοῖς χρόνοις ἔτι τοῦ Παυσανίου ἔφερε τὸ ὄνομα τοῦ Ἀδριανοῦ⁵². Πλὴν τούτων

ρίον αὐτὸ ὡσεὶ προῦκειτο περὶ ἐγέρσεως «προχωμάτων ἐπὶ τῆς δεξιᾶς τοῦ Κηφισοῦ ὄχθης»· περὶ τοῦ ποταμίου τούτου ἴδ. ἔτι Παυσαν. Α. 38, 5. * Ὡς χρόνον τῆς κατασκευῆς τοῦ ἔργου τούτου θεωρεῖ ὁ Flemmer (σ. 33) τὴν πρώτην ὁπωσοῦν μακρὰν ἐν Ἀθήναις διατριβὴν τοῦ Ἀδριανοῦ ἢ τοῦ 876/7 ἀ. κ. [P. = 123]4 μ. X. Ὁ Εὐσέβιος (Χρον. τ. 2. σ. 66.) καὶ ὁ Ἱερώνυμος ἐν εἰρ. τ. σ. 167 ἀνάγουσι τὸ πρᾶγμα εἰς Ὀλυμπ. 225, 4 = 124-125 μ. X. ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ Σύγκελλος ἐν εἰρ. τ. (ἴδ. ἀνωτ.). Παρὰ Κασσιόδωρον (Chronic. ἐκδ. Mommsen σ. 637) ἡ κατασκευὴ τῆς λεγομένης γεφύρας ἀνάγεται εἰς τὸ ἔ. 127 μ. X. Ἐκ τῶν νεωτέρων ὁ Bursian (Geogr. σ. 328) τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ Ἀδριανοῦ φέρει εἰς συνάφειαν πρὸς τὴν εἰς τὰ Ἐλευσίνια μύθισιν τοῦ Ἀδριανοῦ. Ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ Clinton (σ. 108) θεωρεῖ αὐτὸ συναφὲς πρὸς τὴν πρώτην τοῦ αὐτοκράτορος ἐν Ἀθήναις διατριβὴν (122-123 μ. X.)· ἀλλὰ τὴν διατριβὴν ταύτην ὁ μὲν Εὐσέβιος τίθησιν εἰς τὸ ἔ. 121]122, ὁ δὲ Ἱερώνυμος εἰς τὸ ἔ. 122-124. ἴδ. καὶ Ellissen ἐν εἰρ. τ.

* Ὁ Παυσαν. (Α. 18, 9) καλεῖ τὸ ἱερὸν οὐχὶ Πάνθεον ἀλλὰ «θεοὶς τοῖς πᾶσιν ἱερὸν κοινόν». (Σ. Μ.)

⁵² Πρὸβλ. Παυσαν. Α. 18, 9, 5. Πρὸβλ. Cassiodor. Chronic. (ἐκδ. Mommsen) ἐν τοῖς περὶ τοῦ ἔ. 136 (σ. 637) Συγκελλ. (ἐκδ. Βόνν.) σ. 660 ἢ σ. 349 (P) τέλ. ἐν τοῖς περὶ Ὀλυμπ. 228, 1 = 133/4 μ. X. Hieronym. ἐν τ. Ὀλυμπ. 227, 4 = 132]3

* Πρόκειται, ἐννοεῖται, περὶ τοῦ Κηφισοῦ τοῦ βέοντος παρὰ τὴν Ἐλευσίνα («Ρεῖ δὲ Κηφισὸς πρὸς Ἐλευσίνη... καὶ... «πρὸς τούτῳ τῷ Κηφισῷ») Παυσ. ἐν εἰρ. τ. (Σ. Μ.)

ὠκοδόμησε καὶ ναὸν μεγαλοπρεπῆ τοῦ Πανελληνίου Διός⁵³, μεθ' οὗ συνεδέθη ὕστερον μεγάλη πανελλήνιος ἐθνικὴ ἐορτὴ. Νεώτεροι ἐρευνηταὶ πιστεύουσι προσέτι ὅτι πλὴν τῶν μνημονευθησομένων ἔτι μεγάλων ἔργων τοῦ Ἀδριανοῦ ἐν Ἀθήναις καὶ ἄλλα ἔργα πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τούτου γενόμενα· ἀλλὰ περὶ τούτου οὐδεμίαν εὐρίσκομεν ἀσφαλῆ μαρτυρίαν ἐκ τῆς ἀρχαίας ἡμῶν πηγῆς⁵⁴.

μ. Χ. παρὰ Schöne, Εὐσεβ. Χρον. τόμ. 2. σ. 106. 167. Ὁ Ellissen καὶ ὁ Bursian ἀποχωρίζουσι τὴν τῶν ἑκατὸν ἐκ Φρυγίου λίθου κίωνων στοᾶν ἀπὸ τοῦ Πανθέου. * Τοῦ γυμνασίου τοῦ Ἀδριανοῦ λείψανα (πρβλ. Böckh I. ἀρ. 353, γραμμ. 13) θεωροῦνται ὑπὸ τῶν νεωτέρων (Ross, Archäol. Aufs. τόμ. 1. σ. 258 κξ) τὰ ἐρείπια εὐρέως τινος περιβόλου, διατηρούμενα ἐν θέσει κειμένη 200 πόδ. βορειότερον τῆς στοᾶς τῆς Ἀθηνᾶς Ἀρχηγέτιδος (τόμ. Α. σ. 642 κξ) μετὰ τῆς δυτικῆς προσόψεως ἐν τῇ αὐτῇ εὐθυντηρίᾳ γραμμῇ πρὸς αὐτὴν κείμενα (τῶν ἐκ Λιδυκοῦ μαρμάρου («τῆς λιθοτομίας τῆς Λιδύων») κίωνων ἀπώλετο πᾶν ἕγνος). Πρβλ. Stuart, Alterth. v. Athen I. τευχ. 1. Πιν. 7 κξ. Bursian, «Athen» παρὰ Pauly R. E. τόμ. 1. ἐκδ. 2. σ. 1980. Geogr. v. Griechenl. σ. 292. Κατὰ Bursian, Geogr. σ. 291 κξ. τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος ἐρείπια εἶναι 150 μέτρα ἀνατολικῶς τοῦ Γυμνασίου τοῦ Πτολεμαίου Φιλαδέλφου. Τὸ κτίριον (κείμενον παρὰ τὴν νῦν ἐκκλησίαν τῆς μεγάλης Παναγίας καὶ τῶν ἁγίων Ἀτωμάτων, ἐγγὺς τῆς ἀγορᾶς τῶν νῦν Ἀθηνῶν) ἀπετέλει τετράγωνον, περικεκλεισμένον ὑπὸ τειχῶν, 376' μήκους καὶ 252' πλάτους. Ὁ Ellissen τούναντίον θεωρεῖ τὰ ἐρείπια ταῦτα ὡς λείψανα τῆς μεγάλῃς στοᾶς· ὁμοίως δὲ καὶ ὁ Κούρτιος (Attische Studien II. σ. 53). **

⁵³ Πaus. Α. 18, 9. Bursian σ. 291. Τὸ τοῦ Δ. Κασσίου χωρίον (69, 16), ἐν ᾧ λέγεται «τόν τε σηκόν τόν ἑαυτοῦ, τὸ Πανελλήνιον ὠνομασμένον, οἰκοδομησασθαι τοῖς Ἑλλησιν ἐπέτρεψε κτλ.» εἶναι δυσνόητον. Δὲν ἐννοεῖται ἐκ τούτου σαφῶς ἂν ὁ Δίων ταῦτα λέγων ἐνόει τὸν νέον Πανελλήνιον ναόν*** (καὶ τὰ νέα Πανελλήνια)—εἰ καὶ τοῦτο εἶναι τὸ πιθανώτερον—ἢ ἂν οὗτος (ἢ ὁ ἐπιτομεὺς αὐτοῦ) τὰς περὶ τῆς οἰκοδομήσεως τοῦ ναοῦ τούτου εἰδήσεις συνέχει πρὸς τὰς περὶ ἰδρύσεως σηκοῦ τινος πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀδριανοῦ ἐν τῷ Ὀλυμπίῳ (ἴδ. κατωτέρω) ἰδρυθέντος.

⁵⁴ Νεώτεροι δηλονότι ἐρευνηταὶ ἀποδίδουσι τῷ Ἀδριανῷ καὶ ἄλλας ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τούτου οἰκοδομίας. Οὕτω λ. γ. ὁ K. Bötticher (Philol. 1867. Supplem. τ. III. τευχ. 3 καὶ 4 «Ergänzungen zu den letzten Untersuchungen auf der Acropolis» VII. σ. 314

* Τοῦτο ἀκριβῶς ἐξάγεται ἐκ τῶν λόγων αὐτῶν τοῦ Πausανίου ἐν εἰρ. τ. «Ἀδριανὸς δὲ κατεσκευάσατο μὲν καὶ ἄλλα Ἀθηναίσις, ναὸν Ἡρας καὶ Διὸς Πανελληνίου καὶ θεοῖς τοῖς πᾶσιν ἱερόν κοινόν· τὰ δὲ ἐπιφανέστατα ἑκατὸν εἰσι κίονες· Φρυγίου λίθου πεποίηται...». (Σ. Μ.)

** Διὰ τῶν ἐσχάτως γενομένων ἐν τῇ χώρῳ τούτῳ ὑπὸ τῆς ἡμετέρας Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας ἀνασκαφῶν τὰ λείψανα τοῦ κτιρίου τούτου ἀπεκαλύφθησαν εὐρύτερον καὶ ἐντελέστερον, θεωροῦνται δὲ ὡς λείψανα τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Ἀδριανοῦ. (Σ. Μ.)

*** Τὸν ναὸν πάντως τοῦ Πανελληνίου Διός. (Σ. Μ.)

Ἐξ ἄλλου ὁ Ἀδριανός, πιθανώτατα ἐν αὐτῇ τῇ πρώτῃ αἰτοῦ ἐν Ἀθήναις διατριβῇ, ἐποιήσατο ἑναρξιν δύο ἀρχιτεκτονικῶν ἐπιχειρήσεων, αἵτινες διαφερόντως διηρώνισαν τὴν μνήμην αὐτοῦ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ. Ἀνατολικῶς καὶ νοτιανατολικῶς τῆς ἀκροπόλεως, μεταξύ ταύτης καὶ τοῦ μικροῦ ποταμοῦ Ἰλισσοῦ, ἔκειτο τότε ἡμιτελὲς μόνον κολοσσιαῖόν τι κτίριον, τὸ λεγόμενον Ὀλυμπίειον, ὁ ναὸς τοῦ Ὀλυμπίου Διός. Ἡ παράδοσις ἀνέφερε τὴν πρώτην κτίσιν τοῦ τεραστίου τούτου ἔργου εἰς τὸν μυθικὸν Ἑλληνα Δευκαλίωνα, οὗ καὶ ὁ λεγόμενος τάφος ἐδεικνύετο ὀπίσθεν τοῦ ναοῦ⁵⁵. Ἀληθῶς δὲ ὁ τύραννος Πεισίστρατος ἦτο ὁ τὸ πρῶτον θεμελιώσας τὸν ναόν· ἀλλ' ἡ οἰκοδομία, ζῶντος αὐτοῦ, μέχρι τοῦ ἡμίσεος μόνον εἶχε τελεσθῆ⁵⁶. Ἡ πτώσις τοῦ οἴκου αὐτοῦ, οἱ πόλεμοι τῶν ἐπομένων ἐτῶν, οἱ ἡρωϊκοὶ ἀγῶνες τῆς νεαρᾶς Ἀττικῆς δημοκρατίας κατὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους καὶ μετ' αὐτούς, ἐκώλυσαν τὴν ἐξακολούθησιν τῶν ἐργασιῶν, καὶ οἱ μεγάλοι ἄνδρες τῶν χρόνων τῆς μεγίστης ἀκμῆς τῆς πόλεως προετίμησαν νὰ στρέψωσι τὰς δυνάμεις καὶ τοὺς πόρους αὐτῶν εἰς ἄλλα μεγαλοεργήματα. Οὕτω ἡμιτελὴς μόνον ὁ γιγάντιος ναὸς εἶδε τοὺς αἰῶνας ἀλλεπαλλήλους παρελαύνοντας ἔμπροσθεν αὐτοῦ· εἶτα δὲ ὁ φιλέλλην καὶ ἄλλως πρὸς ἕκτακτα ἔργα κτίσιν αἰσθανόμενος βασι-

κξ.) εἰκάζει ὅτι ἴσως ὁ Ἀδριανὸς ἔκτισεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὸ πρὸς ἀνατολὰς τῆς ἀκροπόλεως (σ. 289 κξ.) κείμενον Ἐλευσίνιον (οὗ νῦν ὁ Wachsmuth ἐν Rhein. Museum (1868) τ. 23. τευχ. 1. σ. 47-62. 185, προσδιορίζει τὴν θέσιν ἐπὶ χαμηλοῦ τινος λόφου κατὰ τὴν νοτιανατολικὴν ἄκρην τοῦ λόφου τῆς Ἀκροπόλεως) καὶ ὅτι ἐνταῦθα καὶ βωμόν ἴδρυσεν (πρὸβλ. Aufsatz. V). Περὶ οἰκοδομίας τινὸς τοῦ Ἀδριανοῦ ἐν τῷ Διονυσιακῷ θεάτρῳ ἴδ. Ρουσσόπουλον ἐν Ἀρχαιολ. Ἐφημ. (1862) σ. 287. Philol. (1866) τ. 23. σ. 497 (ὁ Fr. Lenormant « L Institut » ἀρ. 349. janv. (1865) περιγράφει τὰ λείψανα τοῦ θεάτρου τούτου· ἡ διασκευὴ τοῦ κτιρίου ἢ γενομένη ἐν τοῖς τοῦ Ἀδριανοῦ χρόνοις [πρὸβλ. καὶ Vischer, N. Schweiz. Mus. (1863) τ. 3. σ. 76] περιώριζε τὴν ὀρχήστραν εἰς τὸν χώρον, ὃν κατεῖχεν ἡ ὀρχήστρα ἐν τῷ Ῥωμαϊκῷ θεάτρῳ· ἔτι δὲ καὶ τρίτη τις ἐγένετο διασκευὴ, πιθανῶς ἐπὶ τοῦ Σεπτιμίου Σεβήρου). Περὶ διασκευῆς τινος γενομένης ἐν τῷ 3 μ. X. αἰῶνι ἴδ. Vischer ἐν N. Schweizer. Mus. (1863) III. σ. 70. Philol. τ. 20. σ. 573. τ. 23. σ. 497.

⁵⁵ Πρὸβλ. Πausan. A. 18, 8. Marmor. Onon. σ. 18. Bursian, Geographie von Griechenland. τόμ. 1. σ. 300. Flemmer σ. 50.

⁵⁶ Στράβ. Θ. 396. Θουκυδ. Β. 15. Ἀριστοτέλ. Πολιτ. Ε. 11. Vitruv. VII. Praef. 15. σ. 155.

λεὺς τῆς Συρίας, ὁ Σελευκίδης Ἀντίοχος Δ΄. ὁ Ἐπιφανής, κατὰ τὰ ἔτη 176-164 π. Χ. (πρβλ. τόμ. Α΄. σ. 246) ἐν τῇ μεγαθυμίᾳ αὐτοῦ ἐβουλεύσατο νὰ παράσχη εἰς τὴν ἀγαπητὴν τῷ Ἑλληνιστικῷ κόσμῳ πόλιν δῶρον ἐκπάγλως λαμπρὸν ἀναλαμβάνων αὐτὸς τὴν συμπλήρωσιν τοῦ Ὀλυμπιεῖου. Ὁ Ῥωμαῖος ἀρχιτέκτων Δέκιμος Κοσσούτιος, οὗ τὴν μνήμην ἤνωσε πρὸς τὸ ἔργον καὶ Ἀθηναϊκὴ τις ἐπιγραφή (πιθανῶς δὲ κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον καὶ ἀνδριάς τις παρὰ τὸν ναὸν^{57α}) ἔλαβε παρὰ τοῦ βασιλέως τοὺς τε ἀναγκαιοῦντας πόρους καὶ τὴν ἐντολὴν τοῦ ἐπαναλαβεῖν τὴν ἀπὸ τοσοῦτων γενεῶν διακοπεῖσαν οἰκοδομίαν. Ὁ Κοσσούτιος δὲ ὠκοδόμησε πράγματι τὸν μεγαλοπρεπῶς ἐκτισμένον σηκὸν τοῦ ναοῦ καὶ περιέβαλε τοῦτον διὰ διπλῆς σειρᾶς Κορινθιακῶν κιόνων⁵⁷. Ἀλλὰ μετὰ τοῦ θανάτου τοῦ γενναιοδώρου Σελευκίδου διεκόπη αὔθις ἡ οἰκοδομία τοῦ ναοῦ ἐπὶ 200 περίπου ἔτη. Ὑπὸ τοῦ Σύλλα οὐδεμία ἐπηνέχθη εἰς τὸν ναὸν ἐπαισθητὴ βλάβη (τόμ. Α΄. σ. 484)⁵⁸. ἀλλὰ καὶ τὸ σχέδιον Ἑλληνιστικῶν τιμῶν, τοῖς Ῥωμαῖοις φίλα φρονούντων ὑποτελῶν ἡγεμόνων τῆς Ἀνατολῆς τοῦ συμπληρῶσαι τὴν οἰκοδομὴν καὶ ἀφιερῶσαι αὐτὴν εἰς τὸν δαίμονα τοῦ Αὐγούστου (τόμ. Α΄. σ. 646) φαίνεται ὅτι οὐδέποτε σοβαρῶς ἐμελετήθη⁵⁹. Ὅπως δὲ ἐν τοῖς ἡμετέροις χρόνοις, οὐ πρὸ πολλῶν ἐτῶν, ὁ μητροπολιτικὸς ναὸς (Dom) τῆς Κολωνίας, οὕτω καὶ τὸ μέγα Ἑλληνικὸν ἐθνικὸν ἔργον ἐν

^{57α} Büekh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 363.

⁵⁷ Πρβλ. Liv. 41, 20. Πολυδ. KS. 10, 12. Grand. Licinian (ἐκδ. Βόνν.) σ. 9. Ψευδοδικαιαρχ. Ἀναγραφ. Ἑλλάδ. Ἀποσπ. Α. 1. Vellej. I. 10 ἀρχ. Vitruv. VII. Praef. 15. Ἀθην. Ε. σ. 194 α. Hirt, Geschichte der Baukunst. II. 151. Bursian σ. 300.

⁵⁸ Οἱ ὑπὸ τοῦ Σύλλα ἐκ τοῦ Ὀλυμπιεῖου εἰς Ῥώμην κομισθέντες κίονες κατὰ τὴν γιῶμην πολλῶν νεωτέρων δὲν ἦσαν κίονες Κορινθιακοῦ ῥυθμοῦ ἐκ τῶν τῆς οἰκοδομίας τοῦ Κοσσουτίου, ἀλλὰ κατὰ μέρος κείμενοι Δωριοὶ ἐκ τῶν τεχνουργημένων πρὸ αἰώνων εἰς τὴν ἀρχαίαν οἰκοδομίαν τοῦ Πεισιπράτου. Πρβλ. Hirt, Geschichte der Baukunst I. 225. K. O. Müller « Athen » ἐν τῷ Ἑγκυκλοπαιδικῷ Λεξικῷ Ersch-Gruber VI. σ. 233. Ellissen σ. 18.

⁵⁹ Πρβλ. Sueton. August. c. 60.

ταῖς ἡμέραις ἔτι τοῦ Τραϊανοῦ, ὡς ἔλεγεν ἀγανακτῶν ὁ Πλούταρχος⁶⁰, ἔμενον « ἐν πολλοῖς καλοῖς μόνον ἔργον ἀτελές » τῶν γηρασκουσῶν Ἀθηνῶν.

Τότε δὲ ἤρξατο κρατερῶς τοῦ ἔργου ὁ Ἀδριανός· καὶ διὰ τῆς ἐνεργοῦ θελήσεως αὐτοῦ καὶ τῶν πόρων, οὓς ἠδύνατο νὰ διαθέσῃ, κατώρθωσεν ἐντὸς χρόνου ἀναλόγως βραχείος νὰ συμπληρώσῃ τὴν ἀπὸ πλείονων ἢ ἕξ αἰώνων ἀτελῆ μείνασαν πελώριον οἰκοδομὴν καὶ νὰ δωρῆσῃται τῷ ἀρχαίῳ κόσμῳ ἐν ἔτι θαυμαστὸν ἔργον. Ὁ περιβολὸς τοῦ ἱεροῦ εἶχεν ἐμβαδὸν περιοχῆς τεσσάρων σταδίων («κατὰ τὰς νεωτάτας καταμετρήσεις 668 μέτρων») ^{60²}. Αὐτὸς δὲ ὁ λαμπρῶς οἰκοδομηθεὶς ναός, ὅστις ^{61^a} εἶχεν ἐμβαδὸν 59,000 τετραγωνικῶν ποδῶν ἦτο «δίπτερος δεκάστυλος, οὗ ὁ ὑπαίθριος μετὰ τοῦ κολοσσιαίου ἐκ χρυσοῦ καὶ ἐλέφαντος ἀγάλματος κεκοσμημένος σηκὸς περιεβάλλετο ὑπὸ δάσους 120 κίωνων 60 ποδῶν (16, 79 μέτρων) ὕψος ἐχόντων» ⁶¹. Ἡ ὄψις τοῦ ναοῦ ἦτο ἐξόχως ἐπιβλητικὴ· ἔχων οὗτος μῆκος 334 π. καὶ πλάτος 171 π. περιεβάλλετο ὑπὸ κίωνων ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν μετώπων ἐν τριπλῇ

⁶⁰ Πλουτ. Σύλλ. κ. 32 καὶ πρβλ. Λουκιαν. Ἰκαρομενιπ. κ. 24. Σχολ. εἰς τὸ γ. Ἦσυχ. ἐν λ. Ὀλύμπιον.

^{60^a} Πρβλ. καὶ Wachsmuth, Rhein. Mus. (1868) τ. 23. τευχ. 1. σ. 18.

^{61^a} Reber, Geschichte der Baukunst im Alterthum. τευχ. 1. σ. 80.

⁶¹ Πaus. A. 18, 6. Bursian ἐν εἰρ. τ. σ. 300. 301. καὶ παρὰ Pauly R. E. I. ἐκδ. 2. σ. 1980. Böckh. C. I. τόμ. 1. σ. 412. Wachsmuth, Rhein. Mus. (ἐν εἰρ. τ.) σ. 17 κξ. «Über den plan des Tempels, dessen ursprüngliche Anlage jedenfalls ionisch war», ἴδ. ἔτι Hirt, Geschichte der Baukunst I. 225 (κατὰ H. τὸ ἐμβαδὸν τοῦ ναοῦ ἦτο πλείονος τῶν 354 μ. μήκους καὶ πλείονος τῶν 171 μ. εὔρους κατὰ τὸ ἀρχαῖον σχέδιον τοῦ Πεισιστράτου). Stuart, Alterth. von Athen III. σ. 10. Πίν. 7 κξ. πρβλ. Leake, Topogr. σ. 375 κξ. Archäol. Anzeig. 1862. ἀρ. 159 σ. 295. Ἔτι σήμερον διατηρεῖται ἡ ἀνατολικὴ πλευρὰ τοῦ περιβόλου «ἀνάλημμα ἔχον ὕψος 20 ποδ. συγκείμενον ἀπὸ κανονικῶν τετραπλεύρων λίθων καὶ ὑπερειδόμενον ὑπὸ δύο ἰσχυρῶν ἀντηρίδων. Ὡσαύτως δὲ καὶ ἐκ τῆς μεγάλης πληθύος τῶν κίωνων διατηροῦνται ἔτι νῦν 15 κίονες Κορινθιακοὶ (ὧν κίτωθεν ἐργάζεται νῦν καφινεῖόν τι), εἷς δὲ κίων δέκατος ἔκτος καταπεσὼν ὑπὸ τοῦ σειμοῦ τῷ 1852 κεῖται ἔκτοτε ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἐν μεγάλοις τεμαχίοις. Finlay 73. Γ. μ. σ. 56. Bursian, Geogr. σ. 300 καὶ 301 Ludwig, Vier Tage in Athen (1867) σ. 26 κξ.*

* Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἐν ταῖς κατὰ τὸ 1886 γενομέναις περὶ τὸ Ὀλυμπίειον ἀνασκαφαῖς εὐρέθη καὶ δευτέρα εἴσοδος ἢ πρόφυλον ἐν τῇ ἀρκτικῇ πλευρᾷ τοῦ περιβόλου. (Σ. Μ.)

σειρᾶ (ἀνὰ 10 ἐν ἐκάστη σειρᾶ), ἐν ταῖς κατὰ μῆκος δὲ πλευραῖς ἐν διπλῇ σειρᾶ (μετὰ τῶν ἄλλων κιόνων). Προσετίθετο δὲ εἰς ταῦτα πλῆθὺς ἄλλων κοσμημάτων. Πλὴν τῶν ἐξ ἀρχαιότητος εὐρισκομένων ἐν τῷ περιβόλῳ μνημείων, τοῦ ἀρχαίου δηλονότι ἱεροῦ τεμένους «Γῆς ἐπικλήσιν Ὀλυμπίας» (ἐνθα ὑπῆρχε σχίσμα γῆς, ὅθεν ἐλέγετο ὅτι ὑπέρρευσε τὸ ὕδωρ μετὰ τὸν ἐπὶ Δευκαλίωνος κατακλυσμόν), ἔτι δὲ τοῦ ἀρχαίου ναοῦ τοῦ Κρόνου καὶ τῆς Ρέας⁶². πλὴν τοῦ ἀρχαίου χαλκοῦ Διὸς καὶ τινος ἀνδριάντος τοῦ Ἰσοκράτους⁶², προσετίθεντο νῦν πολλὰ μεγαλοπρεπῆ ἔργα γλυπτικῆς νέα. Διότι πρὸς τιμὴν τοῦ μεγάλου αὐτοκράτορος κτίστος ἦσαν ἰδρυμένοι, ἀμέσως πρὸ τοῦ ναοῦ αὐτοῦ, πολυάριθμοι ἀνδριάντες τοῦ Ἀδριανοῦ. Ὡς φαίνεται πιθανόν, πρὸ ἐκατέρου τῶν μετώπων τοῦ ναοῦ ἴσταντο ἀνὰ δύο ἀνδριάντες τοῦ αὐτοκράτορος δύο μὲν ἐκ Θασίου, δύο δὲ ἐξ Αἰγυπτίου μαρμάρου. Πάμπολλαι Ἑλληνικαὶ πόλεις τῆς ἀρχαίας ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος καὶ πολλοὶ ὑπερθαλάσσιοι Ἑλληνικαὶ πόλεις, εἴτε πρὸς δῆλωσιν εὐγνωμοσύνης εἰς τὸν αὐτοκράτορα δι' ὅσα παρὰ τούτου εὐηργετήθησαν εἴτε ἵνα εὐχαριστήσωσιν αὐτῷ ἐπὶ τῇ συντελέσει τοῦ μεγάλου πανελληνίου ἔργου, ἰδρυσαν ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ ναοῦ ἀνδριάντας τοῦ ἡγεμόνος ἀπὸ μαρμάρου ἢ ἀπὸ χαλκοῦ, τοποθετηθέντας ἐν μέρει πρὸ τῶν κιόνων τοῦ ναοῦ. Σώζονται δ' ἄρτι βάσεις καὶ ἐπιγραφαὶ τῶν ἀνδριάντων τούτων, τῶν ἀνατεθέντων ὑπὸ τῶν πόλεων Ἀβύδου, Αἰγίνης, Ἀμφιπόλεως, Ἀνεμουρίου τῆς Κιλικίας, Σμύρνης ἢ Ἐφέσου, Θάσου, τῆς ἐν Καρίᾳ Κεράμου, Κυζίκου, Μιλήτου, τῆς ἐν Κεφαλληνίᾳ Πάλης, τῆς ἐν Κιλικίᾳ Πομπησιόπολεως, Σεβαστοπόλεως τῆς παρὰ τὸν Εὐξείνιον καὶ Σηστοῦ. Οἱ Ἀθηναῖοι δὲ ἀνέθεσαν κολοσσὸν τοῦ αὐτοκράτορος ὀπισθεν τοῦ ναοῦ⁶³. Καὶ ὁ Ἀδριανὸς δὲ ἀνέθηκε μέγαν

⁶² α Ἀλλὰ κατὰ Wachsmuth ἐν εἰρ. τ. σ. 17 κξ. Τὰ εἰς τὰ μνημονευθέντα ἀρχαῖα μέρη ἀνήκοντα ἄλλα καὶ τεμένη ἐξετείνοντο πέραν ἔτι τοῦ περιβόλου πρὸς νότον, ἢ πρὸς νότον καὶ δυσμὰς, μέχρι τοῦ ἀρχαίου τείχους τῆς πόλεως ἢ μέχρι τοῦ Ἰλισσοῦ.

⁶² Πausan. Α. 18, 7. 8.

⁶³ Πρὸς Πausan. Α. 18, 6 καὶ ἴδ. καθόλου Wachsmuth ἐν εἰρ. τ. σ. 16-19.

Ἰνδικὸν ὄφιν⁶⁴. Ἐτι δὲ καθιέρωσεν, ἐν αὐτῷ τῷ ναῷ, ὡς φαίνεται βέβαιον, καὶ βωμὸν πρὸς ἰδίαν αὐτοῦ ὡς θεοῦ λατρείαν· ὥστε ἡ πελώριος οἰκοδομὴ ἐχρησίμευεν ἐνταύτῳ εἰς δόξαν τοῦ τε Διὸς καὶ τοῦ αὐτοκράτορος κτίστου⁶⁵. Καὶ ἀνδριάς δὲ τις ἢ μᾶλλον ἀγάλμα τοῦ ὡς θεοῦ λατρευομένου αὐτοκράτορος εὔρεν, ὡς φαίνεται, θέσιν ἐν τῷ ναῷ⁶⁶. Ἀληθές δὲ εἶναι ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἔταξαν εἰς τὸ Ὀλυμπειον ἱερέα καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἀντικαθιστάμενον, ἐπιμελούμενον τῆς λατρείας τοῦ Διός, ἐνταύτῳ δὲ καὶ τοῦ Ἀδριανοῦ· ὡς φαίνεται δὲ πρῶτος ἢ ὡς εἶναι βέβαιον εἷς τῶν πρώτων τούτων ἱερέων ἦτο ὁ περίφημος Ἡρώδης ὁ ἀπὸ Μαραθῶνος, εἶτα δὲ τὴν θέσιν ταύτην κατέλαβεν ἄπαξ καὶ τις Στάτιος Κουαδῶρατος⁶⁷.

Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 239 μέχρι 343. Gerhards, Archäol. Anzeiger. 1862 σ. 297. 298 καὶ πρὸς καθόλου Franz, El. Epigr. Graec. σ. 286. ἐν ἀρ. 125. Lebas, Attique ἀρ. 141 κξ. σ. 20. καὶ Keil, Philol. Suppl. τόμ. 2 (1863) σ. 578. Τῆς τοῦ συμπλέγματος τῶν κίωνων εἰκόνας ἀλλοίως κατὰ τι ἀντιλαμβάνεται ὁ Böckh ἐν εἰρ. τ. σ. 412. Καὶ παραδέχεται μὲν πάντως ὅτι ἴσταντο ἀνδριάντες τοῦ Ἀδριανοῦ ἀνά δύο ἐν τοῖς εἰσόδοις τοῦ περιδόλου, περίπου πρὸ τῶν δύο μετώπων τοῦ ναοῦ (ἢ πρὸ τῶν εἰσόδων τοῦ περιδόλου αὐτοῦ;). Ἀλλὰ φρονεῖ ὡσαύτως ὅτι παρ' ἐσωτερικὴν τινα πλευρὰν τοῦ περιδόλου ἢ καὶ τὸν ἐσωτερικὸν τοῦ περιδόλου τοῖχον ἐξετείνετο πάντως στοὰ τις, ὑφ' ἣν εὐρίσκοντο τὰ ὑπὸ τῶν ἐλληνικῶν πόλεων τῷ αὐτοκράτορι ἀνακείμενα ἀγάλματα. Τὰ χάλκινα ἀγάλματα ἦσαν ἰδρυμένα κατὰ Β. ὑπὸ τῶν Ῥωμαϊκῶν (ἐν Ἑλλάδι) ἀποικιῶν (οὕτως ἐρμηνεύει ὁ Β. τὸ παρὰ Παισανία ἐν εἰρ. χ. «ἀποίκους πόλεις»). Κατὰ Β. σώζεται ἔτι ἐνός τῶν ἀγαμάτων τῶν ἀποικιῶν ἢ ἐπιγραφῆ.

⁶⁴ Δ. Κασσ. 69, 18.

⁶⁵ Spartian. Hadrian c. 13, 6.

⁶⁶ Τοῦτο κατὰ Δ. Κασσ. 69, 16 «ἐν ᾧ (Ὀλυμπεῖω) καὶ αὐτὸς ἴδρυται», ἐὰν μὴ ὁ Δ. νοῆ ἐνταῦθα τὸν χολοσσιαῖον ἀνδριάντα τοῦ Ἀδριανοῦ τὸν ἰδρυμένον ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἐν τῷ περιδῶλῳ τοῦ Ὀλυμπεῖου.

⁶⁷ Böckh C. I. τόμ. 1. σ. 413 κξ. εἰς ἀρ. 335 καὶ 336. 337. Keil παρὰ Pauly R. E. τ. 1. ἐκδ. 2. σ. 2097. 2098. Ὁ Carl-Bötticher (Philolog. 1867. τρίτ. τόμ. παραρτήματος (Dritter Supplement band) τευχ. 3 καὶ 4. «Ergänzungen zu den letzten Untersuchungen auf der Akropolis zu Athen». Aufs. VII. σ. 314 κξ.) φρονεῖ διὰ τοῦτο ὅτι καὶ ἡ συμπλήρωσις τῆς οἰκοδομῆς τοῦ Ὀλυμπεῖου ἐγένετο ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ «ἀφηρωῖσαι τὸν Ἀδριανὸν ἔτι ζῶντα»· καὶ τὸν ἐν τῷ ναῷ δὲ τούτῳ Ἰνδικὸν ὄφιν θεωρεῖ ὡς παριστῶντα τὸν τοῦ «Ἀδριανοῦ αὐτοῦ δαίμονα». Φρονεῖ πρὸς τούτοις ὅτι (πλὴν τῆς ἐν τῷ Ὀλυμπεῖω λατρείας) ἐκ τῶν χρόνων τούτων ἔλαβε τὴν γένεσιν καὶ ὁ ἰδιαιτερος τοῦ Ἀδριανοῦ ἱερεύς, οὗ ὁ ἐκ μαρμάρου θρόνος ἴστατο ἐν τῷ θεάτρῳ· πρὸς καὶ Philol. 1866. τόμ. 23. σ. 493. Vischer ἐν N Schweizer. Mus. III. (1863) σ. 38. 41.

Τοῦ λαμπροῦ τούτου μεγαλοπρεποῦς ναοῦ, ὅστις καὶ τὴν ἀγαπητὴν τῷ αὐτοκράτορι πόλιν τοσοῦτον ἐξόχως καὶ ἀληθῶς μεγαλοπρεπῶς ἐκόσμηε καὶ τοσοῦτον τεράστιον ἐγένετο μνημεῖον τῆς τε κενοδοξίας καὶ αὐταρέσκου φιλοτιμίας αὐτοῦ, ἐτέλεσε πανηγυρικῶς τὰ ἐγκαινία αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ, ἀφοῦ παρῆλθον ἤδη πλείονα ἢ ἑξακόσια ἔτη ἀφ' ὅτου ὁ Πεισίστρατος ἔθηκε τὰ θεμέλια αὐτοῦ. Τὸν πανηγυρικὸν ἐπὶ τοῖς ἐγκαινίοις λόγον ἀπήγγειλεν, ἰσχύμενος ἐπὶ τῆς κρηπίδος τοῦ ναοῦ, εἰς τῶν περιφημοτάτων μεγαλορρημόνων ῥητόρων τῶν χρόνων ἐκείνων, ὁ σοφιστὴς Πολέμων ὁ Συμυρναῖος*, ὅστις κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην καὶ τὸν χεῖμαρρον τῆς ἐνθουσιώδους εὐγλωττίας αὐτοῦ ἐν τῷ ἀπαγγελθέντι λόγῳ ἀπέδωκεν εἰς θεῖαν ἔμπνευσιν⁶⁸.

Περὶ τῆς νέας ἐν Ἀθήναις ἐπιδόσεως τῆς τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς λατρείας ἀπὸ τῆς ἐξοικοδομήσεως τοῦ Ὀλυμπείου· περὶ φαιδροντῶν καὶ ἱερέων τοῦ Διὸς καὶ τῶν ἐν τῷ Διονυσιακῷ θεάτρῳ ἐκ μαρμάρου θρόνων αὐτῶν ἴδ. Vischer ἐν N.Schweiz. Mus. III. (1863) τευχ. 2-4. σ. 36. 37. 49. 59.

* Ἐν τούτοις ὁ Φιλίστρατος λέγει ῥητῶς ὅτι ὁ Π. εἶχε πατρίδα τὴν Λαοδίκειαν τῆς Καρίας καὶ ὅτι δὲν ἦτο Συμυρναῖος, ὡς οἱ πολλοὶ ἐνόμιζον (Φιλ. Β. Σοφ. 25, 1. «Πολέμων δ' ὁ σοφιστὴς, οὐθ' ὡς οἱ πολλοὶ δοκοῦσι, Συμυρναῖος, οὐθ' ὡς τινες ἐκ Φρυγῶν, ἀλλ' ἤγαγεν αὐτὸν Λαοδίχεια ἢ ἐν Καρίᾳ»). (Σ. Μ.)

⁶⁸ Πρβλ. Παιυσαν. Α. 18, 6. ἀρχ. Δ. Κασσ. 69, 16 ἀρχ. Hist. August. (ἐκδ. Peter τόμ. 1.) Spartian. Hadrian. c. 13, 6. Σχολ. εἰς Λουκιαν. Ἰκαρομένιππον κ. 24. Φιλοστρ. Β. Σοφιστ. Α. 25, 3. σ. 533. («προσίμιον ποιούμενος τοῦ λόγου τὸ μὴ ἀθεεῖ τὴν περὶ αὐτοῦ ὀρμὴν γενέσθαι οἱ»). Ὁ χρόνος τῆς καθιερώσεως ταύτης δὲν καθορίζεται σαφῶς. Τὰ Χρονικά τοῦ Εὐστρατίου καὶ οἱ ἄλλοι χρονογράφοι οὐδὲν λέγουσι περὶ τοῦ χρόνου τῆς καθιερώσεως ταύτης· ἡ δὲ ὑπὸ τοῦ Φιλοστράτου διδομένη χρονολογία ἐν εἰρ. τ. «τὸ δ' Ἀθήνησιν Ὀλύμπιον δι' ἐξήκοντα καὶ πεντακοσίων ἐτῶν ἀποτελεσθὲν καθιερώσας» εἶναι προφανῶς ἡμαρτημένη. Οὕτως ἀβέβαιοι εἶναι καὶ οἱ τῶν νεωτέρων χρονολογικοὶ ὑπολογισμοὶ (πρβλ. Philol. τ. 23 σ. 488). Εἰς χρόνον ὅλως μεταγενέστερον, εἰς τὸ ἔ. 135 μ. Χ. θέτουσι τὴν καθιέρωσιν ὁ Lenormant (Recherch. archéol. à Eleusis Rec. d'inscr. σ. 179) καὶ ὁ Clinton (F. R. σ. 124), ὡς ἤδη καὶ ὁ Eckhel. (D. N. VI. σ. 482). Ἐξ ἄλλου ὁ Corsini (Fast. Att. II. σ. 105 κξ.) ἐθεώρει τὴν καθιέρωσιν ὡς γενομένην τῷ 885 ἀ. κ. Π. = 227, 3 Ὀλυμπ. = 132 μ. Χ. Καὶ ὁ Böckh ὡς χρόνον τῆς καθιερώσεως τοῦ Ὀλυμπείου θεωρεῖ τὴν 227, 3 Ὀλυμπ. = 885 ἀ. κ. Π. = 132 μ. Χ. ἴδ. C. I. τόμ. 1. ἀρ. 1072. πρβλ. ἀρ. 342. τόμ. 2. σ. 9. Ὑπὲρ τοῦ ἔ. 132 συνηγορεῖ ὡσαύτως ὁ Franz (Elem. Epigr. Gr. σ. 286) καὶ ὁ Keil (Philol. Supplem. τ. 2 (1863) σ. 596). Τούναντίον δὲ ὑπὲρ τοῦ ἔ. 863 ἀ. κ. Π. = 130 μ. Χ. ἢ τῆς ἀρχῆς τοῦ θέρους τοῦ ἔτους τούτου, συνηγορεῖ ἐντόνως ὁ Flemmmer, ἐν εἰρ. τ. σ. προλ. VI. καὶ σ. τοῦ κειμ. 2. 30. 46. 53 μ. 58. ἴδ. καὶ τὰ σημειωθέντα ἀνωτ. σ. 368 σημ. 2).

Ἄλλ' ὁ Ἀδριανὸς ἐφρόντισε νὰ καταστήσῃ καὶ τὸν περὶ τὸ Ὀλυμπίειον χῶρον ἄξιον τοῦ νέου θαυμαστοῦ ναοῦ. Τὸ νοτιανατολικὸν μέρος τῆς πόλεως, τὸ ἐκτὸς τῆς κυρίως πόλεως κείμενον, οὐ τὸν πυρῆνα ἀπετέλει νῦν τὸ Ὀλυμπίειον (ὁ χῶρος ὁ κείμενος νοτιανατολικῶς τοῦ δήμου (συνοικίας) Κυδαθηναίων καὶ κατὰ μῆκος τοῦ Ἰλισσοῦ), ὃν πιθανῶς τέως ἔρημον ἢ κεκαλυμμένον ὑπὸ κήπων, ἀθλίων καλυβῶν^{68α} ἢ κενῶν τόπων, μετεβλήθη ὑπ' αὐτοῦ εἰς νέαν, ὠραίαν συνοικίαν τῆς πόλεως. Σήμερον ἔτι οὐ μακρὰν τῆς νοτιοδυτικῆς γωνίας τοῦ περιβόλου τοῦ ναοῦ ἐκείνου ὑψοῦται πύλη ἔχουσα εὖρος 20 π. ἐκατέρωθεν διὰ Κορινθιακῶν κίωνων καὶ παραστατῶν κεκοσμημένη, τοξοειδῶς ἄνωθεν καμαρωτή, ὑπὲρ ἣν ὑψοῦται ἀρχιτεκτονικὴ τις κατασλεύη (Attica) καθ' ὅμοιον ῥυθμὸν κεκοσμημένη. Τὸ ἐπιστύλιον τὸ ἐπὶ τοῦ τόξου τῆς πύλης τοῦ 55 ποδ. ὕψος ἔχοντος μνημείου τούτου, ὅπερ ὠκοδόμησεν ἢ αὐτὸς ὁ Ἀδριανὸς ἢ οἱ Ἀθηναῖοι πρὸς τιμὴν αὐτοῦ ἐν τῷ πρὸς τὸ νοτιοδυτικὸν τετραμμένῳ μετώπῳ φέρει ἐπιγραφὴν (κατὰ προφανῆ μίμησιν τῆς παναρχαίας κατὰ τὸν μῦθον ἐν τῷ Ἴσθμῳ ἐπιγραφῆς τοῦ Θεσέως)* διδάσκουσαν τὸν ξένον ὅτι πρὸς βορρᾶν μὲν τῆς πύλης ἐκτείνονται αἱ ἀρχαῖαι Ἀθῆναι, πρὸς νότον δ' αὐτῆς ἡ «Ἀδριανοῦ πόλις»⁶⁹. Πρὸς αὐξήσιν δὲ τοῦ εὐαρέστου τοῦ νέου

^{68α} Πρβλ. Λουκιαν. Πλοῖον ἢ Εὐχαί. κ. 13. *

* Ἰδ. Πλουτ. Θεσ. 25 «τὴν θρυλουμένην ἐν Ἴσθμῳ στήλην ἔστησεν (ὁ Θ.) ἐπιγράφας...

τὰ μὲν πρὸς ἔω

Τὰδ' οὐχὶ Πελοπόννησος, ἀλλ' Ἰωνία

τὰ δὲ πρὸ ἐσπέραν

Τὰδ' ἐστὶ Πελοπόννησος, οὐκ Ἰωνία». (Σ. Μ.)

⁶⁹ Bursian, Geogr. σ. 301 κξ. Hermann, Gr. Staats alterth. § 176, 18. Leake, Topogr. (ἔκδ. Sauppe) σ. 147. 377. Böckh C. I. 1. ἀρ. 520 Σχολ..... Ἀριστείδ. Παναθην. ἐν τῷ 3. τόμ. τῆς ἐκδόσ. Dindorf σ. 201, 32. Ellissen, z. Gesch. Athens σ. 62. καὶ Wachsmuth ἐν εἰρ. τ. σ. 183, καὶ ἴδ. Spartian. Hadrian. c. 20, 4. Κατὰ

* Ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ οὐδὲν λέγεται μαρτυροῦν τὰ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως λεγόμενα· λέγεται δὲ ἀπλῶς «οἰκίαν τε ἤδη ὠκοδομησάμην ἐν ἐπικαίρῳ μικρὸν ὑπὲρ τὴν Ποικίλην, τὴν παρὰ τὸν Ἰλισσὸν ἐκείνην τὴν πατρῶαν ἀφείς». (Σ. Μ.)

κτίσματος ἤρξατο ὁ Ἀδριανὸς κατασκευῆς μεγάλου ὑδραγωγείου ἐκ τετραγώνων μαρμάρων κτιζομένου καὶ ἐπὶ καμαρῶν στηριζομένου, ἵνα διὰ τούτου ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν νοτιοδυτικὴν ὑπώρειαν περὶ τὴν Κηφισσίαν πηγῶν ἀφθονούσης ὀρεινῆς χώρας ἀγῆται ὄροσερὸν πηγαῖον ὕδωρ εἰς τὴν Ἀθηναϊκὴν νεάπολιν. Ἀλλὰ δὲν ἔζησεν, ἵνα ἐπίδῃ τὴν τοῦ ἔργου συντέλεσιν ⁷⁰.

Τέλος ὁ Ἀδριανὸς ἐν τῷ διακαεῖ αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν ἀγαπητῶν αὐτῷ Ἀθηνῶν ζήλω, ἐν τῇ ζωηρᾷ αὐτοῦ προσπαθείᾳ ἵνα ζωογονήσῃ αὐθις μέρος τῆς ἀρχαίας αἰγλης τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου, ἐνταύτῳ δὲ στηρίξῃ αὐθις τὴν πάντοθεν ὑποσκαπτομένην ἀρχαίαν θρησκείαν ἢ μᾶλλον τὸ σύστημα τῆς τῶν Ὀλυμπίων θεῶν πίστεως, ἵδρυσεν ἐν ταῖς Ἀθήναις αὐτοῦ νέον εἰς τοὺς Ἕλληνας πνευματικὸν κέντρον. Ἡ ἀρχαία Δελφικὴ Ἀμφικτυονία εἶχεν ἐπιζήσει τῇ παρακμῇ αὐτῆς· ἔζη δ' ἔτι ζωὴν φυτικὴν ὡς τοσοῦτοι ἄλλοι παναρχαῖοι ἐν Ἀχαΐᾳ θεσμοί· ὁ δὲ αὐτοκράτωρ ἐν τῇ ὁρμῇ αὐτοῦ νὰ ὀδημιουργήσῃ τι νέον, δὲν ἤθελεν οὐδ' ἠδύνατο πλέον νὰ συνδεθῇ πρὸς αὐτὸν τὸν θεσμόν. Διὰ τοῦτο ἵδρυσεν (ἔχων ἐν τούτοις ὑπ' ὄψει καὶ τὸν σκελετὸν τῶν Ἀμφικτυονικῶν τύπων) τὴν νέαν πανελληνίον ἑορτὴν, τὰ Πανελλήνια. Ὁ αὐτοκράτωρ εἶχεν οἰκοδομήσει ἐν Ἀθήναις, καθὰ εἶδομεν, ναὸν τοῦ Πανελληνίου Διός. Μετὰ τοῦ νέου λοιπὸν τούτου κτίσματος αὐτοῦ συνῆψε μεγάλην τινὰ περιοδικῶς ἐπανερχομένην κατὰ τὴν τοῦ αἰῶνος τάσιν μετ' ἀγώνων παντοίων συνδεδεμένην ἑορτὴν ⁷¹. Ἡ

Wachmuth (ἐν εἰρ. τ. σ. 18 κξ. 185) ἐν ταῖς νέαις ταύταις οἰκοδομίαις μέγα μέρος τοῦ ἀρχαίου τείχους τῆς πόλεως ἐρράγη κατὰ τὴν πλευρὰν ταύτην· πρβλ. καὶ Curtius, Attische Studien I. σ. 59. 67 κξ. Περὶ μεγαλοπρεπῶν νέων Ῥωμαϊκῶν ἐπαύλεων τῶν ἐν τῷ νέῳ τμήματι καὶ τῶν ἐρειπίων αὐτῶν ἴδ. παρὰ Wachsmuth σ. 18. 185. Curtius ἐν εἰρ. τ. σ. 60 καὶ Γοττιγγείους πανηγυρ. λόγ. (Göttinger Festreden) σ. 173. Βραδύτερον ἐπὶ Ἀντωνίνου ἤδη τοῦ Εὐσεβοῦς (Flemmer σ. 60) φαίνεται ὅτι τὸ ὄνομα «Νέαι Ἀθήναι Ἀδριαναί» ἢ «Athenae novae» (S. Orelli ἀρ. 511) κατέστη ἐπικρατέστερον περὶ τούτου τοῦ μέρους τῆς πόλεως.

⁷⁰ Bursian «Athen» παρὰ Pauly R. E. τόμ. 1. ἐκδ. 2. σ. 1980 καὶ Geogr. v. Griechenl. τ. 1. σ. 343. Leake, Topogr. σ. 148 κξ. Böckh C. I. τ. 1. ἀρ. 347 καὶ ἴδ. καὶ Orelli ἀρ. 511.

⁷¹ Πρβλ. Δ. Κασσ. 69, 16. ἀρχ. Φιλοστρ. Β. Σοφιστ. Β. 1, 5. σ. 550 καὶ 17

δὲ ἑορτὴ αὕτη ὑπερέβαλλε σφόδρα τὰς πολλὰς ἐν τούτῳ καὶ ἐν τῷ ἐπομένῳ χρόνῳ νεωστὶ ἰδρυθεῖσας ἑορτὰς ὡς πρὸς τὴν καθολικὴν Ἑλληνικὴν σημασίαν αὐτῆς, τοῦλάχιστον ἐν τῷ πνεύματι τοῦ αὐτοκράτορος, ὡς προωρισμένη νὰ ἐωρτάζηται οὐχὶ αὕτη καθ' ἑαυτὴν ὡς ἑορτὴ, ἀλλ' ὡς μέγα κόσμημα συνόδου πανελληνίου. Ὁ Ἀδριανὸς συνέστησε σύνοδον « πανελλήνων » συνεργομένην ἐν Ἀθήναις καὶ ἐκπροσωποῦσαν ἅπαν τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, τὸ οἰκοῦν ἐν ταῖς ἐντεῦθεν καὶ ἐκεῖθεν τοῦ Αἰγαίου περαλίαις χώραις, προωρισμένην δὲ νὰ δίδῃ νέαν ζωὴν εἰς τὰς θρησκευτικὰς δόξας καὶ τὸ ἐθνικὸν αἶσθημα τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ἐν τῷ τοιοῦτῳ αὐτῆς προορισμῷ ἡ σύνοδος αὕτη δὲν ἦτο ἰσοδύναμος πρὸς τὴν ἐπαρχιακὴν σύνοδον τῆς Ἀχαΐας, πρὸς τὴν ἐν Ἀργεὶ δηλονότι συνεργομένην ἀρχαιοτέραν σύνοδον τῶν Πανελλήνων, οὔτε ἀντίθετος πρὸς αὐτήν. Πᾶσαι αἱ ἐπὶ τῶν δύο ὀχθῶν τοῦ Αἰγαίου πελάγους Ἑλληνικαὶ πόλεις ἔπεμπον εἰς Ἀθήνας πρὸς τὴν σύνοδον ταύτην καὶ πρὸς τὴν μεγάλην ἑορτὴν « τὰ Πανελλήνια » τοὺς ἀντιπροσώπους αὐτῶν ⁷². Ἰδρῦθη δὲ καὶ κοινὸν ταμεῖον, οὗ ὁ διοικητῆς κατὰ τὸ ἀρχαῖον παράδειγμα τῶν Ἀθηναίων ἔφερε τὸ ὑπερήφανον ὄνομα τοῦ « Ἑλληνοταμίου » ⁷³. Ὁ προεδρεύων καὶ τῆς συνόδου ταύτης (τοῦ Πανελληνίου) καὶ τῶν Πανελληνίων προσηγορεύετο « Ἑλλαδάρχης τῶν Ἑλλήνων » ⁷⁴. Πότε δ' Ἀδριανὸς

ἀρχ. σ. 597. Beulé, Acrop. d'Athènes II. σ. 330. ἀρ. 9. σ. 351 ἐν ἀρ. 28. Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 247. 353. 1068. τόμ. 3 ἀρ. 3832. 3833. 5913. καὶ ἴδ. κατωτέρω σημ. 36 κξ. πρβλ. παρὰ C. Müller Aeginet. σ. 158 τὰ χωρία τὰ ἐν Σχολ. εἰς Πίνδ. Ὀλυμπ. Ζ. 151. καὶ ἐν Εὐσταθ. Παρεκδ. εἰς Ἰλ. Β. σ. 473.

⁷² Πρβλ. Böckh C. I. τόμ. 1. σ. 417 κξ. σ. 471. σ. 580. σ. 560. σ. 607. 610. τόμ. 2. σ. 580. τόμ. 1. ἀρ. 1058. ἀρ. 1058 ἀρ. 1192. ἀρ. 1124. ἀρ. 1256. ἀρ. 1738. Πανελλήνες προσήρχοντο καὶ ἀπὸ Κυρήνης. Böckh ἀρ. 351. ἴδ. καὶ τόμ. 3. ἀρ. 3832 κξ. Πρβλ. καθόλου πρὸς τούτοις Keil, Syll. inser. Boeot. σ. 122 καὶ προσέτι Meier, de theoris σ. XXII. Kuhn, Röm. Verfass. τόμ. 2. σ. 76. C. Müller, Aeginet. σ. 157 κξ. Leake, travels in northern Greece II. σ. 627 κξ.

⁷³ Böckh C. I. 1. 1124.

⁷⁴ Πρβλ. Böckh C. I. τόμ. 3. ἀρ. 3832 γραμμ. 1 κξ. 12. 13. ἀρ. 3833. γραμμ. 1 κξ. (ἀρ. 3834 γραμμ. 6)· κατὰ ταύτας ἡ ἐπίσημος προσηγορία ἦτο « ἄρχων τῶν Παν-

ετέλεσε τὸ πρῶτον τὴν ἐορτὴν ταύτην μένει ἄδηλον⁷⁵. ἀλλ' ὁ πρῶτος Ἑλλαδάρχης τῶν νέων Πανελλήνων ἦτο ὁ περίφημος Ἀθηναῖος καθηγητῆς Ἡρώδης ὁ Ἀττικὸς (ἴδ. κατωτέρω)⁷⁶. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι, ἐπιτετραμμένοι τὴν διεύθυνσιν, ἔχοντες δὲ καὶ τὴν ἔδραν τοῦ νέου κατασκευάσματος, ἐντεῦθεν δὲ ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν αὖθις νέαν περιβαλλόμενοι αἰγλήν ἠδύναντο νὰ εἰπωσιν ἀληθῶς ὅτι σκιά τις τοῦ ἡγεμονικοῦ αὐτῶν ἐν Ἑλλάδι μεγαλείου ἀνέκυψεν αὖθις^{76α} (ἀτυχῶς ἦτο τῇ ἀληθείᾳ παίγνιον σκιάς). Ἀλλ' αἱ Ἀθηναὶ καὶ οἱ Ἕλληνες ἐξύμνουν τὸν μέγαν φιλέλληνα ἡγεμόνα, ὅστις ἀνθ' ὧν ἔπραξεν ὡς φιλέλλην πανταχοῦ, κατὰ τὸ ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων διδόμενον παράδειγμα, ἐκλήθη « Ὀλύμπιος », « Πύθιος », « Πανελλήνιος »⁷⁷. Μετὰ τῶν Πανελληνίων δὲ τούτων, ὡς οἴκοθεν νοεῖται,

ελλήνων» καὶ « Ἀγωνοθέτης τῶν Πανελληνίων » * (ἴσως ἐνταῦθα ἀνήκει καὶ ὁ ἀρ. 4021 καὶ πρβλ. Böckh 1. ἀρ. 353. γραμμ. 13 κξ. σ. 422). ἴσως δὲ ἡ προσηγορία αὕτη εἶναι ταυτοσημῶς πρὸς τὸ « πρῶτος τῶν Πανελλήνων » ἢ « πρῶτος Πανέλλην » ἴδ. Böckh 1. ἀρ. 1058. (ἴσως δὲ ἐνταῦθα ἀνάγεται καὶ τὸ « πρῶτος τῶν Ἑλλήνων » Böckh 3 ἀρ. 4030). Ἡ προεδρία ἐν τῇ συνόδῳ ταύτῃ κατελαμβάνετο διαδοχικῶς ὑπὸ τῶν ἀπεσταλμένων τῶν διαφόρων πόλεων· πρβλ. καὶ Böckh ἀρ. 423. σ. 154. (δὲν δύναμαι νὰ κρίνω σαφῶς ἂν ὁ ἐνταῦθα (γραμ. 8 κξ) μνημονευόμενος λογιστῆς συνεδέετο πρὸς τὸν θεσμόν τοῦτον ἢ ἂν ἀνῆκεν οὗτος εἰς τὰς ἐν σ. 187 σημ. 65 μνημονευθείσας ἀρχάς). ἴδ. καὶ τὴν ἔκφρασιν « συμπατέλληνες » Böckh III. ἀρ. 3833 γραμμ. 9.

⁷⁵ ἴσως μετὰ ἢ κατὰ τὴν καθιέρωσιν τοῦ Ὀλυμπείου.

⁷⁶ Φιλοστρ. Β. Σοφιστ. Β'. 1, 5. σ. 549 τέλ. Βραδύτερον Ἑλλαδάρχης ἀναφέρεται ὁ Γάιος Κούρτιος Πρόκλος ὁ Μεγαρεύς. Böckh 1. ἀρ. 1058 (πρβλ. ἀρ. 4030). Ἐπὶ τοῦ Ἀντωνίνου Πίου τοιοῦτοι Ἑλλαδάρχαι ἦσαν ὁ Τ. Φλάβιος Κύλλας καὶ Κλ. Ἰάσων. Böckh τ. 3. ἀρ. 3832 καὶ 3833. Ἐπὶ Κομμόδου ὁ σοφιστῆς Ροῦφος ὁ Περίνθιος (Φιλοστρ. ἐν εἰρ. τ. Β'. 17 ἀρχ. σ. 597. (Ροῦφον δὲ τὸν ἐκ Περίνθου σοφιστὴν... τὴν τῶν Πανελληνίων Ἀθήνησιν εὐκλεῶς ἤρξε)). Βραδύτερον ἀναφέρεται (Böckh 1. σ. 422 ἀρ. 353) ὡς ἀγωνοθέτης ἢ ἄρχων τῶν Πανελληνίων ἄπαξ γενόμενος ὁ αὐτοκράτωρ Σεπτίμιος Σεβήρος (καὶ ὑπὸ τοῦτον ὁ στρατηγὸς Ἀλκαμένης).

^{76α} Πρβλ. καὶ Böckh C. I. 2. σ. 580 b.

⁷⁷ Eckhel D. N. VI. σ. 518. Flemmer σ. 69 κξ. Böckh 1. ἀρ. 1072. 3. ἀρ. 3833. Ἀπλῶς Ὀλύμπιος (Ross, inscr. ined. II. σ. 78 καὶ ἴδ. ἐν Περίνθῳ, Böckh ἀρ. 2021. ἐν Κορίνθῳ καὶ (μετὰ ἀνδριάντος) ἐν Θήβαις (Lenormant, Inscr. Graec. inedit. centuriat. 2 καὶ 3 Rhein. Mus. 1866. τόμ. 21. τευχ. 3. σ. 394 καὶ 401) ἀρ. 242 καὶ ἀρ. 278. ἐν Νικοπόλει Böckh C. I. 2. ἀρ. 1822. ἐν Μιτυλήνῃ ἀρ. 2179. καὶ (Addend.) ἀρ. 2179 b καὶ c. ἐν Σπάρτῃ ἀρ. 1312. ἐν Πεπαρήθῳ (Addend.) ἀρ. 2154 c. ἐν Ἀν-

* Καὶ « Πανελληνίων ἄρχων » ἴδ. κατωτ. ἐν σημ. 76. (Σ. Μ.)

συνεδέθη καὶ ἡ λατρεία τοῦ «θεοῦ» Ἀδριανοῦ, οὗ ὁ ἱερεὺς ἦτο πάντοτε ὁ προϊστάμενος τῶν Πανελλήνων⁷⁸.

Διὰ πάντα ταῦτα τὰ ἐν ταῖς καθ' ἕκαστα μὴ γενόμενα ἡμῖν γνωστὰ εὐεργετήματα δαψιλῶς πάνυ ὑπέδειξαν οἱ Ἕλληνες τὴν εὐγνωμοσύνην αὐτῶν εἰς τὸν αὐτοκράτορα· ἀλλ' ἔπραξαν τοῦτο κατὰ τρόπον συνάδοντα, ὡς οἷόν τε ἐντελῶς, πρὸς τὸν δουλοπρεπεῖ καὶ ἠθικῶς καταπεπτωκότα χαρακτῆρα τῆς διεφθαρμένης ταύτης γενεᾶς. Πρὸς ταῖς συνήθεσιν εὐχαριστηρίοις καὶ τιμητικαῖς ἐπιγραφαῖς⁷⁹ καὶ πολλαῖς ἄλλαις, ἐν αἷς μετὰ θάνατον ὑμνεῖται ὡς «θεός» ἢ θεὸς μετὰ θάνατον⁸⁰, αὐτὸς οὗτος, συμφώνως ὅλως πρὸς τὸν χαρακτῆρα τοῦ αἰῶνος, ζῶν ἔτι, πολλάκις τιμᾶται ὡς θεός, ὅτε μὲν ἀπλῶς ὡς «θεός»⁸¹, ὅτε δὲ ἀφομοιούμενος πρὸς ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν θεότητα⁸². Καθ' ὅμοιον δὲ τρόπον ἡ γυνὴ αὐτοῦ, ἡ Αὐγούστα Σαβίνα, ζῶσα ἔτι, ἐτιμήθη ὡς «θεά»⁸³. Πλὴν δὲ τού-

δρω (Add.) ἀρ. 2349 m. ἐν τινι ἐπιγραφῇ τοῦ Φωκικοῦ κοινοῦ ἐν Θήβαις. ἴδ. Keil, Syll. inscr. Boeot. ἀρ. 26. σ. 109. Περὶ τῶν ἐν Ὀλυμπίῳ ἐπιγραφῶν ἴδ. Böckh ἀρ. 331 κξ. Περὶ Ἀθηναίων ἴδ. κατωτ. σημ. 98 κξ. καὶ πρὸλ. καθόλου ἀνωτ. σ. 398 σημ. 63 καὶ Keil, Philol. Suppl. τ. 2 (1863) σ. 578. Preller, Röm. Mythol. σ. 793. Πανελλήνιος ἐν Τεγέᾳ ἴδ. Böckh ἀρ. 1521. Ὀλύμπιος ἐν ταῖς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ πόλεσιν ἴδ. Flemmer σ. 72 κξ.

⁷⁸ Böckh C. I. τ. 3. σ. 6 κξ. ἀρ. 3832 γραμ. 1. ἀρ. 3833 γραμ. 1.

⁷⁹ Böckh ἀρ. 1072. 1614. 1615. 2153. Ἀνδριάς καὶ ἐπιγραφὴ τιμητικὴ τοῦ Ἀδριανοῦ ὑπῆρχε καὶ ἐν Σύρῳ. Böckh ἀρ. 2347 d. (κατὰ ἢ μετὰ τὸ 119 μ.Χ.) καὶ ἴδ. καὶ ἀρ. 2347 e. Ἐπιγραφὴν ἐξ Ἀνάφης ἴδ. παρὰ Koss, Archäol. Aufs. τ. 2. σ. 506. (καὶ πρὸλ. εἰκότως τὰ ἐν σημ. 77 καὶ ἀνωτέρω ἐν σ. 332. 308 εἰρημένα).

⁸⁰ Περὶ Ἀδριανοῦ ὡς θεοῦ μετὰ θάνατον (divus) ἴδ. πλὴν ἄλλων Böckh I. ἀρ. 1074. 1617. 1315. 1317. 1879 b. 2340. τόμ. 3. ἀρ. 5886.

⁸¹ Θεὸς καλεῖται ὁ Ἀδριανὸς ἐν Κορωνείᾳ (ἐνθα ἀνέκειτο αὐτοῦ ἄγαλμα καὶ ἐπιγραφὴ). Böckh ἀρ. 1616. πρὸλ. Keil, Syll. inscr. Boeot. σ. 112. θεϊότατος ἐν Σπάρτῃ, (ἀρ. 1346. 1241). καὶ ἐν ταῖς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ πόλεσιν ἴδ. Flemmer σ. 74 κξ.

⁸² Καὶ Ζεὺς Ἐλευθέριος καλεῖται ὁ Ἀδριανός. Keil, Philol. Suppl. τ. 2 (1863) σ. 578. Ζεὺς Δωδωναῖος ἐν Νικοπόλει (Böckh C. I. 2. 1822. πρὸλ. Eckhel VI. σ. 518) Ζεὺς κτίστης ἐν Μιτυλήνῃ ἀρ. 2179. (Ζεὺς) Βουλαῖος ἐν Ἀδία. Böckh I. ἀρ. 1307. Ζεὺς Σωτήρ ἐν Σπάρτῃ ἀρ. 1312. καὶ πρὸλ. K. F. Hermann. Griechische Staatsalterth. § 190 σημ. 7 καὶ 8. σ. 565 κξ.

⁸³ Ὡς «νέα Δημήτηρ» (ἴδ. καθόλου Mionnet, Descr. de med III. σ. 226 ἀρ. 1262. Eckhel VI. σ. 521 κξ. πρὸλ. καὶ σ. 481-515 κξ.) ἐν Μεγάροις (Böckh τόμ. 1. ἀρ. 1073) καὶ ἐν Ἀθήναις σ. 458. Ἐν Ἀθήναις εἶχεν ἰδιαιτέραν ἱερόφαντιν ἐκ τοῦ οἴκου

των ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος ἐτιμήθη ἐν πολλοῖς τόποις τῆς Ἑλλάδος (ἵνα μὴ εἴπωμεν ἔτι περὶ Ἀθηνῶν, αὐθις δὲ καὶ περὶ τοῦ Ὀλυμπίου) δι' ἰδρύσεως ἀνδριάντων εἰς αὐτόν. Τοιούτους ἀνδριάντας ἤγειραν εἰς αὐτόν τὸ μὲν οἱ κατ' ἰδίαν δῆμοι (ἴδ. κατωτέρω), τὸ δὲ ὁλόκληροι χῶραι, ἔτι δὲ καὶ συμπολιτεῖαι ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἀχαΐα. Οὕτως οἱ Φωκεῖς, «τὸ κοινὸν τῶν Φωκέων», ἔστησαν ἐν Θήβαις εἰς τὸν Ἀδριανὸν ἀνδριάντα καὶ τιμητικὴν ἐπιγραφὴν. Οἱ Ἀβιᾶται τῆς Μεσσηνίας (πρβλ. ἀνωτέρω σ. 42) διὰ ψήφισματος τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας, ἧς μετεῖχον^{85α}, ἴδρυσαν πρὸς τιμὴν τοῦ αὐτοκράτορος μνημεῖον καὶ μετὰ πομπῶδους τιμητικῆς ἐπιγραφῆς^{85β} καὶ ἡ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία ἐν τῇ ιδιότητι αὐτῆς ταύτη ἴδρυσεν ἐν τῷ ναῶ τῆς Ὀλυμπίας ἄγαλμα τοῦ αὐτοκράτορος ἐκ Παρίου μαρμάρου⁸⁶· ὡσαύτως δὲ καὶ οἱ Ἀμφικτύονες ἐτίμησαν τὸν αὐτοκράτορα δι' ἀνδριάντος καὶ ἐπιγραφῆς ἐν Δελφοῖς⁸⁷. Εἰς ταῦτα δὲ προσετέθησαν (πρβλ. καὶ κατωτέρω) καὶ ἄλλαι τινὲς ἐκ μέρους τῶν Ἑλλήνων ἤττον σημαντικαὶ ἐκδηλώσεις τιμῆς καὶ σεβασμοῦ⁸⁸.

τῶν Λυκομιδῶν ἴδ. καὶ Lenormant. Rech. σ. 156. 185. Bötticher, «Ergänzungen zu d. letzt. Untersuchungen auf d. Akropolis» (Philolog. 1867. τρίτ. τόμ. παραρτ. τευχ. 3 καὶ 4 VII. σ. 314 κξ). Λατρεία τῆς Σαβίνης υφίστατο ἐν Πάλλῃ τῆς Κεφαλληνίας. Böckh C. I. 2. ἀρ. 1929. (Ἐν ταῖς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ πόλεσιν ἴδ. Flemmer σ. 72 κξ). Ἄγαλμα τῆς Σαβίνης ὑπῆρχεν ἐν Ἐρμιόνη (Böckh I. σ. 596 εἰς τὸν ἀρ. 1204 καὶ 1214). Ἐπιγραφὴν εἰς Ἰουλίδα ἐν Κέῳ ἴδ. παρὰ Böckh 2 ἀρ. 2370 καὶ ἴδ. ἀνωτέρω σ. 13. Ἐπιγραφὴν ἐν Περυθῷ ἴδ. Böckh 2. ἀρ. 2021. ἐν Ἐφέσῳ ἴδ. ἀρ. 2965 καὶ 66. Κορινθιακὰ νομίσματα πρὸς τιμὴν τῆς Σαβίνης ἴδ. παρ' Eckhel VI. σ. 523.

⁸¹ Keil. Syll. inscr. Boeot. σ. 107 κξ. ἀρ. 26.

^{85α} Πρβλ. ἀνωτέρω τόμ. 1. σ. 394 καὶ ἴδ. Kuhn, Röm. Verfassung τ. 2. σ. 72 κξ.

^{85β} Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 1307.

⁸⁶ Πausan. E. 12, 4.

⁸⁷ Böckh ἀρ. 1713. Πρβλ. καὶ Mionnet II. σ. 97.

⁸⁸ Πρβλ. ἔτι καὶ τὴν ἐπιγρ. Böckh C. I. τόμ. 2. ἀρ. 3522. Πρὸς τοῖς μνημονευθεῖσιν ἄλλως τιμητικοῖς εἰς τὸν Ἀδριανὸν νομίσμασι μνημονευτέον καὶ τῶν Ἀδριανείων νομισμάτων τῆς Ἐρεσοῦ τῆς Λέσδου (Mionnet III. σ. 37), τῆς Πέλλας (Mionnet I. σ. 482), Σαμοθράκης (Flemmer σ. 91), τῆς Ἡλίδος (ἴδ. Eckhel, ἐν Catalog. Mus. Caest I. σ. 118. Mionnet II. σ. 201), Κορίνθου (Mionnet II. σ. 97), Σπάρτης (Mionnet II. σ. 223). Κορινθιακὰ νομίσματα πρὸς τιμὴν τοῦ ὑπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ υἰοθετηθέντος,

Τὴν μεγίστην χάριν ὤφειλον εἰς αὐτόν, ὡς εἰκός, οἱ Ἀθηναῖοι, οἵτινες παντοῖα, κατὰ τὸν ἀπὸ τῶν χρόνων τῶν Διαδόχων γνωστὸν ἡμῖν τρόπον αὐτῶν, ἐπέδειξαν δείγματα τιμῆς εἰς τὸν εὐεργέτην αὐτοκράτορα· ἀλλ' ἐπὶ τοσοῦτον νῦν προέβησαν ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ, ὥστε τὰ νῦν γενόμενα ὑπερέβαλον πάντα ἕσα εἶχον πράξει ἀπὸ τῶν χρόνων ἀκριβῶς τῶν Διαδόχων ἐν τῇ δεδοκιμασμένη αὐτῶν τέχνῃ τοῦ ἐπιδεικνύειν εὐσεβῆ ἀφοσίωσιν καὶ ὑπερμετρον κολακείαν. Εὐνόητον λοιπὸν εἶναι ὅτι ἐτίμων διαφερόντως ὡς «Ὀλύμπιον»⁸⁹ τὸν αὐτοκράτορα τοῦτον, τὸν οἰκοδομήσαντα αὐτοῖς τὸν ἔκλαμπρον ναὸν τοῦ Ὀλυμπεῖου. Καὶ τὸν κτίστην τοσοῦτων ἄλλων πρὸς κοινὸν ὄφελος εἴτε πρὸς κόσμησιν τῆς πόλεως κατασκευασθέντων ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Ἀττικῇ ἔργων, τὸν ἰδρυτὴν νέας ὠραίας τῆς πόλεως συνοικίας ἐδικαιοῦντο ἰδιαζόντως νὰ ἐξυμνωσιν ὡς «κτίστην» αὐτῶν⁹⁰. Πλὴν δὲ τῶν μνημνευθέντων ἤδη ἐν τῷ Ὀλυμπεῖῳ εἰς τιμὴν τοῦ αὐτοκράτορος ἰδρυθέντων ἀνδριάντων, πλῆθος ἄλλο ἀναφέρεται ἀνδριάντων ἢ εἰκόνων τοῦ Ἀδριανοῦ ἐν Ἀθήναις, ἐν οἷς ἰδιαιτέρας μνείας ἄξιοι εἶναι οἱ πολλοὶ ἐν τῷ Διονυσιακῷ θεάτρῳ ἀνδριάντες καὶ αἱ ἐπιγραφαὶ αἱ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τοῦτον γενόμεναι. Ἐνταῦθα κατ' ἀπόφασιν (ὡς φαίνεται πιθανώτατον) τῆς ἐξ Ἀρείου Πάγου βουλῆς καὶ τῆς βουλῆς τῶν πεντακοσίων καὶ τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου ἐν ἐκάστῳ τῶν δώδεκα «σφηνῶν» (τὸ κυρίως θέα-

ἀλλ' εἶτα εὐθὺς ἀποθανόντος, Καίσαρος Λ. Αἰλίου Οὐήρου ἀναφέρει ὁ Γρηγορόδιος (Gesch. Hadrians σ. 74 κατὰ Vaillant I. σ. 164).

⁸⁹ Böckh I. ἀρ. 321. 322 μ. 330. 344.

⁹⁰ Böckh ἀρ. 321. 322. μ. 330. ἴδ. καὶ τὴν ὑπὲρ τοῦ Ἀδριανοῦ ὡς «πατρὸς τῆς πατρίδος» εὐχὴν Böckh ἀρ. 346*. Ἄλλας ἐπιγραφὰς τιμητικὰς εἰς τὸν Ἀδριανὸν ἴδ. ἐν Φιλίστορι Γ. 364. 463. 565. Ὁ Ἀδριανὸς καὶ μετὰ θάνατον ἐξυμνεῖται ὡς εὐεργέτης ἐν τινὶ Ἀθηναϊκῇ ἐν Ῥώμῃ ἐπιγραφῇ. Böckh C. I. 3. ἀρ. 5886.

* Ἰκανὸν μέρος τῆς ἐπιγραφῆς εἶναι κατεστραμμένον, ἢ δὲ ὅλη ἔννοια εἶναι οὐχὶ εὐνόητος οὐδ' εἶναι βέβαιον ὅτι πρόκειται περὶ εὐχῆς ὑπὲρ τοῦ Ἀδριανοῦ (ἴδ. καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Βοικχίου ἐν εἰρ. τ. λεγόμενα). Ἴδου αὕτη: «Τραϊανῷ Ἀδριανῷ πατρὶ πατρίδος ὑπὲρ αὐτοῦ ἐκ τοῦ δη[μοσίου]... Τραϊανῷ Ἀδριανῷ τῷ πατρὶ [πατρίδος]... ὑπὲρ σωτηρίας] εἰς αἰῶνα δια[μωνης. Μέγιστε αὐτο]κράτωρ, ...φιλ[ανθρωπίας]... ἀπεστάλαμενρουνη τῷ...ων σοῦ ὑπὲρ ἡμῶν Ἀυτοκράτωρ, εὐχόμεθα». (Σ. Μ.)

τρον ἦτοι τὸ μέρος, ἐξ οὗ ἐθεῶντο οἱ θεαταὶ ἐν τῷ Ἀθηναϊκῷ θεάτρῳ, κατὰ τὰς ἐν τοῖς νεωτάτοις χρόνοις γενομένας ἀνακαλύψεις, ἦτο διηρημένον ἐν τῷ κάτω μέρει εἰς 13 σφηνοειδῆ τμήματα σχηματιζόμενα διὰ 14 ἀπὸ τῆς ὀρχήστρας ἀκτινοειδῶς ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω ἀνιουσῶν κλιμάκων) ἐκατέρωθεν τῆς μεσαιτάτης δεκάτης τρίτης κερκίδος (ἀρ. 7) ἦσαν ἰδρυμένοι ἀνδριάντες ἀνὰ ἓνα τοῦ αὐτοκράτορος ὑφ' ἐκάστης τῶν δώδεκα φυλῶν τοῦ δήμου⁹¹. Πλὴν τούτων σώζεται ἔτι ἡ μετὰ διπλῆς Λατινικῆς καὶ Ἑλληνικῆς ἐπιγραφῆς κεκοσμημένη βᾶσις μεγάλου τινὸς ἀνδριάντος τοῦ Ἀδριανοῦ ἰδρυμένου ἐν τῷ μεσαιτάτῳ σφηνί ('Αριθ. Ζ') παρὰ τῷ διπλῷ θρόνῳ τοῦ στρατηγοῦ καὶ τοῦ κήρυκος. Καὶ ὁ ἀνδριᾶς οὗτος ἰδρύθη κατ' ἀπόφασιν τοῦ Ἀρείου Πάγου, τῆς Βουλῆς καὶ τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλ' ἄνευ συμπράξεως οἰασδῆποτε φυλῆς. Πιθανῶς ὁ ἀνδριᾶς οὗτος ποιηθεὶς εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἀρχῆς, ἦν ὁ Ἀδριανὸς ὡς ἀρχῶν ἐπώνυμος ἤρξεν ἐν Ἀθήναις τῷ 112, ἰδρυθεὶς δὲ ἐν ἄλλῳ τόπῳ, μετακομισθεὶς εὔρε τὴν ἐν τῷ θεάτρῳ νέαν αὐτοῦ θέσιν καθ' ὃν χρόνον οἱ Ἀθηναῖοι (πιθανῶς πρὸς ἐκδήλωσιν εὐγνωμοσύνης ἐπὶ τῇ συντελέσει τοῦ Ὀλυμπιείου καὶ τῇ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος διευθύνσει τῶν Διονυσίων) ἔστησαν εἰς τοῦτον τοὺς ἄλλους δώδεκα ἐν τῷ θεάτρῳ ἀνδριάντας⁹². Ἀλλὰ καὶ ἄλλα πλὴν τῶν εἰρημένων ἐτελέσθησαν ἔργα καλλιτεχνικά ἐν Ἀθήναις πρὸς διαιώνισιν τῆς μνή-

⁹¹ N. Schweizer. Mus. Jahrg. III. (1863) τευχ. 1. W. Vischer «Die Entdeckungen im Theater des Dionysos zu Athen». σ. 10. καὶ τευχ. 2. σ. 64 καὶ ἴδ. καὶ Φιλίστος. Γ. σ. 565 καὶ Ἀρχαιολ. Ἐφημ. σ. 181.— Ὑπάρχουσιν ἔτι αἱ βᾶσεις καὶ ἐπιγραφαί, ἐν αἷς ὁ Ἀδριανὸς μνημονεύεται ὡς αὐτοκράτωρ ἐν ταῖς κερκίδων VI. (φυλῆς Οἰνηίδος) VIII. (φυλῆς Ἀκαμαντίδος) καὶ XIII. (φυλῆς Ἐρεγθηίδος) Vischer ἐν εἰρ. τ. σ. 63 καὶ Philol. (1866) τ. 23. σ. 487 κξ.

⁹² Vischer ἐν εἰρ. τ. σ. 42 κξ. καὶ σ. 62 κξ. 64 κξ. καὶ ἴδ. πρὸς τούτοις καὶ Albert Müller («Jahresberichten» Philolog. (1866) τ. 23. σ. 487 κξ. Friedländer, Darstellungen τ. 1. σ. 113. Δὲν εἶναι δυνατόν νὰ καθορισθῇ ὁ χρόνος, καθ' ὃν ἐτελέσθη ἡ ὑπεράγαν κολακευτικὴ αὐτῆς πράξις· τοῦτο μόνον ἐξάγεται ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν, ἐν αἷς (ἴδ. Vischer σ. 63. πρὸλ. σ. 66 κξ.) μνημονεύεται πάντοτε ἡ βουλή τῶν ἐξακοσίων, ὅτι οἱ ἀνδριάντες οὗτοι ἦσαν ἰδρυμένοι ἔτι πρὸ τῆς συστάσεως τῆς 13 Ἀθηναϊκῆς φυλῆς καὶ τῆς μετὰ ταύτης συνδεομένης ἐν τῷ ἀριθμῷ τῶν βουλευτῶν μεταβολῆς.

μης τοῦ μεγάλου ἡγεμόνος εὐεργέτου. Ὁ Πausανίας ἐ περιηγητῆς εἶδεν ἐν Κεραμεικῷ παρὰ τὴν ἀγορὰν (Τόμ. Α'. σ. 447 κέξ.) ἐν τῇ βασιλείῳ στοᾶ, παρὰ τοὺς ἀνδριάντας τοῦ Κόνωνος, τοῦ Τιμοθέου καὶ τὸ ἄγαλμα Διὸς Ἐλευθερίου καὶ τὸν ἀνδριάντα τοῦ Ἀδριανοῦ⁹³. Ὁ αὐτὸς δὲ περιηγητῆς ἐπισκεφθεὶς τὴν ἀκρόπολιν εἶδεν ἐν Παρθενῶνι ἀνδριάντα τοῦ αὐτοκράτορος Ἀδριανοῦ⁹⁴. Πρὸς τούτοις καὶ ἰδιῶται ἐπιφανεῖς, ὡς ὁ Ἡρώδης ὁ Ἀττικὸς καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἡρωδιανὸς (ἰδ. κατωτέρω), ἰδρυσαν ἀνδριάντας τῷ αὐτοκράτορι ὡς εὐεργέτῃ αὐτῶν⁹⁵. Οὕτω πλὴν ἄλλων καὶ οἱ Θηραῖοι Φιλήμων, Πάσιππος καὶ Ἀπολλώνιος ἰδρυσαν ἐν τῷ Ὀλυμπιεῖ ἀνδριάντα εἰς τὸ «Ὀλύμπιον» Ἀδριανὸν ὡς εὐεργέτην ἑαυτῶν τε καὶ τοῦ πρὸς μητρὸς πάππου αὐτῶν Φιλήμονος⁹⁶. Καὶ ἄλλοι δὲ πρὸς τούτοις ἐπενοήθησαν τρόποι ἐξεζητημένης κολακείας ἐπενεγκόντες νέας ποικιλίας εἰς τὴν ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ μεγάλου Ἀντιγόνου καὶ τοῦ Δημητρίου τοῦ πολιορκητοῦ ἐν Ἀθήναις τοσοῦτον ἀριστοτεχνικῶς ἀσκουμένην τέχνην καὶ πρᾶξιν τῆς χαριέντως δουλικῆς θεραπείας. Εἶδομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ὅτι κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον τοῦ γαλβανισμοῦ τῆς θνησκούσης ἀρχαίας θεολατρίας, συμπράξει καὶ αὐτοῦ τοῦ αὐτοκράτορος, ἐλατρεύετο οὗτος, ζῶν ἔτι, ὡς Ὀλύμπιος (πρβλ. ἄνω σ. 407 κέξ.). Ἐνῶ δὲ ὁ κενόδοξος αὐτοκράτωρ καὶ ὡς Διόνυσος ἔτι ἐλατρεύετο⁹⁷, ἀπὸ τῶν ἐγκαινίων τοῦ Ὀλυμπίου ἰδρύθησαν καὶ

⁹³ Πausαν. Α. 3, 1. Πρβλ. Curtius Attische Studien II. σ. 20.

⁹⁴ Πausαν. Α. 24, 7.

⁹⁵ Πρβλ. τὰ κατωτέρω ἐν τοῖς περὶ Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ λεγόμενα, σημ. 23.

⁹⁶ Böckh I. ἀρ. 345.

⁹⁷ Πρβλ. Vischer ἐν εἰρ. τ. σ. 20. 38. 41. 56. καὶ Philol. (1866) τ. 23. σ. 493.

Ὁ ἱερεὺς Ἀδριανοῦ τοῦ Ἐλευθερίου, τοῦ ἀφομοιωθέντος πρὸς Διόνυσον τὸν Ἐλευθέριον (πρβλ. καὶ Keil, Philol. Suppl. τόμ. 2 (1863) σ. 635), οὗ ὁ ἐκ μαρμάρου θρόνος ἵστατο παρὰ τὸν τοῦ ἱερέως τοῦ Αὐγούστου, ἦτο κατ' ἀρχὰς πιθανῶς ἀπλῶς ὁ ἱερεὺς τοῦ ὡς θεοῦ (πρβλ. καὶ Böckh. C. I. I. ἀ. 281) λατρευομένου Ἀδριανοῦ (πρβλ. σ. 399 σημ. 67), ἔλαβε δὲ ὁ Ἀδριανὸς τὸ ὄνομα Διόνυσος Ἐλευθέριος μόνον ὅτε τὸ πρῶτον ἐπετέλεσε τὰ Διονύσια. Κατὰ τὴν τοῦ K. Bötticher εἰκασίαν (Philol. 1867 Suppl. τ. 23 τευχ. 3 καὶ 4 σ. 314 κέξ.) φαίνεται ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι καὶ ἐν Ἐλευσίνι ἰδρυσάν τινα βωμὸν πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀδριανοῦ.

ἀγῶνες πανηγυρικοὶ πρὸς τιμὴν τοῦ νέου Ὀλυμπίου, τὰ ἐπὶ τοῦ Καρακάλλα ἔτι ἐν ἀκμῇ διατελοῦντα Ἀδριάνεια Ὀλύμπια ἢ Ἀδριάνεια, τελούμενα ἄλλως καὶ ἐν πολλαῖς πόλεσι τῆς Ἀσίας⁹⁸ καὶ ἔτι κατὰ τὸν τρίτον μ. Χ. αἰῶνα ὑφιστάμενα. Ἄλλ' οἱ Ἀθηναῖοι μὴ ἀρκούμενοι εἰς τοῦτο ἐτήρησαν ἐπὶ τινα χρόνον τὴν νέαν «Ἀδριάνειον» χρονολογίαν ἀριθμοῦντες τὰ ἔτη αὐτῶν ἀπὸ τοῦ χρόνου τῆς πρώτης εἰς τὴν πόλιν αὐτῶν ἀφίξεως τοῦ ἀνδρὸς τούτου⁹⁹, καλοῦντες δὲ συγχρόνως καὶ ἓνα τῶν μηνῶν

⁹⁸ Περὶ Ἀθηνῶν προκειμένου ἴδ. Böckh C. I. τ. 1. ἀρ. 342 σ. 415. (συμφωνεῖ πρὸς ταῦτα καὶ ὁ Corsini Diss. agon. I. 43) καὶ ἴδ. Böckh ἀρ. 246 γραμμ. 7 ἀρ. 248. 283. 446 1068. 1720 γρμ. 10. Addend. σ. 910. ἀρ. 274 b. τόμ. 2. ἀρ. 3208. 3674. καὶ Addend. ἀρ. 2810 b. III. ἀρ. 5913. 5915. Flemmer σ. 79 κξ. 84 κξ. περὶ Σπάρτης ἴδ. Böckh 1. ἀρ. 1345. π. Κυζίκου ἴδ. Böckh 2. ἀρ. 2810. 3428. 3665. 3674. 3675. 3676. Flemmer σ. 84 κξ. Marquardt, Cyzicus. σ. 143 κξ. π. Σμύρνης ἴδ. Böckh 1. ἀρ. 12720. γρμ. 10. 2. ἀρ. 3174. σ. 724 ἀρ. 3201. σ. 739. III. ἀρ. 5913. Flemmer σ. 81. 85 κξ. Φιλιστρ. Β. Σοφιστ. Α. 25, 1. σ. 530. π. Ἐφέσου ἴδ. Böckh 1. ἀρ. 1731. II. ἀρ. 2' 87 b. 3208, 3428. III. ἀρ. 5913. 5916. Flemmer σ. 80 κξ. περὶ τούτου πρβλ. Krause, Olympia σ. 204 κξ. Eckhel VI. σ. 518. Böckh 1. ἀρ. 1719. καὶ σ. 657. Καθὰ φρονεῖ ὁ Β. αἱ Ἀδριάνειοι αὐταὶ Ὀλυμπιάδες ἀριθμοῦνται ἀπὸ Ὀλυμπιάδ. 227,3 = 132 μ. Χ. κατὰ Flemmer δὲ (σ. 85 ἀπὸ 883 ἀ.κ. 'P. = 130 μ. Χ.

⁹⁹ Τὸ γεγονός τοῦτο τῆς πρὸς τὸν Ἀδριανὸν φιλοφροσύνης τῶν Ἀθηναίων ἔχει τινα ἀσάφειαν, διότι αἱ ἐκ τῶν μνημείων περὶ τούτου παρεχόμεναι εἰδήσεις δὲν εἶναι σύμφωνοι πρὸς ἀλλήλας. "Ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἠρίθμουν τὰ ἔτη ἀπὸ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν (112 μ. Χ.) ὁ Ἀδριανὸς τὸ πρῶτον ἐγένετο ἐν Ἀθήναις ὡς ἱεραρχῶν, τὴν γνώμην ταύτην ἀσπάζονται ὡς ἔγγιστα ὁ Böckh (C. I.) τόμ. 1. ἀρ. 281, γρμ. 4 κξ. σ. 390 κξ. πρβλ. Vischer (N. Schweizer. Mus. 1863) III. σ. 65. Ellissen σ. 64 κξ. Keil, Philol. Suppl. τόμ. 2 (1863) σ. 594). Ἄλλ' ἠρίθμουν πιθανῶς μετὰ τὴν πρώτην αὐτοῦ ὡς αὐτοκράτορος ἐν Ἀθήναις ἐπιδημίαν ἠρίθμουν δὲ πάλιν κατὰ τὰς ἐκάστοτε εἰς Ἀθήνας ἐπισκέψεις τοῦ αὐτοκράτορος· τοιαύτην λ. γ. χρονολογίαν φέρει ἐπιγραφή τις τοῦ Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ (Φιλιστρ. Α. 9. σ. 381 ἀρ. 1. γραμμ. 5 κξ. παρὰ Keil, Philol. Suppl. II. (1863) σ. 593. πρβλ. καὶ Vischer ἐν N. Schweiz. Mus III. σ. 771. Κατὰ Corsini (F. A. II. σ. 402 κξ. 442 κξ. III. σ. 403. IV. 174) ὁ Ἀδριανὸς ἦλθε τὸ πρῶτον εἰς Ἀθήνας ἐν μηνί Βοηδρομιῶνι, καὶ διὰ τοῦτο οἱ Ἀθηναῖοι καὶ μετὰ τὴν 227, 3 Ὀλυμπ. = 132 μ. Χ. ὅτε κατὰ C. ἤρξαντο καθόλου αἱ τοιαῦται ἀριθμήσεις) ἀρχὴν τοῦ ἔτους αὐτοῦ εἶχον τὸν μῆνα τοῦτον, ὅστις ἦτο καὶ μῆν τῆς εἰς τὰ Ἐλευσίνα μυστήρια μυσσεως αὐτοῦ· πρβλ. Böckh C. I. τ. 1. σ. 375 κξ. 482 καὶ ἴδ. K. F. Hermann, Gottesdienstli Alterth. (ἐκδ. 2) § 54. σημ. 5. σ. 360, καὶ τὰ ἐξενταῦθα ἀναφερόμενα χωρία καὶ «Griech. Monatskunde» σ. 33 κξ. σημ. 1. Ἄλλὰ κατὰ ταῦτα ἕνεκα τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθειμένων ἐπῆλθε τις διαρκὴς μεταβολὴ ἐν τῷ καθορισμῷ τῆς ἀρχῆς τοῦ Ἀττικοῦ ἔτους πρβλ. Böckh C. I. τόμ. 2 σ. 246 b. γραμμ. 29 κξ.

τοῦ ἔτους αὐτῶν «Ἀδριάνειον»¹⁰⁰. Περιπλέον πρὸς τιμὴν αὐτοῦ μετέβαλον καὶ τὸ σύστημα τῆς πολιτείας αὐτῶν, ἐννοεῖται οὐχὶ εἰς τὰ καίρια μέρη αὐτῆς τὰ ἔχοντα μείζονα πολιτικὴν σημασίαν. Ἐν τῇ Ἀθηναίων πολιτεία εἶναι ἐπαισθητὴ ἡ διηνεκῆς βραδεῖα αὔξεις τῆς δυνάμεως τῶν ἀριστοκρατικωτέρων αὐτῆς στοιχείων. Ἡ διηνεκῶς αὐξανομένη δικαστικὴ περιωπὴ τοῦ Ἀρείου Πάγου ἐν μέσῳ τῶν Ἀθηναϊκῶν δικαστηρίων, ἡ διηνεκῶς αὐξανομένη συμμετοχὴ τῆς ἄνω ταύτης βουλῆς εἰς τὰς περὶ ἰδρύσεως ἀνδριάντων ἀποφάσεις τῆς Βουλῆς καὶ τῆς Ἐκκλησίας²,

¹⁰⁰ Ταῦτα κατὰ ἐπιγραφὰς δημοσιευθείσας ἐν Φιλίστ. Α. σ. 383. ἀρ. 4. Γ'. σ. 451-454. Vischer, N. Schweiz. Mus. III. (1863) σ. 56. (Ἴσως ὁ μὴν οὗτος ἦτο ὁ Βοηδρομιώϊ). Πρὸβλ. καὶ K. Bötticher. Ergänzungen zu den letzten Untersuchungen auf der Akropolis zu Athen Aufs. VII. (Philol. 1867. Suppl. τόμ. 3. τευχ. 3 καὶ 4) σ. 314 κξ. Μῆνα Ἀδριανὸν εἶχον καθιερώσει καὶ αἱ Αἰγύπτιαι Θῆβαι· ἴδ. Böckh C. I. τόμ. 3. ἀρ. 4736 σ. 375.

¹ α Περὶ τῶν εἰδήσεων τῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν ἀπὸ τῶν χρόνων τούτων ἀρξαμένην ἀνάμειξιν τῶν Ῥωμαϊκῶν πολιτικῶν ἀρχῶν εἰς τὴν ἀνωτέραν Ἀθηναϊκὴν ποινικὴν δικαιοδοσίαν (σ. 187) ἴδ. καὶ Ahrens «de Athen. Statu polit. σ. 22 κξ.

¹ Ὁ Λουκιανὸς (πρὸβλ. καὶ Βίων πρᾶσ. 7) ἐν τῷ «Διὶ κατηγορουμένῳ» παρίστησι, μετὰ τινος ὑπερβολῆς, τὸν Ἀ. Π. ὡς κέντρον ἀπάσης τῆς δικαστικῆς ἐν Ἀθήναις καθόλου ἐνεργείας· πρὸβλ. Pauly R. E. τόμ. 1. ἐκδ. 2. σ. 1503.

² Πρὸβλ. ἐνταῦθα καὶ Meier εἰς τοὺς «Δήμους τῆς Ἀττικῆς (Demen von Attica)» τοῦ Ross σ. 69. ἀρ. 1. Keil, Philol. τόμ. 23 (1866) σ. 233. Böckh C. I. τόμ. 1. σ. 366 ἀρχ. Περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀ. Π. οἰκοθεν γενομένης ἰδρύσεως ἀνδριάντων ἴδ. πρὸς τοὺς ἄλλοις καὶ Böckh 3. ἀρ. 3831. ἀρ. 5886. Κατὰ τὰς ἐπιγραφικὰς μαρτυρίας ἴδ. τὸ μὲν τόμ. 1. σ. 399-400 ἐν μέρει δὲ Ahrens ἐν εἰρ. τ. σ. 28. 35 κξ. καὶ Pauly ἐν εἰρ. τ. σ. 1502 κξ). Ὁ Ἀρ. Π. ἠδύνατο ὅτε μὲν οἰκοθεν, ὅτε δὲ μετὰ τοῦ δήμου ἢ μετὰ τῆς Βουλῆς νὰ ψηφίζηται τὴν ἰδρυσιν τιμητικῶν ἀνδριάντων. Κατὰ Ahrens ἐν εἰρ. τ. σ. 35 κξ. 38. τὸ τοιοῦτον δικαίωμα ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἀδριανοῦ τὸ πρῶτον παρεχωρήθη τῷ Ἀρείῳ Πάγῳ. «Ἐὰν ἐταιρεῖται ἢ ἰδιῶται (οἱ ξένοι διὰ τῶν ἐπιτρόπων αὐτῶν) ἤθελον νὰ ἰδρῶσιν ἀνδριάντα ἐν τόπῳ ἱερῷ, ἔδει νὰ λάβωσι πρὸς τοῦτο τὴν συναίνεσιν τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ τῆς Βουλῆς (Böckh ἀρ. 406) ἢ ἀμφοτέρων ὁμοῦ καὶ τοῦ δήμου ἀρ. 380 (ἴδ. τὰς περὶ τούτου ἐπιγραφὰς ἐν Berichten der Sächs. Gesell. der Wissensch. phil. CI. XII. σ. 218) ἢ καὶ μόνον τοῦ Ἀρείου Πάγου (C. I. 1. ἀρ. 263. 378. 379. 401. 422. 426. 427. 444. Ross, Demen ἀρ. 163) Pauly ἐν εἰρ. τ. Περὶ τῶν μὴ δικαστικῶν ἔργων τοῦ Ἀρείου Π., τῆς ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς δηλονότι ἀσκουμένης ἀστυνομικῆς ἐπιτηρήσεως (C. I. ἀρ. 123. 59. σ. 169), τῆς ἐπιτηρήσεως τῶν μέτρων καὶ σταθμῶν, τῆς συμπράξεως αὐτοῦ εἰς τὴν διεύθυνσιν τῆς ἀνωτέρας ἀγωγῆς, ὡς καὶ περὶ τῆς ὀργανώσεως αὐτοῦ (περὶ τοῦ προϊσταμένου αὐτοῦ ἐπιστάτου, καὶ περὶ τῆς σημασίας τοῦ κήρυκος αὐτοῦ) ἴδ. ἔτι Pauly ἐν εἰρ. τ. Αἱ ἀποφάσεις αὐτοῦ καλοῦνται ὅτε

εἰσὶν ἤδη πράγματα γνωστά³. Ὡσαύτως δὲ διηνεκῶς ηὔξανετο ἡ σημασία τοῦ πρώτου στρατηγοῦ, ὅστις παρίσταται νῦν ἰδίως ἐμπεπιστευμένος τὴν φροντίδα τοῦ τε σωματικοῦ καὶ τοῦ πνευματικοῦ ἄρτου τῶν Ἀθηναίων, τῆς τε προμηθείας τροφῆς εἰς τὴν πόλιν καὶ τῆς ὑπερτάτης διευθύνσεως τῶν Ἀθηναϊκῶν ἐκπαιδευτηρίων. Ἀλλὰ παρὰ τὸ ἀξίωμα τοῦτο τοῦ ἀνωτάτου στρατηγοῦ ἐλειτουργεῖ καὶ ἡ παλαιὰ ἀρχὴ τῶν ἀρχόντων⁴. Καὶ εἰς

μὲν ψήφισματα, ὅτε δὲ δόγματα, ἄλλοτε δὲ (Ross, Demen ἀρ. 163. Cic. epist. ad famil. XIII. 1. ad. Attic. V. 11) ὑπομνηματισμοί. Ἐν τοῖς ἐπισήμοις τούτοις ἐγγράφοις ὁ Ἄρειος Πάγος κατέχει τὴν πρώτην θέσιν πρὸ τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου.

³ Περὶ τοῦ ἐν θεάτρῳ μαρμαρίνου θρόνου τοῦ στρατηγοῦ ἴδ. Vischer ἐν N Schweizer. Mus. III. 1863 a. 42. 45. Ὅτι ὁ τῆς πόλεως ἀνώτατος ἄρχων (ὁ στρατηγός δηλονότι) ἦτο ἐν Ἀθήναις κατὰ τοὺς χρόνους τούτους πρὸ πάντων « ἐπιμελητῆς τροφῶν καὶ σίτου ἀγορᾶς (= curator annonae) » λέγει ῥητῶς ὁ Φιλόστρατος (Β. Σοφιστ. (Λολλιαν.) Α. 23, 1 ἀρχ. σ. 526). Μετὰ τούτων συνδέεται καὶ τὸ δικαίωμα, ὅπερ εἶχεν ὁ στρατηγός, προκειμένου νὰ δικασθῶσιν οἱ ἀσεβοῦντες πρὸς τὸν περὶ ἐλαίου Ἀδριάνειον νόμον, νὰ συγκαλέσῃ τὴν βουλὴν καὶ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου. Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 355. γραμμ. 51 κξ. πρβλ. Ahrens σ. 28 κξ. 44. Ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τῇ παρὰ Böckh (C. I. 1. ἀρ. 353) ὁ στρατηγός ἀναγινώσκει ἐν τῇ Συγκλήτῳ τὸ πρὸς τιμὴν τοῦ αὐτοκράτορος Σεβήρου ψήφισμα τοῦ Ἄρειου Πάγου, τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου. Περὶ τῆς ὑπὲρ τῆς ἀνωτέρας ἐκπαιδεύσεως προνοίας τοῦ στρατηγοῦ ἴδ. Πλουταρχ. Συμπ. βιβλ. Θ. πρόβλ. 1. κ. 1.

⁴ Περὶ τῶν ἐν τῷ θεάτρῳ ἐκ μαρμάρου θρόνων τῶν ἀρχόντων ἴδ. Vischer ἐν εἰρ. τ. σ. 38 κξ. 41, 45. Πλὴν τῶν πολλῶν ὀνομάτων ἐπωνύμων ἀρχόντων Ἀθηναίων, ἅτινα, ὡς ἐν ταῦθα ἐπαναλαμβάνομεν αὖθις, δὲν εἶναι δυνατόν ἐτι νὰ διασαφηθῶσι χρονολογικῶς (ἴδ. τούτους ἐν τῷ μακρῷ καταλόγῳ τοῦ Westerman παρὰ Pauly R. E. τόμ. 1. ἐκδ. 2. σ. 1476 κξ), γινώσκομεν μέγα πλῆθος ὀνομάτων ἐπωνύμων ἀρχόντων Ἀθηναίων ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ θανάτου τοῦ Τραϊανοῦ μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Κομμόδου· ἀλλὰ μόνον ὀλίγων ἐκ τῶν ἀρχόντων τούτων δυνάμεθα νὰ διορίσωμεν ἀσφαλῶς τὸ τῆς ἀρχῆς ἔτος· μόνον δὲ ὁ χρόνος τῆς ἀρχῆς αὐτῶν ἦτοι ὁ αὐτοκράτωρ, ἐφ' οὗ ἤρξαν, δύναται νὰ προσδιορισθῇ ἐν τοῖς καθόλου.

Ἀρχόμενοι ἀπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ αὐτοῦ (ἀφιέντες κατὰ μέρος τὸν ἄρχοντα Σέξτον, περὶ οὗ ὁ Ross (Demen von Attica ἀρ. 29) φρονεῖ ὅτι δὲν ἦτο προγενέστερος τοῦ 2 μ. Χ. αἰῶνος), ἐν τοῖς χρόνοις τούτου ὡς ἄρχοντας ἐπωνύμους εὐρίσκομεν: τὸν Λεύκιον Οὐιδούλλιον Ἰππαρχον τὸν Μαραθῶνιον, Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 376 (περὶ τοῦ ἀριθ. 269 ἴδ. ἀνωτέρῳ κεφ. Α. σ. 24 καὶ κεφ. Β. σ. 176). Ἀρχαιολ. Ἐφημ. ἀρ. 1385 σ. 864. Meier, Ind Arch. Eponym. ἐν λ. καὶ Comment. Epigr. II. σ. 77, 9. Westermann σ. 1479. Rhein. Mus. XVIII. σ. 66· ἔπειτα ἀνὴρ τις ἐκ τοῦ μεγάλου οἴκου (ἴδ. ἀνωτέρῳ σ. 299) τῶν Φιλοπάππων (εἰς ὃν ἀνήκε καὶ ὁ ἄρχων Γάιος Ἰούλιος Ἀντίοχος Ἐπιφανῆς (Westermann σ. 1481. Philol. τ. 23. σ. 605), οὗ περὶ τοῦ χρόνου τῆς ἀρχῆς δὲν ὑπάρχουσι σαφεῖς εἰδήσεις) ἦτοι ὁ παρὰ Böckh (C. I. 1. ἀρ. 200) μνημονευόμενος Φιλόπαππος (ὁ κ. Α. Αἰλιανὸς ἦ, ὡς θέλει

ταῦτα μὲν οὐδὲν νῦν οἱ Ἀθηναῖοι ἐνεωτέρισαν. Ἀλλ' ἐν τοῖς πρό-

ἰδίως ὁ K. Keil, Καλιανός· ἴδ. καὶ Philolog. (1866). τόμ. 23. τευχ. 4. σ. 606. 609· καὶ πρὸς. περὶ τοῦ δευτέρου ὀνόματος καὶ Lenormant, Inscr. Graec. inedit. Centur. 5-7. ἀρ. 282 ἐν N. Rhein. Mus. 1867. τ. 22. τευχ. 2. σ. 292). Meier ἐν λ. Ἐπειτα ὁ Τίτος Κοπώνιος Μάξιμος. ἴδ. Ross, die Demen von Attica σ. προλόγ. 7. Meier ἐν λ. Ἀρχ. Ἐφημ. ἀρ. 227. Archäol. Zeitung. 1844. σ. 247. καὶ Philologus (1866) τ. 23. σ. 237. Προσέτι ὁ Γάιος Ἰούλιος Κάσιος (Cassius) ὁ Στειριεύς, Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 270 γρμ. 3. καὶ ἴδ. σ. 375 b. καὶ σ. 376 b. Meier ἐν λ. Ὁ Corsini (Fast. Att. IV. 169) κλίνει νὰ θέσῃ αὐτὸν εἰς τὸ ἔτος 129 ἢ περίπου τὸ ἔτος τοῦτο. Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 273. Meier ἐν λ. Ἡ ἐπώνυμος ἀρχὴ τοῦ περιφήμου Ἀττικῶ ῥήτορος Τίτου Κλαυδίου Ἀττικῶ Ἡρώδου τοῦ Μαραθωνίου (Φιλίστ. A. 9. σ. 381. 1, 3. Γ. 1. σ. 62. ἀρ. 2, 1. πρὸς. Φιλοστρ. Β. Σοφιστ. Β'. 1, 5. Ἀρχαιολ. Ἐφημερ. Σειρὰ Β'. ἀρ. 181. Philol. Suppl. II. (1863) σ. 592-596) ἀνάγεται (ἴδ. καὶ κατωτ.) περίπου εἰς Ὀλυμπ. 229 ἢ 230· ὁ Corsini (F. A. IV. 172) θεωρεῖ ὠρισμένως ὡς χρόνον τῆς ἀρχῆς ταύτης τὸ ἔτος 137 μ. X. πρὸς. Meier ἐν λ. ἢ Comm. Epigr. II. σ. 55 a. Westermann σ. 1478. Ellissen, zur Geschichte Athens σ. 77. Ἀκολούθως ἔρχεται ἴσως Σαλουστριανός τις (Meier ἐν λ.) ἢ πιθανῶς Δημόστρατος ὁ Μαραθώνιος Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 184. καὶ 186. Meier ἐν λ. Τέλος δὲ ἴσως καὶ ὁ Ῥωμαῖος ὑπατικός Μάρκος Οὐλπίος Εὐδίοτος. ἴδ. Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 378. Meier ἐν λ. καὶ Comm. Epigr. II. σ. 74, 3. καὶ 84 b. εἶτα δὲ καὶ ἡ ἐπιγραφή ἢ παρὰ Keil ἐν Philolog. 1866. τόμ. 23. σ. 488 καὶ 594 καὶ τόμ. 19 σ. 360. Suppl. II. (1863) σ. 629 ἴδ. καὶ Vischer, N. Schweizer. Mus. (1863) σ. 42 κξ. 61.

Ἐν τοῖς χρόνοις δὲ τῶν Ἀντωνίνων (ἦτοι ἐν τοῖς χρόνοις τοῖς μετὰ τὸν Ἀδριανόν) ἄνευ ἀκριβεστέρου διορισμοῦ τοῦ χρόνου ἢ τοῦ ἔτους: ὁ Μάρκος Αὐρήλιος Καλλίφρων (ὁ καὶ Φροντεῖνος) Ross, die Demen von Attica σ. 65. ἀρ. 65. Meier ἐν λ. Westermann σ. 1479. Εἶτα ἔρχεται (ἴδ. Westermann σ. 1480. κατὰ τὸν Φιλίστορα Δ. 3, 1) ὁ Αἴλιος Βιβούλλιος Ῥοῦφος· ἔπειτα ὁ Ταυρίσκος (ἴδ. Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 126) καὶ Φιλιστείδης (Westermann κατὰ Archäol. Zeitung 1856. Anzeig. σ. 243 καὶ Φιλίστορ. Γ. 6, 1.) ὡς καὶ ὁ Τιδέριος Κλαύδιος Πάτροκλος ἐν Philol. τ. 23. (1866) σ. 213 κξ. Ἰδιαιτέρως δὲ ἐν τοῖς χρόνοις τῆς ἀρχῆς ἐκάστου τῶν Ἀντωνίνων, εἰς μὲν τοὺς τοῦ Ἀντωνίνου τοῦ Εὐσεβοῦς ἀνήκει ἴσως ὁ Αὐρήλιος Διονύσιος, υἱὸς Καλλιστράτου (Böckh τόμ. 1. ἀρ. 189). Meier ἐν λ. ὁ μετ' αὐτὸν Λυκομήδης (Böckh ἀρ. 263). Meier ἐν λ.) προσέτι «περὶ Ὀλ. 230» (ἀρχομένην μετὰ τοῦ ἔτους 141 μ. X.) ὁ Φλάβιος Στράτων, ἴδ. Meier ἐν λ. καὶ Westermann σ. 1480*.

Γενικῶς εἰς τοὺς χρόνους τοῦ αὐτοκράτορος Μάρκου Αὐρηλίου καὶ τοῦ Λουκίου Οὐή-

* Παραθέτομεν ἐνταῦθα τὸν κατάλογον τῶν ἀρχόντων ἀπὸ τοῦ 195 π. X. ἀφ' οὗ περίπου ἔτους ἄρχεται ἢ ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος προστασία, μέχρι τοῦ 200 μ. X., ὡς κατηρητίσθη οὗτος ὑπὸ τοῦ Schoepper ἐν τῷ ἄρθρῳ Archontes ἐν Pauly. - Wissowa R. E. τόμ. 2. σ. 590-598. ἰδίως ἐκ τῶν Ἀττικῶν ἐπιγραφῶν. Corp. Inscr. Atticarum. (Σ.Μ.)

α. μέχρι τῆς αὐτοκρατορίας 200-27 π. X.

195 | 94 Ἀχαιός;

194 | 93 Διονύσιος ὁ μετὰ . . . ην

τερον χρόνοις εἶχον κρίνει εὐλογον ἵνα ἐν τοῖς Διαδόχοις τοῦ
ρου ἀνάγεται «οὐχὶ πρὸ τοῦ Μ. Λύρηλιου» ἢ ἐπώνυμος ἀρχὴ τοῦ Καλλιφῶντος (Böckh
C. I. 1. ἀρ. 395. Meier ἐν λ.) καὶ Κορνηλιανός (ἴδ. Böckh ἀρ. 394 Ἀρχαιολ.

193		92	Θεαίτητος;	
192		91	ἄγνωστον	
191		90	»	
190		89	Σύμμαχος.	} Corp. Inscr. Atticarum II. 975
189		88	Θεόξενος.	
188		87	Ζώπυρος.	
187		86	ἄγνωστ.	
186		85	Εὐπόλεμος.	
185		84	ἄγν.	
184		83	Ἑρμογένης.	} C.I.A. II. 975.
183		82	Τιμησιάναξ.	
182		81	ἄγν.	
181		80	Ἴππακος.	} C.I.A. 624.
180		79	Σύνικος.	
179		78	ἄγν.	
178		77	Τίμαρχος;	
177		76	ἄγν.	
176		75	Τύχανδρος.	} C.I.A. II. 1224. (197-159).
175		74	Δη.	
174		73	ἄγν.	
173		72	Εὐνίκος.	} C.I.A. II. 975.
172		71	Ξενοκλῆς.	
171		70	ἄγν.	
170		69	Νικομένης;	} C.I.A. II. 975
169		68	ἄγν.	
168		67	ἄγν.	
167		66	Εὐεργ. . .	
166		65	Ἐραστος.	
165		64	Ποσειδώνιος.	
164		63	Ἄριστόλας.	
163		62	ἄγν.	
162		61	ἄγν.	
161		60	Ἄνθεστήριος.	} C.I.A. 975.
160		59	Καλλίστρατος.	
159		58	Μνησίθεος.	
158		57	—	
157		56	Πασιάδης.	
156		55	—	
155		54	Φαιδρίας.	

Μεγάλου Ἀλεξάνδρου λεγομένοις ἡγεμόσι τοὺς δύο μεγάλους

Ἐφημ. ἀρ. 514. Meier ἐν λ. Εἶτα εἰς τοὺς χρόνους τοῦ αὐτοκράτορος τούτου ἀνήκουσιν ὁ ἐπώνυμος ἄρχων Τ. Αὐρήλιος Φιλῆμων, ἴδ. Böckh C. I. τόμ. 1. σ. 376 καὶ ἀρ.

154		53	—	
153		52	Ἀντίφιλος;	
152		51	Πέλοψ.	
151		50	Φίλων.	
150		49	Ζάλευκος.	
149		48	—	
148		47	Ἀρίσταιχμος.	
147		46	—	
146		45	Λυσιάδης.	} Bulletin Hellenique XVI. 371-72.
145		44	Ἄρχων	
144		43	Ἐπικράτης.	
143		42	—	
142		41	Μέτων.	
141		40	. . . φαντος.	
140		39	Ἀντίχορος.	
139		38	Ἀγνόθεος.	
138		37	Λυκίσκος.	
137		36	Διονύσιος.	} C. I. A. III. 1014.
136		35	Θεοδωρίδης.	
135		34	Διότιμος.	
134		33	Λάσων.	
133		32	Νικίας καὶ Ἰσιγένης. (Bullet. Hell. XVI. 152.)	
132		31	. . der . .	
131		30	Ξένων.	
130		29	Δημόστρατος.	
129		28	Μητροφάνης.	} B. Hell. XIII. 250.
128		27	Ἐργοκλῆς.	
127		26	Ἐπικλῆς.	
126		25	—	
125		24	Ἰάσων.	
124		23	—	
123		22	Νικόμαχος.	
122		21	Ναυσίας.	
121		20	Πλείσταινος;	
120		19	—	
119		18	Εὐγάμος.	
118		17	Ἀνδρέας;	
117		16	Πολύκλειτος C.I.A. II. 461.	

Ἀντίγονον καὶ Δημήτριον τιμήσωσιν ὅλως ἰδιαζόντως διὰ συστά-

425 καὶ πρβλ. ἀρ. 191. Meier ἐν λ. διάδοχος αὐτοῦ ἦτο συγγενῆς τις τοῦ ἀνωτέρου μνημονευθέντος Γαίου Ἰουλίου Κασίου, ὁ Γάιος Ἰούλιος Κασιανὸς Ἀπολλώνιος ὁ Στει-

116		15	Ἰάσων.	
115		14	Παράμονος	C.I.A. II. 475.
114		13	Διονύσιος.	
113		12	Δημήτριος	C.I.A. II. 471.
112		11	Νικόδημος.	
111		10	Ἴππαρχος.	C. I. A. II. 469.
110		9	Ληναῖος.	
109		8	Μενοίτης.	C. I. A. II. 465.
108		7	Σαραπίων.	
107		6	Ἀρίσταρχος.	} C.I.A. II. 470.
106		5	Ἀγαθοκλῆς.	
105		4	Α. λυκ...	
104		3	Ἡρακλείδης.	
103		2	Σωσίκρατος.	
102	—	1	Θεοκλῆς.	
101		100	Ἐχεκράτης.	} C.I.A. II. 985.
100		99	Μέδειος. Μήδειος *	
99		98	Θεοδόσιος.	
98		97	Προκλῆς.	
97		96	Ἀργεῖος.	} C.I.A. III. 985.
96		95	Ἀργεῖος.	
95		94	Ἡράκλειτος.	
94		93		
93		92	Ἀρχίτιμος.	
92		91	Διοκλῆς;	
91		90	—	
90		89	—	
89		88	Δημοχάρης.	
88		87		
87		86		
86		85		
85		84	Μέδειος ἢ Μήδειος.	} C.I.A. 1014.
84		83	Μέδειος ἢ Μήδειος.	
83		82	Μέδειος ἢ Μήδειος.	
82		81	ἀναρχία.	
81		80	Φιλάνθης.	
80		79	.. ο()άντης.	
79		78		

* Μήδειος παρὰ Kirchner ἴδ. κατωτέρω (Σ, Μ.).

σεως δύο νέων φυλῶν. Ὅτε δὲ βραδύτερον ἐδέησε νέοι ἐν Ἀλε-
ριεύς (Böckh τόμ. 1. ἀρ. 272 A. καὶ ἴδ. σ. 375. Meier ἐν λ.), ὃν διεδέξατο ὁ
Μέμμιος ὁ ἐπὶ βωμῶ (περὶ τῆς προσωνυμίας ταύτης ἴδ. Böckh ἐν εἰρ. τ. σ. 325

78 77		
77 76	Αἰσχροῖος.	} C.I.A. II. 628.
76 75	Σέλευκος.	
75 74	Ἡρακλεόδωρος.	
74 73		
73 72	Διότιμος.	
72 71		
71 70		
70 69	Ἀριστόξενος.	
69 68		
68 67		
67 66		
66 65		
65 64		
64 63		
63 62	Ἀρισταῖος.	} C.I.A. 1015
62 61	Θεόφημος.	
61 60	Ἡρώδης.	
60 59	Λεύκιος.	
59 58	Καλλιφῶν.	
58 57	Διοκλῆς.	
57 56	Κόιντος.	
56 55	Ἄριστος.	
55 54	Ζήνων (ν).	
54 53	Αἰ....	
53 52		
52 51	Πολύχαρμος.	
51 50		
50 49	Ἀπόληξις.	
49 48		
48 47	Εὐθύδημος.	} Ἀρχαιολ. Ἐφημερ. 1893, 51-54.
47 46	Νίκανδρος.	
46 45		
45 44	Ἀπολλόδωρος.	
44 43		
43 42	Διοκλῆς ὁ ἐκ Μελίτης.	
42 41		
41 40		
40 39		

Ξανδρεία καὶ Περγάμω φανέντες εὐεργέται ἡγεμόνες νὰ τιμηθῶσι
καὶ ἴδ. καὶ κατωτέρω). Βδσκη ἐν εἰρ. τ. ἀρ. 272 Β. ἀρχ. Meier ἐν λ. Ἀκριβέστερον
ἔτι δύναται τις νὰ θέσῃ εἰς τὸν μεταξὺ 166 (ἢ 165) καὶ 169 μ. Χ. χρόνον (ἴδ. Βδσκη

39 38	
38 37	Μένανδρος.
37 36	Καλλικρατίδης.
36 35	Θεοπέιθης.
35 34	Μιννέας, υἱὸς Ζωίλου ἐκ Φλύας.
34 33	
33 32	Διόδωρος.
32 31	Λύσανδρος.
31 30	Λυσιάδης.
30 29	Δημήτριος
29 28	Δημοχάρης
	Ἄπο τῆς αὐτοκρατορικῆς περιόδου.
28 27Ιλ...
27 26	ἄγ.
26 25	—
25 24	—
24 23	—
23 22	Ἄρειος υἱὸς Δωρίωνος ὁ Παιανιεύς.
22 21	—
21 20	—
20 19	
19 18	Καλλίας.
18 17	
17 16	Λάκων.
16 15	
15 14	Θεόδωτος
14 13	
13 12	
12 11	
11 10	
10 9	
9 8	
8 7	
7 6	Νικόλαος ὁ Σαραπίωνος, Ἀθμωνεύς.
6 5	—
5 4	Ζήνων ὁ Μεννέου Φλυεύς.
4 3	—
3 2	—
2 1	—
π.Χ. 1 1	μ. Χ. —

δι' ἐκτάκτων τιμῶν, κατήργησαν μὲν τὰ ὀνόματα Ἀντιγονίς καὶ

1. σ. 322 ἀρ. 190. πρβλ. ἀρ. 191. Μείσις ἐν λ.) τὸν Μάρκον Βαλέριον (Valerios) Οὐαλέριον (Valeri) Μαμερτῖνον· κατὰ τὸ ἔτος τὸ μετὰ τὴν ἐπώνυμον ἀρχὴν τοῦ Μαμερτί-

1		2	μ. Χ. —
2		3	Ἀπόληξις ὁ Ὀλιεύς.
3		4	
4		5	
5		6	
6		7	
7		8	
8		9	
9		10	
10		11	Πολύκλειτος Ἀλεξάνδρου Φλυεύς.
11		12	
12		13	
13		14	
14		15	
15		16	
16		17	
17		18	
18		19	Αἰ....
19		20	Πυθαγόρας.
20		21	Ἀντίοχος.
21		22	Πολύαινος.
22		23	Ζήνων.
23		24	Λεωνίδης.
24		25	Θεόφιλος.
25		26	
26		27	
27		28	
28		29	
29		30	
30		31	
31		32	
32		33	Χρύσιππος.
33		34	
34		35	Νικήτης.
35		36	
36		37	
37		38	Ροιμητάλκης.
38		39	Πολύκριτος.
39		40	

Δημητριάς καὶ τὰς νέας φυλὰς ὠνόμασαν Πτολεμαΐδα καὶ Ἄττα-

νου τούτου φαίνεται ὅτι ἐμεσολάβησεν (ὡς πρότερον ἐπὶ τοῦ Δομιτιανοῦ ἴδ. σ. 175 σημ. 38) «ἀναρχία», οὐδείς δηλονότι ἤρξεν ἀρχὴν ἐπώνυμον (Βδσκη ἀρ. 191). Εἶτα δὲ

40		41	
41		42	Ἰούλιος Λε.....
42		43	Δημοχάρης ὁ Ἀζηνιεύς.
43		44	
44		45	
45		46	Ἀντίπατρος.
46		47	
47		48	Δημοσθένης;
48		49	Μιθριδάτης;
49		50	Δεινόφιλος.
50		51	Καλλικρατίδης
51		52	Μητρόδωρος.
52		53	Σ.....
53		54	Διονυσόδωρος.
54		55	
55		56	
56		57	Διονυσίδωρος.
57		58	
58		59	Πολύγαρμος ὁ Πολυκράτους Ἀζηνιεύς.
59		60	
60		61	
61		62	Θράσυλλος.
62		63	
63		64	
64		65	
65		66	Δημόστρατος.
66		67	Κ. Καρρίνας.....
67		68	
68		69	
69		70	Μ.....
70		71	Χαρμ....
71		72	Καλλικρατίδης.
72		73	Πάμφιλος.
73		74	Θεμιστοκλῆς.
74		75	Οἰνόφιλος.
75		76	Βόηθος.
76		77	
77		78	
78		79	

λίδα (Τόμ. Α΄. σ. 397). Ἀλλὰ νῦν δὲν ἔπρεπε βεβαίως ἐν τῷ κεφα-

ἤρξεν ὁ Τίνειος ὁ Ποντικός (ἴδ. Φιλίστ. Α. 12, 7 καὶ Βδσκη 1. ἀρ. 132. καὶ 193 πρβλ. 322 b.), οὗ τὴν ἀρχὴν φαίνεται ὅτι διεδέξατο αὐτοῖς ἀναρχία (Βδσκη ἀρ. 193

79 80	
80 81	
81 82	Νικ.....
82 83	
83 84	ἀναρχία.
84 85	
85 86	αὐτοκράτωρ Δομιτιανός.
86 87	
87 88	
88 89	
89 90	
90 91	Αἰολίων.
91 92	
92 93	
93 94	Γάιος Ἰούλιος Ἀντίοχος Ἐπιφανὴς Φιλόπαππος Βησαεύς.
94 95	
95 96	
96 97	
97 98	Κόντος Τρεβέλλιος Ροῦφος Λαμπρεύς.
98 99	
99 100	Μου *.....
100 101	
101 102	
102 103	Διοκλῆς
103 104	Ζώπυρος ὁ Διονυσίου Ἀργολεύς.
104 105	
105 106	Πάνταινος ὁ Γαργήτιος.
106 107	
107 108	Δίδιος Σεκουῆδος ὁ Σφήτιος.
108 109	
109 110	
110 111	Στρατόλαος.
111 112	
112 113	Αἴλιος Ἀδριανός.

* Πλὴν τούτων ἀνήκουσι πιθανῶς εἰς τὸν 1 μ. Χ. αἰῶνα οἱ ἐξῆς ἄρχοντες (ὧν τὰ ἔτη τῆς ἀρχῆς ἄγνωστα). Ἀναξαγόρας, Ποσειδώνιος, Ταυρίσκος, Θεόξενος, ἴσως δὲ καὶ Ἐπικράτης καὶ Ἡρώδης ὁ Πιθῆως.

λαίῳ τῶν προσφερομένων τοῖς ἡγεμόσι τιμῶν νὰ ὑπολειφθῇ τῶν Ἑλ-
καὶ πρβλ. σ. 323 α. Ἀκολούθως ἤρξεν ὁ Ἀθηνόδωρος (ἴδ. Böckh ἀρ. 194). Εἰς τοὺς χρό-
νους ἴσως τοῦ Κομμόδου ἀνήκει ἡ ἐπώνυμος ἀρχὴ τοῦ Φιλοτείμου ἴδ. Böckh C. I.

113		114	Φούλβιος Μητρόδωρος Σουινεύς.
114		115	
115		116	
116		117	Φλάβιος Μακρίνος Ἀχαρνεύς.
117		118	Τ. Κοπώνιος Μάξιμος Ἀγνούσιος.
118		119	—
119		120	Λ. Οὐιβούλλιος Ἴππαρχος Μαραθώνιος.
120		121	—
121		122	Τ. Φλάβιος Ἀλκιβιάδης Λεωσθένους Παιανιεύς.
122		123	Φλάβιος.....;
123		124	Σ. Ἰούλιος Κάσιος Στεριεύς.
124		125	
125		126	Τιβ. Κλαύδιος Ἄτταλος Σφήττιος.
126		127	
127		128	Τιβ. Κλαύδιος Ἀττικὸς Ἡρωίδης Μαραθώνιος.
128		129	
129		130	
130		131	Αἴλιος Ἀλέξανδρος Φαληρεύς.
131		132	Σαλλουστιανὸς Αἰολίωνος Φλυεύς.
132		133	Κλαύδιος Δομιτιανός.
133		134	Αἴλιος Γῆλος ὁ Φαληρεύς.
134		135	Αὐρήλιος Δημ.....
135		136	Τιβέριος Κλαύδιος δαδοῦχος Σῶσπις ὁ Μελιτεύς.
136		137	
137		138	Πραξαγόρας ὁ Τιμοθέου Θωρίκιος.
138		139	
139		140	
140		141	Τ. Φλάβιος Ἀλκιβιάδης Ἀλκιβιάδου Παιανιεύς.
141		142	.
142		143	
143		144	Σύλλας.
144		145	
145		146	
146		147	Φλάβιος Ἀρριανὸς Παιανιεύς.
147		148	Τιβ. Κλαύδιος.
148		149	
149		150	
150		151	Αἴλιος Ἄρδως Φαληρεύς.
151		152	Κλαύδιος Δημόστρατος.

ληνιστικῶν ἐκείνων ἡγεμόνων ὁ μέγιστος καὶ ἀφιλοκερδέστατος τῶν

1. ἀρ. 276. Meier ἐν λ. Westermann σ. 1481. Στρατηγὸς εἰς τοὺς τοῦ Ἀδριανοῦ χρό-

152 153	Αἴλιος Καλλικράτης.	
153 154	Λεύκιος Νόμμιος Μένις Φαληρεὺς.	
154 155	Αἴλιος Ἀλέξανδρος.	
155 156	Πραξαγόρας ὁ Μελιτεὺς.	
156 157	Ποπίλιος Θεύτιμος Σουνιεύς.	
157 158	Αἴλιος Γῆλος Φαληρεὺς.	
158 159		
159 160	Τ. Αὐρήλιος Φιλῆμων Φιλαιδεύς.	
160 161	Τιβ. Κλαύδιος Λυσιάδης ὁ Σώσπιδος Μελιτεὺς.	
161 162		
162 163	Μέμμιος ἐπὶ βωμῶ ὁ Θωρίκιος.	
163 164		
164 165	Φιλιστείδης Πειραιεύς.	
165 166	Πομπώνιος Ἡγίας ὁ Φαληρεὺς.	
166 167	Σέξτος Φαληρεὺς.	
167 168	Μάρκος Οὐαλέριος Μαμερτίνος Μαραθῶνιος.	
168 169	ἀναρχία.	
169 170	Τίνειος Ποντικὸς Βησαεύς.	
170 171	ἀναρχία.	
171 172	Λυκομήδης.	
172 173	Κλαύδιος Ἡρακλείδης Μελιτεὺς.	
173 174		
174 175	Βιήσιος Πίσων Μελιτεὺς.	
175 176	Λισχίνης.	
176 177	Αὐρ. Φιλ... Πειραιεύς.	
177 178		
178 179	Μέμμιος Φλάκκος.	} C I. A. 1018. a. b.
179 180	ἀναρχία.	
180 181	Σ. Γελλ. Ξεναγόρας.	
181 182		
182 183	Μ. Μουνάτιος Μαξιμιανὸς Οὐοπίσκος.	
183 184	Ἀθηνόδωρος Ἀσμένου Ἴτεεύς.	
184 185	—	
185 186	—	
186 187	Φιλότειμος.	
187 188	Τιβ. Κλαύδιος Βραδῶας Μαραθῶνιος.	
188 189	—	
189 190	Μηνογένης.	
190 191	Γ. Πινάριος Πρῶδος Ἀγνούσιος.	
191 192	—	

ἀπ' αἰώνων ποτὲ φανέντων εὐεργετῶν. Διὰ τοῦτο, ὡς τὸ τοιοῦτον

νοὺς θεωρεῖται ἀνήκων * ὁ περίφημος ῥήτωρ καὶ σοφιστὴς ** Πόπλιος Ἐρδάνιος Λολλιανός (ὁ Ἐφέσιος), οὗ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν (σ. 391) ἤδη ἐποιήσαμεθα μνείαν καὶ ὃν οἱ εὐγνωμονοῦντες αὐτῷ Ἀθηναῖοι ἐτίμησαν στήσαντες ἀνδριάντας δύο (ὧν ὁ εἰς ἴστατο ἐν τῇ ἀγορᾷ) πρὸλ. Böckh C. I. τόμ. 1. σ. 435 σ. 438 εἰς ἀρ. 377. τόμ. 2. ἀρ. 3003 καὶ Addend. σ. 1125 εἰς ἀρ. 3003. Σουῖδ. ἐν λ. Φιλοστρ. Β. Σοφιστ. Α. 23, 1. ἀρχ. σ. 526 καὶ 2. τέλ. σ. 527. πρὸλ. Weber, Comm. de academ. litterar. Athen. σ. 8 κξ. 24 (ἴδ. καὶ ἀνωτ. σ. 384 κξ. σημ. 39 καὶ κατωτέρω σημ. 51) καὶ πρὸλ. Ellissen (z. Gesch. Athens σ. 68. 65. 70). Εἶτα ἀναφέρεται ὁ τοῦ ἀνωτέρω μνημονευθέντος ἄρχοντος Φιλοπάππου σύγχρονος στρατηγός Καλλιμαχος ὁ Λαμπρεὺς (ἴδ. Böckh C. I. 1. ἀρ. 200 γραμμ. 24 κξ.) πιθανῶς δὲ (δὶς περιβληθεὶς τὴν ἀρχὴν ταύτην) καὶ τις Τίτος Κοπώνιος Μάξιμος (ἴδ. Philologus τόμ. 23 (1866) σ. 214. 237. «Ἐν τοῖς τῶν Ἀντωνίνων χρόνοις» ἄνευ ἀκριβοῦς διορισμοῦ τοῦ χρόνου τῆς στρατηγίας αὐτῶν γινώσκομεν ὡς στρατηγοὺς τὸν Π. Αἴλιον Ἀλκίδαμον (Böckh C. I. 1. ἀρ. 485). «Μετὰ τὸν Ἀδριανόν» (ἢ ὡς σύγχρονος τοῦ ἄρχοντος Δημοστράτου (;) ἀναφέρεται ὁ στρατηγός Μ. Μουνάτιος Μαξιμιανός Οὐοπίσκος (Böckh C. I. τόμ. 1) ἀρ. 186. 184. 185. καὶ πρὸλ. Meier, Comm. Epigr. II. σ. 77 κξ. ἀρ. 14). Ἔτι δὲ

- 192 | 193 Γ. Ἐλίδιος Σεκοῦνδος Παλληνεύς.
 193 | 194 —
 194 | 195 Μ. Λύρηλιος Καλλίφρων Γαργήτιος.
 195 | 196 Π. Πομπώνιος Ἡγίας.
 196 | 197 Φλάβιος Στράτων.
 197 | 198 Κλαύδιος Φίλιππος δαδούχος Μελιτεύς.
 198 | 199 —
 199 | 200 Φιλιστείδης Φιλιστείδου Παιανιεύς. ***

* Προσθετέον εἰς τὰ ἀνωτέρω (σ. 413 κξ) ἐκ τοῦ Φιλίστορος (τόμ. Γ. σ. 562. Keil, Philol. Suppl. τόμ. 2 (1863) σ. 635) ἐπὶ τοῦ Κλαυδίου τοῦ ὄνομα τοῦ στρατηγοῦ I. K... Μνημονευτέον ὡσαύτως (κατὰ Philol. (1866) τόμ. 24. τευχ. 3. σ. 463 κξ.) ἐπὶ τῶν Ἀντωνίνων τὸ τοῦ ἄρχοντος Τιβερίου Κλαυδίου Λυσιάδου. (σημ. συγγρ.)

** Συνήθως οἱ ἄνδρες οὗτοι, ἰδίως αἱ προϊστάμενοι τοῦ ἐν Ἀθήνησι θρόνου ἦτοι οἱ ἔχοντες τὴν ἔδραν τῆς ῥητορικῆς καὶ τὴν ἐπιστάσιαν τῆς Σχολῆς, λέγονται ἀπλῶς σοφισταὶ (ἦτοι ῥήτορες καὶ ῥητοροδιδάσκαλοι). (Σ. Μ.)

*** Σημειωτέον δὲ ὅτι ἱκανὰ τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθέντων ὀνομάτων καὶ χρονολογιῶν μεταβάλλονται καὶ διορθοῦνται ὑπὸ Ε. Kirchner ἐν τῇ ἐπικρίσει τῆς τοῦ William Scott Ferguson περὶ τῶν ἀρχόντων τοῦ 3 καὶ τοῦ 2 π. Χ. αἰῶνος πραγματείας (The athenian archons of the third und second centuries before Christ) ἴδ. τὴν τοῦ Kirchner ἐπικρίσιν ἐν Götting. Gelehrt. Anz. 162 Jahrg. τ. 1. 1900 σ. 433-481 (Σ. Μ.)

ἐγένετο καὶ ἐν Μεγάροις (σ. 376), ἐσχηματίσθη νέα τις ὅλως δεκάτη τρίτη φυλὴ, ἢ «Ἀδριανίς»,⁵ ἢ μνημονευομένη ἔκτοτε ἐν πολλαῖς ἐπιγραφαῖς⁶. Οἱ ἐκ τοῦ συνδέσμου τῶν ἀρχαίων φυλῶν ἀπολυθέντες δῆμοι τῆς νέας φυλῆς εἰσὶν ἡμῖν λίαν ἀτελῶς γνωστοί· γινώσκωμεν δὲ ὅτι εἰς τὴν νέαν φυλὴν ἀνήκον (πλὴν τῶν κατοίκων τῆς νέας Ἀδριανείου πόλεως)⁷ οἱ δῆμοι τῶν Βησαέων⁸, τῶν Ἐ-

ἀναφέρεται ὁ Κλαύδιος Περιγένης ὁ ἐκ τοῦ δήμου Μελίτης, ὁ νεώτερος, καὶ ὁ Π. Αἴλιος Ἰσόχρυσος (Philolog. τόμ. 23. (1866) σ. 213 κξ. καὶ σ. 215.) καὶ ὁ Φλάδιος Δωρόθεος. Ν. Ἀργαίολ. Ἐφημ. ἀρ. 181. σ. 175. Φιλίστορ. Γ. 6. σ. 564. Keil παρὰ Pauly R. E. τόμ. 1. 2. σ. 2099. καὶ Φιλολ. Suppl. τόμ. 2 (1863) σ. 592. Ἐπὶ τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου γινώσκωμεν ὡς στρατηγὸν τὸν γνωστὸν ἡμῖν (πρβλ. ἀνωτέρω σ. 416) Γάϊον Ἰούλιον Κασιανὸν Ἀπολλώνιον πρβλ. Böckh C. I. ἀρ. 189 καὶ πρβλ. σ. 375· ἔπειτα (168 μ. X.) δικανικὸν ῥήτορα καὶ (ἴδ. κατωτ.) σοφιστὴν Ἰούλιον Θεόδοτον τὸν ἐκ τοῦ δήμου Μελίτης, μαθητὴν τοῦ Λολλιανοῦ (Böckh C. I. ἀρ. 397. 424.) γενόμενον καὶ κήρυκα τοῦ Ἀρείου Πάγου· ἴδ. καὶ Φιλίστορ. Β. Σοφιστ. Β. 2. σ. 566 («ἀγωνιστὴν τῶν πολιτικῶν προσειπῶν λόγων (ὁ Μ. Αὐρηλίου τὸν Θεόδοτον) καὶ ῥητορικῆς ὄφελος· ὁ ἀνὴρ οὗτος Λολλιανοῦ μὲν ἀκροατῆς, Ἡρώδου δ' οὐκ ἀνήκοος... τὴν δ' ἰδέαν τῶν λόγων ἀποχρῶν καὶ τοῖς δικανικοῖς καὶ τοῖς ὑπερσοφιστεύουσιν»). Μεταξὺ τῶν ἐτῶν 106 καὶ 169 μ. X. στρατηγὸς ἀναφέρεται ὁ Τίτος Αὐρηλίου Φιλῆμων (Böckh ἀρ. 191 καὶ ἴδ. σ. 455.), ὁ Οὐαλέριος Μαμερτίνος ὁ Μαραθώνιος (Böckh ἀρ. 192. Meier ἐν εἰρ. τ. ἐν λ.)· ἔτι δὲ ὁ Κλαύδιος Εὐχαιρος· ἴδ. Böckh ἀρ. 272 A. — Εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Κομμόδου ἀνήκει πιθανῶς ὁ στρατηγὸς Ἰούλιος Εὐφράνωρ ὁ Μαραθώνιος (Böckh ἀρ. 276). Ὁ Böckh ἔτι (C. I. ἀρ. 380) (καὶ ὁ Pauly (R. E. τόμ. 1. ἐκδ. 2. σ. 1464) παρατηροῦσιν ὅτι ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις, ἔτι δὲ μᾶλλον ἐν τοῖς ἐπομένοις αἰώσιν οἱ ἄρχοντες καλοῦνται ἐνίοτε πάντες ὁμοῦ «Θεσμοθέται». Ἀλλ' ἐξ ἄλλου ὁ Pauly καταπολεμεῖ τὴν θεωρίαν τοῦ Böckh (ἐν C. I. ἐν σ. 378 καὶ ὡς πρὸς τὰς ἐπιγρ. ἀρ. 272 καὶ 283), καθ' ἣν ἐπὶ τῶν Ἀντωνίνων τὴν τοῦ Πολεμάρχου θέσιν κατέλαβεν ὁ Στρατηγός. Ὅτι τὸ ἀξίωμα τοῦ Πολεμάρχου ὑφίστατο ἔτι αὐτοτελές καὶ ἐν τούτοις καὶ ἐν τοῖς ἐπομένοις χρόνοις μαρτυρεῖ ὁ Φιλίστρατος (B. Σοφιστ. Β. 30 ἐλ. πρβλ. Ahrens ἐν εἰρ. τ. σ. 48.). Περὶ τῆς θέσεως καὶ τοῦ βεβαίως λίαν περιορισμένου τότε κύκλου τῆς δικαιοδοσίας τῶν ἀρχόντων ἴδ. Ahrens σ. 41.

⁵ Τὴν σύστασιν τῆς νέας ταύτης φυλῆς τίθησιν (πρβλ. καὶ Ahrens σ. 27) ὁ Corsini (Fast. Att. IV. σ. 167) εἰς Ὀλυμπ. 225, 1 = 121/2 μ. X. (πρβλ. Böckh C. I. 1. σ. 315)· καὶ ὁ Albert Müller (Philol. (1868) τόμ. 23. σ. 488) ὡς ἔτος τοιοῦτον θεωρεῖ τὸ 121 πρὸς 122 μ. X.

⁶ Πρβλ. Πausan. Α. 5, 5. καὶ πρβλ. Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 184 σ. 315. 323 κξ. ἀρ. 275. 276. 284. 286. τόμ. 2. σ. 246 ἀρ. 2309. (Ὅκοθεν νοεῖται ὅτι καὶ ἐνταῦθα ὁ τοῦ Ἀδριανοῦ ἀνδριάς ἰδρύθη ἐν τοῖς τῶν ἄλλων ἐπωνύμων ἀρχόντων. (Ellissen σ. 63).)

⁷ Τοῦτο εἰκάζει εὐλόγως ὁ Flemmer σ. 60.

⁸ Ὁ δῆμος Βῆσα ἀνήκε μέχρι νῦν εἰς τὴν Ἀντιοχίδα φυλὴν· ἴδ. Hermann,

λαιουσίων⁸⁶, Ὄας⁸⁷, Φηγαίας καὶ Ἀφιδῶνης⁸⁸. Ἡ νέα φυλὴ ἐν τῇ ἐπισήμῳ τάξει τῶν Ἀττικῶν φυλῶν ἔλαβε τὴν ἐβδόμην θέσιν, τὴν θέσιν τὴν μεταξὺ τῶν ἀρχαίων φυλῶν Ἀκαμαντίδος καὶ Οἰνητίδος⁹. Ἀλλὰ μετὰ τῆς ἰδρύσεως τῆς νέας φυλῆς δὲν ἐπῆλθε νέα τις ἀνάλογος αὐξήσις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν βουλευτῶν. Ὡς πρὸς τοῦτο ἐλήφθη νῦν προσηκόντως ὑπ' ὄψει ἡ τότε παρηκμακυῖα κατάστασις τῆς χώρας καὶ ἡ ἐλάττωσις τοῦ πληθυσμοῦ τῶν κατοίκων. Τούναντίον μάλιστα ἠλαττώθη ὁ ἀριθμὸς τῶν βουλευτῶν ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου ἡ βουλὴ ἐπὶ μακρὰ ἔτη ἐπανῆλθεν εἰς τὸν πρότερον ἀριθμὸν τῶν 500 (ἀκριδέστερον 539) μελῶν, ὥστε εἰς ἐκάστην φυλὴν ἀνελόγουν 41 ἢ 42 βουλευταί. Πότε ἐτελέσθησαν πάντες οὗτοι οἱ νεωτερισμοί, ἀσφαλῶς καθόλου δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ καθορισθῇ¹⁰.

Griech. Staatsalterth. σ. 580. Böckh C. I. τόμ. 1. σ. 309 B. ἴδ. τέλ. καὶ ἀρ. 275. τόμ. 2. σ. 246 ἀρ. 2309.

⁸⁶ Ὁ δῆμος οὗτος ἀνῆκε μέχρι νῦν εἰς τὴν Ἰπποβωντίδα φυλὴν ἴδ. Hermann ἐν εἰρ. τ. σ. 579. Böckh 1. σ. 315. ἀρ. 184. 2. ἀρ. 2309 σ. 246.

⁸⁷ Ὁ δῆμος Ὄα ἀνῆκε μέχρι νῦν εἰς τὴν Πανδιονίδα φυλὴν. Hermann σ. 578. Böckh 1. ἀρ. 184 καὶ 275. σ. 383. τόμ. 2. σ. 246. ἀρ. 2309.

⁸⁸ Böckh 1. ἀρ. 275. 2. ἀρ. 2309. Ὁ δῆμος Φηγαία ἀνῆκεν ἄλλως εἰς τὴν φυλὴν Αἰγιήδα, αἱ δὲ Ἀφιδναὶ εἰς τὴν Λεοντίδα. Hermann σ. 577.

⁹ Πρὸβλ. Beutler «De Athenarum fatis sub Romanis» σ. 16. Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 284. ἀρ. 286. καὶ σ. 379. 485. τόμ. 2. σ. 246.

¹⁰ Πρὸβλ. Πausan. A. 3, 4, 5, 1. καὶ 5. Ὅτι ἡ ἀποκατάστασις τοῦ ἀρχαίου ἀριθμοῦ τῶν πεντακοσίων (πρὸβλ. τὰς ἐπιγραφάς, ἐν ἄλλαις καὶ Böckh. ἀρ. 189. 397. 421. 438) ἐν τῇ βουλῇ (πρὸβλ. καὶ Ἀρχαιολ. Ἐφημερ. (ἀρχαία) ἀρ. 521. Φιλίστορ. A. 517) πρέπει νὰ ἀναγοῖ «εἰς τοὺς μεταξὺ τοῦ Κλαυδίου καὶ τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου χρόνους», τοῦτο εἶχε δεῖξει ἤδη ὁ Böckh (C. I. Gr. τ. 1. σ. 165. 323 καὶ 902. πρὸβλ. καὶ Ellissen σ. 63.). Νῦν ὁ Dittenberger (Hermes τόμ. 1. τευχ. 3. «über eine Attische Inschrift» σ. 417 κξ.) ἀπέδειξε σχεδὸν ἀσφαλῶς ὅτι ἡ ἀποκατάστασις αὕτη τοῦ ἀρχαίου ἀριθμοῦ τῶν πεντακοσίων (καὶ δὴ ἐν συναφείᾳ πρὸς τὴν σύστασιν τῆς 13 φυλῆς) ἐγένετο ἐπὶ τοῦ Ἀδριανοῦ. Ὁ Dittenberger ἀμφοτέρας τὰς μεταβολὰς τῆς τῶν Ἀθηναίων πολιτείας ἀνάγει εἰς τὸ ἔτος 132 μ.Χ. (συμφωνῶν ἐν τούτῳ πρὸς τὸν Corsini, Fast. Attic. σ. 106). Ὁ δὲ Böckh (C. I. τόμ. 1. σ. 902 καὶ ἴδ. σ. 323. εἰς ἀρ. 190 πρὸβλ. καὶ σ. 320. Ellissen ἐν εἰρ. τ. Ahrens, σ. 30) ἀποδεικνύει ὅτι ἀπὸ τοῦδε εἰς ἐκάστην φυλὴν ἀνῆκον ἐν τῇ Βουλῇ κατ' ἀναλογίαν 41 ἢ 42 βουλευταί (ἀκριδέστερον εἰπεῖν 38 ἢ 39 ἦσαν οὗτοι καλούμενοι πρυτάνεις), εἰς οὓς προσετίθεντο νῦν ἔτι (Ahrens σ. 31 κξ.) ὁ ἐπιστάτης, ὁ ἐπώνυμος καὶ ὁ γραμματεὺς.

Ὁ ὑπὲρ τοῦ Ἀδριανοῦ ἐνθουσιασμὸς τῶν Ἀθηναίων ἦτο καθόλου τοσοῦτον μέγας, ὥστε ἔνεκεν αὐτοῦ ἀπώλεσαν οὔτοι καὶ πᾶσαν ἐλευθερίαν κρίσεως. Ὅτε ἀνὴρ περίφημος, σύγχρονος τοῦ Ἀδριανοῦ, ὁ ἐν Ἀθήναις ἐπὶ μακρὸν ἐπιδημῶν φιλόσοφος Φαβωρίνος (σ. 219) ὁ ἐξ Ἀρελάτης, ὁ ἐπὶ ἔτη μεγίστης παρὰ τῷ Ἀδριανῷ ἀπολαύων εὐνοίας, ἔπεσέ ποτε εἰς δυσμένειαν παρ' αὐτῷ καὶ ἀπεπέμφθη εἰς Ἀρελάτην, οἱ Ἀθηναῖοι, ἰδίως οἱ ἐν τέλει, μετὰ μεγίστης σπουδῆς κατέρριψαν τὴν χαλκῆν εἰκόνα τοῦ φιλοσόφου, ὡς πολεμιωτάτου τῷ αὐτοκράτορι!»! Ὁ Φαβωρίνος ὑπέστη τὴν ὕβριν ταύτην λίαν ψυχραίμως εἰπὼν ἀπλῶς «Ὦνατ' ἂν καὶ Σωκράτης εἰκόνα χαλκῆν ὑπ' Ἀθηναίων ἀφαιρεθεῖς μᾶλλον ἢ πίων κώνειον»¹¹.

Ἄλλ' ἢ πρὸς τὸν μέγαν φιλέλληνα αὐτοκράτορα προθυμία καὶ σπουδὴ τῶν Ἀθηναίων καὶ πάντων καθόλου τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀχαΐας ἐξεδηλώθη καὶ κατ' ἄλλον τρόπον· καὶ δὴ ἐν τῇ μεγάλῃ προθυμίᾳ, μεθ' ἧς ἐτίμησαν οὔτοι τὸν διαβόητον ἔρωτα τοῦ Ἀδριανοῦ πρὸς τὸν εὐειδῆ Βιθυνὸν Ἑλληνα νεανίσκον Ἀντίνοον, τὸν πολυθρύλητον ζῶντα ἀντιπρόσωπον τοῦ ἰδεώδους τοῦ νεανικοῦ κάλλους ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις τοῦ ἀρχαίου κόσμου· ἔτι δὲ ἐν τῇ προθυμίᾳ, μεθ' ἧς ἐν τούτῳ παντοιοτρόπως συνεμορφώθησαν πρὸς τὰς ἐπιθυμίας τοῦ Ἀδριανοῦ, οὐδαμῶς διστάσαντες νὰ ἰδρῦσωσι μετὰ μεγίστου ζήλου εἰκόνας καὶ προτομάς, λατρείας, ἀγῶνας πανηγυρικούς, θυσίας καὶ τιμὰς ἡρωϊκάς¹², καὶ ἐφ' ὅσον ἔζη ὁ εὐειδὴς νεανίσκος, καὶ ἰδίως μετὰ τὸν ἐν Αἰγύπτῳ ἐν σκοτειναῖς περιστάσεσιν ἐπελθόντα θάνατον αὐτοῦ¹³. Αὐτὸς δὲ ὁ Ἀδριανὸς

¹¹ Πρὸλ. Δ. Κασσ. 69, 3. Σουῖδ. ἐν λ. Ἀδριανός. Spartian. Hadrian. c. 15, 12 κξ. c. 16, 10 καὶ ἴδ. πρὸ πάντων Φιλοστρ. Β. Σοφιστ. Α. κ. 8, 2. 3. σ. 490.

¹² Καὶ ἐνταῦθα ὑπάρχουσι διαφωνίαι περὶ τὴν χρονολογίαν. Ὁ Pauly R. E. τ. 3. σ. 1035 ἀνάγει τὸ γεγονός εἰς τὸ ἔτος 129 μ. Χ. ὁ δὲ Eckhel (D. N. VI. σ. 528 κξ. 536-539 πρὸλ. σ. 490) καὶ ὁ Flemmer (σ. 131) συνηγοροῦσιν ὑπὲρ τοῦ ἔτους 883 ἀ. κ. Ρ. = 130 μ. Χ. ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ Clinton (F. R. σ. 116. 120) τὸν τοῦ Ἀντινοῦ θάνατον ἀνάγει εἰς τὸν Ὀκτώδριον τοῦ ἔ. 130.

¹³ Ἴδ. καθόλου παρὰ Fremmer τὴν περικοπὴν 117-125. Eckhel VI. σ. 528 κξ. Δ. Κασσ. 69, 11. Spartian. Hadrian. c. 14, 5 κξ.

καὶ ὑπέθαλπε καὶ ἠξίου τὰς τοιαύτας τιμὰς ὡς δυνατὸν διαρκῶς καὶ σαφῶς.

Ἡ τοῦ αὐτοκράτορος πρὸς τὸν εὐειδῆ τοῦτον νεανίσκον ἀγάπη κατέστη ὠφέλιμος ἐν Ἀχαΐα ἰδίως εἰς τὴν Ἀρκαδικὴν πόλιν Μαντίνειαν (πρβλ. σ. 378 κέξ.). Ὁ Ἀδριανὸς δὲ τιμῶν τὴν πόλιν ταύτην ἐτίμα τὴν μητρόπολιν τῆς Βιθυνικῆς πόλεως Βιθυνίου, τῆς πατρίδος τοῦ εὐνοουμένου παιδός· πλὴν δὲ τῶν ἄλλων πρὸς τὴν Μαντίνειαν εὐεργεσιῶν ἐκόσμησεν αὐτὴν (ἀφοῦ ἀκολουθῶν ὅλως τῷ πνεύματι τῶν χρόνων τούτων τῆς ἠθικῆς καταπτώσεως ἐπεθύμει νὰ περιβάλλῃ τὸν ἀγαπητὸν παῖδα, ζῶντα ἔτι, θεότητος περιβολὴν) μετὰ ναοῦ τοῦ Ἀντινόου! Καὶ ἵνα ἡ λατρεία τῆς νέας ταύτης ἐπαισχύοντος θεότητος εὐκολώτερον κατασταθῇ ἐπιχωρία ἐν μέσῳ τῶν ἀναλόγως αὐστηρότερα ἠθικὰ φρονήματα ἐχόντων Ἀρχάδων, ὁ Ἀντίνοος παρεστάθη τοῦλάχιστον ὡς Πάν (« Πάν Ἀντίνοος »). Ἀλλ' ἡ νέα λατρεία μετὰ μεγάλης ἐκοσμήθη πολυτελείας. Εἰς τὸ γυμνάσιον τῆς πόλεως προσηρτήθη νέα τις οἰκοδομία, ἐν ἣ ἔτοποθετήθη πληθὺς εἰκόνων καὶ ἰδεωδῶν ἐκ πολυτίμων λίθων παραστάσεων τοῦ Ἀντινόου. Ἐνταῦθα ὁ ὠραῖος νέος παρίστατο πολλαχῶς ὡς Διόνυσος. Πρὸς τούτοις ἡ νέα θεότης ἐτιμήθη τὸ μὲν δι' ἐνιαυσίας ἑορτῆς, τὸ δὲ δι' ἀγῶνων πανηγυρικῶν, τελουμένων κατὰ πᾶν πέμπτον ἔτος, καὶ πολλῶν ἔξωθεν εἰς αὐτοὺς προστρεχόντων. Ἐτελοῦντο δὲ οἱ ἀγῶνες οὗτοι ἐν τῷ σταδίῳ καὶ τῷ ἵπποδρόμῳ τῷ κειμένῳ νοτίως τῆς πόλεως μεταξὺ τῶν τειχῶν αὐτῆς καὶ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἰππίου Ποσειδῶνος, εἰς τὴν ὑπώρειαν τοῦ Ἀλησίου¹⁴.

Ἀλλ' ἐνῶ ἐν Ἀρκαδίᾳ αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ παρὼν οἰκοθεν προεκάλει τὰς πρὸς τὸν Ἀντίνοον τιμὰς, οἱ Ἀθηναῖοι τὸναντίον

¹⁴ Πausan. H. 9, 4. 10, 1. Curtius, Pelop. τόμ. 1. σ. 240. Περὶ τοῦ Πανός Ἀντινόου ἴδ. Eckhel D. N. VI. σελ. 531 καὶ 535 κέξ. Lebezow, Über den Antinoos σ. 109. Flommer σ. 124. Ἄλλως ὁ Ἀντίνοος παρίσταται κατὰ προτίμησιν ὡς Ἑρμῆς, Διόνυσος καὶ ἐν ἄλλαις ὁμοίαις θεαῖς μορφαῖς. Κατὰ Κούρτιον ἐν εἰρ. τ. σ. 267. τότε ἴσως παρήχθη καὶ ὁ ἕτερος τύπος Ἀντινόη σημαίνων τὴν μυθικὴν ἀρχηγέτιν τῆς πόλεως (ἀντὶ τοῦ ὀνόματος Ἀυτονόη Πausan. H. 8, 3. 92), ἀφοῦ διὰ τῆς τῶν ὀνομά-

(ἄδηλον ἂν νεύματί τινι τοῦ αὐτοκράτορος κινούμενοι) ἐνήργουν ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ μᾶλλον ἐλευθέρως. Ἐν Ἀθήναις εὐρίσκομεν ὡσαύτω: τὴν λατρείαν τοῦ νέου θεοῦ Ἀντινοῦ, οὗ ὁ ἐπιτίμιος ἱερεὺς εἶχεν ἐν τῷ Διονυσιακῷ θεάτρῳ τὸν ἐκ μαρμάρου θρόνον αὐτοῦ¹⁵. Καὶ ἐνταῦθα δέ, ὡς ἐν Μαντινείᾳ, ἀνεπτύχθη ἐντελῶς ἡ τοιαύτη ἠρωολατρεία, ἧς τὸν πυρῆνα ἀπετέλουν, ὡς οἴκοθεν νοεῖται, ἀγῶνες πανηγυρικοί, τὰ Ἀντινόεια, τελούμενα ἐν Ἐλευστίνι καὶ ἐν τῷ ἄστει· διετηρήθη δὲ ἐν ἀκμῇ ἡ λατρεία αὕτη, κατὰ τὰς ἐπιγραφάς, μέχρι τῶν χρόνων τῶν Ἀντωνίνων¹⁶. Λατρεία καὶ ἱερεῖς τοῦ Ἀντινοῦ ἐπεχωρίαζον καὶ ἐν Κορίνθῳ¹⁷ καὶ ἐν Ἄργει¹⁸ καί, ὡς ἐρρήθη, ἰδίως ἐν Μαντινείᾳ¹⁸, ἐνθα τὰ Ἀντινόεια ἐτελοῦντο «διὰ παντὸς πέμπτου ἔτους»¹⁹. Καὶ ἀλλαχοῦ δὲ ἐν Ἀχαιῶν ἐλα-

των ταυτότητος ἐπεζητεῖτο νὰ καταστῇ ἐπαισητοτέρα ἢ συνάφεια. * Περὶ Ἀρκαδίας ἴδ. ἔτι καὶ Mionnet II. σ. 245.

¹⁵ Μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς «ἱερέως Ἀντινοῦ χορείου ἐκ τεχνητῶν» ἀφωμοιώθη δὲ ὁ Ἀντίνοος πρὸς τὸν Διόνυσον ἐν τῇ παραστάσει καὶ ἐν τῇ κυρίᾳ διακοσμῇ· ἴδ. Philol. 1863. Suppl. τόμ. 2. σ. 632 καὶ K. Bötticher (Philol. 1867. Suppl. τόμ. 3. τευχ. 3 καὶ 4. «Ergänzungen zu den letzten Untersuchungen auf der Akropolis» Aufs. VII. σ. 314 κξ. Philol. τόμ. 23. σ. 493. Vischer ἐν N. Schweizer. Museum III. (1863) τευχ. 2-4 σ. 57. 36. Περὶ ἱερέως τοῦ «ἐφήβου Ἀντινοῦ» ἴδ. Φιλίστορ. Β'. σ. 184. Vischer σ. 57. Περὶ τοῦ Ἀντινοῦ Φωσφόρου ἴδ. Böckh C. I. σ. 316 εἰς ἀρ. 184.

¹⁶ Eckhel D. N. VI. σ. 530.535. K. Bötticher ἐν εἰρ. τ. Vischer ἐν εἰρ. τ. Ross, Dem. v. Attica σ. 32. Böckh C. I. 1 ἀρ. 248. 283. καὶ τόμ. 2. ἀρ. 2309 γραμμ. 5. 6. καὶ σ. 246.

¹⁷ Böckh C. I. 1. ἀρ. 1105 b. καὶ ἴδ. Eckhel D. N. VI. σ. 532. Mionnet II. σ. 160. 180. Levezow, Über den Antinous σ. 104.

¹⁸ Böckh 1. ἀρ. 1124. Flemmer σ. 120. Ἐν Ἄργει οἱ ἀγῶνες οὗτοι ἐξέλιπον ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουλιανοῦ Böckh ἐν εἰρ. τ. σ. 580 τέλ.

¹⁹ Böckh 1. ἀρ. 1124 καὶ σ. 580 τόμ. 2. ἀρ. 3208. σ. 739. III. ἀρ. 5913. Παισ. H. 9, 4.

* Ἡ ἔννοια τῶν ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἀσαφῶς λεγομένων εἶναι ἦδε: Ἀρχηγέτις οἰκίσασα τὴν Μαντινείαν ἐθεωρεῖτο, πλὴν τοῦ μυθικοῦ Μαντινέως, καὶ ἡ μυθικὴ Αὐτονόη ἢ Κηφέως τοῦ Ἀλέου θυγάτηρ. Ὅτε δὲ ὁ Ἀντίνοος, δι' οὓς λόγους εἶδομεν, κατεστάθη θεὸς ἐν Μαντινείᾳ, ἡ ἀπλῆ σύμπτωση τῆς ὁμοιότητος τοῦ ὀνόματος τούτου πρὸς τὸ τῆς μυθικῆς ἠρωίδος Λύτωνόης τῆς τιμωμένης ἀνέκαθεν ἐν Μαντινείᾳ, ἐποίησεν ὥστε τῆς Αὐτονόης (ὑπὸ τύπον Ἀντινόη) τὸ ὄνομα νὰ συνδεθῇ πρὸς τὸ τοῦ Ἀντινοῦ ὡς ἕτερος τύπος τοῦ ὀνόματος, καὶ ἀντὶ τῆς μυθικῆς ἠρωίδος Αὐτονόης ἐτιμᾶτο νῦν ἐν Μαντινείᾳ ἡ θεὰ Ἀντινόη ὡς θήλεια μορφή τῆς αὐτῆς θεότητος (Ἀντινοῦ). (Σ. Μ.)

τρεύετο πολλαχῶς ὁ νέος θεός²⁰. Ἐν τῇ ἀμέσῳ δὲ γειτονίᾳ τῆς Ἀχαΐας εἶχεν ἐμπεδωθῆ ἡ λατρεία τοῦ νέου «θεοῦ», ἰδίως ἐν Ἡπειρῷ καὶ ἐν τῇ λαμπρᾷ ταύτης πρωτευούσῃ Νικοπόλει²¹.

Καὶ ἡ αὐλικὴ δὲ ποιήσις τῶν χρόνων τούτων ἐτίμησε τὸν ἀγαπητὸν τῷ αὐτοκράτορι παῖδα. Ὁ ποιητὴς Παγκράτης ὕμνησεν ἐν ᾠδαῖς τὸν Ἀντίνοον καὶ ἠμείφθη ἐπὶ τῷ ἔργῳ λαβὼν θέσιν ἐν τῷ Μουσεῖῳ τῆς Ἀλεξανδρείας. Μεσομήδης δὲ ὁ Κρής, εὐνοούμενος ἀπελεύθερος τοῦ Ἀδριανοῦ, ἔγραψεν Ἀντινοῖδα καὶ ἔλαβε πρὸς ἀμοιβὴν σύνταξιν χρηματικὴν ἀφαιρηθεῖσαν ὕστερον ἢ τοῦλάχιστον ἐλαττωθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Ἀντωνίνου τοῦ Εὐσεβοῦς^{21α}.

Ἡ μεγάλη τοῦ Ἀδριανοῦ ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀχαΐας ἐνέργεια ἤνεγκε καὶ τοὺς καρπούς αὐτῆς. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὀλίγιστα γινώσκομεν περὶ τῆς διὰ τῶν περιουσιῶν αὐτοῦ κυβερνητικῶν πράξεων ἐπιρρωσθείσης ὑλικῆς εὐεξίας τῆς χώρας καὶ τοῦ λαοῦ· διότι, πλὴν τοῦ ὅτι τοιαύτη τις ἀνάπτυξις διαφεύγει συνήθως τὸν ὀφθαλμὸν τοῦ ἐρευνητοῦ, καὶ ἡ ὑλικὴ τῆς Ἑλλάδος θέσις κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους τοιαύτη πάντως ἦτο, ὥστε ἐνταῦθα ἀκμὴ εὐημερίας, οἷα ἀνεπτύχθη ἐν Ἀσίᾳ, Γαλατίᾳ καὶ Ἰσπανίᾳ ἐν τοῖς πρώτοις αἰῶσι τῆς αὐτοκρατορίας, δὲν ἦτο δυνατὸν πλέον νὰ ἐπιτευχθῆ ἢ νὰ ἀνορθωθῆ. Ὑπὸ τὴν ἔποψιν δὲ ταύτην μικρὰν ἔχουσι σημασίαν αἱ ῥητορεῖαι πανηγυριστοῦ, οἷος ἦτο ὁ Ἀριστείδης, περὶ τῆς λαμπρῶς ἀκτινοβολούσης νέας τῶν Ἀθηνῶν

²⁰ Περὶ νομισμάτων τοῦ ἥρωος Ἀντινοῦ ἐν Δελφοῖς ἴδ. Eckhel VI. σ. 533. Mionnet II. σ. 97. Τούναντιον ἡ ἐπιγραφή τῆς Ἑρμιόνης (ἴδ. Böckh C. I. 1. σ. 596 εἰς ἀρ. 1204) εἶναι ἀμφίβολος.

²¹ Πρὸς Flemmer σ. 88. 120 κξ. κατὰ Mionnet II. σ. 57 καὶ Løvezow, Über den Antinous σ. 73 κξ. (Περὶ τῆς λατρείας τοῦ Ἀντινοῦ ἐν ταῖς πόλεσι τῆς δυτικῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἴδ. Eckhel VI. σ. 530 κξ. Flemmer σ. 119. 123 κξ.)

^{21α} Περὶ τῶν ἀνδρῶν τούτων (καὶ περὶ ποιητῶν, οἷοι Εὐόδος ὁ Ῥόδιος καὶ Ἐρύκιος ὁ Θεσσαλός) ἴδ. Συγκελλ. ἐκδ. Βόννης σ. 622 ἢ σ. 351 (P) σ. 279 (V) d. καὶ πρὸς Εὐσεβ. καὶ Ἱερων. Χρον. ἐκδ. Schöne τόμ. 2. σ. 168. 169. Σουλδ. ἐν λ. Δ. Κασσ. 77, 13. Jul. Capitol. Antonin. Pius c. 7, 8 καὶ ἴδ. Jacobs, Anthol. τόμ. 3. σ. 6. Clinton F. R. σ. 135. Περὶ Παγκράτους ἴδ. Ἀθην. ΙΕ. σ. 677d. («Καὶ Παγκράτης τις τῶν ἐπιχωρίων ποιητῆς, ὃν καὶ ἡμεῖς ἔγνωμεν Ἀδριανῷ τῷ αὐτοκράτορι ἐπιδημήσαντι τῇ Ἀλεξανδρείᾳ μετὰ πολλῆς τερατείας ἐπέδειξε τὸν ῥοδίζοντα λωτὸν δεῖν καλεῖν Ἀντινόειον...») Clinton τόμ. 1. σ. 117. τόμ. 2. σ. 282.

αἰγλης²¹⁶. Ἀληθῶς ὁμως ἡ ὄθησις «ἦν ἔδωκε τὸ παράδειγμα καὶ ἡ διοίκησις τοῦ Ἀδριανοῦ εἰς τὴν πρὸς τὰ βελτίω κίνησιν δὲν ἠδύνατο νὰ μένη ἄνευ εὐεργετικῆς ροπῆς ἐπὶ τὴν τῶν Ἑλλήνων θέσιν²¹⁷». Θέλομεν ἰδεῖ βραδύτερον ὅτι ἐν τῷ τέλει τῆς χρονικῆς ταύτης περιόδου ἡ Ἑλλάς εὕρισκετο ἐν καταστάσει ἀναλόγως μᾶλλον εὐημερούση καὶ ὅτι πάντως πολλῶ μείζων εὐημερία ἐπεκράτει τότε ἢ ἐν τοῖς χρόνοις ἔτι τοῦ Δομιτιανοῦ· πρέπει δὲ νὰ φρονῶμεν ὅπωςδήποτε ὅτι ἡ μεταβολὴ τῆς θέσεως ἀποδοτέα κατὰ μέγα μέρος εἰς τὴν σοφὴν πρόνοιαν τοῦ Ἀδριανοῦ καὶ τῶν δύο ἀμέσων διαδόχων αὐτοῦ.

Ἐξωτερικῶς γνωριμώτατα κατέστησαν ὅτε χρόνος καὶ τὰ ἔργα τοῦ Ἀδριανοῦ ἐν τῇ ὑφ' ἡμῶν πολλαχῶς ἐξετασθεῖση κλίσει τῶν Ἑλλήνων τῶν προτέρων τῆς αὐτοκρατορίας χρόνων πρὸς τὸ διὰ νέων καὶ διηνεκῶς λαμπροτέρων καθισταμένων ἀγώνων ἀναπληροῦν τὸ πολιτικῶς κενὸν τοῦ ἐπαρχιακοῦ αὐτῶν βίου. Αἱ ἑορταὶ προσλαμβάνουσι διαρκῶς μείζονα ἔκτασιν καὶ σημασίαν ἐν τῷ βίῳ τοῦ λαοῦ τούτου καὶ ὁ χρόνος τῆς διαρκείας αὐτῶν αὐξάνεται καταφανῶς, αὐξάνεται δὲ διηνεκῶς καὶ ἡ λαμπρότης καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια αὐτῶν. Ὁ ἀριθμὸς τῶν τότε πανηγυρικῶς τελουμένων κατὰ τὸ ἥμισυ θρησκευτικῶν ἀγώνων παντοίων, οἵτινες, ὡς εἶδομεν, συνδέονται κατὰ μέρος πρὸς τὴν ἐν Ἑλλάδι παρουσίαν τοῦ Ἀδριανοῦ, εἶναι πάνυ μέγας, αὐξανόμενος διηνεκῶς ἔτι μᾶλλον. Καὶ ἡ τοιαύτη τάσις ὑποτρεφομένη ἐκ τῆς πρὸς τοὺς αὐτοκράτορας τῶν ἐπομένων χρόνων ἐν μείζονι μέτρῳ ἐπιδαψιλευομένης κολακείας διαρκεῖ μετὰ δυνάμεων ἀμειώτων μέχρι τῶν ἡμερῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου Σεβήρου καὶ Γορδιανοῦ, ὅτε ἔνθεν μὲν ἡ ὀλεθρίως ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς ἀλλοιωθεῖσα θέσις τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους ἀντιτάσσει καὶ εἰς τὴν κουφόνου γενεάν

²¹⁶ β Ἀριστείδ. Παναθην. (ἐκδ. Jebb. σ. 105. 107. καὶ 182-184. 187-189). μετριώτερος ὁ Πausanias ἐν τοῖς ἐπαίνοις Α. 20, 4 τέλ. (« Ἀθηναὶ μὲν οὕτως ὑπὸ τοῦ πολέμου κακωθεῖσαι τοῦ Ῥωμαίων αὐθις Ἀδριανοῦ βασιλεύοντος ἤνθησαν »).

²¹⁷ γ Finlay. σ. 72-73 (Γ. Μ. σ. 56).

τῶν Ἑλλήνων δεινόν τι «μέμνησο ὅτι βροτὸς εἶ (Memento mori)», ἔνθεν δέ, (οὐχὶ βεβαίως εἰκῆ καὶ ἀπλῶς) ὁ ἄφθονος πλοῦτος τῶν εἰδήσεων τῶν προερχομένων ἐκ τῶν μνημείων, τῶν ἐπιγραφῶν, ὧν τοσοῦτον μέγα πλῆθος ἔχομεν ἐκ τοῦ 2 καὶ ἐκ τῶν πρώτων χρόνων τοῦ 3 αἰῶνος, περίσσταται αἴφνης εἰς οἰκτρὰν πενίαν²².

Ἐν ταύτῃ καὶ ἐν τῇ ἀκολούθῳ χρονικῇ περιόδῳ λαμβάνει ἐπίτασιν ἰδιάζουσας ἢ κλίσεις τῶν Ἑλλήνων καλλιτεχνῶν εἰς τὸ νὰ περιοδεύωσιν ὅτε μὲν καθ' ἑαυτούς, ὅτε δὲ ἐν μεγάλοις ὁμίλοις ἐν ταῖς ἔνθεν κάκειθεν τοῦ Αἰγαίου πελάγους Ἑλληνικαῖς ἐπαρχίαις καὶ ἐν Ἰταλίᾳ καὶ νὰ ἐπιδεικνύωσιν τὴν τέχνην αὐτῶν ἐν τοῖς πανηγυρικοῖς ἀγῶσι τοῖς τελουμένοις ἐν ταῖς χώραις ταύταις καὶ νὰ ἐπιζητῶσιν ἐν ταῖς ποικίλαις πόλεσιν ἀργύριον, δόξαν καὶ δικαίωμα ἐπιτιμίου πολίτου. Πλὴν τῶν ἤδη μνημονευθέντων τοιούτου εἶδους ἀνδρῶν (σ. 359) ἀναφέρομεν ἐνταῦθα καὶ τὸν κιθαρωδὸν Γάϊον Ἀντώνιον Σεπτίμιον Πόπλιον (τὸν κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Σεπτιμίου Σεβήρου), πολίτην Περγάμου, Σμύρνης, Ἀθηνῶν καὶ Ἐφέσου, ὅστις ἐν πλείστοις ἀγῶσι τῶν τότε χρόνων ἐνίκησε λαμπρῶς²³. ἔπειτα τὸν παλαιστὴν καὶ παγκρατιαστὴν Τίτον Φλάβιον Ἀρτεμίδωρον, πολίτην καὶ συγκλητικὸν ἐν Κύμῃ, Ἀθῆναις, Φιλαδελφείᾳ, Ρόδῳ καὶ πολλοῖς ἄλλοις τόποις²⁴. ἔτι δὲ τὸν Ὀλυμπιονίκην Μάρκον Αὐρήλιον Πεῖον (Πίον) ἐκ Δαλδεΐας πολίτην Ἀθηνῶν²⁵ καὶ τινὰς ἄλλους^{25α}. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἐν τινὶ ἐπιγραφῇ

²² Περὶ τῆς νέας ἀπὸ τῶν χρόνων τούτων ἐπιδόσεως τῶν πανηγύρεων καὶ τῶν γυμνασίων ἴδ. καὶ Bœckh C. I. τόμ. 1. σ. 46 εἰς ἀρ. 27. Ὁ Β. ποιεῖται λόγον ἐνταῦθα περὶ τῆς μεγαλοπρεποῦς ἀνοικοδομήσεως τοῦ ἐν Ἐλευσίνι σταδίου ὑπὸ τινος Ἀλκίφρονος

²³ Bœckh C. I. τόμ. 2. ἀρ. 3208.

²⁴ Bœckh ἀρ. 3426.

²⁵ Bœckh ἀρ. 3427.

^{25α} Οὕτω καὶ ὁ ἀθλητὴς Γάϊος Α. . . . Ἰούδεντος ἦτο πολίτης Σμύρνης, Ἀλεξανδρείας, Ἀθηνῶν, Λακεδαίμονος, Τράλλεων. Bœckh ἀρ. 2935. Ἐπὶ τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου ἤκαζεν ὁ ἀθλητὴς Μένανδρος ὁ Ἀφροδισιεύς, ὅστις καὶ Περγάμου πολίτης ἦτο, ἐν Θήρᾳ δὲ καὶ Μιλήτῳ καὶ ἐν ἄλλαις πόλεσι βουλευτὴς. Bœckh 2. Addend. σ. 1113 ἀρ. 2811b. ἔπειτα ὁ ἀθλητὴς Μ. Αὐρήλιος Δημόστρατος, ἦτο πολίτης Σάρδεων, Ἀλεξανδρείας, Ἀθηνῶν, Ἐφέσου, Σμύρνης, Περγάμου, Μιλήτου καὶ Λακεδαίμονος ἴδ. Bœckh C. I. III. ἀρ. 5909. Ὁμοίον τι ἴδ. καὶ ἐν εἰρ. 3673 ἔτι δὲ ὁ ἀθλητὴς Μ. Αὐρήλιος Κόρος ὁ ἐκ Θουατείρων ἦτο πολίτης Κυζίκου, Ἀθηνῶν, Τράλλ-

Νεαπόλεως τοῦ 171 (ἢ 170) μ. Χ. μνημονευόμενος καλλιτέχνης Τ. Φλάβιος Ζώσιμος φαίνεται ὅτι ἐν Ἀθήναις ἔλαβε τὴν γυμναστικὴν αὐτοῦ παιδείουσιν ²⁵⁶.

Ἵπῆρχον δὲ πάντως καὶ πεπαιδευμένοι Ἕλληνες μὴ ἀποδίδοντες εἰς τὴν τέχνην καὶ τὸν βίον τῶν ἀθλητῶν πλείονα ἀξίαν ἢ οἱ πολλοὶ σοβαρῶς διανοούμενοι Ῥωμαῖοι. Ὁ Πλούταρχος δὲν ἐθεώρει αὐτοὺς πολλοῦ ἀξίου ²⁶, ἔτι δ' ὀλιγώτερον ἐτίμα αὐτοὺς ὁ Ἐπίκτητος ²⁷, ἐνῶ δὲ περίφημος ἰατρός καὶ συγγραφεὺς ἰατρικῶν Γαληνὸς ἀσμένως ἐπιλαμβάνεται τῆς ἀφορμῆς νὰ ἐκδηλοῖ ἐν λόγοις κρατεροῖς τὴν ἀπεριόριστον αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἀθλητὰς καὶ τὴν ἀθλητικὴν περιφρόνησιν ²⁸. Καθόλου ὅμως παρὰ τῆ πλειονότητι τῶν Ἑλλήνων ἐπεκράτουν ὡς πρὸς τοῦτο ὅλως ἀντίθετοι θεωρίαι· καὶ ὁ Δίων Χρυσόστομος πιστῶς ἐρμηνεύων τὴν τῶν πλείστων γνώμην ἔβλεπεν ἐν τοῖς ἐξοχωτέροις τῶν ἀθλητῶν τὰ ἀληθῆ ἰδεώδη « ἀνδρείας, ῥώμης, εὐψυχίας, κάλλους καὶ σωφροσύνης » δυνάμενα νὰ παραβληθῶσι πρὸς τοὺς ἥρωας τοῦ παρελθόντος ²⁹. Ἐντεῦθεν δὲ καὶ ἄνδρες καλῶν οἰκῶν δὲν ἀπηξίουσαν νὰ ἐκλέγωσι τὸ τοιοῦτον ἐπιτήδευμα ³⁰.

Αὐτὸς δὲ Ἀδριανὸς καὶ οἱ διαδόχοι αὐτοῦ ἐλάμβανον ὑπ' ὄψιν τὴν τοιαύτην παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἐπικρατοῦσαν τάσιν καὶ προσ-

λεων καὶ Βυζαντίου· ἀρ. 3674 (προσέτι Addend. σ. 1113 ἀρ. 2811b) πρβλ. καὶ Kuhn, Röm. Verf. τόμ. 1. σ. 28.

²⁵⁶ Πρβλ. Böckh C. I. τόμ. 3. σ. 732. ἀρ. 5805 τ. 1. ἀρ. 277 γρμμ. 14. σ. 386 κξ. ἐνταῦθα βλέπομεν ἄνδρα οὕτω καλούμενον ἐν Ἀθήναις ἐν τοῖς « ἐπενγράφοις ».

²⁶ Πλούταρχ. Ὑγιεινὰ παραγγέλμ. κ. 20.

²⁷ Ἀρριαν. Ἐπικτήτου Διατριβ. Β. 18, 22.

²⁸ Ἴδ. τὰ περὶ τούτων παρὰ Friedländ. τόμ. 2 (ἐκδ. 2) σ. 359 κξ. καὶ παρὰ Pauly R. E. τόμ. 1. ἐκδ. 2. σ. 2001.

²⁹ Πρβλ. ἐνταῦθα ἰδίως τοὺς δύο λόγους ἢ ἐκθέσεις τοῦ Δ. Χρυσόστ. ἀρ. 1. καὶ 2 (Λόγ. ΚΗ. καὶ ΚΘ.) περὶ Μελαγκόμας (Μελαγκόμας πρῶτος [τῆ τάξει Β']. Μελαγκόμας δεύτερος [τῆ τάξει Α'], περὶ τοῦ καλοῦ, πάνυ θαυμαστοῦ, ἔχοντος καὶ πατέρα Ὀλυμπιονίκην καὶ φίλου τοῦ Δίωνος Χρυσόστομου, ἀθλητοῦ τῶν χρόνων ἐκείνων) καὶ ἰδίως χωρὶα οἶα τὰ ἐν εἰρ. τ. 293. 294 μέχρι 296 Μ. ἴδ. καὶ Λόγ. ΛΑ. σ. 339 κξ. ἴδ. καὶ Λουκιαν. Πῶς δεῖ συγγράφειν τὴν Ἱστορίαν κ. 35. Φιλοστρ. Ἡρωϊκ. σ. 678. 679.

³⁰ Πρβλ. Παιουσάν. Ε. 20, 4. Πλουτ. Ὑγιεινὰ παραγγέλμ. κ. 5.

εφέροντο πάνυ φιλοφρόνως πρὸς τοὺς ἀθλητάς καὶ τὰς περιοδεύουσας ἀθλητικὰς ἐταιρείας. Ἀξία μνείας ἐν ταῖς τοιαύταις περιοδεύουσαις ἐταιρείαις εἶναι ἰδίως ἢ ὑπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ καὶ Ἀντωνίνου τοῦ Εὐσεβοῦς λίαν εὐνοηθεῖσα μεγάλη «ἐταιρεία τῶν τὸν Ἑρακλῆ λατρευόντων ἐστεμμένων ἐν τοῖς ἱεροῖς ἀγῶσι νικητῶν»³¹. ἔτι δὲ ἐν τοῖς διαδόχοις τοῦ Ἀδριανοῦ ὁ κατὰ τὸ ὄνομα τοῦ αὐτοκράτορος Ἀντωνίνου κληθεὶς ὄμιλος περιοδεύόντων Διονυσιακῶν τεχνιτῶν, οἵτινες ἐτίμων τὸν Ἀντωνῖνον ὡς τὸν «νέον αὐτῶν Διόνυσον»³².

Πρὸς τούτοις αἱ ἐπιγραφαὶ τῶν χρόνων τούτων παρέχουσι μέγαν πλοῦτον εἰδήσεων περὶ τῆς ἐξόχου αἰγλης τῶν ἀρχαίων καὶ νέων μεγάλων Ἑλληνικῶν ἀγώνων, τῶν Ὀλυμπίων, τῶν Πυθίων, τῶν Ἰσθμίων, τῶν Νεμεῶν καὶ τῶν Ἀκτίων ὡς καὶ πολλῶν τοπικῶν ἐορτῶν³³. Ἐν ταύταις δὲ ταῖς ἐορταῖς ἢ λατρεία καὶ ἡ ἐορτὴ τῶν Ἐλευσινίων μυστηρίων ἀνήρχοντο διαρκῶς εἰς μείζονα περιωπὴν· διότι ὅσῳ πλέον συνήθεια εἰς τοὺς αὐτοκράτορας καθίστατο νὰ μυῶνται τὰ ἱερὰ μυστήρια ταῦτα, τοσοῦτω μᾶλλον προθυμότερον ἠγωνίζοντο καὶ οἱ Ἀθηναῖοι νὰ λαμπρύνωσι τὴν ἐορτὴν ταύτην καὶ καθιστῶσιν αὐτὴν διηνεκῶς ἐπιφανεστέραν³⁴. Οἱ πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀντινοῦ ἰδρυθέντες ἀγῶνες ἐτε-

³¹ Πρὸβλ. Friedländer, Darstellungen τ. 2. σ. 358 καὶ ἴδ. πρὸ πάντων Böckh C. I. τόμ. 3. σ. 779-786 ἀρ. 5906 μέχρι 5913.

³² Böckh. C. I. 1. ἀρ. 349. Περὶ τῆς περαιτέρω θέσεως τῆς ἀθλητικῆς κξ. παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις ἴδ. καὶ Becker-Marquardt R. A. τόμ. 5. μέρ. 1. σ. 118 κξ. Friedländ. Darstellungen τόμ. 2. (ἐκδ. 2). σ. 359 κξ. Pauly R. E. τόμ. 1. ἐκδ. 2. σ. 2002 κξ. Ἡρωδιαν. Γ. 8.

³³ Περὶ τῶν ἐγχωρίων ἀγώνων ἴδ. κατωτέρω. Περὶ τῶν μεγάλων ἐθνικῶν ἀγώνων ἴδ. παραδειγματικῶς Φιλοστρ. Ἡρωϊκ. ἐν εἰρ. τ. καὶ Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 1068. τ. 2. Addend. σ. 1112 κξ. ἀρ. 2890 b. τ. 3. ἀρ. 5804. ἀρ. 5806. ἀρ. 5910 ἀρ. 5913 πρὸβλ. καὶ τὴν περιγραφὴν τῶν ἐν τινὶ Ἑλληνικῷ ἵπποδρόμῳ ἐνεργουμένων ποικίλων ἔργων, ὡς ποιεῖται αὐτὴν ὁ Δίων ὁ Χρυσόστομος (Ἄργ. Κ. σ. 264 M. «Ἦδη δὲ ποτε εἶδον διὰ τοῦ ἵπποδρόμου βαδίζων πολλοὺς ἐν τῷ αὐτῷ ἀνθρώπους, ἄλλους ἄλλο τι πράττοντας, τὸν μὲν αὐλοῦντα, τὸν δὲ ὀρχοῦμενον, τὸν δὲ θαῦμα ἀποδιδόμενον, τὸν δὲ ποίημα ἀναγινώσκοντα, τὸν δὲ ἱστορίαν τινὰ ἢ μῦθον διηγούμενον καὶ οὐδὲ εἰς τούτων οὐδένα ἐκώλυσε προσέχειν αὐτῷ καὶ τὸ προκείμενον πράττειν»).

³⁴ Πρὸβλ. Dittenberger (Hermes τόμ. 1. τευχ. 3. εἰς τὴν Ἀττικὴν ἐπιγραφὴν

λοῦντο ἔτι κατὰ τὸν τρίτον μ. Χ. αἰῶνα³⁵. Ἀλλὰ πρὸ πάντων ἐωρτάζοντο τὰ Πανελλήνια³⁶, ἅτινα ἤκμαζον ἔτι ἐν τῷ τρίτῳ αἰῶνι³⁷. αἱ δὲ ἐπιγραφαὶ μνημονεύουσι πάντοτε τῶν ἀνδρῶν, οἵτινες κατὰ τοῦτον καὶ τὸν ἐπόμενον χρόνον ἦσαν « Πανέλληνες ». Περιπλέον οἱ « Πανέλληνες » εἰργάζοντο ἰσχυρῶς καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀδριανοῦ, ὃν ἐτίμων διὰ ψηφισμάτων καὶ μνημείων³⁸, ἐκδίδοντες ψηφίσματα τιμητικὰ καὶ περὶ τῶν ξένων, ὡς λ. γ. ἐπὶ τοῦ Ἀντωνίνου τοῦ Εὐσεβοῦς (περὶ τὰ 157 μ. Χ.) περὶ τοῦ Μάρκου Οὐλπίου Ἀππουληίου Εὐρυκλέους τοῦ ἐξ Αἰζανῶν τῆς Φρυγίας^{39α}. περιελάμβανον μάλιστα εἰς τὴν ἐπικράτειαν αὐτῶν καὶ νέας πόλεις, ὡς λ. γ. τὴν Μαγνησίαν τὴν πρὸς Μαιάνδρῳ^{39β} καὶ τὴν Κίβυραν^{39γ}. Καὶ διηνεκῶς μακρότεραι καὶ παμφωνότεραι καθίστανται αἱ ἐπιγραφαί, ἐν αἷς ἀριθμοῦνται ὅτε μὲν αἱ νῆκαι τῶν καλλιτεχνῶν, ὅτε δὲ αἱ ἱερατικαί, αἱ πολιτικαὶ καὶ ἀγωνιστικαὶ τιμαὶ αἱ διδόμεναι εἰς τοιοῦτους Ἕλληνας, οἵτινες ὄντες πλούσιοι καὶ ἐπίσημοι ἐν τῷ τόπῳ αὐτῶν ἐζήτουν τὸ τέρμα τῆς φιλοδοξίας αὐτῶν οὐχὶ ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους, ἀλλ' ἐν ταῖς πολιτικαῖς ὑπηρεσίαις τῆς ἰδιαιτέρας αὐτῶν πατρίδος. Ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην ἰδιαίτη ἰσχυρὴ εἶναι πρὸς ταῖς ἄλλαις ἢ πολλαχῶς ἀξιόλογος ἐπιγραφή ἢ γενομένη ἐπισήμῳ τινὶ Πελοποννησίῳ ἐν

τοῦ Κουμανούδη (ἐν Φιλίστορι τ. Β. σ. 238), ἣν θεωρεῖ ἀποτελοῦσαν τὸ μέγιστον μέρος τῶν ἐλλειπόντων τμημάτων τῶν ἐν C. I. Gr. 1. ὑπ' ἀρ. 118 καὶ 440 ἐπιγραφῶν σ. 404 κξ. καὶ 420.

³⁵ Πρὸ βλ. Böckh ἀρ. 248. 283.

³⁶ Böckh ἀρ. 1068 καὶ 247.

³⁷ Πρὸ βλ. Böckh ἀρ. 351. 353. I. γραμμ. 14.

³⁸ Πρὸ βλ. τὰ ὀνόματα τοῦ Γαίου Κουρτίου Πρόκλου τοῦ Μεγαρέως, ὅστις καλεῖται « πρῶτος Πανέλληνας » (Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 1058), τοῦ « Πανέλληνας » Τιμοκράτους τοῦ ἐν Ἀργεῖ (ἀρ. 1124), Διονυσίου τοῦ Μεθανέως (ἀρ. 1192), Κορίνθα τοῦ Σπαρτιάτου (περὶ τὰ τέλη τοῦ 2 μ. Χ. αἰῶνος) ἀρ. 125 b., τοῦ Φωκέως Οὐλπίου Δαμασίππου τοῦ ἐξ Ἀμφικλείας ἀρ. 1738.

^{38α} Böckh τ. 3. ἀρ. 5852 σ. 751 κξ. ἔνθα οἱ Πανέλληνες καλοῦνται καὶ « κοινὸν τῶν Ἑλλήνων ».

^{39α} Böckh C. I. τόμ. 3. ἀρ. 3852 ἀρ. 3833. 3834.

^{39β} Böckh C. I. τόμ. 2. σ. 580 καὶ 796 εἰς ἀρ. 2910.

^{39γ} Böckh C. I. τόμ. 3. ἀρ. 3822. 5852 σ. 751.

ταύτη ἔτι τῇ περιόδῳ ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως τῶν αὐτοκρατόρων Μάρκου Αὐρηλίου καὶ Λευκίου Οὐήρου. Ὁ ἐπιφανέστατος Τίτος Στατίλιος Τιμοκράτης Μεμμιανὸς ὁ Λαμπρίου ἀνάγων τὸ γένος αὐτοῦ μέχρι τοῦ μυθικοῦ ἥρωος Περσέως καὶ τῶν Διοσκούρων, πολίτης Ἄργους καὶ Ἐπιδαύρου, οὐ μόνον ἐν Ἐπιδαύρῳ ἐτίμηθη διὰ πολλῶν ἀνδριάντων καὶ τιμητικῶν ἐπιγραφῶν ἕνεκα τῶν ὑπηρεσιῶν, ἃς προσήνεγκεν εἰς τὴν πόλιν ταύτην ὡς ἱερεὺς καὶ ἀγωναθέτης^{40*}, ἀλλὰ καὶ οἱ συμπολίται αὐτοῦ Ἀργεῖοι ἐτίμησαν αὐτὸν διὰ τῆς ἐπομένης ἐπιγραφῆς, ἣτις ἀριθμεῖ πομπωδῶς τὰ ἀξιώματα καὶ τὰς λειτουργίας αὐτοῦ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ. « Ἄ πόλις ἃ τῶν Ἀργείων Τ. Στατίλιον Λαμπρίου υἱὸν Τιμοκράτη Μεμμιανόν, Περσέως καὶ Διοσκούρων ἀπόγονον, τὸν Ἑλλαδάρχαν καὶ ἀρχιερέα διὰ βίου τῶν Ἑλλάνων, στρατηγήσαντα τῶν Ἀχαιῶν (γ'), ἀγωναθέταν Ἡραίων καὶ Νεμείων καὶ Σεβαστείων καὶ Νεμείων καὶ Ἀντινοείων ἐν Μαντινείᾳ, καὶ Ἀσκληπέων ἐν Ἐπιδαύρῳ, καὶ Ἀμφικτύονα καὶ Ἑλλαδάρخان Ἀμφικτυόνων καὶ Πανέλληνα καὶ Ἑλληνοταμίαν, καὶ ἀγορανομήσαντα, καὶ στρατηγήσαντα τρίς, καὶ ταμιεύσαντα, καὶ πρεσβεύσαντα ὑπὲρ τῆς πατρίδος καὶ τῶν Ἑλλάνων πρὸς τε τὴν σύγκλητον καὶ πρὸς βασιλέας, καὶ τὰ ἄλλα καὶ λόγοις καὶ ἔργοις πολιτευόμενον ἀριστα καὶ φιλοτιμότατα, ἀρετῆς ἕνεκα.»⁴⁰

Πρὸς τούτοις, ἐνῶ ἐξ ἑνὸς ἢ διεύθυνσις τοῦ Ἑλληνικοῦ τμήματος τῆς ἐν τῇ αὐτοκρατορικῇ αὐλῇ ὑπηρεσίας τῶν δέλτων καὶ ἐπιστολῶν (σ. 68), ἐξ ἧς ὑπηρεσίας εὐκόλως τις ἠδύνατο νὰ προαχθῇ καὶ εἰς ὑψηλοτέρας καὶ πλουσιωτέραν παρεχούσας ἀμοιβὴν θέσεις, καθίστατο ἐπὶ μᾶλλον καὶ διηνεκῶς τελεσφορώτερον τὸ τέρμα τῆς φιλοδοξίας ἐπιφανῶν Ἑλλήνων ῥητόρων καὶ σοφι-

^{40*} Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 1168. 1169. 1170. 1173. (ἄλλος τις ἀνὴρ ἐκ τοῦ οἴκου, ὡς φαίνεται, τῶν Στατιλίων τούτων, ὁ Τ. Στατίλιος Ταῦρος ἔχει ἐν Μεγάρους ἐπιγραφὴν τιμητικὴν ἴδ. Lenormant, Inser. Graec. inedit. centur. 2 καὶ 3 (Rhein. Museum 1866. τόμ. 21. τευχ. 3. σ. 391 ἀρ. 231.

⁴⁰ Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 1124.

στῶν⁴¹ ἐξ ἄλλου Ἑλληνες ἐκ ποικιλωτάτων χωρῶν, ἐν αἷς ἐλα-
λεῖτο ἡ Ἑλληνική, ἐντεῦθεν καὶ ἐκεῖθεν τοῦ Αἰγαίου πελάγους,
εἰσεχώρουν ἐπὶ μᾶλλον εἰς τὰς ἀνωτέρας θέσεις τῆς πολιτικῆς
ὑπηρεσίας τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους, μὴ ἐξαιρουμένης τῆς κατ'
ὄνομα ὑψίστης θεωρουμένης θέσεως τῆς ὑπατείας καὶ τῆς ἑδρας
τοῦ Συγκλητικοῦ⁴². Ὡς πρὸς ταῦτα γνωστοί εἰσι πλὴν ἄλλων
(πρὸβλ. ἀνωτ. σ. 413) ὁ Ἀθηναῖος Μ. Οὐλπίος Εὐβίοτος καὶ
ιδίως (ἴδ. κατωτέρω) ὁ οἶκος τοῦ περιφήμου Ἡρώδου τοῦ Ἀττι-
κοῦ τοῦ ἀπὸ Μαραθῶνος. Καὶ ἄλλος τις Ἑλληὴν, οὐχὶ μὲν ἐκ τῶν
Ἑλλήνων τῆς Ἀχαΐας ὄν, ἀλλὰ διὰ τῶν σπουδῶν, ἃς ἐποιήσατο
ὑπὸ τὸν Ἐπίκτητον, καὶ διὰ τῆς συγγραφικῆς αὐτοῦ^{42α} ἐργασίας
καὶ διὰ τῆς ἐν Ἀθήναις πολιτογραφῆσεως αὐτοῦ γνήσιος ἐν πᾶσιν
Ἑλληὴν ὑπάρχων, ὁ περίφημος τοῦ Ἀδριανοῦ φίλος, ὁ γενναῖος
Φλάβιος Ἀρριανὸς ὁ Νικομηθεύς, κατέλαβεν, ὡς γνωστόν, ἐπὶ
τῆς τούτου κυβερνήσεως ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ Ἀντωνίνου τοῦ Εὐσεβοῦς,
ὡς στρατιωτικὸς καὶ πολιτικὸς ἀνὴρ, θέσιν λίαν ἐπιφανῆ. Οὐχὶ δὲ
σμικρὸς εἶναι καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν Ἑλλήνων ῥητόρων, οἵτινες, ἀπὸ
τῶν χρόνων τοῦ σοφιστοῦ Διονυσίου τοῦ Μιλησίου^{42β}, ὃν ὁ

⁴¹ Πρὸβλ. Friedländer, Darstell. τόμ. 1. σ. 90. πρὸβλ. Φιλοστρ. Β. Σοφιστ. Β'. 5, 3 ἀρχ. καὶ 4 τέλ. 10, 6 ἀρχ. 24, 1. 25, 4 ἀρχ. 33, 3 ἀρχ.

⁴² Πρὸβλ. Friedländer ἐν εἰρ. τ. τόμ. 1. σ. 181 κξ. ἴδ. πρὸ πάντων τὰ ἐν σ. 182 κξ. σημ. 4 ἐκτιθέμενα παραδείγματα· περὶ τῆς μεγάλης τιμῆς, ἧς ἀπέλαυεν ἐν ταῖς Ἑλλη-
νικαῖς ἐπαρχίαις ἡ τῶν Ῥωμαίων ἱππέων τάξις, ἴδ. Friedländer ἐν εἰρ. τ. σ. 240. 216.
«ἱππικός» ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς π. χ. (Böckh C. I. τόμ. 2. ἀρ. 2822. 3494) πρὸβλ. Böckh
3. σ. 76. Eckhel D. N. IV. σ. 227. πρὸβλ. καὶ Φιλοστρ. Β. Σοφιστ. Β. 32 σ. 626. ἴδ.
καὶ περὶ συγκλητικῶν ἐν Ἀθήναις παρὰ Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 423 γραμμ. 5.
ἴδ. καὶ περὶ τῆς ἐξ ὑπατικῶν ἤτοι ἐκ συγκλητικῶν καταγωγῆς πολλῶν Ἑλλήνων
ἢ Ἑλληνιστικῶν σοφιστῶν παρὰ Φιλοστράτῳ Β. Σοφ. Β'. 4, 1. ἀρχ. 17, 1. ἀρχ. 23,
1. 25, 5.

^{42α} Εἶναι ἄρα γε ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν ἄρχοντα Κλ. Ἀρριανὸν τὸν Παιανιέα, περὶ οὗ
ἴδ. Berichten d. Verhandl. du sächsischen Gesellschaft du Wissensch. phil. Cl.
XII. σ. 225 καὶ παρὰ Pauly R. E. τόμ. 1. (ἔκδ. 2) σ. 147 (πρὸβλ. καὶ σ. 1762); περὶ
τοῦ Α. ἴδ. καὶ Clinton σ. 123.

^{42β} Φιλοστρ. Β. Σοφ. Α. 22, 3. ἀρχ. σ. 524. Friedl. 1. σ. 225. πρὸβλ. ἔτι
Pauly R. E. τ. 3. σ. 1040 περὶ τῶν ὑπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ πραχθέντων πρὸς τὴν ὅσον
ἔνεστι προαγωγὴν τῆς μεταξύ τῶν λαῶν τοῦ κράτους ἰσότητος.

Ἀδριανὸς προήγαγεν εἰς τὴν τάξιν τῶν Ῥωμαίων ἱππέων καὶ ἀνέθηκεν αὐτῷ τὴν διοίκησιν ἐπαρχίας τινός, ἐν τοῖς χρόνοις τοῖς ἐπομένοις ἐλάμβανον, ὡς ἐρρήθη, ὑπηρεσίας εἴτε ὡς διευθυνταὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ γραφείου τοῦ αὐτοκράτορος, εἴτε ἐν ἄλλοις ὑψηλοῖς ἀξιώμασι τοῦ κράτους (ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὑπηρετοῦντες πρότερον ἐν τῇ θέσει ἐκείνῃ) ^{42γ}.

Τέλος πλείονας ἐκ τοῦ χρόνου τῆς κυβερνήσεως τοῦ Ἀδριανοῦ γνωρίζομεν Ῥωμαίους διοικητὰς Ἀχαΐας ἢ ἐκ τῶν χρόνων τῶν μέχρι τούτου αὐτοκρατόρων· ἀλλὰ καὶ ἐκάστου τούτων ὁ χρόνος τῆς διοικήσεως δὲν δύναται νὰ καθορισθῇ σαφῶς. Γενικῶς εἰς «τοὺς μετὰ τὸν Τραϊανὸν χρόνους» λέγεται ὅτι διώκησε τὴν Ἀχαΐαν ὁ ἀνθύπατος Καλπούρνιος Πρόκλος ⁴³, ἐνῶ ὁ ἀνθύπατος Ἰούλιος Κάνδιδος φαίνεται ὅτι ἔλαβε τὸ ἀξίωμα τοῦτο ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Ἀδριανοῦ τῷ 132 ἢ 130 μ. Χ. ⁴⁴. Ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ αὐτοκράτορος διοικηταὶ Ἀχαΐας ἐγένοντο οἱ ἀνθύπατοι Καλπούρνιος Ροῦρος ⁴⁵, Μ. Μαίνιος Ἀγρίππας Τουσίδιος Καμπέστρις ⁴⁶, Αἰμίλιος Ἰούγκος ⁴⁷ καὶ (μετὰ τὸ τέλος τοῦ Ἰουδαϊκοῦ πολέμου τῷ 135 μ. Χ.) τῷ 136 μ. Χ. ὁ Τίτος Σεβῆρος ⁴⁸, καὶ τέλος ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ὡσαύτως αὐτοκράτορος ὁ ἀνθύπατος Πόπλιος Πακτου-

^{42γ} Πρὸλ. Φιλοστρ. ἐν εἰρ. τ. Β. 5, 3 ἀρχ. καὶ 4 τέλ. 10, 6 ἀρχ. 24, 1 καὶ 2. 25, 4 ἀρχ. 33, 3 ἀρχ. καὶ πρὸλ. Friedländer, Darstell. τόμ. 1. σ. 90 καὶ σ. 181 κξ. καὶ 225.

⁴³ Böckh C. I. Gr. τόμ. 3. ἀρ. 4011. πρὸλ. Marini, Frat. arvali II. σ. 771.

⁴⁴ Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 1072 καὶ 1073.

⁴⁵ Dig. I. 16, (de offic. proconsul. et legat. I. 40.) § 1. Ulpian. L. 10. D. de offic. Proconsul. Muratori. 550, 2. Marini, Frat. arvali II σ. 771 καὶ ἴδ. καὶ Merleker, Achaïc. σ. 464.

⁴⁶ Orelli ἀρ. 804. ἂν μὴ ᾔναι ὀρθότερον νὰ θεωρῆται ὁ ἀνὴρ οὗτος ὡς ἐπίτροπος Λυγούστου ἐν Ἑλλάδι κατὰ τοὺς χρόνους τούτους πρὸλ. ἄνωτ. σ. 11 σημ.

⁴⁷ Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 1346. ὡς διοικητὴν μάλιστα ἐν Ἑλλάδι θεωρεῖ τοῦτον τὸν ἐν εἰρ. τ. μνημονευόμενον Ἰουῦγκον τὸν «δικαιοδότην» τούλάχιστον ὁ Margquardt, zur Statistik der Röm. provinzen σ. 8. σημ. 21 (περὶ τινος Αἰμιλίου Ἰούγκου ἐπὶ Κομμόδου ἴδ. παρὰ Λαμπριδίω Commod. c. 4, 11).

⁴⁸ Böckh C. I. τόμ. 3. ἀρ. 4033 καὶ 4034. Πρὸλ. Zumpt, Gomm Epigr. τόμ. 2. σ. 10-17. Ὁ Ζ. φρονεῖ ὅτι ὁ καὶ ὡς στρατηγός, ὡς γνωστόν, περίφημος οὗτος Σεβῆρος εἶναι ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν Τ. Ἰούλιον Οἴνιον Σεβῆρον.

μήτις Κλήμης⁴⁹. Ἀμφίβολον δὲ ἐξ ἄλλου εἶναι τίνα θέσιν⁵⁰ κατεῖχεν ὁ ὠσαύτως ἐν Ἀχαΐᾳ ὡς πολιτικὸς ἄρχων ἀναφερόμενος «λαμπρότατος ὑπατικὸς» Λεύκιος Ἰγνάτιος Βίκτωρ Λολλιανός, περὶ οὗ ἰσχυραὶ ἠγέρθησαν νεωστὶ ἀμφιβολίαι, ἂν ὑπῆρξεν ἐπὶ τοῦ Ἀδριανοῦ καὶ ἂν πρέπη νὰ θεωρηθῆ ἀπλῶς ὡς διοικητῆς ἢ ἂν, ὡς φαίνεται πιθανώτερον, ἐξετέλεσεν ἀποστολὴν τινα ὡς ἐπιθεωρητῆς, ἰδίως τῶν ἐλευθέρων πόλεων⁵¹.

Τέλος ἡ τοπικὴ ἱστορία τῶν ἐν Εὐρώπῃ Ἑλληνικῶν χωρῶν, ἐνόσω δὲν συνάπτεται πρὸς τὰ ἔργα τοῦ Ἀδριανοῦ, εἶναι λίαν ἐνδεής. Ἀμφίβολον εἶναι ἂν τὰ ἀναφερόμενα περὶ τῆς ὑπὸ σεισμοῦ καταστροφῆς τῆς Νικοπόλεως⁵² ἀφορῶσι τὴν πρωτεύουσαν

⁴⁹ Orelli ἀρ. 6483. Ὡς διοικητὴς Μακεδονίας ἐπὶ τοῦ Ἀδριανοῦ γινώσκωμεν τὸν ταμίαν Α. Πραιτώριον Νέπωτα (Orelli ἀρ. 822), ἔπειτα δὲ τὸν ἀνθύπατον Ἰννιον Ῥουφίνον (ἴδ. Dig. XXII. 5. de testibus. lex 3. § 3). Περὶ Μακεδονίας ἴδ. καὶ Böckh C. I. τόμ. 3. ἀρ. 5800.

⁵⁰ Ἄλλ' ἡ ἔκτακτος ἀποστολὴ τοῦ πρεσβευτοῦ στρατηγοῦ Π. Πακτουμηίου Κλήμεντος (περὶ οὗ γινώσκωμεν ὅτι ἦτο τακτικὸς διοικητῆς τῆς Ἑλλάδος, σημ. 49) εἰς Ἀθήνας, Θεσπιάς, Πλαταιῆς καὶ Θεσσαλίαν προῆλθε πιθανῶς (Orelli ἀρ. 6483) ἐξ αἰτίων ἀναλόγων πρὸς τὴν τοῦ Μεσσίου Μαξίμου (σ. 148 κξ.) τὴν γενομένην ἐπὶ τοῦ Τραϊανοῦ πρβλ. Kuhn, städt. Verfass. τόμ. 2. σ. 29.

⁵¹ Περὶ ἐπιγραφῆς τιμητικῆς καὶ ἀνδριάντος τοῦ ἀνδρὸς τούτου τοῦ «ἐπανορθωτοῦ τῆς Ἀχαΐας» ἐν Πλαταιαῖς ἴδ. Böckh C. I. ἀρ. 1624. μετὰ τῆς αὐτῆς δὲ προσωνομίας καὶ ἐν Λεβαδείᾳ (F. Lenormant, Inscript. Graec. inedit. centur. sec. et tert. (Rhein. Mus. N. F. Jahrg. 21. 1866 τευχ. 3. σ. 401) ἀρ. 282. πρβλ. Keil, Syll. inscr. Boeot. σ. 136. ἀρ. 35 b. ἐν Θεσπιαῖς καὶ (Böckh ἀρ. 377) ἐν Ἀθηναῖς. Ὅτι ὁ Λολλιανὸς οὗτος δὲν εἶναι ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν περίφημον ὁμώνυμον σοφιστὴν τῶν Ἀθηναίων μαρτυροῦσι τοῦτο τὰ ὑπὸ Ellissen (z. Gesch. Athens σ. 70) ἐκτιθέμενα χωρία· ἴδ. καὶ Keil, Syll. Inscr. Boeot. σ. 136 κξ. (Ὁ Κ. ἔχων ὑπ' ὄψει τὴν ὑπὸ τοῦ Ross ἀνακαλυφθεῖσαν Μεγαρικὴν ἐπιγραφὴν («Intelligenzblatt der Allgemein Litt Zeitung» 1844 ἀρ. 38 σ. 307) ἀναφέρει (ἐν εἰρ. τ. σ. 136) καὶ τινα «ἐκλαμπρότατον ὑπατικὸν καὶ ἐπανορθωτὴν» Γνάϊον Κλαύδιον Λεώνικον). Ὡς χρόνον τῆς τοῦ Λολλιανοῦ διοικήσεως κλίνει νῦν νὰ θεωρηθῆ ὁ Böckh C. I. τόμ. 2. σ. 844 εἰς ἀρ. 3516, πρβλ. καὶ Addend. σ. 1125), συμφωνῶν πρὸς τὸν Borghesi, τοὺς χρόνους τοῦ Σεπτιμίου Σεδῆρου ἢ τοῦ Καραάλλα.

⁵² Πρβλ. Συγκελλ. ἐκδ. Βόνν. σ. 660 ἢ σ. 349 (P) τέλ. ἴδ. καὶ Εὐσεβ. καὶ Ἱερων. χρον. ἐκδ. Schöne τόμ. 2. σ. 166 καὶ 167 (ὁ μὲν Εὐσέβιος τίθησι τὸ γεγονός εἰς Ὀλ. 222, 2 (3), ὁ δὲ Ἱερώνυμος εἰς Ὀλυμ. 227, 4 = 130 μέχρι 132 μ. X. ἢ 132 (133 μ. X.)). Ὅτι ἐν τοῖς τοῦ Ἀδριανοῦ χρόνοις αἱ πόλεις τῆς Βιθυνίας Νικομήδεια καὶ Νίκαια βαρέως ἔπαθον ὑπὸ σεισμοῦ καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ ἠνωρθώθησαν περὶ τούτου μαρτυρεῖ ὁ Σύγκελλος (ἐκδ. Βόνν. σ. 659 ἢ σ. 349 (P) ἀρχ. πρβλ. Χρον. Πασχαλ. ἐκδ. Βόνν. τόμ. 1.

τῆς Ἡπειροῦ. Ἐξ ἄλλου ἱκαναὶ ὑπάρχουσι σημειώσεις παρέχουσαι εἰδήσεις περὶ τῆς ἀθουρύβου καὶ ἀβλαβοῦς ἐνεργείας τῶν κατὰ χώρας Ἑλληνικῶν συμπολιτειῶν. Ἡ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία ἀναφέρεται πολλάκις καὶ ἐν τῇ νῦν καὶ ἐν τῇ ἐπομένῃ περιόδῳ ὡς ὑφισταμένη⁵³. γινώσκομεν δὲ ὀνομαστὶ καὶ στρατηγὸν τινὰ τῆς συμπολιτείας ταύτης (σ. 435), ἄνδρα τινὰ ἐπιφανῆ ἐξ Ἄργους⁵⁴, ὡσαύτως δὲ καὶ γραμματικόν τινὰ τῆς αὐτῆς συμπολιτείας⁵⁵. Τὰ Μέγαρα δὲ φαίνεται ὅτι ἀνήκον τότε εἰς τὴν Βοιωτικὴν συμπολιτείαν· τοῦλάχιστον εἰς τοὺς χρόνους τούτους ἀναφέρεται ὁ ἐν Μεγάροις ῥήτωρ Γάιος Κούρτιος Πρόχλος, ὁ πολλάκις λαβὼν τὸ τοῦ Βοιωτάρχου ἀξίωμα⁵⁶. Πρὸς τούτοις ἐπὶ τοῦ Ἀδριανοῦ εὐρίσκομεν ἐν ἐνεργείᾳ καὶ τὴν Φωκικὴν σύνοδον⁵⁷ ὡς καὶ τὸν Φωκάρχην Μάρκον Οὐλπιον Δαμάσιππον, ὅστις (ὅπως καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ) περιεβλήθη καὶ τοῦ Βοιωτάρχου τὴν ἀρχὴν (σ. 330)⁵⁸. Χαρακτηριστικὸν τέλος εἶναι ὅτι κατὰ τὸν χρόνον ἔτι τοῦτον, ὅτε ἄλλως αἱ ἀρχαῖαι μεταξὺ τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων καὶ φυλῶν ἀντιθέσεις ἐπὶ μᾶλλον ἤλαττοῦντο, τὸ ἀρχαῖον μῖσος τῶν Μεγαρέων πρὸς τοὺς Ἀθηναίους μετὰ παραδόξου ἀναχρονισμοῦ ἅπαξ ἔτι σφοδρότερον ἀνεφλέχθη. Οἱ Μεγαρεῖς ἐκήρυξαν (ἄδηλον ἐν τίνι χρόνῳ) ὅτι οὐδένα Ἀθηναῖον ἔμελλον νὰ δεχθῶσιν εἰς τὴν πόλιν αὐτῶν, ἐὰν οὗτοι ἤθελον διανοηθῆναι νὰ ἔλθωσιν εἰς Μέγαρα, ἵνα ἐορτάσωσιν ἐπικειμένην τινὰ Μεγαρικὴν τοπικὴν ἐορτήν, τὰ λεγόμενα «μικρὰ Πύθια». Τότε δὲ

σ. 476. ἢ σ. 203 (V.) τέλ. Cassiodor. ἐκδ. Th. Mommsen σ. 636)· περὶ τοῦ ἔ. 124 μ. X. ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ Κόζικος ἰδ. Μαλαλ. χρονογραφ. ΙΑ. ἐκδ. Βόνν. σ. 279. Κατὰ Μαλαλᾶν ἐν εἰρ. τ. σ. 119 (πρβλ. χρον. Πασγαλ. ἐν εἰρ. τ. σ. 204 ἀρχ.) ὁ Ἀδριανὸς ἠνώρθωσε τὸν Κολοσσὸν τῆς Ῥόδου.

⁵³ Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 1307. Πausan. E. 12, 4.

⁵⁴ Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 1124.

⁵⁵ Böckh ἀρ. 1307. γραμμ. 9 κξ. σ. 644.

⁵⁶ Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 1058 καὶ σ. 728 b. Πρβλ. Kuhn, Röm. Verfass.

τόμ. 2. σ. 73.

⁵⁷ Keil, Syll. inscr. Boeot. σ. 109 κξ.

⁵⁸ Böckh C. I. 1. ἀρ. 1738.

κτώρθωσε περίφημος τις τῶν χρόνων τούτων σοφιστής, Μάρκος ὁ Βυζάντιος, ὅστις ἀκριβῶς τότε ἐτίμησε τὰ Μέγαρα διὰ τῆς ἐπισκέψεως αὐτοῦ ὡς μητρόπολιν τοῦ Βυζαντίου, διὰ τῶν εὐγλώττων αὐτοῦ λόγων νὰ πραύνη τὴν ὀργὴν τῶν Μεγαρέων καὶ διαλλάξας αὐτοὺς πρὸς τοὺς Ἀθηναίους νὰ παρασκευάσῃ τούτοις φιλικὴν ἐν Μεγάροις δεξίωσιν ⁵⁹.

Ἄλλ' αἱ τοιαῦται τοπικαὶ ἀπέχθεται ἐπὶ μᾶλλον ἐξέλειπον τοῦλάχιστον παρὰ τῇ κρείττονι τάξει τῶν Ἑλλήνων καὶ ἡ πανελληνίως ἐνέργεια τοῦ αὐτοκράτορος Ἀδριανοῦ ⁶⁰ καὶ τῶν ἐμπρόνων Ἑλλήνων εὐπατριδῶν, οἷος ἦν ἰδίως Ἡρώδης ὁ Ἀττικὸς (ἰδ. κατωτέρω), ἀπέβη λίαν ὠφέλιμος καὶ καρποφόρος. Ἄλλ' ὁ Ἀδριανός, ὁ μέγας οὗτος φιλέλληνας, ἀπέθανεν ἐπὶ τέλος τῇ 10 Ἰουλίου 138, ἡ δὲ τοῦ Ῥωμαίκοῦ κράτους ἀρχὴ μετέστη, ὡς γνωστόν, εἰς τὸν εὐγενῆ θετὸν υἱὸν αὐτοῦ, ὅστις ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὡς Ἄντωνίνος ὁ Εὐσεβής ἐκτῆσατο ἐν τῶν κλεινοτάτων ἐν τοῖς αὐτοκρατορικοῖς χρόνοις τῆς Ῥώμης ὀνομάτων.

Ὁ Ἄντωνίνος ἤδη πρὸ τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀνόδου εἶχεν ἐλκύσει τὴν ἀγάπην τῶν Ἑλλήνων. Ἐν τῇ πρώτῃ δεκαετηρίδι τοῦ Ἀδριανοῦ (ἰδ. κατωτέρω) εἶχε διατελέσει, ὅπως ὁ πάππος αὐτοῦ, διοικητῆς Ἀσίας ⁶¹ ἐξόχως διακριθεὶς ἐν τῇ θέσει ταύτῃ. Συγκλητικὸς δ' ὢν ἔτι ⁶², μετὰ ζήλου ἐπόμενος τῷ τοῦ Ἀδρια-

⁵⁹ Φιλοστρ. Β. Σοφιστ. Α. 24,3 σ. 539. πρβλ. Elissen σ. 65 κξ.

⁶⁰ Ὁ Finlay ἐν εἰρ. τ. σ. 72-73 Γ.Μ. 55 κξ. (πρβλ. καὶ Pauly ἐν εἰρ. τ. τόμ. 3. σ. 1039 κξ.) ἐξαίρειτέλος καὶ τὴν εὐεργητικὴν ἐπίδρασιν, ἣν ἤσκησαν αἱ κεντρικαὶ νομοθετικαὶ ἐργασίαι τοῦ Ἀδριανοῦ καὶ ἐπὶ τὴν βελτίωσιν τῆς δικαιοσύνης ἐν ταῖς ἐπαρχίαις· κατ' ἀκολουθίαν δὲ τούτου (φρονεῖ ὁ F.) μικρὸν κατὰ μικρὸν κατηργήθη παρὰ τοῖς Ἑλλησιν ἡ τοπικὴ ἐν ἐκάστη χώρᾳ δικαστικὴ αὐτονομία. Ἀποδίδωσι δὲ εἰς τὸν αὐτοκράτορα τοῦτον καὶ τὸ σχέδιον τοῦ συγχωνεῦσαι τοπικά τινα νόμιμα καὶ θεσμοὺς τῶν Ἑλλήνων εἰς σύστημα γενικὸν ἐπὶ τῶν ἀρχῶν τῆς παρὰ Ῥωμαίοις τοῦ νόμου ἐπιστήμης στηριζόμενον καὶ νὰ ὑψώσῃ τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν αὐτὴν πρὸς τοὺς Ῥωμαίους βαθμίδα ἀστικῶν δικαιωμάτων, μὴ ἀποβλέπων ἐν τούτοις μηδαμῶς, ἐν τῇ ἐνοφθαλμίσει ταύτῃ Ῥωμαϊκῶν νόμων εἰς τὸν κορμὸν τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας, εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν δημοτικῶν θεσμῶν τοῦ λαοῦ.

⁶¹ Plin. Epist. IV. 3.18. V. 15. Jul. Capitolin. «Antoninus Pius». κ. 3,2.

⁶² Πausan. Β. 2,7*.

* Ἄλλ' ἐκ τοῦ χωρίου τούτου τοῦ Πausανίου, ἐν ᾧ λέγεται ἀπλῶς «Ὅποσα δὲ

νοῦ παραδείγματι, μετ' ἀληθῶς ἡγεμονικῆς ἐλευθεριότητος εἶχεν ἐπιδαφιλεύσει εὐεργεσίας εἰς τοὺς Ἑλληνας τῆς Ἀχαΐας κοσμήσας τὰς ἐν Ἐπιδαύρῳ ἱερὰς θέρμας τοῦ Ἀσκληπιοῦ διὰ σειρᾶς ὄλης οἰκοδομῶν (πρβλ. ἄνωτ. Κεφ. Β'. σ. 262 κέξ.), αἵτινες τὸ μὲν ἐχρησίμευον εἰς τὸν καθωραϊσμὸν τοῦ τόπου τούτου, τὸ δὲ ἐπήρχουν εἰς πρακτικὰς ἀνάγκας καὶ «ἐσημείουν ἀκριβῶς νέαν περίοδον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν Θερμῶν τούτων». Πιθανῶς ἐν τῷ βορείῳ μέρει τοῦ ἀνωτέρου κρηπιδώματος τῆς ἱερᾶς κοιλάδος τοῦ Ἀσκληπιοῦ (σ. 267 κέξ.), ἔνθα νῦν ἔτι βλέπει τις πολλὰ ἐρείπια Ῥωμαϊκῶν οἰκοδομῶν, τεμάχια πρασίνου πορφυρίτου, τὸ δάπεδον ναοῦ τινος, οὗ οἱ ἐκ μαρμάρου τετράγωνοι λίθοι καλῶς προσηρμοσμένοι κεῖνται ὁμοῦ, καὶ τινα πλησίον τούτου διὰ τὰ ἰαματικὰ αὐτῆς ὕδατα περίφημον πηγὴν», ὠκοδόμησεν ὁ Ἄντων- νῖνος τὸ «τοῦ Ἀσκληπιοῦ λουτρόν», τὸ ἱερὸν τῶν λεγομένων Ἐπιδωτῶν, τοὔτέστι τῶν ἐν τῇ χρήσει τοῦ λουτροῦ εὐεργετικῶν δεικνυομένων δαιμόνων. Πρὸς τούτοις ὠκοδόμησε τὸν κοινὸν

Ἄντωννῖνος, ἀνὴρ τῆς συγκλήτου βουλῆς ἐφ' ἡμῶν ἐποίησεν, ἔστι μὲν Ἀσκληπιοῦ λουτρόν κτλ.» δὲν ἐξάγεται σαφῶς καὶ ἀσφαλῶς ὅτι τὰ ὑπὸ τοῦ Πausανίου ἀναφερόμενα ἦσαν ἔργα τοῦ ὑστερον αὐτοκράτορος Ἄντωννῖνος τοῦ Εὐσεβοῦς. Εἰσὶ δὲ καὶ οἱ φρονούντες, ὡς ὁ παρ' ἡμῖν δοκιμώτατος ἀρχαιολόγος καὶ γενικὸς ἔφορος τῶν Ἀρχαιοτήτων Π. Καβ- βαδίας, ὅτι ὁ ὑπὸ τοῦ Πausανίου μνημονευόμενος Ἄντωννῖνος εἶναι ἄγνωστός τις ἄλλοθεν Ῥωμαῖος συγκλητικός, ὅστις θεραπευθεὶς ἐν Ἐπιδαύρῳ ἐκ τῆς κατεχούσης αὐτὸν ἀσθε- νείας ὠκοδόμησε τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος κτίρια εὐγνωμονῶν τῷ θεῷ καὶ χαρίζομενος τοῖς Ἐπιδαυρίοις (ἴδ. Καββ. τὸ ἐν Ἐπιδαύρῳ ἱερὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ σ. 21). Ἐπειδὴ δὲ ὁ λόγος περὶ τῶν ἱερῶν τῆς Ἐπιδαύρου, κρίνομεν πρέπον νὰ ἀναφέρωμεν ὅτι διὰ τῶν ἀπὸ τοῦ 1881 μέχρι σήμερον ὑπὸ τοῦ κ. Καββαδίου ἐπιχειρηθεισῶν ἐνταῦθα ἀνασκαφῶν ἀνε- καλύφθη ὀλόκληρον τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ τὰ ἐν αὐτῇ μεγαλοπρεπῆ μνημεῖα, οἷον τὴ θέατρον καὶ ἡ θόλος, ἔργα Πολυκλείτου τοῦ νεωτέρου, ὁ ναὸς τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ ὁ τῆς Ἀρτέμιδος, τὸ στάδιον, τὸ γυμνάσιον, τὰ Προπύλαια τοῦ ἱεροῦ κτλ. Τὰ περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν ἀνασκαφῶν καὶ τῶν ἐντεῦθεν ἐξαγομῆνων πορισμάτων ἐξετέθησαν ὑπὸ τοῦ κ. Καββαδίου ἐν ταῖς ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθείσαις σπουδαίαις πραγματείαις. 1ον. «Fouilles d'Epidaure τ. 1. 1891. 2. «Τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν Ἐπιδαύρῳ καὶ ἡ θεραπεία τῶν ἀσθενῶν 1900». Ἐκ τῶν εὐρεθεισῶν ἐπιγραφῶν ἐξάγεται (Fouilles d'Epidaure σ. 24. ἀρ- ἐπιγρ. 1. σ. 28 ἀρ. 2ον. ὅτι πρὸ μὲν τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων οὐδεμία ἐν τῷ Ἀσκληπιεῖῳ τῆς Ἐπιδαύρου ἤσκητο τέχνη ἰατρικῆ, αἱ δὲ θεραπείαι ἦσαν ἀποτέλεσμα τῆς εἰς τὸ θεῖον πίστεως, ἀλλ' ἐν τοῖς Ῥωμαϊκοῖς χρόνοις οἱ ἀσθενεῖς ὑπεβάλλοντο εἰς ἐμπειρικὴν ἰατρι- κὴν τινα θεραπείαν. (Σ. Μ.)

ναὸν τῆς Ὑγιείας, τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος, λατρευομένων ἐνταῦθα ὡς θεοτήτων «ἐπίκλησιν Αἰγυπτίων» ἀνωκοδόμησε δὲ καὶ τὴν «στοὰν τοῦ Κότυος». Περιπλέον δέ, ἐπειδὴ κατὰ τὰς τῶν ἱερέων θεωρίας καὶ τοὺς θεμελιώδεις ὄρους ἐν τῇ καθιερωμένῃ περιοχῇ τοῦ ναοῦ τοῦ ἱεροῦ θεραπευτηρίου, ὡς ποτε ἐν Δήλῳ, δὲν ἔπρεπεν οὔτε νὰ τίκτωσιν αἱ γυναῖκες οὔτε ν' ἀποθνήσκωσιν ἄνθρωποι, καὶ ἡ μέχρι νῦν αὐστηρῶς τηρουμένη τάξις «εἰς δεινάς ἐνέβαλλε ταλαιπωρίας ἐκείνους μάλιστα τῶν Ἐπιδαυρίων, οἵτινες ὤκουν περὶ τὸ ἱερόν καὶ ἐπεμελοῦντο τῆς λατρείας», διὰ τοῦτο ὁ Ἀντωνῖνος ὠκοδόμησεν ἐν τοῖς πρὸς τὰ ἔξω ὀρίοις τοῦ περὶ τὸν ναὸν ἱεροῦ χώρου οἶκημα, ἐν ᾧ «καὶ ἀποθανεῖν ἀνθρώπῳ καὶ τεκεῖν γυναικὶ ὅσιον» ἦτο. Οὐδ' εἰς ταῦτα δὲ ἀρχούμενος ἐφρόντισεν ὁ Ἀντωνῖνος καὶ περὶ τοῦ ῥωμαντικοῦ χώρου τοῦ περιβάλλοντος τὸ ἱερόν ἄλλος. Ἐπί τινος τῶν περιχλειόντων τοῦτο ὀρέων, τοῦ λεγομένου Κυνορτίου ἦτοι ὄρους κυνηγεσίας «πιθανῶς τοῦ νοτιανατολικῶς τοῦ ἄλλους ὑψουμένου λόφου, ὑπερθεν τοῦ θεάτρου, ἐν τῇ πρὸς Τροιζῆνα ὁδῷ, οὗ λόφου ἡ κορυφὴ ἀπέχει τοῦ ἄλλους τοῦ Ἀσκληπιοῦ περὶ τὰ 10 λεπτά» ἔκειτο ἱερόν ἀρχαῖον τοῦ Μαλεάτου Ἀπόλλωνος. Καὶ περὶ τὸ ἱερόν τοῦτο κατεσκεύασεν ὁ Ἀντωνῖνος καὶ ἄλλα πολλὰ ἔργα, καὶ ἰδίᾳ μέγα ὑδραγωγεῖον μετὰ δεξαμενῆς («ἔλυτρον κρήνης, εἰς ὃ τὸ ὕδωρ συλλέγεται» κατὰ Πausanίαν)⁶³.

Τῆς πρὸς τοὺς Ἕλληνας εὐνοίας ταύτης ὁ πρᾶος καὶ ἀξιάγατος Ἀντωνῖνος, καὶ αὐτοκράτωρ γενόμενος, πολλάκις παρέσχε τεκμήρια. Εἶναι ἀληθές ὅτι ὁ Ἀντωνῖνος, καθ' ὅσον γινώσκομεν, ἀφοῦ ὡς ἰδιώτης καὶ Ῥωμαῖος πολιτικὸς λειτουργὸς ἐπὶ τοῦ Ἀδριανοῦ ἀρχούντως ἐγνώρισε τὰς Ἑλληνικὰς ἐπαρχίας τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους, ὡς αὐτοκράτωρ δὲν ἐπανῆλθεν αὐθις εἰς τὴν Ἀχαΐαν.

⁶³ Πρβλ. Pausan. Β'. 27,1. 7.8. Περὶ τοῦ Κυνορτίου ἴδ. καὶ Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 1173-1176. καὶ ἴδ. πρὸς τούτοις Curtius, Peloponn. τόμ. 2. σ. 419, 421, 423 κξ. καὶ Leake, Topography of Athens (Γερμ. μετ. Topographie von Athen ἐκδ. 2. σ. 20). (Περὶ τῆς διαρκoῦς σημασίας τοῦ θεραπευτηρίου τούτου ἔτι καὶ κατὰ τὸν 3 μ.Χ. αἰῶνα ἴδ. Böckh C. I. τόμ. 1. σ. 477 κξ. εἰς ἀρ. 511).

Ἐν τούτοις, εἰ καὶ αὐτὸς παρών, ὡς ὁ Ἀδριανός, δὲν ἐνέπλησε τὴν ἐπαρχίαν ἀθρόων δειγμάτων εὐνοίας, οὐχ ἦττον ὠφέλιμος λίαν ὑπῆρξε καὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας ἢ ἀκαταπόνητος αὐτοῦ πρὸς τὸ καθῆκον ὑπακοῆ καὶ ἡ περὶ τῆς εὐημερίας τοῦ κράτους πρόνοια. Τὸ αὐτὸ δὲ ρητέον καὶ περὶ τῶν λοιπῶν παγκοίνως ἐπαινουμένων ἡγεμονικῶν τοῦ ἀνδρὸς ἀρετῶν, τῆς ἀξιαγάστου πραότητος αὐτοῦ, τοῦ ζήλου καὶ τῆς περὶ τὰ ἀνθρώπινα ἐμπειρίας, μεθ' ἧς ἐφρόντιζε περὶ τῆς ἐκλογῆς τῶν διοικητῶν, οἵτινες ὕστερον καὶ ἐν τοῖς ἔργοις αὐτῶν αὐστηρῶς ὑπ' αὐτοῦ ἐπετηροῦντο, ὡς καὶ περὶ τῆς χρηστῆς αὐτοῦ οικονομικῆς διοικήσεως. Ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα δὲ γινώσκουμεν περὶ αὐτοῦ τὴν ἐπὶ τοῦ προκατόχου αὐτοῦ ἀρξάμενην κατασκευὴν τοῦ ὕδραγωγείου, τοῦ μέλλοντος νὰ ἀγάγη ἐκ Κηφισιάς ὕδωρ ψυχρὸν εἰς τὴν νέαν ἐν Ἀθήναις κτισθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ πόλιν ⁶⁴.

Φαίνεται δὲ ὅτι καὶ ἄλλως εἰς τοὺς Ἀθηναίους ἰδίᾳ ὑπῆρξε διηνεκῶς εὖνους ⁶⁵. Πρὸς τούτοις δὲ εἶναι γνωστὸν ὅτι ἦτο θερμὸς φίλος καὶ προστάτης τῶν ἐπιστημῶν ἐπιδειξάς τὴν εὖνοιαν αὐτοῦ καὶ εἰς τοὺς ἐν Ἀθήναις φιλοσόφους καὶ ῥήτορας, ⁶⁶ ἰδίᾳ δὲ ἐμπεδώ-

⁶⁴ Πρὸς Orelli ἀρ. 511. Ἴσως εἰς ταῦτα ἀναφέρεται καὶ ἡ ἐκ τοῦ ἔ. 140 μ. Χ. παρὰ Bockh. ἐπιγραφή (ἀρ. 347). Περὶ τῆς παροικοδομήσεως τῶν λειψάνων τοῦ ὕδραγωγείου τούτου ἴδ. Ross, Archäol. Aufs. τόμ. 1. σ. 269. Περὶ τῶν σωζομένων λειψάνων τοῦ ὕδραγωγείου τούτου νοτιοδυτικῶς τῆς Κηφισιάς ἔπειτα ἐν τῇ βορείῳ ὑπὸ τῆς Ἀγγέμου, τέλος δὲ ἐν τῇ νοτίᾳ ὑπὸ τῆς Λυκαδηττοῦ ἴδ. Bursian σ. 360.

⁶⁵ Οὕτω δὲν φαίνεται ἀπίθανον ὅτι τὰ λεγόμενα παρὰ Bockh ἐν εἰρ. τ. ἀρ. 317 α... ἀναυξήσαντα τὰς τοῦ θεοῦ πατρὸς αὐτοῦ εὐεργεσίας» σημαίνουσι καὶ ἄλλας τοῦ ἀνδρὸς πλὴν τῆς ἀποτελέσεως τοῦ ὕδραγωγείου εὐεργεσίας. Πρὸς καὶ Friedländer, Darstellung. τόμ. 2. σ. 64. σημ. 4. καὶ Jul. Capitolin. «Antoninus Pius» κ. 4. τέλ.

⁶⁶ Κατὰ Ἰούλιον Καπιτωλῖνον (Antonin. P. κ. 11, 3. ἴδ. προσέτι Digest. de accusat. XXVII. 1. leg. 6) παρέσχεν ὁ Ἀντωνῖνος εἰς τοὺς ῥήτορας καὶ φιλοσόφους (καὶ γραμματικούς) ἐν πάσαις ταῖς ἐπαρχίαις τιμὰς καὶ μισθοὺς. Αἱ τιμαὶ συνίσταντο κυρίως εἰς τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ πάντων τῶν δημοσίων δασμῶν καὶ φόρων· οἱ μισθοὶ ἐδίδοντο ἀναμειδίως πρὸ πάντων ἐκ τῶν πόρων αὐτῶν μιᾶς ἐκάστης πόλεως, μόνον δὲ ὅτε οὗτοι δὲν ἦσαν ἐπαρκεῖς, τὸ ἔλλειπον ἀνεπληρῶτο ἐκ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ταμείου». Zumpt, d. philosoph. Schulen zu Athen κξ. σ. 21. Κατὰ ταῦτα καὶ οἱ ἐν Ἀθήναις ἐβουλεύσαντο ἀναγκάτως νὰ προβῶσιν εἰς σταθερὰν μισθοδοσίαν τῶν καθηγητῶν τῶν ἐπιστημῶν. Κατὰ Φιλίστρατον δὲ (B. Σοφιστ. Α. 23, 1 ἀρχ. σ. 526) ἀρχὴ τῆς μισθοδοσίας τῶν καθηγητῶν ἐγένετο δι' ἰδρύσεως ἰδιαιτέρας ἑδρας («θρόνου») τῆς Ῥη-

σας τοὺς θεσμοὺς ἐκείνους, ἐξ ὧν ἐπὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ προῆλθε πανεπιστήμιον καθ' ἑαυτὸ ὑφ' ὅλους τοὺς τύπους. Καὶ ὁ Ἄρειος Πάγος δὲ δὲν ἠμέλησε νὰ τιμήσῃ τὸν αὐτοκράτορα τοῦτον δι' ἀνδριάντος μετὰ τιμητικῆς ἐπιγραφῆς ἰδρυθέντος νῦν ἐν Ῥώμῃ⁶⁷.

Πρὸς τούτοις ἰδιαίτεράν τινά μεγάλην εἰς τοὺς Ἕλληνας παρέσχευεν εὐεργεσίαν ὁ φιλάνθρωπος Ἀντωνῖνος διὰ τῶν μεταβολῶν, ἃς ἐπήνεγκεν εἰς τὸ κληρονομικὸν δίκαιον. Γινώσκομεν ἤδη (ἰδ. κεφ. Α'. σ. 61 κέξ.) ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν Ἑλλήνων τῶν λαμβανόντων δικαίωμα Ῥωμαίου πολίτου ἦτο κατὰ τὸν πρῶτον ἡδὴ αἰῶνα τῆς αὐτοκρατορίας λίαν σημαντικός· καὶ ἐξ ὅσων δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ἢ κλίσις αὕτη τῶν ἐπισήμων καὶ πλουσίων Ἑλλήνων ηὔξανετο διαρκῶς⁶⁸. Ἄλλ' ἐξ ἄλλου τοσοῦτῳ μᾶλλον δυσάρεστον ἐπαισθητῶς καθίστατο τὸ ἐκ τούτου προκύπτον ἀποτέλεσμα (κεφ. Α' σ. 64), καθ' ὃ πάντες οἱ Ἕλληνες, ὧν οἱ υἱοὶ ἢ οἱ ἄλλοι φυσικοὶ κληρονόμοι δὲν ἀπήλαυν ἐνταύτῳ καὶ τοῦ δικαιώματος τοῦ Ῥωμαίου πολίτου, δὲν ἠδύναντο νὰ μεταβιβάσωσιν ὡς κληροδοταὶ εἰς τοὺς τοιοῦτους κληρονόμους τὴν περιουσίαν αὐτῶν. Καὶ ἐγένοντο μὲν πρὸ ὀλίγου, ὡς φαίνεται, ἀπόπειραὶ τινες ἵνα παρακαμφθῇ ὁ αὐστηρὸς Ῥωμαϊκὸς νόμος, ἀφοῦ συνωδᾷ τῷ νόμῳ ἀξιόλογος μερὶς τῆς περιουσίας ἐπετρέπετο διὰ τῆς «πιστευτῆς» λεγομένης «κληρονομίας» ἢ τοῦ ἐν «διαθήκῃ πιστευθέντος» (Fideicommissum)^{69*} νὰ περιέρχεται εἰς τοὺς μὴ Ῥωμαίους

τορικῆς ἢ Σοφιστικῆς, ἣν κατέλαβεν ὁ πολλάκις ἐν τοῖς ἔμπροσθεν μνημονευθεὶς Λολλιανὸς ἀξίας ἤδη πρὸς τοῦτο τυγχάνων φήμης. Πρὸβλ. Zumpt ἐν εἰρ. τ. σ. 24. πρὸβλ. προσέτι Bernhardt, Griechisch. Litt.—Gesch. τόμ. 1. σ. 53. 590 κέξ. 593. Lotholz, z. Gesch. der Bedeutung Athens σ. 18 κέξ. C. F. Weber, de Academ. Litterat. Athens σ. 4. 8 κέξ. 19. 21. Ellissen, z. Gesch. Athens σ. 67 κέξ. 70 κέξ.

⁶⁷ Ὡς φαίνεται ἐν τῇ λεγομένῃ Γραικοστάσει (πρὸβλ. Capitolin. Antonin. c. 8. 2) Böckh. C. I. τόμ. 3. ἀρ. 5886.

⁶⁸ Πρὸβλ. καὶ Λουκιαν. Δημων. κ. 40.

⁶⁹ Πρὸβλ. καὶ Francke. zur Geschichte Trajans σ. 477.

* Fideicommissum (ἤτοι Fidei commissum) κατὰ τὸ Ῥωμαϊκὸν δίκαιον ἦτο ἡ διὰ διαθήκης μεταβίβασις τῆς περιουσίας εἰς τι πρόσωπον ἐπὶ τῷ ρητῷ ὄρω καὶ ὑποχρεώσει, ἵνα ὁ τοιοῦτος κληρονόμος (Fiduciarius) παραδώσῃ εὐθύς ἢ ἐν ὀρισμένῳ χρόνῳ εἰς πρόσωπον ἕτερον μέρος τῆς κληροδοτουμένης περιουσίας (Σ. Μ.).

πολίτας φυσικούς κληρονόμους. Ἄλλὰ καὶ κατὰ τῆς τοιαύτης ἐξοικονομήσεως τῶν πραγμάτων εἶχεν ἐξεγερθῆ ἡ Ῥωμαϊκὴ νομοθεσία, καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Ἀδριανὸς ἐπὶ τέλος τοσοῦτον σοβαρῶς ἠπέιλει τοὺς κατὰ τοιοῦτον τρόπον παρακάμπτοντας τὸν νόμον (δῶγμα Συγκλήτου ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τούτου προκληθὲν ἐπέδικαζεν εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον τὰς τοιαύτας πιστευτὰς κληρονομίας), ὥστε ἀπεκλείσθη εἰς τοὺς δυστυχεῖς Ἕλληνας καὶ ἡ διέξοδος αὕτη⁶⁹. Τότε δὲ ὁ Ἀντωνῖνος ἐν τῇ φιλανθρωπίᾳ καὶ ἀφιλοκερδείᾳ αὐτοῦ ἀφεῖλε τὴν τοῦ νόμου σκληρότητα ἐπιτρέψας εἰς Ἕλληνιστὶ λαλοῦντας Ῥωμαίους πολίτας νὰ καταλείπωσι ἀπλούστατα τὴν περιουσίαν αὐτῶν, ἐξ ἀδιαθέτου ἢ διὰ διαθήκης, εἰς τοὺς φυσικούς αὐτῶν κληρονόμους⁷⁰ (ἐὰν ἡ πράξις τοῦ Ἀντωνίνου ἀπέβλεπε μόνον τοὺς Ἕλληνας τῆς Ἀχαΐας ἢ τοὺς Ἕλληνας καθόλου δὲν δυνάμεθα τοῦτο νὰ εἰκάζωμεν ἀσφαλῶς ἐκ τῶν λόγων τοῦ ἀμελοῦς συγγραφέως τοῦ παραδιδόντος ἡμῖν ταῦτα). Οὕτω μεγάλη καχεξία ἐγένετο ἐκποδῶν· μετὰ τοσοῦτω δὲ νῦν μείζονος ζήλου φαίνεται ὅτι ἐποιήσαντο χρῆσιν οἱ Ἕλληνες τῆς ἀπειριόριστου σχεδὸν ἐλευθεριότητος, μεθ' ἧς ὁ τοῦ Ἀντωνίνου περίφημος διάδοχος Μάρκος Αὐρήλιος ἐπέτρεπεν εἰς πάντα ἀδιακρίτως ξένον (ἦτοι μὴ πολίτην Ῥωμαίων « peregrinum ») νὰ λάβῃ δικαιώματα Ῥωμαίου πολίτου, ποιούμενος ἀπλῶς αἴτησιν περὶ τούτου καὶ ἀποτίνων τὸ νόμιμον τέλος⁷¹.

Πρὸς τούτοις ὁ Ἀντωνῖνος κατέστησεν ἀείμνηστον ἐν Ἑλλάδι τὸ ὄνομα αὐτοῦ καὶ διὰ τῆς μεγάλης εὐεργεσίας, ἣν παρέσχε, δὲν γινώσκομεν πότε καὶ ἐν τίνι εὐκαιρίᾳ, εἰς τοὺς Ἕλληνας τοῦ Παλλαντίου. Εἰς τοῦτο προέβη ὁ αὐτοκράτωρ ἀποβλέπων μετ' εὐσεβοῦς ζήλου εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐκείνην παράδοσιν, καθ' ἣν ἐν τῇ μυθικῇ ἀρχαιότητι ἐκ τῶν ἐνδοσάτων χωρῶν τῆς Ἀρκαδίας ὁ βασι-

⁶⁹ Gaj. Institut. II. 125. § 285.

⁷⁰ Πausan. H. 43, 3. πρὸλ. Curtius, Pelop. τόμ. 1. σ. 80.

⁷¹ Πρὸλ. Puchta. Cursus der Institutionen τόμ. 1. σ. 415· εἰς τὸ χωρίον τοῦ Aurel. Victor. de Caesar. 16. (M. Aurel. Antonin.) « data cunctis promissae civitas romana ».

λεὺς Εὐάνδρος ἤγαγεν Ἀρκαδικήν τινα ἀποικίαν ἀπὸ Παλλαντίου εἰς τὸν Τίβεριν καὶ ἰδρυσε τήν (προρρωμαϊκὴν) ἐπὶ τοῦ Παλατίνου λόφου Ῥώμην⁷². Τὸ Παλλάντιον κείμενον ἐν τινι στενῇ καὶ ἀφανεῖ ἔξωθεν τῆς Τεγεάτιδος πεδιάδος κοιλάδι ὡς μικρὰ παρηκμακυῖα παρὰ τὸ Μαίναλον κωμόπολις ἠναγκάσθη κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἐπαμεινώνδα νὰ θυσιάσῃ τὴν αὐτοτελῆ ὑπαρξίν αὐτῆς ὑπὲρ τῆς νεωστὶ τότε κτιζομένης μεγαλοπόλεως * Μεγάλης πόλεως καὶ ἔκτοτε κατήντησεν ὅλως κώμη ἀσήμαντος. Ὁ Ἀντωνίνος λοιπὸν ἀνύψωσεν αὖθις τὸ Παλλάντιον εἰς πόλιν ὁὐς αὐτῷ καὶ αὐτονομίαν καὶ ἀτέλειαν φόρων. Ἀπὸ τοῦ χρόνου δὲ τούτου τὰ ὄρια τῆς Τεγέας, Παλλαντίου καὶ Μεγάλης πόλεως συνήπτοντο πρὸς ἄλληλα ἐν τῷ ὄρει τῷ καλουμένῳ Χώματι, ὅπερ ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον διήκον συνῆπτε τὰς κορυφὰς τοῦ νῦν Βιρβάτι καλουμένου βουνοῦ μετὰ τῆς ἀπέναντι κειμένης ὑπωρείας τοῦ Βορείου (νῦν Κράβαρι) καὶ ἦτο προωρισμένον νὰ προφυλάττῃ τοὺς ἀγροὺς τοῦ Παλλαντίου ἀπὸ τῆς ὀρμῆς τῶν πλημμυρούντων ὑδάτων τῆς νοτιοδυτικῆς Τεγεάτιδος. Ἄλλ' ἡ νέα πόλις (ἢς ἡ ἀκρόπολις δὲν ἀνεκτίσθη) δὲν ἔλαβε μεγάλην ἐπίδοσιν.

Τέλος ἐπὶ τοῦ Ἀντωνίνου ἐν τε τῷ ἐσωτερικῷ καὶ ἐν τοῖς ὀρίοις τοῦ τεραστίου κράτους ἐπεκράτησε βαθυτέρα καὶ εὐδαιμονεστέρα εἰρήνη ἢ ἐπὶ τοῦ Αὐγούστου καὶ τοῦ Ἀδριανοῦ· ἡ κυβερνησις δ' αὕτη ἢ εἰρηνικὴ, ἢτις ὑπῆρξεν ἢ ἐσχάτη ἐν τῇ ὄλῃ ἱστορίᾳ τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, παρήγαγε ἀγαθὰ, ἅτινα οἱ σύγχρονοι (καὶ ἐν αὐτοῖς ἔτι τοῖς εἰρηνικοῖς καιροῖς τῆς ἐπομένης τὸ πλεῖστον ὑπὸ πολέμων ταρασσομένης κυβερνήσεως) ἐξύμνησαν ἐν λόγοις πανηγυρικοῖς⁷³. Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ ὑπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ τοσοῦτον εἰς εὐημερίαν προαχθέντες Ἕλληνες τῆς Ἀχαΐας δαψι-

⁷² Πausan. H. 43, 1 καὶ 2. 44, 1. 4-6. Curtius, Pelop. τόμ. 1. σ. 80. 262-264.

* Ἡναγκάσθημεν ἐνταῦθα νὰ ποιησώμεθα χρῆσιν τοῦ μεγάλου πόλις ὡς ἐπιθέτου, ἵνα μὴ εἴπωμεν μεγάλης πόλεως Μεγάλης πόλεως (ἢ Μεγαλοπόλεως). (Σ. Μ.).

⁷³ Ἀριστοῖδ. Σμυρν. (ἐκδ. Jebb.) Λόγ. «εἰς βασιλέα» σ. 66 κξ. καὶ (ἐκδ. Jebb) ἐγκώμιον Ῥώμης σ. 207. 214. 215. σ. 224. 18 κξ.

λῶς ὠφελήθησαν ἐκ τῶν ἀγαθῶν τῆς εἰρήνης ταύτης ἐπὶ τῆς φιλανθρώπου κυβερνήσεως τοῦ Ἀντωνίνου. Ἐν τούτοις καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς χρηστῆς κυβερνήσεως δὲν ἐπέλιπον τοὺς Ἕλληνας δυστυχήματα δεινά. Ἐν παρόδῳ μόνον δυνάμεθα ἐνταῦθα νὰ μνημονεύσωμεν τῶν ἀμυδρῶν σημειώσεων, αἵτινες ποιοῦνται λόγον περὶ ἐπαναστάσεως ἐν Ἀχαΐᾳ ⁷⁴ ἐπὶ τοῦ Ἀντωνίνου. Καὶ δὲν εἶναι μὲν αἱ εἰδήσεις αὗται ὅλως ἀπόκρυφοι ὅπως αἱ περὶ τῆς δῆθεν ἐπαναστάσεως τῶν Ἀθηναίων κατὰ τὰ τελευταῖα τοῦ Αὐγούστου ἔτη, ἀλλ' ὅμως πρόκειται μόνον περὶ ἐπαναστάσεώς τινος τοπικῆς, εἴτε κατὰ ἀπεχθοῦς τινος Ῥωμαίου ἄρχοντος, εἴτε ἕνεκεν οἰασδῆποτε διατάξεως κυβερνητικῆς, ἐξεγείρασης δυσαρέσκειαν παρὰ τοῖς κατοίκοις, καίτοι καὶ τοῦτο εἶναι ἰκανῶς παράδοξον ἐπὶ τῆς φιλανθρώπου κυβερνήσεως τοῦ Ἀντωνίνου, ὅστις, ὅπως καὶ ὁ διάδοχος αὐτοῦ, τοσοῦτον συνετῶς ἠκολούθησε τὴν ὁδὸν τοῦ Ἀδριανοῦ ἐν τῷ ἀρίστῳ ταύτης πνεύματι. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα αἱ ταραχαὶ αὗται, ἅς κατὰ τὰ λεγόμενα ὑπέθαλψε καὶ ἡ δημαγωγία τοῦ διαβοήτου κυνικοῦ Περεγρίνου Πρωτεύως, τοῦ ἕνεκα θαναύσου κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος ὕβρεως πρὸ μικροῦ ὑπὸ τοῦ ἐπάρχου Ῥώμης ἐκδιωχθέντος τῆς πόλεως ταύτης, ἔμειναν ἄνευ περαιτέρω γνωρίμων ἀποτελεσμάτων.

Ὁλεθριώτατος τούναντίον ὑπῆρξεν ὁ τρομερὸς σεισμός, ὅστις πρὸ βλ. ἀνωτ. σ. 92) περὶ τὰ 155 μ. Χ. κατὰ μέγα μέρος ἠρῆμωσεν ἐν Ἀχαΐᾳ τὴν καὶ πρότερον πολλαχῶς ἐξασθενήσασαν, ἕνεκεν τῆς ἀκμῆς τῆς νέας Κορίνθου παρευδοκιμουμένην, ἀλλ' ἀναλόγως τῆς καθόλου καταστάσεως τῆς Ἀχαΐας ἔτι νῦν ἀκμάζουσιν Σικυῶνα, καταστρέψας καὶ πολλὰ μνημεῖα τέχνης

⁷⁴ Πρὸ βλ. *Scriptores Hist. Aug.* (ἐκδ. Peter τόμ. 1.) *Jul. Capitolin. Vit. Antonin. P. c.* 5, 5 τέλ. καὶ Λουκιαν. «Περὶ τῆς Περεγρίνου τελευτῆς» κ. 18 καὶ κ. 19 ἀρχ. («ἄρτι δὲ τοὺς Ἕλληνας ἔπειθεν (ὁ Περεγρίνος) ἀντάρασθαι ὄπλα Ῥωμαίοις») καὶ Ἰδ. *Sievers* ἐν τῷ ἄρθρῳ «Antonin.» παρὰ *Pauly R. E.* τόμ. 1. (ἐκδ. 1.) σ. 1196. ὡσαύτως δὲ καὶ *Ellissen*, *z. Geschichte Athens* σ. 107. σημ. 3. Ὡς ἐκ τῶν παρὰ Λουκιανῶ (ἐν εἰρ. τ. κ. 19 καὶ κ. 20) λεγομένων δύναται τις νὰ εἰκάσῃ, ὡς ἔγγιστα, αἱ ταραχαὶ αὗται ἐγένοντο περὶ τὰ μέσα τῆς τοῦ Ἀντωνίνου ἀρχῆς.

ἐν τῇ πόλει ταύτῃ^{75α}. Ὁ αὐτὸς δὲ σεισμὸς καὶ ἐν τῇ ἀνατολικῇ πλευρᾷ τοῦ Αἰγαίου εἰς τὴν λαμπρὰν πόλιν Ῥόδον δεινοτάτως ἐπήνεγκε βλάβας. Ἡ διαρκῶς ἔτι ὡς ὄχυρὰ καὶ ἀκμαία ἐπιθαλάσσιος πόλις^{75β} περιφανεστάτη αὕτη Ῥόδος τότε διὰ τῆς μανίας τῶν δυνάμεων τῶν στοιχείων μετεβλήθη κατὰ μέγα μέρος εἰς οἰκτρὰ ἐρείπια παθοῦσα καταστροφὴν, ἧς ὁμοίαν εἶχε πάθει μόνον ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Ἀντιγόνου τοῦ Δώσωνος καὶ τοῦ Πτολεμαίου Γ'. τοῦ Εὐεργέτου (σ. 38). Ἡ εἰκὼν τῆς καὶ πολλοὺς εἰς τὸν Ἄδην καταπεμψάσης καταστροφῆς, οἷαν σκιαγραφεῖ αὐτὴν ὁ Ἀριστείδης, εἶναι λίαν ζοφερὰ καὶ συγκινητικὴ. Ὁ αὐτὸς σεισμὸς ἠρήμωσε δεινῶς καὶ τὴν νῆσον Κῶν, μεγίστας δὲ ἐπήνεγκε καταστροφὰς καὶ εἰς τὴν Καρίαν καὶ Λυκίαν⁷⁵. Τότε (πλὴν τῶν ἰδιωτικῶν εὐεργεσιῶν τῶν ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν καὶ Ἑλληνιστικῶν χωρῶν) παρέστη ὡς ἀρωγὸς πάσῃ δυνάμει ὁ Ἀντωνῖνος καὶ ἐχορήγησε μεγάλα, ἀληθῶς τεράστια ποσὰ ἐκ τῶν πόρων τοῦ κράτους πρὸς ἀνόρθωσιν τῶν καταστραφεισῶν πόλεων. Μία μόνη πόλις, ἡ Στρατονίκεια, ἔλαβε πλὴν ἄλλων ὡς βοήθημα ἑκατὸν μυριάδας σηστερτίων (250 χιλ. δραχ.)^{76α}. Ἡ Ῥόδος δέ, ὡς ἡ σπουδαιότης τῶν πόλεων τούτων, τελεσφορωτάτης βεβαίως ἔτυχε συνδρομῆς καὶ ἐνέλαβε καὶ ἐν τῷ μέλλοντι μέρος τῆς ἀρχαίας αὐτῆς

^{75α} Πρὸβλ. Πausan. H. 43, 3 καὶ ἴδε πρὸ πάντων B. 7, 1. Curt. Pelop. τόμ. 2. σ. 487.

^{75β} Πausan. Δ. 31, 5. Εἶναι λίαν ἐπίκαιρον νὰ σημειωθῇ ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τοῦ Ἀντωνίνου τοῦ Εὐσεβοῦς ἀρχῆς ἐν τινι αὐτοκρατορικῇ ἀποκρίσει ἀναγνωρίζεται ἡ μεγάλη σπουδαιότης τοῦ ἀρχαιότεν προαχθέντος ναυτικοῦ δικαίου τῶν Ῥοδίων καὶ ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ ἐν σοβαρᾷ τινι περιπτώσει, προκειμένου ζητήματος τοῦ ναυτικοῦ δικαίου, ἀπεφάσισεν ἀπλούστατα ἵνα τὸ πρᾶγμα κριθῇ κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ τῶν Ῥοδίων ναυτικοῦ δικαίου. Πρὸβλ. Dig. 14, 2 (de lege Rhodia de jactu) L. (νόμος) 9. (Volusius Maecianus e lege Rhodia: «ἀξίωσις Εὐδαίμονος» κτλ).

⁷⁵ Πausan. B. 7, 1. H. 43, 3 καὶ ἴδ. Jul. Capitolin. Antonin. Pius c. 9, 1. καὶ ἰδίως Ἀριστείδ. (ἐκδ. Jebb.) Λόγ. 43 (Ῥοδ.) σ. 550, 15 (καθόλου δὲ ὅλον τοῦτον τὸν λόγον σ. 539-51) καὶ πρὸβλ. Friedländer, Darstellung. τ. 2. ἐκδ. 2. σ. 68 κξ. καὶ Masson, Coll. hist. ad vitam Aristid. παρὰ Dindorf τόμ. 3. σ. προλόγ. XLIV-XLIX.

^{76α} Böckh C. I. τόμ. 2. ἀρ. 2721.

λαμπρότητος ⁷⁶. Ἄλλ' εἶχον παρέλθει πλέον οἱ χρόνοι τῶν πρώτων Πτολεμαίων (σ. 38)· καὶ ἡ Ῥόδος δὲν ἔμεινε παντελῶς ἀκατάβλητος ὑπὸ τῆς συμφορᾶς ταύτης. Τὸ πρωτεῖον τῆς καλλονῆς ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς πόλεσι κατὰ τοῦτο τὸ μέρος τοῦ Αἰγαίου ἐτήρησεν ἀδιαφιλονείκητον νῦν ἡ Σμύρνα, ἡ λαμπρὰ ἐκείνη πόλις, ὑπὲρ ἧς τῶν συμφερόντων καὶ τοῦ καθωραΐσμοῦ ὁ Ἀδριανὸς μέγιστα εἶχε δαπανῆσει χρηματικὰ κεφάλαια ⁷⁷, καὶ ἦτις διὰ τῶν πλουσίων καθηγητῶν αὐτῆς ἐπὶ τοῦ Ἀδριανοῦ καὶ ἔκτοτε μετ' ἀπαύστου σπουδῆς ἐτρέφη καὶ καθωραΐσθη ⁷⁸.

Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ μνημονευθῆ ἰδιαιτέρως ὅτι ἡγεμῶν τοσοῦτον φιλόανθρωπος, ὡς ὁ Ἀντωνῖνος, ὅστις καὶ τοὺς μακρὰν ἐν ταῖς βορείαις τοῦ Εὐξείνου Πόντου ἀκταῖς οἰκοῦντας Ἕλληνας ὑπερήσπισεν ἐπιτυχῶς ἐναντίον τῶν βαρβαρικῶν αὐτῶν γειτόνων ⁷⁹, ἐξυμνήθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀχαΐας κατὰ τὸν συνήθη τούτοις τρόπον. Ὑπάρχει δὲ πάλιν καὶ πλῆθος ἐπιγραφῶν ⁸⁰ πρὸς

⁷⁶ Πausan. H. 43, 3. Jul. Capitolin. Antonin. ἐν εἰρ. τ. Ἀριστείδ. ἐκδ. Jebb. ἐν εἰρ. τ. σ. 553, 11 κξ. καὶ πρόβλ. Friedländer ἐν εἰρ. τ. σ. 69. σημ. 6. Περὶ ἄλλων ἐκ σεισμῶν ἐπέλθουσῶν παρὰ τὸν Ἑλλησπόντον καὶ τὴν Προποντίδα καταστροφῶν ἴδ. Ζωναρ. IB'. 1. Ἰδίως ἐν Κυζίκῳ κατεστράφη ὁ μεγαλοπρεπὴς ναός, ὃν εἶχεν οἰκοδομήσει ὁ Ἀδριανός. Πρόβλ. Δ. Κασσ. 70, 4. καὶ ἴδ. Gregorov Hadrian. σ. 204. Krause, Neoscor. τ. 35. σημ. 23. (Ἄλλ' ὁ Masson (de vita Aristidis ed Dindorf III. σ. 110-114) ἐγείρει ἀμφιβολίας καὶ ὑποτίθητιν ὅτι ἡ καταστροφή αὕτη πρέπει νὰ συνδεθῆ μᾶλλον πρὸς τὸν σεισμόν τοῦ 178).

⁷⁷ Φιλοστρ. Β. Σοφιστ. Α. 25, 2. 3. σ. 531-533. Flemmer ἐν εἰρ. τ. σ. 74.

⁷⁸ Φιλοστρ. Β. Σοφ. Α. 19, 1. 25, 2 καὶ ἴδ. εἶτα Λουκιαν. Εἰκόν. κ. 2. (« τοιαῦτα μέντοι, ἔφη, τὰ Σμυρναϊκὰ κάλλη· καὶ θαυμαστόν οὐδέν, καὶ ἡ καλλίστη τῶν Ἰωνικῶν πόλεων τὴν καλλίστην γυναῖκα ἤνεγκεν· ἐδόκει δέ μοι καὶ αὐτὸς Σμυρναῖος εἶναι ὁ λέγων· οὕτως ἐσεμνύνετο ἀπ' αὐτοῦ ». Ἀριστείδ. ἐκδ. Jebb. Λόγ. 15. σ. 232. 20. 261. 41. 513. 42. 521. * Friedländer τ. 2. σ. 73 κξ.

⁷⁹ Jul. Capitol. Anton. P. c. 9,9. Becker-Marquardt R. A. III. 1. σ. 108.

⁸⁰ Τιμητικαὶ ἐπιγραφαὶ ἐτέθησαν εἰς τὸν Ἀντωνῖνον: ἐν Κρανίοις τῆς Κεφαλληνίας· ἴδ. F. Lenormant. Inscr. Graec. inedit. centur. quart. (Rhein. Museum N.F. Jahrg. 21. 1866. τευχ. 4. σ. 519) ἀρ. 344· ἐν Χαίρωνείῳ (Böckh C. I. 1. ἀρ. 1617)· ἐν

* Ἰδ. καὶ Στράβ. ΙΔ. « Καὶ νῦν ἐστὶ καλλίστη τῶν πασῶν καὶ αἱ ὁδοὶ λιθόστρωτοι, στοαὶ τε μεγάλαι τετράγωνοι, ἐπίπεδοί τε καὶ ὑπερῶοι· ἐν δ' ἐλάττωμα τῶν ἀρχιτεκτόνων οὐ μικρόν ὅτι τὰς ὁδοὺς σπορνόντες ὑπορρύσεις οὐκ ἔδωσαν αὐταῖς· ἐπιπολάζει τε τὰ σκύδαλα καὶ μάλιστα ἐν τοῖς ὄμβροις ἐπαφιεμένων τῶν ἀποσκευῶν ». (Σ. Μ.)

τιμὴν αὐτοῦ κειμένων, ὧν ἔν τισι ὁ εὐγενὴς ἡγεμών, κατὰ τὸν εἰθισμένον τότε τρόπον, ζῶν ἔτι τιμᾶται ὡς θεὸς ἤτοι ὑμνεῖται ὑπὸ τὸ ὄνομα θεότητός τινος. Τὴν ἀφορμὴν τὴν προηγηθεῖσαν ἐκάστοτε τῆς ιδρύσεως ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς ἐπιγραφῆς^{80α} πρὸς τὸν Ἀντωνῖνον ἢ καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους αὐτοκράτορας πολὺ σαφῶς δὲν γινώσκωμεν. Δυνάμεθα ἐν τούτοις νὰ ὑποθέσωμεν εὐλόγως ὅτι τοιαῦται ἀφορμαὶ εἶναι ἀκριβῶς ἢ ἐπίσκεψις αὐτοκράτορός τινος ἢ γενικὸς θαυμασμὸς ἐπὶ μεγάλην τινὴν νίκην ἢ εὐτυχεῖ συνομολογήσει εἰρήνης ἢ ἐπὶ ὁμοίῳ τινὶ εἰς τὸ κράτος ἢ εἰς τὴν ἐπαρχίαν εὐεργετικῶν ἔργων. Πλὴν τούτων ὡς συνήθως ἀφορμὴ ὑποθετέα καὶ ἡ ἐκδήλωσις εὐγνωμοσύνης δι' οἰανδήποτε αὐτοκρατορικὴν πράξιν ὑπὲρ τῆς πόλεως, ἣτις ἀνατίθησι τὴν ἐπιγραφὴν, εἴτε καὶ διὰ τὴν εὐμενῆ ὑποδοχὴν οἰασδήποτε τῶν πολλῶν πρεσβειῶν, ἃς οἱ Ἕλληνες τῶν χρόνων τούτων συνείθιζον νὰ πέμπωσιν ὅτε μὲν εἰς τὸν διοικητὴν, ὅτε δὲ εἰς τὸν αὐτοκράτορα αὐτόν. Πάντως δὲ φαίνεται ὅτι πολλάκις αἱ ἀφορμαὶ τῶν πολλῶν περὶ ἐπιγραφῆς τιμητικῆς ψηφισμάτων τῶν χρόνων τούτων ἦσαν συνήθως λίαν ἀνάξια λόγου· ἀναν-

Ἀθῆναις, Böckh ἀρ. 347. 348· ἐν Σπάρτῃ, ἀρ. 1315· ἐν Κερκύρα, Böckh 2. ἀρ. 1879b· ἐν Τήνῳ, ἀρ. 2340. Ἀνδριὰς δὲ καὶ ἐπιγραφὴ ἐν Ἀνάφῃ ἴδ. Ross, Archäol. Aufs. τόμ. 2. σ. 506. Böckh 2. ἀρ. 2480 k. ἐν Θεσσαλονίκῃ (ἀπὸ κοινοῦ καὶ πρὸς τοὺς διαδόχους αὐτοῦ Λ. Οὐῆρον καὶ Μάρκον Αὐρήλιον καὶ τὴν τούτου γυναῖκα, Φαυστίαν τὴν νεωτέραν) ἴδ. Böckh 2. ἀρ. 1968a καὶ b.

Περὶ Ἀντωνίνου ὡς θεοῦ μετὰ θάνατον (divus) ἴδ. Böckh ἀρ. 1074. 1371. Ἄλλ' ἀξιοσημείωτος ἰδίᾳ εἶναι (κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Böckh ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν εἰς τὸν αὐτοκράτορα ἐν Ἀθῆναις ἀφιερωθεῖσα) τιμητικὴ ἐπιγραφὴ, ἐν ἣ ὁ αὐτοκράτωρ τιμᾶται καὶ θεραπεύεται ὡς «Ζεὺς Ἐλευθέριος Σωτήρ». Böckh C. I. 1. ἀρ. 350. ὡσαύτως ἐν Σπάρτῃ αὐτῇ ἀρ. 1313 κξ. καὶ ἴδ. Ross, Inscr. Gr. inedit. 1. 36 κξ. Keil, Philol. Suppl.) τόμ. 2. (1863) σ. 578. ἴδ. καὶ τὸν ἀναθηματικὸν πίνακα τῶν Βοιωτῶν τῆς Λακωνίας «πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀντωνίνου εὐεργέτου Σωτῆρος» παρὰ Ross, Archäol. Aufs. τόμ. 2. σ. 671. Περὶ τῆς ἐν Ἀθῆναις λατρείας αὐτοῦ ἴδ. Böckh C. I. τόμ. 1. σ. 320 εἰς ἀρ. 189. Ἡ ἀπὸ τοῦ Ἀντωνίνου λαβοῦσα τὸ ὄνομα ἐταιρεία τῶν πλανωμένων Διονυσιακῶν τεχνιτῶν ἔν τινι ἐν Ἀθῆναις ἰδρυμένη τιμητικῇ ἐπιγραφῇ ἐξύμνει τὸν αὐτοκράτορα ὡς «νέον Διόνυσον». Böckh ἀρ. 343. Ἄλλως ἴδ. ἔτι καὶ τὰ Ἑλληνικὰ τῆς ἀρχῆς τοῦ Ἀντωνίνου νομίσματα παρὰ Eckhel D. N. τόμ. VII. σ. 35. καὶ τὰ νομίσματα τῆς Κορίνθου τὰ πρὸς τιμὴν τῆς αὐτοκρατείας Φαυστίνης τῆς πρεσβυτέρας Eckhel σ. 41.

^{80α} ἴδ. καὶ περὶ τῶν πρὸς τιμὴν τῆς αὐτοκρατείας (Φαυστίνης) ἀγώνων Böckh C. I. τ. 3. ἀρ. 3831 γραμμ. 1 κξ.

τιρρήτως δὲ (ἐπὶ τε τῶν ἀγαθῶν καὶ φιλανθρώπων καὶ ἐπὶ τῶν φαύλων καὶ σκληρῶν αὐτοκρατόρων) εἰς τὴν μεγάλην ἀφθονίαν τῶν τιμητικῶν ψηφισμάτων τῶν χρόνων τούτων τῶν ἰδρυομένων πρὸς διαιώνισιν τῆς μνήμης τῶν Ῥωμαίων δυναστῶν συνετέλεσεν οὐχ ἥσσον καὶ ἢ τῶν Ἑλλήνων δουλοφροσύνη πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, ἐξ ὧν τοῖς κατ' ἐνιαυτὸν εἰς τὰς ἐπαρχίας πεμπομένοις διοικηταῖς (ἂν οἱ αὐτοκράτορες δὲν ἐπέτρεπον εἰς τοὺς δεδοκιμασμένους αὐτῶν ἐπιτρόπους μακροχρονιωτέραν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις αὐτῶν ὑπηρεσίαν, ὡς ἐποίει ὁ Ἀντωνῖνος), ὡς ἀμέσοις δεσπόταις τῶν ὑπηκόων « ἅπαντα ἐπετέτραπτο καὶ μείζω καὶ ἐλάττω πράττειν, ὅπη ποτ' ἂν αὐτοῖς δοκοίη βέλτιστον εἶναι »⁸¹.

Ἀλλὰ δὲν εἶχον ἔλθει ἔτι οἱ χρόνοι, καθ' οὓς ἤρχον ἐν Ῥώμῃ ἡγεμόνες ἀπηνεῖς, ὧν τὸ στυγνὸν ἦθος ἐνόμιζον οἱ Ἕλληνες ὅτι ἔδει νὰ πραύνωσι διὰ πλείστων δσων τιμητικῶν ἐκδηλώσεων. Τοῦναντίον τὸν τῆ 7 Μαρτίου τοῦ 161 ἀποθανόντα Ἀντωνῖνον τὸν Εὐσεβεῆ διεδέξατο εἰς ἔτι τῶν εὐγενεστάτων ἀνδρῶν τῶν ἀνεληθόντων καθόλου εἰς τὸν θρόνον τοῦ Παλατίνου. Ὁ εὐγενὴς Μάρκος Αὐρήλιος ἐν τοῖς χρόνοις ἤδη τῆς νεότητος αὐτοῦ, ἐπὶ τοῦ Ἀδριανοῦ ἔτι, διατελέσας ἐν οἰκειότητι πρὸς Ἕλληνας φιλοσόφους, καὶ δὴ καὶ πρὸς τὸν ἐκ τοῦ γένους τοῦ Πλουτάρχου καταγόμενον Σέξτον (σ. 229 κέξ.)⁸² εἶτα δὲ (ἰδ. κατωτ.) ἀπὸ τοῦ 140 μ. Χ. καὶ ὑπὸ τοῦ Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ παιδευθεὶς^{82α}, ἀπὸ δὲ τοῦ 138 γενόμενος θετὸς υἱὸς Ἀντωνίνου τοῦ Εὐσεβοῦς, ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως ἤδη τοῦ αὐτοκράτορος τούτου, ἰδίως ἀπὸ τοῦ 147, ἐγένετο πιστὸς συνεργάτης τῷ εὐγενεῖ πατρί. Καὶ τότε μὲν μετὰ ζήλου ἔτι ἠσχολεῖτο εἰς τὰ γράμματα, ἀφωσιωμένος ἰδίως εἰς τὰς μετὰ τοῦ Στωϊκοῦ φιλοσόφου Ἀπολλωνίου τοῦ Χαλκιδέως ἢ Χαλκηδονίου (πρὸς

⁸¹ Πρὸς. Ἀριστείδ. (ἐκδ. Jebb.) Λόγ. 42. σ. 533.

⁸² Marc. Aurel. Comment. I. 9. J. Capitolin. M. Anton. Philos. vita c. 3, 2. Ζωναρ. IB'. 2 ἀρχ. Eutrop. VIII. 12 ἀρχ. Σουίδης ἐν λ. Μάρκος.

^{82α} Δ. Κασσ. 71, 35. J. Capitoliu. M. Anton. Philosoph. c. 2, 4. καὶ ἰδ. Franz ἐν (Böckh) C. I. Gr. III. σ. 925.

τοῦτο ἐξ Ἀθηναίων εἰς Ῥώμην κληθέντος) μελέτας⁸³. Ἀπὸ δὲ τοῦ 161 ἔστρεψε τὴν προσοχὴν αὐτοῦ διαφερόντως εἰς τὰ ἔργα τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ. Καὶ ἐξηκολούθει μὲν ἔτι προθύμως τὴν πρὸς Ἡρώδη τὸν Ἀττικὸν δι' ἐπιστολῶν πνευματικὴν κοινωνίαν⁸⁴, καὶ ὡς αὐτοκράτωρ δὲ ἔτι ἐπεσκέπτετο ἐνίοτε τὰς παραδόσεις τοῦ φίλου αὐτοῦ Σέξτου⁸⁵. ἄλλως ὅμως ὁ βίος αὐτοῦ ἦτο τετραμμένος ὑπερβαλλόντως πρὸς τὰς βαρυτάτας κυβερνητικὰς φροντίδας. Τὸ βῆρος τῶν φροντίδων τούτων ὀλίγον μόνον ἀνεκούφιζεν ὁ θετὸς αὐτοῦ ἀδελφὸς καὶ (ἀπὸ τοῦ 161 μ. Χ.) συνάρχων αὐτοκράτωρ Λεύκιος Οὐῆρος οὔτε κατὰ τὰ φυσικὰ προτερήματα οὔτε κατὰ τὸν χαρακτῆρα καὶ τὸν βίον ὅμοιος ὦν τῷ Μ. Αὐρηλίῳ, καίπερ ἄλλως καὶ αὐτὸς ὑπὸ τοῦ Σέξτου, τοῦ Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ καὶ τοῦ Ἀπολλωνίου^{85a} παιδευθεὶς.

Ὡς πρὸς τὴν Ἑλλάδα, ὁ Μάρκος Αὐρήλιος καὶ ἕνεκα τοῦ φιλανθρώπου καὶ πιστοῦ εἰς τὸ καθῆκον χαρακτῆρος αὐτοῦ, ὡς καὶ ἰδιαιτέρως ἕνεκα τῆς ὅλης αὐτοῦ Ἑλληνιστικῆς πνευματικῆς ροπῆς καὶ τάσεως καὶ τῶν πρὸς λογίους Ἕλληνας σχέσεων αὐτοῦ ἔδειξεν εἰς τὴν Ἀχαΐαν εὐνοίαν ὁμοίαν τῇ τοῦ προκατόχου, ἰδίως ὡς πρὸς τὰ μεγάλα ἐκπαιδευτήρια τῶν Ἀθηναίων καὶ τοὺς τούτων ἀντιπροσώπους. Καταφανῶς δὲ ὁ ἡγεμὼν οὗτος ἠγαπᾶτο σφόδρα ἐν Ἀχαΐᾳ. Καὶ ἐπειδὴ οἱ Ῥωμαῖοι ἐπὶ τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ καὶ ἐν ταῖς ἰονικοῖς πρὸς τοὺς Πάρθους πολέμοις (161 ἢ 162 — 166 μ.Χ.), ὃν δὲν μετέσχε προσωπικῶς ὁ αὐτοκράτωρ, διὰ τῶν τούτου με-

⁸³ Μάρκ. Αὐρηλ. τὰ εἰς ἑαυτὸν Α. 18. J. Capitolin. vit. Anton. c. 10, 4-6. πρὸς Μ. Anton. Philos. c. 3, 1. Λουκιαν. Δημων. κ. 31. Eutrop. VIII. 12 ἀρχ. ὑπεβ. καὶ Ἱερων. Χρον. (ἐκδ. Schöne II.) σ. 168 κξ. Cassiodor. ἐκδ. Mommsen σ. 38. Συγκελλ. ἐκδ. Βόνν. σ. 663. καθόλου δὲ Δ. Κασσ. 71, 35. Sievers ἐν εἰρ. τ. σ. 198. Friedländer, Darstell. τόμ. 1. σ. 107.

⁸⁴ Πρὸς Φιλοστρ. Β. Σοφιστ. Β. 1, 12. σ. 562.

⁸⁵ Φιλοστρ. Β. Σοφιστ. Β. 1, 9. σ. 557. Ζωναρ. IB. 2 ἀρχ. Δ. Κασσ. 11, 1 χ. πρὸς κ. 35 (ὁ Σέξτος ἔζη ἔτι τῷ 177 ἴδ. Clinton σ. 175) πρὸς καὶ J. Capitolin. Antonin. P. c. 10, 4. M. Anton. Philos. c. 3, 1-2.

^{85a} J. Capitolin. Ver. c. 2, 5.

γάλων στρατηγῶν μεγάλην ἐκτήσαντο δόξαν πολεμικήν⁸⁶, διὰ τοῦτο καὶ οἱ Ἕλληνες τῆς Ἀχαΐας ἐτίμησαν τὸν Μ. Αὐρήλιον ἐν πολλαῖς πομπώδεσιν ἐπιγραφαῖς. Αὐτὸ δὲ τὸ προσωπικῶς ἐπιβάλλον καὶ ἀξιάγαστον αὐτοῦ ὡς καὶ ἡ πρὸς κολακείαν ροπή τῶν Ἑλλήνων συνετέλεσαν ἵνα αὐτῷ τε καὶ τῷ συνάρχοντι αὐτοῦ, ζῶσιν ἔτι ἀμφοτέροις, ἐν πολλοῖς τῆς Ἀχαΐας τόποις προσφέρωνται προθύμως θεῖαι τιμαί⁸⁷. Ἀλλὰ τοῦτο οὐδαμῶς ἐκώλυσε ἵνα ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως ταύτης καὶ ἡ Ἀχαΐα ὑποστῇ πολλάς τῶν δεινῶν συμφορῶν, αἵτινες ἀθρόαι τέλος ἔμελλον νὰ ἐνσκήψωσι καὶ ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα ὡς ἐφ' ἅπαν τὸ κράτος.

⁸⁶ Ὁ Μ. Αὐρήλιος καὶ ὁ Λ. Ουῆρος ἐξυμνήθησαν πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ ἐν Ἀθήναις ὡς Ἀρμενιοκοί, Παρθιοκοί: Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 191. ἴδ. καὶ τὰς πλείστας τῶν ἐν σημ. 87 κξ. ἐπιγραφῶν Clinton σ. 156.

⁸⁷ Περὶ τῶν Ἀντωνίνων πρὸς. ἔτι καὶ Preller, Röm. Mytholog. ἐκδ. 2. σ. 779 κξ. 785 κξ. 793 κξ. Περὶ τιμητικῶν ἐν Μεγάροις ἐπιγραφῶν πρὸς ἀμφοτέρους τοὺς αὐτοκράτορας ἴδ. Böckh ἀρ. 1074. ὁμοίως ἐπιγρ. ἐν Ἀθήναις ἴδ. Β. ἀρ. 352 καὶ τόμ. 2. ἀρ. 2495, ἔτι δὲ ἐν Addend. ἀρ. 2495 b. ἐπιγραφ. ἐξ Ἀστυπαλαΐας. Ἀμφοτέροι οἱ αὐτοκράτορες καλοῦνται θεοὶ ἄνακτες ἐν τινι ἐπιγραφῇ τῆς Ἐπιδαύρου (Böckh ἀρ. 1167) καὶ «Ὀλύμπιοι δὲ θεοὶ καὶ νέοι Διόσκουροι» ἐν Σπάρτῃ (ἀρ. 1316). Περὶ τῆς ἐν Ἀθῆναις λατρείας καὶ τῶν ἱερέων τῶν αὐτοκρατόρων τούτων ἴδ. Böckh ἀρ. 382 κξ. Keil, Syll. inscr. Boeot. ἀρ. 32. σ. 127. Lebas, Boeotie σ. 109. ἀρ. 503 καὶ Ἀρχαιολ. Ἐφημερ. ἀρ. 3363, 2. ἐν Μεγάροις, ἴδ. Lenormant. Inscr. Graec. inedit. centur. 2 καὶ 3. (Rhein. Museum Jahrg. 1866. τόμ. 21. τευχ. 3. σ. 392) ἀρ. 235. ἐν Σπάρτῃ Böckh 1. ἀρ. 1242. 1247. 1328. 1357. 1363 κξ.

Τιμητικαὶ ἐπιγραφαὶ πρὸς μόνον τὸν Μάρκον Αὐρήλιον ὑπάρχουσιν: ἐν Πεπαρθῶ ἴδ. Böckh C. I. II. Addend. ἀρ. 2154 d' ἐν Λευκάδι ἐπιγραφή καὶ ἀνδριᾶς (ἂν μὴ τυχὸν νοστῆται ἐνταῦθα ὁ Καρακάλλας) Lenormant. Inscr. Graec. inedit. centur. 2 καὶ 3 (Rhein. Mus. Jahrgang 1866 τόμ. 21. τευχ. 3. σ. 402) ἀρ. 288. ὡσαύτως δὲ ἐν Ἴω (ἡ πόλις Ἰητῶν) Lenormant ἐν εἰρ. τ. centur. 5-7 ἀρ. 296 (Rhein. Mus. 1867. τόμ. 22, 2. σ. 295) καὶ ἐν Ἐλατεῖζ Böckh τόμ. 1. ἀρ. 1735. ἐν Ταινάρῳ ἴδ. Böckh τόμ. 1. ἀρ. 1317. Ἐπιγραφή μετ' ἀνδριάντος ὑπῆρχεν ἐν Θήρᾳ Böckh 2. ἀρ. 2455. καὶ ἐν Ἱεραπύτῃ τῆς Κρήτης. ἀρ. 2581.

Ἐπιγραφὰς εἰς μόνον τὸν Λεύκιον Ουῆρον ἐν Χίῳ ἴδε παρὰ Böckh 2. ἀρ. 2217. Ἐπιγραφὴν καὶ ἀνδριάντα ἐν Ἱεραπύτῃ ἴδ. ἐν ἀρ. 2582. Τὴν εἰς τὸ ἀξίωμα αὐτοκράτορος καὶ συνάρχοντος τοῦ Μ. Αὐρηλίου ὑψωσιν τοῦ Λ. Ουῆρου εἰόρτασεν ἡ ἐπαρχιακὴ σύνοδος τῷ 161 μ. Χ. δι' ἀνδριάντος καὶ ἐπιγραφῆς πρὸς τὸν ἡγεμόνα τοῦτον ἐν Σπάρτῃ, Böckh ἀρ. 1318. Ἐπιγραφὴν Λιγίνης τοῦ ἔ. 161 μ. Χ. ἴδ. παρὰ Böckh 2. Addend. ἀρ. 2140a. Ὑπάρχουσι δὲ τέλος καὶ νομίσματα Βυζαντίου πρὸς τιμὴν τῆς θεῆς (diva) Φαυστινῆς τῆς νεωτέρας, γυναικὸς τοῦ Μ. Αὐρηλίου Eckhel D. N. VII. σ. 82 καὶ τῆς ἡγεμονόπαιδος Λουκίλλης (σ. 101 τέλ.).

Ὁ μέγας Παρθικός πόλεμος, οὗ μετέσχον καὶ νεαροὶ ἐξ Ἀγαίας Ἑλληνες, ἐν ἄλλοις οἱ Σπαρτιᾶται Νεικοκλῆς καὶ Διοσκόρας⁸⁸, καὶ οὐ ἡ πορεία καὶ τὰ ἀποτελέσματα παρηκολουθοῦντο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων μετὰ ζωηροῦ διαφέροντος⁸⁹, ἀφοῦ καὶ ἐν Ἑλλάδι ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς γένεσιν ὀλοκλήρου ἱστορικῆς ἤτοι ἐκ λόγων καὶ βιβλιαρίων συγχειμένης γραμματείας⁹⁰, παριστώσης ἀληθῆ γελοιογραφίαν ἀθρόαν τῆς ἀληθοῦς καὶ γνησίας ἱστοριογραφίας, διεξήχθη βεβαίως λίαν μακρὰν τῶν Ἑλληνικῶν ἐρίων. Τὸν αὐτοκράτορα Λ. Οὐῆρον ἀσμένως ἐχαιρέτισαν τῷ 162 οἱ Ἑλληνες, ὅτι μεταβαίνων εἰς τὸ θέατρον τοῦ πολέμου παρέπλεε τὰς Ἑλληνικὰς παραλίας, οἷον εἰς περιόδους πρὸς διασκέδασιν, κατέλυσε δὲ ἐν Ἀθήναις παρὰ τῷ Ἡρώδῃ τῷ Ἀττικῷ^{91α}. Ἐλέγετο δὲ μετὰ θάμβους ὅτι λαμπρόν τι μετέωρον, ἀπὸ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς ἐν τῷ ὄριζοντι χωροῦν, ἐράνη εἰς τὸν Οὐῆρον, ὅτε οὗτος ἐτέλει θυσίαν ἐν Ἀθήναις καὶ ἐξηγήθη ὑπ' αὐτοῦ ὡς εὐφρόσυνος οἰωνὸς τῆς προσδοκωμένης εὐτυχοῦς ἐκβάσεως τοῦ Παρθικοῦ πολέμου⁹¹. Καὶ μετὰ τὸ ἔνδοξον τοῦ πολέμου τέλος ἐπιστεύετο ἐν Ἀνατολῇ ἀληθῶς δι' ἡδύναντο πάλιν οἱ ὑπήκοοι τοῦ Ῥωμαϊκοῦ

⁸⁸ Böckh C. I. τόμ. 1. ἰρ. 1253 καὶ 1495.

⁸⁹ Πρὸς τοὺς ἄλλοις Böckh τόμ. 2. Addend. ἀρ. 2347 k. (ἀρχ.) σ. 1059 κξ. καὶ τὰς πλείστας τῶν μέχρι νῦν μνημονευομένων ἐπιγραφῶν, αἵτινες (ἀπὸ 166 ἢ 165 μ. Χ.) φέρουσι τὰ κύρια τῶν αὐτοκρατόρων ὀνόματα. Πρὸς. Böckh C. I. 1. σ. 322. Clinton σ. 154. 156.

⁹⁰ Λουκιαν. πῶς δεῖ συγγράφειν ἱστορίαν κ. 2-32. Preller παρὰ Pauly R. E. τόμ. 4. σ. 1178 καὶ ἴδ. Sommebrodt, Ausgew. Schriften Lucians τόμ. 3. σ. 2 κξ. Clinton σ. 157. Bernhardt, Græch. Litt-Gesch. 1. σ. 608. 625.

^{91α} Φίλοστρ. Ε. 8. Β. 1.11 σ. 561. Capitolin. Ver. c. 6,9.

⁹¹ Συγκελλ. (ἐκδ. Βόνν.) σ. 114. Εὐσεβ. καὶ Ἱερωνυμ. Χρον. (ἐκδ. Schöne) τόμ. 2. σ. 170. 171. Cassiodor. Chronic. (ἐκδ. Th. Mommsen) σ. 638. Τῆ ἀγαπητῆ τοῦ Οὐῆρου καλῆ Σμυρναίᾳ Πανθείᾳ * ὁ περίφημος συγγραφεὺς Λουκιανὸς ἐν δυσὶ τῶν πνευματωδῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ (« Εἰκόνες » καὶ « Ὑπὲρ τῶν Εἰκόνων »), ἐν οἷς διὰ λαμπροτάτων χρωμάτων περιγράφοντα τὸ κάλλος, αἱ ἀρεταὶ καὶ τὰ προτερήματα αὐτῆς, ἐνθουσιώδη προσήνεγκεσεβασμόν.

* Ἀμφίβολον ἐν ἡ Πανθείᾳ ἦτο ἐρωμένη (ἢ καὶ γαμετῆ) τοῦ Μ. Αὐρηλίου ἢ τοῦ Λευκίου Οὐῆρου., Σ. Μ.)

κράτους νὰ ἀπολαύωσι θυμηδῶς μακρᾶς εὐτυχούς καὶ ἀταράχου εἰρήνης⁹².

Ἐν τούτοις ταχέως τὰ πράγματα ἔλαβον τροπὴν δυσμενῆ. Καὶ πρῶτον οἱ ἐκ τοῦ Παρθικοῦ πολέμου εἰς Εὐρώπην ἐπιστρέψαντες λεγεῶνες ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν ἐκ τῆς ἀνατολῆς τὸν λοιμόν⁹³. Καὶ ὁ λοιμός οὗτος, ὅστις ἔκτοτε, ἰδίως ἀπὸ τοῦ 167 μ. Χ., ἐπὶ πολλὰς δεκαετηρίδας, ὅτε μὲν ἀσθενέστερος, ὅτε δὲ ἰσχυρότερος ἐνσκήπτων, εἰργάζετο καταστρεπτικὸς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους, ἐπήνεγκε καὶ ἐν Ἑλλάδι, ἰδίως ἐν Ἀθήναις, δεινοτάτας καταστροφάς. Ἐξ ἄλλου δὲ σεισμός φοβερός, ἐρημώσας τῷ 178⁹⁴ Σάμον, Χίον, Μίλητον καὶ πολλὰς ἄλλας Ἰωνικὰς πόλεις, καὶ ἰδίως δεινὰς ἐπενεγκῶν καταστροφάς εἰς τὴν λαμπρὰν Σμύρνην, ἀνῆκε πάντως εἰς τὰ συνῆθη φοβερὰ συμβάντα τῶν ὑστέρων τούτων χρόνων.

Τούναντίον δὲ νέος τις ἄρχεται αἰὼν ἐν τῷ βαρεῖ Μαρκομαννικῷ πολέμῳ, ὅστις ὡς ἡ «πρώτη πρᾶξις τῆς μεταναστεύσεως τῶν ἐθνῶν», ἐν τοῖς ἀπὸ 167 μέχρι 175 χρόνοις τὸ πρῶτον,

⁹² Πρὸς Λουκιαν. Πῶς δεῖ συγγράφειν ἱστορίαν. κ. 5 («εἴ ποτε πόλεμος ἄλλος συσταίη, ἢ Κελτοῖς πρὸς Γέτας ἢ Ἰνδοῖς πρὸς Βακτρίους· γὰρ πρὸς ἡμᾶς γε τολμησοῖεν ἂν τις, ἀπάντων ἤδη κεχειρωμένων»).

⁹³ Περὶ τοῦ λοιμοῦ ἴδ. Eutrop. VIII. 12. τέλ. Συγγελ. (ἐκδ. Β.) σ. 665. Oros. VII. 15. Capitolin. Ver. c. 8 ἀρχ. Marc. Ant. c. 13, 3 κξ. Ammian. Merceillin. 23, 6. 24. περὶ Ἀθηναίων ἰδίως ἴδ. ἐπι Φιλοστρ. Β. Σοφ. Β. 1, 11. 561. Πρὸς Γαλην. τόμ. 19. σ. 15. 16. τόμ. 4. σ. 788 καὶ ἴδ. Clinton σ. 158, 159 Wolff. de ultima oraculorum aetate σ. 19 κξ. Περὶ τοῦ λοιμοῦ ἴδ. προσέτι καὶ Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 478 τόμ. 2. σ. 856.

⁹⁴ «Μεταξὺ 178 καὶ 180» κατὰ Friedl. II. ἐκ. 2. σ. 73. Κατὰ Clinton σ. 176 τῷ 178 μ. Χ. ἴδ. καὶ Φιλοστρ. Ἀπολλων. Τυαν. 6. Β. Σοφ. Β. 9, 2. σ. 582 καὶ Δ. Κασσ. 71, 32. Ζωναρ. IB. 3. Περὶ Σμύρνης ἴδ. Ἀριστειδ. ἐκδ. Jebb. Λόγ. 20. σ. 260 μέχρι σ. 263 καὶ 21. σ. 263 μέχρι σ. 266 καὶ 41. σ. 513 μέχρι σ. 516 καὶ τῷ 178 κατὰ τὸ Πασχαλ. Χρον. (ἐκδ. Β.) τόμ. 1. σ. 483. Συγγελ. (ἐκδ. Βόνν. σ. 667.) Εὐσεβ. καὶ Ἰερωνυμ. Χρον. ἐν εἰρ. τ. σ. 172 καὶ δ. πρὸς τούτους Clinton ἐν εἰρ. τ. Καὶ ἡ Ἐφεσος καὶ ἡ Νικομήδεια ἐπὶ τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου ὑπὸ σειμοῦ ἠρημώθησαν ἴδ. Aurel. Victor. Caesar. 16. (M. Aurel. Antonin.) ἡ Σμύρνη εἶχ' ἀπαθεῖ ἤδη τῷ 163· πρὸς Böckh C. I. 2. σ. 731 ἀρ. 3188 καὶ ἴδ. προσέτι καὶ περὶ Σμύρνης, Ἐφέσου καὶ Μιτυλήνης Ἀριστειδ. (ἐκδ. Jebb.) Λόγ. 25. σ. 317 κξ.

ἐπήνεγκε τὴν φλόγα ἀνὰ πάσας τὰς παρὰ τὸν Δανούβιον χώρας, ἀπὸ Ῥατισβόννης (Ῥεγενσβούργου) μέχρι Δορυστόλου (Σιλιστρίας), καὶ ἠνάγκασε τοὺς Ῥωμαίους νὰ ὑποστῶσι πάσῃ δυνάμει καὶ σπουδῇ ἀγῶνα γιγάντιον ἐναντίον παντὸς τοῦ μεταξὺ τῆς γραμμῆς τοῦ Δανουβίου καὶ τῆς ἀπὸ Λουσατίας (Lausitz) μέχρι τῶν μεσαίων Καρπαθίων ἐκτεινομένης ὀρεινῆς χώρας οἰκοῦντος κόσμου τῶν Γερμανικῶν καὶ Σαρματικῶν ἐθνῶν. Εἰς τὸν πόλεμον δὲ τοῦτον δὲν ἠδύναντο νὰ ἀποβλέπωσιν οἱ Ἕλληνες τοσοῦτον θυμηδῶς ὅσον εἰς τὸν Παρθικόν. Οἱ ἀγῶνες, οὓς ἐδέησε νῦν νὰ καταβάλῃ ὁ Μάρκος Αὐρήλιος, ἵνα ἐν τῷ πλήν τοῦ πολέμου καὶ ὑπὸ τοῦ λοιμοῦ καὶ λιμοῦ μαστιζομένῳ κράτει προνοήσῃ περὶ τῶν εἰς τὸν δεινὸν τοῦτον πόλεμον ἀναγκαιούντων ἀσυνήθως μεγάλων χρηματικῶν πόρων καὶ στρατοῦ ὡσαύτως μεγάλου, δὲν κατέλιπον ἄθικτον καὶ τὴν Ἑλλάδα. Πλήν τούτων, αἱ βόρειαι γῶραι τῆς χερσονήσου τοῦ Δανουβίου (τῆς Ἑλληνικῆς) τοσοῦτον ὀλίγον, ὡς φαίνεται, ἔμειναν ἀβλαβεῖς ἀπὸ τῶν εἰσβολῶν τῶν βορείων βαρβάρων, ὅσον καὶ τὸ Ἰταλικὸν Ἄλπειον προτείχισμα. Καὶ ἐπειδὴ προφανῶς πᾶσαι αἱ διαθέσιμοι στρατιωτικαὶ δυνάμεις τῆς ὅλης ταύτης χερσονήσου ἐχρησιμοποιοῦντο ἐν τῷ ἀμέσῳ τοῦ πολέμου θεάτρῳ, διὰ τοῦτο φυλὴ τις Γετικὴ ἢ Δακικὴ, οἱ Κοστοβῶκοι, κατώρθωσε, πιθανῶς κατὰ τὰ πρῶτα τοῦ πολέμου τούτου ἀτυχῆ ἔτη, νὰ προελάσῃ, διὰ τῶν ἀραιῶς ὤκημένων Μακεδονικῶν καὶ βορειοελληνικῶν ὀρέων, εἰς τὴν μέσσην Ἑλλάδα, μέχρι τῆς περὶ τὴν Ἐλάτειαν χώρας. Οἱ Ἕλληνες ἠναγκάσθησαν τότε αὐτοὶ ὑπὲρ ἑαυτῶν νὰ ἀμύνωνται. Πράγματι δὲ ἀνὴρ ἐξ Ἐλατείας ἀνδρεῖος καὶ εὐτολμος, Μνησίβουλος ὀνόματι, κτησάμενος ἤδη ὡς ἀθλητῆς μεγάλην φήμην, καὶ πλήν τῶν ἄλλων νικῶν καὶ ἐν Ὀλυμπίᾳ ἐν Ὀλυμπιάδ. 235 (= 161 μ. Χ.) λαμπρῶς νικήσας, συνήθροισε περὶ ἑαυτὸν στίφος ἀξιωμαχῶν νέων καὶ μετὰ τούτων ἐπεξῆλθεν ἐναντίον τῶν πολεμίων. Ἡ τύχη ἐφάνη εὖνους εἰς τοὺς γενναίους Ἕλληνας· οἱ βάρβαροι ἐνίκηθησαν καὶ πολλοὶ αὐτῶν ἐσφάγησαν. Καὶ αὐτὸς ὁ Μνησίβουλος ἔπεσεν· οἱ δὲ συμπολιταὶ αὐτοῦ τιμῶντες τὸν ἄνδρα,

τὸν δείξαντα ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς χάλυψ δὲν εἶχεν ἰωθῆ ἔντελῶς ἐν τῇ διακοσιετῇ εἰρήνῃ, ἔστησαν αὐτῷ χαλκοῦν ἀνδριάντα ἐν μιᾷ τῶν κυριωτάτων ὁδῶν τῆς πόλεως⁹⁵.

Καὶ ἐν μέσῳ τῶν δεινῶν τοῦ τοιοῦτου πολέμου ὁ Μάρκος Αὐρῆλιος οὐδέποτε καθ' ὀλοκληρίαν ἐλησμόνησε τὴν Ἑλλάδα, ὡς τοῦτο μαρτυροῦσι σαφῶς τὰ γενόμενα ἐν Σιρμίῳ (ἴδ. κατωτέρω) ἐν ταῖς πρὸς τὸν Ἡρώδη τὸν Ἀπτικὸν διενέξεσι τῶν Ἀθηναίων. Καὶ βραδύτερον δέ, μεθ' ὅλας τὰς διηνεκεῖς καὶ βαρείας κυβερνητικὰς φροντίδας, ἐπεμελεῖτο πάντοτε προθύμως τῆς εὐημερίας τῶν Ἑλλήνων (ἴδ. κατωτέρω)⁹⁶.

Ἡ ἐπὶ τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου ἱστορία τῆς Ἑλλάδος, ὡς βλέπει τις, δὲν ἀφθονεῖ ἀξιοσημειώτων γεγονότων. Ἀλλὰ θερμότεραν τινὰ καὶ πλουσιωτέραν λαμβάνει χροιά, ὅταν ρίψωμεν τὰ βλέμματα ἡμῶν ἐπὶ τὴν κατάστασιν τῶν Ἀθηνῶν, αἵτινες ἀπὸ τοῦ νῦν μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Ἰουστινιανοῦ Α' εἰσὶν ἡ μάλιστα λόγου ἀξία πόλις ἐν τῇ ἐπὶ τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας Ἑλληνικῇ ἱστορίᾳ. Ἐπιφυλασσόμεθα νὰ περιγράψωμεν ἐν συνεχείᾳ τὴν ἀκαδημεικὴν ἱστορίαν τῆς πόλεως ταύτης, ἥτις κατὰ τὸν δεύτερον μ. Χ. αἰῶνα ἔξοχον ὅλως προσκτᾶται σπουδαιότητα, ἐν τῷ τελευταίῳ τόμῳ τῆς πραγματείας ἡμῶν. Ἐνταῦθα δὲ ποιούμεθα μνεῖαν τῶν μεγάλων καθηγητῶν τῶν καταγομένων ἐξ ἀπασῶν τῶν χωρῶν, ἐν αἷς ἐλαλεῖτο ἡ Ἑλληνικὴ, οἵτινες κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐν τῇ ἀρχαίᾳ πόλει τοῦ Περικλέους ἔζησαν καὶ εἰργάσθησαν μᾶλλον ἢ ἦττον λαμπρῶς. Ὅπως δὲ ἐν τῇ προτέρᾳ περιόδῳ πρὸς χαρακτηρισμὸν τοῦ τότε βίου ἐξεθέσαμεν τὴν βιο-

⁹⁵ Πausan. I. 34, 2. Siovers ἐν εἰρ. τ. σ. 1199 καὶ ἴδ. περὶ τῶν Κοστοδώκων Wietersheim, Geschichte der Völkerwanderung τόμ. 2. σ. 63 κξ. 128. 349. Ὁ Sibelis τούναντιον (εἰς Πausan. ἐν εἰρ. τ. τόμ. 4. σ. 303) θεωρεῖ τοὺς Κοστοδώκους (πρὸβλ. J. Capitolin. Vita M. Antonin. Philos. c. 22 ἀρχ. ἴδ. καὶ Δ. Κασσ. 71, 12) ὡς λαὸν Σαρματικὸν οἰκοῦντα παρὰ τὸν Δανούβιον (ἴδ. καὶ African apud Euseb. σ. 162 Ὁλ. 235 (παρὰ Clinton σ. 143).

⁹⁶ Πρὸβλ. τὴν πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους ἐπιστολὴν τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου καὶ τοῦ Κομμόδου (τοῦ ἔ. 177) ἴδ. Böckh τόμ. 1. ἀρ. 1319. (ὁ Λ. Οὐῆρος ἐτελεύτησε τῷ 169, καὶ ὁ νεαρὸς Κόμμοδος ἀνήλθεν εἰς τὸν θρόνον ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου τοῦ ἔ. 177).

γραφίαν τοῦ Δημόνακτος, ὅστις οὐχὶ μὲν ὡς καθηγητῆς, ἀλλ' ὡς ἠθικὸν πρόσωπον, ὑπέροχον ἔλαβεν ἐν Ἀθήναις θέσιν, οὕτω προκειμένου καὶ περὶ τῆς νῦν περιόδου, πρέπει νὰ ἀφηγηθῶμεν τὴν ἱστορίαν ἀνδρὸς Ἀθηναίου τὸ γένος, ὅστις ἐπὶ τοῦ Ἀδριανοῦ, καὶ ἰδίως ἐπὶ τῶν δύο πρώτων Ἀντωνίνων, ἀκμάζων, καὶ ὡς καθηγητῆς μὲν μέγα παρέστησεν ἐν Ἀθήναις πρόσωπον, ἀλλ' ἰδίᾳ ἔνεκα ἰδιαιτέρων περιστάσεων ἠδυνήθη νὰ ἐπιδράσῃ βαθέως ἐπὶ τὴν ἱστορίαν τῆς πατρίδος αὐτοῦ, καὶ οὗ ἡ ἱστορία ὡς πρὸς τὴν γνῶσιν τοῦ βίου καὶ τῶν ἔργων τῶν Ἑλλήνων τῶν χρόνων τούτων εἶναι τοσοῦτον χαρακτηριστικῆ, ὅσον ἡ τοῦ Πλουτάρχου ὡς πρὸς τὸν βίον καὶ τὰ ἔργα τῶν τούτου συγχρόνων, μετὰ τῆς διαφορᾶς ὅμως ταύτης, ὅτι ἡ λαμπρὰ εἰκὼν τοῦ Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ δὲν ἀκτινοβολεῖ ἐπὶ μακρὸν ἐν τῷ καθαρῷ ἐκείνῳ φωτί, ἔπερ αὐγάζει τὴν σεβασμίαν μορφήν τοῦ κρατίστου φιλοσόφου τῆς Χαιρωνείας.

Ἔχοντες ὑπ' ὄψει τὰ ἀνακαλυφθέντα πολλὰ ἐπιγραφικὰ μνημεῖα δυνάμεθα νὰ καταλέξωμεν προκειμένου περὶ τοῦ πρώτου, πολλῶ δὲ πλέον περὶ τοῦ δευτέρου μ. Χ. αἰῶνος, ὀλόκληρον κατάλογον μεγάλων Ἀθηναϊκῶν οἰκογενειῶν, αἵτινες κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τῆς ἱστορίας τῶν Ἀθηνῶν τακτικώτατα περιεβάλλοντο τὰ πολιτικά, ἔτι δὲ μᾶλλον τὰ (ἐν μέρει κληρονομικὰ ἐν ταῖς οἰκογενείαις) ἱερατικὰ ἀξιώματα τῆς πόλεως. Ἀλλ' ἀτυχῶς αἱ γνώσεις ἡμῶν καὶ οὕτω περιορίζονται τὸ πλεῖστον εἰς τὰ ὀνόματα μόνον καὶ τὰ ἀξιώματα τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος Ἀθηναίων, στερούμεθα δὲ συνήθως ἀφθονωτέρου κεφαλαίου ἱστορικῶν γνώσεων ἀναφερομένων εἰς τούτους. Τὸ ἀτελὲς δὲ καὶ ἰδιότροπον τῶν εἰδήσεων ποιεῖ ἡμᾶς ἐνίοτε νὰ παρακολουθῶμεν τὸν κατάλογον ἀναδρομικῶς μέχρι τῶν χρόνων τῆς δημοκρατίας (τῆς Ῥωμαϊκῆς)· καὶ ἐνῶ ἐκ τῆς ἀρχαίας περιόδου τῆς ἀκμῆς καὶ δόξης τῶν Ἀθηνῶν ὀλίγα μόνον μεγάλα γένη φαίνεται ὅτι διετηρήθησαν μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Ἀδριανοῦ, εὐρίσκομεν πλῆθος νέων γενῶν, ὡς παρετηρήσαμεν ἤδη, τὸ πλεῖστον ἐν ἱερατικοῖς, γυμναστικοῖς καὶ πολιτικοῖς ἀξιώμασιν ὑπε-

ρηφάνως ἀκμαζόντων, οἰκογενειῶν δηλονότι τοιούτων, αἵτινες καταδεικνύουσι τὴν ιδιότητα αὐτῶν ὡς οἰκογενειῶν κτησαμένων τὸ δικαίωμα Ῥωμαίων πολιτῶν ἐν τοῖς παμφώνοις Ῥωμαίκοις καὶ Ἑλληνικοῖς μικτοῖς ὀνόμασιν αὐτῶν. Ἐκ τῶν ἀρχαίων μεγάλων οἰκογενειῶν, πλὴν τῆς τοῦ Μιλτιάδου καὶ Κίμωνος^{1α}, ἔμμενεν, ἰδίως ἢ τοῦ Θεμιστοκλέους (πρβλ. σ. 202), ἀκμαζούσα ἔτι καὶ ἐπιφανῆ κατέχουσα θέσιν^{1β}. Ἐκ δὲ τῶν νεωτέρων οἰκογενειῶν ἢ πρὸς τοὺς Βουτάδας συγγενῆς καὶ εἰς τοὺς Εὐμολπίδας ὑπαγομένη οἰκογένεια Μηδείου ἀνατρέχει ὡς φαίνεται μέχρι τοῦ πρώτου π. Χ. αἰῶνος^{1γ}. Πλὴν δὲ τῶν ἄλλων ἀκμαζόντων ἔτι ἀρχαίων ἱερατικῶν γενῶν, ὡς τῶν Λυκομιδῶν^{1δ}, τῶν Εὐμολπιδῶν^{1ε}, τῶν Κηρύκων^{1ς}, καὶ πλὴν τῶν οἰκογενειῶν ἐκείνων, παρ' αἷς τὰ ἱερατικὰ ἀξιώματα (ἰδίως ἐν τοῖς Ἐλευσινίοις) εἶχον καταστήσει ἀκριβῶς ὀνόματα κύρια, ὡς πλὴν ἄλλων, παρὰ τοῖς Δαδούχοις^{1η},

^{1α} Πρβλ. σ. 175 σημ. 38. Περὶ Μ. Αὐρηλίου τινὸς Μιλτιάδου Μαραθωνίου (Böckh C. I. 1. Addend. σ. 912 ἀρ. 406 c) ἀπογόνου τοῦ Φειδίου ἴδ. Böckh C. I. 1. σ. 461. εἰς ἀρ. 446. Περὶ ἀπογόνων δὲ Περικλέους Κόνωνος καὶ ἄλλων (ἐνδόξων ἀρχαίων οἴκων) ἴδ. Böckh ἐν εἰρ. τ. εἰς ἀρ. 448. 385. 393.

^{1β} Περὶ τοῦ γένους τοῦ Θεμιστοκλέους κατὰ τὸν πρῶτον ἰδίως μ. Χ. αἰῶνα ἴδ. τὰς πολλὰς μαρτυρίας παρὰ Böckh C. I. τόμ. 1. σ. 441 κξ. εἰς ἀρ. 385 (πρβλ. ἀνωτέρω σ. 162. 242 καὶ ἴδ. καὶ Πλουτ. Β. 10 ῥητόρ. 7, [Λυκούργου] 30, ἔτι δὲ παρὰ Keil, Philol. (1866) τ. 23. σ. 604. 605. Lenormant, Recherches Archéologiques à Eleusis σ. 163).

^{1γ} Περὶ τοῦ οἴκου τῶν Μηδείων ἴδ. Keil ἐν Philol. (1866). τόμ. 23. σ. 610 κξ. πρβλ. Böckh C. I. 1. σ. 443 εἰς ἀρ. 386.

^{1δ} Ἴδε πάντως Bosler, de gentib. Attic. sacerdot. σ. 7 κξ. σ. 473. Πρβλ. Keil, Philol. τ. 23. σ. 613. Böckh C. I. τόμ. 1. σ. 441 κξ. σ. 473. Πλουτ. ἐν εἰρ. τ. Πausan. Θ. 572 καὶ ἴδ. πρότερον σημ. 1 β. καὶ κατωτέρω σημ. 1 η.

^{1ε} Πρβλ. σημ. 1 γ καὶ ἴδ. Böckh C. I. τόμ. 1 σ. 444. 448 εἰς ἀρ. 388. 392. 399. 400.

^{1ς} Böckh σ. 447 κξ.

^{1η} Τὸ δαδούχος ὡς ὄνομα οἰκογενειακόν ἴδ. παρὰ Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 185. 187. 188 b. 190 σ. 325 ἀρ. 191. 192. 193. 194. 353. τόμ. 2. γραμμ. 3. 385. 423. Περὶ συγγενῶν δαδουχικῶν οἰκογενειῶν Θεμιστοκλέους, Φαβίου, Τιβερίου Κλαυδίου Λεωνίδα, Τιβ. Κλαυδ. Λυσιάδου, Τιβ. Κλαυδ. Σώσπιδος (πρβλ. ἀνωτ. σ. 162 καὶ Φιλοστρ. Β. Σοφ. Β'. 11, 1 σ. 591) Δημοστράτου ἴδ. Böckh C. I. 1. σ. 442 κξ. ἀρ. 397. καὶ 423. 486. 488 καὶ πρβλ. Rhein. Museum N. F. Jahrgang 21. τευχ. 4 (1896) F. Lenormant. Inscript. Graec. inedit. centur. quart. (σ. 510) ἀρ. 301 καὶ Le-

τοῖς Ἐπιβώμοις^{1θ}, ἐμφανίζονται καὶ νέα μεγάλαι οἰκογένειαι, ὡς ἰδίως πλὴν ἄλλων ἢ τῶν Οὐιβουλλίων^{1ι}, εἶτα ἢ τῶν Κασίων καὶ Κασιανῶν^{1κ}.

Ἄλλὰ πράγματι εἷς μόνος ἀνὴρ εἶναι σαφῶς ἡμῖν γνωστὸς ἐξ ἄλλης τινὸς μεγάλης οἰκογενείας ἀναγούσης τὴν ἀρχὴν αὐτῆς μετὰ μεγάλης ὑπερηφανείας εἰς τὰ ἀρχαιότατα γένη τῆς πόλεως ταύτης, εἰς τοὺς Αἰακίδας (διὰ τοῦ Μιλτιάδου καὶ Κίμωνος)¹ καὶ εἰς τοὺς Ἐρεχθείδας²· καὶ ὁ ἀνὴρ οὗτος εἶναι ὁ περίφημος Ἡρώδης ὁ Ἀττικὸς. Τὰ κατὰ τὴν οἰκογένειαν τοῦ ἀνδρὸς τούτου δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν ἀναδρομικῶς μέχρι τοῦ τέλους τοῦ πρώτου π. Χ. αἰῶνος^{2α}. Ἡρώδην τινὰ εὐρίσκομεν ἤδη (πρβλ. τομ. Α'. σ. 411. 554. 643) κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς Ῥωμαϊκῆς δημοκρατίας καὶ κατὰ τοὺς πρώτους τῆς τῶν Καισάρων ἀρχῆς³. Τούτου τοῦ Ἡρώδου ὁ υἱὸς Εὐρυκλῆς⁴, ὅστις ὡς

normant, *Recherches archéologiques à Eleusis* σ. 145-157 καὶ *Philologus* (1866) τόμ. 24. τευχ. 3. σ. 463 κξ. Πλουταρχ. ἐν εἰρ. τ.

^{1θ} Μέμμιος ὁ ἐπὶ βωμῶ παρὰ Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 184. 185. 187. σ. 325 ἀρ. 192. 193. 194. 272. σ. 378 ἀρ. 353. II. σ. γραμμ. 4. σ. 441 κξ. σ. 447. Καὶ ἴδ. καθόλου *Philol.* τόμ. 23. σ. 242 κξ. *Philostr. B. Σοφιστ. B. 11, 1.* σ. 591. πρβλ. καὶ Meier, *Index Archont. Eponym.* ἐν λ.

^{1ι} Πρβλ. Böckh C. I. ἀρ. 196. 269. 376. *Rhein. Mus. N. F.* (1866) 21. 4. σ. 515. Lenormant, *Inscr. Graec. inedit. centur. quart.* ἀρ. 320.

^{1κ} Πρβλ. Böckh τόμ. 1. σ. 375 μέχρι 379. καὶ ἀρ. 353. I. γραμμ. 4. II. γραμμ. 6. 422. ἀρ. 444 γραμμ. 6. (Ὁ ἐν τῷ Α'. τόμῳ τοῦ βιβλίου τούτου σ. 650 σημ. 6. μνημονευθεῖς, ἐν Ἀθήναις ἀναφερόμενος Γάιος Ἰούλιος Σπαρτιατικὸς θεωρεῖται (ἐν *Rhein. Museum* XXIII. σ. 63) ὡς ἀνήκων εἰς τοὺς χρόνους τοῦ αὐτοκράτορος Κλαυδίου).

¹ Πρβλ. Πausan. B. 29, 4 καὶ ἴδ. *Philostr. B. Σοφιστ. B. 1, 1.* σ. 546 καὶ 547. Σουῖδ. ἐν λ. Ἡρώδης.

² Franz (Böckh) C. I. Gr. III. σ. 923 b. τέλ.

^{2α} Πρβλ. Böckh C. I. τόμ. 1. σ. 468.

³ Ἴσως τὰ κατὰ τὴν οἰκογένειαν ταύτην δύνανται νὰ ἀναχθῶσιν καὶ εἰς ἀρχαιοτέρους ἔτι χρόνους. Δὲν εἶναι τούλάχιστον ἀπίθανον ὅτι ὁ παρὰ Ἰωσήπῳ (Ἀρχαιολ. Ἰουδ. ΙΔ. 8, 5) ἐν τοῖς τοῦ Ὑρκανοῦ χρόνοις (τόμ. Α. σ. 410 κξ. καὶ 643) παρὰ τὸν ἄρχοντα Ἀγαθοκλῆν μνημονευόμενος Εὐκλῆς, υἱὸς τοῦ Μενάνδρου, ὁ Ἀλιμούσιος, ἥτό τις ἐκ τῶν μεταγενεστέρων προγόνων Ἡρώδου καὶ Εὐκλέους. (Ἀμφίβολον ὅμως ἂν ἡ οἰκογένεια αὕτη εἶναι ἢ αὐτὴ πρὸς ἐκείνην, εἰς ἣν ἀνήκεν ὁ ὡς σύγχρονος τοῦ Θεουκιδίδου ἐν τῷ Ἀρχιδαμικῷ πολέμῳ ἀναφερόμενος στρατηγὸς Εὐκλῆς (Θουκ. Δ. 104)).

⁴ Πρβλ. Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 477. σ. 468 b. (Franz, *Elem. Epigr. Gr.* σ.

πρῶτος στρατηγὸς ἐν Ἀθήναις εἶχε μετὰσχει τῆς ἐορτῆς τῶν ἐγκαινίων τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἀρχηγέτιδος Ἀθηνᾶς (τόμ. Α' σ. 643) μεταξύ τοῦ 12 καὶ 1 π. Χ. (τὴν τοῦ ναοῦ τούτου οἰκοδομίαν διηύθυνεν ὁ πατὴρ αὐτοῦ, εἶτα δὲ καὶ αὐτὸς οὗτος), πρέπει νὰ θεωρηθῇ μετὰ πιθανότητος ὡς πρόπαππος τοῦ περιφήμου ἀνδρός, περὶ οὗ ἐνταῦθα ποιούμεθα τὸν λόγον. Ὁ δὲ πάππος Ἰππαρχος εἶχε τὸ ἀτύχημα, δὲν γινώσκομεν ἐπὶ τίνος αὐτοκράτορος (ἴσως ἐπὶ τοῦ Δομιτιανοῦ), ἔνεκα τοῦ λεγομένου ἐγκλήματος καθοσιώσεως νὰ καταδικασθῇ καὶ νὰ ἴδῃ δημευομένην καὶ ἐκποιουμένην τὴν περιουσίαν αὐτοῦ⁵, ἀποτελουμένην, πλὴν ἄλλων, ἀπὸ ἐκτεταμένων ἐλαιῶνων. Ἐν μέσῳ τοιούτων περιστάσεων ἐφαίνετο ὅτι ἡ τέως πλουσία καὶ ἐπιφανὴς οἰκογένεια ἔμελλε νὰ καταπέσῃ θλιβερώτατα εἰς ἀπορίαν καὶ ἀφάνειαν, ὅτε, τοῦλάχιστον κατὰ τὴν παράδοσιν τὴν μεταβίβασθεισαν ἡμῖν, ἀπροσδέκητόν τι εὐτύχημα ἀνύψωσε πάλιν τὸ γένος τοῦτο ἀπροσδοκῆτως εἰς θέσιν λαμπρὰν καὶ ὑψηλὴν. Ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως δηλονότι τοῦ αὐτοκράτορος Νερούα ὁ τοῦ Ἰππάρχου υἱὸς Ἀττικὸς⁶ ἐν τινι πλησίον τοῦ θεάτρου εἰς αὐτὸν ἀνηκούσῃ οἰκίᾳ ἀνεκάλυψε μέγαν θησαυρόν. Μὴ γινώσκων δ' ἔτι τὸν πρῶτον χαρακτῆρα τοῦ Νερούα, φοβούμενος δὲ καὶ τὴν δημοτικὴν πλεονεξίαν τῆς Ῥωμαϊκῆς κυβερνήσεως, ἔθηκε τὸν θησαυρὸν ὑπὸ τὴν διάθεσιν τοῦ αὐτοκράτορος γράψας αὐτῷ: «θησαυρόν, ὦ βασιλεῦ, ἐπὶ τῆς ἑμαυτοῦ οἰκίας εὔρηκα· τί οὖν περὶ αὐτοῦ κελεύεις»; Ὁ δὲ Νερούας ἀπήντησε λίαν θημηδῶς: «χρῶ οἷς εὔρηκας». Ἀλλ' ὁ Ἀττικὸς μὴ ὦν ἐντελῶς ἤσυχος ἔγραψε πάλιν ὅτι ὁ ἀνακαλυφθεὶς

250 ἀρ. 98). Υἱὸς τούτου (πλὴν τοῦ Ἰππάρχου) ἦτο ἴσως ὁ Τιθέριος Κλαύδιος Εὐκλῆς· ἴδ. Böckh C. I. Addend. σ. 912 ἀρ. 419 b' (Εὐκλῆς τις Μαραθῶνιος ἀναφέρεται παρὰ Böckh ἀρ. 684, 2). Εἰς τὴν γενεάν ταύτην ἀνήκε πιθανῶς καὶ ὁ τοῦ ἐν τῷ κειμένῳ μνημονευθέντος Εὐκλέους καὶ τοῦ Ἰππάρχου σύγχρονος διδάσκαλος τοῦ Πλουτάρχου, ὁ ῥήτωρ Ἡρώδης· ἴδ. ἀνωτέρω σ. 202. Πρβλ. Plin. Epist. IV. 3. 18. V. 15.

⁵ Περὶ τοῦ πράγματος αὐτοῦ ἴδ. Böckh C. I. ἀρ. 355. γραμμ. 4 καὶ 31 σ. 426 b. καὶ ἴδ. Φιλίστρ. (B. Σοφ. Β. 1, 2 ἀρ. σ. 547, (Πρβλ. Sueton. Vespasian. c. 13).

⁶ Οὕτω διηγείται ὁ Φιλίστρατος B. Σοφ. Β. 1, 2. σ. 547 κζ. "Ἄλλοι, ὡς ὁ Σουΐδας (ἐν λ. Ἡρώδης) καὶ ὁ Ἀριστείδης (ἐκ. Dindorf) Γ'. (Σωπάτρου προλεγόμενα) σ. 739, ἀποδίδουσιν, ὡς φαίνεται, τὴν εὔρεσιν τοῦ θησαυροῦ εἰς τὸν Ἡρώδην αὐτόν.

θησαυρὸς εἶναι πολὺ μέγας εἰς ἰδιώτην ὡς αὐτὸς (« ὑπὲρ ἑαυτὸν εἶναι τὰ τοῦ θησαυροῦ μέτρα »). Τότε δ' ὁ αὐτοκράτωρ ἔγραψεν αὐθις ἀπλούστατα « καὶ παραχρῶ τῷ ἔρμαίῳ· σὸν γάρ ἐστι »⁶². Οὕτως ὁ Ἀττικὸς διετήρησε τὸν θησαυρὸν αὐτοῦ· καὶ ὁ αὐθις πλούσιος κατασταθεὶς ἀνὴρ εὗρεν εὐκόλως νύμφην ἀπὸ καλοῦ οἴκου, ἥτις καὶ αὐτὴ ἔφερε τῷ ἀνδρὶ ὡς προῖκα κολοσσιαίαν περιουσίαν⁶³. Ὁ εἰρημένος θησαυρὸς καὶ ἡ προῖξ αὐτῆ ἔθεσαν λοιπὸν τὸ θεμέλιον εἰς τὸν κολοσσιαῖον πλοῦτον, δι' οὗ τῆς κτήσεως καὶ ἐλευθερίας καὶ δὴ καὶ ἀφειδοῦς χρήσεως ἢ οἰκογένεια αὕτη ἐκτῆσατο κατὰ τὸν δεῦτερον μ. Χ. αἰῶνα μεγίστην φήμην οὐ μόνον ἐν Ἀχαΐᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν Ἀσίᾳ καὶ Ἰταλίᾳ.

Ἄλλ' ὁ ἀνὴρ ὁ θεμελιώσας πρὸ πάντων τὴν δόξαν τοῦ οἴκου αὐτοῦ ἦτο ἀκριβῶς ὁ τοῦ Ἀττικοῦ τούτου υἱός, ὁ πολυθρύλητος Τιβέριος Κλαύδιος Ἀττικὸς Ἡρώδης⁷. Ὁ Ἡρώδης οὗτος κατὰ τὴν νῦν πιθανωτέραν θεωρουμένην γνώμην ἐγεννήθη τῷ 101⁸ μ. Χ. ἐν τῷ ἀρχαιόθεν περιφήμῳ δήμῳ Μαραθῶνι⁸. Ὁ λίαν εὐφυῆς καὶ φιλομαθὴς παῖς⁹ ἔτυχε χρηστῆς ἀνατροφῆς ἔχων κλίσειν πρώτι-

⁶² Φιλοστρ. Β. Σοφ. Β'. 1, 2. σ. 547 κξ. καὶ μετ' αὐτὸν Ζωναρ. ΙΑ. 20 μ. τέλ. καὶ πρβλ. τὰ ἐν σημ. 6. χωρία.

⁶³ Ταῦτα κατὰ Φιλίστρατον ἐν εἰρ. τ. 1, 2 τέλ.

⁷ Συντομώτερον δὲ καὶ ἀπλῶς Ἡρώδης, Κλαύδιος Ἡρώδης, Τιβ. Κλαύδιος Ἡρώδης, Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ υἱός, Κλαύδιος Ἀττικὸς, Τιβ. Κλαύδιος Ἀττικὸς, Ἰούλιος Ἡρώδης, Ἡρώδης ὁ Ἀττικὸς ἢ Ἡρώδης ὁ Μαραθῶνιος· ἴδ. Franz σ. 926. Meier, Index Archont. Eponym. ἐν λ. C. Keil ἐν λ. παρὰ Pauly R. E. τόμ. 1. 2. (ἐκδ. 2.) σ. 2096 ἀρχ. Τὸ μέγα πλῆθος τῶν περὶ τοῦ ἀξιομνημονεύτου τούτου ἀνδρὸς ἀρχαιοτέρων καὶ νεωτέρων πραγματειῶν ἴδ. ἀπαριθμούμενον ὑπὸ Keil ἐν εἰρ. τ. ἐκ τῶν ἐσχάτως δὲ περὶ αὐτοῦ γραφέντων ἄξια μνείας ἐνταῦθα εἶναι τὰ ὑπὸ Böckh (C. I. Gr. τόμ. 1. σ. 42 κξ.) καὶ ἔτι μᾶλλον τὰ ὑπὸ I. Franz (ἐν C. I. Gr. τόμ. 3. σ. 916 κξ. καὶ ἰδίως τὸ ἤδη μνημονευθὲν ἐπιμελέστατα συντεταγμένον ἄρθρον τοῦ Keil παρὰ Pauly ἐν εἰρ. τ. σ. 2096-2104 ὡς καὶ ἡ πραγματεία τοῦ Schilbach « Über das Odeion des Herodes Attikos » σ. 7 κξ. καὶ Ellissen, zur Geschichte Athens σ. 73. 88.

⁸ Πρβλ. Keil ἐν εἰρ. τ. σ. 2096. Franz ἐν εἰρ. τ. σ. 922 b. 923 καὶ 925 b. Κατὰ Clinton (πρβλ. σ. 145) σ. 173 τῷ 100 μ. Χ.

^{8a} Σουίδ. ἐν λ. Ἡρώδης. Φιλοστρ. Β. Σοφιστ. Β'. 1. 15 τέλ. Böckh C. I. Gr. III. ἀρ. 6280. Β. γραμμ. 5.

⁹ Φιλοστρ. Β. Σοφ. Β. 1, 14 σ. 565. Περὶ τῆς ἐλευθεριότητος τοῦ Ἀττικοῦ πρὸς

μον πρὸς τὴν σπουδὴν τῆς ῥητορικῆς κατὰ τὸ πνεῦμα τῶν χρόνων ἐκείνων, γενόμενος ὕστερον εἰς τῶν μάλιστα τιμωμένων ῥητόρων ἢ σοφιστῶν καθ' ἅπασαν ταύτην τὴν χρονικὴν περίοδον. Ὁ πατὴρ αὐτοῦ Ἀττικὸς, ὅστις καὶ αὐτὸς ἦτο ἐνθουσιωδέστατος θαυμαστῆς τῆς ῥητορικῆς τῶν χρόνων τούτων, ἠρέσκετο δὲ νὰ ἐπιδαφιλεύη τοῖς ὀνομαστοῖς συγχρόνοις σοφισταῖς δείγματα ξενίας καὶ βασιλικῆς ἐλευθεριότητος, παρέσχε τῷ υἱῷ πάντα τὰ πρὸς τὴν ἐξαίρετον ὡς ἔνεστι παιδευσιν ἀναγκαιοῦντα. Ἀσκηθεῖς δὲ τὴν ῥητορικὴν τὸ πρῶτον κατὰ τὴν τέχνην τῶν ἀρχαίων ῥητόρων, ἐν οἷς προετίμα ἰδίως τὸν Κριτίαν, ἐπαιδεύθη ὕστερον ἐν διαφόροις χρόνοις ὑπὸ τῶν ἀξιολόγων διδασκάλων τῶν χρόνων τούτων, σοφιστῶν καὶ φιλοσόφων, ἰδίως ὑπὸ ἀνδρῶν, οἷοι Πολέμων ὁ Σμυρναῖος⁹², Φαβωρίνος⁹³, Σκοπελιανὸς ὁ Σμυρναῖος⁹⁴ καὶ Σεκοῦνδος ὁ Ἀθη-

τοὺς ξένους σοφιστὰς καὶ ἐν τῇ παιδεύσει τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἡρώδου ἴδ. Φιλοστρ. Β. Σοφ. Α. 21, 7 σ. 521.

⁹² Ἡ διδασκαλία, ἧς ἔτυχε παρὰ τοῦ Παλέμωνος, ἔδωκεν αὐτῷ τὸ ὕστατον χρίσμα· διότι τοῦ σοφιστοῦ τούτου ἠκροάσατο ὁ Ἡρ. ἤδη γενόμενος ἀνὴρ, ὅτε αὐτὸς οὗτος (ἴδ. κατωτέρω) εἶχε καταστῆ ἤδη ὄψωσθ' ὀνομαστός καὶ ἐπὶ τινα χρόνον εἰργάσθη ἐν τῇ πολιτικῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους ἐν Ἀσίᾳ. Ὡς ἀμοιβὴν δὲ τῆς βραχυχρονίου ἀκροάσεως τοῦ Παλέμωνος ἔδωκε τῷ ἀνδρὶ τούτῳ ἀμοιβὴν 250,000 δραχμ. πρβλ. Φιλοστρ. Β. Σοφ. Α. 25, 6 καὶ 7. Β'. 1, 14 ἀρχ.

⁹³ Ὁ Φαβωρίνος διετέλεσεν ἐν διαρκεί πρὸς αὐτὸν φίλος καὶ διὰ διαθήκης αὐτοῦ ἐδωρήσατο τῷ Ἡρώδῃ πᾶσαν τὴν βιβλιοθήκην αὐτοῦ καὶ μίαν οἰκίαν ἐν Ῥώμῃ καὶ τινα μελανόχρουν Ἰνδὸν δοῦλον, ὀνόματι Αὐτολήκυθον (Φιλοστρ. Β. Σοφ. Α. 8, 4 «ἦν δ' οὗτος (Λύτολήκυθος) Ἰνδὸς μὲν καὶ ἰκανῶς μέλας, ἄθυρμα δ' Ἡρώδου τε καὶ Φαβωρίνου· συμπίνοντας γὰρ αὐτοὺς διῆγεν ἐγκαταμιγνύς Ἰνδικοῖς Ἀττικὰ καὶ πεπλανημένην τῇ γλώττῃ βαρβαρίζων» ἴδ. καὶ Β'. 1, 14 ἀρχ. *

⁹⁴ Περὶ Σκοπελιανοῦ ἴδ. Φιλοστρ. Β. Σ. Α. 21, 7. Β. 1, 14 ἀρχ. ** Ὁ Franz σ. 922 κξ. καὶ ἐν σ. 925 φρονεῖ ὅτι ὁ Ἡρώδης μόλις μετὰ τὴν ἐν Παννονίᾳ ἀποτυχίαν (ἴδ. κατωτέρω σημ. 11) ἐδιδάχθη τὴν τοῦ Σκοπελιανοῦ τέχνην.

* Ἡ παραπομπὴ καὶ ἡ μαρτυρία ἔχουσι πλημμελῶς. Ὁ ἐν τῷ εἰρημένῳ χωρίῳ μνημονευόμενος δὲν εἶναι ὁ Αὐτολήκυθος, ἀλλ' ὁ Ἡρακλῆς Ἀγαθίων, (ἴδ. σ. 351), πρὸς ὃν ἐνταῦθα συνέχεν ὁ συγγραφεὺς τὸν Λύτολήκυθον. Τοῦ Αὐτολ. ἀπαξ μόνον παρὰ Φιλοστράτῳ γίνεται μνεία ἐν τῷ μνημονευθέντι πρώτῳ χωρίῳ Β. Σ. Α. 8, 4. (Σ. Μ.)

** Ὁ Σκοπελιανὸς κατὰ μαρτυρίαν αὐτοῦ τοῦ Φιλοστράτου Β. Σοφ. Α. 21, 4 («δεομένων δὲ τῶν Κλαζομενίων τὰς μελέτας οἴκοι ποιεῖσθαι καὶ προβήσεσθαι τὰς Κλαζομενάς ἐπὶ μέγα ἡγουμένων εἰ τοιοῦτος δὲ ἀνὴρ ἐμπαιδευσοῖσιν») δὲν ἦτο Σμυρναῖος, ἀλλὰ Κλαζομενίος. Ὁ συγγραφεὺς μὴ εἰδὼς τὸ χωρίον τοῦτο, ἀποβλέπων δὲ ἀπλῶς εἰς τὸ χωρίον Α. 21, 8 ἔνθα λέγεται «Σκοπελιανοῦ δὲ σπουδάζοντος (ἦτοι διδάσκοντος) ἐν τῇ

ναῖος^{9δ} (πρβλ. κατωτέρω τόμ. Γ'). ἐδιδάχθη δὲ οὐχ ἤττον καὶ ὑπὸ τοῦ Θεαγένους τοῦ Κνιδίου καὶ Μουνατίου τοῦ Τραλλιανοῦ τὰς κριτικὰς ἐπιστήμας ἤτοι τὴν γραμματικὴν καὶ τὴν φιλολο- γίαν καὶ ὑπὸ Ταύρου τοῦ Τυρίου, φιλοσόφου Πλατωνικοῦ¹⁰. Εἰς ἓνα δὲ τῶν διδασκάλων αὐτοῦ, τὸν Σεκουδόν, ἀπήγγειλε καὶ ἐπι- κήδειον λόγον, εἰ καὶ ῥήτωρ γενόμενος αὐτοτελής εἶχε περιέλθει εἰς ἔχθραν πρὸς τοῦτον^{10α}.

Ὁ Ἡρώδης, ὅστις πρὸς τῇ μεγάλῃ εὐφυίᾳ ἀνέπτυξεν ὕστερον καὶ ἀκαταπόνητον ἐπιμέλειαν, νέος ἔτι ὢν κατέστη γνωστός καὶ ἐν εὐρυτέροις ὁμίλοις. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔπεμψαν αὐτόν, ὡς φαίνεται τῷ 118 ἢ 119 ἢ καὶ 120, ἵνα προσαγορεύσῃ τὸν ἐν Παννονίᾳ τότε εὕρισκόμενον αὐτοκράτορα Ἀδριανόν, καθ' ἣν εὐκαιρίαν ἀπήγγειλε λόγον πανηγυρικὸν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τοῦτον· ἀλλ' ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ ἀπέτυχεν ὀλοσχερῶς, τὰ μέγιστα αἰσχυρθεὶς ἐπὶ τῇ ἀποτυχίᾳ καὶ εἰς παντελῆ καταντήσας ἀπόγνωσιν¹¹. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἐκώλυσεν ἵνα ὁ αὐτὸς Ἀδριανός, παρ' ᾧ μείζονος κατὰ μι- κρὸν ἀπήλαυεν εὐνοίας, διορίσῃ αὐτόν τῷ 125 (ἢ 128) «Διορ- θωτὴν» (σ. 187) ἢ αὐτοκρατορικὸν ἐπίτροπον τῶν λεγομένων

^{9δ}) Πρβλ. Böckh C. I. 1. σ. 448 εἰς ἀρ. 399 καὶ 400 καὶ Φιλοστρ. Β. Σοφ. Α. 26 σ. 544. Β. 1, 34 ἀρχ.

¹⁰ Σουῖδ. ἐν λ. Ἡρώδης. Περὶ Μουνατίου ἴδ. Φιλοστρ. Β. Σ. Α. 25, 7 σ. 538 καὶ ἴδ. καθόλου Β. 1, 34 ἀρχ. ἴδ. καὶ Keil σ. 2097. Ellissen σ. 96.

^{10α} Φιλοστρ. Β. Σοφ. Α. 26. σ. 544. Böckh. C. I. τόμ. 1. ἀρ. 399 σ. 448 b.

¹¹ Περὶ χρονολογίας ἴδ. Franz ἐν εἰρ. τ. σ. 922 b. 925 b· περὶ τοῦ Ἀδριανοῦ ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις πρβλ. Flemmer ἐν εἰρ. τ. σ. 3. 17 κξ. περὶ τοῦ αὐτοῦ Φιλοστρ. Β. Σ. Β. 1, 35. σ. 565 (« Ἡρώδης δ' ἐπεὶ τοῦτο ἔπαθεν, ἐπὶ τὸν Ἰστρον ἦλθεν ὡς ῥί- ψων ἑαυτόν· τοσοῦτον γὰρ αὐτῷ περιῆν τοῦ ἐν λόγῳ βούλεσθαι θαυμαστῶ εἶναι, ὡς θανάτου τιμᾶσθαι τὸ σφαλῆναι») πρβλ. καὶ Clinton σ. 133.

Σμύρνα συμφοιτᾶν μὲν εἰς Ἴωνάς τε καὶ Λυδοὺς καὶ Κᾶρας κτλ.» ἐνόμισεν ὅτι ἡ πα- τρίς τοῦ ἀνδρὸς ἦτο ἡ Σμύρνα. Ἀλλ' ὁ Φιλόστρατος ἀκριβῶς ἐν τῷ ἄνωθι μνημονευθέντι χωρίῳ Α. 21, 4 ἐξηγεῖται διὰ τί ὁ Σκ. Κλαζομένιος ὢν ἐδίδασκεν ἐν Σμύρνῃ «τουτὶ μὲν (τὸ οἶκοι ποιεῖσθαι τὰς μελέτας) οὐκ ἀμούσως παρετήσατο τὴν ἀηδὸνα φήσας ἐν οἰκίᾳ κω μὴ ἄδειν, ὥσπερ δ' ἄλλος τῆς ἑαυτοῦ εὐφωνίας τὴν Σμύρναν ἐσκέφατο καὶ τὴν ἡγῶ τὴν ἐκεῖ πλείστου ἀξίαν ὤηθη· πάσης γὰρ τῆς Ἴωνίας οἰονεὶ μουσείου πεπολισμέ- νης ἀρτιωτάτην ἐπέχει τάξιν ἡ Σμύρνα, καθάπερ ἐν τοῖς ὀργάνοις ἡ μαγὰς». (Σ.Μ.)

ἐλευθέρων πόλεων τῆς ἐπαρχίας Ἀσίας¹². Ἐνταῦθα δὲ ἤδη ἀνέπτυξεν ἐν πολυετεί προφανῶς ἐνεργείᾳ τὰ χαρακτηριστικὰ ἐκεῖνα γνωρίσματα καὶ τὰς κλίσεις, ἅτινα ὕστερον μετ' ἰδιαιτέρας ἰδιοφυίας διακρίνονται ἐν αὐτῷ. Διότι ἔνθεν μὲν ἔδειξεν ἐνταῦθα ἤδη τὴν ἐλευθέριον κλίσιν τοῦ νὰ ποιῆται χρῆσιν κατὰ τρόπον μεγαλοπρεπέστατον τῆς μεγίστης αὐτοῦ περιουσίας ὑπὲρ ὀλοκλήρων πόλεων καὶ χωρῶν, ποιῶν τοῦτο τὸ μὲν ἀπὸ φιλανθρώπων αἰσθημάτων, τὸ δὲ ἐξ ἀγάπης πρὸς μεγαλοπρεπεῖς κατασκευάς, τὸ δὲ καὶ ἀπὸ κενοδοξίας, παρορμώμενος καὶ ἐκ τῆς ἀπλήστου φιλοικοδομίας τοῦ προστάτου αὐτοῦ Ἀδριανοῦ. Ἐδαπάνησε δὴλα δὴ ἐκ τῶν ἰδίων ἐλευθεριώτατα ὑπὲρ τῶν λεγομένων Τρωαδιτῶν ἦτοι τῶν κατοίκων τῆς Ἀλεξανδρείας Τρωάδος, οἵτινες μέχρι νῦν κακίστου ὕδατος ἐποιοῦντο χρῆσιν, ἐν τῇ κατασκευῇ μεγαλοπρεποῦς ὕδραγωγείου. Ἀκριβέστερον εἰπεῖν, ὁ Ἡρώδης εἶχε πείσει τὸν αὐτοκράτορα Ἀδριανὸν ἵνα ἐκ τῶν προσόδων τῆς ἐπαρχίας Ἀσίας δαπανηθῶσιν ὑπὲρ τοῦ ἔργου τούτου τρία ἑκατομμύρια δραχμῶν. Τοῦ Ἡρώδου δὲ διευθύνοντος τὸ ἔργον αἱ δαπάναι προέβαινον εἰς ἑπτὰ ἑκατομμύρια δραχμῶν. Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ παραχθείς ἐκ τῶν παρατηρήσεων τῶν ἐν Ἀσίᾳ διοικητῶν καὶ ἐπιτρόπων αὐτοῦ περὶ τῶν τεραστίων τούτων ὑπὲρ μιᾶς πόλεως γινομένων δαπανῶν,

¹² Σουῖδ. ἐν λ. Ἡρώδης (ὁ Σ. οὐχὶ ὀρθῶς λέγει ὅτι ὁ πατὴρ τοῦ Ἡρ. ἐγένετο ἄρχων τῆς Ἀσίας). Φιλοστρ. Β. Σοφιστ. Α. 25, 6 σ. 537 καὶ Β'. 3. σ. 548. 8. σ. 554 κξ. Franz ἐν εἰρ. τ. σ. 922. 924. 925. κατὰ Franz ὁ Ἡρ. μεταξὺ 125 καὶ 128 μ. Χ. εἰργάζετο ἐν Ἀσίᾳ ὡς ὑπάλληλος τοῦ κράτους καὶ ὡς ῥήτωρ περιοδεύων. Keil σ. 2097. Ellissen σ. 75 (ὁ Sievers τὸναντίον (παρὰ Pauly R. E. τόμ. 1. ἐκδ. 1. ἐν ἄρθρῳ «Antonini» σ. 1193) συμφώνως πρὸς τὴν γνώμην τοῦ Heyse (Zeitschrift für Alt. Wissenschaft 1839 σ. 125. σημ. 15) φρονεῖ ὅτι τοῦτο ἐγένετο τῷ 128. — Καὶ διδάσκαλος ἤδη γενόμενος τῆς ῥητορικῆς ὁ Ἡρώδης ἠκροάσατο, ὡς ἐρρήθη, τοῦ Πολέμωνος τοῦ Σμυρναίου * καὶ γενναιότατα ἤμειψεν αὐτόν. Φιλοστρ. Α. 25, 6 καὶ 7 σ. 537 κξ. καὶ σ. 539. Β. 1. σ. 548. Μνεῖαν τῆς ἐν Ἀσίᾳ διαμονῆς ταύτης ἴδ. ἐν τοῖς λειψάνοις ψηφίσματος τινος ἐκ Σμύρνης (Büekh C. I. τόμ. 2. ἀρ. 3187. τόμ. 2. σ. 731. καὶ ὁ ἐν Ἐφέσῳ δὲ ἀνδρίας Ἡρώδου καὶ ἡ τιμητικὴ ἐπιγραφή (Β. ἀρ. 2978) ἀνεμίμησκον τὴν διαμονὴν ταύτην. Ὁ Ἡρώδης παρὰ Συγκέλλῳ λέγεται ῥήτωρ ἀκμάζων ἐπὶ τοῦ Ἀδριανοῦ περὶ τὸ τέλος τῆς τούτου ἀρχῆς [Συγκελλ. [ἐκδ. Βόνν.] σ. 661).

* Πλημμελῶς ἀντὶ Λαοδικέως ἴδ. ἀνωτ. σ. 464 σημ. 9γ (Σ. Μ.).

διατρίβων τότε ἐν Ἀθήναις ἐξέφρασεν ἐνταῦθα τὴν δυσαρέσκειαν αὐτοῦ πρὸς τὸν γέροντα Ἀττικὸν περὶ τῆς σπατάλης ταύτης. Ἄλλ' ὁ Ἀττικὸς ἀνέλαβεν εὐθύς νὰ ἀποτίσῃ ἐκ τῆς ἑαυτοῦ καὶ τῆς τοῦ υἱοῦ περιουσίας τὸ ὄλον κεφάλαιον τῶν τεσσάρων ἑκατομμυρίων δραχμῶν τὸ ὑπερβαῖνον τὸ ἐν ἀρχῇ προὔπολογισθὲν ποσὸν τῶν δαπανῶν¹³. Ἐξ ἄλλου ἢ τοῦ Ἡρώδου ἐμπαθῆς, πρὸς ὀξυθυμίαν κλίνουσα αὐθάδεια ἐξεδηλώθη ἐνταῦθα, ἐν Τρωάδι, κατὰ τρόπον δυσάρεστον, ἔν τινι δυσμενεῖ συναντήσῃ πρὸς τὸν τότε ἀνθύπατον τῆς Ἀσίας, τὸν ἀξιάγαστον Μ. Ἀντωνῖνον (τὸν ὕστερον αὐτοκράτορα γενόμενον) κατὰ τινα ἐπὶ τῆς Ἰδης ὀδοιπορίαν¹⁴.

Ἐπανελθὼν εἰς Ἀθήνας ὁ Ἡρώδης ἐγένετο ἀγορανόμος ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Ἀδριανοῦ¹⁵. ἐγένετο δὲ καὶ ἄρχων ἐπώνυμος (ἄδηλον πότε πρὸς σ. 413)¹⁶. Δὲν εἶναι δὲ γνωστὸν τὸ ἔτος, καθ' ὃ ὁ Ἡρώδης διηύθυνε τὴν πανηγυρικὴν ἑορτὴν τῶν ὑπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ ἰδρυθέντων Πανελληνίων¹⁷.

Ἄλλ' ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμις τοῦ Ἡρώδου ἀνῆλθον εἰς τὴν κορωνίδα αὐτῶν ἐπὶ τῶν Ἀντωνίνων. Ὁ Ἡρώδης κατασταθεὶς βαθμηδὸν περιώνυμος καὶ περικλεὴς καθηγητὴς τῆς ῥητορικῆς

¹³ Φιλοστρ. Β. Σ. Β. 1, σ. 548. Τὸ ὅτι εἰς ταῦτα ἀναφέρεται ἡ ἐπιγραφή ἢ ἐν C. I. τ. 2. ἀρ. 3579, ὡς νομίζει ὁ Böckh, εἶναι κατὰ Keil λίαν ἀμφίβολον· πρὸς καὶ C. I. ἀρ. 3583.

¹⁴ Φιλοστρ. Β. Σ. Β. 1. σ. 53 κξ. Περὶ Ἀντωνίνου ὡς ἀνθυπάτου Ἀσίας ἴδ. ἄνωτ. σ. 441 καὶ πρὸς καὶ Φιλοστρ. Α. 25, 3 καὶ Digest. XLVIII. de custod. et exhibit. reor. lex 6.

¹⁵ Πρὸς Keil σ. 2097, ὅστις πρὸς μαρτυρίαν τούτου ἀναφέρει ἐπιγραφὴν ἀνακοινωθεῖσαν ὑπὸ Πιττάκη (l'ancienne Athènes 1835. σ. 122).

¹⁶ Keil ἐν εἰρ. τ. Φιλοστρ. Β. Σοφιστ. Β. 1. σ. 550. Meier, Index Archont. Eponym. ἐν λ. σ. 85 a. Ἀρχαιολ. Ἐφημερ. ἀρ. 181 σ. 175. Φιλίστορ. λ. 9. σ. 381 ἀρ. 1. 3. Γ. 1. σ. 62 κξ. ἀρ. 2, 1 καὶ Phil. Suppl. II. (1863) σ. 591 μέχρι 596. Ὁ Westermann ἰπαρὰ Pauly τόμ. 1. ἔκδ. 2. σ. 1478) τίθησι τὴν ἐπώνυμον αὐτοῦ ἀρχὴν περὶ τὴν 230 Ὀλυμπ. = 141 μ. Χ. (ἀλλὰ πρὸς ἄνωτ. σ. 413).

¹⁷ Φιλοστρ. Β. Σοφιστ. Β. 1 σ. 550. Keil σ. 2097 (καὶ ἄνωτ. σ. 399). Ὁ Ἡρώδης ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἡρωδιανοῦ (ἴδ. κατωτ. σημ. 23) ἱδρυσεν ἀνδριάντα τῷ αὐτοκράτορι Ἀδριανῷ ὡς εὐεργέτη αὐτοῦ. Ἀρχαιολ. Ἐφημερ. ἀρ. 4006. Keil σ. 2103· πρὸς καὶ σημ. 26.

μετέβη καὶ αὐτός, ὡς τοσοῦτοι ἄλλοι ἀξιόλογοι Ἕλληνες ῥήτορες καὶ φιλόσοφοι, εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ κόσμου Ῥώμην. Ἐνταῦθα ἐν τοῖς ἀκροαταῖς αὐτοῦ εἶχε (τῷ 140 μ. Χ. καὶ ὕστερον)¹⁸ καὶ ἀμφοτέρους τοὺς θετοὺς υἱοὺς τοῦ αὐτοκράτορος Ἀντωνίνου τοῦ Εὐσεβοῦς, τὸν Μάρκον Αὐρήλιον καὶ τὸν Λεύκιον Οὐῆρον¹⁹. Ἐκ τῆς σχέσεως δὲ ταύτης προῆλθεν ἡ πολυχρόνιος μεγάλη οἰκειότης ἢ μεταξὺ τοῦ Ἡρώδου καὶ τῶν δύο ὕστερον Αὐγούστων²⁰ καὶ ἡ μεγάλη εὐνοία, ἧς ἀπέλαυεν ὁ Ἡρώδης ἐν τῇ αὐλῇ καὶ τῷ μεγάλῳ κόσμῳ τῆς Ῥώμης. Ὁ Ἡρώδης δὲ ὢν καὶ οἰκογενείας κεκτημένης δικαίωματα πολιτείας Ῥωμαϊκῆς, εἶτα δὲ καὶ « ὑπατικῆς » γενομένης ἦτοι ὑπάτους ἀναδειξάσης^{21α}, οὐ μόνον ἐτιμήθη δι' ὑπατικοῦ ἀξιώματος τῷ 143 μ. Χ. (συνάρχοντα ἔχων Γάϊόν τινα Βηλλίχιον Τορκουᾶτον)²¹, ἀλλ' ἠδυνήθη νὰ συνδεθῆ καὶ διὰ συγγενικῶν δεσμῶν πρὸς τὰς ἐπισημοτάτας οἰκογενείας τῆς Ῥώμης. Ὁ Ἡρώδης ἐν τῇ νεότητι αὐτοῦ εἶχεν ἔλθει εἰς γάμου κοινωνίαν, ὡς τοῦτο μανθάνομεν ἐκ τῶν γενομένων ἐπιγραφικῶν ἐρευνῶν, πρὸς Ἑλληνίδα τινὰ κόρην ἔκτινος, ὡς φαίνεται, συγγενεὺς τῷ Ἡρώδῃ^{21β} ἐπιφανοῦς Ἀθηναϊκοῦ οἴκου τῶν

¹⁸ Franz ἐν εἰρ. τ. σ. 925 b.

¹⁹ Δ. Κασσ. 71, 35 ἴδ. καὶ J. Capitolin. Marc. Antonin. Philosoph 2, 4. Ver. c. 2, 5.

²⁰ Πρβλ. ἀνωτ. σ. 368 καὶ 370.

^{21α} Κατὰ Φιλοστρ. Β. Σοφιστ. Α. 25 σ. 536 καὶ Β'. 1 σ. 546 καὶ οἱ ἐκ πατρὸς πρόγονοι αὐτοῦ ὑπῆρξαν δισύπατοι, ἦτοι ὁ οἶκος αὐτοῦ εἶχε τιμηθῆ διὰ δύο ὑπατειῶν. πρβλ. Σουῖδ. ἐν λ. Ἡρώδης.

^{21β} Ἀριστείδ. ἐκδ. Dindorf III. Σωπάτρου προλεγόμενα σ. 733. Φιλοστρ. Β. Σοφ. Α. 25. σ. 536. Cassiodor. Chron. (ἐκδ. Mommsen) σ. 637. Aul. Gell. Noct. Att. I. 2, 1. IX. 2, 1. XVIII. 10, 1. XIX. 12, 1. Böckh C. I. I. ἀρ. 1077. III. ἀρ. 6280 Β. γραμμ. 34 κξ. καὶ ἴδ. Franz ἐν εἰρ. τ. σ. 924 κ. 925. Keil, Syllog. Inscr. Boeot. σ. 129. Clinton, Fast. Roman. σ. 130 καὶ 132. Πιθανῶς μετὰ τῆς εἰς τὸ ξίωμα τοῦτο ἀνάδου τοῦ Ἡρ. συνδέεται χρονολογικῶς καὶ ἡ ὑπ' αὐτοῦ ἐν Ῥώμῃ ἴδρυσις τοῦ ἀγάλματος τῆς « ἐνόπλου Ἀφροδίτης » ἴδ. περὶ τούτου Δαμασκ. παρὰ Φωτίῳ Βιβλιοθ. σ. 1046 (ἐκδ. Höschel) Overbeck « Die antiken Schriftquellen zur Gesch. der bildendend Künste bei den Griechen » σ. 459 ἀρ. 2367.

^{21β} Böckh C. I. τόμ. 1. σ. 544.

Βιβουλλίων (ἐκ Μαραθῶνος), ὀνόματι Ἀλκίαν Βιβουλλίαν²². Τὰ κατὰ τὸν βίον καὶ τὸν θάνατον τῆς προώρως, ὡς φαίνεται, θανούσης ταύτης γυναικὸς καὶ τοῦ τέκνου αὐτῆς²³ δὲν εἶναι πλέον ἡμῖν γνωστά. Ἀλλ' ὁ Ἡρώδης χηρεύων προφανῶς κατὰ τὸν χρόνον τῆς ὑπατείας αὐτοῦ, ἐνυμφεύθη ἐν Ἰταλίᾳ, μετὰ τὸ 143, τὴν ἐξ ἐπισήμου οἰκογενείας κατογομένην καὶ πλουσίαν Ῥωμαίαν Ἀππίαν Ἀννίαν Ῥηγίλλαν, ἀδελφὴν ἀνδρὸς ἐπιφανοῦς τοῦ Ἀππίου Ἀννίου Ἀτιλίου Βραδούα, τοῦ λαβόντος ὕστερον τῷ 160 τὴν ὑπατείαν, γενοῦς δὲ ὄντος πρὸς τὴν τότε ἄρχουσαν αὐτοκρατορικὴν οἰκογένειαν²⁴. Πρὸς τὴν αὐτοκρατορικὴν δὲ αὐλὴν εἰς τοσαύτην διετέλει ὁ Ἡρώδης οἰκειότητα, ὥστε μετὰ ταῦτα ὁ αὐτοκράτωρ Μάρκος Αὐρήλιος, ὅστις καὶ ζωηροτάτην διετήρει ἀνταπόκρισιν πρὸς τὸν Ἡρώδη (σ. 452), ἐν τῇ κατὰ Πάρθων στρατείᾳ τοῦ συνάρχοντος αὐτοῦ αὐτοκράτορος Λευκίου Οὐήρου (σ. 455) συνέστησε

²² Αἱ ἐπιγραφαί, ἐξ ὧν μαρτυρεῖται ἡ ὑπαρξίς αὐτῶν, εἶναι Böckh C. I. τόμ. 2. ἀρ. 2371 καὶ ἴδ. σ. 283 a. τόμ. 1. ἀρ. 993 (σ. 920 b). Ἀρχαιολ. Ἐφημ. ἀρ. 3762. σ. 1932 = Ἐπιγρ. Ἑλλην. ἀνεκδ. ἀρ. 46. καὶ ἴδ. καὶ Keil ἐν εἰρ. τ. σ. 2102 κξ. Philol. τόμ. 23. σ. 235 κξ. καὶ σ. 613 κξ. Rhein. Mus. XVIII. σ. 65κξ. καὶ XXI. (1866) τευχ. 3. σ. 383. παρὰ Franc Lenormant. Inscript. Graec. inedit. centur. sec. et tert. ἀρ. 192. Περὶ τῶν συγγενικῶν σχέσεων τοῦ Ἡρώδου πρὸς τοὺς Βιβουλλίους ἴδ. καὶ Böckh C. I. εἰς ἀρ. 995, 1.

²³ Περὶ τῆς τιμῆς τῆς εἰς τὴν Ἀλκίαν ὑπὸ τῆς Πανδιονίδος φυλῆς ἀπονεμηθείσης ἴδ. Ἀρχαιολ. Ἐφημ. ἀρ. 3762 σ. 1932 = Ἐπιγρ. Ἑλλην. ἀνεκδ. ἀρ. 46. Υἱὸς αὐτῆς εἶναι ὁ ἐν τινι (πρὸς τιμὴν αὐτοῦ ἰδρυμένου ἀνδριάντος) κειμένη ἐπιγραφῇ τῶν Ἰουλιητῶν τῆς Κέω μνημονευόμενος (Böckh C. I. τόμ. 2. ἀρ. 2371) Τιβέριος Κλαύδιος Ἀττικὸς (Ἰούλιος) Ἡρωδιανός, μεθ' οὗ ἀπὸ κοινοῦ ὁ πατὴρ Ἡρώδης ἀνέθηκεν ἀνδριάντα τῷ κατὰ τὸ ἔ. 138 μ. Χ. θανόντι αὐτοκράτορι Ἀδριανῷ· πρβλ. Ἀρχαιολ. Ἐφημ. ἀρ. 4006 σ. 2003. Σουῖδ. ἐν λ. Ἡρωδιανός. Keil σ. 2103· ἀλλ' ὁ υἱὸς οὗτος φαίνεται ὅτι ἀπέθανε λίαν προώρως. Ὁ Πολυδευκίων, δ' ἡ δέσποινα Ἀλκία (Böckh τόμ. 1. ἀρ. 993 σ. 920 b. Keil, Philol. τόμ. 23. σ. 235) ἀφιέρωσε τῷ Ποσειδῶνι ἐν Κηφισίᾳ (ἴδ. καὶ τὴν ἐπιγραφὴν τὴν ἐν τῷ Ἀθηναϊκῷ θεάτρῳ παρὰ Gerhards, Arch. Anz. 188. σ. 263. Keil σ. 2102) ἦτο ἀπελεύθερος· ἴδ. κατωτέρω.

²⁴ Περὶ τῆς χρονολογίας τούτων ἴδ. παρὰ Franz ἐν εἰρ. τ. σ. 925 b. (921). Τοῦ γάμου μνημονεῖ ὁ Φιλόστρατος Β. Σ. Β'. 1, σ. 535. Ὁ γενεαλογικὸς κορμὸς τῆς Ῥηγίλλης ἀνήγετο μέχρι τοῦ Αἰνείου (Böckh C. I. τόμ. 3. ἀρ. 6280 Β. γραμμ. 3. 4. πρβλ. 38-40)· πρὸς τούτοις ἡ Ῥηγίλλα ἦτο συγγενὴς πρὸς τὸ παναρχαῖον ἡγεμονικὸν γένος τῶν Ἰουλιῶν (gens Julia). Περὶ τῶν λεπτομερειῶν ἴδ. Franz ἐν εἰρ. τ. εἰς τὴν μνημονευθεῖσαν ἐπιγραφὴν σ. 921. 924. Ὡσαύτως δὲ καὶ σ. 875 εἰς ἀρ. 6184. Ellissen σ. 77.

τῷ 162 τὸν νεαρὸν ἡγεμόνα εἰς τὴν ξενίαν τοῦ λογίου ἐν Ἀθήναις φίλου. Ὁ Οὐῆρος εὐαρέστως κατέλυσεν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Ἡρώδου ὡς εὐπρόσδεκτος ξένος²⁵. Κατ' ἀκολουθίαν δὲ τῆς οικειότητος ταύτης κατὰ τὰ ἐπικρατοῦντα τότε παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις ἔθιμα προῆλθε ὁ ἡμέτερος Ἡρώδης (ὅστις πιθανῶς καὶ πρότερον ἤδη εἶχε κατασταθῆ ἄπαξ ἱερεὺς τοῦ Ἀδριανοῦ καὶ τοῦ Διὸς ἐν τῷ Ὀλυμπιεῖ²⁶) ἐγένετο νῦν, ὡς φαίνεται, καὶ ἀρχιερεὺς ἐν τῇ ἐν Ἀθήναις λατρεία τῶν αὐτοκρατόρων Μάρκου Αὐρηλίου καὶ Λευκίου Οὐῆρου²⁷.

Πάντα ταῦτα τὰ ἀξιώματα καὶ αἱ τιμαὶ ἠδύναντο νὰ ἀπονεμηθῶσι καὶ εἰς ἄλλους ὑψηλὴν κοινωνικὴν θέσιν κατέχοντας Ἀθηναίους. Ἀλλὰ μόνον ἀνὴρ κεκτημένος τὴν κολοσσιαίαν τοῦ Ἡρώδου περιουσίαν ἠδύνατο νὰ καταστήσῃ ἀθάνατον τὸ ὄνομα αὐτοῦ παρὰ τοῖς Ἑλλησι τῶν χρόνων αὐτοῦ κατὰ τρόπον τοιοῦτον, οἷον μέλλομεν νὰ δεῖξωμεν ἐνταῦθα. Ὁ ἀρειδῶς δαπανῶν τὴν νεωστὶ κτηθεῖσαν περιουσίαν αὐτοῦ πατὴρ τοῦ Ἡρώδου Ἀττικὸς ἐποιεῖτο τὰς δαπάνας καθ' ὃν τρόπον ὁ ἐξ Ἀκραιφίας Ἐπαμεινώνδας καὶ ἄλλοι Ἕλληνες τοιαύτην ἔχοντες πνευματικὴν τάσιν. Ὁ Ἀττικὸς πολλάκις κατηνάλισκε πολλά χρήματα ἐν ἑορταῖς καὶ πανηγύρεσι πρὸς θυσίας καὶ πρὸς ἐστίασιν τῶν Ἀθηναίων συμπολιτῶν αὐτοῦ (πρὸς τοῖς ἄλλοις ἠρέσκετο ἐν ταῖς πρὸς τιμὴν τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τῶν ἄλλων θεῶν ἑορταῖς καὶ θυσίαις νὰ θυσιάζῃ ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἑκατὸν βοῦς καὶ νὰ ἐστίαῖ ὅλον τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων κατὰ φυλὰς καὶ γένη, ἐν δὲ τοῖς Διονυσίοις νὰ προσφέρῃ οἶνον ἐν τῷ Κεραμεικῷ εἰς ἀστύους ἅμα καὶ ξένους), τέλος δὲ καὶ ἐν τῇ

²⁵ Φιλοστρ. Β. Σ. Β'. 1. σ. 561.

²⁶ Böckh C. I. Gr. τόμ. 1. ἀρ. 335 καὶ 336 καὶ σ. 313 b. καὶ ἴδ. Keil ἐν εἰρ. τ. σ. 2098 καὶ 2099.

²⁷ Keil, Syll. Inscr. Boeot. ἀρ. XXXI. σ. 127 καὶ ἴδ. νῦν πρὸς τούτοις Philologus Suppl. τόμ. 2 (1863) σ. 630 καὶ τ. 23 (1866) σ. 469. (Lebas, Béotie σ. 109 ἀρ. 503. Lenormant, Recherches Archéol. à Eleusis. Recueil d'inscriptions σ. 259). Ἀρχαιολ. Ἐφημερ. ἀρ. 3363, 2 σ. 1760. καὶ ἴδ. πρὸς τούτοις Keil, Philol. Suppl. τόμ. 2 (1863) σ. 629 κξ. καὶ τὰς ὑπὸ Keil (παρὰ Pauly ἐν εἰρ. τ. σ. 2098) ἐκτιθεμένας φυλετικὰς ἐπιγραφάς. Böckh C. I. ἀρ. 382. 383.

διαθήκη αὐτοῦ διέταξεν, ἵνα τοῦ λοιποῦ ἕκαστος τῶν Ἀθηναίων λαμβάνη ἐνιαυσίως ἐκ τῆς καταλειπομένης περιουσίας αὐτοῦ ἀνὰ μίαν μνᾶν (60 δραχμάς). Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἤρρεσεν εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ, ὅστις καὶ ἄλλως τὴν γένεσιν τῆς τοιαύτης διαθήκης ἀπέδιδεν εἰς ξένας, ἐχθρικὰς πρὸς αὐτόν, εἰσηγήσεις. Βεβαίως οὐδ' ὁ Ἡρώδης ἐσκέπτετο, οὐδ' εὔρισκεν ἴσως ὡς δυνατὸν νὰ διανοιῆξῃ διὰ τῶν χρημάτων αὐτοῦ νέας καὶ διαρκεῖς πηγὰς εὐημερίας ὑπὲρ τῶν Ἀθηναίων ζωογονῶν τὴν ἐμπορίαν καὶ τὴν βιομηχανίαν. Ἀλλ' ἀπεδοκίμαζεν ἐν τούτοις τὴν κολοσσιαίαν ἐκείνην καὶ ἐνταύτῳ ὅλως ἀνωφελεῆ διασπάθησιν τῶν χρημάτων. Καὶ ἀπεστρέφετο μὲν πάντως ἐν τῇ ἡγεμονικῇ μεγαλοφροσύνη αὐτοῦ τὴν φιλαργυρίαν καὶ τὸν ἄσκοπον θησαυρισμὸν χρημάτων καὶ ἐν παντὶ χρόνῳ διετέλει συμπαθῶν πρὸς τοὺς πένητας καὶ πολλάκις ἔδειξε τὴν ὑπέρμετρον αὐτοῦ ἐλευθεριότητα^{27α}. τὸ πνεῦμα ὁμοῦ αὐτοῦ ἀλλαχοῦ ἐζήτει στάδιον πρὸς τὴν τοιαύτην ἐλευθεριότητα. Κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Ἀδριανοῦ ἤθελε νὰ ἐκτελέσῃ ἔργα, ἅτινα εἰ καὶ ἦσαν κατὰ μέγιστον μέρος ἐπιφανῆ μνημεῖα τῆς ἐλευθεριότητος καὶ κενοδοξίας αὐτοῦ, ὁμοῦς ἔνθεν μὲν προῆγον τὸν διὰ μνημείων καθωραϊσμὸν τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν ἄλλων πόλεων τῆς Ἑλλάδος νέαν προστιθέντα χάριν εἰς αὐτάς, ἔνθεν δὲ ἔμελλον νὰ παράσχωσι διαρκεῖς ὠφελείας εἰς ὀλοκλήρους πόλεις. Διὰ τοῦτο δὲν ἠθέλησε νὰ ἐκτελέσῃ τὴν τοῦ πατρὸς διαθήκην, ἀλλὰ συνωμολόγησε πρὸς τοὺς Ἀθηναίους σύμβασιν, καθ' ἣν ἔμελλε νὰ καταβάλλῃ ἐφάπαξ εἰς ἕκαστον Ἀθηναῖον μνᾶς πέντε ἀντὶ τῆς ἐνιαυσίας κατὰ τὴν διαθήκην μιᾶς μνᾶς. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐν τῇ ἀποθέσει τοῦ ποσοῦ τούτου ἐκ τοῦ ὀδομένου χρήματος ἀπῆρει τὰ διὰ συμβολαίων παλαιῶν εἰς τὸν πατέρα καὶ εἰς τὴν μητέρα αὐτοῦ ὀφειλόμενα, διὰ τοῦτο ἄλλοι μὲν τῶν ἀστῶν ἐλάμβανον ὀλίγα μόνον χρήματα, ἄλλοι οὐδέν, τινὲς δὲ ἔμενον καὶ χρεῶσται.

^{27α} Περὶ τῆς ἀφειδοῦς ὑπὸ τοῦ Ἀττικοῦ γινομένης χρήσεως τοῦ πλούτου αὐτοῦ καὶ περὶ τῆς διαθήκης αὐτοῦ ἴδ. Φιλοστρ. Β. Σ. Β. 1. σ. 549. Περὶ τῶν φρονημάτων τοῦ Ἡρώδου ἴδ. Φιλοστρ. Β. 1. σ. 547.

Ἄλλ' οἱ Ἀθηναῖοι οὐδέποτε ἤθελον νὰ συγχωρήσωσιν αὐτῷ τὸ τοιοῦτον· διὸ καὶ κατεδίωκον αὐτὸν πάντοτε μετὰ χλεύης καὶ σκωμμάτων. Καὶ ὅτε ἔτι ὁ Ἡρώδης κατεσκεύασε μεγαλοπρεπῶς τὸ Παναθηναϊκὸν στάδιον (ἴδ. κατωτέρω), ἔλεγον οἱ Ἀθηναῖοι ὀργίλως ὅτι εὐλόγως τὸ στάδιον ἐπωνομάσθη Παναθηναϊκὸν διότι κατεσκευάσθη διὰ τῶν χρημάτων, ὧν ἀπεστερήθησαν πάντες οἱ Ἀθηναῖοι ²⁸.

Ἄλλ' ὁ Ἡρώδης οὐδέποτε ἐπαύσατο παρέχων δείγματα γενναιοδωρίας ἐνεργοῦ ἐπιδαψιλεύων δωρεὰς πλουσίας καὶ εἰς ιδιώτας, οὐδὲ τῶν ὑπ' αὐτοῦ μισουμένων ρυπαρωτάτων, δίκην ἐπαιτῶν περιφερομένων, ψευδοφιλοσόφων ἐξαιρουμένων ^{29α}. Ὡς φαίνεται πιθανὸν εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς καὶ μετὰ τὴν ἐπισηφαλῆ ἐξόφλησιν πρὸς τὸ Ἀθηναϊκὸν κοινὸν ²⁹ κατεσκεύασε τὸ πέραν τοῦ Ἰλισσοῦ Παναθηναϊκὸν στάδιον τοῦ Λυκούργου καὶ διεκόσμησεν αὐτὸ τελείως διὰ λευκοῦ μαρμάρου ὀρυχθέντος ἐκ τῶν λαμπρῶν μετάλλων τοῦ Πεντελικοῦ (τὸ ἔργον τοῦτο ἐξετελέσθη ἐν ἔτεσι τέσσαρσι), ὥστε τοῦτο ^{30α} συνεδέθη ἐν γαλητευτικῇ λαμπρότητι πρὸς τὰς πλησίον ἐγειρομένας νέας οἰκοδομὰς τοῦ Ἀδριανοῦ ³⁰. Ἐπί τινος δὲ τῶν πετρωδῶν ὑψωμάτων ὑπερθεν τῶν κατὰ μῆκος πλευρῶν τοῦ σταδίου ᾠκοδόμησε ναὸν (νῦν πάντως ἄνευ μηδενὸς ἰχνους ἀφανισθέντα) τῆς Τύχης καὶ ἐν

²⁸ Φιλοστρ. Β. 1. σ. 549. Ὑπολογιζομένου τοῦ τότε ἀριθμοῦ τῶν Ἀθηναίων πολιτῶν εἰς 6 χιλιάδας ὁ Ἡρώδης ᾤφειλε νὰ καταβάλη τὸ στρογγύλον ποσὸν τῶν 30 χιλιάδων μνῶν (3 ἑκατομμ. δραχμῶν).

^{29α} A. Gell. N. A. IX. 2.

²⁹ Franz ἐν εἰρ. τ. σ. 925 b. ἐν τοῖς ἐσχάτοις ἔτι ἔτεσι τῆς τοῦ Ἀδριανοῦ ἀρχῆς καὶ ἀφοῦ, ὡς φαίνεται, ἅπαξ διηύθυνεν ἤδη τὰ Πανελλήνια καὶ ἤρξε τὴν ἐπάνουμον. Φιλοστρ. Β. 1, σ. 550. Ellissen σ. 76 κξ.

^{30α} Κατὰ τὴν τοῦ Wachsmuth εἰκασίαν (Rhein. Mus. (1868) τόμ. 23. τευχ. 1. σ. 22) ᾠκοδόμησεν ἕως καὶ τὴν εἰς τὸ στάδιον ἄγουσαν ἐπὶ τοῦ Ἰλισσοῦ γέφυραν, ἧς τὰ λείψανα σώζονται ἔτι νῦν.

³⁰ Φιλοστρ. Β. 1. σ. 549 καὶ 550. Πaus A. 19, 7. Σουλδ. ἐν λ. ἴδ. καὶ Ellissen σ. 76 κξ. Breton, Athènes décrite et dessinée σ. 301 κξ. Bursian π. Pauly R. E. 1. σ. 1980 καὶ Geogr. von Griechenl. 1. σ. 320.

αὐτῷ ἄγαλμα ἐλεφάντινον τῆς θεᾶς μετὰ οἶακος ἐν τῇ χειρὶ ³¹. Ἐκ τινος δὲ ἐπιγραφῆς μανθάνομεν ὅτι ὁ Ἡρώδης καὶ ἐν τῷ δήμῳ τῆς Ἀττικῆς Μυρρίνουσι ὠκοδόμησε ναὸν τῆ Ἀθηνᾶ καὶ ἀνέθηκεν ἐν αὐτῷ τὸ τῆς θεᾶς ἄγαλμα ³². Ἀλλὰ τὸ κύριον αὐτοῦ ἐν Ἀθήναις ἔργον ἦτο τὸ μετὰ πολυτελοῦς μεγαλοπρεπείας καὶ ἐξεζητημένου κάλλους οἰκοδομηθὲν ὠδεῖον ἢ θέατρον ἐπεστεγασμένον, ὃπερ ὠκοδόμησε (ἀπὸ τοῦ 161 μ. Χ.) πρὸς τιμητικὴν ἀνάμνησιν τῆς ἄρτι θανούσης δευτέρας αὐτοῦ γυναικὸς Ῥηγίλλης (ἴδ. κατωτέρω) κατὰ τὴν νοτιοδυτικὴν κλιτὺν τῆς Ἀκροπόλεως μετὰ μετώπου τετραμμένου πρὸς νότον περιλαμβάνον 6 χιλιάδας θεατῶν. Ἡ ἀπὸ κέδρων συνισταμένη στέγη ἐξηφανίσθη βεβαίως πρὸ πολλοῦ. Ἀλλὰ τὰ ἐκ λίθου ἐκτισμένα μέρη σώζονται ἔτι σήμερον κατὰ μέγα μέρος, ἐν ταῖς ἡμέραις δὲ ἡμῶν ἐντελῶς πάλιν ἀπεκαλύφθησαν. Τὸ μέρος τὸ προωρισμένον διὰ τὰς ἔδρας τῶν θεατῶν ἠρείδετο εἰς τὴν κλιτὺν τοῦ λόφου τῆς Ἀκροπόλεως· αἱ δὲ ἐν δυσὶ διαμερίσμασι κεχωρισμένα 31 σειραὶ καθισμάτων εἶχον ἔδρας μαρμαρίνας. Ἡ ὀρχήστρα ἦτο ἐστρωμένη διὰ πλακῶν τετραγώνων ποικίλων χρωμάτων, ἔκ τε τοῦ λευκοῦ μαρμάρου τοῦ Πεντελικοῦ καὶ ἐκ τῆς ἀλαμποῦς κυανῆς, ξανθῆς καὶ φαιᾶς ἀρτηριώδους κιπολίνης τῆς Καρύστου. Καὶ οἱ μὲν σύγχρονοι Ἕλληνες ἐθαύμαζον τὴν οἰκοδομήν· ἀλλ' οἱ νεώτεροι εὐρίσκουσιν ὅτι τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο « παραβαλλόμενον πρὸς τὰ λείψανα τῶν Περικλείων χρόνων οὐδεμίαν ἐμποιεῖ βαθεῖαν ἐντύπωσιν ». ³³

³¹ Φιλοστρ. Β. Σ. Β. 1. σ. 550. Breton ἐν εἰρ. τ. σ. 303. C. Keil, sched. epigr. σ. 16. Bursian, Geogr. σ. 320.

³² Ὁ Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 490 (καὶ ἴδ. Ἀρχαιολ. Ἐφημ. ἀρ. 1450. Lebas, Attique ἀρ. 13. Keil π. Pauly ἐν εἰρ. τ. σ. 2099) παραπέμπει ἡμᾶς ἐνταῦθα καὶ εἰς ἄλλο ἔτι, πιθανῶς εἰς τὸν Ἡρώδη τοῦτον ἀναγόμενον, ἀλαμνηστικὸν ἐν Παρθενῶνι μνημεῖον.

³³ Φιλοστρ. Β. 1. σ. 551. καὶ 556. Πausan. Ζ. 20, 3. Σουῖδ. ἐν λ. Ἡρώδης. Böckh C. I. τόμ. 3. ἀρ. 6280 Β. γραμμ. 46. Franz ἐν εἰρ. τ. σ. 924 b. Πιττάχ: Ἀρχαιολ. Ἐφημ. ἀρ. 48. 1858 σ. 1707-1714. R. Schillbach σ. 19 κξ. Bulletin d'Institut Archéol. 1858. σ. 105 Geshards, Archéol. Anz. 1859 ἀρ. 121. σ. 2. ἀρ. 3. Breton ἐν εἰρ. τ. σ. 286 κξ. Bursian, Geogr. von Griechenland. τόμ. 1. σ.

Πλὴν τούτων καὶ ἄλλα διαρκῶς παρεῖχεν ὁ Ἡρώδης δείγματα ἡγεμονικῆς σχεδὸν γενναιοδωρίας. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ Ἡρώδης εἰσηγήσατο τὸ ἔθος, καθ' ὃ οἱ τῶν Ἀθηναίων ἔφηβοι καθήμενοι περὶ τὰς ἐκκλησίας καὶ συνοδεύοντες ταῖς πομπαῖς περιεβάλλοντο γλαμύδας λευκὰς ἀντὶ τῶν τέως εἰθισμένων μελαινῶν· καὶ τὰς γλαμύδας ταύτας προσέφερον αὐτοῖς ὡς δῶρον³⁴. Καὶ ἐν τῇ διακοσμήσει τῶν μεγάλων Παναθηναίων, ἐν ἣ, ὡς καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ ἐπωνύμου ἄρχοντος καὶ ἐν τῇ διακοσμήσει τῶν Πανελληνίων, ἀνέπτυσε τὴν μεγαλοπρεπεστάτην ἐλευθεριότητα, ἐποίησε, πρὸς ἐκπληξιν τοῦ φιλοθεάμονος πλήθους, ἵνα ἡ ἱερὰ ὀλοτρόχος ναῦς ἀνηρτημένον ἔχουσα τὸν πέπλον τῆς θεᾶς διὰ «ὑπογείων» μηχανῶν κινῆται ὑπὸ πλήθους κωπῶν ἐλαυνομένη³⁵. Ὡσαύτως δέ, ὡς ἐρρήθη, ὑποδόμησεν ἐν τῷ δήμῳ Μυρρινοῦντι ναὸν εἰς τὴν Ἀθηναῖαν καὶ νέον ἀνέθηκεν ἐν αὐτῷ ἄγαλμα τῇ Ἀθηνᾶ.^{35α} Ἐνεκα τῶν μεγάλων τούτων δωρεῶν οἱ Ἀθηναῖοι ἐδήλωσαν τὴν πρὸς αὐτὸν εὐγνωμοσύνην καθ' ὃν ἐνέκριναν τρόπον ὅτε ὁ Ἡρώδης δὲν εἶχεν ἔτι περιέλθει εἰς ῥῆξιν πρὸς τὸν δῆμον (ἴδ. κατωτέρω). Οὐ μόνον δὲ ὡς ἄρχων ἐπώνυμος λειτουργήσας καὶ ὡς ἐπιμελητὴς τῶν Παναθηναίων ἐτιμήθη διὰ στεφάνου,³⁶ ἀλλὰ καὶ ἄλλαι ἀπενεμήθησαν αὐτῷ τιμαί, ἔδρα τιμητικὴ ἐκ μαρμαρίου ἐν τῷ θεάτρῳ^{36α} καὶ ἀνδριάντων καὶ ἐπιγραφῶν πλήθος, δι' ὧν αἱ Ἀθηναὶ κατά τοὺς χρόνους

304 καὶ π. Pauly τόμ. 1. σ. 1980. Iwanoff, Annal. dell' instit. XXX. σ. 213 κξ. Keil ἐν εἰρ. τ. σ. 2099. Philologus (1866) τόμ. 23. σ. 503 κξ. Ludwig, Vier Tage in Athen σ. 50.

³⁴ Φιλοστρ. Β. 1, σ. 550. ἴδ. καὶ τὴν ἐν Φιλίστορ. γραμμ. 10. Β.18 σ. 268. ἐπιγραφὴν. Dittenberger. de Attic. ephob. σ. 57-59.

³⁵ Φιλοστρ. Β. 1. σ. 550. (Πausan. Α. 29, 1.) A. Mommsen, Heortologie. σ. 187. Hermann, Gottesdienstlich. Alterth. § 54, 15. Rhein. Mus. XIV. σ. 493. Wachsmuth ἐν Rhein. Mus. (1868) τόμ. 23 τευχ. 1. σ. 46. σημ. 85. Τὰς ὑπὸ τοῦ Φιλοστράτου «ὑπογείους» λεγομένας μηχανὰς ἐρμηνεύει ὁ Ellissen (σ. 76) ὡς τεχνικὸν τινα μηχανισμόν, ἐνδοθι τῆς νεῶς κεκρυμμένον καὶ τοὺς κινητήριους τροχοὺς κρύπτοντα.

^{35α} Πρὸβλ. Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 490. Lebas, Attique ἀρ. 13. σ. 2. Keil ἐν Philolog. Suppl. τόμ. 2 (1863) σ. 557.

³⁶ Φιλοστρ. Β. Σοφ. Β'. 1, 550. Ellissen σ. 76 κξ.

^{36α} Τοῦτο κατ' εἰκασίαν τοῦ Keil ἐν Philol. (1866) τόμ. 23. σ. 662.

τούτους συνείθιζον ἀσμένως καὶ δαψιλῶς νὰ τιμῶσι τοὺς πλουσίους καὶ ἐπιφανεῖς εὐεργέτας αὐτῶν Ῥωμαίους τε καὶ Ἑλληνας³⁷. Ἰδιαιτέρας δὲ μνείας ἐνταῦθα ἄξιον εἶναι τὸ γεγονός ὅτι αἱ τότε 13 φυλαὶ τῆς Ἀττικῆς ἔστησαν εἰς αὐτὴν ἰσαριθμούς ἀνδριάντας μετ' ἐγκωμιαστικῶν ἐπιγραφῶν καὶ ὅτι καὶ ἐν Μυρρινοῦντι ἰδρύθη αὐτῷ ἀνδριάς μετὰ τιμητικῆς ἐπιγραφῆς^{37α}.

Καθόλου δὲ συνωδᾷ τῷ πνεύματι τῶν χρόνων τούτων ἐνεργῶν ὁ Ἡρώδης, καὶ ἐνταῦθα τοῦ Ἀδριανοῦ μιμητῆς γενόμενος, δὲν ἐπεδαψίλευε τὰς εὐεργεσίας αὐτοῦ εἰς μόνους τοὺς Ἀθηναίους, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς Ἑλληνας τῆς ἐπαρχίας Ἀγαίας, καὶ δὴ καὶ πάνυ ἐλευθερίως. Καὶ ἐνταῦθα δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐνήργησε λίαν εὐεργετικῶς καὶ ὠφελίμως. Οὐ μόνον γενναίως παρέσχε βοήθειαν εἰς τὰς πόλεις τῆς Εὐβοίας, εἰς τὰ Μέγαρα καὶ εἰς τὰς ἐν Πελοποννήσῳ³⁸ καὶ Βοιωτίᾳ πόλεις³⁹, ἀλλὰ καὶ τὴν (πιθανῶς ὑπὸ σεισμοῦ ἐπὶ Τραϊανοῦ σ. 190) λίαν καταπεσοῦσαν πόλιν τῆς Ἠπείρου Ὀρικὸν ἠνώρθωσε πολλὰ πρὸς τοῦτο καταναλώσας χρή-

³⁷ Ἐπιγραφὰς τιμητικὰς πρὸς τὸν Ἡρώδην τὸν Ἀττικὸν ἴδ. παρὰ Ross, Archäol. Aufs. τόμ. 2. σ. 653. Περὶ τῶν 13 ὑπὸ τῶν φυλῶν ἰδρυθέντων αὐτῷ ἀνδριάντων ἴδ. Keil παρὰ Pauly ἐν εἰρ. τ. σ. 2098, μετὰ τῶν λειψάνων τῶν ἐπιγραφῶν τούτων (ἀνδριάντα καὶ ἐπιγραφὴν τῆς φυλῆς Ἀντιοχίδος ἴδ. π. Böckh ἀρ. 382. 383)· εἰδήσεις περὶ ἄλλων ἔτι τιμητικῶν ψηφισμάτων ἢ ἀνδριάντων πρὸς τιμὴν τοῦ Ἡρώδου εἰσι συνειλεγμέναι ἐν εἰρ. τ. 2099 κξ· ὡσαύτως δὲ καὶ σημειώσεις περὶ τιμητικῶν ψηφισμάτων ὑπὲρ ἄλλων, καὶ δὴ καὶ ἀλλοδαπῶν φίλων, ὧν ψηφισμάτων ἐν τῇ ἐκτελέσει φαίνεται δραστηρίως ἐργαζόμενος ὁ γενναϊῶδωρος Ἡρώδης, καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς ξένοις δῆμοις· ἴδ. καὶ ἐν Philolog. τόμ. 23 (1866), σ. 233· οὕτω λ. χ. περὶ τινος νεαροῦ Κερκυραίου (Böckh II. ἀρ. 1883).

^{37α} Πρὸβλ. τὰ χωρία τὰ ἐν σημ. 35 α. Καὶ ἐν Πλαταιαῖς φαίνεται ὅτι οἱ ἐκεῖ εἰς τὴν ἑορτὴν τῶν Ἐλευθερίων συναγόμενοι Ἕλληνες ἀνέθεσαν αὐτῷ ἀνδριάντα μετὰ τιμητικῆς ἐπιγραφῆς. Πρὸβλ. Keil, Syll. Inscr. Boeot. ἀρ. 32. σ. 127 κξ. καὶ ἴδ. πρὸς τούτοις Philolog. Suppl. τόμ. 2. ἀρ. 2978.

³⁸ Ἀρχαιολ. Ἐφημ. ἀρ. 3363 σ. 1760. Böckh C. I. ἀρ. 1077, περὶ Μεγάρων. Οἱ Γυθαῖται τῆς Λακωνίας ἀνέθεσαν αὐτῷ ἀνδριάντα ἐν Ἀθήναις, οὗ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ὑμνοῦσιν αὐτὸν ὡς «σωτήρα» καὶ «κτίστην» Ἀρχ. Ἐφημ. ἀρ. 3363, 2.

³⁹ Περὶ Εὐβοίας, Πελοποννήσου καὶ Βοιωτίας καθόλου ἴδ. Φιλοστρ. Β. Σ. Β. 1. σ. 551. Πρὸβλ. καὶ (ὡς πρὸς τὰ ἐν Πλαταιαῖς, ὡς φαίνεται, καὶ τὰ ἐνταῦθα τελούμενα Ἐλευθέρια ὑπὸ Ἡρώδου γενόμενα) Keil, Syll. Inscr. Boeot. ἀρ. 32. σ. 127. ἴδ. πρὸς τούτοις καὶ Philolog. Suppl. τόμ. 2. σ. 630,

ματα ⁴⁰. Φιλάνθρωπος δ' ὢν καὶ τὰ λουτρὰ τῶν Θερμοπυλῶν ἔλαβεν ὑπὸ τὴν ἑαυτοῦ προστασίαν (σ. 266) καὶ ἐνταῦθα τὰ ἀρχαῖον περιφῆμα ἰαματικά ὕδατα κατέστησε χρήσιμα εἰς τοὺς νοσοῦντας τῶν πέριξ χωρῶν κατασκευάσας ὡραίας δεξαμενὰς ἐκ μαρμάρων ⁴¹. Καὶ ὡς θερμὸς δὲ φίλος τῶν μεγάλων πανελληνίων ἑορτῶν ⁴², χάριν τῆς ἐν Ὀλυμπίᾳ πανηγύρεως, ἥτις ἀπὸ τῶν παναρχαίων αἰώνων ἐν τῷ καυματώδει, ὑπὸ σμηνῶν κωνώπων κατατρυχομένη κοιλάδι τοῦ Ἀλφειοῦ ἐν καυστικῷ θέρει ἐστερεῖτο ὕδατος ψυχροῦ, κατασκεύασε μεγαλοπρεπὲς ὕδραγωγεῖον, δι' οὗ ἐπήγαγεν ὕδωρ εἰς τὴν Ὀλυμπίαν. Ἡ χρησιμότης δὲ τοῦ ἔργου τούτου ὡς πρὸς τὴν εὐμάρειαν καὶ τὴν υἰγίειαν τῶν κοινωνῶν τῆς πανηγύρεως, οἵτινες τέως ἔνεκεν ἐλλείψεως ὕδατος ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ πολλάκις ἀπεδεκατίζοντο ὑπὸ πυρετῶν ἐπικινδύνων, δὲν ἠδύνατο βεβαίως νὰ ὑποτιμηθῆ οὐδὲ διὰ τῶν δηκτικῶν λόγων τοῦ καὶ ἐν Ἀθήναις πάντοτε τῷ Ἡρώδῃ δυσμενοῦς ^{43α} κυνικοῦ φιλοσόφου Περειγρίνου Πρωτέως, ὅστις διὰ σκωπτικῶν λόγων προσέβαλλε τὸν Ἡρώδην ἐνώπιον τῶν Ἑλλήνων πάντων «ὡς καταθελύναντα τοὺς Ἕλληνας». Ἀλλ' ὁ τοῦ Περειγρίνου λόγος τοιαύτην ἐξήγειρε παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ὀργήν, ὥστε ὁ κυνικὸς μόνον διὰ ταχείας εἰς τὸν ναὸν τοῦ Διὸς φυγῆς ἠδυνήθη νὰ ἀπαλλαγῆ τοῦ ἀπειλοῦντος αὐτὸν κινδύνου τοῦ νὰ λιθασθῆ ὑπὸ τῶν ὀργισθέντων. Ἐν δὲ τῇ μετὰ τέσσαρα ἔτη τελεσθείσῃ πανηγύρει τῶν Ὀλυμπίων ὁ Περειγρίνος ἐζήτησε νὰ ἐξιλεώσῃ τοὺς Ἕλληνας διὰ καλῶς συν-

⁴⁰ Πρὸλ. κατωτ. σημ. 82 καὶ ἴδ. Φιλοστρ. Β. 1. σ. 551. καὶ 562. ἴδ. καὶ Keil σ. 2018 καὶ Franz ἐν εἰρ. τ. σ. 925 b. (Πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν πάντως ὅτι τὸ παρὰ Συγκέλλῳ, Εὐσεβίῳ καὶ Ἱερωνύμῳ (ἴδ. ἀνωτ. σ. 190 σημ. 72). «Ὀριτός» δὲν εἶναι γραφὴ πλημμελῆς, ἀλλὰ πρέπει νὰ νοηθῆ ὡς ὁ ἐν Εὐβοίᾳ Ὀρεός).

⁴¹ Φιλοστρ. Β. 1. σ. 551 (Παυσαν. Δ. 25, 6) Bursian, Geogr. v. Griechenl. τόμ. 1. σ. 93.

⁴² Φαίνεται ὅτι ὁ Ἡρώδης καὶ πρὸ τῆς Ὀλυμπιακῆς πανηγύρεως ἠγόρευσε ὡς σοφιστῆς (ἴσως ἐν τοῖς ἐγκαινίοις τοῦ ὕδραγωγείου αὐτοῦ). Φιλοστρ. Β. Σ. Α. 25 σ. 539. Β'. 1. σ. 557 πρὸλ. σ. 564 κξ. Keil ἐν εἰρ. τ. σ. 2098. ἀλλὰ καὶ τὴν Πυθικὴν πανήγυριν φαίνεται ὅτι διηύθυνεν ἀπαξ ὡς ἀγωνοθέτης. Φιλοστρ. Β. Σ. Β. 1. σ. 559. Keil σ. 2103 καὶ ἴδ. κατωτ. σημ. 47 καὶ 78.

^{43α} Φιλοστρ. Β. Σ. Β. 1. σ. 563.

τεταγμένου ὑπὲρ τοῦ Ἡρώδου ἐγκωμίου⁴³. Δι' ὁμοίου δὲ ἔργου εὐηργέτησεν ὁ Ἡρώδης (πιθανῶς κατὰ τὸν χρόνον τῆς ὑπατείας ἢ κατ' ἀκολουθίαν ταύτης) καὶ τὴν Ἱταλικὴν πόλιν Κανούσιον⁴⁴. Συνέλαβε δὲ καὶ τὴν ιδέαν νὰ ἐπαναλάβῃ αὐτὸς τὸ παλαιὸν ἔργον τοῦ Νέρωνος καὶ νὰ τάμῃ τὸν Ἴσθμὸν τῆς Κορίνθου· ἀλλὰ τὸ σχέδιον τοῦτο ἔμεινεν ἀπλῶς ιδέα. Τὸ ἐξόχως λυσιτελὲς τοῦτο ἔργον θὰ ὑπερέβαινε πάντως τὰ ὄρια τῶν πόρων καὶ τῆς δυνάμεως καὶ τοῦ πλουσιωτάτου ἰδιώτου ἀνδρός· οὐδ' ὁ Ἡρώδης ἠδύνατο νὰ ἐπιχειρήσῃ τοιοῦτον ἔργον εἰ καὶ αὐτὸς κατὰ τὰ λεγόμενα « λαμπρὸν μὲν ἠγεῖτο ἔργον ἤπειρον ἀποτεμεῖν καὶ πελάγη ξυνάψαι διττὰ καὶ περίπλουσιν σταδίων θαλάττης ξυνελεῖν μήκη, οὐκ ἐθάρρει δ' αὐτὸ αἰτεῖν ἐκ βασιλέως μὴ διαβληθεῖν διανοίας δοκῶν ἄπτεσθαι, ἢ μηδὲ Νέρων ἤρκεσεν » (ἰδ. σ. 147)⁴⁵. Ἀλλὰ κατέλιπεν ἐν Κορίνθῳ ἔργον διακωνίζον τὴν μνήμην αὐτοῦ οἰκοδομήσας ὠδεῖον ἢ ἐστεγασμένον (ὑπωρόφιον) θέατρον (ἀριστερόθεν καὶ ὑπεράνω τῆς ὠραίας εἰς τὴν Σικυωνίαν πύλην ἀγούσης ὁδοῦ σ. 295), ὅπερ κατὰ τε τὸ μέγεθος καὶ τὸ κάλλος μόνον τοῦ ἐν Ἀθήναις τοῦ αὐτοῦ εἶδους ἔργου (τοῦ ὠδείου) ὑπελείπετο (σ. 473)⁴⁶. Καὶ τὰ πανελλήνια δὲ ἰδρύματα τοῦ ἔθνους ἔτυχον τῆς αὐτοῦ ἐπιμελείας μετ' ἀνεξαντλήτου ἐλευθεριότητος. Καὶ ἐν Δελφοῖς μὲν ἐκόσμησε τὸ στάδιον διὰ Πεντελικοῦ μαρμάρου⁴⁷· τὸ δὲ ἐν τῷ Ἴσθμῳ ἱερὸν τοῦ Ποσειδῶνος ἐνέπλησεν ἀγαλμάτων ἀναθεῖς ἐν αὐτῷ,

⁴³ Λουκιαν. περὶ τῆς Περειγίνου τελευταῖας κ. 19. 20. Φιλοστρ. Β. 1. 551. ὁ πρῶτος λόγος τοῦ Περειγίνου, (κατὰ τὴν ἐκ τοῦ Λουκιανοῦ ἐν εἰρ. τ. ἐξαγομένην χρονολογίαν τιθεμένου τοῦ θανάτου τοῦ Περειγίνου εἰς τὸ 165 μ. Χ.) φαίνεται ὅτι ἐγένετο τῷ 153 μ. Χ. περίπου (= Ὀλυμπ. 233, 1), ὁ δὲ δεύτερος τῷ 157 μ. Χ. Τὸ ἐν Ὀλυμπίῃ ὑδραγωγεῖον φαίνεται ὅτι ἀνεκαινίσθη τῷ 153 μ. Χ. Ὁ Franz (σ. 925) θεωρεῖ τοῦτο γενόμενον ἤδη ἐπὶ τοῦ Ἀδριανοῦ.

⁴⁴ Φιλοστρ. Β. 1. σ. 551. Franz σ. 925.

⁴⁵ Φιλοστρ. Β. 1. σ. 551-552. Curtius, Peloponnesus τόμ. 1. σ. 13 καὶ 27.

⁴⁶ Φιλοστρ. Β. 1. σ. 551. Curtius τ. 2. σ. 531 καὶ 592.

⁴⁷ Φιλοστρ. Β. 1. σ. 551. Πausan. I. 331. Πausan. I. 32, 1. Bursian, Geogr. τ. 1. σ. 178. Κατὰ Franz ἐν εἰρ. τ. σ. 925, ἐπὶ τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου καὶ πρὸ τῆς ῥήξεως αὐτοῦ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους.

πλὴν ἄλλων καλλιτεγνημάτων, καὶ ἀγάλματα τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς Ἀμφιτρίτης, ἀμφοτέρα κολοσσιαῖα· ἔστησε δὲ ἐν τῷ σηκῷ τοῦ ναοῦ μεγαλοπρεπές τι καὶ ἔκλαμπρον ἔργον, ἵππους τέσσαρας ἐπιχρύσους μετὰ ὀπλῶν ἐλεφαντίνων καὶ παρὰ τούτους Τρίτωνα δύο χρυσοῦς μὲν μέχρι λαγόνων, κάτωθεν δὲ τούτων ἐλεφαντίνους ἰσταμένους ἔμπροσθεν ἄρματος, ἐφ' οὗ ἴσταντο ὁ Ποσειδῶν καὶ ἡ Ἀμφιτρίτη ἀπὸ χρυσοῦ καὶ ἐλέφαντος καὶ οὗτοι κατεσκευασμένοι. Καὶ τὸ βᾶθρον δέ, ἐφ' οὗ ἦτο τὸ ἄρμα εἴτε ἡ πομπὴ τῶν θεῶν, ἐκοσμεῖτο λαμπρῶς δι' ἀναγλύφων παριστῶντων θάλασσαν ἀνέχουσιν Ἀφροδίτην καὶ ἐκατέρωθεν Νηρηΐδας⁴⁸. Ἐν δὲ τῇ καὶ ἄλλως τοσοῦτον μεγθύμου ἐπιμελείας παρ' αὐτοῦ τυχοῦση Ὀλυμπία ἱδρυσεν ἔτι καὶ ἀγάλματα τῆς Δήμητρος καὶ Περσεφόνης ἐκ Πεντελικοῦ μαρμάρου⁴⁹, ἀντὶ τῶν ἀρχαίων ἀγαλμάτων, ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Δήμητρος τῆς ἐπικαλουμένης Χαμύνης πλησίον τοῦ Ἴπποδρόμου.

Ὁ τρόπος οὗτος τοῦ κατασταθῆναι εὐεργέτην Ἑλλήνων πάσης φυλῆς μεγάλην πανταχοῦ περιεποίησε δημοτικότητα τῷ ζαπλούτῳ Ἀθηναίῳ, ὅστις, ὡς νοεῖται οἰκοθεν, συνεδέετο πρὸς πάσας τὰς ὑπ' αὐτοῦ εὐεργετουμένας πόλεις καὶ χώρας κατὰ τρόπον περιποιῶντα αὐτῷ δύναμιν καὶ ἠθικὴν ῥοπὴν ἐπ' αὐτάς⁵⁰. οὐδέποτε δὲ πάντως ἔλειπον ἐνδείξεις εὐγνωμοσύνης πρὸς αὐτόν, εἰ καὶ ἀσφαλεῖς περὶ τούτων εἰδήσεις οὐδόλως σχεδὸν διεσώθησαν εἰς ἡμᾶς⁵¹.

⁴⁸ Πausan. Β. 1, 7 κξ. Curtius, Peloponn. τόμ. 2. σ. 541. 595. πρβλ. Φιλοστρ. Β. 1. 551. Τὰς δωρεάς ταύτας ἀνάγει ὁ Franz ἐν εἰρ. τ. σ. 925 εἰς τοὺς χρόνους ἔτι τοῦ Ἀδριανοῦ, ἀλλὰ τὴν οἰκοδομίαν τοῦ ὑπὸ Πausανίου οὕτω μνημονευομένου Κορινθιακοῦ ᾠδείου ἀνάγει εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Ἀντωνίνου τοῦ Εὐσεβοῦς, οὗ ἐπὶ τῆς ἀρχῆς (καὶ κατὰ τὸ πρῶτον ἡμῖς τῆς τοῦ Μάρκου Λύρηλιου) φαίνεται ὅτι συνετελέσθησαν αἱ πλείστα τῶν λαμπρῶν οἰκοδομιῶν αὐτοῦ. Πρβλ. Clinton, Fast. Rom. I. σ. 167. 169. Περὶ τῶν οἰκοδομιῶν αὐτοῦ καθόλου ἴδ. ἔτι Hirt, Baukunst II. σ. 390 κξ.

⁴⁹ Πausan. S. 21, 2. Curtius τόμ. 2. σ. 65, 112.

⁵⁰ Πρβλ. ἐν ἄλλοις περὶ Κερκύρας Böckh C. I. τόμ. 2. ἀρ. 1863.

⁵¹ Πρβλ. περὶ Πελοποννήσου τὴν (ἴδ. ἀνωτ. σημ. 38) ἐν τῇ Ἀρχαιολ. Ἐφημ. ἐπιγρ. ἀρ. 3363· ἴδ. καὶ Böckh C. I. ἀρ. 1077. Keil, Syll. inscr. Boeot. ἀρ. XXXII. σ. 127· περὶ τῆς νήσου Κέω Böckh C. I. τόμ. 2. ἀρ. 2371.

Ὁ Ἡρώδης κεκτημένος περιουσίαν κολοσσιαίαν, ἦν, μεθ' ὅλην αὐτοῦ τὴν σπάταλον ἐλευθεριότητα, διὰ καλῆς οἰκονομικῆς διαχειρίσεως καὶ διὰ τῶν διαρκῶς διδομένων αὐτῷ ὑπὸ τῶν πολυπληθῶν αὐτοῦ ἀκροατῶν γενναίων διδύκτρων διετήρει κατ' οὐσίαν ἀμειώτον· περιβαλλόμενος αἰγλήν ἐξωτερικὴν διὰ τῶν πρὸς τὰς ἀριστοκρατικὰς τάξεις καὶ πρὸς τὴν Ῥωμαϊκὴν αὐλὴν συνδεουσῶν αὐτὸν σχέσεων· ὡς καθηγητῆς τῆς ῥητορικῆς ἐν Ἀθήναις περιστοιχούμενος ὑπὸ πυκνοῦ ὁμίλου ἀκροατῶν ἐνθουσιωδῶν, πρὸς οὓς φερόμενος συνήθως κατ' ἀξιάγαστον πάνυ τρόπον καὶ μετὰ βαθείας εὐμενείας ἐκράτει αὐτοὺς ἐν ἀκαταπονήτῳ ὀραστηριότητι, μὴ διστάζων ἐνίοτε καὶ νὰ ἐπιτιμᾷ αὐτοὺς μετὰ λεπτότητος ἄμα καὶ ὀξύτητος ⁵², ἀσμένως δὲ προσκαλῶν αὐτοὺς παρ' ἑαυτὸν εἰς τὰς ὀροσερὰς καὶ τερπνὰς αὐτοῦ ἐπαύσεις, ἰδίως εἰς Κηφισίαν, κατὰ

⁵² Περὶ Ἡρώδου ὑπὸ ἔποψιν φιλολογικὴν δὲν προτιθέμεθα νὰ πραγματευθῶμεν ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ· ἴδ. περὶ τούτου τὴν παρὰ Keil ἐν εἰρ. τ. σ. 2100 συλλογὴν τῶν σημειώσεων καὶ Westermann, *Gesch. der Griech. Beredtsamkeit.* σ. 202. § 90. 16. πρβλ. Gell. N. A. I. 2. IX. 2. XVIII. 10. Φιλοστρ. B. Σ. B. 1. 14. σ. 554. 18. σ. 593. 31. σ. 624. τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολ. (Ἐπιστολὴ πρόσθετ.) Α'. Περὶ τῆς θέσεως καὶ σημασίας αὐτοῦ ἐν τῇ ἐξωτερικῇ ἱστορίᾳ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν ἴδ. κατωτέρω τόμ. Γ'. καὶ ἐν παρόδῳ Keil ἐν εἰρ. τ. Franz ἐν εἰρ. τ. σ. 925 b. Μαθηταὶ τοῦ Ἡρώδου ἦσαν: (πλὴν τοῦ Αὔλου Γελλίου) ὁ σοφιστῆς Ἀριστοκλῆς ὁ Περγαμηνός, ἀκροασάμενος τοῦ Ἡρώδου ἐν Ῥώμῃ (Φιλοστρ. B. Σ. B. 3. σ. 567), Ἀριστείδης ὁ Σμυρναῖος (Φιλοστρ. B. 9 σ. 581), ὁ ἐκ τῶν ἀγαπητῶν αὐτοῦ μαθητῶν Ἀδριανός ὁ Τύριος (Φιλοστρ. B. 10. σ. 58 κξ. καὶ πρβλ. Franz ἐν εἰρ. τ. σ. 924. 925), ὅστις φαίνεται ὅτι συνεδέθη πρὸς τὸν Ἡρώδη ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς τοοῦτο ἐν Ἀσία ἀρχῆς· Σουίδ. ἐν λ. Ἀδριανός. Ὁ βραδύτερον ἀνταγωνιστῆς αὐτοῦ γενόμενος Θεόδοτος (Φιλοστρ. B. 2. σ. 567) ἔπειτα Χρῆστος ὁ Βυζάντιος (Φιλοστρ. B. 11. σ. 591 καὶ 592). Παιυσάνιος ὁ Καππαδόχης (B. 13 σ. 594), Πτολεμαῖος ὁ Ναυκρατίτης B. 15 σ. 595. Ροῦφος ὁ ἐκ Περίνθου B. 17. σ. 598. Ὀνόμαρχος ὁ Ἄνδριος B. 18. σ. 598. Πρβλ. καὶ B. 26, 614. * πάντες οὗτοι, μεθ' ὧν ἀναφέρονται καὶ πολλοὶ ἄλλοι, οἷος Ἀμφικλῆς ὁ Καλιδεύς (Φιλοστρ. B. 8. 579), Σκέπτος ὁ Κορίνθιος (Φιλ. B. 5. σ. 573 καὶ 10 σ. 585 πρβλ. καὶ Franz ἐν εἰρ. τ.) οὐδεμίαν ἐκτήσαντο μεγάλην φήμην. Πρβλ. καθόλου καὶ Ellissen σ. 87 κξ. τιμητικὰ ὀνόματα τοῦ Ἡρώδου ὡς ῥήτορος ἴδ. παρὰ Böekh C. I. III. ἀρ. 6280 B. γραμμ. 37· ἴδ. καὶ Franz σ. 924 καὶ πρβλ.

* Ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ λέγεται ὅτι ὁ Ἡρώδης ὑπῆρξε κατὰ τινὰ εἶδησιν διδάσκαλος καὶ τοῦ Ἡρακλείδου, ἀλλ' ὅτι ἡ εἶδησις αὕτη δὲν ἦτο ἀξιόπιστος. (Σ. Μ.)

τούς θερινοὺς καύσωνας^{52z}. διατελῶν εἰς φιλίας σχέσεις πρὸς τοὺς ἐξέχοντας λογίους ῥήτορας ἢ σοφιστὰς καὶ φιλοσόφους τῶν χρόνων τούτων τοὺς τε ἐν Ἀθήναις καὶ τοὺς ἐν ἄλλαις Ἑλληνικαῖς, ἰδίως ταῖς ἐν Ἀσίᾳ, πόλεσιν, ὡς πλὴν ἄλλων πρὸς τοὺς διδασκάλους αὐτοῦ Φαβωρίνον καὶ Πολέμωνα, πρὸς τὸν Βοιωτὸν Σέξτον, πρὸς τὸν Δημόνακτα, πρὸς τοὺς πρῶην μαθητὰς αὐτοῦ Ἀριστοκλῆν τὸν ἐκ Περγάμου, εἰς ὃν, ὡς ἀπέδήμει αὐτός, παρέπεμπε τοὺς ἀχροατὰς αὐτοῦ, καὶ τὸν Ἀδριανὸν τὸν Τύριον, καὶ δὴ πρὸς τὸν μέγαν σατιρικὸν Λουκιανόν⁵³. τιμώμενος ἐξόχως ἐν τε τῇ Ἑλλάδι καὶ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος· διαιτώμενος ἐν πάσῃ εὐμαρείᾳ, κεκτημένος δὲ ἐπαύλεις τερπνάς, ἰδίως ἐν Μαραθῶνι καὶ ἐν τῇ χαριτωμένῃ, πηγαίων ὑδάτων ἀφθονούσῃ Κηφισίᾳ (ἐν τῷ τερπνῷ τούτῳ τόπῳ, οὐ τῶν δροσερῶν σκιῶν καὶ λαμπρῶν ἄλσῶν, χαριστάτων κήπων καὶ περιπάτων, εἰς οὓς ἀνῆκον καὶ μεγαλοπρεπέσταται στοαὶ καὶ λουτρά, ὁ Γέλλιος τὴν χαριστάτην ποι-

Ἀριστείδ. εἰς Πλάτων. Α. σ. 33. Ἱμερίου Ἐκλογ. ΙΓ. 31 * σ. 232. Φιλοστρ. Β. Σ. Β. 17 σ. 598 («ἐλαμπρύνετο τῷ Ἡρώδῃ (ὁ Ροῦφος) δεσπότην τ' αὐτὸν καλῶν καὶ Ἑλλήνων γλῶσσαν καὶ λόγων βασιλέα καὶ πολλὰ τοιαῦτα») καὶ 10 σ. 586 «Ἡρώδην δὲ τὸν βασιλέα τῶν λόγων» καὶ 5 σ. 574. ἴδ. καὶ Β. 1 σ. 564.

^{52a} Gell. N. A. I. 2. 2. XVIII. 10, 1.

⁵³ Περὶ Φαβωρίνου ἴδ. ἀνωτέρω σ. 219 καὶ Φιλοστρ. Β. Σ. Α. 8. σ. 490. περὶ Πολέμωνος (Φιλοστρ. Α. 25 σ. 539 καὶ 541)· περὶ Σέξτου Β. 1. σ. 558. περὶ Δημόνακτος ἴδ. Λουκιαν. Δημων. κ. 24. 25. 33. ** περὶ Ἀριστοκλέους ἴδ. Φιλοστρ. Β. 3. σ. 567. περὶ Λουκιανοῦ. Λουκιαν. περὶ τῆς Περεγρίνου τελευτῆς κ. 13 ***.

* Μοὶ εἶναι πάντῃ ἄπορον πῶς ὁ συγγραφεὺς περὶ Ἡρώδου προκειμένου παρέπεμψεν εἰς τὸ μνημονευθὲν χωρίον τοῦ Ἱμερίου, ἐνῶ οὗτ' ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ, οὐδ' ἐν ταῖς Ἐκλογαῖς καθόλου οὐδ' ἐν τοῖς Λόγοις τοῦ Ἱμερίου ἐλαχίστη γίνεται μνεία τοῦ Ἡρώδου· ἐν δὲ τῷ προκειμένῳ χωρίῳ ὁ λόγος ἀπλῶς περὶ τοῦ Μέλητος ποταμοῦ. Μῆτι ὁ συγγραφεὺς τὰ ἐν τῷ Ζ. Λόγῳ τοῦ Ἱμερίου (κ. 11.) περὶ τοῦ Ἡροδότου λεγόμενα («Ἡ μὲν οὖν Καρίνη Μοῦσα, τὸν Ἡρόδοτον λέγω, τὴν μικροῦ νικῶσαν καὶ ποίησιν...») ὑπέλαβεν, κατὰ παραδρομὴν, ὡς περὶ Ἡρώδου λεγόμενα; (Σ. Μ.)

** Ἐκ τῶν παρατιθεμένων χωρίων δὲν ἐξάγεται ὅτι ὁ Ἡρώδης διτετέλει εἰς ἰδιαιτέραν οἰκειότητα πρὸς τὸν Δημόνακτα. (Σ. Μ.)

*** Οὐδὲν ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ ὑπάρχει ὑπαινισσόμενον σχέσεις οἰκειότητος ἢ ἀπλῶς σχέσεις γνωριμίας μεταξὺ Ἡρώδου καὶ Λουκιανοῦ· ἀπλῶς λέγει ὁ Λουκιανὸς περὶ Περεγρίνου ὅτι οὗτος «ἄνδρα παιδεῖα καὶ ἀξιώματι προὔχοντα, διότι καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις εὖ ἐποίησε τὴν Ἑλλάδα καὶ ὕδωρ ἐπήγαγε τῇ Ὀλυμπίᾳ, κακῶς ἠγόρευεν» ἐννοῶν προδήλως τὸν Ἡρώδην. (Σ. Μ.)

εἶται περιγραφὴν)⁵⁴, ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ, ὅστις νῦν ἔτι ἕνεκα τῆς ὑγιουῦς καὶ ἐν τῷ θερινῷ καύσωνι ἠδέως δροσερᾶς θέσεως αὐτοῦ καὶ τῶν πολλῶν αὐτοῦ δροσερῶν πηγῶν, τῶν τερπνῶν κήπων καὶ παντοίων καρπίμων δένδρων, τῶν δασῶν καὶ τῶν ἐλαιώνων, κυπαρίσων, πλατάνων καὶ λευκῶν παρίσταται ὡς «εὐάρεστος ὄασις ἐν τῇ ἐρήμῳ Ἀττικῇ χώρᾳ»· διὰ ταῦτα πάντα, λέγομεν, ὁ Ἡρώδης ἠδύνατο νὰ θεωρηθῆ ὁ εὐδαιμονέστατος τῶν Ἑλλήνων τῶν χρόνων ἐκείνων. Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τὸν βίον τοῦ ἀνδρὸς τούτου ἔπεσον σκοτειναὶ σκιαί, καὶ οἱ τελευταῖοι χρόνοι τῆς ζωῆς αὐτοῦ δὲν ἔμειναν ἀπηλλαγμένοι, οὐχὶ ἄνευ ὑπαιτιότητος καὶ αὐτοῦ τούτου, θλιβερῶν δοκιμασιῶν.

Ἐν πρώτοις ὁ οικογενειακὸς αὐτοῦ βίος δὲν ἦτο λίαν εὐφρόσυνος. Ὁ ἐκ τῆς Ἀλκίας υἱὸς αὐτοῦ φαίνεται ὅτι ἀπέθανε πρόωρος^{55α}. Ἡ δευτέρα αὐτοῦ γυνὴ ἐγέννησεν αὐτῷ τέσσαρα τέκνα, ὧν τρία ἀναφέρονται ὀνομαστὶ ὑπὸ τοῦ βιογράφου τοῦ Ἡρώδου Φιλοστράτου, ὁ υἱὸς Ἀττικὸς καὶ δύο θυγατέρες, ἡ Παναθηναίς, ἡ λαβοῦσα, ὡς φαίνεται, τὸ ὄνομα ἐκ τῶν Παναθηναίων, καὶ ἡ Ἑλπινίκη, ἡ ὀνομασθεῖσα οὕτως ἕνεκα τῆς περιφήμου ἀδελφῆς τοῦ μεγάλου Κίμωνος⁵⁵. Δύο τῶν τέκνων τούτων, ἐν οἷς ἡ Παναθηναίς, ἀπέθανον πρὸ τῆς μητρὸς (ἦτοι πρὸ τοῦ 160 ἢ 161)⁵⁶. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι πρὸς ἔνδειξιν ζωηρᾶς συμπαθείας τῷ πενθοῦντι

⁵⁴ Gell. N. A. I. 2, 2. XVIII. 10, 1. καὶ πρὸλ. Brandis «Mittheilungen über Griechenland. τόμ. 1. σ. 335 κξ. Stephani. Reise in Griechenl. I. σ. 1 κξ. Bursian, Geogr. τόμ. 1. σ. 343. καὶ ἴδ. περὶ τῆς νῦν καλλονῆς τῆς χώρας ταύτης Ellissen σ. 83. Schillbach σ. 8. Ludwig, Vier Tage in Athen σ. 64 κξ. Παρατηρήθη δὲ ὅτι αἱ τερπναὶ αὗται κτήσεις τοῦ Ἡρώδου ἀνήκον εἰς τὴν Ἐρεγθιδά καὶ τὴν Αἰαντιδά φυλῆν, εἰς ὧν τοὺς ἐπωνύμους ἥρωας ἀνῆγε τὸ γένος αὐτοῦ. Franz ἐν εἰρ. τ. σ. 923 τέλ.

^{55α} Εἶναι δὲ πιθανῶς ὁ υἱὸς οὗτος ὁ ὑπὸ Λουκιανοῦ (Δημων. 25) μνημονευόμενος, ἐφ' ᾧ θανόντι βραθέως ἐπέπνευε ὁ Ἡρώδης.

⁵⁵ Φιλοστρ. Β. 1. σ. 558. Keil ἐν εἰρ. τ. σ. 2101 κξ. Böckh C. I. III. ἀρ. 6280 Β. γραμμ. 13 κξ. Franz ἐν εἰρ. τ. σ. 922. 923.

⁵⁶ Böckh C. I. Gr. III. ἀρ. 6280 Β. σ. 13 κξ. Keil ἐν εἰρ. τ. Franz ἐν εἰρ. τ. καὶ σ. 925.

πατρί, τῷ μεγάλῃς τότε ἀπολαύοντι ἔτι τιμῆς παρ' αὐτοῖς, ἔθαψαν ἐπισήμως ἐν τῷ ἄστει τὴν Παναθηναίδα καὶ μετὰ τῆς συνήθους αὐτοῖς ὑπερβολῆς ἐψηφίσαντο ἵνα ἡ ἡμέρα, καθ' ἣν ἀπέθανεν, ἐξαιρεθῆ τοῦ ἔτους! ⁵⁷. Ἀλλ' ὁ Ἡρώδης ἀπώλεσε καὶ τὴν δευτέραν αὐτοῦ γυναῖκα Ῥηγίλλαν. Περὶ τοῦ θανάτου αὐτῆς (160 ἢ 161 μ. Χ.) ⁵⁸ διεδόθησαν ἀμέσως ἀπαίσιιοι φῆμαι. Ὁ Ἡρώδης, ἐνῶ ἐν τῇ νεότητι αὐτοῦ ἦτο λίαν τραχύς, τυραννικὸς καὶ αὐθαίρετος, πρὸς τοὺς δούλους καὶ τοὺς ἀπελευθέρους τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ⁵⁹, γενόμενος ἀνὴρ ὠριμος ἐδείκνυε πολλὴν ἐπιείκειαν πρὸς τοὺς ἰδίους αὐτοῦ ἀπελευθέρους. Λέγεται δὲ ὅτι, ὅτε ἡ Ῥηγίλλα εὕρισκετο ἐν τῷ ὀγδόῳ μηνὶ τῆς ἐγκυμοσύνης αὐτῆς, ὀργισθεὶς κατ' αὐτῆς ὁ Ἡρώδης δι' ἀσήμαντόν τινα αἰτίαν προσέταξεν εἰς τὸν ἀπελευθέρου Ἀλκιμέδοντα νὰ τύψῃ αὐτὴν· πληγεῖσα δ' αὕτη εἰς τὴν γαστέρα ἀπέθανεν «ἐν ὠμῷ τῷ τόκῳ»! ⁶⁰. Ὅπως ἂν ἔχῃσι τὰ κατὰ τὸ γεγονός, ὁ τῆς Ῥηγίλλης ἀδελφός, ὢν τότε ὑπατικός, ἐπελάβετο μετὰ σπουδῆς τοῦ ἔργου καὶ ἤγειρε δίχην ἐπὶ φόνῳ κατὰ τοῦ γαμβροῦ, πολίτου ὄντος Ῥωμαίου καὶ ὑπατικοῦ, ἐνώπιον τῆς Ῥωμαϊκῆς Συγκλήτου. Καὶ ὁ μὲν Ἡρώδης μετὰ σφοδρὰν πρὸς τὸν Βραδούαν λογομαχίαν ἠθωώθη ὑπὸ τῆς Συγκλήτου· ἀλλ' αἱ ζοφεραὶ σκιαὶ τῆς φήμης, αἱ ἐπιφοιτῶσαι εἰς τὸν ἀτυχῆ οἶκον αὐτοῦ, ὅν ἐπαυσεν ⁶¹. Καὶ νῦν ὁ χηρεύσας ἀνὴρ ὠρμησεν εἰς λατρείαν τῆς ἀποθανούσης κατὰ τρόπον ἐντελῶς σύμφωνον πρὸς τὸν ἰδιότροπον αὐτοῦ χαρακτῆρα, λατρείαν ἀληθῶς ἔκτροπον. Καὶ ἄλλως εἰθισμένος ὁ ἀνὴρ νὰ πενθῇ ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῶν προσφιλῶν αὐτῷ ὄντων κατὰ τρόπον ἀηδῶς ὑπερβολικόν ⁶², ἐζήτει νῦν, ὅτε ἴσως ἐπιέζεν αὐτὸν ἡ μεταμέλεια καὶ ἡ τύψις τοῦ συν-

⁵⁷ Keil ἐν εἰρ. τ. Φιλοστρ. Β. 1. σ. 558.

⁵⁸ Keil ἐν εἰρ. τ. σ. 2102 καὶ ἴδ. καὶ C. I. Gr. III. Franz σ. 922. 925 καὶ Philolog. (1866) τόμ. 23. σ. 503.

⁵⁹ Φιλοστρ. Β. Σ. Β. 1. σ. 549 (πρὸς ἀνωτ. σημ. 27α).

⁶⁰ Φιλοστρ. Β. 1. σ. 503.

⁶¹ Φιλοστρ. Β. Σ. Β. 1. σ. 535 καὶ Keil σ. 2101.

⁶² Πρὸς Λουκιαν. Ἰημων. ἐκ. 24. 25. 33.

ειδότης (καὶ ἂν ἔτι αἰ φῆμαι ἐκεῖναι ἦσαν ψευδεῖς), ὅτε ἦτο ἀνάγκη νὰ ἐξιλεωθῶσιν οἱ εὐγενεῖς ἐν Ἰταλίᾳ συγγενεῖς καὶ νὰ φιμωθῶσι τὰ κακὰ στόματα ἐν Ἀθήναις, νὰ περιβάλη ἀκριβῶς μετ' αἰγλῆς τὴν τῆς Ῥηγίλλης μνήμην. Πλὴν δὲ τῶν μικρὰν σημασίαν ἔχόντων μνημείων ⁶³, ὠκοδόμησε πρὸς μνήμην αὐτῆς τὸ ἀνωτέρω περιγραφέν μέγα ἐν Ἀθήναις ὠδεῖον, ἱδρυσε δὲ πρὸς αὐτὴν καὶ ἐν Κηφισίᾳ καὶ ἐν Μαραθῶνι ἀνδριάντας, μετὰ χαρακτηριστικῆς ἐπιγραφῆς ⁶⁴.

Ἄλλ' ἵνα δείξῃ ἐπισήμως εἰς ὅλον τὸν κόσμον ἐν Ἰταλίᾳ τε καὶ ἐν Ἑλλάδι, πόσον βαθέως ἤλγει ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῆς Ῥηγίλλ-

⁶³ Φιλοστρ. Β. Σ. Β. 1, 8 καὶ 9 σ. 556. 557. Οὕτως ὁ Ἡρώδης ἐνεκα πένθους «ἀνεβάλετο τὴν δευτέραν κλήρωσιν τῆς δπάτου ἀρχῆς» ἤτοι ἀπέσχε τῆς κληρώσεως εἰς τὸ τοῦ ἀνθυπάτου ἀξίωμα, ἀνέθηκε δὲ τὸν κόσμον τῆς Ῥηγίλλης εἰς τὸ ἐν Ἐλευσίनि ἱερόν· ἔπειτα δὲ καὶ ὡς ζῶσαν εἰστία τὴν Ῥηγίλλαν (Λουκιαν. Δημων. κ. 33)· πρὸς τοῦτοις καὶ τὴν ὄψιν τῆς οἰκίας ἤλλαξε μελαίνων τὰ τοῦ οἴκου κοσμήματα (ἄνθη) διὰ παραπετασμάτων, χρώματος μέλανος, καὶ λίθου Λεσβίου «κατηφοῦς καὶ μέλανος» (Conze Lesbos σ. 48) καὶ ἐν τοιαύτῃ τοῦ πένθους ἐκδηλώσει προῆλθε μέχρι τοῦ γελοίου, ἕωσοῦ ἐπὶ τέλους τὸ σκῶμμα τοῦ φίλου αὐτοῦ φιλοσόφου Λευκίου, ἐπανήγαγεν αὐτὸν εἰς μείζονα φρόνησιν.

⁶⁴ Μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς «Ἀππία Ἀννία Ῥηγίλλα, Ἡρώδου γυνή, τὸ φῶς τῆς οἰκίας», καὶ κατάρας κατὰ παντὸς βεβηλοῦντος τὸ ἄγαλμα, ἐκ 13 γραμμῶν συγκειμένης ἴδ. Keil ἐν εἰρ. τ. σ. 2101. Syll. Inscr. Boeot. σ. 131. L Stephani, «Reise durch einige Gegenden des nördl. Griechenlands.» I. σ. 2. Ἀρχαιολ. Ἐφημ. ἀρ. 4033. Lebas, Attique ἀρ. 657. σ. 196. «Revue Archéologique» ἐν εἰρ. τ. 1844 σ. 52. Περὶ λειψάνου ἀγάλματος ἐκ μαρμάρου μετὰ ἐπιγραφῆς: «Ἀππία Ἀννία Ῥηγίλλα, τὸ φῶς τῆς οἰκίας», κειμένου μεταξὺ Προβαλίνθου καὶ Μαραθῶνος ἴδ. παρὰ Fr. Lenormant. Inscript. Graec. ined. centur. second. et tert. ἀρ. 193 ἐν Rhein. Mus. Jahrg. 21 (1866) τευχ. 3. σ. 384. Ὁ Ross ἀνεκάλυψε «ποιητικόν τι τεμάχιον, ἐν ᾧ, ὡς φαίνεται, ὁ ἥλιος καὶ ἡ γῆ καὶ ὁ οὐρανὸς ἐκαλοῦντο μάρτυρες τοῦ ἐπὶ τῇ Ῥηγίλλῃ πένθους» (ἴδ. Ross, Archäol. Aufs. τόμ. 2. σ. 653. ἀρ. 5. A. Lebas, Attique ἀρ. 685 σ. 196). Ὡς ἄλλην ἔκφρασιν τοῦ ἐπὶ τῇ Ῥηγίλλῃ πένθους τοῦ Ἡρώδου ἴδ. καὶ τὸ ἐν Ῥώμῃ μνημεῖον καὶ τὴν ἐπιγραφὴν τὴν παρὰ Böckh C. I. τόμ. 3. ἀρ. 6185, ἐξ ἧς μανθάνομεν ὅτι τὸ μνημα τῆς Ῥηγίλλης τὸ περιέχον τὴν κόνιν αὐτῆς ἦτο ἐν Ἀττικῇ, ἤτοι ἐν Ἀθήναις· ἦτο δὲ τὸ μνημα πιθανῶς εἰδός τι ἡρώου (πρβλ. Franz ἐν εἰρ. τ. σ. 924 εἰς ἀρ. 6280 Β. γραμμ. 44). Ἄγαλμα τῆς Ῥηγίλλης φαίνεται ὅτι ἴστατο ἐν τῇ κόγχῃ τῆς ἀνατολικῆς παρόδου τοῦ ὠδείου (Schillbach σ. 25), πιστεύεται δὲ ὅτι τὸ ἄγαλμα τὸ ἐν τῇ κόγχῃ τῆς δυτικῆς παρόδου παρίστα τὸν Ἡρώδην αὐτόν, ὡς καὶ ἄλλη τις παρὰ τὴν ὀρχήστραν εὐρεθεῖσα προτομὴ παρίστα τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἀττικόν,

λης καὶ πόσον μεγάλως ἐπεθύμει νὰ τιμήσῃ τὴν μνήμην αὐτῆς, ἀφιέρωσεν ἐν Ἰταλίᾳ εἰς τὴν μνήμην αὐτῆς τὸν κῆπον καὶ τὸν παράδεισον τὸν ἐν τῷ χωρίῳ Τριοπίῳ⁶⁵, τῷ ἀνήκοντι εἰς τὴν Ῥηγίλλαν, καὶ πιθανῶς ὑπὸ τοῦ Ἡρώδου ὀνομασθέντι Τριοπίῳ κατὰ τὸ ὄνομα τοῦ Ἑλλήνου ἥρωος Τριοπα⁶⁶. Τὸ χωρίον (τὸ κτήμα δηλονότι) ἔκειτο^{67α} ἐπὶ τῆς Ἀππίας ὁδοῦ ἐπὶ τῆς τρίτης στήλης

⁶⁵ Πρβλ. καὶ Böckh C. I. Gr. τόμ. 3. σ. 916. 920 καὶ 921. ἀρ. 6280 A. Ellissen σ. 84. Πρὸς τούτοις κατὰ τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην τὸ Τριόπιον ἦτο ἀφιερωμένον εἰς τὴν Ἀθηναῖν καὶ τὴν Νέμεσιν τῆς Ῥαμνοῦντος. Keil σ. 2. 1102. πρβλ. καὶ Append. ad Marmor. Oxon. σ. 302. ἀρ. 28.

⁶⁶ Τοῦτο διδάσκει ἡμᾶς ἐπιγραφὴ τις (Böckh C. I. 1. ἀ. 26. σ. 42. 45. πρβλ. καὶ τὴν ἐπιγρ. τὴν παρὰ Montfaucon, Diarium Italicum. Paris 1702. σ. 125 (νῦν ἐν B. C. I. III. σ. 375 ἀρ. 6184), ἐνθα ἡ Ἀννία Ῥηγίλλα «τὸ φῶς τῆς οἰκίας», παρίσταται ὡς κτήτωρ τοῦ κτήματος, ἴδ. καὶ ἀρ. 6280 B. γραμμ. 49. Franz σ. 924), ἐπὶ τινος ἐπὶ πάπα Παύλου Γ. (1534-1549) παρὰ τὴν Ἀππίαν ὁδὸν (Via Appia) εὐρεθείσης στήλης, κειμένης πρότερον μὲν ἐν τοῖς Φαρνεσίοις κήποις, νῦν δὲ ἐν τῷ ἔθνικῳ Μουσεῖῳ (Museo nazionale) τῆς Νεαπόλεως. Πρβλ. καὶ Ellissen σ. 84. σημ. 3. Περὶ τῆς (ἐν Κνίδῳ) λατρείας τοῦ Τριοπα καὶ τῆς συναφείας αὐτῆς πρὸς τὸ σύστημα τῆς λατρείας τῆς Δήμητρος ἴδ. Böckh C. I. 1. σ. 45 κξ. Preller, Griech. Mytholog. τόμ. 1. σ. 199 καὶ 607.

^{67α} (Böckh C. I. 1. σ. 42. 45. 458). Μόνον αἱ (ὡσαύτως εἰς τὴν Δήμητρα καὶ Περσεφόνην ἀνακείμεναι) στήλαι καὶ τὸ ἐπιστόλιον τοῦ προπυλαίου εἶναι ἐκ μαρμάρου Καρύστου Εὐδοίας (marmo cipollino): Ἡ πλινθοδομία τῆς κυρίας οἰκοδομῆς (ἴδ. Bergau, das Grabmal der Annia Regilla σ. 470 κξ.) εἶχε καταστῆ κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον ἐν τῇ τῶν μνημάτων οἰκοδομίᾳ ἐπικρατοῦν ἔθιμον (mode) ὡς ἐπάνοδος εἰς τὴν ἀρχέτυπον οἰκοδομικὴν τῶν Ῥωμαίων. — Ἐπιγραφὴ τις (Böckh. C. I. Gr. III. ἀρ. 6280 B) παρῆναι ταῖς Ῥωμαίαις γυναιξὶ νὰ τιμῶσι τὴν Ῥηγίλλαν ὡς ἡρωῖν. Αἱ ἐπιγραφαὶ αἱ ἔμμετροι ἀρ. 6280 A. καὶ B. (αἱ ἐκ τῆς ἐπαύλεως Borghesi εἰς Παρισίους κομισθεῖσαι, αἱ περιέχουσαι ἐν ἑξαμέτροις δακτυλικοῖς τὴν καθιέρωσιν τοῦ Τριοπίου εἰς εἰς τὴν Ἀθηναῖν καὶ τὴν Νέμεσιν (39 A), καὶ τὴν ἀποθέωσιν τῆς Ῥηγίλλης (59b.)) «εἰσὶ πιθανῶς πεποιημέναι ὑπὸ τοῦ Μαρκέλλου ἐκείνου, οὗ τὸ ὄνομα ἡ δευτέρα ἐπιγραφὴ φέρει ἐν τῇ προμετωπίδι καὶ ὅστις θεωρεῖται ὅτι εἶναι ὁ ἐκ Σίδης τῆς Παμφυλίας καταγόμενος ἰατρός καὶ ποιητὴς Μάρκελλος». Keil ἐν εἰρ. τ. σ. 2101. Franz ἐν εἰρ. τ. 925 a. Ellissen σ. 84 κξ. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἱεροῦ προέρχεται καὶ ἡ δίγλωσσος ἐπιγραφὴ C. I. τ. III. ἀρ. 6184 «Ἀννία Ῥηγίλλα, Ἡρώδου γυνή, τὸ φῶς τῆς οἰκίας, (ῆς) τινος ταῦτα τὰ χωρία γέγονεν». «Annia Regilla, Herodis uxor, lumen domus, cuius haec praedia fuerunt». Κατὰ τὴν εἴσοδον τοῦ Τριοπίου ἱεροῦ ἴσταντο ἀπέναντι ἀλλήλων αἱ δύο τῇ Δήμητρι καὶ τῇ Κόρῃ καὶ τοῖς καταχθονίοις θεοῖς ἀφιερωμέναι στήλαι, ὧν ἀπαγορεύεται ἡ ἀφαίρεσις, αἵτινες διατηροῦνται νῦν ἐν Νεαπόλει Keil ἐν εἰρ. τ. Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 26. σ. 42 κξ. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἐπικρατοῦσαν γνώμην ὁ

τοῦ ὀκτασταδίου (τοῦ Ῥωμαϊκοῦ μιλλαρίου), τούτέστι τρία μίλια μακρὰν τῆς Ῥώμης), καὶ συνέκειτο ἐκ μιᾶς μικρᾶς κώμης, ἀγρῶν σιτοφόρων, οἰνοφύτων καὶ ἐλαιώνων καὶ λειβαδίων. Μικρόν τι ἄλλος ἐνταῦθα ἀφιέρωσεν ὁ Ἡρώδης εἰς τὴν Δήμητρα καὶ Περσεφόνην καὶ τὴν μετὰ θάνατον ἠρωΐδα γενομένην Ῥηγίλλαν. Ἐνταῦθα δὲ ἐποίησε καὶ νεκροταφεῖον, ὅπερ περιέβαλε διὰ τειχῶν καὶ ἀφιέρωσεν αὐτὸς εἰς τὴν Ἀθηνᾶν καὶ τὴν Νέμεσιν· ἦτο δὲ ἀπηγορευμένον αὐστηρῶς νὰ θάπτηται τις ἐν τῷ νεκροταφείῳ τούτῳ μὴ ὢν ἐκ τῶν ἀπογόνων τοῦ Ἡρώδου. Ἐντὸς δὲ τοῦ περιτετειχισμένου τούτου κοιμητηρίου ὤκοδόμησε ναόν, ὃν, ἐπειδὴ δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιτύχη τὴν ἐπίσημον ἀποθέωσιν τῆς ἐξ αὐτοκρατορικοῦ μὲν γένους καταγομένης, ἀλλὰ μὴ αὐτοκρατείας γενομένης γυναικὸς αὐτοῦ, καὶ κατ' ἀκολουθίαν δὲν ἠδύνατο νὰ προσφέρῃ εἰς αὐτὴν θείας τιμᾶς, ἀφιέρωσεν εἰς τὴν Δήμητρα καὶ εἰς τὴν Φαυστίαν τὴν νεωτέραν, γυναῖκα τοῦ αὐτοκράτορος Μάρκου Αὐρηλίου, καὶ ἐν τῷ ναῷ τούτῳ ἱδρυσεν τὸ ἄγαλμα τῆς Ἀννίας Ῥηγίλλης, οὕτως ὥστε τὸ ὄλον ἦτο κατεσκευασμένον μόνον πρὸς τιμὴν τῆς Ῥηγίλλης. Αἱ νεώταται ἔρευναι κατέστησαν πιθανὸν ὅτι τὸ ἀρχαῖον ἐκ πλίνθου ὤκοδομημένον ἄτεχνον κτίριον τὸ ὑφούμενον ἐπὶ λόφου τινὸς δεσπόζοντος ἐπὶ μεγάλην ἔκτασιν τῆς περιοχῆς τῆς Ῥώμης, οὐ μακρὰν τοῦ τάφου τῆς Καικιλίας Μετέλλας μεταξὺ τῆς Ἀππίας ὁδοῦ καὶ τῆς ἐκ τοῦ λεγομένου σπηλαίου τῆς Ἡγερίας λίαν γνωστῆς κοιλάδος τοῦ ποταμίου Ἀλμῶνος (νῦν Cafarellο), κτίριον ἐν σχήματι ναοῦ μετὰ προτεμενίσματος περιβαλλομένου ὑπὸ τεσσάρων κίωνων, (νῦν τετειχισμένου), ὅπερ κατὰ τὸν ἕνατον ἤδη αἰῶνα μετεβλήθη εἰς ναὸν χριστιανικόν, ἀφιερωμένον εἰς τὸν πάπαν Οὐρβανόν, (νῦν ἐγκαταλελειμμένον) ἦτο ὁ πρὸς τιμὴν τῆς Ἀννίας Ῥηγίλλης οἰκοδομηθεὶς ἐν τῷ μνημονευθέντι κοιμητηρίῳ ναός. Ἐκ τοῦ περιβόλου τοῦ περιβάλλοντος τὸ κτίριον τοῦτο ἐσώθησάν τινα ἀξιο-

Franz ἰδίως φρονεῖ (ἐν εἰρ. τ. σ. 921. 923) ὅτι ἡ Φαυστίνα ἦτο ἡ πρεσβυτέρα, ἦτοι ἡ γυνὴ τοῦ Ἀντωνίνου τοῦ Εὐσεβοῦς.

λογα ὑποτειχίσματα εὐρύνοντα· τὸ ὑψίπεδον τοῦ ὄρους πρὸς βορρᾶν. Ἐκ τῆς ἡμελημένης δὲ τούτων κατασκευῆς γίνεται δῆλον ὅτι ἡ οἰκοδομία ἐξετελέσθη μετὰ πολλῆς σπουδῆς. Εὐρίσκονται δὲ καὶ νῦν ἔτι πολλὰ μικρὰ τεμάγια ἐκ τῶν πολυτίμων εἰδῶν τοῦ Ἀττικοῦ, ἰδίως δὲ καὶ τοῦ καλλίστου Παρίου μαρμάρου. Τὰ λείψανα δὲ ταῦτα μαρτυροῦσι περὶ τῆς μεγάλης πολυτελείας, μεθ' ἧς ἐξετελέσθη ἡ ὅλη οἰκοδομία ⁶⁷.

Ἐὰν καὶ κατὰ πόσον ἐπέτυχεν ὁ Ἡρώδης διὰ τοιούτου ὑπερμέτρου πένθους νὰ ἐξιλεώσῃ τοὺς ἐν Ἰταλίᾳ συγγενεῖς αὐτοῦ καὶ νὰ περιστείλῃ τὰς περὶ τοῦ θανάτου τῆς γυναικὸς Ῥηγίλλης διαδοθείσας κακὰς φήμας, τοῦτο δὲν γινώσκωμεν. Βέβαιον μόνον εἶναι ἔνθεν μὲν ὅτι ὁ αὐτοκρατορικὸς οἶκος ἐθεώρησεν αὐτὸν ἀθῶον καὶ ἐπεδαψίλευσεν αὐτῷ διαρκῶς δείγματα εὐνοίας, ἔνθεν δὲ ὅτι ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου νέαι συμφοραὶ πολλαχῶς ἐνέσκηψαν εἰς αὐτόν. Ἐτι πρὸ τοῦ 168 μ. Χ. ἀπώλεσε τὴν δευτέραν αὐτοῦ ἀγα-

⁶⁷ Πρὸς R. Bergau «Philologus» τόμ. 24. τευχ. 3 (1866) «Das Grabmal der Annia Regilla zu Rom». σ. 465. 468 κξ. 471. Ἡ οἰκοδομία τοῦ μνήματος, κατὰ τρόπον Ἑλληνικόν, εἶναι ἐστραμμένη ἀπὸ δυσμῶν πρὸς ἀνατολάς, ὥστε ἡ κυρία εἴσοδος καὶ ἡ τῶν κίωνων στοὰ κεῖνται ἐν τῇ ἀνατολικῇ πλευρᾷ. Σφραγίς δὲ ἀπὸ κεράμου μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς

Opus Dol. Aeli Asclepi
ex pr. Faustinae, Aug. figlin. Pontici.

μαρτυρεῖ ὅτι τὸ οἰκοδόμημα ἔχει τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου. Ἀμφότεροι οἱ ἐν τῷ ἐσωτερικῷ εἰς τὴν καμαρωτὴν στέγην συναπτόμενοι ζωοφόροι μετὰ τῶν τροπαίων, ἄνευ τεχνικῆς ἐνότητος συνηγμένοι, εἰσὶ προσθήκαι μεταγενέστεραι. Τὸ κτίριον εἶχε καταστῆ μνημα οἰκογενειακόν, ἔνθα ἐτάφησαν πολλοὶ τῆς Ῥηγίλλης ἀπόγονοι (αὕτη κατέλιπεν ἕνα υἱόν καὶ μίαν θυγατέρα)· εἰς ἕνα δὲ τῶν ἀπογόνων τούτων ἀναφέρεται πιθανῶς ἡ παράστασις αὕτη. (Ἴσως δὲ ἀναφέρεται ὡσαύτως εἰς ἕνα τῶν ἀπογόνων τούτων ἢ ἐν τῇ αὐτῇ τοῦ palazzo Farnese εὐρισκομένη ἐκ λευκοῦ μαρμάρου σαρχοφάγος ἢ κεκοσμημένη δι' ἀναγλύφου εἰκόνος παριστώσης κυνηγόν, ἣτις φαίνεται ὅτι εὐρέθη ἐν τῇ ἐπαύλει τοῦ Ἡρώδου). Ἡ λεγομένη κρύπτη Ἡγερίας, ἢ κειμένη κάτωθεν τοῦ λόφου, ἐφ' οὗ τὸ μνημα, μετὰ τῆς ὅλης ἀρχαίας αὐτῆς μεγαλοπρεποῦς κατασκευῆς, μετὰ τῶν ἐκεῖ εὐρεθέντων λειψάνων τοῦ ἐν Λακωνίᾳ λατομηθέντος πορφυροῦ μαρμάρου (rosso antico), ὄφιονέου (serpentino) καὶ ἄλλων πολυτίμων μαρμάρου εἰδῶν, ἀνῆκεν ὡσαύτως καθὰ εἰκάζει ὁ Bergau (σ. 472) εἰς τὸν κῆπον τῆς Ῥηγίλλης.

πητὴν θυγατέρα Ἑλπινίκην⁶⁸. Καὶ ὁ μόνος δὲ ὑπολειφθεὶς αὐτῶ υἱὸς Ἀπτικός⁶⁹, ὃν καὶ ὁ αὐτοκράτωρ ἤδη Ἀντωνῖνος, ὡς ἐν παρ-
 ἔργῳ ρητέον, εἶχε προαγάγει εἰς ἀξίωμα συγκλητικοῦ⁷⁰, οὐδαμῶς
 συνετέλεσεν εἰς τὴν εὐτυχίαν αὐτοῦ, ἀφοῦ ὁ νεανίας οὗτος δὲν ἦτο
 μόνον ἀσθενὴς τῷ πνεύματι καὶ παῖς ὢν ἤδη παρὰ πάσας τὰς γενο-
 μένας ὑπὸ τοῦ πατρὸς προσπαθείας (ἐνίοτε καὶ ἐν τισὶ πάντως λίαν
 παραδόξους) ἔμεινε λίαν δυσγράμματος, ἀλλὰ καὶ ἐν ὠριμωτέρῃ
 ἡλικίᾳ ἦν ἔκδοτος εἰς μέθην καὶ εἰς ἄλλας ἀκολασίας⁷¹. Οὕτως
 ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ὁ γηράσκων ἤδη Ἡρώδης κοινωνοῦς τῆς
 διανοίας αὐτοῦ εἶχε τοὺς ἀπελευθέρους. Καίτοι δὲ ἡδέως περιεποιεῖτο
 κοσμίους καὶ γενναίους νεανίας, οἳοι ἦσαν ὁ Ἀχιλλεύς, ὁ Πολυδεύ-
 κης, ὁ Μέμνων^{71α}, οὓς ὄντας πνευματικοὺς αὐτοῦ τροφίμους, ἴσα
 πρὸς τοὺς γνησίους παῖδας ἠγάπα, καὶ ὢν τὸν θάνατον ἐπένησε

⁶⁸ Πρὸβλ. Franz ἐν εἰρ. τ. σ. 922a. 925 b. Keil ἐν εἰρ. τ. σ. 2102. Φιλολογ. Β. Σ. Β. 1. σ. 558.

⁶⁹ C. I. Gr. III. ἀρ. 6185. Φιλολογ. Β. Σ. Β. 558.

⁷⁰ C. I. Gr. ἐν εἰρ. τ. ἀρ. 6185 σ. 875 καὶ ἀρ. 6280 Β. γραμμ. 19-28. σ. 922. 923. Πρὸβλ. Jacobs, Antholog. Gr. IX. 392 καὶ Inscr. in App. ad Marmor. Oxon. σ. 302 ἀρ. 28. Keil, Syll. inser. Boeot. σ. 130.

⁷¹ Φιλολογ. Β. Σ. Β. 1. σ. 558.

^{71α} Ὁ Μέμνων οὗτος θεωρεῖται συνήθως ὡς ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν ὑπὸ τοῦ Φιλοστράτου (Β. Ἀπολλ. Τυαν. Γ. 11) μνημονευόμενον νεαρόν Αἰθίοπα τοῦ Ἡρώδου, τὸν καλούμενον ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ Μένωνα· πρὸβλ. Kayser εἰς τὸ εἶρημ. χωρ. σ. 183. *

* Ἀμφότερα τὰ ὀνόματα Μένων καὶ Μέμνων μνημονεύονται μόνον ὑπὸ Φιλοστράτου, ἀμφότεροι δὲ οἱ ἄνδρες καλοῦνται τρόφιμοι· πιθανῶς τὸ Μέμνων εἶναι τὸ μόνον ὀρθόν, δοθέν εἰς τὸν τρόφιμον κατ' ἀναλογίαν τῶν εἰς ἄλλους τροφίμους τοῦ Ἡρώδου διδομένων ὀνομάτων Ἀχιλλεύς, Πολυδεύκης, ἀφοῦ μάλιστα ὁ Μέμνων ὁ «υἱὸς τῆς Ἡοῦς» ἦτο Αἰθίοψ, ἔξ ὑπὸ τοῦ Οὐιργιλίου (I. 480) λέγεται *niger* = μέλας. Εἶναι ἄρα γε ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος Μένων ἢ Μέμνων ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν ἐν σ. 164 σημ. μνημονευθέντα Ἀυτολήκυθον τὸν «ικανῶς μέλανα Ἰνδόν»; Βεβαίως τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ Φιλοστράτου περὶ Μένωνος (ἐν εἰρ. χ.) ὅτι «ἀπ' Αἰθίοπων ἦν» δὲν κωλύει ἡμᾶς νὰ υποθέσωμεν ὅτι ἦτο καὶ αὐτὸς Ἰνδός, ἀφοῦ καὶ ἐν τῷ εἰρ. χωρ. τοιοῦτός τις ὑπάρχει ὑπαινιγμὸς «ὑποστίλθειν αὐτῷ Ἰνδῷ τινι νεανίᾳ μελαντάτῳ μνησοιδῶς τὸ μεσόφρυον· τὸ τί δ' ἀκούω χρόνοις ὑστερον καὶ περὶ Μένωνα τὸν Ἡρώδου τοῦ σοφιστοῦ τρόφιμον ἐν μειρακίῳ δόξαι». Ἀλλ' ἐκεῖνο ὅπερ ἀντίκειται πρὸς πᾶσαν ὑπόθεσιν περὶ τῆς ταυτότητος τοῦ Μέμνωνος πρὸς τὸν Ἀυτολήκυθον εἶναι ὅτι οὗτος μὲν ἦτο μᾶλλον γελωτοποιὸς (ἄθυρμα) τοῦ Ἡρώδου καὶ ἐδαρβάριζε τὴν γλῶσσαν, ἐνῶ ὁ Μέμνων λέγεται ὅτι ἦτο γενναῖος καὶ φιλομαθής, ὡς ὁ Ἀχιλλεύς καὶ ὁ Πολυδεύκης. (Σ. Μ.)

μετὰ πάθους καὶ ἐν ὑπερβολαῖς⁷², ἐξ ἄλλου ἐπέτρεπε νῦν καὶ εἰς τοὺς ἰσχυροὺς αὐτοῦ οἰκέτας καθ' ὅλα τὰ φαινόμενα ὑπερβασίας ἐν τοῖς ἔργοις αὐτῶν, καὶ αἱ τοιαῦται ὑπερβασίαι ἐπήνεγκον τέλος χαλεπὰς μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν Ἀθηναίων ἀστῶν συγκρούσεις.

Ἡ θέσις τοῦ Ἡρώδου ἀπέναντι τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ εἶχε καταντήσει κατὰ μικρὸν λίαν δυσάρεστος. Ἄνῆρ κεκτημένος τὸν πλοῦτον καὶ τὴν ἐπί παιδείᾳ φήμην, ἔχων δ' ἐνταύτῳ καὶ τὴν κενοδοξίαν τοῦ Ἡρώδου, ἀναγκαιῶς ἐμελλε νὰ παρεκκλίνῃ κατὰ μικρὸν τῆς γραμμῆς τῆς ἀστικῆς ἰσότητος πρὸς τὴν ἀσθενῆ καὶ σχετικῶς πενιχρὰν τάξιν τῶν ἀστῶν, ὅσω μᾶλλον εἶχε συνείδησιν τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἀπὸ ἐτῶν πολλῶν πρὸς τὴν πόλιν ἀπαύστως γενομένων ἐνεργειῶν καὶ ὅσω ἀσφαλέστερον ἀπήλαυε τῆς εὐνοίας τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐλῆς. Καὶ δὲν ἦτο μὲν ὁ Ἡρώδης οἷός τις Ἀλκιβιάδης ἀρεσκόμενος εἰς ἀκόλαστα νεανιεύματα, ἦτο δ' ἀπηλλαγμένος καὶ τῆς φαυλότητος τοῦ Σπαρτιάτου Εὐρυκλέους (τόμ. Α'. σ. 648 κέξ.). Ἄλλ' ἦτο, ἰδίως ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ γήρατος αὐτοῦ, φύσις τυραννικὴ καὶ σφοδρὰ ὣν δὲ λίαν ἀξιάγαστος ἐν τῇ πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ κοινωνίᾳ ἐγίνετο κατὰ τὰς περιστάσεις λίαν ὀξύς καὶ σαρκαστικὸς πρὸς νεανίας ὑπεροπτικούς καὶ φληνάφους^{72α}. Καὶ ἐν ταῖς συνουσίαις δὲ πρὸς τοὺς συναδέλφους αὐτοῦ,

⁷² Ὁ Ἡρ. πρὸς παραμυθίαν αὐτοῦ πρὸς τοῖς ἄλλοις ἀνετίθει πολυαριθμούς εἰκόνας τῶν τροφίμων ἐν σχήματι κυνηγῶν ἐν τοῖς δήμοις Μαραθῶνος καὶ Κηφισιάς, ἐν δρυμοῖς, ἐν ἀγροῖς, παρὰ πηγὰς ὑδάτων καὶ ὑπὸ σκιᾶς πλατάνων. Φιλοστρ. Β. Σ. Β. 1. σ. 558-559. Τὰ σωζόμενα λείψανα ἐπιγραφῶν ἀναφέρονται ἅπαντα εἰς τὸν νεαρόν πρὸ τοῦ θανάτου ἐτι τῆς Ἀλκίας θανόντα (ὑπὸ τοῦ Ἡρώδου «ἀφηρωισθέντα» πρὸλ. σ. 21 σημ. 17α) Πολυδεύκην ἢ Πολυδευκίωνα, εἰς ὃν αὐτοκράτωρ τις, πιθανῶς ὁ Ἀδριανός, κατ' εἰσῆγησιν τοῦ Ἡρώδου, ὡς «Βισόλλιον Πολυδευκίωνα» πρὸς τῇ ἰθαγενείᾳ ἔδωκε καὶ τὸν χρυσοῦν δακτύλιον προαγαγὼν αὐτὸν καὶ εἰς τὰς ἰππέως (Keil, Philolog. (1866) τόμ. 23. σ. 233 κξ)· ἐπὶ τῷ Πολυδεύκους θανάτῳ ὁ Ἡρ. ἐπέμβει κατὰ τρόπον ὑπερβολικόν (Λουκιαν. Δημ. κ. 24. 33)· ἴδ. περὶ τούτων Böckh C. I. 1. ἀρ. 989.-990. (ἐν ἐπιγρ. Κηφισιάς) ἀρ. 991. 992. (ἐπιγρ. Μαραθῶνος) 771, ἴδ. καὶ Keil, Philol. ἐν εἰρ. τ. (ἐπιγρ. Κηφισ.) ἀρ. 964 (ἐπιγρ. Ὀρωποῦ)· Ἀρχαιολ. Ἐφημερ. ἀρ. 2841. 4034. 4035. ἐτι δὲ ἐπ. Ῥαμουόντος, Keil, Philol. τόμ. 23 (σ. 233. Böckh ἀρ. 995, 1 καὶ Keil σ. 2103.

^{72α} Gell. N. A. I. 2, 3 — 13. Φιλοστρ. Β. 5, σ. 573.

μεθ' ὄλην τὴν ἐπίχαριν λεπτότητα αὐτοῦ, δὲν ἦτο ἀπηλλαγμέ-
νος καὶ φθόνου καὶ ῥαδιούργου ζηλοτυπίας (ἴδ. κατωτέρω), καὶ
πρὸς τινὰς δὲ τῶν συγχρόνων αὐτοῦ⁷²⁶, παρεμπιπτούσης ἔχθρας
τινὸς ἢ ἀνταγωνισμοῦ, δυσμενῆς πικρὸς χλευαστῆς καὶ τραχέως
προσβλητικὸς· πρὸς δὲ τοὺς πολλοὺς τῶν ἀστῶν, ὧν ὑπερεῖχε
κατὰ τὴν δόξαν καὶ τὸν πλοῦτον ὡς τις ἡγεμών, δὲν ἦτο βεβαίως
προσηφιλῆς. Κατέστησε δέ, ὡς φαίνεται, κατὰ τρόπον ἀπηνέστα-
τον, ἐπαισθητὸν εἰς τοὺς Ἀθηναίους, καὶ εἰς αὐτοὺς ἔτι τοὺς ἐξ
ἐπισήμων γενῶν καταγομένους ἀνταγωνιστὰς αὐτοῦ, ὅτι ἦτο νῦν
ὁ ἀληθὴς κύριος τῆς μικρᾶς δημοκρατικῆς πολιτείας· πιθανῶς δὲ
καὶ διὰ τῆς ὄλης αὐτοῦ ἐν τῇ πόλει θέσεως τοιαύτην ἤσκει ἐπι-
τὰς ἀρχὰς τῆς πόλεως ῥοπήν, ὥστε δὲν ἠδύνατό τις νὰ ἀντιτάσ-
σῃται πρὸς αὐτὸν εὐκόλως.

Ἄλλ' οἱ Ἀθηναῖοι οὐδὲ τότε ἦσαν ἄνθρωποι δυνάμενοι ν' ἀνέ-
χωνται ἐπὶ μακρὸν τοιαύτην κατάστασιν πραγμάτων. Οἱ εὐτρά-
πελοι καὶ ὀξυνοῦστατοι Κεκροπίδαι δὲν εἶχον μόνον βλέμμα ὀξύ
καὶ γλῶσσαν ἔτι ὀξυτέραν ἀπέναντι τῶν πολλῶν ἰδιοτροπιῶν καὶ
τῶν λίαν φανερῶν ἀδυναμιῶν τοῦ μεγάλου ἀριστοκρατικοῦ τοῦ
πλοῦτου, ὅστις νῦν τοσοῦτον ἐπαχθῶς ἐδέσποζεν ἐν τῇ πόλει. Οἱ
Ἀθηναῖοι τῶν χρόνων τούτων καὶ πρὸς τὰς εὐεργεσίας ἔτι, τὰς
ὑπὸ τοῦ Ἡρώδου κατὰ τὰς τότε ἐπικρατούσας κλίσεις τῶν ἀνθρώ-
πων ἐπιδεικνυομένας εἰς αὐτούς, τοσοῦτον ὀλίγον ἐθεώρουν ἑαυτοὺς
ὀφείλοντας χάριν διαρκῆ, ὅσον καὶ οἱ μεγάλοι πρόγονοι αὐτῶν πρὸς
τὸν μέγαν Θεμιστοκλῆν, εὐθύς ὡς ἤρξατο ὁ εὐεργέτης νὰ ἀσεβῇ
πρὸς τὴν χάριν ταύτην καὶ νὰ καθιστᾷ ἑαυτὸν ἐπαχθῆ εἰς τοὺς
συμπολίτας. Τέλος δὲ καὶ τὸ δημοκρατικὸν πνεῦμα ἦτο τότε ἐν
Ἀθήναις τοσοῦτον ἔτι ἰσχυρόν, ὥστε ὁ γηραιὸς καὶ στυγνὸς κατα-

⁷²⁶ Περὶ τῆς περιφρονήσεως τοῦ Ἡρώδου πρὸς τὸν κυνικὸν Περεγρίνον ἴδ. Φίλοστρ. Β. Σοφ. Β. 1, 563 «γεγηράκαμεν ἔφη (Ἡρώδης τῷ Περεγρίνῳ) σὺ μὲν κακῶς ἀγορεύων, ἐγὼ δ' ἀκούων, ἐνδεικνύμενος δήπου τὸ ἀκούειν μὲν, καταγελᾶν δὲ ὑπὸ τοῦ πεπεῖσθαι τὰς ψευδεῖς λαιδορίας μὴ περαιτέρω ἀκοῆς ἤκειν». Ὁ Ἡρώδης ἦτο σφοδρὸς πολέμιος πρὸς τὸν κενόδοξον ἄμα καὶ θερμότατον καὶ ἐπιχολώτατον Κίλικα σοφιστὴν Φίλαγρον, ὃν καὶ πονηρότατα ὑπεσκέλισε. Φίλοστρ. Β. Σ. Β, 8 σ. 578. καὶ 579.

σταθεῖς καθηγητῆς Ἡρώδης κατὰ γνήσιον Ἀττικὸν ἦθος ἐθεωρήθη ἐπὶ τέλους κατὰ μικρὸν « τύραννος ». Ἄλλ' ἢ κατὰ τοῦ ἀνδρὸς δυσαρέσκεια ηὔξηθη μεγάλως, ὅτε οἱ τοῦ γηραιοῦ δεσπότη ἀπελεύθεροι, ὁ Ἀλκιμέδων ἐκεῖνος, οὗ τὰς ὡραίας θυγατέρας ἠγάπα ὁ Ἡρώδης ὡς ἴδια αὐτοῦ τέκνα ⁷³, καὶ ἄλλοι ⁷⁴, κατὰ τὰ συνήθως γινόμενα ὑπὸ τῶν βαναύσων θυρωρῶν καὶ τῶν αὐταρχούντων θαλαμηπόλων ἐν ταῖς οἰκοῖς τῆς ἐπιχρυσωμένης ἀριστοκρατίας, εἶχον τὴν τόλμην νὰ μετέρχωνται διαγωγὴν ἀναιδῶς θρασεῖαν.

Τέλος ἢ τοῦ Ἡρώδου ἀπὸ τῆς λαμπρᾶς αὐτοῦ ἐν Ἀθήναις θέσεως καὶ ὑπερόχου δυνάμεως πτώσις ἐπῆλθε τῷ 168 μ. Χ. ^{75α} κατ' ἀκολουθίαν τῆς κατ' αὐτοῦ συμπτώσεως τῆς δημοκρατικῆς ὀργῆς τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ καὶ τῆς πρὸς αὐτὸν δυσμενείας τῶν τότε ἀνωτάτων Ῥωμαίων ἐπαρχιακῶν ἐν Ἀχαΐᾳ ἀρχόντων. Μεταξὺ τῶν ἐν Ἑλλάδι Ῥωμαίων διοικητῶν τῆς περιόδου ταύτης, ὧν τὰ ὀνόματα διεσώθησαν ἡμῖν ⁷⁵, ἐντίμου μνείας ἄξιοι ἐγέ-

⁷³ Φιλостρ. Β. Σ. Β. 1. σ. 560 τέλ.

⁷⁴ Φιλостρ. Β. 1. σ. 561 τέλ.

^{75α}. Ὁ χρόνος τῶν γεγονότων τούτων εἶναι ἀμφισβητήσιμος. Ὁ Clinton (Fast-Roman. τόμ. 1 σ. 161) τὴν ἐν Συρμίῳ βαρεῖαν κατὰ τοῦ Ἡρώδου προσβολὴν, μετ' ἀκριβῆ χρονολογικὸν ὑπολογισμόν, τίθει εἰς τὸ ἔτος 168 μ. Χ., ἤτοι εἰς τοὺς ὑστέρους τούτου χρόνους· κατὰ τὸν ὑπολογισμόν τοῦ Cl. οἱ αὐτοκράτορες Μάρκος Αὐρηλῖος καὶ Οὐῆρος διήλθον τὸν χειμῶνα τοῦ 167/8 ἐν Συρμίῳ. Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ Wieterrheim, Gesch. der Völkerwanderung τόμ. 2. σ. 42 κξ. καὶ Finlay σ. 23. προλογ. (εἰς τὸ ἔτος 171 ἀνῆγε τὸ γεγονός ὁ Tillemont II. σ. 367· μετὰ τοῦτον δὲ ὁ Ellissen σ. 80 καὶ ὁ Franz ἐν εἰρ. τ. σ. 922. 925.)

⁷⁵ Ἐν τοῖς μετὰ τὸν Ἀδριανὸν χρόνοις (τιθεμένων κατὰ μέρος τῶν γενικώτατα ἀναφερομένων περὶ ὑπάρξεως διοικητῶν ἐν Ἀχαΐᾳ, ἤτοι ἐν Κορίνθῳ, ὡς λ.χ. τῶν ἀναφερομένων ἐν ταῖς Ἀπουληίου Μεμορφώσεσι Χ.) ἐν τῇ περιόδῳ, ἣς ἐνταῦθα ἀρηγήθημεν τὴν ἱστορίαν, φαίνονται ὡς ἀρχαντες ἐν Ἀχαΐᾳ οἱ ἐξῆς Ῥωμαῖοι διοικητικοὶ ἄρχοντες, ὧν τὰ ὀνόματα καθίστανται γνωστὰ ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν. Ἴσως ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Μ. Αὐρηλίου (ἀλλὰ μετὰ τὸ ἔ. 925 ἁ. κ. Ῥ. = 172 μ. Χ.), πιθανῶς δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ Καρακάλλα μόνον ἤρξεν ἐν Ἀχαΐᾳ ὁ ἐν πολλαῖς ἐπιγραφαῖς ἀναφερόμενος ταμίης καὶ ἀντιστράτηγος Τιβέριος Κλαύδιος Φαβωρίνος Νικήρατος· ἴδ. Böckh C. I. 1. ἀρ. 1131 (ἐπιγρ. Ἄργους) καὶ ἀρ. 1327 (ἐπ. Σπάρτης). Gruter σ. 389 b. Mommsen, Inscr. Neapolitan. σ. 96. ἀρ. 1879. Orelli σ. 3113 (πρὸς. Zumpt, Comm. Epigr. τόμ. 2. σ. 21 καὶ 30 κξ. Marini, Frat. arvali II. σ. 764). Ὁ ἀνθύπατος Φλ. Κλαύδιος Σουλπικιανὸς (παρὰ

νοντο ἰδίως δύο ἀδελφοί, οἱ ἐπὶ παιδεύσει, στρατηγικῇ ἀρετῇ καὶ πλούτῳ ἐξέχοντες Κυντίλιοι, ὁ Σέξτος Κυντίλιος Κονδιανὸς καὶ ὁ Σέξτος Κυντίλιος Μάξιμος, πολῖται Ῥωμαῖοι γεννηθέντες ἐν Τροίᾳ. Περὶ τούτων λέγεται ὅτι ὄντες πρὸς ἀλλήλους συνδεδεμένοι δι' ἀδελφικῆς ἀγάπης οὐ μόνον τὰ λοιπὰ πολιτικὰ ἀξιώματα ὁμοῦ πάντοτε περιεβλήθησαν, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐπαρχίας, εἰς ἃς ἐπέμφθησαν, κοινῇ διώκουν· οὕτως, ὥστε τοῦ ἐνὸς τῶν ἀδελφῶν ὄντος ὅπουδῆποτε διοικητοῦ, ὁ ἕτερος ἦτο πάρεδρος τῷ

Orelli ἀρ. 131) ἀνήκει πάντως εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Κομμόδου· ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ ἀνθύπατος Γάιος Σαβούκιος Μαῖωρ Καικιλανὸς (παρὰ Orelli ἀρ. 6487 καὶ 7420). Ἐπὶ δὲ τοῦ Σεπτιμίου Σεδήρου εὐρίσκομεν τὸν ἐν Διγέστοις (XXXVI. 1. ad SC. Trebellianum I. 81) ἀναφερόμενον ἀνθύπατον Αὐρηλίον Πρόκλον (Proclus). Ἐπὶ τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου ἐπίτροπος Καίσαρος ἐν Ἀχαΐᾳ ἦτο ὁ (ἔπειτα αὐτοκράτωρ) Μ. Δίδιος (Σεβῆρος) Σάλδιος Ἰουλιανός. ἴδ. Reines. syntagm. Inscr. VI. 42. σ. 114. 416· καὶ ἴδ. πρὸς τούτοις Marini, Frat. arvali τόμ. 2. σ. 771. Τῷ 196 μ. Χ. (ἐπὶ τοῦ Σεπτιμίου Σεδήρου) ἀναφέρεται τις ἐν Ἀθῆναις Καίσαρος πρεσβευτῆς (legatus) καὶ λογιστῆς (παρὰ Böckh C. 1. τ. ἀρ. 353 γραμμ. 32 κξ.). Δὲν δύνامي νὰ καθορίσω ἀκριβῶς τὸν χρόνον τοῦ ἀνθυπάτου Μ. Μετιλίου Ῥούφου (Orelli ἀρ. 2272), τοῦ ἀνθυπάτου Λ. Ἀλδινίου Σατορνίνου (παρὰ Mommsen, Inscr. Neapolitan. σ. 211 ἀρ. 4033), εἴτα τοῦ ταμίου ὡς φαίνεται καὶ ἀντιστρατήγου (quaest. pro praet.) Κοίντου Πραιτέστου Φλωρεντίνου (μετὰ τὸν Τραϊανὸν ἢ μετὰ τὸν Λ. Οὐῆρον) ἴδ. Jahrbuch. d. Vereins v. Alterthumsfr. im Rheinland XII. (1848) σ. 195. καὶ πρὸλ. Revue archéol. 1847. 15 Iulii σ. 258 καὶ τοῦ ταμίου καὶ ἀντιστρατήγου Σ. Ἰουλίου Πριμινιανοῦ (π. Orelli ἀρ. 3623). Ὡσαύτως δὲ ἄγνωστος ὁ χρόνος καὶ τὰ αἷτια τῆς ἀποστολῆς τοῦ πρεσβευτοῦ καὶ ἀντιστρατήγου (legatus pro praet.) Γαίου Μακκωνίου Οὐῆρου (π. Orelli ἀρ. 5209). Ἄλλοι ἐν ταῖς ἐπαρχίαις διοικητικοὶ ἄρχοντες, ὧν δὲν δυνάμεθα νὰ προσδιορίσωμεν ἀκριβῶς τὸν τῆς ἀρχῆς χρόνον, εἶναι ὁ πρεσβευτῆς καὶ ἀντιστρατήγος Γάιος Κορνήλιος Φῆλιξ Θράλλος (π. Orelli ἀρ. 3177)· οἱ ταμίαι Μεμίνιος (π. Orelli ἀρ. 6915) καὶ Τ. Μάρκιος (π. Orelli ἀρ. 6020). Ἄγνωστος εἶναι ὁ χρόνος τῶν ἀνθυπάτων τῆς Μακεδονίας Λύλου Ποντίου Οὐῆρου (π. Böckh II. σ. 992. ἀρ. 1999 b. ἴδ. πρὸς τούτους Becker - Marquardt R. A. III. 1. σ. 118 σημ. 755) καὶ Ἑλδίνου Καιρηλλίου Πολλιττιανοῦ (Helvines Cärellius Pollittianus π. Orelli ἀρ. 6908)· ἐνῷ ὁ Π. Ἰούλιος Γεμίνιος Μαρκιανός (π. Orelli ἀρ. 6911. καὶ παρὰ Böckh C. I. III. ἀρ. 5366 σ. 563) ὑποτίθεται ὅτι ἀνήκει εἰς τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς τοῦ Σεπτιμίου Σεδήρου ἀρχῆς· ἴδ. καὶ Becker Marquardt R. A. III. 1. σ. 118. σημ. 755. τέλος ἔτι παρὰ Böckh (ἐν εἰρ. τ. ἀρ. 3990) ἀναφέρονται πρεσβευτῆς τις καὶ ἀντιστρατήγος (legatus pro praet.) καὶ τις ἀνθύπατος Μακεδονίας, ὧν δὲν σῴζονται τὰ ὀνόματα (πρὸλ. καὶ Λουκιαν. Λουκ. ἢ Ὀν. 54. ἀπρὸς τὸν ἄρχοντα τῆς ἐπαρχίας καὶ 55).

ἐτέρω⁷⁶. Ὁ δὲ Ἡρώδης, ὁ ἄλλως⁷⁷ εἰς ἀγαθὰς συνήθως διατελῶν σχέσεις πρὸς τοὺς ἐν Ἀγαίᾳ Ῥωμαίους ἄρχοντας, νῦν, ἐξ αἰτίων ἀληθῶς λίαν ἀνοήτων ἦλθεν εἰς διάστασιν πρὸς τούτους ἀκριβῶς τοὺς ἄνδρας. Οἱ συνετοὶ καὶ σοβαροὶ οὗτοι ἄνδρες κατέκριναν ὡς περιττοὺς τοὺς πολλοὺς μετ' ἐπιγραφῶν ἀνδριάντας τοὺς ἰδρυομένους ὑπ' αὐτοῦ πρὸς τιμὴν τῶν ἀγαπητῶν αὐτῷ τεθνεώτων ἀπελευθέρων. Ὁ ἐν τῇ φιλοστοργίᾳ καὶ τῇ κενοδοξίᾳ αὐτοῦ προσβεβλημένον ἑαυτὸν θεωρῶν Ἡρώδης ἀπήντησεν εἰς τὴν γενομένην παρατήρησιν μετὰ πολλῆς ὀξύτητος^{77α}. Περιῆλθε δὲ πρὸς αὐτοὺς καὶ εἰς νέαν ἔριν, διότι ἐν τινι Πυθικῇ πανηγύρει διεφώνησε πρὸς αὐτοὺς περὶ τῆς ἀξίας τῶν ἐνταῦθα μουσικῶν ἀγωνισμάτων⁷⁸. Προσετέθη δ' εἰς ταῦτα πιθανῶς καὶ τις ἀντιζηλία τοῦ ἀριστοκρατικοῦ ῥήτορος διὰ τὴν ἔξοχον εὐνοίαν, ἧς ἀπήλαυον οἱ Κυντίλιοι παρὰ τῷ Μάρκῳ Αὐρηλίῳ· τὴν διὰ ταῦτα δ' ἀγανάκτησιν αὐτοῦ εἶχεν ἐκδηλώσει ποτὲ δηκτικῶς καὶ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα αὐτὸν ἐπὶ τὸ σκωπτικώτερον⁷⁹. Οἱ τοῦ Ἡρώδου δὲ ἐν Ἀθήναις ἀντίπαλοι, ἰδίως ἄνδρες ἀνήκοντες εἰς ἐπισήμους οἰκογενείας τῆς πόλεως, ὡς ὁ Δημόστρατος, Πραξαγόρας, Μαμερτίνος ὁ Μαραθώνιος (ἄρχων καὶ πρῶτος στρατηγὸς κατὰ τοὺς χρόνους τούτους (σ. 425) καὶ ἄλλοι, οἵτινες ἐν τῇ διοικήσει τῶν τοῦ δήμου Ἀθηναίων ἀντεπολιτεύοντο πρὸς τὸν Ἡρώδη, ἐπωφεληθέντες τὴν μεταξὺ τούτου καὶ τῶν Κυντιλίων διαφορὰν, προσεκάλεσαν ἀμφοτέρους τοὺς Κυντιλίους εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου, ἐν ἧ ὁί λόγοι, χωρὶς νὰ γείνη ῥητὴ μνεΐα τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἡρώδου, ἐστράφησαν σφοδρῶς ἐναντίον τῆς ἐν Ἀθήναις ὑπεροχῆς αὐτοῦ καταγγέλοντες τὴν ὑπὸ τοῦ σοφιστοῦ καὶ τῶν ἀπελευθέ-

⁷⁶ Δ. Κασσ. 72, 5, 71, 33 ἀρχ. Φιλοστρ. Β. Σ. Β. 1, σ. 559 κξ. καὶ ἴδ. καὶ Hakh παρὰ Pauly B. E. τόμ. 6. 1. σ. 373. (Ἵπατοι ὀμοῦ ἐγένοντο τῷ 151 μ. Χ. ἴδ. Clinton, Fast. Roman. σ. 138 εἰς τὸ ἔ. 151). Πρὸβλ. καθόλου περὶ τῶν ἀδελφῶν τούτων Ammian. Marcellin. 28, 4, 21. Λουκιαν. Μακροβ. κ. 1 ἀρχ.

⁷⁷ Πρὸβλ. Φιλοστρ. Β. Σοφιστ. Β. 1. σ. 561.

^{77α} Φιλοστρ. Β. Σ. Β. 1. σ. 559.

⁷⁸ Φιλοστρ. Β. Σ. Β. 1. σ. 559.

⁷⁹ Φιλοστρ. αὐτόθι.

ρων αὐτοῦ ἀσκουμένην « ἀφόρητον τυραννίαν » (δὲν ἠύλαβήθησαν δὲ οἱ κατὰ τοῦ ἀνδρὸς λέγοντες, μετὰ δεινῆς ὑπερβολῆς παριστῶντες τὰ πράγματα, νὰ μακαρίζωσι τοὺς ἐν τῷ ἄρτι ἐν Ἀθήναις δεινῶς ἐνσκήψαντι (σ. 456) λοιμῶ ἀποθνήσκοντας, διότι ἀπηλλάσσοντο τῆς θλιβεραῆς καταστάσεως τοῦ παρόντος· τοῦτο δὲ ἔπραξαν ὕστερον καὶ ἐνώπιον τοῦ αὐτοκράτορος). Παρεκλήθησαν δὲ τέλος οἱ Κυντίλιοι ἵνα ἐνεργήσωσι « νὰ πεμφθῶσι τὰ εἰρημένα εἰς τὰ ὦτα τοῦ αὐτοκράτορος », ὅπερ καὶ ἔπραξαν οὗτοι εὐθύς, οὐχὶ βεβαίως πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ Ἡρώδου ⁸⁰.

Ὁ δὲ Ἡρώδης, ὅστις δὲν κατενόει ἔτι τὴν καθόλου κατάστασιν τῶν πραγμάτων, ἀλλ' ἠσθάνετο ἐν τούτοις τὴν ἐπερχομένην θύελλαν, ἐστράφη ἐν ἀρχῇ ἐναντίον τῶν Κυντιλίων « ὡς ἀναθολούτων ἐπ' αὐτὸν τοὺς Ἀθηναίους ». Ἔτι δὲ μᾶλλον ὠργίσθη κατ' αὐτῶν καὶ κατὰ τοῦ Δημοστράτου καὶ τῶν τούτου φίλων, ὅτε οὗτοι πάντες μετὰ τὴν μνημονευθεῖσαν ἐκκλησίαν, ἐρειδόμενοι ἐπὶ τῆς εὐνοίας τῶν Κυντιλίων, βοηθούμενοι δὲ ἐν τοῖς διαθήμασιν αὐτῶν κρυφίως καὶ ὑπὸ τοῦ πρὸς τὸν οἶκον τοῦ Λυσιάδου καὶ τοῦ Δημοστράτου (σ. 413) συγγενεύοντος περιφήμου σοφιστοῦ Θεοδότου, πρότερον μὲν ἀκροατοῦ, νῦν δὲ ἀνταγωνιστοῦ τοῦ Ἡρώδου, ὄντος δὲ τότε καὶ πρώτου στρατηγοῦ ἐν Ἀθήναις (σ. 425), ἐκηρύχθησαν κατ' αὐτοῦ ἐν τῇ πόλει φανερώς καὶ ὀξέως καταλαλοῦντες αὐτοῦ. Ὁ Ἡρώδης κατεμήνυσε τοὺς πολεμίους αὐτοῦ τούτους ἐν Ῥώμῃ διὰ τὰς ἐναντίον αὐτοῦ ραδιουργίας αὐτῶν (« ὡς ὑπεξανιστάντες αὐτῷ τὸν δῆμον ἤγον ἐπὶ τὴν ἡγεμονίαν ») ⁸¹.

⁸⁰ α Κατὰ Keil (ἐν εἰρ. τ. σ. 2103) τῷ 171 μ. X. ἴδ. καὶ ἀνωτ. σημ. 75 α.

⁸⁰ Φιλοστρ. Β. Σ. Β. 1 σ. 555 ἀρχ. καὶ ἰδίως σ. 558 καὶ 561 τέλ. Περὶ τοῦ Δημοστράτου τοῦ ἐκ Μαραθῶνος (σ. 420) καὶ τῶν ἐταίρων αὐτοῦ ἴδ. Böckh C. I. 1. εἰς ἀρ. 385. σ. 442 καὶ ἀνωτ. σ. 378. Πρβλ. Rhein. Mus. N. F. Jahrg. 21 (1866) τευχ. 4. σ. 510. F. Lenormant. Inscr. Graec. inedit. centur. quart. ἀρ. 301. καὶ περὶ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ Philolog. 1866. τόμ. 24. τευχ. 3. σ. 463 κξ. Περὶ Μαμερτίνου, σ. 342 κξ. ἄρα ἢ ἀνωτέρω (σ. 420) μνημονευθεῖσα πολλάκις « ἀναρχία » ἢ ἐν Ἀθήναις συνδέεται μετὰ τῆς « τυραννίδος » ταύτης τοῦ Ἡρώδου;

⁸¹ α Φιλοστρ. Β. 1. σ. 558 πρβλ. καὶ Β. 2 ἀρχ. σ. 566. Ἐκ τῆς ἀσαφοῦς τοῦ Φιλοστράτου ἐκθέσεως (σ. 559) δὲν καθίσταται ἀσφαλῶς γνωστὸν τίς ἦν ὁ τοῦ Ἡρώδου

Τότε δὲ ὁ Δημόστρατος καὶ οἱ σύντροφοι αὐτοῦ ἠκολούθησαν τὴν ἀπλουστάτην ὁδόν. Ἐγίνωσκον οὗτοι καλῶς ἴσως διὰ τῶν Κυντιλίων ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ Μάρκος Αὐρήλιος οὐ μόνον ἐν τῇ πεφωτισμένῃ αὐτοῦ ὑψηλοφροσύνῃ δυσκόλως ἠδύνατο νὰ ἐπαιέσῃ τὸ ιδιότροπον ἦθος καὶ τὴν τυραννικὴν διαγωγὴν τοῦ κενοδόξου καὶ καχοσυνειθισμένου πλουτοκρατικοῦ εὐπατρίδου, ἀλλὰ καὶ ὑπώπτευεν ὅτι ὁ Ἡρώδης δὲν ἦτο ἀμέτοχος τῶν κατὰ τοῦ φιλοσόφου αὐτοκράτορος ἐξυφαινομένων ῥαδιουργιῶν, εἰς ἃς φαίνεται ὅτι ὑπώπτευεν ὡς ἐνεχόμενον τὸν συνάρχοντα αὐτοῦ καὶ συναύγουστον, τὸν μετ' ὀλίγον ἀποθανόντα, (κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 169⁸¹⁶) Λεύκιον Οὐῆρον. Διὰ τοῦτο ἀπελθόντες αἰφνιδίως καὶ ἀφανῶς ἀπ' Ἀθηνῶν, ἵνα διαφύγῃσι πᾶν καθ' ἑαυτῶν τόλμημα τοῦ παρωρισμένου Ἡρώδου μετέβησαν εἰς τὸ ἐν τῇ νοτίῳ Παννονίᾳ φρούριον Σίρμιον, ἔνθα εὕρισκετο τότε ὁ Μάρκος Αὐρήλιος μετὰ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ ἔχων ἐνταῦθα τὸ στρατηγεῖον αὐτοῦ ἐν τῇ περιόδῳ ταύτῃ τοῦ Μαρκομαννικοῦ πολέμου. Οἱ περὶ τὸν Δημόστρατον βοηθούμενοι καὶ ὑπὲρ τῶν ὑπὲρ αὐτῶν δεήσεων τῆς αὐτοκρατείας Φαυστίνης, ἣν ἐν πρώτοις εἶχε κατορθώσει νὰ διαθέσῃ ὑπὲρ ἑαυτοῦ ὁ πονηρὸς Δημόστρατος, ἔτυχον λίαν εὐμενοῦς παρὰ τῷ αὐτοκράτορι ὑποδοχῆς καὶ κατέλυσαν πλησίον τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἰκήματος. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξύ ἐφάνη ἐν Σιρμίῳ καὶ ὁ γέρων Ἡρώδης, εἴτε οἰκοθεν μεταβάς, εἴτε διαταγῇ τοῦ αὐτοκράτορος, κατώκησεν δὲ ἐν τινὶ τοῦ Σιρμίου προαστείῳ. Ὁ Ἡρώδης ἤγε μεθ' ἑαυτοῦ δύο εὐειδεῖς νεαράς κόρας, τὰς διδύμους ἐκείνας θυγατέρας τοῦ Ἀλχιμέδοντος, ἃς ἀναθρέψας νηπιόθεν εἶχε προορίσει εἰς τὴν ἰδιαιτέραν ὑπηρεσίαν αὐτοῦ προσφερόμενος πρὸς αὐτάς ὡς πρὸς ἴδια αὐτοῦ τέκνα. Συνέβη δὲ ἐν Σιρμίῳ ἐν τινὶ νυκτὶ ζοφερᾷ θυελλώδει κεραυνὸς ἐνσκήψας νὰ ἀποκτείνῃ καὶ τὰς δύο κό-

κατήγορος καὶ ποῦ ἐγένετο ἡ κατηγορία. Πιθανώτατον ἐν τούτοις εἶναι (πρβλ. καὶ Ellisson σ. 81) ὅτι αὐτὸς τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ, καὶ τοὺς Κυντιλίους αὐτοῦ, ἐνεκάλεσεν εἰς τὴν « ἡγεμονίαν », ὅπερ δηλοῖ ἐνταῦθα, εἰς τὴν ἐν Ῥώμῃ κυβέρνησιν τοῦ κράτους.

⁸¹β Eckhel D. N. VII. σ. 94. Pauly R. E. τ. 1. 1. σ. 1199. Clinton σ. 162. Περὶ Οὐῆρου πρβλ. Δ. Κασσ. 71, 2 τέλ.

ρας. Ἐπὶ τούτῳ ὁ δξυπαθὴς γέρων εἰς τοιαύτην περιῆλθεν ἀπόγνωσιν, ὥστε ἐν τῇ εὐθύς ὕστερον γενομένῃ πρὸ τοῦ αὐτοκράτορος δίκη ἀπώλεσε πᾶσαν ὑπομονὴν καὶ φρόνησιν καὶ ἐλάλησε πρὸς αὐτὸν κατὰ τρόπον βάνουσον καὶ ἀντικρυς ὕβριστικόν, ἀναμνήσας αὐτὸν καὶ τὴν ξενίαν, ἣν παρέσχε πρὸς τὸν Λεύκιον Οὐῆρον (σ. 455) μετὰ πολλῆς τραχύτητος, φερόμενος καθόλου μᾶλλον ὡς κατήγορος ἢ ὡς κατηγορούμενος, κατέλιπε δὲ ἐπὶ τέλους ἀποτόμως τὸ δικαστήριον.

Ἐν τούτοις ὁ ἀτάραχος καὶ φιλόανθρωπος Μάρκος Αὐρήλιος συνεχώρησεν αὐτῷ πάντα ταῦτα. Καὶ ἡ μὲν δίκη καὶ μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Ἡρώδου ἐξηκολούθησε μέχρι τέλους· ὁ δὲ αὐτοκράτωρ μετὰ διαφέροντος ἠκροάσατο τοῦ ἀριστοτεχνικοῦ κατ' ἔμπνευσιν πάλιν τοῦ Θεοδότου συνταχθέντος λόγου τοῦ Δημοστράτου βαθέως συγκινοῦμενος ἐκ τῶν ἐν αὐτῷ ἐξαγγελομένων κατηγοριῶν τῶν Ἀθηναίων κατὰ τοῦ Ἡρώδου καὶ τῶν ἀπελευθέρων αὐτοῦ. Ἄλλ' ὁ αὐτοκράτωρ ἔκρινεν ὅτι ἔδει μᾶλλον ἐν τῷ μέλλοντι νὰ κωλύωνται ἀδικήματα ἐκ μέρους τοῦ ὑπερπιάλου καταστάντος εὐνοουμένου ἢ νῦν νὰ τιμωρηθῶσι αὐστηρῶς ἔργα καὶ πράξεις, ὧν τὴν εὐθύνην ἔφερον βεβαίως ἐν ἴσῳ μέτρῳ καὶ ἡ τέως αὐτοκρατορικὴ ἐπιείκεια καὶ οἱ Ἀθηναῖοι καὶ ὁ Ἡρώδης. Ἀλλὰ πάντως ἐτέθη νῦν πράγματι τέρμα εἰς τὴν μέχρι νῦν ὑπέροχον δύναμιν τοῦ Ἡρώδου· ἄλλως δὲ οὔτε ὁ ἄλλως τοσοῦτον ταπεινωθεὶς Ἡρώδης οὔτε ὁ τῶν τέκνων αὐτοῦ στέρηθεὶς Ἀλχιμέδων προσωπικῶς ἐτιμωρήθησαν, οἱ δὲ λοιποὶ ἀπελευθεροὶ ἐτιμωρήθησαν δι' ἐλαφρᾶς καὶ ἐπιεικοῦς τιμωρίας⁸¹.

Μεθ' ὅλα ταῦτα ὁ Ἡρώδης ἐπὶ μακρὸν διετέλει σφόδρα παρωργισμένος. Ἰδίως δὲ δὲν ἤθελε πλέον νὰ πατήσῃ τὸ ἔδαφος τῶν ἀγνωμόνων Ἀθηναίων. Διὰ τοῦτο διέμεινεν, ὡς φαίνεται, ἐπὶ τινα χρόνον πρὸ πάντων χάριν θεραπείας τῆς πασχούσης ὑγιείας αὐτοῦ ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ κτισθέντι Ὠρικῷ. Εἶτα δὲ ἐβίου διαρκῶς ἐν ταῖς

⁸¹ Φίλοστρ. Β. Σ. Β. 1. σ. 560 μ. 561 καὶ σ. 555 ἀρχ. ἔτι δὲ σ. 562 καὶ 563 καὶ Β'. 2 ἀρχ. σ. 566 (περὶ Θεοδότου ἴδ. καὶ Büekh 1. ἀρ. 397).

ἐν Μαραθῶνι καὶ Κηφισίᾳ ἐπαύλεσιν αὐτοῦ, ἐνθα ἠκολούθει αὐτῷ ἄθροα ἐξ Ἀθηναίων ἢ φιλομαθῆς νεότης. Ἡ ἀκαδημεικὴ αὐτοῦ ὑπόληψις καὶ ἡ περιουσία ἔμειναν ἀνέπαφοι· ἐπεσκέπτοντο δ' αὐτὸν ἔτι διηνεχῶς περίφημοι ὁμότεχνοι ἐν τῇ ῥητορικῇ, ὡς ὁ ἐκ Σελευκείας τῆς Κιλικίας γνωστὸς Πηλοπλάτων, ὅστις ἠγωνίσαστο πρὸς τὸν Ἡρώδη ἐν Ἀθήναις ἐν τῷ Ἀγριππείῳ (τόμ. Α'. σ. 643) ἐν πάσῃ οἰκειότητι καὶ ῥητορικόν τινα ἀγῶνα καὶ ἔλαβε παρ' αὐτοῦ δῶρα τιμητικὰ ἀληθῶς βασιλικά^{82α}. Ἐνταῦθα δὲ κατεπραῦνθη κατὰ μικρὸν ὁ σφοδρὸς γέρων. Ἡ ἀρχαία πρὸς τὸν Μάρκον Αὐρήλιον προθυμία ἀφυπνίσθη πάλιν ἐν αὐτῷ, μετὰ βραχυλογίας δὲ Λακωνικῆς ὀξείας ἐπιπλήξας τὸν ἐπίσης οἰκείως πρὸς αὐτὸν ἔχοντα περίφημον διοικητὴν Συρίας Ἀβίδιον Κάσσιον ἀπέτρεψεν αὐτὸν τῆς ἀπὸ Μάρκου Αὐρηλίου ἀποστασίας⁸² (τῷ 175 μ. Χ.). Ἀφοῦ δὲ ἐπανέλαβε τὴν παλαιὰν ζωηρὰν πρὸς τὴν αὐτοκρατορικὴν αὐλὴν ἀλληλογραφίαν, γράψας πρῶτος αὐτὸς πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, ἔλαβε δὲ παρὰ τοῦ εὐγενοῦς Μάρκου Αὐρηλίου ἐπιστολὴν εὐμενεστάτην γραφεῖσαν ἀπὸ Συρίας μετὰ τὸν θάνατον τῆς αὐτοκρατείας Φαυστίνης, περὶ τὸ τέλος τοῦ 175 ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ 176, πρὸς τὸν ἀρχαῖον διδάσκαλον καὶ φίλον, ἐντελής ἐπῆλθε διαλλαγὴ μεταξὺ τῶν δύο ἀνδρῶν⁸⁴. Πιθανώτατον δὲ ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ, γενόμενος ἐν Ἀθήναις τῷ 176, ἐξηκολούθησεν ἐνταῦθα τὰς πρὸς τὸν Ἡρώδη προσωπικὰς σχέσεις⁸⁵. Διότι κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην τῆς εἰς Ἀθήνας ἐπισκέψεως φαίνεται ὅτι συνεπλήρωσεν ὁ αὐτοκράτωρ τὸ πανεπιστήμιον (ἴδ. κατωτέρω). Κατὰ τὴν περί-

^{82α} Φιλοστρ. Β. 5. σ. 571 μ. 574.

⁸² Φιλοστρ. Β. 1. σ. 562 ἴδ. καὶ 5, σ. 571. Ἐνταῦθα διηώνισε τὸ ὄνομα αὐτοῦ πρὸ πάντων δι' ἐπιγραφῶν ἴδ. Keil σ. 2097. Leake, on the demi of Attica (Γερμ. μεταφ. Westermann σ. 68). Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 537. καὶ 989-995. Franz ἐν εἰρ. τ. σ. 925 b. Bursian, Geogr. τόμ. 1. σ. 340. Περὶ τῶν ἐν Μαραθῶνι κτισμάτων τοῦ Ἡρώδου ἴδ. Bursian ἐν εἰρ. τ. καὶ σ. 338. Böckh C. I. 1537. Leake ἐν εἰρ. τ. σ. 68 κξ. Περὶ Ὀρικοῦ ἴδ. Franz σ. 925.

⁸³ Φιλοστρ. Β. 1. σ. 563. Keil σ. 2100.

⁸⁴ Φιλοστρ. Β. 1. σ. 562. Pauly R. E. I. τ. 1. ἐκδ. 1. 1200. Clinton σ. 171.

⁸⁵ Keil σ. 2104.

στασιν δὲ ταύτην κατέστησε τὸν ἑαυτοῦ φίλον Ἡρώδην τρόπον τινὰ ἐπιστάτην τοῦ νέου ιδρύματος ἧτοι ἀνέθηκεν εἰς αὐτὸν τὴν δοκιμασίαν καὶ τὴν ἐκλογὴν τῶν ἀπὸ τῶν φιλοσοφικῶν Σχολῶν τῶν Πλατωνείων, τῶν Στωϊκῶν, τῶν Περιπατητικῶν καὶ τῶν Ἐπικουρείων ὡς ἐμμίσθων καθηγητῶν διορισθησομένων φιλοσόφων ὡς καὶ τὴν περὶ τοῦ διορισμοῦ αὐτῶν πρότασιν^{85α}. Δυσάρεστον πάντως εἶχεν ἐμποιήσει ἐντύπωσιν πρότερον εἰς τὸν Ἡρώδην ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ πρό τινων ἐτῶν δὲν ἐδίστασε νὰ καλέσῃ εἰς τὸν (πλὴν τοῦ πρότερον ἤδη ὑφισταμένου καὶ ὑπὸ τῆς πόλεως ἰδρυμένου σ. 444) νῦν ὑπ' αὐτοῦ συσταθέντα καὶ ἐκ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ταμείου μισθούμενον θρόνον τῆς ῥητορικῆς τὸν μνημονευθέντα ἐν ταῖς ἔμπροσθεν Θεόδοτον ἀπλῶς ἕνεκα τῆς μεγάλης τούτου ὡς ῥήτορος φήμης, ἐπαινετικώτατα τὴν ἀνάρρησιν αὐτοῦ ποιησάμενος^{85β}. Ἀλλ' ἐξ ἄλλου εἶχε καὶ τὴν χαρὰν ὅτι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Θεοδότου, ἔτι πρὸ τῆς τοῦ αὐτοκράτορος εἰς Ἀθήνας ἀφίξεως καὶ τῆς συμπληρώσεως τοῦ Πανεπιστημίου, εἶδε τὸν ἀγαπητὸν αὐτοῦ μαθητὴν Ἀδριανὸν τὸν Τύριον προαγόμενον ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ἐπὶ τὸν θρόνον τοῦτον^{85γ}. Διετέλεσε δὲ καὶ ἄλλως ὁ Ἡρώδης μέχρι τέλους δηκτικὸς καὶ ζηλότυπος, ὡς τοῦλάχιστον δυνάμεθα νὰ εἰκάζωμεν τοῦτο ὡς πρὸς τὰ τελευταῖα ταῦτα ἔτη τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἐκ τῶν λεγομένων ὑπὸ τῶν σχολιαστῶν περὶ τῆς δυσμενοῦς αὐτοῦ πρὸς τὸν ῥήτορα Ἀριστείδην τὸν Σμυρναῖον διαγωγῆς καὶ περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ἐξηπάτησεν αὐτὸν ὁ Ἀριστείδης^{85δ}. Ὁ Ἡρώδης αὐτὸς ἐτελεύτησε τῷ 177 ἐκ φθίσεως ἐν Μαραθῶνι γινόμενος περὶ τὰ ἕξ καὶ ἐβδομήκοντα ἔτη⁸⁶. Καίτοι δὲ εἶχε παραγγείλει εἰς

^{85α} Φιλοστρ. Β. Σ. Β. 2. σ. 566 τέλ. Zumpt, die philosoph. Schulen. σ. 27ξ.

^{85β} Φιλοστρ. Β. Σ. Β. 2. σ. 566. 567.

^{85γ} Περὶ Ἀδριανοῦ τοῦ ἐκ Τύρου ἴδ. Φιλοστρ. αὐτόθι Β. 10. σ. 588. καὶ ἴδ. Franz ἐν εἰρ. τ. σ. 924.

^{85δ} Ταῦτα κατὰ Ἀριστείδ. (ἐκδ. Dindorf) Γ'. Σωπάρτου Προλεγوم. σ. 739 καὶ ἴδ. Ellissen σ. 87.

⁸⁶ Keil ἐν εἰρ. τ. Σουῖδ. ἐν λ. Ἡρώδης Clinton σ. 173. Φιλοστρ. Β. 1. σ. 565. 566. Franz σ. 922. 923. 926. Ellissen σ. 85.

τοὺς ἀπελευθέρους νὰ θάψωσιν αὐτὸν ἐν Μαραθῶνι, οἱ Ἀθηναῖοι, οἵτινες νῦν ἐν τῇ συνήθει αὐτῶν εὐαίσθησιν ἀνεμιμνήσκοντο μόνον τῶν πρὸς αὐτοὺς γενναίων εὐεργεσιῶν καὶ ὠφελημάτων τοῦ ἀνδρός, ἀπέδιδον δὲ πάντως εἰς τὴν τούτου δύναμιν καὶ ἠθικὴν ῥοπήν τὴν ἰδρυσιν καὶ συμπλήρωσιν τοῦ πανεπιστημίου αὐτῶν⁸⁷, δὲν ἐδεσμεύθησαν ὑπὸ τῆς προφορικῆς περὶ τῆς ταφῆς διαθήκης τοῦ ἀνδρός, ἀλλ' ἠξίωσαν νὰ θάψωσιν τὸν νεκρὸν ἐν τῇ πόλει. Οὕτω δὲ ἀρπάσαντες διὰ τῶν χειρῶν τῶν ἐφήβων τὸν νεκρὸν ἤνεγκαν εἰς τὸ ἄστυ, ἔνθα πάντες οἱ πολῖται πάσης ἡλικίας μετὰ δακρύων καὶ ἀνευφημιῶν προὔπντων τῷ φορεῖᾳ ἐτάφη δ' ὁ περίφημος ῥήτωρ ἐν τῷ πρὸ πολλῶν ἐτῶν τοσοῦτον λαμπρῶς κατεσκευασμένῳ ὑπ' αὐτοῦ Παναθηναϊκῷ σταδίῳ⁸⁷. Ἐπιτάφιον λόγον τῷ ἀνδρὶ ἀπήγγειλεν ὁ ἤδη μνημονευθεὶς ἀγαπητὸς αὐτοῦ μαθητῆς, ὁ καθηγητῆς ἐκεῖνος τῆς ῥητορικῆς, Ἀδριανὸς ὁ ἐκ Τύρου⁸⁸. ἐπίγραμμα δὲ αὐτῷ ἐν βραχυλογίᾳ εὐγλωττον ἐπεγράφη ὑπὸ τῆς πόλεως⁸⁹.

Ἡ μνήμη τῆς ἐπιστημονικῆς σημασίας τοῦ ἀνδρός τούτου διετηρήθη, ὡς οἴκοθεν νοεῖται, μόνον ἐν τῷ κόσμῳ τῶν γραμμάτων· διετήρησε δ' οὗτος ἀγαθὴν ἀνάμνησιν καὶ τῶν προσωπικῶν ιδιοτήτων τοῦ μεγίστου σοφιστοῦ τοῦ αἰῶνος τούτου, οὐδὲ τοῦ Ἀρχαδικοῦ πῖλου ἐξαιρουμένου, δι' οὗ ἐσκίαζε τὴν κεφαλὴν ἐν ὥρᾳ

⁸⁷α Ἠρβλ. κατωτ. σημ. 97.

⁸⁷ Φιλοστρ. Β. Σ. Β. 1,15 σ. 565 μ. 566.

⁸⁸ Φιλοστρ. Β. Σ. Β. 10, 1 σ. 586.

⁸⁹ Φιλοστρ. Β. 1. σ. 566 («καὶ λόγοι τῷ Ἡρώδῃ ἀποθανόντι ἐπεφθέξατο ἐπάξιον τὰνδρός, ὡς ἐς δάκρυα ἐκκληθῆναι τοὺς Ἀθηναίους ἐν τῇ τοῦ λόγου ἀκροάσει». Πιθανὰ ἔγνη τοῦ μνήματος αὐτοῦ ζητητέα ἐπὶ τοῦ ἀνατολικοῦ τοιχώματος τοῦ σταδίου ἀπέναντι τῶν λειψάνων τοῦ ναοῦ τῆς Τύχης. ἴδ. Ellissen σ. 86. ἴδ. αὐτόθι καὶ τὰ λεγόμενα περὶ τινος ἐν Μαραθῶνι κενοταφίου μετὰ τῆς ἐκεῖ εὐρεθείσης ὑποτιθεμένης προτομῆς τοῦ Ἡρώδου, κειμένου μεταξὺ τῶν τοῦ αὐτοκράτορος Μ. Αὐρηλίου καὶ τοῦ αὐτοκράτορος Λ. Οὐήρου.*

* Τὸ ἐπίγραμμα τοῦ μνήματος εἶχεν ὡς ἐξῆς κατὰ τὸ ἄνωθι μνημονευόμενον χωρίον. (Σ. Μ.)

*Ἄττικοῦ Ἡρώδης Μαραθῶνιος, οὗ τάδε πάντα
κεῖται τῷδε τάφῳ, πάντοθεν εὐδόκιμος.*

θέρους^{89α}. Ἄλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ἐπὶ αἰῶνας ἔτι ἀνεμιμνήσκοντο τοῦ πλουσιωτάτου καὶ ἐλευθεριωτάτου Ἀθηναίου τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων βλέποντες τὰ μεγαλοπρεπῆ ὑπὸ τούτου κατασκευασθέντα ἔργα. Ἀλλὰ μεταξὺ πάντων, πρὸς οὓς ὁ Ἡρώδης διετέλει ἐν τῷ βίῳ ἐν μείζονι οἰκειότητι, ὁ ἥκιστα πάντων τὴν μνήμην αὐτοῦ εὐλογῶν ἦτο ἴσως ὁ ἴδιος αὐτοῦ υἱός, ὁ ἄσωτος ἐκεῖνος Ἀττικός. Διότι ὁ Ἡρώδης ἐν τῇ ἀκατανικήτῃ αὐτοῦ πρὸς τοῦτον ἀποστροφῇ, φοβούμενος ἄλλως καὶ τὴν περὶ τὴν διασπάθησιν τῶν χρημάτων ἀκολασίαν αὐτοῦ, τελευτῶν τὸν βίον, διὰ διαθήκης τὴν μὲν ἑαυτοῦ περιουσίαν ἐκληροδότησεν εἰς ἄλλους, εἰς δὲ τὸν ἀπέχθῃ αὐτῷ υἱὸν ἀπέδωκε μόνον τὴν τῆς μητρὸς τούτου Ῥηγίλλης⁹⁰. Μεθ' ὅλα ταῦτα ὁ Ἀττικὸς εἶχε περιουσίαν ἰκανὴν ἵνα, μεθ' ὅλον τὸ ἀφυῆς τοῦ πνεύματος, βοηθούμενος καὶ ὑπὸ τῶν ἐπισήμων συγγενῶν αὐτοῦ καὶ ὑπὸ τῶν πολλῶν καὶ πολυμερῶν οἰκογενειακῶν αὐτοῦ σχέσεων, καταλάβῃ ἐν τοῖς ἐπομένοις χρόνοις ἐπιφανῆ τινα θέσιν κατὰ τὸ πνεῦμα τῆς γενεᾶς ταύτης. Ὁ Ἀττικὸς φαίνεται ἐν Ῥώμῃ ὡς ὑπάτος ἐπικατασταθεὶς (consul suffectus)⁹¹. Ἐπὶ δὲ τοῦ Σεπτιμίου Σεβήρου ἦτο ἐν Ἀθήναις τῷ 198 κῆρυξ τῆς Βουλῆς καὶ τῆς Ἐκκλησίας⁹², πιθανῶς δὲ καὶ ἐν Σπάρτῃ περιεβλήθη ἅπαξ τὸ ἀξίωμα τοῦ πατρονόμου⁹³. Τὴν ἱστορίαν τῆς οἰκογενείας ταύτης περατοῦμεν μετὰ τῆς σημειώσεως ὅτι ὁ ἀνθύπατος τῆς Ἀφρικῆς Ἀντώνιος Γορδιανὸς (ὁ πατήρ), εἰς ὃν ὁ Φιλόστρατος ἀφιέρωσε τοὺς «Βίους τῶν Σοφιστῶν», ἀνῆγε τὸ γένος αὐτοῦ εἰς τὸν Ἡρώδην τὸν Ἀττικόν⁹⁴.

^{89α} Φιλοστρ. Β. Σ. Β. 5. σ. 572.

⁹⁰ Φιλοστρ. Β. Σ. Β. σ. 558.

⁹¹ Πρὸβλ. Keil ἐν εἰρ. τ. σ. 2102. Syll. Inscr. Boeot. σ. 130. κατὰ Muratori σ. CCCXLIII. «Materno et Attico (consulibus)». Franz ἐν εἰρ. τ. σ. 922.

⁹² Keil, Syll. Inscr. Boeot. σ. 130 κξ. Böckh C. I. 1. ἀρ. 353 I. γραμμ. 15. 2. σ. γραμμ. 7 κξ. σ. 422 b.

⁹³ Böckh ἀρ. 1241. 13. καὶ 1245. 2. ἴδ. σ. 607 a πρὸβλ. καὶ ἀρ. 1256.

⁹⁴ Φιλοστρ. Β. Σ. ἐν τῇ ἀφιέρωσει τοῦ συγγράμματος εἰς τὸν Ἀντώνιον Γορδιανόν σ. 479 480 («τῷ λαμπροτάτῳ ὑπάτῳ Ἀντωνίῳ Γορδιανῷ Φλάβιος Φιλόστρατος»),

Ἐπανερχόμενοι νῦν εἰς τὰ περὶ τῶν σχέσεων τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἔχομεν ἔτι νὰ ἀναφέρωμεν ὅτι ὁ Μάρκος Αὐρήλιος ἐπεσκέψατο τῷ 176 τὰς Ἀθήνας (σ. 496). Μετὰ τὸ τέλος τῆς πρώτης περιόδου τῶν μεγάλων πρὸς τοὺς παρὰ τὸν Δανούβιον οἰκοῦντας λαοὺς πολέμων ἢ ἐπικίνδυνος ἀλλὰ ταχέως καταβληθεῖσα ἀποστασία τοῦ διοικητοῦ Ἀβιδίου Κασσίου ἤγαγεν αὐτὸν εἰς τὴν Ἀνατολήν (τῷ 175). Κατὰ δὲ τὴν ἐπάνοδον ἐπέλαβετο κατ' ἀρχὰς τῆς εὐκαιρίας νὰ γνωρίσῃ (176) ἐν Σμύρνῃ τὸν περίφημον ῥήτορα Ἀριστείδην^{95α}. Οὗτος δ' ἦτο καὶ ὁ ὕστερον προτρέψας αὐτὸν νὰ ἔλθῃ ἀρωγὸς περιφανῆς καὶ εὐεργέτης εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ σεισμοῦ τοῦ 178 τσαῦτα παθοῦσαν Σμύρνην (σ. 456)⁹⁵. Εἶτα δὲ μετέβη ὁ Μάρκος Αὐρήλιος, ὡς εἴρηται, εἰς τὰς Ἀθήνας,

⁹⁵ Ἰδ. πρὸς τοῦτοις Kayser ἐν τοῖς περὶ τοῦ Προοιμίου σ. I. Ὁ Κ. φρονεῖ (ἐν εἰρ. τ.) ὅτι τὸ ἔργον τοῦ Φιλοστράτου εἶχεν ἤδη περατωθῆ πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀλεξάνδρου Σεβήρου (τῷ 235 μ. Χ.). Κατὰ Clinton (σ. 255. 257) τοῦτο ἐγένετο τῷ 239. Κατὰ Westermann (παρὰ Pauly R. E. τ. 5. σ. 1531) ἡ πραγματεία συνεγράφη ἐν τοῖς ἔτεσι 229-238 μ. Χ., ὅτε ὁ Γορδιανὸς ἦν ἀνθύπατος ἐν Ἀφρικῇ. Iul. Capitolin. Gordianus c. 2, 4 καὶ Maximinus c. 14. Ἰδ. καὶ Ἡρωδιαν. Ζ. 5. Ὁ Christian ἐν τῇ μεταφράσει τῶν Βίων τῶν Σοριστῶν συμφωνῶν πρὸς τὴν τοῦ Kayser γνώμην, ἐν τῇ Εἰσαγωγῇ τῆς μεταφράσεως αὐτοῦ θεωρεῖ τὴν συγγραφὴν τοῦ βιβλίου γενομένην πρὸ τοῦ 235 μ. Χ.

^{95α} Clinton σ. 170 κξ. 173. Ἀριστείδ. Λόγ. 22 (ἐκδ. Jebb.) σ. 269-273. Λόγ. 15. σ. 229 μέχρι 235. Masson παρὰ Dindorf III. σ. 144 κξ. Φιλостρ. Β. Σ. Β. 9. σ. 582 κξ.

⁹⁵ Ἀριστείδ. Λόγ. 20. σ. 260 μ. 263. Λόγ. 21. σ. 263-269. Λόγ. 41. σ. 512-516. Φιλостρ. Β. Σ. Β. 9. σ. 582-583. Clinton σ. 176. 177. Ζωναρ. IB. 3. Κατὰ Σύγκελλον (ἐκδ. Βόνν. σ. 667) ὁ αὐτοκράτωρ ἐποίησατο ἄφεισιν φόρων εἰς τὴν Σμύρνην ἐπὶ 10 ἔτη. Πρὸβλ. Böckh C. I. 2. σ. 731 εἰς ἀρ. 3188 (περὶ γενικῆς ἀφέσεως τῶν ἐπὶ 46 ἔτη καθυστερουμένων φόρων Ἰδ. Δ. Κασσ. 71, 32). Ἡ Σμύρνη ἔλαβε καὶ πολλὰ χρήματα παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος, ὅστις καὶ τὴν διεύθυνσιν τῆς ἀνοικοδομήσεως τῆς πόλεως ἀνέθηκεν εἰς ἰδιαιτέρον «βουλευτὴν ἐστρατηγηκότα» (praetorius). Δ. Κασσ. 71, 32. Ἡ Σμύρνη ἐπαινεῖται διηνεκῶς ὕστερον ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς τῶν χρόνων τοῦ Κομμύδου, Σεπτιμίου Σεβήρου καὶ τοῦ τρίτου μ. Χ. αἰῶνος ὡς «πρώτη τῆς Ἀσίας κάλλι καὶ μεγέθει καὶ λαμπροτάτη» ἢ «καλλίστη». Böckh. C. I. τόμ. 2. ἀρ. 3191. 3197. 3202. 3204. 3205. 3206. Friedländer. Darstell. II. ἐκδ. 2. σ. 73. Καὶ παρὰ Φιλοστράτῳ ἐπαινεῖται τὸ κάλλος τῆς πόλεως (Β. Α. Τυαν. Δ. 7. «καλλίστη πόλεων, ὅποσαι ὑφ' ἡλίῳ εἰσί, καὶ τὸ πέλαγος οἰκιοῦται, ζεφύρων τε πηγὰς ἔχει»). Ὑπὲρ τοῦ καθωραϊσμοῦ τῆς πόλεως καὶ μετὰ τὸν Ἀριστείδην καὶ τὸν Μάρκον Αὐρήλιον οἱ καθηγηταὶ αὐτῆς (πρὸβλ. σ. 450) εἰργάζοντο πάλιν διαρκῶς· πρὸβλ. Φιλостρ. Β. Σ. Β. 26. σ. 613.

ἐνθα ἐμυήθη εἰς τὰ Ἐλευσίνια⁹⁶, καὶ νῦν τέλος συνεπλήρωσε τὴν ὀργάνωσιν τοῦ « πανεπιστημίου Ἀθηνῶν ». Ἀφοῦ δηλονότι ἀπὸ τοῦ Λολλιανοῦ ἐκείνου (σ. 391) σειρά περιωνύμων σοφιστῶν ἤρξατο νὰ κατέχη τὴν ὑπὸ τῆς πόλεως ἰδρυθεῖσαν ἔδραν τῆς ῥητορικῆς, ὁ Μάρκος Αὐρήλιος, ὡς φαίνεται κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ, ἰδρυσε τὸ καθ' ἑαυτὸν διδακτικὸν θρόνον αὐτοκρατορικὸν ἐκ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ταμείου δαφιλέστερον μισθοδοτούμενον, ὃν ὀλίγον χρόνον μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Ἡρώδου κατέλαβε πρῶτος ὁ περίφημος ῥήτωρ Θεόδοτος. Ὅτε δὲ ὁ Θεόδοτος ἐτελεύτησε μετὰ δύο ἔτη, ἐκάλεσεν ὁ αὐτοκράτωρ εἰς τὴν θέσιν ταύτην, ἄγνωστον ἂν εὐθύς τότε, τὸν ἀγαπητὸν τοῦ Ἡρώδου μαθητὴν Ἀδριανὸν τὸν Τύριον, ὃν εἶτα κατὰ τὴν εἰς Ἀθήνας ἐπίσκεψιν αὐτοῦ μετὰ θαυμασμοῦ ἤκουεν ἀγορεύοντα, καὶ ἐπεδαψίλευσεν αὐτῷ τιμὰς καὶ δῶρα παντοῖα. Ἀκολούθως συνεπλήρωσεν ὁ αὐτοκράτωρ, οὐχὶ ἄνευ συμπράξεως τοῦ Ἡρώδου, τὸ Ἀθηναϊκὸν πανεπιστήμιον, ἀφοῦ πρὸς τοῖς ὑπάρχουσι « σχολάρχαις » τῶν τεσσάρων φιλοσοφικῶν σχολῶν, τῆς τῶν Πλατωνείων, τῶν Περιπατητικῶν, τῶν Στωϊκῶν καὶ τῶν Ἐπικουρείων ἰδρυσεν ἀνὰ μίαν θέσιν καθηγητοῦ ἐν ἐκάστη σχολῇ ἐπὶ τῷ αὐτῷ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος παρεχομένῳ μισθῷ, ὃν ἐλάμβανεν ὁ καθηγητὴς τῆς ῥητορικῆς ὁ κατέχων τὸν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ἰδρυθέντα θρόνον τῆς ῥητορικῆς⁹⁷.

⁹⁶ Δ. Κασσ. 71, 31 τέλ. Capitolin. vita M. Aurel. c. 27, 1. Φιλοστρ. Β. Σ. Β. 1. σ. 563 καὶ C. 10 σ. 588. Ὁ Clinton (σ. 172) ὁ Ahrens (de Stat. politic. Athenar. σ. 17.) ὁ Ellissen σ. 84 (καὶ ὁ Finlay σ. 57) εἰκάζουσιν ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Ἀριστείδου λεγομένων (Ἀριστείδ. ἐκδ. Dindorf τόμ. 3 σ. 308 κξ. Σχολ. Ἑλληνικά εἰς Ἀριστείδ. Παναθην. σ. 183. 2, 3. ἐκδ. Jebb. ἢ Σχολ. ἐκδ. Frommel σ. 99) ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ Μ. Αὐρήλιος τὸν πρὸ ὀλίγου ἐν Ἐλευσίनि ἐμπρησθέντα ναὸν (πρὸβλ. τὰ παρ' Ἀριστείδῃ ἐκδ. Jebb. Λόγ. 19. (Ἐλευσινιακ.) σ. 256-260) ἠνώρθωσε πάλιν μεγαλοπρεπῶς. Πρὸβλ. καὶ Ross, Griech. Königsreisen II. σ. 101 κξ.

⁹⁷ Πρὸβλ. ἀνωτ. σημ. 85 καὶ ἰδ. Ζωναρ. IB. 3. Δ. Κασσ. 71, 31 τέλ. Λουκιαν. Εὐνούχ. 3 (« συντέταχται μὲν ἐκ βασιλείως μισθοφορὰ τις οὐ φαύλη κατὰ γένη τοῖς φιλοσόφοις, Στωϊκοῖς, λέγω, καὶ Πλατωνικοῖς καὶ Ἐπικουρείοις, ἔτι δὲ καὶ τοῖς ἐκ τοῦ περιπάτου, τὰ ἴσα τούτοις ἅπασιν » ἔδει δὲ ἀποθανόντος αὐτῶν τινος ἄλλον ἀντικαθίστασθαι

Ἄλλ' οἱ Ἕλληνες δὲν ἔμελλον ἐπὶ μακρὸν ἔτι νὰ διατελῶσιν ὑπὸ τὴν σκέπην τοῦ κρατίστου τούτου ἡγεμόνος. Μετ' ὀλίγα ἔτη ἦλθεν εἰς τὴν Ἀχαΐαν ἡ βαρέως θλιβερὰ ἀγγελία ὅτι ὁ Μάρκος Αὐρήλιος, ὃν ὁ πρὸς τοὺς παρὰ τὸν Δανούβιον λαοὺς ἀνανεωθεὶς ἀπὸ τοῦ θέρους τοῦ 178 πόλεμος εἶχεν ἀγάγει εἰς τὰς περὶ τὸν μέσον Δανούβιον χώρας, ἐτελεύτησε τῇ 17 Μαρτίου τοῦ 180.

Ὁ οὐτιδανὸς ἄνθρωπος ὁ ἀναλαβὼν νῦν τὴν ἀρχὴν, ὁ τοῦ μεγάλου αὐτοκράτορος ἀνάξιος υἱὸς Κόμμοδος, κυρίως εἰπεῖν, οὐδαμῶς φαίνεται ὅτι ἐφρόντισε περὶ Ἀχαΐας οὔτ' ἐπ' ἀγαθῶ οὔτ' ἐπὶ κακῶ. Οἱ Ἕλληνες εἶχον τὸ εὐτύχημα ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου καὶ τῶν στρατηγῶν αὐτοῦ παρασκευασθεῖσα εἰρήνη, ἣν ὁ Κόμμοδος εὐθύς μετὰ τὴν εἰς τὴν ἀρχὴν ἄνοδον ἠδυνήθη νὰ φέρῃ εἰς πέρας, ἐπὶ μακρὸν ἔτι πάλιν χρόνον ἀπεσόβησε τὰ ἐν τῷ βορείῳ ὀρίζοντι θύελλαν ἐπαπειλοῦντα νέφη⁹⁸. ἠδυνήθησαν δ' οὕτω ἐπὶ δεκαετηρίδας ἔτι νὰ μίνωσιν ἀτάραχοι σχεδὸν ἐν τῷ συνήθει αὐτῶν βίῳ. Ἄλλως ὁ Κόμμοδος, ὅστις κατὰ τὴν πρώτην μόνον βελτίονα περίοδον τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ φαίνεται ὅτι ἐφρόντισέ πως μετὰ τινος διαφέροντος περὶ τοῦ πανεπιστημίου Ἀθηνῶν^{98α}, κατὰ τὰ ὕστερα τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ ἔτη ἐν τῇ βαναύσῳ αὐτοῦ φιληδονίᾳ καὶ ἐν τῇ αἱματηρῶς ἀκολάστῳ καὶ ἀσώτῳ διαίτῃ αὐτοῦ οὔτε νοῦν εἶχεν οὔτε χρήματα πρὸς εὐεργεσίας τοιαύτας^{98β}, οἷας ὁ μέγας

δοκιμασθέντα ψήφω τῶν ἀρίστων· καὶ τὰ ἅλλα οὐ βοεῖη τις ἦν κατὰ τὸν ποιητὴν οὐδὲ ἱεργίον, ἀλλὰ μύριαι κατὰ τὸν ἐν αὐτῷ, ἐφ' ὧν συνεῖναι τοῖς νέοις») καὶ ἴδ. καθόλου Zumpt, Die philosophischen Schulen in Athen σ. 25-27. πρὸβλ. καὶ Ellissen σ. 83. 87 κξ. 98 κξ. C. I. Weber, de academ literar. Athen. σ. 4. 6 κξ. 9 κξ. 19 κξ. Ahrens ἐν εἰρ. τ. σ. 68-75. Bernhardt, Griech. Litter.-Gesch. τόμ. 1. σ. 583 κξ. 591 κξ. καὶ ἴδ. καθόλου κατωτ. τόμ. 3. Εἶτα ἴδ. περὶ Θεοδότου σημ. 85 β' περὶ Ἀδριανοῦ τοῦ Τυρίου σημ. 85 γ καὶ Φίλοστρ. Β. Σ. Β. 10. σ. 587 καὶ 588 καὶ 589. Τέλος ἴδ. καὶ Lotholz, z Geschichte der Bedeutung Athens σ. 19 κξ.

⁹⁸ Πρὸβλ. Wietersheim, Gesch. der Völkerwanderung. τόμ. 2. σ. 163 κξ.

^{98α} Πρὸβλ. Φίλοστρ. Β. Σ. Β. 12 σ. 593. Ellissen σ. 110 κξ. καὶ περὶ τῶν λοιπῶν σχέσεων αὐτοῦ πρὸς τὸν ἐν Ἀθήναις καθηγητὴν Πολυδεύκην τὸν Ναυκρατίτην Clinton σ. 173. 175. 181.

^{98β} Τὸ ὅτι ὁ Κόμμοδος ἀπένειμε δικαίωμα Ῥωμαίου πολίτου εἰς Ἕλληνας τινὰς κατ' ἰδίαν (ἐν Ἀθήναις, ἰδίᾳ Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 266. γραμμ. 5 κξ. ἀρ. 353 II.

αὐτοῦ προκάτοχος τοσαύτας εἶχεν ἐπίδαφιλεύσει εἰς τοὺς Ἑλληνας. Οἱ Ἕλληνες ἐνόησαν ἐξ ἀνάγκης ὅτι εἶχε παρέλθει ὁ χρόνος, καθ' ὃν σειρὰ δλόκληρος ἐξόχων φιλελλήνων ἡγεμόνων ἐπλήρου αὐτοῦ ἐξόχου εὐνοίας δειγμάτων. Βελτιωθείσης δ' ἤδη τῆς θέσεως αὐτῶν ὑπὸ ὕλικήν ἔποψιν πολλαχῶς ἀναλόγως πρὸς τὴν προτέραν κατάστασιν, κεκτημένοι δὲ καὶ τὸ πλουσίως προικοδοτηθὲν πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, ἠδύναντο νῦν νὰ βιώσιν αὐτάρχεις καθ' ἑαυτούς. Ἀφοῦ δὲ καὶ ὁ Κόμμοδος, ἐφ' ὅσον πάντως τὸ καθόλου φαῦλον αὐτοῦ κυβερνητικὸν σύστημα δὲν ἔβλαπτε τὰ Ἑλληνικὰ συμφέροντα, δὲν κατέστη ἰδιαίτερος ἢ κατ' ἐξοχὴν εἰς τοὺς Ἕλληνας ἐπιζήμιος, φαίνεται ὅτι οὗτοι διῆγον βίον καθ' ἑαυτοὺς ἀναλόγως λίαν ἀνεχτόν. Ἡ καταδίωξις καὶ ὁ φόνος τῶν πρώην διοικητῶν αὐτῶν Κυντιλίων καὶ τῆς τούτων οἰκογενείας ὁ γενόμενος ὑπὸ τοῦ Κομμόδου τῷ 183 μ. Χ.⁹⁹, ὃν ἀλγεινῶς βεβαίως ἠσθάνθησαν οἱ εὐγενεστέρων αἰσθημάτων ἐν τοῖς Ἕλλησιν ἐμπορούμενοι, καὶ τὸ ἐκ παράφρονος ἰδιοτροπίας προελθὼν ἔργον τοῦ αὐτοκράτορος, ἐκκόψαντος (τῷ 187) τὴν κεφαλὴν τοῦ περιφήμου κολοσσοῦ τῆς Ῥόδου, ἵνα ἀντὶ ταύτης τεθῆ ἐν εἰκόνι ἢ ἰδία αὐτοῦ κεφαλὴ¹⁰⁰, δὲν παρέβλαψαν τὰ ὕλικὰ τῶν Ἑλλήνων συμφέροντα^{100α}. Ἡ ἀρχὴ τοῦ καὶ ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς ἐπι-

γραμμ. 14. ἀρ. 399) δὲν θέλει ὁ Keil, Philolog. (1866) τ. 23. σ. 242) νὰ θεωρήσῃ ὡς τι εὐεργέτημα εἰς Ἕλληνας. Μνημονευθῆτω καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου (Μ. Αὐρηλίου) Λιθοφόρου Προσδέκτου ἰδίᾳ δαπάνη γενομένη εἰς τὸν Κόμμοδον πρεσβεΐα. Böckh ἀρ. 399.

⁹⁹ Δ. Κασσ. 72, 5. 6 καὶ 7. καὶ πρβλ. Lamprid. vit. Commod. d. c. 4, 9. καὶ Pauly R. E. τόμ. 6. ἐκδ. 1. σ. 373.

¹⁰⁰ Πασγαλ. Χρον. ἐκδ. Βόνν. τόμ. 1. σ. 491 κξ. Συγκελλ. ἐκδ. Βόνν. σ. 668. Ἴσως (;) γίνεται τις σύγχυσις τοῦ κολοσσοῦ τῆς Ῥόδου πρὸς τὸν παρὰ Δίῳνι Κασσίῳ (72, 23) καὶ Ἡρωδιανῷ (Α. 15, 9), παρ' Εὐσεβίῳ καὶ Ἱερωνύμῳ (Χρον. ἐκδ. Schöne II. σ. 174. 175), Κασσιοδώρῳ (ἐν εἰρ. τ. εἰς τὸ ξ. 2205 = 189 90 μ. Χ.) καὶ Λαμπριδίῳ (Commod. c. 17, 10) μνημονευόμενον ἐν Ῥώμῃ κολοσσόν (κατὰ Λαμπριδ. ἐν εἰρ. τ. κολοσσόν τοῦ Νέρωνος, κατὰ Ἡρωδιαν. ἐν εἰρ. τ. κολοσσόν τοῦ Ἡλίου) ὅστις κατὰ Δ. Κασσ. 66, 15 ἦτο ἰδρυμένος ἐν τῇ ἱερᾷ ὁδῷ. ἴδ. Clinton σ. 186 καὶ σ. 62.

^{100α} Ἐν Ἀχαΐᾳ ἐτελέσθη κατὰ διαταγὴν τοῦ Κομμόδου (κατὰ Λαμπριδ. Commod. c. 7, 7), ἐν τοῖς τελευταίοις αἵματηροῖς αὐτοῦ χρόνοις ὁ θάνατος τῆς συγγενοῦς τῷ πατρὶ αὐτοῦ Φαυστίνης Ἀννίας.

γραφαῖς¹ σπανίως μνημονευομένου αὐτοκράτορος ἔληξεν, ὡς γνωστόν (τῇ 31 Δεκεμβρίου τοῦ 192 μ. Χ.), διὰ τοῦ φόνου αὐτοῦ τοῦ τελεσθέντος ὑπὸ τῶν ἰδίων αὐτοῦ ἀνθρώπων.

Ἄλλ' οὕτως ἤρξατο νῦν περίοδος χρόνου, ἣτις κατὰ τρόπον ὅμοιον τῷ πρὸ 120 ἐτῶν, παρέσυρε παροδικῶς καὶ τὴν Ἑλλάδα εἰς τὴν δίνην νέων δεινοτάτων περὶ τοῦ θρόνου τῆς Ῥώμης πολέμων. Ὅτε ὁ τοῦ Κομμόδου ἐξαίρετος διάδοχος γέρων Περτίναξ² ἐπὶ βραχὺ μόνον ἄρξας, τῇ 28 Μαρτίου 193 ἐφονεύθη ἐπονεϊδίστως ὑπὸ τῶν ἐξεγερθέντων στασιαστικῶν πραιτωριανῶν καὶ ὁ ἄθλιος ἄσωτος Δίδιος Ἰουλιανὸς ἀνῆλθε κατὰ τρόπον εὐτελέστατον εἰς τὸν αἵματι κεκηλιδωμένον αὐτοκρατορικὸν θρόνον, ἐπανεστήσαν, ὡς γνωστόν, οἱ λεγεῶνες ἐν τοῖς τρισὶ κυριωτάτοις τοῦ κράτους σημείοις, ἐν Βρεττανίᾳ, ἐν Παννονίᾳ καὶ ἐν Ἀνατολῇ καὶ ἀνηγόρευσαν αὐτοκράτορας τοὺς ἀρχηγοὺς αὐτῶν. Ὡς πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἄξιοι μνείας εἶναι οἱ δύο μόνον τῶν αὐτοκρατόρων τούτων: Ὁ Σεπτίμιος Σεβῆρος, ὁ ἀπηνῆς Ἀφρικανὸς ὁ περιβληθεὶς τὴν πορφύραν ἐν Παννονίᾳ, καὶ ὁ ἐν Ἀνατολῇ ἀναγορευθεὶς Πεσκέννιος Νίγρος.

Ὁ Πεσκέννιος Νίγρος, ἀνὴρ λίαν ἀγαπητὸς ἐν τε τῇ Ῥώμῃ καὶ μεταξὺ τῶν στρατιωτῶν τῆς ἐπαρχίας αὐτοῦ Συρίας, οὐ μόνον ἐπεκράτησεν ἐν ἀρχῇ ἐπὶ μίαν στιγμὴν ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς ἐπαρχίαις τοῦ κράτους, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς γώραις τῆς Ἑλληνομακεδονι-

¹ Περὶ ἐπιγραφῆς τιμητικῆς τοῦ Κομμόδου ἐν Ἀνάφῃ ἴδ. Ross, Archäolog. Aufs. τόμ. 2. σ. 506. Böckh C. I. τόμ. 2. Addend. ἀρ. 2480 κ. αὐτόθι δὲ καὶ τὴν ἐπιγραφὴν τῆς ἐν Ἀμοργῷ Μινώας, ἀρ. 2264 m. Ὅτι καὶ ὁ Κόμμοδος, ὡς πρότερον ὁ Ἀδριανός, καλεῖται «Ὁλύμπιος» ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῆς Ἐφέσου, ἴδ. Eckhel D. N. τόμ. 7. σ. 136 κξ. καὶ ἴδ. καὶ τόμ. 6. σ. 518. Περὶ Κομμόδου καλουμένου θεοῦ ἐν Ἀθήναις ἴδ. Böckh C. I. 1. ἀρ. 399. πρβλ. ἀρ. 266. γραμμ. 6. πρβλ. καὶ Böckh ἐν εἰρ. τ. σ. 852 κξ. εἰς τὴν τῆς Ἀμβρόσιου ἐπιγρ. ἀρ. 1736. καὶ ἴδ. κατωτ. σημ. 25. Ὑπῆρχε δὲ καὶ ἐορτὴ «Κομμοδεῖα», ἂν μὴ αὕτη (πρβλ. τὰ κατωτέρω λεγόμενα) καθιερώθη τὸ πρῶτον ἐπὶ τοῦ Σεπτιμίου Σεβήρου· περὶ «Κομμοδεῖων» ἐν Ἀθήναις ἴδ. Böckh C. I. τ. 1. ἀρ. 248. περὶ «Κομμοδεῖων» ἐν Σμύρνῃ ἴδ. Böckh C. I. τ. 1. ἀρ. 1720. τ. 2. ἀρ. 3208. (Περὶ σεισμοῦ γενομένου ἐν Νικομηδείᾳ Μαλαλ. IB. ἐκδ. Βόνν. σ. 289).

² Νομίσματα Θεσσαλονίκης καὶ Μιτυλήνης πρὸς τιμὴν τῆς τοῦ Περτίναξος γυναικὸς Φλαβίας Τιτιανῆς ἴδ. παρὰ Eckhel D. N. VII. σ. 147.

κῆς χερσονήσου, Θράκη, Μακεδονία, καὶ Ἑλλάδι³ ἀνεγνωρίσθη ὡς αὐτοκράτωρ. Ἄλλὰ ταχέως κατέπεσεν εἰς ἐρείπια ἢ ἐφήμερος ἀρχὴ τοῦ ἐν Συρία ἀκαίρως ἐν νωθρᾷ ἡσυχίᾳ ἐμμένοντος αὐτοκράτορος ὑπὸ τὰ ραγδαῖα πλήγματα τοῦ ἰσχυροτέρου καὶ εὐτυχεστέρου ἀνταγωνιστοῦ αὐτοῦ, τοῦ Σεπτιμίου Σεβήρου, ὅστις, ἀφοῦ ἐν τάχει ἰδρύσεν ἐν Ῥώμῃ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ καταβαλὼν τὸν ἄθλιον Δίδιον Ἰουλιανὸν (κατὰ Ἰούνιον τοῦ 193), μετὰ τριάκοντα ἤδη ἡμέρας ὥρμησεν ἐπὶ τὸν κρίσιμον πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Ἀνατολῆς ἀγῶνα. Ἦδη πρότερον εἶχε πέμψει λεγεῶνα ἓνα εἰς τὰς ἀσθενῶς μόνον ἢ καὶ οὐδόλως ὑπὸ στρατευμάτων τοῦ Νίγρου κατεχομένας πρὸς νότον τοῦ Αἴμου χώρας, ὅπως πιθανῶς ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τοῦ Νίγρου τὰς γυμνάς τότε στρατευμάτων χώρας, Ἑλλάδα, Μακεδονίαν καὶ Θράκην⁴. Δὲν εἶναι

³ Πρὸλ. Spartian. Pescennius c. 5, 6. ἴδ. καὶ Ἡρωδιαν. Β. 8, 7. 14, 7. Λίαν ἀμφίβολα εἶναι τὰ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ Σπαρτιανοῦ ἐν εἰρ. τ. «ὁ Πεσκένιος, τοῦ Σεβήρου εἰς Ἀνατολὴν ἐρχομένου, κατεῖχεν Ἑλλάδα, Θράκην, Μακεδονίαν, φονευθέντων πολλῶν ἐπιφανῶν ἀνδρῶν (Pescennius veniente ad Orientem Severo Graeciam, Thraciam, Macedoniam, interfectis multis illustribus viris tenebat)». Ἐπειδὴ κατὰ πάσας τὰς ἄλλοθεν εἰδήσεις ὁ Πεσκένιος τοσοῦτον νωθρῶς διεξῆγε τὸν ἀγῶνα αὐτοῦ, ὥστε μόλις κατὰ τὴν τελευταίαν στιγμήν ἠδυνήθη νὰ πέμψῃ τὰ στρατεύματα αὐτοῦ μέχρι Βυζαντίου καὶ Περίνθου, καὶ ἐπειδὴ περὶ μάχης μεταξὺ τῶν τούτου καὶ τῶν τοῦ Σεπτιμίου Σεβήρου στρατευμάτων δυτικῶς τῆς Περίνθου γενομένης οὐδὲν εἶναι γνωστόν, ἔτι δ' ὀλιγότερον εἶναι τι γνωστόν περὶ τῶν κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ γενομένων ἐν ταῖς πρὸς νότον τοῦ Αἴμου Ἑλληνικαῖς χώραις σφαγῶν, διὰ τοῦτο μένει ἡμῖν δυοῖν θέατρον νὰ ὑποθέσωμεν: ἢ δῆλα δὴ ὅτι πρόκειται περὶ διαπληκτισμῶν γενομένων ἐν ταῖς χώραις ταύταις μεταξὺ τῶν ἐγχωρίων μερίδων, ἢ ὅτι οἱ ὑπὸ τοῦ Σπαρτιανοῦ (Sever. c. 18, 13) ἐν τῇ κατὰ τῆς Περίνθου προσβολῇ τοῦ Νίγρου (ἴδ. κατωτέρω) «πλείστοι ἐκ τοῦ στρατοῦ φονευθέντες (plurimi de exercitu interfecti)» ἀναφέρονται ἐνταῦθα πάλιν ἔνεκεν ἀπροσεξίας. Ὁ Sievers (Philolog. τ. 26. (1867) τευχ. 2. σ. 260) ἀμφιδάλλει καὶ περὶ αὐτῆς τῆς ὁρθότητος τῶν ὑπὸ τοῦ Σπαρτιανοῦ (Pescenn. Nigr. c. 5, 6. λεγομένων).

Ἄξιόλογον εἶναι καὶ τὸ ἱστορούμενον ὑπὸ τοῦ Σπαρτιανοῦ (Pescenn. Nigr. 8, 1-6) (εἴτε πλαστόν εἶναι εἴτε μὴ): πρὸλ. Wolff, de ultima oraculor. aetate σ. 6. (Ἐννοούμεν τὴν κρίσιν τοῦ ἐν Δελφοῖς μαντείου περὶ τῶν τριῶν πρὸς ἀλλήλους διαγωνιζομένων μνηστήρων τῆς ἀρχῆς, τῶν αὐτοκρατόρων Νίγρου, Σεπτιμίου καὶ Ἀλβίνου, καὶ περὶ τοῦ μέλλοντος αὐτῶν καὶ τὸν περὶ τῆς νίκης τοῦ Σεπτιμίου καὶ τῆς αὐταρχίας τοῦ Καρακάλλα ὑπαινιγμόν· πρὸλ. καὶ Jul. Capitolin. Clod. Albin. c. 1, 4).

⁴ Ταῦτα κατὰ Σπαρτιανόν (Sever. c. 8, 12)· πότε τοῦτο ἐγένετο, δὲν εἶναι δυνα-

δὲ ἀπίθανον ὅτι καὶ μέρος ἀξιόλογον τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ ἐξε-
 χύθη μὲν ἐκ Μοισίας ἐπὶ τὰς πρὸς νότον χώρας (πρβλ. κατω-
 τέρω σημ. 11^α), ἀλλ' ἐδεσμεύθη ἐνταῦθα ἔνεκα τῆς κατὰ τὴν
 τελευταίαν στιγμὴν ὑπὸ τοῦ Πεσκεννίου καταλήψεως τοῦ Βυ-
 ζαντίου, καὶ ὅτι ὁ Σεπτίμιος αὐτὸς διὰ τῆς βορείου Ἑλλάδος
 καὶ Μακεδονίας ἐβάδισεν ἐπὶ τὸν Ἑλλησποντον⁵. Ὡς γνωστὸν δὲ
 ταῖς σημαίαις αὐτοῦ ἠκολούθησε νίκη· αἱ παρὰ τὴν Κύζικον,
 τὴν Νίκαιαν τῆς Βιθυνίας, καὶ τέλος παρὰ τὴν ἐν Κιλικίᾳ Ἴσσόν
 νῆκαι αὐτοῦ ταχὺ ἔθεσαν τέρμα εἰς τὴν κυβέρνησιν τοῦ Νίγρου
 καὶ (μιᾶς μόνης πόλεως Ἑλληνικῆς ἐξαιρουμένης) ἤδη κατὰ
 τὸ 194 μ. Χ. ὁ Σεπτίμιος Σεβῆρος ἦτο ἀνεγνωρισμένος καθόλου
 καὶ ἐν πάσαις ταῖς ἀνατολικῶς τοῦ Ἀδρίου κειμέναις ἐπαρχίαις
 ὡς μόνος « νόμιμος » κύριος τοῦ κράτους.

Αἱ τύχαι τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ροινοῦ τού-
 του πολέμου τοσοῦτον ὀλίγον σαφῶς εἰσὶν ἡμῖν γνωσταί, ὅσον καὶ
 κατὰ τοὺς μετὰ τὸν ὄλεθρον τοῦ Νέρωνος ὑπὲρ τῆς ὑπερτάτης ἀρχῆς
 διεξαχθέντας πολέμους. Δὲν εἶναι δὲ λίαν πιθανὸν ὅτι ἐν ταῖς ἐν
 Εὐρώπῃ Ἑλληνικαῖς ἐπαρχίαις, ἐκτὸς τῆς περιοχῆς τοῦ Βυζαντίου
 (ἴδ. κατωτέρω), ἐγίνοντο σπουδαῖα πολεμικὰ ἔργα· ἄδηλον δὲ καὶ
 ἂν ὁ Σεπτίμιος Σεβῆρος ἐν τῇ αἰματηρᾷ αὐτοῦ ἐκδικητικῇ μανίᾳ
 ἐναντίον τῶν τὰ τοῦ ἠττηθέντος Πεσκεννίου Νίγρου φρονούντων ἐν
 Ἀσίᾳ⁶ τε καὶ ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Ἑλλάδι ἐπληξε πολλὰς ἐπισήμους
 κεφαλὰς. Ἐν μόνον φαίνεται ἐξαγόμενον ὀπωποῦν σαφῶς ἔκ τινος παρὰ
 τῷ Ἡρωδιανῷ σημειώσεως. Ἡ ἀρχαία κληρονομικὴ κατάρα τοῦ
 Ἑλληνικοῦ γένους, τὸ μῖσος καὶ ἡ σφοδρὰ μεταξὺ τῶν φυλῶν καὶ
 τῶν πόλεων ἀντιζηλία εἶχον μεταδοθῆ καὶ εἰς τὰς Ἑλληνικὰς καὶ

τὸν νὰ διορισθῆ σαφῶς· διότι κατὰ τὸν Δίωνα Κάσσιον (73, 15) ὁ Σεπτίμιος πρὸ τῆς
 εἰς Ῥώμην ὡς αὐτοκράτορος εἰσελάσεως αὐτοῦ εἶχεν ἀφαιρέσει ἤδη ἀπὸ τοῦ Νίγρου τὴν
 χερσόνησον τοῦ Δανουβίου πλὴν τοῦ Βυζαντίου· κατὰ Σπαρτιανὸν ἐν εἰρ. τ. ἀπὸ Ῥώμης
 μόλις ἐπεμψεν ὁ Σεβῆρος τὸν λεγεῶνα ἐκεῖνον.

⁵ Ἡρωδιαν. Β. 14, 6. Sievers Philolog. τόμ. 26. (1867) τευχ. 2. σ. 260).

⁶ Böckh C. I. τόμ. 2. σ. 609. ἀρ. 2971. καὶ πρβλ. Spartian. Sever. c. 15, 4 κξ.
 Δ. Κασσ. 74, 8 τέλ. Ἡρωδιαν. Γ. 4, 7.

Ἑλληνιστικὰς πόλεις τῆς Ἀνατολῆς· καὶ ἐν χρόνοις προγενεστέροις ἤδη ἄνδρες ἔμπρονας ὡς Δίων ὁ Προυσαεὺς καὶ Ἀριστείδης ὁ Σιυρναῖος, καὶ ἐν μέσῳ βαθείας εἰρήνης εἶχον ὑψώσει τὴν εὐγλωττον αὐτῶν φωνὴν ἐναντίον τοιαύτης κληρονομικῶς διαιωμιζομένης καὶ ὄλεθρον ἐπὶ μᾶλλον ἐργαζομένης ἀφροσύνης⁷. Ἄλλ' ὁ νῦν πόλεμος ἔδωκεν ἀφορμὴν, ἵνα τὸ παλαιὸν μεταξὺ πολλῶν τοιούτων πόλεων μῖσος ἐκσπάσῃ κατὰ τρόπον καταστρεπτικὸν εἰς φανερόν πολεμον. Οὕτω, πλὴν ἄλλων, μετὰ τὴν ἐν Κυζίκῳ μάχην, ἐπῆλθον φονικαὶ συγκρούσεις μεταξὺ τῶν πολιτῶν τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων Νικομηδείας καὶ Νικαίας, ὧν οἱ μὲν πρῶτοι ὑψωσαν τὴν σημαίαν τοῦ Σεπτιμίου, οἱ δὲ δεῦτεροι τούναντίον ἐνέμειναν ἐμπαθῶς πιστοὶ εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦ Νίγρου, ἕως οὗ ἔπαθον δεινὴν τινα ἦτταν⁸. Ἐντεῦθεν δὲ εἶναι λίαν πιθανὸν ὅτι καὶ ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Ἑλλάδι ἅπαξ ἔτι ἐξηγέρθησαν ἐκ τῶν τάφων αἱ αἱματηραὶ σκιαὶ τῶν ἀρχαίων τοπικῶν ἐρίδων· εἶναι λίαν πιθανὸν ὅτι μῖσος, φθόνος καὶ βασκανία καὶ ἐν ταῖς χώραις ταύταις ἅπαξ ἔτι ἠρύσαντο τροφὴν ζωτικὴν ἐκ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου, τὰ δὲ δυσηρεστημένα τοῦλάχιστον στοιχεῖα εὖρον παρὰ τῷ νικητῇ δύναμιν καὶ ἀφορμὴν εἰς σφοδρότερας διαβολάς, ἧτοι φαύλας καταγγελίας ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν⁹.

Ἄλλ' ὑπῆρχεν, ὡς ἐρρήθη, μία μόνη πόλις ἐν Εὐρώπῃ, ἣτις ἐν τῇ λάβρῳ νικηφόρῳ πορείᾳ τοῦ Σεπτιμίου Σεβήρου ἐκράτησεν ὑψηλὴν τὴν σημαίαν τοῦ Πεσκεννίου, τὸ ὑπερήφανον ἐν Θράκῃ Βυζάντιον. Ἡ πόλις αὕτη ἐν τῇ ἐκρήξει τοῦ πολέμου ἐγκαίρως ἔτι κατηλήφθη ἰσχυρῶς ὑπὸ τῶν στρατηγῶν τοῦ Νίγρου, οἵτινες

⁷ Πρὸς τοῖς ἄλλοις περὶ ἀνταγωνισμοῦ μεταξὺ Σμύρνης καὶ Ἐφέσου ἴδ. παρὰ Δ. Χρυσοστ. Λόγ. ΛΔ. σ. 422d. καὶ Φιλοστρ. Β. Σ. Α. 8. σ. 490 τέλ. 25. σ. 531. ἴδ. καθόλου Β. Burekhardt (N. Schweiz. Mus. Jahrgang IV. (1864) τευχ. 2. σ. 119. Ὡσαύτως περὶ ἀνταγωνισμῶν μεταξὺ Ταρσοῦ καὶ ἄλλων τῆς Κιλικίας Ἑλλην. πόλεων ἴδ. παρὰ Δ. Χρυσοστ. (Λόγ. ΛΔ. ἢ Ταρσικὸς δεύτερος) καὶ μεταξὺ Νικομηδείας καὶ Νικαίας ἴδ. παρὰ Δ. Χρυσοστόμῳ Λόγ. ΛΗ. καὶ ΛΘ πρὸς καὶ Ἀριστείδ. Λόγ. ΜΒ (πρὸς τὰς πόλεις τῆς Ἀσίας περὶ ὁμονοίας) ἐκδ. Jobb. σ. 517-538.

⁸ Ἡρωδιαν. Γ. 2, 8 καὶ 9. πρὸς Δ. Κασσ. 74, 6.

⁹ Ἡρωδιαν. Γ. 2, 6 καὶ 7. πρὸς Δ. σημ. 3.

ἐντεῦθεν ἐπειράθησαν καὶ ἐπίθεσιν τινὰ ἐναντίον τῆς Περίνθου ¹⁰. Ἐνταῦθα δὲ τὰ ὀπίσθεν τῶν γιγαντιαίων ἀρχαίων τειχῶν τῆς πόλεως ἀμυνόμενα Ῥωμαϊκὰ στρατεύματα τῆς Ἀνατολῆς γενναίαν ἀντέταξαν ἀντίστασιν εἰς τὰ πολιορκουόμενα αὐτὴν στίφη τοῦ Σεπτιμίου. Οἱ κάτοικοι οὐδαμῶς κλονηθέντες ὑπὸ τῶν περὶ τῶν ἐν Ἀσία νικῶν τοῦ Σεπτιμίου ἀγγελιῶν, κατεξανιστάμενοι δὲ ἔνεκα τῶν ὑπὸ τῶν νικητῶν ἐναντίον τῆς ἠττηθείσης μερίδος διαπραττομένων ὠμοτήτων, συναισθανόμενοι δ' ὑπερηφάνως τὴν σημασίαν τῆς πλουσίας καὶ κατὰ τὰ φαινόμενα ἀνυπερβλήτως ὀχυρᾶς πόλεως αὐτῶν, μετὰ θερμῆς συμπαθείας μετεῖχον τῆς κατὰ τῶν πολιορκητῶν ἀμύνης ¹¹. Ὅτε δὲ ἔπειτα ὁ Πεσκένιος εὔρε τὸν ὄλεθρον αὐτοῦ, ἔπεμφεν ὁ Σεπτίμιος ¹² εἰς Βυζάντιον τὴν κεφαλὴν τοῦ φονευθέντος ἐχθροῦ ὡς σημεῖον τῆς ἑαυτοῦ νίκης ¹². Ἀλλὰ καὶ εὖτω ἔμεινεν ἀκαμπτον τὸ θάρρος τῶν πολιτῶν καὶ τῶν στρατιωτῶν, οἵτινες ἴσως ἤλπιζον νῦν καὶ κινήσιν τινὰ τοῦ Κλαυδίου Ἀλβίνου ἐναντίον τοῦ Σεπτιμίου. Ἡ ἀνδρεία, ἡ καρτερικότης καὶ ἡ πολεμικὴ ἐπινοητικότης τῶν Βυζαντιῶν καὶ τοῦ κρατίστου αὐτῶν ἀρχηγοῦ, τοῦ μεγάλου μηχανικοῦ Πρίσκου τοῦ ἐκ Νικαίας, ἦτο ἀνυπέρβλητος, ἀναμιμνήσκουσα τὰ ἥρωικά ἔργα τῶν Τυρίων, Ῥοδίων καὶ Καρχηδονίων ἐν ταῖς τῶν πόλεων τούτων παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις ἐνδόξοις πολιορκίαις. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τοῦ στόλου αὐτῶν, ὃν ἠϋξήσαν εἰς 500 πλοῖα, ἀντέστησαν οἱ Βυζάντιοι ἐπὶ μακρὸν ἐναντίον τῶν μεγά-

¹⁰ Πτολεμ. Γ. 11. σ. 215. πρβλ. Συγκελλ. (ἐκδ. Βόνν. σ. 670. καὶ ἴδ. Δ. Κασσ. 74, 6. Spartian. Sever. c. 8, 13. Ἡρωδιαν. Γ. 1, 5. 6. 2, 1.

¹¹ (Παυσαν. Δ. 315) Δ. Κασσ. 74, 10. Ἡρωδιαν. Γ, 1, 6. 6, 9.

¹² α Κατὰ τὴν μαρτυρίαν Ῥωμαϊκῆς τινος ἐπιγραφῆς (παρὰ Orelli-Henzen 5502) ὁ Λ. Μάριος Μάξιμος, πρεσβευτὴς τοῦ πρώτου Ἰταλικοῦ λεγεῶνος εἶχεν, ὡς «ἡγεμῶν τοῦ Μυσιακοῦ παρὰ τὸ Βυζάντιον στρατοῦ (dux exercitus Mysiaci apud Byzantium)» τὴν ἀνωτάτην στρατιωτικὴν διοίκησιν πάντων τῶν Μυσιακῶν λεγεῶνων κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ Βυζαντίου. Πρβλ. Th. Mommsen ἐν τῷ «Παραρτήματι» (Anhang σ. 72) τῷ ἐπισυνημένῳ εἰς τὴν τοῦ Alfred von Sallet πραγματείαν τὴν ἐπιγραφομένην «Die Fürsten von Palmyra unter Gallienus, und Aurelian». Πρβλ. Sievers ἐν Philol. τόμ. 26. (1867) τευχ. 2. σ. 260. 264.

¹² Ζωναρ. 1Β. 8. Δ. Κασσ. 74, 8.

λων θαλασσίων πολεμικῶν δυνάμεων τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους. Ἄλλὰ καὶ τὰ παθήματα τῶν γενναίων τούτων Ἑλλήνων ἦσαν φοβερὰ, πρὸ πάντων ὅτε ἐξέλιπον τὸ τροφίμα ἐν τῇ τριετῇ πολιορκίᾳ. Ὅτε δὲ τέλος ἡ πόλις, μετ' ἐσχάτην τινὰ ἀποτυχοῦσαν κατὰ θάλασσαν ἔξοδον, ὑπὸ τῆς ἀληθῶς φρικώδους πείνης καταβληθεῖσα ἠναγκάσθη νὰ παραδοθῇ τῷ 196, πρὸς μεγάλην χαρὰν τοῦ αὐτοκράτορος ¹³, μετὰ μεγάλης ὀμότητος προσηνέχθη οὗτος πρὸς αὐτήν. Ὁ ὑπερφίαλος νικητῆς ἐν τῇ ὀργῇ ¹⁴ αὐτοῦ οὐ μόνον ἐπήνεγκε τὴν σφαγὴν τῶν στρατιωτῶν τῆς φρουρᾶς, ἐξαιρέσει τοῦ στρατηγοῦ Πρίσκου, καὶ πάντων τῶν ἀρχόντων τῆς πόλεως, ἀλλὰ καὶ ἀπέδοτο πᾶσαν τὴν περιουσίαν τῶν πολιτῶν· κατέστρεψε δὲ καὶ μέγα μέρος τῆς πόλεως· καταβαλὼν δὲ καὶ τὰ τείχη αὐτῆς (πρὸς μεγάλην ζημίαν τῆς ἀσφαλείας τοῦ κράτους κατὰ τὸ κινδυνῶδες τοῦτο μέρος), παρέδωκε τὴν χώραν τῶν Βυζαντιῶν εἰς τοὺς Περσικοὺς. Καταργήσας δὲ καὶ τὴν μέχρι νῦν ὑφισταμένην αὐτονομίαν τοῦ Βυζαντίου κατέστησε τὴν ἀποστερηθεῖσαν τὴν οἰκονομικὴν αὐτῆς ἐλευθερίαν πόλιν, κατὰ τὸ δημόσιον δίκαιον, ἀπλήν

¹³ Περὶ τῆς χαρᾶς, ἣν ἠσθάνθη ὁ αὐτοκράτωρ ἐπὶ τῇ ἀλώσει τοῦ Βυζαντίου ἴδ. Δ. Κασσ. 74, 14 («ὁ δὲ Σεβήρος οὕτως ἦσθη ἐπὶ τῇ ἀλώσει τοῦ Βυζαντίου ὡς καὶ πρὸς τοὺς στρατιώτας ἐν τῇ Μεσοποταμίᾳ τότε ὦν αὐτὸ τοῦτο εἰπεῖν «Εἶλομεν δὲ καὶ τὸ Βυζάντιον»)· φαίνεται δὲ ὅτι ἐκλήθη τότε Ποντικὸς. Eckhel D. N. VII. σ. 193. Τὸ Βυζάντιον ἔπεσε τῷ 196 κατὰ τὸν παρὰ Pauly (R. E. VI. 1. σ. 1133) χρονολογικὸν ὑπολογισμόν. (Ἡ πολιορκία ἤρξατο κατὰ Eckhel (D. N. VII. σ. 170) τῷ 194, ἔληξε δὲ (σ. 174) τῷ 196· οὕτω καὶ κατὰ Clinton (σ. 194. 196. 197. 198). Κατὰ Sievers (ἐν Philolog. τόμ. 26. (1867) τευχ. 2. σ. 263) ἡ πολιορκία διήρκεσεν ἀπὸ τοῦ ἔαρος τοῦ 193 μέχρι τοῦ ἔαρος τοῦ 196. Ζωναρ. IB. 8. Δ. Κασσ. 74, 12 ἀρχ. (κατὰ τούτους ἡ πολιορκία διήρκεσεν ἔτη τρία). Συγκελλ. ἐκδ. Βόνν. σ. 670. ἴδ. καὶ Δ. Κασσ. 74, 10-14 ἀρχ. Ἡρωδιαν. Γ'. 6, 9.

¹⁴ Δ. Κασσ. 74, 14. Ζωναρ. IB. 8. τέλ. Ἡρωδιαν. Γ. 1, 7. 6, 9. Ἡσυχ. Μιλησ (παρὰ C. Müller, hist. Graec. fragm. τ. IV σ. 153) Πάτρια Κωνσταντινουπόλεως § 36 πρὸς. καὶ Gibbon, History of the decline and fall of the Roman empire (Γ. μεταφ. ὁ Sporchil. Untergang des Röm. Reiches σ. 24. κξ). Burckhardt, die Zeit Constantins. σ. 9. Kuhn, Röm. Verf. τόμ. 2. σ. 56. Καὶ περὶ Περσίνθου ἴδ. ἐπι Böekh C. I. τόμ. 2. σ. 67. ἀρ. 2022 καὶ ἴδ. καὶ Krause, Neocor. σ. 38. 73. 80. Κατὰ Δ. Κασσ. (74, 14) οἱ Περσίνθοι τῷ Βυζαντιῷ «οἶα κώμη χρώμενοι οὐδὲν ὄντι οὐχ ὑβρίζον.» Ὁ Πρίσκος ἐσώθη (Δ. Κασσ. 74, 11).

κώμην Περινηθίαν! Ἐν τούτοις βραδύτερον ἐπεκράτησαν παρὰ τῷ Σεπτιμίῳ φρονήματα ἐπιεικέστερα πρὸς τὴν ἀτυχῆ, ἔνεκα τῆς θέσεως αὐτῆς τοσοῦτον ἀπαραμίλλως σπουδαίαν πόλιν. Αὐτὸς ὁ ἴδιος ἤρξατο τῆς ἀνοικοδομήσεως τῶν καταστραφέντων μερῶν τῆς πόλεως¹⁵. ὁ δὲ υἱὸς αὐτοῦ Καρακάλλας ἀπέδωκεν αὐτῇ βραδύτερον (ἴσως ὡς συνάρχων ἤδη τῷ πατρὶ) καὶ τὴν αὐτονομίαν μετὰ τινων περιορισμῶν¹⁶. Ἀλλὰ τὰ γιγαντιαῖα τείχη, ὧν τὰ μεγαλοπρεπῆ ἐρείπια μετὰ θλίψεως εἶδον ὁ Δίων Κάσσιος καὶ ὁ Ἡρωδιανός, δὲν ὑπῆρχον πλέον· δὲν ἦτο δὲ μακρὰν ὁ χρόνος, καθ' ὃν οἱ Ῥωμαῖοι ἔμελλον νὰ αισθανθῶσι μεταμέλειαν πικράν, διότι οἰονεὶ αὐτοκτονοῦντες ἠνέφξαν ἰδίᾳ χειρὶ τὰς πύλας τοῦ κράτους εἰς τοὺς βαρβάρους.

Εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς χερσονήσου τοῦ Δανουβίου ἐπανῆλθε πάντως ἡ συνήθης εἰρηνικὴ ἡρεμία. Αἱ φονικαὶ παρὰ τὸ Λούγδουνον μάχαι τοῦ Σεπτιμίου πρὸς τὸν ἐν τῇ Δύσει ἀντίπαλον αὐτοῦ, τὸν Κλαύδιον Ἀλβῖνον (ἐν ἀρχῇ τοῦ Αὐγούστου τοῦ 197 μ. Χ.), ἢ ἀπάνθρωπος ἐκδικητικὴ μανία τοῦ αὐτοκράτορος ἐναντίον τῶν ἐν

¹⁵ Κατὰ Μαλαλ. IB. ἐκδ. Βόνν. σ. 291 κξ. ἔκτισεν ἰδίως τὰ λεγόμενα λουτρά τοῦ Ζευξίππου· εἶτα δὲ ναόν τῷ Ἡλίῳ, ἔτι δὲ παρὰ τὸ ἀρχαῖον ἱερόν τῆς Ἀρτέμιδος τὸ «κυνήγιον» ἤτοι κῆπον ζωολογικόν (ἢ ὡς ἐρμηνεύει ὁ Friedländer τὸ ὄνομα, ἀμφιθέατρον, ἤτοι θέατρον κατεσκευασμένον ἐπιτηδείως πρὸς ἀγῶνας μονομάχων), ἔτι δὲ καὶ νέον θέατρον. Ἡρξάτο προσέτι τῆς κατασκευῆς ἵπποδρόμου, καὶ ἀνωκοδόμησε τὸ λεγόμενον στρατήγιον· ἴδ. Πασχάλ. Χρον. περὶ τοῦ ἔ. 197. (ἐκδ. Βόνν. τόμ. 1. σ. 494 κξ.) Ἡσυ. Μιλησ. ἐν εἰρ. τ. § 37 καὶ Κωδιν. παρὰ Müller ἐν εἰρ. τ. σ. 153 πρὸλ. καὶ Orelli εἰς Ἡσυ. Μιλησ. § 38. Σουίδ. ἐν λ. Ἀντωνία. Friedländer, Darstellungen τόμ. 2. σ. 447.

¹⁶ Spartian. Caracalla 1, 7. Ἡσυ. Μιλησ. ἐν εἰρ. τ. καὶ ἴδ. προσέτι Müller ἐν εἰρ. τ. σ. 153. Heyne, Antiquitat. Byzant. σ. 18. (Νομίσματα ὡς πρὸς ταῦτα ἴδ. τὰ μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Γαλλιανοῦ). Ἐκτοτε, ἢ ἴσως ἀπὸ τοῦ χρόνου τῶν νέων οἰκοδομῶν τοῦ Σεπτιμίου (ἴδ. Εὐσταθ. εἰς Διονύσ. Περιηγητ. 803) ἐπὶ τινὰ χρόνον, ἤτοι μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Καρακάλλα, ἐπεκράτει ὡς ὄνομα τῆς πόλεως τὸ Antoniniana Pauly R. E. τόμ. 1. 2. σ. 2610.

* Δ. Κασσ. 74, 14 «τὰ δὲ δὴ τείχη τῆς πόλεως διαλύσας ἐκείνους μὲν οὐδὲν πλέον τῆς στερήσεως τῆς δόξης, ἣν ἐκ τῆς ἐπιδείξεως αὐτῶν ἔκαρποῦντο, ἐλύπησε· τῶν δὲ δὴ Ῥωμαίων μέγα καὶ φυλακτῆριον καὶ ὄρμητῆριον πρὸς τοὺς ἐκ Πόντου καὶ τῆς Ἀσίας βαρβάρους καθεῖλε· καὶ εἶδον ἐγὼ τὰ τείχη πεπτωκότα, ὡσπερ ὑπὸ ἄλλων τινῶν, ἀλλ' οὐχὶ ὑπὸ Ῥωμαίων ἑαλωκότα». (Σ. Μ.)

Ῥώμη τὰ τοῦ Ἀλβίου φρονούντων, οὐδεμίαν ἠδύναντο νὰ ἐξεγείρῳσιν ἐν Ἑλλάδι ἐκπληξιν, ἅτε μὴ ἀπτόμενα μηδαμῶς τῶν συμφερόντων τῆς χώρας. Μόνον ἡ Μακεδονικὴ νεότης ἦτο εὐλογεὶν νὰ καταληφθῆ ὑπὸ αἰσθήματος ἀλγεινοῦ, διότι, κατ' ἀκολουθίαν τῆς ὑπὸ τοῦ Σεπτιμίου διαλύσεως τῆς παλαιᾶς, ἐν μέρει ἐκ νεαρῶν Μακεδόνων ἀποτελουμένης, φρουρᾶς τῶν πραιτωριανῶν¹⁷, καὶ τοῦ σχηματισμοῦ τῶν νέων αὐτοκρατορικῶν φρουρῶν ἐκ τῶν παλαιμάχων τῶν ἐν τοῖς ὄρειοις λεγεώνων, διέφευγεν αὐτὴν ἡ εὐκαιρία νὰ ἐπιδιώκῃ τοῦ λοιποῦ ἐν τῇ πρωτεύουσῃ τοῦ κόσμου τὴν καλῶς ἀμειβομένην καὶ ἐπωφελῆ τιμητικὴν ταύτην ὑπηρεσίαν.

Ἐν τούτοις οἱ ἐν Ἑλλάδι ταχέως ἐξωκειώθησαν πρὸς τὸ νέον σύστημα. Τὰ φοβερὰ πλήγματα, δι' ὧν ὁ Σεπτίμιος Σεβήρος τοσοῦτον ἐκπληκτικῶς ἐταπείνωσε (κατὰ τὰ ἔτη 198 καὶ 199 ὡς πρότερον ἤδη κατὰ τὰ ἔτη 194 - 196)¹⁸ τοὺς ἀρχαίους ἀπεχθεῖς πολεμίους τοῦ κράτους καὶ ἄλλους παρὰ τὰ ὅρια οἰκοῦντας λαοὺς (ιδίως τοὺς κατοίκους τῆς Ἀδιαθηνῆς) ἐξήγειραν, ὡς εἰκός, καὶ παρὰ τοῖς Ἕλλησι τῆς Ἀχαΐας θαυμασμὸν πολλῶ ἀμιγέστερον λύπης ἢ αἰ πρῶην ἐν τῷ ἀπανθρώπῳ περὶ τοῦ θρόνου πολέμου νίκαι τοῦ μεγάλου πολεμικοῦ ἥρωος. Ἐκέκτητο δ' ἀληθῶς ὁ Σεπτίμιος ἀρετὰς ἡγεμονικὰς πολλοῦ ἀξίας, ἐπιτηδεύων ἐνίστη τὴν εὐκρίνειαν μέχρι τοῦ μεγαθύμου. Περὶ τούτου πρὸς τοῖς ἄλλοις διηγεῖται ὁ Φιλόστρατος τὸ ἐπόμενον γεγονός. Διαρκούσης ἔτι τῆς πολιορκίας τοῦ Βυζαντίου, ἐν τινι τῶν Ἑλληνικῶν πανηγυρικῶν ἀγώνων ὁ Βυζάντιος Κλήμης, ἔξοχος τραγωδίας ὑποκριτὴς κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, ἐνίκησε διὰ τῆς τέχνης αὐτοῦ λαμπρὰν νίκην· ἀλλ' οἱ Ἑλλανοδίκαι ἐκ φόβου πρὸς τὸν Σεπτίμιον δὲν ἔδιδον τὸ βραβεῖον καὶ τὰς τιμὰς τῆς νίκης εἰς πολίτην πόλεως διατε-

¹⁷ Δ. Κασσ. 74, 2. (πρβλ. ἄνωτ. σ. 194).

¹⁸ Ὁ Σεπτίμιος Σεβήρος καλεῖται ἀπὸ τοῦ 195 Ἀραβικός, Ἀδιαθηνικός, Παρθικός. Böckh C. I. III. σ. 563. Eckhel D. N. VII. σ. 172 καὶ ἀπὸ τοῦ 198 κατὰ προτίμησιν Παρθικός, σ. 177. πρβλ. καὶ Sievers, Philol. τ. 26. σ. 262. 266. Clinton σ. 196, 202.

λούσης εἰς πόλεμον ἐναντίον τοῦ λοιποῦ κράτους. Ὅτε δὲ οὗτος (Ὀλυμπιάδ. 242, 3) καὶ ἐν τοῖς Ἀμφικτυονικοῖς ἀγῶσι κατὰ φθινόπωρον τοῦ 195 ἄριστα ἀγωνισάμενος ἐνίκησεν, οἱ δ' Ἀμφικτύονες ἤρνοῦντο πάλιν εἰς αὐτὸν τὸ ἔπαθλον τῆς νίκης, ἢ εὐψυχία τοῦ γενναίου σοφιστοῦ Ἴπποδρόμου τοῦ Λαρισσαίου, προϊσταμένου τῶν Πυθίων ἀγώνων, κατάρθωσεν ἵνα ὁ Κλήμης τύχη τοῦ δικαίου αὐτοῦ. Ὁ ἀνταγωνιστὴς τοῦ Κλήμεντος ὑποκριτὴς ἐποίησατο τότε ἔκκλησιν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα περὶ τῶν γενομένων, ἀλλ' ὁ Σεπτίμιος ἐν τῇ εἰλικρινείᾳ αὐτοῦ ἐπεκύρωσεν ἀπλούστατα τὴν τοῦ Ἴπποδρόμου κρίσιν¹⁹. Ὡς δὲ εἰς τὸ λοιπὸν κράτος, οὕτω καὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας τῆς Ἀχαΐας φαίνεται ὅτι ὑπὸ τινος ἐπόψεως ἢ τοῦ Σεπτιμίου ἀρχὴ ὑπῆρξεν εὐεργετική. Ὡς δὲ δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν μέχρι τινὸς ἀσφαλῶς ἐκ τῶν πολλῶν τιμητικῶν πρὸς τὸν Σεπτίμιον καὶ τὴν οἰκογένειαν αὐτοῦ ἐπιγραφῶν τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων τῆς Ἀχαΐας καὶ τοῦ ἐν Ἠπείρῳ (ἄρα καὶ ἐν ταῖς Ἰονίοις νήσοις) Καίσαρος ἐπιτρόπου (procurator) μεταξὺ τῆς νέας ταύτης γενεᾶς τῶν « Ἀντωνίνων » (οὕτως ἠρέσκοντο νὰ καλῶσιν ἑαυτοὺς ὅ, τε Σεπτίμιος καὶ οἱ διάδοχοι ἐκ τοῦ οἴκου αὐτοῦ αὐτοκράτορες) καὶ τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀχαΐας παρήχθησαν σχέσεις οὐχ ἥσσον ζωηραὶ ἐκείνων, αἵτινες συνέδεον τοὺς Ἕλληνας πρὸς τοὺς προτέρους μεγάλους Ἀντωνίνους. Ἀλλ' αἱ νῦν σχέσεις ἔφερον πάντῃ ἄλλοιόν χαρακτῆρα. Ἐνῶ πρότερον ἐπεκράτει ἐν Ἀχαΐᾳ ἀληθῆς ἀγάπη πρὸς τοὺς μεγάλους καὶ φιλανθρώπους φιλέλληνας ἡγεμόνας τοὺς καθημένους ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ Ῥωμαϊκοῦ, νῦν ἤρχεν ἐν Ἑλλάδι ἀκριβῶς ὁ φόβος καὶ ὁ τρόμος πρὸ τοῦ ἐν Ῥώμῃ δεσπόζοντος ἀπηνουῖς Ἀφρικανοῦ²⁰. Καὶ ἐπειδὴ οἱ Ἕλληνες ἔνεκα τῆς στιγμιαίας αὐτῶν πρὸς τὸν Πεσκέννιον Νίγρον προσχωρήσεως εἶχον ἴσως ἐκτεθῆ ἀπέναντι τοῦ

¹⁹ Φιλοστρ. Β. Σ, Β. 271 σ. 616. Clinton. 197,

²⁰ Ὁ Σεπτίμιος ἀπὸ τοῦ 202 ἢ 203 μ. Χ., μετὰ τὴν ἐξ Ἀνατολῆς ἐπιστροφήν (Eckhel D. N. VII. σ. 180-183), ἔμενε διαρκῶς ἐν τῇ Δύσει. Sievers σ. 270. Clinton σ. 208.

Σεπτιμίου κατὰ τρόπον οὐχὶ ἀκίνδυνον, διὰ τοῦτο πιθανῶς μείζονα ἐπεδείκνυντο πολυτέλειαν περὶ τὰ τιμητικὰ ψηφίσματα καὶ τὴν ἴδρυσιν ἀνδριάντων πρὸς τὸν Σεπτίμιον καὶ τὴν οἰκογένειαν αὐτοῦ, ἵνα ὅσον ἔνεστιν ἐξαλείψωσιν ὀλοσχερῶς ἐν τῇ διανοίᾳ τοῦ νέου δεσπότη τὴν ἀνάμνησιν τῆς πολιτικῆς ἐκείνης πλημμελείας αὐτῶν. Πρὸς τούτοις εἶναι ἀναντίρρητον ὅτι τινὲς τοῦλάχιστον τῶν ἐπιγραφῶν τούτων, πλὴν τῶν ἐπιδαφιλευομένων εἰς τὰς ἐν τῇ Ἀνατολῇ νίκας τοῦ αὐτοκράτορος ὕμνων καὶ ἐγκωμίων, ἦσαν ἴσως προωρισμένοι νὰ διατηρῶσι παρὰ τοῖς συγχρόνοις καὶ τὴν μνήμην τῶν εὐεργετικῶν καὶ ἀξίων εὐγνωμοσύνης ὑπὲρ ταύτης ἢ ἐκείνης τῶν πόλεων τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἑλλάδος διατάξεων. Ἀφοῦ δὲ δὲν δυνάμεθα ἐνταῦθα, ὡς πανταχοῦ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἑλλάδος, νὰ ἐξετάσωμεν ἐπιμελῶς τὸ μέγα πλῆθος τῶν Ἀσιατικῶν Ἑλληνικῶν ἐπιγραφῶν, ὡς πρὸς τοὺς ἐν Εὐρώπῃ Ἑλληνας παραπέμπομεν τὸν ἀναγνώστην ἀπλῶς εἰς τὰς ἐν τῇ σημειώσει ἀναφερομένας τιμητικὰς ἐπιγραφὰς τοῦ Σεπτιμίου μόνου²¹. Ἐν ταύταις οὐχ ἦττον ἐξυμνεῖται καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ Ἰουλία Δόμνα, ἡ «μήτηρ τῶν στρατοπέδων (mater castrorum)»²², ἡ ὠραία, χαρίεσσα καὶ εὐφυῆς Συρία. Αὕτη μετὰ ζήλου προθυμουμένη περὶ τὴν

²¹ Ἐπιγραφὰς τιμητικὰς πρὸς τὸν Σεπτίμιον Σεβῆρον εὐρίσκομεν: ἐν Ἐρμιόνη Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 1251. ἀνδριάντα καὶ ἐπιγραφὴν ἐν Τροιζῆνι ἴδ. Lenormant. Inscr. Graec. inedit. centur. sec. et tert. (Rhein. Mus. N. F. Jahrg. 1866. τόμ. 21. τευχ. 3. σ. 396) ἀρ. 215. Ἐπιγραφ. Πελοποννησ. ἴδ. παρὰ Böckh ἀρ. 1561. Ἀνδριάς ἐκ μαρμάρου μετ' ἐπιγραφῆς ὑπῆρχεν ἐν Κερκύρα καὶ ἐν Σάμῃ τῆς Κεφαλληνίας (Rhein. Mus. XVIII. σ. 557: ἐν Θήρα, Böckh 2. ἀρ. 2154. καὶ Addend. ἀρ. 2154b. ἐν Μιτυλήνῃ ἀρ. 2181. ἐν Θεσπιαῖς ἀρ. 1617. ἐν Ἀθήναις ἀρ. 353 (ἴδ. καὶ ἐπιγραφ. τῆς Θεσσαλικῆς πόλεως Κυρητιῶν παρὰ Bursian, Geogr. τόμ. 1. σ. 56). Ὁ Eckhel ἐξαίρει τὸ ἀσύνηθες μέγα πλῆθος τῶν πρὸς τιμὴν τοῦ Σεπτιμίου καὶ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ Ἑλληνικῶν, ἰδίως Πελοποννησιακῶν, νομισμάτων (πρὸς τὰ ἀνωτέρω ἐν σ. 510) ἴδ. Eckhel D. N. VII. σ. 191. 220. 234: περὶ Μαντινείας δὲ ἴδ. καὶ II. σ. 295. ἴδ. πάντως καὶ σ. 191. ἔτι δὲ καθόλου καὶ Curtius, Peloponn. τόμ. 1. σ. 230. καὶ ἴδ. τὰ κατωτέρω παρ' ἡμῖν (ἐν τοῖς περὶ τῆς στατιστικῆς τῆς Ἀχαΐας) ἐν σημ. 71 μέχρι 100 καὶ 1 μέχρι 26 λεγόμενα.

²² Ἡ Ἰουλία Δόμνα ἢ Αὐγούστα * καλεῖται «μήτηρ στρατοπέδων»: ἐν ἐπιγραφῇ * Ἰουλία Αὐγούστα ὡς καλεῖται ἑλληνιστὶ παρὰ Δ. Κασσ. 75, 15 ἢ Σεβαστῆ (παρὰ Φιλοστρ. Ἐπιστ. 73, 3). (Σ. Μ.)

Ἑλληνικὴν ἐπιστήμην καὶ φιλολογίαν²³ καὶ φιλίως ἔχουσα πρὸς τοὺς ἀντιπροσώπους αὐτῆς, περιῆλθεν ὕστερον, ὡς γνωστόν, εἰς φιλικὰς σχέσεις καὶ πρὸς τὸν περίφημον συγγραφέα Φιλόστρατον τὸν Λήμνιον, ὅστις καὶ κατὰ τὴν ὑπ' αὐτῆς ἐκδηλωθεῖσαν ἐπιθυμίαν συνέγραψε τὸν βίον Ἀπολλωνίου τοῦ Τυανέως²⁴.

τῆς Ἑρμιόνης (Böckh ἀρ. 1216)· τῶν Μεγάρων (ἀρ. 1075 καὶ ἴδ. Jahrbuch für klass. Philologie Suppl. II. 367. Cypr. tit. b. Ross, Archäol. Aufs. II. 625. ἀρ. 11, 1. Eckhel D. N. VII. σ. 195 κξ. καὶ τὰ περαιτέρω παρὰ Böckh χωρία C. I. τ. 2. ἀρ. 3771. 2972. τόμ. 3. Addend. ἀρ. 3882 g. καὶ σ. 1163. Περὶ τοῦ ἐν Σάμῃ τῆς Κεφαλληνίας ἀνδριάντος τῆς Ἰουλ. μετ' ἐπιγραφῆς ἴδ. F. Lenormant. Inscr. Graec. inedit. centur. quart (Rhein. Mus. N. F. Jahrg. 21. 1866. τευχ. 4. σ. 524) ἀρ. 370. Ἡ Ἰουλία Δόμνα (Αὐγούστα) ἐλατρεύετο καὶ ὡς θεά· ἴδ. περὶ τῆς λατρείας αὐτῆς ὡς «νέας Δήμητρος» καὶ τῆς ἐν Ἀφροδισιάδι ἱερείας αὐτῆς παρὰ Böckh C. I. II. ἀρ. 2815. ὡς Ἐστίας καὶ νέας Δήμητρος, Böckh II. σ. 909. ἀρ. 3042. (ὡς πρὸς τὴν Λάμψακον) πρβλ. Eckhel D. N. VII. σ. 196. Jahrb. für klass. Philol. Suppl. II. σ. 367. Ross, Archäol. Aufs. II. σ. 625 ἀρ. 11, 1. Keil ἐν «Philologus» 1866. τόμ. 23. τευχ. 4. σ. 616 κξ. Ἄλλους τύπους λατρείας τῆς θεᾶς ταύτης ἐν Ἀσίᾳ ἴδ. παρὰ Krause, Neoscor. σ. 81 κξ.

²³ Πρβλ. καθόλου περὶ τούτων Δ. Κασσ. (75, 15 «φιλοσοφεῖν ἤρξατο καὶ σοφισταῖς συνημέρευεν» 77, 18 «ἀλλ' ἢ μὲν ἔτι μᾶλλον ἐφιλοσόφει»)· περὶ τοῦ διαφέροντος αὐτῆς ὑπὲρ τοῦ Ἀθηνῆσι πανεπιστημίου ἴδ. Φιλοστρ. Β. Σ. Β. 30, 1 σ. 622 «καὶ γὰρ τοὺς ῥητορικοὺς πάντας λόγους ἐπῆνει καὶ ἠσπάζετο». Ἐπὶ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς Καρακάλλα ἐνήργησε νὰ ἀνέλθῃ εἰς τὸν ἐν Ἀθῆναις θρόνον τῆς σοφιστικῆς ὁ ἐξ Ἑορδαίας* Φιλίσκος. (πρβλ. Ellissen, zur Geschichte Athens σ. 114).

²⁴ Πρβλ. Φιλοστρ. Ἀπολλων. Τυαν. Α. 3 καὶ Β. Σ. Β. 30, 1 σ. 622*. Ἐπιστολ.

* Πλημμελῶς ὁ συγγραφεὺς ποιεῖ Ἑορδαῖον ἢ, ὡς λέγει**, καὶ τοῦτο ἀνακριδῶς, ἐξ Ἑορδαίας καταγόμενον τὸν Φιλίσκον, ἐνῶ καλεῖται οὕτως ὑπὸ τοῦ Φιλοστράτου Θεσσαλός· ὁ συγγραφεὺς ἐπλανήθη προφανῶς ἐκ τῶν λεγομένων ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Φιλοστράτου περὶ τῶν Ἑορδαίων Μακεδόνων «Φιλίσκος δ' ὁ Θεσσαλός, Ἴπποδρόμῳ μὲν ξυνηπται γένος, τοῦ δ' Ἀθηνῆσι θρόνου προὔστη ἐτῶν ἐπτά... τοῦτι δὲ πῶς ξυνέβη ἀνάγκη δηλώσαι. Ἑορδαῖοι Μακεδόνες εἰς τὰς οἰκειὰς λειτουργίας τὸν Φιλίσκον, ὡς δὴ ὑπάρχον αὐτοῖς ἐπὶ πάντας τοὺς ἀπὸ μητέρων, ἐφίεσαν τῆς δίκης τοίνυν γενομένης ἐπὶ τὸν αὐτοκράτορα (Ἀντωνίνου δ' ἦν ὁ τῆς φιλοσόφου παῖς Ἰουλίας) ἐστάλη εἰς τὴν Ρώμην· καὶ προσρueῖς τοῖς περὶ τὴν Ἰουλίαν γεωμέτραις τε καὶ φιλοσόφοις εὔρετο παρ' αὐτῆς διὰ τοῦ βασιλέως τὸν Ἀθηνῆσι θρόνον». Ὡστε πρὸς μητρὸς μόνον ὁ Φ. κατήγετο ἐξ Ἑορδαίων (οὐχὶ ἐκ τῆς μὴ ὑπαρχούσης Ἑορδαίας, ὡς πλημμελῶς λέγει ὁ συγγραφεὺς.) (Σ. Μ.)

** Ἐν τῷ δευτέρῳ τούτῳ χωρίῳ οὐδὲν λέγεται περὶ τῶν σχέσεων τοῦ Φιλοστράτου πρὸς τὴν Ἰουλίαν, ἀλλὰ μόνον περὶ τῆς τοῦ υἱοῦ αὐτῆς Καρακάλλα πρὸς τὸν ἄνδρα εὐνοίας. (Σ. Μ.)

Ἡ φανατικὴ ἀφοσίωσις τῶν Ἑλλήνων πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τοῦτον προέβη ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε, ἔτε ὁ Σεπτίμιος Σεβήρος τῷ

73, 3. καὶ ἴδ. Kayser (ἐν τῷ προλόγῳ τῆς δευτέρας ἐκδόσεως τοῦ Φιλοστράτου σ. VII. καὶ ἐν τῷ προοίμιῳ εἰς τὸν Β. Ἀπολλων. Τυαν. σ. IV. καὶ V.) Ὁ Κ. φρονεῖ ὅτι ἡ πραγματεία αὕτη δὲν εἶχε περατωθῆ πρὸ τοῦ θανάτου τῆς Ἰουλίας καὶ ἐν σ. II. κξ. ἀναπτύσσει τὴν ἱστορίαν τοῦ οἴκου τοῦ Φιλοστράτου. Ὁ Westermann (παρὰ Pauly R. E. τόμ. 5. σ. 1531) εἰκάζει ὡσαύτως ὅτι ἡ πραγματεία αὕτη δὲν εἶχεν ἔτι περατωθῆ ἐν τοῖς πρὸ τοῦ θανάτου τῆς Ἰουλίας (217 μ. X.) χρόνοις. Ὁ Clinton (σ. 223 ἐν τοῖς περὶ τοῦ ἔ. 214 μ. X.) νομίζει ὡσαύτως ὅτι ἡ τοῦ Φιλοστράτου πραγματεία μίλις μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σεπτιμίου διευθετηθεῖσα δὲν ἦτο ἔτι πεπερατωμένη κατὰ τὸν θάνατον τῆς Ἰουλίας. ἴδ. καὶ τὴν τοῦ Westermann ἀξιόλογον περὶ τούτων πραγματείαν (π. Pauly R. E. τόμ. 5. σ. 1530 κξ). Κατὰ τὸ ἄρθρον τοῦτο (πρόβλ. καὶ Clinton σ. 189. 221. 223. 225. 257) κατὰ τοῦτόν τε καὶ κατὰ τὸν ἐπόμενον χρόνον ὑπῆρχεν ἐν Αἰγύπτῳ ὁ ἐπιφανὴς οἶκος τῶν Φιλοστράτων, ἐξ οὗ τρεῖς ἄνδρες κατέστησαν διάσημοι ὡς λόγιοι. 1) Φιλόστρατος ὁ υἱὸς τοῦ Οὐήρου ἀκμάσας κατὰ τὸν 2 αἰῶνα ἐν Ἀθήναις ὡς σοφιστής. 2) ὁ τούτου υἱὸς Φλάβιος Φιλόστρατος, ὁ ἀνωτέρω ἐν τῷ κειμένῳ τοῦ βιβλίου μνημονευθεὶς ὀνομαστός ἀνὴρ τοῦ γένους τούτου. Οὗτος ὡς σοφιστής ἔζη τὸ πρῶτον ἐν Ἀθήναις, διὰ τοῦτο δὲ καὶ ὕστερον πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τοῦ νεωτάτου τῶν Φιλοστράτων, τοῦ «Λημνίου», καλεῖται «ὁ Ἀθηναῖος» * ἀλλὰ καὶ οὗτος ἐν τοῖς ὑστάτοις χρόνοις τῆς ἀρχιούτης «Λημνίος» (ἴδ. καὶ Φιλοστρ. Β. Ἀπ. Τυαν. σ. 27. Β. Σ. Α. 21. σ. 513 Ἐπιστολ. ἐκδ. Kayser σ. 363) συνηθέστατα καλεῖται. Εὐναπ. προοιμ. 5, 6. Συνεσ. Δίων «περὶ τῆς κατ' αὐτὸν διαγωγῆς» σ. 35α. περὶ Ἐνυπνίων σ. 155β. Ὁ Φιλόστρατος οὗτος ἔζη ὕστερον ἐν Ῥώμῃ ἐπὶ τοῦ Σεπτιμίου Σεβήρου μέχρι τῶν χρόνων τοῦ αὐτοκράτορος Φιλίππου κατὰ τὰ μέσα τοῦ 3 μ. X. αἰῶνος. Σουῖδ. ἐν λ. Ὡς φίλος τῆς δυναστείας τοῦ Σεπτιμίου ἠκολούθησε καὶ τῷ Καρακάλλῃ τῷ 213 εἰς τὴν Γαλατίαν. Φιλοστρ. Β. Σ. Β. 32. σ. 625. πρόβλ. Β. Α. Ε. 2. 3) Φιλόστρατος ὁ «νεώτερος» υἱὸς τοῦ Νερουιανοῦ καὶ τινος θυγατρὸς (Φιλοστρ. Νεωτ. Εἰκόν. προοιμ. σ. 861) τοῦ Φλαβίου Φιλοστράτου. Ἐγεννήθη κατὰ Clinton (σ. 189. 221. 225) τῷ 192 μ. X. καὶ νέος ἔτι ὢν τῷ 24 ἔτει τῆς ἡλικίας ἀπῆλause τῆς τοῦ Καρακάλλα εὐνοίας ἕνεκα τῆς σπουδαιότητος αὐτοῦ. ** ἐπεσκέψατο τὴν Ῥώμην, ἐσπούδασε δὲ καὶ ἔζησε καὶ ἐδίδαξεν ἐν Ἀθήναις (Σουῖδ. ἐν λ. πρόβλ. Β. Σ. Β. 27. σ. 617. 30. σ. 623 καὶ σ. 624) καὶ ἀπέθανεν ἐν Αἰγύπτῳ. Περὶ Ἰουλίας Δόμνας πρόβλ. καὶ Φιλοστρ. Β. Σ. Β. 30. σ. 622 σ. 819. ***

* Οὕτω καλεῖ αὐτὸν ὁ Εὐσέβιος, κατὰ μαρτυρίαν δὲ αὐτοῦ καὶ ὁ Ἰεροκλῆς. (Σ. Μ.)

** Οὐχὶ ἀπλῶς ἀπῆλause τῆς τοῦ αὐτοκράτορος εὐνοίας ἐν ἡλικίᾳ ἐτῶν 24, ὡς λέγει ὁ συγγραφεὺς, ἀλλ' ὡς λέγει ὁ Φιλόστρατος «Φιλοστράτῳ τῷ Λημνίῳ λειτουργιῶν ἀτέλειαν ἐπὶ μελέτῃ ἐψηφίσατο τέσσαρα καὶ εἴκοσι ἔτη γεγονότι». Ὡς δὲ ἐκ τῶν ἀνωτέρω εἰρημένων παρὰ Φιλοστράτῳ ἐξάγεται «οὐδεὶς τῶν παιδευόντων ἀτελής», ἡ ἔννοια τοῦ χωρίου εἶναι ὅτι, ἐνῶ ὁ Καρακάλλας εἶχε καταργῆσει τὴν ἀτέλειαν τῶν καθηγητῶν τῆς ἐν Ἀθήναις Σχολῆς ἢ τῶν διδασκόντων καθύλου, τούτην ἀπέπειμεν εἰς τὸν Φιλόστρατον. (Σ. Μ.)

*** Τοῦ χωρίου τούτου ἐγένετο ἤδη μνεῖα ἐν τοῖς ἔμπροσθεν σ. 515. (Σ. Μ.)

195 ἐξ ἰδίας αὐτοκρατορικῆς αὐτογνωμοσύνης ἐκήρυξεν ἑαυτὸν θετὸν υἱὸν τοῦ τετελευτηκότος μεγάλου Αὐρηλίου ἢ ἀκριβῶς διὰ τὴν πρᾶξιν ταύτην τοῦ αὐτοκράτορος, οἱ Ἕλληνες τῆς Φωκιῆς πόλεως Ἀμβρόσσου ἴδρυσαν εἰς τὸν τεθνεῶτα αὐτοκράτορα Κόμμοδον ἀνδριάντα μετὰ τιμητικῆς ἐπιγραφῆς ὡς εἰς «ἀδελφὸν» τοῦ αὐτοκράτορος Σεπτιμίου εἴτε μετεποίησαν ὑπὸ τοιαύτην ἔννοιαν τὴν ἀρχαιότεραν τιμητικὴν ἐπιγραφὴν! ²⁵. Οὐχ ἦττονα δὲ τέλος ἔδειξαν οἱ Ἕλληνες σεβαστὸν πρὸς τὸν Μάρκον Αὐρηλίον Ἀντωνῖνον Καρακάλλαν, ἰδίως ἀφότου οὗτος τῷ 197 (ἢ 198) ἀνηγορεύθη αὐγουστος ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ²⁶, ὡς καὶ βραδύτερον ὅτε ἦρχε μόνος ὡς αὐτοκράτωρ, τάχιστα, ὡς γνωστόν, ποιήσας ἐκποδῶν διὰ φόνου τὸν συνάρχοντα ἀδελφὸν Γέταν ²⁷. Κατὰ τρόπον δ' ἀνάλογον καὶ ὁ Γέτας ἐτιμήθη ὑπὸ τῶν

²⁵ Böckh C. I. I. σ. 652 κξ. εἰς ἀρ. 1736. I. σ. 561 ἀρ. 2878. Preller, Rom. Mytholog. σ. 780. Eckhel VII. σ. 173 καὶ ἴδ. Δ. Κασσ. 75, 7. Spartian. Severus c. 19. 2 μ. 4.

²⁶ Πρὸς. καθόλου Eckhel D. N. VII. σ. 224 κξ. Böckh C. I. Gr. III. σ. 563 b. Borghes. Diurn. Arcad. 1830. II. σ. 179 * καὶ ἴδ. Böckh I. ἀρ. 1619. (ἐπιγραφ. Θηβαϊκ.)· πρὸς. Keil, Syll. inscr. Boeot. σ. 112. περὶ ἀνδριάντος μετὰ τιμητικῆς ἐπιγραφῆς ἐν Τροιζῆνι ἀρ. 1185, ἐπιγραφ. Πελοποννησ. ἀρ. 1561. περὶ ἀνδριάντος καὶ ἐπιγραφῆς ἐν Θήρῃ ἴδ. Böckh II. ἀρ. 2457· ἐν Σπάρτῃ ἀρ. 1320· ἐν Ἀθήναις ἀρ. 353. Περὶ Σεπτιμίου ὡς εὐεργέτου ἐξυμνουμένου ἐν Μεγάροις (ἀπὸ τοῦ 198 μ. Χ.) ἴδ. ἀρ. 1075. Περὶ ἐπιγραφῆς τιμητικῆς πρὸς τὸν Σεπτίμιον καὶ τὸν Καρακάλλαν ἐκ μέρους τῆς Τυμφαϊκῆς παρὰ τὸν ἄνω Πηγεῖὸν κειμένης πόλεως Αἰγινίου, ἴδ. Bursian, Geogr. τόμ. 1. σ. 14. περὶ ὁμοίας ἐπιγρ. ἐν Σάμῃ τῆς Κεφαλληνίας ἴδ. Lenormant ἐν εἰρ. τ. (Rhein. Mus. ἐν εἰρ. τ. σ. 524) ἀρ. 369. (Ἕλληνικά νομίσματα πρὸς τιμὴν τῆς γυναικὸς αὐτοῦ Φουλβίας Πλαυτίλλης, ἰδίως Αἰγείρας καὶ Κορίνθου, ἴδ. παρὰ Eckhel VII. σ. 226 κξ. περὶ ὁμοίων νομισμάτων Μαντινείας ἴδ. ἀνωτ. σ. 378· ἴδ. ἀνωτέρω καὶ τὸ τέλος τῆς σημ. 21.

²⁷ ἴδ. τὴν ἐπιγραφὴν Ταινάρου τὴν ἀνήκουσαν τῷ 214 μ. Χ. Böckh C. I. 1. ἀρ. 1321. καὶ ἐπιγρ. τῆς Αἰγίνης. Böckh II. Addend. ἀρ. 2140 a. εἴτα καὶ τὸ ἐκ μαρμάρου μετ' ἐπιγραφῆς ἄγαλμα τὸ ἐν τῷ ναῦ τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος ἐν Μινώῃ τῆς Ἀμοργοῦ· Böckh ἐν εἰρ. τ. ἀρ. 3264 καὶ τὴν ἐπιγραφ. τῆς Ἑλατείας. Böckh ἀρ. 1735.

* Ὁ Böckh αὐτὸς (συμφωνῶν πρὸς τὸν Eckhel VII. σ. 176. 200) θεωρεῖ συνήθως ὡς ἔτος τῆς ἀναρρήσεως ταύτης τοῦ Καρακάλλα τὸ 198· ἴδ. C. I. τόμ. 1. σ. 422. ἀρ. 353 καὶ σ. 567. Dittenberger ἐν Hermes τόμ. 1. τευχ. 3. σ. 413. Clinton, Fast. Rom. I. σ. 202 καὶ ἴδ. νῦν Sievers ἐν Philol. τόμ. 26. (1867) σ. 264. 267. Clinton σ. 202. (σημ. συγγρ.)

Ἑλλήνων δι' ἐπιγραφῶν²⁸. Ἐώρταζον δ' οἱ Ἕλληνες διαρκῶς θυμηδέστατα καὶ τὰς τότε ἰδρυθείσας ἐορτάς, ἰδίως τὰ λεγόμενα « Φιλαδέλφεια », τὴν ἐορτὴν δηλονότι τῆς ἀδελφικῆς ἀγάπης τὴν ἰδρυθεῖσαν πρὸς τιμὴν τῶν (χαλεπῶς πάντως πρὸς ἀλλήλους ἐριζόντων) υἱῶν τοῦ Σεβήρου²⁹. Μετ' ἀκουσίου δὲ σκληρᾶς εἰρωνείας ἐτελοῦντο τὰ Φιλαδέλφεια καὶ ἐπὶ τοῦ Καρακάλλα (μετὰ τὸν φόνον τοῦ Γέτα). Εἰς τὰς ἐορτάς ταύτας προσετέθησαν καὶ τὰ λεγόμενα Σεβήρεια, ἧτοι ἐορτὴ πρὸς τιμὴν τοῦ Σεβήρου ἀγομένη³⁰, εἶτα δὲ καὶ τὰ « Ἀντωνίνεια »³¹. Ἐν Ἀσίᾳ δέ, ἐν ταῖς πολλαῖς ἐνταῦθα πόλεσι, πρὸς τῇ φαυλοτάτῃ πρὸς τὴν Ἰουλίαν Δόμναν κολακείᾳ ἔλαβον μείζονα διὰδοσιν ἰδίως τὰ Πύθια καὶ τὰ Ἄκτια· « τὰ δ' Ἄκτια συνεδέοντο πιθανῶς, ὡς ἀγῶνες τοῦ Ἀπέλλωνος, μετὰ τῆς λατρείας τοῦ Συρίου θεοῦ τοῦ ἡλίου, ἧτις ἦτο κληρονομικὴ ἐν τῇ οἰκογενεῖᾳ τῆς αὐτοκρατείας καὶ οὐχὶ σπανίως συνεγωνεύετο μετὰ τῆς τοῦ Ἀπέλλωνος »³². Λαμπραὶ ἦσαν ἰδίως αἱ ἐορταὶ αἱ καλούμεναι « ἐορταὶ αἰώνιοι ἢ ἑκατονταέτηροι (Iudi saeculares) », αἱ τελεσθεῖσαι ἐν Ῥώμῃ κατὰ τὸ ἔτος 203 ἢ 204 μ. Χ.³³. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ μετέβησαν πανταχόθεν θεαταὶ εἰς

²⁸ Ἐπιγραφὰς τοῦ Γέτα ἐν Ἐρμιόνη ἴδ. Böckh ἀρ. 1217. προσέτι περὶ ἀνδριάντος μετ' ἐπιγραφῆς ἐν Σάμῃ τῆς Κεφαλληνίας ἴδ. F. Lenormant. Inscript. Graec. ined. centur. quart. (Rhein. Mus. N. F. Jahrg. 21. τευχ. 4. 1864 σ. 525) ἀρ. 371. (Περὶ Γέτα ὡς « Καίσαρος » ἀπὸ 198 μ. Χ. ἴδ. Eckhel VII. σ. 176. 227. καὶ πρὸλ. Sievers ἐν εἰρ. τ. σ. 268. Clinton σ. 202.). (Ἐπιγραφὴν Γορτύνης πρὸς τιμὴν τοῦ Γέτα τοῦ πρεσδυτέρου, ἀδελφοῦ τοῦ Σεπτιμίου καὶ διοικητοῦ Κρήτης καὶ Κυρῆνης (Spartian. Sept. Sever. c. 8, 10.) ἴδ. Böckh C. I. τόμ. 2. ἀρ. 2591).

²⁹ Περὶ τῶν ἐν Ἀθήναις « Φιλαδελφείων » πρὸλ. τὰς ἐπιγραφὰς τὰς παρὰ Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 245. 246. 283. 285. 286. περὶ τῶν ἐν Περίνθῳ, Mionnet I. σ. 404 κξ. καὶ ἴδ. καθόλου Eckhel VII. σ. 231. Mionnet IV. σ. 128 ἀρ. 729. Krause, Neocor. σ. 76. 80.

³⁰ Περὶ τῶν Σεβηρείων ἐν Ἀθήναις, ἴδ. Böckh C. I. 1. ἀρ. 248.

³¹ Περὶ Ἀντωνινείων ἐν Ἀθήναις ἴδ. Böckh C. I. 1. σ. 359. ἀρ. 246. 248. Περὶ τῆς ἐπιμελείας, ἧς ἔτυχον οἱ ἀγῶνες οὗτοι ὑπὸ Σεπτιμίου, ἴδ. Preller, Röm. Mythol. σ. 793 κξ.

³² Preller, σ. 794. Krause, Neocor. σ. 76 κξ. μέχρι σ. 83.

³³ Ἡρωδιαν. Γ. 6, 10. Censorin. de die Natali 17. Ζωσιμ. Β. 34. Περὶ τοῦ ἔτους 203 συνηγορεῖ ὁ Sievers (Philolog. 1867 τόμ. 26. τευχ. 1. σ. 30 καὶ τευχ. 2. σ. 266 κξ.) περὶ δὲ τοῦ ἔ. 204 ὁ Eckhel VII. σ. 185. 204. καὶ Clinton σ. 210.

τὴν Ῥώμην^{33α}. καὶ ἵνα οἱ κάτοικοι τῶν ἀπωτέρω κειμένων ἐπαρχιῶν εὐμαρέστερον ποιῶνται τὴν ὁδοιπορίαν, εἰσηγήσει τοῦ αὐτοκράτορος ἐξέδωκεν ἡ Σύγκλητος καθολικὰς διαταγὰς κατεπειγούσας εἰς τοὺς ἐπαρχιώτας (εἰδικῶς δὲ καὶ εἰς τοὺς Ἑλληνας) ἵνα παρέχωσιν εἰς τοὺς ὁδοιποροῦντας φιλόξενον παρ' ἑαυτοῖς κατάλυμα³⁴. Οὕτως ἡ ἀρχαιόθεν συνήθης ἐπὶ τοῖς ἀγῶσιν ἀγαλλίασις ἐπανήρχετο πάλιν καθ' ὅλην αὐτῆς τὴν ἔκτασιν. Οὕτω δέ, καθόλου εἰπεῖν, οἱ Ἕλληνες τῆς Ἀχαΐας δὲν εἶχον ἀφορμὴν νὰ μέμφωνται τὴν τοῦ Σεπτιμίου ἀρχήν. Πρὸς μίαν μόνην πόλιν προσηνέχθη οὗτος ἐχθρικῶς πρὸς τὰς Ἀθήνας δηλονότι. Ὁ Σεπτίμιος ἐν τῇ νεότητι αὐτοῦ, ἀλλ' ὧν ἤδη ἐν τιμῇ καὶ ἀξιώματι, ἐπὶ τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου, διατρίψας παροδικῶς ἐν Ἀθήναις χάριν σπουδῶν, εἶχεν ὑποστῆ προσβολὴν τινα ἐκ μέρους τῶν Ἀθηναίων· καὶ ὁ μνησίκακος Ἀφρικανὸς ἐκδικούμενος διὰ τοῦτο μετὰ πολλὰ ἔτη τοὺς Ἀθηναίους ὡς αὐτοκράτωρ, ἠλάττωσε τὰ δικαιώματα καὶ τὰς προνομίας τῆς πόλεως. Ἄδηλον ἂν αἱ ζημίαι, ἃς ὑπέστη νῦν ἡ πόλις, ἤπτοντο τῆς πολιτικῆς αὐτῆς θέσεως ἢ τοῦ πανεπιστημίου³⁵. φαίνεται μᾶλλον ὅτι περιωρίσθησαν ὑπὸ τοῦ Σεπτιμίου αἱ ἐξωτερικαὶ αὐτῆς κτήσεις, ἰδίως δὲ ἀφηρέθησαν τὰ ἐπὶ τὴν Σκιάθου δικαιώματα αὐτῆς³⁶. Διὰ τοῦτο νῦν ζωηρότερον εἰργάζοντο οἱ Ἀθηναῖοι ἵνα διὰ παντοίων δειγμάτων τιμῆς ἐξιλεώσωσι τὴν ὀργὴν τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἀνακτήσωσιν τὴν εὐνοίαν αὐτοῦ. Οὕτως ἰδίως κατὰ τὸ ἔτος 198 μ. Χ. (πρὸς σ. 516), ὅτε ὁ Σεπτίμιος Σεβῆρος ἀνηγόρευσε αὐγουστον καὶ συνάρχοντα αὐτοῦ τὸν πρεσβύτερον υἱόν, τὸν νεαρόν Καρακάλλον, τὸ γεγονός τοῦτο ἐτιμήθη διὰ μακρᾶς ὑπὸ τοῦ Ἀρείου Πάγου, τῆς Βουλῆς καὶ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Δήμου ἐκδοθείσης πομπώδους ἐπιγραφῆς καὶ

^{33α} Πρὸς Ἡρωδιαν. Γ. 8, 10.

³⁴ Rhein. Mus. II. σ. 325.

³⁵ Spartian, Sever. σ. 3, 7.

³⁶ Περὶ Σκιάθου ἴδ. Böckh II. σ. 178. εἰς ἀρ. 2154.

διηγωνίσθη ἐν λίθῳ³⁷. καὶ διὰ θυσιῶν δὲ πανηγυρικῶν καὶ εὐωχιῶν ἐτιμήθη προδήλως ἡ μεγάλη αὕτη ἡμέρα ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων. Πλὴν τούτου οἱ Ἀθηναῖοι τιμῶντες τὸν Σεπτίμιον ἱδρυσαν πρὸς αὐτὸν ἀνδριάντα μετ' ἐπιγραφῆς τιμητικῆς καὶ ἐν Μαγνησίᾳ³⁸ τῇ ὑπὸ Σιπύλῳ, πρὸς ἣν, ὡς καὶ πρὸς ἄλλας Ἀσιατικὰς πόλεις (ὡς λ. γ. πρὸς τὰς Σάρδεις καὶ τὴν Κίβυραν^{38α}), ἕνεκα τῶν Πανελληνίων (σ. 403) διετέλουν οἱ Ἀθηναῖοι τότε εἰς οἰκειοτάτας σχέσεις. Φαίνεται δὲ ὅτι καὶ ὁ Σεπτίμιος δὲν ἔμεινεν ὅλως ψυχρὸς πρὸς τοιαύτην ἀφοσίωσιν (πρβλ. καὶ σ. 404 σημ. 76), ἀφοῦ τοῦλάχιστον δὲν ἐστέρησε τῆς ἐξόχου αὐτοῦ εὐνοίας πρέσβεις Ἀθηναίων ἐπιτηδείους καὶ δεξιούς³⁹.

Ἐν τοῖς εἰρημένοις περατοῦται ἐν τῷ παρόντι ἡ ἀφήγησις τῆς ἐξωτερικῆς ιστορίας τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων. Μετὰ δὲ τῆς ἀρχῆς τοῦ Καρακάλλα ἔνθεν μὲν ἐκλείπει κατὰ μικρὸν τὸ μέγα ἐκεῖνο πλῆθος τῶν ἐπιγραφῶν, τῶν νομισμάτων καὶ τῶν ὑπὸ τῶν συγγραφέων παρεχομένων ἡμῖν εἰδήσεων, δι' ὧν πάντων δυνάμεθα νὰ σκιαγραφήσωμεν τελείαν ὀπωσοῦν εἰκόνα τῆς ιστορικῆς καὶ πολιτικῆς καταστάσεως τῆς Ἀχαΐας ὡς καὶ τῆς τοῦ ὅλου βίου αὐτῆς μέχρι τῆς ἀρχῆς τοῦ τρίτου μ. Χ. αἰῶνος· ἐξ ἄλλου δὲ ἔργον τῆς κυβερνήσεως τοῦ Καρακάλλα εἶναι τὸ ἀξιομνημόνευτον ἐκεῖνο αὐτοκρατορικὸν δόγμα, δι' οὗ (οἰαδῆποτε καὶ ἂν ἦσαν τὰ ἄμεσα ἐλατήρια) εἰς πάντας τοὺς ἐν τῷ ἀχανεῖ κράτει βιοῦντας ἐλευθέρους κατοίκους τῶν ἐπαρχιῶν ἀπενέμετο τὸ δικαίωμα τοῦ Ῥωμαίου πολίτου

³⁷ Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 353 σ. 422. Ellissen, z. Gesch. Athens σ. 113 κξ. Ἡ ἐπιγραφή φαίνεται ὅτι ἐτέθη ἐν τινὶ τῷ αὐτοκράτορι καθιερωμένῳ μερίσματι τοῦ Ὀλυμπίου. Böckh ἐν εἰρ. τ. γραμμ. 38 κξ. Ἀξιομνημόνευτοι καὶ αἱ πρὸς τὸν Σεπτίμιον Σεβῆρον εἰς Ῥώμην πρεσβεύσεις τοῦ περιφύμου (ἐξ Ἀθηναίων αὐτῶν καταγομένων) σοφιστοῦ καὶ καθηγητοῦ ἐν τῷ Ἀθήνησι πανεπιστημίῳ Ἀπολλωνίου. Φιλοστρ. Β. Σ. Β. 20 σ. 601. Clinton σ. 199. Ellissen. σ. 112. Zumpt, die philosophischen Schulen in Athen σ. 25.

³⁸ Böckh C. I. τόμ. 2. σ. 796 εἰς ἀρ. 3407.

^{38α} C. I. ἀρ. 3456 καὶ σ. 796 καὶ τόμ. 3. ἀρ. 3852 καὶ ἀνωτέρω σ. 435.

³⁹ Πρβλ. Φιλοστρ. Β. Σ. Β. 20, 2. σ. 599.

(πρβλ. κατωτέρω Τόμ. Γ'). οὕτω δὲ ἐπήρχετο τροπὴ πραγμάτων, σημαντικωτάτη κατασταθεῖσα καὶ ὡς πρὸς τὸ κράτος καθόλου καὶ τὰς ἐπαρχίας καθ' ἑαυτὰς καὶ τοὺς Ἕλληνας αὐτοὺς τῆς Ἀχαΐας. Οὕτω ἀφικόμενοι ἤδη εἰς κρίσιμον πραγμάτων τροπὴν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἀχαΐας, ἐπιφυλάσσουμεν τὴν ἀφήγησιν τῶν περαιτέρω ἐπὶ τῶν Ῥωμαίων, μέχρι τοῦ Ἰουστινιανοῦ Α', τυχῶν τῆς ἐπαρχίας ταύτης εἰς τὸν τελευταῖον τόμον, ἐπιχειροῦμεν ἐνταῦθα, δίκην ἐπιλόγου, νὰ σκιαγραφήσωμεν τὴν εἰκόνα τῆς ἐσωτερικῆς καταστάσεως τῆς Ἑλλάδος ἐν τῇ περιόδῳ, ἧς ἐξετέθη ἡ ἐξωτερικὴ ἱστορία.

Ἐκεῖνο, ὅπερ δυνάμεθα νὰ καλέσωμεν «ἐσωτερικὴν» ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος ὡς πρὸς τὴν μέχρι νῦν περιγραφείσαν χρονικὴν περίοδον, εἶναι πάντως, ὡς βλέπομεν, ἀσυγκρίτως πλουσιώτερον εἰς σπουδαῖα γεγονότα ἢ ἡ περίοδος τῆς τῶν Φλαβίων καὶ τοῦ Τραϊανοῦ δυναστείας. Ἀλλὰ καὶ πλὴν τῆς περιγραφῆς τοῦ κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον πνευματικοῦ βίου τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀχαΐας, ἦν ἐξ ἀνάγκης ἐπιφυλάσσομεν εἰς τὸν ἐπόμενον τόμον, ἡ εἰκὼν τῆς ἐν Ἑλλάδι καταστάσεως ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις ἤθελεν εἶσθαι πάντοτε ἀτελής, ἂν μὴ ἡδυνάμεθα νὰ ἀναφέρωμεν διεξοδικῶς πῶς καὶ τὰ κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν κατάστασιν. Εὐτυχῶς δὲ δυνάμεθα νὰ κατορθώσωμεν τὸ τοιοῦτον. Καὶ δὲν ὑπάρχει μὲν ἐν τῇ περιόδῳ ταύτῃ Πλούταρχος τις παρέχων ἡμῖν τεράστιον ὕλικόν περὶ τοῦ πνευματικοῦ ἱστορικοῦ βίου· οὐχ' ἦττον ὁμως ἔχομεν, πλὴν ἄλλων, λίαν πολυτίμους εἰδήσεις προερχομένας ἐκ τοῦ καλάμου πολλῶν λογίων συγγραφέων ἐλληνιστικῆς καταγωγῆς, ὧν ἡ προσοχὴ μεθ' ὅλως ἰδιαζούσης ἀγάπης ἦν τετραμμένη κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἐπὶ τὴν ἀρχαίαν χώραν τῶν Ἑλλήνων. Καὶ αἱ εἰδήσεις αὗται εἰσὶν αἱ τὸ ἔσχατον ἡμῖν ἐν τοιαύτῃ πλησμονῇ περὶ τοῦ ἀρχαίου βίου τῆς Ἑλλάδος διδόμεναι.

Τὴν ὑψίστην ἀξίαν ὡς πρὸς τὸν ἡμέτερον σκοπὸν ἔχει πρὸ

πάντων ἢ μεγάλη τοπογραφικὴ καὶ ἱστορικὴ περιγραφή τῆς Ἑλλάδος ἢ γραφεῖσα κατὰ τοὺς χρόνους τούτους διὰ τῶν χειρῶν περιηγητοῦ ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας καταγομένου. Εἶναι δ' ὁ περιηγητὴς οὗτος ὁ περίφημος Πausanías, καταγόμενος πιθανῶς ἐκ Λυδίας¹, ὅστις, πλὴν ἄλλων χωρῶν τοῦ περὶ τὴν Μεσόγειον θάλασσαν κόσμου, οἷον Λιβύης, Αἰγύπτου, Ἀραβίας, Ἰταλίας, Σικελίας, Σαρδοῦς καὶ Κύρνου², περιηγήθη ἰδίως τὴν ἑλλην ἐπαρχίαν τῆς Ἀχαΐας καὶ τὰς ἰδιαιτέρας χώρας αὐτῆς περιέγραψεν ἐν ἀκριβεστάτῃ λεπτομερείᾳ χάριν τῶν τοῦ τότε κόσμου ἀναγνωστῶν. Αἱ περιηγήσεις τοῦ συγγραφέως τούτου τοῦ γράψαντος τὰς ὁδοιπορίας αὐτοῦ συμπίπτουσιν εἰς τοὺς χρόνους τοῦ αὐτοκράτορος Ἀδριανοῦ³ καὶ τῶν δύο πρώτων Ἀντωνίνων⁴ (ὡς τελευταία θετικὴ χρονολογία ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ ὑπολογίζεται περίπου τὸ ἔτος 174 ἢ 175 μ. Χ.)⁵. Τὰ καθέκαστα βιβλία τοῦ συγγράμματος συνετάχθησαν, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, κατὰ πολὺ μέγала χρονικὰ διαλείμματα, τὸ δὲ τέλος τοῦ ὅλου ἔργου δὲν ἀνήκει πιθανῶς εἰς χρόνον προγενέστερον τῶν μέσων τοῦ ὀγδοηκοστοῦ ἔτους τοῦ δευτέρου μ. Χ. αἰῶνος⁶. Περὶ τῆς μεγάλης σημασίας, ἣν ἔχει τὸ ἔργον τοῦτο ὡς πρὸς

¹ Πρβλ. Pauly R. E. τόμ. 5. σ. 1263 κξ. Clinton F. R. 1. σ. 113. Siebelis, ἐν τῷ Προομίῳ τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἐκδόσεως τοῦ Πausanίου, τόμ. 1. σ. IV-VII καὶ ἐν τῇ Εἰσαγωγῇ τῆς ὑπ' αὐτοῦ γενομένης μεταφράσεως τοῦ Πausanίου, σ. 5 κξ. καὶ ἴδ. καὶ Bursian ἐν τῷ ἄρθρῳ «Athens» παρὰ Pauly R. E. τόμ. 1. ἐκδ. 2. σ. 1981 κξ. κατὰ Bursian ὁ Πausanías κατήγετο ἀκριβῶς ἐκ τῆς Λυδικῆς πόλεως Μαγνησίας τῆς ὑπὸ Σικύλῳ.

² Πausan. E. 15, 11. Θ. 16, 1. A. 42, 3. Θ. 28, 3. E. 12, 6. H'. 17, 3. 4. 46, 4. 5. Θ. 21, 1. I. 5, 11. E. 23, 6. I. 17. καὶ ἴδ. Pauly, R. E. τόμ. 5. σ. 1258.

³ Πausan. I. 5, 5. πρβλ. καὶ Πausan. E. 21, 6. Ἐνταῦθα ἢ Ὀλυμπιάς 226-125 μ. Χ. μνημονεύεται ὡς συμπίπτουσα πρὸς τοὺς χρόνους αὐτοῦ.

⁴ Πausan. B. 27, 7. H. 43, 4. I. 34, 2.

⁵ Πρβλ. τὸν παρὰ Pauly (ἐν εἰρ. τ. σ. 1258 σημ. 1. εἰς Πausan. E. 1, 1) ὑπολογισμόν· ἴδ. καὶ Clinton F. R. 1. σ. 171 ἐν τοῖς περὶ τοῦ ἔ. 176 μ. Χ.

⁶ Siebelis ἐν τῷ προλόγῳ τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἐκδόσεως τοῦ Πausanίου τόμ. 1. σ. VII κξ. παρὰ Pauly ἐν εἰρ. τ. καὶ Clinton σ. 111. Curtius, Pelop. τόμ. 1. σ. 724 κξ. Ὁ Κούρτιος (Peloponn. τόμ. 1. σ. 124) λέγει ὅτι ἐκ τῶν ἤδη μνημονευθέντων χωρίων (ὡς καὶ ἀπὸ Z. 20, 3, ἐνθα ὁ Πausanías ποιεῖται λόγων ἐκ τῶν ὑστέρων περὶ τοῦ ὠδείου Ἀθηνῶν, ὅπερ δὲν ἦτο ἐκτισμένον, ὅτε ἔγραψε τὸ πρῶτον αὐτοῦ βιβλίον, καὶ οὐ ἢ

τὴν γεωγραφίαν καὶ ἱστορίαν καὶ τὴν γνῶσιν τοῦ πνευματικοῦ βίου καθόλου τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης, μεθ' ὅλας τὰς πολλὰς ἀδυναμίας τοῦ συγγραφέως καὶ τὴν πολλάκις παρατηρούμενην εὐπιστίαν αὐτοῦ εἰς τοὺς περιηγητὰς ἢ ξεναγοὺς καὶ τὴν τούτων ὀδηγίαν⁷, δὲν εἶναι ἀνάγκη διὰ μακρῶν νὰ πραγματευθῶμεν ἐνταῦθα. Ἡ μεγάλη ἀξία, ἣν ἔχουσιν αἱ τοῦ Πausανίου εἰδήσεις ὅλως ἰδιαίτερος ὡς πρὸς τὴν γνῶσιν τῶν πραγμάτων τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν χρονικὴν ταύτην περίοδον, θέλει καταφανῆ εὐθύς ἐν τοῖς μετ' ὀλίγον ῥηθησομένοις.

Οὐχὶ μὲν τοσοῦτον πλοῦσια ὡς πρὸς τὸ ὑλικόν, καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὸν ἡμέτερον σκοπόν, ἀλλὰ πάντως πλείστου ἀξία καὶ σπουδαῖα ὡς πρὸς τὴν γνῶσιν τῆς τότε καταστάσεως τοῦ ἐν Ἑλλάδι πνευματικοῦ βίου καὶ πολιτισμοῦ εἶναι πρὸς τούτοις τὰ πλείστα τῶν συγγραμμάτων τοῦ πνευματωδεστάτου Ἑλλήνος συγγραφέως τῶν χρόνων τούτων, τοῦ μεγάλου σατιρικοῦ πεζογράφου Λουκιανοῦ τοῦ Σαμοσατέως. Χωρὶς νὰ θέλωμεν ἐνταῦθα νὰ συνυφάνωμεν ἄνευ εὐλόγου αἰτίας τελείαν βιογραφίαν τοῦ ἀξιο-

κτίσις συμπίπτει πρὸς τὰ ἔτη 161 καὶ 162 ἤτοι ἐγένετο 15 τοῦλάχιστον ἔτη πρὸ τῆς ἀποτελέσεως τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ ὅλου ἔργου) μαρτυρεῖται ὅτι τὰ κατὰ μέρος βιβλία τῆς ὅλης συγγραφῆς ἐγράφησαν κατὰ μέγαρα χρονικὰ διαλείμματα, καὶ ὅτι ὁ Πausanίας τὴν περιγραφὴν ἐκάστης χώρας τῆς Ἑλλάδος ἐποίησατο μετὰ τὴν περιήγησιν τῆς χώρας ταύτης, οὐχὶ δὲ ἀποῦ συνεπλήρωσεν ἀπάτης τῆς Ἀχαΐας τὴν περιήγησιν καὶ μάλιστα ὅτι ἡ διάταξις τοῦ ὅλου ἐγένετο πιθανώτατα ὑπ' αὐτοῦ τούτου, καθ' ἣν τάξιν εὕρισκομεν νῦν αὐτὴν (εἰ καὶ ἡ ἐν τῇ περιγραφῇ κατάταξις ἐκάστου τόπου δὲν συμφωνεῖ πάντοτε πρὸς τὴν σειρὰν τῆς ὁδοιπορίας αὐτοῦ· πρὸβλ. Πausan. Γ. 21.) Τὸ Α. * καὶ τὸ Β. βιβλ. συνετάχθησαν, ὡς φαίνεται, ἐπὶ τοῦ Ἀδριανοῦ· τὸ Δ. (ὡς μαρτυρεῖ τὸ χωρίον κ. 31, 5) πρὸ τοῦ σεισμοῦ ἔτι τῆς Ῥόδου (ἴδ. σ. 449) ἤτοι πρὸ τοῦ 155 τὸ Ε. τῷ 173 ἢ 174 (ἴδ. καὶ Clinton σ. 167), τὸ Η. (ὡς μαρτυρεῖται ἐκ τοῦ χωρίου τοῦ Π. Η. 43, 4) τῷ 175. κατὰ Clinton (σ. 171 τῷ 176. καὶ τὸ Ι ἐπὶ Μάρκου Αὐρηλίου.

⁷ Πρὸβλ. περὶ Πausανίου καθόλου, καὶ ἰδίως περὶ τῶν ἀνωτέρω λεγομένων Curtius, Peloponn. τόμ. 1. σ. 122 μέχρι 127. 142. καὶ τόμ. 2. σ. 52. Ulrichs, Reisen und Forschungen in Griechenland. τόμ. 2. σ. 148 κξ. Wachsmuth ἐν Rhein. Mus. (1868) Jahrg. 23. τευχ. 1. σ. 4. 11. 27.

* Περὶ τοῦ Α'. βιβλίου ἴδ. καὶ Schubart, «Pausanias und dessen Periegesis» Zeitschrift für Alterthumsw. 1851. σ. 294 καὶ Wachsmuth ἐν Rhein Mus. (1868). 23, 1. σ. 4 κξ. (σημ. συγγραφ.)

λόγου τούτου ἀνδρός, οὗ ἡ ἱστορία ἀνήκει εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος, τοῦ Ἑλληνισμοῦ καθόλου τῶν χρόνων ἐκείνων, δυνάμεθα νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ὁ Λουκιανὸς οὗτος, πιθανῶς ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀδριανοῦ γεννηθεὶς (περὶ τὰ 120 μ. Χ. περίπου)⁸ ἦτο Σύρος μὲν καὶ Σαμοσατεύς*, ἀλλὰ διὰ τῶν σπουδῶν καὶ τῆς μακρᾶς διαμονῆς ἐν Ἑλληνικαῖς χώραις ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν κατεστάθη Ἕλλην ἑλληνικώτατος, Ἕλληνα ἐν τελείᾳ συνειδήσει καὶ ἐθνικῷ αἰσθηματι^{8α}. Ἡ ἀκμὴ αὐτοῦ συμπίπτει εἰς τοὺς χρόνους τῶν δύο πρώτων Ἀντωνίνων καὶ τοῦ Κομμόδου. Νέος ὢν ἔτι ὁ Λουκιανὸς ὑπὸ ἐσωτερικῆς ὠθούμενος ἐμπνεύσεως ἀπετράπη μὲν ἀπὸ τῶν ἐπιβληθέντων αὐτῷ ἔργων βαναύτου τέχνης⁹, ἐτράπη δὲ ἐπὶ τὰς ῥητορικὰς καὶ σοφιστικὰς σπουδὰς τοῦ αἰῶνος ἐκείνου. Ὡς φαίνεται, παιδευθεὶς ὁ Λουκιανὸς ἐν ταῖς Ἰωνικαῖς πόλεσιν, ἰδίως ἐν Σμύρῃ¹⁰, ἐπὶ τινα χρόνον μετῆλθεν ἐνεργῶς τὸ ἔργον τοῦ δικαστικοῦ συνηγόρου ἐν Ἀντιοχείᾳ¹¹. Εἶτα δὲ κατὰ τὸ παράδειγμα πολλῶν ἀξιολόγων σοφιστῶν τῶν χρόνων ἐκείνων ἐπεχείρησε περιοδείας ἐν ταῖς χώραις τῆς Δύσεως, ῥητορεύων ἐν δημηγύρεσιν ἀνθρώπων ἀχρωμένων, ἵνα περιποιήσῃ ἑαυτῷ πλοῦτον καὶ δόξαν. Ὡς φαίνεται δέ, ἐξ Ἀντιοχείας διὰ Ῥόδου, Ἀθηνῶν καὶ Πατρῶν, μετέβη εἰς Ῥώμην, ἣν ἄλλως πολλάκις πιθανῶς ἐπεσκέψατο ἄριστα διδασχθεὶς καὶ τὰ κατὰ τὴν κατάστασιν αὐτῆς. Κατὰ δὲ τὴν πρώτην αὐτοῦ ἐν Ῥώμῃ διαμονὴν ἐποιήσατο, ὡς φαίνεται, καὶ περιοδείαν τινὰ εἰς τὴν νότιον Γαλατίαν, ἐνθα καθὰ φαίνεται, ἱκανὸν διέτριψε χρόνον. Ἐξ Ἰταλίας μετέβη εἰς

⁸ Πρὸλ. K. F. Hermann, ad Lucian. de Histor. conscrib. (πῶς δεῖ ἱστορίαν συγγράφειν) σ. XVII. καὶ Preller παρὰ Pauly B. E. τόμ. 4. σ. 1165. Sommerbrodt, Ausgew. Schriften d. Lucian Allg. Einleit. σ. IX.

* Ἄλλ' οἱ τῶν ἐν Συρίᾳ πόλεων κάτοικοι ἦσαν τότε πάντες Ἕλληνες. Σ. Μ.

^{8α} Πρὸλ. καὶ Δίς κατηγοροῦμ. κ. 30 («καὶ γὰρ ἐπαίδευσεν καὶ συναπεδήμησεν καὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας ἐνέγραψεν (ἢ Ῥητορικῆ)»). Πρὸλ. καὶ Burckhardt, «Das Zeitalter Constantins» σ. 182.

⁹ Λουκιαν. Ἐνύπν. κ. 14 κξ.

¹⁰ Preller ἐν εἰρ. τ. σ. 1165. Sommerbrodt, σ. X. Λουκιαν. Δίς κατηγοροῦμ. κ. 27.

¹¹ Preller ἐν εἰρ. τ. Σουῖδ. ἐν λ. Hermann, Gesammelte Abhandl. (zur Charakteristik Lucians) σ. 208.

τὴν Ἑλληνομακεδονικὴν χειρόνησον καὶ διὰ τῆς Ἐγνατίας ὁδοῦ (Via Egnatia) ἤλθεν εἰς τὴν πλουσίαν, λαμπρὰν καὶ πολυάνθρωπον πρωτεύουσαν τῆς Μακεδονίας Θεσσαλονίκην, ἔνθα φιλικωτάτης ἔτυχεν ὑποδοχῆς καὶ κατὰ τὸν οἰκεῖον αὐτῷ τρόπον ἀπήγγειλε λόγους ἐν πανηγυρικῇ τινι συνόδῳ¹².

Ἐπιστρέψας ἅπαξ εἰς τὰ Σαμόσατα, τὴν πατρίδα, ἐγκατεστάθη εἶτα ἐν ταῖς καὶ πρὸς αὐτὸν λίαν ἀγαπηταῖς Ἀθήναις, ὅπου εἰλκυον αὐτὸν τὸ μὲν τὰ τότε ἀκμάζοντα ἐκπαιδευτήρια, ἢ ἐνταῦθα ὑπάρχουσα ἔτι διηνεκῶς Ἀττικὴ χάρις καὶ λεπτότης καὶ τὸ εὐτράπελον τοῦ λαοῦ καὶ ἡ (τοῦλάχιστον ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν Ῥώμην) ἀγροτικὴ ἡσυχία τῆς πόλεως καὶ ἡ ἀκαδημεικὴ ἀπλότης καὶ νηφαλιότης τοῦ λαοῦ¹³, τὸ δέ, καὶ μάλιστα ἐν ἀρχῇ, ἢ πρὸς τὸν γηραιὸν καὶ σεβαστὸν Δημόνακτα ἀφοσίωσις (σ. 304). Ἐνταῦθα δὲ φαίνεται (ιδίως ἐπὶ τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου) ὅτι συνέταξε τὰ πλεῖστα τῶν ἀξιολογωτέρων αὐτοῦ συγγραμμάτων, ιδίως ἐκεῖνα «ἄτινα ἐν σχήματι διαλογικῶ κρίνουσι καὶ ἐλέγχουσι τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν ῥητορικὴν, τὴν πίστιν καὶ τὴν δεισιδαιμονίαν τῶν χρόνων αὐτοῦ ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ Δημόνακτος»· ἐντεῦθεν δὲ ἡδυνήθη νὰ ἐκτελέσῃ περιοδείας τινὰς εἰς πολλὰ τῆς Ἑλλάδος μέρη, ιδίως εἰς τὴν Ὀλυμπίαν (ἔνθα ἀπὸ τοῦ 153 μέχρι περίπου τοῦ 165 μ. Χ., εὐρέθη τετράκις)¹⁴.

¹² Preller σ. 1165 κξ. Friedländer, Darstellungen τ. 2 (ἐκδ. 2) σ. 42. Πρὸβλ. Λουκιαν. Ἡρακλ. κ. 4 κξ. Δίς κατηγορ. κ. 27. Ἀπολογ. κ. 15. Ἡρόδοτος ἢ Ἀετίων κ. 7 καὶ 8. Σκύθης ἢ Πρόξενος 9 μέχρι 11 τέλ.

¹³ Λουκιαν. Πρὸς Νιγρίνον κ. 12 («ὅτι φιλοσοφία καὶ πενία σύντροφοί εἰσιν αἱ Ἀθῆναι * καὶ οὔτε τῶν ἀστῶν οὔτε τῶν ξένων οὐδένα τέρπονται ὀρώντες, ὅς ἂν τρυφὴν εἰσάγειν εἰς αὐτοὺς βιάζηται, ἀλλ' εἰ καὶ τις ἀφίκηται παρ' αὐτοῦς, οὕτω διακείμενοι ἡρέμα τε μεθαρμόττουσι καὶ παραπαιδαγωγοῦσι καὶ πρὸς τὸ καθαρὸν τῆς διαίτης μεθίστασι») κξ. μέχρι 14. Τοῦ αὐτοῦ. «Πρὸς τὸν εἰπόντα Προμηθεὺς εἶ ἐν λόγοις». κ. 2. τέλ. Hildebrandt. Prolegomen. εἰς Ἀπουλήτιον τόμ. 1. σ. XXVII.

¹⁴ Preller, σ. 1166. 1167. 1169. Λουκιαν. Περὶ τῆς Περειγρίν. τέλ. κ. 19-21 καὶ 35. (πρὸβλ. ἄνωτ. σ. 477 σημ. 43). Sommerbrodt, σ. XII.

* Πρὸβλ. τὰ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου περὶ ἀπάσης τῆς Ἑλλάδος λεγόμενα (Ἡρόδ. Η. 102) «τῇ Ἑλλάδι πενήτη μὲν αἰείκοτε σύντροφός ἐστι, ἀρετὴ δὲ ἑπακτός ἐστι, ἀπὸ τε σοφίης κατεργασμένη καὶ νόμου ἰσχυροῦ». (Σ. Μ.)

Ἐν τῇ πρεσβυτικῇ αὐτοῦ ἡλικίᾳ ἐποιήσατο μίαν ἔτι περιοδείαν ὡς λογοτέχνης περιοδεύων ¹⁴, τέλος δὲ ἐν Αἰγύπτῳ (ἢ ἐν Ῥώμῃ αὐτῇ) ἔλαβέ τινα θέσιν ἐν τῇ ἀπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ἐξαρτωμένη ὑπηρεσίᾳ τοῦ κράτους ἐν τῇ διευθύνσει τῆς δικαιοσύνης ¹⁵. Ἐν τοῖς πολυπληθέσι συγγράμμασιν αὐτοῦ ὁ Λουκιανός, ὡς ἀνὴρ ὀξύνοος, ἅμα δὲ (ὡς τοῦτο μαρτυροῦσι σαφῶς τὰ ὑπ' αὐτοῦ περὶ Δημόνακτος καὶ Νιγρίνου γραφόμενα) ἐν τοῖς μυχραιτάτοις τῆς ψυχῆς ἀνὴρ δεόμενος ἀγάπης καὶ ἰκανὸς πρὸς τὸ ἀγαπᾶν, ἔτι δὲ καὶ ὡς ὀξύς παρατηρητής, δείκνυσι μὲν πάντοτε ἐτοιμότητα ὅτε μὲν πρὸς τὸ ὀριμὸν σκῶμμα, ὅτε δὲ πρὸς τὴν εὐτράπελον, ἐνίοτε ὀξέως δηκτικὴν ἐν τῷ λέγειν καὶ γράφειν παράστασιν τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ δείκνυσι καὶ πνεῦμα βαθὺ καὶ ἐμβριθὲς μαστιγοῦν πρὸ πάντων τὰς ἠθικὰς ἀδυναμίας τοῦ αἰῶνος καὶ τῶν συγχρόνων αὐτοῦ. Ἐν τοῖς συγγράμμασι τούτοις διεξάγει ὁ Λουκιανὸς πόλεμον ἐνεργὸν οὐχὶ μόνον κατὰ τῆς δεισιδαιμονίας καὶ ζητήσεως θαυμάτων καὶ πάσης περιττῆς περὶ τὰ θεία σπουδῆς, ἀλλ' ἰδίως κατ' αὐτῆς τῆς ἀρχαίας θρησκείας, ὡς δὲ γνωστόν, καὶ κατὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἕνεκα τῆς λίαν ἀτελοῦς περὶ τούτου γνώσεως αὐτοῦ, οὐχὶ δὲ μετὰ τοσοῦτον κακόνου καὶ συστηματικῆς ἐχθρότητος, ὡς ἐνομίσθη ἐν τε τῇ ἀρχαιότητι καὶ ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις ¹⁶. Ἀλλὰ καὶ τῆς ἐκφαυλισθείσης φιλοσοφίας, πολλῶ δ' ἔτι πλέον τῆς γελοιότητος τῶν κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ ἀντιπροσώπων τῆς τοιαύτης φιλοσοφίας, ὡς καὶ τινων μεγάλων ἀδυναμιῶν καὶ ἐλαττωμάτων τῆς ῥητορικῆς καὶ τῶν ῥητόρων ἢ σοφιστῶν καὶ τῆς συμπάσης καθόλου τῶν πεπαιδευμένων κοινωνίας, ἰδίᾳ δὲ τῆς δεινῆς ἀνηθι-

¹⁴α Πρὸβλ. καὶ Λουκιαν. Ἑρακλ. κ. 78.

¹⁵ Preller σ. 1167, Sommerbrodt, σ. XII. Κατὰ Friedländer τούναντίον (Darstellung. τόμ. 1. σ. 91. σημ. 2) οὐχὶ ἐν Αἰγύπτῳ, ἀλλ' ἐν Ῥώμῃ, ἐν τῇ αὐτοκρατορικῇ αὐλῇ * Λουκ. Ἀπολογ. κ. 1. 9. 10. 11. 12.

¹⁶ Πρὸβλ. περὶ τούτων τὰ ὑπὸ Sommerbrodt ἐν εἰρ. τ. σ. XXIX κξ. συνειλεγμένα χωρία· πρὸβλ. καθόλου καὶ Gregorovius, Hadrian. σ. 262 μ. 267. καὶ 226 μ. 228 Nicolaï, Gesch. d. Griech. Literatur II. 1. σ. 399 μ. 403. Hermann ἐν εἰρ. τ. σ. 225.

* Καὶ ὅμως ῥητῶς ὁ Λουκιανὸς αὐτὸς λέγει Ἀπολογ. 12. «ἐγὼ γ' οὖν δοξαίμ'αν σοὺ τὸ σμικρότατον τῆς Αἰγυπτίας ταύτης ἀρχῆς ἐγκεχειρίσθαι, τὰς δίκας εἰσάγειν». (Σ. Μ.)

κόπητος τῶν χρόνων τῶν Ἀντωνίνων, δὲν ἐφείσθησαν τὰ βέλη τοῦ Λουκιανοῦ. Ἐν τοῖς συγγράμμασι τούτοις ἐμφανίζεται τέλος ὁ εὐφυής, ὁ πρὸς τὸν ἀρχικὸν πυρῆνα τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἐπικούρου κλίνων ἀνὴρ ὡς « ἔμπλεως θεωριῶν μεστῶν ζωῆς καὶ πείρας πολλῆς καὶ παιδείσεως πολυμεροῦς » (ἀλλὰ στερούμενος πίστεως καὶ πεποιθήσεως θετικῆς καὶ ἐνθουσιασμοῦ μεταρρυθμιστικοῦ, καταπολεμῶν τὸ φαῦλον μόνον διὰ τοῦ σκώπτειν καὶ καταγελαῖν αὐτοῦ), ἀλλ' ἐνταύτῳ ἐμφανίζεται καὶ ὡς ἀνὴρ χαρακτῆρος ἀπηνουῦς καὶ μετὰ δριμύτητος τραχύς. Οὕτως ἔχοντα τὰ συγγράμματα τοῦ Λουκιανοῦ εἰσὶν ἐκτάκτως πολύτιμα καὶ ὡς πρὸς τὴν ὄλην ἀξιωματικὴν χρονικὴν περίοδον τῶν Ἀντωνίνων, ὡς καὶ πρὸς τὸν ἡμέτερον σκοπὸν, τὴν γνῶσιν δηλονότι τῆς ἠθικῆς καταστάσεως τῆς Ἀχαΐας ἐν τῇ περιόδῳ ταύτῃ ¹⁷.

¹⁷ Μικρὰ μόνον, ἀσυγκρίτως μικρότερα τοῦ Δίωνος Χρυσοστόμου, παρέχει ἡ παρέσχη ἡμῖν, τοῦλάχιστον ὡς πρὸς τὸν ἀμεσιώτατον ἡμῶν σκοπὸν, ὁ περίφημος ῥήτωρ Πόπλιος Λέλιος Ἀριστείδης (ὁ Σμυρναῖος καλούμενος). Οὗτος ἦτο υἱὸς τοῦ Εὐδαίμονος, ἱερέως τοῦ Διὸς ἐν Ἀδριανοῖς τῆς Βιθυνίας (Σουίδ. ἐν λ. Φιλοστρ. Β. Σ. Β. 9, σ. 581* (« Ἀριστείδην δὲ τὸν εἶτ' Εὐδαίμονος εἶτ' Εὐδαίμονα ») γεννηθεὶς ἐνταῦθα κατὰ τὴν νῦν ἐπικρατοῦσαν γνώμην τῶν νεωτέρων ἐρευνητῶν (ἴδ. Letronne, Recherches pour servir à l'histoire de l'Égypte. σ. 254 κξ. καὶ Pauly, R. E. τόμ. 1. ἐκδ. 1. σ. 341) τῷ 117 μ. Χ. (κατὰ Clinton σ. 115 τῷ 129 μ. Χ.). Ἐπαιδεύθη τὴν ῥητορικὴν ὑπὸ τῶν περιφήμων σοφιστῶν τῶν χρόνων ἐκείνων ἐν Περγάμῳ (ὑπὸ τοῦ Ἀριστοκλέους), ἐν Σμύρνῃ (ὑπὸ τοῦ Πολέμωνος Σουίδ. ἐν λ. Ἀριστείδης), ἐν Ἀθήναις (ὑπὸ τοῦ Ἡρούδου) εἶτα δὲ κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν χρόνων ἐκείνων ἐπιχείρησε μακρὰς ἀποδημίας** ἐν Ἀσίᾳ, ἐν Ἀφρικῇ καὶ ἐν Ἑλλάδι, ἀλλ' ἰδίως καλῶς ἠρεύνησε τὰ κατὰ τὴν Αἴγυπτον πρβλ. καὶ Φιλοστρ. ἐν εἰρ. τ. σ. 582. Περὶ τῶν ἐν Ἑλλάδι περιηγήσεων αὐτοῦ (πλὴν τῶν γενομένων εἰς Ἀθήνας χάριν σπουδῆς καὶ τινῶν βραχυχρονίων προσεγγίσεων εἰς Ἑλληνικοὺς τόπους) ἴδ. Ἄρ. Λόγ. Γ. (Ἰσθμιακ.) ἐκδ. Jebb. σ. 17 κξ. Περὶ τῆς μεγάλης αὐτοῦ ὁδοιπορίας τῆς γενομένης (κατὰ Clinton σ. 147. 149. τῷ 160/1 μ. Χ.) ἐν μέσῳ τοῦ χειμῶνος ἐκ Μυσίας διὰ τῶν ἀξένων χωρῶν τῆς Θράκης καὶ τῆς Μακεδονίας εἰς Ῥώμην (Ἀριστείδ. Λόγ. 24. σ. 303 — 305 ἐκδ. Jebb. πρβλ. καὶ Masson. Collect. Hist. edit. Arist. Dindorf. τόμ. 3. σ. LIII.) καὶ τῆς ἐπανόδου αὐτοῦ τῆς γενομένης τῷ 161 κατὰ θάλασσαν κατὰ τὸν χρόνον τῆς μετοπωρινῆς ἰσημερίας ἐν θελλοῦδει καιρῷ, ἀπὸ Ὠστίας, διὰ Κεφαλληνίας, Πατρῶν, Ἰσθμοῦ καὶ τοῦ Αἰγαίου πελάγους εἰς Μίλητον (ἴδ. Ἀριστείδ. ἐν εἰρ. τ. σ. 305 κξ. 328. ἐκδ. Jebb. 482 κξ. 511. Dindorf καὶ Masson

* Κατὰ Φιλοστρ. Β. Σ. Β. 9. 580 « οἱ δ' Ἀδριανοὶ πόλις οὐ μεγάλη ἐν Μυσοῖς ».

** Τούναντιον κατὰ Φιλοστρ. ἐν εἰρ. τ. « ἀποδημαὶ δ' αὐτοῦ οὐ πολλαί » ἃ δὲ γ' ἐπῆλθεν ἔθνη, Ἴταλοὶ τ' εἰσι καὶ Ἑλλὰς καὶ ἡ πρὸς τῷ Δέλτα κατωκημένη Αἴγυπτος ». (Σ. Μ.)

Ἐν τῇ θεωρίᾳ τῆς ἐσωτερικῆς καταστάσεως τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸ τέλος τῆς χρονικῆς περιόδου, ἣς ἐπραγματεύθημεν τὴν ἱστορίαν, εὐρισκόμεθα πάλιν ἐν πρώτοις πρὸ τοῦ ζητήματος τῆς καταστάσεως τῆς χώρας ταύτης ὑπὸ ἔποψιν ὕλικήν. Ὡς πρὸς τοῦτο δὲ πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἡ κατάστασις ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην ἐβελτιώθη σημαντικῶς ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Πλουτάρχου. Ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Τραϊανοῦ μέχρι τοῦ τέλους τοῦ Σεπτιμίου Σεβήρου, τῆς τοῦ Κομμόδου μόνον ἀρχῆς ἐξαιρουμένης, σειρὰ συνετῶν Ῥωμαϊκῶν κυβερνήσεων προθύμως καὶ εὐμενῶς ἐπροστάτευσεν τοὺς Ἕλληνας. Μέχρι τέλους δὲ τῆς τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου ἀρχῆς παντοῖα ἐπεδαφιλεύθησαν εἰς τὴν Ἀχαΐαν εὐεργετήματα. Ἡ αὐτοκρατορικὴ αὐλὴ τοῦ Παλατίνου εἰργάσθη ἐπιμόνως, ἵνα ἀποσοβῆσθαι μὲν τὴν ὕλικήν κατάπτωσιν τῆς Ἑλλάδος, ἀνοίξῃ δ' εἰς αὐτὴν νέας πηγὰς ἐργασίας καὶ πλουτισμοῦ· ὑπὸ τοιοῦτον δὲ πνεῦμα εἶχεν ἐργασθῆ καὶ ὁ Ἡρώδης ὁ Ἀττικὸς ἐν τῇ ἐλευθερίᾳ αὐτοῦ. Αἱ βαρεῖαι ὕλικαὶ καχεξίαι, αἵτινες κατὰ τὸ

ἐν εἰρ. τ. σ. LVI) πρὸλ. Friedl. Darsdell. τόμ. 2. (ἐκδ. 2.) σ. 15. Νόσος ἐπὶ 13 ἔτη συνέχουσα αὐτόν, ὑφ' ἣς προσεβλήθη μετὰ τὴν ἐκ τῆς ἀποδημίας ταύτης ἐπάνοδον ἢ κατὰ Clinton σ. 147 κξ. ἔτι πρότερον (περὶ τῆς νόσου ἴδ. Λόγ. ΚΓ. — ΚΗ. τὰ ἐνταῦθα περιγραφόμενα εἰσὶν ἄξια λόγου καὶ ὑπὸ τὴν ἔποψιν τοῦ βίου τῶν ἐν Ἀσίᾳ θερμῶν σ. 268) δὲν ἐκάλυπεν αὐτόν τῶν περαιτέρω σπουδῶν αὐτοῦ καὶ νέων ἐκδρομῶν (τοιαύτη ἡ ἐκδρομὴ ἢ ἀπὸ Σμύρνης εἰς τὰς θέρμας τῆς Περγάμου. Λόγ. ΚΖ'. σ. 347—350 ἐκδ. Jebb). Περὶ τῶν ἀποδημιῶν τοῦ Ἀριστείδου κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀσθενείας αὐτοῦ ἴδ. Welcker, Kleine Schriften III. 89 κξ. 138 κξ. καθόλου δὲ σ. 89—156· περὶ τοῦ εἴδους τῆς νόσου καθόλου τοῦ Α. ἴδ. Φιλοστρ. ἐν εἰρ. τ. σ. 581 (· τὴν μὲν οὖν ἰδέαν τῆς νόσου καὶ ὅτι τὰ νεῦρα αὐτῷ ἐπεφρίκει ἐν ἱεροῖς βιβλίοις αὐτὸς φράζει»). G811, Kulturbilder aus Hellas u. Rom. Band. III. σ. 208 — 212 καὶ Sprengel, Geschichte der Medizin I. σ. 224 κξ. Clinton σ. 147. σ. 167. 187.

Τῷ 176 γενόμενος γνώριμος πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Μάρκον Αὐρηλίον (σ. 500) ἴδ. Clinton σ. 173. κατώρθωσε διὰ τῆς εὐγλωττίας αὐτοῦ νὰ πείσῃ τὸν αὐτοκράτορα νὰ ἀνορθώσῃ τὴν ὑπὸ τοῦ σεισμοῦ καταπεσοῦσαν Σμύρνην (Clinton σ. 177) Pauly ἐν εἰρ. τ. σ. 340. Ἐν τῇ πόλει δὲ ταύτῃ, ἣς οἱ εὐγνώμονες πολῖται ἐτίμησαν τὸν Ἀριστείδην δι' ἀνδριάντος καὶ τιμητικῆς ἐπιγραφῆς ὡς νέον αὐτῶν κτίστην, ἐτελεύτησεν οὗτος (Φιλοστρ. Β. Σοφ. Β. 9. σ. 585. Σουιδ. ἐν λ.), πιθανῶς περὶ τὸ 189, ὡς ἱερεὺς τοῦ Ἀσκληπιοῦ. Pauly ἐν εἰρ. τ. Clinton σ. 187. πρὸλ. καθόλου Nicolai ἐν εἰρ. τ. σ. 398 κξ.

δεύτερον ἡμισυ τοῦ δευτέρου μ. Χ. αἰῶνος πολυειδῶς εἶχον καταναλώσει τὴν ὕλικὴν δύναμιν τοῦ κράτους, φαίνεται ἀκριβῶς ὅτι ἐλαφρότερον ἤψαντο τῆς Ἀχαΐας ἢ τῶν ἄλλων ἐπαρχιῶν. Καὶ εἶχε μὲν πάντως ὁ ἐκ Μεσοποταμίας μετὰ τὸ τέλος τοῦ Παρθικοῦ πολέμου τοῦ Λ. Οὐήρου (σ. 456) μεταδοθεὶς λοιμὸς καὶ ἐν Ἀχαΐᾳ τὰ πολλὰ αὐτοῦ θύματα· καὶ τὰ δεινὰ δέ, ἃ ἐπὶ τινὰ ἔτη ὁ Μαρκομαννικὸς πόλεμος ἐπήνεγκεν εἰς τὰς παραδουναβείους χώρας, φαίνεται ὅτι κατέστησαν ἐπαισθητὰ καὶ ἐν Ἑλλάδι· καὶ τὰ ἀποτελέσματα δὲ τῆς φάουλῃς οἰκονομικῆς διοικήσεως τοῦ Κομμόδου δὲν κατέλιπον ἄθικτον τὴν Ἑλλάδα. Ἄλλ' ἐξ ἄλλου οἱ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κομμόδου περὶ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου πόλεμοι δὲν ἤψαντο σχεδὸν τῆς Ἀχαΐας. Αἱ πρὸς νότον τοῦ Ὀλύμπου χῶραι δὲν ἐγένοντο θέατρον τῶν διαμαχομένων Ῥωμαϊκῶν στρατῶν· ἔνεκα δὲ τῆς νωθρότητος καὶ τῆς ταχέως ἐπελθούσης πτώσεως τοῦ Νίγρου δὲν ἦτο δυνατὸν ἢ κατὰ τὰς Ἑλληνικὰς θαλάσσας ἐπιμιξία νὰ ὑποστῇ τοιαύτας ζημίας, οἷας ὑπέστη κατὰ τὸν πόλεμον τοῦ Οὐεσπασιανοῦ. Οὐδὲν δὲ λέγεται περὶ σκληρῶν ἐκδικητικῶν πράξεων καὶ χαλεπῶν καταπιέσεων τοῦ νικηφόρου Σεπτιμίου Σεβήρου ὡς ἐν χώραις Ἑλληνικαῖς γενομένων πέραν τῆς περιοχῆς τοῦ Βυζαντίου.

Ὑπὸ καθόλου λοιπὸν ἔποψιν πολλαὶ κατὰ τὸν δεύτερον μ. Χ. αἰῶνα ὑπῆρχον περιστάσεις εὐνοϊκαὶ εἰς τὸ προάγειν σχετικὴν τινα ἐν Ἑλλάδι εὐημερίαν. Φαίνεται δὲ ὅτι μέχρι τινὸς ἀνέλαβεν ὕλικῶς ἢ Ἀχαΐα κατὰ τρόπον παριστῶντα ἡμῖν τὴν ὄψιν τῆς χώρας ὑπὸ ἔποψιν ὕλικὴν πολλῶ βελτίονα τῆς κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Αὐγούστου καὶ αὐτοῦς ἔτι τοὺς τοῦ Πλουτάρχου. Αἱ νέαι πόλεις, ἰδίως ἡ Κόρινθος, εὐρίσκοντο ἐν προΐουση εὐημερίᾳ, αἱ δὲ ἀρχαῖαι, αἵτινες εἶχον ὑποστῆ τὰς δοκιμασίας τῶν χρόνων τῶν Ῥωμαϊκῶν πολέμων μέχρι τῆς μάχης τοῦ Ἀχτίου, ἠνωρθώθησαν πάλιν κατὰ τρόπον λίαν εὐάρεστον. Αἱ Ἀθηναὶ ἐκτῆσαντο ἐπ' ἐσχάτων ἐν τῷ καὶ οἰκονομικῶς εὐεκτοῦντι πανεπιστημίῳ αὐτῶν νέαν πηγὴν ὕλικῆς ὠφελείας πλείστου ἀξίαν.

Καί, ἐνῶ ἐξ ἑνὸς ἡ ἀρχαία καὶ ἐπικερδῆς τῶν ξένων ἐπικοινωνία ἐξηκολούθει διαρκῶς, ἐξ ἄλλου, πλὴν τῆς ἀρχαιόθεν εὐδοκίμου παραγωγῆς Ἑλληνικῶν προϊόντων πολυτελείας τῶν προωρισμένων εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Ἑλληνιστικὴν Ἀνατολήν· πλὴν τῆς ἰσχυρᾶς ἐκκαρπώσεως τῶν οἰνοφύτων καὶ τῶν εὐγενῶν μετάλλων (μαρμάρων) τῶν ἐν τοῖς διαφόροις τόποις τῆς χώρας· ἔτι δὲ πλὴν τῆς παραγωγῆς καὶ χρησιμοποίησεως ἐλαίου ποιότητος ἀρίστης καὶ ἄλλων φυτικῶν ἐμπορευμάτων ἐν Ἀττικῇ καὶ Τιθορέᾳ· τέλος δέ, πλὴν τῆς ἰδίως ἐν Θεσσαλίᾳ¹⁸ διηνεκῶς καλλιεργούμενης ἵπποτροφίας, καὶ ἄλλαι ἐξετελοῦντο ἐργασίαι ἐπιτυχεῖς, μεθ' ὧν κατὰ πᾶσαν πιθανότητα συνεδέετο καὶ τις ἀναλόγως πρὸς τοὺς προηγουμένους χρόνους μείζων ἐπίδοσις τῆς ἐμπορικῆς ἐπιμιξίας. Οὕτως εἶναι γνωστὸν ὅτι ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς καὶ νοτιάις παραλίαις τῆς χώρας διηνεκῆς ἐργασία ἐγίνετο ἐν τοῖς ἀρχαίοις ἀλοπηγείοις καὶ ταῖς πορφυρευτικαῖς στέγαις¹⁹. Ἐν τῇ ἄνω Ἀχαΐᾳ ἐκαλλιεργεῖτο ἡ ἐργασία τῶν βαμβακερῶν προϊόντων²⁰, ἰδίως ἐν Πελλήνῃ· ἡ ἐν τοῖς μεγάλοις ἐργοστασίοις τῶν Πατρῶν²¹ ἐξεργασία τοῦ λεπτοῦ καὶ βαρυτίμου βύσσου τῆς Ἡλείας (βάμβακος)^{21*} ἦτο ἔργον λίαν ἐπικερδές. Ὑπῆρχον δὲ (πρβλ. σ. 258) καὶ ἄλλαι ἐργασίαι ὅλως ὅμοιαι, ἅς μεταξὺ τῶν νήσων ἐκαλλιέργουν ἰδίως ἡ Ἀνάφη²² καὶ ἡ Ἀμοργὸς (ἐνταῦθα δὲ ἰδίως

¹⁸ Πρβλ. Φιλοστρ. Β. Σ. Β. 27. σ. 615 τέλ. (Ὀλυμπιόδωρος ὁ Λαρισσιῶς, πατὴρ τοῦ σοφιστοῦ Ἴπποδόμου, ἦτο ὁ μέγιστος ἵπποτρόφος κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ δευτέρου αἰῶνος).

¹⁹ Curtius, Peloponn. τόμ. 1. σ. 84. περὶ τῆς ἐν Θεσσαλίᾳ ἀλιείας κόχλων καὶ τῆς ἐξ αὐτῆς πορφύρας ἴδ. παρὰ Φιλοστρ. Ἡρωϊκ. σ. 744. περὶ τῆς παρὰ Φωκεῦσι τῆς Βούλιδος ἐν τῷ Κρισσαϊκῷ κόλπῳ ἀλιείας κόχλων εἰς βαφὴν πορφύρας ἴδ. Πausan. I. 37, 3. περὶ τῆς αὐτῆς ἀλιείας ἐν τῇ κατὰ τὴν Λακωνικὴν θαλάσση ἴδ. Πausan. Γ. 21, 6, καὶ τῆς ἐν τῇ κατὰ Γύαρον θαλάσση ἴδ. Λουκιαν. Τοξαρ. κ. 18.

²⁰ Curtius, Pelop. τόμ. 1. σ. 84. καὶ 480. 493. 494

²¹ Πausan. Ζ. 21, 7.

^{21*} Πausan. Ε. 5, 2. Γ. 26, 4. Plin. N. A. XIX. 1, 4. Curtius τόμ. 2. σ. 10 κξ. 95.

²² Ross, Archäologische Aufsätze τόμ. 2. σ. 506.

ἡ πόλις Μινώα)²³ ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων Ἀντωνίνων μεθ' ὅλως ἰδιαιτέρας χάριτος καὶ ἀκμῆς. Αἱ μεγάλαι Ἑλληνικαὶ πολυτελεῖς θέρμαι καὶ τὰ ἰαματικὰ καταστήματα, ἰδίως τὸ ἐν Ἐπιδαύρῳ περιφημότατον τοῦ Ἀσκληπιοῦ (σ. 262), ἦσαν τότε ἐν μεγάλῃ ἀκμῇ²⁴. Αἱ τῶν ξένων δὲ περιηγητῶν ἐπιδημίαι ἔφερον καὶ νῦν διηνεκῶς, καθὼς ἐρρήθη, ὡς καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Πλουτάρχου, εἰσροὴν ἀργυρίου εἰς τὴν χώραν. « Πόσον δὲ χρόνον τέλος ἢ καλλιέργεια τῆς τέχνης διετηρήθη ἐν Ἑλλάδι ἐν βαθμῷ ὅπως οὖν ὑψηλῷ μαρτυροῦσιν ἰδίως τὰ ἐκ μαρμαρίου ἔργα καὶ αἱ ἐπιγραφαὶ αἱ ἀνήκουσαι εἰς τὰς νέας μεγαλοπρεπεῖς οἰκοδομάς, εἰς τοὺς ναοὺς ἢ εἰς τοὺς ἀνδριάντας Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων ».

Ἄριστον ἡμῖν διδακτικὸν ἔργον ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην εἶναι ἡ συγγραφὴ τοῦ περιηγητοῦ Πausανίου, βοηθουμένη καὶ συμπληρουμένη πολλαχῶς ἐκ τοῦ ὑλικοῦ τοῦ παρεχομένου ὑπὸ τῶν ἐπιγραφῶν καὶ τῶν νομισμάτων. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι πολλοὶ ἐν ταῖς τοῦ Πausανίου περιγραφαῖς ἀκριβῶς εὐρίσκουσι συνήθως ἀφορμὰς εἰς τὸ δυσθύμως οἰκτεῖρειν τὴν ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων παρακμὴν τῆς ὠραίας Ἑλλάδος. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἡμετέραν ἀσφαλῆ πεποίθησιν ἡ τοιαύτη γνώμη δὲν εἶναι εὐλογος. Βεβαίως ἢ

²³ Ross ἐν εἰρ. τ. σ. 635. μ. 638.

²⁴ Πρὸς τοῖς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν (σ. 268) περὶ τῶν ἐν Ἑλλάδι θερμῶν λουτρῶν εἰρημένοις ἴδ. ἔτι καὶ τὰ παρὰ Πausανίαν (Ζ. 3, 2 καὶ 5, 5. 6. καὶ Δ. 35, 6) περὶ τῶν κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ ἀκμαζόντων θ. λουτρῶν λεγόμενα (καὶ ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Λουκιανοῦ ἀναφερομένων ἐννοεῖται ποῖαν σημασίαν καὶ τότε, ὡς καὶ ἐν τοῖς τοῦ Πλουτάρχου χρόνοις, ἐκέκτητο τὸ τῶν ἰατρῶν ἐπιτήδευμα ἐν Ἑλλάδι (πρβλ. λ. γ. τὰ λεγόμενα περὶ Ἀρχιδίου, (Ὀνειρ. ἢ Ἀλεκτρ. κ. 10), περὶ Ἀντιγόνου (Φιλοφειδ. 6.), περὶ Ἀλεξάνδρου (περὶ τῆς Περσεγρ. τελευτ. κ. 44.), περὶ Διονίου (Συμποσ. ἢ Λαπιθ. κ. 20). Τὸ τῶν ἰατρῶν ἐπιτήδευμα ἐκτίσαστο κατὰ τοὺς χρόνους τούτους δόξαν καὶ μεγαλεῖον ἰδίως διὰ τοῦ Γαληνοῦ· ἀλλὰ παρὰ τὴν λαμπρὰν ὄψιν παρατηροῦνται βεβαίως καὶ ἴχνη τινὰ ἀγυρτείας καὶ ἄλλα σκιερὰ μέρη ἐν τῷ ἐπαγγέλματι τούτῳ καὶ ἐν τοῖς τότε ἐπαγγελλομένοις τὸν ἰατρόν· πρβλ. Bernhardt, Griech. Litt. Gesch. τόμ. 1. σ. 625. 626. ἴδ. καὶ περὶ τῶν πολλῶν δεισιδαιμόνων ἀβελτηριῶν καὶ συμπαθητικῶν φαρμάκων καὶ γελοίων μαγείων, ἅτινα ὡς θεραπευτικὴν ἔχοντα δύναμιν ἐπεκράτουν καὶ παρὰ τοῖς μεμορφωμένοις. Λουκιαν. Φιλοφειδ. κ. 7. κξ. πρβλ. θεῶν ἐκκλησ. κ. 12).

παρὰ Πausανία φυσιογνωμία τῆς Ἑλλάδος παραβαλλομένη πρὸς τὴν κατάστασιν τῆς χώρας ταύτης κατὰ τὴν περίοδον τὴν κλασσικὴν ἢ τοῦλάχιστον πρὸς τὴν τῶν ἡμερῶν τοῦ Ἀράτου πρὸ τοῦ Κλεομενικοῦ πολέμου, πολλὰ δείκνυσιν ἀνιαιρὰ καὶ πολλὰς παρακμῆς εἰκόνας. Ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα λαμβάνει ἀλλοίαν ὅλως μορφήν, παραβαλλομένης τῆς Ἑλλάδος τοῦ Στράβωνος πρὸς τὴν τοῦ Πausανίου. Εἶναι λίαν ἀληθές ὅτι ἡ Ἑλλὰς οὐδέποτε ἀνέλαβεν ἐντελῶς ἐκ τῆς ἔνεκα τῶν Ῥωμαϊκῶν πολέμων τῶν ἐτῶν 88 - 30 π. Χ. ἐπελθούσης καταστροφῆς. Ἡ ἐρήμωσις τῆς Αἰτωλίας καὶ ἡ βαθεῖα παρακμή μερῶν τινων τῆς μεσογείου Βοιωτίας καὶ τῶν κυριωτάτων χωρῶν τῆς δυτικῆς Ἀρκαδίας δὲν ἦτο δυνατόν νὰ θεραπευθῶσι διὰ τῶν πόρων, οὓς ἠδύνατο νὰ διαθέσῃ ὁ ἀρχαῖος κόσμος οὔτε διὰ μόνου τοῦ καθαρῶς Ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ. Ἡ δύναμις καὶ ἡ πυκνότης τοῦ πληθυσμοῦ τούτου ἰδίως ἐν τῇ πεδινῇ χώρᾳ καὶ ἐν ταῖς εὐφορωτάταις ἔτι χώραις Ἡλιδί, Μεσσηνία καὶ Λακωνία, Ἀργολίδι καὶ ἐν Ἀττικῇ, ἦν πολλῶ ἤσσω ἢ ἐν τοῖς κρείττοσι πρὸ τοῦ πρώτου Μιθραδατικοῦ πολέμου χρόνοις. Ἡ ἀκμὴ πόλεων τινων, αἵτινες ἐπὶ μακρὸν διετήρησαν τὴν ζωτικότητα αὐτῶν, ὡς λ. χ. ἡ Σικυῶν, δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ ἀντέγῃ εἰς μεγάλης συμφορὰς φυσικῶν καταστροφῶν (πρβλ. σ. 448) οὐδ' ἐν τοῖς καλοῖς χρόνοις τῶν Ἀντωνίνων. Καὶ ὑπῆρξαν μὲν τινες πόλεις νεώτεραι ἐν τῇ βορείῳ μεσογαίᾳ, ὡς ἡ Τιθορέα, ἐπιζήσασαι εὐτυχῶς καὶ τοιαύτας συμφοραῖς (σ. 259), ἀλλ' ὑπῆρχον πάντως καὶ ἄλλοι τόποι παριστῶντες ὄψιν ὅλως ἀθλίαν ὡς ὁ ἀρχαῖος, πρότερον λαμπρὸς, Φωκικὸς Πανοπεύς, ὅστις κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Πausανίου συνέκειτο ἀπλῶς ἐξ ἀθλίων τινῶν ἔτι καλυθῶν μὴ ἔχων μήτε μεγαλοπρεπεῖς οἰκοδομάς, μήτε βουλευτήριον καὶ θέατρον, μηδ' ἀγορὰν καὶ γυμνάσιον, καὶ δὴ μηδὲ κρήνην πλέον μηδεμίαν²⁵. Καὶ ἐν Βοιωτίᾳ δέ, ὡς πολλάκις ἐλάβομεν ἀφορμὴν ν' ἀναφέρωμεν, αἱ Θῆβαι τοσοῦτον εἶχον καταπέσει, ὥστε πρᾶγματι μόνον ἡ ἀκρόπολις Καδμεία ὤκειτο μετρίως, καὶ αὐτὴ μόνον

²⁵ Πausαν. I. 4, 1.

ἔφερε τὸ τῆς πόλεως Θηβῶν ὄνομα. Ἐν δὲ τῇ κάτω κείμενῃ ἀρχαία πόλει ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Πausανίου ἐσώζοντο μόνον αἱ περιφνημοὶ ἀρχαῖαι πύλαι· ἄλλως δὲ μόνον τὰ παντοῖα ἱερὰ διατηροῦντο ἰδίως ἐπιμελῶς ὑπὸ τῆς εὐσεβοῦς μερίμνης τῶν Ἑλλήνων²⁶. Εἶναι δὲ πάντως ἀναμφισβήτητον ὅτι πλὴν τῆς Αἰτωλίας καὶ ἐν ἄλλοις ἔτι τῆς Ἑλλάδος τόποις, ἰδίως ἐν ταῖς νήσοις, τοιαύτη ἐπεκράτει ὑλικὴ καχεξία. Πολλαὶ μάλιστα τῶν νήσων τούτων οὐδέποτε ἠνωρθώθησαν ἐκ τῆς ἐπὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς κυριαρχίας ἐρημώσεως αὐτῶν²⁷. Ἐντύπωσιν δὲ ἰδιαιτέρως οἰκτρὰν ἐνεποιοῦν τὰ ἀνεξάλειπτα ἴχνη τῆς ἐρημώσεως καὶ τῆς παρακμῆς ἐν τῇ εἰς τὸ κράτος τῶν Ἀθηναίων ὑπαγομένην Δῆλῳ, ἔνθα ὁ Πausανίας ἐν τῇ περιγησίᾳ αὐτοῦ εὗρεν ἔτι ἀπλῶς ἓνα δῆμον δεινῶς ὀλιγάνθρωπον καταστάθηντα καὶ σπεῖραν τινα Ἀττικῶν στρατιωτῶν φρουρούντων τὸ ἱερόν²⁸. Περὶ τῆς ἐπελθούσης ἐν τῇ καθόλου καταστάσει ὀπισθοδρομήσεως, πάντως δὲ περὶ τῆς ἐπικινδύνου μεταβολῆς τῆς οικονομικῆς καταστάσεως μαρτυρεῖ τέλος τὸ ὑπὸ τοῦ Φιλοστράτου ἀναφερόμενον γεγονός, καθ' ὃ (ἐὰν βεβαίως ἡ γραφὴ ἦναι ὀρθή) κατὰ τοὺς τούτου χρόνους πᾶσα ἡ νῆσος Κῶς (ἴσως κατ' ἀκολουθίαν τῆς ὑπὸ τοῦ μεγάλου σεισμοῦ τοῦ γενομένου ἐπὶ Ἀντωνίνου τοῦ Εὐσεβοῦς ἐπελθούσης ἐρημώσεως (σ. 449) ἦτο κτῆμα ἐνὸς μόνου μεγάλου κτηματίου, Ὑμναίου τοῦ Πεπαρηθίου²⁹, φυτεύσαντος ἐνταῦθα μεγάλας ἀμπέλους.

Ἐξ ἄλλου ὅμως παραβάλλοντες τὴν Ἑλλάδα τῶν χρόνων τῶν Ἀντωνίνων πρὸς τὴν τῶν χρόνων τοῦ Αὐγούστου μόνον, ἐννο-

²⁶ Πausαν. Η. 33,1. Θ: 7, 4. τέλ. 8,3. 10. 11. 12 καὶ 16 μ. 18 καὶ 23 ἀρχ. 25.

²⁷ Πρὸβλ. ἐνταῦθα καὶ τὰ ὑπὸ Friedländer (Darstellungen τόμ. 2. σ. 67 σημ. 2) ἐκτιθέμενα χωρία· ἰδίως τὰ ἐπιγράμματα Ἀντιπάτρου τοῦ Θεσσαλονικέως 35-37. Anthologia ἐκδ. Jacobs τόμ. 2 σ. 104 κξ. Anthol. Palat. IX. 421) καὶ τὰ τοῦ Ἀπολλωνίδου, A. P. IX. 408. Müller, Aeginetic. σ. 193. I.

²⁸ Πausαν. Η. 33, 1.

²⁹ Φιλίστρ. Ἡρωϊκ. σ. 670 ἀρχ. Ἐνταῦθα βεβαίως προβάλλεται τὸ ζήτημα ἂν δὲν ὑπάρχει ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Φ. πλημμελῆς τις γραφὴ ἢ πλάνη τῶν ἀντιγραφῶν, τ. ἔ. ἂν δὲν πρέπει νὰ νοηθῇ ἀντὶ τῆς νήσου Κῶ πιθανώτερον ἢ τοσοῦτον ἐγγὺς τῆς Πεπαρηθίου κειμένην νῆσον Ἰχὸς ὡς ἡ ὑπὸ τοῦ Φιλοστράτου μνημονευομένη.

οὔμεν ὅτι ἡ χώρα αὕτη ἀναλόγως εἶχεν ἀνορθωθῆ καὶ ὅτι ὑπὸ καθόλου ἔποψιν εἶχεν ἐπέλθει κατάστασις πραγμάτων ὅπωςδῆποτε λίαν ἀνεκτὴ, καθ' ἣν ὁ λαὸς τῆς ἐπαρχίας ταύτης, εἰ καὶ αὕτη δὲν ἠδύνατο νὰ παραβληθῆ πρὸς τὴν ἀκμάζουσαν τότε Ἀσίαν, μετὰ τὸ τέλος τῆς πολιτικῆς ἡμερησίας ἐργασίας ἠδύνατο νὰ ἀπολαύῃ ἀνεκτῆς τινος ἐσπέρας. Ἀκριβεῖς ὑπολογισμοὶ ἀπέδειξαν³⁰ ὅτι ἡ ἠπειρωτικὴ Ἀχαΐα πλὴν τοῦ μὴ δυναμένου μὲν πλέον νὰ προσδιορισθῆ ἀκριβῶς, ἀλλὰ ἀσφαλῶς λίαν σημαντικοῦ πλήθους κωμῶν καὶ μικρῶν πόλεων, ἐκέκτητο τότε περὶ τὰς ἑκατὸν ἔτι πόλεις (τούτων δὲ 60 ἐν Πελοποννήσῳ), αἵτινες μᾶλλον ἢ ἥττον ἐπιτυχῶς, καὶ ἐκ τῶν πραγμάτων αὐτῶν δικαιούμεναι, διηγῶν ἔτι ἐνεργῶς τὸν πολιτικὸν βίον τῶν αὐτοπόλεων τοῦ παρελθόντος, ὡς τοῦτο προκύπτει σαφῶς ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Πausανίου διδομένων εἰδήσεων τῶν πολυειδῶς ἐπικυρουμένων ὑπὸ ἐπιγραφῶν καὶ νομισμάτων. Ἐκ τοῦ Pausanίου δὲ μανθάνομεν λίαν σαφῶς, ὡς λέγει τις νεώτερος συγγραφεὺς, « μετὰ πόσον ἐπιμόνου ζωτικότητος πλείσται Ἑλληνικαὶ αὐτοπόλεις διετηροῦντο ἔτι κατὰ τῆς μετὰ τῶν ἀρχαίων αὐτῶν γενῶν καὶ φυλῶν, τῶν πολιτειακῶν αὐτῶν θεσμῶν, ἀρχόντων, νόμων, δικαστηρίων καὶ θρησκευτικῶν ἐθίμων· τὰ Ἑλληνικὰ τῶν αὐτοπόλεων ἰδρύματα φαίνονται ἀκατάλυτα, ὅπως αἱ ἱεραὶ ἐλαιοφυτεῖαι τῆς Ἀττικῆς³¹ ». Καίτοι δ' ὁ Pausanίας πολλῶ μείζονα παρέχει προσοχὴν εἰς ἔργα τεχνικὰ οἰκοδομιῶν καὶ εἰς λατρείας, μύθους καὶ ἱστορικὰς παροδόσεις ἢ ἀκριβῶς εἰς τὴν κατάστασιν τοῦ τότε ζῶντος γένους τῶν Ἑλλήνων, οὐχ ἥττον ὅμως ἐκ τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ, βοηθεία καὶ ἄλλοθεν λαμβανομένων εἰδήσεων, ἐννοοῦμεν καλῶς τίνα μέρη καὶ πόλεις τῶν διαφόρων χωρῶν ἔπαθον ὀλιγανθρωπίαν καὶ ἡρημώθησαν, τίνες ἄλλαι ἠνωρθώθησαν αὖθις ἢ ἀντέσχον εἰς τὴν πτω-

³⁰ Πρὸς. Kuhn, Röm. Verfass. τόμ. 2. σ. 65-68· ὁ K. ὑπολογίζει τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν (οὐχὶ ἐν πάσῃ ἀκριβείᾳ) εἰς 100. Becker-Marquardt R. A. τ. 3. 1. σ. 124. ὡς πρὸς τὴν Πελοπόν. ἴδ. Curt. τόμ. 1. σ. 83.

³¹ Curtius, Pelop. τόμ. 1. σ. 82.

σιν, τέλος δέ, ποῦ ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Στράβωνος καὶ ἐντεῦθεν νέα πάλιν ἀνεφάνη ζωή.

Δὲν σκοποῦμεν βεβαίως ἐνταῦθα μετὰ τὰ τοσοῦτον ἐκτενῆ ἐπὶ ἀκριβῶν ἐρευνῶν στηριζόμενα γεωγραφικὰ ἔργα, οἷα τὰ ὑπὸ τοῦ Κουρτίου καὶ τοῦ Βουρσιάνου παραδοθέντα εἰς τὴν ἐπιστήμην, νὰ παραθέσωμεν, βοηθεία τοῦ Πausανίου, τῶν νομισμάτων καὶ τῶν ἐπιγραφῶν, ὀνοματογραφίαν τινὰ στατιστικὴν, μᾶλλον ἢ ἦττον ξηράν, ἀπασῶν τῶν κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Σεπτιμίου Σεβήρου οἰκουμένων ἔτι μεγάλων καὶ μικρῶν πόλεων τῶν ἐν Ἰαχαιῖα μόνον, ἐν τῇ στενωτάτῃ τοῦ ὀνόματος ἐννοίᾳ, ἤτοι ἐν τῇ χώρᾳ τῇ μεταξὺ τοῦ Ἰαχελώου καὶ τῶν Θερμοπυλῶν κειμένων. Ἀρκεῖ νὰ ποιησώμεθα τοῦλάχιστον γενικὴν τινὰ περιγραφὴν τῶν χωρῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Ἀρχόμενοι δὲ ἀπὸ τῆς Ἰατικῆς ἀνάγκῃ νὰ ὑπομνήσωμεν τὴν μέχρι τοῦδε γενομένην ἱστορικὴν παράστασιν, ἵνα ἅπαξ ἔτι εἴπωμεν ὅτι ἀκριβῶς τότε ἡ εὐγενὴς πόλις Ἀθηναί μετὰ τοῦ πανεπιστημίου αὐτῆς καὶ τῶν ἀθανάτου μὲν καλλονῆς ἀρχαίων, λαμπρῶς δὲ διακεκοσμημένων νέων μεγαλοπρεπῶν οἰκοδομῶν³², αἵτινες ἐξέπληττον ἀληθῶς πάντα ξένον, καὶ μετὰ τῶν λειψάνων τῆς ἐμπορίας καὶ τῆς βιομηχανίας, ἔτι δὲ καὶ μετὰ τοῦ ἀναλλοιώτως εὐκινήτου μικροῦ δήμου, ἀκριβῶς νῦν ἅπαξ ἔτι παρέχει ὄψιν εἰς βαθμὸν ὑπέρτατον μαγευτικὴν^{32α}. Ἡ καλλιέργεια καὶ ἡ κάρπωσις τῶν ἐλαιῶνων, τῶν σύκων καὶ τοῦ μέλιτος καὶ ἡ τεραστία κατανάλωσις τῶν μετάλλων (μαρμάρου) παρείχε καὶ εἰς τὸ ἀγροτικὸν πλῆθος πόρους ἔτι διηνεκῶς ἐπαρκεῖς πρὸς ἐργασίαν. Πλὴν δὲ τῶν σχετικῶς μεγάλων καὶ ὑφ' ἡμῶν πολλάκις μνημονευθέντων δήμων τῆς χώρας, Ἐλευσίνος, Ἰαχαρνῶν, Μαραθῶνος, Κηφισιάς, Μυρρινουῦντος, Ἰαμνοῦντος, Σφηττοῦ, Σουνίου, Βραυρῶνος, Στειριάς, Κεφαλῆς, Πρασιῶν, Βησῶν καὶ

³² Πρὸλ. τὴν εὐκρινῆ περιγραφὴν τῆς πόλεως Ἀθηνῶν ὑπὸ Bursian κατὰ Pausan. Λ. κ. 2-30 (παρὰ Pauly R. E. τόμ. 1. ἐκδ. 2. (ἐν τῷ ἄρθρῳ «Athens») σ. 1980-1983).

^{32α} Πρὸλ. Λουκιαν. Σκυθ. κ. 9.

ἄλλων πολλῶν, ἀναφέρονται νῦν οὐκ ὀλίγοι τῶν ἤττον ἐπιφανῶν ἀρχαίων «δήμων» τῆς Ἀττικῆς, οὐχὶ μόνον παρὰ Πausανίαν³³, συνήθως δὲ καὶ ἔτι πλέον ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς, ὡς τόποι οἰκούμενοι πάντοτε, ὡς κατοικίαι πλήθους ἰσχυρῶς ἠραιομένου, οὐδόλως δὲ ὡς τόποι ἐγκαταλελειμμένοι ἢ καταπεπτωκότες· τοῦτο δὲ ῥητέον ἰδίως ἀκριβέστατα περὶ τινῶν ἐν τοῖς πρὸς Βοιωτίαν ὄρεινοῖς μεθορίοις ἀρχαίων ὄρεινῶν πολισμάτων, οἷον μεταξὺ ἄλλων περὶ τῶν ἐν Κιθαιρῶνι Ἐλευθεριῶν³⁴. Ἄλλως δὲ αἱ Ἀθηναῖαι, ὡς αὐτόπολις, ἦτοι ὡς κράτος τῆς Ἀττικῆς, παρίστανται πάντοτε κατέχουσαι τὰς ἀρχαίας αὐτῶν ἐξωτερικὰς κτήσεις. Τὴν Σκίαθον ἀληθῶς εἶχον ἀπολέσει (σ. 518)· εἶναι δὲ ζήτημα ἂν οἱ Ἀθηναῖοι ἐπὶ μακρὸν χρόνον μετὰ τὸν Ἀδριανὸν ἐκαρποῦντο τὰς προσόδους τῆς Κεφαλληνίας. Ἄλλ' ἐξ ἄλλου ἢ Σαλαμῖς (ἢ μὴ ἀποτελοῦσα ἄλλως «δῆμον» ἰδιαιτέρον) μετὰ τῆς παρηκμακυίας πόλεως αὐτῆς ἀνῆκεν ἔτι, ὡς πρότερον, εἰς τὸ μικρὸν κράτος³⁵. τὸ αὐτὸ ῥητέον περὶ Ὠρωποῦ³⁶ καὶ περὶ τῆς περιοχῆς ἔτι τῆς Ἀλιάρτου. Ὡσαύτως δὲ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους καὶ ἡ Δῆλος ἦτο μόνιμος κτήσις τῶν Ἀθηναίων³⁷, ὡς ἐπίσης καὶ ἡ Κέως³⁸ καὶ ἄλλαι Κυκλάδες^{38α}, τέλος δὲ καὶ τὸ σύμπλεγμα τῆς Πεπαρήθου καὶ τῶν περὶ αὐτὴν

³³ Πρὸς τὰ περὶ τούτων περιληπτικῶς παρὰ Πausαν. Α. κ. 39, 3 λεγόμενα καὶ τὴν περιγραφὴν αὐτῶν π. Bursian, Geogr. v. Griechenland. τ. 1. σ. 319. μ. 362. Leake, on the demi of Attica (μεταφρ. Γερμ. Westermann, σ. 220 κξ). καὶ ἴδ. Hermann Gr. Staatsalterth. σ. 577 κξ. Beutler, de Athenarum fatiς σ. 17 κξ.

³⁴ Πausan. Α. 38, 9 τέλ.

³⁵ Πausan. Α. 35, 2 κξ. 36, 1. Bursian, Geogr. 1. σ. 363 κξ. ἐναντίον τῶν ὑπὸ Φιλοστράτου (Ἑρωϊκ. σ. 270) λεγομένων. *

³⁶ Πausan. Α. 34, 1. Bursian σ. 220. Leake, on the demi of Attica (μεταφρ. Westermann σ. 120. 222).

³⁷ Περὶ Δήλου ἴδ. Böckh C. I. τόμ. 2. ἀρ. 2309 σ. 246 καὶ Πausan. Η. 33, 1. Ἀριστείδ. (ἐκδ. Jebb.) Λόγ. ΙΓ'. Παναθην. σ. 189.

³⁸ Περὶ Κέως ἴδ. ἔτι Böckh C. I. 2. ἀρ. 2371.

^{38α} Οὕτω φρονεῖ ὁ Ahrens, de statu politic. Athen. σ. 62 κατὰ Ἀριστείδην (ἐκδ. Jebb.) Α. Παναθην. σ. 96.

* Ἄλλ' ἐκ τῶν ὑπὸ Φιλοστράτου λεγομένων ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ «ἦν (Σαλαμίνα) Ἀθηναῖοι δῆμον πεποίηνται» δὲν ἐξάγεται ἀκριβῶς ὅτι ἡ Σαλαμῖς ἀπετέλει ἴδιον δῆμον, ἀλλ' ὅτι ἀπλῶς ἦτο προσηρτημένη εἰς τὸ κράτος τῶν Ἀθηναίων. (Σ. Μ.)

νησιδίων (ἐξαιρουμένης τῆς Σκιάθου σ. 518), ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ Ἀἴγιος μετὰ τοῦ περὶ αὐτὴν συμπλέγματος νησιδίων³⁹.

Προχωροῦντες περαιτέρω πρὸς τὴν Βοιωτίαν εὐρίσκομεν καὶ ἐνταῦθα ποικιλωτάτην κατάστασιν πραγμάτων. Ἡ ἀρχαία πρωτεύουσα τῆς χώρας Θῆβαι ἐν τῇ παρηκμακυίᾳ αὐτῆς καταστάσει εἶναι ἤδη γνωστὴ εἰς ἡμᾶς. Ἄλλ' ἡ κατάστασις αὕτη, ὡς πολυλάκις εἶδομεν, δὲν ἐκώλυεν ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων τὰ λείψανα τῶν κατοίκων τῆς πόλεως τοῦ νὰ μετέχωσι ζωηρῶς τῶν τυχῶν τῆς Ἑλλάδος, ὡς δὲν ἐκώλυε τὴν ἐνταῦθα μόρφωσιν μουσικῶν ἀρίστων, οἷος ἦν ὁ καὶ ἐν Ἀθήναις κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Λουκιανοῦ τιμηθεὶς ἀυλητῆς Τιμόθεος^{40α}. Μετὰ τῶν Θηβῶν δὲ ἔρημος κατ' οὐσίαν εἶχε καταστῆ καὶ πᾶσα ἡ μεταξὺ τῆς Κωπαίδος καὶ τοῦ Εὐρίπου ἀνατολικῆ Βοιωτία· καὶ αἱ πόλεις δὲ Ὑσιαὶ καὶ Ἐρυθραὶ αἱ κείμεναι ἐν τῇ μεταξὺ τοῦ Ἀσωποῦ καὶ τοῦ Κιθαιρῶνος ὀρεινῇ παρίστων ἐρείπια μόνον⁴⁰. Ἀπ' ἐναντίας δέ, πλὴν τῆς ἐν Εὐβοίᾳ Χαλκίδος, ἦνθουν πρὸς χαρὰν τῶν φίλων τῆς χώρας ταύτης, ἡ Τάναγρα ἐν τῇ νοτιανατολικῇ Βοιωτίᾳ (μετὰ τῶν πολλῶν ὑπερθεν κειμένων ἱερῶν αὐτῆς)⁴¹, καὶ ἐν τοῖς πρὸς τὴν Ἀττικὴν καὶ Μεγαρίδα μεθορίοις ἡ Πλάταια μετὰ τῶν ἀρχαιοτάτων αὐτῆς ναῶν, ἰδίως δὲ μετὰ τοῦ μεγάλου ναοῦ τῆς Ἥρας καὶ τοῦ ἐκ τῆς λείας τοῦ Μαραθῶνος κτισθέντος ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς Ἀρείας⁴². Ὡσαύτως δὲ διετηροῦντο ἔτι κατὰ μέρος ἐν μεγάλῃ ἀκμῇ τὰ βόρεια καὶ δυτικὰ διαμερίσματα τῆς Βοιωτίας. Φαίνεται δὲ ὅτι ὑφίστατο ἔτι καὶ ἡ Ἀκραιφία⁴³ μετὰ τοῦ ἱεροῦ τοῦ Πτώου Ἀπόλ-

³⁹ Πρὸς καθόλου Ahrens, de statu politic. Athen. σ. 60 – 63. Bursian, Geogr. τόμ. 1. σ. 232. Kuhn, Röm. Verfass. τόμ. 2. σ. 43.

^{40α} Λουκιαν. Ἀρμονιδ. κ. 1.

⁴⁰ Πausan. Θ. 2, 1. Ἄλλὰ καὶ αἱ πόλεις Ἄρμα, Μυκαλησσός καὶ Ὀγχηστός μετ' ἄλλων ἔτι μικροτέρων χωρίων τοῦ τύπου ἔκειντο ἐν ἐρείπιοις. Πausan. Θ. 19, 4. 26, 3.

⁴¹ Πausan. Θ. κ. 20 καὶ 22. Ἡ Τάναγρα κατεῖχε τότε πᾶσαν τὴν νοτιανατολικὴν γωνίαν τῆς Βοιωτίας, βορείως μέχρι τῆς Μυκαλησσοῦ· κατεῖχε δὲ καὶ τὴν τότε ὑπὸ ὀλίγων κεραμείων μόνον ἔτι οἰκουμένην ἀρχαίαν πόλιν Λύλιδα. Πausan. ἐν εἰρ. τ. 19, 5. τέλ.

⁴² Πausan. Θ. κ. 2, 5. μέχρι 4. τέλ.

⁴³ Πausan. Θ. 23, 3.

λωνος (σ. 80). Καὶ αἱ ἐν τῇ βορείᾳ παραλία δὲ πόλεις Ἄνθηδών, Ἄλαϊαι καὶ ἡ ἐπὶ θαλάσση Λάρυμνα εἶχον ἀνορθωθῆ ἐκ τῆς ἐπὶ Σύλλα καταστροφῆς (τόμ. Α'. σ. 482). Καὶ ἐν τῇ βορείᾳ δὲ περιοχῇ τῆς Κωπαίδος, ἧς οἱ ἰχθύς, ἰδίως δὲ αἱ ἐγγέλεις «αἱ μεγέθει μέγιστα καὶ ἐσθίειν ἤδιστα», ἦσαν ἔτι πανταχοῦ περιζήτητοι, ἐν μέσῳ καλῶς πεφυτευμένης καὶ ὑπὸ λαμπρῶν κωμῶν καὶ πολιχνῶν κατεχομένης πέριξ χώρας ἔκειντο ἔτι λαμπρῶς διατηρούμεναι αἱ παναρχαῖαι Κῶ παί⁴⁵. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι ἐκ τῶν δυτικώτερον τῆς Κωπαίδος κειμένων πόλεων ὁ παναρχαῖος, νῦν δὲ εἰς παντελῆ ἔνδειαν περιελθὼν Ὀρχομενὸς εἶχεν ἀπολέσει πολὺ τῆς παλαιᾶς δόξης καὶ νῦν ἐκαυχᾶτο μόνον ὅτι ἐκέκτητο τὸ εἰς μυθικοὺς ἠρωϊκοὺς χρόνους ἀναφερόμενον θαυμαστὸν κτίριον, τὸν λεγόμενον «Θησαυρὸν Μινύου»⁴⁶. ἡ δὲ Χαιρῶνεια, ἡ νέον κτησαμένη κλέος ἀπλῶς διὰ τοῦ μεγάλου αὐτῆς Πλουτάρχου, εἰς τοὺς βιομηχάνους κατοίκους αὐτῆς παρεῖχε νέαν οὐχὶ ἰκανῶς ἐπικερδῆ ἐργασίαν διὰ τῶν ἀπὸ ἀνθῶν ἐφομένων μύρων κρίνου καὶ ρόδου καὶ ναρκίσσου καὶ ἰρεως, ἅτινα «ἀλγηδόνων ἰάματα τοῖς ἀνθρώποις» ἐγίνοντο⁴⁷. Ἄλλ' ἐτέρωθεν ἡ μεταξὺ τῆς Κωπαίδος καὶ τῆς νοτίας παραλίας τῆς Βοιωτίας ἐκτεινομένη χώρα διετελεῖ κατ' ἀντίθεσιν ἐν ἀνθηρᾷ καταστᾶσει. Ἀληθῶς ἡ ὑπὸ τῶν Ἀθηνῶν διοικουμένη Ἀλίαρτος εἶχε μικρὸν τινα καὶ ἀραιότατα συνωκισμένον πληθυσμόν, αἱ δὲ Ἀλαλχομεναὶ καὶ ἡ Ἄσκρα ἦσαν πενιχραὶ κῶμαι⁴⁸. Ἀλλὰ ἡ Λεβάδεια διετελεῖ νῦν ἐν ἰδιαιτέρᾳ ὄλως ἀκμῇ λαμπρότητος. Ἡ πόλις αὕτη κεκτημένη μέγα πλῆθος ἐπιφανῶν ἱερῶν καὶ τὸ ἀκμάζον ἔτι μαντεῖον τοῦ Τροφωνίου (ἰδ. κατωτέρω) ἠδύνατο νᾶ παραβληθῆ τότε πρὸς τὰ πλουσιώτατα καὶ

⁴⁴ Πausan. Θ. 22, 5. καὶ 23, 4. 24, 5. Bursian, Geogr. von Griechenl. τόμ. 1. σ. 193.

⁴⁵ Πausan. Θ. κ. 24. Περὶ τῶν μικρῶν πόλεων τῆς γειτονίας ἴδ. καὶ Kuhn, Röm. Verfass. τ. 2. σ. 67. σημ. 517.

⁴⁶ Πausan. ἐν εἰρ. τ. κ. 34, 5 κξ. κ. 38 (πρβλ. Πausan. 38, 1).

⁴⁷ Πausan. Θ. κ. 40, 3. καὶ 41, 3.

⁴⁸ Πausan. Θ. 29, 1. 32, 4. καὶ 33, 2. 3. 4.

λαμπρότατα κέντρα τῆς Ἀχαΐας, ἐξαιρουμένων ἴσως τῶν Ἀθηναίων καὶ τῆς Κορίνθου⁴⁹. Καὶ ἡ πόλις δὲ Κορώνεια μετὰ τῶν πολυαριθμῶν ἱερῶν αὐτῆς ἐξηκολούθει ἔτι ὑπάρχουσα καὶ διατηρουμένη ἐν καταστάσει ἀνεκτῆ⁵⁰. ἄλλ' ἡ πόλις ἢ κατ' ἐξοχὴν ὠραιότητα ἐν τῇ νοτιά Βοιωτία καὶ μέγιστον κεκτημένη πλοῦτον καλλιτεχνημάτων καὶ ἄλλως λαμπρότατη ἦσαν αἱ Θεσπιαὶ ἢ Θέσπεια μετὰ τῆς παναρχαίας αὐτόθι λατρείας τοῦ Ἐρωτος, οὗ τὸ ἀρχαιότατον εἰς τοὺς προελληνικοὺς χρόνους ἀνῆκον ἄγαλμα συνέκειτο ἐκ λίθου « ἀργοῦ » ἦτοι ἀκατεργάστου, ἐνῶ ὕστερον ἐν τοῖς χρόνοις τῆς ἀκμῆς τῆς τέχνης ἀγάλματα τοῦ Ἐρωτος πεπονημένα ὑπὸ τοῦ Λυσίππου καὶ (πρὸς ἀντικατάστασιν τοῦ εἰς Ῥώμην ἀπαχθέντος σ. 126 ἀριστουργήματος τοῦ Πραξιτέλους) τοῦ Μηνοδώρου εἰκόνιζον τὸν ἀγαπητὸν τῆς πόλεως θεόν. Ἐπίνειον τῶν Θεσπιῶν ἦτο ὡς πρότερον ἢ Κρεῦσις⁵¹. Ἐνεκα δὲ τῶν ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ τελουμένων τοῖς θεοῖς ἐορτῶν, εἰς ἃς πολὺ συνέρρει πλῆθος, διαρκοῦς ἐπιμελείας ἐτύγχανον καὶ τὰ ἱερὰ καὶ τὰ πολυπληθῆ καλλιτεχνικὰ σεβάσματα τοῦ πλησίον κειμένου Ἐλικῶνος, ἐν οἷς καὶ αἱ πηγαὶ τῆς Ἀγανίπης καὶ Ἰποκρήνης, τὰ τῶν Μουσῶν ἀγάλματα καὶ οἱ ἀνδριάντες τοῦ Θαμύριος, Ὀρφέως, Ἀρίονος, Ἡσιόδου καὶ ἄλλων⁵². Ἐν τῇ νοτιά δὲ τέλος παραλία χώρα ἐσώζετο ἔτι τότε ἢ διὰ τοὺς ἀρίστους ναύτας αὐτῆς περίφημος παραλία πόλις Τίφα⁵³.

Ἡ γειτονεύουσα τῇ Βοιωτία Φωκίς οὐδέποτε πάντως ἀνέλαβεν ὀλοσχερῶς ἐκ τῆς φρικώδους καταστροφῆς, ἣν ἐπήνεγκον εἰς αὐτὴν οἱ παρωργισμένοι Ἀμφικτύονες καὶ ὁ Φίλιππος Β' τῆς Μακεδονίας· ἀλλ' ἀκριβῶς οἱ κάτοικοι τῆς χώρας ταύτης διετήρησαν λίαν ἐνεργὸν τὴν ιδιότητα ἐκείνην τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς

⁴⁹ Πausan. Θ. κ. 39. μέχρι κ. 40, 2. Bursian, Geogr. τόμ. 1. σ. 206 μ. 209.

⁵⁰ Πausan. Θ. 34, 2. μ. 4.

⁵¹ Πausan. Θ. 26, 4. 27, 1. 3. 32, 1.

⁵² Πausan. ἐν εἰρ. τ. κ. 29, 3. 30, 1. 2. 3. 34, 3.

⁵³ Πausan. Θ. κ. 32, 2. καὶ 3, πρὸβλ. καὶ Böckh C. I. τ. 1. ἀρ. 1626.

τοῦ ἔχεσθαι στερρῶς καὶ ἐπιμόνως τῶν ἀρχαίων, πολλάκις εἰς λίαν ἀθλίαν κατάστασιν περιερχομένων, ἀνέκαθεν οἰκουμένων πόλεων. Εἰς τὴν τοιαύτην κατηγορίαν δὲν δύναται βεβαίως νὰ ὑπαχθῆ ἡ τῶν θρησκευτικῶν αἰσθημάτων σύμπαντος τοῦ Ἑλληνικοῦ διηνεκῶς ἔτι δεσπόζουσα ἱερατικὴ πόλις Δελφοί.

Τὸ μέγα τοῦτο καθολικὸν Ἑλληνικὸν ἱερὸν ἱδρυμα μετὰ τῆς διηνεκοῦς αὐτοῦ ὅτε μὲν ὑπὸ τῶν Ἀμφικτυόνων (σ. 319), ὅτε δὲ ὑπὸ ἰδιωτῶν πλουσίων (σ. 325) ἀνανεουμένης καὶ προαγομένης ἀρχιτεκτονικῆς λαμπρότητος καὶ μετὰ τῆς ἐν αὐτῷ πλησμονῆς μεγαλοπρεπῶν, ἐν μέρει παναρχαίων, σεβασμάτων καὶ ἀναθημάτων παντοίων, διετέλει, ὡς καὶ τὸ ἐπίνειον αὐτοῦ Κίρρα⁵⁴, ἐν καταστάσει διαρκῶς ἀνθηρᾶ. Ἀλλὰ μετὰ τῶν πόλεων τῆς κυρίως Φωκίδος ἔτι νῦν εὐφροσυνωτάτην ὄψιν παρείχον ἡ ἀρχαία ἰσχυρὰ Ἐλάτεια⁵⁵ καὶ ἡ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν (σ. 258 κέξ.) διὰ μακρῶν ὑφ' ἡμῶν περιγραφεῖσα Τιθορέα. Ἡ κοιλάς τοῦ Κηφισοῦ ἦν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἰδιαίτερος ἄριστα καλλιεργουμένη⁵⁶. Ἀλλ' οἱ τῶν ὀρεινῶν πόλεων κάτοικοι ἦσαν ἠναγκασμένοι νὰ πορίζωνται δι' ἀγώνων τὰ πρὸς ὑπαρξιν ἐπιτήδεια ἐργαζόμενοι χαλεπῶς καὶ κρατερῶς πρὸς τοῦτο· ἐποίουν δὲ τοῦτο μετ' ἐπιμόνου ἐνεργείας. Μόνοι οἱ ἀπόγονοι τῶν κατοίκων τῆς ἀρχαίας Λέδοντος καταλιπόντες τὸν πόλιν αὐτῶν εἶχον ἰδρύσει νέον συνοικισμόν παρὰ τὸν Κηφισόν. Ἐν τούτοις καὶ τὸ λείψανον τοῦτο τῆς ἀρχαίας πόλεως ἀντεπροσωπεύετο ὡς « πόλις » ἐν τῇ Φωκικῇ συμπολιτεία, ἀκριβῶς ὡς οἱ κάτοικοι τοῦ παρηκμαχότος Πανοπέως⁵⁷. Πλὴν δὲ τῶν μικρῶν ὀρεινῶν ἢ παρὰ τὸν ποταμὸν Κηφισὸν κειμένων πόλεων τῆς βορείου Φωκίδος, οἷαι ἡ ὠραία Λίλαια, ἡ Χαρὰδρα, Ἀμφίκλεια, Τιθρώνιον, Δρυμαία, Ἀβαὶ καὶ Ὑάμπολις⁵⁸,

⁵⁴ Πρὸς Δελφῶν καθόλου Πausan. I. x. 5, 3. μ. x. 32, 2. περὶ Κίρρας ἴδ. x. 37, 4. καὶ 6.

⁵⁵ Πausan. I. x. 34.

⁵⁶ Πausan. I. 33, 4.

⁵⁷ Πausan. I. x. 33, 1. πρὸς x. 4, 1.

⁵⁸ Πausan. αὐτόθι x. 33, 2. 3. 5. 6. x. 35.

χωρία ἀξιόλογα ἐν τῇ νοτιά Φωκίδι ἦσαν ἰδίως ἡ Δαυλὶς, ἔχουσα κατοίκους « πλῆθος μὲν οὐ πολλούς, μεγέθει δὲ καὶ ἀλκῇ δοκιμωτάτους Φωκέων »⁵⁹, ἡ Ἄμβρυσος (ἢ Ἄμφρυσος) μετὰ τῶν κολοσσιαίων αὐτῆς τειχῶν τῶν παραβαλλομένων πρὸς τὰ τῆς Ῥόδου καὶ τοῦ Βυζαντίου, ὑπολειπομένων δ' ἐν Ἀχαΐα μόνον τῶν τῆς Μεσσηνίας, ἔχουσα καὶ ἀμπέλους καὶ μεγάλας πρὸς κατασκευὴν βαφῆς καλλιεργουμένας φυτείας θάμνων κόκκου⁶⁰, ἔτι δὲ καὶ ἡ ἐπὶ τραχέων καὶ ἀνύδρων λόφων κειμένη πενιχρὰ Στεῖρις, ἐν δὲ τῇ παραλία ἡ Βοῦλις καὶ ἡ Ἀντίκυρα⁶¹.

Τὰς χώρας τὰς πρὸς βορρᾶν τῶν Θερμοπυλῶν κειμένας δὲν περιέγραψεν ὁ Πausανίας. Διὰ τοῦτο ἀναφέρομεν ἐν συντομίᾳ μόνον ὅτι ἐν Θεσσαλίᾳ, πλὴν τῆς Ἰπάτης (σ. 258), ἀκριβῶς περὶ τὰ τέλη τοῦ δευτέρου μ. Χ. αἰῶνος ἡ ἀρχαία πρωτεύουσα Λάρισα διετελεῖ ἐν ἰδιαζόντως ἀνθηρᾷ καταστάσει⁶², καὶ ὅτι ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Σπερχειοῦ ἡ Ἰπάτη καὶ ἡ Λαμία διαρκῶς ἤκμαζον. Καὶ δὲν ἔλειπον μὲν καὶ ἐνταῦθα κατὰ τὰ παρ' Ἑλλησιν ἀνέκαθεν εἰθισμένα ἀντιζηλῖαι καὶ περὶ ὀρίων ἔριδες· ἀλλ' αἱ ἔριδες αὗται ἐξωμαλύνθησαν ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀδριανοῦ (πρβλ. σ. 55) ὀριστικῶς διὰ τοῦ ἀκριβοῦς καθορισμοῦ τῶν ἐκατέρωθεν ὀρίων⁶³. Ἐν Ἡπείρῳ δέ, ἐνθα ὡσαύτως φαίνεται ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ Ἀδριανὸς διὰ τῆς κτίσεως τῆς Ἀδριανουπόλεως ἐν τοῖς Κεραυνίοις διηώνησε τὴν μνήμην αὐτοῦ⁶⁴, πόλις ἀξία λόγου (πλὴν τῆς Ἀμβρακίας, Δωδώνης καὶ Ὀρικοῦ) εἶναι, ὡς νοεῖται οἰκοθεν, ἢ ἄλλως ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις ἱστορικῶς λίαν σπανίως μόνον ἀναφερομένη Νικόπολις, ἣτις τότε ἔτι εἶχε τινα κίνησιν καὶ ζωὴν

⁵⁹ Πausαν. αὐτ. κ. 5. αὐτόθι κ. 4, 5.

⁶⁰ Πausαν. αὐτ. κ. 36, 1. 2. πρβλ. Δ. 31, 5.

⁶¹ Πausαν. αὐτ. 35, 5. 36, 3. μ. 37, 3.

⁶² Φιλοστρ. Β. Σ. Β. 27, 1. σ. 615 τέλ.

⁶³ Πρβλ. (Archäolog. Anzeiger. 1855. σ. 77. Henzen, inscript. latin. selectar. collect. αρ. 7420 ε. α. καὶ Bulletin. dell'institut. 1856. σ. 72. Bursian, Geogr. σ. 84.

⁶⁴ Bursian ἐν εἰρ. τ. σ. 190.

διὰ τῆς ἀλιείας καὶ ἐμπορίας⁶⁵ καὶ περιεῖχεν ἔτι ἐντὸς τῶν τει-
χῶν αὐτῆς καὶ προῆγε τὰ ἄριστα στοιχεῖα τῶν ἔνεκα τῆς ἰδρύσεως
αὐτῆς ἐκμυζηθεισῶν πόλεων τῆς Ἀκαρνανίας καὶ Αἰτωλίας^{65z}.
Δαψιλεστέρας εἰδήσεις ποριζόμεθα πάλιν, ὅταν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ταύτῃ
περιοδείᾳ εἰσερχόμεθα εἰς τὴν χώραν τῶν Ὀζολῶν Λοκρῶν τὴν
περιλαμβανομένην ἔτι ἐν τῇ περιοχῇ τῆς τοῦ Πausανίου περι-
γραφῆς. Ἐνταῦθα ἤκμαζε διαρκῶς ἡ ὠραία πρωτεύουσα πόλις
Ἄμφισσα μετὰ τῆς ὑπερῆφανου αὐτῆς ἀκροπόλεως καὶ μετὰ τοῦ
ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Αὐγούστου ἐν ἰσχυρᾷ ἀναλογίᾳ μετὰ Αἰτωλῶν
ἀναμίχτου πληθυσμοῦ καὶ τῶν πολλῶν αὐτῆς θησαυρῶν τῆς τέ-
χνης⁶⁶. Μεταξὺ τῶν λοιπῶν χωρίων, ἐν οἷς ὁ Πausανίας ἀνα-
φέρει τὴν Μυωνίαν καὶ τὴν παραθαλασσίαν πόλιν Οἰάνθειαν⁶⁷,
διετῆρει ἔτι καὶ ἡ ἀρχαιοῦθεν περίφημος παραλία πόλις Ναύπακτος
σπουδαιοτέραν τινὰ σημασίαν⁶⁸.

Καὶ νῦν τῇ τῶν Ἑλλήνων ἀρχαία συνηθεία ἐπόμενοι μετα-
βαίνομεν καὶ ἡμεῖς διὰ τῆς Ναυπάκτου εἰς τὴν τότε ἀναλόγως ἐν
ἔτι κρείττονι θέσει εὐρισκομένην Πελοπόννησον. Ἐνταῦθα ἀπτό-
μεθα τὸ πρῶτον τῆς ἀρχαίας Ἀχαΐας καλουμένης χώρας (τῆς
ιδίως Ἀχαΐας). Ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ τὰ πράγματα εἶχον ἀναπτυχθῆ
ἐντελῶς κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου διαχαραχθεῖσαν ὁδόν. Ἡ εἰς
ἐν σημεῖον συγκέντρωσις τῶν ἔτι ὑφισταμένων ἀρίστων δυνάμεων
τῆς ὅλης δυτικῆς Ἀχαΐας εἶχε δώσει ἀφορμὴν ἵνα αἱ ἀνακαινισθεῖ-
σαι Πάτραι κατασταθῶσι πόλις ὑπερβαλλόντως λαμπρὰ καὶ ἀν-
θηρὰ. Ἐνταῦθα ἐμπορία καὶ ἀκμαία βιομηχανία, ἀρχαῖα καὶ νέα
ιερὰ καὶ λατρεῖαι παρῆγον γόνιμον ζωὴν καὶ αἱ χαρίεσαι οἰκοδομαὶ
καὶ τὰ νέα ἀρχιτεκτονικὰ κατασκευάσματα, ἐν οἷς καὶ μεγαλο-
πρεπὲς ὤδειον, ὅπερ μόνον τοῦ ἐν Ἀθήναις ὤδειου τοῦ Ἡρώδου

⁶⁵ Anonym. descr. orb. Gothofred Pauly R. E. τόμ. 5. σ. 637.

^{65z} Ἡ μεγάλη ὀλιγανθρωπία, ἡ ἐπελθοῦσα ἐν Αἰτωλίᾳ, καὶ ἡ ἐρήμωσις τῆς πάλαι
πόλεως Καλυδῶνος μνημονεύονται ἅπαξ ἔτι παρὰ Πausανίᾳ H. 24. 5. καὶ Z. 21, 1.

⁶⁶ Πausan. I. 38, 2. 3.

⁶⁷ Πausan. αὐτόθι 38, 4. 5.

⁶⁸ Πaus. αὐτόθι 38, 4. κξ.

τοῦ Μαραθωνίου ὑποδεέστερον ἦτο, εἰς πάντα ξένον, τὸν πατοῦντα ἐνταῦθα τὴν γῆν τῆς Ἀχαΐας, ἐνεποίουν εὐθύς ἰδέαν λίαν εὐάρεστον περὶ τῆς καταστάσεως τῆς χώρας⁶⁹. Αἱ ἀρχαῖαι πόλεις τῆς χώρας ταύτης, ἡ Δύμη, «ἡ παναρχαία κατὰ τὸ ἀρχαῖκόν τῆς οἰκοδομίας καὶ τῶν ἡθῶν τὰς πορρωτάτω κειμένας πόλεις τῆς μεσογαίας ὑπερβάλλουσα», ἡ ὀρεινὴ πόλις Φαραί, ἡ Τριταία⁷⁰, κατέστησαν πολλῶ ὑποδεέστεραι τῆς νέας πρωτεύουσης πόλεως τῆς Ἀχαικῆς συμπολιτείας. Καὶ ἡ ἀρχαία δὲ πρωτεύουσα πόλις τῆς Ἀχαΐας, τὸ ὑπερήφανον Αἴγιον, διετηρεῖτο ἔτι μετὰ τῶν λίαν πολυπληθῶν ἱερῶν αὐτῆς⁷¹ ἐν λίαν ἀνθηρᾷ, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, καταστάσει⁷¹, καὶ δὴ ἐν πολλῶ κρείττονι ἢ αἱ μακρὰν ἐν τοῖς ἀνατολικοῖς τῆς χώρας κείμεναι πόλεις Κερύνεια⁷², Βοῦρα⁷³, Αἴγειρα⁷⁴, καὶ ἡ ὅλως ἐσήμεντος Φελλόη⁷⁵, ἔτι δὲ καὶ ἡ Πελλήνη μετὰ τοῦ ἐπινείου αὐτῆς Ἀριστοναυτῶν. Ἀλλ' ἡ Πελλήνη μετὰ τοῦ τότε λίαν ἔτι ζωτικοῦ καὶ σφριγῶντος Ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ αὐτῆς, καὶ μετὰ τῆς λίαν σημαντικῆς προβατοτροφίας καὶ ἐριουργίας καὶ τοῦ πυκνοῦ ἐν τῇ περιοχῇ τῆς πόλεως πλήθους τῶν περιοικούντων, ἔνθα ὑπῆρχον καὶ ἰαματικαὶ πηγαὶ μετὰ ἱεροῦ τοῦ Ἀσκληπιοῦ (σ. 268), ἔτι δὲ καὶ τῶν πολλῶν ἱερῶν τῶν θεῶν καὶ τῆς λατρείας αὐτῶν, ἦτο ὀπωσδὴποτε σπουδαῖον λείψανον τῶν χρόνων τῆς μεγίστης ρώμης καὶ τοῦ σφρίγους τῶν ἀρχαίων Ἀχαιῶν⁷⁶.

Ἄλλως ἢ ἐν Ἀχαΐᾳ εἶχον τὰ πράγματα ἐν Ἡλίδι, ἐν τῇ

⁶⁹ Περὶ Πατρῶν ἴδ. Πausan. Ζ. 18, 2. μ. 21 τέλ. τὴν περιγραφὴν τῆς νέας πόλεως ἴδ. παρὰ Κουρτίω, Pelop. τ. 1. σ. 441—446.

⁷⁰ Πaus. Ζ. 17, 3. καὶ 22.

⁷¹ Πausan. αὐτόθι κ. 23 καὶ 24. Eckhel. D. N. II. σ. 136. Περὶ νομισμάτων Μάρκου Αὐρηλίου καὶ Πλαυτίλλης ἐν Αἰγίῳ ἴδ. Curtius ἐν εἰρ. τ. σ. 487 κξ.

⁷² Πausan. Ζ. 25, 3.

⁷³ Πaus. αὐτόθι 25, 5. Eckhel, II. σ. 237. Περὶ τῶν ἐν Βούρᾳ νομισμάτων τοῦ Γέτα ἴδ. Arch. Ztg. 1843. 14. Curtius, σ. 491.

⁷⁴ Πausan. Ζ. κ. 26, 1 κξ. Mionnet Suppl. τ. IV. σ. 21.

⁷⁵ Πausan. αὐτόθι κ. 26, 4.

⁷⁶ Πausan. αὐτόθι 26, 5 κξ. καὶ 27. ἴδ. καὶ Curtius I. σ. 479 μ. 486. Eckhel II. σ. 523.

χώρα τῆς δαφίλους γεωργίας τῶν εὐημερουσῶν κωμῶν καὶ κωμυδρίων, ἔνθα ἐκ τῆς ἀρχαιότητος ἤδη σπάνις ἀναλόγως ὑπῆρχε πόλεων. Ἐν τῷ εὐφόρῳ τούτῳ μέρει τῆς Πελοποννήσου, ἔπερ οὐχ ἦττον ἐνίοτε ἐν καιροῖς κακῆς συγκομιδῆς ἠδύνατο νὰ περιστῆ εἰς τοσοῦτον μεγάλην ἀπορίαν, ὥστε καὶ αὐτὴ ἡ πόλις Ἥλις εἶχεν ἀνάγκην τῆς ἐξ Αἰγύπτου εἰσαγωγῆς σίτου (ὡς ἐν Ὀλυμπ. 217, 1=89 μ. Χ. ⁷⁷), ὁ Πausανίας ἔνεκα τῶν εἰρημένων αἰτίων πολὺ ὀλίγους εὔρε τόπους ἀξιους λόγου πλὴν τῆς διαρκῶς ἀκμαζούσης Ὀλυμπίας, περὶ ἧς βραδύτερον γενήσεται λόγος. Ἡ πόλις Ἥλις, ἥτις ἀείποτε διετέλει ἐν ζωῇ καὶ κινήσει ἔνεκα τῶν πρὸς τὴν Ὀλυμπίαν σχέσεων αὐτῆς, πλῆθος δὲ ἐκέκτητο ἱερῶν, ἐν οἷς καὶ «ναὸς ἦν ἐχόμενος τῆς ἀγορᾶς ἀρχαῖος, στοᾶς ἐν κύκλῳ περιστύλος, ἄνευ ὀρόφου καὶ ἄνευ ἀγάλματος οὐδενός», χρησιμεύων ἐπὶ τοῦ Πausανίου εἰς λατρείαν τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων, ἐπεμελεῖτο πρὸ πάντων μετ' ἰδιάζοντος ζήλου τῶν γυμνασίων ⁷⁸. Τὸ ἀρχαῖον ἐπίνειον τῆς πόλεως, ἡ Κυλλήνη, οὔσα ἐπὶ τοῦ Στράβωνος ἔτι μετρία ἀπλῶς κώμη, ἐχρησιμοποιεῖτο ἔτι νῦν πολὺ ὡς ἐπίνειον, ὄρμον παρεχομένη ταῖς ναυσίν ⁷⁹. ὡσαύτως δὲ ὑφίστατο ἐν Τριφυλίᾳ ἡ πόλις Λέπρεος παρηκμακυῖα σχεδὸν καὶ ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Πausανίου, οὐδὲν ἄξιον λόγου κτίριον ἔχουσα πλὴν μόνον ἱεροῦ τινος τῆς Δήμητρος ἐκ πλίνθου πεποιημένου ὠμῆς, οὐδὲν περιέχοντος ἄγαλμα ⁸⁰. Ἡ Μεσσηνία ὡσαύτως ὡς ἐκ τῆς ἱστορικῆς αὐτῆς ἀναπτύξεως δὲν ηὔμοιρει τότε πόλεων πραγματικῶν πολλῶν. Μαργαρίτης τῆς χώρας ἦτο, ὡς εἰκός, τὸ τοῦ Ἐπαμεινώνδου κτίσμα, ἡ ὑπὸ τῇ Ἰθώμῃ κειμένη ὑπερήφανος πρωτεύ-

⁷⁷ Πausαν. Γ 23, 4. Curtius τ. 2. σ. 28.

⁷⁸ Πausαν. Γ κ. 23. κ. 24. κ. 25. καὶ 26, 1. 2. (περὶ τοῦ ἐν Ἥλιδι «ἐν κύκλῳ περιστύλῳ» ναοῦ ἴδ. Curtius, Pelop. τόμ. 2. σ. 30. ἐπειδὴ ἐν Ὀλυμπίᾳ οἱ τῶν αὐτοκρατόρων ἀνδριάντες ἴσταντο ἐν τῷ μητρώῳ (Curtius σ. 66) φαίνεται ἴσως ὅτι καὶ ὁ ἐν Δελφοῖς κύκλῳ περιστύλος ναὸς ἦτο πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἰδρυμένος (Curt. ἐν εἰρ. τ. σ. 101. ἴδ. καὶ τὴν ὑπὸ τούτου γενομένην βιβλιοκρισίαν τῶν «Ὀδοιπορικῶν» (Reisen) τοῦ Ulrichs. Allgem. Litt. Ztg. 1843. σ. 46).

⁷⁹ Πausαν. Γ. 26, 3.

⁸⁰ Πausαν. Ε. 5, 3 καὶ 4.

ουσα πόλις Μεσσήνη, ἥτις ἐντὸς τῶν γιγαντιαίων αὐτῆς τειχῶν, τῶν ὀχυρωτάτων μεταξὺ ἀπασῶν τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων τῶν χρόνων τούτων, ἔκρυπτεν ἀσύνηθες πλῆθος μνημείων, ἱερῶν καὶ παντοίων καλλιτεχνικῶν ἔργων⁸¹. Τοῦναντίον δὲ ἡ μεσόγαια τῆς Μεσσηνίας εἶχε μόνον κώμας. Ἐν δὲ τοῖς δυτικοῖς καὶ νοτίοις παραλίοις κρασπέδοις διετηροῦντο ἔτι αἱ ἀρχαῖαι πόλεις Κυπαρισσία, Πύλος, Μεθώνη, Ἀσίνη, Κολωνίδες καὶ Κορώνη⁸², ἐν δὲ τῇ παραποταμῷ χώρᾳ μεταξὺ τοῦ κάτω Παμίσου καὶ τοῦ Ταυγέτου (σ. 42) ἡ Θουρία, αἱ Φαραὶ καὶ ἡ Ἀβία⁸³.

Κατὰ τὴν τοῦ Στράβωνος περιγραφὴν ἡ δεινότατα παρηκμακυῖα ἐν ταῖς χώραις τῆς Πελοποννήσου ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Αὐγούστου ἦτο ἡ Ἀρκαδία (τόμ. Α. σ. 608). Ἐκ δὲ τῆς τοῦ Πausανίου περιγραφῆς γίνεται ὀδηλον ὅτι δὲν εἶχε μὲν ἀνορθωθῆ ἡ ἀρχαία τῆς χώρας ἀκμή, ἄλλ' ὅτι οὐχ ἦττον ἡ χώρα κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Ἀντωνίνων, ἐν μέρει τούλάχιστον, εἰς πολλῶ μείζονα εἶχεν ἀνέλθη εὐημερίαν καὶ ἐπιφάνειαν ἢ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς μάχης τοῦ Ἀκτίου. Ἐν πρώτοις εὐρίσκομεν ὅτι ἐν τοῖς εὐφωρότεροις τόποις τῆς Ἀρκαδίας, ἐπὶ τοῦ ἀνατολικοῦ ὄροπέδιου, ἡ ἀρχαία Τεγέα κατέλαβε θέσιν ἐπιφανῆ. Ἡ Τεγέα, εἰ καὶ ἡ πόλις «τότε ἤδη, ἰδίως ἐν τῇ ἀνατολικῇ πλευρᾷ, εἶχε πῶς σμικρυνθῆ», ἀπετέλει μετὰ τοῦ Ἄργους καὶ τῆς Σπάρτης τὴν τριάδα τῶν ἐπιφανεστάτων ἀρχαίων πόλεων τῆς Πελοποννήσου. Ἐκ δὲ τοῦ Πausανίου δυνάμεθα νὰ νοήσωμεν καλῶς ὅτι ἡ πόλις αὕτη καὶ τότε ἔτι ἐκέκτητο πλῆθος λαμπρῶν μνημείων καὶ ἔτι καλῶς διατηρουμένων, ἐν μέρει μεγαλοπρεπεστάτων καὶ καλῆς ἐπιμελείας τυγχανόντων ἱερῶν, καὶ ὅτι πρὸς τούτοις, ἐν ταύτῃ καὶ ἐν τῇ περὶ αὐτὴν χώρᾳ ὑφίστατό τις κίνησις καὶ ἐνέργεια ζωτικῆ⁸⁴. Καὶ εἶδομεν

⁸¹ Πausan. Δ. 31, 4 μ. 33, 4. Curtius, Pelopon. τ. 2. σ. 141. 149.

⁸² Πausan. Δ. 33, 5 μ. 36 τελ. καὶ πρὸλ. Eckhel D. N. II. σ. 276. 277. Mionnet, Suppl. τ. IV. σ. 209. 213. 214.

⁸³ Πausan. Δ. x. 30 καὶ 31, 1. 2. πρὸλ. καὶ Böckh C. I. 1. ἀρ. 1307. 1406. 1457. 1463. Eckhel σ. 277. Mionnet II. 215. Curtius, τόμ. 2. σ. 194.

⁸⁴ Πausan. Η. x. 45 μ. x. 64 τέλ. καὶ ἴδ. Curtius τόμ. 1. σ. 253. 259.

ἔτι πρότερον (σ. 447) ὅτι τὸ πλησιόχωρον Παλλάντιον διὰ τῆς εὐνοίας τοῦ αὐτοκράτορος Ἀντωνίνου τοῦ Εὐσεβοῦς νῦν πρῶτον ἀνέλαβέ τινα ζωὴν σφριγῶσαν⁸⁵. Ἡ Μαντίνεια τέλος διὰ τῶν ὑπὲρ αὐτῆς ἐνεργειῶν τοῦ Ἀδριανοῦ (σ. 377 κέξ. σ. 428) ἐκ τῆς πενιχρᾶς σχεδὸν καταστάσεως αὐτῆς ἀνῆλθεν εἰς θέσιν πάντως ἀνεκτῆν⁸⁶. Πάντη ἄλλως εἶχον τὰ πράγματα ὡς πρὸς τὰ βόρεια, νότια καὶ δυτικά μέρη τῆς Ἀρκαδίας. Ὡς γνωστόν, ἡ κτίσις τῆς νέας πόλεως, τῆς κληθείσης Μεγάλης πόλεως, πλείστας πόλεις παντὸς τοῦ νοτίου μέρους τῆς δυτικῆς Ἀρκαδίας κατέστησεν ὀλιγανθρώπους, ἐν μέρει δὲ κατεβίβασεν αὐτάς εἰς τάξιν κωμῶν. Καὶ ἐφ' ὅσον μὲν ἡ νέα κεντρικὴ Μεγάλη πόλις διετέλει ἐν ἀκμῇ, τὸ τοιοῦτον δὲν εἶχε πολλὴν σημασίαν· ἀλλ' ὅτε καὶ ἡ Μεγάλη πόλις αὐτὴ περιέστη εἰς βαθεῖαν παρακμῆν, πᾶσα ἡ εἰς ταύτην ὑποκειμένη περιοχὴ περιῆλθεν εἰς ἀνήκεστον ἐρήμωσιν. Ἐκ τῶν περὶ Ἀρκαδίας ἰδίως ἐπιμελεστάτων ἐρευνητῶν τοῦ Πausανίου ἐννοοῦμεν ὅτι ἅπαν τὸ μέγα νότιον ἡμισυ τῆς Ἀρκαδίας, πᾶσα ἡ μέχρι τῶν ὀρίων τῆς Ἡραίας καὶ Ὀρχομενοῦ χώρα, παρεῖχεν ὄψιν τελείας παρακμῆς. Ἡ πρότερον τοσοῦτον ἀκμαία καὶ ἀνθηρὰ πρωτεύουσα Μεγάλη πόλις ἦτο νῦν ἀραιῶς μόνον οἰκουμένη, κατὰ μέγιστον μέρος δὲ ἀπετελεῖτο ἐξ ἐρειπίων· τῶν πλείστων αὐτῆς ἀρχαίων μεγαλοπρεπῶν οἰκοδομῶν ἐσώζοντο μόνον τὰ θεμέλια τεῖχη, ὅσαι δὲ οἰκοδομαὶ ἐσώζοντο ἔτι, μετὰ πολλοῦ πόνου διετηροῦντο ἐν ἀνεκτῇ καταστάσει⁸⁷. Ἀλλ' ἡ περίξ χώρα ἐδείκνυε πανταχοῦ σχεδὸν ἴχνη μόνον παρηκμαχιῶν, ἐγκαταλελειμμένων μικρῶν πόλεων καὶ ἱερῶν. Ἐνιαχοῦ μόνον ἐν τούτῳ τῷ μέρει τῆς Ἀρκαδίας, ἔτι δὲ καὶ ἐν τοῖς νοτίοις ὄρεσιν, εὔρισκεν ὁ Pausanίας μίαν ἢ πλείονας κώμας, ὧν τὰ ὀνόματα δὲν ἀναφέρομεν ἐνταῦθα· ἐκ τῶν ἀρχαίων δέ, πρὸ πολλοῦ εἰς θέσιν κωμῶν καταπεσυσῶν ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ πόλεων, εὔρεν ἔτι κατωκημένα ἰδίως

⁸⁵ Pausan. H. 43-44.

⁸⁶ Pausan. §H. 8, 3. 9. 10.

⁸⁷ Pausan. H. 27 μ. 36 καὶ 44. καὶ ἴδ. Curtius, Pelop. 1. σ. 286.

τὰ χωρία Μεθύδριον, Θεισόαν, Τεύθιδα, Καλλιὰς, Ἐλισσόντα, Δίποιναν καὶ Γόρτυνα⁸⁸. Ἡ Ἀλίφειρα ἔμενεγ ἔτι πόλις πενιχρὰ μὲν καὶ ἄσημος, ἀλλ' ὀχυρὰ⁸⁹. ὡσαύτως δὲ ἐσώζοντο ἔτι καλῶς ἡ παναρχαία καὶ ἀρχαιοθεν ἱερά, νῦν ὀλιγάνθρωπος ὄρεινὴ πόλις Λυκόσουρα⁹⁰, τὸ ἀρχαῖον ἱερόν τῆς Δεσποίνης⁹¹ καὶ τὰ ἱερά τὰ ἐπὶ τοῦ ὄρους Λυκαίου⁹² καὶ ἡ ἐνταῦθα λατρεία. Πολλῶ βέλτιον ἢ ἐν τῇ νοτίῳ Ἀρκαδίᾳ εἶχον τὰ πράγματα ἐν ταῖς βορείαις χώραις τῆς Ἀρκαδίας. Ἀλλ' οὐχ ἥσσον κατεφαίνετο πάντως ἡ ἀσθένεια τῆς Ἀρκαδίας ἀκριβῶς καὶ ἐν ταῖς χώραις ταύταις ἐκ τούτου, ὅτι ἐν τοῖς πλείστοις τῶν ἐνταῦθα χωρίων, ὡς καὶ ἐν τῇ πεδινῇ χώρᾳ, ἰδίως δὲ ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Λάδωνος, τὰ ἀρχαῖα ἱερά διετέλουν ἐν κακῇ καταστάσει· καὶ ἐν ταύτῃ δὲ τῇ χώρᾳ ἡ ἀπορία τοῦ καθ' ἡμέραν βίου καὶ ὁ περὶ ὑπάρξεως ἀγὼν ὀλιγώτερον ἢ ἀλλαχοῦ τῆς Ἀχαΐας ἠδύναντο νὰ καλυφθῶσι διὰ τῆς λαμπρᾶς ἐξωτερικῆς ἐπιφανείας εὐμαροῦς φιλεόρτου βίου. Ἐν τοιαύτῃ ἀπλότῃ ὑφίσταντο ἔτι ἐνταῦθα πλὴν τοῦ ἄλλου πλήθους κωμῶν καὶ κωμυδρίων καὶ πόλεις, ὡς ἡ Στύμφαλος καὶ ἡ Ἀλέα⁹³, ἡ Φενεός⁹⁴, αἱ Καρυαὶ⁹⁵ καὶ ὁ Ὀρχομενός⁹⁶. πρὸς τούτοις δὲ καὶ αἱ ἀρχαῖαι πόλεις Κλείτωρ⁹⁷, Κύναιθα (πρβλ. ἀνωτέρω σ. 379)⁹⁸ καὶ δυτικῶς πορρωτέρω ἐπὶ ὄρεινῆς ὑψηλῆς ἢ ἐν ποιητικῇ τοποθεσίᾳ κει-

⁸⁸ Πausan. H. 27, 5 καὶ ἴδ. ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα 12, 1. 28, 1. 3. 30, 1. 36, 1. 2. 38, 3.

⁸⁹ Πausan. H'. 26, 4. 27, 5.

⁹⁰ Πausan. H. 38, 1.

⁹¹ Πausan. H. 37. Curtius σ. 296.

⁹² Πausan. αὐτόθι 38, 2 κξ.

⁹³ Πausan. H. 22 καὶ 23, 1. Eckhel D. N. II. σ. 294.

⁹⁴ Πausan. H. 14. 15. Eckhel D. N. II. σ. 297.

⁹⁵ Πausan. H. 23, 2. 3. Καρυῶν νομίσματα ἐκόπτοντο καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ Σεπτιμίου Σεβήρου. Curtius, Peloron. 1. σ. 227. Eckhel II. 294.

⁹⁶ Πausan. H. 13, 1. 2. Περὶ νομισμάτων Ὀρχομενοῦ (Eckhel D. N. II. 296) ἐπὶ τοῦ Σεπτιμίου Σεβήρου καὶ τοῦ οἴκου αὐτοῦ ἴδ. Curtius ἐν εἰρ. τ. τόμ. 1. σ. 230.

⁹⁷ Πausan. H. 21. Mionnet, Suppl. τ. IV. σ. 277.

⁹⁸ Πausan. H. 19, 1.

μένη πόλις Ψωφίς⁹⁹. Ἡ παρά τὸν Λάδωνα κειμένη Θέλπουσα ἦτο τὸ πλεῖστον ἠρημωμένη¹⁰⁰, τὸναντίον δὲ ἡ παρά τὸν Ἀλφειὸν κειμένη Ἡραία εὐρίσκετο ἔτι ἐν καταστάσει ἀναλόγως ἀνεκτῆ¹. Ἐν τῷ νοτιοδυτικῷ δὲ βάθει τῆς χώρας, ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ ἄνω Νέδα, διετηρεῖτο ἔτι ἐν καλῇ καταστάσει ἡ ἀρχαία, ἐν ποιητικωτάτῃ θέσει κειμένη ὀρεινὴ πόλις Φιγαλία μετὰ τῶν ἀρχαϊκῶν κούτης ἠθῶν καὶ λατρείας, μετὰ τοῦ πλούτου τῶν ἀξιολόγων καλλιτεχνημάτων καὶ τῶν μεγαλοπρεπῶν ναῶν τῶν ἰδρυμένων ἐντὸς τε τῶν τειχῶν τῆς πόλεως καὶ ἐν τῇ περιοχῇ αὐτῆς². Ἐκ τῶν πόλεων λοιπόν, αἵτινες ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Στράβωνος εἶχον ἐρημωθῆ ἢ ἐγκαταλειφθῆ ἢ εἶχον μεταβληθῆ εἰς ἐρείπια (τόμ. Α'. σ. 608), αἱ πλεῖσται, ἦτοι ἡ Στύμφαλος καὶ ἡ Φενεός, αἱ Καρυαὶ καὶ ὁ Ὀρχομενός, ἡ Κλείτωρ, τὰ Κύναιθα καὶ ἡ Ἡραία εἶχον ἀνορθωθῆ πάλιν καὶ ἐξηκολούθουν ὑπάρχουσαι ὡς αὐτοπόλεις, εἰ καὶ ἡ ἀρχαία ἀκμὴ καὶ δύναμις ἐξέλιπεν ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ διὰ παντός.

⁹⁹ Πausan. H. 34. Eckhel σ. 297. Mionnet II 254. Suppl. IV. 290. f. (Julia Domna).

¹⁰⁰ Πausan. H. 25, 1. 2. Eckhel II. σ. 300.

¹ Πausan. H. 26, 1. 2. Eckhel II σ. 295. Περὶ τῶν ἐπὶ Σεπτιμίου νομισμάτων τῆς Ἡραίας ἴδ. καὶ Curtius, Pelop. τόμ. 1. σ. 394. σημ. 15. Ἐκ τῶν παρά τῇ Ἡραίᾳ μικρῶν πόλεων μνημονεύει ἔτι ὁ Πausanίας τοῦ Βουφαγίου. Αἱ ὑπὸ τοῦ Πausανίου ὡς ἔρημοι ἀναφερόμεναι Μελαινεαὶ ὑφίσταντο ἔτι πιθανῶς κατὰ Κούρτιον (Pelop. 1. σ. 357), κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Πευτιγγερίου* πίνακος δεικνύμενα, ὡς σταθμός ἐπὶ τῆς εἰς τὴν Ὀλυμπίαν ὁδοῦ. **

² Πausan. H. κ. 39 μ. κ. 42 τέλ. Eckhel σ. 297.

* Οὗτω (Tabula Peutingeriana) καλεῖται χάρτης τις γεωγραφικὸς τῶν στρατιωτικῶν ὁδῶν τοῦ δυτικοῦ τμήματος τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους, ὡς εἶχον αὗται ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου· ὠνομάσθη δὲ Πευτιγγερίος πίναξ ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἰδιοκτῆτου, Κορράδου Peutinger τοῦ ἐξ Αὐγούστης τῆς ἐν Βαυαρίας (1465-1547 μ. Χ.). Ὁ χάρτης ταῦν εὐρίσκεται ἐν τῇ αὐτοκρατορικῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Βιέννης. Ὁ χρόνος, ἐν ᾧ ἐγράφη ὁ πίναξ, δὲν εἶναι γνωστός· ὑποτίθεται δὲ ὅτι ἐγράφη οὗτος ἐπὶ τῇ βάσει ὁδοπορικῶν τῶν χρόνων Θεοδοσίου τοῦ Μ. (Σ. Μ.)

** Τὰ ὑπὸ τοῦ Κούρτιου ἐν τῷ μνημονευομένῳ χωρίῳ λεγόμενα ἔχουσιν ἀκριδέστερον ὡς ἐξῆς: «ὁ Πausanίας εὔρε τὸν τόπον ἔρημον· φαίνεται ἐν τούτοις, κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Πλινίου μνημονευόμενα καὶ τὰ ἐν τῷ Πευτιγγερίῳ πίνακι σημειούμενα, ὅτι διετηρήθησαν αἱ Μελαινεαὶ ὡς σταθμός ἐπὶ τῆς εἰς Ὀλυμπίαν ὁδοῦ μέχρι τῶν χρόνων τῶν Ῥωμαϊκῶν». (Σ. Μ.)

Ἄσυγκρίτως βέλτιον εἶχον τὰ πράγματα ἐν τῇ νοτιανατολικῇ καὶ ἐν τῇ ἀνατολικῇ περιοχῇ τῆς Πελοποννήσου. Μεταβαίνοντες δὲ νῦν εἰς Λακωνίαν εὐρίσκομεν πρὸ πάντων τὴν παλαιὰν πρωτεύουσαν πόλιν τῆς χώρας Σπάρτην μετὰ τῆς τότε ἐπικρατείας αὐτῆς, τῆς πλουσίας μεσογείου τῆς Λακωνίας καὶ τῆς μόνης παρὰ τὴν θάλασσαν ὑπολειπομένης αὐτῇ ταινίας γῆς καὶ τῆς πόλεως Καρδαμύλης (ἴδ. ἀνωτέρω), διατελοῦσαν ἐν ἰδιαζόντως καλῇ καταστάσει. Αὐτὴ ἡ ἀσυνήθως συγνή μνεῖα τῆς πόλεως ταύτης ἐν ταῖς ἐπιγραφικαῖς καὶ μνημειακαῖς πηγαῖς εἰδήσεων, εἰς ἃς ἀναγκαίως ἐρειδόμεθα ἐν τῇ ἀφηγήσει ἡμῶν ταύτη, δύναται νὰ θεωρηθῇ συνηγοροῦσα ὑπὲρ τῆς διηνεκοῦς σημαντικότητος τῆς παρὰ τὸν Εὐρώταν λαμπρᾶς ταύτης πόλεως· ἀλλ' ἡ παρὰ τῷ Πausanία περιγραφή, ἣν δὲν δυνάμεθα νὰ παραθέσωμεν, ὡς καὶ τὴν τῶν Ἀθηνῶν, μαρτυρεῖ ὅτι ἡ Σπάρτη αὕτη, μετὰ τοῦ τεραστίου πλήθους τῶν λαμπρῶν οἰκοδομῶν ἀρχαίων τε Ἑλληνικῶν καὶ νεωτέρων Ῥωμαϊκῶν χρόνων καὶ τῶν ἀναριθμήτων ἀξιολόγων μνημείων καὶ τῆς ἀείποτε Ῥωμαλέας νεότητος αὐτῆς, κατεῖχε τότε ἐν ταῖς ἀρχαίαις πόλεσι τῆς χερσονήσου κατὰ τε τὸν πλοῦτον καὶ κατὰ τὸ πλῆθος τῶν κατοίκων τὴν πρώτην μετὰ τοῦ Ἄργους θέσιν καὶ πολὺν χρόνον μετὰ τὴν ἔκλειψιν τῆς πολιτικῆς αὐτῆς ὑπεροχῆς ὑπερέβαλλε πολὺ κατὰ τε τὴν δύναμιν καὶ τὴν σημασίαν τὰς πλείστας τῶν προτέρων ἐν Πελοποννήσῳ ὑπηκόων αὐτῇ πόλεων ὡς καὶ πολλὰς ἐνταῦθα ἀντιπάλους πόλεις³. Ἐν τοῖς τόποις τῆς περιοχῆς τῆς Σπάρτης ὁ Πausanίας, πρὸς τῇ μνημονευθείσῃ Καρδαμύλῃ, ἀναφέρει, πλὴν ἄλλων, τὰ ἀρχαιότεν γνωστὰ χωρία Καρυάς, Πελλάναν, Θεράπνην, τὴν κώμην Ἀμύκλας μετὰ πλήθους αὐτόθι ἱερῶν καὶ μνημείων τέχνης καὶ τὴν κώμην Κροχεάς (σ. 256) μετὰ τῶν περιφῆ-

³ Πρὸβλ. Πausan. Γ. κ. 11. μ. 18, 3 καὶ ἴδ. Curtius, Pelop. τόμ. 1. σ. 83 καὶ τ. 2. σ. 214. 226 καὶ τὴν ἐνταῦθα τοπογραφικὴν περιγραφὴν σ. 220 μ. 239. Ἡ Καρδαμύλη ἀνήκε τοῖς Σπαρτιάταις. Πaus. Γ. 26, 5. Ἐν τῇ διαρκῶς εἰς τὴν Σπάρτην ἀνηκούσῃ νήσῳ Κυθήροις μνημονεύει ὁ Πausanίας Γ. 23, 1 κξ. τοῦ ἐπινείου Σχανδείας καὶ τῆς πόλεως Κυθήρων.

μων αὐτῆς λιθοτομιῶν⁴. Ὡσαύτως καὶ ἡ μικρὰ συμπολιτεία τῶν Ἐλευθερολακῶνων ἐν συγκρίσει πρὸς πολλὰς ἄλλας χώρας τῆς Ἀγαίας διετέλει μέχρι τῶν χρόνων τούτων ἐν εὐαρέστῳ καταστάσει. Ὁ Πausanias ἐγίνωσκεν ὀκτωκαίδεκα πόλεις⁵ εἰς τὴν συμπολιτείαν ταύτην ἀνηκούσας, ἧτοι Ἀλαγονίαν, Γεροντίαν, Λεῦκτρα, Θαλάμας, Οἴτυλον, Καινήπολιν (Ταίναρον), Τευθρώνην, Πύρριχον, Λᾶν, Γύθειον, Γερónθρας, Ἀκριάς, Βοιάς, Ἐπίδαυρον Λιμηράν, Ζάρακα, Μαριόν καὶ Πρασιάς⁶. Ἐκ δὲ τῶν πόλεων τούτων ἐπιφανεῖς ἦσαν τὸ Γύθειον, πόλις νῦν ἀξιόλογος ἐμπορικὴ ἔχουσα ζωηρὰν ἐμπορίαν τῶν εἰς βαφὴν τῆς πορφύρας κόχλων καὶ πολλὰ βαφεῖα καὶ μεγαλοπρεπεῖς οἰκοδομὰς⁷ πρὸς τούτοις δὲ ἡ ἐπὶ τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων εἰς ἀκμὴν ἀνελθοῦσα Ἄσωπός⁸, αἱ Βοιαί⁹, ἡ Καινήπολις καὶ ἡ Οἴτυλος¹⁰, εὐρίσκοντο

⁴ Πausan. Γ. 10, 8. 21, 2. 19, 5 κξ. μ. 20, 1. 18, 4. 19, 5. 21, 4.

⁵ Τὸν ἀριθμὸν ὀκτώ καὶ δέκα παραδίδωσι σαφέστατα ὁ Πausanias Γ. 21, 6 πρβλ. καὶ Curtius, Pelop. I. 83. II. σ. 214 καὶ σ. 332. Ἐπειδὴ ὁ Πausanias ἐν εἰρ. τ. λέγει «αὗται μὲν (αἱ 18) οὖν εἰσιν ἀπὸ τεσσάρων ποτὲ καὶ εἴκοσι πόλεων», διὰ τοῦτο ἐζήτησάν τινες νὰ εὕρωσι καὶ τὰς ἄλλας ἕξ πόλεις, αἵτινες φαίνεται ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Πausanias ἦσαν κατεστραμμένοι ἢ ἦσαν προσηρημένοι αὐθις εἰς τὸ κράτος τῆς Σπάρτης. Ἐν τούτοις αἱ περὶ τούτων ἔρευναι εἰς οὐδὲν ἀπέληξαν συμπέρασμα ἀσφαλές. Ἡ γνώμη τοῦ O. Müller (Die Dorier II. 22) ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν 24 πόλεων πρέπει νὰ συμπληρωθῇ διὰ τῶν Φαρῶν, Ἀβιῶν, Πέφνου, Ἐλους, Κύφαντος, Λευκῶν, εἰς ἣν γνώμην προσεχώρησε καὶ ὁ G. Weber (de Gytheo σ. 33), ἀπεδείχθη ὑπὸ τοῦ Κουρτίου (Pelop. II. σ. 332), διὰ πειστικῶν, καθ' ἡμᾶς, ἐπιχειρημάτων, γνώμη ἀτυχῆς. Ὁ Κούρτιος ἐν εἰρ. τ. ἐξηγεῖ τὸ ἀδύνατον τῆς εὐρέσεως τῶν ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν 24 λειπουσῶν τούτων πόλεων. (Εἰς ἀπόπειράν τινα πρὸς εὕρεσιν τῶν πόλεων φαίνεται προβαίνων ὁ Kuhn (Röm. Verfass. τ. 2. σ. 66. σημ. 489) κατὰ τὴν γνώμην τούτου ὁ ἀριθμὸς τῶν 24 πόλεων ἀναφέρεται ἴσως εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Κοίντου Φλαμίνιου, ὅτε διετέλει ἐν μείζονι ἀκμῇ ἢ τῶν Ἐλευθερολακῶνων χώρα).

⁶ Πausan. Γ. 21, 6. Περιγράφονται αὗται ὑπὸ τοῦ Πausanias Γ. κ. 21, 6 μέχρι 26 τέλ.

⁷ Περί Γυθείου ἴδ. Πausan. Γ'. 21, 6-8 καὶ πρβλ. Curtius τόμ. 2. σ. 271. 323 κξ. Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 1392 καὶ ἴδ. παρὰ Weber ἐν εἰρ. τ. περὶ τῶν νομισμάτων τοῦ Σεπτιμίου Σεβήρου, Καρακάλλα, Γέτα, Ἰουλίας Δόμνας καὶ Πλαυτίλλης.

⁸ Περί Ἄσωποῦ ἴδ. Πausan. Γ. 22, 7 κξ. Eckhel II. σ. 284. Curtius II. σ. 291.

⁹ Πausan. Γ. 22, 9 κξ. Eckhel ἐν εἰρ. τ.

¹⁰ Πausan. Γ. 25, 6. 7. Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 1317. 1321. 1322. Curtius σ. 280 κξ.

ἐν ἀρίστη καταστάσει, ἐνῶ ἡ Ζάραξ¹¹ καὶ ἡ Λᾶς¹² οὐδεμίαν εἶχον ἐπισημότητα.

Ἐν θέσει ἀναλόγως εὐαρέστῳ διετελεῖ ἐπὶ τέλους καὶ ἡ Ἀργολίς. Πάντως καὶ ἐνταῦθα ἦσαν καταφανῆ τὰ ἴχνη τῶν ἀρχαιοτέρων πολέμων. Αἱ μικραὶ πόλεις τῆς μέσης χώρας, ἃς εἶχε χειρώσει τὸ δυσμενὲς πρὸς αὐτάς Ἄργος, πρὸς τούτοις πόλεις τοιαῦται, οἷα ἡ Ἀσίνη, ἣτις πολὺ πρὸ τῶν Περσικῶν πολέμων εἶχε καταπέσει, ἔτι δὲ ἡ Μυκάλη καὶ ἡ Τίρυνς, ἧς τὰ κολοσσιαῖα εἰρηπια ἐθαύμαζεν ἤδη ἡ ἀρχαιότης¹³, ἦσαν διὰ παντὸς ἐκλελοιπιῦται. Ἄλλὰ καὶ ἡ Ναυπλία ἔζη τινὰ ζωὴν φυτικὴν ἀπέναντι τῆς ὑπερηφάνου μητροπόλεως τῆς χώρας¹⁴, καὶ ἡ Σικυῶν δὲν ἀνέλαβεν ἐκ τῆς συμφορᾶς, ἣν ἔπαθεν ἐκ τοῦ ἐπὶ τοῦ Ἀντωνίνου τοῦ Εὐσεβοῦς γενομένου σεισμοῦ¹⁵. Ἄλλως ὅμως πολυάριθμοι ὑφίσταντο κῶμαι καὶ κωμῦδρια ἐν πολλοῖς τόποις τῆς χώρας, ἐν τῇ Θυρεάτιδι, παρὰ τὴν Φλιοῦντα, παρὰ τὴν Κόρινθον, καὶ παρὰ τὸ Ἄργος, ἐν τῷ νοτιανατολικῷ τῆς χερσονήσου· καὶ ἀκριβῶς ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ ἤκμαζεν ἔτι πληθὺς πόλεων ὠραίων. Πλὴν τῆς πολυάκις ὑφ' ἡμῶν μνημονευθείσης ἀποικίας Κορίνθου^{15α}, τὴν ἀρίστην ὄψιν παρεῖχε προδήλως ἡ πόλις Ἄργος. Ἡ πόλις αὕτη καὶ ὡς ἔδρα τῆς πανελληνίου συνόδου τῆς Ἀχαΐας καὶ ὡς πόλις ἐπιφανῆς ἐν τῇ Ἀχαϊκῇ συμπολιτείᾳ καὶ ὡς κέντρον συνεδρίου συνδεδεμένου πρὸς τὰ Νέμεα, ἐν ᾧ ἠνοῦντο πρὸς αὐτὴν ἡ Ἀλέα καὶ ἡ Στύμφαλος, ἡ Νέα Κόρινθος, ἡ Σικυῶν, ἡ Φλιοῦς, αἱ Κλεωναί, ἡ Ἐπίδαυρος, ἡ Αἰγίνα, ἡ Τροιζήν καὶ ἡ Ἐρμιόνη¹⁶, πρὸς τούτοις ὡς ἡ μετὰ τῆς Σπάρτης πλουσιωτάτη, ἀνθηροτάτη καὶ πολυανθρωποτάτη ἀρχαία πόλις τῆς χερσονήσου περιεβάλλετο ἔτι αἰ-

¹¹ Πausan. Γ. 24, 1.

¹² Πausan. Γ. 24, 5 κξ. Eckhel σ. 285. Mionnet, Suppl. IV. 234.

¹³ Πausan. Β. 15, 4. 16, 4 κξ. 25, 7. 8.

¹⁴ Πausan. Β. 38, 2.

¹⁵ Πausan. Β. 7, 1.

^{15α} Ἀριστοειδ. ἐκδ. Jebb. Λόγ. Γ. σ. 22 κξ.

¹⁶ Curtius, Pelop. τ. 1. σ. 83. τ. 2. σ. 349. 508. 560.

γλην, ἣν παρεῖχον εἰς αὐτὴν αἱ ἄπειροι αὐτῆς παναρχαῖαι ἱστορικαὶ παραδόσεις, αἱ πολλαὶ λαμπραὶ ἑορταὶ καὶ λατρεῖαι καὶ ἀρχιτεκτονικὰ μνημεῖα παντοῖα, εἰς ἃ προσετίθεντο πολλὰ ἔτι ἔργα τέχνης πλαστικῆς¹⁷. Ἐκ δὲ τῶν ἔτι ὑφισταμένων γειτονικῶν πόλεων αἱ μὲν Κλεωναὶ ἦσαν σχεδὸν ἀσήμαντοι¹⁸, ἐν δὲ τῇ Νεμέᾳ τοῦ ἀρχαιότερου περιφήμου ναοῦ τοῦ Διὸς εἶχε καταρρυῆ ὁ ὄρφος καὶ οὐδὲν ἐλείπετο ἐν αὐτῷ ἄγαλμα¹⁹. Ἡ Θυρεᾶτις, ὡς ἐρρήθη, ἐκαλλιεργεῖτο καλῶς καὶ περιεῖχε πολλὰ ἀνθηρὰ χωρία²⁰. Καὶ ἡ πόλις δὲ Φλιοῦς καὶ ἡ περιοχὴ αὐτῆς διετέλου ἐτι ἐν μετρίᾳ τινὶ εὐημερίᾳ²¹. Καὶ ἐν τῷ νοτιανατολικῷ κρασπέδῳ τῆς χερσονήσου Ἀργολίδος ἡ πόλις Τροιζὴν²² καὶ ἡ περιοχὴ αὐτῆς, ἐν ἣ, πλην ἄλλων, ἡ μικρὰ χερσόνησος Μέθανα καὶ ἡ νῆσος Καλαβρία ἐδείκνυον θαυμαστά ἔχνη αὐτονόμου διοικήσεως²³, καὶ ἡ Ἐρμιόνη²⁴ εὐρίσκοντο διηνεκῶς ἐν λίαν εὐαρέστῳ καταστάσει. Ὅτι ἡ Ἐπίδαυρος διὰ τοῦ περιφήμου αὐτῆς Ἀσκληπιείου (σ. 262) παρεῖχε διηνεκῆ πόρον ζωῆς εἰς τοὺς κατοικοῦντας²⁵, περὶ τούτου ἐλάβομεν ἀφορμὴν πρότερον νὰ ἀναφέρωμεν· ἀλλ' ἡ γειτονικὴ νῆσος Αἴγινα, καὶ περ πληθὸς ἔτι κεκτημένη ἀρχαίων μνημείων καὶ πλουσίας τελοῦσα λατρείας τοῖς θεοῖς, οὐδέποτε ἀνῆλθεν αὐθις εἰς τὴν ἀκμὴν, ἣν φαίνεται ὅτι εἶχε κατορθώσει νὰ περιποιήσῃ εἰς ἑαυτὴν πρὶν περιέλθῃ εἰς τὸ κράτος τὸ Περγαμηνὸν (τόμ. Α'. σ. 75)²⁶. Περατοῦμεν τὴν ἡμετέραν εἰς

¹⁷ Πausan. B. 19-24, 6. Curtius II σ. 350. 364.

¹⁸ Πausan. B. 15, 1.

¹⁹ Πausan. B. 15, 2.

²⁰ Πausan. B. 38, 5 κξ.

²¹ Πausan. B. 13, 2 μ. 14 τέλ.

²² Πausan. B. 30, 6 μ. 34, 4.

²³ Ταῦτα κατὰ Kuhn, Röm. Verf. τ. 2. σ. 65 σημ. 483. κατὰ Böckh C. I. 1. ἀρ. 1188-1192. καὶ Eckhel D. N. II σ. 291 καὶ Curtius τόμ. 1. σ. 83 καὶ τ. 2 σ. 440 κξ.

²⁴ Πausan. B. 34, 5 μ. 36, 1.

²⁵ Πausan. B. 27 μ. 29, 1.

²⁶ Πausan. B. 29, 5 μ. 30, 6. καὶ πρὸλ. καὶ Böckh C. I. τόμ. 2. ἀρ. 2110. Eckhel. II. σ. 225.

τὰς ἠπειρωτικὰς χώρας τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος περιοδεῖαν μνημονεύοντες ἐνταῦθα καὶ τῆς χώρας Μεγαρίδος, ἔνθα εὐρίσκομεν τὴν ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἡμῶν τοσοῦτον συχνῶς μνημονευομένην πρωτεύουσαν πόλιν Μέγαρα (μετὰ τοῦ ἐπινείου αὐτῆς Νισαίας) οἰκουμένην ἔτι ὑπὸ μικροῦ δραστηρίου λαοῦ²⁷ καὶ δυναμένην νὰ παραβληθῇ ἐπιτυχῶς, κατὰ τε τὰ ἀρχαῖα αὐτῆς μνημεῖα, τὰς λαμπρὰς οἰκοδομὰς καὶ τὴν σημαντικὴν αὐτῆς θέσιν πρὸς πολλὰς ἀρχαίας πόλεις τῆς Ἀχαΐας. Ἐν Μεγαρίδι ὑπῆρχον ἔτι αἱ κῶμαι Πηγαί, Αἰγόσθενα καὶ Ἐρίνεια.

Περὶ τῶν νήσων δὲν ἔχομεν ὑπόμνημα οὕτω ἐκτενὲς ὡς περὶ τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος· δὲν δύνανται δὲ βεβαίως νὰ ἔχωσιν ἀξίαν τοιαύτην αἱ ξηραὶ τοῦ Πausανίου σημειώσεις. Περὶ τῶν Ἰονίων δὲ νήσων, περὶ Κρήτης καὶ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου προκειμένου, εἶμεθα ἠναγκασμένοι νὰ παραπέμψωμεν τὸν ἀναγνώστην ἀπλῶς εἰς τὰς πολλὰς σημειώσεις, ἃς ἐλάβομεν ἀφορμὴν νὰ ἀναφέρωμεν ἐν τῷ κυρίως ἱστορικῷ μέρει τοῦ κεφαλαίου τούτου, ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν χρόνων τῶν Ἀντωνίνων. Ἐν τέλει δὲ ἀναφέρομεν ἔτι ἀπλῶς ὅτι ἐν Εὐβοίᾳ πλὴν τῶν μνημονευθεισῶν σημαντικωτέρων πόλεων τῆς νήσου ταύτης ὁ Pausanias ἀναφέρει ἐν παρόδῳ καὶ τὰς ἀρχαίας πόλεις Στύρα καὶ Ὠρεὸν, ἔτι δὲ καὶ τὴν Ἀμάρινθον, ὡς ὑπαρχούσας ἔτι ἐν ταῖς χρόνοις αὐτοῦ²⁸.

Καὶ ὁ Ἑλληνικὸς οὗτος κόσμος παρῆχε καὶ τότε ἔτι εἰς τε τὴν σύγχρονον γενεάν τῶν Ἑλλήνων καὶ εἰς τοὺς ξένους περιηγητὰς ἢ τοὺς εὐμενῶς ἔχοντας πρὸς τοὺς Ἑλληνας αὐτοκράτορας καὶ ἐπαρχιακοὺς ἄρχοντας τῆς Ῥώμης ἄπειρον πλῆθος λαμπρῶν μνημείων πάντων τῶν χρόνων. Πᾶσαι αἱ θύελλαι τῆς καταστροφῆς ἀπὸ τῶν δεινῶν ἡμερῶν τῶν Διαδόχων μέχρι τῆς μάχης τοῦ Ἀκτίου, πᾶσαι αἱ ἀρπαγαὶ καὶ ἐκβιάσεις τῶν πειρατῶν καὶ τῶν Ῥωμαίων μέχρι τοῦ Νέρωνος, καταστροφαὶ καὶ διασπαθήσεις παντοῖαι, καὶ αὐτὴ ἡ ἐξ ἐσχάτης ἀπορίας ἐνίοτε ἐπιβληθεῖσα ἐξ

²⁷ Pausan. A. 40 μ. 44 τέλ.

²⁸ Pausan. Δ. 34, 6 καὶ Ζ. 26, 3. A. 31. 3.

ἀνάγκης ἀπεμπόλησις εἶχον ἐπενέγκει « ἀνεπαίσθητα μόνον κενὰ ἐν τῷ θησαυρῷ τῆς κλασικῆς γῆς ». Ἔτι καὶ νῦν ἀληθῶς μέγιστον εἶναι τὸ πλῆθος τῶν παντοίων καλλιτεγνημάτων^{29α} τῶν περιγραφομένων ἡμῖν ὑπὸ τοῦ Πausανίου ἐν τοῖς μεγάλοις κέντροις τῆς τέχνης καὶ τῆς ἱστορίας, ἐν Ἀθήναις, ἐν Δελφοῖς, ἐν Ὀλυμπίᾳ, ἐν Σπάρτῃ, ἐν Μεγάλῃ πόλει, ἐν Ἄργει, ἐν Ἥσπονι δὲ βαθμῶ καὶ ἐν Κορίνθῳ καὶ ἐν Πάτραις αὐταῖς^{29α}. Καὶ μετὰ συγκινοῦσης ἡμᾶς πίστεως ἀναφέρει ἡμῖν οὗτος καὶ ὅ,τι ἐν πᾶσι τοῖς λοιποῖς τόποις, ἐν μεγάλαις καὶ μικραῖς πόλεσιν, ἐν ἡρημωμένοις ἢ κατὰ τὸ ἡμισυ κατεστραμμένοις ἢ ἐγκαταλελημένοις οἰκητηρίοις ἢ ἱεροῖς εὗρεν ἐκ τῆς ἀρχαιότητος μνημεῖον ἢ λείψανον μνημείου. Ἀνάγκη δὲ νὰ εἴπωμεν αὐθις ἐνταῦθα ὅτι ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ ὅ,τε ἐγγώριος Ἕλλην καὶ ὁ ἔμφρων καὶ φιλειδήμων ξένος καὶ μόνον ἐν τοῖς μνημείοις ἠδύνατο νὰ σπουδάσῃ τὴν τε πολιτικὴν καὶ τὴν πνευματικὴν ἱστορίαν τοῦ λαοῦ τούτου ἔν τε τῷ καθόλου μεγαλείῳ καὶ ἐν ταῖς ἀποπλανήσεσιν αὐτοῦ. Ἀπὸ τῶν ἐν Ἀθήναις ἀνδριάντων τοῦ Σόλωνος καὶ ἀπὸ τῶν ἀρχαίων ξυλίνων πινάκων, ἐφ' ὧν ἦσαν γεγραμμένοι οἱ τοῦ Σόλωνος νόμοι³⁰, καὶ ἀπὸ τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ λάρνακος τοῦ Κυψέλου³¹ μέχρι τῶν ἀνδριάντων τοῦ Φιλοποίμενος³² καὶ Πολυβίου³³ διῆκεν ἡ σχεδὸν ἀτελεύτητος σειρὰ τῶν παντοίων ἱστορικῶν μνημείων, καὶ παρὰ τὰ τοιαῦτα μνημεῖα καὶ ἡ μακρὰ σειρὰ τῶν ἐκ χαλκοῦ, μαρμάρου καὶ ἐλέφαντος πεποιημένων ἀνδριάντων

^{29α} Μεθ' ὅλην τὴν καταστρεπτικὴν μανίαν τῶν ἀνθρώπων καὶ τοῦ χρόνου, καὶ τῶν γραφῶν (εἰκόνων) ἔτι τῆς ἀρίστης περιόδου πολλαὶ διετηροῦντο ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Πausανίου ἐν τελείᾳ καλλονῇ· πρὸς τοῖς ἄλλοις περὶ τῶν ἐν Ἀθήναις, ἐν τῇ Ποικίλῃ. Στοᾶ, ἐν τῷ Θησείῳ, ἐν τῷ Κεραμεικῷ καὶ ἐν τῇ Ἀκροπόλει γραφῶν Πausαν. Α. 15. 1 κξ 17, 2. 3, 2. 3. 22, 6. 25, 2. Περὶ τῶν ἐν τῇ Λέσχῃ τῶν Δελφῶν γραφῶν ἴδ. Πaus. I 25-31 καὶ περὶ τῶν ἐν τῷ ναῶ τῆς Μεσσήνης τῆς Τριόπα θυγατρὸς, τῶ ἐν τῇ πόλει Μεσσήνῃ ἴδ. Πausαν. Δ. 31. 9.

²⁹ ἴδ. καθόλου καὶ Plin. N. H. 34, 7, 36. καὶ περὶ Πατρῶν ἴδ. Πausαν. Ζ. 18-21.

³⁰ Πausαν. Α. 16, 1. 18, 3. Πλουτ. Β. Σόλων. κ. 25.

³¹ Πausαν. Ε. 17, 2 κξ.

³² Πausαν. Η. 49, 1. 52, 3. Curtius, Peloponn. τόμ. 1. σ. 287. 334.

³³ Πausαν. Η. 9, 1. καὶ 44, 5. 48, 6. 31, 4. 37, 1.

καὶ τῶν εἰκονογραφικῶν τῶν μεγάλων ποιητῶν, φιλοσόφων, ῥητόρων, διδασκάλων τοῦ γένους. Ἄλλ' ὅπως ἐν Ὀλυμπίᾳ ἐθεᾶτό τις τοὺς ἀνδριάντας τοῦ Ἀριστοτέλους³⁴, οὕτως εὔρισκε καὶ ἐν Δελφοῖς τὴν κεχρυσωμένην εἰκόνα τῆς ὠραίας ἑταίρας Φρύνης³⁵.

Πρὸς τούτοις ἐπὶ τῆς περιπετειωδεστάτης ταύτης γῆς δὲν ὑπῆρχε λίθος, οὐδ' ἐλάχιστον ἔδαφος ἄνευ ὀνόματος καὶ ἱστορικῶν ἀναμνήσεων, παραδόσεων, μύθων καὶ λόγων, μετ' ἀπαύστου ἐπιμονῆς ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν διατηρουμένων καὶ κληροδοτουμένων ἀναδρομικῶς μέχρι τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων, καὶ ἤ καὶ μέχρι τῶν χρόνων, καθ' οὓς ἡ ἱστορία τῶν θεῶν καὶ ἡ τῶν ἀνθρώπων ἀφωμοιοῦντο πρὸς ἀλλήλας κατὰ τρόπον ἀδιάκριτον εἰς τὸν ἔπειτα κόσμον ἕνεκα τῆς περιβαλλούσης αὐτὴν ἀχλύος τοῦ μύθου. Ὁ ὀδοιπόρος δὲν ἠδύνατο νὰ ποιῆται βῆμα, χωρὶς νὰ προσκρούῃ, ἐν μέσῳ τῶν εἰς μεγάλας ἢ φοβερὰς ἱστορικὰς ἀναμνήσεις καθιερωμένων τόπων, εἰς τοὺς τάφους τῶν ἡρώων καὶ ἡρωϊδῶν τοῦ παρελθόντος κόσμου, καὶ δὴ καὶ εἰς τὰ ἴχνη αὐτὰ τῶν Ὀλυμπίων. Ὁ Ἀθηναῖος ἢ ὁ ξένος ὁ καταθελγόμενος ὑπὸ τοῦ καλλιτεχνικοῦ κάλλους καὶ τῆς ἱστορικῆς εὐδίου αἰγλης τῆς ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν δὲν ἐλησμόνει, μεθ' ὅλην τὴν καλλιτεχνικὴν ταύτην καὶ ἱστορικὴν πραγματικὴν αἰγλην, καὶ τὰς ἀπείρους παραδόσεις τῶν προἱστορικῶν χρόνων, τοῦ μυθικοῦ καὶ ἡρωϊκοῦ παρελθόντος τῆς πόλεως καὶ τῆς χώρας ταύτης, αἵτινες μετ' ἰδιαζούσης ἀγάπης συνεδέοντο ἀκριβῶς πρὸς τὴν θέσιν ταύτην. Τὸ αὐτὸ ῥητέον καὶ περὶ τῆς πέριξ χώρας. Προκειμένου περὶ Ἀθηνῶν καὶ Ἀττικῆς, ὡς καὶ περὶ Θηβῶν, Δελφῶν, Ὀλυμπίας, Μεγάλης πόλεως, Σπάρτης καὶ Ἄργους, ἐκ τῆς ἀμετρήτου πληθύος τῶν ἐν τῇ πόλει καὶ τῇ χώρᾳ ἀρχιτεκτονικῶς καὶ ἱστορικῶς ἀξιολόγων μνημείων, ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων μέχρι τῶν ὑστάτων χρόνων, δὲν δυνάμεθα οὐδὲ τὴν σμικροτάτην ἀποιησώμεθα ἐκλογὴν ἢ ἀπάνθισμα. Τὸ τοιοῦτον ἀληθεύει ἰδίως περὶ τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς περὶ αὐτὰς χώρας. Ὀλίγα μόνον ἐν

³⁴ Πausan. Γ. 4, 5.

³⁵ Πausan. I. 14, 5. Δ. Χρυσσοστ. Λόγ. ΛΖ'. σ. 462 b.

παρόδῳ ὑπαινισσόμεθα ἐνταῦθα, ἐνῶ, προκειμένου περὶ τῶν λοιπῶν πόλεων καὶ χωρῶν, γίνεται μνεία πάντων τῶν μνημείων καὶ τῶν παραδόσεων τῶν ἐκ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων. Ὁ Πausanίας ἔτι εἶδε παρὰ τὸν Ἴλισσὸν τὴν θέσιν, ἐνθα ἔπεσέ ποτε ὁ εἰς ἄκρον φιλόπολις βασιλεὺς Κόδρος³⁶. ἐν δὲ τῇ μεσογαίᾳ τῆς Ἀττικῆς, ἐν τῷ δήμῳ τῶν Ποταμίων, τὸν τάφον τοῦ μυθικοῦ Ἴωνος³⁷. Ἐν τῇ πεδιάδι τοῦ Μαραθῶνος εὔρε τοὺς τάφους τῶν τότε ἔτι ὡς ἡρώων θαυμαζομένων καὶ τιμωμένων ἀνδρῶν, τῶν ἐν τῷ ὑπὲρ ἐλευθερίας ἐναντίον τῶν Περσῶν ἀγῶνι ἐνταῦθα ἡρωϊκῶς πεσόντων ἀνδρείων Ἀθηναίων (μετὰ τῶν δούλων αὐτῶν) καὶ Πλαταιέων. Ἐτι νῦν ἴσταντο αἱ στῆλαι, ἐφ' ὧν ἀνεγινώσκοντο τὰ ὀνόματα τῶν πεσόντων Ἀθηναίων «κατὰ φυλὰς ἐκάστων»*, καὶ τὸ «μνημα τοῦ Μιλτιάδου» καὶ τὸ ἐκ μαρμάρου τρόπαιον τῶν Ἀθηναίων· ἐνταῦθα δὲ ἀνὰ πᾶσαν ἡρεμον νύκτα ἠσθάνετό τις «καὶ ἵππων χρεμετιζόντων καὶ ἀνδρῶν μαχομένων»³⁸.

Οἱ Βοιωτοὶ δὲ πλὴν ἄλλων ἐν τῇ ἀπὸ Πλαταιῶν εἰς Μέγαρα ὁδῷ ἐδείκνυον τὴν θέσιν, ἐνθα ἀπώλετο ὁ Ἀχταίων³⁹. Αἱ Θῆβαι καὶ ἡ περιοχὴ αὐτῶν, ὡς καθόλου πᾶσα ἡ Βοιωτία, ἄλλως δὲ καὶ ἡ Ἀρκαδία, αἱ Ἀθῆναι καὶ ἡ Ὀλυμπία, πλείστων ηὔμοιρον θέσεων (σ. 271) ἐχουσῶν τινα σημασίαν ἐκ τῆς μυθικῆς ἡρωϊκῆς ἀρχαιότητος. Ὑπῆρχον ἔτι ἐνταῦθα ἐρείπια, ἅτινα ἐλέγοντο ὅτι ἦσαν λείψανα τῆς οἰκίας τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀγαμήδους καὶ Τροφωνίου εἰς τὸν Ἀμφιτρύωνα παρὰ τὴν πύλην τῆς Ἠλέκτρας οἰκοδομηθείσης, καὶ ἐν τοῖς ἐρείπιοις τούτοις εἶδεν ὁ Πausanίας τὸν λεγόμενον

³⁶ Πausan. A. 19, 6 τέλ. καὶ ἴδ. καὶ Wachsmuth ἐν Rhein. Mus. (1868). 23. τευχ. 1. σ. 23. Ὁ W. ἀνακοινοῖ ἡμῖν καὶ τὴν πρὸς τὴν παράδοσιν ταύτην ἀναφερομένην ἐπιγραφὴν, τὴν δημοσιευθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Κουμανούδη ἐν τῇ «Παλιγγενεσίᾳ» τῆς 5 Αὐγούστου 1865 καὶ ἀνήκουσαν εἰς τὸ 2 μ. Χ. αἰῶνα.

³⁷ Πausan. Z. 1, 2. A. 31, 2.

* Ὡς γνωστὸν πρὸ ὀλίγων ἐτῶν γενομένων ἀνασκαφῶν ἐν τῷ τύμβῳ τοῦ Μαραθῶνος εὑρέθησαν ἐν αὐτῷ τὰ ὀστᾶ τῶν αὐτόθι πεσόντων Ἀθηναίων. (Σ. Μ.)

³⁸ Πausan. A. 32, 3. 4. Bursian, Geogr. σ. 338.

³⁹ Πausan. Θ. 2, 3.

θάλαμον τῆς Ἀλκμήνης, ὡς καὶ ἐν τῇ Καδμείᾳ τὰ λείψανα τῶν θαλάμων τῆς Ἀρμονίας καὶ τῆς Σεμέλης, ὡς δὲ νοεῖται οἰκοθεν, καὶ τὸν τόπον, ἔνθα ὤκλασεν ἡ βοῦς τοῦ Κάδμου⁴⁰. Τὰ μνήματα τοῦ Ζήθου καὶ τοῦ Ἀμφίονος, τὰ τῶν υἱῶν τοῦ Οἰδίποδος, τὸ κενὸν μνήμα (κενοτάφιον) τοῦ Τειρεσίου, ὁ λεγόμενος τάφος τοῦ Ἑκτορος αὐτοῦ παρὰ τὴν κρήνην τὴν Οἰδιποδίαν καλουμένην, ἔνθα ὁ Οἰδίπους ἐλέγετο ὅτι « ἐνίψατο τὸ αἷμα τοῦ πατρώου φόνου », ὡς καὶ τάφοι ἐκ τῶν πολέμων τῶν ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Ἀδράστου ἐχθρῶν τῶν παλαιῶν Θηβῶν⁴¹, ἀνῆκον εἰς τὰ περιεργότατα μνημεῖα τῆς ἀρχαίας πρωτεύουστος τῆς χώρας καὶ τῆς περιοχῆς τῆς πόλεως ταύτης· εἰς ταῦτα δὲ πρέπει νὰ καταλεχθῇ καὶ ἡ θέσις, ἔνθα οἱ τοῦ Οἰδίποδος υἱοὶ ἐφόνευσαν ἀλλήλους ἐν μονομαχίᾳ. Ἐν Πλαταιαῖς δὲ ἐδείκνυτο ὁ τάφος τοῦ Μαρδονίου καὶ οἱ τάφοι καὶ τὰ μνημεῖα τῶν ἐν τῇ μεγάλῃ κατὰ τῶν Περσῶν μάχῃ πεσόντων Ἑλλήνων ἡρώων⁴² ὡς καὶ τὸ τρόπαιον, ὅπερ οἱ Ἕλληνες ἱδρυσαν μετὰ τὴν νίκην αὐτῶν 15 στάδια (2 περίπου χιλιόμετρα) πρὸ τῆς πόλεως. Ἡ Τάναγρα διετῆρει ἐπιμελῶς τὸ μνήμα καὶ τὴν γραφὴν (τὴν εἰκονογραφίαν δηλαδὴ) τῆς περικλεοῦς αὐτῆς ποιητρίας Κορίννης, τῆς περιφήμου ἀντιτέχνου τοῦ Πινδάρου⁴³. Αἱ Θῆβαι ἐτίμων διηνεκῶς μετὰ ζήλου τὸ μνήμα τοῦ μεγάλου τούτου ποιητοῦ αὐτῶν Πινδάρου τὸ κείμενον ἐν τῷ ἵπποδρόμῳ παρὰ τὸ γυμνάσιον τοῦ Ἰολάου τὸ ἱδρυμένον πρὸ τῶν πυλῶν τῶν Προϊτίδων, ὡς καὶ τὰ ἐρείπια τῆς τοῦ Πινδάρου οἰκίας παρὰ τὴν Δίρκην⁴⁴. Ἡ καταπεπτωκυῖα Ἀλίαρτος εἶχε τὸ μνήμα τοῦ μεγάλου ἐχθροῦ τῶν Βοιωτῶν Λυσάνδρου, οἱ δὲ Ὀρχομένιοι ἐδείκνυον τάφον παρ' ἑαυτοῖς τοῦ Ἡσιόδου⁴⁵. Καὶ ἐν τῇ γείτονι τῇ Βοιωτίᾳ Φωκίδι, ἔνθα οἱ Δελφοί, οὓς δὲν δυνάμεθα νὰ περιγράψωμεν ἐν-

⁴⁰ Πausan. Θ. 11, 1. 12, 1 καὶ 3.

⁴¹ Πausan. Θ. 17, 3. 18, 3. 4. 19, 2. 25, 2.

⁴² Πausan. Θ. 2, 2 καὶ 4.

⁴³ Πausan. Θ. 22, 3.

⁴⁴ Πausan. Θ. 23, 2 καὶ 25, 3.

⁴⁵ Πausan. Θ. 32, 4. 33, 4. 38, 2 καὶ 3.

ταῦθα λεπτομερῶς, ἀμέτρητον εἶχον πλῆθος καλλιτεχνικῶν καὶ ἱστορικῶν μνημείων ⁴⁶, ἐδείκνυτο πλησίον τοῦ Πανοπέως τὸ γιγάντιον μνῆμα τοῦ Τιτυοῦ ⁴⁷, καὶ ἐν τῇ ἀπὸ Δαυλίδος εἰς Δελφοῦς ὁδῷ ὁ ἀπαίσιος ἐν τῇ ἀρχαιότητι τόπος, ἔνθα ὁ Οἰδίπους ἐφόνευσεν ἐν ἀγνοίᾳ τὸν πατέρα αὐτοῦ Λαίον ⁴⁸. Ὑπόμνημα τῶν Περσικῶν πολέμων ἦσαν, ὡς οἱ ἐν Ἀττικῇ ἐν Φαλήρῳ καὶ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς Φαληρικῆς ἡμίκαυτοι τῆς Δήμητρος καὶ τῆς Ἥρας καὶ οἱ ἐν Ἀλιάρτῳ ναοί, οὕτω καὶ τὰ ἐν Ἄβαις τῆς Φωκίδος ἐρείπια τοῦ μεγάλου ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος τοῦ κατακαυθέντος ὑπὸ τοῦ Περσικοῦ πυρός ⁴⁹. Ἐν Δύμη τῆς Ἀχαΐας ἐδείκνυτο μνῆμα τοῦ Οἰβώτα, τοῦ πρώτου Ἀχαιοῦ Ὀλυμπιονίκου ⁵⁰. ἐν δὲ τῇ ἄκρᾳ Δρεπάνῳ καὶ ὁ τόπος, ἔνθα ὁ Κρόνος ἔρριψεν εἰς τὴν θάλασσαν τὸ δρέπανον, «ὦ τὸν πατέρα Οὐρανὸν ἐλυμήνατο» ⁵¹. Ἐν τῇ ἀνατολικῇ παραλίᾳ τῆς Ἀχαΐας ἐφαίνοντο ἔτι ἐν τοῖς τοῦ Πausανίου χρόνοις ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης τὰ ἐρείπια τῆς Ἑλίκης ⁵², ἐν δὲ τῷ ναῷ τῆς Ἀρτέμιδος τῷ ἐν Αἰγείρᾳ ἐδείκνυτο ἀρχαῖον ἄγαλμα τῆς Ἰφιγενείας ⁵³.

⁴⁶ Μνημονευθῆται τοῦλάχιστον τὸ ὡς τὸ πρῶτον τῶν ἐν τοῖς ἐν Δελφοῖς ἀνακειμένων ἀναθημάτων θεωρούμενον ἀνάθημα Ἐχεκρατίδου τοῦ Λαρισαίου, μικρὸν τι ἄγαλμα Ἀπόλλωνος (Paus. I. 16, 4 τέλ.) ὡς καὶ αἱ ἐν τῷ προνάῳ ἐγγεγραμμέναι «γνώμαι» «ὠφελήματα ἀνθρώποις ἐς βίον» τῶν «ἑπτὰ σοφῶν» καὶ «εἰκῶν χαλκῇ Ὀμήρου ἐπὶ στήλῃ, καὶ ἐπὶ λέξει τὸ μάντευμα, ὃ γενέσθαι τῷ Ὀμήρῳ λέγουσιν»

*Ὀλβιε καὶ δύσδαιμον, ἔφως γὰρ ἐπ' ἀμφοτέροις
πατρίδα δίξῃσαι, μητρὶς δέ τοι οὐ πατρίς ἐστιν.
ἔστιν Ἴος νῆσος μητρὸς πατρὶς, ἧ σε θανόντα
δέξεται, ἀλλὰ νέων παίδων αἶνιγμα φύλαξαι*

(Pausan. αὐτόθι 24, 1 καὶ 2) καὶ ὁ λίθος, ὃν ὁ Κρόνος κατέπιεν ἀντὶ τοῦ παιδὸς καὶ ἤμεσεν αὐτίς. (Pausan. I. 24, 5).

⁴⁷ Pausan. I. 4, 4.

⁴⁸ Pausan. I. 5, 2.

⁴⁹ Pausan. I. 32, 2. πρὸβλ. A. 1, 4 τέλ.

⁵⁰ Pausan. Z. 17, 6.

⁵¹ Pausan. Z. 23, 4.

⁵² Pausan. Z. 24, 7.

⁵³ Pausan. Z. 26, 3.

Οἱ Ἥλαιοι ἐδείκνυον ἐν τῇ χώρᾳ αὐτῶν μνημα τοῦ μυθικοῦ ἐρωμένου τῆς Ἀρτέμιδος Σελήνης, τοῦ περιφήμου βασιλέως Ἐνδυμίωνος⁵⁴. ὡσαύτως δὲ καὶ τοὺς τάφους τῶν δυστήνων μνηστήρων τῆς ὠραίας Ἴπποδαμείας, ἐν οἷς καὶ τὸν τοῦ πρώτου ἐν αὐτοῖς, τοῦ Μάρμακος μετὰ τῶν ἵππων αὐτοῦ⁵⁵, οὐ μακρὰν δὲ τούτων ἐν τῷ τόπῳ, ἔνθα ἔκειτο ἢ πάλαι ἤδη καταστραφεῖσα Πῖσα, παρὰ τὰ ἐρείπια τοῦ ἀρχαίου ναοῦ τὸ οἶκημα, ἐν ᾧ (ἐν κιβωτῷ χαλκῇ) ἐφυλάσσοντο τὰ ὀστᾶ τοῦ Πέλοπος⁵⁶. Ἐν τῇ ἀγορᾷ τέλος τῆς πόλεως ἐδείκνυτο τὸ μνημα τοῦ Ὁξύλου⁵⁷. Πλουσιωτάτη εἰς μνημεῖα ἀξιόλογα ἦτο, ὡς εἰκός, ἡ Ὀλυμπία. Ἀλλὰ τὸ λεπτομερῶς περὶ τῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ λέγειν θὰ ἦτο ταῦτόν τῳ γλαυκῷ Ἀθήναζε ἄγειν. Τοσοῦτον μόνον λοιπὸν εἰρήσθω, ὅτι ἐνταῦθα ἐδείκνυτο ἔτι νῦν ἡ θέσις, ἔνθα κατέσκηψεν εἰς τὸ ἔδαφος ὁ κεραυνός, δι' οὗ, καθὰ ἐλέγετο, ὁ Ζεὺς αὐτὸς ἀπήντησε καταφατικῶς εἰς τὸν Φειδίαν τὸν εὐξάμενον αὐτῷ νὰ ἐπισημήνη ἂν τὸ ὑπ' αὐτοῦ ποιηθὲν θαυμάσιον ἄγαλμα τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς ἦτο ἀρεστὸν εἰς αὐτὸν («κατὰ γνώμην αὐτῷ ἐστι») ⁵⁸. Ὡσαύτως δὲ ἐδείκνυτο ἐνταῦθα καὶ τὶς ξύλινος κίων κατακεκμηκῶς ὑπὸ τοῦ χρόνου καὶ τὰ πολλὰ ὑπὸ δεσμῶν συνεχόμενος, λείψανον τῆς οἰκίας τοῦ ἥρωος Οἰνομάου, τὸ μόνον τεμάχιον ταύτης τὸ διαφυγὸν τὴν διὰ τοῦ κεραυνοῦ τοῦ Διὸς καταστροφήν⁵⁹. Ἐν Μεσσηνίᾳ δὲ ἡ Μεσσήνη ὡς πρωτεύουσα πόλις πολλοὺς ἐκέκτητο (ὡσπερ αἱ Θῆβαι) ἀνδριάντας τοῦ κτίστου αὐτῆς Ἐπαμεινώνδου⁶⁰, ὡς καὶ τὸ μνημα καὶ τὸν ἀνδριάντα τοῦ ἀρχαίου μεγάλου δημοτικοῦ ἥρωος Ἀριστομένους⁶¹. Ἐν Φαραῖς ὑφίστατο ἔτι ἡ λατρεία τῶν Ἀσκληπιαδῶν Νικουμάχου

⁵⁴ Πausan. Γ. 1, 4.

⁵⁵ Πausan. Γ. 21, 6. 7.

⁵⁶ Πausan. Γ. 22, 1.

⁵⁷ Πausan. Γ. 24, 7. τέλ.

⁵⁸ Πausan. Γ. 11, 4.

⁵⁹ Πausan. Γ. 20, 3.

⁶⁰ Πausan. Δ. 31, 8. 32, 1.

⁶¹ Πausan. Δ. 32, 3. καὶ 5 τέλ.

καὶ Γοργάσου⁶². Τέλος δὲ ἐν Πύλῳ τῆς Μεσσηνίας ἐδείκνυτο οἶκος, εἰκὼν (ἐν γραφῇ) καὶ μνημα τοῦ Νέστορος· σπήλαιον δὲ λαμπρὸν ἀπὸ σταλακτίτου ἐθεωρεῖτο ὡς ὁ τόπος, ἔνθα ὁ μικρὸς Ἑρμῆς ἔκρυψε τὰς ἀπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος κλαπίσας βοῦς, βραδύτερον δὲ καὶ ὡς ὁ τόπος, ἔνθα ηὐλίζοντο αἱ βοῦς τοῦ Νηλέως καὶ τοῦ Νέστορος⁶³.

Οὐχ ἦττον πλουσία εἰς τοιαῦτα μνημεῖα τὰ ἀναφερόμενα εἰς χρόνους μυθικοὺς ἦτο ἢ Ἀρκαδία, ἔνθα μῦθοι καὶ παραδόσεις τῶν χρόνων τῶν θεῶν καὶ τῶν ἡρώων ἦσαν ἐντετοπισμένα ἐν ἰδιαζούσῃ ὅλως πλησμονῇ. Ἐνταῦθα ἀναφέρωμεν μόνον ὅτι πλήν ἄλλων ἐν Μαντινείᾳ ἐδείκνυντο τὰ μνήματα τῶν διὰ τῆς πονηρᾶς ἐπαγγελίας τῆς Μηδείας πατροκτόνων γενομένων θυγατέρων τοῦ γέροντος Πελίου, ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ μνημα τῆς Πηνελόπης⁶⁴. Ἐν τῇ αὐτῇ γῶρᾳ (Ἀρκαδία) ἐλέγετο ὅτι ὑπὸ τοῖς ποσὶ τοῦ ὄρους Ἀγχισίου ἔκειτο τὸ μνημα τοῦ ἡγεμόνος τῶν Τρώων Ἀγχίσου⁶⁵. Ἐν Ἡραίῳ ὑπῆρχεν ἔτι νῦν ὁ τύμβος τοῦ Κοροΐβου, τοῦ πρώτου ἱστορικῶς γνωστοῦ Ὀλυμπιονίκου⁶⁶. Τὸ ἀπαριθμῆσαι ἐνταῦθα τὰ ἐν Σπάρτῃ μνημεῖα εἶναι τοσοῦτον περιττόν, ὅσον καὶ τὰ τῶν Ἀθηναίων ἢ Ὀλυμπίας καὶ Δελφῶν. Ἀρκεῖ νὰ ἀναφέρωμεν ἐνταῦθα ἐκ τῶν εἰς τὴν ἀρχαιοτάτην ἱστορίαν ἀναγομένων τὴν ἐν τῇ ἀγορᾷ παρὰ τὸ ἱερὸν τῶν Μοιρῶν δεικνύμενον τάφον τοῦ Ὀρέστου⁶⁷. ὡσαύτως δὲ καὶ τὸν τοῦ Τισαμενοῦ τὸν κείμενον ἐν τῷ τόπῳ, ἐν ᾧ ἐτελοῦντο τὰ συσσίτια⁶⁸. Εἰς τὸ πέρας τῆς Ἀφεταίδος ὁδοῦ, ἐγγύτατα τοῦ τείχους, ἔκειντο οἱ βασιλικοὶ τάφοι τῶν Εὐρυποντιδῶν⁶⁹. Καὶ ἐν τῷ χωρίῳ τῷ καλουμένῳ Θεομηλίδᾳ ἦσαν οἱ τάφοι τῶν Ἀγιαδῶν⁷⁰.

⁶² Πausan. Δ. 30, 2.

⁶³ Πausan. Δ. 36, 2. καὶ 3 καὶ ἴδ. Curtius, Pelop. τ. 2. σ. 177.

⁶⁴ Πausan. Η. 11, 2. 12, 3.

⁶⁵ Πausan. Η. 12, 5. τέλ.

⁶⁶ Πausan. Η. 26, 3.

⁶⁷ Πausan. Γ. 11, 8.

⁶⁸ Πausan. Ζ. 1, 2. τέλ.

⁶⁹ Πausan. Γ. 12, 7.

⁷⁰ Πausan. Γ. 14, 2.

Κατὰ τὴν αὐτὴν δὲ περίφημον ὁδὸν Ἀφέτα ἢ Ἀφεταΐδα ὁδόν*, ἐγγὺς τῆς ἀγορᾶς ἦσαν τὰ καλούμενα Βοώνητα, Πολυδώρου ποτὲ τοῦ ἀρχαίου κλεινοῦ βασιλέως ἢ οἰκία⁷¹. Ἐδείκνυντο δὲ ἐν Σπάρτῃ καὶ ἠρῶν τοῦ περιφήμου νομοθέτου Χείλωνος⁷², ὡς καὶ μνημα τοῦ ποιητοῦ Ἀλκμᾶνος⁷³. Αἱ Ἀκριαί, πόλις Ἐλευθερολακωνική, ἐκαυχόντο ὅτι εἶχον τὸ ἀρχαιότατον πάντων τῶν ἐν Πελοποννήσῳ ἀγαλμάτων τῆς Μητρὸς θεῶν⁷⁴, ἐνῶ τὰ Κύθηρα ὑπερηφανεύοντο ἐπὶ τῷ ἐν αὐτοῖς ἱερῷ τῆς Ἀφροδίτης Οὐρανίας, τῷ ἀρχαιοτάτῳ ἐν πάσῃ τῇ Ἑλλάδι⁷⁵. Παρὰ τὰ ἐρείπια τῶν Κυφάντων ἐδείκνυτο κρουνοὺς ὕδατος ψυχροῦ ἐκβάλλων ἐκ πέτρας· ἐλέγετο δὲ ὅτι ἡ Ἀταλάντη θηρεύουσα ἐνταῦθα ἔπληξε τὴν πέτραν διὰ τῆς λόγ-
χης καὶ οὕτως ἐρρύη τὸ ὕδωρ⁷⁶. Ἐπὶ Ταινάρῳ πλὴν ἄλλων ὑπῆρχεν εἰκὼν χαλκῆ τοῦ περιφήμου κιθαρῳδοῦ Ἀρίονος καθημένου ἐπὶ δελφίνος⁷⁷. Ἐν Γερανεΐα ἐδείκνυτο μνημα τοῦ Μαχάονος, οὗ ὑπῆρχε καὶ ἱερὸν ἐνταῦθα καὶ ἄγαλμα χαλκοῦν. Τὸ ἱερὸν δὲ τοῦ Μαχάονος ἦτο ἔτι καὶ νῦν προσκυνητήριον τῶν ζητούντων παρ' αὐτοῦ ἰάματα νόσων⁷⁸. Περὶ τῶν μνημείων τῆς Κορίνθου ἐποησάμεθα ἤδη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν λόγον· ἐκ δὲ τοῦ ἐν Ἀργεὶ πλήθους τῶν μνημείων ἀρκούμεθα νᾶ ἀναφέρωμεν τὸν ἐν τῇ Ἀργεΐα χώρα τάφον τοῦ Θυέστου⁷⁹, ἔπειτα τὸν ἐν τῇ πόλει τάφον τοῦ Λίνου⁸⁰, τὸ μνημα τοῦ Δαναοῦ καὶ τὴν θέσιν τὴν καλουμένην Κριτήριον διὰ τὸ « κριθῆναι ἐνταῦθα τὴν Ὑπερμνήστραν ὑπὸ τοῦ Δαναοῦ »⁸¹, ἔτι δὲ τὸν

* Περὶ τοῦ ὀνόματος ἴδ. Πaus. Γ. 12, 1. ἴδ. καὶ περὶ Ἀπόλλωνος Ἀφεταίου. Πaus. Γ. 13, 4. (Σ. Μ.)

⁷¹ Πausan. Γ. 12, 1 καὶ 3.

⁷² Πausan. Γ. 16, 4.

⁷³ Πausan. Γ. 15, 2.

⁷⁴ Πausan. Γ. 22, 4.

⁷⁵ Πausan. Γ. 23, 1.

⁷⁶ Πausan. Γ. 24, 2.

⁷⁷ Πausan. Γ. 25, 5.

⁷⁸ Πausan. Γ. 26, 7.

⁷⁹ Πausan. Β. 18, 2.

⁸⁰ Πausan. Β. 19, 7.

⁸¹ Πausan. Β. 20, 4. 5.

τάφον τοῦ Ἐπιμενίδου⁸², τὸν οἶκον τοῦ Ἀδράστου καὶ τὸ μνημα τῆς Ἐριφύλης⁸³. εἶτα δὲ τοὺς ἐκ μαρμάρου ἀνδριάντας τῶν εὐγενῶν ἀδελφῶν Κλεόβιος καὶ Βίτωνος⁸⁴ καὶ τὴν στήλην, ἐφ' ἧς ἦτο ἐπειρασμένη ἢ εἰκὼν τῆς περικλεοῦς ἡρώιδος καὶ ποιητρίας Τελεσίλλης⁸⁵. Παρὰ τὴν Νεμέαν ἐδείκνυτο τὸ σπήλαιον τοῦ λέοντος καὶ τὸ μνημα τοῦ Ὀφέλτου⁸⁶, ἐν Τημενίῳ δὲ ὁ τάφος τοῦ Ἡρακλείδου Τημένου⁸⁷. Ἡ Σικυῶν, μεθ' ἑλὴν τὴν παρακμὴν αὐτῆς, πολλὰ ἔτι ἐκέκτητο κειμήλια καὶ μνημεῖα, ἐν οἷς ἀναφέρομεν τὸ ἐν τῇ περιοχῇ τῆς πόλεως μνημα τοῦ Ἀθηναίου ποιητοῦ Εὐπόλιδος⁸⁸ καὶ τὸν ἐν τῇ πόλει, ἐν τῷ θεάτρῳ, ἀνδριάντα τοῦ Ἀράτου⁸⁹, ἔτι δὲ καὶ τὸ ἤδη μνημονευθὲν ἡρῶν τοῦ μεγάλου τούτου πολιτικοῦ ἀνδρός⁹⁰. Ἐν Τροιζῆνι ἐδείκνυτο (πρβλ. σ. 274) τὸ στάδιον τοῦ Ἴππολύτου^{91α}, ἐν τῇ γειτονίᾳ δὲ καὶ ἡ πέτρα, ἔνθα ὁ Θησεὺς εὔρε τὰς κρηπίδας καὶ τὸ ξίφος τοῦ Αἰγέως^{91β}, ἐν δὲ τῇ Καλαυρείᾳ ἐδείκνυτο, ὡς εἰκός, τὸ μνημα τοῦ Δημοσθένους ἐν τῷ παναρχαίῳ ἱερῷ τοῦ Ποσειδῶνος^{91γ}, ἐν Αἰγίνῃ δὲ τὸ μνημα τοῦ Αἰακοῦ⁹². Ἐν Μεγαρίδι ἐκτὸς μὲν τῶν Μεγάρων ἐδείκνυντο οἱ τάφοι τῶν ἀρχαίων προῖστορικῶν βασιλέων Πανδίωνος καὶ Νίσου⁹³, ἐν δὲ τῇ πόλει, πλὴν ἄλλων, τὰ μνήματα τῆς Ἀλκμήνης καὶ τοῦ Ὑλλου⁹⁴. Τοσοῦτον μεγάλην λοιπὸν κατὰ τοὺς χρόνους ἔτι τούτους ἢ Ἑλλάς αὕτη ἐκέκτητο πληθὺν μνημείων καὶ ἀξιομνημο-

⁸² Πausan. B. 21, 4.

⁸³ Πausan. B. 23, 2.

⁸⁴ Πausan. B. 20, 2.

⁸⁵ Πausan. B. 20, 7. καὶ βραδύτερον Tatian. adversus Graecos 33.

⁸⁶ Πausan. B. 15, 2. 3.

⁸⁷ Πausan. B. 38, 1.

⁸⁸ Πausan. B. 7, 4.

⁸⁹ Πausan. B. 7, 5.

⁹⁰ Πausan. B. 8, 2. 9, 4. 6.

^{91α} Πausan. B. 8, 2. 9, 4. 6.

^{91β} Πausan. B. 32, 7.

^{91γ} Πausan. B. 33, 3.

⁹² Πausan. B. 29, 6. τέλ.

⁹³ Πausan. A. 5, 3 καὶ 39, 4.

⁹⁴ Πausan. A. 41, 1. 3.

νεύτων τόπων τῶν προϊστορικῶν χρόνων, ἵνα μηδὲν σχεδὸν εἴπω-
μεν περὶ τῶν χρόνων τῆς ἀκμῆς. Ἐν τοῖς μνημείοις τούτοις πρέ-
πει νὰ περιληφθῶσι πάντως καὶ αἱ ἀρχαιότητες τῆς Τρωάδος. Ἐν
τῇ χώρᾳ ταύτῃ ὁ αὐτοκράτωρ Ἀδριανὸς ἠνώρθωσεν ἰδίᾳ δαπάνῃ
τὸ ὑπὸ τοῦ κλύδωνος τῆς θαλάσσης διαφθαρέν σῆμα τοῦ Αἴαντος
καὶ τὰ γιγάντια ὅστ᾽ αὐτὰ τότε φανέντα, κατὰ τὰ λεγόμενα, ἔθαψεν
αὐθις⁹⁵. Τὰ ἀναφερόμενα ἐνταῦθα γιγάντια παναρχαίων ἡρώων
ὅστ᾽ αὐτὰ εἶναι ἐξ ἐκείνων, ἅτινα ἐν πολλοῖς τόποις τῆς Ἑλλάδος, ὡς
ἐν Τρωάδι, ἐν ταῖς νήσοις καὶ ἐν Θεσσαλίᾳ ἐνομιζέτο ὅτι διετη-
ροῦντο ἔτι⁹⁶.

Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ βιβλίου τούτου ἀρκούσα εἶναι ἡ γενο-
μένη ἐνταῦθα ἀπαρίθμησις τῶν μνημονευθέντων μνημείων (ἀφιε-
μένου κατὰ μέρος παντὸς λόγου περὶ τῶν ἀναριθμητῶν καλλιτε-
χνημάτων τῆς πλαστικῆς)· ἀλλὰ μετὰ τούτων ἀνάγκη νὰ μνη-
μονευθῶσιν αὐθις καὶ τὰ πολλὰ «λείψανα» ἢ «κειμήλια», τὰ
ἔτι νῦν ἐν Ἑλλάδι (καὶ πολὺ μετὰ τοὺς χρόνους τοῦ Σεπτιμίου
Σεβήρου) ἐπιδεικνύμενα^{97α}. Πρὸς τοῖς ἤδη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν μνη-
μονευθεῖσι τοιούτοις κειμηλίοις ἀναφέρομεν ἔτι παίγιόν τι τῆς
μυθικῆς ἡρωϊδος Ἰπποδαμείας διατηρούμενον ἐν Ὀλυμπίᾳ⁹⁷· ἐν
Ἀθήναις δὲ πλὴν ἄλλων τὸν λεγόμενον ἐν τῇ ἀκροπόλει Τρωϊ-
κὸν ἵππον καὶ ἀνάθημά τι τοῦ Κέκροπος ἐν τῷ ναῶ τῆς πολιά-
δος Ἀθηνᾶς^{98α}· ἐν Θήβαις τὰ ὅστ᾽ αὐτὰ τοῦ Γηρυόνου καὶ τὸν τρί-
ποδα τὸν ἀνατεθέντα ὑπὸ τοῦ Ἀμφιτρύωνος εἰς τὸν Ἡρακλῆν⁹⁸ ὡς
καὶ τὸ ξόανον τοῦ Ἡρακλέους τὸ ὑπὸ Δαιδάλου ποιηθὲν καὶ ἀνατε-

⁹⁵ Φιλοστρ. Ἡρωϊκ. σ. 668.

⁹⁶ Φιλοστρ. ἐν εἰρ. τ. σ. 669—671.

^{97α} Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται καὶ τὸ γεγονός ὅτι καὶ ἰδιῶται ἐκ διαφορωτάτων ὁρμώμενοι
αἰτίων ἠγόραζον ἀσμένως κειμήλια ἀνδρῶν ὀνομαστῶν, ἰδίως τῶν τῶν νεωτέρων χρόνων·
οὕτως ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Λουκιανοῦ ἠγόρασε τις ἀντὶ τρισχιλίων δραχμῶν τὸν κερα-
μεοῦν λύχνον τοῦ Ἐπικτήτου τοῦ Στωϊκοῦ (Λουκιαν. Πρὸς τὸν ἀπαιδεύτον κ. 13).

⁹⁷ Πausan. Ε. 20, 1.

^{98α} Πausan. Δ. 23, 10 καὶ 27, 1.

⁹⁸ Λουκιαν. ἐν εἰρ. τ. κ. 14. Πausan. Θ. 10, 4.

θὲν εἰς αὐτόν⁹⁹. ἔτι δὲ καὶ τὸν ἐκ μαρμάρου πεποιημένον λέοντα, ὃν ἐλέγετο ὅτι ἀνέθηκεν ὁ Ἡρακλῆς εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης, ἣν ἤρατο ἐναντίον τῶν Ὀρχομενίων καὶ τοῦ βασιλέως αὐτῶν Ἐργίνου¹⁰⁰. Πρὸς τούτοις ἐν Θήβαις ἐδείκνυντο οἱ θεμέλιοι λίθοι τοῦ μνήματος τοῦ Ἀμφίονος ὡς αὐτοὶ ἐκεῖνοι οἱ ἀκολουθήσαντες τῇ ᾠδῇ τοῦ Ἀμφίονος!¹. Ἡ Τάναγρα ἐκέκτητο ἔτι τὸ ὑπόλοιπον τῆς ἀνδράχνου, ὑφ' ἣν κατὰ τὸν Θηβαϊκὸν μῦθον ἐτράφη ὁ Ἐρμῆς². Ἐν Λεβαδείᾳ ἐδείκνυτο ὡς κειμήλιον τῶν μυθικῶν καὶ ἡρωϊκῶν χρόνων τοῦ παρελθόντος εἰκὼν τις τοῦ Τροφωνίου ὑπὸ τοῦ Δαιδάλου πεποιημένη· ἐκ δὲ τοῦ ἱστορικοῦ παρελθόντος ἡ ἀσπίς τοῦ Μεσσηνίου ἥρωος Ἀριστομένους³. Ἐπὶ τοῦ Ἑλικῶνος ἐδείκνυτο τρίπους τις, ἀνατεθείς ἐνταῦθα ὑπὸ τοῦ Ἡσιόδου, καὶ περὶ τὴν Ἴπποκρήνην πίναξ χαλύβδιος, ἐφ' οὗ ἦσαν γεγραμμένα τὰ « Ἔργα » τοῦ μεγάλου ποιητοῦ⁴. Οἱ Δελφοί, πλὴν πολλῶν ἄλλων, ἐκέκτηντο καὶ τινα θρόνον σιδηροῦν τοῦ Πινδάρου⁵, ἡ δὲ Ὀλυμπία, ἐν ἀπείροις ἄλλοις κειμηλίοις, καὶ ξίφος τοῦ Πέλοπος μετὰ χρυσῆς λαβῆς, καὶ δὴ καὶ τὸ ἐλεφάντινον κέρασ τῆς Ἀμαλθείας⁶. Ὁ ἐν Τεγέα ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς Ἀλέας εἶχε τὸ δέρμα τοῦ Καλυδωνίου κάπρου⁷. οἱ δὲ Σπαρτιᾶται ἐκαυχῶντο ὅτι εἶχον αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ ξόανον τῆς Ὀρθίας Ἀρτέμιδος, ὅπερ πάλαι ὁ Ὀρέστης καὶ ἡ Ἰφιγένεια εἶχον ἀπαγάγει ἐκ τῆς χώρας τῶν Ταύρων⁸. Ἐν Ἀμύκλαις ἐδείκνυντο εἰκὼν τῆς Κλυ-

⁹⁹ Πausan. Θ. 11, 2. καὶ 3. Καὶ ἄλλα τοῦ Δαιδάλου ἔργα ἐδείκνυντο, ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Πausanίου, ἐν Λεβαδείᾳ, ἐν Κρήτῃ καὶ ἐν Δῆλῳ (Πausan. Θ. 39, 4. 40, 2) καὶ ἐν Κορίνθῳ (Πausan. Β. 4, 5).

¹⁰⁰ Πausan. Θ. 17, 1.

¹ Πausan. ἐν εἰρ. τ. Θ. 17, 5.

² Πausan. Θ. 20, 3 καὶ 22, 2.

³ Πausan. Θ. 39, 4 καὶ 5 τέλ. 40, 2. Δ. 16, 4. 32, 5.

⁴ Πausan. Θ. 31, 3. καὶ 4.

⁵ Πausan. Ι. 24, 4.

⁶ Πausan. Γ. 19, 3 τέλ.

⁷ Πausan. Η. 47, 2 ἀρχ. Λουκιαν. Πρὸς τὸν Ἀπαίδευτ. 14.

⁸ Πausan. Γ. 16, 6.

ταιμνήστρας καὶ ἀνδριάς τοῦ Ἀγαμέμνονος, ἐνταῦθα δὲ καὶ τρεῖς ἐκ τῶν λαφύρων τοῦ πρώτου Μεσσηνιακοῦ πολέμου ἀνακείμενοι τρίποδες⁹. Ἐν Φλιοῦντι ἐδείκνυτο τὸ ἄρμα τοῦ Πέλοπος¹⁰, ἐν δὲ τῷ ἐν Εὐβοίᾳ, παρὰ τὸ Ἄργος, Ἡραίῳ ἀκροθίνια τοῦ Μενελάου ἐκ Τροίας¹¹. τοιαῦτα δὲ ἀκροθίνια ἐδείκνυντο καὶ τοῦ Σθενέλου ἐν Ἄργει¹², ἐνταῦθα δὲ ἐδείκνυντο καὶ ἀναθήματα τοῦ υἱοῦ τοῦ Οἰδίποδος Πολυνεῖκους¹³. Τέλος ἐν Τροιζῆνι ὑπῆρχεν ἐλαία αὐξηθεῖσα, ὡς ἔλεγον, ἐκ τοῦ περιφήμου ῥοπάλου τοῦ Ἡρακλέους¹⁴.

Μεταβαίνοντες νῦν εἰς τὴν κατάστασιν τῆς γενεᾶς τῆς συγχρόνου τῶν Ἀντωνίνων εὐρίσκομεν ὅτι ὑπὸ τὴν ἀφομοιωτικὴν ῥοπήν τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων, καὶ ἔνεκα ταύτης, ἐν μέσῳ τῶν ῥοπῶν, δι' ὧν οἱ Ἕλληνες τῆς Ἀχαΐας ἐπὶ μᾶλλον συνεχωνεύοντο εἰς ἐνιαῖον ἠνωμένον ἔθνος, ἐσώζοντο ἔτι σημεῖά τινα ἄξια προσοχῆς παρέχοντα μαρτύριον τῆς διαρκοῦς ἔτι ὑπάρξεως γνησίας ιδιοφυΐας τῶν διαφόρων φυλῶν καὶ πόλεων τῆς χώρας. Μεθ' οἷας μεγάλης ἀκριβείας ἐγίνωσκον οἱ Ἕλληνες τὰς μεταξὺ τῶν ποικίλων τόπων ἀποστάσεις, οὕτως ἐγίνωσκον καὶ ἀκριβέστατα νὰ καθορίζωσι τὰς μεταξὺ τῶν ποικίλων χωρῶν καὶ περιοχῶν τῶν πόλεων (ἂν μὴ τις χώρα παντελῶς ἦτο ἔρημος) ὀροθετικὰς γραμμὰς· καὶ ἐκεῖ ἔτι, ἐνθα (ὡς λ. γ. μεταξὺ Μυκηνῶν καὶ Ἄργους) πόλις τις πρὸ αἰώνων ἤδη ἦτο κατεστραμμένη καὶ ἐγκαταλελειμμένη. Ἐνιαχοῦ δὲ μόνον τὰ ἔρια εἶχον μεταβληθῆ νεωστὶ· οὕτω τὰ Ἀρκαδικὰ χωρία Στύμφαλος καὶ Ἡλεία ὑπήγοντο εἰς τὸ συνέδριον τοῦ Ἄργους¹⁵, ἡ Λέπρεος δὲ καὶ ἡ Τριφυλία φαίνεται ὅτι ἀνήκον εἰς τὴν Ἀρκαδίαν¹⁶.

⁹ Πausan. Δ. 14, 2 καὶ ἴδ. Γ. 18, 5. 19, 5.

¹⁰ Πausan. Β. 14, 3.

¹¹ Πausan. Β. 17, 3.

¹² Πausan. Β. 24, 5.

¹³ Πausan. Β. 25, 1.

¹⁴ Πausan. Β. 31, 13.

¹⁵ Πausan. Γ. 12, 3 τέλ. καὶ ἴδ. Η. 21, 1 καὶ 23. Curtius, Pelop. τόμ. 1. σ. 209.

¹⁶ Πausan. Ε. 5, 3 καὶ ἴδ. Kuhn, Röm. Verf. τόμ. 2. σ. 74.

Οὕτως ἀναφέρεται ὅτι καὶ ἐν τοῖς χρόνοις ἔτι Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ καὶ κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ τρίτου μ. Χ. αἰῶνος οὐχὶ μὲν ἐν ταῖς Ἀθήναις, ἐν τῷ ἅσκει δηλονότι αὐτῷ, ὅπερ ἦτο ὑπερπεπληρωμένον ἀλλοδαπῶν τε καὶ ξένων δούλων, καὶ ἰδίως ξένων νεαρῶν σπουδαστῶν τῶν ἐκ πάντων τῶν μερῶν τοῦ λατινικοῦ καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου μεταβαινόντων αὐτόσε, ἀλλ' ἐν τῇ μεσογαίᾳ Ἀττικῇ ἢ εὐγενῆς Ἀττικῇ γλῶσσα ἐλαλεῖτο ἔτι ἐν πάσῃ τῇ καθαρότητι αὐτῆς¹⁷. Λέγει δὲ καὶ ὁ Πausανίας ὅτι ἐν τοῖς χρόνοις αὐτοῦ ὁ ἠραιωμένος λαὸς τῶν χωρῶν τῆς Ἀχαΐας, ἰδίως ἐν Πελοποννήσῳ, ὅστις ἄλλως τοσοῦτον ἐπιμελῶς διεφύλαττε καὶ τὰ ἦθη καὶ τὰ ἔθιμα πανταχοῦ, ἔνθα δὲν εἶχον ἀναμιχθῆ μετὰ ἀρχαίων Ἑλλήνων Ῥωμαῖοι ἄποικοι ἐν μεγάλῃ πληθύνει (ὡς τοῦτο ἐγένετο ἐν Πάτραις καὶ ἐν Κορίνθῳ) διετήρει τὰς ἑλληνικὰς διαλέκτους λαλῶν αὐτὰς καὶ ἐν ταῖς πόλεσι καὶ ἐν ταῖς κώμαις. Ὡς ἰδιαιτέρως δὲ ἄξιον λόγου ἀναφέρεται ὅτι οἱ Δωριεῖς κάτοικοι τῆς ὑπὸ τοῦ Ἐπαμεινώνδου ἐλευθερωθείσης Μεσσηνίας κατὰ τοὺς χρόνους ἔτι τῶν Ἀντωνίνων πλέον πάσης ἄλλης συγγενοῦς φυλῆς διετήρουν τὴν Δωρικὴν διάλεκτον ἐν ἰδιαζούσῃ καθαρότητι¹⁸.

Πρὸς τούτοις ἐξετάζοντες ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα τὸν ἑλληνικὸν βίον καὶ τὰς τούτου ἐκδηλώσεις εὐρίσκομεν ὅτι καὶ νῦν, ὡς ἐκ πολλῶν ἐπιγραφῶν καὶ τῶν ἐν παρόδῳ σημειώσεων τοῦ Πausανίου πολλάκις μαρτυρεῖται, διετηρήθησαν ἔτι μετ' ἀξιοσημειώτου ἐπιμονῆς πλεῖστα λείψανα τῶν ἐν τοῖς ἀρχαιοτέροις καὶ τοῖς νεωτέροις χρόνοις ἀναπτυχθέντων πολιτειακῶν τύπων. Καὶ τῶν

¹⁷ Φιλοστρ. Β. Σοφιστ. Β. 1, 7. σ. 553 τέλ. καὶ 31, 1 ἀρχ. σ. 624.

¹⁸ Pausan. Δ. 27, 5 τέλ. (πρόβλ. καθόλου Στράβ. Ε. 230). Περὶ τοῦ διορισμοῦ τῆς ἐπισήμου γλώσσης ἐν Σπάρτῃ ἴδ. καὶ Φιλοστρ. Ἀπολλ. Ἰαν. Ἐπιστολ. ἀρ. 62. Ἐπεκράτουν δὲ ἔτι καὶ αἱ τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν ἐναντίον ἀλλήλων σκωπτικαὶ δυσφημίαι. Σκῶμμα τῆς Βοιωτῶν ἀγροικίας ἴδ. παρά Λουκιαν. Ζεὺς τραγωδ. 32 «ἀγροικον τοῦτ' εἶρηκας καὶ δεινῶς Βοιωτίων». Περὶ τῶν μυσαρῶν καὶ βασκάνων μαγειῶν τῶν Θεσσαλῶν γυναικῶν ἴδ. Λουκ. Ἐταιρικ. Διαλογ. Α. 2 τέλ. Δ. 1. ἀρχ. Τοιαύτης φήμης ἀπήλαυον καὶ αἱ Ἀκαρνανίδες. Ἀλκίφρ. ἐπιστ. Γ. 44.

μὲν ἐν Μακεδονίᾳ^{19α} καὶ ἐν Θεσσαλίᾳ^{19β} ὑφισταμένων ἔτι διαρκῶς ἐπαρχιακῶν συνόδων ἢ «κοινῶν» ἀπλῆν τινα καὶ σύντομον ἐνταῦθα ποιούμεθα μνειάν. Ὅτι δὲ καὶ τὸ ἐπαρχιακὸν «κοινόν» τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀχαΐας εἶχε διαρκῶς τοὺς ἄρχοντας καὶ τὰς συνόδους αὐτοῦ, περὶ τούτου πολλάκις ἐν τῇ ἀφηγήσει τῆς ἱστορίας ταύτης ἐγένετο λόγος²⁰. Τὸ αὐτὸ ρητέον καὶ περὶ τῶν Ἀμφικτυόνων, περὶ ὧν πολλάκις ἐνταῦθα ἐποιησάμεθα λόγον²¹. Οἱ Ἀμφικτυόνες (πρβλ. ἀνωτέρω σ. 318) ἐν τῇ νέα αὐτῶν ἀπὸ τοῦ Αὐγοῦστου καθιερωμένη τάξει (Τόμ. Α'. σ. 635 κξ), μετὰ τῶν ἀρχόντων, τῶν συνόδων τῶν συγκροτουμένων ἐν Θερμοπύλαις καὶ ἐν τοῖς λαμπρῶς κεκοσμημένοις Δελφοῖς, ἔχοντες καὶ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἐν Δελφοῖς ἱεροῦ τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος καὶ τῆς πανηγύρεως αὐτοῦ (πρβλ. καὶ κατωτέρω) σπουδαίως μετεῖχον τοῦ ὅλου δημοσίου βίου τῆς τότε Ἀχαΐας, εἰ καὶ ἡ αἰγλή αὐτῶν εἶχε λίαν ἐπισκιασθῆ ἐκ τῆς τῶν Πανελληνίων τοῦ Ἀδριανοῦ. Ἐτι καὶ νῦν αἱ παναρχαῖαι καθ' ἑαυτὰς συμπολιτεῖαι εἶχόν τινα ὑπαρξιν καὶ κίνησιν μηχανικὴν μετὰ τῶν ἀρχόντων αὐτῶν. Οὕτως ὑφίστατο ἔτι διαρκῶς ἡ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία μετὰ τῶν στρατηγῶν καὶ τῶν λοιπῶν αὐτῆς ἀρχόντων καὶ τοῦ εἰς Αἴγιον συνεργομένου «κοινοῦ» τῶν Ἀχαιῶν²². ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ τῶν Βοιωτῶν μετὰ τῶν Βοιωταρχῶν καὶ τοῦ ἐν τῷ ναῶ τῆς Ἀθηνᾶς Ἴτωνίας παρὰ τὴν Κορώνειαν συνεργομένου «κοινοῦ» ἢ κοινῆς συνό-

^{19α} Bœckh C. I. τόμ. 2. ἀρ. 1999. 2007. καὶ Addend. σ. 993 ἀρ. 1999b. 2007 b καὶ πρβλ. ἀνωτ. σ. 1 σημ. 10.

^{19β} Πρβλ. Leake, Travel in north. Greece ἀρ. 12 καὶ ἴδ. Digest. Biedl. 5. τόμ. 1. I. 37 (ἐκ τῶν χρόνων τοῦ Ἀδριανοῦ) καὶ βιδλ. 48. τ. 6. b. 5. § 1. (ἐκ τῶν χρόνων τοῦ Ἀντωνίου τοῦ Εὐσεβοῦς).

²⁰ Bœckh C. I. 1. ἀρ. 404. 1124 ἀρχ. 1318. 1396. 1718. 1819. ἴσως καὶ τ. 3 ἀρ. 1401. πρβλ. καὶ περὶ τῶν κοινῶν τούτων καὶ τῆς παρ' αὐτοῖς λατρείας τῶν αὐτοκρατόρων Ross, Archäologische Aufs. τόμ. 1. σ. 123 καὶ Φιλίστορ. Δ'. 4. σ. 332 κξ. ἀρ. 1.

²¹ Πρβλ. Bœckh ἐν εἰρ. τ. ἀρ. 1121 καὶ 1124 (περὶ Ἄργους). ἀρ. 1738, (περὶ Φωκίδος) ἀρ. 1058 σ. 560 (περὶ Μεγάρων) καὶ πρβλ. Πausan. I. 18, 2. 3 καὶ Z. 24, 3.

²² Bœckh ἀρ. 1124. 1186. 1307. Πausan. Z. 24, 3.

δου²³. ὁμοίως δὲ καὶ ἡ τῶν Φωκέων μετὰ τῶν Φωκαρχῶν²⁴ καὶ τῆς κοινῆς συνόδου τῆς συνεργομένης ἐν τῷ μεγάλῳ καὶ λαμπρῷ οἰκοδομήματι τῷ κειμένῳ παρὰ τὴν ἀπὸ Δαυλίδος εἰς Δελφοὺς ὁδόν, τῷ καλουμένῳ «Φωκιῶ»²⁵. Συμπολιτείαν ἀπετέλουν ἔτι καὶ οἱ πολλάκις μνημονευθέντες Ἐλευθερολάκωνες, ἧς οἱ ἄρχοντες (πρβλ. Α. Τόμ. σ. 394 σημ. 34) μνημονεύονται ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς μέχρι τοῦ Γορδιανοῦ Γ'. Ἐν Σπάρτῃ δὲ ἀκριβῶς κατὰ τοὺς πρώτους τῆς αὐτοκρατορίας αἰῶνας μέγα πλῆθος ἀναφέρεται ἐπωνύμων πατρονόμων καὶ ἐφόρων²⁶. Ὅτι δὲ καὶ ἡ γερουσία καὶ τὸ μέγα πλῆθος τῶν λοιπῶν πολιτικῶν ἀξιωματῶν διετηροῦντο ἔτι, ἐφ' ὅσον ἡ θέσις τῆς μικρᾶς πολιτείας ἐπέτρεπε πάντως τὸ τοιοῦτον· ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ ἐκκλησία τοῦ λαοῦ (ἢ ἀπέλλα) διετηρεῖτο ὡσαύτως, ἐγένετο πολὺς περὶ τούτου λόγος (Τόμ. Α. σ. 395 κξ)²⁷. Ἀλλὰ καὶ αἱ ἀρχαῖαι διαιρέσεις καὶ ὑποδιαιρέσεις τοῦ λαοῦ, ἰδίως ἡ παναρχαία εἰς φυλάς διαιρέσεις, ἦσαν ἔτι ἐν ἰσχύϊ. Πλὴν δὲ τῶν ὑπὸ ἀναριθμήτων ἐπιγραφῶν μνημονευομένων (σ. 425 κξ.) Ἀθηκαϊκῶν φυλῶν καὶ ἐν Μεγάροις κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ὑφίσταντο φυλαί. Ἐνταῦθα μνημονεύεται ἡ φυλὴ τῶν Παμφύλων²⁸, ὅπως ἐν Ἀργεὶ ἡ τῶν Δυμάνων, τῶν Ὑλλέων, τῶν Ὑρναθίων καὶ τῶν Παμφύλων²⁹. Ἐν Σπάρτῃ τὸναντίον, ἔνθα πολλάκις ἐπανευρίσκομεν τὸ ὄνομα «φυλή»³⁰, ἔχουσιν ἐκλίπει νῦν αἱ ἀρ-

²³ Böckh τόμ. 1. σ. 727 κξ. καὶ ἀρ. 1058. τόμ. 2. Addend. ἀρ. 2463 c. τόμ. 1. ἀρ. 1626. 1738. Keil, Syll. inscr. Boeot. ἀρ. 26. σ. 167. Πausan. Z. 34, 1.

²⁴ Böckh ἀρ. 1738. Keil, Syll. inscr. Boeot. ἀρ. 26. σ. 109 κξ. Πausan. I. 4, 1.

²⁵ Πausan. I. 5, 1.

²⁶ Ὁ κατάλογος παρὰ Böckh τόμ. 1. σ. 606 κξ. (612 b ὑπὸ γραμμ. 3) καὶ σ. 608. ἴδ. καὶ Hermann, Griech. Staatsalterthümer § 50, 21.

²⁷ Πausan. B. 9, 3 καὶ Γ. 11, 2. 12, 4. 8 καὶ ἴδ. Böckh C. I. τόμ. 1. σ. 605-614. Κατὰ Σουΐδαν, ἐν λ. Δικαίαρχος, ἡ περὶ πολιτείας τῆς Σπάρτης πραγματεία τοῦ Δικαίαρχου ἐπὶ μακρὸν ἔτι ἀνεγινώσκετο καθ' ἕκαστον ἔτος. πρβλ. καὶ Müller, fr. hist. Graec. II. σ. 241. 21.

²⁸ Böckh ἀρ. 1073.

²⁹ Böckh ἀρ. 1123. 1128. 1130. 1131. 1132. Curtius, Peloponn. τόμ. 2. σ. 363. 563.

³⁰ Böckh ἀρ. 1272 κξ. ἴδ. καὶ σημ. 31 καὶ πρβλ. Böckh 1. σ. 609 κξ. ἴδ. καὶ ἀρ. 1272 κξ. καὶ ἀρ. 1471.

χαῖται Δωρικαὶ ὀνομασίαι τῶν φυλῶν, ἀντὶ τούτων δὲ καλοῦνται νῦν φυλαί, καὶ ἐν ταύτῃ καὶ ἐν τῇ ἐπομένῃ χρονικῇ περιόδῳ, πολλοὶ τῶν ἀρχαίων δῆμων ἦτοι συνοικιῶν τῆς πόλεως³¹, οἷον Πιτάνη, Μεσόα, Κυνόσουρα καὶ Λίμναι. Περιπλέον ὑπῆρχον νῦν ἐν Ἄργει πλὴν ἄλλων ἄνθρωποι ἀνάγοντες τὸ γένος αὐτῶν μέχρι τοῦ Περσέως καὶ τῶν Διοσκούρων³². καὶ ἐν Σπάρτῃ δέ, ἔνθα ὁ Ῥωμαῖσμός καὶ ἐν τῇ τῶν αὐτοκρατόρων λατρεία καὶ ἐν τοῖς ὀνόμασι καὶ ταῖς οἰκογενεαῖς εἶχεν ἐπικρατήσει ἰδιαζόντως πολὺ πρὸς ταῖς οἰκογενεαῖς. αἵτινες ἐκόσμου ἐαυτὰς δι' ἀρχαίων ὑπερηφάνων ὀνομάτων, οἷον Ἀγησίλαος, καὶ πρὸς τῷ ὀνόματι καὶ τῷ γένει τοῦ Βρασίδου³³, ἐμφανίζονται ἄνθρωποι, ἰσχυριζόμενοι ὅτι εἶλχον τὸ γένος ἀπὸ τοῦ Ποσειδῶνος αὐτοῦ³⁴ ἢ ἀπὸ Ἡρακλέους ἢ ἀπὸ Διοσκούρων³⁵. Οἱ Σπαρτιάται ἰδίως εἶχοντο ἔτι ἐν τισὶ στερεῶς τῶν ἀρχαίων ἠθῶν καὶ ἐθίμων τῆς πόλεως αὐτῶν· ἄξιον δὲ ἀναγραφῆς ἐν ἐπιγραφαῖς ἐθεωρεῖτο ἂν τις ἰδιαζόντως πιστῶς ἐτήρει τὴν Λυκούργειον ἀγωγὴν. Ἐμαστιγοῦντο δὲ ἔτι ἐνταῦθα οἱ νέοι ἢ οἱ παῖδες κατὰ τρόπον αἰμάσσοντα τὸν βωμὸν τῆς Ἀρτέμιδος Ὀρθίας, παρ' ὃν ὑφίσταντο τὴν μαστίγωσιν, ἢ ἐν τῇ δοκιμασίᾳ ταύτῃ δὲ νίκη νεαροῦ τινὸς Σπαρτιάτου ἐμνημονεύετο καὶ ἐν τιμητικαῖς ἐπιγραφαῖς³⁶. Ὡς δὲ διετηροῦντο ἔτι ἐπιμελῶς καὶ ἐκαλλιεργοῦντο μέχρι τῶν σχετικῶς μεταγενεστέρων χρόνων λείψανά τινα τῆς Λυκούργειου ἀγωγῆς τῶν παιδῶν, τῆς σκληραγωγίας τῶν νέων, τῶν πολεμικῶν καὶ γυμναστικῶν ἀγώνων (οἱ

³¹ Böckh ἀρ. 1425. 1426. 1338. 1347. 1386. 1272. 1273. 1274. 1377. 1241. Πausan. Γ. 14, 2. ἴδ. καὶ Ἡρωδιαν. Δ. 8, 3.

³² Böckh ἀρ. 1124. πρβλ. ἀνωτέρω σ. 82.

³³ Böckh ἀρ. 1259. 1262. 1286. 1329. 1343. 1426.

³⁴ Böckh C. I. ἀρ. 1374. 1349.

³⁵ Böckh ἀρ. 1340. 1353. 1355. 1273.

³⁶ Οὗτος εἶναι ὁ «βωμονίχης» Τιβ. Κλαύδ. Σώφρων παρὰ Böckh ἐν εἰρ. τ. ἀρ. 1364. Πρβλ. περὶ ἐξακολουθήσεως τῆς μαστιγώσεως ταύτης ἐν Σπάρτῃ καὶ Δ. Χρυσόστομ. Λόγ. ΚΕ. σ. 281 c. καὶ Πausan. Γ'. 16, 7. Λουκιαν. Δημων. κ. 46. Ἰκαρομενιπ. κ. 16 τέλ. Ἀλκίφρ. Ἐπιστολ. 54.

περὶ τὴν πάλην ἀγῶνες τῶν ἐφήβων ἐγίνοντο ἐπὶ τῷ Πλατανιστᾶ, οἱ δὲ περὶ τὸν δρόμον ἐν τῷ Δρόμῳ) ³⁷, οὕτω φαίνεται ὅτι ἐπιμελῶς παραδιδόμενα διετηροῦντο καὶ τὰ ἀρχαῖκὰ πολεμικὰ ἄσματα, ἰδίως τὰ καλούμενα ἐμβατήρια ³⁸. Τὸ αὐτὸ δὲ ῥητέον καὶ περὶ τοῦ ἀρχαίου Δωρικοῦ ἐνοπλίου χοροῦ, τῆς πυρρίγης ³⁹, ὅστις ἐν τῷ πολεμικῷ αὐτοῦ σχήματι διετηρήθη ἐπὶ μακρὸν ἔτι ἐν Σπάρτῃ. Καὶ τὰ συσσίτια διετηροῦντο ἔτι πιστῶς ⁴⁰. Ἐν Μεσσηνίᾳ δέ, ὅπου καὶ τὰ ἀρχαῖα Μεσσηνιακὰ ὀνόματα, οἷον Κρεσπόντης καὶ Ἀριστομένης, ἦσαν ἔτι λίαν ἀγαπητὰ καὶ συνήθη ⁴¹, ἤδετο ἔτι ὁ νικητήριος παιάν, δι' οὗ πρὸ πολλῶν αἰῶνων αἱ Μεσσηνίαι γυναῖκες εἶχον κλεῖσει τὴν μεγάλην τοῦ Ἀριστομένου ἐναντίον τῶν Σπαρτιατῶν νίκην ⁴². Ἡ δὲ Τεγέα φαίνεται ὅτι διετῆρει ἔτι νῦν τὰς τέσσαρας αὐτῆς ἀρχαίας φυλάς, Κλαρεῶτιν, Ἴπποθοῖτιν, Ἀπολλωνιαῖτιν καὶ Ἀθανεᾶτιν ⁴³. Ὡς πρὸς τὰς Ἀθήνας τέλος ἀρκεῖ ἀπλῶς νὰ ἀναμνήσωμεν τὸν ἀναγνώστην τὴν ὅλην ἡμῶν ἱστορικὴν ἀφήγησιν καὶ τὰ πολλάκις ῥηθέντα περὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ λαοῦ καὶ περὶ τῆς διαρκοῦς καὶ ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ διατηρήσεως τῆς «ἐλευθερίας» τῆς πόλεως ⁴⁴ καὶ περὶ τῶν ζώντων ἔτι πολιτικῶν θεσμῶν αὐτῆς ⁴⁴. Παρακολουθοῦντες δὲ τὰ πολλὰ ἐν παρόδῳ μνημονευόμενα ὑπὸ τοῦ Λουκιανοῦ εὐρίσκομεν ὅτι πρὸς τῷ φιλοσκώμμονι καὶ τῇ εὐπετεῖ εὐτραπελίᾳ

³⁷ Δ. Χρυσост. Λόγ. ΚΕ. σ. 381 ε. Πausan. Γ. 11, 2. 14, 6 καὶ 8. 9. 20, 8.

³⁸ Δ. Χρυσост. Λόγ. Β'. σ. 31 α πρὸλ. καὶ Ἀθην. ΙΔ. κ. 33. σ. 632 τέλ. σ. 633 α. (ἐκδ. Meineke).

³⁹ Ἀθην. ΙΔ. κ. 27 σ. 631 α. (Περὶ τῆς ἐπὶ τὸ τρυφηλότερον μεταστάσεως καὶ ἐπὶ τὸ ὄρηστικώτερον καὶ πομπικώτερον διαμορφώσεως τοῦ χοροῦ τούτου ἐν Ἰωνίᾳ τε καὶ ἐν Ἀσίᾳ, καὶ ἐν ἄλλοις Ἑλληνικοῖς τόποις, ὡς ἐν Κορίνθῳ καὶ ἐν Ἀθήναις ἴδ. Friedländer, Darstell. τόμ. 5. ἐκδ. 2. σ. 325 κξ.).

⁴⁰ Πausan. Ζ. 1, 3 τέλ.

⁴¹ Πρὸλ. Curtius, Pelop. τόμ. 2. σ. 149.

⁴² Πausan. Δ. 16, 4.

⁴³ Πausan. Η. 53, 3.

⁴⁴ Λουκιαν. Νιγρίν. κ. 13. Ellissen σ. 109. Ἀριστειδ. Λογ. ΙΓ. 183. 184. 224 καὶ σ. 431.

⁴⁴ α Πρὸλ. καὶ Πausan. Α. 3, 1 ἀρχ.

τοῦ Ἀθηναϊκοῦ χαρακτῆρος διετηρεῖτο ἔτι κατὰ μέγα μέρος καὶ ἡ ἀρχαία Ἀττικὴ φιλοδικία. Ὀπωσδήποτε κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ὑφίσταντο ἔτι τὰ ἀρχαία περίφημα δικαστήρια τῶν Ἀθηναίων. Τὴν πρώτην δὲ θέσιν ἐν τούτοις πᾶσιν εἶχεν ὁ Ἄρειος πάγος, τὸ πολλάκις ὑφ' ἡμῶν μνημονευθὲν κλεινότατον τοῦτο δικαστήριον μετὰ τῶν ἀρχαίων αὐτοῦ ἐθίμων ⁴⁵, οὗ τὸ κατάστημα ἐν τοῖς χρόνοις ἔτι τοῦ Οὐιτρουβίου ἦν ἐστεγασμένον διὰ πηλοῦ καὶ οὔτινος ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Πausανίου, πλὴν ἄλλων, διετηροῦντο οἱ ἀργοί, ἤτοι ἀκατέργαστοι λίθοι, ἐφ' ὧν ἴσταντο κατήγοροί τε καὶ κατηγορούμενοι. Διετηροῦντο δὲ πρὸς τούτοις καὶ τὰ ἐν τοῖς ἀρχαιότεροις χρόνοις τοσοῦτον πολὺ μνημονευόμενα δικαστήρια ⁴⁶), ἡ Ἡλιαία, ἡ Φρεαττύς (ἡ τὸ ἐν Φρεατταῖ), τὸ « ἐπὶ Δελφινίῳ », τὸ ἐν Πρυτανείῳ, τὸ ἐπὶ Παλλαδίῳ ⁴⁶²). Ἐν παρόδῳ δὲ τέλος μνημονευτέον καὶ τοῦ λίαν ἐπιμελῶς τηρουμένου ἐθίμου τῆς διαρκούς ἐν τῷ Πρυτανείῳ σιτήσεως « πολλῶν ἐπιτιμιῶν ξένων » τῆς πόλεως Ἀθηνῶν, τῶν λεγομένων ἀεισίτων (τῶν ἱερέων τῶν μυστηρίων, τῶν ἐν ἐνεργείᾳ πρυτάνεων καὶ πολλῶν τῶν ἐν τέλει καὶ ἄλλων ἐπιφανῶν ἀνδρῶν ⁴⁶³).

Πρὸς τούτοις τοῦ βίου τῶν Ἑλλήνων, ὡς πρότερον πολλάκις ἐλάβομεν ἀφορμὴν ν' ἀναφέρωμεν (πρβλ. ἔτι σ. 350 κέξ.), σπουδαῖον κεφάλαιον ἀπετέλουν ἔτι καὶ νῦν ἡ γυμναστικὴ, ἡ ἄσκησις καὶ ἡ ἑορτὴ τῶν ἀθλητῶν ⁴⁷, ἐκ τούτων δὲ καὶ οἱ καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα διαδεδομένοι πανηγυρικοὶ ἀγῶνες. Καὶ τῶν τοιούτων ἀγῶνων ἐν τοῖς χρόνοις ἔτι τῶν Ἀντωνίνων πολλοὶ διετηρήθησαν ἐν πλεί-

⁴⁵ Πausαν. Α. 28, 5 καὶ ἴδ. Λουκιαν. Δὺς κατηγοροῦμ. κ. 4. 12. 14. Βίων Πρασ. κ. 7. Τίμ. 46. 50. Ἀριστοῦδ. Γ. σ. 107 καὶ σ. 13.

^{45α} Vitruv. II. 1. Beutler, de Athenarum fatis. σ. 37. Πausαν. ἐν εἰρ. τ.

⁴⁶ Πausαν. Α. 28, 8 μ. 12 καὶ Ahrens, de statu polit. Athen. σ. 39. Kuhn, Röm. Verf. τόμ. 2. σ. 64.

^{46α} Περὶ τούτων πρβλ. καὶ Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 491 σ. 473.

^{46β} Πρβλ. Böckh εἰς ἀρ. 190. Ahrens σ. 33 κέξ. Curtius, Att. Studien II. σ. 64 κέξ. Hermann, Gr. Staatsalth. § 127, 16.

⁴⁷ Πρβλ. ἔτι Λουκιαν. Πῶς δεῖ ἱστορίαν συγγράφειν κ. 9. 35.

στοις τόποις τῆς Ἑλλάδος. Μὴ ποιούμενοι δὲ ἐνταῦθα αὖθις λόγον περὶ τῶν τοσοῦτον συχνῶς μνημονευομένων μεγάλων ἐθνικῶν ἀγῶνων ὡς καὶ περὶ τῶν πρὸς τιμὴν τοῦ Αὐγούστου, ὡς βραδύτερον πρὸς τιμὴν πολλῶν ἄλλων Ῥωμαίων δυναστῶν, ὑπ' αὐτῶν ἐνίστε τούτων τελουμένων ἀγῶνων, ἀναφέρομεν ὡς ἐν παραδείγματι τὰς Ἀθήνας⁴⁸ μετὰ τῶν Παναθηναίων, Ὀλυμπίων, Ἐλευσινίων αὐτῶν· ἔτι δὲ τὰ Ἡράκλεια τῶν Θηβαίων⁴⁹, εἶτα τὰ ἐν Πλαταιαῖς Ἐλευθέρια (σ. 317)⁵⁰, τὰ τελούμενα ἐν τῷ ἀρχαίῳ περὶ τῆς μάχης τῶν Πλαταιῶν, παρὰ τὸν βωμὸν καὶ τὸ ἐκ μαρμάρου ἄγαλμα τοῦ Ἐλευθερίου Διός· ὡσαύτως δὲ τὰ ἐν Λεβαδείᾳ Τροφώνεια⁵¹ καὶ τὰ ἐν Θεσπιαῖς Ἐρωτίδια καὶ τὰ αὐτόθι τελούμενα Μουσεῖα (ἑορτὴν τῶν Μουσῶν) ἤτοι τὴν ἀρχαίῳ περὶ τῆς Θεσπιαῖς μουσικὴν καὶ ἀθλητικὴν ἑορτὴν⁵². Ἀναφέρονται πρὸς τούτους καὶ ἐν Μεγάροις τὰ Πύθια⁵³, ἐν Πελλήνῃ δὲ τῆς Ἀχαΐας, ἐνθα οἱ ἀθλητικοὶ ἀγῶνες ἰδιαιτέρας ἐτύγχανον ἐπιμελείας, τὰ πρὸς τιμὴν τοῦ Θεοξένου Ἀπόλλωνος τελούμενα Θεοξένια, ὧν μόνον τοῖς ἐπιχωρίοις ἐπετρέπετο νὰ μετέχωσιν⁵⁴. Ἐν Ἐπιδαύρῳ ἐτελοῦντο νῦν τὰ Ἀσκληπίδεια ἢ Ἀσκληπίεια, ἅτινα κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἐτελοῦντο ἐνίστε καὶ πρὸς τιμὴν συγχρόνως τοῦ Αὐγούστου εἴτε τοῦ ἐκάστοτε ἄρχοντος αὐτοκράτορος⁵⁵· ἐν δὲ τῷ

⁴⁸ Πρὸς πλὴν ἄλλων Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 1068. τόμ. 2. Addend. σ. 1122 ἀρ. 2810 b. γραμμ. 21. τόμ. 3. ἀρ. 5913 γραμμ. 25. Λουκιαν. Νιγριν. κ. 14 ἀρχ.

⁴⁹ Böckh ἀρ. 1068.

⁵⁰ Böckh ἀρ. 1868. 1430. 1431. Πausan. Θ. 2, 4. Keil, Syll. inscr. Boeot. ἀρ. 32. σ. 127 κξ.

⁵¹ Böckh ἀρ. 1068. Bursian, Geogr. τόμ. 1. σ. 209.

⁵² Πausan. Θ. 21, 3. Ἀθην. ΙΓ. 12. σ. 561e. Böckh τόμ. 1. ἀρ. 1429 κξ. 1586. Keil, Syll. inscr. Boeotic. σ. 32. ἀρ. 5. σ. 95. Φιλοστρ. Ἐπιστολ. σ. 359. γραμμ. 2 κξ. Hermann, Gottesdienst. Alterth. § 63, 4.

⁵³ Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 1058. 1429.

⁵⁴ Πausan. Ζ. 27, 1 τέλ.

⁵⁵ Böckh τόμ. 1. ἀρ. 1068. πρὸς ἀρ. 1124. 1186. 1429. τόμ. 2. ἀρ. 320 b. γραμμ. 15 κξ. τόμ. 3. ἀρ. 5913 γραμμ. 32.

φιλεόρτῳ Ἄργει ἢ λεγομένη Ἄσπις*, τὰ Ἑραῖα⁵⁶, ἐνῶ οἱ Ἑρμιονεῖς παρὰ τὸν ναὸν τοῦ Διονύσου τοῦ Μελαναίγιδος ἐτέλουν πρὸς τιμὴν τοῦ Θεοῦ ἐνιαυσίως ἀγῶνας μουσικῆς καὶ ἀμίλλης κολύμβου καὶ πλοίου (κωπηλασίας)⁵⁷. Πρὸς τούτοις ἐν Σπάρτῃ ἐτελοῦντο, πλὴν ἄλλων, τὰ ἀρχαῖα Οὐράνια (ἐορτὴ τοῦ Διὸς τοῦ οὐρανοῦ)⁵⁸. ἀπηγγέλλοντο δὲ ἐν τῇ αὐτῇ πόλει καθ' ἕκαστον ἔτος λόγοι ἐπὶ τοῖς τάφοις τοῦ Λεωνίδου καὶ Πausανίου (πλησίον τοῦ Θεάτρου)⁵⁹ καὶ ἀγὼν ἐτίθετο, ἐν ᾧ πλὴν Σπαρτιατῶν εἰς οὐδένα ἄλλον ἐπετρέπετο ν' ἀγωνίζεται. Ἐν Σπάρτῃ ὡσαύτως ἐτελοῦντο κατὰ τοὺς χρόνους τούτους καὶ τὰ νεωτέραν ἀρχὴν ἔχοντα Εὐρύκλεια⁶⁰, καὶ τὰ παναρχαῖα Ἰακίνθια⁶¹, ὑφίστατο δὲ ἐνταῦθα ἔτι καὶ ἡ παναρχαία λατρεία τοῦ Λυκούργου⁶². Ἐν Τεγέᾳ οὐ μακρὰν τοῦ μεγαλοπρεποῦς ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς Ἀλέας ἐτελοῦντο δύο ἀρχαῖοι ἀγῶνες οἱ καλούμενοι Ἀλεαῖα καὶ Ἀλώτια⁶³. Οἱ Φεναῖται ἐτέλουν ἔτι νῦν πρὸς τιμὴν τοῦ ἀγαπητοῦ τῆς πόλεως αὐτῶν Θεοῦ τὰ Ἑρμαῖα⁶⁴. Οἱ Μεσσήνιοι δέ, ὧν ἅπασα ἡ δόξα ἐστηρίζετο ἐπὶ τῶν ἀρχαίων αὐτῶν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνων, ἐτίμων ἔτι νῦν τὸν μέγαν ἥρωα αὐτῶν Ἀριστομένην διὰ τιμῶν καὶ λατρείας αὐ-

* Ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς καλεῖται ἡ ἐξ Ἄργους ἀσπίς (ἴδ. Böckh C. I. ἀρ. 234. Παναθήναια. Νέμεα. ἼΙ ἐξ Ἄργους ἀσπίς ἀρ. 1068. Τροφόνεια. Ἐλευθέρια ἐν Πλαταιαῖς· τὴν ἐξ Ἄργους ἀσπίδα. Παρὰ Πινδάρῳ (Ὀλυμπ. Ζ. στ. 83) καλεῖται «ὁ ἐν Ἄργει γαλκός», κατὰ τὸν Σχολιαστήν, διὰ τὸ εἶναι ἑπαθλον ἀσπίδα γαλκῆν ἴδ. Πινδ. ἐκδ. Böckh. τ. 2. σ. 152. τόμ. 3. σ. 175. καὶ ἐκδ. Christ. σ. 58. (Σ. Μ.)

⁵⁶ Böckh C. I. ἀρ. 1068. 1421. ἀρ. 1121. 1122. 1124. 1720. ἼΙ ἀρ. 2810. γραμμ. 5. ἀρ. 3208 γραμμ. 10. ἼΙΙ. ἀρ. 5804 γραμμ. 30 κξ. ἀρ. 5913. γραμμ. 20. ἀρ. 5915. Πausan. Β. 24, 2.

⁵⁷ Πausan. Β'. 35, 1.

⁵⁸ Böckh ἀρ. 1240. 1241. 1258. 1276. 1420. 1421. 1424. 1429. 1719.

⁵⁹ Πausan. Γ'. 14, 1. καὶ ἴδ. Böckh ἀρ. 1417. 1421.

⁶⁰ Böckh I ἀρ. 1239. 1240. 1423. 1425. 1427. ἼΙ σ. 739 ἀρ. 3208 γραμμ. 20. ἼΙΙ. σ. 786 ἀρ. 5913 γραμμ. 34.

⁶¹ Böckh C. I ἀρ. 1256. 1341 κξ. 1362. 1364. πρόσλ. Πausan. Γ. 16, 5.

⁶² Böckh ἀρ. 1440.

⁶³ Πausan. Η. 47, 3

⁶⁴ Πausan. Η. 14, 7.

τοῦ ὡς ἥρωος ⁶⁵ (καθ' ὃν τρόπον οἱ Μεγαλοπολιῖται τὸν μέγαν αὐτῶν Φιλοποίμενα ⁶⁶ καὶ ἡ Σικυῶν τὸν Ἄρατον ⁶⁷) καὶ ἐτέλουν ἔτι τοὺς ἀρχαίους ἱεροὺς ἀγῶνας πλησίον τοῦ πρὸ αἰώνων τοσοῦτων δεινῶν αἰτίου γενομένου ναοῦ τῆς Λιμνάτιδος Ἀρτέμιδος ⁶⁸.

Ἄλλὰ τοῦ ὑψίστου σεβασμοῦ ἐτύγχανον ἔτι παρ' Ἑλλησιν οἱ ἀγῶνες οἱ Ὀλυμπιακοί ⁶⁹. Ἐπι περὶ τὰ τέλη τοῦ δευτέρου μ. Χ. αἰῶνος πολλαὶ χιλιάδες ἀνθρώπων πάσης τάξεως τῶν λαλούντων Ἑλληνιστὶ συνέρρεον κατὰ τὴν τέλεσιν τῆς παναρχαίας ταύτης πανελληνίου ἑορτῆς εἰς τὴν παρὰ τὸν Ἀλφειὸν πεδιάδα ⁷⁰. Ἐνταῦθα δὲ ἐφηρμόζοντο ἔτι αὐστηρῶς, ἐνεργοῦντα ἀκριβῶς καὶ ἀναλλοιώτως, τὰ ἔθιμα, ἢ τάξεις, οἱ τύποι καὶ τὰ νόμιμα, οἷα πρὸ αἰώνων ὑφίσταντο ⁷¹. Ἐπι νῦν ὑπῆρχον οἱ 10 Ἑλλανοδίκαι, καὶ εἰς τὰς Ἑλληνίδας γυναῖκας ἐπετρέπετο νὰ πατῶσιν ἐν τοῖς εἰθιμιμένοις χρόνοις μόνον τὴν κατωτάτην κρηπίδα (τὴν καλουμένην πρόθυσιν) τοῦ μεγάλου θυσιαστηρίου τοῦ Ὀλυμπίου Διός, ἔμενε δὲ ἀδιάσειστος καὶ ὁ νόμος ὁ ἐπὶ ποινῇ θανάτου ἀπαγορεύων εἰς τὰς γυναῖκας νὰ θεῶνται τοὺς ἀγῶνας ⁷². Ἐπι νῦν οἱ ἀπόγονοι Φειδίου τοῦ Ἀθηναίου εἶχον τὸ γέρας ἦτοι τὸ τιμητικὸν ἀξίωμα τῶν

⁶⁵ Πausan. Δ'. 14, 5. 32, 3.

⁶⁶ Πρὸβλ. τόμ. 1. σ. 277 καὶ ἴδ. Curtius, Pelop. τόμ. 1. σ. 335. σημ. 5.

⁶⁷ ἴδ. ἀνωτ. σ. καὶ Πausan. Β. 9.

⁶⁸ Curtius, Pelop. II. σ. 157.

⁶⁹ Πausan. Ε. 10, 1.

⁷⁰ Πρὸβλ. πλὴν ἄλλων Λουκιαν. περὶ τῆς Περειγρίν. τελευτ. κεφ. 1. 22. καὶ κ. 35. Οἱ Ῥωμαῖοι ἐν Ἀχαΐα ἐπαρχιακοὶ ἄρχοντες καὶ οἱ ἄνδρες οἱ κοινωνικῆς περιωπῆς διέμενον, διαρκουσῶν τῶν ἑορτῶν, ἐν τῷ καλουμένῳ Λεωνίδαίῳ, κτιρίῳ κειμένῳ κατὰ τὴν εἴσοδον τῆς Ἀλτεις, ἔνθα ἔληγεν ἡ πομπικὴ ὁδὸς (Πausan. Ε. 15, 2 «τόδε ἐκτός μὲν τοῦ περιόλου τοῦ ἱεροῦ τὸ Λεωνίδαῖον, τῶν δὲ ἐσόδων πεποιήται τῶν ἐς τὴν Ἀλτιν κατὰ τὴν πομπικὴν, ἢ μόνη τοῖς πομπεύουσιν ἐστὶν ὁδὸς... κατ' ἐμὲ δὲ ἐς αὐτὸ Ῥωμαῖοι ἐσφιζοντο οἱ τὴν Ἑλλάδα ἐπιτροπεύοντες». ἴδ. καὶ Curtius, Pelop. II σ. 70). Ὅτε κατὰ τὸ τέλος τῶν ἑορτῶν τὰ πλήθη ἐξήρχοντο ἀθρόα, «οὐκ ἦν εὐπορῆσαι ὀχλήματος» Λουκιαν. π. Περειγρ. τελ. 35 πρὸβλ. καὶ Ἡροδοτ. ἢ Ἀετιων. 8 («καὶ ὑποδέχεται πόλις ἡ ἀρίστη οὔσα οὐ κατὰ Πίσαν μὰ Δί' οὐδὲ τὴν κείθι στενοχωρίαν καὶ σκηνὰς καὶ καλύβας καὶ πνίγος»).

⁷¹ Πρὸβλ. καὶ Φιλοστρατ. Ἡρωϊκ. σ. 679. Πausan. Ε. 21, 5.

⁷² Πausan. Ε. 9, 5. 13, 5 καὶ 6, 5.

φαιδρυντῶν τοῦ μεγάλου ἀγάλματος τοῦ Διὸς (ἔργον ἔχοντες δηλονότι τὸ φαιδρύνειν, ἦτοι «τὸ καθαίρειν τὸ ἄγαλμα ἀπὸ τῶν προσιζανόντων») ⁷³. Ἔτι νῦν ἐν τῷ ἐν Ὀλυμπία βουλευτηρίῳ τῶν Ἡλείων ἀρχόντων οἱ ἀθληταὶ καὶ οἱ τούτων γυμνασταί, οἱ πατέρες καὶ οἱ ἀδελφοὶ ὑπεχρεοῦντο νὰ ὀμνύωσιν ἐπὶ «τομίῳν κάπρου» (ἦτοι ἐπὶ κάπρου εἰς θυσίαν ἐσφαγμένου), ὅτι οὐδὲν παράνομον ἔμελλον νὰ πράξωσιν ἐναντίον τοῦ Ὀλυμπιακοῦ ἀγῶνος, ἰδίως δὲ οἱ ἀθληταὶ ὑπεχρεοῦντο νὰ ὀμνύωσιν ἐκ περισσοῦ ὅτι ἐντὸς δέκα μηνῶν ἐξετελέσθησαν ὑπ' αὐτῶν ἀκριβῶς πάντα τὰ πρὸς ἄσκησιν· καὶ οἱ ἄνδρες δὲ οἱ τεταγμένοι νὰ κρίνωσι τοὺς εἰς τὸν ἀγῶνα προσερχομένους νέους ἢ τοὺς ἵππους τοὺς ἀγωνιζομένους ἔδει νὰ ὀμνύωσιν ὅτι ἔμελλον νὰ κρίνωσιν ἀποβλέποντες πρὸς τὸ δίκαιον καὶ οὐχὶ δεχόμενοι δῶρα, καὶ νὰ τηρῶσιν ἐν ἀπορρήτῳ τὰ ἀφορῶντα τὸν δοκιμαζόμενον ⁷⁴. Καὶ νῦν ὁ στέφανος τοῦ Ὀλυμπιονίκου ἐθεωρεῖτο κτῆμα πολυτιμώτατον ⁷⁵. ἡ δὲ δόξα τοῦ εἶναι τινα Ὀλυμπιονίχην ἢ κατάγεσθαι ἐξ οἴκου Ὀλυμπιονίκου ἐπεζητεῖτο καὶ ἐξετιμᾶτο ἐν τοῖς Ἑλλησι τῶν χρόνων τούτων ὡς δίπλωμα εὐγενείας ⁷⁶. Καὶ νῦν ἔτι ἔθος ἦτο νὰ ἐπιδεικνύηται κατὰ προτίμησιν ἐν Ὀλυμπία πᾶν ὅ,τι κάλλιστον καὶ τιμιώτατον παρῆγε τὸ Ἑλληνικόν. Ἐπεδείκνυντο δὲ ἰδίως πρὸς τὴν ἐν Ὀλυμπία φιλότεχνον καὶ περὶ τὴν τέχνην ἔμπειρον κοινωνίαν αἱ ἐπιτυχεῖς εἰκονογραφίαι ⁷⁷. Ἀνήκουστον δ' ὄλως καὶ ἀλλοκότως φρικῶδες ἦτο τὸ θέαμα, ὅπερ ὁ κυνικὸς Περειγρίνος Πρωτεύς (ἴδ. κατω-

⁷³ Πausan. E. 11, 5.

⁷⁴ Πausan. E. 24, 2. Curtius, Pelop. τόμ. 2. σ. 67. Πρὸς καὶ τὴν ἀξιόλογον περιγραφὴν τῶν ὑπὸ τῶν Ἑλλανοδικῶν γινομένων, ὅτε οὗτοι ἐκλήρουν «ὄν τινα ᾧ τινι χρῆ παλαίειν ἢ παγκρατιάζειν» παρὰ Λουκιαν. Ἐρμωτισμ. ἢ περὶ αἵρεσ. κ. 39 καὶ 40.

⁷⁵ Φιλοστρ. Β. Σοφιστ. Β. 25, 6 σ. 611. τέλ. Γαληνοῦ «περὶ τῶν Ἱπποκράτους καὶ Πλάτωνος δογμάτων» E. 5. σ. 463. Ἐπικτῆτου Ἐγχειριδ. κ. 29. πρὸς Διατριβ. Γ. 15. Περὶ τοῦ ἐν Τιτάνη χαλκοῦ ἀνδριάντος τοῦ Γρανιανοῦ τοῦ Σικυωνίου, τοῦ «νίκας ἀνελομένου Ὀλυμπίασι δύο μὲν πεντάθλου, καὶ σταδίου τὴν τρίτην, διαύλου δὲ ἀμφοτέρα» ⁷⁸. Πaus. Β. 11, 8.

⁷⁶ Φιλοστρ. Β. Σοφιστ. Β. 25, 6. σ. 611 τέλ. πρὸς καὶ Λουκιαν. Δημων. κ. 16.

⁷⁷ Λουκιαν. Ἡροδοτ. ἢ Ἀετίων. κ. 4. 5.

τέρω) παρέσχεν ἐν Ὀλυμπίᾳ εἰς τοὺς Ἑλληνας καύσας ἑαυτὸν ἔκουσίως ἐπὶ τῆς πυρᾶς.

Καὶ ἄλλα δ' ἔτι ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀνεμίμνησκον τοὺς ἀρχαίους χρόνους. Ὡς ἐρρήθη, ἐν ταῖς λαμπραῖς ἡμέραις τοῦ μεγάλου παρελθόντος τῆς Ἑλλάδος ἐξετίθετο ἐν Ὀλυμπίᾳ εἰς θέαν, πρὸς χαρὰν τῶν Ἑλλήνων, πᾶν ὅ,τι ἦτο σέμνωμα τοῦ εὐγενοῦς Ἑλληνικοῦ ἔθνους. Πρὸ πάντων δὲ οἱ μεγάλοι ἄνδρες τοῦ Γένους, οἱ ἥρωες τοῦ ξίφους, οἱ περικλεεῖς πολιτικοὶ καὶ οἱ ἄνδρες οἱ διὰ τῆς παιδείσεως αὐτῶν περικοσμοῦντες τὸ Γένος, ἦσαν τὸ λαμπρότατον κόσμημα τῆς περὶ τὸν Ἀλφειὸν συνερχομένης ἐθνικῆς συνόδου. Εἰς τοῦτο δὲ ἔμενον ἔτι πιστοὶ καὶ οἱ Ἑλληνες τοῦ δευτέρου μ. Χ. αἰῶνος. Μεγάλους πολιτικούς ἄνδρας καὶ στρατηγούς δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ ἀναδεικνύη τότε ἡ Ἑλλάς. Ἀλλ' ἀντὶ τούτων ἡ ζῶσα γενεὰ ἠσμένιζε βλέπουσα τὴν παρουσίαν καὶ ἀκούουσα τὴν πομπώδη φρασεολογίαν τῶν ἀνδρῶν, ὧν ἐθαυμάζετο ἡ τέχνη κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, πρὸ πάντων τῶν σοφιστῶν! Τὸ τοιοῦτον δὲ συνῆδεν ἐντελῶς πρὸς τὸν χαρακτῆρα τοῦ τότε Ἑλληνικοῦ κόσμου! Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, καθ' οὓς ἐκ τοῦ ἀρχαίου μεγαλείου τῆς Ἑλλάδος ἔμενε μόνον ἡ παντοδαπὴ ἀνάμνησις, καθ' οὓς μόνον τὰ ὑπερήφανα ἔτι μνημεῖα ὑπελείποντο ὡς εὐγλωττοὶ μάρτυρες τοῦ μεγάλου παρελθόντος καὶ ἡ ξηρὰ πεζότης τοῦ καθημερινοῦ βίου διὰ τῆς ἐπιμελείας κοσμημάτων χαριέντων παντοίων ἐζήτει νὰ καλυφθῇ ἐν τῇ εὐδαίμονι αὐταπάτῃ, ἐν τούτοις ἀκριβῶς τοῖς χρόνοις παρῆσαν ἐν τοῖς ἀγῶσι καὶ οἱ πομπώδεις ῥητορες, ὧν οἱ λόγοι μετὰ τῶν φανταστικῶν αὐτῶν ἀνθέμων καὶ τοῦ ἀφειδοῦς πατάγου τῶν ῥημάτων, μετὰ τοῦ κρότου τοῦ πυροτεχνήματος καὶ τῶν καλλωπιστικῶν αὐτῶν χορῶν ἐξετέλουν τὸ ἔργον αὐτῶν ἐν τοῖς ὀπισθίοις εὐρυτάτοις χώροις τῆς μεγάλης ἱστορίας τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Νῦν, ἀντὶ τῶν ἀρχαίων μεγάλων ἀνδρῶν, οἱ μεγάλοι καλλιτέχναι τοῦ λόγου σοφισταί, οἱ ἐξ Ἀθηνῶν καὶ ἐξ Ἀσίας, ἐπεδείκνυον αὐταρέσκως εἰς τοὺς καταπλησσομένους Ἑλληνας τὴν τέχνην καὶ τὸν πλοῦτον καὶ τὸ πλῆθος τῶν

φιλομαθῶν ὁμιλητῶν αὐτῶν, ἵνα κατὰ τὸ σύνηθες προσαγορεύονται μετὰ ζωηρᾶς συμπαθείας. Ὁ μέγας Ἡρώδης ὁ Μαραθώνιος, ὁ πολυύμνητος εὐεργέτης τῆς ἐνδεοῦς νῦν Ὀλυμπιακῆς πανηγύρεως (σ. 476), ἐνεκωμιάζετο ἐνταῦθα ὡς νέος Δημοσθένης⁷⁸, ἐνῶ ὁ Θερασίτης αὐτοῦ, ὁ κυνικός Περεγρίνος Πρωτεύς, οἰκειὸς ὡσαύτως ξένος ἐν τῇ ἐορτῇ ταύτῃ, τοσοῦτον ὀλίγον ἐνταῦθα ἠὺδοκίμει (σ. 476), ὅσον καὶ τὸ Ὀμηρικὸν αὐτοῦ πρότυπον. Οὕτω προσήρχετο εἰς ταύτην ὡς καὶ εἰς ἄλλας πανηγυρικὰς ὁμηγύρεις ὁ κλεινὸς καὶ ἀξιάγαστος καθηγητὴς Ἀθηνῶν Ἀδριανὸς ὁ Τύριος, μαθητὴς τοῦ Ἡρώδου, ἐν μεγάλῃ πομπῇ καὶ περιστοιχούμενος ὡς ὁ Ἡρώδης, ὑπὸ λαμπρᾶς ἀκολουθίας σπουδαζόντων νέων⁷⁹. Ὡσαύτως δὲ ἐπὶ τοῦ Καρακάλλα (πρβλ. σ. 514) ὁ χρηστὸς καθηγητὴς Ἀθηνῶν Ἰππόδρομος ὁ Λαρισσαῖος, ὁ μετὰ ἰδιαζούσης ἀγάπης ἐπισκεπτόμενος τὰς Ἑλληνικὰς πανηγύρεις, ἐτέλει λαμπροὺς θριάμβους ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ, τοῦ νεαροῦ Φιλοστράτου τοῦ Λημνίου⁸⁰. Ἀλλὰ καὶ περὶ τοὺς ῥήτορας συνέβαινεν ἐνίοτε τότε ὅ,τι περὶ τοὺς ἀθλητάς. Ὡς δηλονότι (πρβλ. Τόμ. Α'. σ. 559) ἐν τοῖς γυμνικοῖς ἀγῶσιν ἀθληταὶ τινες ζητοῦντες ἐκ παντὸς τρόπου νὰ φανῶσι νικηταὶ διέφθειρον χρήμασι πολλοῖς τοὺς δεδοκιμασμένους ἀθλητάς⁸¹ ἢ (ὅπως λ. γ. ἐπὶ τοῦ Ἀδριανοῦ ἐν Ὀλυμπ. 226, 1) δύο ἀγωνισταὶ ἐφωράθησαν συνεννοηθέντες πρὸς ἀλλήλους κρυφίως περὶ τῆς νίκης ἐπὶ χρήμασι καὶ ἐπὶ τούτῳ ἐτιμωρήθησαν αὐστηρῶς⁸², οὕτως ἐν τοῖς παρὰ πᾶσιν ἀγαπητοῖς τούτοις ἀγῶσι⁸³

⁷⁸ Φιλοστρ. Β. Σοφ. Α. 25, 7. σ. 539. Β'. 1, 9 σ. 557. πρβλ. καὶ σ. 564 κξ.

⁷⁹ Φιλοστρ. Β. Σοφ. Β. 10, 2. σ. 587.

⁸⁰ Φιλοστρ. αὐτόθι Β. 27, 3 τέλ. σ. 617 καὶ ἴδ. πρὸς τούτοις ἐν εἰρ. τ. κ. 4 σ. 618.

⁸¹ Πρβλ. Φιλοστρ. Γυμναστικόν. κ. 3.

⁸² Πausan. Ε. 21, 6. 7.

⁸³ Εἰς τὰ ἐν τῷ κεφαλαίῳ 1. σ. 132 σημ. 2 εἰρημένα ἐπισυνάπτομεν ἐνταῦθα καὶ τὸδε, ὅτι κατὰ τὸ τέλος τῆς περιόδου, ἧς πραγματευόμεθα τὴν ἱστορίαν, ὀνομαστοὶ κατεστάθησαν οἱ ἐν Ἀντιοχείᾳ καλούμενοι Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες, οὓς ἐτέλουν οἱ Ἀντιοχεῖς ἀγοράσαντες παρὰ τῶν Ἡλείων τὸ πρὸς τοῦτο δικαίωμα. Κατὰ τὰ ὑπὸ Μαλακᾶ ἱστορούμενα αἱ δημοτικαὶ ἀρχαὶ τῆς Ἀντιοχείας τὰ πρὸς τέλεσιν τῶν ἀγῶνων τούτων προωρι-

καὶ ῥήτορες τινες δὲν ἀπείχοντο τοιούτων τινῶν κακῶν παιγνίων. Ἰδιαζόντως ἤρεσκον τὰ λαμπρὰ « αὐτοσχεδιάσματα » σοφιστῶν ἐπιφανῶν. Συνέβη δέ ποτε καὶ τότε: σοφιστῆς τις πρὶν ἢ συμφορῆση λόγον τινά, κατὰ τὸν Αἰσώπου κολοῖον, « ἐκ ποικίλων ἀλλοτριῶν πτερῶν », παρεκάλεσέ τινα φίλον νὰ ζητήσῃ παρ' αὐτοῦ νὰ ἀγορεύσῃ « ἐξ ὑπογυίου » ἔχων ὡς ὑπόθεσιν ἀκριβῶς τὴν τοῦ συμφορητοῦ ἐκείνου λόγου. Ἀλλὰ τὸ τόλμημα ἀπέτυχεν· ἡ ἀπάτη ἐφωράθη, διεγνώσθησαν δὲ τὰ ποικίλα ἐκ τῶν πρὸ ὀλίγου χρόνου εὐδοκιμησάντων ῥητόρων κλαπέντα συστατικὰ τοῦ λόγου. Τὸ γεγονός προεκάλεσεν ἐν Ὀλυμπία γέλωτα πολλὴν τῶν ἀκουόντων, ἐπήνεγκε δὲ καὶ ἔχθραν σφοδρὰν μεταξὺ τοῦ φωραθέντος σοφιστοῦ καὶ τῶν καταφωρασάντων αὐτόν! ⁸⁴. Ταῦτα ἦσαν τὰ σκιερὰ μέρη τοῦ νέου τούτου τρόπου τοῦ λαμπρύνειν τὴν ἀρχαίαν παρὰ τὸν Ἀλφειὸν τελουμένην πανελλήνιον ἑορτήν.

Καὶ ἐν τοῖς Πυθίοις δὲ ἐν τοῖς χρόνοις ἔτι τοῦ Γελλίου, ἦτοι περὶ τὰ τέλη τοῦ δευτέρου αἰῶνος συνήρχετο « πᾶσα ἡ Ἑλλάς ⁸⁵ ». Μέγιστον διαφέρον ἐπὶ τῇ ἑορτῇ ταύτῃ εἶχον ἰδιαζόντως ὅλως οἱ

σμένα χρήματα ἐδαπάνων ἀπὸ μακροῦ χρόνου πρὸς ἴδιον αὐτῶν ὄφελος· ἀλλ' οἱ Ἀντιοχεῖς οἱ ἐκθύμως ἐφιέμενοι τούτων τε καὶ τῶν ἄλλων ἀγῶνων κατώρθωσαν τέλος νὰ ἐκδοθῇ διάταγμα τοῦ αὐτοκράτορος Κομμόδου, δι' οὗ διετάσσετο ἵνα οἱ χρηματικοὶ ἐκεῖνοι πόροι δαπανῶνται πρὸς τὸν προωρισμένον αὐτῶν σκοπὸν καὶ κατὰ πᾶν πέμπτον ἔτος, ἐν μηνὶ Πανέμῳ ἢ Λύῳ (Ἰουλίῳ ἢ Αὐγούστῳ), τελῶνται τὰ Ἀντιοχικὰ Ὀλύμπια πρὸς τιμὴν τοῦ Ὀλυμπίου Διός. Οἱ ἀγῶνες οὗτοι ἐτελέσθησαν τὸ πρῶτον κατὰ τὸ 260 ἔτος τῆς Ἀντιοχικῆς χρονολογίας (ἦτοι τῷ 212 μ. Χ. ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Καρακάλλα ἴδ. Clinton, Fast. Roman. I. σ. 220 καὶ Kuhn, Städt. Verfass. des Röm. Reiches. τόμ. 1. σ. 114), ἐξελέγησαν δὲ συγχρόνως οἱ τῶν ἀγῶνων ἐπιστάται, ἐν οἷς καὶ ὁ καλούμενος ἀλυτάρχης (ὁ ἰδιαιτέρος ἱερεὺς τῆς πόλεως Ἀντιοχείας), οὗ τὸ ὄνομα (ἀλυτάρχης) ἐλήφθη ὡσαύτως ἐκ τῶν Ἡλείων. Μαλαλ. IB. σ. 249 283-289 ἐκδ. Βόννης. Ἡ ἑορτὴ τῶν Ὀλυμπίων τούτων διήρκεσε πολλάκις διακοπεῖσα, ἢ κατὰ λίαν ἀορίστους καὶ ἀκανονίστους μακρὰς περιόδους συγκροτουμένη, μέχρι τοῦ 568 τῆς Ἀντιοχικῆς χρονολογίας ἦτοι μέχρι τοῦ 520 μ. Χ., ὅτε ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστίνος Α. ἀπηγόρευεν αὐτὴν ὀριστικῶς. Μαλαλ. ἐν εἰρ. τ. καὶ ἴδ. καὶ IZ. σ. 417 Kuhn, ἐν εἰρ. τ. σ. 114. Clinton ἐν εἰρ. τ. σ. 220 καὶ 738.

⁸⁴ Λουκιαν. Ψευδολογιστ. ἢ περὶ τῆς Ἀποφράδος κατὰ Τιμάρχου κ. 5. 6. 7.

⁸⁵ A. Gell. N. A. XII. 5, 1.

Θεσσαλοί· ὅστις δὲ τούτων καὶ ἅπαξ μόνον προΐστατο τῶν Πυθίων « ἐδόκει μέγας ἐν Θεσσαλία εἶναι ». Δις δὲ μέγας ἦν ἐκεῖνος, εἰς ὃν δις ἐλάγχανεν ἡ τοιαύτη τιμὴ· τοιοῦτος δ' ἦτο ὁ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Σεπτιμίου Σεβήρου καὶ τοῦ Καρακάλλα ἀκμάσας περικλεῆς σοφιστῆς Ἰππόδρομος ὁ Λαρισσαῖος, οὗ περίφημος κατέστη ἡ ἐν τοῖς Πυθίοις προεδρία « ἡ πλούτῳ τε ὑπερενεγκοῦσα τοὺς πρὸ αὐτοῦ καὶ κόσμῳ τῷ περὶ τὸν ἀγῶνα καὶ μεγέθει γνώμης καὶ δικαιοσύνητι βραβευοῦσα τὸ εὐθὺς ἐν τῇ διανομῇ τῶν τῆς νίκης βραβείων » (σ. 512) ⁸⁶. Τὸ μέγα ὑπὲρ τῶν Ἴσθμίων διαφέρον τῶν Ἑλλήνων μαρτυρεῖται κατὰ τρόπον ἀξιομνημόνευτον ὑπὸ ἐπισήμου τινὸς μαρτυρίας ἀναφερούσης τὴν μετὰ μακροχρόνιον ὀλιγωρίαν νέαν λαμπρὰν διακόσμησιν τοῦ ἱεροῦ ἐν χρόνῳ ἀναγομένῳ πιθανῶς εἰς τοὺς μετὰ τὴν περιήγησιν τοῦ Πausανίου χρόνους· πρόκειται δηλονότι περὶ τοῦ ἐν ἐπιγραφικῷ τινι μνημείῳ διατηρουμένου καταλόγου τῶν οἰκοδομικῶν καὶ τῶν ἄλλων ἔργων, ἅτινα ὁ Κορίνθιος ἱερεὺς Πόπλιος Λικίνιος Πρίσκος Ἰουεντιανὸς ⁸⁷) ἐπετέλεσεν ἐνταῦθα τὰ μὲν ἐξ ἰδίων ἐκτελέσας, ἄλλα δὲ ὡς ἀγορανόμος τοῖς θεοῖς παραδούς. Οὗτος κατεσκεύαζε τὰς καταλύσεις τοῖς ἀπὸ τῆς οἰκουμένης ἐπὶ τὰ Ἴσθμια παραγινομένοις ἀθληταῖς· ὁ αὐτὸς καὶ τὸ Παλαιμόνιον ἐν τοῖς περικοσμήμασι ⁸⁸ καὶ τὸ ἐναγιστήριον καὶ τὴν ἱεράν εἰσοδὸν ⁸⁹ καὶ τοὺς τῶν πατρῶν θεῶν βωμοὺς σὺν τῷ περιβόλῳ καὶ προνάῳ καὶ τοὺς ἐγκριτηρίους οἶκους* καὶ τοῦ Ἥλιου τὸν ναὸν καὶ τὸ ἐν αὐτῷ ἄγαλμα καὶ τὸν περίβολον τῆς ἱερᾶς νάπης καὶ τὸν ἐν αὐτῇ ναὸν Δήμητρος καὶ Κόρης καὶ Διονύσου καὶ Ἀρτέμιδος σὺν τοῖς ἐν αὐτοῖς ἀγάλμασι

⁸⁶ Φιλοστρ. Β. Σ. Β. 27, 2. ἀρχ. σ. 616. Περὶ τοῦ μεγάλου διαφέροντος, ὅπερ εἶχον καὶ οἱ Ἀντωνῖνοι καὶ οἱ Ῥόδιοι εἰς τὰ Πύθια καὶ εἰς τὰ Νέμεα, ἴδ. Böckh C. I. II ἀρ. 2529.

⁸⁷ Ἡ ἐπιγραφή εὑρίσκεται παρὰ Böckh C. I. I. ἀρ. 1104, ἐνθα ὁ Πρίσκος ἀναφέρεται ὡς ἀρχιερεὺς διὰ βίου (ἐν ἀρ. 1105 ὁ Πρίσκος λέγεται ἀπλῶς ἱερεὺς). Περὶ τῶν οἰκοδομικῶν ἔργων ἴδ. καὶ Curtius, Pelop. II. σ. 544 κξ.

⁸⁸ ἴδ. περὶ τούτων Pausan. Β. 2, 1. Curtius, ἐν εἰρ. τ. σ. 541 κξ.

⁸⁹ Πιθανῶς τὴν κυριωτέραν πύλην τοῦ Περιβόλου, Curtius, σ. 596. σημ. 90.

* Ἐν οἷς δηλονότι ἐδοκιμάζοντο οἱ ἀθληταί. (Σ. Μ.).

καὶ προκοσμήμασι καὶ προνόοις. Ὁ αὐτὸς τοὺς ναοὺς τῆς Εὐετηρίας καὶ τῆς Κόρης καὶ τοῦ Πλούτωνος καὶ τὰς ἀναβάσεις καὶ τὰ ἀναλήματα, ὑπὸ σεισμῶν καὶ παλαιότητος διαλελυμένα ἐπεσκεύασεν· ὁ αὐτὸς τέλος καὶ τὴν στοάν τὴν πρὸς τῷ σταδίῳ σὺν τοῖς κεκαμαρωμένοις οἴκοις καὶ περικοσμήμασιν ὑπὲρ ἀγορανομίας ἀνέθηκεν⁹⁰.

Τὰ Νέμεα⁹¹ πρὸ πάντων ἐν Ἄργει μεγάλης ἐτύγχανον τιμῆς. Καὶ ἐνταῦθα (κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Βοιωτοῦ ἐκείνου Ἐπαμεινώνδου σ. 80) ὁ πλούσιος Ὀνησιφόρος ὁ Ἄργεῖος ὡς ἀγωνοθέτης ἐν τοῖς Ἡραίοις καὶ τοῖς Νεμέοις πάντας τοὺς μετασχόντας τῆς πανηγύρεως εἰστίασε λαμπρῶς ἐξ ἰδίων ἐπὶ δύο συνεχεῖς ἡμέρας καὶ ἀπένειμε δῶρον εἰς πάντα μὲν Ἄργεῖον ἀνὰ τέσσαρας, εἰς πάντα δὲ ἄλλον ἐλεύθερον ἀνὰ δύο δραχμάς, εἰς πάντα δὲ τοὺς κοινωνοὺς τῆς ἑορτῆς παρέσχε δωρεὰν ἔλαιον ἐν τοῖς λουτροῖς καὶ ἐν τοῖς γυμνασίοις καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῶν ἀγώνων⁹². Ὡσαύτως δὲ καὶ ἐν τοῖς Νεμέοις ὁ Τιβέριος Κλαύδιος Διόδοτος ὁ Ἄργεῖος, ὡς φαίνεται πρὸ τοῦ Ὀνησιφόρου ἐκείνου, οὐ μόνον πᾶσι τοῖς μετέχουσι τῆς πανηγύρεως διένειμεν ἔλαιον δωρεάν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν Δία τὸν Νέμειον ἐθυσίασε τελείαν ἑκατόμβην· ἀντὶ τούτων δὲ ἡ φυλὴ αὐτοῦ, ἡ τῶν Δυμάνων, παρέσχε αὐτῷ τὰς τοῦ Περσέως καὶ τοῦ Ἡρακλέους τιμὰς καὶ ἀπένειμεν αὐτῷ τὸ δικαίωμα τοῦ φορεῖν χρυσοῦφαντον στολήν!⁹³.

Πρὸς τῇ πανηγυρικῇ λαμπρότητι τῶν τε τοπικῶν καὶ τῶν μεγάλων πανελληνίων ἀγώνων πρέπει νὰ μνημονεύσωμεν ἐν τέλει καὶ τῶν λίαν πολυπληθῶν ποικιλωτάτων λατρειῶν, αἵτινες μετ' ἀδικασίστου ἐπιμονῆς διετηρήθησαν ἐν Ἑλλάδι μέχρι τῶν χρόνων

⁹⁰ Τῶν ἐν τῷ Ἴσθμῷ ἱερῶν τῶν χρόνων ἐκείνων τὴν περιγραφὴν ἴδ. παρὰ Κουρτίῳ ἐν εἰρ. τ. σ. 540 μ. 541. Πausan. B. 1, 7. μ. 2, 2.

⁹¹ Περὶ τῆς ἑορτῆς τῶν Νεμέων τῆς τελομένης ἐν τῷ ἐν Νεμέῳ ἄλσει καὶ παρὰ τὸ Ἄργος ἴδ. Πausan. B. 15, 2 καὶ 24, 2.

⁹² Böckh ἀρ. 1122.

⁹³ Böckh ἀρ. 1123.

τούτων καὶ ἐν αἷς διεσώθη ὡσαύτως ἰκανὸν μέρος τοῦ ἀρχαίου βίου. Πᾶσα ἡ ἐσωτερικὴ πτώσις τῆς ἀρχαίας θρησκείας οὐδεμίαν ἔτι μέχρι νῦν οὐσιώδη εἶχεν ἐπενέγκει βλάβην εἰς τὴν διηνεκῆ ἔτι ὑπαρξίν ἐκείνων ἀκριβῶς τῶν τύπων τῶν ἐξωτερικῶν, οἵτινες ἦσαν τοσοῦτον στενῶς συμφυεῖς μετὰ τοῦ βίου τοῦ λαοῦ, μετὰ τῆς ποιήσεως καὶ τῆς δεισιδαιμονίας. Καὶ νῦν τὸ μὲν ἡ πρὸς τὸν Χριστιανισμὸν ἀντίθεσις, τὸ δὲ ἡ ἐπιμέλεια καὶ ἡ ἀναζωπύροητις τεχνητῆς τινος ὀρθοδοξίας, ἡ γενομένη ὑπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ⁹⁴ καὶ τῶν δύο ἀμέσων αὐτοῦ διαδόχων, ἐπέτρεψεν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν λατρείαν ἅπαξ ἔτι ἐν πολλοῖς τόποις ν' ἀνέλθῃ εἰς νέαν ἀκμὴν διαρκέσασαν ἐπὶ πολλὰς δεκαετηρίδας. Ἡ τοῦ Πausανίου περιήγησις⁹⁵ καὶ τὰ ὑπὸ τούτου συγγραφέντα, καὶ τὰ συγγράμματα τοῦ Φιλοστράτου, ἀναγόμενα πάντα εἰς τοὺς χρόνους ἔτι τοῦ Καρακάλλα, μαρτυροῦσιν ἡμῖν φανερῶς πόσον ζωηρὸν ἀκριβῶς τότε ἦτο τὸ περὶ τὴν «θεολογίαν» διαφέρον καὶ ἡ σπουδὴ τοῦ ὑποστηρίζειν τὴν κλονουμένην ἀρχαίαν πίστιν διὰ νέας ἐρμηνείας τῶν μύθων καὶ πόσον πολὺ ἐπλήρουν ἔτι τὰς ψυχὰς ἐν ταῖς εἰς τὴν ἀρχαίαν θρησκείαν πισταῖς Ἑλληνικαῖς χώραις, πλὴν τῶν θρησκευτικῶν συγκρητισμῶν τῆς Ἀνατολῆς (σ. 323 κέξ.) καὶ τῆς ποικίλης δεισιδαιμονίας, αἱ εἰκόνες τοῦ ἀρχαίου, ἰδίως τοῦ ἡρωϊκοῦ Ὀμηρικοῦ, κόσμου τῶν θεῶν. Δὲν ἔλειπε δὲ τις κίνησις καὶ ἐν τοῖς κόλποις αὐτοῖς τῆς ἀρχαίας λατρείας. Οὕτω πλὴν ἄλλων ἐν Μαντινείᾳ τὸ ἡρώϊον καὶ ἡ λατρεία τοῦ ἀνδρείου συγχρόνου καὶ ἀντιπάλου τοῦ Ἑπαμεινώνδου, τοῦ ἀρχιστρατήγου Ποδάρου, τρεῖς γενεάς πρὸ τοῦ Πausανίου εἶχον μεταστῆ εἰς τινα τῶν ἀπογόνων αὐτοῦ Ποδάρου καὶ τοῦτον καλούμενον ζῶντα ἐπὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς κυριαρχίας, ἀλλ' ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Πausανίου ἀπεδόθησαν πάλιν εἰς τὸν ἀρχαῖον ἥρωα⁹⁶. Ἐξ ἄλλου δὲ ἡ νέα ἔξαρσις τῆς

⁹⁴ Πρὸς. Preller παρὰ Pauly R. E. IV. σ. 1172 καὶ ἴδ. Pausan. A. 5, 5. καὶ Spartian. Hadrian. c. 22, 10.

⁹⁵ Πρὸς. καὶ τὴν τοῦ Πausανίου πρὸς ἄνδρα Σιδώνιον ἐν τῷ ἐν Αἰγίῳ ἱερῷ τοῦ Ἀσκληπιοῦ γενομένην περὶ τῆς οὐσίας τῶν θεῶν ἀντιλογίαν. Pausan. Z. 23, 6 κέξ.

⁹⁶ Pausan. H. 9, 3 τέλ.

ἀρχαίας θρησκείας ἢ ἐπὶ καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ καὶ τῶν Ἀντωνίων γενομένη ἐπέδρασε πολλάκις ἐπὶ τὴν ἀναζωογόνησιν τῶν θαυμάτων, τῶν διοσημείων καὶ τὴν ἐνεργότεραν ἐκ νέου ἐπιμέλειαν τῶν κατὰ μέρος πεπτωκότων θρησκευτικῶν ἐθίμων καὶ ἐορτῶν. Οὕτως ἢ νεωστὶ μετὰ μείζονος φιλοτιμίας καὶ σπουδῆς ἐν Στυμφάλῳ γινομένη τέλεσις τῆς ἐορτῆς τῆς Ἀρτέμιδος ἀπεδόθη ἀκριβῶς εἰς θαυμά τι τῆς θεᾶς ταύτης. Εἰσπεσοῦσα ὕλη κατὰ τὸ στόμα τῆς καταβόθρας τῆς Στυμφάλου ἐκώλυε τὴν τοῦ ὕδατος κατάδυσιν, οὕτω δὲ τὸ παρὰ τὴν Στύμφαλον πεδῖον ἐπὶ μεγάλην ἔκτασιν (ἐπὶ 400 σταδίοις) μετεβλήθη εἰς λίμνην. Τὸ συμβεβηκὸς ἐθεωρήθη ὡς τιμωρία τῆς παρωργισμένης θεᾶς. Ἀλλὰ τέλος τὰ ὀλέθρια ὕδατα κατέρρευσαν αἰφνιδίως. Λέγεται δὲ ὅτι ἔλαφος φεύγουσα ἄνδρα θηρευτὴν καταδιώκοντα αὐτὴν ἐρρίφη εἰς τὸ τέλμα καὶ συναρπαγεῖσα ὑπὸ τοῦ ρεύματος διέσπασε τὴν εἰσπεσοῦσαν εἰς τὸ στόμα τοῦ βάραθρου ὕλην· ἢ ἔλαφος καθὼς καὶ ὁ θηρευτής, ὁ κατόπιν τῆς ἐλάφου νηχόμενος πρὸς σύλληψιν αὐτῆς καὶ εἰσπεσὼν εἰς τὸ βάραθρον, ἀπώλοντο, ἀλλ' ὁ κατακλυσμὸς τοῦ πεδίου, πραῦνθείσης τῆς Ἀρτέμιδος, ἔληξε καὶ ἡ εὐμενὴς κατασταθεῖσα θεὰ ἠμείφθη νῦν διὰ νέων χαρμωσύνων ἐορτῶν⁹⁷.

Ἐν τοῖς ἐξῆς παρατιθέμεθα ἐκλογὴν τινα τῶν ἀρχαϊκῶν λατρείων, αἵτινες (πλὴν τῆς πανταχοῦ διαδεδομένης λατρείας τῶν γνωστῶν μεγάλων θεῶν καὶ τοῦ πλήθους τῶν πρὸς θεοὺς καὶ ἥρωας ἐν τῆς μεγάλοις κέντροις τῆς Ἑλλάδος προσφερομένων λατρείων καὶ ἱεροτελεστιῶν παντοίων, περὶ ὧν δὲν δυνάμεθα λεπτομερῶς νὰ διαλάβωμεν ἐνταῦθα) διετηροῦντο ἔτι κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἐν ἀκμῇ καὶ ἰσχυρί. Ὁ Φιλόστρατος ἔτι διηγείται περὶ τοῦ κατ' ἐνιαυτὸν μετὰ ἐναγισμάτων τελουμένου καθαρμοῦ τῆς Δήμνου ἀπὸ τοῦ ἄγους τοῦ προελθόντος ἐκ τοῦ κατὰ τοὺς μυθικοὺς χρόνους τελεσθέντος φόνου τῶν Δημνίων ἀνδρῶν ὑπὸ τῶν γυναικῶν αὐτῶν. Κατὰ τὴν καθαρτήριον ταύτην ἐορτὴν ἐπὶ ἡμέρας ἐννέα ἐσβέννυτο πᾶν ἐν τῇ νήσῳ πῦρ, ναῦς δὲ θεωρῖς

⁹⁷ Πausan. H. 22, 6 τέλ.

ιερά πυρφόρος ἐκ Δήλου ἐρχομένη μετέδιδε τῇ νήσῳ πυρὸς νέου καθαροῦ, ἐκ τῆς μεταδόσεως δὲ ταύτης τοῦ πυρὸς ἔλεγον ὅτι ἐγένετο ἀρχὴ καινοῦ βίου⁹⁸. Παρὰ τὴν Ἑρεσὸν τῆς Λέσβου ὑπῆρχέ τις ἱερὸς τόπος, εἰς ὃν πολλοὶ συνέρρεον προσκυνηταί.⁹⁹ Οἱ κάτοικοι τῆς Θήρας προσέφερον κατ' ἔτος ἐναγίσματα εἰς τὸν περίφημον ἐπώνυμον ἥρωα τῆς νήσου αὐτῶν Θήραν¹⁰⁰. Οἱ Σερῖφιοι ἐτίμων ἰδιαζόντως τὸν ἥρωα Περσέα¹, καὶ ἐν Αἰγίνῃ ἐγένετο, πλὴν ἄλλων, τελετὴ τῆς Ἐνοδίας Ἐκάτης, εἰς ἣν μετέβαινον καὶ πολλοὶ τῶν Ἀθηναίων². ἐν Ἐλευσίνι δὲ ἐλατρεύοντο οἱ ἥρωες Εὐρυσάκης καὶ Αἴας³. Καὶ ἐν Θεσσαλίᾳ δὲ δὲν εἶχον ἔτι ἐντελῶς καταργηθῆ τὰ ἐναγίσματα τὰ προσφερόμενα εἰς τὸν Ἀχιλλεῖα⁴. Καὶ ἐν Κορίνθῳ πλὴν ἄλλων ὑφίστατο ἔτι ἡ λατρεία τοῦ Μελικέρτου καὶ ἡ μυστικὴ πένθιμος τελετὴ « θρῆνος τελεστικὸς καὶ ἔνθεος » ἐπὶ τῷ φόνῳ τῶν τέκνων τῆς Μηδείας, ἅτινα ἐλέγετο ὅτι ἐφόνευσαν ἐν τοῖς μυθικοῖς χρόνοις οἱ Κορίνθιοι ἐκδικούμενοι τὸν φόνον τῆς Γλαύκης⁵. Ἐν Πλαταιαῖς ἐτελεῖτο (κατὰ τὰ αὐστηρότερον νενομισμένα) κατὰ ἑπταετίαν ἡ ἑορτὴ τῶν Δαιδάλων πρὸς ἀνάμνησιν τῆς πρὸς τὸν Δία διαλλαγῆς τῆς πρότερον ἀπεχθῶς πρὸς αὐτὸν ἐχούσης Ἥρας. Ἄνὰ πᾶν δὲ ἐξηκοστὸν ἔτος (κατὰ τὸ ἔθος τὸ καθιερωμένον ἀφ' οἴου ὁ Κάσσανδρος ἀνώκισε τὰς Θήβας (316 π. Χ.)) ἐτελεῖτο ἡ ἑορτὴ τῶν μεγάλων Δαιδάλων· ταύτην τὴν ἑορτὴν συνεώρταζον μετὰ τῶν Πλαταιέων καὶ οἱ λοιποὶ πάντες Βοιωτοί. Ἀντιπρόσωποι δὲ τῶν πόλεων Πλαταιῶν, Τανάγρας, Θηβῶν, Θεσπειῶν, Κορωνείας, Λεβαδείας, Χαιρωνείας καὶ Ὀρχομενοῦ καὶ ἄλλων ἐλάσσονος

⁹⁸ Φιλοστρ. Ἡρωϊκ. σ. 740 κξ.

⁹⁹ Σοπζο, Lesbos σ. 32 κξ.

¹⁰⁰ Πausan. Γ. 1, 7.

¹ Πausan. Β. 18, 1.

² Πausan. Β. 18, 1.

³ Πausan. Α. 35, 2.

⁴ Φιλοστρ. ἐν εἰρ. τ. σ. 741.

⁵ Φιλοστρ. ἐν εἰρ. τ. σ. 740 τέλ. ἴδ. καὶ Πausan. Β. 1, 3, ἀλλὰ καὶ 3, 6.

λόγου ἀξίων πόλεων, αἵτινες ἀπετέλουν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον συντέλειαν ἰδίαν, συνεργόμενοι εἰς σύλλογον ἐτέλουν παρὰ τὸν Ἀσωπὸν ἀρχαίκῳς μεγολοπρεπῆ πομπὴν καὶ ἐν πομπῇ ἀναβαίνοντες εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ Κιθαιρῶνος ἐτέλουν αὐτόθι θυσίας κοινάς⁶. Ἐν τοῖς ἐρειπίοις τῶν Ποτνιῶν ἐγγύτατα Θηβῶν ἐτελείτο ἔτι μυστηριώδης θυσία πρὸς τὰς χθονίας θεὰς Δήμητρα καὶ Περσεφόνην⁷. Ἐν Θήβαις ἐξελέγετο κατ' ἔτος παῖς ἐξ οἴκου ἐπισήμου, εὐειδῆς καὶ ῥωμαλέος, δαφναφόρος ἦτοι ἱερεὺς τοῦ Ἴσμηνίου Ἀπόλλωνος, ὅστις συνήθως μετὰ τὸ τέλος τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ ἀνετίθει χαλκοῦν εἰς τὸν θεὸν τρίποδα⁸. Ἐνταῦθα δὲ διετηρεῖτο ἔτι ἡ παναρχαία λατρεία Ἀπόλλωνος τοῦ Σποδίου⁹ ἐν τῷ γυμνασίῳ καὶ σταδίῳ τοῦ Ἡρακλέους. Κατὰ παναρχαῖον περίεργον ἔθος οἱ Φωκεῖς οἱ ἔχοντες τὴν Τιθορέαν ἐζήτουν κατ' ἔτος ἐν ὠρισμένῳ χρόνῳ τοῦ ἔτους, λανθάνοντες τοὺς τῶν Θηβαίων φρουρούς, νὰ ὑφαιρῶσι γῆν ἐκ τοῦ κοινοῦ μνήματος ἢ χώματος τοῦ Ζήθου καὶ Ἀμφίονος καὶ νὰ φέρωσιν αὐτὴν εἰς τὸ μνήμα τῆς Ἀντιόπης· ὁσάκις δὲ ἐπετύγγανε τὸ τοιοῦτον, ἡ χώρα τῶν Τιθορέων ἔφερε καρπὸν, ἐνῶ ἡ τῶν Θηβαίων ἔπασχεν ὑπὸ ἀκαρπίας¹⁰. Οἱ Θηβαῖοι αὐτοὶ ἐτέλουν καθ' ἕκαστον ἔτι ἐνιαυτὸν ἐναγίσματα ἐπίσημα εἰς τοὺς υἱοὺς τοῦ Οἰδίποδος· κατὰ δὲ τὰ λεγόμενα, τελουμένης τῆς ἐμπύρου ταύτης θυσίας εἰς τοὺς δύο ἀπεχθεῖς πρὸς ἀλλήλους ἀδελφούς, ἢ τε φλοξ καὶ ὁ ἀπ' αὐτῆς καπνὸς διίσταντο διχῆ¹¹. Ἐν τῷ παρὰ τὴν Κορώνειαν ναῶ τῆς Ἰωάννης Ἀθηναῖς διετηρεῖτο ἔτι νῦν ἡ παναρχαία λατρεία τῆς Ἰοδάμας¹², καὶ ἐν Χαιρωνείᾳ ἱερεὺς ἐπὶ τούτῳ καθ' ἕκαστον ἔτος ἱε-

⁶ Πausan. Θ. x. 3. Πρὸς Kuhn, Röm. Verfass. II. σ. 67. σημ. 517. καὶ ἴδ. καὶ Hermann, Gottesdienstl. Alterth § 63, 21-24. 439. 443.

⁷ Πausan. Θ. x. 8, 1.

⁸ Πausan. Θ. 10, 4.

⁹ Πausan. Θ. 11, 5. 12, 1.

¹⁰ Πausan. Θ. 17, 3.

¹¹ Πausan. Θ. 18, 3.

¹² Πausan. Θ. 34, 1.

ρώμενος ἐτέλει θυσίας ἀνά πᾶσαν ἡμέραν εἰς τὸ ἐκ τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων ἀξιομνημόνευτον παναρχαῖον κειμήλιον, τὸ τοῦ Ἀγαμέμνονος σκῆπτρον¹³. Ἐν Φωκίδι, πλὴν τοῦ πλήθους τῶν ἐν Δελφοῖς τελουμένων λατρειῶν, παρὰ τὴν Δαυλίδα ἐτελοῦντο καθ' ἐκάστην ἡμέραν θυσίαι ζῶων εἰς τὸν ἥρωα ἀρχηγέτην¹⁴. Ἐν Δρυμαίᾳ τῆς Φωκίδος, ἵνα μὴ μνημονεύσωμεν ἰδιαιτέρως πολλῶν ἄλλων ἐορτῶν, ἰδίως δὲ τῶν Ἡρακλείων καὶ ἄλλων πολλῶν ὁμοίων ἐνταῦθ' τε καὶ ἐν ἄλλαις χώραις τελουμένων, ἤγετο ἐορτὴ ἐπέτειος, τὰ Θεσμοφόρια, εἰς τὴν Δήμητρα τὴν Θεσμοφόρον¹⁵, καὶ ἐν Ἐλατεῖᾳ δὲ διετηρεῖτο ἔτι τὸ ἀρχαῖον ἔθος τοῦ ἐκλέγειν κατὰ πενταετίαν εἰς τὴν Ἀθηναίαν τὴν Κραναίαν ἱερέα ἐκ παίδων ἀνήβων¹⁶. Ἐν Ναυπάκτῳ ἐλατρεύετο ἡ Ἀφροδίτη ἐν σπηλαίῳ καὶ ἐνταῦθα αἱ γυναῖκες, μάλιστα αἱ χῆραι, ἠϋχοντο τῇ θεᾷ γάμον αἰτοῦσαι παρ' αὐτῆς¹⁷, ἐν Πάτραις δὲ ἤγετο ἔτι κατ' ἔτος εἰς τὴν Ἄρτεμιν ἡ ἐορτὴ Λάφρια τελουμένη κατὰ ἀρχαῖον τρόπον ἐπιχώριον, καθ' ὃν ἱερεῖα ζῶντα ἔτι, ὡς ἄγριοι καὶ ἔλαφοι καὶ δορκάδες, ἐνίοτε δὲ καὶ λύκων καὶ ἄρκτων, σκύμνοι καὶ ὄρνιθες ἐδώδιμοι καὶ ἡμέρων δένδρων καρποί, πάντα ὁμοῦ ἐκαίοντο ἐπὶ πυρᾶς πρὸς τιμὴν τῆς θεᾶς!¹⁸ Ἦττον ὡμῶς, ἀλλ' ὡσαύτως ἀρχαϊκώτατα καὶ λαμπρότατα ἐτελεῖτο ἐν τῇ αὐτῇ πόλει ἡ τοῦ Διονύσου τοῦ Αἰσυμνήτου ἐορτὴ¹⁹. Ἐν ταῖς ἀρχαῖκαῖς Φαραῖς ἐν τῇ ἀγορᾷ τῆς πόλεως ὑπῆρχον τριάκοντα περίπου τὸν ἀριθμὸν λίθοι τετράγωνοι, οὓς ἐλάτρευον οἱ Φαρεῖς ἐπιλέγοντες εἰς ἕκαστον αὐτῶν θεοῦ τινος ὄνομα²⁰. Αἱ γυναῖκες αἱ ζητοῦσαι νὰ λάβωσι τὴν ἱερωσύνην ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Γῆς τῷ κει-

¹³ Πausan. Θ. 40, 6.

¹⁴ Πausan. I. 4, 7.

¹⁵ Πausan. I. 33, 6 τέλ.

¹⁶ Πausan. I. 34, 4.

¹⁷ Πausan. I. 38, 6.

¹⁸ Πausan. Z. 18, 7.

¹⁹ Πausan. Z. 20, 1.

²⁰ Πausan. Z. 22, 3. Curtius, Pelop. I. σ. 432.

μένω κατὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Κράθιδος ὑπεβάλλοντο ἔτι, πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἀγιστείας αὐτῶν, εἰς δοκιμασίαν τινὰ πίνουσαι αἷμα ταύρου²¹. Ἐν Πελλάνη ἐτελοῦντο ἔτι τὰ Λαμπτήρια, ἑορτὴ χαρμόσυτος τοῦ Διονύσου, ἐν ἣ καὶ δᾶδας ἐκόμιζον τὴν νύκτα εἰς τὸ ἱερόν· καὶ ἐν τῷ πλησίον τῆς Πελλάνης κειμένῳ Μυσαίῳ, ἱερῷ Δήμητρος Μυσίας, ἐτελεῖτο διὰ πλῆθους τελετῶν ἀρχαϊκῶν ἢ χαρμόσυτος ὡσαύτως καὶ ἑπταήμερος ἑορτὴ τῆς θεᾶς ταύτης²².

Θεωροῦντες περιττὸν νὰ περιγράψωμεν ἐνταῦθα τὰς ἐν Ὀλυμπία λατρείας, ἀναφέρομεν πρὸς τοῖς εἰρημένοις ὅτι ἐν τῇ πόλει Ἡλιδίου μόνον κενοτάφιον ὑπῆρχε τοῦ Ἀχιλλέως καὶ λατρεία αὐτοῦ ἐνταῦθα²³, ἀλλὰ καὶ μόνον ἐν ταύτῃ μεταξὺ πασῶν τῶν πόλεων ὑπῆρχεν ἱερόν καὶ λατρεία τοῦ Ἄιδου²⁴. Πολλὰ διετηροῦντο ἔτι λατρεῖαι ἀρχαϊκαὶ καὶ ἐν Μεσσηνίᾳ καὶ Ἀρκαδίᾳ καὶ ἐν ταῖς πόλεσι τῶν Ἐλευθερολακῶν. Ἐν Μεσσήνῃ δὲ πλὴν τῆς εἰς Ἀριστομένη προσφερομένης ὡς εἰς ἥρωα λατρείας²⁵ (ἀναλόγου πρὸς τὴν ἄνω ἐν σ. 227 μνημονευθεῖσαν λατρείαν τοῦ Φιλοποίμενος ἐν Μεγάλῃ πόλει καὶ τὴν τοῦ Ἀράτου ἐν Σικυῶνι) ἐτύγγανεν ἐπιμελείας πλὴν πολλῶν ἄλλων καὶ ἡ τῶν Κουρήτων λατρεία μετὰ θυσίας ζώων ὀλοκαύτων²⁶. Ἐπὶ δὲ τῆς Ἰθώμης ἐτελεῖτο ἔτι ἡ παναρχαία ἐπέτειος ἑορτὴ τοῦ Διός, τὰ Ἰθωμαῖα²⁷. Ἐκ τοῦ ἀμετρήτου πλῆθους τῶν ἐν Ἀρκαδίᾳ ἐπιχωριαζουσῶν λατρειῶν μνημονευτέα μόνον ἢ ἐν Μαντινεΐᾳ, ἐν τῷ ναῷ τῆς Δήμητρος καὶ τῆς Περσεφόνης, ἔνθα ἐκαίετο πῦρ διατηρούμενον ἄσβεστον, ἐνῶ²⁸ οἱ Κυναίθαεῖς κατὰ τὸν παναρχαῖον ἀγροτικὸν τρόπον ἤγον ἑορτὴν

²¹ Πausan. Ζ. 25, 8.

²² Πausan. Ζ. 27, 1. 3.

²³ Πausan. Γ. 23, 3 τέλ.

²⁴ Πausan. Γ. 25, 3.

²⁵ Πausan. Δ. 14, 5. 32, 3.

²⁶ Πausan. Δ. 31, 7.

²⁷ Πausan. Δ. 33, 3.

²⁸ Πausan. Η. 9, 1. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Πανός παρὰ τὸν ναὸν τῆς Δεσποίνης Η. 37, 8.

εἰς τὸν Διόνυσον ἐν ὥρᾳ χειμῶνος²⁹. Ἐν Κονδυλέᾳ πλησίον τῶν Καφυῶν ὑφίσταντο ἔτι νῦν αἱ μετὰ παναρχαίων παραδόξων ἐναγισμάτων συνδεδεμένοι σκοτειναὶ τελεταὶ τῆς λατρείας τῆς Ἀρτέμιδος Κονδυλεάτιδος ἢ Ἀπαγχομένης³⁰. Πρὸς τούτοις ἐν τῇ Ἀρκαδικῇ Ἀλέᾳ ἤγετο ἔτος ἑορτὴ εἰς τὸν Διόνυσον Σκιέρεια καλουμένη, ἐν ἣ κατὰ μάντευμα ἐκ Δελφῶν ἐμαστιγοῦντο αἱ γυναῖκες παρὰ τὸν βωμὸν τοῦ θεοῦ, καθ' ὃν οἱ τῶν Σπαρτιατῶν ἔφηβι αἱματηρὸν τρόπον ἐμαστιγοῦντο παρὰ τὸν βωμὸν τῆς Ὀρθίας Ἀρτέμιδος³¹. Ἐν Ἀλιφῆροις ἐτελεῖτο θυσία εἰς τὸν ἥρωα Μυίαγρον, ὅστις ἐλέγετο ὅτι ἐσόβει τὰς μυίας³². Ἐν Βάθει παρὰ τὸν Ἀλφειὸν πλησίον τῆς πηγῆς Ὀλυμπιάδος καὶ τῶν ἐρειπίων τῆς Τραπεζοῦντος, ἐνθα ἔλεγον οἱ Ἀρκάδες ὅτι ἐγένετο ἡ μάχη τῶν θεῶν καὶ τῶν γιγάντων, ἐτελεῖτο θυσία εἰς τὰς ἀστραπὰς καὶ τὰς θυέλλας καὶ τὰς βροντάς³³. Ἐν Ἀρκαδίᾳ ὑφίστατο διαρκῶς ἡ λατρεία τῆς Δεσποίνης μετὰ τοῦ μεγάλου ἱεροῦ αὐτῆς³⁴. ἐν δὲ τῷ ὄρει Λυκαίῳ πρὸς ταῖς ἄλλαις αὐτόθι κυρίως τελουμέναις λατρεῖαις ὑπῆρχέ τις καὶ ἄλλη λατρεία, δι' ἧς οἱ τοῦ Διὸς ἱερεῖς, ὅσάκις ὁ τῆς γῆς αὐχμὸς διήρκει πολὺ, χρώμενοι μαγείᾳ προεκάλουν βροχὴν³⁵ ἐν τῇ αὐτῇ δὲ χώρᾳ ἤγετο κατ' ἔτος ἑορτὴ εἰς τὸν Παρράσιον Ἀπόλλωνα τὸν Ἐπικούρειον, ἐν ἣ ἐθύετο κάπρος, τὸ δὲ ἱερεῖον ἐχομίζετο μετ' αὐλοῦ καὶ πομπῆς ἀπὸ τῆς Μεγάλης πόλεως εἰς τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ τούτου τὸν κείμενον ἐν τῇ ἀνατολικῇ κλιτύϊ τοῦ Λυκαίου³⁶. Τέλος ἐν Φιγαλία ὑπῆρχεν ἔθος ἵνα οἱ παῖδες ἀποκείρωνται τὰς κόμας ἐπὶ τῷ ποταμῷ Νέδῳ θυσιάζοντες αὐτὰς εἰς τὸν ποταμὸν τοῦτον, ἐν δὲ τῷ γείτονι ὄρει Ἐλαίῳ ἐτελεῖτο λα-

²⁹ Πausan. H. 19, 1.

³⁰ Πausan. H. 23, 5.

³¹ Πausan. H. 23, 1.

³² Πausan. H. 26, 4.

³³ Πausan. H. 29, 2.

³⁴ Πausan. H. 37.

³⁵ Πausan. H. 38, 3.

³⁶ Πausan. H. 38, 6.

τρεῖα ἐν τῷ ἱερῷ ἄντρῳ εἰς τὴν Δήμητραν τὴν ἐπικαλουμένην Μέλαιναν³⁷. Ἐν Λακωνίᾳ αἱ Λακεδαιμονίων παρθένοι ἐχόρευον κατ' ἔτος χορούς πανηγυρικοὺς παρὰ τὸ ἄγαλμα τῆς Καρυάτιδος (τῆς ἐν Καρυαῖς δηλονότι) Ἀρτέμιδος³⁸. Ἐν τῇ πρωτεύουσῃ δὲ πόλει Σπάρτῃ πλήν ἄλλων (πρβλ. καὶ σ. 572) ὑφίσταντο αἱ γυμνοπαιδεῖαι³⁹, ἔτι δὲ ἡ πρὸς Διόνυσον τελουμένη θυσία καὶ ὁ ὁρόμου ἀγῶν τῶν Διονυσιάδων καὶ τῶν Λευκιππίδων⁴⁰ καὶ ἡ ὑπὸ τῶν ἐφήβων ἐν τῷ Φοιβαίῳ τελουμένη θυσία σκυλάκων (σ. 318) ἐν τοῖς ἐν τῷ Πλατανιστᾷ ἀγῶσιν αὐτῶν (ὡς καὶ ἡ ὑπὸ τῶν αὐτῶν γινομένη πρὸς τὸν Ἀχιλλέα θυσία⁴¹) καὶ ἡ εἰς τὸν Ἥλιον γινομένη ἐν τῇ Λακωνικῇ ἄκρᾳ τοῦ Ταυγέτου Ταλετῷ θυσία ἵππων⁴². Ἐν Πρασιαῖς ὑφίστατό τις λατρεία τοῦ Ἀχιλλέως⁴³ καὶ παρὰ τὴν Λᾶν ἡ λατρεία τῆς Ἀρτέμιδος Δικτύνης⁴⁴. Ὡσαύτως δὲ καὶ ἐν Ἀργολίδι πολλαὶ ἦσαν αἱ παντοῖαι τῶν θεῶν λατρεῖαι, ἐξ ὧν μνημονευτέα ἐνταῦθα ἡ ἐν Σικυῶνι κατὰ τὰς ἑορτασίμους ἡμέρας Ὀνόματα καὶ Ἡράκλεια τῷ Ἡρακλεῖ προσφερομένη ἀρχαιοτρόπος θυσία ἀρνῶν⁴⁵, καὶ ἐν τῇ περὶ τὴν Σικυῶνα χώρα ἡ λατρεία τῶν Εὐμενίδων καὶ τῶν Μοιρῶν⁴⁷. Ἐν Τιτάνῃ τῆς Σικυωνίδος χώρας, τόπῳ ἰαματικῷ (σ. 215), ὑπῆρχεν Ἀσκληπιεῖον καὶ ἐν αὐτῷ ἄγαλμα τῆς Ὑγιείας, εἰς ἣν προσέφερον αἱ γυναῖκες τὰς κόμας αὐτῶν ὡς θυσίαν, κειρόμεναι ταύτας καὶ καλύπτουσαι δι' αὐτῶν τὸ ἄγαλμα τῆς θεᾶς⁴⁷. ἐνταῦθα δὲ ὑπῆρχε καὶ βωμὸς ἀνέμων καὶ λατρεία ἐτελεῖτο πρὸς αὐτούς⁴⁸.

³⁷ Πausan. Η. 41, 3 καὶ 42.

³⁸ Πausan. Γ. 10, 8.

³⁹ Πausan. Γ. 11, 7.

⁴⁰ Πausan. Γ. 13, 5.

⁴¹ Πausan. Γ. 14, 9 ἀρχ. καὶ 20, 8.

⁴² Πausan. Γ. 20, 5.

⁴³ Πausan. Γ. 24, 4.

⁴⁴ Πausan. Γ. 24, 6.

⁴⁵ Πausan. Β. 10, 1.

⁴⁶ Πausan. Β. 11, 4.

⁴⁷ Πausan. Β. 11, 6.

⁴⁸ Πausan. Β. 12, 1.

Ἐν Φλιοῦντι ἤκμαζεν ἰδίως ἡ λατρεία τῆς Ἥθης ⁴⁹. ἐν Ἀργεὶ δὲ ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Ἀπόλλωνος τοῦ Λυκίου ἐκαίετο πῦρ διηνεκές, ὅπερ ὠνομάζετο πῦρ Φορωνέως ⁵⁰, εἰς οὗ τὸν τάφον προσεφέροντο ἔτι ἐναγίσματα ⁵¹. Ἐνταῦθα δὲ ἐτελεῖτο ὡσαύτως καὶ ἡ πρὸς τὸν μῦθον τῆς Ὑπερμνήστρας συνδεδεμένη «πυρσῶν ἑορτή» ⁵². ἐπὶ δὲ τοῦ ὄρους Ἀραχναίου ὑπὲρ τὴν κώμην Λῆσσαν, μεταξὺ Ἀργους καὶ Ἐπιδαύρου, ὑπῆρχον βωμοὶ Διὸς καὶ Ἥρας, ἐφ' ὧν ἐτελεῖτο εἰς αὐτοὺς θυσία χάριν ὀμβροῦ ἐν κειροῖς μεγάλου αὐχμοῦ ⁵³. Ἐν Τροιζῆνι ἐτελοῦντο θυσίαι εἰς τὰς Μούσας καὶ εἰς τὸν Ὑπνον ⁵⁴. ἄλλως δὲ ἐπεκράτει ἐνταῦθα ἰδίως ἡ λατρεία τοῦ Ἴππολύτου (σ. 274) ἔχοντος παναρχαῖον ἱερὸν ἐπιφανέστατον καὶ ναὸν ἐν αὐτῷ καὶ ἄγαλμα καὶ ἱερέα ἰσοβίως ἱερώμενον καὶ θυσίας ἐπετείους· ἕκαστος δὲ ἡίθεος καὶ ἐκάστη παρθένος ⁵⁵ ἀποχειρόμενοι πρὸ τοῦ γάμου τὸν πλόκαμον ἔφερον αὐτὸν ὡς ἀφιέρωμα ἢ θυσίαν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἴππολύτου ⁵⁶. Καὶ ὁ κύκλος δὲ τῶν περὶ Ὀρέστου μύθων ἐπεχωρίαζεν ἐνταῦθα ὡς εἰδικῶς πρὸς τὸν τόπον τοῦτον ἀναφερόμενος. Ἐν Τροιζῆνι οἱ ἀπόγονοι τῶν ἐννέα ἀνδρῶν τῶν Τροιζηνίων, οἵτινες «ἐκάθηραν» τὸν Ὀρέστην μετὰ τὸν φόνον τῆς μητρός, ἐδείπνουν ὁμοῦ ἐν «ἡμέραις ῥηταῖς» ἐν οἰκοδομήματι καλουμένῳ «Ὀρέστου σκηνηῇ» κειμένῳ παρὰ τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος τοῦ Θεαρίου ⁵⁷. Ἐν Μεθάνοις ἐθύετο καὶ κατωρύσσετο κατὰ παράδοξον τρόπον «ἀλεκτρυῶν τὰ πτερὰ ἔχων διὰ παντὸς λευκά» πρὸς ἄμυναν τοῦ ἀνέμου Λιβὸς τοῦ προσβάλλοντος ὀλεθρίως τὰς βλαστανούσας ἀμπέλους ⁵⁸. Ἐν δὲ τῇ ἱερῶν καὶ ἀρ-

⁴⁹ Πausan. Β. 13, 3.

⁵⁰ Πausan. Β. 19, 5.

⁵¹ Πausan. Β. 20, 3.

⁵² Πausan. Β. 24, 4.

⁵³ Πausan. Β. 25, 9. τέλ.

⁵⁴ Πausan. Β. 31, 5.

⁵⁵ Πausan. Β. 32, 1. Λουκιαν. περὶ τῆς Συρίας θεοῦ. κ. 60.

⁵⁶ Πausan. ἐν εἰρ. τ. 33, 1.

⁵⁷ Πausan. Β. 31, 7. 9, 11.

⁵⁸ Πaus. Β. 34, 3.

χαίων λατρειῶν ἰδιαζόντως πληθούσῃ Ἑρμιόνη (πρὸς τῇ λατρείᾳ τῆς Εἰλειθυίας) ἐτελεῖτο ἔτι καὶ ἡ μεγαλοπρεπής, ἀργαῖκωτάτη θερινὴ ἑορτὴ τῆς χθονίας Δήμητρος μεθ' ὅλως ἰδιαζούσης πομπῆς καὶ σεμνότητος⁵⁹. Ἐν Μεγάροις δὲ αἱ κόραι πρὸ τοῦ γάμου προσέφερον χοὰς καὶ ἀπαρχὰς τῶν τριχῶν πρὸς τὸ μνημα τῆς ἡρώιδος Ἴφινόης, θυγατρὸς τοῦ Ἀλκάρου⁶⁰.

Ἐν Ἀθήναις τέλος καὶ ἐν Ἀττικῇ ἐπεχωρίαζεν ἔτι πλεῖστον ὁ ἀρχαῖος θρησκευτικὸς βίος ἐκφαινόμενος ἐν τε ταῖς ἀναριθμήτοις ἀρχαίαις καὶ νέαις λατρείαις⁶¹ καὶ ἐν τοῖς παναρχαίοις ἔτι νῦν μέγਾਲως τιμωμένοις καὶ ἐπιφανεστάτοις ἱερατικοῖς γένεσι, πρὸ πάντων δὲ τοῖς ἐπιμελουμένοις τῆς ἐν Ἐλευσίनि λατρείας⁶², ἔτι δὲ καὶ ἐν τοῖς τόποις τῶν μεγάλων ἐθνικῶν ἀγώνων. Ἐν Ἀθήναις δὲ ἰδίως οἱ ἱερεῖς ἦσαν πρόθυμοι εἰς ἐθελουσίαν, προκειμένου νὰ ἀνορθώσωσιν ἰδίαις δαπάναις τὰ τῶν θεῶν ἱερά⁶³, ὡς τοῦτο συνέβη πρὸς τοῖς ἄλλοις περὶ τὸ ἔτος 50 μ. Χ., ὅτε ὁ τοῦ

⁵⁹ Πausan. Β. 35, 3 μ. 8.

⁶⁰ Πausan. Α. 43, 4.

⁶¹ Ὡς σημαντικωτάτη συμπληρωματικὴ πραγματεία πρὸς γνῶσιν τοῦ εἰς μέγιστον βαθμὸν (ὡς πρὸς τὰ τῆς λατρείας τῶν θεῶν) ἀναπτυχθέντος θρησκευτικοῦ βίου τῶν Ἀθηναίων πρέπει νὰ θεωρηθῇ ἡ τοῦ Keil πραγματεία ἡ ἐπιγραφομένη «Die Attische kulte aus Inschriften» (Philologus. τόμ. 23 (1866) σ. 212-259 πρὸβλ. καὶ σ. 483 κξ). Ἡ πραγματεία στηρίζεται ἰδίως ἐπὶ ἐπιγραφῶν τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου. Περὶ τῶν Ἑλληνικῶν θρησκευτικῶν θιάσων τῶν ἐπιμελουμένων τῆς λατρείας τῶν θεῶν ἴδ. Schömann, Griechische Alterth. II. σ. 516-520. ἐν ἄλλοις περὶ τῶν ἐν Ἀθήναις Σαραπιαστῶν ἴδ. Böckh C. I. I. ἀρ. 120. περὶ τῶν Ἑραριστῶν, Böckh ἀρ. 267. Curtius, Inser. Alt. XII. ἀρ. 7, 10. 23. Ross, Demeu. ἀρ. 18, 50. (Μνημονευτέον τοῦλάχιστον καὶ τῆς ὑπὸ Λουκιανοῦ ἀναφερομένης παραδόξου θυσίας ἵππων ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Τοξάρου). *

⁶² Πρὸβλ. ἀνωτέρω σ. 460 καὶ ἴδ. πλὴν ἄλλων Φιλοστρ. Β. Σοφ. Β. 10, 2. σ. 587. 20, 1. σ. 601.

⁶³ Πρὸβλ. Philolog. 1866. τόμ. 24. τευχ. 3. σ. 463 κξ. καὶ Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 491. σ. 473.

* Καὶ ὅμως ἡ θυσία εἰς τοὺς τάφους τῶν ἡρώων ἦτο εἰθισμένη καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Γερμανοῖς, παρ' οἷς ὁ νεκρὸς τοῦ γενναίου πολεμιστοῦ ἐκαίετο μετὰ τοῦ ἵππου καὶ τῶν ὄπλων αὐτοῦ, ὁμοίως δὲ καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Γαλάταις, παρ' οἷς μετὰ τοῦ νεκροῦ τοῦ ἀνδρὸς ἐκαίοντο καὶ τὰ κτήνη καὶ οἱ δούλοι αὐτοῦ. ἴδ. Pictet, Les Origines Indo Europeennes III. σ. 242-245. (Σ. Μ.)

Ἄσκληπιοῦ ἱερεὺς Διοφάνης ἀνωκοδόμησεν ἰδίᾳ δαπάνῃ τὸ ἱερόν τοῦ θεοῦ τούτου· συνέβη δὲ καὶ βραδύτερον ὅτε (κατὰ τοὺς χρόνους περίπου τοῦ Σεπτιμίου Σεβήρου) ἱερεὺς τις τοῦ Διός, καὶ Βουζύγης ὢν αὐτός, ἀκολουθῶν παραινέσει τινὶ χρησιμοδοτηθεῖσῃ ὑπὸ τοῦ ἐν Δελφοῖς μαντείου, ἰδίᾳ δαπάνῃ ἀντικατέστησε τὸ ἄγαλμα τῆς καθημένης Παλλάδος ἐν τῷ ἐπὶ Παλλαδίῳ δικαστηρίῳ δι' ἀγάλματος νέου. Ἀλλὰ τὴν μεγίστην αἰγλήν παρεῖχον ἔτι νῦν εἰς τὰς Ἀθήνας τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια, τὰ τῆς μεγίστης τότε ἐν πᾶσι τοῖς ἄλλοις μυστηρίοις ἀπολαύοντα τιμῆς ⁶⁴. Ἐν τοῖς ἀρχαίοις Ἑλληνικοῖς μυστηρίοις ἡμιλλῶντο ἔτι πρὸς τὰ Ἐλευσίνια μόνον τὰ ἐν Σαμοθράκῃ ⁶⁵, ἅτινα ὡσαύτως προσείλκυον πλήθη προσκυνητῶν ⁶⁵. Διότι μέγα ἦτο ἔτι τὸ πλῆθος τῶν πιστῶν, οἵτινες, ὡς ὁ Ἀπουλήσιος ⁶⁶, μετέβαινον ἀπὸ τοῦ ἐνὸς ἱεροῦ εἰς τὸ ἄλλο καὶ ἐμυοῦντο εἰς πάντα τὰ μυστήρια, ἵνα μηδεμιάς ἀπέλθωσι ἐστερημένοι παρὰ θεῶν εὐλογίας.

⁶⁴ Πρβλ. σ. 298 καὶ ἴδ. Γαλην. Δ. 361. Πausan. Ε. 10, 1. Schömann ἐν εἰρ. τ. σ. 382 κξ. Λουκιαν. Καταπλ. ἢ Τυρανν. κ. 22, καὶ Ἀριστείδ. Λόγ. ΙΓ'. Παναθηναϊκ. σ. 189. 296 καὶ Λόγ. ΙΘ. σ. 415.

⁶⁵ α Μυστήρια ἴδ. πρὸς τοῖς ἄλλοις: τὰ μυστήρια τῆς Ἀρτέμιδος τὰ ἐπὶ τοῦ ὄρους Κνακάλου παρὰ τὰς Καφυὰς τῆς Ἀρκαδίας. Πaus. Η. 23, 3' μυστήρια τοῦ Διονύσου ἐν Μελαγγείοις ἐν τοῖς ὄρεσι τοῖς μεταξὺ Μαντινείας καὶ Ἀργολίδος (Πaus. ἐν εἰρ. τ. 6, 2)· τὴν εἰς τὰς ἀμεγάλαις θεᾶς ἄγομένην ἐν τῷ Βάθει τῆς Ἀρκαδίας παρὰ τὸν Ἀλφειὸν ποταμὸν τελετὴν (Πaus. Η. 29, 1 καὶ Η'. 31)· μυστήρια τῆς Δεσποίνης (Πaus. Η. 375)· μυστήρια τοῦ Διός ἐπὶ τοῦ ὄρους Λυκαίου. (Πaus. Η. 38, 5, συνδεδεμένα ἔτι πιθανῶς μετὰ ἀνθρωποθυσιῶν. Curtius Pelop. I σ. 302)· μ. τῶν «μεγάλων θεῶν» (θεατῶν δηλονότι) ἐν τῷ πλήρει κυπαρίσσων Καρνασίῳ ἄλσει ἐγγὺς τῶν ἐρειπίων τῆς ἐν Μεσσηνίᾳ Οἰγαλίας (Πaus. Δ. 33, 5)· μ. τοῦ Δρύοπος ἐν Ἀσίνῃ τῆς Μεσσηνίας (Πaus. Δ. 34, 6. τέλ.)· μ. τῶν Καβείρων παρὰ τὰς Θήβας (Πaus. Θ. 25, 5 κξ)· μ. τοῦ Διονύσου ἐν Ἀμφικλείᾳ τῆς Φωκίδος (Πaus. Ι. 33, 5)· μ. τῶν ἀνάκων παιδῶν ἐν Ἀμφίσσῃ (Πaus. Ι. 38, 3)· μ. τῆς Δήμητρος ἐν Φλιοῦντι (Πaus. Β. 12, 5 καὶ κ. 14)· μ. τῆς ἐν Ἄργει Ἥρας (Πaus. Β. 17, 1. 38, 2)· μ. τῆς ἐν Ἐρμιόνη Δήμητρος (Πausan. Β. 34, 10) καὶ τῆς ἐν Λέρνῃ (Πaus. Β. 36, 7. 37, 3 κξ.) καὶ τὰ μ. τοῦ Διονύσου τὰ τελούμενα παρὰ τὴν Ἀλκυονίαν λίμνην (Πaus. Β. 37, 5 τέλ.)· μ. τῆς ἐν Αἰγίνῃ Ἐκάτης (Β. 30, 2).

⁶⁵ Γαλην. ἐν εἰρ. τ. Conze, Reise auf den Inseln des thracischen Meeres. σ. 63-72. C. I. I. σ. 167 α. Friedländer, Darstell. II. σ. 45. Hermann, Gottesdienstl. Alterth. § 65. 6. σ. 455.

⁶⁶ Apulej. Apolog. σ. 494, 517. Schömann, σ. 391. σημ. 2.

Πρὸς τούτοις ἤκμαζον ἐπὶ μᾶλλον αἱ λατρεῖαι τῶν ἀνατολικῶν θεοτήτων, ἰδίως ἡ τῆς Ἴσιδος⁶⁷ καὶ τοῦ ὀμίλου αὐτῆς (σ. 328 κξ) ἀφιεμένου ὅλως κατὰ μέρος τοῦ ἀμετρήτου πλήθους τῆς ὁτὲ μὲν ποιητικῆς, ὁτὲ δὲ βαναύσου καὶ φανατικῆς δεισιδαιμονίας παντοίας, τῆς κατὰ τὴν χρόνον τοῦτον ἐν πάσαις ταῖς χώραις καὶ τάξεσι τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος διαδεδομένης.

Ἐνθεν μὲν ἡ νέα ζωὴ, ἣν ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἀδριανοῦ καὶ διὰ τοῦ Ἀδριανοῦ ἔλαβεν ἡ Ἀχαΐα καθόλου, ἐνθεν δὲ ἡ ἠθικὴ ἔξαρσις, ἣν ἐκτῆσατο ἡ τοῦ λαοῦ πρὸς τὰ ἀρχαῖα θρησκευτικὰ ἰδρύματα κοινωνία, καὶ ἡ ὑπὸ τινὰ ἔποψιν ἀναζωπυρηθεῖσα ἀρχαία εὐσέβεια, ἐγένοντο αἰτία ἵνα καὶ τὰ μαντεῖα τῆς χώρας ὑπέροχον αὐθις καταλάβωσι θέσιν· πολλὰ τούτων τῶν ἱερῶν καταστημάτων φαίνεται ὅτι μετὰ βραχυτέραν ἢ μακροτέραν παύσαν ἀκριβῶς κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἅπαξ ἔτι ἠυδοκίμησαν πως ἐν τοῖς κύκλοις αὐτῶν, καὶ τρόπον τινὰ ἅπαξ ἔτι ἀνέλαβον ζωὴν⁶⁸. Τιθεμένου κατὰ μέρος τοῦ καθ' ἑαυτὸ διαρκῶς ἀκ-

⁶⁷ Περὶ τῆς λατρείας τῆς Ἴσιδος ἴδ. καὶ Schömann ἐν εἰρ. τ. σ. 389 κξ. καὶ περὶ τῆς ἐν Ἀθήναις καὶ Δήλῳ ἴδ. (ὡς πρὸς τὰ ἐν σ. 335 εἰρημένα) Keil Rhein. Mus (1864) 19. σ. 256-262. Λατρεία τοῦ Σαράπιδος καὶ τῆς Ἴσιδος ἐπεχωρίαζεν ἔτι ἐν Αἰγείρᾳ τῆς Ἀχαΐας, ἐνθα εὐρίσκετο καὶ ναὸς τῆς Συρίας θεᾶς (Παυσ. Ζ. κ. 36, 3), ὡσαύτως δὲ καὶ ἐν Θουρίᾳ τῆς Μεσσηνίας (Παυσ. Δ. 31, 2). Ἰγνη λατρείας τοῦ Μίθρα πρέπει νὰ ζητηθῶσι, κατὰ Preller, (Röm. Mythol. έκδ. 2. σ. 757) μέχρι Θήρας καὶ Ἀθηνῶν.

⁶⁸ Ἴδ. καὶ Wolff, de ultima oraculorum aetate σ. 32 κξ. Περὶ δὲ τῆς ὀρθοδοξίας * τοῦ Ἀδριανοῦ ἴδ. Spartian. Hadrian. 22. 10. Παυσαν. Α. 5, 5. Περὶ τοῦ ἱεροῦ καὶ τοῦ ἐν προτέροις χρόνοις κατὰ τὴν μυθώδη παράδοσιν τῶ Ὀρφεὶ ἀνήκοντος**

* Ὀρθοδοξίαν νοητέον ἐνταῦθα οὐχὶ ἀπλῶς τὴν εὐσέβειαν, ἀλλὰ καὶ τὴν εἰς μόνην τὴν ἀρχαιοπαράδοτον ἀπὸ ξενικῶν στοιχείων ἀπηλλαγμένην Ἑλληνορωμαϊκὴν λατρείαν ἀφοσίωσιν τοῦ Ἀδριανοῦ. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἐν τῷ ἄνω μνημονευομένῳ χωρίῳ τοῦ Παυσανίου λέγεται ἀπλῶς ὅτι ὁ Ἀδριανὸς «τῆς εἰς τὸ θεῖον τιμῆς ἐπὶ πλεῖστον ἤλθεν»· ἀλλ' ὁ Σπαρτιανὸς ἐν τῷ εἰρ. χ. λέγει περὶ τοῦ Ἀδριανοῦ «*Sacra Romana diligentissime curavit, peregrina contempsit*». (Σ. Μ.)

** Διότι τὸ μαντεῖον τοῦτο, κατὰ τὸ ἄνω εἰρ. χ. τοῦ Φιλοστράτου (Β. Ἀπολλ. Δ. 14), περιῆλθεν εἶτα εἰς τὴν κατοχὴν τοῦ Ἀπόλλωνος, ὅστις ἐπιστάς τῇ χρησμοδοσίᾳ κεφαλῇ τοῦ Ὀρφέως ἦσε «πέπαυσο τῶν ἐμῶν, καὶ γὰρ δὴ ἄδοντά σε ἱκανῶς ἦνεγκα». (Σ. Μ.)

μάζοντος μαντείου τῶν Δελφῶν, ἐν τοῖς ἀνέκαθεν ἀξιολόγοις χρηστηρίοις τῆς κυρίως Ἑλλάδος (ἵνα μὴ εἴπωμεν περὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας), καθὰ παρὰ τοῦ Πausανίου ἰδίως διδασκόμεθα, ὑφίστατο ἔτι ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις ἡ Δωδώνη μετὰ τῆς ἱερᾶς αὐτῆς δρυὸς καὶ τοῦ ναοῦ αὐτῆς (πρβλ. Τόμ. Α'. σ. 644), μέχρι τινὸς δὲ καὶ χρησμοὶ ἔτι ἐδίδοντο ἐνταῦθα⁶⁹. Πρὸς τούτοις ἤχημαζεν ἔτι νῦν, πλὴν τῶν Δελφῶν, ἐν τῇ περιοχῇ μὲν τῆς Φωκίδος τὸ ἐν Ἀμφικλείᾳ δι' ὄνειράτων χρησμοδοτοῦν μαντεῖον τοῦ Διονύσου⁷⁰, ἐν Βοιωτίᾳ δὲ τὸ ἀρχαιότερον περίφημον χρηστήριον τοῦ Τροφωνίου (σ. 315) τὸ κείμενον ἐν Λεβαδεῖα, ἔνθα ἐπεκράτουν ἔτι πλεῖστα νόμιμα καὶ ἔθη ἀρχαῖκά περιεργότατα καὶ ἐπισημότατα⁷¹. Ἐν Πελοποννήσῳ ἐπὶ τῶν χρόνων ἔτι τοῦ Πausανίου εἰργάζετο τὸ χρηστήριον τοῦ Ἀπόλλωνος τοῦ Δειραδιώτου ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ θεοῦ τῷ κειμένῳ ἐπὶ τοῦ ὄρους Δειράδος (ἀκριδέστερον ἐν ταῖς κλιτύσι ταῖς μεταξὺ τῆς ἄκρας Λαρίσης⁷² καὶ τοῦ ὄρους Δειράδος ἐπὶ τῆς ἑδοῦ τῆς ἀγούσης ἀπὸ Ἄργους εἰς τὴν Λάρισαν). Ἐνταῦθα προεφήτευε γυνὴ « ἀνδρὸς εὐνῆς εἰργομένη » τὰς τοῦ θεοῦ προφητείας· κατὰ μῆνα ἕκαστον ἐν ὥρᾳ νυκτὸς ἐτελεῖτο θυσία ἀρνός, ἡ δὲ γυνὴ γευομένη τοῦ αἵματος « κάτοχος ἐκ τοῦ θεοῦ ἐγίνετο » (ἦτοι καθίστατο ἐνθεος, ἐνθουσιώδης προφήτις⁷²).

μαντείου τοῦ ἐν Λέσβῳ πρβλ. Φιλοστρ. Ἡρωϊκ. σ. 703 καὶ ἴδ. πρὸς τούτοις Β. Ἀπολλων. Τυαν. Δ. 14.

⁶⁹ Πausαν. Η. 23, 4 Α. 13, 2 καὶ 17, 5. Τὸ μαντεῖον τοῦτο ἀκριδῶς εἶχε σφῶδρα καταπέσει (πρβλ. Λουκιαν. Ἰκαρομενιπ. κ. 24) Wolff ἐν εἰρ. τ. σ. 13.

⁷⁰ Περὶ τοῦ ἐν Ἀμφικλείᾳ μαντείου ἴδ. Πaus. I. 33, 3.

⁷¹ ἴδ. τὴν μακρὰν καὶ ἀφελῆ περιγραφὴν τοῦ μαντείου τούτου καὶ τοῦ τρόπου τοῦ λαμβάνειν χρησμὸν παρὰ Πausαν. Θ. 19, 4 μ. 40, 1. Καὶ ὁ Πausανίας αὐτὸς (ἐν εἰρ. τ. § 39, 5. τέλ.) « ἐχρήσατο τῷ Τροφωνίῳ » πρβλ. καὶ Φιλοστρ. Β. Ἀπολλ. Τυαν. Η. 13 σ. 363 ἀρχ. Λουκιαν. Νεκρικ. Διαλ. 3. Θεῶν ἐκκλησ. κ. 12. Νεκρομαντ. 22. Ἀριστέιδ. Λόγ. Ζ. σ. 45. Μαξιμ. Τυρ. Διατριβ. 26. ἀρχ. σ. 264. ἐκδ. Davis. καὶ Tertullian « de anima » c. 46 πρβλ. καὶ Bursian, Geogr. I. σ. 106-209.

⁷² Πausαν. Β. 24, 1. Curtius, Pelop. II σ. 362.

Φαίνεται δὲ ὅτι καὶ ἐν Δήλῳ εἰργάζετο ἔτι⁷³ κατὰ τοὺς χρό-
νους τούτους τὸ μαντεῖον τοῦ Ἀπόλλωνος⁷⁴.

Παρὰ τὰς τοιαύτας μαρτυρίας περὶ ἀπαύστου ἐπιμονῆς τῶν
Ἑλλήνων ἐν τοῖς ἀρχαίοις αὐτῶν τοπικοῖς θεσμοῖς καὶ λατρείαις
καὶ παρὰ τὰ πολλαχῶς μαρτυρούμενα ἴχνη τῶν ἔτι νῦν ὑφι-
σταμένων φυλετικῶν ἀντιπαθειῶν καθίσταται ἐν τούτοις (πρὸβλ.
ἀνωτ. σ. 338 κέξ.) διηνεκῶς καταφανεστέρα καὶ ἡ ῥοπή ἐκείνη
ἢ τείνουσα διηνεκῶς πρὸς τὴν ἐντελεστέραν κατάλυσιν καὶ ἐξομά-
λυνσιν τῶν ἀρχαίων φυλετικῶν ἀντιθέσεων καὶ ἀπεργαζομένη
διηνεκῶς κοινόν τινα Ἑλληνισμόν, τοῦλάχιστον ἐν τοῖς Ἑλλησι
τῆς Ἀχαΐας⁷⁵, ῥοπή εὐροῦσα ἤδη τὴν ἰδεωδεστάτην αὐτῆς ἐκ-
φρασιν ἐν ταῖς πανελληνίοις ἑορταῖς τοῦ Ἀδριανοῦ. Τὸ μεγαλεπή-

⁷³ Lucan. Pharsal. VI. 425. Λουκιαν. Δίς κατηγοροῦμ. κ. 1. πρὸβλ. Μαξιμ. Τυρ.
Διατριβ. 25. σ. 254 ἐκδ. Davis.

⁷⁴ Τὰ ἔτι ὑφιστάμενα κατὰ τοὺς χρόνους τούτους δευτερεύοντα μαντεῖα ἦσαν (Wolff
ἐν εἰρ. τ. σ. 29. 30 31 κέξ.) τὸ ἐν Θήβαις μαντεῖον τοῦ Ἀπόλλωνος Σποδίου (Παυσαν. Θ.
11, 5)· τὸ τοῦ Ἡρακλέους ἱερὸν τὸ ἐν τῇ κώμῃ Ἰγντιῶ παρὰ τὰς Κώπας καὶ τὸν Ὀρχο-
μενὸν τῆς Βοιωτίας (Παυσαν. Θ. 24, 3)· τὸ ἐν Ὠρωπῶ δι' ὄνειράτων ἐνεργοῦν μαντεῖον
Ἀμφιαράου καὶ τὸ ἐν Λακωνίᾳ ὅμοιον χρηστήριον τῆς Πασιφάης (Tertullian, de
anima c. 46. Πaus. A. 34, 2 καὶ 3. (ἴδ. καὶ σ. 267 καὶ 315), Wolff, σ. 32)· τὸ ἐν
Μεγάροις μαντεῖον τῆς νυκτός (Πaus. A. 40, 5) Mionnet B. 143 ἀρ. 133 κέξ. ἔπειτα
τὸ ἐν Λακωνίᾳ παρὰ τὸν ναὸν τῆς Ἰουῆς δι' ὄνειρων ἐνεργοῦν μαντεῖον τῆς θεᾶς ταύτης
(κατὰ Wolff, μᾶλλον τῆς Ἰουῆς-Ἰσιδος) τὸ κείμενον μεταξὺ Θαλαμῶν καὶ Οἰτύλου
(Πaus. Γ. 26, 1. Curtius, Pelop. σ. 284. Hermann, Gottesdienstl. Alterthümer.
σ. 265 § 41 σημ. 7) καὶ τὸ ἐν Ἐπιδαύρῳ Λιμηρᾶ δι' ὕδατος ἐνεργοῦν μαντεῖον τῆς
Ἰουῆς (Πausan. Γ. 23, 5 «... Ἰουῆς καλούμενον ὕδωρ.. ἐς τοῦτο τὸ ὕδωρ ἐν τῇ ἑορτῇ
τῆς Ἰουῆς ἐμβάλλουσιν ἀλφίτων μάζας ταύτας ἐπὶ μὲν αἰσίῳ τοῦ ἐμβαλόντος κατα-
δεξάμενον ἔχει τὸ ὕδωρ· εἰ δὲ ἀναπέμφαιτο σφᾶς, πονηρὸν κέκριται σημεῖον». Curtius
ἐν εἰρ. τ. σ. 298). Μνημονευτέα καὶ ἡ ἐν Πάτραις παρὰ τὸν ναὸν τῆς Δήμητρος πηγῆ,
ἣτις ἐθεωρεῖτο μαντεῖον ἀψευδῆς ἐνεργοῦν διὰ κατόπτρου καθιεμένου εἰς τὸ ὕδωρ καὶ ἐκ
τούτου δι' εἰκόνων ἀποκρινομένου εἰς τὰς γινομένας ἐρωτήσεις. (Πausan. Z. 21, 5)· μνη-
μονευτέον δὲ καὶ τὸ ἐν τῇ ἀγορᾷ τῶν Φαρῶν ἀρχαῖον μαντεῖον τοῦ Ἀγοραίου Ἑρμοῦ
(Πausan. Z. 22, 2) καὶ τὸ ἐν Βούρᾳ μαντεῖον τοῦ Ἡρακλέους τὸ ἐνεργοῦν δι' ἀστραγά-
λων (Πaus. Z. 25, 6).

⁷⁵ Πρὸβλ. πρὸς τοὺς ἄλλοις καὶ τὴν τοῦ Πausανίου περὶ τῶν ἡρώων τοῦ Πελοπον-
νησιακοῦ πολέμου κρίσιν (Πaus. H. 51, 2. «Τοὺς δὲ ἐπὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πρὸς
Ἀθηναίους πολέμου, καὶ μάλιστα αὐτῶν τοὺς εὐδοκίμησαντας, φαίη τις ἂν αὐτόχειρας
καὶ ὅτι ἐγγύτατα καταποντιστὰς εἶναι σφᾶς τῆς Ἑλλάδος»).

βολον πνεῦμα, μεθ' οὗ Ἡρώδης ὁ Ἀττικὸς ἐπεδαψίλευσε τὰς εὐεργεσίας αὐτοῦ εἰς τοὺς Ἕλληνας πασῶν τῶν φυλῶν, συνάδει λίαν προφανῶς πρὸς τὴν ῥοπὴν ἐκείνην· οὐχ ἤσπον δὲ καταφαίνεται καὶ ἐν τῷ ἰδιαιτέρως λόγου ἀξίῳ γεγονότι, ὅτι Ἕλληνες φυλῶν ἀρχαιοτέρον ἀπεχθεστώτων ἀλλήλαις νῦν ἐν ταῖς πόλεσι τῶν πρότερον ἀντιπάλων ἠξιοῦντο ἐπὶ μᾶλλον δικαιωμάτων καὶ ἀξιομάτων πολιτικῶν. Οὕτω δὲ βλέπομεν ἰδίως τὴν μεταξὺ τῶν Σπαρτιατῶν καὶ τῶν Ἐλευθερολακῶν ἀντίθεσιν κατὰ τοιοῦτον τρόπον ἐξαλειφομένην, ὥστε πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Καρακάλλα ὁ Σπαρτιάτης Αὐρήλιος Ἀριστοκλῆς κατεστάθη πολίτης καὶ ἐν Ταινάρῳ καὶ πρῶτος ἔφορος⁷⁶· ὑπῆρχον δὲ καὶ ἄνδρες ὄντες πολῖται ἐν Σπάρτῃ, ἐνταύτῳ δὲ καὶ ἐν Ἀρκαδίᾳ⁷⁷.

Συγκεφαλαιουῦντες πάντα ταῦτα δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι κατὰ τὸ τέλος τῆς περιόδου ταύτης, ὅτε ἅπαξ ἔτι, τὸ ἔσχατον νῦν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ ἀρχαίου κόσμου, ἐπὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας ἐξελίσσεται πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν ἡ ἐντελής καὶ μεγάλη εἰκὼν τῆς καταστάσεως τῆς Ἑλλάδος, ἡ εἰκὼν αὕτη εἶναι λαμπροτάτη καὶ ποικιλωτάτη τὴν ὄψιν. Λαός, καίπερ ἐν συγκρίσει πρὸς τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους ἰσχνὸς τὸν πληθυσμόν, εἴτε οὐχὶ κατ' ἀναλογίαν ἀνά τὴν χώραν διανεμημένος, ἀλλὰ μεθ' ὅλα ταῦτα οὐχὶ ἀσήμαντος (κατὰ τὸ πλῆθος), νῦν ὑπὸ σειρᾶς χρηστῶν καὶ εὐμενῶν ἡγεμόνων οὐσιωδῶς προαχθεὶς ἐν τῇ εὐημερίᾳ, τοσοῦτον καλῶς ἔχων ἐν πᾶσιν, ὅσον ἦτο ἀπολύτως δυνατὸν κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, κινεῖται ἐν ταῖς ἀρχαίαις καὶ νέαις πόλεσι τῆς Ἑλληνικῆς χώρας ἐν μέσῳ τῶν λαμπρῶν μνημείων τοῦ παρελθόντος καὶ τῶν μεγαλοπρεπῶν νέων ἰδρυμάτων τοῦ δευτέρου μ. Χ. αἰῶνος, βαθεῖαν συνήθως ἄγων εἰρήνην. Αἱ ἀρχαῖαι μεταξὺ τῶν πόλεων καὶ τῶν φυλῶν διαιρέσεις περιπίπτουσιν

⁷⁶ Böckh C. I. τόμ. 1. ἀρ. 1321 πρὸς ἀρ. 1355 καὶ 1453.

⁷⁷ Böckh ἀρ. 1375.

ἐπὶ μᾶλλον εἰς λήθην· ἀλλ' ἡ σύμπασα Ἑλληνικὴ ἐν Ἀχαΐα ἐθνότης ἐν τοῖς πολλοῖς μέλεσιν αὐτῆς διατηρεῖ μετὰ συγκινητικῆς πίστεως καὶ ἀφοσιώσεως τὰ τε ἀναρίθμητα τῆς ἀρχαιότητος παντοῖα μνημεῖα, πάντα σχεδὸν τὰ ἐπιζήσαντα τοῖς πρὸ τῆς ἐν Ἀκτίῳ μάχης χρόνοις τῆς καταστροφῆς κειμήλια, καὶ τὰς παραδόσεις τοῦ ἀρχαίου αὐτῆς βίου ἐν τοῖς ἐθίμοις, τοῖς θεσμοῖς, τῇ λατρείᾳ, τῇ διαλέκτῳ καὶ τοῖς νομίμοις. Διηνεκῶς, καὶ ἐν μείζονι μάλιστα νῦν βαθμῶ, γινώσκουσιν οἱ Ἕλληνες οὗτοι ὑπὸ τὸν φαιδρὸν τοῦτον οὐρανὸν νὰ ἀφαιρῶσιν ἀπὸ τῶν ἀναγκῶν τοῦ βίου ἡμέρας καὶ ὥρας, ἐν αἷς μέρος τῆς ἀρχαίας εὐηλίου αἰγλης καταυγάζει πάλιν τὴν χώραν καὶ τὸν λαὸν τῶν Ἑλλήνων. Ἐορταῖ καὶ ἀγῶνες παντοῖοι, ἀρχαίοι τε καὶ νέοι, παρέχουσιν εἰς τὸν βίον καὶ τὴν κίνησιν τῆς γενεᾶς ταύτης ἐπίχρῳσιν ἐξόχως φαιδρᾶν, ἥτις διὰ τῆς ζωηρᾶς κινήσεως καὶ ἐνεργείας τῶν φιλοσόφων αὐτῆς, πολλῶ δὲ πλέον διὰ τῆς πομπῶδους πολυτελείας τῶν σοφιστῶν ἐν τε τοῖς λόγοις καὶ ἐν τῷ τρόπῳ τοῦ ζῆν προσκτᾶται μίαν ἔτι σειρὰν ποικίλων ἀποχρώσεων. Διότι τὸ νέον τοῦτο εἶδος τῆς φιλολογικῆς καὶ τυπικῆς παιδεύσεως εἶναι νῦν, πρὸ πάντων ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Ἑλλάδι, διαδεδομένον καθ' ἀπάσας τὰς χώρας. Καὶ αὕτη ἢ ἄλλως ἤκιστα περὶ τὰ γράμματα σπουδάζουσα Μακεδονία εἶχε νῦν τοὺς λογίους αὐτῆς, ἐν οἷς μνημονευτέοι ἰδίως (ἐν τοῖς χρόνοις Ἀντωνίνου τοῦ Εὐσεβοῦς καὶ τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου) ὁ καὶ ὡς στρατιωτικὸς συγγραφεὺς γνωστὸς ῥήτωρ καὶ νομικὸς Πολύαινος¹ καὶ ὁ ὕστερον ἐν Ῥόδῳ ἀκμάσας ῥήτωρ Νικόστρατος². Αἱ πρωτεύουσαι ἐν αὐτῇ πόλεις, ὡς ἡ Θεσσαλονίκη³, ἐνετρύφῳν ἐν τῇ ἀκροάσει τῶν λόγων μεγάλων περιοδευόντων ῥητόρων. Μα-

¹ Πολυαιν. Στρατηγημ. προοιμ. Α. Σουῖδ. ἐν λ. Πολ. Clinton. σ. 153 περὶ τοῦ ἔ. 163 μ. X.

² Σουῖδ. ἐν λ. Νικ. Böckh C. I. II. ἀρ. 2529. σ. 394. Clinton σ. 153. 155. περὶ τὸ 64 μ. X. ἴδ. καὶ Φιλοστρ. Β. Σ. Β. 31, 1. τέλ. σ. 624. Σχόλ. Λουκιαν. τόμ. 1. σ. 161. Συγκελλ. σ. 353. h. Papinian. (Digest. XXXIX. 5, §27. ἴδ. καὶ Φιλοστρ. Β. Σ. Β. 30, 1. ἀρχ. σ. 622).

³ Λουκιαν. Ἡροδ. ἢ Ἀετ. κ. 7 καὶ 8 καὶ Σκυθ. κ. 10 καὶ 11.

κεδόνες δὲ σπουδασταί, ὡσπερ οἱ ἐξ Ἀσίας, λίαν ἀσμένως προσέτρεχον εἰς τὰς Ἀθήνας εἰς τοὺς πόδας μεγάλων ἀκαδημεικῶν διδασκάλων⁴. Τέλος δὲ καὶ ἡ Κρήτη ἐγέννησεν ὡσαύτως ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ τὸν ποιητὴν αὐτῆς Μεσομήδην (σ. 430) καὶ τὸν κλεινὸν αὐτῆς ῥήτορα Πινυτὸν⁵ ὡς καὶ τὸν φιλόσοφον Εὐάρεστον⁶.

Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀρχαία φυσικὴ ῥώμη δὲν ἐξέλιπεν ἔτι: ἡ ἀνδρεία Φωκικὴ φάλαγξ τοῦ Μνησιβούλου (σ. 457) καὶ ἡ ἀπαράμιλλος καρτερία τῶν ἡρωϊκῶν Βυζαντίων (σ. 508) μαρτυροῦσι τοῦλάχιστον ὅτι παρὰ τοῖς Ἑλλησι καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, ἐν ταῖς αἰθούσαις τῶν ἀκροάσεων, ταῖς βιβλιοθήκαις, θεάτροις καὶ ἐορταστικοῖς συλλόγοις δὲν διελύθη ἐντελῶς εἰς σκιὰν τὸ καλὸν τῶν ἀρχαίων ἐπιτήδευμα.

Ἐν τούτοις δὲν δυνάμεθα ἀτυχῶς νὰ περατώσωμεν τὰς περιγραφὰς ταύτας ἐν εἰκόνι φαιδρᾶ. Ἡ τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων εἰκὼν ἔχει κατὰ τοὺς χρόνους τούτους καὶ τὴν λίαν δυσάρεστον αὐτῆς ὄψιν. Οὐ μόνον τὰ αἵματηρὰ ὄργια καὶ αἱ βακχεῖαι τοῦ Κομμόδου καὶ ἡ ἀπηνῆς πολιτικὴ τοῦ Σεπτιμίου Σεβήρου κατῴκισαν ἐκ νέου τὰς νήσους καὶ τοὺς σκοπέλους τοῦ Αἰγαίου πελάγους διὰ πολλῶν πολλαχόθεν τοῦ κράτους ἐξορίστων· οὐ μόνον ἐκλιπόντων τῶν ἐσχάτως μνημονευθέντων μεγάλων πολεμικῶν αὐτοκρατόρων ἤρξαντο ἤδη οἱ χρόνοι, καθ' οὓς φαῦλαι κυβερνήσεις καὶ δειναὶ ἀπὸ τοῦ πολέμου ταλαιπωρίαι καὶ ἡ φοβερὰ, διὰ δεκαετηρίδων ὄλων συνεχῶς καταβιβρώσκουσα τὸν ὑλικὸν πλοῦτον τοῦ κράτους, νομισματικὴ κρίσις τοῦ τρίτου αἰῶνος (ἧς πρόδρομοι καὶ ἀρχαὶ ὡς πρὸς τὴν Ἀχαΐαν γίνονται καταφανῆ ἄλλως πιθανῶς ἐν τῇ ἐκτάκτως μεγάλῃ πληθύνει τῶν Πελοποννησιακῶν κερματίων τῶν κοπέντων ἐπὶ τοῦ Σεπτιμίου Σεβήρου καὶ τοῦ οἴκου αὐτοῦ) καὶ τὸ ὅλον κράτος καὶ τὴν ἐπαρχίαν Ἀχαΐαν κατέρριψαν εἰς φοβερὰν ἀθλιότητα· ἀλλὰ, καὶ πλὴν τούτων, ἐπὶ τὴν λαμ-

⁴ Λουκιαν. Δημων. κ. 15 (καὶ ἴδ. ἀνωτ. παρὰ Πλουτ. σ. 202.).

⁵ Hieronym. παρὰ Schöne ἐν εἰρ. τ. τόμ. 2. σ. 173.

⁶ Ἀριστείδ. Λόγ. ΚΖ. σ. 326.

πρὸς πάντων τοῦ Ἀδριανοῦ καὶ τοῦ Ἀντωνίνου περίοδον πίπτουσιν, ὡς πρὸς τὴν Ἀχαΐαν, σκιαὶ ὅμοιαι πρὸς τὰς τοῦ παιδρουῦ βίου τῶν τοῦ Πλουτάρχου συγχρόνων. Ἐν πρώτοις ἡ τύχη μεγάλου μέρους τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες διηνεκῶς, ὡς ἀθληταί, μουσικοί, μελωδοί, αὐληταί, κιθαρῳδοί, χειροτέχναι, τεχνῖται παντοῖοι, ὡς ἰατροί, ὡς σοφισταὶ καὶ λόγιοι παντὸς εἶδους⁷, ἐζήτουν ἐν Ῥώμῃ πόρον ζωῆς, οὐδόλως ἦτο εὐτυχῆς. Τοῦτο ῥητέον ἰδίως περὶ τῶν πολλῶν ἐκ τῶν λογίων, οἵτινες πάντες (εἴτε θεωρούμενοι ὡς θρασεῖς καὶ ἀμαθεῖς τυχοδιῶκται εἴτε ὡς βαθεῖαν παιδείουσι κεκτημένοι καὶ συστηματικῶς μεμορφωμένοι ἄνδρες) ὡς παιδαγωγοὶ ἢ ὡς λόγιοι σύντροφοι ἐν τῷ οἴκῳ, ὡς ζῶντα βιβλία παραινετικά, ὡς φιλόσοφοι ἐπιμεληταὶ ἢ παραμυθηταὶ τῆς ψυχῆς καὶ σύμβουλοι ἐν ταῖς σπουδαῖς, ἤλπιζον νὰ εὕρωσι τὴν τύχην αὐτῶν ἐπιζητοῦντες τοιαύτην τινὰ θέσιν παρὰ τοῖς ἐπισήμοις Ῥωμαίοις ἀνδράσιν ἢ οἰκοδεσποίναις⁸. Οἱ Ἕλληνες οὗτοι πολλάκις περιήρχοντο εἰς θέσιν λίαν οἰκτρὰν. Ὁ Λουκιανὸς μετὰ τῆς συνήθους αὐτοῦ μεγίστης αὐστηρότητος, τοῦ χρηστοῦ, ἐλευθέρου Ἑλληνικοῦ αὐτοῦ φρονήματος καὶ μετὰ ἤθους σκωπτικοῦ, οὗ ἢ ὑπὸ σφοδρᾶς πικρίας καὶ πολλῶν παρατηρήσεων θλιβερωτάτων προερχομένη δριμύτης σκοπεῖ ἐνταῦθα πρὸ πάντων τὴν ἀποτροπὴν τῆς βαρείας ταύτης καχεξίας, περιγράφει τὴν θέσιν τῶν πολλῶν ἐκείνων Ἑλλήνων φιλοσόφων, ῥητόρων καὶ γραμματικῶν, οἵτινες ἀθρόοι ἔτρεχον εἰς τὴν Ῥώμην καὶ ἐνταῦθα, ἐπὶ ὠρισμένην χρηματικὴν ἀμοιβὴν ἢ ἐπὶ δώροις ἐν ταῖς ἐορταῖς διδομένοις, μετέβαινον εἰς οἰουδήποτε πλουσίου οἶκον, ἵνα παιδρύνωσι τὴν συναναστροφὴν ἢ ἵνα παιδεύωσιν ἐπιστημονικώτερον τὸν οἰκοδεσπότην ἢ καὶ τὰς λογίας ἢ περὶ τὴν ἐπιστήμην ἐρασιτεχνικῶς ἀσχολουμένας δεσποίνας ἢ δεσποινίδας τοῦ οἴκου, ἢ ἵνα ἐπιμελῶνται τῆς τῶν παιδῶν ἀγωγῆς. Καὶ ὡς πρότερον ὁ Ἰουβενάλιος (σ. 365) ἔτρεψε τὰς σατίρας αὐτοῦ κατὰ τῶν ξένων μετὰ χλεύης καὶ ὀργῆς, οὕτω

⁷ Πρὸς Friedländer I. 18. σημ. 1.

⁸ Πρὸς Friedl. σ. 220 κξ.

νῦν ὁ Λουκιανὸς ἐργίζεται, διότι οἱ ἐν Ῥώμῃ, ὡς πρότερον οὕτω καὶ νῦν, μετ' ἐρριζωμένης ἀδικίας σχηματίζουσι γνώμην περὶ πάντων τῶν ἐν Ῥώμῃ ὡς παιδαγωγῶν ἐργαζομένων Ἑλλήνων, ἀποβλέποντες ἀπλῶς πρὸς τοὺς Ἑλληνιστὶ λαλοῦντας ἀχαρακτηρίστους τυχοδιώκτας, ἀνθρώπους πολλάκις μὲν ἀμφιβολωτάτης πάντως ποιότητος, πολλάκις δὲ ἀποτελοῦντας συρφετὸν χειρίστου εἶδους, καὶ κατὰ τὴν οὕτω πλημμυλῶς ἐσχηματισμένην γνώμην προσφέρονται πρὸς τοὺς ἀληθεῖς ἐκείνους Ἕλληνας παιδαγωγούς. Μεθ' αἵματηρᾶς σατιρικῆς πικρίας περιγράφει ὁ Λουκιανὸς τὸν βαθὺν ἠθικὸν ζευτελισμὸν, εἰς ὃν ὑπέβαλλον ἑαυτοὺς ἐκουσίως οἱ Ἕλληνες ἐν τοῖς τῶν ἀρίστων Ῥωμαίων οἴκοις, τὴν ἀπιστεύτως εὐτελεῖ μισθόν, τὴν μικρολόγον διαγωγὴν πολλῶν Ῥωμαίων εὐπατριδῶν, τὴν ἐπονείδιστον ὑπὸ τούτων μεταχείρισιν τῶν Ἑλλήνων οἰκοδιδασκάλων ἐν τῇ τραπέζῃ ἐνώπιον ἄλλων φίλων καὶ ἀνθρώπων τοῦ οἴκου. Οὕτω περιγράφεται ὑπὸ τοῦ Λουκιανοῦ ὁ τραχὺς καὶ δὴ καὶ βάνανσος τρόπος, καθ' ὃν ὑπερόπται καὶ ἐπὶ πλούτῳ ἐπαιρόμενοι ἄνδρες ἐνόουν τὴν θέσιν τῶν Ἑλλήνων διδασκάλων τὴν καθισταμένην ἐπισφαλεστάτην εἰς αὐτούς, ἐκτιθεμένους ἔνθεν μὲν εἰς τὰς προσβολὰς ὑβριστῶν καὶ φιλοχρημάτων θεραπόντων τοῦ οἴκου, ἔνθεν δὲ εἰς ἐπιβουλάς τῶν ἔξωθεν παραινούντων, πολιτῶν ἢ γειτόνων, τῶν ἐρχομένων, ἵνα καταμαρτυρήσωσιν τι τοῦ οἰκοδιδασκάλου, πολυπραγμονοῦντες πολλάκις ἀπὸ φθόνου ἢ ἄλλης εὐτελοῦς αἰτίας περὶ τὸν παραλεηλυθότα τούτου βίον. Πρὸς τούτοις δὲ καὶ ἡ κατὰ τρόπον ἐγώϊστικῶς ἀνάλογον πρὸς τοὺς Ἕλληνας τούτους διαγωγὴ τῶν δεσποινῶν καὶ αἱ ἐπιβαλλόμεναι ὑπὸ τούτων εἰς ἐκείνους ἀναξιοπρεπεῖς ὑπηρεσίαι αἱ παρακλουθούμεναι πολλάκις ὑπὸ ἀληθῶς κωμικοτραγικῶν σκηνῶν⁹ καθόλου δὲ ἡ

⁹ Πρὸς τὴν περίφημον πραγματείαν ἄπασαν «Περὶ τῶν ἐπὶ μισθῷ συνόντων» κ. 1. μ. κ. 42. ἔτι δὲ καὶ Νίγρ. κ. 22 μ. κ. 26. ἐκ τῶν νεωτέρων δὲ ἴδ. Preller παρὰ Pauly R. E. τόμ. 4. σ. 1178. M. Hertz, «Renaissance und Rococco in der römischen Literatur. σ. 39 κξ. Zinkeisen, Geschichte Griechenl. I. σ. 532 μ. 535. Friedländer I. σ. 222 καὶ Göll, Kulturbilder aus Hellas und Rom. II. σ. 241 μ. 245.

δλη φοβερὰ ἀθλιότης τῶν δυστήνων τούτων ἀντιπροσώπων τῆς Ἑλλάδος ἐν Ῥώμῃ περιγράφεται ὑπὸ τοῦ Λουκιανοῦ κατὰ τὸν προειρημένον τρόπον. Ἄλλ' ἡ αἰχμὴ τῆς τοῦ Λουκιανοῦ σατίρας πολλῶ νῦν ὀξύτερον πλήττει τοὺς Ῥωμαίους καὶ τὰς Ῥωμαῖδας ἢ τοὺς Ἕλληνας. Ἄλλ' εἶναι ἀμφίβολον ἂν τὸ ἐν Ἑλληνικοῖς ὀμίλοις πολὺ καὶ μετὰ προσοχῆς ἀναγινωσκόμενον ἔργον τοῦ Λουκιανοῦ « Περὶ τῶν ἐπὶ μισθῶ συνόντων » ἐπέδρασεν ἀληθῶς ἀποτελεσματικῶς ἐπὶ τὸ πνεῦμα τῶν συγχρόνων Ἑλλήνων ¹⁰.

Ῥίπτοντες νῦν πρὸς τούτοις καὶ ἕτερον βλέμμα, χειραγωγούμενοι ὑπὸ τῶν συγγραφέων τῶν τότε χρόνων, ἐπὶ τὰ ἄλλα μέρη τοῦ πνευματικοῦ βίου καὶ πολιτισμοῦ ἐν τῇ τότε Ἀχαΐᾳ, εὐρίσκωμεν ὅτι, παραλειπομένων ἰδιαιτέρων τινῶν σκιερῶν σημείων, περὶ ὧν δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ποιῶμεθα λόγον εὐθύς, ἐν τοῖς καθόλου δὲν ἐπιγένοντο σπουδαῖαι μεταβολαὶ ἐν τῷ χώρῳ τούτῳ ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ Πλουτάρχου. Διὰ τοῦτο τὰ ὅσα ἐπειράθημεν νὰ περιγράψωμεν περὶ τῶν χρόνων ἐκείνων ἰσχύουσι, κατὰ τὸ κύριον αὐτῶν μέρος, καὶ περὶ τοῦ τμήματος τούτου τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας. Διεξερχόμενοι δὲ κατὰ σειρὰν τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος ἐνταῦθα σημεία, τὰ οὕτω ἐν τοῖς ἔμπροσθεν διαλευκανθέντα, εὐρίσκομεν ὅτι, καθὰ ἤδη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐσημειώθη, ἐν πρώτοις ἢ συρροῇ τῶν ἀποδημητῶν ἢ περιηγητῶν, οἵτινες ἐκ ποικιλωτάτων ἐλατηρίων ἀγόμενοι ἐπεσκέπτοντο τὴν Ἑλλάδα, καθίστατο διηνεκῶς μείζων. Συμφέροντα ἐμπορικὰ, ἐνθουσιασμός ὑπὲρ τῶν εὐγενεστάτων προϊόντων τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης ¹¹, ἔτι δ' ἐνθουσιασμός πρὸς τὰ μυστήρια τὰ Ἑλληνικά, ἢ ἐπίσκεψις τῶν ἐν Ἑλλάδι ἱαματικῶν τόπων, ἢ δύναμις τοῦ ἐκάστοτε ἐπικρατοῦντος κοινωνικοῦ ἔθους (mode), πρὸ πάντων δὲ ἡ νέα ἀκμὴ τοῦ λαμπρῶς ἀνθοῦντος πανεπιστημίου Ἀθηνῶν ἤγον διηνεκῶς νέα πλήθη Ῥωμαίων περιηγητῶν εἰς Ἀθήνας. Ἀρκεῖ νὰ ἀναφέρωμεν ἐνταῦθα

¹⁰ Πρὸς Λουκιαν. Ἀπολογία 1-8.

¹¹ Πρὸς Apulej. de mundo σ. 746.

ἄνδρας, οἳ οἱ ὁ Ἀπουλήσιος¹² καὶ ὁ Γέλλιος (περὶ τὰ μέσα τοῦ 2 μ. Χ. αἰῶνος¹³) καὶ ὁ περιφημότετος πάντων τῶν τότε ἐν Ἀθήναις σπουδασάντων, ὁ ὕστερον αὐτοκράτωρ γενόμενος Σεπτίμιος Σεβήρος (σ. 518)¹⁴, ὅστις ἐπὶ τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου, ὅτε ἦτο κεντυρίων ἢ λοχαγὸς λεγεῶνός τινος, καὶ πρὶν ἢ ἀναλάβῃ τὴν διοίκησιν τῆς Λουγδουνικῆς Γαλατίας, ἐλκυσθεὶς ὑπὸ τῆς φήμης τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν ἱερῶν, τῶν καλλιτεχνικῶν ἔργων καὶ τῶν μνημείων τῆς πόλεως, μετέβη αὐτόσε. Ἀσυγκρίτως δὲ μείζον φαίνεται ὅτι ἦτο τὸ πλῆθος τῶν ἐλληνιστικῶν εἰς Ἑλλάδα ἀποδημητῶν, οἵτινες ὡς σοφισταὶ καὶ ὡς σπουδασταὶ καὶ ὡς ἀπλοῖ περιηγηταὶ κατὰ ταύτην τε καὶ τὴν εὐθύς ἐπομένην περίοδον συνέρρεον εἰς Ἀχαΐαν καὶ εἰς τοὺς ἱεροὺς αὐτῆς τόπους^{14α}, καὶ ἰδίως εἰς τὰς Ἀθήνας, εἰ καὶ εἰς μόνος ὁ Πausanίας κατέλιπεν ἡμῖν μνημεῖον τοσοῦτον ἀνεκτίμητον τῶν καρπῶν τῆς περιηγήσεως αὐτοῦ.

Καὶ ἡ πρὸς περιήγησιν ὁρμὴ τῶν Ἑλλήνων δὲν εἶχεν ἀποσβεσθῆ· ὡσαύτως δὲ δὲν εἶχεν ἐκλίπει καὶ ἡ κλίσις αὐτῶν εἰς τὸ νὰ διακοινῶσι πολλὰ τὰ μυθώδη περὶ τῶν ὅσα εἶδον ἐν ταῖς ἀποδημίαις αὐτῶν εἰς χώρας ξένας, ἰδίως εἰς τὰς Ἰνδίας, καὶ μάλιστα εἰς τὴν παναρχαίαν παρὰ τὸν Νεῖλον χώραν τῶν θαυμάτων, ἣν ἰδίως ἐπεσκέπτοντο συχνῶς τῶν τε μνημείων αὐτῆς ἕνεκα καὶ χάριν σπουδῶν φιλοσοφικῶν καὶ ἰατρικῶν¹⁵. Αἱ ἱστορίαι, ἅς ὁ Λουκιανὸς ἐν τινι τῶν σατυρικῶν αὐτοῦ διαλόγων ἐν πολλοῖς

¹² Πρὸλ. Apulej. Florid. σ. 86. 92. 97. Apolog. σ. 545. de mundo σ. 746 (ἐκδ. Hildebrandt) μετὰ τοῦ υἱοῦ τῆς Πουδεντίλλης Ποντιανοῦ· πρὸλ. καὶ Hildebrandt. I. Prolegom. σ. BX § 3.

¹³ Gell. N. A. I. 2, 1 κξ. IX. 2, 1. XVIII. 9, 5. καὶ c. 10. XIX. 12 πρὸλ. VIII. 3 καὶ 10. XII. 11. ἔτι δὲ καὶ VII 13, 2. XII. 5, 1. XVII. 8, 1. 20, 4. XVIII 2, 1. XIX 1, 4. 6, 2. Pauly R. E. τόμ. 3 ὑπὸ τὸ ἄρθρον «Gellius». Zumpt. «die Athenischen philosophischen Schulen» σ. 22.

¹⁴ Spartian. Sever. c 3, 7. Ellissen σ. 111. Περὶ Ῥωμαίων διαρκῶς ἐν Ἑλλάδι οἰκούντων καὶ οἰονεὶ ἀποίκων πρὸς τοῖς ἄλλοις δὲ περὶ ἀνδρός βουλευτικοῦ (vir senatorius) ἐν Ἰάριον ἐπὶ Σεπτιμίου Σεβήρου οἰκούντος. ἴδ. Rhein Mus. II 325.

^{14α} Πρὸλ. ἐκ περισσοῦ καὶ Apulej. Metam. II c. 21, 143.

¹⁵ Πρὸλ. καὶ Böckh C. I. III. ἀρ. 4795. ἀρ. 4798. ἀρ. 4799. Λουκιαν. Τοξαρ. κ. 27 καὶ 34.

ἄλλοις ποιεῖ διηγούμενον Εὐκράτην τινά, ἄνδρα ἐξηκοντούτη σεβάσμιον καὶ περὶ τὴν φιλοσοφίαν ἐντριβῆ, ἐν μέσῳ συλλόγου φιλοσοφικοῦ, περὶ τῆς εἰς Αἴγυπτον γενομένης ὑπ' αὐτοῦ ἐν τῇ νεότητι ἀποδημίας καὶ περὶ τῶν ἤχων, οὓς ἤκουσεν ἐκπεμπομέ- νους ἐκ τῶν λεγομένων ἀνδριάντων τοῦ Μέμνονος ὡς καὶ περὶ τοῦ θαυματοποιοῦ ἱερέως Παγκράτους, τοῦ ἰππεύοντος ἐπὶ τῶν κροκο- δείλων καὶ μεταβάλλοντος διὰ τῆς τέχνης αὐτοῦ τὰ σάρωθρα καὶ τὰ ρόπαλα εἰς θεράποντας καὶ ὑδροφόρους, ἐν οὗ τῇ ἀκολουθίᾳ ὁ Εὐκράτης ἐξετέλει ἔργον τοιοῦτον, οἷον οἱ ἡμέτεροι ἀναγνώ- σται γινώσκουσιν ἐκ τῆς «μαγικῆς διδασκαλίας» τοῦ Göthe^{15α}, δύνανται νὰ παραβληθῶσιν ἀδιστακτως πρὸς τὰς περὶ Βρεττανίας καὶ περὶ τῆς ἐρυθρᾶς θαλάσσης παρὰ Πλουτάρχῳ ἱστορίας Δημητρίου τοῦ Ταρσέως καὶ τοῦ Σπαρτιάτου Κλεομβρότου (σ. 281 κέξ.).

Οἱ παλαιοὶ κίνδουνοι τῆς κατὰ μεσόγαιαν ἐν Ἑλλάδι συγκοι- νωνίας ὑφίσταντο ἔτι νῦν. Κλέπται καὶ λησταὶ μετήρχοντο τὸ ἔρ- γον αὐτῶν, ὡς πρότερον, ἐν ταῖς μεγάλαις λεωφόροις τῆς ἐπαρχίας Ἰαχάτας καὶ τῶν ἐγγύς ἐλληνικῶν χωρῶν¹⁶· καὶ ὁ εὐτοχῆς λή- σταρχος εἶναι παρὰ Λουκιανῷ πρόσωπον ὅλως σύνηθες ἐν τῷ βίῳ τοῦ λαοῦ καὶ ἐν τοῖς διαλόγοις καὶ ἐν ταῖς φαντασίαις τοῦ συνήθους βίου¹⁷. Ἡ μόνη ἐν τούτῳ διαφορὰ μετὰ τῆς νῦν καὶ τῆς προη- γηθείσης περιόδου εἶναι ὅτι νῦν αὐτοκράτορες, οἷοι ὁ Ἀδριανὸς καὶ Ἀντωνῖνος καὶ οἱ τούτων διάδοχοι, ἠγωνίζοντο μετὰ ζήλου καὶ ἐνεργείας πρὸς καταπολέμησιν τῆς λύμης ταύτης¹⁸, καὶ ὅτι οὐδεὶς τῶν ἐν Ἑλλάδι ληστῶν ἠδυνήθη νὰ καταστῆ οὕτω περίφημος ὡς ὁ ἐπὶ Σεπτιμίου ἐν Ἰταλίᾳ περιβόητος λήσταρχος Βούλλας Φῆλιξ.

^{15α} Λουκιαν. Φιλοψευδ. κ. 33 μέχρι 36.

¹⁶ Λουκιαν. Καταπλ. ἢ Τυρ. κ. 6 τέλ. Ἑρμ. κ. 22 καὶ πρὸλ. Νεκρικ. διαλ. ἀρ. 27, 2. Αἰτωλοὶ λησταὶ τῶν ὁδῶν ἀναφέρονται ὑπὸ Μαξίμου τοῦ Τυρίου. περὶ ληστῶν ἐν ταῖς Σκιρωνίσι πέτραις (σ. 381) ἴδ. Ἀλκίφρ. ἐπιστ. Γ. 70, 5.

¹⁷ Λουκιαν. Πλοῖον ἢ εὐχαι κ. 28 κξ.

¹⁸ Περὶ τῶν πρὸς ἄμυναν κατὰ τῆς ληστείας διωρισμένων εἰρηναρχῶν ἴδ. καὶ Digest. XLVIII. 3 de custodia et exhibitione reorum. Lex. 6 (Marcianus. lib. 2 de publicis judiciis) καὶ ἴδ. καὶ Misc. Observ. V. I. σ. 26-30. Philol. V. σ. 647.

᾽Ωσαύτως δὲ ἤκμαζε νῦν καὶ ἡ βάρβαρος ἄσκησις τοῦ ἐπὶ τῶν ναυαγίων δικαίου μεθ' ὅλα τὰ κατ' αὐτῆς ὑπὸ αὐτοκρατόρων ἐμφρόνων, οἳ οὐδ' Ἀδριανός, Ἀντωνῖνος ὁ Εὐσεβῆς καὶ ὁ Μάρκος Αὐρήλιος ἐνεργηθέντα¹⁹· περιβόητοι δ' ἐν τούτῳ ἦσαν ἰδίως οἱ κάτοικοι τῶν Κυκλάδων. Τοιαῦται ἔξεις ἦτο ἀδύνατον πλέον νὰ ἐξαλειφθῶσιν ἐκ τοῦ βίου τοῦ λαοῦ. Οὐχὶ δ' ἄλλως εἶχον τὰ πράγματα καὶ ὡς πρὸς τὴν ἡδονήν, ἣν ἠσθάνοντο οἱ Ἕλληνες εἰς τοὺς τῶν μονομάχων ἀγῶνας· τοσοῦτον δὲ διέφθειρεν ἐν Ἑλλάδι ἐπὶ μᾶλλον καὶ φαντασίαν καὶ καλαισθησίαν καὶ ἠθικότητα ἢ ἡδονήν, ἣν ἠσθάνοντο τὰ πλήθη εἰς τὰ αἱματηρὰ ταῦτα καὶ τὰ παρόμοια τούτοις θεάματα τῶν θηριομαχιῶν καὶ τῶν μουσαρῶν ἐν τῷ θεάτρῳ τελομένων ἀνθρωποκτονιῶν, ὥστε πᾶσα ἡ ἀκμὴ τοῦ πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, πᾶσα ἡ εὐτραπελία τῶν σοφιστῶν καὶ ἡ σοφία τῶν φιλοσόφων μετὰ τῶν βαθέων πωγῶνων αὐτῶν καὶ βιβλίων καὶ τριβῶνων καὶ σεμνῶν βακτηριῶν, ἅτινα ἀποτελοῦσι νῦν νέον τύπον σταθερὸν ἐν τε τῷ βίῳ τοῦ λαοῦ καὶ ἐν ταῖς εὐτραπέλοις ἐκφράσει τῶν σατιρικῶν, οὐδαμῶς ἠδύναντο νὰ ἀντιδράσωσιν ἐναντίον τῆς πρὸς τὰ θεάματα ἐκείνα ῥοπῆς. Ὡς δὲ πρότερον, οὕτω καὶ νῦν ἔτι Κόρινθος καὶ Ἀθῆναι ἦσαν κυρίως οἱ τόποι τῶν τοιοῦτων θεαμάτων ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι²⁰.

Καὶ ἡ ἠθικότης τοῦ λαοῦ οὐδεμίαν ὑπὸ καθόλου ἔποψιν ἐποίησατο πρόσοδον· λίαν δ' ἀλγεινὴν ὡς πρὸς τοῦτο τὰ συγγράμματα τοῦ Λουκιανοῦ παρέχουσι εἰκόνα. Ἐκ τοῦ ἀληθῶς δὲ ζωηροῦ τρόπου, μεθ' ἧσού συγχρῶς καὶ ἀνεπιτηδεύτως διαφωτίζουσι λαμπρῶς τὰ συγγράμματα ταῦτα τὴν ἠθικὴν κατάστασιν τῶν συγχρόνων τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου Ἑλλήνων προσπίπτουσι

¹⁹ Πρὸβλ. Dig. 14, 2 (de lege Rhodia de jactu) L. 6. (Volusius Maecianus ex lege Rhodia ἀρχ. καὶ πρὸβλ. Dig. XLVII. 9 (de incendio, ruina, naufragio etc.) L. 1. (Ulpian. lib. 56. ad edictum) L. 3. § 8. (Ulpian lib. 56 ad edictum) L. 4. § 1. (Paulus lib. 54 ad edict.) καὶ L. 7. (Callistratus lib. 2. Quaestion.).

²⁰ Πρὸβλ. Φιλοστρ. Β. Ἀπολλ. Τυαν. Δ. 22. ἀρχ. (πρὸβλ. καὶ τὴν μυθιστορικὴν παρὰ Λουκιανῶ (Τοξαρ. κ. 57 μέχρι 60) διήγησιν μονομαχίας τινὸς ἐν τῇ Ποντικῇ πόλει Ἀμάστρει γενομένης).

συχνότατα εἰς τὴν ὄψιν ἡμῶν τὰ προσκρούοντα εἰς τὴν ἠθικὴν συνείδησιν μέρη τοῦ τότε Ἑλληνικοῦ βίου. Δὲν ὑπάρχει γὰρ οὐδεμία ἰδιαιτέρας ἀποδείξεως ὅτι ἡ περὶ τὰ ἀφροδίσια ἀσέλγεια ἠϋξάνετο ἐν Ἑλλάδι ἐπὶ μᾶλλον κατὰ τρόπον φρικώδη. Μεθ' ὅλην τὴν ἐπικρατοῦσαν ἔτι παρ' ἀπάσαις ταῖς εὐγενεστέραις φυγαῖς ὑψηλοτέραν ἀντίληψιν καὶ ἔννοιαν τῆς ἀξίας τῆς γυναικὸς καὶ τοῦ γάμου, ἦτο λίαν γενικῶς διαδεδομένον τὸ αἰσχροὺν τῶν κιναιδῶν ἐπιτηδεύμα καὶ ἡ ἀκόλαστος πρὸς γυναῖκας ὁμιλία, ἡ ἑταιροκρατία, ἔτι δὲ καὶ ἡ μοιχεία. Ὀλίγαι εἰσὶν αἱ πραγματεῖαι τοῦ Λουκιανοῦ, ἐν αἷς δὲν γίνεται λόγος περὶ τῶν τοιούτων· οὐδεὶς δὲ λόγος ὑβριστικὸς ἢ ὀνειδιστικὸς ἐν τῷ Ἑλληνικῷ δημοσίῳ τῶν πόλεων ἦτο συνηθέστερος τῶν ἀποτόμως καὶ ἀτεχνῶς εἰς τὰ ἀνήθικα ἐκεῖνα ἐπιτηδεύματα ἀναφερομένων. Ἡ κατάστασις δὲ τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος ἐποίει ὥστε πλὴν τῶν κοινῶν κλοπῶν νὰ διαπράττωνται ἐπιτεινόμεναι διαρκῶς ἱεροσυλία· αἰσχισται, μεθ' ὅλην τὴν πολλάκις ἐπιβαλλομένην εἰς τοὺς τοιούτους ἱεροσύλους τιμωρίαν τοῦ διὰ πυρὸς θανάτου²¹. Ἔνεκα δὲ τῆς ἐκλείψεως γενναίων φρονημάτων καὶ ἀληθοῦς ἠθικότητος ἠϋξάνετο διαρκῶς τὸ ψεῦδος καὶ ἡ ἐπιπορκία²². Τέλος δὲ οἱ Ἕλληνες τῶν χρόνων τούτων, οὐδὲ τοῦ Λουκιανοῦ αὐτοῦ ἐξαιρουμένου, ἐνίστε ἐν τῇ συγγραφικῇ αὐτῶν πολεμικῇ²³, μεθ' ὅλην τὴν παιδευσιν αὐτῶν, δὲν ἦσαν ἀπηλλαγμένοι ἐν τῇ ἔριδι τραχύτητος ἀτόπου, οἰαδῆποτε κἂν ἦτο ἡ πρὸς ταύτην παρεχομένη ἀφορμὴ ἐπεκράτουν δ' ἔτι καὶ ἐν τῇ ἀσκήσει τῆς δικαιοσύνης βάρβαροι ποιναί²⁴. Μνημονευτέον δὲ ἐνταῦθα, ἐν παρόδῳ, ὅτι κατὰ τοὺς

²¹ Πρὸς Λουκιαν. Ἰκαρομένιπ. κ. 16. περὶ τῆς τοῦ Περεγρίνου τελευτῆς κ. 24 τέλ. Θεῶν ἐκκλησ. κ. 12.

²² Πρὸς Λουκιαν. Ἰκαρομένιπ. κ. 16. Ῥητόρων διδάσκαλ. κ. 23. Συμποσ. ἢ Λαπίθ. κ. 32. Θεῶν ἐκκλησ. κ. 12.

²³ Ἰδ. πρὸς τοῖς ἄλλοις τὴν ἀξιομνημόνευτον πραγματείαν «πρὸς τὸν ἀπαιδεύτον» ἔτι δὲ πλεον τὴν «Ἀποφάδα» ἢ «Ψευδολογιστὴν». Αἱ πραγματεῖαι αὗται τοῦ Λ. εἰσὶ, κατὰ τρόπον ἠθικῶς δυσάρεστον, λίαν χαρακτηριστικαὶ ὡς πρὸς τὰ ὑφ' ἡμῶν λεγόμενα.

²⁴ Πρὸς Λουκιαν. Κατάπλ. ἢ Τυρανν. κ. 6. Ἰδ. καὶ σημ. 21.

χρόνους τούτους οἱ κατὰ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος τόποι, οἱ προσδιωρισμένοι εἰς τὴν ἀπότισιν τῆς ποινῆς τῶν αὐτόσε ἐξοριζομένων, ἰδίως ἢ ἀνέκαθεν φοβερὰ Γύαρος, δὲν ᾤκίζοντο νῦν, ὡς πρότερον, διὰ πολιτικῶν μόνων καταδίκων, ἀλλὰ καὶ διὰ κοινῶν κακούργων τῶν Ἑλληνικῶν ἐπαρχιῶν²⁵.

Καὶ νῦν ὡς πρότερον ἢ πλεονεξία καὶ ἢ βάνουσις ὑπεροφία πολλῶν πλουσίων εὕρισκον ἡδονὴν εἰς τὸ νὰ ἀφαιρῶσι τὴν περιουσίαν ὅτε μὲν τοῦ πτωχοῦ γείτονος, ὅτε δὲ τοῦ ἀπροστατεύτου ὄρφανοῦ, καὶ μάλιστα τὴν περιουσίαν τὴν ἐξ ἀγρῶν συγκειμένην²⁶. Ὡς δὲ ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Πλουτάρχου, οὕτω καὶ νῦν πολλαὶ ἀναφέρονται ἀπαίσια ἱστορίαι οἰκογενειῶν, ἀκριβῶς τῶν εὐπορωτέρων τάξεων καὶ τῶν ἐπισήμων κύκλων, διαλαμβάνουσαι καὶ φόνους ἔτι διὰ φαρμάκου ὑπὸ οἰκείων ἐκτελουμένους. Ὡς ἐν Ῥώμῃ, οὕτω καὶ ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Ἀσίᾳ ὑπῆρχε κατακραυγὴ κατὰ τῆς θρασείας ἀντιποιήσεως κληρονομιῶν, τῆς ἐκτελουμένης μεθ' ὄλων τῶν ἀπεχθεστάτων ἐπιτηδευμάτων τῶν συνδεομένων συνήθως πρὸς τὸ τοιοῦτον ἐπονείδιστον ἀμάρτημα²⁷. Ἡ ἐλευθέρᾳ καὶ αὐτεξούσιος θέσις τῶν Ἑλληνίδων γυναικῶν, ἰδίως ἐν ταῖς τάξεσι ταῖς ἀνωτέραις, καθίστατο διηνεκῶς σαφεστέρα καὶ ἐνεργότερα· εἰ καὶ δὲ πολλαὶ ἦσαν αἱ γυναῖκες αἱ χρησταὶ καὶ σεβασμοῦ τυγχάνουσαι²⁸, πολλάκις ἐδίδετο ἀφορμὴ μομφῶν δι' ἀσωτείαν γυναικῶν καὶ τὰς αἰσχρὰς σχέσεις αὐτῶν, ἰδίως τῶν πλουσίων καὶ τρυφηλῶν γηρῶν, πρὸς ἄνδρας κατωτέρως τάξεως, καὶ δὴ καὶ πρὸς δούλους. Αἱ τοιαῦται σχέσεις συναπτόμεναι παρὰ τὰς διαμαρτυρίας τῶν υἱῶν παρώρων τὰς τοιαύτας διεφθαρμένας γυναικας εἰς ἀδιάλλακτον μῖσος ἐναντίων

²⁵ Λουκιαν. Τοξαρ. κ. 17 τέλ. κ. 18.

²⁶ Πρβλ. Λουκιαν. Πλοῖον ἢ Εὐχαί. κ. 38 τέλ. καὶ Φιλοστρ. Ἡρωικ. σ. 664. ἀρχ.

²⁷ Πρβλ. Λουκιαν. Νεκρ. διαλογ. ἀρ. 4, 2 καὶ ἀρ. 5-9 καὶ ἴδ. πρὸς τοῖς ἄλλοις τὸ πάθημα, ὅπερ ἔπαθε ὁ περίφημος ῥήτωρ Σκοπελιανὸς ἐν τοιοῦτοις πράγμασι. Φιλοστρ. Β. Σ. Α. 21, 4. Λουκιαν. Ῥητόρ. διδάσχ. κ. 24.

²⁸ Πρβλ. Λουκιαν. Φιλοφειδ. κ. 27.

τῶν υἱῶν καὶ εἰς τὸν τούτων καταδιωγμόν²⁹. Ὑπῆρχον δὲ καὶ τότε, ὅπως ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις, ἐν ταῖς ἀνηθίοις πόλεσιν, ὡς ἐν Ἰταλίᾳ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Βοκκακίου, γυναῖκες πολυμήχανοι ἐπιφανεστάτων τάξεων, αἵτινες ἐχρησιμοποιοῦν καὶ τὸ κάλλος ἑαυτῶν καὶ τὸ καλλωπιστικὸν ἐνταύτῳ, οὔσαι πανουργότεραι καὶ τῶν πανουργοτάτων ἑταιρῶν, ἵνα σαγηνεύωσι πλουσίους νεανίσκους, καὶ ἐπωφελῶνται γενναίως ἐκ τοῦ πλούτου αὐτῶν· εἶτα δὲ συνεννοούμεναι μετὰ τοῦ ἀπατηθέντος ἢ ἀγενοῦς καὶ ἀνάνδρου φανέντος νομίμου ἀνδρὸς ἐποιοῦν ἐν καταλλήλῳ στιγμῇ ἐκποδῶν τὸν ἐνδεᾶ γενόμενον ἢ φορτικὸν πλεον κατατταθέντα ἐραστήν· ἀπλῆ δέ τις μόνον τύχη ἐποίει ὥστε ἡ ῥυπαρὰ μυθιστορία νὰ μὴ λαμβάνη αἵματηρὸν τέλος³⁰. Συνέβαινε δὲ ἐνίοτε καὶ πρεσβύται ἄφρονες νὰ συνάπτωσι σχέσεις ἐπικυνδύνους πρὸς γυναῖκας οὐχὶ πάντοτε διὰ γάμου νομίμου συνδεόμενοι πρὸς αὐτάς· αἱ δὲ γυναῖκες αὗται βοηθούμεναι ἐνίοτε καὶ ὑπὸ κακοήθων οἰκετῶν καθίσταντο ἐπικίνδυνοι καὶ εἰς τὰ φυσικώτατα δικαιώματα τῶν ἐκ τοῦ πρώτου καὶ νομίμου γάμου υἱῶν, καθίστων δὲ τὴν τοῦ οἴκου ἐστίαν πανδαιμόνιον μυσαρωτάτων παθῶν³¹.

Δὲν πρέπει ἐν τούτοις νὰ μένη ἀμνημόνευτον ὅτι ἀντιθέτως πρὸς τὰ τοιαῦτα ζοφερὰ σημεῖα ἀπαντῶσιν ἔτι καὶ πολλὰ φωτεινά· ὅτι οἱ Ἕλληνες, καίπερ συνήθως οὐχὶ πολὺ ἀκολουθοῦντες πράγματι τοῖς ὠραιότεροις τούτοις παραδείγμασι, ἐγίνωσκον ἔτι ἐν τούτοις σφόδρα νὰ ἐκτιμῶσι καὶ τιμῶσι τὴν γνησίαν ἀρετὴν καὶ αὐτῶν ἀρνησιν. Ἡ μεταμέλεια τοῦ Κυθήρου ἐκείνου, ὅστις, ἀφοῦ διὰ κακομηχάνου ἀντιποιήσεως τῆς κληρονομίας τοῦ περιφήμου Σμυρναίου σοφιστοῦ Σχοπελιανοῦ ἐστέρησε τοῦτον πάσης τῆς περιουσίας αὐτοῦ, περὶ δυσμᾶς τοῦ βίου ὡς ἄνθρωπος ἠθικῶς συντετριμμένος ἀπέδωκε τῷ Σχοπελιανῷ τὴν περιουσίαν, καὶ ἡ διαλλαγή τοῦ Σχοπελιανοῦ πρὸς τὸν ἀρχαῖον ἐχθρόν, δὲν ἦσαν φαινόμενα τοσοῦ-

²⁹ Πρὸς. Φιλοστρ. Β. Σ. Β. 25, 2. σ. 610. Λουκιαν. Ῥητόρ. διδασκ. κ. 23. 24.

³⁰ Λουκιαν. Τοξαρ. κ. 13 μ. 17.

³¹ Πρὸς. τὰ περὶ τῶν περιπετειῶν τῆς νεότητος τοῦ Σχοπελιανοῦ παρὰ Φιλοστράτῳ Β. Σ. Α. 21, 4.

τον συνήθη³². Μανθάνομεν δὲ ἐκ τῶν διηγήσεων τοῦ Λουκιανοῦ καὶ τῶν ἄλλων συγγραφέων ὅτι δὲν εἶχεν ἔτι ἐκλίπει ἡ γνησία ἐκείνη τῆς φιλίας πίστις μεταξὺ ἀνδρῶν γενναίων, οἵτινες οὐ μόνον εὐγνώμονος καὶ πλήρους ἀγάπης φρονήματος ἐμφορούμενοι ἀσμένως καὶ εὐχερῶς ἐνίκων τὰ παρ' Ἑλλησι κληρονομικὰ ἀμαρτήματα τῆς φιλοχρηματίας καὶ πλεονεξίας³³, ἀλλὰ καὶ χάριν τῆς πρὸς τὸν φίλον ἀγάπης τὰς βαρυτάτας ὑφίσταντο θυσίας, μὴ ἀποφεύγοντες τὴν χαλεπωτάτην ἐθελοθυσίαν καὶ συμμεριζόμενοι μετὰ τῶν φίλων καὶ αὐτὸς ἔτι τὰς εἰρκτὰς καὶ τὴν ἐξορίαν καὶ δι' ἀληθοῦς θαυμαστῆς διαγωγῆς³⁴ τιμιωτέραν διηνεκῶς καθιστῶντες τὴν εὐγένειαν τῆς Ἑλληνικῆς φύσεως. Μὴ λησμονήσωμεν δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι οἱ πολῖται τῆς Ῥόδου, οἵτινες, εἰ καὶ ἡ νῆσος αὐτῶν ἐκαλεῖτο ἀτεχνῶς « ἡ καλλίστη κτῆσις τοῦ αὐτοκράτορος »³⁵, ἀπήλαυον ἔτι τῆς λεγομένης « ἐλευθερίας » αὐτῶν³⁶, ὡς πρότερον ὑπὸ τοῦ Δίωνος τοῦ Χρυσοστόμου, οὕτω νῦν ὑπὸ τοῦ Ἀριστείδου ἐξυμνήθησαν ἐπὶ τῇ ἠθικῇ αὐτῶν γενναιότητι καὶ ἐντίμῳ καὶ ἀξιοπρεπεῖ διαγωγῇ³⁷. Δὲν ἔλειπον πάντως ἐνίοτε καὶ ἐνταῦθα³⁸ ἐσωτερικαὶ ἔριδες καὶ ταραχαὶ αἱ τοσοῦτον συνήθεις ἐν ταῖς πλείσταις Ἑλληνικαῖς πόλεσιν³⁹. ἀλλ' ἡ Ῥόδος καὶ ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην διετέλει ἐν κρείττονι θέσει ἢ τινες τῶν πλησίον τόπων, λ. χ. ἡ Λέσβος⁴⁰.

Ἐξ ἄλλου ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ βίου τῶν χρόνων τούτων εἰσὶν ἔτι γνωσταὶ σκηναὶ τινες ρίπτουσαι ἐπὶ τὸν αἰῶνα τοῦτον ἀπαισιώτατον φῶς. Ἐννοοῦμεν τὴν ἱστορίαν Ἀλεξάνδρου τοῦ Ἀβωνοτειγίτου καὶ τὴν τοῦ Περεγρίνου Πρωτέως, ὧν ἡ τοῦ βίου ἐξέλι-

³² Φιλόστρ. Β. Σ. Α. 21, 4. τέλ.

³³ Φιλόστρ. Β. Σ. Β. 21, 1 τέλ. σ. 603 Λουκιαν. Τοξαρ. κ. 16. 23.

³⁴ Λουκιαν. Τοξαρ. κ. 16. 23.

³⁵ Ἀριστείδ. τόμ. 1. σ. 819 (ἐκδ. Dind.).

³⁶ Ἰδ. σ. 190. Ἰδ. καὶ Ἀριστείδ. σ. 562 καὶ 563.

³⁷ Ἀριστείδ. Λογ. ΜΓ'. σ. 549 κξ. Λόγ. ΜΔ'. σ. 562. 563. 570.

³⁸ Ἀριστείδ. ἐν εἰρ. τ. σ. 570, 572.

³⁹ Πρβλ. Λουκιαν Ἑρμωτ. κ. 22.

⁴⁰ Ἰδ. σημ. 38.

ξίς καὶ πορεία, εἰ καὶ τὰ μέγιστα οἱ ἄνδρες οὗτοι κατὰ τὰ ἄλλα διέφερον ἀλλήλων, τοῦτο ἔχουσι τὸ κοινὸν γνώρισμα, ὅτι ἀποκαλύπτουσιν ἡμῖν ἐν ἀμφοτέροις, ἐν πάσῃ τῇ ἀλγεινῇ πραγματικότητι, τὴν φανταστικὴν παραγῆν καὶ σύγχυσιν, τὴν ἀβελτηρίαν καὶ τὸ ἀγυρτικὸν πνεῦμα μεγάλου μέρους τῆς τότε ζώσης γενεᾶς. Ἐνταῦθα ἱστοροῦμεν τὰ κατὰ τὸν Ἀλέξανδρον κεφαλαιωδῶς, χωρὶς νὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὰς πολλὰς λεπτομερείας τῆς ἱστορίας ταύτης τῆς ἐξελιχθείσης ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς Ἀσίας. Πηγὴν ἐν τῇ ἱστορίᾳ ταύτῃ ἔχομεν τὴν περὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου πραγματείαν τοῦ Λουκιανοῦ, ἣτις ἐν πᾶσι τοῖς κυριωτάτοις σημείοις εἶναι ἀληθῶς ἀναμφήριστος ὡς πρὸς τὴν ἀλήθειαν τῶν λεγομένων, ἐκτιθεμένη μόνον μετ' ἐκφράσεως ζωηρᾶς ὑπὸ τοῦ συγγραφέως⁴¹. Κατὰ τὸν Λουκιανὸν λοιπὸν ἐπὶ Ἀντωνίνου τοῦ Εὐσεβοῦς καὶ τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου ἢ μικρὰ Παφλαγονικὴ πόλις Ἀβωνότειχος (ἢ Ἀβώνου τεῖχος) ἐγένετο θέατρον κακομηχανωτάτων ἔργων ψεύδους καὶ ἀπάτης τοιαύτης, οἷα ποτὲ ἐχρησιμοποιήθη πρὸς ἐκκάρπωσιν τῆς εὐπιστίας τῶν εὐσεβῶν, θαύματα ἐπιζητούντων, κύκλων πάσης τάξεως ἀνθρώπων τῶν χρόνων ἐκείνων. Ἐκ τῆς μικρᾶς ταύτης πόλεως² κατήγετο ἐκ γονέων πενήτων καὶ ἀσήμων Ἀλέξανδρος τις, ὅστις³ μικρὸς ὢν ἔτι τὴν ἡλικίαν ἐπὶ συνέσει καὶ ἀγχινοῖα καὶ ὄξυνοῖα μεγάλως ὑπερεῖχε τῶν ὁμηλικῶν, ἠὺμοίρει δ' εἰς μέγαν βαθμὸν καὶ ἄλλων προτερημάτων φυσικῶν. Ἀλλ' ὡς μὴ ὄφελε, μικρόθεν φαυλοτάτην ἐποιεῖτο χρῆσιν τῶν προτερημάτων αὐτοῦ. Ῥοπὴν ἔχων πάντοτε ἰσχυρὰν πρὸς τὸ ψεῦδος, τὴν ἐπιорκίαν καὶ τὸν δόλον ἐχρησιμοποιεῖ τὰ φυσικὰ αὐτοῦ προτερήματα καὶ τὴν θαυμαστὴν ἐνέργειαν τῆς ἰσχυρᾶς αὐτοῦ θελήσεως καὶ τὸ ἀσυνήθως εὐμήχανον τοῦ πνεύματος πρὸς τὰ φαυλότατα τῶν βουλευμάτων, ἔχων ἐνταυτῷ τὴν ἐπιτηδειότητα νὰ παριστᾷ ἑαυτὸν ὡς ἄνδρα χρηστότατον, ἐμφρονέστατον, εὐγενέστατον καὶ

⁴¹ Οὐχὶ ἐπὶ λόγων σαφῶν ἐρειδόμενος ὁ Baur ἀποδίδωσι τῷ Λουκιανῷ ὑπερβολὴν μοχθηρίας ἐν τῇ προκειμένῃ ἱστορίᾳ (Baur, *Das Christenthum in den drei ersten Jahrhunderten* σ. 412).

μεγαλοφρονέστατον. Μειράκιον ἔτι ὦν πάνυ ὠραῖον διῆγε τὸν γνωστὸν ἐκείνου ρυπαρὸν βίον, ὃν διῆγον πολλὰ τῶν μειρακίων τῶν χρόνων ἐκείνων, ἐγένετο δ' ἐπὶ τέλους ἐρώμενος καὶ ὑπηρέτης γόητὸς τινος Τυανέως, ὅστις, ἰατρὸς ὦν καὶ νεκρόμαντις, συμπολίτης καὶ μαθητὴς ἀνάξιος τοῦ περιφήμου Ἀπολλωνίου, εἶχε τὴν μαγείαν καὶ τὰς « θεσπεσίους ἐπωδὰς » (τὴν τέχνην τοῦ ἐξορκισμοῦ) ὡς ἐπάγγελμα ἐπικερδές, ἐπωφελοῦμενος ἐν τῇ ἐξασκήσει τούτου τὴν παρά τοῖς πολλοῖς ἐπικρατοῦσαν κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους πρὸς τὰ τοιαῦτα ῥοπὴν. Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἐγένετο διδάσκαλος τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐν τῇ ἰατρικῇ καὶ ἐν πάσαις ταῖς φαύλαις τέχναις τῆς πρακτικῆς μαγείας.

Ἀποθανόντος τοῦ διδασκάλου, ὁ ἀνὴρ ἤδη γενόμενος καὶ καθ' ἑαυτὸν ἐργαζόμενος Ἀλέξανδρος συνεδέθη πρὸς τινὰ ἐντελῶς ἀντάξιον αὐτοῦ φαῦλον ἄνθρωπον, Κοκκωνᾶν τὸν Βυζάντιον, μεθ' οὗ ἐπὶ μακρὸν περιῆλθε τὰς ἐν Ἀσίᾳ πόλεις ἀσκῶν τὸ ἔργον τῆς γοητείας καὶ μαγγανείας, τέλος δὲ ἐν Βιθυνίᾳ γενόμενος ἐγνώρισεν ἐνταῦθα γυναικὰ τινὰ Μακεδονίδα ἑξοχὸν καὶ πλουσίαν, ἣν ἀμφοτέροι οἱ ἀγύρται οὕτως ἐμαγγάνευσαν, ὥστε αὕτη πολλὰ ἔδωκεν αὐτοῖς χρήματα καὶ παρέλαβεν αὐτοὺς εἰς τὴν ἀκολουθίαν αὐτῆς. Ὅτε ἦλθον μετ' αὐτῆς εἰς τὴν Πέλλαν, ἐγνώρισαν ἐνταῦθα ἐγγχώριόν τι εἶδος μεγάλων ὄφρων ἡμέρων, οὓς ἰδόντες συνέλαβον τὴν ιδέα νὰ ἰδρῦσωσιν ἐν καταλλήλῳ τινὶ τόπῳ μαντεῖον καθιστάμενον αὐτοῖς ἐπικερδές χρηματικὸν ἐργαστήριον.

Ὁ Ἀλέξανδρος καλῶς γινώσκων τὴν ἀμάθειαν καὶ τὴν δεισιδαιμονίαν τῶν Παφλαγόνων αὐτοῦ ὁμογενῶν ἐξελέξατο πρὸς τὸν σκοπὸν τὸν εἰρημένον τὴν πατρίδα αὐτοῦ Ἀβώνου τεῖχος. Μετὰ μεγάλης δὲ ἐπιτηδειότητος διέδσαν ἀμφοτέροι ἐν ἀρχῇ ἀπὸ Χαλκηδόνος τὴν φήμην ὅτι μετ' ὀλίγον ὁ Ἀσκληπιὸς μετὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Ἀπόλλωνος ἔμελλε νὰ μεταβῆ εἰς Πόντον καὶ νὰ καταλάβῃ τὸ τοῦ Ἀβώνου τεῖχος. Ὅτε τὸ ἐπινόημα ἐπαρκῶς ἐνήργησε καὶ οἱ ἀπλοῖκοι πολῖται τοῦ Ἀβώνου τείχους ἤρξαντο, ἐπὶ προσδοκίᾳ τοῦ θεοῦ, νὰ οἰκοδομῶσι νέον τινὰ ναόν, μετέβη ὁ Ἀλέξανδρος (ἀπο-

θανόντος ἐν τῷ μεταξύ τοῦ Κοκκωνᾶ αἰφνιδίως) εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ, προπορευθείσης αὐτοῦ τῆς φήμης, ὅτι κατήγετο μητρόθεν ἀπὸ Περσέως καὶ ὅτι ὁ ἀληθὴς αὐτοῦ πατὴρ ἦτο ὁ Ἀσκληπιάδης Ποδαλείριος! Ἦλθε δ' ἔπειτα εἰς τὸ Ἀβώνου τεῖχος « κομῶν καὶ πλοκάμους καθειμένους καὶ μεσόλευκον χιτῶνα πορφυροῦν ἐνδεδυκῶς καὶ ἱμάτιον ὑπὲρ αὐτοῦ λευκὸν ἀναβεβλημένος, ἄρπην ἔχων κατὰ τὸν Περσέα ». Μετὰ μεγάλης ἐπιτηδεϊότητος κατώρθωσεν εὐθύς νὰ προσποιηθῇ τὸν ὑπὸ θεοῦ ἐνθουσιασμοῦ μαινόμενον ἄνδρα· εἶτα δὲ ἐν μέσῳ τῆς τοῦ λαοῦ συρροῆς ἀνεκάλυψεν ἐνώπιον τοῦ ὑπ' αὐτοῦ γοητευθέντος πλήθους, ἐν ᾧ τόπῳ ἐκτίζετο ὁ νέος ναός, μικρὸν ὄφιν ὑπ' αὐτοῦ τούτου λάθρα αὐτόθι κρυβέντα· ὁ ὄφιν οὗτος ἐκηρύχθη εὐθύς ὑπ' αὐτοῦ τε καὶ ὑπὸ τοῦ λαοῦ ὡς ζῶν σύμβολον τοῦ ἐνταῦθα φανέντος θεοῦ. Μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας ἐν τῷ οἰκίσκῳ αὐτοῦ, τῷ μεταποιηθέντι τρόπον τινὰ εἰς μαντεῖον, ἔδειξεν εἰς τὸν συνηγμένον πρὸ αὐτοῦ λαὸν τὸν ἐκ Πέλλης κομισθέντα μέγαν τιθασὸν ὄφιν (« τεράστιον δ' ὡς εἰκὸς τὸ πρᾶγμα ἐφαίνετο τοῖς εἰσελθοῦσιν ἐκ τοῦ τέως μικροῦ ἔρπετοῦ ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν τοσοῦτον δράκοντα πεφηνέναι »), εἰς ὃν εἶχε κατασκευάσει ἐπιτηδείως τεχνητὴν τινα « κεφαλὴν δράκοντος ὀθονίνην ἀνθρωπόμορφόν τι ἐπιφαίνουσαν », τὴν τοῦ Ἀσκληπιοῦ δηλονότι κεφαλὴν· καὶ παρέστησε τὸν ὄφιν ὡς τὸν νέον Ἀσκληπιόν. Τὸ νέον τοῦτο θαῦμα, ὅπερ εἶχεν ἐλκύσει χιλιάδας ἐκ τῶν πλησίον κειμένων χωρῶν, ὠνομάσθη Γλύκων καὶ μετὰ τοῦ Γλύκωνος τούτου συνέδεσε νῦν ὁ Ἀλέξανδρος ἐπικερδестаτὴν ἑαυτῷ χρησιμοδοτικὴν ἐπιχείρησιν· ὧν δὲ ἔμπειρος τῶν ἀνθρώπων γνώστης, οὐχ ἦττον δὲ ἡσκημένος καὶ περὶ τὴν τέχνην τοῦ λύειν τὰς σφραγίδας τῶν ἐπιστολῶν καὶ τοῦ σφραγίζειν αὐτάς πάλιν, χωρὶς μηδὲν νὰ καταλίπη ἴχνος τῆς πράξεως ταύτης ἐν τῇ σφραγίδι τῆς ἐπιστολῆς, προὔλεγεν εἰς πάντας τοὺς πρὸς αὐτὸν προσερχομένους ὅτι ὁ θεὸς ἔμελλε νὰ προφητεύσῃ καθ' ὠρισμένην τινα ἡμέραν καὶ οἱ ἔχοντες ἀνάγκην χρησμῶν ἠδύναντο νὰ ἀπευθύνωσιν εἰς αὐτὸν τὰς ἐρωτήσεις αὐτῶν ἐν ἐπιστολαῖς ἐσφραγισμέναις. Αἱ ἐπιστολαὶ αὗται ἀπεδίδοντο εἰς τοὺς φέροντας

αὐτὰς ἐνσφράγιστοι ὡς ἐδίδοντο ὑπὸ τούτων, ἀνοιγόμεναι δ' εἶτα περι-
εῖχον ἐν ἑξαμέτρῳ τὴν ἀπάντησιν τοῦ θεοῦ εἰς τὴν ἐν τῇ ἐπιστολῇ
ἐρώτησιν. Αἱ ἀπαντήσεις, ἐννεεῖται, ἦσαν σύμφωνοι πρὸς τὰς ἐρω-
τήσεις, ἀφοῦ ἐν τῷ μεταξὺ ὁ λαμβάνων τὰς ἐπιστολάς γόης κατερ-
χόμενος εἰς τὸ ἄδυτον τοῦ οἰκοδομηθέντος ἤδη ναοῦ καὶ ἐνταῦθα
ἀνοίγων αὐτὰς ὑπέγραψεν εἰς ἐκάστην αὐτῶν τὴν ἀπόκρισιν. Ὡν
δὲ καὶ ἰατρὸς ἐπιτήδειος καὶ πολλὰ γινώσκων χρήσιμα φάρμακα,
καὶ ἐντεῦθεν εἰς τὰς περὶ θεραπείας ἐρωτήσεις ἐπιτυχῇ πολλάκις
διατάσων φάρμακα καὶ διαίτας, ἡδυνήθη εὐκόλως καὶ ταχέως,
ἀπατῶν δολίως τὸν ἀπαιδευτὸν λαὸν τῆς τε ἀνατολικῆς καὶ τῆς
ἐνδον Μικρᾶς Ἀσίας, μεγάλα νὰ πορισθῇ κέρδη. Ἀμοιβὴ ἐκάστου
χρησμοῦ ἦσαν τεταγμένα δραχμὴ μία καὶ ὀβολοὶ ὀκτώ, καὶ ὁ
ἐτήσιος πόρος ἀνήρχετο εἰς ἑπτὰ ἢ ὀκτὼ μυριάδας δραχμῶν.
Ἄλλ' οὐδ' εἰς ταῦτα ἀρκούμενος ἐσχημάτισε περὶ ἑαυτὸν ὀλόκλη-
ρον διοίκησιν καὶ ὑπηρεσίαν, οἷα εἰθίζετο ἐν τοῖς χρηστηρίοις, περι-
στοιχούμενος ὑπὸ συνεργῶν καὶ ὑπηρετῶν καὶ πευθῆνων καὶ
χρησμοποιῶν καὶ χρησμοφυλάκων καὶ ὑπογραφέων καὶ ἐπισφρα-
γιστῶν καὶ ἐξηγητῶν, ἀμείβων αὐτοὺς γενναίως κατὰ τὴν ἀξίαν
ἐκάστου. Διὰ τούτων δὲ τῶν συνεργῶν ἐκοινώνει καὶ πρὸς τὸν λοι-
πὸν κόσμον ἐν τῇ ἀσκήσει τοῦ ἐπιτηδεύματος αὐτοῦ, ἐκπέμπων
εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν πευθῆνας καλῶς ὑπ' αὐτοῦ μισθουμένους, οἵτινες
περιγράφοντες λαμπρῶς τὰ κατὰ τὴν θαυμασίαν μαγικὴν δύναμιν
τοῦ χρηστηρίου τοῦ Ἀλεξάνδρου διέδιδον ἐπιτυχῶς τὴν τούτου φή-
μην. Συνάψας δὲ μετὰ μεγάλης πανουργίας καὶ πρὸς τὰ ἀρχαιόθεν
περίφημα χρηστήρια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας σχέσεις, καὶ προθυμίαν καὶ
σπουδὴν περὶ τὰ τούτων συμφέροντα ἐπιδεικνύμενος, διὰ τε τού-
των καὶ διὰ τῶν ἀπεσταλμένων αὐτοῦ ἐποίει ὥστε ἢ εἰς τὸ μαν-
τεῖον αὐτοῦ συρροὴ ν' αὐξάνηται διαρκῶς, πολλαπλασιάζονται δὲ
καὶ τὰ εἰσοδήματα. Γινώσκων δὲ ὁ Ἀλέξανδρος ἐν τῷ φαύλῳ
τούτῳ ἐπιτηδεύματι αὐτοῦ ἄριστα νὰ ὑποκρίνηται πρόσωπον «ἀν-
δρὸς ἀγίου», ὦν δὲ «καὶ τὸ σῶμα μέγας τε καὶ καλὸς ἰδεῖν καὶ
θεοπρεπῆς ἀληθῶς, ἔχων δὲ καὶ ὀφθαλμοὺς πολὺ τὸ γοργὸν καὶ

ἐνθεον διεμφαίνοντας, φωνήν τε ἡδίστην ἅμα καὶ λαμπροτάτην », διὰ τούτων πάντων μεγάλως ἐξέπληττε τοὺς πρὸς αὐτὸν προσερχομένους. Ἐπιδεικνύμενος ἰδιαίτεραν τιμὴν εἰς τοὺς εὐπαρούφους καὶ πλουσίους καὶ μεγαλοδώρους ἔδιδεν εἰς αὐτοὺς ἀντὶ πολλῶν χρημάτων τοὺς λεγομένους « αὐτοφώνους χρησμούς », χρησμούς δηλονότι, οὓς αὐτὸς ὁ « Γλύκων » δι' ἐπιτηδείως ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου κατασκευασθέντος μηχανήματος ἔδιδεν ἀπ' εὐθείας, ἄνευ μεσολαβήσεως ὑποφύτου, ὡς ἐννοεῖται ἄλλου τινὸς « ἐμβοῶντος ἔξωθεν » διὰ τοῦ ἀπὸ μηχανῆς θεοῦ. Τέλος δὲ καὶ τὰς γυναῖκας ἰδίως οὕτω κατῴρθου νὰ γοητεύη, ὥστε μετ' ἀληθοῦς ἐνθουσιασμοῦ αὐται ἔσπευδον εἰς αὐτὸν καὶ παρεδίδοντο πολλάκις ἀνεπιφυλάκτως, πολλάκις δὲ καὶ μετ' ἐνθουσιώδους συναιρέσεως τῶν μωρανθέντων ἀνδρῶν αὐτῶν. Τούτων πάντων ἕνεκεν ὁ Ἀλέξανδρος ἐκτήσατο κατὰ μικρὸν μέγιστον κῦρος καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἐπισήμῳ καὶ μεμορφωμένῃ κοινωσίᾳ τῆς Ἀνατολῆς⁴². Ὁ Ῥωμαῖος στρατηγὸς Σεβηριανός, Γαλάτης τὸ γένος, ὅστις ἐν ἀρχῇ τοῦ Παρθικοῦ πολέμου τοῦ 162 ὑπέστη ἦταν φοβερὰν ἐν Ἀρμενίᾳ παρὰ τὴν Ἐλέγειαν, εἶχε προβῆ εἰς τὴν παράτολμον αὐτοῦ ἐπιχείρησιν πεισθεὶς πρὸ πάντων ὑπὸ τοιοῦτου τινὸς αὐτοφώνου χρησμοῦ⁴³. Καὶ ὅμως αἱ τοιαῦται καὶ αἱ ἄλλαι ἀποτυχίαι τοῦ Ἀλεξάνδρου οὔτε νῦν οὔτε μετὰ ταῦτα ἐξῆγον τῆς πλάνης τὸ πλῆθος τῶν πεπαιδευμένων καὶ τῶν ἀπαιδευτῶν τῶν εὐσεβῶς ἀφωσιωμένων τῷ γόητι. Τοσαύτη ἦτο ἡ τούτων πρὸς τοὺς γόητας ἀφοσίωσις, τοσοῦτον δὲ δεινὴ καὶ ἡ τοῦ Ἀλεξάνδρου πανουργία καὶ τὸ πρὸς πάντα πόρον εὐμήχανον, ὥστε ἡ ἐκ τῶν κακῶς προτεθεσπισμένων καὶ ἀποτυχόντων χρησμῶν ἐντύπωσις ὡς τάχιστα ἐξέλιπεν αὐθις⁴⁴.

Τέλος ὁ κακοήθης ἀγύρτης, ἀφοῦ πλέον ἢ τριάκοντα ἔτη μετῆλθεν ἀνενοχλήτως τὴν ἐπονειδιστοτάτην καὶ φρικωδῶς ὄλε-

⁴² Λουκιαν. Ἀλεξάνδρ. κ. 3. μέχρι κ. 24. καὶ εἶτα 26. 29. 30. ἀρχ. κ. 39. 42. 43. 50 μ. 52.

⁴³ Δ. Κασσ. 71, 2 ἀρχ. Λουκιαν. ἐν εἰρ. τ. κ. 27.

⁴⁴ Λουκιαν. ἐν εἰρ. τ. κ. 27. 28. 33. 34.

θροποιὸν ἐργασίαν αὐτοῦ, ἐπέδρασε κρατερῶς καὶ ἐπὶ τὴν τῶν Ἰταλῶν φαντασίαν καὶ ἐξήγειρε παρ' αὐτοῖς ἐνθουσιώδη πρὸς ἑαυτὸν ἀφοσίωσιν. Ἀκριβῶς δὲ ἄνθρωποι τῶν ἐπισημοτάτων τάξεων ἔσπευδον πρὸς αὐτόν. Καὶ ἐνῶ αὐτὸς οὗτος πολλοὺς διητήρει ἐν Ῥώμῃ πράκτορας ἀνακοινοῦντας εἰς αὐτὸν πάντα, ὅσα ἦσαν ἀναγκαῖα νὰ γινώσκη πρὸς τοὺς σκοποὺς αὐτοῦ, ἄθροοι προσήρχοντο πρὸς αὐτὸν Ῥωμαῖοι ἐπιφανεῖς, ἄλλοι δὲ ἔπεμπον πράκτορας καὶ ἐπιστολάς. Καὶ τοὺς μὲν ἀπευθύνοντας πρὸς αὐτὸν δι' ἐπιστολῶν ἐρωτήσεις πολιτικῶς ἐπισφαλεῖς ἐκράτει « ἐντὸς τῶν ἀρκύων αὐτοῦ », καθιστῶν αὐτοὺς φόρου ὑποτελεῖς ἑαυτῷ ἕνεκα τῆς ἀσυνεσίας αὐτῶν, ἠμπέδωσε δ' αὐτὸς τὴν ἑαυτοῦ θέσιν ἐντελῶς κατορθώσας ἐπὶ τέλους νὰ γοητεύσῃ τὸν ἐν ἐν τῇ αὐλῇ τῆς Ῥώμης μέγα δυνάμενον ἐξηκοντούτη συγκλητικὸν Ῥουτιλλιανόν, ἄνδρα καλὸν μὲν καὶ ἀγαθὸν κατὰ τὰ ἄλλα, « τὰ δὲ περὶ τοὺς θεοὺς πάνυ νοσοῦντα καὶ ἀλλόκοτα περὶ αὐτῶν πεπιστευκότα », νὰ γοητεύσῃ δ' αὐτὸν οὕτως, ὥστε ὁ ταλαίπωρος μωρὸς γέρων ἐδεσμεύθη ὀλοσχερῶς ὑπὸ τοῦ γόητος, τέλος δὲ καὶ ἔλαβεν εἰς γάμον τὴν τούτου θυγατέρα, ἣν, καθὰ ἔλεγεν ὁ Ἀλέξανδρος, εἶχε γεννήσει ἐξ αὐτοῦ ἢ θεᾶ Σελήνη! ⁴⁵ Νῦν δὲ οὕτως ἐστερεώθη ὁ Ἀλέξανδρος, ὥστε καὶ αὐταὶ αἱ ἐν Ἀσίᾳ Ῥωμαϊκαὶ ἀρχαὶ καὶ πρὸς τὰ αἰσχίστα τούτου τολμήματα οὐδόλως ἠδύναντο νὰ ἀντιπράξωσιν. Ἐτόλμησε μάλιστα, διαρκούντος τοῦ ἐκ τοῦ Παρθικοῦ πολέμου λοιμοῦ (σ. 456), νὰ κατακλύσῃ τὸ κράτος διὰ χρησμῶν, οἵτινες, δίκην φυλακτοῦ, ἐπεγράφοντο ἐπὶ τῶν εισόδων τῶν οἰκιῶν ⁴⁶. Οὐδὲν δὲ ἔπαθε τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ καὶ ὅτε κατὰ τὰ ἀτυχῆ ἔτη τοῦ Μαρκομαννικοῦ πολέμου ⁴⁷ κατὰ χρησμὸν τοῦ ὑπ' αὐτοῦ διευθυνομένου μαντείου οἱ

⁴⁵ Λουκιαν. ἐν εἰρ. τ. κ. 30 μέχρι 35. 37. 48. Τοῦ Ῥουτιλλιανοῦ ὁ γάμος ἐγένετο προδήλως (ἴδ. Clinton F. R. τόμ. 1. σ. 181) πρὸ τοῦ 170 μ. Χ. πρὸς σημ. 47.

⁴⁶ Λουκιαν. ἐν εἰρ. τ. κ. 57. 36.

⁴⁷ Λουκιαν. κ. 48. (Ἐν τοῖς πρώτοις ἔσως ἀτυχέσι τοῦ πολέμου τούτου ἔτεσι, τὸ βραδύτατον κατὰ Clinton F. R. σ. 181 ἐν τοῖς ἔτεσι 170-175 μ. Χ. παρὰ Pauly (R.

Ῥωμαῖοι στρατηγοὶ ἐπεχείρησαν νὰ διαβῶσι τὸν Ἴστρον πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν πολεμίων ἐμβαλόντες εἰς τὸν ποταμὸν δύο λέοντας ζῶντας μετὰ πολλῶν ἄρωμάτων καὶ θυσιῶν μεγαλοπρεπῶν καὶ οἱ λέοντες οὗτοι οἱ διανηξάμενοι εἰς τὴν ὑπὸ τῶν πολεμίων κατεχομένην ὄχθην τοῦ ποταμοῦ ἐφονεύθησαν ὑπὸ τῶν Γερμανῶν ὡς κύνες ἢ λύκοι ξενικοί, ὁ δὲ στρατὸς ὁ Ῥωμαϊκὸς δεινοτάτην ἔπαθεν ἤτταν.

Οὕτως ἡ κακοήθης ἀγυρτεία προσεκτᾶτο ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος μείζονα δύναμιν καὶ ἐπέκτασιν καὶ πλοῦτον ὑλικόν. Αὐταρχικώτερον δὲ ἐπὶ μᾶλλον ἐξήγγελλεν ὁ Ἀλέξανδρος τοὺς χρησμοὺς αὐτοῦ περὶ πάντων τῶν νοητῶν πραγμάτων καὶ ἐπὶ τὸ μεγαλοπρεπέστερον διεῖπε τὰ καθ' ἑαυτόν. Οὕτω συνέστησε τελετὴν μυστικὴν τριήμερον, καθ' ἣν παριστάνετο, μυστικῶς καὶ δραματικῶς, ἐν μὲν τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ ἡ γέννησις τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ἐν τῇ δευτέρᾳ ἡ ἐμφάνισις τοῦ Γλύκωνος, ἐν δὲ τῇ τρίτῃ ὁ τοῦ Ποδαλειρίου μετὰ τῆς μητρὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου γάμος καὶ ἡ γέννησις τῆς γυναικὸς τοῦ Ρουτιλλιανοῦ⁴⁸. Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος καθίστατο ἐπὶ μᾶλλον ἀναιδέστερος προβαίνων μέχρι τοῦ νὰ ἐπαγγέλλῃ εἰς τὰς πόλεις τὰς Παφλαγονικὰς καὶ τὰς Ποντικὰς νὰ πέμπωσιν αὐτῷ ἀνὰ τριετίαν « παῖδας εὐγενεστάτους, ὡραιοτάτους καὶ κάλλει διαφέροντας » μέλλοντας νὰ ψάλλωσιν ὡς « θεηκόλοι » ὕμνους πρὸς τὸν παρ' αὐτῷ θεόν, ὑπηρετῶσι δ' ἐνταύτῳ καὶ εἰς τὰς ἀσελγεῖς αὐτοῦ ὀρέξεις⁴⁹. Ἐν τούτοις τὸ πλῆθος τῶν διὰ τοιούτων ἐπιτηδευμάτων ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου σαγηνευομένων ηὐξάνετο ἀπαύστως, ἰδίως ἀφότου ἐπενόησε τοὺς νυκτερινοὺς καλουμένους χρησμοὺς ἤτοι χρησμοὺς ἐνυπνίων. Ἡ δ' ἀσάφεια τῶν τοιούτων χρησμῶν ἐγένετο αἰτία ἵνα ἐξηγηταὶ δύο ἐπὶ τούτῳ

Ε. ἐκδ. 2. τόμ. 1. σ. 1200) τὸ γεγονός ἀναφέρεται εἰς τοὺς μεταξὺ 169 καὶ 172 μ. Χ. χρόνους, ἐνῶ ὁ Wietersheim (Gesch. der Völkerwand. τ. 2. σ. 41 κξ.) θεωρεῖ ὡς χρόνον τοῦ γεγονότος τὸ ἔ. 167.

⁴⁸ Λουκιαν. ἐν εἰρ. τ. κ. 38 μ. 40.

⁴⁹ Λουκιαν. κ. 41. 42.

παρὰ τῷ χρησμοφῶ Ἀλεξάνδρῳ καθήμενοι καὶ μισθοὺς λαμβάνοντες παχείς παρὰ τῶν ζητούντων χρησμούς, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ τελοῦντες, κατ' ἐνιαυτὸν τάλαντον Ἀττικὸν ἐκάτερος, τῷ ὑποφῆτῃ, ἐξηγῶνται τοὺς ὑπὸ τούτου ἐν ὄνειρῳ δῆθεν ἐξαγγελλομένους « ἀμφιβόλους καὶ τεταραγμένους » χρησμούς! ⁵⁰. Τέλος ὁ Ἀλέξανδρος κατώρθωσεν ἵνα ὁ αὐτοκράτωρ Μ. Αὐρήλιος τῇ αἰτήσει αὐτοῦ ἐπιτρέψῃ ὥστε ἡ αἰφνιδίως τοσοῦτον περίφημος γενομένη Παφλαγονικὴ πόλις Ἀβώνου τεῖχος νὰ μετονομασθῇ Ἴωνόπολις, νὰ κόψῃ δὲ ὁ Ἀλέξανδρος καὶ νόμισμα καινὸν ἐγκεχαρραγμένον ἐν τῇ μιᾷ ὄψει τῇ εἰκόνι τοῦ Γλύκωνος, ἐν τῇ ἐτέρᾳ δὲ τῇ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἔχοντος τὰ στέμματα τοῦ πάππου αὐτοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ τὴν ἄρπην τοῦ « πατρομήτορος » Περσέως ⁵¹. Ὁ ἄθλιος οὗτος ἄνθρωπος ὁ προειπὼν περὶ ἑαυτοῦ διὰ χρησμοῦ ὅτι ἐμελλε νὰ ζήσῃ ἔτη πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν καὶ εἶτα νὰ ἀποθάνῃ βληθεὶς ὑπὸ κεραυνοῦ, ἀπέθανεν οἰκτιστὸν θάνατον, οὐδὲ ἐβδομήκοντα ἔτη ζήσας, διασαπείσ τὸν πόδα μέχρι βουβώνων. Ἀπέθανε δὲ περὶ τὰ τέλη τῆς ἀρχῆς τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου ἢ εὐθὺς μετὰ τὴν εἰς τὴν ἀρχὴν ἀνοδὸν τοῦ Κομμόδου ⁵².

Τὸ μιὰρὸν τοῦ Ἀβωνοτειχίτου ἔργον δύο μόνον εὔρε πολέμιους. Οἰκοθεν νοεῖται ὅτι οἱ Χριστιανοὶ προσέκρουσαν σφοδρότατα πρὸς αὐτόν. Καὶ ἐν τῇ μεμορφωμένῃ δὲ μερίδι τοῦ ἐθνικοῦ κόσμου οἱ σκεπτικοὶ καὶ πεφωτισμένην συνείδησιν τῶν φιλοσοφικῶν αὐτῶν δογμάτων ἔχοντες καὶ τῆς δημώδους πίστεως ἐντελῶς ἀφροστώτες Ἐπικουρείοι διέγνωσαν αὐτὸν καλῶς καὶ πολλάκις ἐζήτησαν νὰ καταφωράσωσιν ὡς ψευδόμαντιν. Ἀλλὰ δὲν κατώρθωσαν. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐν τοῖς πολυπληθέσιν αὐτοῦ ὀπαδοῖς, ἰδίως ἐν τοῖς ἀγρόταις τῆς πέριξ χώρας, τοσοῦτον φανατικὸν μῖσος εἶχεν ἐκκαύσει ἐναντίον τῶν ἀσεβούντων πρὸς τὸν Γλύκωνα, τῶν Χριστιανῶν δηλονότι καὶ τῶν Ἐπικουρείων, ὥστε οὗτοι ἐν ταῖς

⁵⁰ Λουκιαν. κ. 49.

⁵¹ Λουκιαν. κ. 58.

⁵² Λουκιαν. κ. 59 κξ.

πρὸς ἔλεγχον τῆς ἀπάτης τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀποπείραις ἐκινδύνευον τὴν ζωὴν αὐτῶν ⁵³. Ὁ Λουκιανός, ὁ εὐφυῆς πολέμιος τῶν ἀγυρτικῶν πρὸς μυστηριώδεις τελετὰς ῥοπῶν καὶ τῆς θρασείας καὶ ἐγκληματικῆς ἀπάτης τοῦ αἰῶνος αὐτοῦ, ἐπὶ μακρὸν παρηκολούθει δυσμενῶς τὰ γινόμενα ὑπ' ἐκείνου. Ἐν τινι δὲ περιοδείᾳ αὐτοῦ ⁵⁴, κατὰ τοὺς χρόνους τῆς μεγίστης δυνάμεως τοῦ Ἀλεξάνδρου γενομένη, ἐτόλμησε τέλος νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ ἄντρον τοῦ λέοντος. Ὁ Ἀλέξανδρος πολὺ καλῶς ἐγίνωσκε τὰ πρὸς αὐτὸν αἰσθήματα τοῦ ἀνδρὸς καὶ ἦν ἰδίως ὠργισμένος οὐ μόνον διότι ὁ Λουκιανὸς διὰ τῶν πονηρῶν πειραστικῶν αὐτοῦ ἐρωτήσεων κατέστησεν αὐτὸν γελοῖον, ἀλλὰ καὶ διότι εἶχε παραινέσει τῷ Ῥουτιλλιανῷ νὰ μὴ συνάψῃ τὸν πρὸς τὴν κόρην τοῦ Ἀλεξάνδρου γάμον. Ἐν τῇ ὀξυδερκείᾳ αὐτοῦ εἶχε κατορθώσει ὁ Λουκιανὸς νὰ ἐλέγξῃ ταχέως τὸν θρασὺν ἀπατεῶνα. Οὐχ ἦττον ἐν τῇ ἔδρᾳ αὐτῇ τοῦ Ἀλεξάνδρου εὐρισκόμενος ἠναγκάζετο καὶ ὁ περὶ τὰ ἀνθρώπινα ἐμπειρότατος Λουκιανὸς νὰ καταβάλλῃ πολλὴν προσοχὴν μὴ κακοποιηθῆ εὐθύς ὑπὸ τῶν ὀπαδῶν τοῦ προφήτου, ὅστις ἄλλως καθ' ἐκυτὸν φιλοφρόνως κατὰ τύπον προσηνέχθη πρὸς τὸν ἐπιφανῆ ξένον. Ἀλλὰ καίτοι ὁ Λουκιανὸς ἐτήρησε πρὸς τὸν ἀγύρτην συνετὴν κατὰ τὸ δυνατόν διαγωγὴν, ἐν τούτοις ἐν τῇ περαιτέρῳ αὐτοῦ πορείᾳ τῇ κατὰ θάλασσαν μόνον διὰ τῆς εὐτολμίας τοῦ κυβερνήτου τοῦ ἐφ' οὗ ἐπέβαινε πλοίου ἐσώθη ἀπὸ τοῦ θανάτου· διότι ὁ Ἀλέξανδρος εἶχε παραγγείλει κρυφίως εἰς τοὺς ναύτας νὰ ρίψωσιν εἰς τὴν θάλασσαν τὸν ἄνδρα τὸν μισητόν, τὸν ἀρνηθέντα τὴν θεότητα τοῦ Γλύκωνος. Οὕτω μικροῦ δεῖν ὁ Λουκιανὸς ἀπέτινε δίκην τῆς ὀξυδερκείας αὐτοῦ δι' ἀπωλείας τῆς ζωῆς. Ἀπὸ τοῦδε κατέστη ὁ Λουκιανὸς σφοδρότατος πολέμιος τοῦ ἀπατεῶνος. Ἀλλὰ τοσαύτην ἔτι ἰσχὺν εἶχεν ὁ Ἀλέξανδρος διὰ τῶν πρὸς πολλοὺς ἰσχυροὺς σχέσεων αὐτοῦ, ὥστε ὁ Λουκιανός, ὅστις δὲν ἠδύνατο νὰ

⁵³ Λουκιαν. ἐν εἰρ. τ. κ. 25. 38. 43. τέλ. 44. 45. 46. 47.

⁵⁴ Κατὰ Clinton σ. 181. μετὰ τὸν γάμον τοῦ Ῥουτιλλιανοῦ, καὶ οὐχὶ πολὺ πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀλεξάνδρου.

ἐπιτύχη παρὰ τῶν τοπικῶν Ῥωμαϊκῶν ἀρχῶν τὴν ποινικὴν καταδίωξιν τοῦ ψευδομάντεως ἐπὶ τῇ μνημονευθείσῃ ἀποπείρᾳ φόνου⁵⁵, μετὰ τὸν θάνατον μόνον τοῦ Κομμόδου⁵⁶ ἐτόλμησε νὰ διαρρήξῃ δημοσίᾳ τὸ μιαρὸν ἐκεῖνο ὕφασμα τοῦ ψεύδους!

Ἄλλοιᾶς ὅλως φύσεως ἦτο πάντως ὁ παράδοξος ἐκεῖνος θρησκομανὴς καὶ θαυμαστὸς τυχοδιώκτης, ὁ Περεγρίνος Πρωτεύς ὁ Πάριος. Οὗτος, περὶ οὗ ὁ Γέλλιος⁵⁷ καὶ τινες τῶν νεωτέρων ἐξήνεγκον πολλῶ εὐμενεστέραν γνώμην, κατὰ τὴν δηκτικὴν περὶ αὐτοῦ ἔκφρασιν τοῦ Λουκιανοῦ, μετὰ νεότητα διανυθεῖσαν ἐμπαθῶς, ἀκολάστως καὶ κακούργως, ἐν μέσῳ παραδοξοτάτων καὶ βδελυρωτάτων περιπετειῶν ἦλθεν εἰς πείραν ἐν πρώτοις μὲν τοῦ Χριστιανισμοῦ, εἶτα δὲ τῆς Αἰγυπτιακῆς ἀσκητικῆς, τέλος δὲ καὶ τοῦ Κυνισμοῦ⁵⁸. ἀφοῦ δὲ ὡς ἐπίσημος ταραχοποιὸς (σ. 448) περὶ τὰ μέσα τῆς ἀρχῆς τοῦ Ἀντωνίνου ἐξεδιώχθη ἀπὸ τῆς Ῥώμης, ἔζησεν ἐπὶ ἔτη ἐν Ἀθήναις ὡς πρότυπον κυνικοῦ φιλοσόφου, ἐπεσκέφατο δὲ πολλάκις καὶ τὰ Ὀλύμπια⁵⁹. τέλος δὲ ἐπῆλθεν αὐτῷ ἡ ἰδέα ἵνα κατὰ μίμησιν τοῦ Ἰνδοῦ γυμνοσοφιστοῦ Καλανοῦ » καίῳν ἑαυτὸν ἐπὶ τῆς πυρᾶς πραγματώσῃ τὸ κυνικὸν ιδεῶδες τοῦ Ἡρακλέους καὶ παράσχῃ οὕτω τοῖς ἀνθρώποις παράδειγμα τῆς πρὸς τὸν θάνατον περιφρονήσεως. Ἀφοῦ δὲ ἐν τῇ πανηγύρει τοῦ 161 μ. Χ. ἀνήγγειλε τὴν τοιαύτην αὐτοῦ βουλήν, εἶτα δὲ δι' ἀγγελιαφόρων καὶ ἐπιστολῶν διεκοίνωσεν αὐτὴν καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα⁶⁰, ἐπανέλαβε τὴν δῆλωσιν ἐν

⁵⁵ Λουκιαν. κ. 53 μ. 57.

⁵⁶ Κατὰ Preller (παρὰ Pauly, R. E. ἐν τῷ ἄρθρῳ Λουκιανός (Lucian. σ. 1169)) ἡ συγγραφὴ τῆς πραγματείας « Ἀλεξάνδρος ἢ Ψευδόμαντις » ἀνάγεται εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Κομμόδου. Ὁ Clinton (σ. 181) ἀνάγει αὐτὴν εἰς τὸ ἔ. 182 μ. Χ.

⁵⁷ A. Gell. N. A. XII. 11. VIII. 3. ἴδ. καὶ τὸν ἀπολογητὴν τοῦ Περεγρ. Ellissen ἐν εἰρ. τ. σ. 107 κξ. Πρὸβλ. ἐξ ἄλλου Φιλοστρ. Β. Σ. Β. 1, 13. τέλ. σ. 563, ἔνθα ὁ Περεγρίνος ἐπίσης δυσμενῶς κρίνεται ὡς παρὰ Λουκιανῶ. Καθόλου δὲ πλὴν τοῦ Α. Γελλίου (N. A. VIII. 3. XII 11.) ἴδ. καὶ Tertull. ad Martyr. κ. 4. Ammian. Marcellin. XXIX 1, 39.

⁵⁸ Περὶ τῆς Περεγρίνου τελ. κ. 9 μ. 18. 43.

⁵⁹ Gell. ἐν εἰρ. τ. Λουκιαν. περὶ Περεγρ. τελευτ. κ. 18. μ. κ. 20. Δημων. κ. 21.

⁶⁰ Λουκιαν. περὶ τῆς Περεγρ. τελευτ. κ. 20. 41.

ἐν λόγῳ ἐκφωνηθέντι ἐν τοῖς Ὀλυμπίοις τοῦ ἔτους Ὀλυμπιαδ. 236, 1 = 165 μ. Χ. ⁶¹ καὶ ἐξετέλεσε πράγματι τὴν τερατώδη ἐπιβολὴν μετὰ τινὰς ἡμέρας, μετὰ τὸ τέλος τῶν ἀγώνων, νύκτα τινὰ ἐν τῇ παρά τὴν Ὀλυμπίαν Ἀρπίνῃ. Τὸ γεγονός ἦτο ἀληθῶς ἀνήκουστον ἐν τοῖς Ἑλλησιν, οἵτινες ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ζαρμάρου (σ. 87) οὐδὲν εἶχον ἰδεῖ ὅμοιον οὐδ' ἐγίνωσκόν τι τοιοῦτον ἐκ τῆς ἰδίας αὐτῶν ἱστορίας. Αἱ δὲ περὶ τῆς πράξεως γινῶμαι διέφερον ἀλλήλων· ἔνθεν μὲν θάμβος, φρίκη, σεβασμός τις καὶ δὴ καὶ θαυμασμός πρὸς τὴν τοιαύτην τοῦ θανάτου περιφρόνησιν, ἔνθεν δὲ ἀποστροφή πρὸς τοιοῦτον ἄσκοπον μετὰ τοῦ ἰδίου βίου παίγιον, ἦσαν πάντως τὰ ἐπικρατοῦντα παρά τοῖς πλείστοις τῶν συγχρόνων αἰσθήματα. Ἄλλ' εἰς ἀποτομωτάτην πρὸς ἄλληλα ἀντίθεσιν διετέλουν ἐξ ἑνὸς μὲν τὸ καυστικὸν σκῶμμα καὶ ἡ φονικὴ χλεύη, μεθ' ὧν ὁ Λουκιανὸς ἐπραγματεύθη τὸ γεγονός, ἐξ ἄλλου δὲ ὁ διάπυρος θαυμασμός τῶν θιασωτῶν τοῦ Πρωτέως ⁶², ὧν εἷς καὶ τὴν τούτου βακτηρίαν ἠγόρασεν ἀντὶ τάλαντου καὶ διετήρει αὐτὴν ὡς πολύτιμον κειμήλιον ⁶³.

Ἡ ἠθικὴ ἀντοχὴ τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου ἐναντίον ἀπο-

⁶¹ Τὴν ἀφήγησιν τῆς διὰ πυρὸς αὐτοκτονίας τοῦ Περ. ἴδ. παρὰ Λουκ. «περὶ Περεγρίνου τελευτῆς» κ. 1. μ. 8. 21 μ. 42. καὶ πρὸς τούτοις Λουκιαν. «Δραπέται» κ. 1. ἀρχ. κ. 7. καὶ «πρὸς τὸν ἀπαίδευτ.» κ. 14 ἀρχ. Φιλοστρ. Β. Σ. Β. 1, 13. σ. 563. Tertullian ad martyr. κ. 4. Ammian. Marcellin. 29, 1, 39. Ἀθηναγόρ. σ. 107. Περὶ τῆς χρονολογίας ἴδ. Clinton σ. 135, 161. Hieronym. anno 2181 = 165/6 μ. Χ. Συγκελλ. (ἐκδ. Βόννης) σ. 665 κξ. ἢ 351 α καὶ σ. 664. Zumpt, Die philosoph. Schulen zu Athen σ. 22. Lotholz z. Gesch. der Bedeutung Athens. σ. 19. Zinkeisen, Gesch. Griechenl. τόμ. 1. σ. 557. Preller παρὰ Pauly K. E. IV. σ. 1166. 1167. 1169. ὁ Friedländer (Darstell. τόμ. 2. σ. 44) ἀμφιταλαντεύεται μετὰ τὸ 165 καὶ 168 μ. Χ. πρὸλ. Pauly R. E. V. σ. 1333). Περὶ Περεγρίνου πρὸλ. ἔτι Sommerbrodt ἐν τῇ γενικῇ τούτου Εἰσαγωγῇ («Allgemeine Einleitung») εἰς τὴν ἐκδόσιν τῶν ἐκλεκτῶν πραγματειῶν τοῦ Λουκιανοῦ («Ausgewählte Sschriften des Lucian») τόμ. 1. σ. XXIX κξ. Ὁ S. καὶ ἐναντίον τῆς ὑπερμέτρου κριτικῆς (π. χ. τῆς τοῦ Baur, Das Christenthums in den drei ersten Jahrhunderten σ. 441 κξ) τῆς ἀρνούμενης καὶ αὐτὸ τὸ γεγονός; τῆς διὰ πυρὸς αὐτοκτονίας) συνηγορεῖ (ἐν σ. XXIX) εὐλόγως ὑπὲρ τῆς ἀληθείας τῶν ὑπὸ τοῦ Λουκιανοῦ λεγομένων.

⁶² Λουκιαν. περὶ τῆς τοῦ Περεγρίν. τελευτ. πρὸλ. κ. 2. 6. 7 κξ. 21 μέχρι 42. Δραπέτ. κ. 1 κξ.

⁶³ Λουκιαν. πρὸς τὸν ἀπαίδευτον. κ. 14 ἀρχ.

πλανήσεων τοιούτων, οἷας βλέπομεν ἰδίως ἐν τοῖς περὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Ἀβωνοτειχίτου, ἦτο λίαν αἰσθητή. Ἀφιεμένου κατὰ μέρος παντὸς ἄλλου, ὁ πνευματικὸς βίος τοῦ αἰῶνος, ἐξαιρουμένων τῶν εὐγενεστάτων ὁμίλων τῶν γνησίων φιλοσόφων καὶ τῶν ἀνδρῶν τῶν ἀληθῶς πεπαιδευμένων, καθίστατο ἀναμφισβητήτως ἐπὶ μᾶλλον κενώτερος καὶ μᾶλλον τετριμμένος, καὶ τὸ ἐπικρατοῦν ἐλατήριον τῶν πνευμάτων ἦσαν τὰ ὑλικά συμφέροντα· ἡ δὲ μηδαμινότης τοῦ δημοσίου βίου τοῦ ἀποβλέποντος μόνον εἰς λαμπρὰν ἐξωτερικὴν ὄψιν, ἄνευ φυσικοῦ πυρῆνος ἐσωτερικοῦ, διατελεῖ ἐν τελείᾳ ἀναλογία πρὸς τὴν ἐπελθοῦσαν πνευματικὴν ἐρημίαν τῆς φιλολογικῆς κοινωνίας καὶ πάσης καθόλου μεμορφωμένης καὶ λογίας συναναστροφῆς τῶν ἡμερῶν τούτων⁶⁴. Ἐν μὲν τῇ τοιαύτῃ ἐρημίᾳ καταφανῆς καθίσταται ἡ καὶ αὐτῆς τῆς μεμορφωμένης κοινωνίας δεσπόζουσα παχυλὴ δεισιδαιμονία⁶⁵, ἐν δὲ τῷ δημοσίῳ βίῳ ἡ αἴγλη τῶν παντοίων πανηγυρικῶν ἀγώνων, καὶ ἡ ῥητορικὴ πομπή, οἱ κεκαλλωπισμένοι φλόναφοι καὶ οἱ κοχλάζοντες καταρράκται σοφιστικῶν πομπωδῶν λόγων ἦσαν μεγάλα γεγονότα· μόνος δὲ ὁ πνευματώδης Λουκιανὸς ἐμφανίζεται ἐν μέσῳ τῶν συγχρόνων αὐτοῦ ὥσπερ γίγας ἐν μέσῳ πυγμαίων γένους. Ὅποιος δὲ τις ἦτο ὁ αἰὼν οὗτος, ἐν ᾧ ἡ κομψὴ παρασιτικὴ τέχνη, κατὰ τὴν λαμπρὰν τοῦ Λουκιανοῦ κωμικὴν περιγραφὴν⁶⁶, ἠδύνατο νὰ θεωρηθῆ ἐπισήμως ὡς σκοπὸς τοῦ βίου καὶ ἐπιτήδευμα τεχνικὸν περιβεβλημένον μάλιστα σχῆμα φιλοσοφικόν! Τί δὲ νὰ εἴπωμεν περὶ τῆς καλαισθησίας ἐκείνης τῆς εὐφραινομένης εἰς προϊόντα φαντασίας ὑπερμέτρως ἀκαλάστου, οἷα τὰ τοσοῦτον λαμπρῶς ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Λουκιανοῦ ἐν τῇ « Ἀληθεῖ Ἱστορίᾳ » αὐτοῦ σατιριζόμενα καὶ παρωδούμενα! Πρὸς τούτοις δὲ ὡς προανάκρουσμα ὀξύ τῶν Βυζαντινῶν χρόνων καὶ τῶν θεάτρων καὶ τῶν ἐν τῷ Ἱπποδρομίῳ στά-

⁶⁴ Πρβλ καὶ M. Hertz, Renaissance und Rococco in der Römischen Litter. σ. 25-39 καὶ τὴν τοῦ Λουκιανοῦ πραγματείαν ὄλην « Φιλοφειδῆς ».

⁶⁵ Λουκιαν. ἐν εἰρ. τ.

⁶⁶ Πρβλ. τὴν χαρίεσσαν πραγματείαν τοῦ Λουκιανοῦ ἅπασαν « Παράσιτος ».

σεων αὐτῶν φαίνεται κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἢ μέχρι φανατισμοῦ προβαίνουσα εἰς τὴν ὄρχησιν ἢ παντόμιμον ἀγάπη. Ἡ ὄρχησις ἐπὶ τοῦ Αὐγούστου πάντως ἀνεπτυχθεῖσα ἐν τῇ ὑψίστῃ αὐτῆς καλλιτεχνικῇ τελειότητι διὰ τῆς πλουσίας σκηναϊκῆς στολῆς, τῆς ωραίας μουσικῆς καὶ τῆς ἐξωτερικῆς λαμπρότητος, ἐλάμβανε μείζονα τιμὴν καὶ σημαντικότητα ἢ τὸ διηνεκῶς ἐπὶ μᾶλλον παρακμάζον καὶ ἐλαττούμενον ἀρχαίων Ἀπτικὸν θέατρον⁶⁷. Καὶ ἡ τέχνη αὕτη, ἐν ἣ καὶ αἱ μυθολογικαὶ ὑποθέσεις καὶ ἡ σκηναϊκὴ καὶ μουσικὴ διακόσμησις ἀπέβλεπον μονομερῶς εἰς αἰσθητικὰς τέρψεις, ἐν περιφῆμῳ τινὶ τοῦ Λουκιανοῦ συγγράμματι ἐπαινεῖται ἐν πάσῃ σοβαρότητι καὶ μετ' ἀληθοῦς ἐνθουσιασμοῦ, ὡς οὕσα «οὐ τερπνὴ μόνον, ἀλλὰ καὶ ὠφέλιμος τοῖς θεωμένοις, πολλὰ παιδεύουσα καὶ διδάσκουσα, ἔτι δέ, ῥυθμίζουσα τῶν ἐρώντων τὰς ψυχὰς, καλλίστοις θεάμασιν ἐγγυμνάζουσα, καὶ ἀρίστοις ἀκούσμασιν ἐνδιατρίβουσα καὶ κοινόν τι ψυχῆς καὶ σώματος κάλλος ἐπιδεικνυμένη»!⁶⁸ Περιστὸν πάντῃ εἶναι νὰ ἐξετάσωμεν ἐνταῦθα ἂν τοιαῦτα λέγων ὁ Λουκιανός, ὅπως συνήθως, οὕτω καὶ ἐν τῇ περὶ «Ὀρχήσεως» πραγματείᾳ ἤθελε νὰ παράσχη ἅπαξ πάλιν κάτοπτρον διαυγές καὶ καθαρὸν τῆς ὀλεθρίως διεστραμμένης ἠθικῆς ῥοπῆς τῶν χρόνων αὐτοῦ, ἐν πάσῃ χάριτι καὶ γλαφυρότητι καὶ τῇ συνήθει εἰρωνείᾳ παριστανόμενον, ἢ ἂν αὐτὸς ὁ Λουκιανός⁶⁹ θεραπεύων ἅπαξ τὸ αἰσθητικὸν μέρος τοῦ Ἐπικουρισμοῦ αὐτοῦ, ἐκδηλοῖ ἐνταῦθα ἀληθῶς τὴν μυχαιτάτην αὐτοῦ καὶ ἀληθῆ γνώμην, οὕτω δὲ ἔνεκα παραδόξου τινὸς ἀδυναμίας ἀποτίνει καὶ αὐτὸς τὸν φόρον αὐτοῦ εἰς τὸν χρόνον, ἐν ᾧ ἔζη.

Αἱ αὐταὶ ἐκεῖναι σκοτειναὶ μορφαὶ αἱ ἐπισκιάζουσαι τὸν αἰῶνα τοῦ Πλουτάρχου ἐπισκοτίζουσι βαθέως καὶ τὴν φωτεινότεραν πῶς εἰκόνα τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων ἐπὶ τοῦ Ἀδριανοῦ

⁶⁷ Πρβλ. ἀνωτ. σ. 337 σημ. 54. Περὶ τῆς οὐσίας καὶ σημασίας τοῦ παντομίμου κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἴδ. νῦν Friedl. II. ἐκδ. 2. σ. 314-331.

⁶⁸ Ἴδ. τὴν πραγματείαν τοῦ Λουκιανοῦ ἅπασαν «Περὶ ὄρχήσεως» κ. 1. μ. κ. 85 Πρβλ. καὶ Ἀθην. Α. σ. 20 d. κξ.

⁶⁹ Οὕτω φρονεῖ ὁ Preller παρὰ Pauly, R. E. τόμ. 4. σ. 1179

καὶ τῶν Ἀντωνίνων, τὴν τελευταίαν ταύτην ἐν τῷ βίῳ τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀχαΐας ἐσπερινὴν λάμπιν. Ἦσαν δ' ἔτι, ὡς μὴ ὄφελε, πολὺ μακρὰν αἱ ἡμέραι, καθ' ἃς καὶ παρὰ τοῖς Ἑλλησι τούτοις ἔμελλε νὰ ἐπέλθῃ τις ἀποτελεσματικὴ ἠθικὴ ἀναβίωσις καὶ ἀληθῆς ἀνύψωσις ἐκ τοῦ ἠθικοῦ ρύπου τοῦ κρυπτομένου ὀπισθεν τοῦ ποικίλου βίου τῶν χρόνων τούτων. Αἱ ἀρχαῖαι πνευματικαὶ δυνάμεις τῆς Ἑλλάδος δὲν ἦσαν ἱκαναὶ πλέον νὰ κατορθώσωσι τὸ τοιοῦτον. Τοῦτο ρητέον ἰδίως, ἀφιεμένης ὅλως κατὰ μέρος τῆς καταπεπτωκυίας θρησκείας, περὶ τῶν πολυπληθῶν φιλοσόφων. Ἐῶμεν κατὰ μέρος τὸ γεγονός, ὅτι χάριν θεραπείας ἡγεμόνων, οἷος ὁ φιλόσοφος Μάρκος Αὐρήλιος, τὸ πλῆθος τῶν λεγομένων φίλων τῆς σοφίας καὶ τῶν ἐπιστημῶν, οἵτινες ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο ἀπέβλεπον εἰς τιμὰς καὶ παντοίας ὠφελείας, ηὐξήθη ⁷⁰· οὐδένα δὲ ποιούμεθα λόγον καὶ περὶ τοῦ ἄλλου γεγονότος, ὅτι ἄνθρωποι ἀπαιδευτοὶ καὶ ἀμαθεῖς, μόνον ἵνα λαμπρύνωσιν ἑαυτοὺς διὰ τῆς ψευδοῦς αἰγλῆς ὑψηλῆς μορφώσεως καὶ φιλομουσίας ἡγόραζον μεγάλας βιβλιοθήκας, ὧν ἡ μεγάλη ἀξία ἢ πρὸς αὐτοὺς ἠδύνατο νὰ ὑπάρχῃ μόνον ἐν τῇ πορφυρᾷ διφθέρα καὶ τῷ χρυσῷ ὀμφαλῷ τοῦ περιβλήματος ⁷¹. Καὶ ἐὰν τὰ χεῖριστα ἠθικὰ ἁμαρτήματα, οἷα ταῦτα πολλάκις περιγράφονται ὑπὸ τοῦ Λουκιανοῦ ἐπὶ τὸ σατιρικώτερον ἦτοι ἡ «ἀλαζονεία, ἀμαθία, ἔρις καὶ κενοδοξία καὶ λῆρος καὶ ὕθλοι καὶ μικρολογία, ἠδυπάθεια καὶ ἀναισχυντία, τρυφὴ καὶ μαλακία, ψεῦδος καὶ τυφός» ἦσαν συνήθως ἐν τοῖς φιλοσόφοις διαδεδομένα, βεβαίως τοιοῦτοι φιλόσοφοι ἦσαν οἱ «ψευδοφιλόσοφοι», οἷοι ἦσαν πολλοὶ ἐν Ἑλλάδι ⁷² μετὰ τῶν τριβωνίων αὐτῶν καὶ πηρῶν καὶ βιβλίων καὶ βα-

⁷⁰ Ἡρωδιαν. Α. 2, 4. Δ. Κασσ. 71, 85. πρβλ. Λουκιαν. πρὸς τὸν ἀπαιδεύτ. κ. 22.

⁷¹ Λουκιαν. πρὸς τὸν ἀπαιδεύτ. κ. 1. κξ. κ. 7. τέλ. κ. 16.

⁷² Πρβλ. Λουκιαν. Νεκρικ. διαλ. ἀρ. 10. κ. 8-13. Τίμ. κ. 54 κξ. Ἀλιεῖς κ. 31 μ. κ. 36. 42. 45 κξ. Δίς κατηγοροῦμ. κ. 6. μ. κ. 22. Ζεὺς Τραγωδ. κ. 37. 52. Ἰκαρομενιπ. κ. 16. 21. 29. 30. Δημων. κ. 48. 56. Δραπετ. κ. 3. μ. κ. 33. Νιγριν. κ. 24. 25. Εὐνοῦχ. κ. 1. μ. 13. Καὶ ἐν τισὶ κρείττοσιν ἔτι φιλοσόφοις: Ἰδ. Συμποσ. ἢ Λαπίθ. κ. 32-37. καὶ Ἀριστείδ. τόμ. 2. σ. 398-414 ἐκδ. Dindorf.

κτηριῶν ὑπερμεγέθων, καὶ μακρῶν πωγῶνων, καὶ ἀλαζονείας περισσῆς καὶ προσποιητῆς ἐπ' ἀρετῇ ὑπερηφανείας καὶ σεμνότητος. Ἐν τούτοις μικρὰ ἦτο ὡς πρὸς τὴν ἠθοποιὸν ἐπίδρασιν αὐτῆς καὶ ἡ σημασία φιλοσόφου κρείττονος ποιότητος. Ἄνδρες, ὡς ὁ Νιγρῖνος καὶ ὁ Δημῶναξ (σ. 304 κξ), ἦσαν πάντως σπάνιοι. Ἐν τούτοις ὁ ἀριθμὸς φιλοσόφων οἰασδῆποτε σχολῆς τοιούτων, οἵτινες διεκρίνοντο εἴτε διὰ τῆς ὀξυνοίας αὐτῶν εἴτε δι' ὑψηλῆς γενικῆς μωρφώσεως καὶ εὐρείας πολυμαθείας καὶ σοβαροῦ βίου, ἢ, ὡς τινες εὐγενεστέρου ἤθους Κυνικοί, καὶ διὰ μεγάλης αὐστηρότητος πρὸς ἑαυτοὺς καὶ προθύμου περιφρονήσεως τῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν ἀπολαύσεων τοῦ κόσμου· ὁ ἀριθμὸς, λέγομεν, τῶν τοιούτων φιλοσόφων φαίνεται ὅτι ὑπῆρξε πολλῶ μείζων ἢ ὅσος καθίσταται πιστευτὸς κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Λουκιανοῦ δριμέως καὶ σκωπτικῶς περὶ τῶν φιλοσόφων καθόλου λεγόμενα. Ἐν τούτοις καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς Ἀθήναις τὸ πρὸς τὴν καθόλου τάξιν τῶν φιλοσόφων σέβας ἀναγκαίως κατέπιπτεν, ἀφοῦ καὶ μεταξὺ ἀνδρῶν φιλοσόφων, ὧν ἄλλως ἐθαυμάζετο γενικῶς ἡ ἐμβριθία, ἡ πολυμαθία καὶ ἡ αὐστηρότης, συνέβαινον πράγματα, οἷα τὰ οὐχὶ μόνον ὑπὸ τοῦ Λουκιανοῦ μετὰ ζωηροτάτων χρωμάτων περιγραφόμενα. Τοιαύτας σκηνὰς βλέπομεν ἐν τῷ « Συμποσίῳ ἢ Λαπίθαις » τοῦ Λουκιανοῦ. Αἱ ἐορταὶ τῶν γάμων νεαροῦ τινος λογίου καλῆς οἰκογενείας ἀγόμεναι ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ ἐπὶ ἀρίστη μορφώσει διακρινομένου πατρὸς τοῦ νυμφίου δίδουσιν ἀφορμὴν εἰς τοὺς μεγατίμους καὶ ἐπιφανεστάτους προσκεκλημένους ἄνδρας, ὄντας φιλοσόφους ἢ ἄλλους λογίους φίλους καὶ διδασκάλους τῶν ἐορταζόντων, νὰ ἐρίσωσιν περὶ τῶν θέσεων ἐν τῷ συμποσίῳ, ἐνώπιον δεσποινῶν. Ἀκολούθως, πλὴν ἄλλων ἀτόπων, εἰς ἃ παρατρέπονται, καὶ παροينوῦσιν οἱ κεκλημένοι· τέλος δὲ αἱ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ δείπνου ἐξακολουθοῦσαι ἔριδες, συνεργεῖα ἀναιδούς τινος, ἀκλήτου παρεισφθαρέντος, Κυνικοῦ καταντῶσιν εἰς χυδαιοτάτας ὕβρεις ἀμοιβαίας καὶ λοιδορίας ἀγρίας καὶ αἰσχράς· εἶτα δέ, πρὸς ταῖς ἄλλαις χυδαιότησιν, ἄρχονται πάντες σχεδὸν ἐπιπίπτον-

τες νὰ παίωσιν ἀλλήλους· οὕτω δὲ τὸ πρᾶγμα προὔχρησεν ἄχρι τραυματισμοῦ καὶ τὸ συμπόσιον διελύθη ἐν μέσῳ αἵματος ⁷³. Σκηναὶ τοιαῦται, εἰς ἃς προσθετέον ὡς ἐπίμετρον καὶ τὸν αὐθάδη τρόπον, καθ' ὃν Στωϊκός τις μὴ προσκληθεὶς τυχαίως εἰς τὸ συμπόσιον, ἀνὴρ ὑπέργηρος καὶ ἄλλως πολλοῦ τυγχάνων σεβασμοῦ, ὑβρίζει δι' ἐπιστολῆς τὸν τῆς νύμφης πατέρα· τοιαῦται σκηναὶ ⁷⁴ ἐξ ἀνάγκης ἐκλόνουν βαθύτατα παρὰ τοῖς πλείστοις πᾶν αἰσθημα σεβασμοῦ πρὸς τὴν τάξιν τῶν φιλοσόφων καλουμένων ἀνδρῶν. Τίνα δὲ ἠδύνατο νὰ συλλάβῃ ἰδέαν ὁ πολὺς λαὸς περὶ τῶν φιλοσόφων τούτων, ὅτε πρὸς τοῖς ἄλλοις νεανίσκοι πεπαιδευμένοι θεωρίας φιλοσοφικᾶς ἐν ταῖς σχολαῖς τῶν φιλοσόφων, ἄνευ πρακτικῆς ἀσκήσεως εἰς τὸ βιοῦν φιλοσοφικῶς, ἠρέσκοντο ἔπειτα εἰς χυδαίας ἀνηθίκους πράξεις καὶ ἐν τῇ χυδαιότητι καὶ ἀκολασίᾳ αὐτῶν οὐδὲ τοὺς ἰδίους αὐτῶν ἠύλαβουντο γονεῖς ; ⁷⁵.

Οὐχὶ ἄλλως εἶχον τὰ πράγματα καὶ ὡς πρὸς τοὺς σοφιστάς. Διότι, ἵνα μὴ εἴπωμεν περὶ τῆς ἐν τοῖς ἀνδράσι τούτοις ὀπισθεν τοῦ κόμπου τοῦ λέγειν καὶ τῆς μεγαλοπρεπειᾶς τῆς ὄλης ἐξωτερικῆς παραστάσεως κρυπτομένης ἐσωτερικῆς γυμνότητος ⁷⁶, καὶ ἡ ὄλη τάσις καὶ σπουδὴ τῶν ἀνθρώπων τούτων, μεθ' ὄλην τὴν γενναιότητα, τὸ ἀνδρικὸν φρόνημα καὶ τοῦ χαρακτῆρος τὴν χρηστότητα πολλῶν ἐξ αὐτῶν, ἔρρεπεν ἀμέσως κατὰ πρῶτιστον λόγον πολλῶ πλέον εἰς ἐξωτερικὴν λαμπρότητα καὶ κενοδοξίαν ἢ ἀκριβῶς καὶ εἰδικῶς εἰς τὴν ἐν τῇ γνησίᾳ ἠθικότητι παιδεύειν τῶν μαθητῶν καὶ τοῦ λαοῦ αὐτῶν. Περιπλέον δὲ ὁ μουσαρὸς ἀνταγω-

⁷³ Λουκιαν. Νιγριν. κ. 2. μ. κ. 37.

⁷⁴ Κατὰ τρόπον πάντῃ ὅμοιον τῷ τοῦ Λουκιανοῦ (ἐν τῇ ἐν τῷ κειμένῳ μνημονευομένη πραγματείᾳ) περιγράφει ταῦτα καὶ ὁ Ἀλκίφρων. Ἐπιστ. 55. πρβλ. ἔτι καὶ Λουκιαν. Ἀλιεῖς κ. 34. Ἑρμῶτ. κ. 11. 12.

⁷⁵ Λουκιαν. Ἑρμῶτ. κ. 80 μ. κ. 83.

⁷⁶ Πρβλ. πρὸς τοῖς ἄλλοις τὴν δεινὴν αὐστηρότητα, μεθ' ἧς ἐν λόγοις δριμυτάτοις μαστιγοῖ ὁ Δίων ὁ Χρυσόστομος ἐν αὐτοῖς αὐτοῦ τοῖς χρόνοις τὴν ἀμάθειαν καὶ ματαιότητα καὶ τὴν σαπρὰν κουφότητα τῶν πράξεων καὶ τῶν ἐπιτηδεύσεων τινῶν ἐκ τῶν μεγαλορρημόνων τούτων ῥητόρων. Ἰδ. Δ. Χρυσοστ. Λόγ. Δ. σ. 64. μ. σ. 65 κξ. Λουκιαν. Δραπέται. κ. 10 κξ. καὶ ἰδίως τὴν πραγματείαν « Ῥητόρων διδάσκαλος ».

νισμὸς ὁ ὑφιστάμενος συχνότατα μεταξὺ πολλῶν τῶν νεωτέρων τούτων μεγαλείων καὶ μετατρέπόμενος συνηθέστατα εἰς σφοδρότατας ἔριδας ἐν τοῖς εὐρυτέροις ὁμίλοις τῶν θιασωτῶν αὐτῶν ⁷⁷, ὡς μέλλομεν νὰ ἀφηγηθῶμεν τοῦτο λεπτομερέστερον ἐν τῷ Γ'. τόμῳ ἐν τῇ λεπτομερεῖ περιγραφῇ τοῦ ἀκαδημεικοῦ βίου τῶν χρόνων τούτων, οὐδαμῶς ἠδύνατο νὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τὰ πλήθη κατὰ τρόπον ἀνυψοῦντα τὸ φρόνημα ἢ ἐξευγενίζοντα τὰ ἦθη αὐτῶν.

Ἄλλὰ καὶ τὰ νέα καθαρτικὰ στοιχεῖα τοῦ αἰῶνος δὲν εἶχον ἔτι πολλὴν δύναμιν ἐν τῷ χώρῳ τούτῳ. Διότι ἡ μεγάλη ἐκείνη δύναμις, ἣτις κατεπολέμει ἤδη ἐν Ἀνατολῇ μετὰ μεγάλης ἐπιτυχίας τὰς μεγάλας κακίας τοῦ γηράσκοντος ἤδη ἀρχαίου κόσμου, ὁ Χριστιανισμὸς, μικρὰς μόνον τότε εἶχεν ἔτι ἐπιτελέσει προόδους ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς Ἀχαΐας. Αἱ διασωθεῖσαι ἡμῖν εἰδήσεις περὶ τῆς ἱστορίας τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν τῇ ἐπικρατείᾳ ταύτῃ τοῦ Ἑλληνισμοῦ μέχρι τοῦ 3 μ.Χ. αἰῶνος εἰσὶ λίαν ἐνδεεῖς. Ὑπὸ καθόλου δὲ μόνον ἔποψιν δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ὅτι ὑπὸ τὴν διηνεκῆ ἐξ Ἀνατολῆς, ἴσως δὲ κατὰ μικρὸν καὶ ἐκ Ρώμης, ἐπίδρασιν αἱ ἐν ταῖς χώραις ταύταις ὑπὸ τοῦ Παύλου ἰδρυθεῖσαι ἐκκλησίαι (σ. 101 κέξ.) ἔνθεν μὲν διετηρήθησαν ἀμυνόμεναι διαρκῶς ὑπὲρ τῆς ὑπάρξεως αὐτῶν, ἔνθεν δὲ ἐγένοντο ἀφορμὴ ἰδρύσεως νέων ἐν Ἑλλάδι ἐκκλησιῶν. Αἱ ἀρχαῖαι δυσχέρειαι αἱ παρεμβαλλόμεναι εἰς τὴν διάδοσιν τῆς νέας πίστεως ὑφίσταντο διαρκῶς. Ἡ διάλυσις τῆς ἀρχαίας θρησκείας, ἢ καὶ ἐν Ἑλλάδι τοσοῦτον ἐπαισθητὴ ἤδη καθισταμένη ἡμῖν, μικρὰν μόνον ἐν ἀρχῇ παρέσχεν ὠφέλειαν εἰς τὸν Χριστιανισμὸν. Αἱ νέαι ἐκκλησίαι στάγδην μόνον ηὔξηθησαν· πιθανῶς δὲ ἐν ταῖς πρὸς τὴν Ἀνατολὴν μείζονα συνάφειαν ἐχούσαις νήσοις, ἐν Ἀστυπαλαίᾳ, Πάρῳ, Τήνῳ, Θήρᾳ, Καρπάθῳ, Κῶ, καὶ ἐν τισιν ἄλλαις ἢ αὔξεις αὕτη ἦτο πολλῶ ἰσχυροτέρα ἢ ἐν τῇ ἠπειρωτικῇ Ἑλλάδι ⁷⁸. Ἐνταῦθα μόνον περὶ τὰ μέσα τοῦ 2 μ. Χ. αἰῶνος ἀπαντῶσι, πλὴν τῶν ἀρχαίων ἐκκλησιῶν τῶν

⁷⁷ Πρὸβλ. Φιλοστρ. Β. Σ. Α. 25, 2 τέλ. καὶ 8, 3 σ. 430 τέλ. Β. 8, 1. 10, 3.

⁷⁸ Ross, Griech. Inselreisen. τόμ. 2. σ. 58 κέξ. 102. τόμ. 3. σ. 54. τόμ. 4. σ. 22. 64.

ἐν τῇ βορείῳ Ἑλλάδι ἰδρυμένων καὶ τῶν ἐν Ἀθήναις καὶ Κορίνθῳ καὶ τῇ περιοχῇ αὐτῶν, καὶ ἐκκλησίαι ἐν πλησιοχώροις τόποις ⁷⁹ προελθοῦσαι ἐκ τῆς ἐπὶ τοὺς τόπους τούτους ἀσκηθείσης ἐκ τῶν μνημονευθεισῶν ἐκκλησιῶν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Κορίνθου ἠθικῆς ἐπιδράσεως. Τοιαῦται ἐκκλησίαι ἦσαν αἱ τῆς Λαρίσης καὶ τῆς Σπάρτης (ἴσως δὲ καὶ τῶν Πατρῶν) καὶ αἱ ἐκκλησίαι αἱ ἐν Κρήτῃ ἰδρυθεῖσαι, ἐν αἷς σημαντικὴ ἦτο ἡ τῆς Γορτύνης ⁸⁰. Τὸν κύριον πυρῆνα τῶν ἐκκλησιῶν τούτων ἀπετέλουν, πλὴν τῶν ἀρχαιοτέρων ἐξ Ἰουδαίων γενομένων χριστιανῶν, δοῦλοι, ἀπελεύθεροι καὶ « ἄνθρωποι μικροί ». Πλὴν τούτων ἀφωσιώθησαν εἰς τὴν νέαν θρησκείαν ἐξ ὅλης τῆς καρδίας αὐτῶν, πρὸ πάντων αἱ γυναῖκες. Βραδέως δὲ μόνον ἐπεκράτησε κατὰ μικρὸν ὁ Χριστιανισμὸς ἐν ταῖς ἀνωτέραις καὶ πεπαιδευμέναις τάξεσιν. Οἱ ἐκ τῶν τάξεων δὲ τούτων προσερχόμενοι εἰς τὴν νέαν πίστιν ἦσαν ἄνδρες ἔχοντες βαθεῖαν πεποιθήσιν περὶ τῆς ἀληθείας τῆς πίστεως ταύτης, πρὸς τούτοις καὶ ἄνδρες λίαν ἐπιφανεῖς, ὡς ὁ Ἀθηναῖος ἐκεῖνος Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης. Γνωστοὶ δὲ εἰσι καὶ ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀδριανοῦ ὁ Ἀθηναῖος φιλόσοφος Ἀριστείδης (ἴδ. κατωτέρω), ὡς καὶ ὁ ἐξ Ἀθηνῶν καταγόμενος φιλόσοφος Ἀθηναγόρας, ὁ Πλατωνικὸς ἐκεῖνος, ὁ καταλιπὼν ὕστερον τὰς Ἀθῆνας ἐπὶ τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου καὶ μεταβὰς εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἔνθα κατέστη περίφημος ὡς χριστιανὸς « ἀπολογητῆς » ⁸¹. ἔτι δὲ ὁ τοῦ Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ σύγχρονος φιλόσοφος Ὑγῖνος ὁ Ἀθηναῖος, ὅστις βραδύτερον ἐπὶ τοῦ Ἀντωνίνου τοῦ Εὐσεβοῦς ἐκτίησατο σημασίαν τινὰ ὡς ἐπίσκοπος Ῥώμης ⁸².

Ἡ κυριωτάτη ἐκκλησία ἐν Ἀχαΐᾳ ἦτο καὶ ἔμεινε ἡ τῆς Κορίνθου ἡ καυχωμένη ὅτι ἐπὶ Νέρωνος ὁ ἐπίσκοπος αὐτῆς Διονύ-

⁷⁹ Περὶ τῶν ἰχνῶν ἀρχαίας τινὸς χριστιανικῆς ἐκκλησίας (κοινότητος δηλονότι), παρὰ τὸν Ὑμηττὸν, ἰδρυμένης, ἴδ. Ross, Arch. Aufs. τόμ. 1. σ. 213, περὶ δὲ τῆς ἐκκλησίας τῆς ἐν Κεγγραεῖς ἴδ. ἀνωτ. σ. 109.

⁸⁰ Εὐσεβ. Ἱστορ. Ἐκκλ. Δ. 36 καὶ 23.

⁸¹ Πρὸς Ellissen σ. 108. Clinton F. R. τ. 1. σ. 161.

⁸² Ellissen σ. 72. 77.

σιος ἑκομίσατο ἐν Ῥώμῃ τὸν τοῦ μαρτυρίου στέφανον⁸³. Ἄλλ' ἀτυχῶς ἐν τῇ μεγάλῃ ταύτῃ χριστιανικῇ κοινότητι ἐξηκολούθει ἔτι ἢ ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Παύλου ἤδη ἐπαισθητῆ γενομένη πρὸς διαίρεσιν ῥοπή. Ὡς φαίνεται, περὶ τὰ τέλη τοῦ πρώτου μ. Χ. αἰῶνος ἢ ἐκκλησία τῆς Κορίνθου ἤχημαζεν ἐξωτερικῶς μεγάλως· ἀλλὰ διετέλει ἅμα ἐσωτερικῶς ταρασσομένη οἰκτρῶς ἕνεκεν ἐρίδων, ἰδίως δὲ ἀντιζηλιῶν καὶ ἐχθροτήτων προσωπικῶν, προερχομένων ἀπὸ τῆς πρὸς κατάληψιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαιωμάτων σπουδῆς. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἢ ἐκκλησία τῆς Ῥώμης ἀπηύθυνεν ἐπιστολὴν παραινετικὴν (ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Κλήμεντος φερομένην) πρὸς τοὺς Κορινθίους Χριστιανούς, ἵνα προτρέψῃ αὐτοὺς εἰς ὁμόνοιαν, ἀδελφικὴν ἀγάπην καὶ ἐπάνοδον πρὸς τὰς Ἀποστολικὰς ἀρετάς⁸⁴. Ἡ ἐκκλησία τῆς Κορίνθου διετήρησε τὸ μέγα αὐτῆς ἀξίωμα καὶ ἐν τοῖς κατὰ μέρος δυσχερέσι χρόνοις κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ δευτέρου αἰῶνος. Συνετέλεσε δὲ εἰς τοῦτο μάλιστα ὁ διέπων τὰ κατ' αὐτὴν (ἐν τῇ δευτέρᾳ δεκαετηρίδι τῆς τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου ἀρχῆς ἀκμάζων) ἐπίσκοπος Διονύσιος, ὅστις, σύγχρονος ὢν τῶν ἐν Κρήτῃ ἐπισκόπων⁸⁵, τοῦ Φιλίππου Γορτύνης καὶ τοῦ εὐγλώτου ῥήτορος ἐπισκόπου τῆς Κνωσοῦ Πινυτοῦ, ἔπεμψεν ἐπιστολάς παραινετικὰς πρὸς πολλὰς ἄλλας ἐκκλησίας, ἰδίως τὰς ἐν Κρήτῃ, ἔτι δὲ τὴν τῆς Σπάρτης, καὶ τὴν ἐν πολλῇ καταπτώσει διατελοῦσαν τότε ἐκκλησίαν Ἀθηνῶν (πρὸς τὰ κατωτέρω), ὡς καὶ πρὸς τὴν τῆς Ῥώμης⁸⁶. Ὀλίγον δ' ὕστερον,

⁸³ Σύγχελλ. (ἐκδ. Β.) σ. 645.

⁸⁴ Ἰδ. τὰ ἀξιομνημόνευτα ταῦτα ταῦτα μνημεῖα τῆς Ἐκκλησιαστικῆς φιλολογίας νῦν παρὰ Jacobson, Clementis Romani etc. quae supersunt 4. 1863. τόμ. 1. σ. 3-258. καὶ A. Dressel, Patrum apostolicorum opera (ἐκδ. 2. 1863) σ. 46-117), ἔτι δὲ σ. XII-XXI. πρὸς τὰς δὲ περὶ τούτων καὶ περὶ τῆς Ἐκκλησίας Κορίνθου καὶ Weber und Holtzmann, Geschichte des Volkes Israel, τόμ. σ. 768-772. 808. Ἰδ. προσέτι καὶ Συγχελλ. σ. 646 καὶ 651 (ἐκδ. Β.) Εὐσεβ. Ἰστορ. Ἐκκλ. (ἐκδ. Lämmer) Δ. 30, 1. 2.

⁸⁵ Πρῶτος ἐπίσκοπος Κρήτης θεωρεῖται ὁ Τίτος, μαθητὴς τοῦ ἀποστόλου Παύλου πρὸς τὰς ἐκδ. Εὐσεβ. I. E. Γ'. 4, 6.

⁸⁶ Σύγχελλ. σ. 665. Hieronym. ad Magn. σ. 1083. Catalog. κ. 27. 28. 30.

κατὰ τὰ ἔτη 190 - 197 μ. Χ. ἤκμασεν ἐν Κορίνθῳ ὁ καὶ ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ πολεμικῇ ζηλωτῆς ἀγωνιστῆς ἐπίσκοπος Βακχύλος⁸⁷, μεθ' οὗ τῆς μνείας περατοῦμεν ἐνταῦθα τὰς περὶ τῆς ἐκκλησίας τῆς Κορίνθου σημειώσεις.

Πραγματικὴ ἱστορία τῶν ἐν Ἑλλάδι Χριστιανῶν κατὰ τὴν περιόδον ταύτην δὲν δύναται νὰ ἀποτελεσθῇ βεβαίως διὰ τοσοῦτον ἐνδεῶν σημειώσεων. Ὅ,τι δ' ἄλλοθεν εἶναι ἡμῖν γνωστὸν περὶ τῶν ἐν Ἑλλάδι Χριστιανῶν τοῦ αἰῶνος τούτου, συνδέεται πρὸς τὴν ἱστορίαν τῶν κατὰ Χριστιανῶν διωγμῶν τῶν ἐν τῇ περιόδῳ ταύτῃ καθόλου γενομένων· ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα προκειμένου περὶ Ἑλλάδος, ἰδίως περὶ τῶν ἀξιολογωτέρων ἐνταῦθα ἐκκλησιῶν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Κορίνθου, ὀλίγαι μόνον παραδόσεις ὑπάρχουσιν ἀκραιφνῶς ἱστορικαί. Κατὰ τὸν λεγόμενον ἐπὶ Δομιτιανοῦ διωγμὸν ἐφονεύθη ἐν Ῥώμῃ κατὰ τὴν παράδοσιν ὁ ἐκ τῶν Ἀθηναίων χριστιανῶν τότε ἐπίσκοπος Ῥώμης ἄγ. Ἀνάκλητος, υἱός, κατὰ τὸ Συναξάριον, φιλοσόφου τινος Ἀντιόχου οἰκοῦντος ἐν Ἀθήναις⁸⁸. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ διωγμὸν λέγεται ὅτι εὔρεν ἐπὶ πυρᾶς τὸν μαρτυρικὸν θάνατον ὁ ὑπὸ τοῦ Παύλου βαπτισθεὶς Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης, ὁ πρῶτος ἐπίσκοπος Ἀθηνῶν κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν παράδοσιν⁸⁹. Ἡ δυσμένεια, μεθ' ἧς προσηνέχθη ὁ Τραϊανὸς πρὸς τοὺς Χριστιανούς, καὶ ἡ ἐπίτασις τῶν κατὰ τόπους διωγμῶν, ἰδίως ἐν Ἀνατολῇ, τῶν γινομένων ὅτε μὲν ὑπὸ ἀπηνῶν ἢ αἰσχρῶς δημοκοπούντων ἐν τοῖς ὁπαδοῖς τῆς ἐθνικῆς λατρείας κατὰ τόπους ἀρχόντων, ὅτε δὲ ὑπὸ τοῦ ὄχλου τοῦ φανατικῶς ἐξαπτομένου ὑπὸ τῶν ἱερέων καὶ ἐξ

Euseb. et Hieronym. Chron. (ἐκδ. Schöne; τόμ. 2. σ. 113. Euseb. I. E. B. 28, 8. Γ. 4, 11. καὶ ἰδίως Δ. 21. 23. 25. ἴδ. καὶ Clinton Fast. Rom. I. σ. 167 καὶ 169. τόμ. 2. σ. 396. 410. Ellissen, σ. 41. 55. 108 κξ.

⁸⁷ Euseb. I. Ἑκκλ. Β'. 22. 23. Euseb. et Hieronym. Chron. ἐκδ. Schöne, τόμ. 2. σ. 176 κξ. καὶ ἴδ. Hieronym. Catalog. c. 44. Clinton. F. R. I. σ. 189. 199. 201 καὶ II. σ. 397. 413.

⁸⁸ Χωρὶα μαρτυροῦντα τὰ λεγόμενα καὶ ἀπόδειξις τούτων ἴδ. παρὰ Ellissen, σ. 49. Σημ. 1 καὶ 2.

⁸⁹ Πρὸς τὸν ἴδ. Euseb. I. E. Γ. 4, 11 καὶ Γ. 23. Νικηφ. Καλλιστ. Ἱστ. Ἑκκλ. Β. 20. Γ. 11. καὶ ἴδ. Ellissen. σ. 40 μ. 43. καὶ 44. 48. 54.

ἐλατηρίων δεισιδαιμονίας ἐλαυνομένου, ταῦτα πάντα εἰσι λίαν γνωστὰ ἐκ τῆς καθόλου ἱστορίας. Οὐχ ἤττον δὲ γνωστὸν εἶναι ὅτι ἀναλόγως τῆς θέσεως, ἦν ἕκαστος τῶν αὐτοκρατόρων ἐλάμβανεν ἐν ταῖς περιστάσεσι ταύταις (πρὸ πάντων μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Σεπτιμίου Σεβήρου), καὶ ἡ τῶν Χριστιανῶν θέσις καθίστατο ἐκί- στοτε ἀσφαλεστέρα ἢ κινδυνωδεστέρα. Ἀκριβῶς δὲ κατὰ τὸν δεύ- τερον τοῦτον αἰῶνα, ὡς γνωστὸν, οἱ περὶ τὸ γράφειν καὶ λέγειν ἔμπειροι τῶν Χριστιανῶν ἀπηύθυναν, οὐχὶ πάντοτε ἀτελεσφορή- τως, ἐγγράφους πρὸς ἱκανοὺς τῶν αὐτοκρατόρων ἀπολογητικούς ὑπὲρ τῆς Χριστιανικῆς πίστεως λόγους. Ὡς πρὸς τὴν κυρίως Ἑλ- λάδα καὶ ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ ὀλίγα γινώσκομεν ἄξια λόγου.

Νεώτερός τις ἐρευνητής, ὃ ἀκολουθοῦμεν ἐνταῦθα⁹⁰, ἀνάγει εἰς τοὺς χρόνους τῆς κυβερνήσεως τοῦ Τραϊανοῦ τὸν ἐν Ἀθήναις ὑπὸ τοῦ ἐξαγριωθέντος ὄχλου γενόμενον σφοδρὸν διωγμὸν κατὰ τοῦ διαδεξαμένου τὸν Διονύσιον τὸν Ἀρεοπαγίτην ἐπισκόπου Ἀθηνῶν ἀγίου Ποπλίου (Publius) τοῦ καταγομένου ἴτως ἐκ τοῦ Ἀττικοῦ δήμου Μελίτης. Ἡ ἐκκλησία τῶν Ἀθηνῶν ἕνεκα τοῦ φρικώδους γεγονότος περιῆλθεν εἰς μεγάλην κατὰ πληξιν καὶ ἄλ- γεινήν ἀδυναμίαν. Τότε δὲ, κατὰ τὴν παράδοσιν, ὁ γηραιὸς ἐπί- σκπος Κοδρᾶτος (Quadratus) οὐ μόνον διὰ τοῦ εἰλικρινοῦς αὐτοῦ ζήλου καὶ διὰ τῆς εὐσταθείας αὐτοῦ περισυνέλεξε καὶ συνεκράτησε τοὺς Ἀθηναίους Χριστιανούς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ Ἀθη- ναίου φιλοσόφου Ἀριστείδου τῷ 125 μ. Χ (καθὰ ὑπολογίζουσιν οἱ χρονογράφοι) ἔδωκεν εἰς τὸν τότε ἐν Ἀθήναις διατρίβοντα αὐτο- κράτορα Ἀδριανὸν (σ. 369) μετὰ θερμοῦ αἰσθήματος συντεταγμέ-

⁹⁰ Περὶ τοῦ μεταξὺ Διονυσίου καὶ Ποπλίου ἢ Πουβλίου δῆθεν ἐπισκοπέσαντος Ἀθηνῶν ἀγίου Ναρκίσσου ἴδ. Ellissen σ. 54. Περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Πουβλίου ἴδ. Εὐσεβ. Ι. Ε. Γ. 32 κξ. Δ. 23 καὶ Ellissen, σ. 52 καὶ 54 κξ. ἄλλοι ἀνάγουσι τὸν θάνατον τοῦ Πουβλίου εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Ἀδριανοῦ ἢ Ἀντωνίνου τοῦ Εὐσεβοῦς, τινὲς δὲ (ὡς ὁ Baur, Paulus σ. 170) καὶ εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Μ. Αὐρηλίου. Πλὴν τούτου ἐπὶ τοῦ Τραϊανοῦ ἐν τῇ Ἑλληνομακεδονικῇ χειρσονήσῳ ὑπέστησαν, κατὰ τὴν παράδοσιν, τὸν μαρτυρικὸν θάνατον τῷ μὲν 109, ἐν Φιλίπποις, οἱ χριστιανοὶ Παρμενάς, Ζώσιμος καὶ Ροῦφος, τῷ δὲ 110 ὁ ἐπίσκοπος Δυρραχίου Ἄστιος ἢ Ἀρίστιος (Μαρτυρολογ. Ῥωμ. Ἰουλ. VII). Franke, zur Geschichte Trajans, σ. 56δ.

νην ἀπολογίαὶν τῶν Χριστιανῶν καὶ τῆς διδασκαλίας αὐτῶν⁹¹. Τὰ λεγόμενα ὑπὸ τῆς μεταγενεστερᾶς παραδόσεως⁹² περὶ τῆς πρὸς τὸν Χριστιανισμὸν δῆθεν συμπαθείας τοῦ Ἀδριανοῦ, τοῦ αὐστηροῦ τούτου ὁπαδοῦ τῆς ἀρχαίας ἐθνικῆς λατρείας, δὲν φαίνονται λίαν πιθανά, ἐκτὸς ἐὰν ἐκλάβωμεν ὡς οὐχὶ ἀδύνατον ὅτι ὁ Ἀδριανὸς ἀγόμενος ὑπὸ μυστικισμοῦ τινος ἐσωτερικοῦ ὑπέκειτο εἰς φαντασιοπληξίαν τινὰ καὶ αὐταπάτην. Φαίνεται ἐν τούτοις ὅτι ὁ Ἀδριανὸς πεισθεὶς καὶ ὑπὸ τινος φίλου τοῖς Χριστιανοῖς ἀνωτέρου ἐν Ἀσία ὑπαλλήλου διέταξε νὰ τηρῆται ἀπέναντι τῶν Χριστιανῶν εἰρηνικὴ ἀνιξιθρησκεία. Το αὐτὸ ἐγένετο καὶ ἐπὶ τοῦ εὐγενοῦς τὸ ἦθος Ἀντωνίνου τοῦ Εὐσεβοῦς⁹³, εἰς ἕν, ὡς καὶ εἰς τὸν διάδοχον αὐτοῦ Μάρκον Αὐρήλιον, πολλοί, ὡς γνωστόν, ὀνομαστοὶ χριστιανοὶ τῆς Ἀνατολῆς⁹⁴, ἀπηύθυναν ἐγγράφους ἀπολογητικούς ὑπὲρ τοῦ Χριστιανισμοῦ λόγους. Ἀλλ' ὁ Μάρκος Αὐρήλιος μεθ' ὅλον τὸ πρᾶον καὶ φιλοδίκαιον τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ, οὐδαμῶς, ὡς γνωστόν, διετέλει εὐμενῆς πρὸς τοὺς χριστιανούς. Καὶ ὑπὸ τὸ κράτος τῶν δυσμενῶν τούτων περιστάσεων, αἵτινες ἐπανελήφθησαν καὶ ἐπὶ τοῦ Σεπτιμίου Σεβήρου, ἡ ἐκκλησία Ἀθηνῶν, ἦν ἐπὶ

⁹¹ Πρὸλ. Εὐσεβ. Ἱστ. Ἐκκλ. Δ. 3 καὶ 23. Euseb. et Hieronym. Chron. (ἐκδ. Schöne) τόμ. 2. σ. 166. 167. Σύγκελλ. σ. 348 c. d. Oros VII. 13. Hieronym. Catal. 19 καὶ 20. Epist. ad Magnum. (Or. 84) τ. 2. σ. 1082 (σ. 218 F) Νικηφορ. Καλλιστ. I. E. Γ. 21 καὶ Ellissen σ. 55. 58. Ὁ. Ε. καὶ ἐν σ. 57 ἐκτίθησι τεμάχιον τῆς ἀπολογίας ταύτης καὶ Εὐσεβ. I. E. Δ. 3. Κατὰ τινὰ ὑποπτον εἶδησιν οἱ μοναχοὶ τῆς μονῆς τῆς Πεντέλης περὶ τὰ τέλη ἐτι τοῦ 17 αἰῶνος ἤξιουν ὅτι κατεῖχον τὴν πραγματείαν ταύτην ἐν τῇ πρωτοτύπῳ*.

⁹² Lamprid. Alex. Sever. c. 43. Flav. Vopisc. Saturnin. c. 8.

⁹³ Πρὸλ. Δ. Καττ. 70, 3. Ζωναρ. Χρον. ΙΑ. 20. Oros VII. 14. καὶ ἴδ. καὶ Εὐσεβ. I. E. Δ. 26. Euseb. et Hieronym. Chron. (ἐκδ. Schöne) τ. 2. σ. 173. ἀλλ' ἴδ. παρ' Ἰουστίνῳ Ἀπολ. Α. κ. 69. καὶ 70. σ. 84. 85 καὶ 100. σ. 151. καὶ Neander, Kirch. Gesch. I. 151 καθόλου δὲ καὶ Baur in «Das Christenthum, in den drei ersten Jahrh.» σ. 141 κξ.

⁹⁴ Πρὸλ. Clinton F. R. σ. 1. σ. 131. περὶ τοῦ ἔτ. 141. σ. 161 περὶ τοῦ ἔ. 168. σ. 167 περὶ τοῦ ἔ. 172 καὶ Σύγκελλ. σ. 350 d. καὶ 352 c. Ζωναρ. ΙΒ. 1. τέλ. Oros VII. 14. Hieronym ad Magnum. σ. 1083. Catalog. κ. 23. 24. 26. Εὐσεβ. I. E. Δ. 12. 13. 26.

* Καὶ ἡ εἶδησις αὕτη τοῦ Ellissen ἔχει ὡς πηγὴν τὸν De la Guilletière (σ. 46) ἴδ. σ. 112 (Σ. Μ.)

τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου ὁ ἐπίσκοπος Κορίνθου Διονύσιος δι' ἐπιστολῆς παραινετικῆς (σ. 625) ἤθελε νὰ ἐνισχύσῃ ἐν τῇ πίστει καὶ ἐν τῇ εὐσταθείᾳ⁹⁵, διετέλεσεν ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἀσθενῶς ἔχουσα.

Περὶ τῆς διαγωγῆς, ἣν ἐτήρει ἐν Ἀχαΐᾳ ὁ πολὺς λαὸς πρὸς τοὺς Χριστιανούς, ὀλίγα μόνον καθόλου εἰσὶ γνωστὰ. Δυσμενέστατον τὸ φρόνημα τοῦ λαοῦ πρὸς τοὺς Χριστιανούς φαίνεται ὅτι ἦτο πρὸ πάντων ἐν Ἀθήναις, ἔνθα οὐ μόνον ἐν τῇ τελετῇ τῶν Ἐλευσινίων μυστηρίων Χριστιανοί, ἄθεοι καὶ Ἐπικούρειοι δι' ἐπισήμου προρρήσεως τοῦ Κήρυκος ἀπεκλείοντο τῶν ὀργίων⁹⁶, ἀλλὰ καὶ οἱ φιλόσοφοι διαρκῶς ἐχθρικώτεροι πρὸς τὴν νέαν θρησκείαν καθίσταντο. Διότι τὸ νέον ἐν Ἀθήναις φιλοσοφικὸν πανεπιστήμιον κατέστη τέλος τὸ ἔσχατον ἐν Ἀχαΐᾳ ἔρυμα τῆς ἀρχαίας θρησκείας. Καὶ ἡ ἱστορία δὲ ἀκριβῶς τοῦ πανεπιστημίου τούτου καὶ ἡ βαθμιαία πρόοδος τῶν Χριστιανῶν ἐν Ἑλλάδι, οἵτινες ἄρχονται ἀπὸ τοῦδε νὰ συγκροτῶσι καὶ μικρὰς ἐπαρχιακὰς συνόδους ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ⁹⁷, τέλος δὲ καὶ ἡ ὀρμητικὴ εἰσβολὴ τῶν δίκην κλύδωνος εἰσορμησάντων εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὴν μετανάστευσιν τῶν λαῶν Γερμανικῶν ἐθνῶν, ἀποτελοῦσι τὰ σημεῖα, πρὸς ἃ συνδέεται τὸ κύριον καὶ οὐσιῶδες μέρος τῆς ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῶν χρόνων τούτων μέχρι τῆς κυβερνήσεως τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

Ἡ χριστιανικὴ ἐν Ἑλλάδι παράδοσις, προϊόντος τοῦ χρόνου, ἔτεινεν ἐπὶ μᾶλλον εἰς τὸ νὰ διατηρῆ τὰς Ἀποστολικὰς ἀναμνήσεις, καὶ ὡς δυνατόν, νὰ ἐντοπίζη τινὰς τούτων ἐν Ἑλλάδι, καὶ τὰ μαρτύρια πολλῶν Ἀποστόλων νὰ συνδέῃ διαρκῶς πρὸς τόπους Ἑλληνικούς. Οὕτω παρεδόθη ὅτι ὁ Ἀπόστολος Ἀνδρέας ὡς Ἀπόστολος τῶν περὶ τὸν Πόντον χωρῶν ἱδρυσε, κατὰ τὰ ὑπὸ τῶν Βυ-

⁹⁵ Εὐσεβ. Ι. Ε. Δ. 31, 2. Ellissen, σ. 44. 55. 108 κξ.

⁹⁶ Λουκιαν. Ἀλεξανδρ. κ. 30. ἀρχ. Τὸ χωρίον τοῦ Ἀπουληίου (Metam. I. IX. c. 14. §. 620. σ. 783 κξ), ἔνθα γυνή τις Θεσσαλὴ ἐν τινὶ τῶν χαριεστῶτων σκανόαλωδῶν ἱστορημάτων τοῦ βιβλίου τούτου παρίσταται ὡς ἔπακρον πασῶν τῶν γυναικείων κακιῶν καὶ λοιδορεῖται ὡς χριστιανή, πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐκδήλωσις μᾶλλον τῆς γνώμης τοῦ Ἀπουληίου ἢ τῆς κοινῆς τοῦ λαοῦ γνώμης.

⁹⁷ Πρβλ. Tertullian. de jejuniis advers. Psychic. σ. 650. Εὐσεβ. Ι. Ε. Ε. 16.

ζαντίων λεγόμενα, τὴν ἐπισκοπὴν τοῦ Βυζαντίου⁹⁸. ἀλλὰ περὶ τοῦ αὐτοῦ παρεδόθη ὡσαύτως ὅτι ἐν Ἀχαΐᾳ ἰδίως καὶ οὗτος, ὡς πρὸ αὐτοῦ ὁ Παῦλος, ἐκήρυξε τὸ Εὐαγγέλιον καὶ⁹⁹ τέλος ὑπέστη ἐπὶ σταυροῦ τὸν μαρτυρικὸν θάνατον¹⁰⁰ ἐν Πάτραις περὶ τὰ 66 μ. Χ. κατὰ διαταγὴν τοῦ Ῥωμαίου ἀνθυπάτου, ἀφοῦ προσήγαγεν εἰς τὴν χριστιανικὴν πίστιν τὸν ἐν τῷ ἀξιώματι προκράτορον τοῦ αἰμοβόρου δικαστοῦ αὐτοῦ. Ὁ δὲ Ἀπόστολος Ἰωάννης κατὰ τὴν παράδοσιν ἐξωρίσθη ἐπὶ τοῦ Δομιτιανοῦ (περὶ τὰ 65 μ. Χ.) εἰς τὴν πετρώδη νῆσον Πάτμον καὶ ἐνταῦθα ἔμεινεν ἐξόριστος μεχριστοῦ ὁ φιλάνθρωπος Νερούας ἐπέτρεψε καὶ εἰς τοῦτον τὴν ἀπὸ Πάτμου εἰς Ἐφεσον ἐπάνοδον¹. Ἡ Πάτμος μέχρι νῦν εἶναι πλήρης τῶν περὶ Ἰωάννου παραδόσεων. Ἐπὶ τῷ ὀνόματι δὲ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τιμᾶται τὸ μέγα δίκην φρουρίου ἐπὶ τῆς ἀκροτάτης κορυφῆς τοῦ ὄρους, ἐφ' οὗ κεῖται ἡ νῦν πόλις, ὑψούμενον μοναστήριον. Κατὰ τὸ ἡμισυ δὲ τῆς πρὸς τὴν κορυφὴν ἀνόδου κεῖται, ἐπὶ μικροῦ ἐκ τραχείτου σπηλαίου μονύδριον, «ἐνθα λέγεται ὅτι ἔζησεν ὁ Ἀπόστολος καὶ εἶδε τὸ Ὅραμα τῆς Ἀποκαλύψεως». Τὸ μονύδριον τοῦτο εἶναι νῦν σχολεῖον («σχολεῖον τῆς Ἀποκαλύψεως»)².

Πότε καὶ πῶς παρήχθησαν αἱ τοιαῦται παραδόσεις, εἶναι νῦν δυσχερέστατον νὰ διασαφηθῇ. Ἀλλ' ἡ φιλοσοφικὴ ἱστορικὴ θεω-

⁹⁸ Περὶ τῆς ἐν τῇ παραδόσει «προφανοῦς νοθείας» ἴδ. Α. v. Gutschmid, «Die Königsnamen inden apokryphen Apostelgeschichten» (Rhein. Mus. N. F. Jahrg. XIX 1864) σ. 303.

⁹⁹ Gutschmid. a. n. O. σ. 391 καὶ 392.

¹⁰⁰ ἴδ. Gutschmid, σ. 396 καὶ τοὺς κριτικὸς διασταγμοὺς αὐτοῦ περὶ τῆς ἀξίας τῶν προκειμένων πηγῶν. Ὁ Ἀνδρέας ἐν τῷ Σλαυικῷ μεσαιῶνι εἶναι, ὡς γνωστόν, ὁ πολιοῦχος ἅγιος τῶν Πατρῶν καὶ σωτὴρ τῆς πόλεως (ἦτις ἀξιοῖ ὅτι κατέχει τὰ ὄστα αὐτοῦ) ἐν τοῖς κατὰ Σλαύων ἐν ἀρχῇ τοῦ 9 αἰῶνος ἀγῶσι. Πρὸς τοῖς ἄλλοις Curtius, Pelop. τόμ. 1. σ. 91. 439.

¹ Εὐσεβ. Ἱστορ. Ἐκκλ. Γ. 18 (πρὸς Ε. 8). Γ. 23. 42. Εἰρηναίου κατὰ τῶν Αἰρέσεων (adv. Haeres). 3. 3. Tertull praescr. haer. 36. Περὶ τοῦ Ἰωάννου ἴδ. καὶ Σύγκελλ. (ἐκδ. Β) σ. 651. 653. Χρον. Πασχαλ. σ. 250 c. 251. d. Ζωναρ. ΙΑ. 20. ἴδ. καὶ Clinton Fast. Roman. τόμ. 1. σ. 81. καὶ 87. 89. (L. Ross, Griech. Inselreisen τ. 2. σ. 126) καὶ Ad. Schmidt, Geschichte der Denk- und Glaubensfreiheit. σ. 165.

² Ross. ἐν εἰρ. τ. σ. 124. 126.

ρία τῶν παραδόσεων τούτων ἔχει τι ἴδιον διαφέρον. Καθ' ἣν στιγμὴν αἱ ἀπὸ ἀμνημονεύτων χρόνων μετ' ἀπαραιμίλλου ἀντοχῆς διατηρούμεναι ἀρχαῖαι, ἐκ τοῦ παναρχαίου βίου τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀπορρέουσιν, παραδόσεις ἤρξαντο νὰ μαραίνωνται ὁμοῦ μετὰ τῆς ἐκλείψεως τοῦ ἀρχαίου βίου, τότε ἀκριβῶς τὸ ἐν τῷ πυρῆνι αὐτοῦ ἀφθαρτον πνεῦμα τοῦ ἀξιομνημονεύτου τούτου λαοῦ ἐδημιούργησε νέον κόσμον παραδόσεων, τῶν εὐσεβῶν δηλονότι χριστιανικῶν παραδόσεων, ὅστις, καίπερ γεννηθεὶς καὶ αὐξηθεὶς ἐν τῷ μέσῳ φωτεινῶν ἱστορικῶν χρόνων, ἀποτελεῖ ἐν τούτοις ποιητικόν, ἐπὶ παραδόσεων στηριζόμενον, παρελθὸν ὡς πρὸς τὴν μεταγενεστέραν τοῦ ἔθνους τούτου ἱστορίαν, ἐν ἣ ὁ νῦν τοσοῦτον ψυχρᾶς τυγχάνων ὑποδοχῆς χριστιανισμὸς ἔμελλε τοσοῦτον ἐσωτερικῶς νὰ συμφυῇ μετὰ τοῦ νέου βίου τοῦ λαοῦ, ἕσον μέχρι νῦν ἢ παναρχαία λατρεία τῶν Ὀλυμπίων ἦτο συμφυῆς πρὸς τὸν βίον τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων.

Τέλος εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἀναπτύξεως τοῦ Ἑλληνικοῦ βίου δὲν εἶναι πάντως ἄχρηστα καὶ σπάνιά τινα λείψανα σημειώσεων περὶ τοῦ ἐν Ἑλλάδι Χριστιανισμοῦ τῶν χρόνων τούτων, ἰδίως δὲ ὡς πρὸς τὰ ἀφορῶντα τὴν ταφὴν τῶν νεκρῶν⁴. Καὶ ἐξ ἐνὸς μὲν φαίνεται ὅτι καὶ ἐν Ἑλλάδι ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Χριστιανισμοῦ κατέστη συνηθεστέρα αὐθις ἢ ταφὴ τῶν νεκρῶν ἀντὶ τῆς μέχρι τοῦδε καύσεως τῶν πτωμάτων. Ἐξ ἄλλου δὲ παρατηρήσεως ἀξίος εἶναι ὁ τρόπος, καθ' ὃν ἡ νέα χριστιανικὴ συνήθεια συγεδυσάσθη

³ Ἐγγὺς τοῦ Ἄργους εὐρίσκονται τὰ ερείπια ἀρχαίας ἐκκλησίας τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου, λείψανα ἀρχαίου τινὸς ναοῦ· οἱ δὲ κάτοικοι λέγουσιν ὅτι ἐνταῦθα εἶναι ὁ τάφος τοῦ Ἀποστόλου. Ὁ Φρειδερίκος Θείρισιος κατὰ τὴν ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ διατριβὴν αὐτοῦ (1831-1832) ἔμαθε τὰς περὶ τοῦ Πέτρου παραδόσεις ἐκ τοῦ στόματος πολλῶν γυναικῶν. διηγούντο δὲ αὐταὶ ὅτι νῦν ἔτι συνείθιζεν ὁ Ἀπόστολος νὰ ἐμφανίζηται ἐτησίως καὶ ὅτι ἠδύνατο πᾶς τις νὰ ἴδῃ καὶ νὰ ἀκούσῃ αὐτόν. («Aus dem Leben Thiersch's von Dr. Heinrich Thiersch.» 1866 ἐν «Ausland» 1867. N. 26. σ. 623). Ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τὰ ὑπὸ τῶν σημερινῶν Ἀθηναίων λεγόμενα ἢ ἐν τῇ πόλει αὐτῶν ἐκκλησία τοῦ ἀγίου Φιλίππου κατέχει τὸν τόπον ἐκεῖνον, ἔνθα ὁ ἅγιος οὗτος ἐμαρτύρησεν ἐν τῇ ἀγορᾷ τῆς ἀρχαίας πόλεως. Curtius, Attische Studien II. σ. 27.

⁴ Πρὸς καὶ Göll, Kulturbilder τ. 3. σ. 243.

πρὸς παναρχαίαν τινὰ παράδωσιν. Ἐκ τῆς μεγάλης ποικιλίας τῶν πηλίνων ἀγγείων τῆς τοῖς ἀρχαιότερον ἀκμαζούσης τέχνης ἐν τοῖς μεταγενεστέροις χρόνοις, τῆς αὐτοκρατορικῆς δηλονότι περιόδου, ἕμενον ἔτι ἐν χρήσει παρὰ τοῖς Ἑλλησιν, ὡς διακοσμήσεις τάφων, αἱ μικραὶ πήλιναι λυχνίαι αἱ ἔχουσαι διάμετρον ὀλίγων δακτύλων, κεκοσμημέναι μετὰ εἰκόνων ἀναγλύφων. Αἱ λυχνίαι δὲ αὗται ἐγένοντο συνήθεις καὶ ἐν τοῖς χριστιανικοῖς τάφοις, ἀλλ' ἐν τούτοις μετὰ τοῦ σημείου τοῦ σταυροῦ ἢ μετὰ τοῦ μονογράμματος ΧΡ⁵. Τοιαῦτα καὶ ἄλλα σύμβολα τῆς νέας παγκοσμίου θρησκείας δεικνυνται ἐν πολλοῖς τάφοις τῶν νέων κοινοτήτων, αἵτινες, ὡς εἶπομεν ἤδη, ἦσαν πολλαὶ ἰδίως ἐν ταῖς νήσοις. Ἄλλ' ἐν τῇ κυριωτάτῃ πόλει τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ βίου, ἐν Ἀθήναις, ἔνθα ὁ Κεραμεικὸς μετὰ τῶν ἐν πολλαῖς σειραῖς κειμένων τάφων αὐτοῦ τοσοῦτον ἰσχυρὰν διετήρει τὴν δύσθυμον ἀνάμνησιν τῶν μεγάλων νεκρῶν τοῦ μεγάλου παρελθόντος τοῦ λαοῦ τούτου, ὅσον καὶ ἡ Ἀκρόπολις μετὰ τῶν λαμπρῶν κτιρίων τῶν διὰ παντὸς οἰχομένων Περικλείων χρόνων, οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες Χριστιανοὶ τὰ λείψανα τῶν νεκρῶν αὐτῶν ἔκρυπτον ἐν τοῖς πλησίον τῶν βορειανατολικῶν τειχῶν μονήρεσι τόποις⁶. Ἀμφότεροι δέ, οἳ τε ἐμμένοντες ἐν τῇ ἀρχαίᾳ θρησκείᾳ καὶ οἱ ὁμολογοῦντες τὴν νέαν πίστιν, διετέλουν ἐν παραμοναῖς χρόνων χαλεπῶν· ἵνα δὲ ὑπομένωσι τούτους καὶ ἐπιζήσωσιν αὐτοῖς, ἔδει νὰ ἀντιταχθῇ ἀπαύστως ἐναντίον τῆς χαλεπότητος τῶν καιρῶν ἐπὶ πολλὰς δεκαετηρίδας πᾶσα ἢ ἔτι ὑπολειπομένη δύναμις τοῦ πνεύματος καὶ πᾶσα ἢ ἐν τοῖς δεινοῖς καρτερία καὶ ἀντοχὴ τῶν ἐπιγόνων τούτων ἐνὸς μεγάλου λαοῦ.

⁵ Ross. Archäolog. Aufs. τόμ. 1. σ. 70.

⁶ Ross ἐν εἰρ. τ. σ. 35. (Τὸ χαρακτηριστικὸν γνῶρισμα τῶν χριστιανικῶν ἐπιγραφῶν τῶν Ἀθηνῶν, ἡ χρῆσις δηλονότι τῆς λ. κοιμητήριον ἐν ἀρχῇ τοῦ μνημείου. Edm. Blunt. Inscr. chrét. h. 152-157. Corp. Inscr. Graec. ἀρ. 9305-9314) ἐγνώσθη νῦν ὅτι ἦτο ἐν χρήσει καὶ ἐν Μεγάροις. Philolog. 1866. τόμ. 23. 4. σ. 691 κξ.

ΠΡΟΣΘΗΚΑΙ

Εἰς σελ. 17 Περὶ τοῦ συνδυασμοῦ τῆς λατρείας τῶν Μουσῶν μετὰ τῆς λατρείας τῶν αὐτοκρατόρων ἴδ. *Keil ἐν Philol.* τόμ. 23. (1866) σ. 230 κξ.

Εἰς σ. 18. Περὶ τῆς ἐν Ἀθήναις λατρείας τῆς Ῥώμης καὶ τοῦ Ἀγούστου καὶ τοῦ τιμητικῆς θρόνου τοῦ ἱερέως αὐτῶν ἐν θεάτρῳ ἴδ. *Keil ἐν Philol.* (1866). τόμ. 23 σ. 239 *Lenormant, Recherches archéologiques à Eleusis* σ. 259. *Gerhard, Archäol. Anzeig.* 188 κξ. 184. σ. 263. Πρβλ. *Lebas, Explication d'une inscr. Grecque de l'île d'Égine.* σ. 105. Περὶ τῆς λατρείας τῆς Ῥώμης παρὰ τοῖς Μηλίοις ἴδ. *Keil ἐν εἰρ. τ. Ἐφημ.* Ἀρχαιολ. ἀρ. 3507.

Εἰς σ. 19. Ἐπιγραφὴν ἀπὸ Κερκύρας πρὸς τιμὴν τῆς αὐτοκρατορίας Λιβίας (Ἰουλίας Ἀγούστης) ἴδ. *Böckh. C. I.* τόμ. 4. σ. 5. ἀρ. 6827.

Εἰς σ. 21 Τὸ ἔθος τοῦ « ἀφηρωϊσμοῦ » τῶν τεθνεώτων ἐπεχωρίαζε καὶ ἐν Ἀνάφῃ καὶ ἐν ἄλλαις νήσοις ἔτι ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Ἀγούστου. *Ross, Inselreisen* τόμ. 1. σ. 183.

Εἰς σ. 22. Περὶ τῆς λατρείας τοῦ Τιβερίου ἐν Νύσῃ ἴδ. *Böckh. C. I. II.* ἀρ. 2943.

Εἰς σ. 30 Κατὰ *Krause (Olympria* σ. 4^s σημ. 33 κξ) ὁ Τιβέριος ἀνίδρυσεν αὐθις ἐν τοῖς Ὀλυμπιακοῖς ἀγῶσι τοὺς ἐπὶ τοῦ Ἀγούστου ἀπαγορευθέντας ἵππικὸς ἀγῶνας.

Εἰς σ. 54 Περὶ ἐπιγραφῆς τιμητικῆς εὐρεθείσης ἐν τῷ ἐν Ἀθήναις Διονυσιακῷ θεάτρῳ τεθειμένης εἰς τὸν Δίονυσον τὸν Ἐλευθέριον καὶ τὸν αὐτοκράτορα Κλαύδιον ἴδ. *Φιλίστορ. Γ.σ.562. Keil. Philol. Suppl.* τόμ. 2. (1863) σ. 635.

Εἰς σ. 121 Περὶ τῶν ἠφαιστειῶν ἐκρήξεων τῶν περὶ τὴν Θήραν

νησιδίων καὶ περὶ τῶν νησιδίων αὐτῶν ἴδε νῦν καὶ τὰ λεγόμενα ὑπὸ *Bursian Geogr. Griechenl.* τόμ. 2. μέρ. 3. σ. 521 κξ. Αὐτόθι δὲ (ὡς πρὸς τὰ ἐν σ. 21) καὶ ἐν σ. 525 κξ. τινὰ περὶ τοῦ ἐν τοῖς Ῥωμαϊκοῖς χρόνοις πολιτεύματος τῆς Θήρας καὶ περὶ τοῦ παρὰ τοῖς Θηραίοις ἔθους τοῦ λατρεύειν τοὺς νεκροὺς αὐτῶν ὡς ἤρωας.

Εἰς σ. 123. Πλείονα περὶ τῆς οἰκογενείας τῶν Γλιτίων ἴδ. παρὰ *Böckh. C. I. III* ἀρ. 6753 σ. 1028 κξ. καὶ *Addend.* σ. 1271.

Εἰς σ. 146. Ἐν τῇ νήσῳ Μήλω (ἴδ. Ἀρχαιολ. Ἐφημερ. ἀρ. 3544. σ. 1846. *Keil ἐν Philol. Suppl.* τόμ. 2. (1863) σ. 611 κξ.) ὁ τοῦ Κεραυνίου Διὸς ἱερεὺς ἤγειρεν ἰδίᾳ δαπάνῃ ναὸν μετ' ἀσύλου τῷ αὐτοκράτορι Νέρωνι (ἅμα δὲ καὶ τῷ Διὶ καὶ τοῖς οὐρανίοις θεοῖς). Περὶ τῆς λατρείας τοῦ Νέρωνος ἐν ταῖς Καρικαῖς πόλεσι Τράλλεσι καὶ Νύση ἴδ. καὶ *Böckh. C. I.* τόμ. 2. *Addend.* ἀρ. 2942 d.

Εἰς σ. 170. Μεταξὺ τοῦ ἔτους 44 μ. Χ. καὶ τοῦ Οὐεσπασιανοῦ ὁ *Mommsen (S. I. Latin. Vol. III. 2. σ. 979. ἀρ. 6074)* ἀναφέρει ὡς πρεσβευτὴν ἀντιστρατήγον ἀνθυπάτου τινὸς τὸν Μ. Ἐλβιον Γέμινον.

Εἰς σ. 186. Περὶ τοῦ Μαξίμου τούτου (Σέξτου Κουιντίλιου Οὐαλερίου Μαξίμου) ἴδ. ἐν *Mommsen, C. I. L. Vol. III. 2.* σελ. 985 εἰς ἀρ. 6103.

Εἰς σ. 189. Ἀξιωματημὸν ἐπιγραφὴν Λατινικὴν ἐκ Θεσσαλίας ἴδ. παρὰ *Heuzy, Olympe und Akarnanien* ἴδ. *Philologus* 17. (1861) σ. 378.

Εἰς σ. 189. Ἐπιγραφὰς τιμητικὰς τῆς Κρητικῆς πόλεως Ἀύτιου πρὸς τὸν Τραϊανὸν καὶ τὰς γυναῖκας τοῦ οἴκου αὐτοῦ ἴδ. παρὰ *Böckh C. I. II.* ἀρ. 2572 μ. ἀρ. 2578.

Εἰς σ. 193. Περὶ τάφου ἐν Ταροῶν καὶ ἐπιγραφῆς τοῦ Γαῖου Ἰουλίου Λεωνίδου τοῦ Ἀθηναίου, στρατιώτου τοῦ λεγεῶνος Ἰουλίου Φλαβίου Φίρμου 16. (*legio Iulia Flavia Firma XVI*) ἴδ. *Böckh C. I. III.* ἀρ. 4436.

Εἰς σ. 209 Περὶ Πλουτάρχου ἴδ. καὶ *C. Schmidt, «Die bürgerliche Gesellschaft in der altrömischen Welt u. s. w.* μεταφρασ. ὑπὸ *A. B. Richard* σ. 326 μ. 331.

Εἰς σ. 215 κξ. Εἰς τοὺς γνωστοὺς Ἑλληνας ἰατροὺς τοῦ δευτέρου

μ. X. αἰῶνος κατατάσσεται καὶ ὁ Ἑρμογένης ὁ ἀπὸ Τρίκκης τῆς Θεσσαλίας· πρβλ. *Rauhy. R. E. d. kl. Alt.* τόμ. 3. σ. 1229. Μικρὸν ἤδη πρότερος τούτου ὑπῆρξε ὁ καὶ συγγραφεὺς γενόμενος ἱατρὸς Συρανὸς ὁ Ἐφέσιος, ὅστις ἔζη ἐν Ῥώμῃ ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Τραϊανοῦ. Σουῖδ. ἐν λ. Ὡς ἱστοριογράφος ἦν ὀλίγον τι νεώτερος τοῦ Πλουτάρχου ὁ συγγραφεὺς Ἰάσων ὁ Ἀργεῖος, ὁ συγγράψας ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν ἱστορίαν ἐν τέσσαρσι βιβλίοις, εἰδικῶς δὲ περιγράψας τοὺς ἀπὸ Ξέρξου μέχρι τοῦ Λαμιακοῦ πολέμου χρόνους. Σουῖδ. ἐν λ. σ. 1724β.

Εἰς σ. 229. Περὶ τῶν ἀπογόνων τοῦ Πλουτάρχου ἴδ. καὶ *Rhein. Mus.* (1868) τόμ. 23. 1. σ. 54.

Εἰς σ. Εἰς 267. τὰς Ἑλληνικὰς θέρμας, αἵτινες ἐφημίθησαν κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους τῆς Ῥώμης, ἀνῆκον καὶ τὰ σοδοῦχα καὶ μαγνησιοῦχα λουτρά τῆς νήσου Κύθνου. *Bursian, Geogr. Griechenl.* τόμ. 2. Μέρ. 3. σ. 474.

Εἰς σ. 284 Περὶ ἐξηγητῶν καὶ περιηγητῶν ἴδ. καὶ *Philologus, Supplementband 1.* 1860. σ. 162. 198-205.

Εἰς σ. 299 Καὶ ὁ *Grotenfed* (*Imperium Roman. tributim descriptum* σ. 142) τὴν ἐπιγραφὴν « *C. Julius C. F. Fab. Antiochus Philorappus* » τὴν ἀνταποκρινομένην τῇ ἑλληνικῇ « Φιλόπαππος Ἐπιφάνους Βησαιεὺς » (*Orelli* ἀρ. 800) ἀνάγει εἰς τὸ ἔτος 114 μ. X.

Εἰς σ. 304 Ἐπιγραφὴν Κυπριακὴν περὶ Δημόνακτος ἴδ. ἐν *Philologus.* τόμ. 25. σ. 369. καὶ τόμ. 26. σ. 445.

Εἰς σ. 356 Καὶ ὁ *Bursian* (*Geogr. Griechenl.* τόμ. 2. μέρ. 3. σ. 433) ὡς τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ἐνταῦθα πόλιν θεωρεῖ τὴν Κάρουστον.

Εἰς σ. 382 Περὶ τοῦ Ἀρκαδοκορινθιακοῦ ὑδραγωγείου ἴδ. ἐν *Curtius, Pelop.* τόμ. 2. σ. 415.

Εἰς σ. 383 μέχρι 426 Ἐκ τῆς τοῦ *Dittenberger* πραγματείας (*Hermes* τόμ. 7. τεῦχ. 2. 1872) « *Kaiser Hadrians erste Anwesenheit in Athen* » σ. 212 κξ. ἀρούμεθα ἐν τὰ ἐπόμενα· Ἐκ τῆς κατὰ τὸ 1870 ἐν τῷ Ἀδριανεῖῳ ὑδραγωγείῳ τῶν Ἀθηνῶν ἀνακαλυφθείσης ἐπιγραφῆς (ἴδ. *Αὐγὴν** 1870 21 Σεπτεμβρ. καὶ *Hirssshfeld*

* Πρόκειται περὶ τῆς τότε ἐκδιδόμενης γνωστῆς Ἀθηναϊκῆς ἐφημερίδος « *Αὐγῆς* ». (Σ. Μ.)

Bulletin. dell' Institut. 1872, σ. 117 κξ) δύναται νὰ ἀποδειχθῆ, ὅτι ἡ Ἀδριάνειος ἀρχὴ χρονολογίας (aera) ἀριθμεῖται μόνον μετὰ τὴν τούτου εἰς Ἀθήνας ὡς αὐτοκράτορος ἀφίξιν. Ἐγένετο δὲ αὕτη πιθανῶς μόλις κατὰ Σεπτέμβριον ἢ κατὰ Ἰούλιον τοῦ 124 (πρβλ. σ. 221). Ἀλλὰ τὸ Ἀττικὸν ἔτος (σ. 219) ἤρχετο τότε ἀπὸ τοῦ Βοηδρομιῶνος (ἢ Σεπτεμβρίου), οὐχὶ πλέον ἀπὸ τοῦ Ἑκατομβαιῶνος (ἢ Ἰουλίου). Ὁ Ἀδριανὸς ἤρξε τὴν ἐπώνυμον ἐν Ἀθήναις ἀρχὴν τοῦ ἔ. 112. (σ. 225 κξ) ἀπλῶς πόρρωθεν (par distance), χωρὶς δηλονότι νὰ ἦ παρὼν ἐν Ἀθήναις (πρβλ. καὶ Mommsen, c. 873, G. I. Latin. Vol. III. 1. σ. 102 κξ. εἰς ἀρ. 550) πρβλ. ἔτι σ. 221 περὶ τῆς ἐν τοῖς ὑστέροις χρόνοις τοῦ Ἀδριανοῦ ἐλαττώσεως τῆς ἐν Ἀθήναις βουλῆς τῶν 600 εἰς 500 μέλη· (τοῦναντίον τὸ γεγονός παρὰ Dittenberger, de titulis Atticis ad res Roman. spectant. ἀρ. 6-12 [Ephemeris Epigraph. 1873 σ. 241-25] τίθεται εἰς τὸν πρὸ τοῦ ἔ. 126 χρόνον). Ἐν σελ. 124 ἀναφέρεται ὡς ἄρχων Ἀθηναίων Πραξαγόρας ὁ Θωρικός, ἄρξας τὴν ἐπώνυμον 15 ἔτη μετὰ τὴν εἰς Ἀθήνας ἀφίξιν τοῦ Ἀδριανοῦ· ἐν σ. 221 ἀναφέρεται «ἐπὶ Ἀδριανοῦ» Τ. Φλάβιος Ἀλκιβιάδης ὁ πρεσβύτερος (πρβλ. καὶ Hirschfeld, Die Familie des Titus Flavius Alcibiades, ἐν «Hermes» 1873. τόμ. 7 τευχ. 1. σ. 52 κξ. Rhein Mus. N. F. 1872. τόμ. 27. τευχ. 3.) καὶ «ἐπὶ Ἀντωνίνου τοῦ Εὐσεβοῦς» ὁ ἄρχων Τ. Φλάβιος Ἀλκιβιάδης ὁ νεώτερος. (Ὁ Hirschfeld ἐν εἰρ. τ. τὴν τοῦ πρεσβυτέρου Ἀλκιβιάδου ἐπώνυμον ἀρχὴν τίθησιν εἰς τὸν πρὸ τοῦ ἔ. 126, 7 χρόνον, πιθανῶς δὲ θεωρεῖ ὅτι αὕτη ἀνήκεν εἰς τοὺς πρὸ τοῦ ἔ. 122/3 χρόνους, τοῦ δὲ νεωτέρου Ἀλκιβιάδου τὴν ἀρχὴν τίθησιν εἰς ἐν τῶν ἀπὸ 139 μέχρι 141 ἐτῶν)*. Καὶ (ἐν σ. 222) εἰς τοὺς «μετὰ τὸ ἔτος 150/1 χρόνους τίθησιν τὴν ἐπώνυμον ἀρχὴν τοῦ ἄρχοντος Αὐρηλίου Διονυσίου τοῦ ἐξ Ἀχαρνῶν, τοῦ Γαίτου Κασσίου Ἀπολλωνίου τοῦ ἐκ Στειρίας, καὶ τοῦ Γαίτου Κοῖντου Ἰμερίου**.

* Ταῦτα ἤδη διηκρινήθησαν ἐν τῷ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν (σ. 413 μέχρι 424) παρατιθέντι καταλόγῳ τῶν ἀπὸ 193 π. Χ. μέχρι 200 μ. Χ. τὴν ἐπώνυμον ἐν Ἀθήναις ἀρξάντων. Ἐν αὐτῷ σημειοῦται (σ. 422) ὡς ἔτος τῆς ἐπώνυμον ἀρχῆς τοῦ Πραξαγόρου τὸ 137-138 μ. Χ., τῆς τοῦ Ἀλκιβιάδου τοῦ πρεσβυτέρου (Τιτ. Φλαβ. Ἀλκιβιάδου Λεωσθένους Παιανίως) τὸ 121-122 μ. Χ., τῆς δὲ τοῦ νεωτέρου Ἀλκιβιάδου Παιανίως (υἱοῦ τοῦ πρεσβυτέρου;) τὸ 140-141 μ. Χ. (Σ. Μ.)

** Τὰ ὀνόματα ταῦτα δὲν ὑπάρχουσιν ἐν τῷ μνημονευθέντι ἀνωτέρῳ καταλόγῳ

Εἰς σ. 389 κξ. Κατὰ εἰκάζει ὁ *Bursian* (*Geogr. Griechenl.* τόμ. 2. μέρ. 3. σ. 375), φαίνεται, ὅτι ἡ πόλις Πάλη, μετὰ τῆς χερσονήσου τῆς Παλικῆς, ἐξηρεῖτο τῆς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀδριανοῦ γενομένης εἰς τοὺς Ἀθηναίους δωρεῦς τῆς Κεφαλληνίας.

Εἰς σ. 391. Πρβλ. *Philologus* (τόμ. 22 (1865 σ. 186). *Miscellen.* περί τινος Λατινικῆς* ἐπιγραφῆς τοῦ Μουσείου τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας: « ἡ πόλις τῷ Μάρκῳ Οὐλλίῳ Εὐβιότῳ, « τῷ λαμπροτάτῳ ὑπατικῷ » καὶ ἐπωνύμῳ ἄρχοντι καὶ εὐεργέτῃ, αὐτῷ καὶ τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ, Τισαμένῳ καὶ Μαξίμῳ ».

Εἰς σ. 392 Περὶ τῶν ἐν Ἐλευσίνι κατασκευασθέντων ὑπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ προχωμάτων ἴδ. καὶ *Leake*, « on the dimi of Attica » Μετάφρ. εἰς τὸ Γερμαν. ὑπὸ *Westerman* (*Demcn von Attica*) σ. 145 καὶ 150.

Εἰς σ. 403 Κατὰ *Becker-Marguardt*, *R. A.* III. 1. σ. 141 κξ. ἴσως ἡ προσωρυμία τῆς πόλεως Τράλλεων « πρώτη Ἑλλάδος » (παρὰ *Eckhel D. N. IV.* σ. 282 κξ.) ἀναφέρεται εἰς τὴν ὑπαγωγὴν τῆς πόλεως ταύτης εἰς τοὺς νέους Πανέλληνας.

Εἰς σ. 404 Ὁ Ἀδριανὸς καλεῖται Ὀλύμπιος καὶ ἐν τινι ἐπιγραφῇ τῆς Σκιάθου παρὰ *Böckh C. I.* τόμ. 2153.

Εἰς σ. 404 Καὶ ἐν Κερκύρα εὐρέθη ἐπιγραφὴ εἰς τὸν Ἀδριανὸν « τὸν Σωτήρα καὶ Κτίστην ». *Böckh C. I. Gr.* τόμ. 4. 5. ἀρ. 6828. Οἱ Κυζικηνοὶ εἰμίμων ἔκτοτε τὸν Ἀδριανὸν ὡς τὸν « τρισκαιδέκατον θεόν ». Σωκράτ. Ἰστ. Ἑκκλ. Γ'. 23. Περὶ ἐπιγραφῆς ἀνδριάντος τοῦ Ἀδριανοῦ ἰδρυθέντος ὑπὸ Λαοδικείας ἐν τῷ Ἀθήνησιν Ὀλυμπεῖῳ ἴδ. *Archäolog. Anzeiger.* 1862. ἀρ. 159. σ. 296, καὶ *Philol.* 1863. τόμ. 19. σ. 372. Περὶ τοῦ « θείου Ἀδριανοῦ » τοῦ ἰδρυθέντος ἐν Ὀλυμπεῖῳ ὑπὸ τῶν Κεραμειῶν ἴδ. *C. I. Latin.* ἀρ. 337.

Εἰς σ. 438 κξ. σημ. 48. Κατὰ *Mommsen* (*Corp. Inscr. Latin.* (1873) *V. L. III.* 1. σ. 368. ἀρ. 2830), ὁ ἀνὴρ οὗτος ἐκαλεῖτο Σέξτος Βινίκιος Φαυστῖνος Ἰούλιος Σέργιος Σευῆρος, καὶ ἐγένετο ἐπὶ Τραϊανοῦ κοιναίστωρ Μακεδονίας.

τῶν ἀρχόντων (σ. 422) ἐν αὐτῷ ἀναφέρεται μόνον ὡς Ἀχαρνὲς ἀρχων ὁ Φλάβιος Μακρίνος (116-117 μ. χ.), ὡς Στειριεὺς δὲ ὁ Γ. Ἰούλιος Κάσσιος (123-124 μ. χ.) (Σ. Μ.)

* Μοὶ εἶναι ἄπορον διὰ τί ὁ συγγραφεὺς καλεῖ τὴν ἐπιγραφὴν Λατινικὴν. (Σ. Μ.)

Εἰς σ. 450 Περὶ λατινικῆς ἐπιγραφῆς Πατρῶν πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀντωνίνου τοῦ Εὐσεβοῦς ἴδ. *Mommsen, C. I. L.* τόμ. 3 σ. 96 ἀρ. 501.

Εἰς σ. 454 Περὶ Λατινικῆς ἐν Μεσσήνῃ τιμητικῆς ἐπιγραφῆς τοῦ αὐτοκράτορος Λ. Αὐρηλίου Οὐήρου τεθείσης ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν τῶν Ἑλλαδαρχῶν Τιβ. Τιβ. Κλαυδίου Σαυθίδα Καιλιανοῦ καὶ Φροντίνου Νικηράτου. ἴδ. *Mommsen C. I. Latin. Vol. III. 1.* σ. 95. ἀρ. 495. πρβ. *I. L. N.* 1879. 1881. καὶ *C. I. Gr.* ἀρ. 1318. καὶ *Keil, N. Rhein. Mus.* 14, 531.

Εἰς σ. 462 Κατὰ *Marquardt (Römische Staatsverwaltung* τόμ. 1. σ. 261) ὁ τοῦ Ἡρώδου τοῦ Ἀπικοῦ παιῆρ Ἀπικὸς (Τίτος. Κλαύδιος Ἀπικός), ἐγένετο δις ὕπατος, ἐπὶ δὲ τοῦ Τραϊανοῦ τῷ 107 μ. Χ. καὶ Καίσαρος ἐπίτροπος ἐν Ἰουδαίᾳ.

Εἰς τὸ σ. 464 Περὶ τοῦ Σεκούνδου τοῦ Ἀθηναίου πρβλ. ἔτι *Philologus* 17 (1861) σ. 149 κξ. καὶ 18. (1862) σ. 523 κξ.

Εἰς σ. 503 Περὶ Λατινικῆς ἐν Μυτιλήνῃ εἰς τὸν Κόμμοδον τιμητικῆς ἐπιγραφῆς ἴδ. *Mommsen, C. I. Lat. Vol. III. 1.* σ. 84. ἀρ. 453.

Εἰς σ. 526 Πρβλ. *H. W. Waddington, Mémoire sur la chronologie de la vie du rheteur Aelius Aristide (Mém. del' Institut. imp. de France, acad. des inser. T. XXVI. 1.* σ. 203-268. 1867) καὶ *Baumgart, Aelius Aristides, Leipzig.* 1874.

Εἰς σ. 541 Ὡς μαρτυρίαν τῆς ὀπωσδήποτε ὑπαρχούσης ἔτι ἀκμῆς τῆς Ἀμφίσσης, καὶ ἐν τούτοις καὶ ἐν τοῖς ἐπομένοις χρόνοις, ἀναφέρει ὁ *Bursian (Geogr. Griechenl.* τόμ. 1. σ. 151) τὴν παρὰ *Leake* Λατινικὴν ἐπιγραφὴν (*North Greece II.* σ. 590), ἐν ἣ γίνεται λόγος περὶ τῆς ἐπισκευῆς τοῦ τῆς πόλεως ὑδραγωγείου. Πρβλ. *Mommsen, C. I. Latin Vol. III. 1.* σ. 110. ἀρ. 568.

Εἰς σ. 542 Περὶ τῆς ἐν τοῖς χρόνοις τοῖς αὐτοκρατορικοῖς ἀκμῆς τῆς πόλεως Αἰγίου ἴδ. καὶ *Bursian* ἐν εἰρ. τ. Μέρ. 2. σ. 331 κξ.

Εἰς σ. 582 Περὶ τῆς ἀρχαίας ἐν Θεσπιαῖς λατρείας τῆς Ἥρας τοῦ Κιθαριῶνος, ἧς ὡς ἀγαλμα ἐλατρεύετο κορμός τις δένδρου, ἴδ. *Κλημ. Ἀλεξ. Προτρεπ.* σ. 29. πρβλ. *Arnob. adv. Gent.* VI. 11.

Εἰς σ. 584. Ἡ Λαφρία Ἀρτεμις ἐλατρεύετο καὶ ἐν Πάλλῃ τῆς

Κεφαλληνίας. *Antonin. Liberal. Transformat. 40. Bursian, Geogr. Griechenl.* τόμ. 2. μέρ. 3. σ. 377. Περὶ τῆς ἐν Πάτραις ἱερείας τῆς θεᾶς ταύτης *Πρόκλης (Procula) ἴδ. Mommsen C. I. Latin. Vol. III. 1. σ. 96. ἀρ. 499.*

Εἰς σ. 584 Τὸ Ἑλληνικὸν Μηρολόγιον (τόμ. Γ'. σ. 158 καὶ 157) ἀναφέρει περὶ τοῦ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Τραϊανοῦ γενομένου μαρτυρίου τοῦ ἐπισκόπου *Δυρδραχίου Ἀστίου* καὶ πολλῶν ἐξ Ἰταλίας καταγομένων ἐν τῇ πόλει ταύτῃ *χριστιανῶν.*

Εἰς σ. 530 Περὶ τοῦ «εὐρειτηρίου τοῦ ἐν Πάτραις μοναστηρίου τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ ἀνήκοντος εἰς τὸν 16 αἰῶνα» πρβλ. *Philologus.* τόμ. 26 (1867) σ. 167 κξ.

Εἰς σ. 530 Εἰς τὴν περὶ τοῦ ἐν Πάτραις μαρτυρίου τοῦ ἀποστόλου Ἀνδρέου παράδοσιν πρβλ. ἐτι Πράξ. Ἀποστόλ. Ἀπόκρυφ. (*Acta Apostolor. Apocryph.*) ed. *Tischendorf* σ. 105 κξ.

Προσθήκη Μ. Τὰ ἐν Σελ. 397 σημ. 61 (ἐν τῷ Γερμ. κειμ. 326) λεγόμενον ὅτι ὁ δέκατος ἕκτος τῶν σωζομένων κίωνων ἔπεσε τῷ 1852 ὑπὸ σεισμοῦ δὲν εἶναι ἀκριβές. Οὐχὶ ὑπὸ σεισμοῦ, ἀλλὰ ὑπὸ Τυφῶνος ἀνετράπη ὁ κίων ἐκεῖνος κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ 1852.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

- Ἄβαϊ σελ. 377. 539.
 Ἄβασκαντος 70 σημ. 2.
 Ἄβια 42. 544.
 Ἄβιαϊ 549 σημ.
 Ἄβιαται 406.
 Ἄβίδιος Κάσιος σ. 496. 500.
 Ἄβίλλιος Φλάκκος σ. 30 σημ. 2.
 Ἄβωνοτειχίτης ἴδε Ἀλέξανδρος.
 Ἄγαθίων ἴδε Ἡρακλῆς.
 Ἄγαθοκλῆς 416*.
 Ἄγαμέμνων (τὸ τοῦ Α. σκῆπτρον ἐν Χαιρωνείᾳ) σ. 584.
 Ἄγαμήδης 378.
 Ἄγίας ὁ Χαιρωνεὺς σ. 214.
 Ἄγίμαχος 218.
 Ἄγνόθεος 415*.
 Ἄγραϊ (αἱ ἐν τῷ ἐν αὐτῇ ναῶ τῆς Ἀγροτέρας Ἀθηνᾶς ἐορταί) σ. 317.
 Ἀγρίππας σ. 15 σημ.
 Ἀγρίππας Μ. Μαίνιος σ. 11.*
 Ἀγρίππας Π. Οὐΐψάνιος σ. 55 σημ.
 Ἀγρίππας ἴδε Ἰούλιος.
 Ἀγριππῖνα (ἢ πρεσβυτέρα) σ. 25, 26, 28, 53 σημ. 2.
 Ἀγριππῖνα (ἢ νεωτέρα) σ. 54 54 σημ. 2.
 Ἀγριππῖνος ἴδε Πακόνιος.
 Ἀγριώνια (ἐορτὴ ἐν Ὀρχομενῷ) σ. 317.
 Ἄδραστος Φιλοκαῖσαρ σ. 22.
 Ἄδριάνεια Ὀλύμπια (ἢ Ἀδριά- νεια) 410.
 Ἄδριάνειος χρονολογία σ. 410.
 Ἄδριανῆς (φυλὴ ἐν Μεγάροις) 425—427.
 Ἄδριανὸς Πόπλιος Αἴλιος σ. 177 σημ. 193. 276. 295. 311, 366 —390.406—412.421*562.628.
 Ἄδριανὸς ὁ Τύριος σ. 479 σημ. 480. 497. 498. 576.
 Ἄενόβαρβος Λεύκιος Δομίτιος 86 σημ.
 Aebutius 55. σημ.*
 Aeficius 55. σημ.*
 Ἀθανεᾶτις (Ἀθηνεᾶτις) φυλὴ ἐν Τεγέα σ. 569.
 Ἀθηνᾶ (ναὸς πολιᾶδος Ἀθηνᾶς ἐν Ἀθήναις) 272. 273.
 Ἀθηνᾶ (ναὸς αὐτῆς ἐν Λίνδῳ) 272. 277.
 Ἀθηνᾶ (ιερὸν Ἀθ. Ἀρχηγέτιδος ἐν Ἀθήναις) 388 σημ.
 Ἀθηνᾶ (ναὸς Ἀθηνᾶς Ἰτωνίας) 79.
 Ἀθηνᾶ (λατρεία αὐτῆς ἐν Ἑλα- τεῖᾳ) 584.
 Ἀθηναγόρας 624.
 Ἀθῆναι 9 σημ. 16 σημ. 18, 84—88. 102. 111. 136. 258, 297,—299. 307—310. 401—403. 444 444. σημ. 458—462, 534. 662. 602. 626. 628.

- Ἀθμόνη 283 σημ.
 Ἀθηνόδωρος 422 σημ. 2.
 Ἀθηνόδωρος ὁ Ἀσμένου Ἰτεῦς
 423*.
 Ἀθηνόδωρος ὁ Χαιρωνεὺς 353.
 Ἀθρυίλατος ὁ Θάσιος 215 σ. 3.
 Αἰακίδης 229.
 Αἶας (λατρεία αὐτοῦ ἐν Ἐλευ-
 σίνι) 582.
 Αἰγαί 39. 93.
 Αἴγαιρα 557.
 Αἴγινα 149. 151 σημ. 2. 550.
 551. 561.
 Αἴγιον 40. 542.
 Αἰγόσθινα 552.
 Αἰγυπτιακαὶ λατρεῖαι 327 κέξ.
 Αἰδηψὸς 264 - 268.
 Αἰλιανὸς (ἢ Καυλιανὸς) 412 σημ. 2.
 Αἴλιος Ἀλέξανδρος Φαληρεὺς
 422*
 Αἴλιος Ἀλκίδαμος 424 σημ.
 Αἴλιος Ἄρδης Φαληρεὺς 422
 Αἴλιος Γῆλος Φαληρεὺς 422*
 Αἴλιος Ἰσόχρυσος 425 σημ.
 Αἴλιος Καλλικράτης 423*
 Αἴλιος ἴδε Ροῦφος.
 Αἰμίλιος Ἰοῦνκος 438. 438 σημ.
 Αἶμος ὁ Θραξ 292.
 Αἴνειος (μῆν) 20.*
 Αἰολίων 421*
 Αἰσχραῖος 417*
 Αἰτωλία 236. 257.
 Ἀκκίος Κάνδιδος 55 σημ.
 Ἀκραϊφία 17. 236. 536.
 Ἀκρατος 124. 124 σημ. 2.
 Ἀκραῖαι 560.
 Ἀκτιακοὶ ἀγῶνες 75.
 Ἀκτιον 35.
 Ἀκύλας 104. 107.
 Ἀλαγονία 556.
 Ἀλαῖαι 537.
 Ἀλαλκομεναὶ 537.
 Ἀλβῖνος ἴδε Κλαύδιος.
 Ἀλβῖνος Ἀκαδημεικὸς 215 σημ. 3.
 Ἀλέα 546. 550.
 Ἀλεαῖα (ἐορτὴ ἐν Τεγέα) 572.
 Ἀλέξανδρος Ἀβωνοτειχίτης 90,
 606—616.
 Ἀλέξανδρος ὁ Πηλοπλάτων 183
 σημ.
 Ἀλέξανδρος ὁ Φιλαλήθης 216
 σημ.
 Ἀλίαρτος 474 σημ. 537.
 Ἀλκαθόη 317.
 Ἀλκαμένης 404 σημ. 2.
 Ἀλκία Βιβουλλία 469.
 Ἀλκιβιάδης (πραιτωριανὸς) 193
 σημ. 3.
 Ἀλκιβιάδης Τίτος Φλάβιος Λα-
 σθένους Παιανιεύς 23 σημ.
 175.* 422*.
 Ἀλκίδαμος ἴδε Αἴλιος.
 Ἀλκιμέδων 482, 490.
 Ἀλκιμος 289.
 Ἀλκιμος Τιβ. Κλαύδιος 66 σημ.
 Ἀλκων ἢ Λάκων 176,* 251.
 Ἀλκόντης 392 σημ.
 Ἀλκωνοῖς 148 σημ.
 Ἀλτῖνος ἴδε Ἰούλιος.
 Ἀλφειὸς ἴδε Αὐρήλιος.
 Ἀλώτια (ἐορτὴ ἐν Τεγέα) 572.
 Ἀμασις ὁ τῆς Αἰγύπτου Φαραὼ
 262.
 Ἀμβίβουλος ἴδε Πόστουμος.
 Ἀμβρουσος ἢ Ἀμφρουσος 540.
 Ἀμμώνιος ὁ Ἀλεξανδρεὺς 175
 σημ. 200, 236, 301.
 Ἀμοργὸς 257, 529.
 Ἀμύκλαι 548. 563.
 Ἀμφιάραος (χρηστήριον αὐτοῦ ἐν

- Ὠρωπῶ) 315, 593 σημ.
- Ἀμφικτύονες 318, 402, 406, 566.
- Ἀμφισσα 541.
- Ἀνάκλητος ὁ Ἀθηναῖος (ἐπίσκοπος Ῥώμης) 626.
- Ἀναξαγόρας 24. σημ.
- Ἀναξίλαος ὁ Λαρισαῖος 88 σημ. 2.
- Ἀνάφη 257, 529.
- Ἀνδρέας 415*.
- Ἀνδρέας Ἀπόστολος 629.
- Ἀνδρόμαχος ὁ νεώτερος 66 σημ.
- Ἀνδρόμαχος ὁ πρεσβύτερος 66 σημ.
- Ἄνδρος 125, 376.
- Ἀνθεστήριος 413.
- Ἀνθηδών 537.
- Ἄνναῖος Κορνοῦτος 123 σημ.
- Ἄνουβις 331.
- Ἀντίγονος 530 σημ. 2.
- Ἀντίκυρα ἢ παρὰ τὸν Κρισσατικὸν κόλπον 267.
- Ἀντίκυρα ἢ Φωκικὴ 267, 540.
- Ἀντινόεια 429.
- Ἀντίνοος 427-430.
- Ἀντιόχεια (οἱ ἐν αὐτῇ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες) 576 σημ. 6.
- Ἀντίοχος Γάιος Ἰούλιος ἐπιφανῆς (ἐπὼν. ἄρχων) 298, 412 σημ.
- Ἀντίοχος, ἴδ. Μέμμιος.
- Ἀντίοχος Δ΄. Ἐπιφανῆς 167, 396.
- Ἀντίοχος ὁ Φιλόπαππος 218.
- Ἀντίοχος (καλλιτέχνης) 361 σημ. 3.
- Ἀντίπατρος 175 σημ. 3. 420*
- Ἀντίστιος Οὔετος 29 σημ. 2.
- Ἀντίφιλος 415*
- Ἀντίχορος 415*
- Ἀντωνία (μήτηρ Κλαυδίου) 52 σημ. 2.
- Ἀντωνία (φυλὴ) 63 σημ.
- Ἀντωνίεια 517.
- Ἀντωνῖνος, ἴδε Μάρκος.
- Ἀντώνιος, ἴδε Μάρκος.
- Ἀντώνιος Πρῖμος 63 σημ. 159.
- Ἀντώνιος Γορδιανὸς 499.
- Ἀπάμεια 122.
- Ἀπελλῆς 127 σημ.
- Ἀπογονικὸς (μῆν) 20*.
- Ἀπόληξις 417*
- Ἀπόληξις ὁ Ὀλιεὺς 419*
- Ἀπολλόδωρος 417*
- Ἀπολλόδωρος ὁ Περγαμηνὸς 66 σημ.
- Ἀπόλλων (Ἀπόλλωνος Πτωίου ἱερὸν ἐν Ἀκραφία) 80.
- Ἀπόλλων (ἱερὸν αὐτοῦ ἐν Σικυῶνι) 271.
- Ἀπόλλων (χρηστήριον Ἀπόλλωνος ἐν Τεγύραις) 315.
- Ἀπόλλων Ἰσμήνιος 183.
- Ἀπόλλων Σπόδιος (ἐν Θήβαις) 583, 593 σημ.
- Ἀπόλλων (Ἀπόλλωνος Δειραδιῶτου χρηστήριον) 592.
- Ἀπολλωνιάτις (φυλὴ ἐν Τεγέα) 569.
- Ἀπολλώνιος 218.
- Ἀπολλώνιος Γάιος Κασσιανὸς 416 σημ.
- Ἀπολλώνιος ὁ Ἀθηναῖος 361 σημ. 3.
- Ἀπολλώνιος ὁ Θηραῖος 409.
- Ἀπολλώνιος ὁ Τυανεὺς 91, 88—97, 134, 140, 146, 165—167, 180—184, 323.
- Ἀπολλώνιος ὁ Χαλκιδεὺς ἢ Χαλκηδόνιος 452.
- Ἀπολλωνίς 39.
- Ἀπολλῶς 108, 109.
- Ἀππία ἴδε Ρηγύλλα.
- Ἀππιος ἴδε Βραδούας.

- Ἀπουλήιος 337, 599.
 Ἀράτειον 277.
 Ἄρατος 21 σημ.
 Ἀργεῖος (ἐπών. ἄρχων) 41*
 Ἀργεῖος (αὐτάρχης Γάλβα) 68
 σημ. 5.
 Ἀργολικός 32*.
 Ἀργολίς 550.
 Ἄργος 18. 35. 550.
 Ἄρειος υἱὸς Δωρίωνος ὁ Παια-
 νιεὺς 418* κέξ.
 Ἄρειος Πάγος 411, 411 σημ. 4.
 570.
 Ἀρισταῖος 413*
 Ἀρίσταιχος 413*
 Ἀρίσταρχος (μαθητὴς τοῦ Ἀπο-
 στόλου Παύλου) 110.
 Ἀρίσταρχος (ἐπών. ἄρχων) 41*
 Ἀριστείδης Πόπλιος Αἴλιος ὁ
 Συμρναῖος (ρήτωρ) 479 σημ.
 500. 526 σημ.
 Ἀριστείδης (χριστιαν. ἀπολογητ.)
 624.
 Ἀριστόδημος ὁ ἐξ Αἰγίου 202.
 Ἀριστοκλῆς ὁ Περγαμηνὸς 479
 σημ. 480.
 Ἀριστομένης ὁ ἐξ Αἰγίνης 257
 σημ. 3.
 Ἀριστόξενος 417*
 Ἄριστος 417*
 Ἀριστότιμος 229.
 Ἀρίστων 229.
 Ἀρκαδία 236, 545—548.
 Ἄρμα 546 σημ. 3.
 Ἄρπυῖα 617.
 Ἀρριανὸς ἴδε Φλάβιος.
 Ἀρσινόη 317.
 Ἀρτεμίδωρος (Κνίδιος) 66 σημ.
 Ἀρτεμίδωρος ὁ ἐκ Δάλδεως 271
 σημ.
 Ἀρτεμίδωρος Τίτος Φλάβιος 432.
 Ἄρτεμις (βωμὸς Ὀρθίας Ἀρτέ-
 μιδος ἐν Σπάρτῃ) 83.
 Ἄρτεμις (ιερὸν Λιμνάτιδος Ἀρ-
 τέμιδος ἐν Σπάρτῃ) 573.
 Ἄρτεμις (λατρεία αὐτῆς ἐν Στυμ-
 φάλῳ) 581.
 Ἄρτεμις Κονδυλεᾶτις (ἐν Κον-
 δυλέᾳ) 586.
 Ἄρτεμις Δίκτυννα (ἐν Λᾶ) 587.
 Ἄρτεμις Καρυᾶτις (ἐν Καρυαῖς)
 586.
 Ἀρχίβιος 530 σημ. 2.
 Ἀρχίβιος Τίτος Φλάβιος (ἀθλη-
 τῆς) 76.
 Ἀρχιερεὺς (μῆν) 20*.
 Ἀρχίτιμος 416*
 Ἄρχων 415*
 Ἀσίνης 544, 550.
 Ἀσκληπιάδης Μ. Ἀρτώριος 66
 σημ. 85 σημ. 3. 215 σημ.
 Ἀσκληπιάδης Μ. Αὐρήλιος 76.
 Ἀσκληπίεια 18 σημ. 2. 571.
 Ἀσκληπίειον (ἐν Γόρτυνι τῆς Ἀρ-
 καδίας) 268 σημ.
 Ἀσκληπίειον (τὸ καλούμενον Κύ-
 ρου) 268 σημ.
 Ἀσκληπίειον (ἐν Κορώνῃ) 268
 σημ.
 Ἀσκληπιὸς (ιερὸν Ἀσκλ. Ἀρχαγέτα
 ἐν Τιθορέᾳ) 259.
 Ἀσκληπιὸς (ιερὸν αὐτοῦ ἐν Ἐπι-
 δαύρῳ) 262.
 Ἀσκληπιὸς (ναὸς αὐτοῦ ἐν Σι-
 κυῶνι) 271.
 Ἄσκρα 537.
 Ἀσπίς τὰ Ἑραῖα (ἑορτὴ ἐν Ἀρ-
 γεῖ) 572.
 Ἀσπρήνας, ἴδε Καλπούρνιος.
 Ἄστιος ἢ Ἀρίστιος 627 σημ.

- Ἄστυπαλαία 623.
 Ἄτιδιος Γέμινος 7. 41.
 Ἄτταλος Τιβ. Κλαύδιος Σφήττιος 422*.
 Ἄττικός. ἴδε Πομπώνιος.
 Ἄττικός, πατὴρ Ἡρώδου 185, 470-472.
 Ἄττικός υἱὸς Ἡρώδου 481, 487.
 Αὐγούστειοι 130. 154.
 Αὐλῖς 274.
 Αὐλος, ἴδε Οὐῆρος.
 Αὐλος, ἴδε Λαβέων.
 Αὐρηλιανὸς Τίτος Αἴλιος 77.
 Αὐρήλιος Ἄλφειὸς 11*.
 Αὐρήλιος Ἀριστοκλῆς 594.
 Αὐρήλιος Ἐλπιδοφόρος 11*.
 Αὐρήλιος, ἴδε Κόρος.
 Αὐρήλιος, ἴδε Μάρκος.
 Αὐρήλιος Μιλτιάδης Μαραθῶνιος 406 σημ.
 Αὐρήλιος Πρόκλος 491 σημ.
 Αὐτόβουλος (υἱὸς Πλουτάρχου) 213, 229.
 Αὐτόβουλος Σέξτος Κλαύδιος 230 σημ. 2.
 Αὐτοκρατορικὸς (μῆν) 20*.
 Αὐτολήκυθος (Ἰνδὸς) 464 σημ. 2. 464*.
 Αὐτονόη 428 σημ. 429*.
 Αὐφίδιος Μοδήσιος 222.
 Ἄφεταῖς ὁδὸς (ἢ Ἄφετα ὁδὸς) ἐν Σπάρτῃ 560.
 Ἄφροδισιὰς 37.
 Ἄφροδίσιος (μῆν) 20*.
 Ἄφροδίτη (ναὸς Κατασκοπίας Ἄφροδίτης ἐν Τροιζῆνι 274).
 Ἄφροδίτη (ναὸς Συμμαχίας Ἄφροδίτης ἐν Μαντινείᾳ) 378.
 Ἄφροδίτη (λατρεία αὐτῆς ἐν Ναυπάκτῳ) 584.
 Ἀχαΐα 40. 49. 122. 142-147. 158-166. 452.
 Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία 143. 406. 440.
 Ἀχαΐας ἐπαρχιακὴ σύνοδος 16 σημ.
 Ἀχαιὸς 413*
 Ἀχειροποιήτου μονὴ 20 σημ. 2.
 Ἀχιλλεὺς 485. 585. 587.
- B.
- Βακχύλος (ἐπίσκοπ. Κορίνθ.) 626.
 Βάκχων 348.
 Βαρβίλλος ὁ Ἐφέσιος 173 σημ.
 Βαρέας Συρανόσ 124.
 Βασιλοκλῆς 217.
 Bassus M. Novius σ. 55*.
 Βερενίκη, ἴδε Ἰουλία.
 Βέροια 100.
 Βερρονίκη ἡ Δηϊοτάρου 82*.
 Βήλλιος, ἴδε Πρόκουλος.
 Βιήσιος Πείσων Μελιτεὺς 423*
 Βίνδαξ 151 σημ. 152*.
 Βλαῖσος, ἴδε Πέδιος.
 Βλίτιος Κατουλῖνος 122 σημ. 3.
 Βόηθος 217. 420*.
 Βοιαὶ 549.
 Βοῦλος 540.
 Βοῦλλας Φῆλιξ 601.
 Βοῦρα 542.
 Βραδούας (Τιβ. Κλαύδιος) Μαραθῶνιος 423*.
 Βραδούας (Ἄππιος Ἄννιος Ἀτίλιος) 469.
 Βυζάντιον 120, 121 σημ. 267-170, 366 σημ. 2. 507-511, 596.
 Βυζάντιον τὸ ἐν τῇ Ἰνδικῇ (νῦν Vigaja, ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Μαλαβάρης) 252 σημ.
 Βύρραϊνα 230 σημ. 2. 347.

Γ.

Γάιος (μαθητὴς Ἀποστόλου Παύλου ἐν Κορίνθῳ) 106, 109*.
 Γάιος Ἰούβεντος 432; σημ. 4.
 Γάιος Μέμμιος 14 σημ.
 Γάιος, ἴδε Ἀντίοχος.
 Γάιος, ἴδε Ἀπολλώνιος.
 Γάιος, ἴδε Δεξιμαχος.
 Γάιος, ἴδε Ἐπαφρόδιτος.
 Γάιος, ἴδε Εὐάνδρος.
 Γάιος, ἴδε Καικιλιανός.
 Γάιος, ἴδε Κάστιος.
 Γάιος, ἴδε Κηνωρῖνος.
 Γάιος, ἴδε Νιγρῖνος.
 Γάιος, ἴδε Πείσανδρος.
 Γάιος, ἴδε Πόπλιος.
 Γάιος, ἴδε Πρόκλος.
 Γάιος, ἴδε Σαβῖνος.
 Γάιος, ἴδε Σεκοῦνδος.
 Γάιος, ἴδε Σενεκίων.
 Γάιος, ἴδε Σπαρτιανός.
 Γάιος ἴδε Τορκουᾶτος.
 Γάιος, ἴδε Φιλόππαπος.
 Γαλαβρίων Λεύκιος Ἰούνιος Ἀναΐος 50.
 Γαλαβρίων Μ. Ἀκίλιος 275. 278.
 Γάλβας 155 - 157.
 Γαληνός 66 σημ. 313.
 Γαλλίων ἴδε Λεύκιος.
 Γάλλοι (ἱερεῖς τῆς Κυβέλης) 326.
 Γάλλος ἴδε Γλίτιος.
 Γέλλιος 599.
 Γέμνος ἴδε Ἀτίδιος.
 Γεράνεια 590.
 Γερμανικός 24—29, 261.
 Γερόνθραι 549.
 Γεροντία 549.
 Γέσσιος Φλῶρος 63 σημ. 2.

Γέτας 516.
 Γέται 232.
 Γλαυκίας 202.
 Γλαῦκος (ὁ καλλιτέχνης) 126.
 Γλαῦκος 215 σημ. 3.
 Γλίτιος Γάλλος 122 σημ. 3.
 Γλύκων ὁ Ἀθηναῖος 361 σημ. 3.
 Γλύκων (ὄφις Ἀσκληπιός) 609 κξ. ἴδ. καὶ Ἀλ. Ἀβωνοτειχίτης).
 Γνάϊος ἴδε Ἰοῦστος
 Γνάϊος ἴδε Κρίσπος
 Γνάϊος ἴδε Λεύκιος
 Γνάϊος ἴδε Πείσων
 Γνάϊος ἴδε Ποῦλχερ
 Γνάϊος ἴδε Πρόκλος
 Γόργασος σ. 559.
 Γορδιανός ἴδε Ἀντώνιος.
 Γόρτυς (ἢ Γόρτυνα) Ἀρκαδίας σ. 248 ἰσημ. 546.
 Γόρτυς (ἢ Γόρτυνα) Κρήτης σ. 273. 624.
 Γρανιανός ἴδε Κλαύδιος.
 Γράτος (πραιτωριανός) 48 σημ. 3. 64 σημ. 3.
 Γρύνειον 269 σημ. 2. 269.
 Γύθειον 549.
 Γύραρος 30 σημ. 2. 180 σημ. 603.

Δ.

Δαίδαλα μεγάλα καὶ μικρὰ (ἑορτὴ ἐν Πλαταιαῖς) σ. 582.
 Δαΐφαντος 303, 316.
 Δάμαρις 102, 102 σημ.
 Δανηλῖς ἢ Δανηλῖς τῶν Πατρῶν 245.
 Δαυλός 191 - 193. 540.
 Δεινόφιλος σ. 420*
 Δέκιμος Κοσσούτιος σ. 396.
 Δελφίνιον ἐν Χαλκίδι σ. 278.

- Δελφίνιον (τὸ ἐπὶ Δελφινίῳ δικαστήριον ἐν Ἀθήναις) σ. 570.
 Δελφοὶ σ. 18, 18 σημ. 2. 125, 137*, 139, 170, 261, 273, 319 — 323, 539 — 541. 551.
 Δενθελιάτις (ἐν Λακωνίᾳ) σ. 41. 42*.
 Δεξιμάχος Γάιος Ἰούλιος 20 σημ Δεσποίνης ἱερὸν 546. 586. 590 σημ. 2.
 Δῆλος 532.
 Δημαρχεξούσιος (μῆν) 20*.
 Δημήτηρ (λατρεία αὐτῆς ἐν Λακωνίᾳ) 583.
 Δημήτηρ Μέλαινα (ἐν Φιγαλίᾳ) 587.
 Δημήτηρ χθονία (ἐν Ἐρμιόνη) 589. 590 σημ. 2.
 Δημήτηρ (ἐν Φλιοῦντι) 590 σημ. 2.
 Δημήτριος (λόγιος) 66. σημ.
 Δημήτριος (ἐπών. ἄρχων) 416*
 Δημήτριος ὁ Ἀργυροκόπος 107.
 Δημήτριος ὁ κυνικὸς 87. 93. 166 σημ. 3. 304.
 Δημήτριος ὁ Ταρσεὺς 282.359.601.
 Δημοσθένης 420*
 Δημόστρατος (ἐπών. ἄρχων) 175 σημ. 3, 415* 460 σημ. 7. 492.
 Δημόστρατος ἴδε Κλαύδιος
 Δημόστρατος Μ. Αὐρήλιος 432 σημ. 5.
 Δημῶναξ 95 σημ. 3. 304-307.
 Διαδούμενος (Ἀκαδημικὸς) 200.
 Δίδιος Σεκοῦνδος ὁ Σφήτιος 175 σημ. 3, 421*
 Δίδυμος (λεγεὼν) ἢ Δίδυμοι 64*
 Δίδυμος ὁ κυνικὸς 217.
 Διογένης (σοφιστῆς) 201.
 Διογένης (χειροτέχνης) 361 σημ.
 Διόδοτος Τιβέριος Κλαύδιος ὁ Ἀργεῖος 250 σημ. 2. 579.
 Διόδωρος (καλλιτέχνης) 121, 154.
 Διόδωρος (ἐπώνυμ. ἄρχων) 418*
 Διοκλῆς ὁ ἐκ Μελίτης 175 σημ. 3, 417*
 Διόνικος 531 σημ. 2.
 Διονυσόδωρος 176 σημ. 420*.
 Διονύσια 95.
 Διονύσιος ὁ ἐκ Μελίτης 202.
 Διονύσιος ὁ Ἀργεῖος 126.
 Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης 102, 102 σημ.
 Διονύσιος (ἐπισκ. Κορίνθ.) 625. 629.
 Διονύσιος ὁ Θεσσαλὸς 359 σημ. 6.
 Διονύσιος ὁ Μεθανεὺς 438 σημ. 4.
 Διονύσιος (ἐπώνυμος ἄρχων) 175 σημ. 3 417*
 Διόνυσος (ἑορτὴ Δ. Αἰσυμνήτου ἐν Πάτραις) 584.
 Διόνυσος 590 σημ. 2.
 Διοσκόρας 455.
 Διότιμος 413* κέξ.
 Δομιτιανὸς 173-180, 232, 364, 413*
 Δομιτίλλα ἴδε Φλαβία
 Δομίτιος Κορβούλων 138.
 Δόμνα ἴδε Ἰουλία.
 Δρέπανον 557.
 Δρουσίλλα 46 σημ. 2
 Δροῦσος 53 σημ. 2.
 Δροῦσος ὁ νεώτερος 23, 23 σημ. 38 σημ.
 Δρυμαία 539.
 Δυμᾶνες 567.
 Δύμη 542, 557.
 Δωδώνη 540, 592.
 Δωρόθεος, ἴδε Φλάβιος.
 Δωρόθεος (φίλος Πλουτάρχου) 218.

Ε.

- Ἐκάτη (Ἐνοδίας Ἑ. ἑορτὴ ἐν Αἰγίνῃ) 582.
Ἐλαία 190 σημ.
Ἐλάτεια 539.
Ἐλαφηβόλια (ἑορτὴ Ἀρτέμιδος ἐν Ὑαμπόλει) 214. 316.
Ἐλβίδιος Πρόκλος 122 σημ. 3.
Ἐλβίνος, ἴδε Πολλιτιανός.
Ἐλέγεια 611.
Ἐλευθέρια (ἑορτὴ ἐν Πλαταιαῖς) 317, 317*, 571.
Ἐλευθεριαί 535.
Ἐλευθερολάκωνες 339, 549, 566. 629.
Ἐλευσίνα 434. 571, 590.
Ἐλίκη 557.
Ἐλισσῶν 546.
Ἐλλανοδίκαι 156.
Ἐλπιδοφόρος, ἴδε Αὐρήλιος.
Ἐλπινίκη (θυγάτηρ Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ) 481, 487.
Ἐνδυμίων 559.
Ἐπαμεινώνδας ὁ ἐξ Ἀκραφίας 44, 79-82, 143, 249-251, 276.
Ἐπαφρόδιτος Γάιος Ἰούλιος 250 σημ. 2.
Ἐπαφρόδιτος (Μάρκος Μέττιος) ὁ Χαιρωνεὺς 363.
Ἐπίδαυρος 18. 18 σημ. 2. 35-125, 215 σημ. 3. 212-264. 242. 559.
Ἐπίδαυρος Λιμηρὰ 549.
Ἐπιθέρης 395.
Ἐπικράτης 415* 421*.
Ἐπίκτητος 180 σημ. 304.
Ἐππονίνη (Ἐμπονή) 320 σημ. 2. 320**.
Ἐπριος Μάρκελλος 122 σημ. 3.
Ἐραστος (μαθητὴς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου) 109, 109.
Ἐραστος (ἐπώνυμος ἄρχων) 415*
Ἐργοκλῆς 414*
Ἐρεσὸς 582.
Ἐρείπια 552.
Ἐρμαῖα (ἑορτὴ ἐν Φενεῶ) 572.
Ἐρμείας 202.
Ἐρμιόνη 35, 550, 551.
Ἐρμογένης ὁ Σμυρναῖος 66 σημ.
Ἐρμοκλῆς 413*
Ἐρυθραὶ 536.
Ἐρως Θεσπιῶν 52. 126 126.σημ.3.
Ἐρωτίδια (ἑορτὴ ἐν Θεσπιαῖς) 340, 571.
Ἐσθιος; Ἐστιεύς; (μῆν) 20*.
Εὐάνδρος Γάιος Ἀβιάνιος 361 σημ. 3.
Εὐβίотος Μάρκος Οὐλπιος 229. 413 σημ. 435.
Εὐβοία 272, 354-359, 552.
Εὐβουλος Τίτος Φλάβιος 191, 192.
Εὐγάμος 415*
Εὐδημος 66 σημ.
Εὐήμερος 210.
Εὐθύδημος 417*.
Εὐκλῆς 461 σημ. 7.
Εὐκράτης 600.
Εὐνικός 414*
Εὐοδία 99*
Εὐπόλεμος 413*
Εὐρυδίκη 223 σημ. 2, 348 σημ. 3. 349.
Εὐρυκλῆς Μάρκος Οὐλπιος Ἀπουλῆιος 435.
Εὐρυκλῆς ὁ Σπαρτιάτης 249.
Εὐρυκλῆς υἱὸς Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ) 461.
Εὐρουσάκης (λατρεία αὐτοῦ ἐν Ἐλευσίνι) 582.
Εὐστροφος ὁ Ἀθηναῖος 202.

Εὐτυχος 127 σημ.
 Εὐφάνης 301. 319.
 Εὐφράνωρ, ἴδε Ἰούλιος.
 Εὐφροσύνη 112*.
 Ἐφεσος 37. 39. 40. 40 σημ. 2,
 280. 313.
 Ἐχεκράτης (ἐπών. ἄρχων) 416*
 Ἐχεκρατίδας ὁ Λαρισσαῖος 557
 σημ.

Z.

Ζάκυνθος 180 σημ.
 Ζάλευκος 415*
 Ζάραξ 549, 550.
 Ζαρμᾶνος ἢ Ζαρμανοχηγᾶς (Ἰν-
 δός) 87. 88 σημ. 617.
 Ζεύξιππος 340.
 Ζεῦξις, ἴδε Φλάβιος.
 Ζεῦξις 215 σημ. 3.
 Ζηνόδοτος 35θ.
 Ζήνων 215 σημ. 3.
 Ζήνων ἰατρός) 266.
 Ζήνων Μεννέου Φλυεὺς (ἐπών. ἄρ-
 χων) 418*
 Ζωῖλος 317.
 Ζωπυρίων 202.
 Ζώπυρος ὁ ἐκ Δαυλίδος 192.
 Ζώπυρος 215 σημ. 3.
 Ζώπυρος (ἐπωνυμ. ἄρχ.) 414*
 Ζώπυρος ὁ Διονυσίου Ἀργολεὺς
 421*.
 Ζώσιμος T. Φλάβιος 433.

H.

Ἡβη (λατρεία αὐτῆς ἐν Φλιοῦν-
 τι 588.
 Ἡγίας, ἴδε Πομπώνιος.
 Ἡλεία 568.
 Ἡλιαία 570.

Ἡλιος (ἀπελεύθερος Νέρωνος) 69.
 130. 151.
 Ἡλις 543
 Ἡπειρος 146 σημ.
 Ἡπειρώτης (μῦθος) 135 - 137.
 Ἡραία 547.
 Ἡραῖον Ἄργους 379.
 Ἡράκλεια τῆς Ἡλίδος (αἱ παρ'
 αὐτὴν θέρμαι) 268 σημ.
 Ἡράκλεια (ἐορτὴ Ἡρακλέους ἐν
 Θήβαις) 571.
 Ἡράκλεια ἐν Δρυμαίᾳ τῆς Φωκί-
 δος 584.
 Ἡράκλεια ἐν Σικυῶνι 587.
 Ἡρακλειανὸς 215 σημ. 3.
 Ἡρακλειίδης ἴδε Κλαύδιος.
 Ἡρακλειίδης (ἐπών. ἄρχων) 416*
 Ἡρακλειίδης 479*
 Ἡράκλειτος 416*.
 Ἡρακλεόδωρος 417*
 Ἡρακλείων ὁ Μεγαρεὺς 217. 229.
 Ἡρακλῆς (θέρμαι Ἡρακλέους ἐν
 Αἰδηψῷ) 266.
 Ἡρακλῆς (ναὸς Ἡρ. ἐν Ἐρυ-
 θραῖς) 270.
 Ἡρακλῆς (ιερὸν Μισογύνου Ἡ-
 ρακλέους) 316.
 Ἡρακλῆς Μαραθῶν. ἴδ. Σώστρατος
 Ἡρακλῆς (μαντεῖον Ἡρακλέους
 ἐν Ὑηττῷ) 593 σημ.
 Ἡρακλῆς (μαντεῖον Ἡρακλέους
 ἐν Βούρα) 593 σημ.
 Ἡρώδης, ὁ δίσπαππος Ἡρώδου
 τοῦ Ἀττικοῦ 461. 462.
 Ἡρώδης ὁ Ἀττικὸς ἢ Κλαύδιος
 Τιβέριος, Κλαύδιος Ἡρώδης,
 Κλαύδιος Ἀττικός, Τιβέριος
 Κλαύδιος Ἀττικός, Ἰούλιος Ἡ-
 ρώδης, Ἡρώδης ὁ Μαραθῶ-
 νιος. 198. 248. 375. 399. 404.

409. 417* 401. 465-497. 575.
 Ἡρώδης ὁ Μέγας (τῆς Ἰουδαίας)
 74 σημ. 115.
 Ἡρώδης ὁ Πιπθέως 421*
 Ἡρώδης ὁ ῥήτωρ 202. 460 σημ. 7.
 Ἡρώδης ὁ Χαλκίδος 86 σημ.
 Ἡρωδιανὸς Τιβέριος Κλαύδιος
 Ἀττικὸς 409 469 σημ. 2.

Θ.

Θαλάμαι 549.
 Θαμοῦν 549.
 Θάσος 562.
 Θεαγένης ὁ Κνίδιος 465.
 Θεαίτητος 414.*
 Θεισόα 546.
 Θέλπουσα 547.
 Θεμιστοκλῆς 460 σημ. 7.
 Θεμισῶν 215 σημ. 3.
 Θεογένης Τιβ. Κλαύδιος σημ. 3.
 Θεοδόσιος 413* κέξ
 Θεόδωτος ὁ ῥήτωρ 493. 497. 501.
 Θεόδωτος, ἴδε Ἰούλιος.
 Θεοδωρίδης 415*
 Θεόδωρος 112.
 Θεόδωρος ὁ Γαδαρηνὸς 66 σημ.
 Θεοκλῆς 416*.
 Θεόπομπος ὁ Κνίδιος 66 σημ.
 Θεοφάνης ὁ Μιτυληναῖος 32 σημ. 33.
 Θεόφημος 413*.
 Θεόφιλος ὁ Νικαεὺς 223 σημ. 3.
 Θεόφιλος ἐπώνυμος ἄρχων 419*
 Θέων ὁ Χαιρωνεὺς 202. 214.
 Θεράπνη 548.
 Θεσμοφόρια 584.
 Θεσπιαὶ 17, 17 σημ. 2. 18. 18
 σημ. 2. 48, 315. 376. 538.
 Θεσσαλονίκη 100, 343.
 Θῆβαι 237. 562. 563. 576.

Θήρα 21 σημ. 190. 376. 582. 623.
 Θουρία 42, 58 σημ. 2. 544.
 Θράκη 179. 312 σημ.
 Θρασέας ἴδε Παῖτος.
 Θρασιλέων 290-292.
 Θράσυλλος (ἀστρολόγος) 66 σημ.
 Θράσυλλος (ἐπώνυμ. ἄρχων) 17
 σημ. 420*.
 Θυάτειρα 39
 Θυιάδες 323, 323 σημ.

I

Ἰάσων (ὀπαδὸς Παύλου) 109.
 Ἰάσων Κλ. 404 σημ. 2.
 Ἰάσων (ἐπώνυμ. ἄρχων) 415*
 Ἰγνατία Μαξιμίλλα 122 σημ. 3.
 Ἰεροκαισάρεια 38.
 Ἰεροκλῆς 89*
 Ἰθωμαῖα (έορτὴ ἐν Ἰθώμῃ) 588.
 Ἰλάειρα (ναὸς αὐτῆς ἐν Σπάρτῃ) 271.
 Ἰλλυρία 227.
 Ἰνδαίαι 252.
 Ἰννιος Ρουφῖνος 432 σημ. 2.
 Ἰνὼ (λατρεία αὐτῆς ἐν Λακωνίᾳ)
 595 σημ.
 Ἰνὼ (λατρεία αὐτῆς ἐν Ἐπιδαύρῳ)
 593 σημ.
 Ἰόβας 86 σημ. 86*
 Ἰοδάμα (λατρεία αὐτῆς ἐν Κορω-
 νείᾳ) 583.
 Ἰος 271.
 Ἰούβεντος ἴδε Γαῖος.
 Ἰουβεντιανὸς Πόπλιος Λικίνιος
 Πρίσκοσ 578.
 Ἰουλία (ἀδελφὴ Καλιγόλα) 96
 σημ. 2.
 Ἰουλία (ἀνεψιὰ Δομιτιανοῦ) 181
 σημ.
 Ἰουλία Βερενίκη 86 σημ.

- Ἰουλία Δόμνα 513-505.
 Ἰουλιανὸς Μ. Δίδιος Σάλβιος 491
 σημ. 505.
 Ἰούλιος Ἀγρίππας 123. σημ.
 Ἰούλιος (μῆν) 20*
 Ἰούλιος Ἀλτῖνος 123 σημ.
 Ἰούλιος Εὐφράνωρ 412 σημ. 2
 Ἰούλιος Θεόδοτος 425 σημ. 418*.
 Ἰούλιος Καῖσαρ 42.
 Ἰούλιος Κάνδιδος 438.
 Ἰούλιος ὁ ἐκ Σπάρτης 77.
 Ἰούλιος Νικάνωρ 250.
 Iulius ἴδε Necerhorus.
 Ἰοῦνκος ἴδε Αἰμίλιος.
 Ἰοῦστος, ἴδε Τίτος.
 Ἰοῦστος Γνάϊος Πετρώνιος Προ-
 βᾶτος Ἰούνιος 170 σημ. 3.
 Ἰπαρχος Λεύκιος Οὐιβούλλιος
 23 σημ. 175* 412 σημ. 2 κέξ.
 413*.
 Ἰπαρχος (ἄρχων ἐν Κορίνθῳ)
 43 σημ. 2.
 Ἰπαρχος (πάππος Ἡρώδου τοῦ
 Ἀττικοῦ) 462.
 Ἰπόδρομος ὁ Λαρισαῖος 512,
 576, 578.
 Ἰποθοῖτις (φυλὴ ἐν Τεγέα) 569.
 Ἰπόλυτος 264, 274.
 Ἰσθμὸς (ὄρυγὴ αὐτοῦ) 147-153.
 Ἰσθμια 578.
 Ἰσιγένης 415*.
 Ἰσις 328-337, 591, 591 σημ.
 Ἰφινόη ἢ Ἀλάθου. 589.
 Ἰων (τάφος αὐτοῦ ἐν Ἀττικῇ)
 555.
 Ἰωνία 385 σημ. 456.
- Κ.
- Κάβειροι (Καβείρων μυστήρια)
 590 σημ. 2.
 Κάδμος 274, 276.
 Καικιλιανὸς Γάιος Σαβούκιος
 Μαῖωρ 490 σημ. 4
 Καινήπολις (Ταίναρον) 549, 560.
 Καῖσαρ. ἴδε Ἰούλιος.
 Καισάρεια. 80.
 Καισάρεια (ἀγών) Νερούανεια ἢ
 Νερούανίδα. 185.
 Καλανὸς 87. 87*.
 Καλαύρεια 561.
 Καλβία Κρισπινίλλα 130, 140.
 Καλιγόλας 43-48.
 Καλλιαί. 546.
 Καλλικρατίδας (Σπαρτιάτης) 82.
 Καλλικρατίδας (ἐπώνυμος ἄρχων
 Ἀθ.) 413* κέξ.
 Καλλίμαχος ὁ Λαμιεὺς 412 σημ.
 2 κέξ.
 Καλλίνικος (Γάιος Ἰούλιος) Ἐπι-
 φανής. 298.
 Κάλλιστος Γάιος Ἰούλιος Κλαύ-
 διος 67 σημ. 2.
 Καλλίστρατος ὁ σοφιστὴς 266.
 319.
 Καλλίστρατος (ἐπών. ἄρχων Ἀθ)
 413* κέξ.
 Καλλίφρων Μάρκος Αὐρήλιος (ὁ
 καὶ Φροντεῖνος) 412 σημ.
 2 κέξ.
 Καλλιφῶν 912 σημ. 2 κέξ. 413*
 κέξ.
 Καλπούρνιος Ἀσπρήνας 157.
 Καλπούρνιος Πείσων 27. 86 σημ.
 Καλπούρνιος Πρόκλος 438.
 Καλπούρνιος Ροῦφος 438.
 Καμπέστρις Μ. Μαίνιος Ἀγρίπ-
 πας Τουσίδιος 438.
 Κάνδιδος, ἴδε Ἀκκιος.
 Κάνδιδος ἴδε Ἰούλιος.

- Κάνος 117 σημ. 3.
 Κανούσιον 477.
 Καισέριος 222.
 Καπετώλεια 177.
 Καπίτων, ἴδε Κοσσοῦτιανός.
 Καπίτων Κόϊντος Πομπήϊος Κολ-
 λίνας 307.
 Καπνοφάντης ὁ Φωκεὺς 44.
 Κάππαρος 300.
 Κάπραινα 230. 231 σημ.
 Καρακάλλας Μ. Αὐρήλιος Ἄντω-
 νῖνος 510, 516, 519.
 Καρδαμύλη 548.
 Καρία (σεισμός ἐν αὐτῇ) 449.
 Καρρίνας, ἴδε Σεκοῦνδος.
 Κάρος 216 σημ. 3.
 Κάρυστος τὰ ἐν αὐτῇ μέταλλα 256.
 σημ. 3.
 Κάσιος Γάϊος Ἰούλιος 412 σημ.
 2, κέξ.
 Κάσιος Μάξιμος 191.
 Κάσιος, ἴδε Ἀβίδιος.
 Κάστιος Πρόκλος 122 σημ. 3.
 Κατουλίνοσ, ἴδε Βλίτιος.
 Κάφισος 214 σημ.
 Καφναί 546 547.
 Κεγχραεὶ 260 σημ. 267. 296.
 Κέλερος Π. 122 σημ. 3.
 Κόνων 175 σημ. 3.
 Κεράτιος κόλπος 169 σημ. 169*.
 Κερύνεια 542.
 Κεφαλληνία 38*, 389, 389 σημ.
 2. 389*.
 Κέως 84. 535.
 Κηφᾶς 108 σημ. 3, 109*.
 Κίβυρα 40. 40 σημ. 2.
 Κίναρος 180 σημ.
 Κίρρα 539.
 Κλαπάτσουνα 112*.
 Κλαρεῶτις (φυλὴ ἐν Τεγέα) 569.
 Κλαυδία (φυλὴ) 63 σημ.
 Κλαύδιος (αὐτοκράτωρ) 48. 53-
 55. 113-115, 119.
 Κλαύδιος, ἴδε Νικήρατος.
 Κλαύδιος Τρουφωνιανὸς 314 σημ.
 Κλαύδιος Φίλιππος 413 *
 Κλαύδιος Ἡρακλείδης 423 *
 Κλαύδιος Δημόστρατος 423 *
 Κλαύδιος Ἀλβῖνος. 510.
 Κλέα 323. 329.
 Κλέανδρος (ἄρχων Κορίνθου) 146
 σημ. 2.
 Κλέανδρος (ἔπαρχος τοῦ δορυφο-
 ρικοῦ) 70 σημ. 2.
 Κλέανδρος 223 σημ. 2.
 Κλείτωρ 546. 547.
 Κλεόμαχος Τιβ. Κλαύδιος ὁ Νι-
 κοπολίτης 395 σημ.
 Κλεόμβροτος 281, 601.
 Κλεομένης 214.
 Κλεομένης ὁ Ἀπολλοδώρου 361
 σημ. 3.
 Κλεομένης ὁ Κλεομένους 361
 σημ. 3.
 Κλέων ὁ μελωδὸς 307.
 Κλέων (λήσταρχος) 286 σημ.
 Κλήμης, ἴδε Πόπλιας.
 Κλήμης (μαθητὴς Παύλου) 99.
 Κλήμης ὁ Βυζάντιος 511.
 Κλοβιδιηνὸς Κύητος 122 σημ. 3.
 Κλούβιος Ροῦφος 137.
 Κνώδιος Γρανιανὸς 191.
 Κόϊντος, ἴδε Καπίτων.
 Κόϊντος ἢ Κυητὸς 223 σημ. 2.
 Κόϊντος, ἴδε Ροῦφος,
 Κόϊντος, ἴδε Πραιτέτος.
 Κολοσσαί 122 σημ. 2.
 Κολωνίδες 544.
 Κόμμοδος 502. 516.
 Κονδιανὸς Σέξτος Κυντίλιος 491.

- Κορβούλων, ἴδε Δομίτιος.
 Κορίνθας ὁ Σπαρτιάτης 435
 σημ. 4.
 Κόρινθος 43 σημ. 2. 60 σημ. 104,
 105, 260 σημ. 294 - 297 382,
 383, 602.
 Κορνηλιανὸς 412 σημ. 2 κέξ.
 Κορνηλία (φυλή) 62 σημ. 2.
 Κορνήλιος Ποῦλχερ. 221.
 Κορνοῦτος, ἴδε Ἄνναϊος.
 Κόροιβος. 559.
 Κόρος Μ. Αὐρήλιος 412 σημ.
 2. κέξ.
 Κορώνη 544.
 Κορώνεια 538.
 Κοσσοῦτιος, ἴδε Δέκιμος.
 Κοστοβῶκοι 457.
 Κότυς ὁ Θραξ 29 σημ. 2, 85 σημ.
 3 121 σημ.
 Κουαδράτος, ἴδε Στάτιος.
 Κουάρτος 106, 109.
 Κράνειον 296.
 Κράσσος Μ. Λικίνιος Χρηστός
 (Frugi) 85 σημ. 3.
 Κράτων ὁ μουσικὸς 202.
 Κράτων (κηδεστὴς Πλουτάρχου)
 212. 266.
 Κρεῦσις 538.
 Κρήτη 9 σημ. 38 σημ. 256, 260
 σημ.
 Κρισπινίλλα, ἴδε Καλβία.
 Κρίσπος (ἀρχισυνάγωγος) 106.
 Κρίσπος Γνάϊος Οὐιτέλλιος 14
 σημ.
 Κριτίων 361 σημ. 3.
 Κροκεαὶ 256.
 Κρόνος (ὁ ἐν τῷ ναῶ τοῦ Κρό-
 νου θεσσαυρὸς) 9. 10 σημ.
 Κρυπτοφέρρης μονὴ 59*.
 Κυβέλη 326.
 Κύζικος 18 σημ. 2, 32, 313.
 Κύητος, ἴδη Κλοβιδιηνός.
 Κύθηρα 560.
 Κύθηρος 60ῆ.
 Κυκλάδες 11*.
 Κύλλας Τ. Φλάβιος 404 σημ. 2.
 Κυλλήνη 543.
 Κυναθαεῖς 379. 585.
 Κύναιθα 546 547.
 Κύμη 18 σημ. 2. 39, 190 σημ. 3.
 Κύμνος 18 σημ. 2.
 Κυνόσουρα 568.
 Κυντίλιοι ἴδε Κονδιανὸς καὶ Μά-
 ξιμος καὶ σελ. 503.
 Κυπαρισσία 544.
 Κύφας (ἢ Κύφαια) 549 σημ. 560.
 Κωκωνᾶς ὁ Βυζάντιος 608.
 Κῶπαι 537.
 Κῶς 35, 449, 532, 532 σημ. 4.

Λ

- Λαβέων Αὐλὸς Οὐατρώνιος 55 σημ.
 Λάβρων ἴδε Πομπώνιος.
 Λαίνας ἴδε Οὐϊπάνιος.
 Λαῖς 296 σημ.
 Λάκων (ἐπώνυμ. ἄρχων) 413* κέξ.
 Λάκων 32 σημ. 34**
 Λακωνία 257, 548-550.
 Λάμαχος 289.
 Λαμπρίας (υἱὸς Πλουτάρχου) 213
 σημ. 4.
 Λαμπρίας (πάππος Πλουτάρχου)
 198.
 Λαμπρίας (ἀδελφὸς Πλουτάρχου)
 199, 202, 266.
 Λαμπτήρια (ἐορτὴ ἐν Πελλάνη)
 585.
 Λαοδίκεια 122 σημ. 2.
 Λάρυμνα 543.

- Λατίνιος Πανδούσας 13 σημ. 2.
 Λάφρια (ἐορτὴ Ἀρτέμιδος ἐν Πατραις) 584.
 Λεβάδεια 537, 563.
 Λέπρεος 564.
 Λέσβος 30 σημ. 2. 119, 606.
 Λεῦκαι 549 σημ.
 Λευκὰς 35.
 Λεύκιος ἴδε Γαλλίων.
 Λεύκιος ἴδε Ἰπαρχος.
 Λεύκιος ἴδε Ἰουλιανός.
 Λεύκιος ἴδε Μέδεος.
 Λεύκιος ἴδε Μεσσάλας.
 Λεύκιος ἴδε Πλάγκος.
 Λεύκιος ἴδε Σενέκας.
 Λεύκιος ἴδε Πραιτεξβᾶτος.
 Λεύκιος ἴδε Ρούστικος.
 Λεύκιος, ἴδε Σώκλαρος.
 Λεύκιος (ἐπών. ἄρχων) 417*.
 Λεύκιος Ἔγγιος 191 σημ.
 Λεύκιος Λιβινήσιος 7.
 Λεύκιος ὁ Λέσβιος 483 σημ.
 Λεύκιος (υἱὸς Μετρίου φλώρου) 222.
 Λεύκιος Οὐῆρος 453-56, 470.
 Λευκίππη 317.
 Λεῦκτρα 549.
 Λέχαιον 260 σημ. 296.
 Λεωνίδαιον 573 σημ. 3.
 Λεωνίδας Τιβ. Κλαύδιος 460 σημ. 7.
 Λεωνίδης (ἐπών. ἄρχων) 413*.
 Λεώνικος Γνάσιος Κλαύδιος 439 σημ. 3.
 Λήδα 271.
 Ληλάντιον πεδίων (τὰ ἐν αὐτῷ μέταλλα 256) σημ. 4.
 Λῆμνος 539, 581.
 Λιβία 19. 53 σημ. 2.
 Λικίνιος Ὀφήλλιος (Μακεδών;) 366 σημ.
 Λικίνιος Σούρας. 191 σημ.
 Λίλαια 539.
 Λίμναι 568.
 Λολλιανὸς Π. Ἐρδώνιος 385 σημ. 389. 391. 424 σημ.
 Λολλιανὸς Λεύκιος Ἰγνάτιος Βίκτωρ 439.
 Λουκάνιος 218.
 Λουκιανὸς 310, 480, 522-526, 597-599.
 Λουκιλλιος Καπίτων 31 σημ. 3.
 Λούκιος 230 σημ. 2.
 Λουκούλλεια (ἀγὼν ἐν Κυζίκῳ 23) σημ.
 Λούκουλλος (ἴων) 61 σημ.
 Λουσκίνος, ἴδε Ὀκτάβιος.
 Λυκία (σεισμὸς ἐν αὐτῇ) 449.
 Λυκομήδης 412 σημ. 2 41* κέξ.
 Λυκόσουρα 546.
 Λυσιάδης Τιβ. Κλαύδιος 412 σημ. 2 κέξ. 413* κέξ.

M.

- Μαγνησία ἢ πρὸς Μαιάνδρῳ (τὸ ἐν αὐτῇ Ἄσυλον τῆς Λευκοφρύνης Ἀρτέμιδος) 37.
 Μαγνησία ἢ ὑπὸ Σιπύλῳ 39.
 Μαίνιος, ἴδε Ἀγρίππας.
 Μακεδονία 9 σημ. 13 σημ. 16, 40. 122. 566. 595.
 Μακρίνος 175 σημ. 3.
 Μάκρος (Λεύκιος Μάρκιος).
 Μάκρος (Σέξτος Πομπήσιος) 84.
 Μάρκος Οὐαλέριος.
 Μαμερτίνος ὁ Μαραθώνιος 492.
 Μάνιος, ἴδε Γαλαβρίων.
 Μαντίνεια 377-379, 745.

- Μαξιμίλλα, ἴδε Ἰγνατία.
 Μάξιμος, ἴδε Κάσιος.
 Μάξιμος, ἴδε Μάκερος.
 Μάξιμος, ἴδε Οὐαλέριος.
 Μάξιμος Μ. Μάριος 508 σημ. 3.
 Μάξιμος Σέξτος Κυντίλιος. 491.
 Μάξιμος Τίτος Κοπώνιος 413 σημ.
 Μαρῖος 549.
 Μάρκελλος, ἴδε Ἐπριος.
 Μάρκελλος ὁ ἐκ Σίδης 484 σημ. 3.
 Μαρκιανὸς Π. Ἰούλιος Γεμίνιος
 490 σημ. 4.
 Μαρκίων 214.
 Μάρκος Ἀντώνιος 42.
 Μάρκος Ἀντωνῖνος ὁ Εὐσεβῆς
 441, 445 - 448, 467.
 Μάρκος Αὐρηῆλιος 452 - 455, 500
 502.
 Μάρκος ὁ Βυζάντιος 377 2, 441.
 Μάρκος, ἴδε Δαμάσιππος.
 Μάρκος, ἴδε Εὐρυκλῆς.
 Μάρκος, ἴδε Εὐσέβιος.
 Μάρκος, ἴδε Καλλίφρων.
 Μάρκος ὁ γραμματικὸς 202.
 Μάρκος Τύλλιος 77.
 Μάρκος Σήδατος 223 σημ. 2.
 Μάρμας 558.
 Ματιδία 189 σημ. 4.
 Μέγαρα 125, 236, 440, 452.
 Μέγα Σπήλαιον (Μονή) 112*.
 Μεγάλη πόλις 545.
 Μέδειος (ἔπων. ἀρχ.) 416*
 Μέθανα 267, 588.
 Μεθύδιον 546.
 Μεθώνη 186, 544.
 Μελαινεαὶ 268 σημ. 547 σημ. 3
 καὶ 547**
 Μελικέρτης (λατρεία αὐτοῦ ἐν Κο-
 ρίνθῳ) 582.
 Μέλισσα 276.
 Μεμμιανὸς Τίτος Στατίλιος Τιμο-
 κράτης ὁ Ἀργεῖος 435 σημ.
 436.
 Μέμμιος ἴδε Γάιος.
 Μέμμιος ἴδε Πόπλιος.
 Μέμμιος ἐπὶ βωμῶ 412 σημ. 2
 κέξ. 413* 461 σημ.
 Μέμωνων 487. 487, σημ. καὶ 487*
 Μένανδρος ὁ Ἀφροδισιεὺς 432
 σημ. 4.
 Μενεκράτης 66 σημ.
 Μενέμαχος ὁ Σαρδιανὸς 218*
 Μένις Λεύκιος Νόμμιος 423.
 Μενίσκος 202.
 Μεσόα 568.
 Μεσομήδης ὁ Κρής 430, 596.
 Μεσσάλας Λεύκιος Οὐαλέριος Οὐο-
 λήσιος 31 σημ. 3.
 Μεσσαλίνα 54, 54 σημ. 2.
 Μεσσήνη 283 σημ. 544. 585.
 Μεσσηνία 544, 569.
 Μέσσιος Μάξιμος 186-188.
 Μέστριος Φλώρος 222.
 Μέτελλος Κόϊντος Καικίλιος Κρη-
 τικὸς Σιλανὸς 27.
 Μήδειος 460.
 Μήδειος (ἔπων. ἀρχ.) ἴδ. Μέδειος.
 Μηνογένης 423*
 Μηνόδωρος Ἀθηναῖος 126 σημ. 3.
 Μήστριος Πλούταρχος 208*
 Μητροδωρος 23 σημ. 176 σημ.
 420*
 Μητροδωρος ἴδε Φούλβιος.
 Μιθριδάτης 23 σημ. 185 σημ. 3.
 412 σημ. 2 κέξ. 413* κέξ.
 Μίκυθος Ῥηγῖνος 126.
 Μίλητος 41.
 Μίλων 219 σημ. 4.
 Μινούκιος Φουνδανὸς 221 σημ. 3.
 Μινώα 530,

Μιτυλήνη 376.
 Μνησίβουλος 457, 596.
 Μνηστήρ 127 σημ.
 Μοδήσιος ἴδε Λύφιδιος.
 Μοιραγένης 219 σημ. 4.
 Μοισία 13 σημ. 2 179, 257 σημ.
 4 καὶ 257 *
 Μομμία ἢ Ἀχαϊκὴ 155.
 Μόμμιος 42.
 Μονόφιλος 202.
 Μοσκίνιος Ροῦφος 7.
 Μοσχίων 215 σημ. 3. 217.
 Μουκιανὸς Μ Λικίνιος Κράσσας
 160.
 Μουνάτιος ὁ Τραλλιανὸς 465.
 Μουσῶν ἑορτὴ (ἐν Ἀθήναις) 201.
 Μουσεῖα (ἑορτὴ Μουσῶν ἐν Θε-
 σπιαῖς) 566.
 Μουσώνιος ἴδε Ροῦφος.
 Μυίαγρος (ἐν Ἀλιφεύροις) 586.
 Μυκάλῃ 550.
 Μυκαλησσὸς 536 σημ. 3.
 Μυρίνη 39, 193 σημ. 3.
 Μυρρινούς 283 σημ
 Μυωνία 541.

N

Νάρκισσος Τιβέριος Κλαύδιος 68,
 69.
 Ναύπακτος 541.
 Ναυπλία 550.
 Νεικοκλῆς (Σπαρτιάτης) 455.
 Νέμεα 75 379. 579.
 Νεμέα 273. 551. 561.
 Νέπως Α. Πραιτέριος 439 σημ.
 Νερουανίδεια ἴδε Καισάρεια Νε-
 ρουάνεια.
 Νερούας Μάρκος Κοκκήϊος 184-
 186, 463.

Νέρων 117 σημ. 2. 118 σημ. 120
 σημ. 122-142.
 Νερώνεια 128, 128 σημ. 2.
 Νημέριος ἴδε Παπινιανός.
 Νίγρος ὁ Χαιρωνεὺς 214, 214
 σημ. 7. 359.
 Νιγρίνος Γάιος Ἀβίδιος 14 σημ.
 55 σημ. 2, 328.
 Νιγρίνος (φίλος Πλουτάρχου) 223
 σημ. 2.
 Νίγρος ἴδε Πεσκέννιος.
 Νίκαια 507, 552.
 Νικανδᾶς 216 σημ.
 Νίκανδρος (ἐπών. ἄρχων) 417 *
 Νίκανδρος (οἰκεῖος Πλουτάρχου)
 218 *, 229.
 Νίκανδρος (ιερεὺς ἐν Δελφοῖς)
 322.
 Νικάνωρ, ἴδε Ἰούλιος.
 Νίκαρχος (πρόπαππος Πλουτάρ-
 χου) 198.
 Nicerphorus C. Julius 55 *.
 Νικήρατος Κλαύδιος Φαβωρίνος
 490 σημ. 4.
 Νικήρατος ὁ Μακεδὼν 218.
 Νικήτας 419 * κέξ.
 Νικοκλῆς 278 σημ.
 Νικόλαος (καλλιτέχνης) 361 σημ. 3.
 Νικόλαος ὁ Σαραπίωνος (ἐπών.
 ἄρχων) 412 σημ. 2 κέξ.
 Νικόμαχος 558.
 Νικομήδεια 507.
 Νικόπολις 340. 340 *. 439. 540.
 Νικόστρατος 219 σημ. 4. 595.
 Νόβιος Τιβ. Κλαύδιος 53 σημ. 3.
 175 σημ. 3.
 Νοτίλα (ἢ Νοτίχα) 80,
 Νουᾶτος Μ. Ἀνναῖος (ὁ καὶ Λεύ-
 κιος Ἰούνιος Γαλλίων Ἀνναῖος
 καλούμενος) 50.

Novius ἴδε Bassus 14.
Νουμινιανὸς 215 σημ. 3.

Ε.

Ξενοκλῆς (ἐπώνυμον ἄρχων) 414*
Ξενοφῶν ὁ Κῶος 66 σημ. 120.
Ξένων ὁ Χαιρωνεὺς 346.
Ξένων (ἐπών. ἄρχων) 23. 23 σημ.
415* κέξ.

Ο.

Ὀγγηστὸς 536 σημ.
Ὄθων 156.
Οϊάνθεια 541.
Οϊβώτας 557.
Οϊνόφιλος (ἐπών. ἄρχων) 413* κέξ.
Ὄτυλος 549.
Ὄκτάβιος Λουσκῖνος 55 σημ.
Ὄλύμπια 573-577.
Ὄνησιφόρος ὁ Ἀργεῖος 250 σημ.
2. 579'
Ὄνησικράτης 214.
Ὄνόμαρχος ὁ Ἄνδριος 479 σημ.
Ὄνόματα (ἐορτὴ ἐν Σικιῶνι)
587.
Ὄποϋς 180 σημ. 3.
Ὄπτᾶτος Τιβέριος Κλαύδιος 55
σημ. 146 σημ. 2.
Ὄπτᾶτος (οἰκεῖος Πλουτάρχου)
229.
Ὄρέστης 588.
Ὄρχομενὸς 536, 546, 547.
Ὄσιρις 328.
Ὄυαλέριος Μάξιμος 84.
Ὄδελλαῖος Π. 13 σημ. 2.
Ὄυεσπασιανὸς 130, 138 σημ. 2.
170-173.
Ὄυετος ἢ Ἀντίστιος.

Οὐῆρος, ἴδε Λεύκιος.
Οὐῆρος Αὐλὸς Πόντιος 490 σημ. 4.
Οὐῖστιλία 30 σημ. 2.
Οὐῖτέλιος Αὐλὸς 156.
Οὐῖψάνιος. ἴδε Ἀγρίππας.
Οὐῖψάνιος Λαίνας 122 σημ. 3.
Οὐοπίσκος Μ. Μουσατίος Μαξι-
μιανὸς 412 σημ. 2 κέξ. 413* κέξ.
Οὐρσος, ἴδε Φλάβιος.
Ὄφέλτας 303 σημ.

Π.

Παγκράτης ὁ κυνικὸς 391.
Παγκράτης ὁ θαυματοποιὸς 601.
Παγκράτης ὁ ποιητὴς 430.
Παῖντος Θρασέας 71 σημ.
Πάκκιος (νομικὸς) 221.
Πακωνιανὸς Νημέριος Καστρικὸς
(Ἀσιάρχης) 313 σημ. 3.
Πακόνιος Αγριππῖνος 114. σημ. 2.
Πάλη 387 σημ. 2.
Παλλάδιον (τὸ ἐπὶ Παλλαδίῳ δι-
καστήριον) 570.
Παλλάντιον 681. 446. 448. 545.
Πάλλας 68.
Παμμένης 171.
Πάμφυλος (ἐπών. ἄρχων) 420*
Πάμφυλοι (φυλὴ ἐν Ἀργεῖ) 567.
Πὰν 325.
Παναθήναια 18 σημ. 2. 571.
Παναθηναϊκὸν στάδιον 472.
Παναθηναῖς 481.
Πανδούσας ἴδε Λατίνιος.
Πανέλληνες (ἄρχαῖοι) 44, 79, 190.
Πανελλήνια (νέα) 402-405, 435.
Πανθέα 455 σημ. 5. 455*.
Πάνθεον 393. 393* καὶ 394*.
Πανοπεὺς ὁ Φωκιανὸς 271, 531.
Πάνταινος ὁ Γαργήτιος 421*

- Παράμονος 416*
 Παρθικὸς πόλεμος 455.
 Παρμένων 192.
 Παρράσιος Ἀπόλλων 586.
 Πασιάδης 413* κέξ.
 Πασικράτης 231.
 Πάσιππος 409.
 Πασιφάη (μαντεῖον αὐτῆς ἐν
 Λακωνίᾳ) 593.
 Πάτριαι 376, 541.
 Πατροκλίας 212 σημ.
 Παῦλος ἴδε Μάξιμος.
 Παῦλος (Ἀπόστολος) 96-111.
 Πausανίας ὁ περιηγητῆς 521-523
 Πausανίας ὁ Καππαδόκης 479 σημ.
 Πέδιος Βλαῖσος 122 σημ. 3.
 Πείος (Πίος) Μάρκος Αὐρήλιος
 432.
 Πείσανδρος Γάιος Μέμμιος Σα-
 βῖνος 177 σημ.
 Πείσων (Πλουτάρχου οἰκεῖος) 221.
 Πελλαία 548.
 Πελλήνη 129, 542.
 Πέλοψ ἐπών. ἄρχ.) 413* κέξ.
 Πεντέλη 256.
 Πεπάρηθος 535.
 Πέργαμος 17. 38. 125. 268. 313.
 Περεγρίνος Πρωτεύς 476, 489
 σημ. 566, 574, 606
 Περιγένης ἴδε Κλαύδιος.
 Πέρινθος 509.
 Περσεφόνη (λατρεία αὐτῆς ἐν Πο-
 τνιαῖς) 583.
 Περτίναξ 504.
 Περσέννιος Νίγρος 504-509.
 Πετραῖος 325, 325 σημ. 2.
 Πηγαῖ 558.
 Πηλοπλάτων ἴδε Ἀλέξανδρος.
 Pinnius C 55*.
 Πῖσα 558.
 Πιτάνη 568.
 Πλάγκος Λεύκιος Ρουτίλιος 55 σημ.
 Πλαταιαὶ 536, 556.
 Πλείσταινος 415*.
 Πληθύπατος (μῆν) 20*.
 Πλίνιος ὁ νεώτερος 327.
 Πλούταρχος 85 σημ. 4, 198-231,
 275. 319. 323. 327. 339. 348
 σημ. 3.
 Πλωτίνη 189 σημ. 4. 190. σημ. 3.
 Πόδαρος 580.
 Πολέμων ὁ Σμυρναῖος 400. 400*,
 468, 464 σημ. 466 σημ.
 Πολλία (φυλὴ) 63 σημ.
 Πολλιανὸς 223 σημ. 2.
 Πολιτιανὸς Σαβῖνος Καιρήλλιος
 490 σημ. 4.
 Πολλίων, ἴδε Τρεβέλλιος.
 Πολλίων Π. Οὐτίδιος 85 σημ. 4.
 Πολύαινος Γ. 413* κέξ.
 Πολύαινος ὁ ρήτωρ καὶ νομικὸς
 598.
 Πολύβιος ὁ ἱστορικὸς 225-227.
 Πολύβιος ὁ ἀπελεύθερος 68, 69.
 Πολυδεύκης 487.
 Πολυδευκίαν Βιβούλλιος 469 σημ.
 2. 488 σημ.
 Πολύκλειτος (θέατρον Π. ἐν Ἐπι-
 δαύρῳ) 269.
 Πολύκλειτος (θόλος αὐτοῦ ἐν Ἐπι-
 δαύρῳ) 263.
 Πολύκλειτος (ἐπώνυμ. ἄρχων) 413*
 κέξ.
 Πολυκράτης ὁ Νικοπολίτης 218,
 266, 325.
 Πολυκράτης ὁ Σικυώνιος 251, σημ.
 277.
 Πολυκράτης (υἱὸς τοῦ προηγουμέ-
 νου) 277.
 Πολύκριτος 419*.

- Πολύχαρμος 417*.
 Πολύχαρμος (ὁ Πολυκράτους) 420*
 Πομπηία Μακρῖνα 32 σημ. 33**.
 Πομπήϊος Μάρκος ἢ Μάρκος Πομπήϊος 32 σημ. 33**.
 Πομπώνιος Ἀττικὸς 247, 247 σημ. 3.
 Πομπώνιος Λάβρων 13 σημ. 2.
 Πομπώνιος Φλάκκος 13 σημ. 2, 29 σημ. 3.
 Ποπίλιος Θεότιμος Σουνιεύς 413* κέξ.
 Πόπλιος Μέμμιος 14 σημ.
 Πόπλιος Ρήγουλος 14 σημ.
 Πόπλιος Πακτουμήϊος Κλήμης 438.
 Πόπλιος Πολλιανός. 223 σημ. 2.
 Πόπλιος Γάϊος Ἀντώνιος Σεπτίμιος 432.
 Πόπλιος, ἴδε Ἰουβεντιανός.
 Ποππαῖος Σαβῖνος 30.
 Ποσειδώνιος (ἐπών. ἄρχων) 414*
 Ποσειδωνιος (ἐπών. ἄρχων) 421*.
 Ποσειδῶν (ναὸς Ἰππίου Ποσ.) ἐν Μαντινείᾳ 378.
 Πόστουμος Ἀμβίβουλος Πομπηῖος Λογγῖνος Κασσιανὸς Λ. Μάκιος 191 σημ.
 Ποτίολοι 182, 260 σημ.
 Ποτνιαὶ 583.
 Ποῦλχερ, ἴδε Κορνήλιος.
 Ποῦλχερ Γνάϊος Κορνήλιος 192.
 Πραιτεξτάτος Λεύκιος Ατήϊος (Ἀθηναῖος) 362.
 Πραιτέξτος Κόϊντος 498 σημ. 4.
 Πραξαγόρας ὁ Μελιτεὺς (ἐπών. ἄρχων) 423* 492.
 Πραξαγόρας ὁ Τιμοθέου Θωρίκιος 422*.
 Πραξιτέλης 284.
 Πρασιαὶ 549.
 Πριμινιανὸς Ι. Ἰούλιος 490 σημ. 4.
 Πρῆμος, ἴδε Αντώνιος.
 Πρίσκιλλα 104. 107.
 Πρίσκος ὁ ἐκ Νικαίας 508, 509 σημ. 2.
 Πρίσκος, ἴδε Τερέντιος.
 Πρόκλος (Γάϊος Πινάριος) 423*.
 Πρόκλος Γνάϊος Ἀκερρώνιος 50, 86 σημ.
 Πρόκλος, ἴδε Αὐρήλιος.
 Πρόκλος Γάϊος Κούρτιος ὁ Μεγαρεὺς 404 σημ. 2.
 Πρόκλος, ἴδε Καλπούρνιος.
 Πρόκουλος Μ. Βήλλιος 55 σημ.
 Πρόσδεκτος (Μ. Αὐρήλιος) Λιθοφόρος 502 σημ. 3.
 Πρυτανεῖον : τὸ ἐν Πρυτανείῳ δικαστήριον) 576.
 Πρωτογένης ὁ Ταρσεὺς 202, 270 σημ. 10.
 Πτολεμαῖος ὁ Ναυκρατίτης 479 σημ.
 Πτολεμαῖος Φιλάδελφος 36 σημ.
 Πτολεμαῖος ἑγγονος Φιλαδέλφου 86 σημ.
 Πτώϊα (ἑορτὴ ἐν Ἀκραιφίᾳ) 80.
 Πύθια 75, 319. 577.
 Πύθια μικρὰ (ἐν Μεγάροις) 440.
 Πυθία 156.
 Πυθοκλῆς 277.
 Πυλαία 325.
 Πύλος 544.
 Πύρρος 277.
 Ρ.
 Ρασκούπορις 29 σημ. 2,

- Ρηγίλλα Ἀππία Ἀννία 469. 473.
 Ρηγῖνος, ἴδε Μίκυθος.
 Ρήγουλος, ἴδε Πόπλιος.
 Ρήγουλος Γ. 14 σημ.
 Ρῆκτος Λ. Αἰμίλιος 194 σημ. 3.
 Ρόδος 30 σημ. 2. 33 σημ. 4. 71
 σημ. 115 - 120. 107 - 710. 309.
 353. 353 σημ. 449 503. 503
 σημ. 2.
 Ροιμητάλκης Α'. (ἡγεμῶν τῶν Θρα-
 κῶν) 29 σημ. 2.
 Ροιμητάλκης Β'. (υἱὸς τοῦ προτέ-
 ρου) 30 σημ.
 Ροιμητάλκης (ἐπώνυμος ἄρχων)
 419*
 Ρούστικος Λ. Ἰούνιος Ἀρουλη-
 σὸς 221.
 Ρουφῖνος, ἴδε Ἴννιος.
 Ρουφῖνος, ἴδε Μοσκίνιος.
 Ροῦφος Γάιος Μουσώνιος ὁ Στωϊ-
 κὸς 93. 122 σημ. 3. 148.
 Ροῦφος Αἴλιος Βιβούλλιος 412
 σημ. 2.
 Ροῦφος Κόϊντος Τρεβέλλιος Λαμπ-
 τρεὺς 23. 23 σημ. 63 σημ. 2.
 176 σημ. 421*.
 Ροῦφος ὁ ἐκ Περίνθου 404 σημ.
 2. 476 σημ.
 Ροῦφος Τρεβέλλιος (διάδοχος Κό-
 ττος ἐν Θράκη) 30 σημ. 2.
 Ροῦφος, ἴδε Καλπούρνιος.
 Ροῦφος, ἴδε Μοσκίνιος.
 Ροῦφος, ἴδε Κλούβιος.
 Ρώμια, ἴδε Σεβάστια,
 Ρωμαῖος (μῆν) 20*.
- Σ.
- Σαβῖνος, ἴδε Ποππαῖος.
 Σαλαμῖς 274. 535. 535*.
- Σαλλουστριανὸς Αἰολίωνος Φλυεὺς
 413 σημ. 422*
 Σαμοθράκη 590.
 Σαλπίων 361 σημ. 3.
 Σάμος 38, 167-170.
 Σάραπις 328.
 Σαραπίων ὁ Ἀλεξανδρεὺς 74 σημ.
 74*.
 Σαραπίων (ἐπώνυμος ἄρχων) 416*
 Σάρδεις 38. 39. 40.
 Σαρδιανὸς 218*.
 Σαρδὼ 145. 145 σημ. 162 σημ.
 Σατορνῖνος (οἰκεῖος Πλουτάρχου)
 221.
 Σατορνῖνος Λ. Ἀλβίνιος 490 σημ. 4.
 Σάτυρος Φιλ(ε)ῖνος 10*.
 Σεβάστια ἢ Σεβαστὰ ἢ Ρώμια
 Σεβαστὰ 18.
 Σεβάστια Τραϊάνεια 189 σημ. 2.
 Σεβαστὸς (μῆν) 20*.
 Σεβήρεια 517.
 Σεβῆρος, ἴδε Τίτος.
 Σεβῆρος, ἴδε Καίσιος.
 Σεβῆρος, ἴδε Οὐαλέριος.
 Σεβῆρος, ἴδε Σεπτίμιος.
 Σεκοῦνδος, ἴδε Δίδιος.
 Σεκοῦνδος Καρρίνας 124. 124
 σημ. 2.
 Σεκοῦνδος Γ. Ἐλβίδιος Παλλη-
 νεὺς 421* 464.
 Σεκοῦνδος (μαθητὴς τοῦ Ἀποστό-
 λου Παύλου) 110.
 Σέλευκος ὁ ἐκ Κυζίκου 362 σημ.
 Σέλευκος (ἐπών. ἄρχων) 417*
 Σελίνιος, ἴδε Στατίος.
 Σενέκας Λ. Ἀνναῖος 50.
 Σενεκίων Γάιος Σόσσιος 208. 222.
 Σέξιτος Σύλλας 221.
 Σέξτος, ἴδε Αὐτόβουλος.
 Σέξτος, ἴδε Κανδιανός.

- Σέξτος, ἴδε Μάξιμος.
 Σέξτος ὁ Χαιρωνεύς 229. 229 σημ. 3. 452.
 Σέξτος (ἐπώνυμος ἄρχων) 423*
 Σεπτίμιος Σεβήρος 404 σημ. 2. 504-520.
 Σεραπιάς 192. 192*.
 Σεργία (φυλή ἐν Ἑλλάδι) 62 σημ. 2.
 Σερῆνος Γάιος Οὐίβιος 30 σημ. 2.
 Σέριφος 180 σημ.
 Σήδατος, ἴδε Μάρκος.
 Σίκινος 180 σημ.
 Σικυῶν 278. 448. 531. 550. 561.
 Σικυωνία ὁδὸς 295.
 Σιλανὸς Γάιος Ἰούνιος 30 σημ. 2. 31 σημ. 3.
 Σιλανὸς Λεύκιος Ἰούνιος Τορκουᾶτος 85 σημ. 4.
 Σίλας ἢ Σιλουανὸς 98. 101. 104.
 Σίμπλιξ Λ. Ἰούλιος Μακρίνος Καϊκίλιος 191 σημ.
 Σινώπη 63*. 252.
 Σίρμιον 494.
 Σκιέρεια (ἐορτὴ Διονύσου ἐν Ἀλέα) 586.
 Σκιπίων Π. Κορνήλιος 85 4.
 Σκοπελιανὸς ὁ Συμωναῖος 464. 464*. 605.
 Σμύρνη 38. 281. 313. 384 σημ. 2. 450. 456. 500. 500 σημ. 2.
 Σπάρτη 41. 42. 122 σημ. 3. 164 σημ. 379. 563. 567. 569.
 Σπαρτιατικὸς Γάιος Ἰούλιος 461 σημ. 3.
 Σπαρτοὶ (ἐν Θήβαις) 303 σημ.
 Στατίος Σελίνιος 329. 329 σημ. 5.
 Στατίος Κουαδράτος 399.
 Στεῖρις 540.
 Στέφανος 106.
 Στέφανος 109*.
 Στρατοκλῆς ὁ κωμφὸς 361.
 Στρατοκλῆς ὁ Σικυώνιος 362 σημ. 362*.
 Στρατόλαος 413* κέξ.
 Στρατονίκηια 37. 449.
 Στράτων Κορίνθιος) 219 σημ. 4.
 Στράτων (ἐπων. ἄρχ.) 424*.
 Στράτων, ἴδε Φλάβιος.
 Στύμφαλος 546. 547. 550. 564.
 Στύρα 552.
 Σουλπικιανὸς Φ. Κλαύδιος 490 σημ. 4.
 Σούρας, ἴδε Λικίνιος.
 Σύλλας ὁ Καρχηδόnius 282 σημ. 3.
 Σύλλας (ἐπώνυμος ἄρχων) 413 κέξ.
 Σύλλας, ἴδε Σέξτιος.
 Συμεῶν 112*.
 Σύμμαχος ὁ Νικοπολίτης 266.
 Σύμμαχος (ἐπώνυμ. ἄρχων) 414*
 Σύνικος (ἐπών. ἄρχων) 414*
 Συντύχη 99*.
 Συρανός, ἴδε Βαρέας.
 Σωσθένης (ἀρχισυνάγωγος) 107.
 Σωσίβιος 361 σημ. 3.
 Σωσικράτης 416*
 Σωσίπατρος 109. 110.
 Σώκλαρος Τ. Φλάβιος ὁ Τιθορεάτης 325 σημ.
 Σώκλαρος Λ. Μέστριος 215 σημ. 2.
 Σώκλαρος (υἱὸς Πλουτάρχου) 212 σημ. 4.
 Σῶσπις ὁ ρήτωρ 202.
 Σῶσπις (Τιβέρ. Κλαύδ. δαδιοῦχος ἐπών. ἄρχ. Μελιτεὺς) 422*. 460. σημ. 7.
 Σώστρατος κληθεὶς νέος Ἡρακλῆς 359 κέξ.

Τ.

Ταίναρον, ἴδε Καινήπολις 256.
 Τάναγρα 274 σημ. 536. 563.
 Τάναϊς 233 σημ.
 Ταύγετος 256.
 Ταυρίσκος 421*.
 Ταῦρος Τ. Στατίλιος 436 σημ.
 Ταῦρος ὁ Τύριος 465.
 Τεγέα 544. 563.
 Τειρεσίας (ιερόν αὐτοῦ ἐν Ὀρχο-
 μενῶ) 315. 315 σημ.
 Τέμπη 261.
 Τερέντιος Πρίσκος 221.
 Τερπνός 131.
 Τέρτιος 109.
 Τήνος (τὸ ἐν αὐτῇ ἱερόν τοῦ Πο-
 σειδῶνος) 38. 269 σημ.
 Τιβέριος ὁ αὐτοκράτωρ 36. 38. 43.
 Τιβέριος Κλαύδιος (ἔπων. ἄρχ.)
 422.
 Τιβέριος, ἴδε Ἄλκιμος.
 Τιβέριος, ἴδε Ἄτταλος.
 Τιβέριος, ἴδε Διόδοτος.
 Τιβέριος, ἴδε Ἡρώδης.
 Τιβέριος, ἴδε Βραδούας.
 Τιβέριος, ἴδε Κλεόμαχος.
 Τιβέριος, ἴδε Λυσιάδης.
 Τιβέριος, ἴδε Λεωνίδας.
 Τιβέριος, ἴδε Ὀπιᾶτος.
 Τιβέριος, ἴδε Σώφρων.
 Τιγελλῖνος 130. 141.
 Τιθορέα 215 σημ. 3. 258-260. 531.
 539.
 Τιθρώνιον 539.
 Τιλλίβορος 286 σημ.
 Τίμαρχος, ἴδε Κλαύδιος.
 Τιμόθεος ὁ ἀνλητῆς 536.
 Τιμοκράτης, ἴδε Μεμμιανός.
 Τιμοξένα (γυνὴ Πλουτάρχου) 211.

Τιμοξένα (θυγάτηρ Πλουτάρχου)
 213.
 Τίνειος ὁ Ποντικὸς 421 σημ. 423*
 Τιτάνη 215 σημ. 3 587.
 Τίτος ὁ αὐτοκράτωρ 156 σημ. 2.
 173.
 Τίτος Ἰοῦστος 106. 109.
 Τίτος Σεβῆρος 438. 438 σημ. 7.
 Τίτος, ἴδε Ἀρχίβιος.
 Τίτος, ἴδε Ἀλκιβιάδης.
 Τίτος, ἴδε Ἀρτεμίδωρος.
 Τίτος, ἴδε Ζώσιμος.
 Τίτος, ἴδε Μάξιμος.
 Τίτος, ἴδε Φιλήμων.
 Τίτος, ἴδε Φιλῖνος.
 Τίτος, ἴδε Φλαμνῖνος.
 Τληπόλεμος 292.
 Τορκουᾶτος Γάιος Βηλλίσιος 468.
 Τραϊανὸς 227. 231.
 Τράλλεις 39.
 Τρεβέλλιος Πολλίων 366 σημ. 2.
 Τρικαία 542.
 Τρίκκη 215 σημ. 3.
 Τριόπας (μυστήρια αὐτοῦ ἐν Μεσ-
 σηνίᾳ) 590 σημ. 2.
 Τριόπιον 484-487.
 Τριφυλία 563.
 Τροιζήν 561. 564.
 Τροφώνιος 378. 392.
 Τροφώνιος (μαντεῖον αὐτοῦ ἐν Λε-
 βαδείᾳ) 315.
 Τρυφωνιανός, ἴδε Κλαύδιος.
 Τρωὰς 562.
 Τύλλιος, ἴδε Μάρκος.

Υ.

Ἰακίνθεια (ἑορτὴ ἐν Σπάρτῃ)
 572.
 Ἰάμπολις 316. 377. 539.

- Ὑλλεῖς (φυλὴ ἐν Ἄργει) 567.
 Ὑμναῖος ὁ Πεπαρήθιος 532.
 Ὑπάτη 258. 266. 288. 540
 Ὑρνάθιοι (φυλὴ ἐν Ἄργει) 567.
 Ὑσιαὶ 536.
- Φ.
- Φαβία (φυλὴ ἐν Ἑλλάδι) 62 σημ. 2.
 Φαβωρῖνος ?19. 427. 464. 464
 σημ. 2.
 Φαίδιμος 229.
 Φαιδρίας (ἐπών. ἀρχων) 413* κέξ.
 Φαραὶ 542. 544. 584.
 Φενεδός 546 547.
 Φῆλιξ, ἴδε Βοῦλλας.
 Φιγαλία 547. 586.
 Φιλαδέλφεια (ἐορτὴ Γέτα καὶ Κα-
 ρακάλλα) 517.
 Φιλαδέλφεια (πόλις 313.
 Φιλ(ε)ῖνος, ἴδε Σάτυρος.
 Φιλήμων Τ. Λυρήλιος 413* κέξ.
 Φιλήμων ὁ Θηραῖος 409.
 Φιλῖνος Τ. Φλάβιος 194 σημ.
 Φίλιπποι 98.
 Φίλιππος ὁ Προυσαεὺς (Στωϊκός)
 217 σημ. 3.
 Φίλιππος ὁ Β'. (βασιλεὺς Μακε-
 δονίας) 42.
 Φίλιππος, ἴδε Κλαύδιος.
 Φιλίσκος 514 σημ 614*.
 Φιλιστείδης Φιλιστείδου Παιανεὺς
 412 σημ. 2. 413* κέξ.
 Φιλοκαῖσαρ, ἴδε Ἄδραστος.
 Φιλοκλῆς ὁ Σικυώνιος 251 σημ.
 Φιλοποίμην 21 σημ.
 Φιλόπαππος, ἴδε Ἀντίοχος.
 Φιλόστρατος ὁ Λήμνιος 514 σημ.
 2. 515.
 Φιλόστρατος ὁ Οὐήρου 515.
- Φιλόστρατος Φλάβιος (ὁ Ἄθη-
 ναῖος ἐπικαλούμενος) 514. 514
 σημ. 2.
 Φιλόστρατος ὁ Εὐβοεὺς 229.
 Φίλων 415*
 Φλαβιανός 229.
 Φλάβιοι 184.
 Φλάβιος Ἀρριανός Παιανιεὺς 422*
 κέξ.
 Φλάβιος Ἀρριανός ὁ Νικομη-
 δεὺς 437.
 Φλάβιος Δωρόθεος 412 σημ. 2.
 Φλάβιος Ζεῦξις 260 σημ.
 Φλάβιος Οὐρσος 247 σημ.
 Φλάβιος Μακρῖνος 422*
 Φλάβιος, ἴδε Σουλπιανός.
 Φλάβιος, ἴδε Φιλόστρατος.
 Φλάκκος, ἴδε Πομπώνιος.
 Φλάκκος, ἴδε Ἀβίλλιος.
 Φλαμινῖνος Τίτος Κόιντος 278.
 Φλέγων ὁ Τραλλιανός 194 σημ.
 Φλιοῦς 550. 559. 564.
 Φλώρος, ἴδε Γέσσιος.
 Φλώρος, ἴδε Μέστριος.
 Φοίβη (ναὸς καὶ λατρεία αὐτῆς
 ἐν Σπάρτῃ) 184.
 Φοίβη (διάκονος τῆς ἐν Κο-
 ρίνθῳ πρώτης ἐκκλησίας) 109
 σημ. 3.
 Φολέγανδρος 189 σημ. 2.
 Φορτουνᾶτος 106. 109*.
 Φορωνεὺς (πῦρ Φορωνέως ἐν Ἄρ-
 γει) 588.
 Φούλβιος Μητροδώρος Σουνιεὺς
 422*
 Φούλβιος Μακρῖνος 413*
 Φουνδανός, ἴδε Μινούκιος.
 Φρεαττὺς (ἢ τὸ ἐν Φρεαττοῖ δι-
 καστήριον) 570.
 Φωκεῖς (Τιθορεᾶται) 583.

X.	Χρύσιππος 413* κέξ. Χρυσόστομος, ἴδε Δίων.
Χαίρων 212.	
Χαιρωνιανὸς ὁ ἐκ Τράλλεων 217. σημ. 4.	Ψ.
Χαλδαῖοι 327. 327*. 363. 276.	Ψευδοδροῦσος 29-31.
Χαλκίς 278.	Ψευδονέρων 157.
Χαράδρα 539.	Ψωφίς 548.
Χαρικλῆς 66 σημ.	
Χαρίνος ὁ Κορίνθιος 362 σημ.	Ω.
Χάρμος Ἀυρήλιος 76.	
Χεῖλων 560.	᾽Ωρεὸς (ἢ ᾽Ωριτος;) 476.
Χλόη 106.	᾽Ωρικός (ἢ ᾽Ωρικός) 190.
Χρηστος ὁ Βυζάντιος 479 σημ.	σημ 3. 475. 540.
Χρύσηρος 289.	᾽Ωρωπὸς 267.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΤΟΥ ΔΕΥΤΕΡΟΥ ΤΟΜΟΥ.

Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ Αὐγούστου μέχρι Κομμόδου
καὶ Σεπτιμίου Σεβήρου (14—211 μ. Χ..) σ. 1—532.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ Αὐγούστου μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ
Νέρωνος σ. 1—152.

Εἰσαγωγή σ. 1—6.

	Σελίς
Ἡ Ἑλλάς ἐπὶ Τιβερίου 6 μέχρι 43. (Φορολογικὴ καταπίεσις τῆς Ἑλλάδος)	7— 8
Ἡ Ἀχαΐα ὡς αὐτοκρατορικὴ ἐπαρχία	8— 14
Ἡ λατρεία τῶν αὐτοκρατόρων ἐν Ἑλλάδι	14— 23
Ὁ Γερμανικὸς ἐν Ἑλλάδι	24— 29
Ὁ Ψευδοδρῶσος	29— 30
Τὸ σύστημα τοῦ Τιβερίου	30— 34
Τὸ τοῦ ἀσύλου δικαίωμα	34— 38
Οἱ σεισμοὶ	38— 40
Ἔρις μεταξὺ Σπάρτης καὶ Μεσσηνίας)	40— 43
Ἡ Ἑλλάς ἐπὶ τοῦ Καλιγόλα	43— 52
Ἡ Ἑλλάς ἐπὶ τοῦ Κλαυδίου	52— 57
(Τὸ σύστημα τοῦ Κλαυδίου)	52— 54
Ἡ Ῥωμαϊκὴ ἐξουσία ἐν Ἀχαΐᾳ)	55— 57
Ἡ τοῦ βίου τοῦ ἐν Ἑλλάδι κατάστασις	58—112
(Ῥωμαϊσμός (ῥωμανισμός) ἐν Ἑλλάδι)	58— 60
Οἱ μονομάχοι	60

Οἱ ἐκ τῶν Ἑλλήνων γινόμενοι Ρωμαῖοι πολῖται	60 — 65
Ἑλληνες ἀπελεύθεροι ἐν Ρώμῃ	65 — 72
Οἱ ἀγῶνές οἱ Ἑλληνικοὶ.	72 — 78
Ὁ Ἐπαμεινώνδας ὁ ἐξ Ἀκραιφίας	79 — 81
Ἡ ἐν Σπάρτῃ κατάστασις	81 — 83
Αἱ Ἀθῆναι	83 — 88
Ἀπολλώνιος ὁ Τυανεύς	88 — 96
Ὁ Ἀπότολος Παῦλος	97 — 110
Οἱ Ἑλληνες καὶ ὁ Χριστιανισμὸς).	110 — 112
Ἡ Ἑλλὰς ἐπὶ τοῦ Κλαυδίου	112 — 121
(Ἡ Ρόδος	115 — 221
Ἡ Θήρα).	121 — 122
Ἡ Ἑλλὰς ἐπὶ τοῦ Νέρωνος	122 — 152
(Ὁ Νέρων συλῶν ἐξ Ἑλλάδος ἔργα τέχνης	122 — 126
Ὁ Νέρων ὡς καλλιτέχνης.	126 — 129
Ἡ τοῦ Νέρωνος διὰ τῆς Ἀχαΐας γαλλιτεχνικὴ περιοδεία	129 — 138
Τὰ ἐν Ἑλλάδι κακουργήματα αὐτοῦ	138 — 142
Ἡ νέα ἐλευθερία τῆς Ἀχαΐας	142 — 146
Ἡ ὀρυχὴ τοῦ Ἰσθμοῦ	146 — 152

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

Ἡ Ἑλλὰς ἐπὶ τῶν Φλαβίων καὶ ἐπὶ τοῦ Τραϊανοῦ σ. 153 — 365.

Ἡ Ἀχαΐα ἐπὶ τῶν ἐμφυλίων πολέμων τῶν αὐτοκρατόρων	153 — 161
Ἡ Ἀχαΐα ἐπὶ τοῦ Οὐεσπασιανοῦ	161 — 172
(Κατάλυσις τῆς νέας ἐλευθερίας τῆς Ἑλλάδος	161 — 167
Ἡ Ρόδος, ἡ Σάμος καὶ τὸ Βυζάντιον	167 — 170
Ὁ Οὐεσπασιανὸς καὶ οἱ Ἑλληνες)	170 — 172
Ἡ Ἀχαΐα ἐπὶ τοῦ Δομιτιανοῦ	172 — 184
Ὁ Δομιτιανὸς καὶ οἱ Ἑλληνες	172 — 175
Ἄρχοντες καὶ στρατηγοὶ Ἀθηναίων	175 — 178
Τὸ σύστημα τοῦ Δομιτιανοῦ	178 — 180
Ἀπολλώνιος ὁ Τυανεύς.	180 — 183
Ἡ λατρεία τῶν Φλαβίων)	184

Ἐπιτομὴ τοῦ Νερούα	184—185
Ἡ Ἀχαΐα ἐπὶ τοῦ Τραϊανοῦ	186—197
(Αἱ ἐλεύθεραι πόλεις	186—187
Ἐπιτομὴ τοῦ Τραϊανοῦ καὶ οἱ Ἕλληνες	180—189
Ἡ λατρεία τοῦ Τραϊανοῦ	189—190
Ῥωμαῖοι διοικηταὶ ἐν Ἀχαΐᾳ	191—192
Πολιτικαὶ σχέσεις μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων)	192—197
Ἐπιτομὴ τοῦ Πλούταρχου καὶ ὁ Δίων Χρυσόστομος	198—234
Ἐσωτερικὴ κατάστασις Ἀχαΐας	234—314
(Ἡ ὕλικὴ κατάστασις τῆς Ἑλλάδος	234 κέξ.
Ἡ μείωσις τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἀχαΐας	235—238
Ἡ αὔξησης τῆς τῶν πενήτων τάξεως	239—242
Ἡ δυσχερὴς θέσις τῶν Ἑλλήνων	252—243
Ἡ τοῦ βίου πολυτέλεια	244—245
Καταθλιπτικὰ χρέη καὶ τοκογλύφοι	246—247
Πλούσιοι Ἕλληνες	248
Ἡ ἀσύνετος δαπάνη τοῦ πλούτου	249—252
Ἡ Ἰνδικὴ ἐμπιρία	252—254
Ἡ βιομηχανία καὶ τὰ προϊόντα τῆς Ἀχαΐας	254—257
(Ἡ Ὑπάτη καὶ ἡ Τιθορέα)	258—259
Ἐπιτομὴ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ περιοδεῖαι ἐν Ἑλλάδι	260—295
(Ἐπιτομὴ εἰς τὴν Ἑλλάδα	260—262
Ἡ Ἐπίδαυρος	262—264
Ἡ Αἰδηψὸς	264—268
Ναοὶ καὶ μουσεῖα τοῦ ναοῦ	267—271
Κειμήλια ἐκ τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων	271—275
Τόποι ἱστορικῶς ἀξιωμακτικῶν	275—279
Περιηγήσεις Ἑλλήνων ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος	279—285
Ληστεία καὶ λησταί	285—295
Ἡ Κόρινθος	295—297
Αἱ Ἀθῆναι	297—303
Ἐπιτομὴ τοῦ Δημόναξ	303—306
Ἡ διαφθορὰ τῆς καλαισθησίας	306—311
Οἱ μονομάχοι	311—314

Ἡ θρησκευτικὴ καὶ ἠθικὴ κατάστασις	314—365
(Ἀρχαῖαι λατρεῖαι, ἑορταὶ καὶ νόμιμα)	314—318
Οἱ Δελφοὶ	314—326
Ἱερεῖς τῆς Κυβέλης. ξέναι λατρεῖαι	326—327
Ἡ λατρεία καὶ τὰ μυστήρια τῆς Ἴσιδος ἐν Ἀχαΐᾳ.	328—336
Τὸ θέατρον καὶ ὁ μῖμος	336—338
Ἐκλειψις τῶν κατὰ φυλὰς ἀντιθέσεων	338—341
Μεγάλῃ διαφθορᾷ τῶν ἠθῶν	341—348
Αἱ γυναῖκες.	348—350
Ὁ Σώστρατος	351—352
Ὁ βίος ὁ Ἀρκαδικὸς	352—354
Ἀγροτικὸς βίος ἐν Εὐβοίᾳ	354—358
Οἱ Ἕλληνας ἐν Ρώμῃ	359—365

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ.

Ἀπὸ Ἀδριανοῦ μέχρι τοῦ Σεπτιμίου Σεβήρου σ. 366—632.

Ἡ Ἑλλὰς ἐπὶ τοῦ Ἀδριανοῦ	366—441
(Ὁ Ἀδριανὸς καὶ οἱ Ἕλληνας)	366—369
Αἱ τοῦ Ἀδριανοῦ περιοδεῖαι	369—370
Ὁ Ἀδριανὸς ἐν Ἑλλάδι).	371—373
Αἱ ἐν Ἀχαΐᾳ εὐεργεσίαι τοῦ Ἀδριανοῦ	373—383
(Αἱ ἐν Ἀχαΐᾳ εὐεργεσίαι)	373—377
Ὁ Ἀδριανὸς εὐεργέτης τῶν κατ' ἰδίαν πόλεων	377—379
Ἡ διὰ τοῦ Ἴθμοῦ ὁδὸς καὶ τὸ ὑδραγωγεῖον Κορίνθου)	379—383
Ὁ Ἀδριανὸς καὶ οἱ Ἀθηναῖοι.	383—405
(Ὁ Ἀδριανὸς ἐν Ἀθήναις)	383—385
Ὁ Ἀδριανὸς ὡς νομοθέτης τῶν Ἀθηναίων.	386—390
Ἡ πενία τῶν Ἀθηναίων	390—392
Τὰ τοῦ Ἀδριανοῦ ἐν Ἐλευσίνῃ καὶ ἐν Ἀθήναις κτίσματα	392—394
Τὸ Ὀλυμπεῖον καὶ αἱ Νεαὶ Ἀθῆναι.	395—402
Τὰ νέα Πανελλήνια).	402—405
Ἡ λατρεία τοῦ Ἀδριανοῦ παρὰ τοῖς Ἕλλησι.	405—427
(Ἀνδριάντες εἰς τὸν Ἀνδριανόν.)	405—410

Ἡ Ἀδριάνειος χρονολογία	410
Θεσμοὶ πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀδριανοῦ.	411—412
Ἄρχοντες καὶ στρατηγοὶ τῶν Ἀθηναίων	413—425
Ἡ φυλὴ ἢ Ἀδριανίς	425—426
Ἡ λατρεία τοῦ Ἀντινοῦ.	427—430
Ἡ εὐημερία τῆς Ἑλλάδος. Ἐπίδοσις τῶν πανηγυρικῶν ἀγώνων	430—434
Τὰ ἔργα νῶν νέων Πανελλήνων.	434—436
Τιμοκράτης ὁ Ἀργεῖος.	436
Ἕλληνες ἐν τῇ Ρωμαϊκῇ ὑπηρεσίᾳ.	437—438
Ρωμαῖοι διοικηταὶ Ἀχαΐας	438—439
Ἱστορία τῶν κατ' ἰδίαν Ἑλληνικῶν χωρῶν	439—441
Ἡ Ἀχαΐα ἐπὶ τοῦ Ἀντωνίνου τοῦ Εὐσεβοῦς	441—452
(Ἡ Ἐπίδαυρος)	442—443
Ὁ Ἀντωνῖνος καὶ οἱ Ἀθηναῖοι.	443—444
Τὸ κληρονομικὸν δίκαιον.	445—446
Τὸ Παλλάντιον	446—447
Ταραχαὶ ἐν Ἀχαΐᾳ.	447—448
Σεισμοὶ ἐν Σικυῶνι καὶ ἐν Ρόδῳ	448—450
Αἱ πρὸς τὸν Ἀντωνῖνον τιμαὶ)	450—452
Ἡ Ἀχαΐα ἐπὶ τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου	452—458
(Ὁ Μ. Αὐρήλιος καὶ οἱ Ἕλληνες.)	452—453
Ὁ Μ. Αὐρήλιος καὶ Α. Οὐῆρος τιμώμενοι ἐν Ἀχαΐᾳ.	453—454
Ὁ Παρθικὸς πόλεμος	455
Ὁ λοιμὸς. Σεισμοὶ ἐν Σμύρῃ	456
Ἐπιδρομὴ τῶν Κοστοβόκων).	456—458
Ὁ Ἡρώδης ὁ Ἀττικὸς.	458—499
Ἡ Ἑλλὰς ἐπὶ τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου καὶ τοῦ Κομμόδου.	500—504
Τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν	501
Ὁ Κομμόδος καὶ οἱ Ἕλληνες)	502—504
Ἡ Ἀχαΐα ἐπὶ τοῦ Σεπτιμίου Σεβήρου.	504—520
(Οἱ περὶ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ θρόνου πόλεμοι)	504—506
Τὸ Βυζάντιον. Πολιορκία καὶ πτώσις τοῦ Βυζαντίου.	507—510
Ὁ Σεπτ. Σεβήρος καὶ οἱ Ἕλληνες	511

Ὁ Σεβῆρος τιμώμενος ἐν Ἑλλάδι (Ἀχαΐα)	512—514
Ἡ ἀφοσίωσις τῶν Ἑλλήνων πρὸς τὸν οἶκον τοῦ Σεπτιμίου	515—518
Ὁ Σεπτ. Σεβῆρος, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι)	518—520
Ἑσωτερικὴ κατάστασις τῆς Ἑλλάδος (Ἀχαΐας)	520—594
Παυσανίας	521—522
Λουκιανὸς	522—526
Ἀριστείδης	526
Ἡ ὕλική κατάστασις τῆς Ἑλλάδος	527—529
Νέα ἀκμὴ τῆς Ἑλλάδος	530
Παρακμὴ τινων κατ' ἰδίαν Ἑλλ. πόλεων	532
Στατιστικὴ τῆς Ἑλλάδος	532—552
Ἱστορικαὶ ἀρχαιότητες ἐν Ἀχαΐᾳ	552—562
Κειμήλια	552—563
Λί διάλεκτοι	564
Ἑλληνικοὶ πολιτικοὶ τύποι	565—567
Ἀρχαῖα ἥθη καὶ ἔθιμα	568
Οἱ ἀγῶνες (Ὀλύμπια, Πύθια, Ἴσθμια, Νέμεα)	569—579
Ἀρχαῖαι λατρεῖαι ἐν Ἀχαΐᾳ	580
[Μυστήρια, Μαντεῖα]	580—593
Ἡ Ἑλληνικὴ ἐθνότης)	593—594
Ἡ ἠθικὴ κατάστασις τῆς Ἑλλάδος	594—623
(Ἡ ἀκμὴ τῆς Ἑλλάδος	594—595
Οἱ πρόδρομοι τῆς παρακμῆς	596
Οἱ Ἕλληνες ἐν Ρώμῃ	597—599
Ἀποδημίαι ξένων εἰς τὴν Ἑλλάδα	599
Περιηγήσεις Ἑλλήνων	600
Οἱ λησταί	601
Ἡθικὴ ἐκκλισις ἐν Ἑλλάδι	602—606
Ἀλέξανδρος ὁ Ἀβωνοτειχίτης	606—616
Περεγρῖνος Πρωτεύς	616—617
Ὁ ἠθικὸς χαρακτήρ τοῦ αἰῶνος	617—618
Οἱ φιλόσοφοι καὶ οἱ σοφισταί)	619—623
Ὁ Χριστιανισμὸς)	623—632

Προσθήκαι	632—639
Πίναξ τῶν κυρίων ὀνομάτων	641—664
Πίναξ τῶν περιεχομένων	665—670

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

Σελ.	σημ.	γραμμ.	γραπτέον ἔγγειους
9	σημ. 3	6	ζυγοκέφαλον τῶν
"	σημ.*	5	παρὰ Τακίῳ σημειώσεως
12	σημ.	4	Δήμητρα
15	—	23	Μάρκιον Μάκρον
50	—	12	Verfassung
74	σημ. 2	2	über den
112	σημ.	12	Ἰουλιοκλαυδιανῆς
114	—	4	τὴν Μαλέαν ἄκραν
149	—	14	Νέρωνος
158	—	5	
205	σημ. 9β.		Πλημμελῶς ἐνταῦθα γίνεται παραπομπὴ εἰς Πλουτ. «Πότερον ψυχῆς ἢ σώματος ἐπιθυμία ἢ λύπη» ἀντὶ «Πότερον τῆς ψυχῆς ἢ τὰ τοῦ σώματος πάθη χειρονα».
221	—	25	κεκτημένον
276	—	17	Χαιρωνείας εἶχε σκηνώσει
277	—	17	Δήμητρος
281	—	25	διαλεχθέντων
"	—	24	βίον
324	—	2	διατελοῦσι
"	—	3	ἐλκόμενα περιέπιπτον
326	—	3	ἀπάγγελον
330	—	11	ἄοχόντων, φιλοσόφων
335	—	16	Δήμητρος
337	σημ. 54	8	παντομιμικοῦ
355	—	29	τοσοῦτον περικαλλεῖ
366	—	4	τῆς ὑπὸ
"	—	1	εἰς τὸν θρόνον
378	σημ.*	2	(Σ. Μ.)
400	—	8	κρηπίδος
403	—	4	ἐορτάζεται
420	σημ.*	17	Διονυσόδωρος
422	"	38	Ἄρδυσ
"	"	39	
426	—	6	ὑπ' ὄψιν
444	—	14	συνεπλήρωσε
469	—	9	συγγενοῦς
470	—	5	ἔθιμα ὁ ἡμέτερος Ἡρώδης

